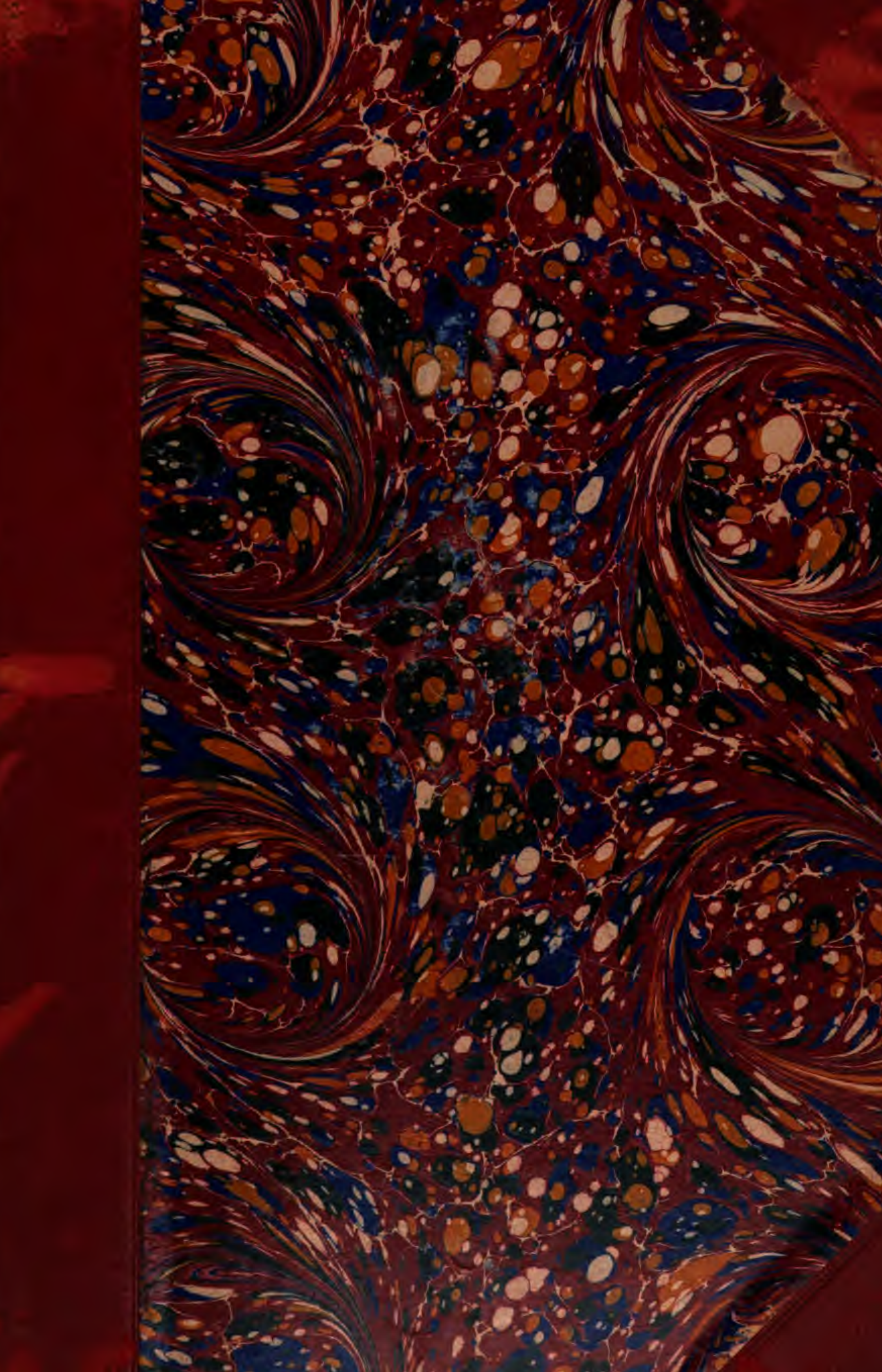

JOCHS FLORALS DE BARCELONA

JOCHS FLORALS

DE

BARCELONA

ANY XXXVII DE LLUR RESTAURACIÓ

MDCCCXCV

BARCELONA

ESTAMPA «LA RENAIXENSA»

MDCCCXCV

JOCHS FLORALS

DE

BARCELONA

CONSISTORI DE MDCCCXCV

MANTENEDORS

D. Lluís Domenech y Montaner, *President.*

D. Hermili d' Oloriz.
» Joseph Estanyol y Colom.
» Joseph Lluís Pellicer.
» Jaume Ramón y Vidales.
» Manel Rocamora.
» Joan Almirall y Forasté, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

DONA ELISSA PLANAS Y FONT

EX-MANTENEDORS [1]

CONSISTORI DE MDCCCLIX

† Excm. Sr. D. Manel Milá y Fontanals, *President.*

Excm. Sr. D. Víctor Balaguer.
D. Joaquim Rubió y Ors.
† » Joan Cortada.
* D. Miquel Victoriá Amer.
† » J. Lluís Pons y Gallarza.
† » Antoni de Bofarull, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

† *Dona María Mendoza de Vives.*

CONSISTORI DE MDCCCLX

† Excm. Sr D. Francisco Permanyer y Tuyet, *President.*

† D. Joaquim Roca y Cornet.
† » J A. Llobet y Vall-llosera.
† » Vicents Joaquim Bastús.
† D. M. Flotats y Comabella.
» Joan Manyé y Flaquer.
† » Adolf Blanch, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

† *Dona Elisea Lluch de Rubió.*

CONSISTORI DE MDCCCLXI

† D. Lluís Gonçaga de Pons y de Fuster *President.*

D. Joaquim Rubió y Ors.
† » Antoni Bergnes.
† » Lluís Cutchet.
† D. Pau Estorch y Siqués.
» Joseph Leopold Feu
» Manel Lasarte, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

† *Dona Carme de Bofarull.*

CONSISTORI DE MDCCCLXII

† D. Joan Illas y Vidal, *President.*

D. Marian Aguiló y Fuster.
† » Joseph Coll y Vehí.
† » Miquel Anton Martí
† D. Manel Angelon.
† » Joseph Llausás.
Excm. Sr. D Víctor Balaguer, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

† *Dona María Josefa Massanés de Gonzalez*

(1) Los noms que tenen * al costat, son de senyors que figuran en la llista d' adjunts.

CONSISTORI DE MDCCCLXIII

† D. Brauli Foz, *President.*

D. TERENCI THOS Y CODINA.
† Excm. Sr. D. Manel Milá y Fontanals.
EXCM. SR D. VÍCTOR BALAGUER.
† D. Manel Anglasell.
† » Joseph Subirana.
† » Eusebi Pascual, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Senyora esposa del Excel·lentíssim Senyor Governador Civil
en representació de
S. A. la Sereníssima Sra. Duquesa de Montpensier.

CONSISTORI DE MDCCCLXIV

† D. Joan Cortada, *President.*

D. Celestí Barallat.
* » Miquel Victoriá Amer.
† » Antoni Camps y Fabrés.
† D. Gregori Amado Larrosa
† » Narcís Gay.
† » DAMÁS CALVET, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Victoria Penya d' Amer.

CONSISTORI DE MDCCCLXV

† D. Antoni de Bofarull, *President.*

† D ADOLF BLANCH.
» GERONI ROSSELLÓ.
† » Lluís Roca y Florejachs.
† D. Francisco Muns.
† » DAMÁS CALVET.
† » Víctor Gebhardt, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Elena Cavaller de Roca.

CONSISTORI DE MDCCCLXVI

† D. Pau Valls, *President.*

† D. Francisco Morera.
» Teodor Llorente.
† » Víctor Gebhardt.
D. Silvino Thos y Codina.
» Eduart Vidal y Valenciano.
† » Robert Robert, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Manela Luna Méndez de Vigo.

CONSISTORI DE MDCCCLXVII

D. MARIAN AGUILÓ Y FUSTER, *President.*

† D. Gayetá Vidal y Valenciano.
* » F. Romaní y Puigdengolas.
† » Joaquim Sitjar y Bulcegura.
† D. Robert Robert
† » Marian Fonts
* » F. Maspons y Labrós, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Dolors Llopart de Muns.

CONSISTORI DE MDCCCLXVIII

EXCM. SR. D. VÍCTOR BALAGUER, *President.*

† D. Jacinto Labaila.
* » Felip Bertran.
» Felip Jacinto Sala.
D. FREDERICH SOLER.
* » Francisco Maspons y Labrós
* » F. Miquel y Badía, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona Carme Mercader.

CONSISTORI DE MDCCCLXIX

† D. ADOLF BLANCH Y CORTADA, *President.*

† D. Eusebi Anglora.
» Joseph María Arnau.
MOSSEN JACINTO VERDAGUER.
D. Joseph Roca y Roca.
* » Francisco Miquel y Badía.
† » Pere de Rosselló, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona Mercè Estrada.

CONSISTORI DE MDCCCLXX

† D. JOSEPH LLUÍS PONS Y GALLARZA, *President.*

† Mossen Salvador Mestres.
D. Ignasi Ramon Miró.
» Joseph Puiggarí.
D. JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.
† » Pere de Rosselló.
» Joseph de Palau, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona Francisca Nanot Renart.

CONSISTORI DE MDCCCLXXI

† D. Estanislau Reynals y Rabassa, *President.*

* D. Miquel Victoriá Amer.
† » Joseph d' Argullol y Serra.
» Rafel Ferrer y Bigné.
† D. Xavier Llorens y Barba.
» Joseph de Palau y de Huguet.
» Joan Montserrat, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona Antonia Sacanella de Blanch.

CONSISTORI DE MDCCCLXXII

D. Joseph de Letamendi, *President.*

† D. Manel Angelon.
* » Félix María Falguera.
* » Joan Montserrat y Archs.
† D. Vicens W. Querol.
Mossen Ferran Sellarés.
† D. Joseph Coroleu, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona María Ubert.

CONSISTORI DE MDCCCLXXIII

D. Geroni Rosselló, *President*

D. Marian Aguiló y Fuster.
† » Lluís Roca y Florejachs.
Excm. Sr. D. Albert de Quintana.
† D. Antoni Camps y Fabrés
† » Joseph Coroleu.
Mossen Jaume Collell, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA

Excma. Sra. Dona Oriola de Quintana y Serra.

CONSISTORI DE MDCCCLXXIV

Excm. Sr. D. Albert de Quintana, *President*.

D. Marian Aguiló y Fuster.
† » Antoni Camps y Fabrés.
† » Joseph Coll y Vehí.
D. F. Masferrer y Arquimbau.
† » Pere Nanot-Renart.
* » J. Sardá y Lloret, *Secretari*

REYNA DE LA FESTA

Dona Antonia Ubach y Gutierrez.

CONSISTORI DE MDCCCLXXV

† D. Francesch Pelay Briz, *President*.

† D. Adolf Blanch y Cortada.
» Celestí Barallat y Falguera.
* » Joseph Balari y Jovany
* D. Antoni Aulestia y Pijoan.
† » Joaquim Fontanals del Castillo
» J. Roca y Roca, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA

Dona Rosa Pigrau.

CONSISTORI DE MDCCCLXXVI

† D. Lluís Cutchet, *President*.

† D. Antoni de Bofarull.
† » Damás Calvet.
† » Pere de Rosselló.
D. Enrich Claudi Girbal.
» Joseph Roca y Roca
* » J. Blanch y Piera, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA

† *Dona Emilia Palau y Gonzalez de Quijano.*

CONSISTORI DE MDCCCLXXVII

† Excm. Sr. D. Antoni Ros d' Olano, *President*.

† D. Gonzalo Serraclara.
† » Vicents Boix.
* » Francisco Miquel y Badía.
† D. Andreu Balaguer y Merino
* » Joseph Blanch y Piera.
» J. Riera y Bertran, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA

Dona Josefina Sabater d' Aldavert.

CONSISTORI DE MDCCCLXVIII

EXCM. SR. D. VÍCTOR BALAGUER, ***President.***

† D. Jacinto Labaila.
* » Felip Bertran.
» Felip Jacinto Sala.
D. FREDERICH SOLER.
* » Francisco Maspons y Labrós
* » F. Miquel y Badía, ***Secretari.***

REYNA DE LA FESTA
Dona Carme Mercader.

CONSISTORI DE MDCCCLXIX

† D. ADOLF BLANCH Y CORTADA, ***President.***

† D. Eusebi Anglora.
» Joseph María Arnau.
MOSSEN JACINTO VERDAGUER.
D. Joseph Roca y Roca.
* » Francisco Miquel y Badía.
† » Pere de Rosselló, ***Secretari.***

REYNA DE LA FESTA
Dona Mercè Estrada.

CONSISTORI DE MDCCCLXX

† D. JOSEPH LLUÍS PONS Y GALLARZA, ***President.***

† Mossen Salvador Mestres.
D. Ignasi Ramon Miró.
» Joseph Puiggarí.
D. JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.
† » Pere de Rosselló.
» Joseph de Palau, ***Secretari.***

REYNA DE LA FESTA
Dona Francisca Nanot Renart.

CONSISTORI DE MDCCCLXXI

† D. Estanislau Reynals y Rabassa, ***President.***

* D. Miquel Victoriá Amer.
† » Joseph d' Argullol y Serra.
» Rafel Ferrer y Bigné.
† D. Xavier Llorens y Barba.
» Joseph de Palau y de Huguet.
» Joan Montserrat, ***Secretari.***

REYNA DE LA FESTA
Dona Antonia Sacanella de Blanch.

CONSISTORI DE MDCCCLXXII

D. Joseph de Letamendi, ***President.***

† D. Manel Angelon.
* » Félix María Falguera.
* » Joan Montserrat y Archs.
† D. Vicens W. Querol.
Mossen Ferran Sellarés.
† D. Joseph Coroleu, ***Secretari.***

REYNA DE LA FESTA
Dona María Ubert.

CONSISTORI DE MDCCCLXXIII

D. Geroni Rosselló, *President*.

D. Marian Aguiló y Fuster.
† » Lluís Roca y Florejachs.
Excm. Sr. D. Albert de Quintana.
† D. Antoni Camps y Fabrés
† » Joseph Coroleu.
Mossen Jaume Collell, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA

Excma. Sra. Dona Oriola de Quintana y Serra.

CONSISTORI DE MDCCCLXXIV

Excm. Sr. D. Albert de Quintana, *President*.

D. Marian Aguiló y Fuster.
† » Antoni Camps y Fabrés.
† » Joseph Coll y Vehí.
D. F. Masferrer y Arquimbau.
† » Pere Nanot-Renart.
* » J. Sardá y Lloret, *Secretari*

REYNA DE LA FESTA

Dona Antonia Ubach y Gutierrez.

CONSISTORI DE MDCCCLXXV

† D. Francesch Pelay Briz, *President*.

† D. Adolf Blanch y Cortada.
» Celestí Barallat y Falguera.
* » Joseph Balari y Jovany
* D. Antoni Aulestia y Pijoan.
† » Joaquim Fontanals del Castillo
» J. Roca y Roca, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA

Dona Rosa Pigrau.

CONSISTORI DE MDCCCLXXVI

† D. Lluís Cutchet, *President*.

† D. Antoni de Bofarull.
† » Damás Calvet.
† » Pere de Rosselló.
D. Enrich Claudi Girbal.
» Joseph Roca y Roca
* » J. Blanch y Piera, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA

† *Dona Emilia Palau y Gonzalez de Quijano.*

CONSISTORI DE MDCCCLXXVII

† Excm. Sr. D. Antoni Ros d' Olano, *President*.

† D. Gonzalo Serraclara.
† » Vicents Boix.
* » Francisco Miquel y Badía.
† D. Andreu Balaguer y Merino
* » Joseph Blanch y Piera.
» J. Riera y Bertran, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA

Dona Josefina Sabater d' Aldavert.

CONSISTORI DE MDCCCLXXVIII

† D.r Joseph Lluís Pons y Gallarza, *President.*

† D. Adolf Blanch.
» Frederich Soler.
» Francesch Ubach y Vinyeta.
† D. Joseph Coroleu.
» Joaquim Riera y Bertran.
» Angel Guimerá, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Excma. Sra. Dona Carme Cendra de Domingo.

CONSISTORI DE MDCCCLXXIX

† D. Gonzalo Serraclara, *President.*

† D. Damás Calvet.
† » Narcís Roca.
» Angel Guimerá
D. Manel Lasarte
» Joseph Pella y Forgas
* » Emili Vilanova, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Teresa de Gasset.

CONSISTORI DE MDCCCLXXX

D. Teodor Llorente, *President.*

† D. Ramon de Siscar.
* » Joan Sardá.
* » Emili Vilanova.
D. Conrat Roure.
* » Álvar Verdaguer.
* » Francesch Matheu, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Clotilde París.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXI

Mossen Jacinto Verdaguer, *President.*

D. Ramon Picó y Campamar
* » Francesch Matheu.
» Jacinto Laporta.
* D. Lluís Domenech.
» Jacinto Torres y Reyetó.
* » Narcís Oller, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

† *Iltre. Sra. Dona Dolors Caballero de Mercader.*
Comtessa de Bell-lloch.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXII

D. Frederich Soler, *President*

† D. Manel Angelon
† » Joan B. Ferrer.
» Joseph Feliu y Codina.
* D. Arthur Gallard.
* » Narcís Oller.
* » Carles Pirozzini, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Áurea Clavé de Ferrer.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXIII

† Excm. Sr. D. Manel Milá y Fontanals, *President*

† D. Joseph Lluís Pons y Gallarza.
Excm. Sr. D. Víctor Balaguer.
D. Geroni Rosselló.
D. Marian Aguiló.
* » Carles Pirozzini.
† » Antoni de Bofarull, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
† *Dona Josefa Salvat d' Onyós.*

CONSISTORI DE MDCCCLXXXIV

* Excm. Sr. D. Manel Durán y Bas, *President.*

† D. Antoni de Bofarull.
* » Justin Pepratx.
* » Joseph Masriera.
D. Honorat de Saleta.
* » Antoni Rubió y Lluch.
» Joseph Franquesa y Gomis, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona Irene Archer de Sanromá.

CONSISTORI DE MD.CCLXXXV

† D. Vicents Wenceslau Querol, *President.*

† D. Marian Maspons y Labrós.
* » Joseph M.ª Vallés y Ribot.
» Joseph Franquesa y Gomis.
* D. Francisco Bartrina de Aixemús.
» Francisco Manel Pau.
† » Joseph Ixart, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona Isabel López de Güell.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXVI

D. Valentí Almirall, *President.*

* D. Francisco Maspons y Labrós
» Ramon Picó y Campamar.
† » Joseph Ixart y Moragas.
† D. Pau Bertran y Bros.
» Gayetá Cornet y Mas.
* » César August Torras, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona Rosa Marqués de Uyá.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXVII

Rvnt. Dr. D. Jaume Collell, *President.*

D. Joseph M.ª Arnau
Excm. Sr. D. Bernart Torroja.
* D. César August Torras.
D. Ramon Arabia y Solanas
» Ramon Enrich Bassegoda.
» Pau Sans y Guitart, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona Dolors de Carles de Robert.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXVIII

D. Marian Aguiló y Fuster, *President.*

Lo Baró D. Carles de Tourtoulon.
D. Marcelí Menendez Pelayo.
Mossen Jacinto Verdaguer.
D. Angel Guimerá.
» Pau Sans y Guitart.
* » Joaquim Cabot y Rovira, *Secretari*

REYNA DE LA FESTA

S. M. Dona Maria Cristina d' Habsburg-Lorena
Reyna Regenta d' Espanya, Comtessa de Barcelona.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXIX

D. Angel Guimerá, *President.*

* D. Joan J. Permanyer.
† » Fidel de Sagarmínaga.
» Isidro Reventós
D. Joaquim Botet y Sisó
* » Joaquim Cabot y Rovira.
* » Bonaventura Bassegoda, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Maria Assumpta Sabé de Brossa.

CONSISTORI DE MDCCCXC

D. Joaquim Rubió y Ors, *President.*

D. Manel Murguia
* » Enrich X. Vidal y Valenciano
» Martí Genís y Aguilar.
* D. Joseph Maria Valls y Vicens.
* » Bonaventura Bassegoda
» Sebastiá Farnés, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Excma. Sra. Dona Lluisa Goldman de Fastenrath.

CONSISTORI DE MDCCCXCI

* D. Joan Permanyer, *President.*

D. Arthur Campion.
» Jacinto Torres y Reyetó.
* » Antoni de P. Campmany.
D. Francisco X. Tobella.
» Sebastiá Farnés.
* » Narcís Verdaguer y Callís, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Isabel Güell y López.

CONSISTORI DE MDCCCXCII

D. Ramón Picó y Campamar *President.*

D. Joseph M.ª de Pereda.
» Joseph Pin y Soler.
* » Pau Font de Rubinat.
* D. Francisco Alió.
* » Narcís Verdaguer y Callís.
* » Ernest Moliné y Brasés, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Francisca Bonnemaison y Farriols.

CONSISTORI DE MDCCCXCIII

Excm. é Ilm. Dr. D. Joseph Morgades y Gili, *President*.

D. Alfred Branyas.
† » Joseph Coroleu.
» JOSEPH FRANQUESA Y GOMIS.
* D. Joan Pons y Massaveu.
* » Ernest Moliné y Brasés.
* » Joseph Puig y Cadafalch, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA
Dona María del Carme Joval.

CONSISTORI DE MDCCCXCIV

* D. Joseph Balari y Jovany, *President*.

* D. Frederich Renyé y Viladot,
» Otto Denk.
* » Francisco Bartrina.
* D. Jaume Russinyol.
* » Cassimir Brugués.
* » Manel Rocamora, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA
Dona Lluisa Llorach y Dolsa.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXVIII

D. Marian Aguiló y Fuster, *President.*

Lo Baró D. Carles de Tourtoulon.
D. Marcelí Menendez Pelayo.
Mossen Jacinto Verdaguer.
D. Angel Guimerá.
» Pau Sans y Guitart.
* » Joaquim Cabot y Rovira, *Secreta*

REYNA DE LA FESTA

S. M. Dona Maria Cristina d' Habsburg-Lorena
Reyna Regenta d' Espanya, Comtessa de Barcelona.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXIX

D. Angel Guimerá, *President.*

* D. Joan J. Permanyer.
† » Fidel de Sagarmínaga.
» Isidro Reventós
D. Joaquim Botet y Sisó
* » Joaquim Cabot y Rovira.
* » Bonaventura Bassegoda, *Sec*

REYNA DE LA FESTA

Dona María Assumpta Sabé de Brossa.

CONSISTORI DE MDCCCXC

D. Joaquim Rubió y Ors, *President.*

D. Manel Murguia
* » Enrich X. Vidal y Valenciano
» Martí Genís y Aguilar.
* D. Joseph Maria Valls y Vic
* » Bonaventura Bassegoda
» Sebastiá Farnés, *Secret*

REYNA DE LA FESTA

Excma. Sra. Dona Lluisa Goldman de Fastenrath.

CONSISTORI DE MDCCCXCI

* D. Joan Permanyer, *President.*

D. Arthur Campion.
» Jacinto Torres y Reyetó.
* » Antoni de P. Campmany.
D. Francisco X. Tobella
» Sebastiá Farnés.
* » Narcís Verdaguer y *tari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Isabel Güell y López.

CONSISTORI DE MDCCCXCII

D. Ramón Picó y Campamar *President.*

D. Joseph M.ª de Pereda.
» Joseph Pin y Soler
* » Pau Font de Rubinat.
* D. Francisco A
* » N
* » I

REYNA DE LA

Dona Francisca Bon

MESTRES EN GAY SABER

Excm. Sr. D. Víctor Balaguer, *proclamat en 20 de Juny de 1861.*
D. Geroni Rosselló, *proclamat en 4 de Maig de 1862.*
» Joaquim Rubió y Ors, *proclamat en 3 de Maig 1863.*
» Marian Aguiló y Fuster, *proclamat en 6 de Maig de 1866.*
† » Joseph Lluís Pons y Gallarza, *proclamat en 5 de Maig de 1867.*
† » Adolf Blanch y Cortada, *proclamat en 3 de Maig de 1868.*
† » Francesch Pelay Briz, *proclamat en 2 de Maig de 1869.*
» Jaume Collell y Bancells, *proclamat en 7 de Maig de 1871.*
» Thomás Forteza, *proclamat en 5 de Maig de 1873.*
» Francesch Ubach y Vinyeta, *proclamat en 3 de Maig de 1874.*
» Frederich Soler y Hubert, *proclamat en 2 de Maig de 1875.*
» Angel Guimerá, *proclamat en 6 de Maig de 1877.*
† » Damás Calvet, *proclamat en 5 de Maig de 1878.*
» Jacinto Verdaguer, *proclamat en 2 de Maig de 1880.*
» Joseph Franquesa y Gomis, *proclamat en 6 de Maig de 1883.*
» Ramon Picó y Campamar, *proclamat en 3 de Maig de 1885.*
» Therenci Thos y Codina, *proclamat en 1 de Maig de 1887.*
» Joaquim Riera y Bertran, *proclamat en 11 de Maig en 1890.*
» Jacinto Torres y Reyetó, *proclamat en 11 de Maig de 1890.*
» Joseph Martí y Folguera, *proclamat en 8 de Maig de 1892.*
» Ferrán Agulló, *proclamat en 7 de Maig de 1893.*

AUTORS QUI HAN OBTINGUT PREMIS

		ORDINARIS	ESTRA-ORDINARIS	ACCÉSSITS
	Mme. Rosa Anaïs de Roumanille.			1
	D.ª Agnés Armengol de Badia.			1
	» *Maria de Bell-lloch* (Senyoreta M.ª del Pilar Maspons y Labrós.		1	1
†	» Josefa Massanés de Gonzalez..		1	
	» Dolors Monserdá de Maciá	2	1	8
	» Victoria Penya d' Amer.		1	6
†	» Isabel de Villamartin.	2		
	D. MARIAN AGUILÓ Y FUSTER.	4		
†	» Tomás Aguiló..	1		
	» FERRAN AGULLÓ Y VIDAL	4		5
	» Joan Alcover.		1	
*	» Miquel Victoriá Amer.	1		1
	Víctor Amor..			1
†	D. Joseph d' Argullol y Serra..			1
*	» Antoni Aulestia y Pijoan.		1	1
	EXCM SR. D. VÍCTOR BALAGUER.	1	2	3
	D. Lluís Bard.			1
*	» Francisco Bartrina.	1		
†	» Joaquim M.ª Bartrina.		1	
*	» Bonaventura Bassegoda y Amigó.			1
	» Ramon E. Bassegoda y Amigó..	1	1	4
†	» Pau Bertrán y Bros.	1	2	1
†	» ADOLF BLANCH Y CORTADA..	3	1	2
*	» Joseph Blanch y Romaní			1
†	» Antoni de Bofarull y de Brocá..		3	7
	Mossen Joseph Bonafont..		1	
	D. Antoni Bori y Fontestá..			3
	Mossen Salvador Bové y Salvador.		2	
†	D. FRANCESCH PELAY BRIZ	4		6
*	» Víctor Brossa y Sangerman.			1
†	» DAMÁS CALVET	3		5
†	» Antoni Camps y Fabrés.	1	1	8
	Lo Cançoner de Miramar. (D. GERONI ROSSELLÓ).		1	1
	Lo Cançoner de Vilatort. (D. Francisco Muns)..			1
	D. Antoni Careta y Vidal.		1	1
*	» Francesch Carreras y Candi.		3	1
	» Joan Manel Casademunt.			1
†	» Francisco Casas y Amigó.			4
	» Enrich Castelnau..			1
	» Frederich Clascar y Sanou.		1	
	» Emili Coca y Collado.	1		8
	» Ramón Colom y Virgili.			1

	ORDINARIS	ESTRA-ORDINARIS	ACCÉSSITS
Mossen Jaume Collell y Bancells.	5	3	1
D. Ramon Nonat Comas.		1	
† » Joseph Coroleu é Inglada.		1	2
Srs. Coroleu † y Pella.		1	
D. Miquel Costa y Llobera.			1
† » Pere Courtais.			1
» Lluis Charrasse.			1
» Félix Descourt.			1
» Marian Escriu y Fortuny.		1	
† » Salvador Estrada.		1	1
Un fadrí de Montanya. (Mossen Jascinto Verdaguer).			1
D. Bartomeu Ferrá y Perelló.			3
† » Joan B. Ferrer.		1	
» Norbert Font y Sagué.	2		1
† » Marian Fonts.	1		3
† » Guillem Forteza y Valentí.		1	1
» Tomás Forteza.	3	2	2
» Joseph Franquesa y Gomis.	3	1	4
» Joseph Franquet y Serra.			1
* » Arthur Gallard.			2
» Joseph Garriga y Lliró.		1	
» Víctor Gebhardt.		1	
» Martí Genís y Aguilar.	2	2	3
» Salvador Genís.			1
» Angel Guimerá.	4		1
† Mossen Joan Guiraud.		1	1
† D. Joseph Ixart.		1	
Jordi. (D. Marian Aguiló y Fuster).			3
D. Manel Lasarte.			1
» Víctor Lieutaud.		1	
» Gabriel Llebrés y Quintana.			1
» Teodor Llorente.			1
* » Joan Maragall.	1		
» Joseph Martí y Folguera.	3	10	16
» Francisco Masferrer y Arquimbau.		1	
» Ramon Masifern.	1		1
» Arthur Masriera y Colomer.	2		4
* » Francesch Matheu y Fornells.	2	3	5
» Gabriel Maura.			1
» Apeles Mestres.	2	1	3
† Excm. Sr. D Manel Milá y Fontanals.		1	
* D. Antoni Molins y Sirera.		1	2
» Joan Monné.			1
* » Pere Montanyola.			1
Armengol del Montsech. (D Silvino Thos).			1
* D Joan Montserrat y Archs.		1	2
† » Francisco Muns.			1
» Lluís B. Nadal.	1	3	3

		ORDINARIS	ESTRA-ORDINARIS	ACCÉSSITS
†	D. Pere Nanot Renart.			1
†	*Joan Nebot y Casas.* (D. Francesch Pelay Briz)			1
*	» Jaume Novellas de Molins.	1		2
	» Pere Nubiola y Espinós.		1	
	» Matheu Obrador y Bennassar.		1	2
*	» Narcís Oller y Moragas.		3	
	» Anicet de Pagés de Puig.	1	2	7
	» Joseph de Palau y de Huguet.		1	
*	» Pere d' Alcántara Penya y Nicolau.		1	4
	Pere Pi y Parera. (D Frederich Soler)			1
	D. Ramón Picó y Campamar.	4	1	7
†	» Felip Pirozzini y Martí.			3
†	» Félix Pizcueta.			1
*	» Claudi Planas y Font.	1		1
	» Joan Planas y Feliu.			2
	» Jaume Pomar y Fustér.		2	
	Carles Pons de Ginebreda. (D. Frederich Soler).			1
*	D. Joan Pons y Massaveu.		3	1
†	» Joseph Lluís Pons y Gallarza.	3	1	2
*	» Joseph Puig y Cadafalch.		1	
*	» Joseph Puig y Cadafalch-Cassimiro Brugués y Escuder.		2	
	Excm. Sr. D. Albert de Quintana.	1		3
*	D. Frederich Rahola y Trémols.			2
*	» Jaume Ramon y Vidales.		3	
*	» Frederich Renyé y Viladot.			1
	» Isidro Reventós y Amiguet.	1	3	3
	Genís Domingo Reventós. (D. Francisco Anglada.			1
	D. Joan Ribas y Carreras.			1
	» Manel Ribot y Serra.		2	2
	» Joseph Ricart y Giralt.			1
	» Joaquim Riera y Bertran.	3	6	12
†	» Lluís Roca y Florejachs.	1	2	4
	» Joseph Roca y Roca.			2
	» Geroni Rosselló.	2	1	
	» Joaquim Rubió y Ors.	3	2	2
	» Joaquim Ruyra y Oms.		1	1
	» Salvador Sanpere y Miquel.		4	
	» Sebastiá Sans y Bori.		1	
	Mossen Joan Segura.		1	
	D. Jaume Serra é Iglesias.		1	
	» Joseph M.ª Serra y Valls.		1	
	» Ernest Soler de las Casas.		1	1
	» Frederich Soler y Hubert	4	3	5
†	Mossen Joseph Taronjí y Cortés.			2
*	D. Guillém A. Tell y Lafont	1		1
	» Silvino Thos y Codina.	1		3
	» Therenci Thos y Codina.	3	2	5

		Ordinaris	Estra-ordinaris	Accéssits
	Mossen Joseph Torras y Bages		1	
	D. Jacinto Torres y Reyetó	3	2	5
	El Trovador de Montserrat. (Excm. Sr. D. Víctor Balaguer)			2
	D. Sebastiá Trullol y Plana			2
	» Francesch Ubach y Vinyeta	4	12	18
*	» Agustí Valls y Vicens			6
	» Pere Antoni Ventalló			2
	Mossen Jacinto Verdaguer	3	4	4
†	» Joseph Verdú y Feliu			1
	» Eduart Vidal y Valenciano		1	
†	» Gayetá Vidal y Valenciano		2	1
†	*Pere Ramon Vidal.* (D. Francesch Pelay Briz)			2
*	D. Emili Vilanova		3	
	» Miquel Zavaleta			1
	Anónims			4

ADJUNTS HONORARIS

Excm. Ajuntament de Barcelona.
Excma. Diputació provincial de Barcelona.
Excma. Diputació provincial de Gerona.
Excma. Diputació provincial de Tarragona.
Excma. Diputació provincial de Lleyda.
Excma. Diputació provincial de les Balears
Excma. Diputació provincial d' Alacant.
M. I. Sr. Rector d' esta Universitat.
M. I. Sr. President de la Academia de la Llengua Catalana.
M. I. Sr. President de la Academia de Bones Lletres.
Los Mestres en Gay Saber.

ADJUNTS PROTECTORS

D. Eussebi Güell y Bacigalupi (1874).
» Ferrán Puig. »
Sr. Comte de Bell-lloch (1880).
» Marqués de Castellbell. »
» Marqués de Comillas (1881).
Ajuntament de Tarrassa. (1895).
Sr. Marqués d' Alella »
D. Pere Alier. »
» Manel Arnús. »
» Enrich Batlló. »
» Isidro Bonsoms. »
» Rómulo Bosch y Alsina. »
D.ª Emilia Carles, vda. de Tolrá. »
D. Joseph Carreras. »
» Joan Coll y Pujol. »
» Joseph Estruch y Cumella. »
D. Cassimiro Girona (1895).
» Joan Girona. »
» Manel Girona. »
» Frederich Marcet. »
» Salvador Mir. »
» Camilo Mulleras »
» Joseph M.ª Nadal. »
» Alexandre Pons y Serra. »
» Bartomeu Robert. »
» Antoni Roger y Vidal »
» Albert Russinyol. »
Sr. Marqués de Santa Isabel. »
D. Joseph Sert. »
Sr. Duch de Solferino. »
D. Pere de Sotolongo. »

ADJUNTS FORANS

Sant Celoni.
Draper, Miquel.
La Garriga.
Rosselló, Joseph de

Vendrell.
Ramon y Vidales, Jaume.

CONSISTORI DE MDCCCLXXVIII

† D. Joseph Lluís Pons y Gallarza, *President.*

† D. Adolf Blanch.
» Frederich Soler.
» Francesch Ubach y Vinyeta.
† D. Joseph Coroleu.
» Joaquim Riera y Bertran.
» Angel Guimerà, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Excma. Sra. Dona Carme Cendra de Domingo.

CONSISTORI DE MDCCCLXXIX

† D. Gonzalo Serraclara, *President.*

† D. Damás Calvet.
† » Narcís Roca.
» Angel Guimerá
D. Manel Lasarte
» Joseph Pella y Forgas
* » Emili Vilanova, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona Teresa de Gasset.

CONSISTORI DE MDCCCLXXX

D. Teodor Llorente, *President.*

† D. Ramon de Siscar.
* » Joan Sardá.
* » Emili Vilanova.
D. Conrat Roure.
* » Álvar Verdaguer.
* » Francesch Matheu, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona Clotilde París.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXI

Mossen Jacinto Verdaguer, *President.*

D. Ramon Picó y Campamar
* » Francesch Matheu.
» Jacinto Laporta.
* D. Lluís Domenech.
» Jacinto Torres y Reyetó.
* » Narcís Oller, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
† *Iltre. Sra. Dona Dolors Caballero de Mercader.*
Comtessa de Bell-lloch.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXII

D. Frederich Soler, *President*

† D. Manel Angelon
† » Joan B. Ferrer.
» Joseph Feliu y Codina.
* D. Arthur Gallard.
* » Narcís Oller.
* » Carles Pirozzini, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona Áurea Clavé de Ferrer.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXIII

† Excm. Sr. D. Manel Milá y Fontanals, *President*

† D Joseph Lluís Pons y Gallarza.
Excm. Sr. D. Víctor Balaguer.
D Geroni Rosselló.
D. Marian Aguiló.
* » Carles Pirozzini.
† » Antoni de Bofarull, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

† *Dona Josefa Salvat d' Onyós.*

CONSISTORI DE MDCCCLXXXIV

* Excm. Sr. D. Manel Durán y Bas, *President.*

† D. Antoni de Bofarull.
* » Justin Pepratx.
* » Joseph Masriera.
D. Honorat de Saleta.
* » Antoni Rubió y Lluch.
» Joseph Franquesa y Gomis, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Irene Archer de Sanromá.

CONSISTORI DE MD.CCLXXXV

† D Vicents Wenceslau Querol, *President.*

† D. Marian Maspons y Labrós.
* » Joseph M.ª Vallés y Ribot.
» Joseph Franquesa y Gomis.
* D. Francisco Bartrina de Aixemús.
» Francisco Manel Pau.
† » Joseph Ixart, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Isabel Lópe꞉ de Güell.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXVI

D. Valentí Almirall, *President.*

* D. Francisco Maspons y Labrós
» Ramon Picó y Campamar.
† » Joseph Ixart y Moragas.
† D Pau Bertran y Bros.
» Gayetá Cornet y Mas.
* » César August Torras, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Rosa Marqués de Uyá.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXVII

Rvnt. Dr. D Jaume Collell, *President.*

D. Joseph M.ª Arnau
Excm. Sr. D. Bernart Torroja.
* D. César August Torras.
D. Ramon Arabia y Solanas
» Ramon Enrich Bassegoda.
» Pau Sans y Guitart, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Dolors de Carles de Robert.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXVIII

D. Marian Aguiló y Fuster, *President.*

Lo Baró D. Carles de Tourtoulon.
D. Marcelí Menendez Pelayo.
Mossen Jacinto Verdaguer.
D. Angel Guimerá.
» Pau Sans y Guitart.
* » Joaquim Cabot y Rovira, *Secretari*

REYNA DE LA FESTA

S. M. Dona María Cristina d' Habsburg-Lorena
Reyna Regenta d' Espanya, Comtessa de Barcelona.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXIX

D. Angel Guimerá, *President.*

* D. Joan J. Permanyer.
† » Fidel de Sagarmínaga.
» Isidro Reventós
D. Joaquim Botet y Sisó
* » Joaquim Cabot y Rovira.
* » Bonaventura Bassegoda, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona María Assumpta Sabé de Brossa.

CONSISTORI DE MDCCCXC

D. Joaquim Rubió y Ors, *President.*

D. Manel Murguia
* » Enrich X. Vidal y Valenciano
» Martí Genís y Aguilar.
* D. Joseph Maria Valls y Vicens.
* » Bonaventura Bassegoda
» Sebastiá Farnés, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Excma. Sra. Dona Lluisa Goldman de Fastenrath.

CONSISTORI DE MDCCCXCI

* D. Joan Permanyer, *President.*

D. Arthur Campion.
» Jacinto Torres y Reyetó.
* » Antoni de P. Campmany.
D. Francisco X. Tobella.
» Sebastiá Farnés.
* » Narcís Verdaguer y Callís, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Isabel Güell y López.

CONSISTORI DE MDCCCXCII

D. Ramón Picó y Campamar *President.*

D. Joseph M.ª de Pereda.
» Joseph Pin y Soler.
* » Pau Font de Rubinat.
* D. Francisco Alió.
* » Narcís Verdaguer y Callís.
* » Ernest Moliné y Brasés, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Francisca Bonnemaison y Farriols.

CONSISTORI DE MDCCCXCIII

Excm. é Ilm. Dr. D. Joseph Morgades y Gili, *President.*

D. Alfred Branyas.
† » Joseph Coroleu.
» JOSEPH FRANQUESA Y GOMIS.
* D. Joan Pons y Massaveu.
* » Ernest Moliné y Brasés.
* » Joseph Puig y Cadafalch, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona María del Carme Joval.

CONSISTORI DE MDCCCXCIV

* D. Joseph Balari y Jovany, *President.*

* D. Frederich Renyé y Viladot,
» Otto Denk.
* » Francisco Bartrina.
* D. Jaume Russinyol.
* » Cassimir Brugués.
* » Manel Rocamora, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA
Dona Lluisa Llorach y Dolsa.

MESTRES EN GAY SABER

Excm. Sr. D. Víctor Balaguer, *proclamat en 20 de Juny de 1861.*
D. Geroni Rosselló, *proclamat en 4 de Maig de 1862.*
» Joaquim Rubió y Ors, *proclamat en 3 de Maig 1863.*
» Marian Aguiló y Fuster, *proclamat en 6 de Maig de 1866.*
† » Joseph Lluís Pons y Gallarza, *proclamat en 5 de Maig de 1867.*
† » Adolf Blanch y Cortada, *proclamat en 3 de Maig de 1868.*
† » Francesch Pelay Briz, *proclamat en 2 de Maig de 1869.*
» Jaume Collell y Bancells, *proclamat en 7 de Maig de 1871.*
» Thomás Forteza, *proclamat en 5 de Maig de 1873.*
» Francesch Ubach y Vinyeta, *proclamat en 3 de Maig de 1874.*
» Frederich Soler y Hubert, *proclamat en 2 de Maig de 1875.*
» Angel Guimerá, *proclamat en 6 de Maig de 1877.*
† » Damás Calvet, *proclamat en 5 de Maig de 1878.*
» Jacinto Verdaguer, *proclamat en 2 de Maig de 1880.*
» Joseph Franquesa y Gomis, *proclamat en 6 de Maig de 1883.*
» Ramon Picó y Campamar, *proclamat en 3 de Maig de 1885.*
» Therenci Thos y Codina, *proclamat en 1 de Maig de 1887.*
» Joaquim Riera y Bertran, *proclamat en 11 de Maig en 1890.*
» Jacinto Torres y Reyetó, *proclamat en 11 de Maig de 1890.*
» Joseph Martí y Folguera, *proclamat en 8 de Maig de 1892.*
» Ferrán Agulló, *proclamat en 7 de Maig de 1893.*

AUTORS QUI HAN OBTINGUT PREMIS

		ORDINARIS	ESTRA-ORDINARIS	ACCÉSSITS
	Mme. Rosa Anaïs de Roumanille.			1
	D.ª Agnés Armengol de Badia			1
	» *María de Bell-lloch* (Senyoreta M.ª del Pilar Maspons y Labrós		1	1
†	» Josefa Massanés de Gonzalez.		1	
	» Dolors Monserdá de Maciá	2	1	8
	» Victoria Penya d'Amer		1	6
†	» Isabel de Villamartin	2		
	D. Marian Aguiló y Fuster	4		
†	» Tomás Aguiló.	1		
	» Ferran Agulló y Vidal	4		5
	» Joan Alcover		1	
*	» Miquel Victoriá Amer	1		1
	Víctor Amor.			1
†	D. Joseph d'Argullol y Serra.			1
*	» Antoni Aulestia y Pijoan		1	1
	Excm Sr. D. Víctor Balaguer	1	2	3
	D. Lluís Bard			1
*	» Francisco Bartrina	1		
†	» Joaquim M.ª Bartrina		1	
*	» Bonaventura Bassegoda y Amigó			1
	» Ramon E. Bassegoda y Amigó	1	1	4
†	» Pau Bertrán y Bros	1	2	1
†	» Adolf Blanch y Cortada	3	1	2
*	» Joseph Blanch y Romaní			1
†	» Antoni de Bofarull y de Brocá		3	7
	Mossen Joseph Bonafont.		1	
	D. Antoni Bori y Fontestá.			3
	Mossen Salvador Bové y Salvador		2	
†	D. Francesch Pelay Briz	4		6
*	» Víctor Brossa y Sangerman			1
†	» Damás Calvet	3		5
†	» Antoni Camps y Fabrés	1	1	8
	Lo Cançoner de Miramar. (D. Geroni Rosselló).		1	1
	Lo Cançoner de Vilatort. (D. Francisco Muns).			1
	D. Antoni Careta y Vidal		1	1
*	» Francesch Carreras y Candi		3	1
	» Joan Manel Casademunt			1
†	» Francisco Casas y Amigó			4
	» Enrich Castelnau.			1
	» Frederich Clascar y Sanou		1	
	» Emili Coca y Collado	1		8
	» Ramón Colom y Virgili			1

		ORDINARIS	ESTRA-ORDINARIS	ACCÉSSITS
	MOSSEN JAUME COLLELL Y BANCELLS	5	3	1
	D. Ramon Nonat Comas		1	
†	» Joseph Coroleu é Inglada		1	2
	Srs. Coroleu † y Pella		1	
	D. Miquel Costa y Llobera			1
†	» Pere Courtais			1
	» Lluis Charrasse			1
	» Félix Descourt			1
	» Marian Escriu y Fortuny		1	
†	» Salvador Estrada		1	1
	Un fadrí de Montanya. (MOSSEN JASCINTO VERDAGUER)			1
	D. Bartomeu Ferrá y Perelló			3
†	» Joan B. Ferrer		1	
	» Norbert Font y Sagué	2		1
†	» Marian Fonts	1		3
†	» Guillem Forteza y Valentí		1	1
	» TOMÁS FORTEZA	3	2	2
	» JOSEPH FRANQUESA Y GOMIS	3	1	4
	» Joseph Franquet y Serra			1
*	» Arthur Gallard			2
	» Joseph Garriga y Lliró		1	
	» Víctor Gebhardt		1	
	» Martí Genís y Aguilar	2	2	3
	» Salvador Genís			1
	» ANGEL GUIMERÁ	4		1
†	Mossen Joan Guiraud		1	1
†	D. Joseph Ixart		1	
	Jordi. (D. MARIAN AGUILÓ Y FUSTER)			3
	D. Manel Lasarte			1
	» Víctor Lieutaud		1	
	» Gabriel Llebrés y Quintana			1
	» Teodor Llorente			1
*	» Joan Maragall	1		
	» JOSEPH MARTÍ Y FOLGUERA	3	10	16
	» Francisco Masferrer y Arquimbau		1	
	» Ramon Masifern	1		1
	» Arthur Masriera y Colomer	2		4
*	» Francesch Matheu y Fornells	2	3	5
	» Gabriel Maura			1
	» Apeles Mestres	2	1	3
†	Excm. Sr. D. Manel Milá y Fontanals		1	
*	D. Antoni Molins y Sirera		1	2
	» Joan Monné			1
*	» Pere Montanyola			1
	Armengol del Montsech. (D. Silvino Thos)			1
*	D. Joan Montserrat y Archs		1	2
†	» Francisco Muns			1
	» Lluís B. Nadal	1	3	3

		ORDINARIS	ESTRA-ORDINARIS	ACCÉSSITS
†	D. Pere Nanot Renart.			1
†	*Joan Nebot y Casas.* (D. FRANCESCH PELAY BRIZ)			1
*	» Jaume Novellas de Molins.	1		2
	» Pere Nubiola y Espinós.		1	
	» Matheu Obrador y Bennassar.		1	2
*	» Narcís Oller y Moragas.		3	
	» Anicet de Pagés de Puig.	1	2	7
	» Joseph de Palau y de Huguet.		1	
*	» Pere d' Alcántara Penya y Nicolau.		1	4
	Pere Pi y Parera. (D FREDERICH SOLER)			1
	D. RAMÓN PICÓ Y CAMPAMAR.	4	1	7
†	» Felip Pirozzini y Martí.			3
†	» Félix Pizcueta.			1
*	» Claudi Planas y Font.	1		1
	» Joan Planas y Feliu.			2
	» Jaume Pomar y Fustér.		2	
	Carles Pons de Ginebreda. (D. FREDERICH SOLER).			1
*	D. Joan Pons y Massaveu.		3	1
†	» JOSEPH LLUÍS PONS Y GALLARZA.	3	1	2
*	» Joseph Puig y Cadafalch.		1	
*	» Joseph Puig y Cadafalch-Cassimiro Brugués y Escuder.		2	
	Excm. Sr. D. Albert de Quintana.	1		3
*	D. Frederich Rahola y Trémols.			2
*	» Jaume Ramon y Vidales.		3	
*	» Frederich Renyé y Viladot.			1
	» Isidro Reventós y Amiguet.	1	3	3
	Genís Domingo Reventós. (D. Francisco Anglada.			1
	D. Joan Ribas y Carreras.			1
	» Manel Ribot y Serra.		2	2
	» Joseph Ricart y Giralt.			1
	» JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.	3	6	12
†	» Lluís Roca y Florejachs.	1	2	4
	» Joseph Roca y Roca.			2
	» GERONI ROSSELLÓ.	2	1	
	» JOAQUIM RUBIÓ Y ORS.	3	2	2
	» Joaquim Ruyra y Oms.		1	1
	» Salvador Sanpere y Miquel.		4	
	» Sebastiá Sans y Bori.		1	
	Mossen Joan Segura.		1	
	D. Jaume Serra é Iglesias.		1	
	» Joseph M.ª Serra y Valls.		1	
	» Ernest Soler de las Casas.		1	1
	» FREDERICH SOLER Y HUBERT	4	3	5
†	Mossen Joseph Taronjí y Cortés.			2
*	D. Guillém A. Tell y Lafont	1		1
	» Silvino Thos y Codina.	1		3
	» THERENCI THOS Y CODINA.	3	2	5

		ORDINARIS	ESTRA-ORDINARIS	ACCÉSSITS
	Mossen Joseph Torras y Bages.		1	
	D. Jacinto Torres y Reyetó	3	2	5
	El Trovador de Montserrat. (Excm. Sr. D. Víctor Balaguer).			2
	D. Sebastiá Trullol y Plana.			2
	» Francesch Ubach y Vinyeta.	4	12	18
*	» Agustí Valls y Vicens.			6
	» Pere Antoni Ventalló.			2
	Mossen Jacinto Verdaguer.	3	4	4
†	» Joseph Verdú y Feliu.			1
	» Eduart Vidal y Valenciano.		1	
†	» Gayetá Vidal y Valenciano.		2	1
†	*Pere Ramon Vidal*. (D. Francesch Pelay Briz).			2
*	D. Emili Vilanova.		3	
	» Miquel Zavaleta.			1
	Anónims.			4

ADJUNTS HONORARIS

Excm. Ajuntament de Barcelona.
Excma. Diputació provincial de Barcelona.
Excma. Diputació provincial de Gerona.
Excma. Diputació provincial de Tarragona.
Excma. Diputació provincial de Lleyda.
Excma. Diputació provincial de les Balears
Excma. Diputació provincial d' Alacant.
M. I. Sr. Rector d' esta Universitat.
M. I. Sr President de la Academia de la Llengua Catalana.
M. I. Sr. President de la Academia de Bones Lletres.
Los Mestres en Gay Saber.

ADJUNTS PROTECTORS

D Eussebi Güell y Bacigalupi	(1874).
» Ferrán Puig.	»
Sr. Comte de Bell-lloch	(1880)
» Marqués de Castellbell.	»
» Marqués de Comillas	(1881).
Ajuntament de Tarrassa.	(1895).
Sr Marqués d' Alella	»
D. Pere Alier.	»
» Manel Arnús.	»
» Enrich Batlló.	»
» Isidro Bonsoms.	»
» Rómulo Bosch y Alsina.	»
D.ª Emilia Carles, vda. de Tolrá.	»
D. Joseph Carreras.	»
» Joan Coll y Pujol.	»
» Joseph Estruch y Cumella.	»
D. Cassimiro Girona	(1895).
» Joan Girona.	»
» Manel Girona.	»
» Frederich Marcet.	»
» Salvador Mir.	»
» Camilo Mulleras	»
» Joseph M.ª Nadal.	»
» Alexandre Pons y Serra.	»
» Bartomeu Robert.	»
» Antoni Roger y Vidal	»
» Albert Russinyol.	»
Sr. Marqués de Santa Isabel.	»
D. Joseph Sert.	»
Sr. Duch de Solferino.	»
D. Pere de Sotolongo.	»

ADJUNTS FORANS

Sant Celoni.
Draper, Miquel.

La Garriga.
Rosselló, Joseph de

Vendrell.
Ramon y Vidales, Jaume.

ADJUNTS NUMERARIS

Abella y Cirera, Pere.
Aguiló, Plácit.
Alcayde, Francisco de P.
Aldavert, Pere
Aldrich, Albert.
Aleu, Antoni de P.
Alió, Francisco.
Almirall y Forasté, Joan.
Alsina, Ferran.
Amat, Gervasi.
Amer, Miquel Victoriá.
Amigó de Cabo, Pere.
Andreu y Serra, Ramon.
Arajol, Ramon.
Arnó y Maristany, Pere.
Arteman, Miquel.
Arús y Boada, Alfons.
Arrau y Miquel, Cassimir.
Auferil, Frederich.
Auléstia, Antoni.
Augé, Miquel.
Bach de Portolá, Antoni
Balansó, Llorens.
Balari, Joseph.
Ballver, Jaume.
Bardera, Joseph
Bardera, Ramon.
Bartolí, Joan.
Bartrina, Francisco.
Bas, Angel.
Bassegoda, Bonaventura.
Basté y Ferrer, Andreu.
Batlles y Fontanet, Joseph.
Batlló, Frederich.
Bernades, Joan.
Bertran, Felip.
Bertran y Rubio, Eduart.
Blanch y Piera, Joseph.
Blanch y Romaní, Joseph.
Bordas, Frederich.
Borrás, Valentí
Boter, Francesch de
Bozzo, Jaume.
Brocá, Guillém M.ª de
Brossa y Sangerman, Víctor.
Brugués, Cassimir.
Brunet y Bellet, Joseph.
Bulbena, Arthur.
Bulbena y Tusell, Antoni.
Caballé, Joan.
Cabot y Rovira, Joaquím.
Camarasa, Esteve.
Camin, Alvar M.ª de
Campmany, Antoni de P.
Camprodon, Joan.
Canals, Emili.
Canyellas, Joseph.
Capdevila, Millan de la C.
Capella, Bonaventura.
Capella, Timoteu.
Carles, Emili.
Carreras y Candi, Francesch.
Casas y Carbó, Joaquím.
Casas y Font, Enrich.
Casas y Font, Francesch.
Cascante, Joseph.
Castellvell, Jaume.
Cevallos, Ignasi de
Cirera, Joseph M.
Clapers y Berenguer, Joseph.
Colomer, Antoni.
Coll y Escofet, Pere.
Collaso, Enrich.
Colom, Gabriel.
Colomer y Coll, Francisco.
Comas, Ramon
Costa y Camp, Francisco.
Cuadras, Manel.
Cuadras y Feliu, Antoni.
Daniel, Eusebi.
Delás, Ferrán de
Doménech, Eduart.
Doménech, Lluis.
Durán, Joaquím.
Durán y Bas, Manel.
Durán y Folguera, Modest.
Durán y Ventosa, Lluis
Durán y Ventosa, Ramon.
Escuder, Manel.
Escubós, Albert.

Estanyol. Joseph.
Estapé, Grau
Fábrega y Cortés, Magí.
Fábregas, Anton M.ª
Fábregas, Francisco.
Falguera, Félix M.ª
Ferrer y Ferrer, Antoni.
Ferrer y Graner, Angel.
Ferrer y Soler, Lluis G.
Fina y Girbau, Eusebi.
Fiter é Inglés Joseph.
Flos y Calcat, Francisco
Folguera y Durán, Manel.
Fonolleda, Jaume.
Font, Pau.
Font, Víctor.
Fontanals, Manel.
Fornells, Ramon.
Freixas y Freixas, Joan.
Fullá, Francisco,
Fuster y Domingo, Narcís.
Galbany, Joseph.
Galí, Pau.
Gallart, Arthur.
Gallissá, Antoni.
Gambús, Joseph
Gassol y Millé, Joseph.
Gatius y Durán, Just.
Gaza, Alfred.
Giralt, Modest.
Girona, Ignasi.
Gispert, Manel.
Gorchs, Ceferí.
Grifell, Pere.
Guasch, Joan M.ª
Guilera, Jaume.
Gurguí, Pere.
Hill y Feliu, Jaume.
Imbert, Eduart.
Lacambra, Joan.
Llacuna, Esteve.
Llagostera, Lluis.
Lleó, Modest.
Lligué Joan.
Llopis y Bofill, Joan.
Llopis, Manel.
Llorens, Jaume.
Maciá, Eussebi.
Malagrida, Alfons.
Maluquer y Viladot, Joan.
Mallofré Joseph.
Maragall, Joan.
Marlés, Gumersindo.
Marqués, Manel
Marsillach, Joaquím.
Martí, Juliá.
Martí Sagristá, Miquel.
Martí y Ballés, Joseph O.
Martorell, Bernardí.
Mas y Ramis, Domingo.
Maspons, Francisco.
Masriera, Frederich.
Masriera, Joseph.
Massó y Torrens, Jaume.
Matas y Burgués, Miquel.
Matas y Picanyol, Joseph.
Matheu, Emili.
Matheu y Fornells, Francesch.
Matheu y Fornells, Joaquím.
Milá, Tomás A.
Millet, Francisco.
Millet, Joan.
Millet y Villá, Pere A.
Miquel y Badia, Francisco.
Miquelerena, Pelay de
Mirabent, Joseph.
Mitjans, Juli.
Moliné, Ernest.
Molins y Sirera, Antoni.
Mon y Bascós, Joan.
Monclús, Joseph.
Montserrat Joan.
Moragas y Barret, Francesch.
Montanyola, Pere.
Muntadas, Bernat.
Nicolau, Antoni.
Nicolau, Joaquím.
Noguera y Vila, Lluis.
Nogués y Polo, Lluis.
Nogués y Taulet, Jaume.
Novellas de Molins, Jaume.
Obradors, Sebastiá.
Oller, Narcís.
Orriols, Joan B.
Papirer y Fortabella, Carles.
Pellicer, Joseph Lluis.
Pepratx, Justí.
Permanyer, Francisco de S
Permanyer, Joan.
Permanyer, Ricart.
Perpinyá, Ferrán.
Perpinyá, Joan.

Pigrau, Carles.
Pirozzini, Carles.
Pla y Soler, Magí.
Planas y Font, Claudi.
Planella, Macari.
Pons y Massaveu, Joan.
Porcar y Tió, Manel.
Porta, Oscar.
Prat de la Riba, Enrich.
Puig y Cadafalch, Joseph.
Puigdollers, Joseph.
Puigsamper Frederich.
Puigpiqué Francisco.
Puigventós, Jaume.
Quintana, Sixt.
Ravell, Rafel.
Renaud-Germain, Emili.
Renyé y Viladot, Frederich.
Reventós, Joseph.
Reventós y Janer, Joseph.
Riba y Lledó, Francisco.
Ribalta, Miquel.
Ribas y Serra, Joseph.
Ribot y Climent, Francisco.
Ricart y Caralt, Ramon.
Riera, Enrich.
Riera y Penosa, Jaume.
Rifá y Munt, Joseph.
Rigualt, Tomás de A.
Riquer, Alexandre.
Ribera, Joaquím.
Robert, Agustí.
Roca y Sans, Ramon.
Rocamora, Manel.
Rogent, Elías.
Roig, Jaume.
Roig y Punyet, Joseph.
Romaní y Romaní, Antoni.
Romaní y Puigdengolas, Francisco.
Romanyá, Francisco.
Rubió y Lluch, Antoni.
Russinyol, Jaume.
Sagnier, Leopold.
Sala, Pere.
Salvat Xivixell, Francisco.
Sandiumenje, Magí.
Sanromá, Domingo.
Sans, Ramon.
Santaló, Pere.
Sardá, Joan.
Seix, Jaume.
Selva y Rubió, Emili.
Sentíes, Miquel.
Serra, César.
Serra, Jaume.
Serra, Marian.
Serra y Torroella, Pere.
Serrahima, Maurici.
Serrallés, Pere.
Sert, Domingo.
Solá, Baldomero.
Solá, Joseph.
Sunyol, Anton.
Sunyol, Marcelí.
Snñol, Estebe.
Tarré, Emili.
Tayá, Joseph.
Tell y Lafont, Guillem A.
Tintorer, Francisco M.
Tintorer, Joaquím M.
Tintorer, Lluís M.
Tintorer, Rafel.
Thomás y Bigas, Joseph.
Torent, Lluís.
Torent, Rafel.
Tolrá, Angel.
Tomasino, Joaquím.
Torras, César A.
Torres y Vilaró, Ramir.
Trilla, Vifred.
Tusquets, Joan.
Ubach y Vinyeta, Joseph.
Valls, Agustí.
Valls, Timoteo.
Valls y Pallerola, Joaquím.
Valls y Vicens, Joseph M.ª
Valls y Vicens, Agustí.
Vallés y Ribot, Joseph M.ª
Verdaguer, Alvar.
Verdaguer y Callís, Narcís,
Verdú y Puigjaner, Manel.
Vergés, Francisco de P.
Vergés, Pere Nolasch.
Vernis, Lluis.
Vidal, Enrich X.
Vidal, Lluís Marian.
Vilá, Andreu.
Vilanova, Emili.
Vilaseca y Mogas, Joseph M.ª
Vilumara, Ricart.
Vintró, Juli.
Vives, Alfred.
Viza y Martí, Joan.
Ward, Benjamí.

CONSISTORI

DELS

JOCHS FLORALS DE BARCELONA

CONVOCATORIA

Als esperts trobadors y honorables escriptors de Catalunya y de tots los antichs comtats y reyalmes ahont la nostra llengua es parlada ó coneguda, los VII Mantenedors del *Consistori dels Jochs Florals de Barcelona* en l' any XXXVII de llur restauració, salut.

A fí de donar bon cumpliment á la honrosa comanda que 'l respectable Cos d' Adjunts nos feu lo dia 18 de Novembre del any passat, vos convidám á pendre part en los *Jochs Florals* d' enguany que, segons los Estatuts y bones costums establertes, se regirán per lo següent

CARTELL

Lo primer diumenge de Maig vinent, que s' escau esser enguany lo dia 5, se celebrará la poética festa, en la qual serán adjudicats als autors de les tres mellors poesíes que hi opten, los tres premis ordinaris que ofereix cada any l' Excm. Ajuntament de Barcelona, protector y ja de temps antich aymador de la Gaya Ciencia.

Lo primer premi, que es una Englantina d' or, será donat al autor de la mellor poesía sobre fets históricbs ó gestes glorioses de Catalunya, ó be sobre usatges y costums de nostra benvolguda terra, essent preferida en igualtat de mérit la escrita en forma de romanç ó llegenda.

De la segona joya, la Viola d' or y d' argent, se 'n fará entrega al autor de la mellor poesía lírica, relligiosa ó moral.

Lo tercer premi, anomenat d' *honor y cortesia*, consistent en una Flor natural, s' adjudicará á la mellor composició en vers sobre tema que 's dexa al bon gust y franch arbitre del autor. Seguint la bella costúm d' antich establerta, lo qui obtinga aquest premi deurá ferne present á la dama de sa elecció, la qual, proclamada *Reyna de la Festa*,

entregará desde son seti presidencial tots los altres premis als qui guanyadors ne sien.

A més lo Consistori ha rebut pera adjudicar en la matexa festa los següents

PREMIS ESTRAORDINARIS

Un brot de taronger de ferro y argent, ofrena del Eminentíssim Sr. Cardenal Arquebisbe de Valencia, Dr. D. Ciriach de la Sancha, que s' adjudicará á «la mellor composició poética sobre costums populars relligioses del Regne de Valencia.»

Un obgecte artístich, dádiva del Excm. é Ilm. Sr. Arquebisbe de Tarragona, Dr. D. Tomás Costa, pera 'l «mellor romanç descriptiu del martiri de Sant Magí.»

Un obgecte d' art, ofrena del Excm. é Ilm. Sr. Bisbe de Barcelona, Dr. D. Jaume Catalá, que s' adjudicará á «la mellor composició en prosa, que referesca 'l brillant período históric, que determiná l' establiment definitiu dels Comtes de Barcelona en l' antich palau dels Bisbes de la matexa ciutat y la traslació dels prelats barcelonins al lloch que avuy los hi serveix de morada.»

Diploma honorífich y mil pessetes, que ofereix l' Excm. é Ilm. senyor Bisbe de Vich, Dr. D. Joseph Morgades, pera adjudicarse «á la mellor Gramática de la Llengua Catalana que, prenent per fonament tant la historia y autoritats de la Llengua com la manera com aquesta es avuy parlada en les diverses comarques, donga regles practiques y acomodades als moderns conexements filológichs.»

Pera dar la major autoritat possible á la concessió d' aquest premi, en cas de que 's presenten treballs que 'l Consistori judique de mérit suficient, s' assessorará abans de dictar lo fallo de persones de reconeguda competencia en la materia.»

Un obgecte d' art, ofert per l' Ilm. Sr. Bisbe de Menorca, Dr. don Joan Comes, pera «la mellor relació en prosa de la Conquista de Menorca feta per lo Rey Alfons III d' Aragó.

Un obgecte d' art, ofrena del Ilm. Sr. Bisbe de Terol, Dr. D. Antoni Estalella, pera ésser adjudicat al mellor «estudi sobre lo Bisbe d' Osca Vidal de Canyelles, consultor del Rey D. Jaume, y sa significació jurídica.»

Un obgecte d' art, dádiva de la Excma. Diputació provincial de Tarragona, pera «la mellor noveleta ó quadro referent á costums d' aquella provincia.»

Un obgecte d' art, ofrena de la *Unió Catalanista*, que s' adjudicará al autor de la mellor «biografía d' un personatge polítich catalá dels segles XIV ó XV.»

Un obgecte d' art, ofert per la *Lliga de Catalunya* «al mellor Compendi d' Historia de la literatura catalana en forma adequada pera generalisar son conexement.»

Un volúm ricament enquadernat de Les chroniques de Jehan Froisssart, ofert per lo *Centre Excursionista de Catalunya*, pera ésser adjudicat al autor del «mellor estudi histórich sobre la bandera ó pendó de Santa Eularia.»

Un obgecte d' art, ofrena de la *Associació literaria y artística de Barcelona*, «á la mellor composició que 's presente en honor de les lletres y les arts.»

Un obgecte d' art, ofert per la Redacció de *La Costa de Llevant*, «al mellor treball sobre alguna tradició d' aquella comarca ó de la seva mar.»

Una escrivanía d' argent y marbre, ofrena de D. Bonaventura Bassegoda, pera ésser adjudicada á «la més complerta colecció de noms y datos biográfichs é histórichs de mestres majors y esmaginayres de les Catedrals de Catalunya desde 'l segle x fins al començ del xvi.»

Duescentes cinquanta pessetes, donatiu de D. Joan Millet, president del *Orfeó Catalá*, que s' adjudicarán al autor de «la mellor lletra y música pera un Himne de Catalunya», comprometentse l' *Orfeó Catalá*, en cas d' adjudicarse 'l premi, á executarlo en l' acte de la festa.

Pera aquest premi 'l Consistori, si troba la lletra acceptable, s' assessorará de persones competents en la part musical, reservantse al mateix temps la facultat d' avançar lo fallo referent á aquest tema sobre 'ls demés, al obgecte de facilitar la execució del Himne en la Festa dels Jochs Florals.

La colecció complerta de les Obres musicals de J. S. Bach, oferta per lo mestre D. Francisco Alió pera adjudicarse «al mellor estudi sobre cançons populars catalanes y ses melodies.»

Com en lo premi anterior, lo Consistori 's reserva la facultat d' assessorarse de persones técniques per la part musical del tema.

Un obgecte artístich d' utilitat pera un fumador, ofert per *Un catalanista* á «la mellor composició en vers de carácter marcadament festiu-humorístich y d' escullida forma literaria, essent preferida en igualtat de mérit la que combata la costúm de fumar.»

D' acort ab los Estatuts dels Jochs Florals, podrán concedirse 'ls accéssits y mencions honorífiques que 'ls Mantenedors judiquen ben merescuts.

Totes les composicions deurán ésser de tot en tot inédites y estar escrites en antich ó modern catalá d' aquest Principat, de Mallorca ó de Valencia, ó en qualsevol dels dialectes del mitjorn de França, ab tal que 'ls autors procuren escríureles de la manera més semblant al antich provençal ó catalá literari.

Tots los treballs, rigorosament anónims, y escrits ab lletra clara é inteligible, deurán ésser remesos á la Secretaría del Consistori, (carrer de la Barra de ferro, 8, escala principal, dreta) abans del migdía del primer d' Abril vinent, junt, cada hu, ab un plech clos que continga 'l nom del autor y duga demunt escrit lo títol y lema de sa composició.

No s' entregará 'l premi adjudicat al autor qual nom no conste clarament espressat en lo plech respectiu, ó vaja en forma d' anagrama, pseudónim ó altra contrassenya.

Los plechs que continguen los noms dels autors no premiats se cremarán, com de costúm, al acte mateix de la festa.

Lo Consistori se reserva per un any, á comptar del dia de la festa, la propietat de les obres premiades.

D' acort ab lo previst en los Estatuts se publicará un cartell estraordinari en lo cas probable de rebres altres premis.

Que 'l Senyor vos donga llum d' inspiració pera cantar ab esperit verament catala *la Patria, la Fé y l' Amor*, y á nosaltres discreció en judicar y acert en premiar als més dignes.

Fou escrit y firmat lo present cartell en la ciutat de Barcelona, al primer de Janer de 1895, per los VII Mantenedors: Lluís Domenech y Montaner, *President*.—Hermili d' Oloriz.—Joseph Estanyol y Colom. —Joseph Lluís Pellicer.—Jaume Ramon y Vidales.—Manel Rocamora. —Joan Almirall y Forasté *Secretari*.

CARTELL ESTRAORDINARI

Després de la convocatoria escrita y publicada per aquest Consistori, han sigut oferts pera adjudicarse en la festa dels Jochs Florals del Maig vinent los següents

PREMIS

Un lliri de plata, ofrena del Excm. Ajuntament de Lleyda, á la mellor «Oda en que 's cante la reconquista de Lleyda per Berenguer IV.»

Trescentes pessetes en diner ó un obgecte d' art, á elecció del guanyador, ofert per l' Excm. Ajuntament de Reus á la mellor composició en prosa que descriga un fet gloriós de la Historia de Catalunya succehit en aquella ciutat ó en la provincia de Tarragona, facultant al Consistori, en cas de que á dit tema no 's pogués adjudicar lo premi, pera donarlo á la composició similar que á son juhí 'n sia mereixedora.

Un obgecte d' art, ofrena del M. I. Ajuntament de Balaguer á la millor composició en vers ó en prosa que referesca «lo siti de Balaguer y presó del comte Jaume d' Urgell en temps de Ferrán d' Antequera.»

Una rosa de plata oxidada, ofrena del M. I. Ajuntament de Vilafranca del Panadés, pera ésser adjudicada á la millor «Oda á Vilafranca.»

Un obgecte d' art, que ofereix lo M. I. Ajuntament del Vendrell pera ésser adjudicat al autor del «millor treball sobre costums antigues del vegueriu de que formava part aquesta vila.»

Un obgecte d' art, ofert per lo Centre Catalá Vilafranquí, pera ésser adjudicat «al mellor estudi sobre la ciencia catalana en lo segle xviii.»

Un exemplar magníficament enquadernat del poema «Mallorca Cristiana», que ofereix la Redacció de *Las Cuatre Barras* «al mellor estudi crítich de la cultura intelectual de Catalunya en alguna de les époques de la historia.»

A exos premis son estensives les prescripcions acompanyatories del esmentat cartell.

Barcelona 18 de Febrer de 1895.—Lo President, Lluís Domenech y Montaner.—Lo Secretari, Joan Almirall y Forasté.

ALTRE CARTELL ESTRAORDINARI

Ab posterioritat á la publicació del darrer cartell s' han rebut los següents premis estraordinaris:

Un obgecte d' art, ofrena del Excm Ajuntament de Tarragona, pera ésser adjudicat á la millor «biografía d' un personatge histórich ó ilustre, ja mort, natural d' aquella provincia, essent preferida, en igualtat de mérit literari, la d' aquell qual vida estiga més íntimament relacionada ab la de la provincia ó la capital, y haja més directament contribuhit á sa gloria y progrés.»

Una colecció d' obres escullides, que ofereix lo Centre Escolar Catalanista al millor treball en prosa «que demostre la necessitat de que la llengua catalana siga oficial en les escoles de Catalunya.«

Per aquests premis se fan estensives les matexes prescripcions detalladas en lo primer cartell, quedant tancada ab lo present estraordinari la admisió d' altres premis pera 'ls Jochs Florals d' enguany.

Barcelona 24 de Febrer de 1895.—Lo President, Lluís Domenech y Montaner.—Lo Secretari, Joan Almirall y Forasté.

JOCHS FLORALS DE BARCELONA

LLISTA DE LES COMPOSICIONS REBUDES EN SECRETARÍA

Número 1. 'L baylet. *'L petit baylet demati se 'n va...* CANÇÓ POPULAR.—2. L' albat. *Del natural.*—3. Balada. *Fidelitat.*—4. Costanera. *Mas espinás.*—5. A un espós. *Ramell.*—6. María. *Refugium peccatorum.*—7. Cançó d' estiu.—8. Un idili casulá. *Quan sento fret en lo cor—m' arraulexo dins ma cambra ...* A. GUIMERÁ.—9. Nadal. *Hosanna.*—10. La veu de la morta. *Alegoria.*—11. La jornada de Panissars. *¡Patria!*—12. Lo texidor. *Fils á mils que sols poch valen...*—13. Als Jochs Florals. *Jochs Florals los de ma terra—com us vull y com us am...* F. SOLER.—14. A la Verge del Remey. *Patria, Fé y Amor.*—15. ¡A ma Patria! *Ja no l' aclaman senyora,—la senyora n' es esclava.* A. CAMPS Y FABRÉS.—16. La veu de Catalunya. *Oiula!*—17. Jorn de dol. 1809. *No 'm matan per ser traydor...* BACH DE RODA.—18. Romans del gloriós Mártir St. Magí. *Magini martyris in Hispania,* etcétera.—19. A una futura... sogra. *Mentidas y veritats* —20. Lo mosso d' esquadra. *Vir.*—21. Lo cant del or. *Silueta naturalista.*—22. La Falugueta. *Toujours parler d' argent!* MOLIERE.—23. Epístola. *A un home honrat* —24. A Vallvidrera. *Aléns de la primavera—carregats d' olors suaus...* M. AGUILÓ.—25. La Fabrica. *Labor prima virtuts* —26 Desventatjes del fumar. *Corrigere ridendo mores* —27. La época més rica de la Marina Catalana. *Tempora mutantur et nos mutamur in illis.*—28. Lo casori. *¿Es goig ó pena?*—29. L' empayta-llops. *Tradicional.*—30. La Reyna de la festa. *Vos senyora, representau en lo trono de ..* BRAÑAS.—31. Goigs en loor d' una senyoreta.—32. Marina, (cuadret). *Mar en dins la barqueta s' allunya.* CLAVÉ.—33. Jovel. *Arrepentiment.*—34. Celistia. *Las estrellas del cel no paran may de mirar.* —35. Cercant muller. *A una soltera.*—36. La estrella dels rabadans. *Betlhem!*—37. Recort á la eminent poetissa y escriptora D.ª María Men-

doza de Vives. *En lo llibre de la gloria.*—38. ¡Recorts! *Nos nostraque debemur morti* —39. Brindis. *Pro aris et focis.*—40. May més! *Amor.* —41. La cançó de la espiga. *Benehit fruit.*—42. Idili. *Del cor.*—43. Remordiment.—44. Flor de Primavera. *Amor* —45. La infantesa de la Verge. *Stella matutina.*—46. La festa major. *Patria.*—47. Ignocencia. *¿Ignorancia?*—48. De la infantesa. *¡Ditxosa edat!*—49. Penediment. *Jo pecador.* .—50. La fé catalana *Pro aris et focis.*—51. A balladas. *Costums que 's perden.*—52. Verema.—53. Vora mar. *Tradició.*—54. La Balladora. *Bellas costums que ara 's perden—¿quànt tornaréu à brotar?*—55. Los desposoris de María. *Fides.*—56. Lo judici final. *Fins al cel.*—57. Les bruixes de la Costa. *Porten dol.*—58. ¿Fumar? *¡¡Ex!!*—59. La Doctrina de la Llar. *Herencia de virtuts.*—60. Esposallas. *Avenç.*—61. A Sant Joseph. *19 de Mars.*—62. Mas flors... *Por la mañana, perlas—y por la tarde lágrimas —El rocio,* por Selgas.—63. Idili. *Bonica primavera—que donas vida al cor.*—64. Lo congrés dels cinch. *Faula.*—65. La sagrada Familia reposant en l' Esfinge. XXX. —66. La vida del cor. *Son somnis bells de la vida—que 'ns afalagan—les il·lusions.*—67. Lo pa del francés. *Recorts del avi.*—68. Martiri de Sant Magí. *Lo Taumaturgo català.*—69. Esposallas. *L' aucella canta—quant mor l' hivern.*—70. ¡Lo dia dels Reys! *¡Los Reys qué t' han portat!*—71. Promesa. *Qui va endevant va endevant.*—72. La diada de Santa Creu. *Costums de la terra.*—73. L' estel. *Geni de Catalunya.*—74. La farga malehida. *Brasa del infern es lo foch de ta fornal.*—75. Colometa. *Beati qui lugent.*—76. Estudi sobre lo Bisbe d' Osca En Vidal de Canyelles, consultor del Rey don Jaume, y sa significació jurídica. *Alter Tribonianus.*—77. Lo Palau Episcopal de Barcelona. *A solis artu usque ad occasum...* Escut d' armes del E. é I. Bisbe de Barcelona.—78. A Catalunya. *Valor y avant.*—79. L'aplech de Sant Mateu. *Y jo 'n tinch ¡ay! un recort—que no 'm deixa nit ni dia.*—80. L' orfe. *¡Desditxa!*—81. Les Fades. *Hic quos durus amor.* .—82. Al Amor. *¡Amar y no ser amado!* Zorrilla.—83. La Creu del Redemptor. *Crux.* —84. Los dos compares.—85. La presó de Jesús. *Fiat.*—86. La meva cansó y la de la mare. *Cada hu te sa fal·lera.*—87. L' esperit. *Inspiravit in facien ejus spiraculum vitæ.*—88. Ram de flors. *Sempre fidel.*—89. Lo conqueridor. *...y si al pujar à la serra—vuy me diuhen rey hermós..* J. Verdaguer.—90. Cansó de Maig. *Lo taronger floreix...* Apeles Mestres.—91. Moisés. *Vocavitque nomen ejus Moyses, dicens: Quia de aqua tuli eum...*—92. La Verge de Montserrat. *Patria. Fides, Amor.*—93. Lo cassador. *Fatigas y rals* —94. La aburrideta. *Desconhort.*—95. A Catalunya. *¡Ay Castella, castellana,—no t' hagués conegut may.* V. Balaguer.—96. La nit dels morts. *Tradició.*—97. La vida al bosch. *Qu' es dolsa.*—98. Una Venjansa. *L' hereu Massana.*—99. El meu somni. *Esperança.*—100. ¡Morint! *Darrer respir* —101. La toca-son. *Amore e paura.*—102. Servint al Rey. *Tinch l' espallla destrossada.—no per la pesanta aixada,—pel fusell qu' ho es mes ençar.* Apeles Mestres.—103. Lo Montserrat.—Himne de Catalunya.—

Lletra y música. *Desperta, ferro; firam, firam.*—104. Martiri de Sant Martí de la Brufaganya. *Justus ut palma florebit.*—105. Lo bordet. *¡Piu, piu!*—106. Assaig crítich sobre 'l filosoph barceloní en Ramón Sabunde. *Qui tot de vatibus unus quae Natura negat jungere juncta dedit.*—107. Somni de Catalunya. *¡Dolsos y tristos recorts!*—108. La adúltera. *Viæ inferi domus ejus. Proberb. Cap. VII. Vers 27.*—109. Serenata. *Che volendo parlar, cantava sempre.* PETRARCA. *Cansó I.*—110. La lley d' hostatje. *L' hoste deu esser sagrat.*—111. Las cucas lluminosas. *Al entorn del fossar,—hi ha cuquetas de llum.*—112. Lo combat Palamós. (1757). *Lo Rey Ferrán VI concecí al patró una pensió y una medalla .. (Gaceta de Madrid del 25 de Jnny).*—113. Sant Agustí. *Tradició popular.*—114. María. *Lo primer amor.*—115. Lo pont del Diable. *Llegenda.*—116. Plany de penediment.—117. A Vilafranca. Oda. *Docte y literata.*—118. Vetllant. *El tiempo acaba con el dueio, la tierra consume el cadáver y el olvido,* etc. VALERA.—119. Lo crím dels moliners. *Dels pecats dels pares...*—120. Justicia de Deu. *1457.*—121 La maledicció del boig. *Y lo que no osaban decir en público los cuerdos y discretos,* etc. MONFAR.—122. La bordeta. *Dels pecats dels pares...*—123 —Lo martiri de Sant Magí. *Vuy la terra rosas cria,—per hont passá vostre cos...* GOIGS Á SANT MAGÍ.—124. La Masía d' Ordal. *Avuy, ja ni trevallas—com ho feyas avans per tu mateixa.*—125. Un bon patrici. *Pro patria.*—126. La mort del Baptista. XXX.—127. Estudi sobre la Filosofía á Catalunya en lo segle XVIII. *Insistere vestigiis.*—128. Los segadors de la Gorga. *In hoc signo vinces.*—129. Les esposalles. *Fulcite me floribus... quia more langues.* CANTAR DELS CANTARS.—130. Los primitius mártirs de la independencia catalana ó Los réguls il-lergetes.—131. Recorts d' una Festa Major. (Costums del Camp de Tarragona) .. *la Patria—sencera 's trova aquí.* ADOLF BLANCH.—132. La festa major. *Ha perdut molt*—133. Als Jochs Florals. *A só de tabals—no s' agafan llebres*—134. 6 de Juny de 1808. *¿¡Qui ho havia de dir!? —L' Historia.*—135. Lo Bruch. *Es lo nostre Dos de Maig.*—136. Desde la vall. *Anyorança.*—137. La cansó del catalá. Lletra y música. *Oh! cantemla, que cantantla—Catalunya reviurá*—138. Costanera. *Recort amarch.*—139. Lo cabaler. *Costums que quedan...*—140. La germana del Comte d' Urgell. *Y finalmente se retiró al monasterio de Jijena donde ya tenia una hermana.*—141. A Sant Magí martre. *Honoremus martyrem.*—142. Lo bressolet. *Per l' amor de Deu.*—143. Flor bosquetana. *¡Pobreta!*—144. Relació histórica de la Conquista de Menorca feta per lo Rey don Alfons III d' Aragó *E lo senyor Rey ab deu galeres mig negades arribá al port de Mahó.* CARBONELL.—145. Lo cant de la Sirena. *Tradició.*—146. La Creu de Santa Creu. *Demunt d' una aspra roca—tocant de punta al cel.*—147. Verge y Martir. *Accipe corónom, quan tibi Dóminus præparavit in æternum*—148. Llágrimas d' amor. *Balada.*—149. Lo Martiri de Sant Magí. *En los monts de Brufaganya.*—150. La borda. *¡Pobreta!*—151. Compendi de la Historia de la Literatura Catalana. *Pus parla ca-*

talá Deu lin don gloria MUNTANER.—152. Necessitat de que la ensenyansa á Catalunya sia donada en llengua catalana. *Rahonaments inèdits.*—153. Costums del sigle xv. D' *un recó de golfa.*—154. La bandera de Santa Eularia. *In hoc signo vinci.*—155. Tradicions de la costa. *Blanes.*—156. Amors. *Flors del mon, si 'us dich adeu—es que 'n flayro de més belles*, etc.—157. Mares, *Perfils...*—158. Capdellant. *Joguines.*—159. Lied. *Salve dinora casta e pura!*—160. A la Patria. *En llemosi al Senyor pregaba cada dia*, etc. ARIBAU.—161. La tísica. *Ombra de mort.*—162. Lo martiri de Sant Magí. *Benefàcite his qui oderunt vos.* (*Math 5*) —163. La poncella de la Vall. *Vos la pendrán!!*—164. Los dos cosins. *¡Obediencia!*—165. Lo combat del Bruch. *¡Mala la hubisteis, franceses*, etc.—166 La tramontana. *Lo vent de la patria.*—167. A Catalunya, la veu de son passat. *Patria.*—168. Deu...! *Fe.*—169. Plany. *Amor.*—170. En la mort de Joana Enriquez. *13 Febrer de 1468.*—171. Las quatre estacions. *De l' estiu ve la tardor*, etcétera.—172. La nena dorm. *Ay angelet de ma vida*, etc.—173. L' infant Pere Ramón... *Sub penitentia obiit sine prole.*—174. La coixeta. *Folla d' amor.*—175. Ramón Folch, vescomte de Cardona. *Semper fuit fidelius.*—176. Sense títol. *En lo Palau dels concellers*, etc.—177. La Pageseta. *Prometensa.*—178. Lo cant del megateri. *Animal prehistórich.* (*Buffon. Llibre 100*).—179. Lo ball. *Penediment.*—180. Cansons de Patria. *Per mar y terra.*—181. Rondalla. *De te fabula narratur.*—182. La Rondalla .. *Com lo mon en que vivim—son nostres cases.*—183. Pa de casa. *Esperansa.*—184. Tornant del Aplech. *Cinquanta anys fan avuy, dia per dia* —185. La patria catalana. Himne catalá. Lletra y música. *Desperta ferro.*—186. A la flor. *Bes de pau.*—187. Lo fumar. *Deria del segle.*—188. Prenent la fresca. *Pipa que pipa.*—189. De mala mena *Qui es boig quan neix—may ne guareix. (Refrá).*—190. Lo Rey del bosch. *De vell no 's passa.*—191. Lo millor de la Terra. *Morir es viure.*—192. A María. *Verge de Ripoll.*—193. A Vilafranca. Oda. *Si fills donares á la guerra—no los escatimares á la Ciencia.*—194. Martiri del gloriós Sant Magí. *L' agafan y 'l lligan—ab cadenes llargues*, etc.—195. Gelosía. *Amor ch'a vull amato amor perdona.*—196. ¡Qué dius are! *¡Deu me 'n guard!*—197. La Tresona. *Cuadret de costums de les serres segarreses.*—198. Lliri blanch. *Lo branquilló.*—199 A Balaguer. *Desitj.*—200. Brindis de Pascua. (Versos alegres á una nina). *Oh vi, mata la tristesa*, etc.—201. Los dos ceguets. *Fe y Amor.*—202. Ressenya histórica de la reconquesta de la ciutat de Tarragona. *Dulcis amor patriæ.* VIRGILI.—203. Lo capdill vigatá Bernat Guillém de d' Altarriba. *. y se derraman todos por nuestra patria*, etc. J. CORTADA.—204. Lo Martiri de Sant Magí. *Sanch per Sanch.*—205. Lo sacerdot Católich. *Beati estis cum maledixerint*, etcétera.—206. Consummatum est *Excelsior.*—207. María. Novela original. *Mostreu á la nina bella—las virtuts del temps passat*, etc.—208. Maria. *Vas spirituale* —209. El seny y 'l cor.—210. Davant la estátua d' en Casanovas —211. Lo consol d' Adám. *Emisit cum Dominus Deus*

de paradiso, etc.—212. L' éxit d' Israel. *Dextera tua. Domine, magnificata est infortitudine. Exod. XV. 6.*—213. Judici Universal. *Dies magna.*—214. La veu del Senyor. *Tingas pietat de mi ¡oh Deu! segons*, etcétera.—215. Las desditxas del fumar. *¡Son verdaderas desditxas!*—216. Sermó en vers y en catalá endressat als fumadors de tota mena. *De la teya que fa fum—no n' esperin gayre llum.*—217. Curiosa relació del pas que passá al Comte del Pas de gegant, etc. *¡Quin pas!*—218. La meva aymía. *Qué n' es d' hermosa!*—219. Una llágrima. *Comiat.*—220. La caputxa. *Patria.*—221. Las bodas de foch. *Amors del camp.*—222. Cuadro de costums tarragoninas. *Recorts del poble que 'm vegé naixer.*—223. Compendi d' Historia de la literatura catalana. *¿Quin ver aymador de las inmortals grandesas y passadas glorias de sa patria no 's postrará devant de la historia de la literatura?*—224. Gramática de la llengua catalana. *En aquest temps de resurreccions de llengues oblidades, no es sols la ortografia de la nostra la qui ha promogut dificultats y bregues.* M. Milá y Fontanals.—225. Gramática de la llengua catalana segons los principis que informan la gramática histórica. *La naturalesa y ser d' una llengua revela 'l poble que la parla* —226. La festa de Sant Visent. *Costums de ma terra.*—227. Cant d' una noya. *...si sona ó no sona—Barcelona es bona!*—228. Prometatge. *Amor.*—229. Lo cigarret. *¡Llenséulo!*—230. A Catalunya Himne. Lletra y música. *Cerca als fills; y digals... are!—llamp de Deu, no sou pas borts* Francesch Matheu.—231. Quis Deus magnus sicut Deus noster. *Psalm 76, v. 14* —232. Lo corcer de Don Jaume. *Terram ungula fodit, exsultat andacter*, etc —233. Lo Paborde de les ánimes. *¡Si voleu fer caritat!*—234. Maig. *Excelsior.*—235. Alsat, Llátzer. *Deu, amor... y Llibertat.*—236. Lo Bateig. *Com al Vallés—no hi ha en lloch més.*—237. Fé y Amor. *...y l' eco d' aquella veu...*—238 Rosa. *Me contestó al preguntarle—¿Por qué no te casas Juan?* etc.—239. Anyoransa. *Fides-Amor.*—240. Teresina. *Quan tantes esperançes lo cor tanca—¡qué trist es lo morir!* etc.—241. La mort del aymant. *Soletat.*—242. Cançó del escó. *En los tions encesos—crema 'l foch de la patria catalana* —243. María. *¿Sens vos, ahont anirém?*—244. La salve á Montserrat. *Spes.*—245. La festa dels Jochs Florals. *Patria. Fides, Amor.*—246. ¡Bon vent tabaco! *¡Quin susto!*—247. Lletra. *Tu es sacerdos.*—248. La mestressa... *Duplicites peccare possunt principes accipiendo* etc.—249 Lo retaula. *Sempre.*—250. Lo salt de la donzella. *Tradició* —251. Cor de roca, y cap de seny. *Ells son bressols de Fé y de Pagesia* —252. ¡A la farga! *Qui no travalla—dorm á la palla.*—253. Siti de Balaguer. *¡O rey ó res!*—254. A un nuvi. *Fes tres salts y búscala be.* (Popular) —255. Lo darrer esperit. *¿Ya es tot materia?*—256. Via Crucis. (Historia d' amor). *...como los rios que en veloz corrida*, etc. Rioja.—257. L' última carta. *Ausencia.*—258. Elegía *La vinya morta.*—259. Lo meu fill. *Pene andava il valor di vaso in vaso.* Dant. *Purgatori. Cant VII.*—260. De la Terra. Lletra y tonada. *Vetllant.*—261. Himne de Catalunya. Lletra y música. *Formigas y cigalas;—espigas y rosellas.*—262. Himne á Ca-

talunya. Lletra y música. *Catalunya pels Catalans.*—263. Necessitat de que la llengua catalana sigui oficial en las escolas de Catalunya. *Tres epistolas.* - 264. Lo llenguatje oficial en las escolas catalanas... *Si quan me trovo sol pal ab mon esperit*, etc. ARIBAU.—265. Datos biográfichs d' en Joan Fiveller. *Soch un conseller de Barcelona. (Paraulas d' en Fiveller).*—266. Micer Lluis Pons de Icart. (Estudi biográfich-crítich). *Dolcissima patria meva.* PONS DE ICART.—267 Lo Rey en Jaume á Salou. *Quan tornaré á visitarvos—me diran Conqueridor.* VERDAGUER,—268. Lo primer de Mars. *Defensar un dret constituhit es causa justa.*—269. Observacions. *Qui més sápiga—que més hi diga.*—270. Gramática catalana. *Pensem-hi i parlem-ne.*—271. La Fidel, Imperial, Lleal y Esforçada Ciutat de Reus honrada per las virtuts y talents de sos fills.—272. Les armadas de Salou y Port Fangós. *Resurrexit.*

No entraren en concurs les composicions: Al nen Jesús. *Soneto;* Pregunta misteriosa. *Soneto;* La Primavera celestial, y Boda florida, per no cumplir les prescripcions del Cartell, y les titoladas: La sinia. *Comparant;* Lo vici del fumar. *Fumém, fumém;* y Recort y amor. *Dol* per haver sigut rebudes passat lo terme d' admissió.

ACTA DE LA FESTA

En la ciutat de Barcelona, á les tres de la tarda del dia cinch, primer diumenge de Maig, del any mil vuytcents noranta cinch, tingué lloch en la gran sala de la Llotja la festa solemne dels Jochs Florals, la trentasetena de sa restauració.

Una concurrencia immensa y distingida omplía 'l local, que com es de consuetut, estava decorat ab la magnificencia que requería 'l carácter é importancia de la festa, atrayent sobretot la atenció dels concurrents lo gran tapiç ab que 'l Consistori dels Jochs Florals d' enguany realisá per primera vegada la idea de commemorar en una série de tapiços decoratius los noms y les poesíes dels Mestres en Gay Saber qui vagen morint. Lo tapiç d' aquest any commemora al poeta Joseph Lluís Pons y Gallarza, y es, com á composició, de má mestra, sério, distingit y sumptuós, acreditant en gran manera la mestría dels joves arquitectes D. Antoni Gallissá y D. Joseph Puig y Cadafalch, qui galantment posaren son saber al servey dels Jochs Florals. Les tres inoblidables poesíes del malaguanyat Pons y Gallarza están en ell simbolisades heráldicament ab tanta justesa com bon gust, com y també ab gran riquesa en la execució, donchs, consisteixen en aplicacions de satí, vellut y seda en diferents colors, y en daurats y platejats sobre cera. Abans de començarse la festa, la Banda del Excm. Ajuntament (que estava en la galería), facilitada pera major solemnitat del acte, executá ab molt ajust diverses peces musicals.

Lo Consistori, acompanyat de comissions del Excm. Ajuntament y de la Excma. Diputació, presidides respectivament per D. Joseph Blanch y Piera, y D Manel Planas y Casals, d' alguns Mestres en Gay Saber y de representants de quasi totes les Associacions Catalanistes y d' algunes

altres corporacions d' aquesta ciutat, com també de moltes de les entitats ofertores de premis, als acorts de la marxa del Rey Don Joan, entrá á la Sala y ocupá 'ls primers setials del estrado destinat al honorable Cos d' Adjunts y trono de la Reyna de la Festa.

Asseguda la comitiva oficial, l' Excm. é Ilm. Sr. Bisbe, Dr. Don Jaume Catalá, obrí la sessió ab la fórmula de costúm, y seguidament lo Senyor President del Consistori, D. Lluís Domenech y Montaner, encomaná al regidor D. Joseph Blanch y Piera, la lectura del seu Discurs (I), que fou interromput moltes vegades y coronat al terminar ab grans y entussiastes picaments de mans y mostres d' aprovació.

Lo senyor President seguidament pronunciá algunes sentides frases á la memoria del ja citat Mestre en Gay Saber, D. Joseph Lluís Pons y Gallarza, que les lletres catalanes han perdut aquest any, y convidá al també Mestre en Gay Saber, D. Ramón Picó y Campamar, á que donás lectura de L' Olivera Mallorquina, una de les inspirades poesíes del plorat Mestre, y axís ho feu, essent escoltada y aplaudida ab espontani entussiasme.

Desseguida l' infrascrit Secretari passá á llegir la Memoria (II) reglamentaria, donant compte del veredicte del Consistori, y obrí á continuació 'ls plechs que cubríen los noms dels autors de les composicions premiades, baix l' ordre y forma següents:

De la poesía *La tisica* (III), premiada ab la Flor natural *(Robinia hispida)* resultá esserne autor D. Claudi Planas y Font, qui aná á cercar lo premi d' honor y cortesía y l' oferí á la seva germana, la Senyoreta Dona Elissa, fentla ab aquest present Reyna de la Festa. Entre 'ls acorts de la marxa del Rey Don Joan y grans picaments de mans de la concurrencia passá la Reyna á ocupar son setial.

Feta per lo Sr. President la seva proclamació, llegí la poesía premiada l' anomenat D. Joseph Blanch y Piera, essent coronada sa lectura ab un esclat d' aplaudiments.

Lo *primer accéssit* á la Flor natural, l' obtingué D. Sebastiá Trullol y Plana, ab la poesía *Brindis de Pasqua* (IV), y 'l *segon* Don Antoni Bori y Fontestá, per la que duya 'l títol de *L' aplech de Sant Matheu* (V).

La poesía *La Mestressa* (VI), que guanyá l' Englantina d' or, y qual autor resultá esser D. Lluís B. Nadal, fou llegida per D. Andreu Vilá, essent aplaudida en algunes estrofes y al final.

Lo *primer accéssit* á aquest premi, l' obtingué la poesía *Elegia* (VII) de D. Frederich Rahola y Tremols, y lo *segon* D. Frederich Renyé y Viladot, de Lleyda, ab sa composició *Lo cabaler* (VIII).

La viola d' or y argent fou adjudicada á D. Guillém A. Tell y Lafont, qui resultá esser autor de la poesía *La Salve á Montserrat* (IX) y qual lectura encomanada al anomenat D. Andreu Vilá fou escoltada ab grans aplaudiments.

Los *accéssits* á aquest premi resultaren esser: lo *primer* de Dona Dolors Moncerdá de Maciá, per sa colecciones *Mares* (X), de la qual ne

llegí alguns fragments ab grans aplausos de la concurrencia D. Joseph Puig y Cadafalch; lo *segon*, de D. JOAN MANEL CASADEMUNT, per sa llegenda *Là nit dels morts* (XI), y lo *tercer* per la poesía *Un idili casulá* (XII) de D. JOSEPH BLANCH Y ROMANÍ.

Passant als plechs corresponents als premis estraordinaris, del creat per los Mantenedors, consistent en una ROSA D' ARGENT, ne resultá guanyador D. JOAQUÍM RUYRA Y OMS, de Blanes, com també del *accéssit* al mateix premi per ses poesíes *Lo millor de la Terra* (XIII) y *De mala mena* (XIV) respectivament.

Lo BROT DE LLORER D' ARGENT, premi del Excm. é Ilm. Sr. Arquebisbe de Tarragona, Dr. D. Tomás Costa, s' adjudicá al romanç *Lo Martiri de Sant Magí* (XV), de que resultá esserne autor D. NORBERT FONT Y SAGUÉ, seminarista, y ell mateix se 'l llegí, essent també guanyador de la ROSA D' ARGENT, premi del Excm. é Ilm. Sr. Bisbe de la Diócesis, per son treball *Lo Palau Episcopal de Barcelona* (XVI).

Ab l' *Estudi sobre lo Bisbe d' Osca en Vidal de Canyelles, consultor del Rey D. Jaume, y sa significació jurídica* (XVII), lo seminarista D. SALVADOR BOVÉ Y SALVADOR guanyá la PLANXA D' ARGENT premi del Bisbe de Terol, Ilm. Sr. D. Antoni Estalella.

L' OBGECTE D' ART, premi de LA UNIÓ CATALANISTA, fou adjudicat á D. PERE NUBIOLA Y ESPINÓS, per los *Datos biográfichs d' en Joan Fiveller* (XX), y l' *accéssit* á aquest premi á D. FRANCESCH CARRERAS Y CANDI, per sa monografía *Lo cabdill vigatá Bernat Guillém d' Altarriba* (XXI).

D. JOSEPH M.ª SERRA Y VALLS, obtingué lo premi ofert per lo *Centre Excursionista de Catalunya*, ab son treball en prosa *La Bandera de Santa Eularia* (XXII).

L' OBGECTE D' ART ofert per la Redacció da *La Costa de Llevant*, resultá adjudicat á DONA DOLORS MONCERDÁ DE MACIÁ, per sa poesía *La Diada de Santa Creu* (XXIV), que llegí lo Sr. Blanch y Piera obtenint grans aplaudiments de tota la concurrencia. Los *accéssits* á aquest premi se 'ls ne dugueren D JOSEPH RICART Y GIRALT, per son estudi *La época més rica de la Marina Catalana* (XXV), y D. JOAN RIBAS Y CARRERAS per ses *Tradicions de la Costa* (XXVI).

Fou adjudicat lo premi d' *Un Catalanista*, al *Sermó en vers y en catalá endreçat als fumadors de tota mena* (XXVIII), qual autor resultá esser D. SEBASTIÁ SANS Y BORI, d' Olot, passant á llegir la composició premiada D. Francesch de Boter.

Lo *premi* del Ajuntament de Reus quedá adjudicat á D. SALVADOR SANPERE Y MIQUEL autor de la monografía *Les armades de Salou y Port Fangós* (XVIII).

D. JAUME SERRA É IGLESIAS, del Vendrell, guanyá l' OBGECTE D' ART ofert per lo M. I. Ajuntament del Vendrell, ab son treball en prosa, *Costums del Segle* XV (XIX).

Del *Estudi sobre la Filosofia á Catalunya en lo Segle* XVIII (XXIII), guanyador del premi ofert per lo *Centre Catalá Vilafranquí*, resultá esserne autor D. FREDERICH CLASCAR Y SANOU, seminarista.

Y finalment obtingué lo *premi* especial, donatiu de D. Joan Millet, la poesía *De la Terra* (VXVII), qual autor resultá esserne D. FRANCESCH MATHEU Y FORNELLS, haventne donat lectura lo anomenat Sr. D. Joseph Blanch y Piera, que fou rebuda ab grans picaments de mans que la interromperen á cada estrofa, y per no cessar al esser acabada dita lectura, hagué de repetirla íntegra, obtenint novament una veritable ovació.

Foren cremats los plechs que contenien los noms dels autors no premiats, y Don Manel Rocamora, per encárrech del Mantenedor Don Hermili d'Oloriz, llegí lo DISCURS DE GRACIES (XXIX), que 'l públich rebé ab indescriptible entussiasme.

L' Excm. é Ilm. Sr. Bisbe de la Diócesis Excm. é Ilm. Sr. Dr. Don Jaume Catalá, declará terminada la festa, y als acorts de la música baxá de son trono la Reyna y 's retirá la Comitiva oficial.

De tot lo qual, com també de que no 's presentaren á recullir los premis y accéssits corresponents los Srs. Trullol, Rahola, Carreras, Ricart Sans, Sanpere, Serra é Iglesias y Matheu, l' infrascrit Secretari ne prengué la present acta en lo lloch y data al començament espressats.

JOAN ALMIRALL Y FORASTÉ.

I. — DISCURS DEL PRESIDENT DEL CONSISTORI, *D. Lluis Domenech y Montaner.*

II. — MEMORIA DEL SECRETARI DEL CONSISTORI, *D. Joan Almirall y Forasté.*

SENYORS:

Inutilment voldria sostraurem al tema que á mon discurs imposa aquesta festa. Fa una trentena d' anys que hi vinch y sé ben be que 'l buch de exa histórica sala no 's commou, no ressona ni respon sino á les paraules animades per lo patriótich esperit del lema que 'ns presideix.

Ab poderoses y vibrantes onades s' acullen en sa bella ossamenta los accents de la Patria, de la Fé y del Amor, com si 's despertassen en ella ecos perduts d' edats passades pera esforçar les incertes y mal segures paraules nostres, ab la fé de les generacions qui la bastiren al servey d' una civilisació gran y gloriosa, fundada y organisada tota ella en l' amor á Catalunya, á la relligió y á la familia.

Los Jochs Florals han de esser una festa patriótica ó dexar d' existir. Y molt hauria de cambiar lo públich de nostra terra pera que, ab la desaparició d' aquesta festa, no s' extingís, faltada d' atmósfera, la nova literatura catalana á la que ha donat robusta vida y de que tots n' estám ergullosos.

Convertiu aquesta sala en lo més perfecte y avançat laboratori de les lletres; façau que sense patriótichs esclats ni més aspiració que l' art per l' art, s' afinen y purifiquen en aquesta festa les formes literaries més escullides y de moda més nova; cambieu lo nostre patriótich lema en lo d' una academia, tant net, fixo y espléndit com vulgau, y ben aviat los qui constituhím lo públich, jo 'l primer, respectant y admirant les vostres obres, trobarém que res tením que fer en aquest lloch. Desaparexerá la alegra y entussiasta espansió de color y de bella jovenesa que engarlanda aquestes galeríes y matisa aquesta multitut, y ben prompte aquesta institució tan discutida y encara tan viva avuy, la podreu recloure olvidada y mústiga en l' últim recambró d' algun rónech edifici que us abandone la Administració pública.

No tením ni 'l dret de cambiarli son carácter. Ella axís fou creada per una altra generació. Per defalliments, per impotencia ó escepticisme,

ó per interessada apostasía nostra, no tením lo dret de negar al jovent, qui puja, l' aygua pura que pot regenerarlo. Aquí també veníam nosaltres en la primera joventut á escoltar ab relligiosa efusió la paraula de nostres mestres, relacions d' anyorades glories del passat, vagues peró lluminoses esperances de glories venideres, que en mitg del general decayment y escepticisme exaltaven nostra anima, y aquí juravam fervent fidelitat á nostra terra y 'ns prometíam donarli, ab tot nostre ser, nova vida y prosperitat, y força política. Y molts dels qui allavors ab mí s' acollaven en exes portes, devegades sense disposar ni del senzill medi de entrarhi, han pujat després exes grades ab lo dret dels mestres, y desde aquest lloch han proclamat ab inspirat pensament l' altesa de la patria, y les seves obres, prenent desde aquí vo ada han passat l' Ebre y 'l Pirineu, y han donat consideració y gloria á Catalunya.

La laboriosa Catalunya, com nos diuen per aquí fora ab elogi qual intenció no agrahím; aquestes provincies de mitjaníes treballadores y aplicades, com diríen si la innata finura 'ls dexas parlar clar; aquesta nació que, desde que adoptá en alta literatura 'l castellá com á medi de espressió, no havía produhit en quatre segles més que alguns pensadors y ben pochs escriptors, correctes potser alguns, peró cap qui brillás ab lo magich prestigi de la inspiració encarnada en bell estil y en forma propia y pura, baix la senyera que 'ns presideix ha produhit ara, en un terç de segle, la variadíssima cohort d' escriptors, quals obres passarán á la memoria de les generacions venideres com les del segle d' or de les lletres d' un poble artístich y genialment caracterisat.

No ha sigut la obra, efímera revivalla d' arqueológiques formes y usos, com deyen sos primers detractors, y no es ara descolorida imitació d' estrangeres escoles modernes. Estudiosos del mohiment general de les lletres actuals, y més encara de les passades époques clássiques, en mitg de les qualitats natives de nostres poetes, llampeguen á voltes los pensaments dels genis del Nort iluminant ab instantánea cruesa los abims de la ánima humana ó disfumantse en les vaporoses imatges de ses balades. Evoquen lo plácit ó feréstech himne de la naturalesa, pera alçarse al mitg d' ell á una existencia superior ab la mística efusió d' altres époques de fé viva; se mouen lliurement baix la folgada y magestuosa vestidura horaciana; esculpexen les grandioses y pures formes gregues; solquen ab la daurada rella virgiliana lo soleyat terrer, ó claven en la ánima la fina y verinosa espina de la moderna poesía sugestiva. Mes tots plegats tenen de nostre carácter y de la antiga y popular poesía catalana lo viu sentiment de la naturalesa, la passió fonda y concentrada ab espressió breu y gráficament enérgica, y l' estudi meditat dels assumptos y de la escritura que á la composició deu donarse.

Si 'l matex sanitós impuls, que ha avivat la literatura pátria, alenás á totes les manifestacions del geni catalá; si, com á egoistes escéptichs, ó indiferents, no 'ns dexassem portar á remolch d' organismes decrépits, qui caminen á ben certa ruina, no 'ns trobaríam, com avuy, quasi es-

clohits del concert dels pobles moderns en l' obra de la civilisació general.

Quan en altres temps al entorn de la mare patria s' hi aplegaven tots los catalans, quan al evocar lo nom de Catalunya no renegaven d' ell ab hipócrites distincions, quan lo patriotisme no 's perdia ni s' emboyrava en vagues concepcions cosmo-polítiques, quan la patria era una gran familia ahont tots sos membres se conexien y estimaven, confiats uns en altres, eren fins facils, pera un poble reduhit, ben altes empreses, avuy impossibles pera moltes nacionalitats modernes.

Dava 'l potentat, pera 'l bé y comú engrandiment, sa vida y sa fortuna, criava á sos fills en la relligió de la patria, del dever y del exemple á sos conciutadans: haurien ressonat com blasfemies, en la antiga llar de nostres cases payrals, aquestos consells tan comuns avuy en que, baix la disfreça de la practica ciencia de la vida, se descubrexen les més vils y embrutidores lliçons d' egoisme.

Canta ab homérica senzillesa, més que descriu, l' alt Rey, lo llegendari Jaume d' Aragó, al ciutadá honrat de Barcelona, en sa Crónica. Compta com á la vora de la mar, de la lluminosa costa de Tarragona, en Pere Martell ofereix hostatge al Rey y á sos nobles, com al llevant de taula enardeix ab les relacions de sos viatges als héroes de la reconquista catalana, als Moncades, Cervellóns, Alamanys, Claramunts y Santa Eugenies, y com excita y dirigeix al Rey y á sos concellers en l' engrandiment de la pátria ab la conquista de Mallorca; repeteix lo real cronista ab entussiasta plaher les enlayrades paraules en corts pronunciades per en Pere Grony, qui, en nom de sos conciutadans, prefereix pera la host honrada *los corsos y quantes naus y llenys son en Barcelona*, y ab paternal ergull transcriu, lo gran rey, les postreres paraules del ciutadá patriota... *Senyor, faremho en tal manera*—diu—*quen retindrem vostre grat per tot temps... e perço no hi volem pus metre de les ciutats, e car non hi ha plus sino Barcelona.*

En festes y torneigs, en honor y cortesía als hostes reals de la ciutat, llubeix lo jovent ciutadá sa riquesa y caballeresca educació; vestint brocats y armat de totes armes romp en lo Born llances ab los nobles forasters, ó serveix y acompanya com á cortesá als reys y príncceps en les colacions y dances en la casa del Consell comunal, y destra ab cordons de seda al real corcer en entrades y jures de monarques.

Al peu de la blanca bandera de Sant Jordi, creuada de vermell, que prenen com relligiosa y militar insignia, se baten los ciutadans honrats en defensa de la patria ó en les guerres de conquista, y ab igual segur peu pujen los graus de la Casa de Cent pera severament regir l' administració de la ciutat, que al pont de la galera pera empunyar lo timó dirigint la guerrera nau en persecució dels corsaris, provençals ó genovesos.

Ab igual serenitat y clar seny presidexen y parlen, com cap que son de les ciutats del regne, al braç real en les corts, com desde eix mateix lloch ahont nos trobám dirigexen lo Cos consular, qui arriba fins á

tenir la representació de la grandesa de la Espanya de Carles V en tot lo Mediterrani.

Fondament relligiosos ab vera fé, séria y serena, ben allunyats de supersticions y de mires terrenes, faels á sos reys sense adulació ni baxes ambicions, no dupten en representar als grans poders de la terra, en forma severament ferma y respectuosa, la esmena d' actes que consideren atentatoris á la civilisació y als drets dels ciutadans, d' injust y contraproduhent rigor ó de perjudicial trascendencia política.

Per fí, senyors, quan á les velles idees democrátiques les hi toca desaparexer per evolució del esperit humá y preponderancia y unió de pobles absorvents y centralisadors; quan les idees absolutistes dels reys-estats y del estat-rey s' estenen sobre la Europa occidental ofegant en sa inundació les institucions municipals, les corts y les diputacions populars y representatives; los últims patricis d' aquelles dinastíes ciutadanes, faels amichs, ausiliars y consellers del heróych Jaume I, de Pere *'l Gran*, del profon polítich y organisador Pere *del Punyalet*, del cavalleresch Alfons V, y del magnánim emperador Carles I, abans que ferse servils cortesans dèl nou y estranger cessarisme, corromput y viciós, acabades ja totes les forces y esperances pera vencer, protesten trista y virilment d' haver cumplert ab son dever davant les venideres generacions, y 's llencen á la mort en los carrers de la ja esfondrada y perduda Barcelona, al cap de les delmades companyíes de menestrals y artesans, drets sobre 'ls estreps de sos cavalls, alta la ja inútil espasa, presentant lo pit á la metralla del inhumá duch de Berwich.

Guarda l' arxiu de nostra Diputació uns vells llibres de gremi ahont los modests artistes feyen sa mostra de passantía. Fulles omplertes any darrera any ab concepcions variades del enginy de segles enters, reflexen les épоques de brillant esclat y les de postració de la patria en lo íntim recés de la familiar corporació gremial. Elles mostren la part activa y entussiasta que fins l' últim obrer prenía en los accidents de la vida nacional. Croquis y composicions de dagues y espases d' honor d' artisat pom, de joyells llampegants d' esmalts y pedres; fantástiques formes de naus y drachs, tritons y sirenes ab cos de grosses perles, ab ales y escates d' or vidriat de colors; fruytes ideals que mostren, á través de la esbadocada pell d' or esmaltat, granes de rubins, y que 's baden pera oferir poms aromátichs ú ostentar escultures microscópiques de temples y figures d' or policromat, omplen les planes dels segles XV y XVI: semblen los aparadors oberts d' aquelles argenteríes, en que se paraven los cortesans de Carles V y del cavalleresch presoner, Francisco I de França.

Ab pena girariau los fulls del segle XVII. Encongexen ses formes los dibuxos, mans incertes y pesantes tracen ab tosch y vacilant perfil croquis incomplerts de composicions vulgars. De sopte, al tombar unes planes ermes, cambien estranyament los assumptos: en lloch de joyes, pintures de combats y sitis, figures de soldats y detalls d' armes. Ab sorpresa baxau los ulls al peu escrit de les planes pera veure que hi fan

allí aquelles infantils pintures. S' alaba l' autor en una d' haver pres part en lo gloriós combat que allí representa; escusa 'l següent no haverse presentat abans en los serveys prestats á la oprimida patria; ostenten altres senzillament l' uniforme de la Coronela y la data de un gloriós combat...; l' últim fa espurnar los ulls al véurel: ab vanitat ignocenta pinta l' autor un figurí militar ab la blanca vestidura de gires vermelles dels primers anys dels segle XVIII; porta la data de les últimes victories de Carles abans de sa fugida, y de la cayguda de Barcelona... desprès gireu lo full y veureu planes en blanch. Lo gremi també ha mort en lo servey de la terra.

De la obra d' aquella civilisació, n' ha ressucitat lo renaxement literari, la historia política y les grans figures, sos reys, magnats y ciutadans, pensadors y poetes; pero encara queda pera fer la historia del treball d' aquelles generacions de menestrals y artesans, tant ó més gran y admirable que la de sos caps visibles, y jo m' atrevesch á dirho, superior, dintre de son temps, á la nostra vigorosa industria actual.

Lo nostre Capmany, baix la protecció de la inoblidable Junta de Comerç, intitució també inspirada en lo mateix esperit d' aquesta nostra festa, la feu entreveure en ses Memories; mes una especie de conspiració dels autors nacionals la ha reduhida á les antigues investigacions dels arxius y als elogis dels autors estrangers, antichs ó contemporanis, qui l' han mitg endevinada en les galeríes dels seus museus, ó al pas en sos viatges.

Ab ergull sorprením ses obres en les vitrines més estimades dels grans museus estrangers, ignorades en los armaris de les iglesies y cases particulars ó en los monuments en que foren creades.

Esculptures romániques y gótiques, més naturalistes y més finament compostes, si cab, que les tolosanes, unes, y tan primoroses com les rhinianes, altres; les més atrevides estructures gótiques; naus capitanes pera la esquadra de Lepanto; retaules tan decoratius y més naturalistes que 'ls alemanys; daurada cerámica, que ostenta catalanes inscripcions y escuts y empreses de nostres comtats, possessions y monestirs; joyes per llarch temps atribuhides á Cellini y retornades á nostres antichs argenters; vidres afiligranats y esmaltats, rivals dels de Venecia; ferros forjats que aparen cera esculpturada per hábil artista; obres d' art totes de comprovat orígen catalá enriquexen nostres monuments, ó campegen en lloch eminent en lo South Kensington, á Cluny ó en les coleccions dels grans potentats d' Europa.

Y més que les seves obres es admirable la organisació sábiament práctica d' aquelles variades classes socials. Nostres avis no tractaren may de suprimirles é igualarles, y axís no les enconaren unes contra altres. Pero lograren lo que era més difícil, armonisarles baix iguals creencies y aspiracions. Era l' obrer, desde sa entrada en lo treball, de la familia del mestre, á sa taula y baix son sostre solía viure y ab la intervenció del gremi dirimien ses diferencies quan se feyen inconciliables. La carrera del obrer inteligent acabava sempre en mestre; en los registres de

nostres arxius se troba com passava 'l mestre á ciutadá, si l' afavoría la fortuna ó la inteligencia, y 'ls serveys del ciutadá los premiaven nostres populars monarques cenyintlos la espasa de cavaller..... y si 'l menestral de menestral no sortia, moltes voltes, no 'l privava axó de vestir la porprada gramalla y l' armini real de la soberanía popular alternant ab los magnats de les Corts més poderoses de la terra.

D' aquell esperit catalá tan práctich y de que tant podiam esperarne pera atravessar los temps temerosos, en que 'ns trobám, ne queda en veritat ben poca cosa. D' aquelles doctrines d' estranyes virtuts científiques y materialistes, que de fora 'ns veníen, que havien de convertir á tots los homens en un sol poble de germans, llençant al oblit les velles idees de patria y de familia, ne queden en cambi odis implacables, separacions de classes, més fondes que may, y un egoisme sense fré en totes elles. L' esperit no gens sant d' aquesta nova relligió ha vingut aquesta vegada, no sobre 'ls seus apóstols, sino sobre víctimes ignocentes; ha caygut en mortals llengues de foch, illuminant nostre conexement ab sinistres resplandors en la ciencia del pervindre. Es la barbaria la que de nou avança.

Jovent de Catalunya, tu qui pots tenir fé en aquest pervindre, perque sobre d' ell has d' influhir encara, aplégat baix aquesta bandera antiga de la patria. No has de tornar enrera ab ella. L' hermós lema que ostenta, es lo de la civilisació de tots los temps.

No torna enrera la humana vida, ni velles institucions de pobles virils y creyents servexen á pobles degenerats y escéptichs. Més, los plançons vigorosos de plantes verges arrelen en terrers infestats y donen temps pera que aquests se purifiquen y tornen á son natural ser. Queda encara latent en tot catalá la amor á sa vella Catalunya, y d' aquest sentiment deus esperar la teva regeneració. Ciutadá de la teva época, ab ferma voluntat intervingues en ella, encamina ab lo vell y práctich seny catalá les noves necessitats y aspiracions, y elles serán llevors de prosperitat en lloch de germens de destrucció.

Y vosaltres los fills d' aquesta Espanya, que estén ses immenses y despullades planures á la altra banda del Ebre, vosaltres los qui treballau fa cinch segles pera la desaparició del antich esperit catalá, penseushi ben be abans d' arribar á la fí de la vostra obra. No so jo qui vos ho dich; vos ho diuen vells y esperimentats pensadors ben amichs y partidaris vostres, y qui en vostra llengua pensen, parlen y escriuen: quan lo catalá dexará de esser catalá, no será res.

Será lo vostre carácter millor, més fi y generós que 'l nostre, será d' or si voleu. No veureu may transmutarse en or lo ferro, ni menos fondres abdós metalls en un mateix gresol en lliga útil.

Penseu si us convé que guarden aquesta banda dels Pirineus, aquestes muralles naturals de la vostra decayguda y despoblada Espanya, gent sense cap carácter, renegats de la fé y patriótiques virtuts de sos avis, indiferents y escéptichs, partidaris de sistemes de grans nacions, com

més grans y més riques y més civilisades millor, vinguen d' ahont vinguen.

Penseu que aquí nos establiren com á barrera de la Europa contra les hosts musulmanes, qui arreu passaren sense aturador sobre vostres terres, y que aquí les continguerem: penseu que desde que 's constituhiren les poderoses nacionalitats europees actuals no ha passat un segle sense que rebassessen la natural muralla, abocanthi los exércits més aguerrits y ben organisats, y que may havém abandonat lo lloch d' honor que 'ns confiaren.

Ab son carácter propi cada hú de nosaltres, nos ferem senyors del mon: us entregarem de nostra banda 'l domini del Mediterrani, conquistareu per la vostra tot un nou continent. Perseguint una unificació impossible y la imposició implacable de vostre carácter y defectes á tota mena de races, tot ho havém perdut. Ab la estinció del geni de les nostres antigues nacionalitats estigau ben segurs de que preparau la cabal destrucció de tota la Espanya.

HE DIT.

SENYORS:

Circunstancies, que no son del cas aquí recordar, me obligaren en son día á aceptar lo cárrech de Secretari del Consistori pera 'l qual havía sigut elegit, no tenint la aptitut ni 'ls conexements literaris que son menester. Per aquest poderós motiu no temau que retinga gayre estona vostre llegítim desitg d' assaborir les belleses dels treballs, que segons son lleal saber y entendre, ha premiat enguany lo Consistori; sols me detindré los moments precisos. La consuetut establerta y un dever sagrat de germanó m' obliguen, per altra part de bon grat, á tributar un recort als qui foren nostres companys de causa y ab nosaltres compartien les alegries d' aquesta gran festa de nostres lletres, la festa major de la literatura catalana.

Llarga es la llista avuy, puix per dissort de tots nosaltres y de nostra mare patria, ha treballat de ferm la fera dalla durant l' any transcorregut. Y pera mes desgracia no s' ha entretingut pas en tallar aquells brots migrats y raquítichs que prometien pobre ufana!

Dígaho, sinó, lo nom insigne d' en Joseph Lluís Pons y Gallarza, Catedrátich que fou del Institut de nostra ciutat y mes tart del de Palma, dues vegades President del Consistori, Mestre en la Gaya ciencia, y ensemps poeta inspiradíssim, cantor del treball, de la llar y de la montanya; en Joseph Coroleu é Inglada, escorcollador infatigable de nostres arxius, qui juntava en son ser la inteligencia del sabi y 'l cor del poeta, sagrari aqueix, com tots sabeu, del amor mes intens á tot lo nostre; en Jacinto Labaila y en Joan Baptista Ferrer, tots dos com los anteriors foren mantenedors de nostra poética festa, y poetes los dos, l' un enamorat de les hermoses riberes del Turia, sa patria natal, com l' altre de les que banyen lo Ter, lo Freser y 'l Galligans. L' anyorat Joaquím Vayreda, ab qui la comarca olotina ha perdut un tresor, sí, tots nosaltres un company; pintor de gran anomenada, peró mes que tot, entussiasta y ferm catalanista de qui devíam esperarne grans serveys. En Ramón Martí y Alsina, iniciador se pot dir del modern renaxement artístich de

nostra terra y mestre que fou dels primers de nostres artistes. També en Francisco Muns y Castellet y en Joaquím Fontanals del Castillo, tots dos escriptors distingits y mantenedors que foren dels nostres Jochs Florals; n' Anselm Mathieu y en Lluís Roumieux, inspirats poetes y companys de causa, fills de una patria germana, la Provença; n' Arthur Pedrals, aymant de nostra terra y numismátich de primera fila; n' Eussebi Ferrán, músich no despreciable; y en Manel Puig, y en Joseph Ribas y Fargas, y n' Andreu Balaguer y Torner, y en Manel Ximeno y Planas, y molts d' altres, de qui no 'n havem hagut esment y que á la callada compartíen ab nosaltres los goigs d' aquesta festa.

Per tots vessém avuy una llágrima y guardém para sempre son recort en nostre pit, y ja que alguns d' ells han mort al mitg de la tasca, femnos nostra la seva y treballém de ferm pera que aviat pugám veure l' albada d' aquell día gloriós en que, recobrada sa personalitat, Catalunya sia lo que deu esser; una pubilla de major edat; senyora y majora de tot lo seu.

Complerta ja aquesta part del cárrech del Secretari, vaig á parlarvos del resultat del present certámen, fent constar en primer lloch que han sigut 28 los premis consignats en lo Cartell d' enguany, y 272 les composicions que han optat als mateixos. Ara, escolteu lo veredicte del Consistori.

FLOR NATURAL

Abans d' entrar de plé á consignar lo dictamen formulat per la majoría del Consistori respecte á les 98 poesíes presentades optant á aquest premi anomenat d' honor y cortesía, cal manifestarvos que fou unánim la opinió dels mantenedors en considerar digne de premi la composició que resultá afavorida ab la flor natural, peró sí que no hi hagué la matexa unanimitat en lo senyalament del premi, puix mentres uns eren de parer de distingirla ab un premi estraordinari, la majoría determiná que era, com he dit, merexedora de la Flor natural. Com queda donchs relatat, opiná 'l Consistori, per majoría de vots, que entre varies obres literaries es la mellor y la mes propia aquella poesía qual idea mare quede mes ben enmotllada, encarnada y resolta en sa forma, sia aquesta la que sia, y precindint de tot prejudici d' escola, induptablement havia d' esser considerada com la mellor dintre 'l tema lliure, la composició número 161, *La tisica*, lema: *Ombra de mort;* y axís li concedí 'l Consistori dit premi, no duptant en posar per damunt del soptat y fugitiu efecte produhit en una festa, lo mérit ben absolut, la originalitat y hermosura de la obra.

Ha sigut distingida ab lo primer accéssit la poesía núm. 200, ***Brindis de Pasqua (Versos alegres á una nena)***, lema: ***Oh vi, mata la tristesa —que pesa sobre mon cor***, de forma correcta, encara que vaga, y de fons bastant original per la ironía que tota ella respira.

L' accessit segón s' ha adjudicat á la poesía núm 79, *L' aplech de Sant Mateu*, lema: *Y jo 'n tinch ¡ay! un recort—que no 'm dexa nit ni dia*, hermós quadret de costums, fresch y atractívol, d' escayenta forma y d' assumpto no del tot nou, pero molt simpátich y verament popular.

Se mencionen honoríficament les composicions núm. 158, *Cabdellant*, núm. 186, *A la flor*, núm. 171, *Les quatre estacions*, núm 29, *L' empayta llops*, y núm. 101, *La toca son.*

ENGLANTINA D' OR

De les 43 composicions que optaven al premi, l' ha merescut, en concepte del Consistori, la que te 'l núm. 248, *La Mestressa*, lema: *Dupliciter peccare possunt principes accipiendo tributa: primo quidem si utilitatem populi non procurant sed solum ad diripiendum eorum bona intendunt.* (Sant Tomás, Comentaris á les Cartes de St. Pau) etc,, per veure en ella una grafica pintura de nostra anemia nacional, inspirada en un justíssim esperit de reivindicació, y vestida ab molt vigorosa, si be un xich descuydada forma.

Lo mateix pot dirse de la de núm. 258, *Elegia*, lema: *La vinya morta*, guanyadora del primer accéssit, haventse concedit lo segon á aquest premi, á la poesía núm 139, *Lo cabaler, (Cuento)*, lema: *Costums que queden*, quadro de costums ben observat, encar que un poch difús.

Cal fer honorífich esment de les composicions, núm. 210, *Devant la estatua d' en Casanovas*, núm. 232, *Lo corcer de D. Jaume*, núm. 180, *Cançons de patria*, núm. 173, *L' infant Pere Ramón*, núm. 125, *Un bon patrici.*

VIOLA D' OR Y ARGENT

Entre les 53 composicions que aspiraven á aquesta joya, s' ha adjudicat á la poesía núm. 244, *La Salve á Montserrat*, lema: *Spes*, per la nova manera ab que tracta una idea tan coneguda com estimada, y per sa forma exuberant, magestuosa y correcta.

Al aplech de quadrets núm. 157, *Mares*, lema: *Perfils...* li ha sigut concedit lo primer accéssit; alguns d' ells son notes sentides y ben trobades de la amor maternal, essent de planyer que no totes ses parts estiguen á una matexa altura, que 'ls hauría fet merexedors de mellor distinció.

Lo segon accéssit l' ha obtingut la llegenda núm. 96, *La nit dels morts*, lema: *Tradició*, que descobre bon estre poétich, no prou afortunat en lo desenrotllo d' una fantasía popular y hermosa.

S' ha concedit un tercer accéssit á la poesía núm. 8, *Un idili casulà*, lema: *Quan sento fret en lo cor—m' arraulexo dins ma cambra... (A. Guimerà)*, perque ab tot y ser en sa forma pura imitació d' obres prou

conegudes, no obstant en lo fons y desenrotllo te originalitat y respira verdadera tendresa de sentiments.

Merexen especial menció les composicions núm. 59, *La Doctrina de la llar*, núm. 212, *L' éxit d' Israel*, y núm. 231, *Quis Deus magnus sicut Deus noster?*

Premi estraordinari creat per los Mantenedors.

Atenent á que 'l mérit de la poesía núm. 191, *Lo millor de la Terra*, lema: *Morir es viure*, no permetía que pogués esser posada com á accéssit sota de les que han guanyat enguany los premis ordinaris, peró, al mateix temps, creyent la majoría del Consistori que no podia adjudicárseli cap d' aquells per certa desigualtat en la exequció y algun defecte en la forma, lo Consistori va acordar per unanimitat concedirli lo premi estraordinari per ell creat á aquest efecte; y per motius iguals, axís com també per sa originalitat, distingir ab un accéssit á la poesía número 189, *De mala mena* lema: *Qui es boig quant neix, may se guareix*. (Refrá.)

Premi del Eminentíssim Sr. Cardenal Arquebisbe de Valencia, Doctor D. Ciriach Sancha.

La única composició presentada optant á aquest premi, per unanimitat lo Consistori considerá no serne digne, puix si be se distingeix per la facilitat y garbositat de la versificació, resulta, no obstant, deslluhida per son llenguatge poch apropiat á la serietat del tema y per les pinzellades caricaturesques ab que relata los fets y personatges que descriu.

Premi del Excm. é Iltm. Sr. Arquebisbe de Tarragona, Dr. D. Tomás Costa.

Ab tot y ses imperfeccions de forma s' ha concedit per majoría de vots é la poesía núm. 204, *Lo Martiri de Sant Magí*, lema: *Sanch per sanch*, perque de les 9 que optaven al premi, es la que reconstituheix ab més vius colors y propietat lo quadro d' época á que 's refereix lo tema, especialment en sa primera part, sens dupte la mellor de la obra.

Se menciona honoríficament la poesía núm. 123, *Lo martiri de Sant Magí*, lema: *Vuy la terra rosas cria—per hont passá vostre cos...—Goigs á Sant Magí*. que á no ser un erro histórich, imperdonable en un treball qual assumpto ha anticipat ja 'l tema, hauría tingut lo premi.

Premi del Excm. é Iltm. Sr. Bisbe de Barcelona, Dr. D. Jaume Catalá.

S' ha concedit al únich treball que hi optava, núm. 77, *Lo Palau Episcopal de Barcelona*, lema: *A solis ortu usque ad occassum* .. (Escut d' armes del E. é I. Bisbe de Barcelona), treball que malgrat lo esser incomplert segurament per la precipitació ab que degué esser fet, demostra erudició, afany d' investigació y sá criteri.

Premi del Excm. é Ilm. Sr. Bisbe de Vich, Dr. D. Joseph Morgades.

Tres treballs de regular estensió se presentaren optant al premi pera la mellor Gramática de la Llengua catalana, y havent vist lo Consistori en algun d' ells mérits suficients pera presentarlos al exámen de persones de reconeguda competencia en la materia, cregué convenient fer us de la facultad reservada á aqueix objecte en lo cartell, y axís es que d' acort ab les persones consultades (1) determiná no adjudicar lo premi y consignar sols en lo veredicte que devía mencionarse per encoratjament del autor lo treball núm 270, *Gramática Catalana;* lema, *Penseus hi i parlem ne*, pera que prenentlo com á basa y fonament de superiors estudis, amplie los punts avuy sols indicats y fuge d' un esclusivisme que repugnara sempre á la natural espansió de nostra llengua.

Mes lo Consistori te 'l gust de fer á saber que l' Excm. Sr. Bisbe de Vich, á qui tant deuen les lletres y les arts de Catalunya, en vista de no haverse pogut concedir enguany lo seu premi, ha determinat novament oferirlo ja desde ara pera 'l certámen dels Jochs Florals que deu celebrarse l' any que ve

Son propósit, com se sab, es premiar «la mellor *Gramática de la Llengua Catalana*, que, prenent per fonament tan la historia y autoritats de la Llengua com la manera com aquesta es avuy parlada en les diverses comarques, donga regles práctiques y acomodades als moderns conexements filológichs,» y l' adelantar ab un any de temps lo tema es ab l' objecte de que 'ls escriptors puguen fer son treball ab l' estudi y calma que sa índole requereix.

Premi del Ilm. Sr. Bisbe de Terol, Dr. D. Antoni Estalella.

S' ha concedit al treball núm. 76, *Estudi sobre lo Bisbe d' Osca en Vidal de Canyelles, consultor del Rey don Jaume, y sa significació jurídica*, lema: *Alter Tribonianus*.

Demostra son autor molta erudició, tal volta més estensa que fonda, y en general sá criteri en la investigació, mes es de doldre que no ajunte á tals qualitats la de la sobrietat, tan característica de nostra terra, y que incorra en certa lleugeresa en apreciacions ó afirmacions categóriques, que 'l fa caure mes d' una volta en inexactituts may perdonables en un treball científich de tal importancia y es d' esperar que l' esmenará oportunament l' autor: axís com també fora de desitjar que resultassen degudament confirmades les troballes biográfiques á que en dit treball se fa referencia.

Premi del Excm. Ajuntament de Reus.

L' ha obtingut lo treball núm. 272, *Les armades de Salou y Port Fangos*, lema: *Resurrexit*, d' entre les cinch obres que optaven á aquest

(1) Foren aquestes los Srs. D. Antoni Aulestia y Pijoan, D. Ramón Picó y Campamar, y don Joseph Franquesa y Gomis.

premi. Lo ampulós del llenguatge perjudica un poch aquest treball, que es abundant en datos históricbs, alguns d' ells no prou comprovats y es llástima que la erudició y altres mérits científichs que avaloren la obra, se vegen ofuscats per l' afany de les consideracions y disquisicions filosófich-históriques y certa difusió en lo dictat que fan la esposició menys clara de lo que deuría esser una obra de tal naturalesa.

Premi del M. I. Ajuntament del Vendrell.

S' ha concedit al treball núm. 153, *Costums del sigle XV*, lema: *D' un recó de golfa.* Tan de bo que s' anás estenent entre nostres escriptors la afició a treballs d' aquesta mena, puix ells han de contribuir poderosament a enriquir nostra historia nacional, sobre tot, si com en lo de que 'ns ocupám, sacrifiquen llurs autors son propi lluhiment, per medi de la sobrietat y claretat d' esposició, en be del mateix treball, dels documents que volen fer públichs y de la época ó período históricb que pretenen retratar.

Premi de la *Unió Catalanista.*

S' ha concedit al treball núm. 265, *Datos biográfichs d' en Joan Fiveller*, lema: *Soch un conseller de Barcelona. (Paraules d' en Fiveller.)* La munió de datos en sa majoría nous, la imparcialitat y criteri rectíssim en que s' inspira, y l' incansable esperit d' investigació que en ell se revela, axís com un amor envers lo biografiat, respectuós, sense exageracions, desinteressat y digne, fan que de dita obra ne renasca un Fiveller, potser no tant escenografich ó teatral com lo voldría y 'l pensa la poética fantasía popular, peró sens dupte més aprop de la manera com existí aquell digne ciutadá de Barcelona, y més d' acort ab los preceptes de la actual crítica histórica.

Lo Consistori ha cregut merexedora d' accéssit la obra núm. 203, *Lo cabdill vigatá Bernat Guillém d' Altarriba*, lema: *y se derraman todos por nuestra patria que dejarán asolada, miserable, exánime, para pasar á ser tributaria ó victima del más fuerte.* (J. Cortada. *Las revueltas de Cataluña, l. 2.º, p. 71.)*

Aquest treball, de grans condicions científiques y literaries, hauría induptablement obtingut lo premi si no s' hagués apartat, com s' aparta, del tema, ja que, més que biografía de un personatge, es descripció d' nn período históricb en que tal personatge hi ha intervingut.

Premi del *Centre Excursionista de Catalunya.*

L' ha obtingut lo treball núm. 154, *La Bandera de Santa Eularia*, lema: *In hoc signo vinci;* obra que fan recomenable, sa claretat d' esposició, lo nombre de datos que presenta y la forma fluhida, atractívola y escayenta ab que ha sabut vestir un assumpto ja de sí simpátich é important pera nostra historia.

Premi de la *Lliga de Catalunya.*

Dos treballs optaven á aquest premi, mes entenent lo Consistori que en rahó del tema proposat precisava esser rigurós en la adjudicació del premi, per unanimitat acordá sols mencionar honoríficament abdos treballs presentats, per trobarhi en ells algunes notables deficiencies y si be obehexen á un plan ben meditat, ha apreciat no prou acertada la forma dialogada, ni prou correcte son llenguatge.

Premi del *Centre Escolar Catalanista.*

Optaven á aquest premi quatre treballs, mes atenent á que 'l tema donat per la societat ofertora es, per sa essencia, dogmátich y fonamental en nostres ideals catalanistes, entengué 'l Consistori que no podía pecar de benévol al adjudicar lo premi. Per aquesta rahó, donchs, per majoría de vots acordá sols mencionar honoríficament los treballs núm. 264, *Lo llenguatge oficial en les escoles catalanes.* lema: *si quan me trobo sol. parl ab mon esperit. en catalá li parl que llengua altra no sent....* C. B. ARIBAU y núm. 152. *Necessitat de que la ensenaynça á Catalunya sia donada en llengua catalana*, lema: *Rahonaments inédits*, manifestant que hauría merescut lo primer, major distinció, si hagués sigut més complert en la alegació y defensa del dret que té 'l pays á que sia parlada en escoles la llengua destinada al us social, y si no resultás en conjunt un treball técnich incapaç d' esser comprés per qui no haja fet estudis especials. En lo segon s' ha de reconexer que 'l plan d' estudiar les diferentes facultats humanes ab relació ab la llengua es molt interessant, peró s' ha de consignar que la execució es molt imperfecta no solament en l' estil sino en la filatura del treball, puix hi ha moltes digresions que poch ó res tenen que veure ab l' objecte del tema.

Premi del *Centre Catalá Vilafranquí.*

S' ha concedit al treball núm. 127, *Estudi sobre la filosofía á Catalunya en lo segle* XVIII, lema: *Insistere vestigiis.* Si be no cumpleix en absolut lo tema proposat, no obstant, per cabre dintre del mateix y per la suma de datos y conexements que aporta sobre l' assumpto, lo Consistori l' ha cregut digne de premi. Ab tot fora de desitjar que 'l autor esmenás algunes frases molt confoses y apreciacions inexactes y atrevides, filles d' un apassionament may llohable en treballs de tal mena, y axís mateix certs vulgarismes en lo llenguatge que rebaxen moltíssim sa cultura literaria.

Premi de la Redacció de *La Costa de Llevant.*

D' entre 'ls 9 treballs que hi optaven, ha cregut lo Consistori digne de premis la poesía núm. 72, *La Diada de Santa Creu*, lema: *Costums de la terra*, preciós quadret de bonica forma y de fondo molt sentit y agradós.

S' han concedit per majoría de vots dos accéssits á aquest premi: un al treball núm 27, *La época més rica de la marina catalana*, lema:

Tempora mutantur et nos mutamur in illis, y un altre á la composició núm. 156, *Tradicions de la Costa*, lema: *Blanes*. Abdues obres son deficients, y la primera s' aparta un xich del tema, peró la importancia científica é histórica d' aquesta, y la folk-lórica y poética de la darrera les han fetes merexedores de tal distinció.

Premi de la Redacció de *Las Cuatre Barras*.

Una sola obra, la senyalada ab lo núm. 106, *Assaig critich sobre 'l filosoph barceloni en Ramón Sabunde*, lema: *Qui tot de vatibus unus quœ Natura negat jungere juncta dedit*, ha optat á aquest premi, mes lo Consistori per unanimitat ha considerat que no entrava en lo tema proposat ja que en Sabunde per sí sol no sintetisa la cultura científica ó intelectual de sa época, mes no obstant se complau en mencionar honoríficament dit treball per reconexer en son autor una labor infatigable d' investigació, peró desvirtuada per la falta de consideració ab que tracta a eminencies científiques, lo llenguatge massa vulgar que usa, la parcialitat ab que judica certs escriptors y la exagerada passió per lo personatge biografiat.

Premi de D. Joan Millet, President del *Orfeó Catalá*

Set foren los treballs rebuts optant á aquest premi, mes al examinar lo Consistori la lletra del *Himne de Catalunya*, tingué de separar de concurs, la composició núm. 137, per haver sigut publicada 23 anys enrera. Ab tot y que 'l Consistori troba sols acceptable la lletra de la composició que 's dirá, pera major satisfacció de tots los autors músichs concurrents al premi, en us de la facultat que 's reservá en lo cartell, demaná á persones competents (1) son parer respecte á la part musical de totes les composicions rebudes, y per unanimitat foren de parer que no trobaven en cap d' elles prou qualitats pera merexer premi ni distinció de cap mena.

Peró atenent lo Consistori á que la lletra de la composició 260, *De la Terra*, lema: *Vetllant* era digne de distinció per la sobrietat de sos conceptes, energía de les imatges, bellesa y correcció de forma y son patriótich esperit, sense prejutjar si ha d' esser aquesta ó altra la lletra del himne nacional catalá, acordá distingirla ab un premi estraordinari consistent en un obgecte d' art, ofert pel mateix President del *Orfeó Catalá* D. Joan Millet.

Premi d' un Catalanista.

D' entre les 20 composicions que se 'l disputaven, lo Consistori acordá adjudicarlo per majoría al treball núm. 216, *Sermó en vers y en catalá endreçat als fumadors de tota mena*, lema: *De la teya que fa fum no 'n esperes gayre llum*, per haver sabut tractar l' assumpto de-

(1) Foren aquestes los Mestres Srs. D. Bonaventura Frigola, D. Antoni Nicolau y D. Lluís Millet.

manat, de sí poch poétich, ab una forma popular y adequada, y respirar tota ella un humorisme de bona lley fugint de la vulgaritat en que incorríen les demés.

Referent als altres premis que no s' han adjudicat, lo Consistori creu de son dever consignar en conjunt que á cap d' ells s' han presentat treballs de mérit suficient en absolut pera merexer esser distingits en una ó altra forma, per lo que 's limita en aquest acte á fer constar, que, als del Ilm Sr. Bisbe de Menorca, del Excm. Ajuntament de Tarragona, y del M. I. Ajuntament de Balaguer, sols hi ha optat un treball per cada tema; y dos als de la Excma. Diputació de Tarragona y del M. I. Ajuntament de Vilafranca; y finalment que han quedat deserts los premis oferts per l' Excm. Ajuntament de Lleyda, Associació literaria y artística de Barcelona, D. Bonaventura Bassegoda, y D. Francisco Alió.

He acabat.

FLOR NATURAL

III.—LA TISICA, *de D. Claudi Planas y Font.*

IV —BRINDIS DE PASQUA, *de D Sebastiá Trullol y Plana.*

V.—L' APLECH DE SANT MATEU, *de D. Antoni Bori y Fontestá.*

LA TÍSICA

Ombra de mort.

Lo sol bat de plé y l' era rosseja;
les garbes hi son, per terra desfetes;
les petgen rodant suhades les eugues.

Lo sol bat de plé y 'ls segadors canten,
tots espitregats, removent la palla,
al compás que al lluny les cigales marquen.

Lo sol bat de plé y un himne palpita
en l' éter immens, sens lletra ni ritme:
es l' himne del sol, lo cant de la vida.

* * *

Un cop de tós sech se sent vora l' era;
les forques de cop los segadors dexen
y tomben lo cap y diuen: «¡Es ella!»

¡Es ella! del braç del *amo* camina,
mes blanca que un gel, les galtes florides...
—¡no ab roses d' abril!—Es ella: la tísica.

Ab fam d' ayre y sol la vista brillanta
passeja pel mon... estossega y passa.
—Un' ombra de mort s' estén per la plana.

Diu l' un segador: «¡Al caure la fulla!...»
«¡O abans!...» altre diu, y un vaylet murmura:
«¡No tastará 'l blat d' aquesta batuda!...»

Les eugues, al pas, esclafen la palla;
la espiga 's desclou y 'ls grans de blat salten
lluhint al sol bell. Y 'ls miren y callen...

Y en tant ab l' esclat del himne de vida,
ab lo cant del sol, que en l' éter palpita,
se sent l' estossech llunyá de la tísica...

¡Que es bella la terra!... ¡Que hermós es lo viure!...

BRINDIS DE PASQUA

(Versos alegres á una nena)

> Oh vi, mata la tristesa
> que pesa sobre mon cor...

Queden allá dols y penes,
repose 'l pensament, franch
d' esclavisantes cadenes,
jo tinch rialles en les venes
barrejades ab la sanch.

Omplim la copa dringanta
fins á son cantell brunyit,
que en la mel guspirejanta
hi ha una sirena qui canta
les tentacions del oblit.

¡Oblidém!... Oblidá es viure,
es lo cor qui pren lo son;
per un dia vull ser lliure,
diu un sant que es gloria riure
y avuy es gloria pel mon.

Fantasmes de la mentida
no 'm vingau á destorbar
ab vostre llengua malehida,
avuy tinch sobres de vida
y la intento malgastar.

Bevém y oblidém agravis
que l' oblit mata 'l dolor...
ara que diguen los sabis
per que 'l vi que crema 'ls llavis
çau com bálsam sobre 'l cor.

Rigám; la vida es bellesa,
la terra vestirse vol
ab son vestit de promesa...
¡Quí pensa ara ab la tristesa
en aquests dies de sol.

Riu tu, que tes rialles mouen
pensaments nimbats de llum
consolant als cors qui t' ouen...
son com roses que 's desclouen
saturades de perfum.

Riu tu, que de ta alegría,
de ton riure virginal
fuig corrents l' hipocresía
com la nit al vení 'l dia
en sa carroça triomfal.

Riu, oh ángel tornat donzella,
fa poch temps del cel vingut
baxant d' estrella en estrella,
com l' exhalació mes bella
del Deu de la joventut.

A les rialles que son gloria,
á ta vida que es perfum,
y á la indeleble memoria
del dia en que 't feu notoria
á mes mirades la llum.

¿Volíes versos alegres
com lo cantar de les fonts,
somrises fetes cançons
y no aquests pensaments negres
del qui ja no te ilusions?

Aquí 'ls tens; riu y somia
si es que canten á ton pler.
sinó la culpa no es mía,
dártels tan blanchs jo voldria
com la flor del taronger.

A les rialles armonioses
nostres rialles juntarém,
histériques ó nervioses
¿qué hi fa? si totes les coses
son lo que semblen...
¡Bevém!...

L' APLECH DE SANT MATEU

Y jo 'n tinch ¡ay! un recort
que no 'm dexa nit ni dia.

De ma jovenil edat
un recort trist y estimat,
com tots los meus, m' acompanya;
es la historia d' un amor,
que va naxe' y morí en flor
en un poble de montanya.

Al aplech de Sant Mateu
si va pujarnhi ¡bon Deu!
aquell any de gent pagesa;
l' avi Ton de Passanant
may n' havía vista tant
y ja queya de vellesa.

Ab lo matxo més lleuger
va portarmhi 'l masover
aquell jorn ab lo meu pare;
allavors, si fá no fá,
¿qué podía jo contá'?
sobre uns disset anys... y encare.

De la vila al Segaró
era alló una professó
de fadrins y noyes maques;
via amunt del alzinar
quina fressa y quin trotar,
quin repet de xurriaques.

D' arribada á mitg camí
nos va un carro aconseguí
que darrera, al lluny, venía;
al sonell dels picarols,
¡cóm volava pels revolts
de la riera, cóm corria!

Ni avuy puch di' clarament
lo que veya en tal moment,
que sentía y que pensava;
no més sé que 'm vaig trobá'
ab les brides á la ma
y una tralla que petava.

Y, mirantme 'l carro aquell,
desbocat darrera d' ell
lo meu matxo anar jo feya:
¡válgam Deu! havía vist
lo color trencat y trist
d' una cara qui 'm somreya.

—Es la filla del flequer,
deya 'l nostre masover
al meu pare á cau d' orella,
venturós de qui l' haurá,
groga y trista com está
no hi ha cor com lo cor d' ella.—

Jo, com fent lo desentés,
afluxava sens dir res,
al cavall, tota la brida;
per ser d' ella ben aprop,
hauria anat al galop
valdament tota la vida.

—¡Noy! 'l pare 'm va cridar,
¡ves alerta ab lo volcar!...—
jo, be prou que l' entenía;
mes del carro del devant
ab veu dolça ¡avant, avant!
la donzella 'm repetia.

Y com si plaure volgués
á aquell cor qui havia entés
tot lo meu desitg quin era,
sempre anarem desbocats
y arribarem boy plegats
al bell peu de la drecera.

Allá, en terra vam saltar;
la donzella va esclamar
somrihent:—¡Quina pujada!—
Jo, no sé qué vaig sentir
ni tampoch qué pogué dir,
que 's posá tota rosada.

Costa amunt, pujant lleugers,
per gatells y atzerolers
texint rams nos ajupíam;
quan trobávam una flor,
ab lo llenguatge del cor
y dels ulls ja 'ns enteníam.

D' una tofa de timons
bogejar dos papallons
ab deliri ella mirava.
—¡Cóm s' estimen! me va dir;
ells també deuen sentir...—
y tombantse sospirava.

Al ohirla, no sé com,
de la ma 'm va caure 'l pom
de les flors de ma cullita;
lo meu pare 'm va tocar
á la espatlla, 'm vaig girar...
y eram ja prop de la ermita.

De la porta al bell devant
l' avi Ton de Passanant
resava fent cantarella;
y, prenentme pel promés,
nos va dir, trencant lo res:
—¡Per molts anys! ¡quina parella!—

Al sentirho, avergonyits
l' un del altre y enrogits
per lo foch que 'l Ton va encendre,
nos girarem de moment
temerosos que la gent
aquells mots pogués entendre.

—¿Qué us ha dit ¡vatúa 'l mon!
per feus riure, l' avi Ton?—
lo seu pare 'm preguntava;
jo, ni vaig gosá' mirá 'l
y, cap baixa, 'l devantal
ab sos dits ella amoxava.

—Vaya entreu; plantats aquí
no fem res, nos varen di'
nostres pares ¡pit y fora!
si de cor us estimeu
demaneuho á Sant Mateu
y caseus quan siga l' hora.—

A la pica, ja al entrar,
nos varem entrebancar
per da'ns l' aygua benehida;
aygua pura del amor
que ella 'm donava ab lo cor
y jo l' hi dava ab la vida.

De genolls á Sant Mateu,
¡cóm seguia lo cor meu
les promeses que ella feya!
fins la imatge del altar
á tots dos nos va semblar,
al mirarnos, que somreya.

De sortida, á quatre pams
no 's passava; 'l ball de rams
encantaven ja á la plaça;
la sardana y tirabou
feyen anar en renou
dels fadrins y 'ls vells la traça.

Cap al tart, ponentse 'l sol,
firetayres d' aquell vol
plegaren tots les barraques;
y al acabarse l' aplech,
valgans Deu quin espetech
altre cop de xurriaques.

Alló, va trenca'ns lo cor;
la diada del amor
per nosaltres ja finia;
me 'n anava jo á ciutat,
y ella, ab cor apesarat,
se 'n tornava á la masía.

D' una flor que duya al pit
fulla á fulla 'l seu neguit
la bellesa despullava.
—Mira, 'm deya, ab mos petons
l' he rublerta d' ilusions...
tú te 'n vas y tot s' acaba.

Ja may més hi pujaré
aquí dalt; jo 'm moriré
cóm se mor aquesta rosa;
moriré pensant en tú
sens que ho sápiga ningú;
¡la ilusió que 's pert no 's gosa!—

Son color trencat y trist
d' allavors, no l' ha pas vist
persona nada en la vida;
á mí 'l cor se 'm va nuhar...
ni vareig poder plorar...
¡quina trista despedida!

Ja l' aplech finit del tot,
nostre matxo anava al trot
y 'l masové 'l dirigia.
—L' any que vé, si hi arribém,
deya al pare, hi tornarém. —
l' any vinent... que trigaria!

Y l' any aquell va arribá;
l' avi Ton, rosari en ma,
de la ermita era á la porta.
—Avi Ton, y la Rosé,
váreig dirli, que no ve?—
y ell plorant me va dí: ¡es morta!

. . . .

Al aplech de Sant Mateu
fa molts anys que no m' hi veu
ja la gent qui 'm conexia;
l' avi Ton... ja deu ser mort,
y jo 'n tinch ¡ay! un recort
que no 'm dexa nit ni dia.

De ma jovenil edat
es lo recort estimat
que tristament m' acompanya;
es lo perfum d' un amor
que va naixe' y morí en flor
en un poble de montanya.

ENGLANTINA

VI.—LA MESTRESSA, *de D. Lluís B. Nadal.*

VII.—ELEGIA, *de D. Frederich Rahola y Tremols*

VIII.—LO CABALER, *de D. Frederich Renyé y Viladot.*

LA MESTRESSA

...Dupliciter peccare possunt principes accipiendo tributa: primo quidem si utilitatem populi non procurant, sed solum ad diripiendum eorum bona intendunt...

(St. Tomás, *Comentaris á les Cartes de St. Pau*).

¡Marit, l' últim apremi! Frisós ahir cercaves,
qui 'l negre blat que 'ns queda prengués per compassió;
«no 'l volen ni l' estimen», me deyes quan tornaves,
y jo est paper tenia que tu no l' esperaves...
Ja ho veus, ja podém darlo; no 'ns falta comprador.

Fará un capmás l' Hisenda: ni 'l blat ni res arriba
y 's quedará les terres y 'ls arbres revellits,
los fruyterars esterils que ni la sanch aviva,
fins nostra humil caseta... L' Hisenda res esquiva;
sols no 'ns voldrá á nosaltres, veyentnos empobrits.

Llavors en paus ab ella, l' Estat, que tot ho ampara,
de llivertats sens nombre son feix nos donará;
no 'ns tocará exa angunia sufrir, que sufrim ara,
s' acabarán los deutes, podrém alçar la cara
y gosarém sens mida del dret d' aná' á captar.

Axí ab mots germanívols l' esbirro ahir m' ho deya...
«Es cla', 'l terrós no lleva, 'l gra va á cap diner;
no hi ha pluja abundosa com algun temps s' esqueya,
tot son danys y maleses, no 's fa 'l graner que 's feya;
peró,—digau, mestressa,—l' Estat ¿qué hi podrá fer?»

Y ell te rahó. A nosaltres, de entranyes esponjoses,
l' amor sol subgectarnos ab sos estrets cordills;
l' Estat no sab sentirles les ansies amoroses
de pares qui s' abneguen, de mares generoses...
L' Estat ni es una fera; la fera ayma á sos fills.

Ja ho saps, no t' hi capfiques; no 't posarán cadenes,
sols te traurán de casa, del teu antich terróç;
d' aquest terrer que, á força d' expremhi fins les venes,
nos dava 'l pa per viure, vi y oli 'ns dava ab penes
y 'ns dava una altra cosa: la pau en lo repós.

Del un hereu al altre, centuries y centuries
aquestes quatre roques ton nom han mantingut;
los trámpols y les guerres montanyes y planuries
seguiren abocanthi sos odis y ses furies
y aquest casuch tan pobre 'l seny l' ha sostingut.

Y alló que no pogueren les mil passions danyines,
alló que no intentava 'l llamp encés per Deu,
desfer aquesta casa, dexárnosla en ruines,
tornar xorca la terra, volcar rebolls y alzines,
l' Estat ho pot, ho dicten los jutges en nom seu.

Fer lo farcell ja 'ns toca, si un fil de roba 'ns dexa
l' Hisenda, encara humana, per nostres carns cubrir;
les joyes, que 'm donares, li posaré en la llexa
que tot vaja pel deute... Peró 'ls papers esquexa,
ja mitg arnats y ronechs, que tant guardá 'l Padrí.

Les velles escriptures, que son tota l' historia
de cent honrats pagesos, que 'l mon may conegué,
dels avis de tos avis de rústega memoria,
dels qui, com tu, posáren llurs ditxes y llur gloria
en fer sal de sa vida del agre del terrer.

Esquexa 'ls papers, crémals; lo títol de noblesa
son ells, que tu heretares, y ja no te virtut;
al menys que no se'ls venguen, que'ns guart d'exa vilesa
la flama en la vergonya de nostres pits encesa,
que l' ira ja no senten y sols l' esclavitut.

Y anemsen, y no 'ls mires aquexos camps verdosos
que dexará l' Hisenda tornar pedregolars;
no 'ls guaytes exos arbres encara alts y pomposos,
los ceps, per tes vigilies encara sanitosos,
déxals estar, que t' aymen y tu 'ls anyorarás.

¡Tot morirá! Les herbes més vanes y rastreres
d' una vessana á l' altra farán un erm de tot;
caurán á mans impíes los roures y oliveres,
caurán dins de la casa les teules, les primeres,
després l' antiga tapia que 's tornará vil llot.

No lleva aquesta terra planyenthi les suhades;
ningú voldrá posarhi lo que jamay tingué,
y axís l' Estat, al tráurens per lleys que ell s' ha forjades,
esborrará, sens pena, de totes tes petjades
les que 't farán més honra, les que 'l treball va fer.

¡A tu axís te ferexen! L' estalvi sens mesura,
que jo, pobra mestressa, tants anys he perseguit
será amarch sacrifici que may durá ventura;
se 'n va tot ab nosaltres: l' anyada mal segura
d' aquexos camps tristíssims may més fará profit.

Aném, jo prench ma filla; ben abraçat tu porta
á aqueix infant dolcíssim, qui dorm en lo breçol,
l'hereu! que ho es de per riure. D'aquexa herencia morta,
d' eix pas de la ruína que afronta y desconhorta,
fugimne ab aquests ángels qui son nostre consol.

Després lo que Deu vulga, prou ampla es la carrera.
Tot demanant almoyna lo temps nos sobrará
per esplicar les ditxes de nostra sort primera
á aquests fills meus, qui riuen sens veure la fal-lera
de qui tan sols ab llágrimes podrá donarlos pa.

¿No es cert, marit? ¡qué coses los contarém, qué coses!
¡quina ensenyança dura, tan tendres com ells son!
los noms de les espines al ovirar les roses,
lo fel de les riqueses per ells ¡pobrets! recloses
al cobejar ses glories les penes que té 'l mon.

¿No es cert? També d' un poble podrém parlá' una pila
que abans á reys y jutges feya abaxar lo cap;
que en lley de Deu fundava sa vida tan tranquila,
de cóm vingué en conquesta tot lo que lluny se estila,
de cóm caygué aqueix poble, que un hom quasi no ho sab.

Y 'ls noms dels qui 'l perderen; sa nobla resistencia
lo día llegendari que fou de mort ferit;
després també 'ls ultratges, després la cruel sentencia,
les lleys tornades cendra, negada la conciencia...
Després que per venjarnos may més hem tingut pit.

¡May més! Los botxins gosen en llur obra damnada;
han vist ayga tornarse la sanch que 'ns va quedar;
han vist la ganiveta cent anys encadenada...
Quan ja per desfermarla llicencia 'ns han donada,
bé prou que ells ho sabien que 'ns la podien dar.

Y avuy la vida 'ns neguen, demá la sepultura;
de cap manera 'ns volen, no 'ns volen vius ni morts;
mes esperém: rebrote la fe en la desventura...
No ab glories y disbauxes; bevent sols ayga pura,
menjant rosechs y almoynes, axís nos farém forts.

ELEGÍA

La vinya morta.

I

Ni un sol bocí de gleva:
era de roca viva á tot arreu
y treballant sens treva
ne vaig fer una terra de conreu.

De pampols curullada
me sembla encara que la veig ahi';
de lluny, á la mirada
parexia florit y bell jardí.

Recorts de benaurança,
que agreugen la fal-lera que 'm consúm,
com fibla la recança
del cego quan li parlen de la llum.

¡Qué trist, qué fosch lo dia
en que vaig descobrir ab desconhort
que la vinya tenia
la palidesa, filla de la mort!

L' axada brilladora
va caure de mes mans sense dalit,
y vaig sentir á l' hora
llágrimes y singlots trencarme 'l pit.

¿Cóm no plorar sens mida,
mon treball de vint anys aniquilat,
y la suhor trahida
en lo fons d' aquest troç malaguanyat?

¡Quína inclement feresa
portava la malura en aqueix sol!
no don pas més tristesa
un cementiri, quan se porta dol.

Gira l' esguart hon vulles
y en lloch de lo vinyar joliu y vert
veus rublert de despulles
un terme desolat com un desert.

S' ajauen les rabaces
mortes, elles matexes en sos clots
y per tot allí hont passes
trepitges argelagues y escardots.

No venen les parelles
de perdíus á niuar en sos recons
ni les tendres novelles
corren entre sos ceps fent saltirons.

Al mitg alça ses branques
la figuera, que un temps hi vaig plantar,
com aquelles creus blanques
que de lluny assenyalen un fossar.

Encara algunes voltes
m' apar, entre la febre dels recorts,
que broten les rodoltes
y 's vestexen de pampols los ceps morts,

enverinant ma pena
l' ideya de que aquí no hauré may més
la negra carinyena,
'l moscat d' or y 'l virolat mancés.

¡Quín goig, quan se botien
escalfats per les ratxes de calor
y quan los cups omplien
ab cent cargues de vi de lo mellor.

Si sense pedregada
arribava la brema, no 's pot dir
al ser la matinada
del dia que teniam que cullir,

en sent á llá tres hores
la gatzara que armaven y esvalot
quan ab les cullidores
martxaven junts los traginers d' Olot.

Enflocada la cua,
de borles agençats y penjarells,
venía la currua
de matxos sorollant los cascabells.

La quitxalla 'ls seguia
arrencántloshi borles dels costats,
en tant que feyen via
ab dues portadores carregats.

Arreu dolços rajaven
de vi los vermellosos regalims,
mentres que tots saltaven
com endimoniats pitjant rahims.

¡Ben diferenta es ara
la brema quan arriba, per mon cor!
dol en lloch de gatzara,
per compte d' alegría, la tristor.

Buydes les dues tines
si les guayto me semblen dos abims,
y trobo sols espines
allí hon tot eren tories y rahims.

II

Com lo jutglar, qui un dia
morí de fam y fret damunt la neu,
y encara l' alegría
transporta als cors ab les cançons que feu,

axís tu de tes venes
nos has llegat lo such ubriacador,
que endolça nostres penes
y embelleix aquest mon ple de dolor.

De tos rahíms d' un día
guardo encara la sanch en mon celler,
remey de melangía,
que avar conservo per mon temps darrer.

Allá d' allá quan tota
la munió de mos nets guayte ab amor,
encetaré la bota,
que 'm tornará la joventut del cor

y la memoria ardenta
despendrá sos recorts com al estiu
ab lo sol que ruhenta
les boyres s' alcen dels bassots del riu,

y revindré á les hores
d' aquells matins de gresca y esvalot
quan ab les cullidores
martxaven junts los traginers d' Olot.

Mes ¡ay! será follia
d' un moment, y no més ditxa tan breu,
y arrera l' alegría
més freda sentiré del pit la neu.

Lo fret que 'm don á voltes
á les vetlles d' ivern prop de la llar
no veyent tes redoltes
com enceses serpents flamarejar.

Que glaça y desespera
veure que nostres obres han finit,
ja abans que la mort fera
nos retorne á la pols d' hon hem sortit.

LO CABALER

Costums que queden.

CUENTO

I

Muntat en mula paytona
guarnideta d' enflocats,
un fadrí de calça curta
fa vía tot esverat.
Tant vol correr, que atropella
als qui guanya lo davant,
tant vol correr, que 'l malparlen
pera darli 'l Deu vos guart.
Sols se 'n porta la ulladeta
de les moces de pochs anys,
qui no han vist may en sa vida
un fadrí més arraujat,
ni unes calces sense arrugues
ajustades á la carn.

Ell prou se pensa que es guapo!
al passar pel seu costat,
estira fluxet la brida,
la mula n' axeca 'l cap,
y gronxantse'n á la sella
com si no les vegés, fa:
y axís l' amor n' ha robada
á més de quatre del pla,
que á montanya entre les riques
ell ja sab que pot triar.

Si esperona fort la mula
es que te por de fer tart,
que d' unes bodes ricaces
será convidat tardá
y á les festes y tiberis
es primer sempre comptat.
En les fires de més fama
es firatayre galant,
en aplechs y vots de poble
es roméu d' algun ull blau.
Seguidor de la hermosura
fa la festa per Tots-Sants,
de les moces desdenyoses
de sa tomba es lo desmay.
Cabaler de rica casa
fins als pares los hi escáu,
sols que temen, que al fí quede
sens conréu y sens cabal.

II

En torn d' allargada taula
de llí parada y crestall,
bromegen, riuen y criden
de la boda 'ls convidats.
Lo rector al cap de taula,
vells y sogres encabat;
junts los nuvis després entren
de tot lo jovent davant,
de la casa 'ls moços lluhen
de vellut vestits flamants,
y ab tovallola á la espatlla
servexen beure y menjar.

Les brometes van y venen,
les mirades á doll van,
si un festeig avuy s' enterra
un avuy n' ha començat.
Les xances que fan més riure,
les paraules més galants,
son del cabaler, qui es mestre
no molt ben intencionat,
¡ja més d' un cop los ulls baxos
á la nuvia ha fet posar!

A les postres, quan la taula
les coques d' ous y 'l vi blanch
com groch mantell l' engalanen
y al jovent van animant,

tots al Miquel ne conviden,
tots al cabaler mirant
perque un joch-partit comence
ab la dona que li plau.

Les minyones ja tremolen;
les viudes un vot ne fan,
y á les fresques casadetes,
lo neguit per dintre 'ls va.
Cap voldría sé escullida,
cap voldría contestar
al qui sab be les rondalles
de montanya fins al pla.

Lo Miquel los ulls no aparta
d' una viuda de pochs anys,
y al véurela avergonyida
li comença axí á parlar.

JOCH-PARTIT

MIQUEL

¿Qué us apena, mi senyora,
que tant endolada anáu?
Si no es dol de pare ó mare
tot se pot be'n remediar.
¿Qué us apena, mi senyora,
un recort ó be l' anyora,
que tant endolada anáu?
si no es dol de pare ó mare
tot se pot be'n remediar.

VIUDETA

—Giráu los ulls per la taula
veuréu lo que 'm manca á mí.
ja sabéu que era casada
y que 'm s' ha mort lo marit.
Giráu los ulls per la taula
y ab la tristor de ma cara
veuréu lo que 'm manca á mí.
Ja sabéu que era casada
y que 'm s' ha mort lo marit.

CABALER

Ja la nova m' han portada
de quant sofreix vostre cor,
mes ja sabéu que no manca
qui del vostre patí 's dol.
Ja la nova m' han portada
aucells de llarga volada
de quant sofreix vostre cor;
mes ja sabéu que no manca
qui del vostre patí 's dol.

VIUDETA

—¡Ay Miquel! sou rondallayre
que galindaynes sabéu,
ditxós vos qui ab sols paraules
la fe pagau de promés.
¡Ay Miquel! sou rondallayre
no 'm vulláu axís complaure
que galindaynes sabéu,
ditxós vos qui ab sols paraules
la fe pagáu de promés.

CABALER

Al pregon de les ubagues
sol crearse 'l geçamí,
ferm amor te la naxença
en les baumes de mon pit.
Al pregon de les ubagues
entendrit per les rosades
sol crearse 'l geçamí,
ferm amor te la naxença
en les baumes de mon pit.

VIUDETA

Deu ho faça, Deu ho vulla
que siáu constant, Miquel;
més de quatre fadrinetes
no plorarán si axí ho feu.
Deu ho faça, Deu ho vulla
vostres fets no hu asseguren
que siáu constant, Miquel;
més de quatre fadrinetes
no plorarán si axí ho feu.

Los picaments de la boda
que á la viudeta s' encaren,
trencaren lo joch-partit
quan llavors més s' animava.
Los ulls del Miquel, encesos,
clar deyen lo desventatge
que per vegada primera
d' una viuda se 'n portava.
Neguitós desde aleshores
al arribar la vesprada,
de la boda 's despedía,
á la viudeta s' ullava,
qui no gosant despedirsen
de reull se 'l entreguayta.

Al exir lo cabaler
per l' ampla porta forana
una dona creu que ovira
en lo finestral sentada.
¡Ay viuda! entre sí digué,
prou te posaré ben mansa;
no serás pas més mon jutge,
que serás la meva esclava.
¡Tremolosa enfront de mí
massa he llegit ta mirada!

Desde aquell dia 'l Miquel
la moneda prou la llança,
no sens que l' hereu s' adone
lo bon hereu de la casa,
que 'l blat y les piques d' oli
sempre abans d' hora s' abaxen,
y les citges y 'ls vaxells
quasi buyts quan se destapen:
les rates, los cuchs y 'ls lladres,
la culpa se la'n portaven;
donchs que les *llunes* que feya
n' han dexat recort fins ara.

Tot sovint se dexa caure,
tot sovint, com de passada,
al poble que la viudeta
pena 'l dol y l' anyorança.
tot filant á la finestra
al passar se 'l mitg aguayta,
y fins ja sab que 'l Miquel
als dissaptes no fa falta.
Més d' un cop al dematí

al regar la tendra ofábrega,
entre l' atapit fullatge
veu que un pom de flors s' hi amaga;
mes com es de ginestera,
ja sab que ve de montanya,
y es lo pom mostra d' anyora
que d' allá dalt li han baxada.

Era 'l cabaler traydor,
festejant la vida passa,
en cada amor la victoria,
la victoria, un deute á casa.
Mes les jayetes poruques
esplicaven avegades
que elles saben que hi ha un' herba
que encen del amor les flames,
y que potsé 'l cabaler
ab ella los cors se guanya.

Fos per art de bruxería,
ó fos per sa bona cara,
no passaren gayres mesos,
al cap mateix de l' anyada,
la viudeta sols sabía
lo que 'l Miquel li 'n parlava
y ab frabalans y antiqüeles
cambiava la negra indiana.

III

Un jorn de festa major
de Sant Jaume la diada,
en lo poblet de Tudela
la gent s' aplega á la plaça:
donchs que aqueix any hi ha musíca
de contrabaix, fogot, flauta,
y fins ara un violí
llogava la fadrinalla.
Los musíchs prou feyna tenen
d' axurriar á la maynada
que instruments, ells y les solfes
los apar com cosa estranya.
Prop d' una taula, sentats,
majoral y majorala,
als ulls del jovent presenten
rams y ventallets de palma,

peces d' escarlata roja
y bons mocadors de sarja,
que 'ls ulls de les bones moces
encarexen quan encanten.

De prompte un fadrí 's presenta
en lo bell mitg de la plaça;
alt y disposta presencia,
més tivat que una llucada,
rotllo, rotllo tothom crida,
rotllo al Miquel de Tiurana
que la gent ja sab que ell es
un ballador de cap d' ala.
Los puntosos majorals
cedexen llavors sa dança,
que es costúm que la primera,
sols ells surten á ballarla,
y ja del fadrí los consta
que les mercés cares paga.

Les minyones ja 's remouen,
les viudes ja s' enmirallen,
y les fresques casadetes
neguitoses se 'l mitg guayten.
Volen totes sé' escullides,
totes volen ballar ara
ab lo fadrí de més rumbo
de tot lo pla y la montanya.

D' una viuda joveneta
lo Miquel los ulls no aparta,
y al véurela avergonyida
li 'n fa oferta de la dança.

La viudeta estava hermosa,
de goig lo cor li saltava,
escullida pel Miquel,
l' amor en sos ulls esclata.
De les primparades moces,
de les pubilles ricaces,
majorala llavors era
envejosa y envejada.
Lo ball començat havía,
tot lo rotllo se 'ls mirava,
quan la viuda sola 's queda
á lo més bo de la dança,
y una nova balladora
ab lo Miquel se 'l acaba.

Aquella nit, quan la lluna
de cendra al mon amortalla,
de genolls la pobra viuda
sola al terrat de sa casa
orant, llavors conexía
que ab lo primer amor basta:
y quan lo perdó ja creya
que son marit li enviava,
vegé marxá' á un cavaller
pel camí de la montanya.
Quan en la sombra 's fonía
y tot cantant s' allunyava,
fluxeta arribava al poble
aquexa alegre tornada.
«De festa major retorno,
«Amichs meus, ja tinch venjança,
«tingau present donzelletes,
«qui me la fa me la paga.»
—Deu te guie ella digué,
te perdono com Deu mana;
mes jo soleta viuré
per mon marit endolada.

VIOLA

IX.—LA SALVE Á MONTSERRAT, *de D Guillém A. Tell y Lafont*.

X.—MARES, *de Dona Dolors Moncerdá de Maciá*.

XI.—LA NIT DELS MORTS, *de D. Joan Manel Casademunt*.

XII.—UN IDILI CASULÁ, *de D. Joseph Blanch y Romaní*.

LA SALVE Á MONTSERRAT

Spes.

La sombra puja y vé dels plans. La onada
de fosca, de la aubaga fondalada,
va pujant fins als pichs de la carena.
Ja abriga la planura.
Ja 'ls ramells d' olivers son una obscura
taca dels camps. Sobre 'l serrat s' atura
un raig de sol, color de foch, llumena
un moment la muntanya y vola, vola,
com una au, qui vá á joch, mentres fexugues
d' or y grana les boyres s' encastellen
com exércit, qui vé de la victoria.
Brillen ses armes ab esclats de gloria,
les banderes al vent, les armadures
llampegants de claror, les vestidures
de porpra, y va allunyantse, va fonentse.
Ja l' or es porpra... ja es violat la grana,
ja 's confón ab la broma tot perdentse
en la fosca dels ayres sobirana.
Ja 'l sol es lluny y en la planura immensa
lo gegant himne de la nit comença.

Himne fet de gemechs, himne que canta
la terra entera, que la sombra abriga;
per sentirlo mes bé dalt la geganta
muntanya un temple hi té la gran amiga
dels qui ploren... María,
la estrella de la nit, lo sol del día.
Temple immortal. Del rocatam vehines

ses parets com les roques gegantines,
s' alcen altives pels mestrals besades.
Es la iglesia dels cims, dolça y feresta
com ramell d' *edelweis*, que s' han badades
en lo marge espadat d' una congesta.
Entrém, entrém á dins, que la orga canta.
Una onada potenta d' armonía
vaga en ses voltes. Es la cançó santa
la cançó del qui plora y qui confía.

«Salve—'l chor va cantant -Salve regina.
«Salve vida y consol, dolça esperança.
«A tu clamám, emperatriu divina,
«los malalts en la terra d' anyorança.
«Desd' exa vall, per llágrimes regada,
«la prole d' Eva son remey implora.
«Gira tos ulls d' angelical mirada
«vers la vall de gemechs, hon tothom plora.»

Y la cançó segueix, com magestuosa
marxa d' un riu que vers la mar camina.
La orga omplena los ayres misteriosa,
lo chor dels monjos á son fí declina
y en lo temple ressona poderosa
la última nota, que á los cels fa vía.
«Oh, tu, clement, oh pía,
dolça verge María.»

Ja 'l cant s' ha mort. De música una onada
resta encara en les voltes escampada.
Un á un se moren al voltant del ara
los ciris de llum clara,
y dels llantions á la claror incerta
la immensa nau queda després deserta.
Mes l' himne dura encar. Negra y callada
besa la nit los gegantons de roca.
Magestuosa y pausada
la roda colossal de la estelada,
de plata ab franges la muntanya toca.
Lo vent d' ales lleugeres
s' ha adormit en lo cim de les cingleres,
presoner de les mates d' argelagues.
Silencioses y vagues
les aus de nit travessen la planura.
Dormir semblen los cels y la natura.
Tan sols vetlla geganta
la cançó que se 'n puja vers la altura,
la cançó del creyent qui plora y canta.

Es l' himne del dolor. La trista quexa
del malalt en les hores de desvari.
Es lo crit del cautiu rera la rexa,
lo clam del náufrech que la mar abriga,
la veu del orfe, qui un consol demana,
l' absent, qui anyora una abraçada amiga,
la quexa gran de la tristesa humana,
l' himne de plors, que per muntar s' afanya
los rocosos grahons de la muntanya.
Y quan mória la nit, quan la darrera
estrella tanque 'ls ulls, quan joganera
s' alce la brisa despertant les roses,
quan prenguen formes y contorns les coses
vindrá 'l consol als cors; que al pendre vida
la bella albada, que pel mar s' atança,
s' axecará vestida
ab los mágichs colors de la esperança.

MARES

Perfils.....

Bogada ha fet la Rosó
y la roba plega y tría;
les camises al repás,
los llençols en una pila.

Les cabres ja son al prat,
á l' era polls y gallines,
ab lo carro 'l matxo roig,
lo negre á rodar la sinia.

Los homens son al treball,
l' avia á la cuyna trafica,
y devall dels atmetllers
dos noyets juguen y riuen.

De sopte dos víbrants crits
surten de ses boques xiques,
y escometentse furients,
se peguen, ploren y xisclen.

La Rosó se 'n ha adonat,
y ab dos gambades s' hi arriba;
aquest vull y aquest no vull,
ne fa una feyna que encisa.

Mes tan prompte l' ha acabat
la causa del fet esbrina:
Lo motiu n' es poderós.
¡Válgans la Verge María!

Baix la esclofia de vellut,
com perla dins la petxina,
un primerench atmetlló,
causa ha estat de la renyina.

La mare 'ls pren á tots dos;
á sa falda se 'ls enfila,
y sos dos capets juntant,
la germanó 'ls hi predica.

Quan la esmena s' ha promés,
la Rosó los acaricia;
'hon ayrada hi posá 'ls dits,
més fons los llavis hi endinza.

Y agafant de terra un roch,
la molçuda esclofia pica,
y ab aymant bes, á cada hu,
l' atmetlla 'ls hi don' partida.

I

—Pauleta ¡ja t' ho he dit massa!
¡vull lo noy á treballar!
ó ab mí y lo gran á la terra
ó á rejoler ó á manyá!
De petit s' agafa l' ayre,
si se-'l dexa ¡será tart!
—Es que diu lo senyor mestre
que 'l noy es viu y te cap.....
—¿Qué n' ha de fer dels estudis
si ha nascut per treballar?
—Lo sabé' á ningú fa nosa.....
—¡No 'm faces prevaricar!
—Jo, si 'l noy se 'ns pot fer home
¡no 'l vull veure un desgraciat!

II

Pauleta ¡que 'm desatina
lo que á casa está passant!
¡Ni un céntim per la butxaca!
dins de la caxa ¡ni un ral!
A mi tots los gechs me riuen...
tu vas quasi á peu descalç...
y en tant que tot escasseja
¡los llibres se van comprant!
—Lo senyor rector me deya,

que ab lo mestre s' ho han parlat,
que á Vich, hi há un bon Seminari;
que 'l noy hi podría anar.....
—Y en lloch d' una ajuda á casa
¡mantindrém un desvagat!
—Y per un plat més ó menos
¡no anirém pas á captar!

III

—¡Axí! ¡axí! roba y més roba
¡lo bagul ben curullat!
—¿Qué hi vols fer si á Barcelona
sa carrera ha de acabar?
—¿Qué hi vull fer? acabá' ab gastos
que 'ns cuyden á endogalar!
—Si jo no he tret res de casa
¡ta mare es qui m' ha ajudat!
—Válgans Deu ¡y quines dones!
¡si 'us haurien d' açotar!
¿No pensau que com tants d' altres,
que l' ergull ha descastat,
tal volta al tindre carrera
als pares girará 'l cap?
—¡Deu no ho vulla! Mes si ho feya
sabrém que está be allá baix,
y ab lo pler de sapiguer'ho
¡nos donarém per pagats!

I

La Gracieta cus,
sens descans s' afanya;
treballa de nit
y ab la llum del alba;
la feyna que 'n fa
gorretes y faxes;
facets y bolquers,
camisetes blanques,
que broda y guarneix
ab cintes y randes.
Tot lo bo y mellor
poch li sembla encara;
si d' or pogués ser,
no 'n fora de plata.
Li han de dú' un nin
del qui 'n será mare,
li dará sa sanch,
formará son ánima,

lo tindrá en son llit,
lo tindrá en sa falda,
los seus jochs veurá,
sos fets y rialles,
de sa vida y goig,
s' omplirá sa casa,
lo tindrá aprop seu
y li 'n dirá ¡Mare!
Com mes va pensant
ab més pler treballa.

II

Noyeta n' ha estat,
lo fill que esperava,
tan hermosa n' es,
com va somiarla;
figura gentil,
bonica de cara,
hermosa de cor,
com volen los pares.
De lletra ja 'n sab,
també cus y planxa,
de mestres l' han tret,
la tindrán á casa;
quinz' anys va á cumplir
la vestirán llarga;
per ferho com cal,
la mare treballa;
ayrosos vestits,
camises ab randes,
cossets de *nansuk*,
mocadors d' Holanda.
Tot lo bo y mellor,
poch li sembla encara;
si d' or pogués ser,
no 'n fora de plata.
La veurá lluhir,
per festes y dances,
sa ajuda será,
son conhort y baume,
de sa vida y goig,
s' omplirá sa casa.
Com més va pensant
ab mes pler s' afanya.

III

Vint anys ha complert,
la nina galana;
si bell te lo cos,
més bella te l' ánima;

tot quant s' ha de fer,
per los seus dits passa;
ella te les claus;
ella dú la casa;
ella ho ompla tot
ab sa vivó' y gracia;
allí hon ella está,
apar que 'l sol guayta.
Lo panyo que val
se ven dins la caxa;
lo partit es bo,
la boda es pactada;
per ferho com cal,
la mare s' afanya,
modistes de nom,
botiguers de fama,
cassimirs d' Orient,
gallarets de França.
Tot lo bo y mellor,
poch li sembla encara,
si d' or pogués ser
no 'n fora de plata:
y ara es perque 'l jorn,
torne nit ubaga;
pera perdre 'l sol,
quan l' hivern s' atança...
¡Ay! abnegació
¡be 't poden dir ¡Mare!

EPÍLECH

LA AUCELLA

Fa tres jorns que 'l blau del cel
l' han cubert cendroses glaces;
tres jorns, sens un raig de sol,
tres jorns, entre neu y aygua.

Entre mitg lo fanch glaçat,
l' herba hi jau embolcallada;
en los arbres, ni un sol fruyt,
ni un sol gra, per les vessanes.

Les finestres dels graners,
la fredor les te barrades;
les cuques son á redós,
baix lo fullam que 'ls ampara.

L' aucella dins de son niu,
fit á fit, lo cel aguayta,
que piulegen cinch petits,
cinch petits, sota ses ales.

Al mascle un bordegaçot,
lo matá d' una pedrada;
la mare te 'l pap tot buyt,
y 'ls petits sos bechs li baden.

Lo més menudet de tots,
ja no pot batre les ales,
ja colltorç lo seu capet,
clou lo bech y sos ulls tanca.

La femella guayta 'l mort,
tot sentint piular als altres;
mira 'l cel, tot es foscor,
mira á terra, tot es aygua,

mes al lluny, derrera 'ls pins,
ella hi sab un' ampla entrada,
hon rossos infants menjant,
molletes de pa hi escampen.

¡Ay! qué lluny es lo casal!
¡Ay! la pluja que no para!
Tampoch paren los petits,
ab son piulejar de gana.

La femella 's mitg cubreix,
ab la broça humitejada
y ses ales axamplant,
valenta al espay se llança.
. . . .
. . . .
. . . .
Una horeta no ha passat,
que l' aucella es de tornada,
recapte dú pels fillets,
qui afamats los bechs li baden.

Ni tan sols pot entrá' al niu,
de tant que 'ls capets li allarguen;
quan los moxons han menjat,
la neu ha gelat la mare.

LA NIT DELS MORTS

LLEGENDA

Tradició.

Lo sol á sa posta—se 'n va devallant
tenyint á los núvols—ab tintes de sanch,
de vent, ni una ratxa,—travessa l' espay,
lo mar está en calma,—com líquit mirall.
En terra y de rengla,—les barques están,
perque en la diada—dels qui van finar
per bo que 'l temps siga—no 's trobará pas
cap pescador qui ose,—ardit ó bé orat,
llançarse á sanchs fredes,—la xarxa á la ma
solcant ab sa barca—lo estens camp del mar;
que 's conta, y sentirho—umplena d' esglay,
que á ran de les ones,—en la immensitat,
eix jorn, com en pena,—les ánimes van
dels qui al fons de l' ayga—la mort han trobat.

No lluny de la platja—y entorn de la llar,
en una taverna,—del oci abrigall,
sentats en rodona—sis homens están,
qui mostren pel trajo—que son gent de mar.
Lo foch que illumina—l' espay enfumat,
transmet á sos rostres,—curtits pel treball,
fantástich aspecte—ab son inquiet flam,
y en sombra 'ls dibuxa – pels murs del voltant.
—Jo estich en mos tretze—y ho dich sens empaig—
seguint la conversa,—la pipa á la ma,
diu un dels del rotllo,—nervut, malcarat,
de negres patilles—y negre mirar.
—Son faules y cuentos—molt bons pera infants,

mes l' home se 'n burla,—si es home com cal;
les ánimes, totes,—si es cas que n' hi ha,
bé en mar ó bé en terra—ben quietes s' están.
Seguint la doctrina—del bon Sant Tomás,
que jo no les veja—no hi crech: s' ha acabat.
—No sies incrédul,—respon sens tardar
un jayo, de testa—nevada pels anys,—
de tota ma vida—que ho sento comptar;
fer festa he vist sempre,—eix jorn es sagrat;
quan viu tal crehencia—quelcóm bé hi haurá.
No tinch d' esbrinarho—ni ho vull ¡Deu me val!
los morts fan respecte,—¡que dormen en pau!
primer que 'm matassen—que eix jorn sortí' al mar.
—Dexeus de cabories:—si vos no heu osat
anar de pesquera,—prudent ó covart,
res prova; la prova—los fets ho dirán:
jo surto ab la barca,—¿qui 'm ve á acompanyar?—
En tots los del rotllo—se pinta l' esglay,
com, sopte, ferintlos,—la vista de un llamp,
y á qui tal proposa—se queden mirant,
que 'ls sembla la empresa—sols propia de orats.
—Qui vé á acompanyarme?—quí ab mí se 'n ve al mar?—
pregunta altra volta,—á tots esguardant,
lo pescadó' incrédul—veyentlos callats.
—¿Ningú? No 'm feu falta;—jo sol hi he d' anar;
axis del que pesque—tindré mellor part.—
y sens escoltarse—les veus dels companys,
qui á l' una procuren—lo intent destorbar,
los mira ab despreci,—s' axeca y se 'n va.

La nit ja s' atança—lo ardit pescador
la platja deserta—calciga resolt;
saltant en sa barca—los rems pren frisós
y, endins, tallant l' ayga,—la mena ben tost.
La vela infla prompte—lleuger ventitjol,
que riça les ones—ab feble remor,
la barca s' allunya—lliscant sens destorb,
dels rems á los tristos,—acompassats colps.
La nit es més negra—que gola de llop,
no torba 'l silenci—cap altre soroll
y compta, llunyanes—lo osat pescador,
tocar les dotze hores—que es l' hora dels morts.
Los rems para sopte—sens darsen rahó
y un dupte terrible—travessa son front,
mes prest, penedintse—d' eix neci temor,
somríu, despreciantlo - y rema de nou.
Lo vent, que era feble,—ja xiula més fort,
posantse en la vela—l' empeny ab furor
y, al correr, la barca—arrenca al entorn
gemechs, que apar surten—de l' ayga que romp.
En mitg de la fosca—se veu, bo y confós,

de sombres qui passen—un mágich estol,
fantástica boyra—que en ales del torp
segueix á la barca—ab crits de furor.
No riu ja 'l qui rema—ni ho prova tan sols,
l' esglay no li dexa—ni menys dir un mot,
la sanch se li glaça—y sent que son front
s' umplena de gotes—de freda suhor.
Mes vol sa paraula,—dexár en bon lloch,
la xarxa prepara,—la tira ja al fons,
quan es á aplegarla—apenes ho pot,
rublerta surt tota,—mes d' ossos de mort.
¡Quín crit de feresa!—¡Deu meu, quín horror!
La pesca abandona,—fugir tan sols vol,
á terra fer vía—intenta bé prou
y 'ls rems torna á pendre,—remant com un foll.
Les mans li tremolen,—tremolen de por,
que van los obstacles—crexent al entorn;
los rems dins de l' ayga—¡bé 'n troben d' estorbs!
no bé un rem enfonza—que un ¡ay! li respon.
Terrible tempesta—esclata ben tost,
de vent y de pluja,—de llamps y de trons;
li manquen les forces—al brau pescador
y un xiscle li ofeguen—del vent los udols.
. . . .
. . . .

Arriba á la platja,—no bé apunta 'l sol,
la barca, y en ella—lo pescador mort,
los altres s' hi atancen—y al véurelo, tots
esclamen, senyantse:—¡Que Deu lo perdó!—

UN IDILI CASULÁ

Quan sento fret en lo cor
m' arraulexo dins ma cambra.
(A. GUIMERÁ.)

Visch en un paradís
que 'm dona goig y encís:
es ma caseta
xamós niuet d' amor,
la vida de mon cor,
bálsam de penes.

No es pas lluny de ciutat,
peró 'l repós més grat
hi té acullida;
lo cel hi es pur, hermós
y un ayre sanitós
sempre 's respira.

Les roses y 'ls clavells,
los arbres y 'ls aucells
volten la casa,
lo jardinet florit
aroma día y nit
la meva cambra.

Riqueses no n' hi ha,
peró 'l pa de demá
may en ell manca;
y endolça mos afanys
de solter de trenta anys
ma santa mare.

Oh, mare del meu cor,
ma esperança, mon nort
y ma alegría:
ton cabell argentat
es com de santedat
nimbe que brilla!

Si al cor hi nía 'l dol,
li dona grat consol
ta fé y coratge;
si es gay mon pensament
sols ton contentament
l' inspira, mare!

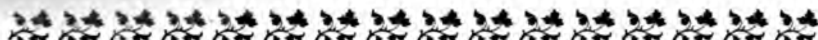
La teva dolça veu
m' apar la del bon Deu
qui m' aconsella;
ton amor y tos anys
fan de mos desenganys
gaya esperiencia.

Ni llochs encisadors
ni gloria ni tresors
per res desitjo:
vull viure al teu costat,
com l' eura arracerat
al arbre ombrívol.

Vull viure al teu costat,
mes ¡ay! que adalerat
lo temps avança,
fentme estremir de por.....!
Oh mare del meu cor.....
quina anyorança!

PREMIS ESTRAORDINARIS

PREMI OFERT PER LOS MANTENEDORS

LO MILLOR DE LA TERRA

Morir es viure.

I

«Tu may surts del Paradís»—
li va dir, fentli un somrís
lo bon Deu á un Angel.»—

«Ves, visita l' Univers;
vull que conegues als sers,
fills de ma paraula.»

II

L' Angel emprén lo seu vol.
Sembla un raig perdut de sol,
que á un abís devalla.

Vola y vola... á fons, á fons...
A la fí ovira dels mons
la boyreta blanca.

Vola... y lo núvol petit
li apar que creix é infinit
l' ample espay abarca.

Entre fosfórichs albors,
com llantionets de colors
los cels hi repara.

Mes, si á un d' ells se va acostant,
lo veu tan gran y tan gran,
que l' espay s' inflama.

Quan n' ha vist alguns: «Deu meu»,—
diu,—«que es gran lo poder teu,
ta ciencia increada!

Dirigeix ara 'l meu vol
envers 'hon está 'l breçol
del humá llinatge.»

Sentlo un altre ángel de lluny,
lleugé' entre 'ls estels s' esmuny,
se li acosta y parla:

«¿Veus l' astre aquell, poch lluhent,
que té sa esfera d' argent
tota abonyegada,

com l' escut de Sant Miquel
després que 's lliurá en lo Cel
la batalla santa?

Es la Terra, ahont vols aná'.
«Adeu.»—«Adeu, lo germá.»
Y abdós se separen.

L' un s' enlayra com un cohet,
l' altre á pleret, á pleret
á la Terra baxa.

III

L' astre, que al Angel atrau,
negat en un flúhit blau
una mar semblava.

Com illes sobre aquell mar
no més se veyen brollar
tres cims de montanya.

L' Angel en un d' ells pren peu,
sobre un munt de glaç s' asseu
y estén la mirada.

Com pexets entre rocam,
veu al lluny d' aucells l' axam,
y més lluny encara

veu al home dins son cos,
com dintre un sach carregós,
que á fons lo fa caure.

Véulo caminá' ab fatich
y remená' 'l llot antich
ab má atrafegada;

Véulo entre fangueig ó pols,
llançant l' ¡ay! trist de sos dols
ó brutals rialles.

—«Pobre esperit... ¡malestruch!»—
esclama—«ton cos fexuch
sempre á fons t' arrastra.

Lligat axí y presoner
en est mon aspre y grosser,
¡quín martiri passes!»

—«Jo 'l lliberto»—una veu díu.—
Alçant son cap pensatíu,
l' Angel entorn guayta

y veu un' ombra sublím,
que se va acostant al cim
de l' alta montanya.

Son cos es negre com fum,
mes son cap en pura llum
hermós s' engarlanda.

La du un vent sense remor...
Sos ulls tenen la foscor
de la Fosca increada.

Si s' alcen al firmament,
la nit per l' espay s' estén
los estels se apaguen,

y sols se veu resplandir
la muralla de safir
que 'l Paradís tanca.

IV

—«¿Quí ets tu, que no ets esperit
ni materia?»—Un feble crit:
—«So la Mort.»—esclama.—

—«Si no m' enganya 'l recort,
filla del Pecat, la Mort
es lletja fantasma;

tu ets hermosa y l' alé teu
sento que escampa entorn meu
celestial fragancia.»

—«Lletja nasquí en veritat;
tu 'm recordes mon passat:
la herencia del pare.

Mes, quan finá l' Home-Deu,
jo estava á frech de sa creu,
sa sanch me rosava

y aquella dolça regor,
penetrant dintre mon cor,
m' ha regenerada.

Ma fesomía crudel
s' ha endolcit. Es llum del Cel
la que mon cap daura;

es místich y suau olor,
com sents, lo que al rededor
mon respir escampa.

So la Mort... Pero 'l meu nom
no hauría d' espantá' al hom'
en sa vall de llágrimes.

Jo so amiga d' ell, jo 'l trach
d' aquell embalumós sach,
que á fons lo fa caure.

D' est infern, 'hon pena esclau,
jo 'n faig purgatori suau,
maysó d' esperança.

¡Felíç mil voltes lo just,
qui m' ayma y s' adorm ab gust
sota ma ombra santa!»

Mentres va parlant axí
la Mort, segueix son camí
sens may aturarse.

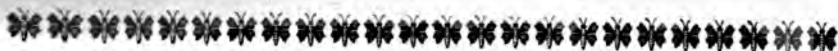
L' incansable viatger,
lo Temps, com un vent lleuger
va empenyent sa marxa.

V

L' Angel torna al Paradís.
Deu lo reb ab un somrís,
que 'ls ayres embauma.

—«De la Terra, hon l' home viu,
¿qué t' ha agradat més?»—li diu.
—«La Mort»—respón l' Angel.

ACCÉSSIT AL PREMI OFERT PER LOS MANTENEDORS

DE MALA MENA

> Qui es boig quan neix
> may ne guareix.
> REFRÁ.

RONDALLA

Aquell Follet
de la montanya,
qui als masovers
amohinava
corrent de nits
per les taulades,
ó gambejant
per los estables,
desfermant bous
y munyint vaques
y fent dringar
llurs esquellades;
aquell Follet
tan tarambana,
qui escorre 'ls punts
feya á les ávies,
quan sos mitjons
apedaçaven;
qui als vells torbant
en ses bacaynes,
orella endins
los hi ficava
pessigoller
brinet de palla;
que 'l pastador
trapacejava,

sembrant pel pa
llevors estranyes,
qui al cap del jorn
florida trauen;
aquell Follet
tan tarambana,
bellugadiç
y sorollayre,
fent capgirells
per la porxada,
s' es esgarrat
d' un braç y cama
y d' un nuét
de la espinada.
Quan torna en sí,
prova d' alçarse.
Tots sos ossets
cruxen y fallen,
y cau plorós
sobre una garba.
Després d' un temps,
malda que malda,
logra axecars'
sobre una cama.
Clochpiu, clochpiu,
á peu coix marxa
cap al riuet,
cap á la prada,
á cercar flors
per cataplasmes.
Mentres les cull,
gojós repara
á deu companys
entre unes malves.

—Bons companyons,
bons camarades,
vinch esgarrat,
vulláu curarme.
—L' herba d' aci
no cura cames;
tots cóxos som,
be l' hem provada.
—Hont hi ha 'l remey
bons camarades?
—Es lluny, es lluny,
la via es llarga,
es dalt de tot
de la montanya.
Lo guarda allí

la bella Fada.
—Jo hi pujaré
de mata en mata,
mitg á peu coix,
mitg rocegantme.»

Pren lo camí
sense galbana,
montanya amunt,
plé d' esperança.
Li llisca 'l peu
en la fullaca,
cau de genolls
trenta vegades,
lo gatosám
li va obrint llagues,
doló' y fatich
son cosset llacen,
peró la fé
li don constancia
y arriba al cim
de la montanya.
Bocabadat,
de sopte 's para,
veyent volar
la bella Fada,
com papalló
d' ales daurades,
sobre un jardí
de llirs de plata.
¡Qué bella que es!
No ment sa fama.
Boyreta d' or
es lo ropatge,
que 'l cos ayrós
li abriga y tapa.
Sols los peuets
nusos mostrava
y 'l caparró
voltat de flames.
—«Fada gentil,
la bella Fada,
vinch esgarrat,
vulles curarme.
Cúram lo braç,
cúram la cama,
cúram lo nu
de la espinada.»
—«Curarte 'l cos
no 'm costa gayre;

mes ¡ay! si tens
lo mal á l' ánima!
Dolents instincts
porten desgracia;
jo 't guariré,
tornarás caure,
t' esgarrarás
altra vegada.»
—«Si 'm vols guarir,
la bella Fada,
may més faré
tarambanades.»
—«Un cop tan sols
tindreu ma gracia
tu y tos companys
d' allá la prada.»

Les mans estén,
resa en véu baxa,
«Tots sou guarits»
diu... y s' enlayra.
Lo xich Follet
balla que balla,
picant de mans
y ab riallades.
Arreu, arreu
sos membres palpa;
cap li fa mal
ni s' encarcara.

—«Qué es gust quedar
sense cap xacra,
quan s' han sufert
mals que aclaparen!
No hi ha en lo mon
cosa més grata
que la salut,
que un anyorava.
Lo molt que val
he comprés ara...
May més, may més
vull esposarla.»

Mentre axó diu,
veu una casa
entre bells pins
de copes amples,
verds parassols,
que la ombrejaven.
Tant punt la veu

ja se 'n hi marxa.
Quan hi ha arribat,
salta ses tanques
y á un fosch celler
cuyta á amagarse.
Vol fer un son,
la set lo 'n guarda,
la set y 'ls fums
de la garnatxa.
Seguint l' olor,
la flor trobava,
un carratell
de llisa panxa...
Cerca un punxó,
lo tap forada
y va bevent
lo vi, que raja,
ja xarricant,
ja á xarrupades.
Quan més ne beu
més fi 'l trobava;
tróbal tan bó
que s' ubriaga.
Ubriach que está,
surt de la casa,
y de gayrell
y á rabalades
baxa alegroy
per la montanya,
cantant ab veu
desentonada.
De sopte cau
y 's romp la cama.
Quan torna en sí
s' escabellava.

—«¡Ay trist de mi,
sense esperança!
Mos companyons
d' allá la prada
¡cóm se 'n riurán
de ma desgracia!
guarits, guarits,
ballant sardanes,
sense cap blau,
sense cap llaga.»

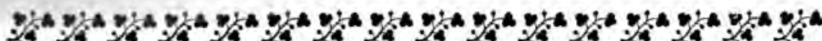
Axís dihent,
á peu coix marxa
montanya avall,
regantla ab llágrimes.

Plorant, plorant,
entra á la prada.
Troba als amichs
sota les malves,
tan esgarrats
com ans d' anársen.

«¿No us ha guarit
la bella Fada?
—Bé éram curats;
hem tornat caure.
— Germans, som boigs,
boigs de niçaga.
No 'ns curarán
ni herbes ni fades.
Deu solament
pot curar ánimes;
no sentli amichs,
no hi ha esperança.»

Lo sol ardent
flames escampa.
La virám fuig
cap á la prada
y als Follets veu
sota les malves.
Lloques y polls
sobre ells se llancen
y 'ls van trinxant
á becarrades.

PREMI DEL EXCM. É ILM. SR. ARQUEBISBE DE TARRAGONA

LO MARTIRI DE ST. MAGÍ

Sanch per sanch.

Com de fera turbonada,
que ho malmet tot á son pas,
dins Tarraco avuy ressonen
crits de rabia, udols de fam.

Homs y dones empenyentse
al Capitoli se 'n van,
com los corps quan han sentida
desde lluny fetor de carn.

Talment sembla que un desvari
de tots ells s' ha apoderat,
segons criden y forcegen
y reneguen sens descans.

Mes axís com la riuada
s' amanseix aprop del mar,
al arribá' al Capitoli
s' aturen tots bo y callant.

Un pobre home ab tosca toga
una creu mostra ab sa má,
tota blanca es ja sa testa,
feble y dolç lo seu parlar.

Los uns diuen que es un Mago,
qui ha encantat los deus romans;
altres més, un Deu qui dona
salut y vida als malalts.

Lo Pretor prou l' interroga,
mes ell diu que es cristiá;
y al sentirho la gentada
se regira bramulant.

Los uns diuen;—á les feres,—
altres;—llenya per crema'l;—
y clohent sos punys de rabia
l' amenacen, renegant.

Mes Magí tranquil espera
la sentencia, puix ja sab
que ha d' obrirli de la gloria
lo portell d' etern gosar.

Qui com ell en Brufaganya
neus y vents seré ha passat,
no deu témer res dels homens,
ni que sien tots tirans.

Lo Pretor nerviós s' axeca
ab los ulls espurnejants,
vol parlar, peró la gola
li ha tapat un glop de sanch.

Foll de rabia dalt son trono
se remou senglotejant,
y entretant Magí sospira
en lo cel fixant l' esguart.

—Lictors - á la fí aquell crida,
vençut per la humilitat,
—enterrau aquest vil Mago
hon de fret mori y de fam.

Al sentirho aquelles feres
aplaudeixen al tirá,
y en sos sócols se remouen
d' alegria 'ls deus romans

II

Dins una fonda presó,
de la llum may visitada,
han enterrat á Magí,
lo cristiá de Brufaganya.

En ella veyentse, y sol,
postrat, al cel s' encomana,
y prega per sos butxins
perdó clamant per ses faltes.

Una filla 'n te 'l Pretor,
de prompte esdevé malalta,
lo seu mal es tan estrany
que cap home sab curarla.

Lo mal que la filla té,
be prou se veu, es del diable,
qui per sa boca ha parlat;
--Sols Magí, —diu—pot curarme.—

Quan son pare sent açó,
sanch se fá de una mossada,
y mitg foll, diu que jamay
voldrá *Jove* que açó 's faça.

P'ró de sa fllla l' amor
domina tota sa rabia,
y á la fí de la presó
fa traure al de Brufaganya.

Fent la senyal de la creu,
Magí, prompte l' ha curada,
y 'l Pretor, altra presó
més crudel, li dón per paga.

La filla li prega ab plors
que 'l perdone, mes debades,
¡que no commouen son cor
ni 'ls prechs d' una filla aymada!

Ans al contrari, una veu
sent que crema en ses entranyes
y li diu,—Mória Magí,—
y -mória—son ses paraules.

Carregat tot de grillons
y ab lo cos rublert de nafres,
lo Sant Mártir defalleix
y 's creu que sa vida acaba,

quan s' ompla de gom á gom,
sa presó, de una llum clara,
les portes s' obren de bat,
y les cadenes li cauen.

Un ángel guía á Magí
cap als monts de Brufaganya;
lo Mártir se 'n torna trist
veyent la gloria llunyana.

Mes, alegre per poder
sofrir, segona vegada,
per son Deu que des' la creu
en ses penes l' encoratja.

Axí que sab lo Pretor
sa fugida, plé de rabia,
crida y jura, y als sayons
que 'l cerquen per tot los mana.

Com lleońs á qui escapás
la presa tan cobejada,
ab la venjança pensant
li seguexen les petjades.

Y al tenirlo, entre esbarzers
folls l' arroceguen, sangnanta
vía dexant á son pas,
y son cos tot una llaga;

fins que á la fí assedegats
defallexen, sens trobarne
un sot d' aygua ab que apagar
l' ardent foch de ses entranyes.

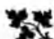
Desesperats, á Magí
que 'ls auxilie demanen,
y 'l Sant Martir oblidant
ses ofenses y mals tractes

prega á Deu, y nou Moisés,
ab son gayato, una clara
y pura font, fa brollar,
entremitg de rochs y mates.

Mes axís com l' escorpi
que puny al qui l' afalaga,
sa testa lleven d' un cop
mentre ab lo cel somiava.

Cada gota de sa sanch
fa brotá' un roser de blanques
roses, de color sangnós,
totes elles esquitxades,

mentres com lleuger colom
se 'n enlayra la seva ánima,
lliure ja del fanch del cos,
cap al cel, sa patria aymada.

PREMI DEL EXCM. É ILM. SR. BISBE DE BARCELONA

LO PALAU EPISCOPAL DE BARCELONA

A solis ortu usque ad occasum.
(Escut d' armes del E. é I. Sr. Bisbe de Barcelona.)

I

Lo mont Taber, situat dintre 'l recinte de la circunvalació romana de Barcelona, fou ocupat pels edificis ahont residía lo poder religiós y 'l temporal, ja en temps dels romans. Més endevant, durant la dominació goda, Ataulf y 'ls reys qui lo succehiren, establiren també son palau prop lo que es avuy Plaça del Rey; y lliurada Barcelona dels alarbs per les armes de Ludovich, lo poder temporal ocupá 'l mateix lloch que sos predecessors, y com que en aquells dies de fé arrelada los poders religiós y temporal venien á esser no més que un, perçó abdós se partiren l' edifici que sens dupte haurien ja ocupat los goths, puix la muralla romana, que pel peu del Taber passava, no permetía erigir les fábriques indispensables en los principis del Comtat, y certament, fins que la població cresqué escampantse pels arravals, los edificis públichs no sortiren nombrosos é imponents á donar carácter á la capital.

Antigament lo Bisbe y Canonges de la Seu barcelonina vivien en comunitat; mes com la casa del primer, per lo molt reduhida, no semblava propia á tan alta dignitat, ni tampoch acomodada á la residencia de sa Cort y tribunals, lo Bisbe Adaulf, successor del Bisbe Joan, qui era lo qui ocupava la Seu de Barcelona quan fou lliurada dels alarbs en l' any 801, es lo qui doná sa casa á la Iglesia de Barcelona pera que servís de Palau á sos bisbes. Axís ho afirma Geroni Pau (1), confirmantho lo Privilegi de Ludovich II, lo tartamut, donat l' any 878 al Bisbe Frodoino. En aquest Privilegi s' hi llegeix: *«Domum qui in Civitate est Barchinona sicut Adaulfus Episcopus habuit, concedimus.»*

Campillo (2) creu que aquesta casa fou *l' actual* Palau Episcopal, aleshores verdader castell; donchs consta ab certesa que l' antich estigué situat junt al Palau Real, com veurém.

No son de la matexa opinió Pi y Arimon (3) y Támaro (4) puix abdós afirmen

(1) *Catalog. Episcop.*
(2) *Disquisit. metod. comput. annor.*
(3) *Barcelona antigua y moderna.*
(4) Ressenya histórica de la erecció de la Sede Episcopal de Barcelona.

que dita casa estava situada entre les próximes al Palau Comtal, Hospital de Santa Eularia ó d' en Guitart y la Canonja, ahon per aquells dies començaven á fer vida semi-claustral los canonges de la Seu; es á dir, suposen que la casa donada per Adaulf fou lo primer Palau dels bisbes. Pi y Arimon, per afirmarho, pren per basa la autoritat de Campillo, mes erradament, puix aquest diu al peu de la lletra: *«Hæc domus existimo fore actuale Palatium Episcopale»* (1).

¿Com es, donchs, que 'ls bisbes no 's trasladaren á ella tot seguit, sino que tardaren encara fins al segle XIII?

Adaulf, sens dupte de llinatge goth, doná sa casa, de 852 á 860, quan ab prou feynes estava assegurada la reconquesta, y quan Barcelona fluctuava entre 'ls atachs dels alarbs y 'ls disturbis dels primers comtes feudataris, y quan la miseria de la Seu feya necessaria aquesta donació del Bisbe goth; mes, prompte la liberalitat dels monarques carlovingis enriquí bastant la Iglesia de Barcelona, que probablement allavors adquirí la propietat de part del Palau del mateix Comte. Per çó, y per la bona situació d' aquesta part del Palau que per un costat comunicava ab les habitacions dels comtes, y per l' altre s' unía ab la Catebral per medi de un pont, los bisbes no 's trasladaren á la casa d' Adaulf fins en temps d' Arnau de Gurb, en que s' hi vegeren obligats per rahons que més endavant veurém.

He dit que l' antich Palau Episcopal comunicava ab la Seu per medi de un pont; en efecte, axís ho prova un document públich conservat en l' Arxiu de la Taula Episcopal, puix entre 'ls termens que assenyalava al Palau antich, deya: «..... *ab occiduo partim scilicet pro maxima parte in carraria publica, in qua nunc est quedam volta, que est inter dictum Hospitium* (la part de Palau que 's concedia) *et dictam Ecclesiam Barchinonensem»*. Y tot seguit mana que dit pont ó volta sia enrunat. *«Et est sciendum, quod dicta volta cum edificiis supra ipsam voltam constructis, debent nunc de presenti protinus dirui...»* Aquest arch ó pont de comunicació es lo més probable que estigué situat al N. E. de la Catedral.

He afegit que 'l Palau del Bisbe comunicava també ab lo del Comte, en lo qual no hi ha cap dupte, puix lo mateix document fet en poder de Bernat de Vilaroja á 13 de les kalendes d' Abril (19 d' Abril) de 1316, diu clarament: *«Ab oriente et cirtio in prædicto Palatio vestro...»* açó es, lo del Rey en Jaume II, á qui 'l bisbe Ponç de Gualba concedía una part de son Palau.

Ara be, ¿hon estava situat l' antich Palau dels bisbes? Si es cert que per una part comunicava ab la Catedral y per la altra ab lo Palau Real, conexent quina fou la situació d' abdós edificis, podrem deduhir la de aquell.

En un document important (2) tret del primer Cartulari del Arxiu del Vicariat de la Curia, s' hi llegeix lo següent: «..... *et erexi Altare in Ecclesia Sanctæ Crucis Sanctæque Eulaliæ super portas ejusdem Ecclesiæ, in ipsa volta versus orientem ad honorem Dei.»*

Aquestes paraules, *volta versus orientem*, s' han d' entendre del temple antich, lo qual sens dupte era molt petit, y segons aquest document ses portes miraven á orient, com era costum antiga de la Iglesia. Peró nosaltres devém investigar ahon estava aquest antich temple. S' ha de suposar, que aquest á que 'ns referim, es lo que fou consagrat lo dia 14 de les Kalendes de Novembre (18 de Novembre) del any 1058, en quals actes de consagració s' hi llegeix que lo Comte Ramón Berenguer, per sobrenom *lo Vell*, *«cum vidisset aulam Episcopalis Sedis jam deficere vetustate operis, et ex parte destructam a barbaris* (l' any 985) *condoluit causa*

(1) Campillo, Obra citada.

(2) *Institutio primi benefitii altaris S. Thomæ Canturiensis in Ecclesia Sedis Barcin. de anno 1186.*

divini amoris, et eam renovari et restaurari fecit, et annuit, a fundamentis, ad honorem Christi, et nomen Sanctæ Crucis, Sanctæque Eulaliæ insignæ Martyris, et virginis... etc.», com pot veures en lo *Catálech* del Arxiu de la Catedral y en lo Apendix á la *Marca Hispanica* (1). Y aquella de la qual feu una esposició en l' any 878 lo Bisbe Frodoino á Ludovich, *lo tartamut*, pera contribuir á sa restauració «... *quæ penitus destructa videbatur*» y per sa reparació enviá Carles *lo Calvo* deu lliures de plata, y aquella finalment de que digué Aymonio, que Ludovich Pío després de conquistar la ciutat als alarbs l' any 801 ó, segons altres, 803; «*Antecedentibus ergo eum* (açó es, á Ludovich) *in crastinum* (ó sia en la rendició dels alarbs) *et Exercitum ejus Sacerdotibus et Clero cum solemni apparatu, et laudibus hymnidicis portam Civitatis ingressus, et ad Ecclesiam Sanctæ et victoriosissimæ Crucis pro victoria sibi collata gratiarum actiones, Deum acturus, est progressus.*»

¿Ahon estigué, donchs, aquest temple? En lo mateix lloch que l' actual; lo qual se deduheix en primer lloch de la Carta de Restauració de la vida de la Canónica á la Iglesia barcelonina, la qual, treta del Arxiu de la Catedral per Baluzi (2), diu que 'l bisbe Aeci en los idus de Març (15 de Març) del any 1009, concedí pera la restauració de dita Iglesia Canónica «*ipsa Claustra, qui est juxta Ecclesiam Sede Sanctæ Crucis, qui est circumdata ex pariete petra et calce, et est ibi domus inchoata ad refectorium...*» Y més avall afegeix: «... *jungit se dicta Claustra a parte occidentali cum ipsa præfata Ecclesia et pertingit usque ad Palatium Episcopi, quem dicunt Solarium longum, cum omnes arbores, qui infra sunt, et cum puteo vel vites, ut faciant ibi domos quotis voluerint...*»

Si entre la Iglesia y l' antich Palau Episcopal hi havía un claustre, que s' unía per sa part occidental ab la matexa Iglesia, se deduheix d' aquí necessariament que dit claustre estigué en la part occidental del Palau del Bisbe, y aquest, per lo tant, á la oriental de la Iglesia, que ocupant l' interior de la actual, correspón la situació d' aquell poch més ó menos al lloch ocupat actualment pel Monestir de Monges de Santa Clara, y part del ábsis de la actual Seu fins al carrer dels Freners ó de la Freneria.

Per lo que respecta al Palau Real pot afirmarse ab seguretat que s' estenía fins aprop de lo que fou Presó comprenent part de lo que avuy es Iglesia de Sta. Clara, Santa Agueda y cases noves, y tocant ab lo del Bisbe que passava per davant de la Catedral, y per lo tant havía d' estar en lo lloch ja indicat, puix per la part del N. tenia les muralles y part del Palau Real y pel N. O. lo Claustre y l' Hospital de Santa Eularia, situat en la avuy Baxada de la Canonja y cases del carrer dels Comtes, quedant, per lo tant, enclós dintre aquests límits y la antiga Catedral.

He afirmat que 'l Palau Episcopal per la part del N. limitava ab les muralles, á lo que dech afegir que, com lo dels Comtes, tenía també algunes de les torres de la antiga muralla romana que en aquell lloch passava per lo que avuy es carrer de la Tapinería; de manera que per la part de fora de la ciutat podía confóndres ab una fortalesa. Aytal afirmació té son fonament en la Butlla de confirmació de bens, donada pel Papa Alexandre III á Bernat, Bisbe de Barcelona, en 1176, puix en ella s' hi llegeix entre les possessions: «*Palatium Episcopale cum turribus, que Palatio Comitis contigüé videntur.*» Aquestes torres no podien esser de cap manera les de la casa d' Adaulf, ó sia les que hi ha avuy á la Plaça Nova y que s' anomenaren després *torres del Palau del Ardiaca*, puix aquestes eren molt apartades del Palau dels Comtes y dita Butlla diu que aquelles estaven *contigüé*.

(1) Tit. 248.
(2) *Marc Hispan. Apen.* Tit. 159.

Confirma també nostra opinió lo següent fet: Pere de Sirach, Bisbe de Barcelona, pledejava cap al 1200, ab lo Camarer del Monestir de Ripoll, Ramón de Bach, sobre la pertenencia de un hort, situat sota 'l Palau Episcopal al N., que l' Abat de Ripoll l' havía concedit al Bisbe Guillém de Torroja mentres visqués. La sentencia fou pronunciada á favor d' aquell Monestir pel Bisbe de Vich Guillém de Tavartet (1195-1233) y pel seu oncle Pere de Tavartet, Sacrista de la matexa Iglesia, com á jutges apostólichs, lo día 3 de Juny de 1210. A la sentencia que existía original en l' Arxiu de la Camarería de Ripoll, acompanya una sumaria ó declaració de testimonis, feta lo mateix any, en la qual es notable la següent: «R. (Ramon) Abat de S. Benet de Bages, ha jurat haber vist, sentit é intervingut cert diumenge en que Gregori, Cardenal de la Iglesia Romana, entrá en lo Palau del Bisbe de Barcelona, y quan fou dintre, dit Bisbe havent tret per sí mateix certa pedra, li digué: Senyor, mireu aquest forat pel qual havém pujat al Palau. Y 'l Cardenal li digué que allí hi havia molta malicia (1). Y després lo mateix Bisbe obrí certes finestres que miraven al N. y digué: Mireu com no puch escupir, sinó en aquest lloch que 'l Camarer de Ripoll me demana, y jo 'ls hi vull donar per medi de permutació. Y 'l Camarer respongué: Senyor, tornáunos nostra honor... » Y axis continuá dihent com dit Cardenal prengué informacions dels bisbes de Girona y Vich, y á la fí pronunciá aquesta sentencia: «*Et ego ex parte Dei Omnipotentis mitto et reduco domum Rivipull, ecclesiæ in possessione illius honoris.*»

Ara be, ¿hon estava dit hort obgecte de la disputa? Lo document diu ben clar que 'l Bisbe obrí les finestres que miraven al Nort, «*quæ sunt versus circium;*» y ademés lo que diu lo Bisbe, que no podía *escupir* sinó en dit hort, demostra que aquest estava al peu de son Palau. Donchs be, donada la situació d' aquest, ja examinada, y la del hort, devém deduhir forçosament que aquest últim estava fora les muralles y que per lo tant lo Palau Episcopal ocupava una part d' aquestes.

Per lo que respecta á sa disposició interior y arquitectura no 'n podém dir res, puix no sols no queda rastre ni de sos fonaments, sinó que ni 'ls documents ne parlen directa ó indirectament; si bé lo més provable es que fos en part de construcció romana y en part goda ab adicions y reparacions, á consequencia dels sitis, de carácter románich primitiu.

Vista la causa per la qual los bisbes ab tot y tenir la casa ó castell d' Adaulf no 's volgueren trasladar á ella fins al segle XIII, anám ara á examinar la que los obligá á fer aytal determinació.

¿Quina fou, donchs, aquesta causa? Lo brillant período histórich que abraça tot lo segle XIII, desde D. Jaume I, *lo Conqueridor*, fins á D. Jaume II, *lo Just*.

II

Lo segle XIII fou per Catalunya lo segle dels grans acontexements polítichs y relligiosos; durant ell la civilisació catalana doná un pas de gegant en tots los ordres, mercés á les importants figures del reys don Jaume I, *lo Conqueridor*, y Jaume II, *lo Just*.

La obra civilisadora del primer abraça tot un camp complert, forma un tot grandiós; y axí com senyala 'l complement de la estensió territorial que deu abarcar la Confederació catalana-aragonesa en la Península, mostra renovellades les llegislacions regionals; dona noble origen al conreu literari de la llengua catalana; acreix lo moviment mercantil é industrial, y aumenta lo de les arts y de les ciencies. Pot

(1) ¿Sería tal vegada una trampa?

dirse que després de tres cents anys de constancia, la Casa de Barcelona arriba al pinacle de la seva gloria.

A les grans conquestes de Valencia y Balears, en que 's complèten los dominis peninsulars de la Confederació catalana-aragonesa, seguexen los alts fets polítichs que se inicien ab lo tractat de Corbeil de immensa trascendencia, y la obertura de relacions ab Sicilia, que senyala 'l començ de la influencia catalana en lo mar llatí.

Lo grandiós quadro de la vida militar y política del Rey en Jaume I forma parella ab altre no menys important que com á llegislador, literat y fomentador de totes les manifestacions del art y de la ciencia, li tocá desempenyar y que 'l feu tan gran com gran es lo primer.

En Jaume I, com á llegislador sabi y espert volgué donar á cada pays dels que entraren á formar part de sa corona, lleys basades en sa manera d' esser, y ab lo concell de varis homens eminents, com lo célebre jurisconsult Vidal de Canyelles, Bisbe d' Osca, otorgá durant son regnat tres compilacions generals, inspirades totes en les idees que formaven lo patrimoni de les grans inteligencies de la época; idees que, venint á esser lo contrapés de la tendencia feudal, afirmaven la necessitat de enfortir lo poder del Rey pera que fos lo distribuhidor de la justicia, logrant la unió del monarca y del poble pera la lliberació de les persones y de la propietat.

Peró la benéfica influencia del Rey no 's limitá á les regions, sinó que baxá també al régimen municipal que rebé un impuls estraordinari, disfrutant de molta autonomía gracies á les *cartes de població* ó privilegis, en que constaven les immunitats que tindrien los habitants y la manera de governarse.

A ell se deu la institució del famós *Consell de Cent* de Barcelona y dels célebres concellers, que 'l presidien, y que alcançaren tan alt renom. Aquesta institució fou, sens dupte, la que més contribuhí al desenrotllo moral y material de Barcelona, puix la regí per espay de cinch cents anys ab complerta autonomía, ab facultat fins d' alçar exércits, batre moneda y nomnar cónsols, qui vetllassen pels interessos del comerç barceloní en los més llunyans payssos, y que obtingué pera la capital del Principat un grau de independencia y de progrés, que la colocaren entre les primeres ciutats d' Europa, fent de sos pobladors homens dignes y enérgichs, qui estimaven tan lo títol de ciutadá com lo de la major noblesa.

Ab lo regnat del alt en Jaume I quedava posada la clau del grandiós Casal de Aragó, y preparat lo terrer pera que aquest dirigís ses forces y sa activitat fora de les terres espanyoles, puix que per l' interior d' elles tenia fixades per sempre ses fites. Lo treball d' engrandiment peninsular quedava completat. Un sol monarca, recullint lo testament politich de sos gloriosos progenitors, sapigué arribar al terme de aquesta primera etapa del ideal que s' havien anat trametent les generacions. Altres temps y altres homens havien de venir pera veure recorreguda la segona y última, portant lo poder y la fesomía de la terra catalana enllá d' enllá del mar llatí, fins á les terres més orientals, breçol d' antigues races y patria de les velles civilisacions (1).

En lo regnat de Jaume II tingueren lloch semblants aventatges, marcant una era de progrés en tots los rams de la civilisació catalana.

Les ordres religioses, adquirexen gran importancia, principalment los Dominichs y Mercenaris, qui ab ardenta caritat y predicació constant treballen en la redempció de la societat.

Les ciencies y les lletres brillen ab la fundació de la Universitat de Lleyda; Desclot y Muntaner historien los fets de ells contemporanis, y 'ls poetes llencen sos úl-

(1) Aulestia y Pijoan. Historia de Catalunya, t. I.

tims lays en provençal, despedintse de sa patria, pera cercar un refugi en Catalunya, baix la protecció de sos Comtes-Reys.

La agremiació afavoreix y solidifica 'l treball industrial, començant á figurar baix la forma de germandats piadoses y socors mútuus, que tan gran volada devien pendre més endavant, y al calor del treball van axamplantse les viles més industrials, especialment Barcelona, gracies al citat regimen municipal.

Lo comerç marítim cresqué prodigiosament, puix sols la ombra del famós *Llibre del Consulat de Mar*, lo penó catalá era respectat per tot arreu; l' insult més petit contra l' últim súbdit donava lloch á les més series reclamacions de indemnisació, perque en totes parts existien cónsols, qui sabien fer respectar lo nom catalá. Barcelona los tingué ab la privativa de jurisdicció sobre tots los vassalls del Rey d' Aragó en los següents punts: en Caller, Arles, Oristan, Nápols, Agrigent, Tropea, Alexandría, Savona, Catania, Martignes, Beray, Famagusta, Palerm, Sacer, Modon, Génova, Aguer, Seguí, Marsella, Candia, Messina, Pisa, Malta, Sacco, Constantinopla, Licatta, Nissa, Castelnare, Trapani, S. Moxet y Fontcalda, Siracusa, Roma, Ancona, Aigües-Mortes, Málaga, Gaeta, Almeria, Valencia, Trípoli, Alexio, Chio, Liorna, Cerdenya, Montpeller, Chipre, Armenia, Florencia, Ischia, Liorna, Sena, Toscana, Ragusa, Calabria, Manfredonia, Otrant, Túnez, Sevilla, Bugía, Aix, Avignon, Damasch, Pera..... etc,

Gracies al establiment d' aquestes escales marítimes los productes de la terra, que abraçaven tots los rams de la producció, desde 'ls panyos més superiors fins als cuyros treballats, y desde la orfebreria fins á les armes y utensilis de ferro, tenien fácil sortida en tot lo Mediterrani; peró especialment les armes dels obrers de Barcelona, que fou considerada com á una dreçana per la major part de les potencies.

En aquest temps Barcelona ofería lo bell quadro de un poble feliç, rich y poderós. En ella 'l poble representava 'l comú de la ciutat, sense cap dependencia de la noblesa. Era la major defensa de sos reys, qui, pera oposar un contrapés al poder dels Barons, prodigaven á ses ciutats privilegis é immunitats.

Per lo que respecta á son progrés material devém dir que, no era ja aquella ciutat enquibida dins l' estret cercle de la circumvalació romana, sinó que saltant per sobre d' ella s' escampá, com riu sortit de mare, per la planuria, sent precis construhir una nova línea de fortificació que la protegís contra qualsevol atach; y á son refugi començaren á alçarse edificis importants que avuy encara podém contemplar.

Condensant lo carácter d' aquest brillant període, veyém que en sa religiositat, en son treball y en ses usances, presenta una fesomía general de senzillesa y de franca espansió; bona prova ne son los monuments góticlis que tenen aqui una simplicitat, dintre de la immensa varietat de detalls, com no 's troba en los de altres nacions, y 'ns dona á conexer desseguida lo sentit intim del artista; y en les manifestacions del treball cada ofici, tenint plena conciencia de lo que val, se mostra ja en tota sa integritat y 's presenta com á un poderós element ab lo qual fins allavors no 's contava; y per fí en ses usances es tan ingénuu com ho retraten les cróniques ab maravellosa fidelitat.

La religió, basa de la societat y en los començaments de reorganisació d' aquells temps, centre de totes les inteligencies y de totes les forces, era la que primariament havía de ocasionar un testimoni perdurable de la nova vida que, pera 'l Comtat y particularment pera Barcelona, havía nascut desde 'ls últims anys de Ramón Berenguer IV, y la consegüent unió dels Estats catalans y aragonesos.

La Iglesia Catedral erigida desde 1046 á 1058 per Ramón Berenguer *lo Vell*, ja no bastava pera la població del últim terç del segle XII; y axís com la seva edificació havía consignat un nou periodo en lo Comtat, la primera consolidació de lo restaurat á favor de lo qual devien prepararse les espedicions ulteriors; també ab la

de un altre temple més gran es demostrá que Barcelona axamplava feya temps sos populosos barris, que feya temps que havien quedat per sempre més fixades les fronteres de Catalunya cap al mitgdia y ponent, y que, fructificant les arrels de la constitució pública ab la calor benéfica del comerç, de la industria y agricultura, s' acostava'l dia en que la organisació del Estat rebés son complement.

Un moviment importantíssim, diu un distingit escriptor (1), está disculpant continuament als qui, en temps del Rey Jaume II, començaren la Catedral actual y decretaren lo enrunament de la antiga. Aquest monument aparexía en la época més brillant de la arquitectura y d' aquella civilisació, en lo período en que 's trobava 'l fruyt de la llarga y penosa elaboració de tants segles.

Fixades les nacionalitats, les institucions públiques crexien y prosperaven; los sentiments se purificaven á una altura que ha passat á la posteritat com ideal complert del carácter y dignitat humans; los fets que 'ls revelaven acontexíen revestits de esplendor y no sé quin segell d' heroisme espontani. Los Reys se rodejavan dels comuns, y la feresa feudal s' amansía ab les noves costums, ó mellor dit, fentse ciutadana cambiava tot sovint y ab plaher sos feréstechs castells per la seguretat de les ciutats, pel luxo de la Cort y l' espléndit moviment dels torneigs, si ja assentantse en lo Parlament no aprenía á venerar la força de la lley y acostumarse al triomf de la rahó. La cavalleria regulava 'ls fets d' armes, ab l' honor y la delicadesa; les esqüadres testificaven los avançaments de la contractació y les relacions que posaven en contacte los comuns; les arts se reglamentaven; la administració civil se regulava; la fé y la llivertat brillant en lo centre de la organisació social, irradiaven al entorn costums que al últim se sancionaven ab institucions tradicionals, pera que á la vegada aquestes rejuvenissen aquelles costums ó les criassen noves, ó les acomodassen á la condició dels temps. Era la edat mitjana ab tota sa plenitut de vida: la força de aquella planta nodría sos estesos y variats rams ab la feconda saba de les creencies, y la vida brotava enérgica ab fruyts bons; que si lo intern calor se produhía ab copia simpla é inculta, tampoch la postració del esperit tingué de comunicar apariencia de forçats á aquestos fruyts, ni 'ls enmetzinava aquesta podredúm del enteniment y del cor que avuy ha ferit de mort tots los centres y orígens de vida.

La Arquitectura, espressió material de les grans institucions, dexava totes les formes donades per la antiguitat y s' alçava sobre lo terrer d' Europa ab vestit propi, ab consciencia de sa propia originalitat, atrevida y decidida com ben engendrada, y reclamada per tot lo present.

En totes parts lo geni popular alçava catedrals que simbolisassen la nova societat; la ciutat que s' organisá ab tots los carácters de municipalitat d' aleshores y que podía molt bé servir de tipo á totes elles, Barcelona, rival de Venecia y Génova, conquistadora de Mallorca y Valencia, vencedora en Africa y en Sicilia, senyalá aquest important período ab un monument, segellat intima y pregonament, del esperit de aquella societat y á la vegada tipo d' ella y de sa arquitectura, la Catedral gótica que avuy admirám.

¿Mes, dirá potser algú, té res que veure la fundació de la actual Catedral ab la traslació dels Bisbes? Sí, y molt, ja que 'n fou la causa; de manera que, com que 'l brillant período que acabám de descriure originá la fundació de la Catedral, y aquesta la traslació dels Bisbes del antich Palau al actual, podém dir que aquesta traslació fou deguda *immediaté* á dit brillant periodo. Ara anám á veure com la fundació de la Catedral fou la causa que obligá als Bisbes Barcelonins á cambiar de Palau.

(1) Piferrer. Recuerdos y bellezas de España. Cataluña, t. I.

Lo temple actual fou començat l' any 1299, segons diu la inscripció de la porta de St. Ivo, y encara que costaria algun treball desfer les obres allí existents, preparar los fonaments y demés necessari, es de notar que fins vint y nou anys després, tal vegada ja ab diferentes interrupcions, la nova obra arribava tan sols una mica més enllá del creuer. Açó prova que la construcció de la Catedral començá per lo ábsis, fins á les portes laterals, y després, en l' any 1329, avançá cap á la porta principal, de manera que l' any 1339 ja era apta pera colocar solemnement en la capella, per aquest fí construhida sota l' Altar major, lo cós de Sta. Eularia. Després s' aná continuant poch á poch en sa construcció, donchs en la visita del any 1388, encara que 's designen sis capelles colaterals, després de les torres situades cap á la Porta principal, y per lo tant fins á les dues primeres columnes del temple, faltaven no obstant vuyt altars, los quals estaven *in domo vocata lo Celler*, ahon foren visitats; ja 's designaven en lo nou claustre catorze capelles. Finalment, lo cos de la Iglesia arribá fins á la Porta principal en temps del Bisbe Sapera, mort en 1430. A tot açó deu afegirse que mentres se construhía lo temple actual, restava encara en peu l' antich, per lo menos fins al any 1320, com ho suposa lo testament del Canonge Tarafa, qui en son últim elogi, que tingué lloch lo 14 de les Kalendes de Febrer (14 Febrer) del 1319, diu: «*Eligo Sepulturam meam in Cimiterio Sedis Barcinon. in tumulo ubi jacent... in Galilea ante Valvas sive Portas majores dictæ Ecclesiæ Sedis...*» De lo qual pot inferirse que s' anomenava *Galilea* lo fossar antich que encara existía á les portes de la iglesia vella, en 1319, ab tot y haverse començat ja la nova fábrica. Ab açó diu bé lo *cimiterium Galileæ* que hi havía en la parroquia de St. Jaume en exa ciutat l' any 1303, en que 'l bisbe Pons concedeix á un benefici la casa y encontorns «*usque parietem novam qui est inter prædictum cimiterium Galileæ, et cimiterium maius dictæ ecclesiæ.*» De lo qual pot deduhirse que *Galilea* no significava altra cosa que l' atri de la iglesia.

Havém dit més endarrera que l' antich Palau del Bisbe ocupava part del terreno ahon avuy s' alça l' ábsis de la Catedral, y per lo tant, al tractar de construhirse aquesta, degué aquell esser desocupat y enrunat en part, sent açó la principal causa de la traslació dels Bisbes del Palau antich al actual.

Aquesta traslació se verificá del 1270 al 1271, sent Bisbe Arnau de Gurb, y la Catedral fou començada en 1299. ¿Cóm pot, donchs, afirmarse que aquesta, que fou posterior, sia la causa de dita traslació?

No crech jo lo que diu en Campillo (1) referintse á la Carta de fundació del Benefici de St. Andreu del any 1173, hon se llegeix: «*ad serviendum Altari S. Andreæ quod construitur* IN OPERE NOVO, *quod ad presens Galilea apellatur;*» puix afirma textualment que «no deu entendres la fábrica del temple nou que fou començada en 1299, sino *los preparatius pera fabricar lo nou temple*, açó es, les Capelles situades darrera l' altar major.» No, la lápida de fundació diu clarament: «... *opus iste Ecclesiæ fuit inceptum Kalen. Majii anno á Nativitate Domini, 1299*» y aquesta es també la opinió dels altres autors qui han tractat semblant assumpto. Ademés si, com diu lo citat autor, en 1173 s' haguessen fet los preparatius pera alçar lo nou temple, los Bisbes haurien d' haver abandonat son Palau abans del 1270, data que 's té com segura.

Lo més provable es que les paraules «*in opere novo*» se referexen á les obres de la Galilea, la qual no existía abans; y ho confirma l' afegir «*quod ad presens Galilea apellatur.*» De manera que les obres que 's feyen s' anomenaven Galilea, que segons la opinió més general, no era altra cosa, com havém dit, que un atri ó porxo que precedía á la Iglesia.

(1) Obra citada.

Abans de començarse una obra de la importancia de nostra Catedral, se necessiten fer molts preparatius, més á més si aquella ha de alçarse en un lloch ocupat per varis edificis é importants construccions. Ocupant lo Palau Episcopal antich part de lo que es avuy Catedral y estant unida ab ella per medi de un pont, era molt natural que al tractarse d' edificar un nou temple més gran, sos posseedors se vegessen obligats á buscar un altre Palau, si no volíen quedar esquifits, ó bé demanar als Comtes-Reys si 'ls volíen cedir una part del seu; y com que lo segon no era possible perque ab la preponderancia que aquells adquirien, cada día necessitaven encara més lloch que 'l que fins aleshores havíen tingut, Arnau de Gurb, preveyent los acontexements, se traslladá al Palau actual en 1270, abans de que 's començás definitivament la obra de la Seu.

III

Abans de parlar del actual Palau dels Bisbes Barcelonins, bo será que sapigám la sort que tingué l' antich que havíen tingut de desocupar. Tan prompte tingué açó lloch, fou dividit en tres parts: una fou enrunada á fí de proporcionar espay suficient á la Catedral que anava á alçarse; lo Bisbe retingué la segona, que comunicava ab lo Palau Real y ab la Seu; y concedida en enfiteusis y subdividida á la vegada en tres parts la tercera, cobrava la mitra per les dues parts lo cánon de quaranta y nou sous y sis diners catalans, y per la altra vint y dos sous y sis diners.

La Generalitat de Catalunya comprá més tart les cases construhides en exes tres parts pera complir l' acort prés per les Corts de Montçó, relatiu al axamplament del Palau Real. Amortisá, y per dret de amortisació prometé pagar á la mitra quaranta sous per les dues primeres y tres per la última; de manera que per lo cánon y amortisació de les tres, se comprometé á pagar anualment la quantitat de cinquanta lliures y quinze sous catalans, com consta en la escriptura rebuda en 2 de juny de 1550, en poder de Miquel Cellers, notari públich de Barcelona. Mes, al enrunarse 'l Monestir de Santa Clara de *La Ribera*, lo Rey concedí á ses religioses pera edificarne un altre, les cases propies de la Generalitat vora 'l Palau Real, quedant á cárrech del govern lo pagar dits censos y amortisació, per qual motiu la mitra cobrá d' allí endavant de la Tesoreria, com pot véures en los llibres de la Majordomia Episcopal.

Per lo que respecta á la part que 'l Bisbe se reservá, dech dir que del contingut de un Document fet en poder de Bernat de Vilarrubia, als 13 de les Kalendes d' Abril (19 d' Abril) de 1316, se deduheix que, després d' haver pretés lo Rey en Jaume II, lo imperi que tenia la Mitra de Barcelona en les baronies de Vilarodona y Montmell, ab carta dirigida al Bisbe Pons de Gualba, datada en Santes Creus als 3 de Janer de 1315, ab intervenció de D. Jaume, son primogénit, renunciá espontánea y francament la pretensió, y cedí per ell y sos successors qualsevol dret que li pogués pertanyer respecte del espressat imperi. Per çó lo Bisbe Pons, ab consentiment del Capítol, doná al Rey, de franch alou, la casa que tenia junt al Palau Real, quals termens, segons un document existent en lo Arxiu de la Corona d' Aragó, eren aquestos: «*Ab oriente et cirtio in prædicto Palatio vestro, a meridie... alodio Ecclesiæ nostræ* (que era la casa concedida en enfiteusis) *ab occiduo partim, scilicet pro maxima parte in carraria publica, in qua nunc est quedam volta, que est inter dictum Hospitium* (açó es, lo concedit) *et dictam Ecclesiam Barchinon. et partim pro quadam minima parte, que est latitudinis trium palmorum... in dicta tenedone dicti Guillermi Degó...*» Y tot seguit afegeix: «*Et est sciendum, quod dicta volta cum edificiis supra ipsam voltam constructis, debent nunc de presenti proti-*

nùs dirui, sic quod amodo aliqua volta non possit ibi esse; ne aliquod edificium supra carrariam supradictam...»

La dísposició de tirar l' arch á terra fou complerta, peró no la prohibició, inclosa en lo mateix document, de ferne un altre, puix fa alguns anys que se 'n tirá á terra un altre que del Convent de Sta. Clara anava á parar á una finestra de la matexa Iglesia Catedral, al costat dret de la porta de St. Ivo; fou construhit en temps del Rey D. Marti, quan lo convent citat era palau, Anám ara á examinar las vicissituts perque ha passat l' actual Palau dels Bisbes Barcelonins.

Ja havém vist com aquest l' havia possehit en propietat particular lo Bisbe Adaulf, sens dupte de llinatge goth, qui la doná (1) á la Catedral pera que més endavant pogués servir de Palau als Bisbes; lo cert es que com á propietat d' Adaulf lo cita un document molt poch posterior y que ja havém citat en la primera part (2).

Arnau de Gurb se traslladá á ell pels motius abans indicats, reconstruhintlo y adequantlo al obgecte que 'l destinava; y 's veu que aquesta traslació se verificá abans del 1271, puix en la institució dels Benedictins que tingué lloch en eix any, en la capella de les Vergens, avuy Sta. Llucia, diu: «*In Capella nostra quam prope Ecclesiam majorem ante Palatium nostrum edificavimus*», lo qual indica que al fundar aquesta capella ocupava ell ja 'l Palau d' Adaulf.

Per sa molta antiguitat y estat ruinós, lo Bisbe D. Pere Garcia maná reedificarlo en 1505; y un altre dels seus successors, D. Joan Dimas Loris, lo feu axamplar fins al carrer de la Palla.

Axís subsistí més de dos cents anys; pero fou tal l' estat ruinós de una bona part, que 'l Bisbe D. Joseph Climent tingué d' ordenar la reedificació complerta desde 'ls fonaments de les parets del pati principal y la recomposició de les altres. Aquestes obres costaren unes vint mil lliures catalanes, y molt més hauria costat sense la solicitut ab que 's procuraren tots los estalvis possibles y la inspecció personal del Bisbe, qui consagrava á ella molts dels ratos en que no distreyen la seva atenció negocis més importants. Desde aleshores no sofrí cap variació important, fins al actual Bisbe Dr. Catalá y Albosa, qui l' ha restaurat en gran part, obrint també una finestra molt elegant sobre 'l torreó romá de la Plaça Nova,

L' exámen arquitectónich de les antíguitats que enclou l' actual Palau dels Bisbes, pot donarnos á conexer son origen y vicissituts tan bé com los polsosos pergamins; axís es que he cregut convenient no prescindirne, sinó molt al contrari, donarli més estensió.

La nova casa dels Bisbes no desdia de la antiga en son aspecte de guerra, puix se té com á cert que formá també part notable de la circumvalació romana, puix está enclavat en una de les torres encar avuy existents y té en son interior un troç de mur de la matexa época, y 's creu que bona part del edifici actual descansa sobre fonaments romans.

Los alarbs dexaren també en ell senyal de son pas, donchs l' interior de una de les torres quadrades que la circumvalació comprenia, conservava decoració de pintures arábigues y una inscripció á manera d' almoçárabe.

Un aximeç árabe, aparedat y sense la columneta, decora una de les torres de la primitiva fortificació que hi ha en la part del Palau que mira al carrer de la Palla. L' interior degué ser aleshores una habitació notable, puix estava pintada y ofereix encara troços d' aquesta decoració, segons testimoni d' en Piferrer.

Pero de tots los restos que, recordantnos sa passada grandesa, poden encara

(1) *Hyeronimus Paulus. Catalog. Episcop.*

(2) Preceptum Ludovici II, cognomento Balbi, de anno Dom. 878, concessum Epis. Bau. Froidoino.

contemplarse en l' actual Palau dels Bisbes, cap es tan important pel nostre obgecte com la galeria que 's presenta davant per davant de qui entra en lo pati principal. Son, sens dupte, restos que diuen ben clar la traslació d' Arnau de Gurb y les obres consegüents.

Consta de tres arcades semicirculars, molt atrevides per sa gran amplaria; los pilars ahon s' apoyen tenen arrimades á sos costats interiors unes columnes molt baxes que no tenen proporció ab les arcades, y ab capitells treballats. Les impostes simulen un tablero y la arquivolta s' ajup tallada en petites dents de serra, que corresponen ab graciós treball á la part de intrados. Semblant decoració nos revela que la obra es de un periodo ja adelantat de género romá-bisantí. Aquesta galeria serveix actualment de capella, arreglada y restaurada ab molta inteligencia, si bé es causa de que les arcades y corresponents columnes passen per alt á molts. Una porta decorada de dues pilastres, ab capitells del més pur renaxement, armonisa aquesta capella ab les habitacions del Bisbe, que al seu davant comencen.

Algunes d' aquestes, dignes de ser visitades per tot aymant del art, mostren pintures de principis d' aquest segle, originals de Francisco Plá, conegut en lo mon artistich per lo sobrenom de *Vigatá;* es digne d' especial menció lo *Saló del Trono.*

Barcelona. Març de 1895.

nombrosos testimonis qui acrediten lo favor que obtingueren en temps d' est Monarca los estudis jurídichs y la alta consideració social en que eren tinguts los jurisconsults. La gent de major qualitat y de posició més enlayrada se gloriejava, com diu l' ilustre autor dels *Anals d' Aragó* (1), de possehir la ciencia del dret. Conegut de tothom es lo fet d' haver confiat en Jaume lo importantíssim encárrech, y molt delicat per cert, de repartir lo territori de Valencia á tres jurisconsults, lo nostre Vidal de Canyelles, en Ximeno Perez de Taraçona y n' Assalit de Gudar, no sens originar grosses reclamacions de part dels richs-homens d' Aragó (2). Dels dos primers ja sabém quant gran fou llur influencia ab lo dit Monarca.

La tendencia envers la unitat en materies llegislatives, que 's manifesta per tot arreu durant lo tretzen segle, va pendre cos també en lo Rey en Jaume, lo qui comptant pera 'ls seus plans ab auxiliars tan doctes é intelligents com lo ilustre Bisbe d' Osca, en Vidal de Canyelles, lo batlle de Barcelona, en Ramon Dufort, los germans Ximeno y en Pere Perez de Taraçona, y altres molt importants, va empendre la difícil y grandiosa tasca de codificar y reformar, ab conformitat á les circonstancies polítiques y económiques de son regne, lo dret consuetudinari d' Aragó (3).

La influencia dels jurisconsults en la administració de justicia, que favoresqué en grau superlatiu la aplicació y difusió del dret romá, se manifesta, per exemple, en lo fet d' esser un jurisconsult lo jutge delegat de les apelacions, que s' interposaven davant la Corona, de les sentencies dictades per los tribunals de justicia. Dels jurisconsults havien també d' assessorarse los veguers, batlles ó justicies de les ciutats al donar les llurs sentencies.

Coneguda es la enérgica oposició formulada l' any 1264 per los richs-homens y cavallers aragonesos á que los jurisconsults formassen part del Consell de la Corona. Peró desde 'l moment en que la Corona tingué prou forces pera contrarrestar la acció de la noblesa, tornám á veure ja preponderant en los consells del Monarca la influencia dels jurisconsults. Lo mateix succehí en los segles posteriors: en Pere IV va establir que á més del Justicia d' Aragó, home molt versat en lo conexement dels furs, qui segons costum antiga acompanyava al Rey per tot arreu, hi anassen també de allí endavant en la seva companyia dos *milites* y dos jurisconsults; y aquesta influencia reb una consagració més solemne al organisar en Ferrán lo Católich, per sa pragmática de 19 de Novembre de 1494, ab carácter ja permanent y definitiu, lo Consell Reyal de Aragó, y establir que celebrás les seves sessions ab un nombre de lletrats suficient y apropósit.

Lo Códich de les costums de Montpeller del any 1204 nos mostra la autoritat del Dret romá al costat del dret municipal ó indígena (4).

La colecció de costums de Perpinyá estableix espressament en sos articles primer y sisé lo carácter supletori del dret romá respecte á la llegislació municipal, y en alguns punts aplica ab preferencia la llegislació romana (5).

(1) Geronymo Çurita: Anales de la Corona de Aragon, lib. III. cap. 24. (Impressos en Çaragoça. Año 1610.)

(2) *Crónica del rey D. Jaime el Conquistador*, cap. 193 y 194.—Barcelona, 1849.—(Publicada per los senyors Bofarull y Flotats)

(3) Sobre la seva historia esterna y altres coses de importancia, pot consultarse ab molt de fruyt la erudita introducció posada pels senyors Pascual Savall y Drouda y Jaume Penen y Dehesa, á llur edició dels *Fueros, Observancias y Actos de Corte del reino de Aragon*. Zaragoza, 1866.

(4) Articles 6 y 23.

(5) *Les Coutumes de Perpignan suivies des usages sur la dîme, des plus anciens privileges de la ville et des documents complementaires. publiées en latin et en roman d'après les manuscrits par la Societé archeologique de Montpellier avec une introduction par J. Massot-Regnier.—Montpellier, 1848.*—Aquesta introducció es molt erudita: parla ab conexement de causa de la influencia del dret romá en la llegislació catalana.

La escola dels glossadors no podia esperar uns fruyts més assahonats. Un capítol de les costums de Lleyda, escrites l' any 1228, declara vigents les lleys romanes en defecte de les propies *costums*, dels *privilegis*, dels usatges de Barcelona y de les lleys góthiques.

Als dos de les Kalendes de Desembre de 1243, l' Alt en Jaume va expedir una Pragmática, manant que *no sie admes en alguna cort lo advocat, qui allegara algunes lleys, pus les consuetuts, e usatges complescan, e abunden* (1). Sens dupte aquell monarca 's proposá crear un dret verament indígena, puix l' any 1251, en les Corts de Barcelona, doná 'l següent precepte que forma 'l títol 8 *(De usatges, constitutions*, etc.*)*, llibre I, vol. III de la Compilació legal:

Encara statuim, ab consell dels sobredits, que leys romanas, goticas, drets e decretals en causas seculars no sien rebudas, admesas, judicadas ne allegadas, ne algu legista gos en cort secular advocar, sino en causa propria; axi que en la dita causa no sien allegadas lleys o drets sobredits, mes sien fetas en tota causa secular allegations, segons los Usatges de Barcelona e segons las approvadas costumas de aquell loc ahont la causa sera agitada, e en defalliment de aquells sie proceit segons seny natural, los jutges encara en las causas seculars no admetan legistas advocats, axi com dessus es dit.

Era difícil aturar la corrent de les noves idees; mestres y jutges se vegeren emportats per ella. Lo dret romá aná fent via, y fins lo mateix precepte d' en Jaume I afavorí la aplicació de ses doctrines, puix manant que á falla *dels usatges y costums aprovades en lo lloch* ahont se pledejás, se jutjás segons lo dictat de la rahó natural, va buscarse la espressió de aquesta en lo dret romá, á que aleshores se li deya *la rahó escrita*.

Aquest moviment jurídich se endinzá en les costums, y rebé la sanció del llegislador. Lo quadern de costums confirmades y ampliades per en Pere II, l' any 1283, conegut pel privilegi del *Recognoverunt proceres*, conté los datos suficients pera afirmar la observancia del dret romá en la ciutat de Barcelona. Entre 'ls capítols que son regonexement de anteriors privilegis ó de costums, hi ha lo octau, que parla de la renuncia *de la nova constitució* sobre 'ls fiadors, ó sia, la Novela 4.ª de Justiniá; lo onzé, que s' ocupa de la renuncia del benefici del *Senatusconsultus Vellejanus;* lo 44, que diu que tota acció que, segons *lo dret comú* deu estingirse als deu anys ó als vint, se estenga fins als trenta, ab lo qual lo llegislador sanciona la calificació de *dret comú*, donada al romá per los jurisconsults. Finalment, moltes de les servituts regulades en dit privilegi y en les *Ordinacions d' en Sanctacilia*, sérven bastanta conformitat ab les establertes en les antigues lleys romanes.

Es un fet del tot comprovat, que durant los segles XII y XIII, de les comarques catalanes anaven clergues y seglars, en nombre considerable, á les Escoles de Dret de Bolonya y d' altres parts d' Italia, ab l' obgecte d' apendre y d' importar á llur patria la llegislació romana. Bona prova 'n son de açó los estatuts de la Universitat de Bolonya ahon veyém que 'ls catalans ja constituhexen en lo tretzen segle una corporació de les que ab lo nom de les nacions se dividia aquella Universitat. Y lo mateix succehia á Montpeller, qual proximitat á Catalunya feya que ses escoles de Dret fossen les preferides per los escolars catalans (2), y no altra cosa 's veya en les Universitats de París y Salamanca.

(1) Const. de Cathal. vol. II, lib. II, tít. III. *(De advocats.)* Pl. 54, edició de Barcelona, 1588.

(2) *Savigny:* Storia del diritto romano, vol. III, pl. 285 (Estatuts de la Universitat de Montpeller del any 1339, § 20): «Item super electique et statu Rectoris et Consiliariorum studii Montispessulani in jure canonico et civili. Statuimus et ordinamus quod sit semper unus Rector in praefecto estudio, cujus officium duret per annum integrum a festa Purificationis inchoan-

Lo procés de la introducció á Catalunya del dret romá ofereix los matexos caràcters que en los demés payssos d' Europa. Per una part lo migrades que eren les fonts del dret indígena y llur insuficiencia pera regular les noves condicions de vida, afavoria moltíssim la tendencia dels jurisconsults formats en les escoles estrangeres, á suplir y rectificar y completar aytals deficiencies, al intervenir en la resolució dels negocis en concepte de advocats ó de jutges, servintse del dret romá. Ben feble obstacle eren á aquesta invasió del dret estranger les persones versades en la ciencia del dret, qui eren cridades á intervenir en la administració de justicia, tenint que héureseles ab juristes, mestres en l' art de la dialéctica, é interessats per convicció y per conveniencia en que prevalesquessen en la teoria y en la práctica los principis y la doctrina del dret de Justiniá.

Lo Llibre del Consolat de Mar, redactat á Barcelona l' any 1370, peró calcat en part sobre una Compilació del mateix genre de data molt anterior, y que arribá á esser la llegislació comuna de totes les regions del Mediterrani en materia de dret marítim, es una prova també de la influencia del dret romá tan en la época en que va redactarse com en la que 's féu la compilació. Encara que en est interessantíssim monument no s' hi encabí entre ses disposicions cap que fos emanada del dret romá, es induptable, no obstant, y axí ho acrediten petjades molt evidents, que son autor no desconexia les fonts ni la literatura romanista (1).

Lo Códich de les costums de Tortosa fou redactat y promulgat, segons la opinió més general, en la segona meytat del tretzen segle, y en tot cas abans de l' any 1293. En ell se mana que les causes sien jutjades segons les seves disposicions, y quan ab elles no n' hi haja prou, devia recórrerse als Usatges de Barcelona, y en falliment de aquests al dret romá y al canónich, y no á les altres fonts del dret catalá.

La lluyta dels romanistes ab les costums tradicionals ó locals fou més viva y sostinguda en unes parts que en altres. Allá hon hi hagué menys resistencia, les colleccions de Justiniá varen obtenir desde un principi l' honor d' esser considerades com á font del dret positiu. Ahon los poderosos organismes ó elements nacionals, lo feudalisme y 'l braç popular, defensaven ab més energia la conservació de llurs antichs privilegis, usos y llivertats, los jurisconsults tingueren que vulgarisar les doctrines del Digest y del Códich, donántleshi un carácter nacional, traduhint á la llengua del pays, ab lleugeres modificacions, los textos imperials. Lo primer succehí en la majoria de les poblacions de Catalunya, en les quals se invocaren los matexos textos de les coleccions de Justiniá com á dret positiu. Lo segon va tenir lloch á Tortosa y á Valencia; y aquí darrer, per obra d' en Vidal de Canyelles. Tan en la una com en la altra ciutat, lo dret romá va penetrarhi ab vestit nacional, es á dir, com una costum popular, espressada en la matexa llengua del pays, y modificat segons les diverses condicions socials de cada hu de abdós territoris. Per açó tampoch fou esclusiva ni predominant en los Códichs de Tortosa y de Valencia la influencia de la escola dels glossadors. Pertocant á Tortosa havém de regonexer que si los redactors de les *Costums* haguessen volgut adoptar lo dret romá del Renaxement, aytal com s' ensenyava en los segles XII y XIII á Bolonya, Tolosa y Montpeller, haurien copiat les disposicions fonamentals de la llegislació de Justiniá, y per exemple, al tractar dels drets del marit sobre 'l *fundus dotalis*, l' haurien declarat absolutament inagenable. Per al contrari, en moltes materies s' hi restableix lo dret

dum et in eodem festo anno revoluto regulariter terminandum; qui Rector uno anno esse debeat de natione quæ dicitur esse Provincialium et secundo Burgundorum et tertio anno autem Cathalanorum, et eorum ordine successivis perpetuò temporibus observetur.

(1) *Pardessus:* Collection des lois maritimes antérieures au XVII siècle, vol. II, pl. 52 58 y 270.

romá abolit ja per Justiniá formalment. Entre aquestes disposicions del Códich de Tortosa que reflexen lo dret civil de Roma anterior á Justiniá, citarém solament les següents: lo dret del marit pera enagenar lo *fundus dotalis* ab lo consentiment de la muller, dret antich del imperi consignat en les Sentencies de Paulus y derogat per en Justiniá; lo dret de la viuda pera reclamar lo seu dot, y l' augment promés ó entregat en virtut de la donació *propter nuptias*, feta per lo marit, d' ahon ne provingué sens dupte lo *creix* ó *crexement*, disposició molt conforme ab lo Códich d' Alarich y les sentencies de Paulus; los efectes de la indivisió entre 'ls fills fins á la partició de la herencia paterna, indivisió que feya comuns tots los bens y deutes de cada hu, feta excepció de la prova de que la adquisició s' hagués verificat ab fondos particulars y estranys als bens paterns, qual precepte concorda molt be ab les Sentencies de Paulus y 'l Códich d' Alarich; dret de testamentar segons les formes lliures del antich testament militar romá; la preferencia en cas de dues vendes ó donacions successives de la segona sobre la primera, si al qui la va adquirir segonament se lo posá en possessió: doctrina que estableix lo Códich Gregoriá y les Sentencies de Paulus; la prohibició d' acusar per medi de procurador, ab conformitat al Códich d' Alarich y á les Sentencies de Paulus; lo dret del marit de denunciàr, y seguir causa en nom propi per la injuria feta á la muller, sens perjudici del dret de aquesta, d' acusar en defalliment del marit; doctrina que está conforme ab les Sentencies de Paulus y ab lo Códich d' Alarich, y altres varies disposicions que dexám de nomenar.

Açó 'ns prova que, no obstant la adopció de moltes lleys del emperador Justiniá, portades per los dexebles de aquella Escola, hi havia á Tortosa, com á dret tradicional, lo antich romá, ja perque s' hagués conservat y trasmés, reduhit á nocions ó recorts generals ab la antigua població romana-gótica de la primitiva Dertosa, ja perque lo haguessen portat ab la reconquesta les gents procedents del Mitgdia de França, ahon aquest dret de abans de Justiniá s' observava com á dret tradicional. De modo que de les doctrines romanes que han passat á formar part del Códich de Tortosa les unes denoten un origen popular y nacional, y les altres nos mostren la influencia del moviment reformador del tretzen segle.

De les darreres doctrines n' han prevalescut un gran nombre de les pertanyents al Dret civil, com se veu respecte al dot, los parafernals, los peculis, lo domini, les servituts reyals, los llegats, la acceptació de la herencia y 'ls contractes.

Lo Conqueridor afavorí per altra part també la introducció y aclimatació del Dret Romá en lo Rosselló, declarant per una Constitució donada á Girona als 4 de Abril de 1265, que en materia feudal lo clero d' aquella regió se regís per les prescripcions dels Usatges de Barcelona y per les del Dret Romá (1),

Y desitjós n' Alfons I de omplir de algun modo los buyts del dret indígena, dictá una Constitució ordenant que al prestar jurament davant los tribunals, usassen los testimonis de la matexa fórmula que exigien pera alló les lleys imperials (2), n' Alfons II va prohibir l' any 1289, als jurisconsults, intervenir en cap assumpto ju-

(1) A aquesta disposició 's refereix lo proemi de una sentencia, dictada per lo Jutge de Perpinyá als 16 de les Kalendes d' Agost, en lo plet entre 'l prior del monestir de Serratona y l' hisenda del Rey, qual text diu axis: «Asseruit insuper dictus prior sibi et aliis prelatis religiosis ac clerecis Elnensis diœcesis, ab illustrissimo domino Jacobo, Dei gratia Rege Aragonum, fore concessum quòd, cessantibus suis interpretationibus, judex in negotio feudorum datus judicaret secundum usaticos Barchinona et jura. Quare quot cum Usatici Barchinonae et jura romana nullam præsumptionem inducant etc. (*Les Coutumes de Perpignan*, avec une Introduction par J. Massot-Regnier, Perpignan, 1848, pl. 74-75 del Apéndix.)

(2) Const. de Cathalunya, llibre V, cap. III.

dicial que abans no fossen examinats per los homens bons y altres sabi en Dret, ab lo qual va sancionar lo predomini del Dret Romá (1).

Fins á tal punt váren estendres per Catalunya les doctrines del Dret romá, que ab tot y les termenants prohibicions de citar les lleys romanes y de aplicarles, contengudes en la Pragmática dictada per en Jaume 'l Conqueridor, en 1241, al cap de dos anys, — com ja tenim dit, —hagué de prohibirse als llegistes, per medi de una Constitució, l' esser advocats en los assumptos en que no hi tinguessen un interés directe.

Aprés d' en Vidal de Canyelles, los homens de més importancia dintre 'l moviment jurídich d' aquest segle, aquí á Catalunya, son Sant Ramon de Penyafort y 'l rey, l' Alt, en Jaume; digám, per lo tant, no sien més que dues paraules sobre son criteri jurídich.

La consideració de Sant Ramon com á compilador d' una colecció llegislativa, caracterisa perfectament l' esperit del nostre ilustre paysá. ¿Per qué desde la lletrada Italia, desde Roma, patria de les lleys, en un pays en que l' estudi del Dret formava la substancia del nodriment intelectual, per qué recordarse del humil frare catalá? ¿Era tal volta lo millor llegista de aquell temps? Es difícil de afirmarho. Mes lo gran Gregori IX, conexia que la missió de coordinar y espurgar los antichs monuments legals, la compilació de un códich demanava un home, qui possehís la ciencia del dret y de la moral; sí, peró molt particularment un home de consell, conexedor dels homens y del temps, dels jutges y dels litigants, é informat per lo ample esperit de la Esglesia católica, y en aquell sentit, Sant Ramon no tenia superior. Per sobre totes les crítiques que s' han fet de la obra del nostre Sant, unes favorables, altres contraries, sobresurt lo heróych valor del home qui la emprengué, per la immensitat de materials que havia de ordenar, sa operositat y força de voluntat de complirla en tres anys, y d' haver reexit bé de son treball; de la vitalitat d' aquest n' es testimoni lo fet de que les Decretals de Gregori IX fins avuy dia, al cap de siscents anys, son encara códich vigent en la Esglesia católica y llegislació supletoria de la nació catalana, entre altres. Lo desenrotllament que doná á la materia criminal y processal, la consignació y determinació d' un procediment, simplificant lo del dret romá y suprimint lo formulisme, que en aquest dominava, la importancia donada á la lley adgectiva, juntament ab l' ample esperit de llivertat civil, sobre tot en materia de successió y contractes que en lo códich gregoriá domina, serán sempre aureola de gloria per l' ilustre Penyafort, y apologia y evident manifestació del judici segur y de lo esperit práctich, moderat y equitatiu, que resplandeix en tota sa fecunda carrera tant quan está al costat de Reys y de Papes, y dirigeix grans espedicions evangelisadores, com quan ab tranquila ploma escriu sobre 'ls devers dels cristians y 'l modo de donar solució als complicats casos de conciencia que sovint esdevenen en la vida social. La compilació de les Decretals no serveix per lo estudi del pensament de Sant Ramón, peró serveix pera conexer son gran carácter y son criteri y significació jurídica; y si en la República literaria, ahon gayre bé sols se estima la originalitat, açó no li dona importancia, en cambi en la historia de la civilisació europea, en la vida jurídica dels pobles moderns, lo alça á la categoria dels grans benefactors qui han ensenyat á la humanitat la forma de viure segons les prescripcions de la rahó y de la fé, y de resoldre ab equitat los conflictes de la vida (2).

(1) Const. de Cathal., llibre VI, cap. III.

(2) La Tradició Catalana. «Coluit is mores simul atque litteras ea intentione animi, ut virum, in quem aliquando evasurus erat, immaturam adhuc aetatem agens jam promitteret. Viginti natus annos Philosophum in patria explicuit. Sed cum ad studia sacrorum Ecclesiae ca-

¿Y quín era 'l criteri, la significació jurídica, del rey en Jaume, puix sabut es que si gloria immensa de Conqueridor envolta 'l seu nom, no menos gran es la que per son carácter de llegislador li pertoca? Véusho aquí en poques paraules. En aquell temps lo dret científich intentá predominar sobre lo dret consuetudinari y popular, que havia nascut espontáneament en los nous pobles, qui en lo tretzen segle se trobaven ja en la edat viril. Als segles, quan han guanyada certa excelencia, lo mateix que als individuus, los hi entra la vanitat científica y lo desdeny per lo natural. Son prova d' açó, en aquell temps y en aquesta materia jurídica, en Frederich II d' Alemanya, volent trasladar lo dret romá tot d' un cop á son imperi, y en Alfons X de Castella, edificant lo magnífich, més gayre bé xorch, monument de *Les Set Partides;* peró lo nostre rey en Jaume, qui no era home *d' ufana y erguylos,* com diu ell dels castellans, ni amich de fer castells en l' ayre per bonichs que sien; sent la necessitat que té de la jurisprudencia científica un poble ja format y ab noves necessitats; mes respectant la naturalesa jurídica de aquest, pren de la ciencia lo esperit y los principis, peró no aplica les regles concretes qui no se avenen ab lo modo d' esser del pays. A Catalunya mana que les causes se judiquen en los tribunals seculars, no per les lleys romanes, gótiques ó canóniques, sinó per los Usatges y les costums del lloch, y si açó no basta, per la rahó natural y la doctrina dels doctors, ample horitzó jurídich que permetia un desenrotllament legal del poble en conformitat al seu modo d' esser. En les Corts de Çaragoça, al clam que feyen los nobles aragonesos de portar á sa casa llegistes y decretalistes, contesta lo Rey: *venen nos pleyts de moltes maneres e diverses e si no haguessem en nostra cort ab quin poguessem deliurar, seria vergonya de nos e de nostra cort, e car nos nils homens lechs no sabrien en les escriptures que son de dret pel mon; e perço quen sen poguessen ajudar quan mester fos los haviem a menar ab nos, e per les senyories nostres que no eren dun jur ne dun costum, e per aquesta rao los menam nos. Mas*

nonum totus propenderet, Bononiam se contulit, ibique intra breve tempus è discipulo in professorem laurea doctorali ornatum, cumque totius gymnasii primarium ascendit. Evocatus inde Barcinonem a Berengario hujus urbis Episcopo viri famâ commoto, sacerdotium, simulque praepósituram Ecclesiae cathedralis adeptis fuit... Abreptus hinc in Romanam Curiam, vocanti Gregorio IX Pontifici a capellae ministerio, quod honorificentissimum fuit ea aetate, sacraeque Rotae Auditorum, sive universarum totius orbis catholici Ecclesiasticarum litium delegatorum judicum munei i aequale munus, et indulgendae supplicibus postulantibus veniae delictorum nonnisi apud Sedem Petri laxandorum minister, *(paenitentiarium* vocamus) fuit (*Nicolau Anton:* Biblioth. Vetus, vol. II, lib. VIII, cap. IV, pl. 67).

La Butlla *Rex Pacificus* ab la qual en Gregori IX vá encomenar al ilustre jurisconsult catalá la compilació de les Constitucions y Decretals pontificies, es de una grossa importancia, y per açó 'ns permetém posarla aquí: es curteta.

«Rex Pacificus pia miseratione disposuit sibi subditos fore pudicos, pacificos, et modestos; sed effrenata sui prodiga, pacis aemula, mater litium, materia jurgiorum, tot quotidie nova litigia generat, ut, nisi justitia conatus ejus sua virtute reprimeret, et quaestiones ipsius implicitas explicaret, jus humani foederis litigiorum abusus extingueret, et dato libello repudii, concordiam extra mundi terminos exularet; idemque lex proditur, ut appetitus noxius sub juris regula limitetur per quam genus humanum, ut honestè vivat, alterum non laedat, jus suum cuique tribuat, informatur. Sane diversas constitutiones et Decretales epistolas praedecessorum in diversa dispersa volumina. quarum aliquae propter nimiam similitudinem, et quaedam propter contrarietatem, nonnulla etiam propter sui prolixitatem, confusionem inducere videbantur. Aliquae verò vagabantur extra volumina supradicta, quae, tanquam incertae, frequenter in judiciis vacillabant. Ad communem, et maximè studentium, utilitatem, per dilectum filium Fratem Raymundum, Capellanum, et poenitentiarium nostrum, in unum volumen, resecatis superfluis, providimus redigendas. Adjicientes Constitutiones nostras, et Decretales epistolas, per quas nonnulla, quae in prioribus erant dubia, declarantur; volentes igitur, ut hac tantûm compilatione universi utantur in judiciis, et in scholis, districtius prohibemus, ne quis praesumat aliam facere absque auctoritate Sedis apostolicae speciali.—Datum Spoleti, nonis Septembris, Pontificatus nostri anno octavo.»

dixem los que dixessen si per nenguna altra rao los jutjavem nos en Arago sino per fur d' Arago mentre que bastas (1). Aquestes paraules de la crónica real enclouen lo criteri jurídich d' en Jaume, lo mateix á Aragó que á Catalunya, práctich y científich, rahonable unió del element particular y del general, de la tradició y de les noves necessitats, conseqüencia del principi assimilatiu que es lo gérmen y forma substancial de la escola jurídica catalana. Qui lo acompanyaven també sempre eren bastants frares predicadors, y aquests formaren en part lo criteri jurídich del Monarca. Perque es induptable, puix ell ho diu ab les paraules demunt copiades, que ni 'l Rey ni 'ls homens llechs no sabrien que respondre en los conflictes jurídichs; y que 'ls advocats de la corona eren principalment los frares predicadors. En lo convent de aquests á Çaragoça foren pronunciades les referides paraules; es sabut que ells foren sempre los consellers qui per tot arreu lo acompanyaven, y en la crónica real tením una demostració d' açó, quan estant en la conquesta de Murcia, al fer la distribució de terres se quexaren los nobles de que hagués donat tanta participació en elles als serrahins, y li promogueren qüestions, «e ells deyan que nou podiem fer. E nos faem hi venir frares prehicadors e clergues, e provam los per dret que axí era com nos deyem.» (Pl. 450) (1).

Vejám ara en resúm los juriconsults d' aquella época dignes de particular esment. Entre ells, fora 'ls dits, deu ocupar lo primer lloch lo canonge de Barcelona en Pere Albert. Es induptable que vivia l' any 1249 essent bisbe de Barcelona en Pere de Centelles, puix com á procurador del seu Capitol y del Bisbe de Girona vá assistir al Concili de Tarragona d' aquell any. En la biblioteca de MM. SS. de n' Antoni Agustí, nombre 452, hi ha una obra ab aquest títol: *Commemorationes quas vocant Petri Alberti, sive consuetudines inter dominos et vasallos.* Lo M. S. del Vaticá diu: *Conventiones totius Catalauniae inter dominos et vasallos*, y lo mateix se troba en lo M. S. de Ripoll.

En los nombres 445 y 450 de la citada Biblioteca d' Antoni Agustí, s' hi troben los següents Códices:

Primer. *Petri Alberti canonici commemorationes sive consuetudines Cathalauniae inter dominos et vasallos.*

Segon. *Usatici et constitutiones ac consuetudines Cathaloniae, itemque Petri Alberti atque etiam Curiarum capita sub congruis titulis.*

En un altre Códex M. S. del any 143, existent en la Biblioteca del Escorial (lletra Z, armari 1.er, nombre 4.art), s' hi troben ab lo nom d' aquest Autor:

Primer. *Constitutiones feudales et Usatici ac consuetudines Cathaloniae.*

Segon. *Pragmaticae sanctiones Regum Aragoniae.*

Terç. *Stilus Curiae Archiepiscopatus Tarraconensis tam in temporalibus quam in spiritualibus.*

Un altre dels jurisconsults notables es en Geroni Canyol, autor de fama, qui escrigué una obra ab lo títol: *Prohemi dels Digests.*

(1) En efecte, lo rey en Jaume sempre anava voltat de foralistes, llegistes y decretalistes; los nobles d' Aragó no més se quexaven dels dos darrers. Entre aquells jurisconsults podém citar á en Vidal de Canyelles, elogiat per lo Rey mateix per esser un gran canonista y foralista á la vegada; á en Çasala; á en Bernat Vidal, home molt sabi y que sempre nos acompanyava, diu la crónica real; (*) á en Thomás de Junquera; al Justicia d' Aragó en Martí Perez de Taraçona, *molt entés en les coses dels furs d' Arago*, (**); á en Ximeno Perez de Taraçona, germá del anterior; y á n' Asalit de Gudal.

(2) La Tradició Catalana.

(*) Cap. 162.
(**) Cap. 30.

En Jaume de Bellvís fou també un jurisconsult de molta anomenada. Compongué varies obres ab estos rétols:

De usu feudorum liber unus.

In authenticas liber unus.

Disputationes variae.

Additiones in Novellis liber unus.

Lo *Libre de les Costumes de Tortosa*, un dels monuments llegislatius més importants d' aquella época, vá esser redactat per en Desjardins, bisbe d' aquella ciutat, y per los Mestres Ramon, de Besalú; Ardiaca, de Tarantona, en la Esglesia de Lleyda, y Domenech, de Terol.

Lo paher de la Universitat de Lleyda y reputat jurisconsult, en Guillem Botet, també 's mereix un lloch distingit entre 'ls de aquí. Vá redactar les costums que regien en los negocis del Dret civil, publicant l' any 1229 lo seu treball, del qual n' existeix una copia, tinguda per auténtica en lo Arxiu de la Santa Esglesia Catedral d' aquella ciutat.

Vist lo quadro general de la ciencia jurídica en lo tretzen segle, passém ara á midar la gegantina estatura del qui doná lleys á pobles de tanta importancia com Aragó y Valencia, essent lo primer consultor del Rey més gran y gloriós del seu temps, que lo veurém sobresurtir entre tothom aytal com l' abet en los cims del Pireneu. Verdaderament, ell fou un altre Triboniá.

ARTICLE PRIMER

En Vidal de Canyelles. — Datos biográfichs. — En Vidal de Canyelles y 'ls seus critichs.

Al cercar los datos biográfichs d' en Vidal de Canyelles, la primera dificultat ab que un ja 's troba es respecte al nom del célebre jurisconsult: en Beuter li diu *Canallos* (1); en Geroni Blancas, *Canelis* (2); en Çurita, *Canellas* (3); en Miquel Molino, *Caniellas* (4); en Martí Carrillo, *Canillas* (5); en Morlanes, *Cañellas* (6); en Nicolau Anton, *Canellas* (7); n' Andreu Bosch, *Canyelles* (8); y en Torres y Amat, *Canellas ó Canyelles* (9).

Peró s' ha de tenir present que 'l rey en Jaume, qui li podía saber molt bé 'l nom, en les moltíssimes vegades que lo anomena en la seva Crónica, sempre li diu *Vidal, bisbe dosca.*

Res dihém de com lo anomenen en Macanaz (10), en Tourtoulon (11), en Vicents

(1) *Pere Anton Beuter:* Crónica, llib. II, cap. 41, plana 220.
(2) *Geroni Blancas:* Rerum Aragonensium comment. apud Hispan. illustr., vol. III, pl. 656.
(3) *Geroni Çurita:* Anales de Aragón, libro II, cap. 64.
(4) *Molino:* Repertorium fororum Aragoniae, pl. 87.
(5) *Carrillo:* Catálogo de los Obispos de Huesca, pl. 302.
(6) *Morlanes:* Coment Aragon., pl. 108.
(7) (Biblithec. Vetus, lib. VIII, cap. III, pl. 61).
(8) Títols d' honor, llib. I, cap. 21.
(9) Diccion. crítico de Escrit. catalanes, pl. 143.
(10) Discurso jurídico, histórico, etc., pl. 34.
(11) Jacme I Le Conquérant, pl. 133, (vol. II).

La Fuente (1), n' Eduard Hinojosa (2), en Joseph M.ª Antequera (3) y altres, perque no te importancia, puix sempre tots li diuen *Canellas*. Peró lo fet es que, ja de molt temps en aquesta part, aquí en general li dihém *Canyelles;* y fora de Catalunya, *Canellas*.

¿Quina es la seva patria?

En lloch ho havém trobat, puix en los autors solament havém vist que lo anomenaven *Vidal de Canyelles* per creure'l fill d' un poblet de aquest darrer nom, en lo terme de Vilafranca. Nos proposárem averiguarho, peró 'ls nostres treballs han sigut sense profit: en l' arxiu parroquial d' aquell poble res s' hi ha trobat d' en Vidal.

Sigué 'l nostre Vidal, d' una familia molt distingida á Catalunya, de la qui parla ab molts d' elogis en Ramon Vila y posa les seves armes.

Fou consultor del Alt Rey en Jaume y acompanyá á aquest monarca en totes les seves espedicions polítiques y militars: va assistir á la recuperació de la ciutat de Valencia en 1238 (4), al concili celebrat en dita ciutat l' any 1240, y á les Corts generals de Catalunya y Aragó aplegades á Alcañiç en 1250, com se pot veure en los

(1) Hist. del Derecho de Aragón, vol. III, pl. 300.
(2) Hist. del Derecho Romano, vol. II, pl. 117.
(3) Hist. de la Legislación española, pl. 209.
(4) Axís consta en la capitulació entre en Jaume I y 'l rey moro de Valencia.

Encara que en Romey en la seva Historia d' Espanya ja va publicar la capitulació entre en Jaume I y 'l rey moro de Valencia, creyém que 'l llegidor no 'ns renyará perque la tornám á dur aquí, purgada dels molts errors y buyts que té en la edició de aquella obra; puix encara que aytals faltes y d' altres més que hi han allí, majorment en lo pertocant als fets ocorreguts en la antiga Corona d' Aragó, son perdonables en la edició original, per esser francés l' autor y francesos tots los qui en ella varen intervenir, les haurien pogut rectificar molt fácilment los editors espanyols, no presentant la anomalia de que una obra sortida de la estampa barcelonina porte adulterats quasi tots los cognoms catalans que en ella 's citen sovint. La capitulació, donchs, examinada escrupulosament ab una copia auténtica que tením sobre la taula, diu axí:

«Nos Jacobus, Dei gratia, rex Aragonum, et regni Maioricarum, comes Barchinone et Urgelli, et dominus Montispessulani, promitimus vebis Çayen regi, neto regis Lupi et filio de Modef, quod vos et omnes mauri, tam viri quam mulieres, qui exire voluerint de Valentia, vadant et exeant salvi et securi cum suis armis et cum tota sua ropa mobili quam ducere voluerint et portare secum, in nostra fide et in nostro guidatico, et ab hac die praesenti quod sint extra civitatem usque ad viginti dies elapsos continuè.

Preterea volumus et concedimus, quod omnes illi mauri que remanere voluerint in termino Valentie remaneant in nostra fide salvi et securi, et quod componant cum dominis qui hereditates tenuerint. Item assecuramus et damus vobis firmas treugas per nos et omnes nostros vassallos, quod hinc ad septem annos dampnum, malum vel guerram non faciamus per terram nec per mare nec fieri, permitamus in Deniam nec in Cuileram nec in suis terminis; et si faceret forte aliquis de vassallis et hominibus nostris, faciemus illud emendari integre secundum quantitatem ejusdem maleficii. Et pro hiis omnibus firmiter atendendis, complendis et observandis, Nos in propria persona juramus et facimus jurare domnum Ferrandum, infantem Aragonum, patruum nostrum; et domnum Nunonem Sancii, consanguineum nostrum; et domnum P. Cornelii, maiorem domus Aragonum; et domnum P. Ferrandi de Açagra, et domnum Garciam Romei, et domnum Rodericum de Liçana, et domnum Artallum de Luna, et domnum Berengarium de Entença, et G. Dentença, et domnum Atorella, et domnum Assalitum de Gudar, et domnum Furtuni Açnariç, et domnum Blascum Maça, et Rogerium, comitem Pallariensem; et Guillelmum de Montecatano, et R. Berengarium de Ager, et G. de Cervilione, et Berengarium de Eril, et R. G. de Odena, et Petrum de Queralt, et Guillelmum de Sancto Vincentio. Item Nos P., Dei gratia, Narbonenis, et P., Tarrachonensis, P., Cesaraugustanus, *Vitalis Oscensis*, G., Tirasonensis, Ex., Sogrob censis, P., Dertusensis, et V., Vicensis, episcopi, promitimus quod hec omnia supradicta faciemus atendiet atendemus, quantum in nobis fuerit et poterimus, bona fide Et ego Çayen, rex predictus, promito vobis Jacobo, Dei gratia, regi Aragonum, quod tradam et reddam vobis omnia castra et villas que sunt et tenent citra Xuchar, infra predictos, scilicet viginti dies, abstractis et retentis michi illis duobus castris, Denia, scilicet, et Cuilera. Data in Roçata in obsidione Valentie, IV kalendas Octobris, era M.°CC.LXX. sexta.=Sig + num Guillelmi, scribe, qui mandato domini regis, pro domino Berengario, Barchinonensi episcopo, cancelario suo, hanc cartam scripsit, loco, die et era prefixis.»

Anales d' en Çurita, en la *Crónica* de Beuter, y en lo *Catálech dels Bisbes d' Aragó*, per en Carrillo.

Nomenat bisbe d' Osca l' any 1238, governá aquella Seu fins al 1250, en que morí. Aprés de conquerida Valencia, lo rey en Jaume doná Furs al nou regne, que redactá per comanda reyal en Vidal de Canyelles, y que foren aprovats per una Junta de set bisbes, onze richs-homens y dinou ciutadans honrats de la ciutat.

Hi ha qui diu que estos Furs se promulgaren en Corts, perque 'l rey n' Alfons, net del Conqueridor, digué en un privilegi de l' any 1329: *...foros Valentiæ, tamquam lex universalis et unica dicti regni, editus, promulgatus ac datus fuisset in generali curia dicto regno*. Peró pel nom de curia també pot entendres la cort, lo consell ó tribunal del Rey.

En Campomanes creya que 'l Fur general de Valencia no 's formá fins al any 1250, fundantse en que la lley ab que comença se feu en aquest any (1), mes açó no ho prova d' un modo cert, perque 's podía fer la lley aprés de la promulgació del Fur, y posarla en lo començament.

Aquests Furs se dividexen en nou llibres, y en Vidal va pendre per modelo lo Códich de Justiniá, encara que 's va dexar los tres darrers d' aquell Códich, que versen sobre 'l Dret públich. Los enunciats de moltes rúbriques son iguals en un y altre; mes no per açó son iguales les lleys. Les últimes rúbriques del llibre nové contenen lo dret feudal valenciá, igual al de Catalunya, les del judici de batalla y les pertocants al regar, que son les més antigues de llur género á Valencia.

Aquests Furs no contenen lleys polítiques; los conqueridors imposarien les seves, atenent en los Furs á lo civil y á lo criminal.

Los aragonesos tenen á en Vidal de Canyelles per lo seu Llegislador, puix haventse resolt en les Corts celebrades á Osca l' any 1247, que 's fes una *recopilació* de tots los furs del regne d' Aragó que anaven esgarriats, y dels que adhuc no estaven abolits, fou lo nostre Vidal l' autor d' aquesta obra; per lo qual meresqué que en Geroni Blancas en sos comentaris de les coses d' Aragó ne fes d' ell recordança ab moltissims d' elogis.

Al publicarse la compilació d' Osca per primera vegada, son autor ja degué conexer que no totes les classes podrien adquirir ab ella lo conexement de llurs devers respectius, y va escriure un llibre, vulgarment conegut pel *Liber in excelsis*, ahon suplía lo que mancava en la colecció dels Furs. Perdut desgraciadament est llibre, no 's conexen d' ell sinó 'ls capítols que 'ls escriptors juridichs han reproduhit en llurs obres. Pera mostra de son istil, nosaltres havém posat en les *Notes* lo bellíssim proemi que du al començament.

Regnant aprés en Jaume II, lo Justicia Jimén Pérez de Salanova va escriure un altre Códich, titolat *Observancias*, que també lo havém perdut; peró existía en temps d' en Blancas, qui n' estractá alguns capítols pera donar á conexer la condició civil dels habitants d' Aragó en lo quatorzen segle.

Lo títol que du aquest Article, *«En Vidal de Canyelles y 'ls seus critichs»*, no l' havíam de haver posat: lo bisbe d' Osca encara es l' hora que no ha tingut cap critich.

Un autor, en Nicolau Antonio, digué solament *dues paraules* del nostre jurisconsult, y elles son la crítica més conciençuda y la apología més gran que 's pot fer d' ell. Ses paraules son les que havém posades per lema de aquest treball: *Alter Tribonianus* (2).

En Geroni Blancas parlant del Códich d' Osca y de son compilador s' espressa

(1) La que senyala los termens del regne de Valencia, y seguidament los de la ciutat.
(2) Bibliotheca Vetus, liber VIII, capit. III, p. 61.

d' esta manera: *praecipuam operam navavit reverendissimus ille Vitalis Canelis Oscensis Episcopus, magnae eruditionis vir, ac in priscis nostris regni scitis valdè versatus; qui praeter hoc magni laboris et industriae opus reipublicae adeò utile et necessarium, librum etiam composuit varia nostrarum antiquitatum explicatione refertum. Is autem, quia incipit: In excelsis dictus est: cujus meminit prima observantia, sub titulo De venatoribus* (1).

Y l' aragonés Çurita té á en Vidal de Canyelles per lo jurisconsult més grave y sabi del tretzen segle, com ho diu en moltíssims llochs del seus *Anales* (2).

En Nicolau Antonio porta alguns testimonis d' autors sobre 'l mérit científich del nostre Vidal, d' ahon nos permetém copiarne aquests fragments: Copilavit ergo veluti Tribonianus alter in unum corpus, digessitque per titulos Aragonenses leges, à *Suprarbiensis* vulgò dicti *fori* tempore promulgatas: sive ut Blancas alibi ait (3), *antiquum jus regni, nequaquam satis artificiosè digestum, generatim composuit.* Necnon et glossavit usque ad nonum collectionis librum inclusivè, ait Molinus (4); cum habuisset potestatem a Rege et curia generali Aragonum glossandi et interpretandi dictos foros antiquos non mutatà sententià eorum. Laudat alibi (5) Blancas maximam ejus ubertatem et copiam in describendis iis quae ad ejus regni leges et mores pertinerent; necnon et alio loco (6): *Is enim-ait-et communium legum et antiquitatis nostris hominibus documentum fuit.* Editum opus exstat cum titulo: *In excelsis Dei thesauris, sive ad foros regni Aragonum commentaria novem libris.* Quae verò *De poenis* inibi adjuncta fuit, non ab auctoris manu esse, sed regia auctoritate ab alio quodam addita: vel stilus ipse diversus prodit, Vincentio Blasco in *Historiis Aragonensibus* observante.

Didacus Morlanes Caesaraugustanus tribuit et nostro *leges* quasdam seu *tabulas legum (Foros* vulgò vocavit), Catalanis ab ipso, iisdem Regis Jacobi I auspiciis ac jussu, scriptas: quas se vidisse in schedis exaratas vernaculà hujus gentis linguà alicubi retulit, ex eoque Joannes Andreas Ustarrozius, regius Aragoniae chronographus (7).

Ministràsse dicitur Oscensi Ecclessiae Episcopus ab anno tricesimo octavo usque ad quinquagesimum secundum hujus saeculi (8).

Qui ha comprés també la significació jurídica d' en Vidal de Canyelles es lo Baró Cárles de Tourtoulon, y permétasens donar acabament á estes petites notes ab son valiós testimoni. Diu axís en la seva obra llorejada *Jacme I.er Le Conquèrant*.

Jamais peut-être législateur ne s' est trouvé dans une position plus propre à faire ressortir lo souplesse de son génie. Réduit à peu près à l' inaction dans les pays de droit romain, entièrement libre à Valence, obligé en Catalogne d' ajouter de nouvelles assises à un vieil édifice, et, en Aragon de metre en œuvre des matériaux dès longtemps préparés, Jacme sut comprende la tâche multiple que lui imposait sa situation, et atteindre le seul but qu' il dût raisonnablement se proposer: l' utilité pratique de ses peuples. Il eut, comme on doit le supposer, des collaborateurs pour des travaux de ce genre et de cette importance. L' initiative, les idées et les tendances générales, une certaine part dans des innovations de détail, lui appartiennent évi-

(1) Rerum Aragonensium Comment. apud Hispan. illustr., vol. III, plana 656.
(2) Anales de la Corona de Aragón, libro II, cap. 64; libro III, cap. 31; y cap. 53 y cap. 70.
(3) Rerum Aragonensium Comment. apud Hisp. illustr., vol. III, pl. 796.
(4) *Miguel Molino:* Repertorium fororum Aragoniæ, verbo *Furtum.*
(5) Rerum Aragon. Comment., De magistratus Justitiæ Aragonum dignitate, pl. 722 (vol. III).
(6) Rerum Aragonensium Comment. apud Hispan. illust.: De optimatibus, pl. 727.
(7) In notitia MSS. quibus usus fuit in Notis ad coronationes Regum Aragoniæ.
(8) *Nicolau Antonio:* Bibliotheca Vetus Hisp. lib. VIII, cap. III, pl. 61 y 62.

demment; mais il avait à côté de lui un de ces coopérateurs éminents sans lesquels les hommes de génie eux-mêmes seraient souvent impuissants à réaliser leurs projets les plus grandioses.

Au savant Vital de Canellas, évêque de Osca, parent et conseiller de Jacme, revient l' honneur d' une large participation aux travaux de son souverain. L' influence du docte prélat ne s' est pas exercée seulement sur le code de l' Aragon et sur celui de Valence, dans le préambule desquels figure son nom, mais certainement aussi sur tous les actes législatifs du règne de Jacme premier.

Parmi ces actes, il faut distinguer, entre les deux recueils fondamentaux dont nous venons de parler: 1.° les dispositions postérieures à leur promulgation et destinées à les corriger ou à les compléter; 2.° les additions aux lois catalanes; 3.° les ordonances exécutoires à la fois dans plusieurs des Etats du roi d' Aragon.

Vital de Canellas ou de Canyellas fut l' un des hommes de son temps les plus versés dans l' histoire et dans la science des lois; il laissa sur les institutions aragonaises des écrits dont Blancas nous a conservé quelques fragments dans ses *Commentaires* (1).

ARTICLE II

Significació jurídica d' en Vidal de Canyelles.

En aquella época lo feudalisme havía cumplert ja, quasi per tot arreu, la missió que li corresponía en la obra del progrés social. Havia casat ab la terra á los nómades, destruhidors de la antiga civilisació, y los havía convertit en muralla fortíssima pera aturar tota altra invasió. La exageració matexa del principi de propietat va servir pera que 's solidassen més encara les bases sobre les quals, aprés de diferents assaigs y reconstruccions, havía d' axecarse lo edifici de la civilisació moderna.

Lo sistema feudal havia cumplert, donchs, son obgecte: tot lo bé que podía produhir estava ja fet; y desde aleshores la seva acció, allargada bon xich massa, augmentava sobremanera los abusos á que va donar origen. Ells matexos, qui eren los defensors naturals de la nació contra los enemichs de fora, atiaven lo foch de la guerra en llur propia casa. Oblidant lo exemple dels seus antecessors los barbres, quí al menys obehíen les lleys, los senyors territorials, lliures de tota mena d' autoritat, cambiaren les lleys protectores ab la voluntat del més poderós, franca, devegades, en sa matexa brutalitat.

A fi d' acabar ab aquest desordre, los pobles y los reys s' unien contra una institució que oprimía als uns y feya ombra als altres. Peró no 's pot traure una roda del mecanisme social, per dolenta que sia, que no se 'n tinga una altra pera posarla en lo seu lloch—*on ne detruit que ce qu' on remplace*, ha dit l' Auguste Comte en son *Catechisme*, pl. 6, apud Gruber;—y á la aristocracia li restaven encara dos devers, molt grans, sí, peró que á voltes los oblidava: defensar lo trono y lo pays contra lo estranger, y defensar les llivertats públiques contra 'l trono. La reorganisació

(1) Études sur la maison de Barcelone.
Jacme 1er le Conquérant, roi d' Aragon, Comte de Barcelone, Seigneur de Montpellier, par Ch. de Tourtoulon. (Montpellier. Imprimerie typographique de Gras, Editeur. 1867.)

de les milicies comunals, y les tentatives pera mantenir companyíes mercenaries y tropes permanents varen donar lo cop de gracia á la prerrogativa més difícil de destruhir de la noblesa; la altra prerrogativa fou atacada ab éxit per medi de reformes ab tendencia á donar á la nació un cos de lleys fixes y generals, basades en los principis del absolutisme romá, en quant ho permetía lo esperit de les poblacions. Aquelles reformes tendíen á establir tribunals encarregats d' administrar ab equitat la justicia als débils y als poderosos, á apuntalar, en una paraula, ab la major suma de garantíes individuals, les llivertats públiques, confiscades en profit de la monarquía.

En lo tretzen segle fou quan se iniciaren en los principals Estats d' Europa aquests intents de renovació llegislativa, dirigits contra 'l feudalisme en quasi tots los payssos. En la Corona d' Aragó, la obra llegislativa d' en Vidal de Canyelles fou la que respongué á aquesta necessitat del temps. A França, sots la influencia d' en Lluís IX, lo dret consuetudinari provà de fixarse, y 'ls *Etablissements* son compilats en forma de Códich, si no per orde espressa del sant rey, al menys en conformitat ab ses idees; á Alemanya en Frederich II introduheix lo dret romá tot de una vegada; á Italia lo mateix emperador fa un nou plan de llegislació; á Castella, en Ferrân III comunica 'ls seus progectes de reforma á son fill, qui 'ls planteja ab les *Set Partides;* á Portugal, n' Alfons II dona un nou Códich al seu poble, y per últim, com á contrapés á l' autoritat sempre major del dret civil, lo papa Gregori IX encomana al catalá Ramon de Penyafort la recopilació de les Decretals que porta 'l seu nom. Un geni amich del progrés, com ho era 'l nostre Vidal de Canyelles, no podía permanexer fora d' aquesta corrent: axís veyém que al donar lleys al Aragó y Valencia, per encárrech del rey en Jaume, fa entrar á aquells pobles pel camí d' aquestes reformes, que necessariament havíen de donar per fruyt, més ó menos tart, lo entronisament de la monarquía absoluta sobre 'ls enderrochs del poder feudal.

Los treballs llegislatius d' en Vidal de Canyelles, més complerts y de aplicació més general que los *Etablissements,* més práctichs y acomodats á les necessitats y costums de la época, que les *Set Partides*, han tingut la doble aventatge, sobre la major part de les altres compilacions de aleshores, d' haver sigut acceptats desseguida com á lleys del Estat, y de contenir los elements de vida necessaris pera arribar fins avuy dia.

L' Aragó tenía sa llegislació particular en lo célebre Fur de Sobrarb, que evidentment es apócrif com á lley escrita, peró molt real, si 's designa ab aquest nom la reunió de costums acceptades en diverses époques, com á lleys del regne.

Aquest dret nacional aragonés, escampat en les ordinacions dels reys, en privilegis á diferents pobles, y en les tradicions locals, tenia necessitat d' esser recullit, redactat y ordenat, y aquest treball lo feu en Vidal de Canyelles, donant per resultat lo Códich de 1247.

Lo regne de Valencia, de ahon dues conquestes havien tret tota mena de llegislació; ahon lo Korán, aprés d' ocupar lo lloch del *Forum Judicum,* era altra vegada tirat á recó per los conquistadors; ahon los pobladors vinguts de tot arreu no havien pogut encara establir llurs costums, dexava á en Vidal de Canyelles la més complerta llivertat que may ha tingut cap altre llegislador, la llivertat d' edificar de nou sobre un terreno verge, ahon res li podia embarraçar la acció, ni 'ls drets adquirits, ni los usos anteriors. Hauria semblat més senzill, á ops de la unitat llegislativa, reunir lo regne de Valencia al de Aragó, com s' havien unit les Balears á Catalunya, y açó es lo que desitjava la noblesa aragonesa, peró no ho cregué axí lo sabi Bisbe d' Osca, y redactá la colecció dels Furs de Valencia, ahon se nota clarament la influencia del dret romá en quasi totes les llurs disposicions, y en especial

les que se ocupen del dret marítim. L' orde de materies seguit en la esposició, es lo mateix del Códich de Justiniá, y algunes disposicions son traducció exacte de altres de les institucions y de les Pandectes.

Lo Códich aragonés del nostre Canyelles será sempre un códich justament celebrat quan no per altra cosa, per esser lo primer, contrari als *juhis de Deu* y á les proves d' aygua y foch, tan acreditades aleshores per la superstició. En ell, unes vegades se inspira en lo dret romá, y altres en los sentiments de justicia y de la rahó natural; may té esclusivismes á favor de tal ó qual forma, sistema ó doctrina *à priori*, lo geni catalá es enemich de tota classe d' utopies: estudia pregonament les circonstancies y necessitats de la terra y ab elles enmotlla son criteri jurídich. A en Vidal de Canyelles deuen atribuirse la supressió de les ordalies vulgars, la abolició de les antigues preocupacions, los assaigs pera separar lo poder eclesiástich del poder secular, lo dret polítich del dret civil, la introducció dels principis que tendien á enfortir lo poder central, los ben pensats buyts, que dexá en lo seu Códich, ab la intenció de que fossen altres tants portells per ahont devia endinzarshi 'l dret romá, ab l' auxili dels llegistes y dels jutges.

Es impossible compondre un códich de transició ab més habilitat, un códich que era precís ferlo compatible ab los progressos realisats y 'ls que mancaven per realisar, conservantli un cert carácter d' antiguitat y de rigidesa nacional, únich modo de que 'l poble lo acceptás.

En aquesta lluyta pacífica, que fácilment podia convertirse en sangnanta guerra civil, en Vidal de Canyelles se vá sobreposar al vell esperit aragonés, semblant enmotllarse á les seves exigencies, y en aquest sentit pot ben dirse que per son Códich mereix tants d' elogis com si hagués conquistat aquell regne.

Encara que est Códich no haja arribat fins á nosaltres, segons la opinió més provable, en sa forma original, y que les qüestions relatives á les diferencies de fondo y de forma de varies de ses redaccions no estiguen encara resoltes definitivament, la veritat es que si llegim l' index, provablement primitiu dels seus llibres y títols, veurém que al Bisbe d' Osca lo preocupava la idea d' imitar, quan menos en la forma, als monuments del dret romá. Obligat com se vegé á codificar algunes disposicions que no tenien cap analogia ab les lleys imperials, se esforçá en posarles, per medi de referencies, á vegades puerils, sots diferents títols presos del Códich de Justiniá ó del Digest. En materia de testaments, com en altres varies, en Vidal se acomoda ordinariament als principis del dret romá modificats per los del dret canónich. Peró es tant escassa y poca la influencia del dret romá en los Furs del any 1247 respecte del dret germánich, aytal com resulta del estudi analítich y detallat de les seves disposicions, que no 's pot sostenir de cap manera la opinió de certs autors qui erradament los consideren com á una traducció ó recopilació de les prescripcions del dret de Justiniá.

No se 'ns acuse tampoch de massa parcials á favor del altre Códich d' en Vidal de Canyelles, los Furs de Valencia, ab tanta injusticia menyspreat avuy dia. Si 'l Códich de les *Set Partides*, del que s' ha dit que es lo més complert y metódich dels códichs coneguts, es infinitament superior als Furs, per la grandesa de la concepció, per la profonditat de mires, per la elegancia, correcció y hermosura del estil, també deu tenirse en compte que no es més que la utopia de un filosoph coronat, y que no arribá á tenir valor legal sinó aprés de moltíssimes lluytes. Tot al revés de la obra del nostre jurisconsult.

Les *Partides* no son més que un aplech de tractats de llegislació, de moral y de relligió; y entre altres defectes,—com nota un historiayre d' enllá del Ebre,—tenen lo de no ferse cárrech del estat del pays, lo de trasplantar á Castella lleys estrangeres, algunes de les quals del tot contraries á les costúms de la societat castellana, lo

de no haver sabut conciliar y casar lo que creava ab lo que ja existia, y lo de haver, en fí, donat sanció legal á doctrines ultramontanes ó reaccionaries prenent á la nació y al trono ses prerrogatives y drets essencials (1). Axís es que est cos de llegislació may ha servit més que de dret supletori al Digest, á les Decretals, als furs nacionals y al dret gótich.

N' Alfons X, corrent més que sa época, vá intentar una revolució y aná més enllá del seu obgecte. Per al contrari, Sant Lluís no pogué arribar al seu obgecte, detingut com se vá veure per dificultats nombrosíssimes: tenint que lluytar ab un feudalisme poderós, ab costúms que estaven fora de la acció del poder central, lo pietós monarca 's guiá per la admirable rectitut de son cor y encaminá la llegislació francesa pels dreturers viaranys de la rectitut y de la rahó; peró aquestes dues bases eternals de tota llegislació no varen semblar prou sólides als sabis compiladors, qui en nom de en Lluis IX, redactaren los *Etablissements*, y pera fonamentar més la llur obra, posen cites y més cites del dret canónich sobre les del dret dels emperadors, sense adonarsen de que ab alló trauen d' aquells dos orígens la autoritat que un códich deu tenir per sí mateix. Tan los *Etablissements* com les *Set Partides*, no son més que coleccions supletories del dret romá, de les Decretals, del dret feudal y de les costums.

Ni 'l rey Sabi ni Sant Lluis feren cap códich. Lo que lo primer no vá aprendre ab la ciencia, un xich massa especulativa, lo que la resistencia de les costums feudals no permeteren portar á cap al segon, ho vá fer á Aragó y á Valencia lo talent práctich y la maturitat del seny del nostre Vidal de Canyelles. Aquest immortal jurisconsult vá compendre que un códich nacional deu assimilarse y ferse propis los diversos elements que té de traure de les llegislacions anteriors, deu nodrirse en cert modo de la substancia d' aquestes darreres, enfortirse á ops d' elles, peró substituirles per complert. Per aquesta rahó en Jaume I, aconsellat per lo Bisbe d' Osca, fou lo primer, y potser l' únich, entre 'ls llegisladors del tretzen segle, qui proscriví severament lo dret romá, les Decretals y 'l dret gótich, no solament en los dos regnes pera 'ls quals encomená á en Vidal la redacció d' un códich especial, sinó també en Catalunya, que tenia lleys propies, les lleys de son ilustre predecessor en Ramon Berenguer, lo Vell.

La única autoritat que, seguint lo criteri jurídich d' en Canyelles, regoneix en aquestos payssos, fora del códich oficial, es lo bon sentit y la equitat.

Aquesta reculada envers lo dret natural, no es solament la proclamació de una veritat feconda, sinó també un acte de política habilíssima, ja que los principis romans, que la corona procurava de introduhir en les costums, havien axís de arrelar tant pregonament, que mercés á les doctrines ensenyades en les escoles, se varen presentar com nascuts de la rahó matexa y de la conciencia humana.

En Vidal de Canyelles dexá ab vida, al costat de la seva obra, tot alló que no podia abolir: los furs y 'ls privilegis locals, que constituhien una llegislació de carácter escepcional que solament la podia derogar lo dret comú en sos detalls, respectant, quasi sempre, les bases essencials.

No atribuirém, emperó, esclussivament al Bisbe d' Osca lo mérit d' haver precehit en alguns anys á n' Alfons X y als compiladors nomenats per S. Lluis, al posar en práctica los principis dominants en lo tretzen segle.

Les grans idees que 's movien en aquella época responien á una certa crexença de la humanitat, á cert grau de civilisació; naxien espontáneament en varies parts d' Europa; tingueren per apóstols uns llegisladors y jurisconsults, estranys los uns

(1) *Lafuente:* Historia general de España; parte II, lib. III, cap. VI.

als altres: lo bisbe inglés Britton y 'l monarca castellá n' Alfons X; Beaumanoir, batlle de Beauvoisis, y 'l bisbe d' Osca Vidal de Canyelles. Poch nos fá lo saber quí vá esser lo primer de proclamarles, puix no pertenexen á un home, sino á llur temps.

La necessitat d' enrobustir lo poder central pera convertirlo en mantenedor del ordre públich, en representant de la justicia y protector dels pobres; la unió de la corona y lo poble contra 'ls grans senyors feudals, que tenia á la vegada com á medi y com á obgecte la llivertat de les persones y de les terres, no eren sinó 'ls efectes de una reacció necessaria, que 's produhí á tot allá ahon lo régimen feudal fuetejava y tiranisava.

Lo dret romá, que enlluhernava á la Europa ab la hermosura de ses doctrines rejovenides, vá semblar á molts lo auxiliar més poderós de la reforma progectada; uns altres, més lógichs, encara que no fossen compresos sinó difícilment, perque no invocaren una autoritat visible y palpable, cercaren l' auxili en lo dret natural; mentres que los demés, per fí, combinaren aquest dret abstracte ab les lleys imperials. Entre aquests darrers, en Vidal de Canyelles fou lo qui treballá ab més acuitat d' enginy. Fent códichs diversos, un per l' Aragó y un altre per Valencia, á fi de aconseguir la fusió del dret nacional y del dret romá, en diverses proporcions, segons les costums de cada poble, vá arribar, ab la ajuda de les circunstancies, á realisar la part més difícil del programa, ja dificilíssim de sí, escrit per lo seu segle. Com á exemple, citarém les lleys de lliure contractació de les terres á Valencia y á Mallorca.

En l' esperit d' en Vidal de Canyelles, lo códich de Valencia es lo centre vers hon deuen anar, per la força irresistible de la atracció, les diverses llegislacions dels Estats de la Corona d' Aragó, pera fusionarse algun dia en unitat permanent.

Peró en aquells payssos lo Bisbe d' Osca no hi tenia la missió de realisar la unitat llegislativa; *no feu més que rompre 'l gel y obrir lo camí* (1).

Per desgracia, les generacions, qui vingueren aprés d' ell, varen perdre de vista l' obgectiu que ell havia senyalat. Exageraren dels nous principis lo que tenien de perillosos, se descuydaren de desenrotllar les conseqüencies convenients, varen dexar lo camí tant lliveral y hermosament començat, y axís es que no pogueren menys de caure en los abusos del absolutisme monárquich.

ARTICLE III

Breu estudi critich de la obra llegislativa d' en Vidal de Canyelles

LO CÓDICH D' OSCA

Duts á un feliç acabament per lo Rey Conqueridor sos progectes gloriosos, y lliure ja pera dedicarse á una tasca més tranquila, pensá reformar la llegislació del Aragó, y va encomenar aquesta obra al Bisbe d' Osca, en Vidal de Canyelles. Escullint aquest sabi jurisconsult d' entre la antiga llegislació lo que més feya als seus propósits, presentá son treball dividit en vuyt llibres, que contenien 115 títols, y

(1) Açó també ho diu Mr. Antoine Loysel parlant d' en Felip de Beaumanoir.

constaven d' unes 384 lleys. Ne va pendre algunes del vell *Fur de Sobrarb;* y les altres, ó eren reformades ó afegides. Disposat axís, y ab la vénia del Monarca; fou aprovat per les Corts d' Osca l' any 1247.

Tots los exemplars, que 's conexen de la compilació de Osca, están escrits en llatí, peró se sab de cert que en Vidal la redactá en la llengua del poble, en aragonés, que no era la castellana. Molts anunciats de les lleys están presos del *Digest;* y alguns del *Códich* romá; peró encara que 'ls anunciats sien iguals, no ho son emperó les lleys. En lo proemi lo Bisbe d' Osca posa en boca d' en Jaume I aquestes paraules, qne 'ns donarán una idea del esperit ab que sigué fet aquest treball:

«Manárem que se 'ns llegissen los Furs d' Aragó, aytal com estaven consignats en los diferents escrits dels nostres predecessors. Examinats los seus capítols, discutits que foren ab molta sobtilesa, tret lo que no feya al cas y tot lo inútil, completats los que estaven mancats d' espressió y aclarits los punts foscos ab les interpretacions convenients, los havém reduhit á un sol volúm, posántloshi á cada hu un títol. N' havém tret alguns, n' havém corretgit y suplert d' altres, é illustrám la fosquedat de tots. Havém feta omissió en aquests Furs de tot alló que dels antichs repugnava á les costums de avuy en dia; com també de lo que hi havia de perillós pera les ánimes, y no era fill del zel pera la justicia, sinó d' intents ambiciosos, y en res era profitós pera los nostres dominis, ni pera les llivertats dignes dels nostres vassalls (1).» Pot deduhirsen d' aquest proemi, que en la recopilació de l' any 1247 tant va tenirse en compte lo establiment de noves lleys com la reforma de les antigues; peró, axís y tot, aquesta es la primera colecció legal de verdadera importancia á Aragó, y les seves lleys están distribuhides en los Furs d' aquell antich regne ab l' indicació de: *Oscæ, 1247*.

Fins á aquest any no existí cap colecció general dels furs polítichs y judicials del Aragó, que fixás clarament lo cercle de llur acció. No hi havia allí, com á Catalunya, un códich, que ab tot y ses imperfeccions, bastás pera la resolució de la majoria dels casos, ja que les lleys gótiques, com les romanes, no se semblaven gens ni mica á les costums quasi germániques del poble aragonés, pera que li poguessen servir de dret supletori en aquest regne.

De aquesta confusió 'n naxien molts inconvenients. Per esperit de patriotisme los aragonesos tenien la déria de exagerar les llurs costúms en sentit barbre, abans que adoptar les lleys romanes, y en atenció á la toçudesa de llur carácter no 's podien esperar modificacions gayre profondes en les costúms, pera dur la llegislació al fi y obgecte que 's proposava en Vidal de Canyelles. Fou precís, á vista d' açó, pera posar remey á la confusió de les lleys, redactar un códich ahon, mercés á la ignorancia de la major part dels senyors y burgesos, cridats á aprovarlo, hi pogués lo Bisbe d' Osca dexarhi anar algun dels nous principis ab la escusa de tallar de soca y arrel los abusos; y encara pera açó tingué de declarar que, al corretgir certes parts que les antigues lleys «havien falsejat, no sense molts inconvenients pera les

(1) Foros Aragonum (prout ex variis prædecessorum nostrorum scriptis collegimus) in nostro fecimus Auditorio recitari: quorum singulis collationibus, discussis omnibus subtilius, et detractis supervacuis et inutilibus, completis minus bene loquentibus, et obscuris, competentibus interpraetationibus expositis, sub volumine, et certis titulis antiquorum Fororum: quosdam amovimus, correximus, supplevimus, ac eorum obscuritatem elucidavimus, omnium dictarum personarum consilio et convenientia penitus annuente. Per hos Foros in pluribus quos antiqui Fori non sine magno temporalium rerum incommodo, ac animarum periculo, non zelo justitiæ, sed ambitiosa malitia infligebant, dominio nostro per eos nihil accrescendo penitus, nec subditorum nostrorum libertatibus acceptabilibus detrahendo. In virtute itaque debitæ nobis fidei omnibus Bajulis, Justitiis, Çalmedinis, Juratis... (Trayém aquest trecet de la edició dels *Fueros, Observancias, etc.*, feta á Çaragoça l' any 1866, per los senyors Pascual Savall y Jaume Penen).

coses temporals, y greu perill pera les ánimes, menys per amor á la justicia que per ambició indigne», no volia perçó «donar absolutament res al poder reyal de les llivertats de la terra.» En Vidal de Canyelles tragué ab molta prudencia del seu treball totes les qüestions que tocaven directament á la política. Solament perque no hi havia una constitució palesament formulada, era la causa de que 'l Rey, en ses époques de més potencia, pogués permetres un cop d' Estat. Alguns autors han volgut veure, en la omissió de les lleys sobre la successió de la corona, lo resultat d' una transacció entre 'l rey y 'l poble, mes á nosaltres nos sembla que 'l silenci que guarden los Furs sobre totes les qüestions polítiques, es degut á un oblit molt meditat d' en Vidal de Canyelles (1). En quant al dret privat, no hi filaren tant prim los richs-homens d' Aragó, que poguessen veure los cambis radicals que naxerien d' un principi inofensiu, en la apariencia, introduhit en la lley civil; peró quan se 'ls tocava 'ls furs polítichs, aleshores sí que eren intractables los barons: la redacció de cada un dels articles hauria promogut una guerra entre ells y 'l monarca, si aquest no hagués consentit en tolerar les exigencies dels senyors feudals. En aquesta situació, la noblesa tenia interés en demanar la redacció dels furs polítichs, peró lo rey ne tenia més encara en negarloshi; axís es que mentres en Jaume I vá dominar als barons, s' esforçá en fer oblidar la antiga constitució aragonesa; peró aprés, á consegüencia dels successos, los senyors feudals varen sentirse ab prou forces pera imposar al sobirá la espressa confirmació y la redacció de algunes de les lleys polítiques, donant per resultat los furs d' Exea del any 1265, y que consten de dotze articles, qual sentit nos han conservat les coleccions de lleys aragoneses, encara que no 'l llur text.

Dels *Furs* d' Osca no existeix pas avuy dia lo text original en llengua aragonesa, peró llurs diverses disposicions, traduhides al llatí, conserven encara la fesomia quasi barbre, y han sigut incloses en la colecció adhuch vigent, dels *Fueros* y *Observancias*. Si les llegím, desseguit notarém que en Vidal de Canyelles procurá d' imitar, al menys en la forma, los documents del dret romá.

Y los moltíssims buyts que hi trobarém ¿s' han de atribuhir á la ineptitut del seu redactor? De cap manera: ja que al mateix jurisconsult se deu lo Códich de Valencia, que es complert pera la época en que fou donat. Aquestes imperfeccions s' han de atribuhir, per una part, al desitg d' en Vidal de que la sanció de les Corts y del Monarca recaygués sobre 'l menor nombre possible de costums aragoneses, y per una altra, á que ja preveya 'l sabi jurisconsult que 'ls representants de la nació may dexarien omplir aquells buyts ab les lleys tretes del dret romá. La dificultat fou vençuda decidint que s' invocás al bon sentit sempre que los furs res diguessen sobre 'l punt que 's tractás, y 'l proemi del Códich declara culpables *tamquam reos laesae Maejestatis* als qui manquessen á est manament, amenaçantlos ab cástichs severs. Ab açó, lo dret romá guanyá la victoria, ja que ell era l' intérprete de la rahó natural y de la equitat, tant per los doctors de Bolonya y Montpeller, com més tart per los de Lleyda. Lo portell obert pera tota classe de innovacions era bastant gros: inútilment vetllava lo zelós patriotisme dels aragonesos; podía fer que tardás, peró no podia impedir que les idees romanes s' endinzassen en la llegislació nacional. En efecte, la cort de justicia, presidida per lo rey, basá sempre les seves decisions, més que en los Furs, en los principis de les lleys imperials, y açó va esser á Aragó, com també aquí á Catalunya, un dels motius de que la noblesa cridás bastant fort contra 'l rey Conqueridor (2).

(1) Mirense: *Fueros, Observancias, etc.*, discurs preliminar, per los senyors Savall y Penen. Marichalar, marqués de Montesa, y Manrique, *Historia de la legislación y recitaciones del derecho civil de España*.

(2) Veges lo capítol CCL de la Crónica del rey en Jaume. escrita per ell mateix.

Aquesta imperfecció del Códich aragonés, en lloch de enfosquir la gloria d' en Vidal de Canyelles, enlayra més encara la seva habilitat política.

Sobre la organisació judicial del Aragó cap noticia 'ns dona la obra del Bisbe d' Osca, puix la sola indicació que en ella hi trobám, es la enumeració ab que dona fi á la fórmula executiva del proemi: *Bajulis, Justitiis, Çalmedinis, Juratis, Judicibus, Alcaidis, Junctariis, officialibus quibus officium cognoscendi et judicandi de causis committitur.*

Lo rey estava al cap damunt de aquesta pirámide, qui pera la majoría dels casos devía reunir son consell, compost dels richs-homens y de tots aquells als qui creya prudent convocar. Los primers no hi podien dexar d' assistirhi, puix «tenien la obligació de aconsellar al rey—diu en Vidal—segons la sabiesa que Deu los hagués donada» (1).

Les atribucions del *Justicia d' Aragó*, tant famós en los segles posteriors, aleshores no consistien sinó en examinar les causes, ja fos davant del rey ó per orde seva ó davant del majordom; dirigir lo procehiment, donar sa opinió y pronunciar la sentencia, que 'ls altres membres del tribunal *«posaven en la seva boca»*, segons la espressió del Bisbe Vidal. «No deu tenir cap pena, afegeix aquest jurisconsult, per sentencies que pronuncia, puix no es ell qui dona la sentencia, sinó aquells á qui en est cas deu obehir» (2).

En cada ciutat y en les poblacions d' alguna importancia, lo rey hi establía jutges permanents qui en les viles principals se anomenaven *justicies*, y en les demés *alcayts*, peró «llur poder y jurisdicció eren sempre los matexos», segons nos diu en Vidal de Canyelles. Emperó aquí 'l Bisbe parla del *alcayt* no més que sots lo punt de vista de ses atribucions judicials, peró 'l text de les cróniques y documents antichs indica palesament que lo *alcayt* unia ab freqüencia á les funcions de jutge, les de administrador, les de quefe militar, ó millor dit, de agent del poder executiu.

Nos diu també 'l Bisbe Vidal en una altra part, que los *çalmedines* ó *çavalmedines* (3), eren oficials nomenats per lo rey en les ciutats.

Y entrém desseguida en la exposició crítica del Códich d' Osca.

No 's pot negar que en lo regne d' Aragó les terres y l' home estaven units per los llaços més forts. En aquells payssos de pagés, tota la influencia, tot lo poder individual, se basava en la propietat territorial. Les terres y 'l llur amo s' ajudaven mútuament; no 's presumía llur separació ni per venda, donació ó cambi, y axís, mentres l' *infanzon* feya nobles als immobles rústichs que ell adquiria, á sa vegada l' *infanzon* mateix, pera donar la prova de sa noblesa, *(salva infantionia)* devia afegir ab freqüencia lo testimoni de la seva casa al jurament que prestaven dos cavallers sobre 'ls Sants Evangelis y á la presencia del rey (4). La sola prova de que un immoble havia pertenescut al avi del qui lo reclamava, obligava al possessor á provar la llegitimitat de la seva possessió (5).

No obstant y açó, los historiayres més antichs sempre han negat que hi hagués á Aragó un verdader feudalisme, si bé tot depen del sentit que 's dona á les paraules. Ni á Aragó ni á Castella hi trobám grans vassalls de la corona, quasi independents, vivint en llurs dominis en mitg d' una cort més brillant potser que la del mo-

(1) *Blancas:* Rerum Aragonensium commentarii, apud Hisp. illust., vol. III, pl. 728.

(2) Ibidem, vol. III, pl. 722.

(3) De la llengua arábiga *zaval*, senyor, y *medina*, ciutat, senyor de les ciutats.

(4) *Fueros, Observancias, etc*, vol. I, llib. VII, *de Conditione infantionatus;* llib. IV, *de Probationibus;* llibre VII, de Conditione infantionatus, et quomodo quis debeat suam infantioniam salvare.

(5) *Fueros, etc.*, vol. I, llib. III, *Familiæ erciscundæ;* llib. IV, *de Probationibus.*

narca, encunyant monedes, donant lleys particulars als llurs sotsmesos, manant impostos arbitraris, y disfrutant, en una paraula, de la plenitut dels drets reyals. Açó passava aquí á Catalunya y també á França. Quan n' Alfons III d' Aragó deya que en los seus dominis hi havia tants reys com richs-homens, no 's referia al poder dels barons com á senyors feudals, sinó á la gran participació que tots ells tenien en lo govern del Estat. Cada hu d' ells era, si se 'ns permet la paraula, un troç del rey de Aragó, peró no l' únich sobirá d' una part determinada del regne. En aquest sentit podém dir ab rahó que 'l verdader feudalisme, lo feudalisme que 's basa en la absoluta confusió dels drets del propietari y del sobirá, á Aragó may vá existirhi. Y hem d' advertir que la paraula *feudus*, que tant se troba en les lleys catalanes, ni una sola vegada la escrigué en Vidal en lo Códich aragonés.

Los únichs títols de propietat citats per la lley, son: la *honor*, la *caballeria* y *la heretat noble ó villana (hæreditas infantiona aut villana)* (1).

Ara bé; aquestes terres nobles que no son *honors* ni *caballeries* ¿poden considerarse com alous, com ho pretenen los qui neguen la existencia del feudo á Aragó, ó son verdaders feudos, segons parer de un docte historiayre, qui, diu, no troba en aquest pays la més lleu petjada de la propietat alodial? Nos sembla que uns y altres en part tenen rahó.

L' alou se avé molt á la naturalesa del carácter aragonés, carácter que sofreix ab dificultat les cárregues del vassallatge, y que respecta un xich massa la Constitució del regne pera afavorir lo establiment de uns petits Estats dintre del Estat natural. Peró allí, com á tot arreu, les necessitats de una época de lluyta havien de obligar al débil á cercar l' auxili del poderós, al mateix noble á posar son alou sots la protecció de un rich propietari, oferintli en cambi fidelitat y la donació de censals y serveys. Essent axís, ¿aquelles terres nobles no 's podien considerar com á verdaders feudos? Ningú s' atrevirá á negarho.

Les *honors*—que á vegades no eren més que feudos grans—les *caballeries* (2), les heretats nobles—peró sotsmeses á certs devers de vassallatge;- los alous nobles, los alous villans, les terres subgectes á censals, pensions ó serveys *vils*, veusaquí 'l conjunt de la propietat aragonesa. No 's pot negar que s' hi veu en ella una organisació feudal, peró que no mostra pas tots los carácters polítichs del sistema que aleshores hi havia á Catalunya y á França.

Les terres dels nobles y dels villans, que no eren ni *honors*, ni feudos, ni *caballeries*, podien passar sense obstacles de cap mena al poder de individuus de una classe qualsevulla.

Lo dret de *desnaturalisació* caracterisa d' un modo especial al feudalisme espanyol. Ja en temps de en Vidal de Canyelles lo rey podia fer noble á un individuu de una familia plebeya. De aquí 'n naxia una noblesa de nova creació al costat de la noblesa de raça, *infantiones chartarum* al costat dels *infantiones hermunii* (3). Lo rey ó 'l seu delegat especial, podia fer cavaller á un qualsevulla que no fos noble ni burgés de una població, emperó del braç reyal (4); mes si un rich home s' hagués proposat usar d' un poder aytal, hauria perdut sa *honor*, declarantsel incapaç de possehirlo de allí endavant. Quan un cavaller oblidava que ell era tal pera la de-

(1) *Fueros, Observancias, etc*, vol. I, llib. VII, *de Inmunitate militum et infantionum eorumque privilegiis* (fur de Exea); y 'l vol. II, llib. III, *de Pocua temere litigantium*.

(2) Unes vegades la *caballeria* consistia en la possessió d' un terreno, y altres solament en la de una senzilla renda. (Llib. IX, *de Privilegio generali*, § 23.)

(3) Veges *Vidal de Canyelles*, apud Blancas, pl. 727.

(4) *Fueros, Observancias, etc.*, vol. I, llib. VII, *de Creatione militum*. L' any 1451 en les Corts de Calatayut, regnant en Joan II, lo rey va perdre aquesta facultat y també la de crear nobles.

fensa dels altres homens, y renunciava á aquesta honrosa prerrogativa, menyspreant la temor de Deu, embrutintse en la infamia, y tacant ab ses disbauxes la dignitat que se li havia transmesa al donarli la espasa», lo Monarca, segons costum antiga del pays de Sobrarb, lo degradava, «tallantli lo cinturó pel darrera, per sota dels ronyons, y en dos troços la corretja, la espasa queya á terra» (1).

Lo Códich d' Osca y sobretot los furs que se li varen afegir, fets en les Corts d' Exea, formaven lo códich de la noblesa; y 'ls burgesos també tenien lo seu, constituhit per les cartes reyals y furs municipals, que concedien privilegis particulars als habitants de cada ciutat. Jaca, Arguedes y Çaragoça foren les primeres ciutats del Aragó que tingueren cartes comunals.

La capital del regne disfrutava d' aytals privilegis, que quasi igualaven als seus habitants ab los matexos infançons, tenint ademés lo franch us dels boscos reyals, de la pastura y de les aygues properes á la ciutat. Quasi sempre estaven exempts dels drets de lluhisme; no se 'ls podia empresonar ni embargar si donaven una fiança al Justicia, y no podien en fí esser cridats sinó davant los jutges reyals de llur ciutat (2).

La ma baxa 's dividia en paysans *(payenses)*, qui habitaven los pobles y llogarets, y en pagesos, consagrats especialment al conreu de les terres. A aquestos se 'ls anomenava *quiñoneros:* venien obligats per la terra que conreuaven *(quiñón)*, á donar certs diners ó fruyts, paga que rebia 'l nom de *precaria* ó *novenaria*. Hi havia moltes classes de *quiñoneros:* la més baxa era la dels *villans de parada,* coneguts de primer ab lo nom llatí de *collaterii* ó *collati tendelli* (3), en una época en que 'ls llurs senyors tenien sobre ells lo dret de vida y mort. Si la terra 's partia entre 'ls fills del senyor, també podien entre ells repartirse los *collaterii (inter filios dominorum suorum gladio dividendi)* (4).

A conseqüencia d' algunes revoltes, aquests infeliços milloraren un xich llur condició, y 's cambiaren lo nom per lo de *villans de parada* (5).

Estaven millor, es veritat, que 'ls vassalls francesos y 'ls catalans, peró molt més malament que 'ls *solariegos* de Castella; mes desde aleshores ja pogueren abandonar á llur senyor, tornantli lo que tenien. Venien obligats també á servirli de fiança sempre que ell ne tingués necessitat, peró aquesta obligació dexava de esser tal quan no 'ls indemnisava lo que havien tingut que pagar per aquell concepte (6). Duyen axí mateix la cárrega d' un impost en fruyts, que 's devia repartir tant per cap, y s' anomenava *deveria* (7).

Quan á un individuu se 'l reclamava com á vassall, devia provar que era lliure per medi del jurament de dos infançons sobre l' Evangeli y la creu. Los fills eren de la matexa qualitat del pare: nobles, si aquest ho era; vassalls, si ho era també 'l pare, sigués la que sigués la condició de la mare; peró si essent nobles possehien terres que no ho eren, devien prestar per elles los cánons y serveys *vils*.

Lo vassall qui 's casava ab una dona noble, era lliure mentres vivia dels bens

(1) *Fueros, Observancias, etc.*, vol. I, llib. VII, *De Re militari.*

(2) Ibidem, llib. VI, *De Conditione infantionatus*, § I. Respecte als burgesos d' Aragó poden consultarse ab molt de profit les investigacions de Schmidt, *Geschichte aragonien's*, pl. 395 y següents.

(3) Loc. cit. llib. VI, de Privilegiis dominæ infantionæ, § 9.

(4) *Blancas*, Rerum aragonensium comment. pl. 729.

(5) «Segons los *Fueros* se 'ls anomenava axís perque havian convingut *(paraverunt)* les condicions ab llurs senyors.» «*De Parada, id est, de Conventione*», diu en Blancas, pl. 732.

(6) Loc. cit. vol. II, *De Fidejussoribus.*

(7) *Blancas*, pl. 723 y 729.

de la seva muller; y 'l qui vivia á casa de un infançon no estava obligat al servey de la host, ni al de les empreses militars (1).

Los serrahins y 'ls juheus eren encara d' una condició inferior als vassalls. Podien fer y tenir contractes; y declarar en favor ó en contra d' algun cristiá sempre que en lo procés una de les parts fos algu de la seva matexa relligió. Pagaven al rey lo delme de tots los bens que havien pertenescut á un cristiá, ja que les terres dels serrahins novament sotsmesos no estaven subgectes més que á les cárregues imposades per los tractats. No podien vendre llurs bens á cap cristiá sense 'l consentiment del rey ó del batlle. Los serrahins, portats catius d' un pays estranger per algun senyor, tenien lo dret de dexarlo, peró tornantli tot lo que possehien (2).

Si de les consideracions generals sobre les persones y 'ls bens, passám al exámen de les formes judicials, al primer cop d' ull ja 'ns admirarém del sistema adoptat pera assegurar la espedició dels negocis y la exequció de les sentencies. La fiança es la clau de tot lo procehiment aragonés: fiança pera anar al tribunal, ja com á part, ja com á defensa ó simplement com á testimoni; fiança de prestar jurament ó de admetre la prova del desafio en lo dia fixat; fiança de fer ó de no fer, aquesta es quasi sempre la única sanció dels contractes y de les decissions judicials, que en lo fons no son més que una especie de contracte, puix en lo poble de Sobrarb, com en totes les societats primitives, la justicia no té altre carácter que 'l d' un senzill arbitratge. Axís, may devia intentar la acció lo senyor qui representava al Estat, sinó la part interessada, y 'l senyor judicava segons fur á les dues parts (3).

En tots los casos podia haverhi composició, tan en lo criminal com en lo civil, escepció feta del cas d' homicidi manifest y de trahició (4). Com aquella societat no tenia cap medi de fer respectar les sentencies del seus representants, era precís que tots los qui representaven algun paper en cap plet, se imposassen de primer la obligació d' obehir les ordres del jutge, de lo qual naxien les seguretats y les fiances. Y axís se feya.

Entaulada la demanda, lo defensor ó l' acusat donava fiança de presentarse y de conformarse ab la sentencia: aquesta era la fiança de dret *(fidantia de directo)* (5) sense la qual lo demandant ab tota impunitat ja podia pendre possessió dels seus bens. Donada la fiança de dret, lo demandant responia á ella ab la *fidantia de redra*, obligantse á reparar los perjudicis que pogués causar al acusat ab un procés injust (6), y á no permetre que torne á presentar instancia ningú de *la seva veu*, es á dir, sotmés á sa autoritat, si 's tracta d' una acció mobiliaria, ó per algú de sa descescendencia *(de suo genullo)*, si 's tracta d' un immoble. Quan lo procés era entre nobles, lo fiador havia d' esser infançon ó burgés de una gran ciutat (7).

Lo dret concedit al particular d' apoderarse dels bens del deutor qui 's negue á presentarse á la justicia, es lo complement d' aquest sistema y li dona un auxili poderós (8).

(1) *Fueros*, etc., vol. I, llib. VII, *de Conditione infantionatus et de Proclamantibus in servitutem.*

(2) Loc. cit., *de Judæis et sarracenis, de sarracenis fugitivis, de decimis Judæorum, et sarracenorum, de non alienandis possessionibus tributariis Judæorum et sarracenorum.*

(3) Loc. cit. vol. I, llib. II, *de Postulando:* «Si 'l senyor del lloch diu á algú:—Tú has obrat malament tent axó,—no se li deu tornar contesta, perque 'l senyor pot dir lo que vol, sia en bé, sia en mal.»

(4) Loc. cit. vol. II, llib. I, *de Satisdando.*

(5) Ibidem, llib. I, *quod cujusque universitatis.*

(6) Ibidem, llib. I, *de Satisdando*, llib. II, *de Probationibus.*

(7) Loc. cit., *de Satisdando.*

(8) Ibid, llib. IV, *de Rerum Testatione;* llib. VIII, *de Pignoribus;* y vol. II, llib. I, *de Pignoribus*

La obra d' en Vidal de Canyelles admet als advocats: fins en los assumptos civils lo jutge dona un advocat de ofici á la part qui jura no haverne trobat cap (1). Solament pot parlar lo advocat, no tenint cap efecte tot lo que puga dir ó confessar qualsevulla altra persona, encara que fos la matexa part interessada. «La sentencia 's dicta segons los furs, y les declaracions del advocat.» (2).

ARTICLE IV

Continua la materia del article anterior: Breu judici critich de la obra llegislativa d' en Vidal de Canyelles

LO CÓDICH D' OSCA

Admet la obra d' en Vidal de Canyelles quatre menes de proves: les escriptures, los testimonis, lo jurament y 'l deseximent ó desafio judicial (3).

Les escriptures, adhuc les legalisades per un notari, no son válides sinó per espay de vint anys, si 'l notari qui redactá la acta y 'ls testimonis son ja morts (4).

Pera plantejar la prova testifical d' un fet, se necessiten «dos testimonis llegítims qui donguen un testimoni suficient.» No més tinguen l' edat de set anys ja n' hi há prou, mentres lo fet haja passat en algun siti ó lloch desert «ahon no hi haja res conreuat ni habitat (5).

Los testimonis deuen donar fiança de presentarse lo dia fixat per lo jutge: se 'ls escolta davant mateix de les parts; y devia havernhi, quan menys, un de cada relligió, si les parts contraries eren de relligions distintes (6).

Lo dia senyalat pera ohir als testimonis que presentava una de les parts, si no vé la part contraria, aquell qui 'ls presenta deu esperarse ab ells, ab los promens y 'l jutge, fins que surte ja la primera estrella. Aleshores crida tres vegades al absent ab estes paraules: «Tú, fulano, ¿ahont ets? vina á presentarte, que vaig desseguida á donar los testimonis segons los furs y en virtut de la sentencia donada aquí ara entre nosaltres.» Desde aleshores l' absent restava condemnat, á no ser que provás son llegitim impediment (7).

Aquest fur, ahon ab tanta evidencia s' hi veu un vestigi germánich, ó millor dit, lo carácter figurat, comú á totes les llegislacions primitives, es un dels que donen al códich aragonés una fesomia molt distinta del códich valenciá, y fins del *Forum Judicum* y dels *Usatges* de Barcelona. Fos que estes costums simbóliques haguessen passat de la Aquitania al Aragó, ó que haguessen nascut espontáneament en lo mateix pays de Sobrarb, com á conseqüencia d' una situació política y d' un estat intelectual molt análech al dels barbres, lo cert es que, en ple segle tretzen,

(1) Vol I, llib. II, *de Advocatis*.
(2) Ibidem, *de Advocatis*.
(3) Loc. cit. vol. I, llib. IV, *de Testibus; de Fide instrumentorum*.
(4) Loc. cit., *de Tabellionibus*.
(5) Loc. cit. vol. I, llib. IV, *de Probationibus et de Testibus*.
(6) Loc. cit vol. I, llib. IV, *de Testibus*; vol. II, llib. II, *de Testibus et de Testibus cogendis*.
(7) Loc. cit. vol. II, *de Testibus*.

quan los llegisladors y 'ls juristes de tota la Europa feyen esforços, algunes vegades tontos y desgraciats, pera enlayrarse fins á les abstraccions y á la lógica del códich de Justiniá, les costums aragoneses obligaven á en Vidal de Canyelles á sancionar usos dels segles passats, que no s' avenien gens ni mica ab la civilisació de la época. Y açó 'ns esplica 'l perque solament á Aragó, entre tots los Estats d' en Jaume I, s' hi conservava 'l deseximent judicial dels testimonis (1); y açó 'ns esplica també 'l perque á cada plana dels seus Furs hi trobám lo jurament, unes vegades del demandant, altres vegades del acusat, y altres d' alguna de les parts, acompanyada de testimonis, qui juren ensemps ab ella, fentnos recordar en certa manera dels *conjurators* d' Alemanya (2).

Quan un seglar reclamava com á propi seu un immoble possehit per una esglesia, «los clergues d' aquella esglesia devien agafar terra de aquell camp, y posarla sobre l' altar, y aquell qui reclamava havia de jurar, sobre 'l mateix altar, que lo camp d' ahont era la terra que hi havia sobre la ara havia sigut seu y devia esserho. Si prenia la terra que hi havia en l' altar, lo camp era seu. No obstant, los clergues de la esglesia, quan lo seglar anava á fer lo jurament, despullaven l' altar de tots los adornos, hi posaven al voltant espines, hi posaven á sobre les reliquies de la esglesia y feyen tocar les campanes, y axís es com lo seglar jurava» (3). Aquesta costúm singular sembla talment apresa dels pobles de la Aquitania.

Molt més freqüent era encara lo jurament del defensor, qui decidia 'l procés, quan á falta de documents y testimonis no podia tenir lloch lo deseximent judicial (4).

Lo cristiá, acusador d' un juheu, devia jurar, quan se tractava d' una quantitat inferior á sis sous, sobre 'l cap del seu padri; si la suma era major, sobre 'ls Evangelis y la creu. Lo juheu prestava 'l jurament sobre la lley de Moisés, fins á dotze diners, y si 's tractava de majors quantitats, sobre 'l mateix document del crédit. Lo serrahí devia prestar jurament al cristiá y al juheu «*per totum bille, ylledi, leilleha illehua*» (5).

Pera suplir les proves escrites, los testimonis y 'l jurament, ó en corroboració d' ells, la llegislació de la edat mitjana admetia generalment les proves judicials ú ordalies, lo torment, y á vegades lo procehiment d' investigació, prenentho dels tribunals elesiástichs. ¿Ab quin títol y fins ahon s' empleyaven aquests diversos medis de convicció en lo sistema de procehiment de cada poble? De la contesta que 's done á esta pregunta pot deduhirsen lo grau de civilisació d' una societat, y 'l geni dels seus llegisladors.

En quant á en Vidal de Canyelles més deu judicársel per lo Códich de Valencia que per lo d' Osca, que 'ls usos y les costums d' aquí eren inflexibles y embarraçaven la seva acció; ab tot y açó, la societat aragonesa nos sembla, sots lo punt de vista del procediment, que 's trobava en un estat molt més favorable que 'l de la majoria de les altres nacions europees del tretzen segle. Emperó aquest resultat no 'l devém atribuhir á sa major civilisació, sinó á un cert esperit bastant altiu d' independencia, refractari á tot alló que no s' avingués ab la dignitat del home y ab la llivertat del individuu.

Lo torment ni 'l anomena per res en Vidal de Canyelles, y, com ho proven

(1) Loc. cit. vol. II, llib. II, *de Testibus cogendis.*
(2) Ibid. vol. I, llib. IV, *de Testibus.*
(3) Ibid. vol. I, llib. III, *de Foro competenti.*
(4) Loc. cit. vol. II, llib. II, *de Sacramento deferendo*
(5) Ibib. *de Testibus et de Sacramento deferendo;* llib. VIII, *de Sacramento Sarracenorum* (appéndix).

molts documents llegislatius posteriors, sembla evidentment comprés en la proscripció del sistema de indagacions *(inquisitio, pesquisa)* decretada per lo Códich d' Osca.

Sabut es que, segons lo sistema germánich, quan les parts havien esposades llurs rahons y presentades les proves, si 'l jutge no 's trobava encara prou ilustrat sobre l' assumpto, ordenava á voltes lo jurament de hu dels pledejadors y altres vegades lo judici de Deu. La Esglesia enemiga y ab moltíssima de rahó d' aquests dos modos de procedir, perque l' un afavoria lo perjuri y l' altre ofenia les lleys de Deu y de la rahó, va introduhir en los seus tribunals la inquisició, ó sia, l' exámen detallat de les circonstancies de la causa, de les declaracions de les parts, de les proves que havien presentades, pera dur lo convenciment al ánimo del jutge y que pogués dictar la sentencia. Per desgracia, d' aquest principi escelent ne varen naxer conseqüencies dolentíssimes: los jutges, pera fugir de llur responsabilitat, donant á la sentencia una aparença més sólida que llurs propies conviccions, s' imaginaren medis diversos de fer confessar á les parts, y d' aquí l' origen dels procediments segrets y del torment dels acusats y dels testimonis, renascuts de les llegislacions antigues.

Sant Lluis de França, ab lo sentiment instintiu de la equitat que caracterisa tots los seus actes, admet la inquisició, peró rebutja, al menys implícitament, lo torment. Les costums aragoneses rebutjaven lo mateix á la una que á la altra, escepció feta de quan se tractava de la falsificació de moneda per un estranger (1); peró en cambi admetien, com havém dit ja, lo jurament y 'l judici de Deu en forma de combat.

Les ordalies vulgars, açó es, les proves d' aygua freda y aygua bullenta, lo ferro encés, lo foch y la creu, no s' usaven ja en lo tretzen segle (2). En Vidal de Canyelles es un dels primers llegisladors qui les aboliren d' una manera termenant. «A honor d' aquell qui digué: *No tentarás al Senyor ton Deu*, abolim complertament, y pera tots los casos que puguen esdevenir, —va escriure lo sabi Bisbe d' Osca,—lo judici per lo ferro encés, la aygua bullenta, y altres semblants; de manera, que de avuy endavant, enlloch de la nostra jurisdicció ó dintre, si 's vol, dels límits de les nostres terres, no s' ordenarán maymés aytals judicis, ni s' imposarán, ni 's permetrá que 's verifiquen voluntariament.» (3). La abolició del combat judicial devia esser una conseqüencia lógica d' aquesta lley: axis ho decretaren n' Alfons X á Castella y Lluis IX á França, peró no n' exiren ni l' un ni l' altre. Y es que en aquella institució hi havia alguna cosa més que un senzill judici de Deu. Lo combat judicial basava principalment sa força y vigor en lo principi cavalleresch del pundonor; axis es que 'ls llegisladors del tretzen segle no pogueren dominar les costúms de llur época, y si en Jaume I aconseguí, á Valencia, reduhir notablement los casos en que 'l desafio era permés per la lley, s' esforçá inútilment pera obtenir los matexos resultats en lo regne de Aragó.

La forma del desafio, de la que s' ocupen detalladament los Furs de Valencia—obra també d' en Vidal,—perque tendien á ferla lo més rara possible, era tant coneguda de tothom al Aragó, que quasi no 'n parla gens d' ella lo Códich d' Osca.

Pera acabar lo pertocant al procehiment, farém observar que 'ls furs aquests res nos diuen respecte á la forma y al nombre de les apelacions (4).

Si buscám en aquesta obra d' en Vidal los principis que regien la menor edat, la

(1) Loc. cit. vol. I, llib. IV, *de Testibus.*
(2) *Lafuente:* Historia de España, parte II. lib. I, cap. XXVI.
(3) *Fueros.* vol. I, llib. IX, *de candentis ferri judicio abolendo.*
(4) Lo títol *De Appellotionibus*, (vol. I, llib. VIII), no mes parla de les prórrogues de l' apellació y dels gastos.

adopció y la tutela, sols hi trobarém petites indicacions, tretes imperfectament del dret romá. Unicament observarém que en la lley aragonesa, lo mateix que en lo dret canónich, sols s' anomena menor edat, la que dura fins als catorze anys (1).

Admet també est Códich la *desafiliació*, que era una pena major que la desheretació, puix rompia tots los vincles legals entre 'l pare y 'l fill. La *desafiliació* solament podia tenir cas per tres motius: si se atentava á la vida del pare ó de la mare; si 's descuydava lo lliurarlos del cautiveri, y tenint relacions ilícites ab la llegítima muller del pare (2).

La emancipació no hi era en la terra aragonesa: allí no 's conexia lo poder patern en la accepció que 's dona á esta paraula en lo dret romá; peró la autoritat del pare de familia, que está en lo seu lloch, no 's troba més definida y reglamentada en lo Códich d' Osca, que la adopció y la tutela. La rahó y la equitat, que segons lo proemí dels Furs devien suplir únicament quan la lley callava, no podien omplir aquests buyts, de modo que 's feu necessari recorrer en estes ocasions al dret eclesiástich, invocat sempre en los punts que 's referien á la organisació de la familia y als devers de sos individuus entre sí.

La reglamentació del dot nos fá recordar les costums germániques, reproduhides, en part, en lo *Forum Judicum*. Lo marit constituheix lo dot *(dos)* de la muller; los bens que duu aquesta, se anomenen *axovar;* lo dot constituhit per lo marit no 's regula per los bens que duu la muller, sinó per la qualitat d' aquesta.

A Valencia y aquí á Catalunya dihém *axovar* al verdader dót que porta la dona. Lo del marit es lo *escreix*, ó augment del dot. Com se veu, donchs, lo dot aragonés tenia molts punts de semblança ab la viudedat de les costúms franceses.

La esposa noble rebia del seu marit tres heretats, si les tenia, ó sinó li donava lo que possehia (3). La dona del burgés *(francha, id est civitatis)* tenia al menys 500 sous de dot, hipotecats sobre 'ls bens del marit. La *villana* devia rebre una casa cuberta per dotze vigues, una *arenzata* de vinya, y un camp ahont s' hi pogués sembrar fins á una arroba de blat (4).

La muller no podia renunciar lo seu dot sense 'l consentiment del seu pare ó d' un parent, ó de dos parents próxims, si lo pare era mort (5).

Ni 'l marit ni la muller, tinguen ó no tinguen fills, poden de cap manera enagenar los bens si no es ab lo consentiment de abdós. L' *axovar* sempre era enagenable mentres vivien fills (6).

La viuda, si no 's tornava á casar y vivia honestament, conservava l' us de fruyt dels bens de son marit; de lo contrari, fins se la privava del dot (7).

La viuda noble, que no 's tornava á casar, podia hipotecar una de les tres heretats que havia rebut de dot, pera viure, si no tenia fills qui cuydassen d' ella. També 'n podia donar una d' aquelles tres heretats á un fill seu; y la altra á la esglesia hon fos enterrat lo marit, sempre que ella escullís la matexa sepultura, y repartir la tercera heretat entre 'ls seus fills (8).

Si la muller noble moria abans del marit, los fill heretaven lo dot: no obstant, si lo marit volia contraure un segon matrimoni y no tenia més bens, podia pendre de

(1) Loc. cit. llib. V, *De Contractibus Minorum, de Natis ex damnato coïtu;* llib. VIII, *de Adoptionibus.*
(2) Loc. cit. vol. I, llib. VI, *de Exheredatione filiorum.*
(3) Loc. cit. vol. I, llib. V, *de Jure dotium.*
(4) Ibid., *de Jure dotium.*
(5) Ibidem, *de Contractibus conjugum.*
(6) Loc. cit. llib. IV, *Ne vir sine uxore;* llib. V, *de Jure dotium.*
(7) Ibid. llib. IV, *de Jure dotium.*
(8) Ibidem, *de Jure dotium.*

aquelles tres heretats la que valia menos, y si 's casava per tercera vegada, encara podia agafar *la menos bona* de les dues heretats que restaven (1).

L' espós, qui sobrevivia, no podia donar res de sos propis bens á un dels fills del matrimoni en lo cas de tenirne diversos, si no tenia la autorisació de la esposa difunta per medi d' una acta auténtica. Aquests donatius no més eren permesos si per voluntat del espós qui sobrevivia, ó á conseqüencia d' un segon casament, se procehia á la partició dels bens entre 'ls fills y l' espós sobrevivent (2).

En les lleys de successió hi trobám los matexos carácters de les costums franceses: la successió dels propis, la sustitució pupilar, que 'ls bens tornassen á la branca d' ahont venien (3). La preocupació constant d' en Vidal de Canyelles sembla haver sigut lo impedir la subdivisió de la propietat immoble y que passás d' una familia á una altra. Axís, quan dos germans possehexen *pro indiviso* un immoble, que 'ls hi ve de llurs ascendents, la part del qui mort passa á augmentar la del propietari, ab esclussió dels altres germans (4). No hi havia en Aragó lo dret de primogenitura, repartintse 'ls bens paterns y materns per parts iguals entre tots los fills; peró un d' ells, ab lo consentiment del pare y de la mare, podia esser beneficiat ab un obgect: moble ó immoble. Entre les families nobles aquest immóvil ó immoble podia esser dels que los Furs anomenaven una *heretat* (5).

A més de les causes de desafiliació de que ja havém parlat, les causes de deseheretació eren les següents: pegar al pare ó á la mare; negarloshi lo jurament en justicia; intentar ferloshi perdre los bens; tractarlos de mentiders en públich y agafarlos per los cabells (6).

La obra d' en Vidal de Canyelles no parla gens de la successió dels ascendents; cosa que res te d' estranyar, puix la jurisprudencia aragonesa sempre ha sigut poch favorable á esta mena de successió.

En lo Códich d' Osca hi son admeses dues classes de testaments: l' un escrit y l' altre verbal, anomenat també *nuncupatiu* pels comentaristes del dret romá (7); peró aquestes dues maneres de donar valor legal á la manifestació de la darrera voluntat no tenien cap de les formalitats que 'ls eren inherents en temps de Justiniá. Los Papes varen donar lo primer exemple d' aquesta simplificació, que aprés varen adoptar quasi totes les llegislacions.

Lo Códich del Bisbe d' Osca solament s' ocupa del testament verbal; mes de les seves paraules se 'n deduheix palesament la existencia del testament escrit, pera la validesa del qual les decretals declaren esser ja suficient la intervenció d' un notari, y á falta d' aquest, del capellá de la parroquia, acompanyats un y altre de dos testimonis (8).

Lo testament verbal deu ferse davant dels exequtors testamentaris *(spondalarii, cabeçalarii, manumissores)*. Aprés de mort lo testador, juren *«per Deu y per llur ánima»* davant de dos testimonis y d' un notari, qui escriu lo testament, que aquella es la darrera voluntat del difunt.

Aquests exequtors testamentaris poden esser ó 'l capellá de la parroquia acompanyat de dos testimonis, ó tres d' aquests darrers, ó en cas de necessitat lo capellá

(1) Loc. cit., *De Jure dotium.*
(2) Ibidem, llib. VIII, *de Donationibus.*
(3) Ibid. llib. VI, *de Rebus vinculatis; de Natis ex damnato coïtu.*
(4) Loc. cit. llib. III, *de Communi dividundo.*
(5) Ibid., *de Exhæredatione filiorum;* vol. II, llib. IV, *de Donationibus.*
(6) Idem idem,
(7) Glossaire de Du Cange, v.' *Nuncupativum.*
(8) Greg. IX, *Decretales,* llib. III, tít. XXVI, cap. 10 y 11.—*Fueros,* vol. I, llib. V, *de Tutoribus, Manumissoribus,* etc.

ensemps ab una dona de bona fama, ó finalment, en llochs deserts, dos nens de set anys al menos (1).

La donació *inter vivos* no podia ferse sinó per un acte públich, ab la intervenció de testimonis y ab caucions y fermances que assegurassen la exequció de les clàusules del contracte (2). En lo dret aragonés la caució ó fermança es la garantia de tota mena de contractes, al mateix temps que es la basa de tot procehiment, y en rahó d' açó, admés lo sistema, devia procurarse que fos possible trobar caucions, donant garanties als qui les oferien. Per açó los villans *de parada* estaven obligats á respondre dels compromisos de llur senyor, mentres aquest los indemnisás dels perjudicis que per alló se 'ls seguissen. Per açó també lo fiador, qui paga pel deutor, reb com á indemnisació, no sols l' import del deute, sinó també 'l doble dels gastos, y pot hipotecar los bens del deutor, y pendre los seus mobles en penyora (3).

Se comprén facilment que 'l títol de les caucions ó fermances *(de Fidejussoribus)*, que 's completen l' un al altre, sien los que tinguen en tot lo Códich d' Osca un nombre major d' articles. Del darrer sols n' estractarém tres disposicions característiques: la una d' elles permet, en casos determinats, agafar una penyora *«en temps de dejuni, lo mateix que en un altre qualsevulla»*: l' altre autorisa al acreedor qui agafa una penyora viva, un burro, una mula ó un cavall, á matarla ó dexarla morir, per no tenir que mantenirla; peró una vegada mort l' animal, «deu guardar la pell sencera, ab lo cap, los quatre cascos, les orelles y la cua, posarse dret sobre la pell y jurar, pels Evangelis y la creu, que la pell aquella que tenia sota 'ls peus era la de la bestia que havia agafada y morta segons lo fur de les penyores»: segons la darrera de ses disposicions, lo acreedor á qui 'ls furs autorisen pera agafar una penyora viva, tancada en la casa del deutor, deu enviar algú «que estiga á la porta de la casa del deutor, durant tres dies seguits, fins á que surten les estrelles, y veja si la dita penyora surt pera agafarla. Si durant aquests tres dies no ha sortit, pot, sense injusticia, lo senyor del lloch posar la *senyal* sobre la casa del deutor, ó sobre sa persona, si no tingués cap casa» (4). Los Furs anomenen *signale* ó *signum regis* á una marca que 's posava sobre 'ls bens ó sobre la persona del individuu al qui 's volia obligar á que 's presentás á la justicia (5).

Los títols referents á les vendes, als arrendaments, dipósit, préstechs, als poders, als contractes en general, y als danys causats per los homens y animals, no contenen cap nota caracteristica de utilitat pera la historia.

En lo pertocant á la prescripció no farém més que observar que, fidels observadors del principi sever de propietat, los Furs no admeten la adquisició d' un immoble per la possessió seguida de trenta anys, á no esser que 'l possessor se base en algun document, y prove que 'l qui lo reclama, durant tot lo temps que ell lo ha tingut, *«entrava y sortia en la vila ahon estava situada la finca.»*

Lo dret criminal d' Aragó nos mostra 'l segell germánich que caracterisa al *Forum Judicum*, y als *Usatges* de Barcelona. Com ells, admet la obra d' en Vidal de Canyelles, la composició, la venjança privada, lo talió, y ademés certs cástichs estranys ó crudels, últimes petjades d' un estat social més proper á la barbaria que 'l dels goths de Recesvinth ó 'l dels catalans d' en Ramon Berenguer.

Lo Códich d' Osca no parla sinó, com de passada, de la composició propiament dita, del *wehrgeld* pagat al ofés. Lo fur no intervé pera res en fixar la tarifa conten-

(1) *Fueros*, etc., vol. I, llibre V, *de Testamentis;* llibre IV, *de Fide instrumentorum.*
(2) Loc. cit. vol. II, llib. V, *de Immensis et prohibitis donationibus.*
(3) Loc. cit. vol. I, llib. VIII, *de Fidejussoribus;* vol. II, llib. IV, *de Fidejussoribus.*
(4) Loc. cit. vol. I, llib. VIII, *de Modo Mulctarum.*
(5) Loc. cit. vol. I, llib. VII, y vol. II, llib. II, *de Præscriptionibus.*

tantse ab determinar lo *fredum,* multa que sembla representa á la vegada los gastos de justicia, la compensació del perjudici causat al rey ó al senyor, á voltes també, la satisfacció donada á la societat per l' escándol ocasionat per un crim públich (1).

Un assessí, ó senyalat com á tal per la veu pública *(per famam),* havia de donar al rey ó al senyor, encara que no hi hagués la acusació privada, la multa *(calonia)* del homeyer; «peró—afegexen los Furs—que 's guarde dels parents de la víctima», puix per tot un any y un dia tenen lo dret de aplicarli la pena del talió. Solament aprés d' aquest temps lo culpable podia demanar l' esser judicat, y si se 'l condemnava á una pena corporal, se li tornava la multa, perque un mateix delicte no podia pas produhir dos cástichs (2).

A Aragó sembla que 'l dret á les guerres privades corresponía á totes les classes, segons los termens del fur que reglamenta 'ls desafios entre 'ls nobles, burgesos «y altres (3):» los Furs de Valencia, al contrari, sembla que no ho concedexen sinó als nobles y als burgesos honrats «que no treballen ab llurs mans (4).» En los dos regnes lo desafio devia tenir lloch per medi de tres testimonis de la matexa qualitat que 'l procurador, y que no fossen ni vassalls, ni parents, ni gent *«que menjassen pá»* de una de les parts. Hi havia deu dies pera prepararse á la lluyta, y no 's podia començar la guerra sense haver termenat aquest plaç. Passat que era, los adversaris, lo mateix que 'ls parents, vassalls y amichs que cada hu tenia, ja podien atacarse y matarse, «no essent responsables l' un del altre, ni davant lo senyor, ni davant los parents, ni davant la justicia.» Emperó, «qui matava al seu enemich no podia péndreli res de lo que portás á sobre, pera que no semblás un lladre més que un enemich» (5). La guerra privada no podia tenir lloch sense 'l consentiment de les dues parts. Si una d' elles proposava que la justicia reyal judicás les diferencies, la altra devia sotsmetres á est franch albir, puix d' altra manera lo rey prestava auxili al qui l' havia invocat, y 'ls bens del qui rebutjava l' arbitratge eren entregats al seu enemich.

En virtut del dret de *desnaturalisació* se podia fer la guerra al senyor y al mateix rey (6). Los Furs de Valencia manen que «sense motiu no 's desafie ni s' afligesca al senyor,» peró no imposen cap sanció á aquesta orde.

En lo Códich del Bisbe Vidal hi han dues classes de trayció: la primera comprén la mort del senyor y les relacions adúlteres ab la muller de aquest darrer; la segona, qualsevulla acte de guerra privada, quan no hi ha hagut lo corresponent desafio. La primera d' aquestes traycions deu provarse ab testimonis, y no essenthi aquests ab lo desafio entre adversaris iguals en forces físiques, es á dir, lo desafio *per consimilem:* la segona, per medi del desafio *per parem,* açó es, entre combatents, iguals en naxement, en fortuna y en forces. Lo provocador venia obligat á presentar un campió qui fos igual al desafiat, y si no podia ferho, per tres vegades se 'n havia de desdir en lo camp de la lluyta, declarant que 'l seu adversari «no merexia cap mal.» Provada la trayció, se la castigava ab la mort y la confiscació de bens (7). Se considerava que ofenia á la societat, y per açó era comptada entre los quatre delictes de aquest género que senyala lo Códich d' Osca. Los crims d' heretgia, sodomia, blasfemia y lesa magestat, que se 'ns presenten ja á primera fila en les llegislacions de la edat mitjana, y contra 'ls quals ordinariament s' estrema lo rigor de la penalitat,

(1) Loc. cit. vol. II, llib. I, *de Satisdando.*
(2) Ibid., llib. IX, *de Homicidiis.*
(3) Ibidem, *de Forma diffidamenti.*
(4) Furs de Valencia, llib. IX, rúb. VIII, fur 14.
(5) *Fueros, Observancias,* etc., vol. I, llib. IX, *de Homicidio.*
(6) Loc. cit. vol. I, llib. VII, *de Expeditione infantionum.*
(7) Hid. llib. IX, *de Proditoribus, de Proditionibus, de Confirmatione peqis.*

ni 'ls menciona, y ab molta de rahó, la obra de en Vidal de Canyelles, puix los tres primers eren de la competencia de la justicia eclesiástica, á la qual les costúms aragoneses semblen no voler donarli l' auxili del braç secular; y en quant al darrer, en un pays ahon la persona del rich-home es inviolable, com la del sobirá, ahon s' autorisa la guerra de la nació contra 'l rey, y fins quasi ho manen los furs polítichs, no hi pot haverhi lesa magestat; de manera que esta paraula solament una vegada la veyém en lo códich aragonés, com á una reminiscencia romana, al acabar la fórmula ab que fineix lo proemi.

Los delictes contra la societat se reduhexen á quatre: la trayció, la violació de la protecció reyal, lo brigandatge y la falsetat. Lo brigandatge, segons los casos, era castigat ab la pena de mort, ab altre cástich corporal, la confiscació, lo desterro perpétuu, ó una multa pagada al fisch, á més de la reparació dels perjudicis (1).

En lo crim de falsetat hi anava comprés lo jurament fals. Al fals testimoni se 'l marcava ab una creu doble, una sobre 'l cap, que no era més que una senzilla tonsura; la altra en lo front per medi d' un ferro encés, y desseguida era tret ignominiosament de la població ahon havia comés lo delicte (2).

En quant als crims de carácter privat hi trobám en lo fur que tracta del enmetzinament, una reminiscencia de la lley góthica: que si la víctima no mor, se li entrega lo culpable pera *«que 'n faça lo que 'n vulga»* (3).

Qui viola una soltera, deu aprés casarshi, ó donarli prou diners pera trobar un marit de sa matexa qualitat. La lley no prevé 'l cas de que esta condició no pogués complirse, axís es que estas disposicions deuen completarse ab les dels *Furs* de Valencia sobre la matexa materia.

L' adúlter sorprés *infraganti,* pert los seus vestits y deu pagar una multa, si 's vol lliurar dels açots públichs. La dona culpable queda privada dels seus drets al dot (4).

Los colps que produhexen efusió de sanch eren castigats ab una multa de 250 sous, qualsevulla que fos la qualitat del ofés. La pena variava segons la gravetat de la ferida, l' instrument ab que s' havia feta, y 'l lloch ahon s' havia comés lo delicte: en certs casos, si 'l condemnat no podia pagar la multa, se li tallava la má.

Una de les injuries més grosses, castigada ab la multa de 500 sous, era aturar per la brida lo cavall d' un noble.

Era ofendre á una dona noble, lo pegar á algú en sa presencia. Qui cometia est delicte, devia anar ab companyia de dotze de sa qualitat, á cercar á la dama ofesa, y abraçarli los peus, demanant lo perdó que ella no podia negar (5).

En lo títol que tracta del robo s' hi torna á veure la vella y crudel penalitat del pays de Sobrarb. Qui robava un gat, y era pobre, devia anar per la població portant un gat sobre ses espatlles núes, mentres que tres ó quatre anaven açotant al home y al gat. Qui robava un be, que dugués campana y guiás á un ramat, «havia de ficar la má á dintre la campana y tot lo que hi entrava era tallat per manament del jutge» (6).

Nos causaria estranyesa que llegisladors ilustrats respectassen aquestes costums barbres, si en tots los payssos no hi trobassem exemples de la vitalitat de unes lleys semblants. La imaginació popular s' enamorá ab molta tenacitat de les formes de

(1) Loc. cit. llib. IX *de Confirmatione pacis.*
(2) Ibid. llib. VIII, *de Crimine falsi.*
(3) Loc. cit. llib. IX, de *Beneficis.*
(4) Ibid. vol. I, llib. IX, y vol. II, llib. VIII, *de Adulterio et Stuprso:* vol. I, llib. V, *de Iure dotium.*
(5) Loc. cit. vol. I, llib. IX, *de Injuriis, de Poenis.*
(6) Ibid. vol. I, llib. IX, *de Homicidio.*

cástich, que se avenien als seus gustos per medi de figures y símbols; de manera que, en lloch de tirar á la cara d' en Vidal de Canyelles l' haver respectat forçosament algunes d' estes costums, li devém aplaudiments, y molts, puix aconseguí desterrar algunes preocupacions ridícules ó iniqües, conservades fins á la seva época per la llegislació aragonesa. Tals, per exemple, com la que feya responsables als animals, y á les coses «arbres ó cases» —diu lo fur—del mal que ocasionaven (1), y també la que feya pagar á la dona ó als parents d' un condemnat, la pena d' un delicte, que ells no havien pas comés. Lo procehiment criminal essencialment no 's diferenciava del civil; emperó, alguns punts son dignes de recort. Desde 'l moment en que semblás suficientment provada la culpabilitat, lo jutge podia manar l' empresonament del processat ó reu (2). Aquesta restricció la introduhi sens dupte la jurisprudencia, quan lo procehiment d' investigació va suplir complertament al sistema de acusacions.

Lo privilegi del assil pera 'ls crims que no eren robo, rapte ó trayció manifesta, no solament lo tenien les esglesies ó llochs consagrats, sinó també les cases de tots los nobles (3).

En fi, la lley reservava la alta justicia, ó millor dit «la justicia de sanch» al rey y als magistrats instituhits per ell; peró pera una sobtilesa horrible, declara que 'l fer morir á un home «dins la presó, de fam, de set ó de fret», no es fer justicia de sanch, y de consegüent autorisa als nobles pera donar aquest horrible suplici al llur vassall, culpable d' homicidi, sempre que la víctima sia un *infançon*, puix fora d' est cas, la justicia pertoca al rey, encara que 'l senyor del condemnat ó 'l de la víctima, té dret á la meytat de la pena en diners, que pot imposarse (4).

Aprés de haver ajuntat les notes característiques de la llegislació aragonesa del tretzen segle, no tenim pas la necessitat de refutar l' error dels qui, enganyats per la forma romana dels títols del Códich d' Osca, no han vist en la obra d' en Vidal de Canyelles mes que una senzilla recopilació del dret de Justiniá (5).

Si tinguessem de cercar en la Europa de la Edat mitjana un pays qual dret privat se semblás al d' Aragó, en alló que en Beaumanoir anomena «lo dret comú á totes les costums de França», hi trobaríam molts punts de semblança ab les lleys d' Osca; emperó, es més exacte 'l dir que l' Aragó solament se sembla á sí mateix. De la barbaria en que varen quedar los cristians qui, ab motiu de la invasió dels alarbs, buscaren un refugi en les esquerpes montanyes de Nabarra; de la tenacitat ab que 's donaren al conreu de una terra ingrata, á qui estimaren més, perque no sols los hi costava suhors, sino també sanch, y molta; d' aquestes y d' altres causes semblants, fácils de veure, va naxer la originalitat notabla que caracterisa á les lleys civils d' Aragó, com caracterisa també ses costums y lleys polítiques.

Aixís s' esplica aquesta organisació especial que fa residir la autoritat més en la generalitat dels ciutadans, que no pas en los mandataris d' un poder central, qui no té cap força coercitiva, y al qui substituhexen les fermances y les penyores, com contractes entre particulars. La prescripció del torment no regoneix un altre origen; lo aboliren, no perque lo esprit barbre d' aquells pobles veyés lo vici radical de aquesta institució, sinó perque 'ls hi semblava una ofensa á la dignitat humana, y á la fé que l' home deu prestar á la paraula d' un altre home.

De aquestes antigues costums aragoneses, y de les vingudes dels payssos sep-

(1) Loc. cit. vol. I, llib. IX, *de Homicidio.*
(2) Ibid. vol. I, llib. IV, *de Fidejussoribus,* § 9.
(3) Loc. cit. vol. I, llib. I, *de his qui ad Ecclesias confugiunt vel palatia Infantionum.*
(4) Ibid. llib. III, de *de Jurisdictione omnium Judicum;* llib. IX, *de Homicidio.*
(5) Vejas per exemple, *Sempere:* Historia del Derecho español, llib, III, cap. IX.

tentrionals, procedeix la publicitat de la justicia, la participació donada als promens en la decisió de la majoria dels negocis, lo desafio judicial, alguns restos del sistema de *conjurators*, certes fórmules del jurament, la composició, y sobre tot la vigorosa constitució de la familia, basada en una certa comunitat de bens entre 'ls esposos, en l' us de fruyt de la viuda, en llur amor als propis terroços y als bens patrimonials.

Lo *Forum Judicum* ha proporcionat á la obra d' en Vidal de Canyelles alguns elements pera lo régimen del dot, la composició, lo jurament, y altres molts punts, peró d' importancia més petita; mes allá ahon principalment s' hi veu la influencia del Códich dels goths es en les disposicions que reglamenten la distribució dels bens del difunt en parts iguals entre 'ls seus fills.

Axís que 's publicá esta compilació d' Osca, son autor ja conegué que no hi apendrien totes les classes socials lo conexement de llurs devers, y açó fou la causa de que escrigués lo llibre conegut ab lo nom de *Liber in excelsis*, ahon suplia lo que hi mancava á la colecció dels Furs. Desgraciadament perdut aquest llibre, no més conexém d' ell los capítols que 'ls escriptors jurídichs han reproduhit en llurs obres.

Pera l' exámen del Códich d' Osca, com s' ha perdut lo text primitiu, escrit en llengua aragonesa, nos havem servit de la traducció llatina, publicada per los senyors Savall y Penen en los *Fueros, observancias y Actos de Corte del reino de Aragón, Zaragoza, 1866*. En les «*Notes*» trobarán, los estudiosos, lo Proemi y 'ls títols del Códich d' en Vidal de Canyelles. Passém ara á estudiar la obra llegislativa de aquest mateix en lo regne de Valencia.

(A) ARTICLE V

Estudi crítich de la obra llegislativa d' en Vidal de Canyelles

LOS FURS DE VALENCIA

Lo estudi detallat de la altra obra d' en Vidal de Canyelles, *los Furs de Valencia*, es menys curiós que lo del Códich d' Osca, puix que no es ella tan original com aquesta; no obstant, li fan molta injusticia 'ls historiayres y jurisconsults quí permeten s' estiga plena de pols en les biblioteques, no veyenthi més que una imitació del códich de Justiniá (1). Y ab tot y açó, aquestos *Furs* donen moltíssima llum sobre la obra llegislativa del Bisbe d' Osca; ells nos espliquen lo Códich d' Osca, com per medi del Fur de Mallorca s' espliquen les esgarriades constitucions que completen los *Usatges* catalans.

Fixéuvos en lo códich aragonés, incomplert en lo fondo, barbre en sa forma, y si no sabéu la existencia de la colecció valenciana, en Vidal de Canyelles vos semblará un llegislador inhábil, qui desconeix les aventatges de la unitat, y pert lo temps en esforços plaussibles, peró impotents, pera fer entrar al Aragó en la corrent de idees, que devien produhir los *Etablissements* y les *Set Partides*. Contemplant axis á en Vidal, sembla com un comparsa de la gran reforma, quals papers principals pertoquen á Sant Lluis y á n' Alfons X.

(1) La que nosaltres estudiém es de la Biblioteca del Seminari de Barcelona. La descripció bibliográfica la posarém més endarrera.

Peró, tragau la pols dels *Furs de Valencia*, llegiu en ses planes tot un programa llegislatiu escrit per lo mateix Bisbe d' Osca, en Vidal de Canyelles, miréu com aquest hi assaja les seves forces, preguntéu per qué vá sembrar aytals principis á Valencia, semblant que 'ls ignorava quan escrivia pera l' Aragó, y la historia de les costúms, millor encara que la historia dels fets, vos donará una resposta satisfactoria, y veuréu brillar en tot son esplendor la previsió política que posa 'l nom d' en Vidal de Canyelles entre 'ls dels grans homens del tretzen segle.

Com á consequencia de certes transaccions que feu en Jaume I ab la noblesa de Aragó y de la necessitat de derogar les lleys generals á favor de les poblacions y terres feudals encarregades de la defensa de les fronteres, lo regne de Valencia tingué que renunciar á la gloria d' esser lo primer dels Estats europeus, qui disfrutá d' una llegislació unificada sots l' imperi del primer dels códichs complerts que vegé promulgar lo segle XIII.

Ab tot y la prohibició ab que fineix lo proemi dels *Furs*, lo dret aragonés, lo de Catalunya y sobretot les idees feudals, en sa lluyta á mort contra 'ls principis romans, pam á pam disputaren lo terreno al códich de Valencia, fins á tal punt, que en lo segle XVI aquelles lleys promulgades «pera tot lo regne, y totes les ciutats, castells, pobles, cases de camp y llogarets edificats ó que s' edificassen en lo regne» solament regien en la capital y havien baxat á la trista qualitat de furs municipals.

Si 'l seu imperi no 's vá estendre tan com desitjava en Vidal de Canyelles, no es possible desconexer, aprés d' examinat aquest códich, la importancia immensa que li donen en la historia de la llegislació europea, la data que porta, lo esperit que l' anima y sa perfecció relativa.

Considerada baix un altre punt de vista, hi trobám en la obra que 'ns ocupa un dels documents més curiosos y tal vegada menys coneguts de la literatura catalana. Vá esser escrita en catalá, y per ella 'l *romanç* se convertí en la llengua dels tribunals, y 's maná s' empleyás esclusivament pera tots los actes del procehiment, los discursos del advocats y les sentencies dels jutges (1). Lo catalá era, en efecte, més generalment comprés que la llengua aragonesa, y á més d' aquesta rahó d' utilitat práctica, que s' unia á la amor que l' Alt en Jaume tenia al llenguatge matern, s' hi veu en aquestes disposicions la idea de no dexar passar de sos límits naturals la llengua y les institucions d' Aragó, donant per al contrari la major estensió possible á la llengua de les poblacions del Mediterrani, qual nacionalitat intentava reconstruhir lo fill d' en Pere 'l Católich.

Siga com siga, la veritat es que 'l códich valenciá ha sigut més afortunat que 'l d' Osca, puix ha arribat fins á nosaltres sense moltes alteracions. Dotze anys aprés de la conquesta, açó es, en 1250, lo acabá d' escriure en Vidal, y tot seguit fou lley á Valencia. Al cap de vuyt anys més tart fou revisat, corretgit y confirmat pel Monarca, qui vá imposar als seus successors la obligació de jurar sa observancia.

En lo doble proemi que li serveix d' introducció se hi veu dibuxada sa fesomia. Allí no hi ha Corts qual sanció sia indispensable pera donar als *Furs* llur força legal, ni assamblea nacional de cap mena: no més hi há un sobirá voltat dels seus consellers, quals opinions pot admetre ó rebutjar. Cert, que estos consellers son quasi tots senyors aragonesos y catalans, qui tenen grans medis d' influencia sobre la voluntat del Monarca; peró, al menys en principi, tornám á veure l' *imperator* romá ó 'l rey goth, qui reb «del Senyor de les criatures» lo dret de judicar als homens, y té tota la autoritat, encara que haja volgut aplegar alguns sabis al voltant seu. En primer terme aparexen entre aquests sabis los prelats, als qui, per deferen-

(1) Furs, llib. II, rúbr. VI, fol. 2; llib. VII, rúbr, II, fol. 2.

cia, demana 'l rey «llur assentiment y llur opinió»; peró quan se tracta dels consellers seculars, sien barons ó burgesos, pera que 's conega llur verdader paper, lo rey ja 's pren lo cuydado d' indicar que únicament los hi demana 'l parer.

En aquesta especie d' introducció al códich, escrita en l' estil sentenciós que lo clero y les escoles havien introduhit, s' hi barregen idees y frases tretes del Digest ab altres del códich góthich y de les Santes Escriptures. Tant aviat hi trobám una homilia sobre la necessitat de la justicia y la amor de Deu, com lo rey demana humilment al Senyor lo perdó de les faltes comeses en l' exercici de sa autoritat de jutge, y un xich més lluny hi veyém la traducció catalana del precepte de Ulpianus: *Honestè vivere, neminem lædere, suum cuique tribuere.*

Per fí, un troç ahon sembla reviure l' esperit dels concilis toletans, nos fá conexer fins á quin punt lo sentiment del dever minvava les tendencies absolutistes inspirades á en Jaume I, no per una ambició egoista, sinó per la amor del bé públich. «La rahó per la qual un rey deu regnar, escriu en Vidal de Canyelles, es principalment per la justicia, que se li ha donada, y si no hi hagués justicia, los pobles no necessitarien cap rey.» Lo *Forum Judicum* havia dit: «Fent justicia es com lo rey deu tenir lo nom de tal, y per açó 'ls antichs tenien est adagi: Rey serás quan faces justicia, y si no fas justicia no serás rey; de ahon se 'n deduheix que 'l rey deu tenir principalment dues virtuts: justicia y veritat.» (1).

Entre 'l códich dels goths y 'ls *Furs de Valencia* hi há la distancia que separa una monarquia teocrática en la que 'l rey elegit per los bisbes viu sempre amenaçat «de no esser rey», si s' aparta del camí de la justicia que 'ls prelats s' encarreguen de signarli, y una monarquia hereditaria, en la que rebent del cel, lo sobirá, la gracia necessaria pera governar, no regonexia cap intermediari entre Deu y ell.

Lo proemi dels *Furs* de Valencia es la única part d' aquest códich ahon s' hi troben disertacions pedantesques com les que omplen les planes de les *Set Partides,* fent que la obra de n' Alfons X se semble més á un tractat de moral que á una colecció de lleys. En Vidal de Canyelles va saber fugir d' aquest abús, y aprés d' haver pagat tribut en lo proemi á que 'ns referím al carácter especial del seu segle y á ses propies aficions, agafá, en quant ho permetia la llengua catalana, l' estil concís y 'l tó imperatiu que convé á un llegislador. S' hi veuen també en alguns punts les tendencies á acompanyar les prescripcions legals de la esplicació de les causes que les motiven, y un xich de prodigalitat en la redacció; pero aquest defecte es més petit en la obra del Bisbe d' Osca, que en los altres códichs de la matexa época.

Per basa y exemplar del seu treball va escullir en Vidal de Canyelles los nou llibres primers del códich de Justiniá, ja que 'ls tres darrers, que s' ocupen de materies administratives, no passaven més enllá de la ensenyança de les escoles. Pera aplicarla al regne de Valencia va esser estraordinariament abreviada la obra imperial. Estractá en Vidal y á vegades traduhí literalment los principis més notables, descuydantse algunes de les deduccions massa sobtils pera 'ls esperits de la edat mitjana, y los nombrosos casos particulars previstos per los emperadors.

Mes ja 's veu al primer cop d' ull que est treball se feu ab bastant poca lógica, fentshi, y á vegades tontament, alguns assaigs de generalisació, ab perdó sia dit del talent indiscutible del nostre Vidal de Canyelles; y la supressió de molts títols y lleys ha fet que en una matexa rúbrica hi hagen disposicions que no tenen cap relació entre sí, no trobanthi emperó á faltar les repeticions y les contradiccions del modelo. Aprés de haver seguit exactament l' ordre del códich de Justiniá fins al acabament del dret criminal, lo Bisbe d' Osca afegí al llibre nové, y tot confosament,

(1) Prólech, tít. I, lley 1.ª

varies rúbriques pertocants al dret feudal, á la administració, á la organisació judicial, á la policia urbana y rural y materies generals tretes del Digest, que haurien trobat un lloch més apropósit al davant mateix de la colecció.

No devém emperó creure que en Vidal de Canyelles fos solament un senzill imitador del códich imperial, perque no sabé lliurarse d' aquestes imperfeccions tan generals en lo seu temps. No solament hi veyém en la seva obra, y per cert posats ab molta maturitat de seny y en diverses proporcions, los grans conexements que ell possehia del Digest, de les Institucions, del *Forum Judicum*, y de les costums germániques, sinó que també s' hi troba en los *Furs* la influencia dels grans principis del dret natural y de la equitat que semblaven conservarse d' un modo especial en les Decretals, la necessitat de simplificar les formes y la d' enmotllar les lleys á les costums del temps y del pays. En Vidal de Canyelles conexent estos elements los feya servir pera la realisació dels seus progectes, y donava á sa obra la originalitat, la unitat, la saba, en fí, que dona vida á un códich nacional, y que may pot tenir una simple compilació.

Axí que entrám en l' estudi d' aquesta obra, ja hi trobám barrejats, segons la costum de la época, lo dret civil y 'l criminal, la administració y 'l procehiment, los principis més enlayrats y 'ls detalls insignificants de policía, admirantnos sobremanera la habilitat ab que en Vidal ha vorejat en mitg d' aquesta confusió, sense perdres may en ella, los abims més perillosos: les lleys sobre 'l clero y les lleys polítiques. La dificultat no estava en fugir d' estes qüestions, sinó que fent minvar notablement la massa influencia del clero en l' orde civil y en l' orde polítich, y fent notables esforços pera arribar á una igualtat relativa entre 'ls ciutadans y 'ls terrés, á los ulls de la lley, era precís no despertar la atenció de cap dels dos poders que durant tota la Edat mitjana avassallaren ensemps lo mon material y lo mon moral.

Los Furs de Valencia comencen per les materies relligioses. Conformantse ab lo manat en lo dret canónich autorisen al fill pera acusar al seu pare del crim de heretgía (1), castiguen ab penes pecuniaries ó corporals als qui reneguen (2), prohibexen termenantment lo esculpturar, pintar en públich y vendre les imatges de Deu y dels Sants (3), y per fí prohibexen també als juheus y als serrahins lo treballar en los dies de festa, si bé, en interés de la agricultura y pera alleugerir la situació dels serrahins sotsmesos, com també en atenció á que aleshores eren moltíssims los dies de festa posats per la Esglesia, aquestos darrers podien conreuar llurs terres y les que tinguessen arrendades, no observant sinó les festes de Nadal, Pasqua florida, Cincogesma y la Mare de Deu d' Agost (4).

Fins aquí en l' ordre espiritual, peró axis que tracta de reglamentar los devers y 'ls drets dels individuus del clero, en la societat civil, en Vidal de Canyelles muda la seva actitut. Ni 'ls clergues, ni les esglesies ó «llochs relligiosos» podien adquirir ab cap mena de títol un immoble, renda, ó cens, ó «tribut en diners ó en serveys» que carregás á un immoble. Solament les esglesies tenien lo poder de acceptar immobles ab títol de llegats, mes ab la condició de vendrels lo mateix any, pagant los drets del cambi y, en particular, subgectantse al dret del lluhisme, si la terra no tingués impostos.

Los individuus de les ordes relligioses no podien heretar á llurs pares ni parents (5). Aytal es la regla establerta en los *Furs*, si bé pochs anys aprés ja tingué d' esser alleugerida.

(1) *Furs*, llib. VI, rúbrica IX, fur 15.
(2) *Furs*, llib. III, rúbrica XXII, fur 8.
(3) *Furs*, llib. I, rúbrica XV, fur l' únich.
(4) *Furs*, llib. I. rúbrica VIII, fur 2.
(5) Obra citada, llib. IV, rúbrica XIX, fur 5, 6 y 7: llib. VI, rúbrica V, fur 5.

Lo Bisbe d' Osca vegé ben prompte 'ls inconvenients d' acumular la propietat immoble en poder de les corporacions. Les mans mortes privaven al rey de tots los drets á que donás lloch la transmissió d' un immoble, trayent del comerç moltíssima quantitat de bens.

Desde un principi ja varen esser de tres classes les propietats repartides per lo rey. Als uns los hi doná *honors*, qual concessió era 'l resultat d' una mira administrativa y militar, puix se tractava d' organisar la defensa de les poblacions, la justicia y la cullita dels impostos; á trescents vuytanta cavallers los hi doná feudos, y la gran massa de la propietat la repartí entre 'ls nobles burgesos y la má baxa, que havia pres part en la espedició.

La majoria de les terres del regne de Valencia eren complertament lliures, segons les matexes paraules dels *Furs*, lo rey no tenia «cens, fadiga, senyoriu, ni lluhisme, sinó en les coses immobles, sobre les quals d' un modo especial, espressa y nominalment s' havia retingut lo cens, fadiga, una part dels fruyts y un tribut ó servey anyal» (1).

La obra d' en Vidal assimila, sempre que es possible, los alous y 'ls feudos, los dominis nobles y 'ls que no ho eren. Los immobles, senyalats ab més freqüencia, «cases, jardins, camps, vinyes, hisendes, pobles, viles, remats, castells, *honors*,» se 'ls considera com si pertenesquessen tots ells á una matexa classe de propietat. La paraula *senyor* significa á la vegada amo, propietari y senyor. Aquesta manera de considerar la propietat simplificava moltíssim les materies dels feudos, arrendaments y censos.

Feta escepció d' algunes regles especials dels feudos, «lo que s' ha dit y establert pera les coses donades á cens, deu entendres de la matexa manera pera tot lo que será donat en cambi de certa quantitat de fruyts, servey, ganancia ó profit» (2). La assimilació de les especies diverses de propietat immoble era, donchs, tant complerta com podia esserho en aquells temps. La jurisdicció pera les qüestions relatives als bens que 's tenien á barata de cárregues ó serveys, pertocava al senyor, ó millor dit, al propietari *«senyor primer»* del immoble, sense distinció de possessors nobles ó no nobles, de terres que 's possehissen ab títol alodial ó de feudo (3).

En resúm, tot propietari d' un alou ó d' un feudo, fos noble ó no ho fos, disfrutava en virtut de la lley de uns certs drets, ahon no hi influhien pera res ni la seva qnalitat, ni la del seu immoble. Es amo y senyor: «pot fer sa voluntat en qualsevulla de les possessions, tan si te fills com si no 'n te, faça ó no faça testament, y de tot modo y manera» (4). Es lliure de dividirles indefinidament, donant cada troç á barata de cárregues ó serveys, peró mentres no mude la actitut respecte al seu sobirá, açó es, que: «no regonesca tenir cases, jardins, *honors*, castells, viles, hisendes ó altra cosa del regne de Valencia, pera un altre senyor ó príncep; com si, per exemple un rich-home, un cavaller ó burgés, regonegués tenir alguna de les dites coses per lo rey de Castella ó per lo Bisbe de Valencia, ó per quelsevulla altre home eclesiástich ó seglar» (5).

De esta manera los possessors d' *honors*, alous ó feudos podien tenir baix la llur dependencia á vassalls que 'ls hi estaven lligats per un conjunt de drets y devers mútuus; peró la gerarquia feudal ja no 's podia organisar en més graus que aquests. En los graus inferiors la acció del senyor del feudo ó del propietari d' un alou sobre

(1) Loc. cit. llib. VIII, rúbrica VIII, fur 26; y llib. IV. rúbrica XXIII, fur 11.
(2) Loc. cit. llib. IV, rúbrica XXIII, fur 51.
(3) Ibidem, llib. IV, rúbrica XXIII, fur 15, 16 y 17.
(4) Loc. cit. llib. VI, rúbrica IV, fur 25.
(5) Ibidem, llib. VI, rúbrica XXIII, fur 1.

los seus vassalls ó censalistes minvava notablement, puix aquests darrers podien separarse del senyor, ja fos en virtut de la *desnaturalisació*, ja en conformitat ab los Furs, que autorisaven á tot individuu, qui tingués una finca de un altre, per una cárrega, cens ó tribut ó servey, á tornar al propietari l' immoble que havia rebut (1). Lo propietari encara tenia un altre dret importantíssim, lo de jurisdicció, que les costums may dexen de considerar com á distinct del dret de propietat. No obstant, lo Bisbe d' Osca proclama que la alta justicia, «la justicia de sanch ó justicia personal» es «del imperi, y que 'l príncep no pot cedirla á ningú.» Axís es que estava prohibit á qualsevulla «*rich-home, noble, cavaller, ciutadá ó secular,*» atribuhirse semblant jurisdicció (2).

D' aquest modo lo sobirá s' atribuheix palesament lo dret de justicia; peró solament en un cas, en aquell que duga penes corporals (3). Si 's tracta de materies civils, relatives á una prestació de serveys, lo negoci 'l decideix lo propietari alodial. Si en lo plet ell hi pren part, senyala al censalista ó al vassall jutges que no li sien sospitosos pera 'l procés y pera «totes les apelacions», puix segons la lley «semblant jurisdicció pertoca al senyor, lo mateix que 'l lluhisme y la fadiga» (4). Pera tots los demés litigis, lo senyor ó 'l propietari de la ciutat, del castell ó del lloch, es lo competent en primera instancia, encara que 's tractás de vinyes, cases ó camps tinguts en alou, mentres estiguessen dintre del seu senyoriu. Las apelacions sempre 's presentaven davant lo *Justicia* de Valencia (5).

En resùm, en Vidal de Canyelles tracta de reconstituhir, segons lo modelo romá, la igualtat de tots los vassalls sota un sobirá absolut, y pera açó recula en certa manera fins al principi germánich primitiu, que estableix la igualtat de tots los homens lliures propietaris d' un troç de terra; peró trayent als drets quasi senyorials del propietari alló que permetien les costums del seu temps. Aquesta diferencia radical entre 'ls principis posats en práctica á Aragó, y 'ls que proclama lo códich de Valencia, dona origen també á molta diversitat en la organisació judicial. Lo cárrech polítich del *Justicia* no té una substitució análoga á Valencia: aquí un magistrat elegit cada any, y al qui anomena 'l códich *la cort*, jutja ab la assistencia dels promens totes les causes civils y criminals de la capital, y del seu territori. Té lo dret de elegir un assessor si ho creu necessari, y de nombrar jutges delegats pera la decisió de certs negocis, ó pera ocupar lo seu lloch en casos de absencia ó de malaltia. Cada població del regne té 'l seu *Justicia* ó jutge particular. qui disfruta de les matexes atribucions y está sotsmés á les matexes regles que 'l de la capital.

Considerat en conjunt, lo procehiment es quasi 'l mateix de Justiniá; peró simplificat notablement, puix en ell no s' hi troba ni 'l complicat sistema de les fermances aragoneses, ni la teoria de les accions del dret romá. Tan los símbols com lo procehiment oral dels temps primitius han fet pas al procehiment escrit, que es segret en alguns dels seus punts, seguint l' exemple dels tribunals eclesiástichs. Axí, verbi gracia, los testimonis son ohits tan sols per lo jutge, acompanyat d' un escrivá: la prova en justicia y la acusació no poden esser orals (6). S' hi conserven, no obstant, tres grans principis de la llegislació germánica, la publicitat dels debats aprés de la instrucció; la participació concedida en les sentencies als promens, y 'l sistema d' acusació en materia criminal.

(1) Loc. cit. llib. VI, rúbr. XXIII, furs 17 al 24.
(2) Ibid. llib. III, rúbr. V, fur 72.
(3) Ibid. llib. VIII, rubr. IV, fur 9.
(4) Loc. cit. llib. IV, rúbr. XXII, furs 15, 16 y 17.
(5) Ibid. llib. III, rúbr. V, fur 6, 8, y 68 al 71.
(6) Loc. cit. llib. IV, rúbr. IX, fur 30 y 31; llib. I, rúbrica VI, fur 9; y llib. IX, rúbr. VIII, fur 2.

«*La cort* no 's deu ocupar de cap crim ahon no hi haja acusador ó denunciador.» (1).

«No podém,—diu lo rey per medi d' en Vidal,—ni devém per cap dret, ni per cap rahó, ni per cosa alguna, acusar als nostres homens, de falta, injuria, ni crim, puix semblaria, si fessem açó, que teniam dos papers, lo de jutge y 'l d' acusador; no obstant, açó no deu entendres dels nostres assumptos propis y accions» (2).

Ab tot y aquestes paraules, en aparença absolutes, de estos dos furs, que semblen rebutjar lo procehiment per la via de la acusació pública, los magistrats devien perseguir de ofici, no solament als culpables dels tres delictes socials, pera 'ls que no admeten aquest modo de procehir les llegislacions barbres, açó es: lesa magestat, moneda falsa y crim contra naturalesa, sinó també als homeyers ú homicides, lladres, seqüestradors, «invassors de cases», bandolers de carreteres, devastadors dels camps, de les vinyes, y dels jardins, incendiaris, y *no á altres*», afegeix lo Bisbe d' Osca, al acabar aquesta enumeració (3). Peró als acusats d' aquests delictes los ha de senyalar la veu pública (4).

Fem notar també, com una altra prova de la tendencia á la intervenció de la societat en los processos criminals, lo dret concedit á tothom d' empresonar als malfactors agafats *in fraganti*, y 'l dever de donar auxili als oficials reals encarregats de qualsevulla captura (5).

Respecte als crims que havém enumerat, en Vidal admet lo procehiment per investigació, açó es, que 'l jutge sentencia per la convicció adquirida examinant los datos de la causa, sense manar la lluyta, les proves judicials, ni 'l jurament del acusat (6).

En lo civil, á falta de proves documentals ó d' un testimoni suficient, lo jutge 's refereix al jurament del defensor «sense que 'ls testimonis puguen esser provats per la batalla, lo ferro encés, ni de cap altre modo» (7).

Aquesta confiança en lo jurament d' una de les parts, vestigi dels temps primitius, en que l' home no sabia mentir, indica 'l desitg del llegislador de traure les ordalies ó proves de foch y aygua. Y clarament apareix aquesta tendencia en les innombrables restriccions que posa al us del desafío judicial (8).

Aquesta classe de prova está prohibida absolutament en les materies civils: en materia criminal no 's podia recorrer may á ella, si s' hi oposaven los testimonis; los adversaris devien sempre esser iguals «en llinatge y en riqueses.» Lo desafío estava prohibit en totes les causes que 's duyen al conexement del rey ó del seu llochtinent. *Fem fur nou que nos ne altre tenen nostre loch ne puscam reebre batalla en nostre poder, que algu vulla fer ab altre per assalt ne per voluntat* (9).

Ab les proves judicials té bastanta relació 'l torment, que s' empleyava com á medi de convicció. Baix aquest concepte, la llegislació de Valencia es molt inferior á la d' Aragó, que rebutja, com ja havém dit, aquesta barbre costum. Passant al davant dels demés llegisladors d' Europa pel camí de la imitació de les lleys romanes y del procehiment eclesiástich, en Vidal de Canyelles no pogué evitar un abús, que aprés encara varen exagerar uns segles molt més ilustrats que 'l seu.

(1) Ibid. llib. IX, rúbr. 1, fur 21.
(2) Idem, idem, fur 16.
(3) Loc. cit. llib. I, rúbr. III, fur 26.
(4) Ibid llib. II, rúbr. III, fur 10.
(5) Loc. cit. llib. I, rúbr. VII, fur 1.
(6) Ibid. llib. II, rúbr. III, fur 26.
(7) Ibid. llib. IV, rúbr, IX, fur 44.
(8) *Lafuente:* Historia general de España, part. II, lib. I, cap. XXVI.
(9) *Furs*, llibre X, rúbr. XXII, fur 1.

Quan Sant Lluis no més censura 'l torment ab lo silenci; quan n' Alfons X lo admet en les *Set Partides;* quan se veu que est horrible medi de convicció va tacant durant segles y segles tots los códichs del mon civilisat, no 's deu criticar gens ni mica al Bisbe d' Osca, qui lo admeté á Valencia, sinó á les costums del seu temps, que se lo hi varen imposar.

Les poques ratlles que tracten «de les qüestions y demandes fetes ab torment», son una taca molt negra en los *Furs de Valencia*. Més injustos que la lley góthica, que no exceptuava á ningú del torment, ells ne exceptuen als nobles y als ciutadans distingits. Los homens lliures de condició inferior poden esser sotmesos á ell, fins per rahó de llurs testimonis en un negoci civil, si 's contradiuen y semblen de mala fé. Lo vassall, aytal com l' esclau romá, poques vegades se 'n lliura del torment, quan se presenta á la justicia com á testimoni, sia en lo civil, sia en lo criminal. Fins se permet, en les acusacions de lesa magestat, d' heretgia y moneda falsa, arrencar al dolor de un fill la declaració que ha de condemnar al pare (1).

Apartém los ulls d' aquests quadros, y abans de dexar lo procehiment, que es com la entrada del edifici jurídich, pera endinzarnos en la jurisprudencia, posém la atenció en alguns axiomes de prudencia y d' equitat, que en Vidal de Canyelles nos presenta com la basa de la seva obra, y com les regles que deuen seguirse pera la bona administració de la justicia.

«Nos y *la cort*,—diu un fur,—havém abans de tot de mantenir en lo seu dret á les viudes, als vells y als débils, y á tots aquells qui demanen mercé quan arriben á la pobresa ó en altre cas desgraciat; perque pera Nos ni pera *la cort* no deu haver-hi influencia de cap mena ó profit, y axís es que *la cort* tan ha d' ohir al petit com al gran, al pobre com al rich» (2).

«En coses semblants deu haverhi lo mateix judici y lo mateix dret, y sempre deu procehirse de coses semblants á altres coses semblants» (3).

A ningú 's deu condemnar en crim ó delicte per la sola sospita ó presumpció, sinó quan lo crim sia provat ab proves verdaderes, lleyals y clares; perque molt sovint hi há presumpcions en virtut de les quals l' home creu que les coses son verdaderes y no obstant no ho son. Y seria de molt dolent exemple que un hom fos castigat com á culpable, y no ho fos; que millor es dexar anar als qui son culpables, y no se 'ls ho pot provar, que condemnar per sospites als qui no son culpables» (4).

Peró veges ara una conseqüencia abusiva d' un principi bo en sí mateix:

«*La cort* ó 'l jutge no deu jutjar may segons sa conciencia y lo que sab, sinó per alló que legalment davant d' ell sía provat» (5).

En materia criminal la necessitat d' obtenir proves legals, aytal com les entenen los furs, dona ocasió al torment.

Y passém ara á una altra cosa.

(1) *Furs*, llibre IX, rúbr. V.
(2) *Furs*, llib. I, rúbr. III, fur 112.
(3) Ibid. llib. IV, rúbr. XVIII, fur 27.
(4) Loco citato, llibre IX, rúbrica VII, fur 52.
(5) Ibid. llib. I, rúbr. III, fur 11.

ARTICLE VI

Estudi critich de la obra llegislativa d' en Vidal de Canyelles

CONTINÚA L' ESTUDI DELS FURS DE VALENCIA

Al parlar de la llegislació aragonesa havém dit ja que les qüestions del afillament, com les del matrimoni, eren de la competencia esclusiva de la jurisdicció eclesiástica (1); peró 'l dret de llegitimar als borts y de conferirloshi en la societat civil los drets dels fills llegítims, pertocava al sobirá (2). Aquest cas, que no está previst en lo Códich d' Osca, dona materia á molts articles en los Furs de Valencia (3).

Pertocant á la autoritat paterna, lo mateix que en quasi tot lo dret civil, los Furs semblen una transició entre la llegislació romana y la moderna. Lo pare de familia té jurisdicció sobre la seva muller, fills, nets, criats, vassalls, dexebles y «tots los homens y dones qui viuen en sa companyia», respecte als furts é injuries doméstiques. No te 'l dret de «justicia de sanch»: solament pot tenir á la presó al culpable durant uns deu dies (4). La autoritat paterna dexa d' esser tal, no sols per la mort del pare y la emancipació del fill, sinó també per lo casament de aquest ó sa major edat. Aquí 's tracta d' una major edat especial, la de vintidos anys (5).

A Valencia hi havia, com á Roma, varies majoritats, encara que les conseqüencies de cada una d' elles no fossen les matexes en abdues llegislacions. Segons en Vidal la major edat dels quinze anys fa acabar la tutela pera abdós sexes; y 'l *pupilo* passa á esser *major*. Entre 'ls quinze y 'ls vint anys se elegeix un encarregat, si 'l *major* administra malament los seus bens ó te que sostenir algun procés (6). Entre 'ls actes del major en aquesta segona edat hi cab la restitució en molts casos «á fi de que per massa sobtilesa no 'n duguen perjudici los menors» (7). Les dones totes son escloses de la tutela, encara que 's tracte de llurs propis fills (8). La adopció per autoritat del príncep; ó *adrogatio* del dret de Justiniá, no hi era á Valencia; la adopció podía ferse de tres maneres: davant de *la cort*, per escriptura pública ó per testament. No sols se podia emancipar als fills, sinó també *desafillarlos*, com á Aragó, y en virtut de les matexes causes (9).

La reglamentació del dret está presa en gran part del dret romá, pero combinanthi les costums dels payssos vehins, Catalunya y Aragó. La donzella duu 'l dot, peró 'l marit, per una especie de transacció entre 'ls usos romans y la *coemtio* germánica y aragonesa, está obligat ó constituirhi un crexement, igual á la meytat del dot, y la muller no ho adquireix, segons la costum germánica, fins á la consum-

(1) *Decretals de Gregori IX*, llib. IV, tít. XVII, cap. V y VII.
(2) *Decretals de Gregori IX*, llib. V, tít. XVIII, cap. XV.
(3) *Furs*, llibre VI, rúbrica IX, furs 8 al 12.
(4) Ibidem, llib. VI, rúbr. I. furs 13 y 14.
(5) Ibidem, llib. VI, rúbr. II, furs 3 y 5.
(6) Loc. cit. llib. V. rúbr. VI, furs 3, 10 y 14.
(7) Ibidem, llib III, rúbr. XIV, fur 2.
(8) Ibidem, llib. V, rúbr. VI, fur 6.
(9) Ibidem, llib. VIII, rúbr. VI; llib. V, rúbr. IX, fur 16.

mació del matrimoni (1). Lo marit no per açó pert la propietat dels bens que constituhexen lo dot; peró si mor, l' us de fruyt del crexement pertoca á la viuda, fins en lo cas de que 's torne á casar. Quan mor aquesta, lo crexement retorna als hereus del marit, qui lo va fer.

Lo dot perteneix á la muller, y 'l marit lo administra, sense poder enagenarlo; peró 'ls Furs no seguexen fins á la darrera evolució lo régimen dotal dels romans. En Vidal de Canyelles reculá davant la enagenabilitat del dot, exigint no més á la muller lo jurament de no havérseli arrencat á la força la seva conformitat. La teoria del dot *profectici*, *adventici* ó *recepticí*, fou desterrada del códich de Valencia, com totes les demés sobtileses del dret romá. Los *Furs* no fan més que resoldre les dificultats principals que poden naxer de la práctica ab motiu de la restitució del dot.

Passariam més enllá del nostre treball y entrariam en lo terreno de la jurisprudencia, si volguessem estudiar los punts segondaris, en que la obra del Bisbe de Osca se separa de la de Justiniá en la materia aquesta y en les altres del dret civil.

Peró 'l títol de la successió *ab intestato* deu cridar la nostra atenció, per la barreja d' idees exactes y d' idees falses que ha pres de les tradicions góthiques.

No hi ha res més conforme al dret natural que lo principi general que regeix aquesta materia: «Es una cosa justa que 'ls bens dels pares y les mares morts sense testament se repartesquen entre 'ls fills y les filles en parts iguals» (2); peró tampoch no hi ha res més injust, que suprimir lo dret de representació en la branca directa descendent, de modo que 'ls fills escloguen als nets, quan lo pare d' aquests ha premort. «Y axi los bens pertenexen á aquell qui tinga un grau més próxim, abans que als qui lo tenen més llunyá» (3). Aquesta disposició es treta del *Forum Judicum* (4), lo mateix que la que regula la successió dels ascendents per caps y no per branques, ab aquestes tres diferencies essencials: que 'ls germans y les germanes del difunt y 'ls seus descendents concorren ab los ascendents més próxims; que es admesa la representació á favor dels descendents dels germans y les germanes, y que no hi há cap distinció entre los bens propis y 'ls patrimonials, y 'ls bens adquirits per lo difunt (5).

Lo fill natural, no essent adulterí ó incestuós, succeheix al pare á falta de parents. Si no hi há parents, no es al Estat á qui passa la successió, sinó á les esglesies, hospitals, y altres «llochs relligiosos», que senyalen lo *justieia* y dos promens del poble del difunt (6).

Segons la obra del Bisbe d' Osca hi han quatre menes de testaments: I lo testament escrit per un notari *(scriva publich)* davant de tres testimonis: II lo testament verbal ó nuncupatiu: III lo testament segret ó mistich: IV lo testament hológraf. Les tres primeres formes están preses de la llegislació romana, encara que notablement modificada; la darrera ha passada al códich valenciá desde lo *Forum Judicum* (7).

Com se veu, seguint l' esperit de les Decretals, vá donarse la més ampla llivertat á la manifestació de la voluntat del testador. Lo testament podia dexar d' instituhir hereu ó de instituhirlo tan sols parcialment. Lo codicil, en lo sentit que 'ls romans donaven á esta paraula, no té cap rahó d' esser á Valencia. Aquí no hi han

(1) Loc. cit. llib. V, rúbr. I, furs 11 y 16.
(2) Loc. cit. llib. III, rúbr. XVIII, fur 3.
(3) Loc. cit. llib. VI, rúbr. V, furs 1 y 2.
(4) Libro IV, tít. II, l. 2.
(5) *Furs*, llib. VI, rúbr. V, fur 1.
(6) *Furs*, llib. VI, rúbr. VI 1, fur 6; y rúbr. IV. f. 47 y 50.
(7) *Forum Judicum*, lib. I , tít. V; lib. XVI, *de Holographis Scripturis.*

exequtors testamentaris com á Aragó. Los *Furs* admeten igualment la substitució vulgar, la pupilar y la fidecomissaria.

En una paraula, pera tot lo que 's refereix á les herencies, guiat en Vidal de Canyelles per l' instint de la equitat, y per lo desitg d' evitar les complicacions de forma, sempre favorables al enredo, ha sabut fusionar l' element nacional catalá ab les lleys imperials (1). Aquestes sembla que son les úniques que reglamenten la materia de les donacions, tractada molt incomplertament en los *Furs* (2).

En lo títol que s' ocupa de les vendes, lo Bisbe d' Osca s' eleva sobre la materialitat del fet de la tradició, pera atribuhir la propietat de la cosa venuda al primer adquirent, y no al qui fou lo primer qui se 'n possessioná (3).

Per fí, com á un vestigi del rigor dels romans contra los mals deutors, devém fer notar lo dret que té lo acreedor d' empresonar, sense cap forma de judici, al deutor qui no vulga pagar y s' escape de la població (4).

Respecte á embargar los bens immobles pera 'l pago dels deutes, iguals drets se concedexen als cavallers que als ciutadans honrats, «qui viuen en les viles y llogarets honrats del regne» (5).

Lo dret penal es sens dupte lo dret que s' arrela més en les costums populars, y solament quan estes han cambiat del tot es quan naxen penes noves y 's dexen á un recó les antigues, aprés de haver donades proves de llur trista vitalitat. Per açó aquesta es la part de la llegislació en que 'ls reformadors s' hi troben ab més dificultats pera ferhi penetrar la saba vivificant de les idees del progrés. La Europa d' aquestos temps darrers, si fos necessari, 'ns donaria molts exemples en confirmació d' esta veritat.

Essent, donchs, axí les coses, ¿nos estranyarém de que, abolint en Vidal de Canyelles, y ab paraules ben espresses, lo dret de venjança particular, se veja obligat, algunes planes més avallet, á regonexer y fins á utilisar aquesta costum barbre com á medi de intimidació, á fí de suplir la debilitat dels encarregats de la justicia?

«Los hereus y 'ls successors—diu un fur—ja sien parents ó estranys, no están obligats á venjar, ni deuen venjar la mort del testador, á qui l' haja mort un altre, ni la de aquell á qui succehexen, á no esser denunciant l' assessí á *la cort* ó acusantlo en justicia» (6).

Més avall, la lley autorisa als parents fins al quart grau, d' un individuu ferit de mort en baralles, pera matar al assessí, si ell mateix no 's desterra pera sempre del lloch ahont ha comés lo crim (7).

Lo noble, 'l burgés ó 'l pagés, qui no vol donar seguretat al seu enemich, es «desterrat del regne, y si li ve cap mal, no es castigat qui lo causa» (8).

No obstant y açó, la composició, conseqüencia del dret de venjança privada, está prohibida pera 'ls crims principals (9).

En la calificació dels fets criminals y en la imposició de les penes, los *Furs* son més humans y més justs certes vegades, que les *Set Partides*, peró bastant menos que los *Etablissements*. Axí, per exemple, la igualtat dels culpables davant lo cástich, consagrada per la llegislació de Sant Lluís, solament se 'ns presenta en la obra

(1) *Furs*, llib. VI, rúbr. III, IV, VI, VII, VIII, IX, X y XI.
(2) *Furs*, llib. VIII, rúbr. VII.
(3) *Furs*, llib. III, rúb. XVIII.
(4) *Furs*, llib. I, rúbr, VII, fur 2.
(5) *Furs*, llib. VIII, rúb. II, fur 38.
(6) *Furs*, llib. IX rúbr. I, fur 26.
(7) Loc. cit. llib. IX, rúbr. V II, fur 42.
(8) Ibid. llib. IX, rúbr. XX, fur 21.
(9) Ibid. llib. I, rúbr. IV, fur 12.

del Bisbe d' Osca com á una tendencia. No hi ha pena especial pera 'ls nobles; peró en certs casos en que 's dicta la pena de mort, los cavallers «á causa de les consideracions que se 'ls hi deuen» son entregats únicament á la mercé del rey (1). En altres furs lo mateix llegislador, qui assimila lo «ciutadá honrat» al cavaller, no pot arribar fins á admetre que 'l cos de un villá tinga 'l mateix valor que 'l d' un burgés ó 'l d' un noble, y mana que entre 'ls individuus de la matexa condició, aquell qui cause á un altre la pérdua d' un membre, sufrirá la pena del talió; peró si 'l culpable es «un home honrat» y la víctima un villá, com no hi hauria proporció entre 'l delicte y lo cástich, aquest se 'l dexa á la discreció del jutge (2). Sovint la multa queda á la discreció del jutge y dels promens, y 'l tribunal pot sempre modificarla encara que la fixe la lley: tal es la basa de la penalitat en lo códich valenciá, lo mateix que en quasi totes les llegislacions contemporánees.

La mort y 'l desterro poques vegades son decretats; la confiscació, encara que més sovint, solament es aplicada als delictes que alteren l' orde social, peró no 'n resulta cap perjudici als drets dels acreedors, y algunes vegades ni tan sols á la llegítima dels fills (3). Al mateix temps que una multa, s' aplica la nota de infamia als usurers, assessins, adúlters, lladres, raptors y «altres semblants.» Aquesta pena la tenen també los qui no paguen fins que s' hi veuen obligats per una sentencia del jutge (4).

La mutilació, darrer vestigi de les costums barbres, solament es conservada pera castigar quatre delictes: lo furt, la falsetat comesa per un notari, los cops donats per un fill al seu pare ó á sa mare, y la fabricació d' una «balista» sense autorisació del monarca. Quasi sempre que 's posa una multa, pera assegurar la lley, la exequció de la sentencia amenaça al condemnat ab un cástich corporal, si no paga, com la marca del fals testimoni sobre la llengua, lo fuet, lo pal, y de vegades la mutilació. Aquestes penes son sols comminatories, y quasi sempre no tenen proporció ab lo delicte y ab la pena en diners, que suplexen. Lo jutge usa de tot lo seu poder que té pera reduhirles, quan se tracta d' un condemnat massa pobre pera pagar la seva multa (5).

La nota característica que més aparta als *Furs* del dret romá, y del dret góthich, acostantlos á les costums germániques y aragoneses, es lo respecte á la llivertat individual. No hi ha res á Valencia que se semble al treball de les mines dels romans, á la pérdua de la llivertat, decretada per lo *Forum Judicum*, á la entrega del culpable en mans del ofés, á la deportació, ni á les galeres. La presó no existeix com á pena (6), menos pera 'ls deutors, y pera obligar á un individuu á satisfer una condemna pecuniaria.

La matexa presó preventiva, que no 's deu, sinó per escepció, allargarse més de trenta dies, solament es obligatoria en los crims de trayció manifesta, ó quan hi ha moltes presumpcions de culpabilitat en una acusació capital (7): fora d' aquests dos casos pot l' acusat permanexer lliure, peró ab fermances.

Les dones eren esceptuades de la presó preventiva, mitjançant un jurament (8).

Pera escapar, no solament de la presó sinó també del cástich, los culpables podien recorrer al assil dels llochs sagrats. Les llegislacions d' aleshores procuraven

(1) Loc. cit. llib. II, rúbr. VIII, fur 15.
(2) Ibid. llib. IX, rúbr. VII, fur 38.
(3) Loc. cit. llib. I, rúbr. V, furs 22 y 23; llib. IX, rúbr. III, fur 4; y rúbr. VIII, fur 37.
(4) Ibid. llib. II, rúbr. VII; y llib. IV, rúbr. XV, fur 24.
(5) *Furs*, llib. IX, rúbr. VIII, fur 33.
(6) Ibid. llib. VIII, rúbr. VI, fur 9.
(7) Ibid. llib. I, rúbr. VII, fur 2; llib. IV, rúbr. XV, fur 21.
(8) Loc. cit. llib. I, rúbr. V, fur 20; rúbr. VIII, fur 6.

tan com podien restringir aquest privilegi; en lo regne de Valencia solament lo tenien la esglesia principal de cada poble y les dues esglesies de Sta. Maria y de San Vicents de la capital. Peró certs criminals no podien invocar aquest dret trobantse en est cas los qui havien fet una mort dintre l' espay de trenta passos al voltant de la esglesia, los homeyers ab trayció, los devastadors dels camps, los lladres de cami ral, y tots aquells qui maten «com no deu matarse» (1).

Vejám ara, pera termenar aquest análisis d' un dels códichs més importants que nos ha dexat lo tretzen segle, los principis que regien la definició dels crims y la aplicació de les penes.

A Aragó, en virtut de les tradicions nacionals, lo rey podia dexar de prestar l' auxili del braç secular á les sentencies del tribunal eclesiástich, en los crims contra la fe; peró á Valencia no ho podia fer sense donar sospites de la seva ortodoxia. Per açó veyém que los *Furs* castiguen ab la pena de foch la heretgía, la abjuració del cristianisme, la sodomía, lo comerç d' un serrahí ó d' un juheu ab una cristiana, y lo d' un cristiá ab una juheva; peró, per una escepció, que s' esplica molt be per les relacions freqüents del cristians ab les catives hermoses que prenien als infidels, les relacions d' un cristiá ab una serrahina, solament se castigaven ab la pena rarament aplicada al adulteri.

Los crims contra la divinitat, la heretgía y la sodomía, eren los únichs que duyen la confiscació de bens (2).

Es una cosa digna de particular coment, que en Vidal de Canyelles no impose cap pena á la bruxería, cosa ab tant de rigor castigada; tant per los *Établissements,* com per les *Set Partides*.

Havém parlat del blasfemo y del testimoni fals; lo perjur, fora d' est cas, no té cap pena, «puix—diu un fur—ja n' hi ha prou ab la pena que 'l Senyor li té preparada» (3).

Entre 'ls crims que, fora dels delictes relligiosos, ataquen l' orde públich, los dos principals son, lo de lesa magestat y 'l de trayció. Se mereix esser copiat lo fur que defineix al primer d' ells:

«Comet crim de lesa magestat, qui vol entregar la ciutat (de Valencia) als enemichs, ó la vol cremar ó la vol destruhir complertament, ó 's passa al enemich, ó li dona auxili d' armes, diner ó consell, ó mou á rebelarse als castells y viles sotsmesos al princeps, ó fa moneda falsa, ó la encunya sense orde del príncep, ó entrega les fortaleses als enemichs, ó 's comunica ab ells per medi de cartes, missatges ó senyals.

«A est fur lo senyor hi ha afegit que ningú pot passarse al ban contrari des de que la guerra está declarada ó se sab per veu de pública fama que prompte 's va á declarar. Qui açó fa, ó alguna de les coses contengudes y previstes en est fur, judicám que ha comés un delicte de lesa magestat, y deu perdre lo cap y tots los bens que tinga en terra nostra, exceptada la donació per causa de matrimoni, los drets de la muller y 'ls altres deutes. Solament en estos casos dihém que hi ha crim de lesa magestat, y *no en altres*» (4).

D' aquesta manera, lo atentat contra la persona del sobirá, que tots los pobles monárquichs posen en primer lloch entre 'ls crims contra les persones, no está previst per lo códich de Valencia. Y es perque davant d' una noblesa, quasi tota de

(1) Ibidem, llib. I, rúbr. IX, fur 4.

(2) *Furs*, llib. IX, rúbrica VII, f. 63, 66 y 72; llib. VIII, rúbr. II, f. 29; llib. IX, rúbrica II, furs 9 y 10.

(3) *Furs*, llib. II, rúbr. XVII, f. 13; llib. IV, rúbr. IX, fur 54.

(4) *Furs*, llib. IX, rúbr. IX, fur I; llib. IX, rúbr. VI', f. 66.

Aragó, lo Bisbe d' Osca no volgué innovar res del dret polítich de Sobrarb. Lo rey, en mitg dels nobles, no es més que *primus inter pares*, y 'ls atentats dirigits contra ell son de la matexa naturalesa que 'ls dirigits contra un altre qualsevulla home lliure. Solament, segons los principis de la penalitat valenciana, se deu tenir sempre en compte la qualitat de la persona ofesa, y es evident que, en la práctica, lo cástich será més rigurós si lo ofés es lo sobirá.

Los actes qualificats ab lo nom de trayció son molt més en los Furs de Valencia, que en lo Códich d' Osca.

A Valencia la trayció contra 'l senyor se divideix en «trayció que no 's pot corretgir y trayció que 's pot corretgir»: haventhi á més la trayció contra una altra persona qualsevulla.

Qui mata ó ajuda á matar al seu senyor, als fills, á la muller, al pare ó mare del seu senyor; qui abandona á aquest darrer en lo camp de batalla, ó lluyta contra ell; qui té comerç ab sa muller ó ab sa filla, comet lo crim de trayció «que no 's pot corretgir», cayent sota la jurisdicció dels tribunals des del moment que ha comés lo delicte. Si 's nega á entregar al senyor lo castell ó plaça que per ell té, ó 's serveix d' aquest castell pera ferli guerra, comet crim de trayció; peró per aquest delicte, molt freqüent aleshores, lo cástich era ilusori, puix quan lo vassall rebelat veya impossible lo continuar la guerra contra 'l sobirá, se declarava disposat á fer justicia á les seves reclamacions, y per açó solament «restava lliure de la falta de trayció y de infamia.»

En tots los casos precedents lo traydor era condemnat á una pena corporal indeterminada, sos feudos eren comisats y als alous se 'ls confiscava (1).

La darrera especie de trayció comprén la mort premeditada d' un parent ó d' un company. Aquests crims no atacaven l' orde social, y de conseguent, no duyen la confiscació. Lo segon era castigat ab simple pena de mort; peró respecte al primer, lo culpable era enterrat de viu en viu sota de la seva víctima (2).

Les conspiracions, les revoltes, lo incitar y moure á ficar foch y á robar, l' ús de armes amagades, la fabricació d' armes y furtiments de guerra prohibits, la falsetat, la prevaricació dels magistrats, lo robar ab pretext de guerra privada, lo no servar les treves y seguretats, les coalicions dels mercaders, los ultratges als oficials del rey ó dels senyors, tot son delictes contra l' ordre públich, prevists pel Bisbe d' Osca, y castigats ab penes diverses, entre les quals la que s' aplicava més sovint era una multa, que 's dexava al franch voler del justicia y dels promens. Entre 'ls delictes contra 'ls particulars, lo enmetzinament, lo infanticidi, lo abort, son castigats ab la pena del foch, puix era aquest, en la edat mitjana, lo cástich aplicat á tots los delictes que 's suposaven comesos per medi de begudes encantades y maleficis (3).

Lo assessinat ab premeditació era castigat ab la forca, si 'l culpable era d' igual qualitat ó inferior á la de la víctima. Si per lo contrari era de qualitat superior, se 'l entregava á la mercé del rey. L' homicidi no premeditat tenia multa y desterro del lloch ahon havia comés lo crim (4).

La pena que castigava la violació era la matexa que en lo poble aragonés; peró en Vidal de Canyelles hi afegí ara que si 'l culpable no podia ó no volia donar á la víctima lo diner suficient pera trobar un marit de la seva qualitat, fos duyt á la forca (5).

(1) *Furs*, llib. IX, rúbr. X, fur 1; y rúbr. XXI, furs 1, 11, 21 y 27.
(2) *Furs*, llib. IX, rúbr. VII, fur 72.
(3) *Furs*, llib. IX, rúbr. VII, furs 77 y 79.
(4) Ibid. llib. IX, rúbr. VII, fur 42.
(5) Ibid. llib. IX, rúbr. II, furs 1, 3, 4, 5, 11, 12, 13, 15 y 16.

La lley no castiga l' adulteri del marit; peró la muller casada, culpable d' est crim, y 'l seu cómplice, «que 's passegen los dos plegats, y núus, peró sense esser flagelats, per tots los carrers y places de la ciutat, y no tinguen cap altra pena ni en llurs persones, ni en llurs bens» (1).

Lo bígam per sempre més era desterrat del regne, aprés d' haverse passejat per la ciutat, ensemps ab lo butxí, qui flagelantlo anava cridant: «Veusaquí 'l malestruch, qui sabentho, s' ha casat ab dues dones á la vegada» (2).

Al qui roba per primera vegada se li talla la orella dreta; á la segona, lo peu; y á la tercera, era duyt á la forca (3).

La necessitat d' assegurar les transaccions en un Estat que suara havia nascut y semblava tenir un hermós pervindre comercial, vá dictar lleys severíssimes contra los deutors y 'ls negociants de mala fé.

La mes notabla era la que castigava ab la pena de mort als «mercaders, banquers, cambiadors y venedors de robes, tan cristians, com juheus ó serrahins, qui ab motiu d' un préstech, dipósit, compra, ó de qualsevulla altre contracte, sien deutors ó estiguen obligats, si se 'n van ab lo que es d' un altre, ó fan bancarrota, á no ser que proven clarament que per una desgracia han perduda aquella cosa per mar ó per terra» (4).

Aquestes son les notes principals de la obra llegislativa d' en Vidal de Canyelles á Valencia. Ab tot y les seves imperfeccions y buyts, los *Furs* son lo códich tipo del tretzen segle.

En les *Notes* los estudiosos hi veurán lo proemi, les rúbriques y fragments llarguíssims dels *Furs de Valencia*. (B).

NOTES

A pl. 167

Proemi de la obra Liber in excelsis, *d' en Vidal de Canyelles, obra que avuy es perduda*

Cum de Foris scriptura nulla certa vel authentica haberetur, adeo quod foristae cupientes sibi solis sapientes in oculis hominum apparere, quaternos et cedulas in quibus de ipsis foris aliqui habebantur occultando, cordetenus habere se fori scientiam se jactarent, ex quo contingebat constientias talium frequentissimê in causis, amore vel pretio á tramite justitiae declinare, eo quod quilibet irrevertater dicere attentaret quod ipse assereret esse forum nullâ scripturâ validâ existente, quae ipsorum dementias vel furores refrenare: Ideo Clementissimus ac Gloriosissimus rex Jacobus tantae malitiae occurrere, rerum quieti, Regni tranquillitati, et corporum, ac animarum saluti cupiens providere, anno ab Incarnatione Domini 1247, mense

(1) *Furs*, llib. IX, rúbrica VII, fur 6.
(2) *Furs*, llib. IX, rúbrica VII, fur 80.
(3) *Furs*, llib. VI. rúbrica III, fur 14.
(4) *Furs*, llib. VII, rúbr. IX, fur 4.

Januario apud Oscam, Episcoporum, Optimatum, Militum, Civium, ac Burgensium generallem curiam congregavit, ubi hunc librum de consilio et assensu praedictorum omnium compilavit, in quo antiquitatem ego correxi et emendavi, in quibus rudia vel superflua videbantur, in quibus usus fori deficiebat, prout Deus mihi ministravit, recto corde, et pura constientia addidi et suplevi.

Proemi que 's troba en les edicions primitives del Códich d' Osca, escrit per en Vidal.

Nos Jacobus Dei gratia Rex Aragonum, Majoricarum et Valentiae, Comes Barchinonae et Urgelli, et Dominus Montispessulani. Videntes Foros Aragonum in foristarum manibus sicut gladium ancipitem in manibus furiosi, eo quod sine scripto, et aliqua certitudine fori scientia, imò potius dementia haberetur, dicente quo liber facillimo foris periti nomine adquisito, id esse forum quod magis ederet suae arbitrio voluntatis, prout ventus ferebat: timoris, odii vel amoris ejus animi in ingluniè rapiebantur illius scientia supervalente qui loquacitate et clamoribus circumfultae poterat assertioni juribus insistere versipelli; et qui unà clamide vestitus velle ab omni vento defendere se sciebat, et quo in iuditiis tanta perturbatio habebatur, quod foris periti, non oratores, sed declamatores potius viderentur, subditorum nostrorum ducimus miseriis, meserendum dolentes nostri et nostrorum Antecessorum praeteriti temporis curricula sub tanto discrimine defluxisse. Quare episcoporum, optimatum, militum et civium apud Oscam convocatà Curià generali, omnium unanimiter consilio requisito, resecantes superflua, reparantes collapsa, et utilia adjungentes, fori tradidimus sub compendio disciplinam, cujus compilationem *venerabili et fideli nostro Vitali Episcopo oscense, vero utique erudito, provido et discreto, duscimus committendam* injungentes eidem, ut fori substantià conservatà, quae ad ornatum, et benè esse fori scientiae, sibi facere judicaret, juxta discretionem sibi a Deo datam, operi ducere inserendum libro ergo ab ipso laudabiliter compilato, et feliciter consumato omnibus nostris subditis in fines Aragonum constitutis, tam praesentibus, quam futuris praecipimus, injungimus et mandamus, ut tam in juditiis, quam extra juditia praedictum librum, et omnia quae in eo scripta sunt amplectantur, recipiant, et sequantur, postulantes, consulentes, et judicantes, secundum censuram hujus libri in annibus procedendo. In his autem quando casus expressus contentus opere se non duxit, extendendo alicui de contentis, si natura negotii hoc deponit, adaptetur nam cùm omnes casus sit impossibile exprimi in hoc foro, ubi forus deficit, de similibus ad similia procedendum. Ibi autem non cum similitudo poterit reperiri, per probabiles rationes et naturales sensus hominum tam in alegationibus et sententiis quam in quibuscumque aliis negotiis procedatur. Profectò qui secus contraversi fuerint ipsos tamquam reos lesae majestatis nostræ animadversione debita puniemus.

Proemi que 's troba en les edicions darreres del Códich d' Osca. (¿Quin es lo verdader?)

Nos Jacobus Dei gratià Rex Aragonum, Majoricarum et Valentiae, Comes Barchinonae et Urgelli, et Dominus Montispessulani. Peractis conquistae nostrae Sarracenorum acquisitionibus, et quidquid citra mare Orientale, fines debitae acquisitionis nostrae continent miseratione divinà nostro dominio vendicantes; quare nos, armorum proviso tempore, intendentes pacis providere temporibus, solicitudinem nostram ad Foros Aragonum: per quos ipsum Regnum regatur primò porreximus:

eo quod Regnum illud sit caput nostrae celsitudinis principale. Verum ut actiones nostrae condiantur maturiùs: et fori Aragonum addendo, detrahendo, supplendo, exponendove necessariò vel utiliter corrigantur: in urbe nostrà Oscensi generalem Curiam duximus inducendam: ubi praesentibus Illustri patruo nostro domino Ferrando Infante Aragoniae, et venerabilibus B. Caesaraugustanensi, *Vitali Oscensi* Episcopis: et Nobilibus Richis hominibus domno P. Cornelii Majordomo Aragonum, G. Dentença, G. Romei, R. de Liçana, A. de Luna, Eximino de Focibus, et pluribus Militibus, et Infantionibus, et Proceribus, et Civibus Civitatum et Villarum, pro suis Conciliis destinatis, Foros Aragonum (prout ex variis praedecessorum nostrorum scriptis collegimus) in nostro fecimus Auditorio recitari: quorum singulis collationibus, discussis omnibus subtiliùs, et detractis supervacuis et inutilibus, completis minus benè loquentibus, et obscuris competentibus, interpraetationibus expositis, sub volumine, et certis titulis antiquorum Fororum: quosdam amovimus, correximus, supplevimus, ac eorum obscuritatem elucidavimus, omnium dictarum personarum consilio et convenientia penitus annuente. Per hos Foros in pluribus quos antiqui Fori non sine magno temporalium rerum incommodo, ac animarum periculo, non zelo justitiae, sed ambitiosà malitià infligebant, dominio nostro per eos nihil accrescendo penitus, nec subditorum nostrorum libertatibus acceptabilibus detrahendo. In virtute itaque debitae nobis fidei omnibus Bajulis, Justitiis, Çalmedinis, Juratis, Judicibus, Alcaidis, Junctariis, officialibus quibus officium cognoscendi, et judicandi de causis committitur: et cunctis nostris fidelibus injungimus, quod his Foris tantum utantur, in omnibus et singulis causarum discussionibus, et terminationibus earumdem. Ubi autem dicti fori non suffecerint, ad naturalem sensum, vel aequitatem requiratur. Profectò qui secus contraversati fuerint, ipsos tamquam reos laesae Majestatis nostrae animadversione debità puniemus.

TÍTOLS DEL CODICH D' OSCA

LIBER PRIMUS

De Sacro Sanctis Ecclesiis et eorum ministris.—De his qui ad Ecclesiam confugiunt, vel palatia Infantionum.—De Pignoribus.—De Rerum testatione.—De Postulando.—De Procuratoribus.—Quod cujusque Universitatis.—De Negotiis gestis.—De Dilationibus.—De Advocatis.—De Edendo.—De Pedianda hæreditate.—De jurisdictione omnium Judicum.—De Satisdando (1).

LIBER SECUNDUS

De Privilegio absentium causà Republicae.—Ne Pater, vel mater, pro filio teneatur.—Ne filius, pro patre, vel matre, teneatur.—De Filis illegitimis.—Ne Vir sine uxore, aut uxor sine viro alienare possit.—De Foro competenti.—De præscriptionibus.—De mutuis petitionibus.—De probationibus.—De Testibus.—De Testibus cogendis.—De Confessis.—De Fide instrumentorum.—De Jurejurando.—De Feriis.—De Sacramento deferendo.—De Verborum significatione.—De Re judicatà.

(1) Los títols d' est Códich no duhen cap nombre d' ordre.

LIBER TERTIUS

De poena temerè litigantium.—De Lege Aquilia. - De Re militari.—Si Quadrupes pauperiem fecisse dicatur.—De Hastiludio.—De Scaliis.—De Arboribus incidendis.—Familiae erciscundae.— Communi dividundo.—De Consortibus ejusdem rei.—Finium regundorum.—De Confinalibus arboribus.

LIBER QUARTUS

Mandati.—Commodati.—De Usuris.—Locati et conducti.—De Mercenariis.—De Deposito.—De Emptione et venditione.—De Pactis inter emptorem et venditorem.—De Jure emphiteotico.—De Fidejussoribus.—De Haeredibus fidejussorum et malefactorum.—De Donationibus.—De Solutionibus.—De Alimentis praestandis.

LIBER QUINTUS

De Immensis et prohibitis donationibus.—De Contractibus conjugum.—De Jure dotium.—De Secundis nuptiis.—Rerum amotarum.—De Testamentis.—De Tutoribus, manumissoribus, spondalariis et cabeçalariis.—De Natis ex damnato coïtu.—De Contractibus minorum.—De Exhaeredatione filiorum.—De Rebus vinculatis.—De Justitià reddendà et non vendendà.—De Adoptionibus.

LIBER SEXTUS

De Conditione Infantionatus et de proclamantibus in servitutem.—De Re militari (1).—De Stipendiis et Stipendiariis.—De Hommagio.—De Promissione sine causà. De Forma diffidamenti.—De Munitione et constructione munitionum. - De Muneribus agnoscendis.—De Expeditionibus.

LIBER SEPTIMUS

De Pace et protectione Regali.—De Confirmatione pacis.—De Fabricatione monetae.—De confirmatione monetae.—De Lezdis.—De Moderatione rerum venalium.—De Judaeis et Sarracenis baptizandis.—De Judaeis et Sarracenis.—De Sarracenis fugitivis.—De Decimis judaeorum et sarracenorum.—De decimis christianorum.—De non alienandis possessionibus tributariis judaeorum et sarracenorum. - De Aqua pluviali arcenda.—De Pascuis, gregibus, et capannis.—De Venatoribus.—De Rivis, furnis, et molendinis.—De Taberna, balneo, furno et molendino.—De accusationibus.—De Consiliariis.

LIBER OCTAVUS

De Custodibus carcerum.—De Proditoribus.—De Veneficis.- De Invasoribus viarum publicarum.—De Violatoribus Regalis protectionis.—De Crimine falsi.—De Homicidio.—De Adulterio et stupro.—De Vi bonorum raptorum.—De Haeredibus furum.—De Furto et nominando auctore.—De receptoribus.—De Poenis.—De Divisione pecuniae poenalis.—De Injuriis.—De Modo mulctarum.—De Duello.—De candentis ferri judicio abolendo.—De Tabellionibus.—De Appellationibus.—De Milite usurario.—De Contumacibus.—De Constructione, substentatione et reparatione fossatuum et murorum.—De Expeditione Infantionum.—De Proditionibus. -De Furto avium.—De Furto canum.

(1) En lo llibre terç hi ha també un títol *de Re militari*. Conté solament un fur relatiu á la degradació del cavaller culpable de bandolerisme. Lo del llibre sisé se refereix als devers del cavaller y á la prohibició de conferir aquesta dignitat als fills de un villá.

APPÈNDIX AL CÓDICH D' OSCA (1)

De Sacramento judaeorum.—Hae sunt maledictiones.—De Sacramento Sarracenorum.—Quomodo debent examinari testes.—De Elongatione debitorum.

B pl. 181

Proemi dels Furs de Valencia

En lo any de nostre Senyor M.CC.XXXVIII. nou dies de Octubre pres lo Senyor en Jaume per la gracia de Deu Rey Darago la ciutat de Valencia (2).

Començament de saviea si es la temor de Deus et naturalment lo devem temer e amar: la temor perque ell es poderós: com aquell quins feu de nient: ens desfera, com a ell vendra de plaer: car res non podem fer sens ell, segons la paraula quens retrau sent Joan en lo Evangeli. Amar lo devem de tot nostre cor, e tota nostra pensa: car ell es donador de gracies, e de bens spirituals e temporals. E majorment lo devem temer, e amar los Reys: temer perque es tot poderos: e amar per lo be quens dona: car per ell regnen e han bones costumes et maior poder et maior riquea. Et la raho perque Rey deu regnar maiorment: si es per justicia: car aquesta li es donada, que si justicia no fos, les gens no haurien mester Rey. Primerament es necessaria que menys de justicia no poden viure los homens en aquest mon: car no tan solament se deuen jutgar los homens per los Reys, o per aquells qui tenen en lur loch: hon los es donat poder del Senyor de les criatures: e nul hom no pot viure en veritat ni en dretura si donchs no ten justicia en si matex: car si hom no jutgava á si tam be com al altre: no poria haver vida de manera de home: ne segons la noblesa ne dignitat que Deus volch donar a home quant lo feu a semblança de si.

Donchs car justicia es illuminament de les coses que son spirituals et temporals. Car nul hom pot venir á salvacio, si primerament no repren a si dels faliments que fara, ne pot ben governar ço que Deus li ha donat, si ab fe y ab justicia, et ab carrera damor no guarda sa gent aquel a qui es donada: que a aquells que faran be reta gardo de be: e als que faran mal reta gardo de mal, havent misericordia migancera quant veura que loch sia. Car lum terrenal en los homens poden veer et guardar si et altruy de errar ve per justicia. Doncs aquesta no pot esser ben tenguda si no es per los maiors: car si cascun podia fer ço que ha en volentat a altruy: aquest setgle no seria mas tenebres et dolor: car aço es declaradament de cor, e de pensa del hom: car nos donara dupte que alcun li faça mal si donchs no fahia perque. Et si los Reys son de bares costumes en totes coses, o en partida: nols tendria prou tota aquella gracia que Deus los haura dada: si donchs no usaven de justicia et de dretura: car aquest es lur offici de veritat. Et fahen be aquesta gracia de justicia, perque nostre Senyor los hi ha meses moltes altres bones costumes poden passar et encobrir: car aquesta es gracia coberta dels Reys.

(1) Considerám com appèndix al códich d' Aragó cinch furs, que semblen no formar part integrant de la colecció d' Osca. Son tres fórmules de jurament, una instrucció sobre 'l modo de preguntar als testimonis y una lley sobre lo allargar los plaços concedits als deutors, que fou promulgada separadament l' any 1259. (Veges lo *Discurso preliminar* del editor dels *Fueros* dels senyors Savall y Penen, pl. 18).

(2) Aquesta es la data de la entrada dels cristians á Valencia, y no la de la capitulació.

E axi com Nos en Jacme per la gracia de Deu Rey Darago, de Mallorques, de Valencia, comte de Barcelona, et de Urgell, et Senyor de Monpesler, volents que nostre Senyor nos jutge haven a nos misericordia: en aquesta manera devem nos jutgar nostres sotsmesos: oras la misericordia no ha obs de ser tanta que eximple de mal pogues donar als altres que volguessen venjar et emparar per sa auctoritat propria de ço que es offici nostre dels venjaments. Et jatsia que nos siam necligents alcunes vegades en justicia pus que a nos no hauria mester: ne aquells qui nostre Senyor nos ha comanats claman merce a aquell qui aquesta gracia et aquest poder nos ha tan grau donat que ell quens ho perdon. Car algun hom en aquest mon no pot viure sens peccat: et si nos havem errat contra lo offici que nos tenim per ell havem volontat que daqui a avant no errem plus. Et per aquesta raho havem fet aquest libre de dret: el qual metem nostra pensa et de nostres savis aquells que nos poguem haver Bisbes, e Richs homens, Cavallers et homens de ciutat: Et pregam e manam a tots aquells qui seran, o volran esser dins aquests Furs, que guarden e observen, e mantenguen aquests Furs: et per aquests se jutgen per tot temps.

Comencen les costumes et els stabliments de la Ciutat, et del Regne de Valencia: del Senyor en Jacme, per la gracia de Deu, Rey Darago et de Mallorques et de Valencia, compte de Barcelona et de Urgell, et Senyor de Montpesler: axi com davall son ordenades daquell qui la Ciutat, et tot lo Regne ab gran victoria guanya. Les quals costumes, e Furs per aquells foren fets en lo any M. CC. L. Dotze anys apres la dita Ciutat e Regne per aquell fonch guanyat.

Com manaments sien de dret honestament viure, e a altre no agreujar. e son dret a cascu donar: els princeps de les terres per la misericordia de Deu ha en rehebuts los governaments del regnes: perço que donassen egualment son dret tambe al pobre com al rich: e que purgassen de mals homens ab gran diligencia les provincies a ells comanades no departen de hon fossen aquells mals homens. Emperaço Nos en Jacme, per la gracia de Deu, Rey Darago, de Mallorques e de Valencia, Compte de Barcelona, e Durgell, e Senyor de Montpesler; cobejants dur a acabament les devant dites coses: havent Deus devant nostres ulls, costumes en aquesta Real Ciutat de Valencia, e en tot lo Regne, e en totes les viles, e castells, alqueries, torres, e en tots altres lochs, en aquest regne edificats, o a edificar, sotsmeses novellament per la volontat de Deu al nostre governament, fem e ordenam ab volontat, e ab consell den Pere per la gracia de Deu Arquebisbe de Tarragona, e dels Bisbes Darago e de Cathalunya: ço es a saber den Berenguer bisbe de Barcelona, *e den Vidal bisbe Dosca*, e den Bernat bisbe de Çaragoça, e den Pons bisbe de Tortosa, e den Garcia bisbe de Taraçona, e den Bernat bisbe de Vich: e ab consell dels nobles barons den Ramon Folch, vescompte de Cardona, e den Pere de Moncada, e den Guillem de Moncada, e den Ramon Berenguer, e den Ramon de Peralta, e den Pere Ferrandez Dalbarrazi, e den Pere Cornell, e den Garcia Romeu, e den Examen Dorrea, e den Artal de Luna, e den Examen Periz, e dels prohomens de la Ciutat: ço es a saber den Ramon Pere de Leida, e den Ramon Ramon, e den Pere Sanç, e den Guillem de Belloch, e den Bernat Gisbert, e den Thomas Garridell, e den Guillem Moragues, e den Pere de Balaguer, e den Marimon de Plegamans, e den Ramon Dufort, e den Guillem de Lacera, e den Bernat Çaplana, e den Pere Martell, e den Guillem Bou, e den Steve de la Geferia, e den Uch Marti, e den Ramon Munyos, e den Ferran Periz, e den Andreu de Linya, e de molts altres.

Mas empero si costumes no eren posades en scrit: poria esser entre aquells qui pledejen gran confusio, e porien exir gran materia de contendre. Per ço com memoria de hom molt es lenegable: e la feblea de hom es molt apparellada a ublidança. Et per aço aquestes costumes fem metre en scrit, a perdurable memoria: car ha-

ver memoria de totes coses, e que en ninguna cosa hom no desvias maiorment pertany a Deu que a homens.

Vedam donchs que ningunes altres costumes en la Ciutat, o en algun altre loch del regne de Valencia en alguna cosa no hajen loch: mas per aquestes costumes la Cort els Jutges dejen los pleyts jutgar e determenar. Car asats convenientment poran departir per aquestes costumes la cosa egual de aquella que no sera egual: e la cosa leeriva de aquella que no sera leeriva.

E aquestes coses en axi sobredites volem que lla hon aquestes costumes no poran abastar: aquells que jutgaran puixen leerivament recorrer a natural seny e a egualtat.

RUBRIQUES DELS FURS DE VALENCIA

LIBRE PRIMER

Rúbrica I.—Del terme del regne de la ciutat de Valencia.
» II.—De les pastures y del vedat.
» III.—De la Cort e del Batlle.
» IV.—Del quart e penes de la Cort.
» V.—De Seguretat e de donar fermança.
» VI.—De clam que no sia mudat.
» VII.—Quals persones e coses puixen esser preses sens manament de la Cort.
» VIII.—Que Juheu ne Serrahí ne heretge no haja servu Christia.
» IX.—Daquells que fugiran a les sglesies.
» X.—De Stabliments e dels manaments dels princeps.
» XI.—De ignorancia de dret e de feyt.
» XII.—De prechs feyts al Princep.
» XIII.—Que pendent e durant lo pleyt algu nos puscha appellar.
» XIV.—Si contra dret alguna cosa sera impetrada.
» XV.—Dels vults e de les ymatges.

LIBRE SEGON

Rúbrica I.—De mostrar publiques scriptures o comunes.
» II.—De aquells qui seran appellats en dret.
» III.—De convinences e de conspiracions, ço es de mals empreniments.
» IV.—De transactions e de compositions.
» V.—De errada de compte.
» VI.—Dels advocats.
» VII.—De quals coses infamia sia donada, o posada a algu.
» VIII.—De procuradors.
» IX.—Que algu no pusqua les sues actions, o demandes donar ne comanar a pus poderos de si.
» X.—Dels negocis e dels affers que per algu sien menats, o feyts.
» XI.—Daquelles coses que seran feytes per força, o per paor.
» XII.—De mal engan.
» XIII.—De restitucio de menors.

Rúbrica XIV.—Si tudor o curador sera els feyts dels menors.
» XV.—De arbitres rebuts e de dar seguretats.
» XVI.—De nauxers, de taverners e dostalers.
» XVII.—De sagrament de calumnia.

LIBRE TERCER

Rúbrica I.—De Juheus, e orde de aquells.
» II.—Que negu per força no sia tengut de acusar ne demanar altre.
» III.—De contestatione litis, ço es de començar lo pleyt.
» IV.—De dilacions, ço es de allongament e de feries, ço es de dies en que hom no deu pledejar.
» V.—De jurisdictio, ço es de poder de tots jutges e de fort convinent, ço es de cort convinent. E de contencio de jurisdictio.
» VI.—En qual loch deja esser feta demanda de crims, o de possessions, o de lexes feytes en darrera voluntat.
» VII.—On deu esser demanat aquell qui promes donar, o pagar alcuna cosa en cert loch.
» VIII.—En qual loch deja esser feta demanda de co'es.
» IX.—En qual loch heretat deje esser demanada.
» X.—En qual loch deu esser demanat conte de alcuna administracio.
» XI.—De donacions que seran feytes contra offici de pietat.
» XII.—De demanda de heretat.
» XIII.—En qual manera deu e pot hom recobrar la sua cosa que altre te.
» XIV.—De Usufruyt ço es daquell qui a dret et fruyt a rebre daquella cosa, e no ha dret en la proprietat.
» XV.—De clavegueres, e de stremeres, et dalbellons.
» XVI.—De servitut daygua e daltres coses.
» XVII.—De dan donat.
» XVIII.—De divisio e particio dels hereus.
» XIX.—De les coses comunes a partir.
» XX.—De aquells que seran companyons de hun mateyx pleyt.
» XXI.—De demostrar aquella cosa moble en juhi que sera demanada.
» XXII.—De jochs, jugadors e blasfemedors.

LIBRE QUART

Rúbrica I.—Si certa cosa sera demanada.
» II.—Per qual raho deu hom demanar ço que no sera degut, e sera pagat, e ço que per leja raho, e desonesta sera promés.
» III.—De condicio furtiva, ço es de cosa qui sera emblada.
» IV.—De demandes e de obligacions.
» V.—Que la muller per lo marit, ni marit per la muller, ni la mare per lo fill no sien demanats.
» VI.—Nel fill per lo pare, nel pare per lo fill emancipat, nel libert per lo patro sia demanat.
» VII.—Daquells qui se stablexen pagadors dalcun haver, o dalcuna cosa per altre.
» VIII.—De proves.
» IX.—De testimonis.
» X.—Mes val ço que en veritat es feyt, que ço que fenctament es scrit.

Rúbrica XI.—Per qual raho deu hom demanar penyora que haja mesa a altre.
» XII.—Daver que sera promes de prestar, e no sera prestat.
» XIII.—De compensacio.
» XIV.—De Usures.
» XV.—De deposit, ço es de comanda, et de les coses de les quals no deu esser feyta comanda.
» XVI.—De manament que alcu fa a altre per sos pleyts a menar, o per altres coses á fer.
» XVII.—De companyia.
» XVIII.—En qual guisa compra e venda sia feyta.
» XIX.—Quals coses no deuhen esser alienades.
» XX.—Per qual raho se deu nes pot venda, desfer ni trencar.
» XXI.—De les fires e dels mercats.
» XXII.—De les coses logades o de aquelles que son preses a loguer.
» XXIII.—De dret de cosa que sera donada a cens.
» XXIV.—De decimes e primicies.

LIBRE CINQUE

Rúbrica I.—De arres e desposalles.
» II.—Si la muller a qui lo marit lexa lo usufruyt pendra altre marit.
» III.—De promissio de axovars e del dret dels axovars.
» IV.—De donacions que seran feytes entre marit e muller.
» V.—En qual manera sia demanat lexovar quant lo matrimoni sera solt e departit.
» VI.—De tudoria que sera donada ab testament, e sens testament.

LIBRE SISE

Rúbrica I.—Dels servus que fugen e dels furts.
» II.—De collació de bens.
» III.—Quals poden fer testament, o no, e quals lo poden tenir, o no.
» IV.—De testaments.
» V.—De aquells qui moren sens que no hauran feyt testament.
» VI.—En qual guisa hereus sieu feyts.
» VII.—Del dret que han los hereus de delliberar si seran hereus, o no.
» VIII.—De rebujar heretat.
» IX.—De aquells als quals les heretats son toltes axi com á persones indignes.
» X.—De lexes que seran feytes per lo testador.
» XI.—De coses dubtoses.

LIBRE SETE

Rúbrica I.—De prescripcions.
» II.—De sentencies e actes de citacions, e de despeses necessaries, et utils, e que seran feytes de volontat.
» III.—De pena del jutge qui mal jutgara.
» IV.—De execucio de sentencies.
» V.—A quals no nou cosa jutgada.
» VI.—Si per falses cartes o per falsos testimonis sera jutjat.

Rúbrica VII.—Daquells qui confessen en dret alcuna cosa.
» VIII.—De appellacions.
» IX.—De aquells qui poden renunciar, e lexar sos bens.
» X.—Dels bens que son possehits per autoritat de jutge.
» XI.—Del privilegi del fisch, ço es daquell qui te loch del Princep.

LIBRE VUYTE

Rúbrica I.—De força o de violencia que sia feyta a algu.
» II.—De penyores.
» III.—De fermances,
» IV.—De pagues com deuen esser feytes.
» V.—De evictions, ço es daquelles coses que altri haura guanyades per dret en juhi.
» VI.—Com pusca hom e dege altre affillar, e emancipar.
» VII.—Daquells que son remuts de poder de lurs enemichs.
» VIII.—De donacions.

LIBRE NOVE

Rúbrica I.—Quals poden accusar.
» II.—De adulteris e de aquells qui sen menaran fembres vergens per força.
» III.—De crims de fals e de falsa moneda.
» IV.—De crim destellionat, ço es daquels qui a molts vendran, o obligaran una mateixa cosa per falsia.
» V.—De injuries.
» VI.—De questions e de demandes feytes ab turments.
» VII.—De crims.
» VIII.—De malfeytors e de guerrejar.
» IX.—De crim de lesa magestat.
» X.—De crim de traycio.
» XI.—De denunciacio de novella obra.
» XII.—De departiment de coses.
» XIII.—De feeltat e de sagrament de feeltat.
» XIV.—De guanyar senyoria de coses.
» XV.—De significacio de paraules.
» XVI.—De regles de dret.
» XVII.—De naufraig e dencant.
» XVIII.—Del batlle e de la cort.
» XIX.—De notaris, scrivans e de salaris.
» XX.—De guiatge e de treves.
» XXI.—De feus.
» XXII.—De batalles.
» XXIII.—De molins e de forns et de banys.
» XXIV.—De pa qui es de menor pes e de les mesures que son pus minves que no deuen esser.
» XXV.—Del offici del pes e de les mesures.
» XXVI.—Del offici de mustaçaf.
» XXVII.—De mariners.
» XXVIII.—Dels saigs e porters e del carcelatge.

Rúbrica. XXIX.—**De drapers e sastres e de vestirs.**
» XXX.—De draps e de fustanis.
» XXXI.—De cequiers.
» XXXII.—De Metges, apotecaris e speciers.
» XXXIII.—De aquells que rebugen morabatins o mazmodines.
» XXXIV.—De leuda e hostalatge e altres drets Reals, e de corredors.
» XXXV.—De la mesura del pa.
» XXXVI.—De preu de march, de liura, donça, dalna, e de faneca.
» XXXVII.—De la mesura del vi.
» XXXVIII.—De corda de soguejar la terra, e del preu de les jovades.

NOTA: Tot açó dels Furs de Valencia ho copiám textualment de la única edició que se ha feta, lo any 1547; y lo exemplar que havém estudiat es de la Biblioteca d' aquest Seminari Conciliar de Barcelona.

Març, 1895.

PREMI DEL M. I. AJUNTAMENT DEL VENDRELL

COSTUMS DEL SEGLE XV

D' un recó de golfa.

ALS LECTORS

Sempre que 'm trobo devant d' un document antich, que directa ó indirectament donga llum sobre les costums dels nostres passats ó sobre la historia de la nostra benvolguda patria, un desitg irresistible de publicarlo s' apodera de mí, desitg que, de no lograrlo, dexa en mon cor un buyt inesplicable y engendra en ma ánima increhible malestar.

Y axó m' ha passat ab molta freqüencia.

¡Quantes vegades, registrant arxius, ab lo mateix afany que un avaro buscant tresors, he llençat crits d' entussiasme al trobar algun escrit d' innegable importancia, y he quedat tot seguit abatut y mal humorat, pensant que aquell tresor ha de continuar amagat allí, desconegut de tothom y ab lo perill de que algun dia acabe en un *auto de fé*, víctima de la ignorancia d' un empleat irreverent!

¡Quants cops, al trobar abandonat un tresor d' aquesta naturalesa, ha glatit mon cor ab indignació y he proferit una lletania d' imprecacions contra 'l criminal abandono de certes autoritats!

Pera que os façáu cárrech del punt fins ahon arriba aquesta desidia, vull contarvos un cas rigurosament histórich.

Circunstancies que no he d' esplicar, me portaren, fa alguns anys, á la casa comunal d' una important població que antigament pertenexia al vegueriu de Vilafranca del Panadés. La passió per les antiguitats y 'l desitg de saber la historia de aquell poble m' obligaren á preguntar per l' arxiu del municipi. ¡Ningú 'm va entendre! Semblava, talment, que 'ls hagués parlat en grech.

—¿Es á dir,—vaig esclamar,—que aquí no hi há arxiu?... Y donchs, dels papers vells ¿qué n' haveu fet?

—¿Los papers vells?—preguntaren ab estranyesa.—¿Vosté vol saber ahon son los paperots vells?... A la golfa n' hi há un bon munt que sobraren dels que van cremar quan trasladaren la casa de la vila...

¡Dels que varen cremar!... ¡Oh, bon Deu, quants sacrilegis fa cometre la ignorancia!

Com si temés que en aquell moment anássen á cremar també les sobres del *auto de fé,* me dirigí corrents á la golfa.

Allí, efectivament, hi havia en un recó un munt de *paperots vells;* peró ¡en quin estat!... Bruts per la pols, podrits per les goteres de la teulada, destroçats per les rates y les arnes, en espantosa confusió jayen allí valiosos pergamins, llibres d' acorts antichs, y paquets de documents, entre 'ls quals després poguí descubrir preciosos autógrafos reals, alguns d' ells de moltíssima importancia.

No m' entretindré á contarvos los disbarats que vaig dir, los anatemes que vaig llençar contra la incuria inconcebible d' alguns ajuntaments...

Tots los *paperots* aquells foren ben prompte recullits y ab molt respecte traslladats á un lloch més digne, ahon dirigí desde allavors mos passos, sempre que les ocupacions m' ho permetien.

La idea de publicar lo més notable que pogués recullir no 'm dexava may, y tal volta may haguera lograt mon desitg, si 'l cartell dels Jochs Florals d' enguany no m' hagués obert lo camí ab lo premi ofert per l' Ajuntament del Vendrell, poble que també figurava antigament en lo vegueriu de Vilafranca.

Lo tema era á propósit, y per primera vegada me vaig decidir á concorrer al certamen, cometent una verdadera profanació.

¡Deu me perdone!

No es lo meu obgecte exhibir conexements que no tinch, ni molt menys fer un treball de mérit. No: no he nascut pera enfilarme tant amunt. La meva idea, com he dit, lo que constituheix pera mí una verdadera obsessió, es fer conexer alguns documents del segle XV pera tráurels dels llims ahont jauen fa molts anys.

Lograt axó, si es que 's logra, ja sortirán persones aptes pera aprofitarse de la meva obra humil, ab lo qual me consideraria honrat de sobres y ab excés pagat.

I

FESTES POPULARS

LA FESTA DEL SANT PATRÓ

Un ó dos dies abans de la festa lo nunci recorria 'ls carrers de la vila, y al toch d' *annafil* publicava 'l programa, que en 1419, per exemple, estava concebut en los següents originals termens:

«Are hoyats queus fa hom assaber de part de 1. donzell apellat lo fortunos aymant, qui per amor de una donzella molt bella e molt graciosa, la qual es stada per un malvat donzell encantada en 1. castell apellat la perillosa guarida, la qual donzella no pot esser desliurada del dit castell si donchs lo dit malvat donzell no es en fet darmes vençut. E lo dit donzell apellat lo fortunos aymant, vehent star la dita donzella, la qual ell molt ama, en tant gran preso, ha votat de anar encercar lo dit malvat donzell e de fer armes ab ell. E com los dits donzells per lur ventura se sien atrobats en lo pla de sent Jachme, qui es prop de la vila dagualada, e haien fetes en aquell pla moltes armes, en les quals lo dit malvat donzell es estat vençut, e lo dit donzell apellat fortunos aymant veyentse molt alegre e molt joyos, com havia vençut lo malvat donzell e la dita donzella era desliurada, ha proposat per la gran alegria que ha, de fer en lo primer loch o vila que sia gran festa e solaç. E com sie vengut primerament en la vila dagualada e aia sabut que diluns primer vinent, que

sera la festa del glorios apostol mossenyer sent Bartomeu, en la dita vila se fa gran festa; volent cumplir son preposit ha desliberat romandre en la dita vila e per honor e per reverencia del dit glorios apostol mossenyer sent Barthomeu e per amor de la dita donzella, de fer en aquella gran festa, solaç e yoya, e tenir taula de saltar e de lança e barra gitar, e daltres tempraments e laugeries; per que lo dit donzell ab veu de la present crida notifica a tot jove enamorat qui volra venir lo dit dia de dilluns en la dita vila, que lo dit donzell fara gran festa e solaç en la dita vila e tendra taula de saltar e de lança e barra gitar e posara a tothom qui volra correr, al cap del cors un bell vedell e a la saltadora una bella bossa daur. E qui pus leus e pus temprat sera, aquell sen ho portara e guanyara lamor de la sua senyora.»

L' estil cavalleresch d' aquesta crida variava cada any. No podém resistir á la tentació de publicar íntegra la següent, que porta la data de 20 d' Agost de 1404.

«Are hoyats queus fa hom assaber de part de 1. caualler de la terra o illa de irlanda qui per amor de una donzella la qual sta encantada en lo port de tintonil (?) e nos pot desencantar si donchs no son fets molts dejunis, cerquant molts regnes e vetlant en quadesgleia que trobara, e si sdevendra aqui neguna festa solaç e grans bals e solaços, on com lo dit caualler per amor de la dita donzella aja cerquats molts regnes e sia pervengut en la dita dagualada, e aja sabut que diumenje primer vinent, que sera la festa del glorios apostol mossenyer sent berthomeu se fa gran festa e solemnitat en la vila dagualada, per la qual cosa ell ha auetllar en la capella de sent berthomeu, ço es lo uespre de la vigilia, e no res menys uol fer gran festa e solaç la festa de mossenyer sent Berthomeu en la dita vila dagualada e de tenir taula per junyir e de saltar e de correr e de fer altres tempraments, perque ab veu daquesta present crida notifica a tots, donzells jouens anamorats, e a totes altres persones qui lo dit dia de diumenje uolran venir a la beneuenturada festa del glorios apostol monsenyer sent Barthomeu, que en la dita vila dagualada se fara gran festa e solaç, es tendra taula de junyir, de saltar e de correr, e lo dit caualler posara a la saltadora 1. bella bossa daur ornada de perles de peyres precioses e al cap de cors 1. bell vedell, e qui pus leus ne pus temprat sera aquell seno portara e guanyara lamor de la sua senyora.»

La crida del any 1394 se feu á instancia «de 1. jove hom palegri, lo qual venint del sant sepulcre es estat, per encantaments de la fada morgana, en la vayl del fals engany per molt temps pres, detengut e aturat...» en la qual feu prometença a sant Bartomeu que, si 'l deslliurava vindria a «vetllar lo dia de la sua vigilia dins la sglesia o capella del dit glorios sant construida dints la dita vila dagualada...» &. &.

Finalment, en 1454 lo pregó va esser fet «de part de un donzell de alta sanch e noble linatge, venint de la terra de les indies... &.» qui, tal vegada pera distingirse, oferí posar «a tots aquells qui saltar, barra e lança tirar volran, una cadena dor macis, e al cap del cors una copa corga ab molta argenteria, a la guisa moderna fabricada...»

Com se veu, la part profana de la festa consistia en jochs de destresa, de força y de lleugeresa.

Posaven en la plaça Major ó en altre lloch á propósit un empostiçat, y desde certa distancia los jovens y altres persones, qui volien pendre part en lo joch, hi tiraven llances ó barres; les primeres creyém que pera demostrar la punteria, y les segones, la força; essent guanyador lo tirador de llança qui tocava 'l blanch y 'l de barra qui lograva fer caure lo taulat.

Molt antichs son aquests jochs ó torneigs y molt s' estilaven allavors, puix en quasi totes les festes descrites en la *Crónica Catalana*, d' en Ramon Muntaner, los veyem citats.

Ademés d' aquests se feyen los que encara conexém avuy ab lo nom de *cóssos*

(1), ó més ben dit, carreres, en les que lluytaven los homens més ágils; guanyant lo premi ofert aquell qui més prompte arribava al cap del *cors*.

Los premis que més comunament solien oferirse als justadors eren, segons veyém en les mencionades crides: «Un badell ab les banyes daurades e la qua argentada». «Un bell parell d' oques ab les plomes argentades e ab los bechs e peus daurats», «Un parell de borçaguins marroquins de adop de Agualada», «Un gentil parell de guants», «Una bossa d' or», etc.

Los referits jochs, de gran utilitat pera 'l desenrotllo físich de la joventut, solien ésser aprofitats pera 'l servey de la guerra, com se pot veure en la següent crida-programa del any 1400, que demostra l' esperit práctich dels catalans:

«Are oiats queus fan asaber los consols honorables del jovent de la vila dagualada á tuyt generalment, que com ells aien rebuda una letra dels honrats consellers de barchna, en la qual los han certificats com lo senyor rey en Marti, vuy per gracia de Deu regnant, aia fet vot de conquerir les illes a ell rebellades, ço es Cerdenya e Corçega e qualsevulla altres qui sien en les mars orientals, les quals deus mitgansant aura a breu meses deius sa potestat, e apres de fer lo passatge de ierusalem la qual conquesta del qual pertany al molt alt princep e senyor lo Rey de Cicilia, fill primogenit del dit senyor rey, e vulla per les dites conquestes fer fortes e poderoses armades, sabent que en la dita vila dagualada se vol celebrar festa maior del glorios apostol monsenyer sant barthomeu, en la qual festa convenen e sapleguen molts jouens temprats, fors e laugers per honor de la dita festa, confiant dels dits consols, atesa la gran naturalesa e coratge que los habitants en la dita vila dagualada an tot temps e aguda, e an envers la corona del dit senyor rey, e mantenir sos drets, preheminencies e regalies; en peramor daço lo dit senyor rey los ha dat carrech ab plena comissio de assoldadar e alejir aquells jouens que a ells parra esser pus forts, temprats e laugers, ab plen poder de remunerar aquells segons tot lur parer. E per tant atesa la plenitut de la lur potestat a ells per lo dit senyor rey comesa, notifiquen a tots los jouens que en la dita benauenturada festa seran en la dita vila dagualada, que aquells qui pus leus, temprats e pus forts seran, auran lo sou complit, vullats en diners o en vestits o joyes o ab compliment de aquelles donçelles que per ells demanades seran, e daltre part los sera posat per los honrats consellers de la dita vila al cap de la saltadora una bossa daur e al cap del tret dels darts, lances o barres o altres coses que lançar volran 1. bell punyal guarnit dargent e al cap del cors 1. bell molto ab lo vellor dor e 1. parell doques, e qui pus leus ne pus temprat sera aquell les sen dura e guanyara lamor de la sua senyora.»

Les solemnitats religioses de la festa, ab lleugeres variants, eren les matexes de avuy en dia. Les campanes estaven á la discreció del administradors del Sant, y no estranyará 'l lector que digám axó quan haurá llegit la ordinació següent, ab la qual acabarém aquest article:

«.,.que daqui avant, alguns beneficiat o beneficiats de la dita esgleya o parroquia de aquella, ne priors ne administradors de qualsevulla confraries, ne altres qualsevulla persones, per honor o sollemnitat de alguna festa de sancts o de santes no gosen tocar los dits senys o campanes del dit campanar, sino dues squelles aventades e apres dos senys petits aventats sens fer repico algu... Empero sots la present ordinacio ne en negun cap de aquella no es compres lo benefficiat e benefici de Sent Berthomeu, al qual per la vigilia e jorn de la sua festa, perque es cap e patro de aquesta vila, li sia licit e permes tocar los senys e campanes del dit campanar a sa voluntat...» (Acort del Consell, de 13 de Juliol de 1453.)

(1) De la paraula *cors* (del llatí *cursus*, carrera). Se donava aquest nom al lloch ahon se feyen aquells jochs.

La festa del Corpus

Figureuvos la moderna Festa major ab tota sa animació d' abigarrades comparses; tragaune lo que la actual civilisació li ha donat y afegiuhi les funcions religioses propies de la festivitat, molt més espléndides y de major importancia que en los temps corrents, y us haureu format una idea aproximada de la antiga festa del Corpus, que era allavors la verdadera festa major del poble y 'n deyen *la bullicia del Sant Sagrament*.

Pera fervos capaços del entussiasme ab que la celebraven, llegiu la següent pública crida de 3 de Juny de 1450:

«Ara oyats queus fan asaber los honrats batles de la vila de Agualada per lo molt alt senyor rey e per lo monestir de Sant Cugat del Vallés (1), a instancia e requesta dels honrats conselles. Considerant com per tota la universal cristiandat singularment se esforçen de fer en quiscuna vila e loch per honor e gloria de nostre senyor Jhu.xst. e per la general utilitat de tan admirable, accellent e maravellos sagrament, instituhit en lo dijous de la sena, e per nostro mestre Jhs. en memoria de la sua sagrada passió ordenat quiscun any fer solemne e magnifica proffesso lo primer dijous apres lo diumenje de la sancta Trinitat, fahents entremesos, jochs e grans alegries e solaços per decorar e ennoblir la dita festa, portant per los carrers lo sant precios cors de Jhu.xst. E per açó los sants pares passats hajen donats e atorgats a tot home e tota dona, qui ab devocio seguira la dita proffesso grans perdons e indulgencies, per tant que pus honorablement la dita festa e proffesso sien celebrades. E per aço los dits honrats batles a instancia e requesta dels dits honrats concellers, considerant que a nostro senyor deu Jhu.xst. no pot esser feta la honor e magnificencia per la gent que merex, attesa la sua infinida potencia e accellent magestat, empero volent se preparar en quant poden, manen á tot hom generalment de la dita vila per decorar e ennoblir la dita proffesso e festivitat que quescu sia tengut e hage de regar e escombrar de totes pedres, terre, fusta e altres inmundicies lurs entuxants, regant, aplanant e enremant aquells, e empaliar les façanes dels alberchs sots pena de X ss. e seguesquen la sancta proffesso e guanyaran los grans perdons e indulgencies per los sants pares atorgats.

»Item mes vos fan assaber los dits honrats batles a instancia e requesta dels dits honrats consellers, que negu, qui no sia dels entremesos ordenats fer per raho de la dita proffesso, no gos fer altres jochs o entremesos sens licencia e consentiment dels administradors dels dits entremesos, sots pena L. ss. o de star V. dies en la preso e que negu de qualsevol ley o condicio sia, dema per tot lo die no gos portar negunes armes vedades sots pena de LX. ss. o de perdre les dites armes. E guart si qui guardar sia si la dita pena encorrer no volra.»

Conegut lo programa, coneguda la festa. Mes com podria esser que algú no sabés en qué consistien los *entremesos* aludits en la anterior crida, copiarém les dues següents partides de dos llibres de comptes de la época pera que se 'n traguen les consequencies, puix no volém posarhi res pel nostre compte:

«Item a 22 de dit mes de maig, 21 ls. 9 sous me retinch per altres tantes que me han manades per los consellers, ço es 2 ls. 11 sous per 14 dotzenes quets grossos y xichs a micer hieronim sanjust, 12 sous a micer Joli per 24 camals de cascavells, 6 sous per los caps dels diables y masqueres del hermita y eschola, 1 ll. 14 sous per lo refrescar de 17 tnrchs, 10 lls. per lo lloguer dels jutglars que eran los hotges y sos

(1) En 1833 l' Abat de Sant Cugat del Vallés cedí al Rey la meytat de la jurisdicció que exercia sobre la vila d' Igualada, y desde aquella data l' Abat y 'l Rey elegien un batlle cada hu.

companions, 1 llra. 4 sous per despesa de dits jutglars... que tot se despengue per festivar la festa del Sant Sagrament dia de Corpus...»

«Item dit dia se li feu polissa pagás... etc., per la solemnitat y proffesso de Corpus en les coses seguents, ço es 22 persones que ballaren la turquia y 9 que ballaren los caballs cotones, 3 lls. 2 sous, a Joan Mata per sonar lo tabal... y a diversos botiguers per lo lloguer de 33 camals de cascabells... y a Salvador Ciurana per 10 dotzenes de cuets de diversos sorts 33 sous ultra de dos lliuras de polvora que se li veneren per preu de 9 sous... y a la viuda Almunia per lo lloguer de la bandera dels turchs... y a Barthomeu Bertran pera portar lo drach 2 sous ultra de una lliura de bou que se li ha donat per la teya despesa per la dansa del vespre, etc.»

Y are preguntám: ¿cóm anirien vestits y qué redimontri deurien fer los balladors dels entremesos, quan una virtuosa reyna, la muller d' Alfons V, s' indigná sobre manera al enterarsen?

No ho havém pogut esbrinar. Lo que sí sabém y 'ns consta es l' enuig real, gráficament espressat en la següent carta. Entérensen los lectors, que val la pena, y coméntenla com mellor los aparega. Nosaltres, cumplint la nostra missió, no fem més que esposarla:

«Maria per la gracia de deu Reyna Darago, de Sicilia, de... de Valencia, de Hierusalem, de Hungria, de Mallorques, de Serdenya e de Corcega, Comtesa de Barchna, duquesa de Athenes e de Neopatria e encara Comtesa de Rossello e de Cerdanya, Lochtinent general del molt alt e molt excellent senyor lo Senyor Rey, marit e senyor nostre molt car. Als feels nostres los Sotsveguer, concellers e prohomens de la vila Dagualada, salut e gracia, Entes havem ab no poch enuig que vosaltres, no attenent a la honor e servey de nostre senyor, segons deurieu, en la proffeso quis fa lo dijous de corpus xst, no prohibiu, o al menys permeteu que per la proffeso van homens nuus amostrant los membres, lo que natura avorreix esser mostrat, ans lo ha ocultats, e mes que fochs grechs e voladors lanceu per la dita proffesso per los quals es fet molt enuig a diverses persones, specialment a donas prenyades e altres, e dany als draps qui per honor e reverencia son posats lo dit dia per empaliament en los carrers per hont la dita proffesso ab lo cors precios del nostre Salvador passa, de ques segueix no reverencia, mes ofensa al dit nostre Salvador. Perque volent obviar a tants inconvenients e danys, ab la present vos dehim e manam sots pena de cinch cents florins dor, que de vostres bens, si contraferets, havedors, que lo dit dia de la proffesso ni lo vespre avants no permetats homens alguns anar axis desvergonyadament per la dita vila, ni lançar coets, fochs grechs ni voladors, ni fer altres deshonestats en publich. De aço fareu a deu servey e a nos del contrari hauriets dany e execucio de la dita pena sens alguna merce. Dada en Barchna a vuit dies de Maig en lany de la nat. de nre. senyor Mil cccc Cinquanta tres.—La Reyna.»

II

LES FESTES DE REAL ORDRE

COM SE CELEBRÁ UNA VICTORIA DEL REY DE SICILIA

«Are hoyats queus fan saber los honrats batles de la vila Dagualada per lo senyor Rey e per lo monestir de sent Cugat de Vallers, a instancia e requesta dels honrats concellers e prohomens de la dita vila, que com sia prevengut a hoyda als dits honrats batles, consellers e prohomes per verdadera relació de la bona novella de la vic-

toria que lo molt alt senyor Rey de Cicilia, primogenit del molt excellent princep e senyor lo senyor rey Darago, per gracia de deu ha haguda en la conquesta del regne de Cerdenya, en la batalla que ha haguda ab los sarts e sobre la preso de sent Luis. la qual cosa es exaltament de la corona del molt excellent princep e senyor lo senyor rey Darago e de tots sos regnes e terres, e com de tals coses nostro senyor deus, qui ha donada la dita victoria, ne deia esser loat e glorificat, e tota persona sotsmesa a la corona Darago ne deia esser molt alegre; perque es estat ordenat per los dits honrats consellers e prohomens que dema se faça gran festa, cascu abstenentse de totes faenes temporals ne forns no coguen, e que en honor e reverencia de nostre senyor deus e de la sua mare la gloriosa verge sancta Maria e tota la sancta trinitat. tota persona de la dita vila sien a la sgleya com los senys tocaran per seguir la sancta proffesso, fahent devotes oracions, donant laors a nostro senyor deus jesuchrist e a la sua mare beneyta e tota la sancta trinitat, de la victoria que ha donada al dit molt alt senyor rey de Cicilia, e apres feta la dita proffesso, hoyen lur missa ab devocio, e per la gran alegria de la bona nova, anit al vespre sien toquades conques e bacins, e sien fetes grans alimares de faraons e dema apres dinar tot hom e tota dona e tot jove e tota nina sien aparellats de ballar e de fer gran solaç. E si per ventura algu o alguna contrafara que sie encorregut en pena de C solds de la qual sapien que amor non trobaran neguna.

»Item uos fan saber los dits honrats batles a instancia dels dits honrats concellers, que tota persona de la dita vila per honor e reverencia de la dita proffesso agranen e reguen lurs entuxans e enramen aquells.» (Crida publicada 'l dia 30 de Agost de 1409).

FESTES PER LA PROCLAMACIÓ DE FERRAN LO D' ANTEQUERA

«Are hoyats &... que com per la gracia de deu sia stat determenat elegir princep senyor e rey al molt excellent e molt poderos linfant Ferrando de Castella dels regnes e terres darago, de vallencia, de malorcha, e de cerdenya, e comptat de barchinona, de Rosello, e de cerdanya, de la qual cosa casacun sots mes a la sua senyoria deu fer laor e gracies a nostre senyor deus de tanta gracia quens ha feta de bon princep e senyor, e deu haver gran alegria de tan excellent princep e senyor que deus nos ha donat; perque los dits honrats batles en honor e reverencia de nostre senyor deus e en magnificencia e gran alegria del molt excellent princep e senyor, dien e manan a tota persona generalment, que dema per lo mati se faça la proffesso e sien a la sglesia per seguir la dita proffesso, fahent gracies a nostre senyor deus Jesuchrist, quins ha volgut provehir de tan excellent princep e senyor; apres que tot hom e tota dona se aparell ab les mellos vestedures que aien, dema e diluns, e tota persona que port dol ques pos aquell; e que dancen e ballen los dos dits dies e fassen gran festa e solaç, e que anit reguen e netegen lurs entuxans, e enrramen aquells, e diluns se abstinguen de totes fahenes temporals, e avuy vespre cascun faça faralons e alimaries e toquen bacins e conques, sots pena de VI sous, de la qual sapien que amor non trobaran neguna.» (Crida publicada en 1412).

COM FOREN REBUTS EN IGUALADA LOS REYS D' ARAGÓ Y LO PRÍNCEP DE VIANA

«Ara hoyats... &, que com ells sien certs que dema que sera dissapte, en la present vila seran la molt alta e molt excellent senyora la senyora Regina darago e lo molt ilustre senyor lo senyor princep, e ab ells ensemps moltes persones destat, e conseguentment per alguns dies apres continuament seguents seran en la dita vila

lo molt alt senyor Rey, e la dita senyora Regina, e lo dit senyor princep ab llurs corts, e sia cosa decent e necessaria que los dits senyors e senyora, ab la lur corts e gents sien receptats e acollits, segons se pertany vessalls en receptar e acullir llurs senyors, per amor daço los dits honrats batles e los dits honrats consellers, preguen, exorten e manen a tots los habitants de la dita vila, que fassen preparatori en tant com podran de anades e de polles, e de altres vitualles necessaries per ops dels dits senyors, e no res menys preparen llurs cases com e mils podrau, en tal manera que les persones qui venran en llurs cases sien be e honorablement receptats, e los dita senyors romanguen contents de la recepcio e colliment quels sera feta en la dits vila.

»E no res menys los dits honrats batles a instancia y requesta dels dits honrats consellers preguen e exorten a tot hom generalment, axi estranys com presents, que durant los dits dies que los dits senyors seran en la present vila, que porten a la dita vila tantes vitualles que portar podran per vendre en aquells, qui comprar ne voldran, com los dits honrats batles ab veu de la present publica crida guien a tots aquells qui a la dita vila dins lo dit temps portaran vitualles, en bens e en persones. vinent, estant e tornant sien e. I. dia apres que los dits senyors seran passats ab llurs corts seguint sa via a barchinona, e per ço los dits honrats batles notifiquen à tot hom generalment les dites coses per tant que ignorancia non pusquen allegar.» (Dia 9 de Maig de 1460).

III

LA TRIBUTACIÓ EN LO SEGLE XV

Partidaris d' una contribució única y equitativa, basada en l' impost sobre les transaccions, nos plau poder donar compte del sistema de tributació dels nostres passats, bastant aproximada al que constituheix lo nostre ideal.

En efecte; segons podém veure en nombrosos documents, la compra-venda de quasi tot lo que era obgecte de comerç estaba gravada per un impost més ó menys crescut, del qual generalment ne pagava la meytat lo comprador y la altra meytat lo venedor.

Lo blat, per exemple, pagava dos diners per lliura (moneda); les honors y possessions (finques, censals ó violaris), quatre diners; lo pa dos diners y malla per sou; la mel, cera, oli, safrá y altres especies y comestibles, la fusta obrada y per obrar, la ferreteria, la çabateria, lo *peya* (que comprenia tota mena de robes), y 'l bestiar gros, quatre diners per lliura. La *imposició* del peix la pagava tota 'l venedor, à rahó de 18 diners per quintá del fresch, un sou per esporti de sardina salada, tres sous per cada mil *arenchs* ó anguiles; un sou per cada barril de tunyina, y tres sous per quintá de congre.

Per la compra-venda dels cabrits se pagaven també quatre diners, «e si sera cars que lo cabrit que algu o alguna comprara lo quart del cabrit pera liura carnicera o mes, que en aquest cas lo venedor pac de imposició dos e lo comprador quatre diners per quiscuna liura, encara que los dits cabrits sien a obs de noces e per qualsevol altra rahó o causa.»

Cas de que les operacions de compra-venda se fessen fora de la vila, en lloch

ahon no 's pagás imposició, aquesta devia ferse efectiva á la introducció del género.

Les imposicions solien arrendarse cada any, y 's concedia als arrendataris la esclusiva en la venda de algunes especies, mitjançant, emperó, certes condicions, á saber:

Los flequers venien obligats á pastar durant l' any sense interrupció, tindre sempre la fleca ben provista de pa, segons les necessitats del poble, y vendre lo *pa de casa* una tercera part més barato que 'l de la fleca. Lo pes de les fogaces havia d' esser segons lo preu del blat, això es: «com la quartera de forment valra en la dita vila VIII sous, hajen e sien tenguts de metre en la fogaça de pa blanch, bo e ben cuyt, XII onses; e com la quartera de forment valra en la dita vila VIII sous, hajen e sien tenguts de metre en la fogaça o dinada, XI onses... e com la quartera de forment valra XXIII sous fins en XXIIII sous, que hajen a metre en la dinada o fogaça IIII onses y quart; e si sera cas quel forment pujas mes de for, ço que Deu no vulla, que en aquell cars sia mes en la fogaça o dinada segons mes o menys, reduhintlo al compte dessus expressat.»

Los carnicers havien de tindre també les taules ben abastades de carn de moltó bo y suficient; de carn de porch desde la festa de Sant Miquel fins á la de Sant Antoni; de carn bovina en les festes de Quinquagésima, Sant Joan de Juny, Santa María d' Agost, Sant Bartomeu y dies de la fira; y durant los mesos de Maig, Juny, Juliol y Agost, havien de matar cada dia un ó dos cabrits de llet. Lo preu de les carns havia d' esser lo mateix que 'l de Barcelona, venentse en taula separada les malaltes ó cascades, les quals no 's podien donar á pes.

Lo vi, abans de posarse á la venda, havia d' esser pregonat y reconeguts los vaxells per los compradors de la imposició.

Los hostalers no podien vendre á la menuda, sino en los mesos de Janer, Abril, Juliol y Setembre; y los imposadors venien obligats á tindre cinch ó sis tavernes de vi vermell y dos ó tres de blanch. Havia de pagarse la imposició d' aquest article, encara que fos regalat, «si donchs no son pare o mare quen pusquen donar a fills o filles, e fills o filles quen pusquen donar a pare o mare, o germa e germana quen pusquen donar a altre germa o germana, e sogre quen pusque donar a gendre, e gendre a sogre, sens que non sien tenguts pagar imposicio, de mentre empero que tals donacions nos fassen en frau de la dita imposicio del vi.»

IV

COM SE FEYA LA ELECCIÓ DE CONSELLERS

No faltarán ánimes piadoses, qui ab la major bona fe compadesquen á les antigues per l' atrás en que vivien respecte dels procediments electorals; peró nosaltres... ¡de bó de bó! per més que de tot cor adorám les conquistes del progrés, lluny de móurens á compassió, nos causen aquelles verdadera enveja quan comparám la formalitat que presidia les eleccions, ó mellor dit, les insaculacions, ab les asqueroses tupinades, ab lo desvergonyit encasillat de la política actual, per més que aquests escándols vagen disfreçats ab lo pompós nom de *sufragi universal.*

Lo poble, es veritat, no tenia 'l dret d' elegir les persones, qui l' havien de governar desde la casa comunal; peró en cambi no 's suicidava ab lluytes intestines,

com fa avuy, pera que en últim resultat se 'l rifen los moderns cacichs, fent surtir de les urnes los noms que 'l govern vol y ells consenten...

Mes la ploma se 'ns desenfrena, y no es lloch aquest pera parlar de polítiques miseries. Contentemnos ab envejar la pau dels nostres antepassats, y dexém parlar á aquestos:

«Treslat del effecte, en substancia, del privilegi real de la elecció de Consellers en la vila de Agualada favedors quiscum any en la festa de Sant Andreu.

»Primo, la vigilia de Sant Andreu sien tanquats los portals de la vila e sie sonada la campana maior abatellades clares.

»Item lendema mati dia de Sant Andreu sie cridat lo Consell general e particular en la sglesia o capella de Sant Barthomeu sots pena de cinquanta solds. E feta la dita crida toch la dita campana a batallades clares fins sie aplegat lo dit consell. E açο juxta forma del primer capitol.

»Item en apres, juxta forma del segon capitol, los dits jurats del dit consell, ensemps ab los consellers, haien a demanar e fer venir X persones qui no sien del dit consell.

»Item successivament, juxta forma del terç capitol, sie celebrada e dita una missa del sant sperit en la dita Capella. E dita aquella encontinent los jurats del dit Consell e les dites X persones, en presencia dels batlles e dels consellers, haien a prestar jurament que be, lealment e segons deu e lurs bones conciencies elehiran, ço es, quiscun dells XII persones dels dits jurats o dels dits XXXX per elegidors de consellers per lany apres seguent, jurant que uns ab altres no comunicaran de la eleccio fahedora dels dits elegidors ne dels consellers. E lo notari haie a continuar los noms de aquells XII elegits. E apres sien fets XII rodolins dels quals ni haie sis on dins sie scrit *Elegidor*. E tots los dits XII rodolins sien mesos en un baci de aygua e sie cubert ab una tovallola e mes en mig del consell, e lo notari nomenara hu dels XII, e hun fadri petit traura hun rodoli e metral en ma de hu dels batlles e per aquell sera ubert e si y sera lo nom, ço es, *elegidor* aquell que per lo notari sera nomenat sera hu dels elegidors, e si lo rodoli se trobara buyt sera per no res e axis continuara fins los dits sis rodolins plens sien stablits. Lo dit notari continuara escriuint o assenyalant los noms aquells qui exiran elegidors. Los quals de continent juren que no comunicarau ab neguna persona de res que sie de electio de consellers. E si en res hi haura paritat de veus sie remes a rodolins.

»En apres juxta forma del quart capitol los dits sis elegidors juraran que be e lealment quiscun dells nomenaran XII persones de la dita vila, ço es aquells que segons deu e lur conciencia li semblaran esser mes idoneas e sufficients pera consellers, ço es, tres per consellers en cap, tres per segons, tres per tercers e tres per quarts. E apres sie procehit per la forma seguent:

»En vigor del V capitol lo qui primer sera exit en elegidor vaie al loch on se deuen apartar, ço es, dalt al cor o al altar, e en presencia dels dits officials, toquant e continuant lo dit notari haie anomenar tres persones per conseller en cap e tres per conseller segon, tres per terç e tres per quart, lo dit notari continuant dites ternes. E per semblant feta quiscu dels altres elegidors. E fetes les dites ternes de continent y quiscun elegidor haie jurar tenir secret la dita nominacio que feta haura, e tot sie continuat per lo notari.

»Apres juxta forma del VI capitol, de continent fetes les dites coses per los dits officials e notari trets aquells tres qui hauran hagudes mes veus per consellers en cap e sien mesos dins tres redolins, ço es, quiscu en son redoli, e sien mesos en la capsa intitulada de Consellers en cap. E per semblant sie fet de Conseller segon &ª. E si en res concorrera paritat sia remes a sort de redolins.

»En apres juxta forma del VII capitol posades les dites quatre ternes, ço es,

quiscuna en sa capsa, e de la primera capsa, ço es, de consellers en cap, en presencia dels dits jurats del dit consell sien trets los dits tres redolins e mesos en un baci de aigua e aquell cubert ab un drap de lli, sie per lo dit infant ab los brassos trossats mesa la ma dins, remenant aquells. E de continent sie tret per lo dit infant hun redolí, metent aquell en ma dels dits officials, e sie ubert, e aquell ques trobara son nom scrit dins lo dit redoli sie hagut e tengut per conseller en cap. E fet aço resten e romanguen dins la dita capsa los altres dos redolins, e sie ben tanquada e sagellada ab los sagells dels officials.

»En vigor del VIII capitol sie fet e seguit dels altres tres redolins de la altra capça de conseller segons, e semblant orde sie tengut e servat en la capça del tercer conseller, e semblant en la capça del quart.

»Les quatre capçes, juxta forma del VIIII capitol, sien conservades en una bona quaxa on haie tres claus diverses, la una de les quals tingue lo sotsueguer: e laltra lo batlle de Sant Cugat: e laltra lo conseller en cap: los quals haien a jurar que no obriran ne obrir permetran la dita quaxa sino encars de mort o vacacio de offici de conseller o consellers, en lo qual cas sia licit e permes la dita quaxa obrir, convocat primer lo consell dels dits XXX jurats ab les dites X persones e en presencia de aquelles de sagellar e obrir, e en loch de aquell o aquells qui mort o morts seran o no poran tenir dit offici, en tal cas se haie a metre los dits dos redolins en hun baci, e de aquells sen haie a traure hu per un infant, en loch del mort o absent, toquant totes aquestes coses lo Notari en son libre. E finit lany los restants redolins lo jorn de Sant Andreu en lo dit consell sien posats en brases sens obrir aquells.

»Juxta lorde del X capitol, trets, escrits e publicats los dits IIII consellers, aquells haien a prestar lo sagrament ya acostumat de prestar.

»En apres lo primer diumenge apres la festa de Sant Andreu deu esser cridat e vocat lo consell general e particularen la forma acostumada en la capella sus dita de Sant Barthomeu, e alli en dit consell deuen esser fets los XV de consell secret e altres quinze aiustats als dits XV primers per consell general, prenent los consellers del any passat e altres del segon e terç any. Entes empero que quiscun any hi sien mudades sis persones, ço es, los quatre consellers qui entren e dos daltres, segons los dits consellers novells e consell elegirán e nomenaran.» (Any 1493.)

Abans de terminar aquest article sians licit fer constar, encara que tal volta no vinga á tom, que 'l consell se convocava «ab veu de campana y de anafil» y que pera evitar la falta de puntualitat se disposá en 1438 «que si mentres cremara mitxa candela de cera mayal» no comparexien los consellers á la sessió paguessen dos diners de multa.

V

CONTRA LA BLASFEMIA

No es la blasfemia un vici engendrat per los temps moderns. Desgraciadament en totes les époques s' ha manifestat, per més que en totes elles haja sigut perseguit.

Si 'l modern códich penal la castiga, no 's descuydaven los antichs consellers y batlles d' imposar severes penes als blasfems. Les disposicions que prenien sobre

aquest particular, eren freqüents, demostrant la preferencia que tenien un llibre d' ordinacions de l' any 1482, lo qual començava ab les següents:

«Contra aquells qui juren de Deu letjament y de Madona Sancta Maria.—E tot primerament com lo sanct, e glorios nom de nostre senyor Deu Jesuchrist e de la gloriosa madona sancta Maria mare sua dega esser per tots los faels christians loat e beneyt, e molta folla persona indiscretament jur de nostre senyor Deu e de la dita gloriosa verge Madona sancta Maria letjament, hoc encara moltes cruels e folles paraules sonen, sien dites contra la essensia diuinal e la dita gloriosa verge Madona sancta Maria, la qual cosa, ultra lo gran e cruel pecat que sen segueix, es de mal e cruel exemple: e per amor de aço los dits honrats de consellers e promens del consell general, segons es dit, celebrants, ordenaren que tota persona de qualseuulla condicio que sia qui de aqui avant juraran letjament de deu ni de la gloriosa verge Madona Sta. Maria ço es per los budells o entrannes jurara pag de ban cascun qui tals sagraments fara X sous. E si algu sera de tanta ignorancia de dir que mal grat naja Deu o la gloriosa sta. M.ª, o que aquells no han poder, o altres cruels o males paraules, contra Deu o la gloriosa verge Maria, paguen de ban per cascuna vegada que tals paraules per ells seran dites, XX sous barcelonesos, dels quals bans no hajan gracia ni merce, e que sien partits en cars que comesos sien en aquesta manera, ço es, la terça part als dits honorables balles, e laltra terça part als honrats Mostassafs, e laltra terça part anaquell qui primer ho denuntiara, o acusara los dits bans o algu de aquells.

»Que ningu no gos rahonar aquells qui juren de Deu y de Sancta Maria.—Item que ninguna persona no gos rahonar o deffendre algu, o alguns qui en los dits bans o algu de aquells, ço es del leig jurar o altres paraules males e cruels dites de Deu e de Madona Sancta Maria, e qui lo contrari fara que pac de ban per quiscuna vegada quels ne rahonara ols deffendra XV sous partidors per la forma e manera dessus dita.»

Segons se veu, y es una curiositat digne d' esser notada, los consellers tarifaven los renechs, demostrant la freqüencia y gravetat d' aquests, segons opinám, la importancia de la pena. Y no son soles les anteriors disposicions les que *classifiquen* les blasfemies, puix n' havém trobat moltes altres; entre elles una del 6 de Març de 1402 prohibint «jurar cap, cor, fetge de nostre senyor Deu ne de la verge madona sancta Maria», y una altra de 1405 en la que 's prevenia que «qui jurara cor ne cap de Deu ne de la verge» pagás dotze diners, «qui jurara ventre, budells, fetge ne altres membres» dos sous, y «qui dira mal grat naja Deu ne la verge Maria, ne renegaran o diran negunes altres leges paraules de Deu ne de la verge Maria» deu sous y cinch dies de presó á pa y aygua.

Les disposicions contra 'ls renegayres se repetien cada vegada que alguna calamitat afligia al pays, no dexant may de ferho al final de les crides que 's publicaven manant fer pregaries.

No dexa d' esser ignocent ó cándida la surtida que algun cop tenien les autoritats prohibint la blasfemia en determinats dies, com per exemple, entre altres, un pregó que 's feu l' any 1409, en lo que, previa la tarifa acostumada, senyalava les festes durant les quals no 's podia blasfemar, disposició que, de no conexer la severitat d' aquells temps, podia fer creure, tal vegada, que la blasfemia 's permetia en los demés dies del any.

VI

DEL JOCH

Lo mateix que havém dit de la blasfemia podém dir del joch. En tots temps ha sigut aquest un mal pera la humanitat y per lo mateix motiu ha preocupat sempre á les autoritats, les quals, ab major ó menor éxit, han procurat impedir ses fatals conseqüencies.

Com se podrá veure més avall, també entre 'ls antichs hi havia jugadors de mala fe; peró 'l rigor de les lleys, tal mateix, era algunes vegades més estremat que en los temps actuals.

Y puix no tractám de fer un estudi crítich del joch, ni molt menys la sua historia, posarém punt á les nostres observacions pero copiar sense comentaris una serie de disposicions y acorts referents al vici espressat, al obgecte de que 'ls nostres lectors puguen veure la classe de jochs que allavors s' estilaven, los cástichs que tenien los jugadors, los dies en que 's podia jugar y altres coses interessants.

«Que nigu no pugue jugar en die de festa abans de missa, —Item que nigun hom ni altre persona no gos jugar dins la dita vila de Agualada e terme de aquella en les festes de Nadal, de any nou, daparici, de rams, de pasqua, de assencio, de cincuagessima, ne en niguna altra festa qui hage dejuni, ni en nigun diumenje en fins atant que la missa major sia dita en la Iglesia major de la dita vila, e si algun o alguns contrafaran que paguen de ban per quiscuna vegada, que sera contrafet, V sous per ban partidor entre los dits honrats balles e los mostassafs e lo acusador, terç per terç, e si lo qui contrafara o contrafaran no hauran de que pagar lo dit ban que stiguen en cadena V jorns a pa y aigua.»

«Que nigu no gos metre daus falsos en taulell.—Item... que niguna persona, la qual tinga a obs taulell en la dita vila, no gos metre o posar en lo dit taulell daus falços o de milloria, e si en lo taulell, daus falços o de milloria, seran atrobats, que aquell o aquella qui haura mes lo dit taulell, sia caygut en ban de C sous barcelonesos, e aço tantes vegades com semblant cars trobat sera, del qual ban sia guanyada la terça part als dits honrats balles e la altra terça part als dits mostassafs e la altra terça part entre lo acusador e la obra del mur de la dita vila, no contrastant que aquell qui lo dit taulell haura posat, digues o allegas que si los dits daus falços o de milloria en lo dit taulell no haver mesos, e si algu sera caygut en lo dit ban e no haura de que pagar que stigue C jorns en la cadena a pa y aygua.»

«En quals lochs de la vila poden jugar a gresca.—Item que niguna persona no gos jugar a gresca ni á ningun altre joch de daus, si donchs no es a taules, sino del canto del alberch den Pere Jenoves fins al canto del alberch den Arnau Veciana, e per tota la plaça vella e per tota la plaça nova en fins al alberch de mestre Joan Ardera, e per tota la plaça nova fins al alberch den Berenguer Traver. E si algu fara lo contrari que per quincuna vegada que contrafara si encorregut en ban de XX sous partidor en la forma e manera dessus prop dita.

»Que nigu no gos jugar ab lum.—Item que niguna persona no gos jugar en lum ni en casa dins la dita vila ne en lo terme, sots ban de XX sous per quiscuna vegada que sera fet lo contrari, partidor per la forma e manera dessus prop continuada.» (Del llibre d' ordinacions. Any 1482).

En 1405 fou disposat «que neguna persona no gos metre en joch daus falsos ne

de melloria ne salar ne afegir diners a la parada, ne fer ambuscada ne traure daga ne coltell sobre taulell.»

Més rigorosos los consellers del any 1441, acordaren que perderia 'l puny aquell qui en lo joch tingués daus falsos, y en 1458 prohibiren en absolut lo joch de daus per ésser ocassió de blasfemia.

En 16 d' Agost de 1402 s' acordá que pera evitar baralles que «origina lo joch de bitlles ningú gos jugar sino en los llochs acostumats, ço es, plaça nova, plaça vella, plaça del blat, &.» Per igual motiu se prohibí lo joch *de nayps* en 24 d' Octubre de 1409.

En 2 de desembre de 1443 disposá lo consell que sols en certs paratges pogués jugarse al truch, y en 1451, (4 de Novembre) fou acordat que aquells qui no tinguessen habitació propia en Igualada no pogues en «jugar a gresca, a taules, a nayps ni a cap joch de daus en la vila ni a una llegua al voltant» y que sols se pogués jugar al joch *dels truchs* en los diumenges y dies de festa y en los llochs designats al efecte.

Més endavant, (23 Dezembre de 1476) s' acordá que «nigu no gos tirar a la Rulla en lo camí general qui es en les parts de soldevila, sino en tant quant la ordinacio per lo consell de la dita vila feta sobre lo dit joch de la Rulla vol e consent...»

Y, per últim, en les derreries d' aquell segle se prohibí jugar *á gresca* ni á cap altre joch de daus «palesament ni amagada ni en altre manera, sino a riffa en lochs publichs per totes festes de nadal y no mes avant que pugan riffar torrons o carn...» Que ningú en cap temps pogués jugar á joch de *cap ó creu*, ni *á nayps*, ni á *bitlles*, baix pena de 10 lliures, en qual pena incorria també aquell que veyent jugar no ho denunciava.

VII

CONTRA LES EPIDEMIES

¡Lo segle XV no havia d' esser pas privilegiat!

No es d' estranyar, donchs, que en lo transcurs d' aquella centuria tingués que lluytar la gent diferentes vegades ab algun açot de la Providencia. No bastaven les guerres pera despoblar lo mon y eren necessaries les marfugues.

De nou ó deu ne tenim noticia. En totes elles prengueren los consellers les mides que 'ls dictava sa bona voluntat y que 'ls aconsellaven los conexements científichs de la época, mes començant sempre pera demanar la clemencia divina.

Efectivament: lo primer que feya 'l consell era decretar pregaries, més ó menys solemnes, segons la gravedat del cas; les quals consistien en professons y romeries á les hermites dels voltants de la població y en altres funcions religioses.

Ab veu de pública crida 's manava la assistencia á tots los dits actes, y baix penes severes s' obligava á tots los habitants majors d' edat que anassen á les professons y romeries, algunes vegades á peu descalç. Durant los dies de les pregaries estava prohibit tot treball y 's manava fer dejuni.

La romeria més important fou la que, de resultas d' una gran epidemia va dirigirse á Montserrat, ab promesa de repetirse cada any per la darrera festa de Pasqua de Resurrecció, portant un gros ciri, en lo que s' hi posava lo «senyal de la vida reyal». Tots los caps de casa, axís homens com dones, estaven obligats á anarhi, si

causa justa no 'ls ho impedia, baix pena de pagar cinch sous pera 'l ciri, ó de sufrir vuyt dies de presó. Los consellers hi anaven ab les gramalles, y les dones no podien barrejarse ab los homens, baix pena de deu sous. Finalment, les botigues de la vila havien de permanexer tancades fins lo retorn de la professó.

També en aquella época 's prenien precaucions, com ho demostra la següent crida:

«Ara hoiats queus fan assaber los honorables batlles de la vila de Agolada per lo molt alt senyor Rey e per lo monestir de Sent Cugat de Valles, a instancia e requesta dels honorables consellers de la dita universitat, e per manament del Illustre Lochtinent general de la Magestat del Senyor Rey en lo present Principat, que qualsevol persona, axi de la dita vila com altra, de qualsevol grau, condicio o stament sia, qui voldra venir a star o fer son domicilí en la present vila, la qual exira de part o loch hont se muyran de peste, que haie star trenta dies fora los termens de la dita Vila, e fins sien passats dits XXX dies no pusquen entrar en la dita vila, e aço sots pena de cinquanta liures adquissidores als dits honorables batles per la meytat, e per la altra meytat a la obra del mur, e si seran persones no havents facultats sien açotats fora la dita vila.

»E axi matex volen e manen que sots la dita pena qualsevol persona de qualsevol ley o condicio sie, axi habitants de la dita vila com altres que venint de part hont se muyren de peste que aixi matex haien star XXX dies fora de la dita vila.

»E no res menys fan assaber a tots aquells qui guarden los portals que haien á fer jurar als qui voldran entrar en la dita vila les sus dites coses, e si per negligencia o mala guarda lur algu entrava en la dita vila, lo dit portaler o portalers haien de pagar XX sous en pena o en nom de pena, e si no poran pagar los dits XX sous, haien star XX dies en la cadena de la plaça per lo coll. E guarsi qui guardat sia.»

Acabarém aquest capítol ab la següent curiosa carta que 'ls consellers diririgiren al Protonotari de la Reyna ab motiu de la epidemia que regnava en diferents punts de Catalunya:

«Moss. molt honorable, una letra havem rebuda, per la qual nos scriu que, precedent vera informació, deguessem rescriure si en aquesta vila dagualada e en son territori ha sanitat, ço es, que no sie infecte o no cayguen les gents en epidemies, e quant dura la sanitat, ço es, que no sie infecte o no cayguen les gents en epidemies, ço es, quant son luny desta vila los pus prop lochs daquella on se muyren del dit mal, e largament e clara la senyora Reyna deguessem informar de la manera de la sanitat o infeccio de aquesta vila e demes circunstancies daquella, a fi que la dita senyora Reyna puxa be elegir si vendria assi o en altre part, segons que en la dita vostra letra clarament se conte, a la qual letra e a vos, moss., axi responem; que en aquesta vila dagualada e en tot lo vehinat ha bona sanitat, per gracia de deu, e nos pot dir que hic haia alguna mala infeccio, car axi grans com petits hic stan sans, deu ne sie beneyt, e ne dues legues entorn de aquesta vila no sab hom ques muyren ne haia epidemies. Sta empero en veritat que lo primer dia del present mes de mayg hic arriba 1. hom malalt qui venia de leyda, e per lo cami havial pres lo mal de glanola e no poch passar desta vila avant per opressio del dit mal, e prestament, ço es, lo segon dia del dit mes fina sos dies. Un hom desta vila apellat Pere Sala pensaba lo dit hom malalt en lo hostal on posaba, e com lo anava vesitar per pensar, menavessen 1 seu fillet de edat de V en VI anys, e la vianda que lo malalt lexaba, aquest Pere Sala donava a menjar al dit seu filet; apres alguns dies aquest filet del dit Pere Sala caygue en malaltia e mori, e ques dehia que havia hauda glanola, e que lo pare ne feya gran dol e sen complanyia molt, dient que ell era stada causa de la mort de son fill, e aço per tant com li havia fet menjar ço que lo dit hom malalt lexava, e aço ha XV jorns e mes passats, e dos

dias ha que una filla del dit Pere Sala, germana del dit infant mort, es cayguda en mal de glanola, no sab hom encara deu que disposara. Tots los altres per gracia de deu hic stam be e ben sans, ens tenim per contents de la sanitat si deu lans salve, deus per sa merce la vulla salvar en aquest loch e en tots altres de xstians, perque moss. molt honorable de aquestes coses vos testificam ab la present. Certificantvos no res menys que on la dita senyora Reyna elegescha aquesta vila, per gracia de Deu aquesta vila es ben disposta e agradable e de bon vehinat, e hic ha moltes bones hostaleries o posades, e es fertil e abundanta de bons pans e de bons vins, axi bermells com blanchs e grechs, de bones civades, e de fruytes, e copia de cabrits e de pells, e de carnalatge, e de tots altres viures, e a bon mercat, e de totes aquestes coses podets veridicament informar la dita senyora Reyna, car axi sta en veritat segons damunt se conte. E tingueus moss. molt honorable lo sant sperit en sa guarda. Scrita en Agualada e sagellada ab lo sagell de la batlia de dita vila a XXXI de mayg lany de la nat. de nostre senyor MCCCCXXII.—Prests moss. a vra. honor e servey, los batles, consellers e prohomens de la vila dagualada.»

VIII

ORDINACIONS Y CAPITOLS

DEL LLIBRE DE LA MOSTAÇAFARIA DE LA VILA DE AGUALADA

Descartant totes les que ja portám copiades y les que 's referexen á les imposicions, qual substancia pot veures en lo capítol corresponent, transcriurém á continuació les disposicions més curioses é importants d' aquell llibre.

Ab elles se tindrá conexement d' algunes costums de la época y del interés que 'l Consell se prenia per la cosa pública, podentse afirmar, en sa vista, que si be portám quatre centuries de ventatja, no havém avançat molt, que digám, en materia d' ordenances; ans be podem assegurar que son á centenars los municipis qui no 'n tenen de cap mena, lo qual no dexa d' esser vergonyós pera un segle de tantes pretensions com lo nostre.

Veritat es que avuy no pot culparse als municipis, puix no tenen llivertat d' acció, no disfruten de la independencia necessaria pera obrar com antigament obraven.

Avuy los pobles están lligats de peus y mans, y no poden bellugarse sense permis del poder central. Lo progecte més insignificant, lo més petit gasto, la disposició menys important han de merexer la aprovació del Govern, previa, encara, la formació d' un espedient llarguíssim y ridícul, en lo que han d' informar duescentes nulitats y s' hi ha de invertir un verdader capital ab timbres móvils y paper sellat. ¡Bonica administració la d' avuy, y bonich progrés lo que 'ns han portat los castellans!

Los partidaris del actual estat polítich d' Espanya dirán lo que vulguen; peró nosaltres, al considerar la independencia ab que 's movien abans los municipis, anyorám aquells temps, aquella descentralisació que no es capaç de tornarnos cap dels partits que avuy se barallen y fan barallar los pobles pera satisfer la desmesurada afició que 'ls domina.

Mes altra volta se 'ns escapa la ploma... ¡Qué hi voleu fer! no 's poden recordar certes coses ab indiferencia.

Dexemnos de paraules inútils y prossigam la tasca que 'ns havem imposat.

«*Que tots los hostalers hagen a tenir senyals o taules en façanes de lurs alberchs.*—Item volgue e ordena lo dit consell general que tota persona de qualsevol stament o condicio volra tenir hostal en la dita vila per albergar o a jaure de nit, que hagen a tenir a la porta, o en façana de lur alberch, senyal o taulell, segons hostalers o en casa hont se te hostal publich, o han acostumat...

»*Que homens no porten caparons ni donas mantells al cap sino en cert cassos devall contenguts.*—Item volgue e ordena lo dit consell general que com se sdevendra fer novena o cap dany per algu o alguns deffunts, que los homens qui hi seran emprats no porten ne portar gosen los caparons vestits, sots ban de X sous hors y no res menys que alguna dona no gos portar mantell ni capa al cap, posat que hagues perdut pare o mare, germa o germana, cosin germa o cosina germana o altre qualsevol parent o amich, si donchs marit no habia perdut, sots lo ban de X sous per cascuna vegada que sera contrafet, entes empero e declarat que a les sepultures de qualsevulla defuncts los homens puxen portar caperons vestits e les dones mantells o capes al cap, la dita ordinació en res no obstant en lany MCCCCXVI (1).

»*Que los hostalers no gosen dir o induhir als hostes que venen a la vila que vagen a posar a lur hostal.*—Item volgue e ordena lo dit consell general, que ningun hostaler de la dita de Agualada, ni muller o fills o familia lur, per si o per interposada persona, directament o indirecta, no gos convidar ni induhir en alguna manera los hostes qui vindran a la dita vila, que vinguen posar a lur hostal, si donchs no o feyen com los dits hostes seran o passaran devant la façana de lur hostal...

»*De les mesures del blat novellament posades.*—Primerament ordenaren, que encontinent sien posades en la dita vila les mesures del blat, les quals novellament son stades fetes a mesura de Barchna. E que daqui avant neguna persona no gos ne pugue mesurar, ne comprar ne vendre blat dins la dita vila, ne termens de aquella a la mesura vella, sino a la mesura de Barchna novellament imposadora...

»Item que tota persona qui volra haver o fer fer quarteres, mitjes quarteres, punyerons e migs punyerons, quels hagen a fer fer a mesura e per la forma e manera que les mesures novellament imposades o imposadores son fetes, e axi redones e ferrades com aquelles son.

»*Que ningu no gos tenir banchs o barres en les façanes.*—Item ordenaren, que ninguna persona no gos posar o tenir banchs fora les portes o portals, o fora les taules qui son affixes o posadas prop lurs alberchs, ne encara niguns avers posar fora les dites taules, ne posar barres que isquen fora les dites taules, en manera que cavalcadors o altres puguen dar de la cara, ans si nigu de ell ni hà posades les ne hage de levar encontinent...

»*Ban contra aquells qui entren en vinya de altri.*—.... Que tota persona que de aqui avant entrara de dia en vinya daltri per menjar rahims, o en algun tros de altri per menjar figues, pressechs o altra fruyta, pac de ban I sou per cascuna vegada que per la dita raho hi entrara. E si per ventura sen aportaran rahims, figues, pressechs o altra fruyta ab capa, cistella, falda o altra cosa, que pac de ban per quiscuna vegada V sous. E si sen aportara ab cove, paner o acabaçada, com aço sapia ja a part que pac de ban per cascuna vegada L sous. E si per ventura hi entraran de nit en algu dels dits cassos, que sien cayguts en ban doble... E ultra lo dit ban, la mala feta, si ni haura, o tala, sia menada anaquell a qui sera stada feta a coneguda de dos prohomens...

(1) Es digne d' esser conegut, respecte de funerals, un pregó de l' any 1418, en lo qual se disposava que «a la novena de qualsevol home o dona que hagi mort no hi gos anar mare, muller, germana o filla o altre que fassa crit ne plor sots pena de C sous.»

»*Ban contra aquells qui arranquen arbres en possessio de altri.*—Item que si algu o alguna arrencara, de ort o de vinya o de possessio de altri, algun fruyter o arbre, sens licencia o voluntat de aquell de qui sera, que sia encorregut per quiscuna vegada que algun arbre o fruyter arrencara, en ban de C sous..... e de altra part sia smenada la tala o mala feta a conexensa de dos prohomens.

»*Contra aquells qui prenen çeba, porro o cols per a tresplantar.*—Item que persona qui traga o prenga de ort o altre loch clos de altri çeba, porro, cols o altres coses per mudar o transplantar aquells en son ort o en altre loch, que per cascuna vegada, que aço fara, sia cayguda en ban de XX sous...

»*Contra aquells qui prenen barzes de ort o de altra part*—Item que tota persona qui prenga barzes de tapies dort o de exida o de altres closos, o encara barzes de vinyes o de camps, que sia encorreguda en ban de V sous...

»*Contra aquells qui cullen erba en blat de altri.*—Item que tota persona qui culla erba en blat de altri, sens voluntat de aquell de qui es, que per quiscuna vegada que aço fara, pac per ban I sou...

»*Ban de besties grosses.*—Item que tota bestia grossa qui sia atrobada en mala feta pac de ban VIII diners, e ultra lo dit ban aquell o aquella de qui sera la bestia grossa, sia tengut smenar la tala o mala feta si ni haura...

»*Ban de besties menudes.*—Item que tota bestia menuda, qui entrara en alguna mala feta, pac de ban III diners.... e si mala feta o tala hi haura, que sia smenada a conexensa de dos prohomens.

»*Contra aquells qui rentan prop les fonts.*—Item que tota persona qui rentara scudelles, talladors o olles, loçes ne draps, en la façana de les fonts de la dita vila, ni pixaran ne hi faran alguna sutzura, que per quiscu e quiscuna vegada, que alguna de les dites coses fara, pac de ban I sou...

»*Contra aqui abeuren a les fonts o als pous.*—Item que tota persona qui abeurara besties grosses o alguna bestia grossa en la font o fonts o pous de la dita vila, que pac de ban per quiscuna vegada XX sous...

»*Que los forners hagen de scombrar a ora de prima.*—Item que los forners de la dita vila e cascu de ells hagen scombrats e aparellats los forns de coure, per quiscun jorn que couhen, a ora de prima sots ban de V sous...

»*Que los forners metan e traguen lo pa a quiscuna per son dret.*—Item que los dits forners o cascun de ells sien tinguts posar e traure lo pa a cascu e a quiscuna per son dret, seran primers e darrers, e si contrafaran que aquell de ells que contrafara pac de ban V sous per quiscuna vegada que sera contrafet...

»*Contra los forners qui creman o consumen lo pa.*—Item que si lo pa se cremara es consumira al forn per massa coure, o axi matex per minva de coure o de lenya se perdra, que lo forner ho hage smenar a conexensa de dos prohomens los quals los mostassafs hi puguen elegir.

»*Contra aquells qui lancen aygua als carrers.*—Item que tota persona qui lançara o tirara aygua en los carrers, o algu de aquells per canal o per finestra o per porxo, que pach de ban per cascuna vegada un sou e si algu o alguna hi te canal, que dins tres dies primers vinents lan hage lavada sots lo dit ban...

»*Qui façen fems en lo carrer los ne hage de traure.*—Item que tota persona qui hage o tingue, de aqui avant haura o tindra, fems en los carrers públichs, dintre de tres dias apres que crida fahedòra ne seran amonestats, los ne hagen a levar sots ban de V sous...

»*Que nigun taverner no gos fer mescla en nigun vi apres de cridat aquell.*—Item que nigun taverner o altra qualsevol persona qui vena vi amenut, en apres que aquell vi haura cridat, noy gos fer niguna mescla de vi, ne de aygua, ne de vinagre ne de altra cosa. E si alguo alguna contrafara que pac de ban per quiscuna vegada

que contrafara XX sous.... E part lo dit ban que aquell o aquella qui contrafara perda lo vi ont la dita mescla feta haura, partidor segons lo dit ban. E a provar la dita mescla seran creguts dos prohomens qui ants de la dita mescla haguessen begut lo dit vi, mijantsant empero sagrament.

»*Que nigun taverner ne altra persona no gos stancar lo vi que haura cridat, ne pujar de preu en fins sia a la salsera hont laura ubert.*—Item que nigun taverner o altre qui vena vi en menut, no gos stancar pus lo hage cridat, ni les mesures hi hage posades, nil gos pujar de preu fins sia en la salsera hont lo haura ubert, e si lo contrari fara que pach de ban L sous... Empero antes que puis hage venut fins en la salzera hont laura ubert, quel puga stancar e apres passat un mes, apres quel haura stancat, tornar a cridar a altre for segons li plaura sens encorriment del dit ban.

»*Que tota persona tinga leal pes e balançes en Agualada.*—Item que tota persona de la dita vila tinga leal pes, balançes e mesures, axi com de blat, de vi, de oli, de çaffra e de totes altres coses quis venen a pes e mesura. E si algu o alguna sera atrobat en fals pes o en falses mesures, que pac de ban per quiscuna vegada XI sous Barcelonesos...

»*Que los pesos hagen de esser justs e fins e de quina statura tenen de esser.*—Item que tots los pesos hagen e sien tenguts de esser justs e leals, e que aquells pesos qui seran de una liura avall, hagen esser de mija liura o III onses, o de una onsa, o mija onsa, o de un quart, e que los pesos que seran majors de una liura no gosen ni puguen esser sino de lurs drets eguals, sens onçes ne quarts. E si algu o alguna tindra pesos contra la dita forma, que pac de ban per quiscuna vegada XX sous... e que niguna persona no gos tenir altre pes sino tal com corre e se use en la dita vila sots lo dit ban...

»*Que nigu no gos metre res en les mesures.*—Item que niguna persona no gos metre en negunes mesures de oli ne de altra cosa res pera crexer o minvar aquelles... E que les mesures del oli vinguen dretes al quarta, axi que en quiscun corta hage de guany XII diners e no mes avant, e que si nigu contrafara que pac de ban per quiscuna vegada que contrafara V sous...

»*Que nigun revenedor no gos comprar per vendre fins passat mitjorn.*—Item que nigun revenedor no gos comprar, ni tampoc niguna revenedora, ous, formatges, polls, gallines, capons ne altres coses per a revendre dins la dita vila ne terme de aquella, sino tant solament en la plaça, e que no ho gos comprar en fins passat mitjorn, sots ban de V sous per quiscuna vegada que contrafara...

»*Que nigu no gos comprar fruytes pera revendre fins passat mitjorn.*—Item que niguna persona no gos comprar fruyta per a revendre dins la dita vila ni sos termens fins a tant que hajen tocat mitjorn, e que aquell o aquella qui la dita fruyta comprara, per a revendre, apres mig dia, quen hage a donar tanta com ne daran aquells de qui la hauran comprada sots ban de X sous...

»*Que nigun corredor no gos comprar per si ne per sa companya res que li sia donat per a vendre.*—Item que nigun corredor no gos comprar a sos obs ne a obs de companyes, algunes robes que li sian donades per a vendre, ne encare les gos vendre a ningun altre si donchs en enquant publich no hi diran, e lo qui contrafara que pac de ban per quiscuna vegada que contrafara XX sous...

»*Que nigu qui don robes a vendre noy gos dir res per ell.*—Item que aquell o aquella qui ha donades o do robes per a vendre al corredor noy gos dir ni fer dir res a nigu sots ban de X sous...

»*Que nigun logador o tirador de verema no gos pendre rayms ab cistella ne anyochs de vinya de altri.*—Item que ninguna persona quis loc a veremar ab altri, ni nigun tirador, o qui façe somades o loguer, no sen gosen portar de la vinya de altri

anyochs, ne cistella de rayms sens licencia de aquell de qui sera la vinya, e lo qui contrafara que sia incorregut en ban de V sous...

»*Que ceps ne redoltes no sien preses de altri.*—Item que nigun logat o logadera no gos aportarsen de la vinya de altri ceps, redoltes, ne plexels sots ban de V sous...

»*Que ceps no sien arrencats en vinya de altri.*—Item que niguna persona no gos arrencar en vinya de altri ceps per via de tallar o de aportarlossen sens voluntat o licencia de aquell de qui sera la vinya sots ban de LX sous...

»*Que aquell o aquella qui logat sera ab un nos pugue logar ab altri.*—Item que ninguna persona tant hom com dona qui sera logat ab altri per fer qualsevol fahena nos gos logar ab altre sens voluntat daquell ab qui primer sera logat. E qui contrafara per quiscuna vegada que contrafaça pac de ban II sous...

»*Que nigu no gos tallar carn.*—Item que ninguna persona no gos ni presumesca tallar carn en la dita vila, ni nigun carnicer nols gos lexar tallar carn, e lo qui contrafara que pac per quiscuna vegada V sous de ban...

»*Que nigu no gos tenir femers prop los valls nous.*—Item que niguna persona no gos fer o tenir femer prop los valls nous de la dita vila, ço es, quatre canes prop del dit vall, e lo qui contrafara que perda los fems e pac de ban per quiscuna vegada que sera contrafet V sous...

»*Que niguna persona no diga paraules villaques a nigun hom casat.*—Item que tota persona qui dira a nigun hom casat cugul, cornut, o altres semblants villaques paraules, que pac de ban per quiscuna vegada que tals paraules o alguna de aquelles dira XX sous...

»*Que niguna persona no diga paraules vilanes a dones ni fadrines.*—Item que tota persona que dira a niguna dona o donzella, cadella, bagaça, goça, somera, truja, o altres semblants vilanes paraules e desonrivols, que per quiscuna vegada que (diga) les dites paraules o alguna de aquelles o altres de desonra, pac de ban per quiscuna vegada XX sous...

»*Que niguna persona no gos posar fruyta en la dita vila apres que hagen tocada la oraeio.*—Item que niguna persona no gos metre dins la dita vila de nits, ço es, ans de dia e apres que hagen tocat a la oracio, ne encara fer metre rayms de la sua propia o sues propies vinyes o de altres, ne encara pressechs, prunes o altres fruytes, sots ban de V sous... En lo dit capitol sien enteses faves, plexells e tota ortalissa e tot legum, e encara sarments, si algu de nit ne aportara. E ultra lo dit ban sia feta smena a quiscu a qui les sobre dites coses seran estades preses a conexensa de dos prohomens.

»*Que nigu no gos fer retrets al altre de mort o altres mals.*—Item que niguna persona no gos fer retrets a altre de mort ne de naffra o affollament, que algu hage sostengut en propia persona o en persones prohismes, axi com de pare o de mare o de germa o germana, oncle o nebot, cosin germa o fill de cosin germa o de altre parent acostat, ni encara de nigun gran mal o accident que algu o alguna hagues hagut o sostengut, sots ban de LX sous per quiscuna vegada que sera contrafet... Entes empero que si seran estats fets retret de malaltia o de perdua que per voluntat de Deu algu hage sostengut, que aquell o aquella qui tals retrets fara pac per ban per quiscuna vegada XX sous...

»*Que quiscu hage a comprar e vendre a pes e mesura de Barcelona.*—Item que tota persona hage de comprar e vendre a pes e mesura de Barcelona, ço es, que si dins la dita vila o termens daquella comprara ne vendra alguns havers ne mercaderia, hage e sia tingut de comprar e vendre aquell e aquelles, rebrer o liurar a pes e mesura de Barcelona, que es lo mateix que avuy se te en la present vila de Igualada, e no a ninguna altra manera de pes sots ban de X sous per quiscuna vegada que sera contrafet...

»*Que nigu no gos lançar fargalada en los carrers de la vila.*—Item que niguna persona no gos gitar o lançar fargalada, o altres bruticies ne sutzures, de fora en los carrers publichs de la dita vila, ans o hagen a traure fora de la dita vila, o a beçar dins son alberch, e si algu contrafara sia encorregut en ban de V sous...

»*Que porchs no vagen per la vila a soltes.*—Item que niguna persona de la dita vila no gos dexar anar porchs ne trujes fora son alberch per la dita vila, ans los hagen de tenir fermats dins casa o en closos, e si algun porc o truja sera atrobat fora de la casa de algu, desfermat, si donchs aquell de qui sera nol seguia encalsant pera tornarlo en casa, que aquell de qui sera pac de ban per quiscuna vegada V sous...

»*Que pare o mare o altre en poder de que stiguen los infants paguen lo ban per aquells infants.*—Item que si ningun infant o altra qualsevol persona sera caygut en algun dels bans dessus dits o altres, que lo dit pare o mare o aquell o aquella en poder de qui stara aquell qui en dit ban caygut sera, sia tingut pagar lo dit ban, e que lo dit pare o mare o altra persona ab qui aquell tal estara pugue esser penyorat per lo dit ban...

»*Que besties mortes ni altres sutzures no sien meses als valls.*—Item que niguna persona no gos lançar besties mortes grosses ne menudes, ne nigunes altres sutzures en los valls nous de la vila, ne fer forats ne ballesteries en lo mur o en les torres sots ban de XX sous...

»*Que nigu no gos vendre ne ajudar a vendre peix de altri.*—Item que niguna persona no gos vendre per ninguna altra persona strangera, peix ne encara ajudar a vendre aquell, ans los qui hauran aportat peix a la dita vila, ço es, les persones strangeres los lo hagen a vendre o ells o lurs companyes, e si algu assagera de vendre o vendra per altra stranger del dit peix, que pac per ban per quiscuna vegada V sous...

»*Que sardina apres que sera aforada no sia triada per lo venedor.*—Item que tota persona qui aportara per vendre sardina en la dita vila, que com aforada la haura que no gos ni puga triar res, ans lo hage a vendre axi com se exira segons que aforada la haura. E no res menys que aquell de qui sera la dita sardina la hagen de vendre e no per interposada persona e si algu contrafara que pac de ban per quiscuna vegada que contrafara V sous...

»*Que niguna persona no vena fruyta de altri.*—Item que si algu o alguna aportara fruyta en la dita vila per a vendre, que aquell o aquella de qui sera la dita fruyta la hagen a vendre e que niguna persona de dita vila no pusque aquella fruyta vendre o ajudar a vendre sots ban de V sous...

»*Que nigu no gos metre la ma en cove, banasta o sach de fruyta o peix.*—Item que niguna persona no gos tocar ne metre la ma en cove o banasta, sac o cistella o altre cose hon hage peix o fruyta o altra cosa qui a pes o mesura o compte se vena en la dita vila sens licencia del venedor, sots ban de V sous per quiscuna vegada...

»*Que nigu no do pa ne pasta a forners.*—Item que niguna dona ne altra perona no gos donar pasta ne pa als forners sots ban de V sous, ne los forners ne nigun de ells ne gosen pendre sots aquell mateix ban...

»*Que niguna dona no gos passar lo letriu.*—Item que niguna dona no gos passar lo letriu de la yglesia ne gos encara hoyr missa dins atriu, e si lo contrari sera fet, qui contrafara pac de ban per quiscuna vegada V sous...

»*Que niguna dona no gos aportar infants a la yglesia.*—Item que niguna dona no gos portar infant o infants mascles ne femelles, a la yglesia a niguna festa anyal, ni a niguna festa quey hage sermo o predica, e si algu contrafara que pac de ban per quiscuna vegada I sou... Entes empero y declarat que si alguna dona no sabent que hi hagues haver predica portara infant o infanta petits, que encontinent que co-

mensaran a predicar lon hage de treure sots lo dit ban... e en aquest cars sil ne traura no sie tinguda en pagar dit ban.

»*Que quiscu hage a fer leal pes al altre.*—Item que tota persona qui comprara o vendra a pes alguns havers o mercaderies hage a donar be e lealment son dret al altra part, en guisa que la balança on estara lo haver o mercaderia qualque sia, trahent o trabucant, sots ban de V sous per quiscuna vegada que hi faltara quart o mig quart, e si hi faltara mija onça pac de ban X sous...

»*Que nigu no gos lançar floraça en los valls.*—Item que nigu no gos lançar floraça de brine de cabessa de çafra (1) en lo vall nou ne aprop lo mur e valls nous de la dita vila XX passos sots ban de X sous...

»*Que nigu gos comprar vidre fins passat mig jorn.*—Item que niguna persona no gos comprar vidre fins a mitjorn sots ban de V sous.

»*Que nigu no gos anar entre lo mur e los valls.*—Item que niguna persona no gos anar entre lo mur e lo vall sots ban de XII diners per quiscuna vegada que sera contrafet...

»*Que dones ne infants no pujen en lo mur.*—Item que dones ne infants no gosen pujar en lo mur nou de la dita vila, ne anar per los andadors del dit mur, sots ban de XII diners per quiscuna dona o infant e per quiscuna vegada que hi pujaran...

»*Que nigun home strany no pnig en lo mur.*—Item que nigun home strany ni neguna persona strangera no gos pujar en lo dit mur sens licencia dels consellers de la dita vila, e si algu o alguns contrafaran, que paguen per quiscuna vegada que quiscu hi muntara, de ban V sous... e si pagar nols volran que stiguen V jorns a la preso a pa y aygua.

»*Que draps ne blat no sian stesos al mur.*—Item que niguna persona no gos stendre en lo andador del dit mur draps de li o de lana, ni posarhi peras soleyar blat, li, canem o altres coses, sots bans de V sous.

»*Que sutzures no sien lançades entre lo mur e los alberchs.*—Item que niguna persona no gos lançar aygues sutzes ni nigunes altres bruticies entre lo dit mur nou e los alberchs, ço es, baix en lo andador, sots ban de V sous...

»*Que canals no sien tingudes en lo mur.*—Item que niguna persona no gos tenir canal o canals qui rajen de lurs alberchs envers lo dit mur, si donchs no eren aygues plujals, axi empero que les canals, per les quals les dites aygues plujals rajaran vers lo dit mur, hagen esser embocades de manera que les dites aygues plujals no puguen dar algun dany al dit mur, e qui contrafara sia encorregut en ban de V sous...

»*Que quiscu haja a tenir lo andador del mur en condret en dret de son entuxa.*—Item que tota persona qui haia alberch o alberchs prop lo andador del dit mur, hage y sia tingut de tenir aquell andador, aytant com sera en façana dels dits alberchs seus, net en manera que les dites aygues plujals no se pusquen enbassar ans hagen bon scorredor envers les clavegueres qui discorren del dit mur al dit vall, e si algu contrafara que pac de ban per quiscuna vegada que sera fet lo contrari V sous...

»*Que niguna dona no gos tolre la pala al forner.*—Item que tota dona qui levara la pala al forner pac de ban per quiscuna vegada I sou...

»*Que nigu no gos flastomar cullidors de questas.*—Item que niguna persona no gos flestomar, ne desonrar, ne dir algunes paraules vilanes ne injurioses a nigun collidor o justador de talles, de questes, ne altres coses comunes, e si ho fara que pac de ban per quiscuna vegada V sous.

»*Que lo pubill de les candeles sia de coto.*—Item que los qui faran candeles de

(1) Devém advertir que en aquell temps se cultivava 'l safrá en la comarca d' Igualada.

cera per a vendre que l.i hage a fer o metre lo pubill o ble de coto e no de altra cosa, e que les hage de fer grosses degudament, sots ban de V sous per quisquna vegada...

»*Que prop colomar no sia tirat ne parat.*—Item que niguna persona no gos parar, ni niguna manera, ne tirar a coloms un tret de ballesta, ne ab arc de rotllo, sots ban de X sous per quiscuna vegada...

»*Que nigun hom estrany no port armes vedades.*—Item que nigun hom stranger no gos a portar armes vedades, axi com son, cervellera, broquer, cuyraces, cota de malla, ne altres armes vedades, sots ban de X sous per quiscuna vegada que sera contrafet e de perdre les dites armes vedades...

»*Que los hostalers denuncien lo ban als hostes.*—Item que quiscun hostaler o hostalera sie tingut e obligat de denunciar a quiscun qui en son hostal posaran, que no porten armes vedades, sots ban de V sous...

»*Que los vestiments ne joyes de la yglesia no sien prestats.*—...Que de aqui avant niguns vestiments ni nigunes joyes o aparells de la yglesia parrochial de Sancta Maria de la dita vila no sien ne pusquen esser prestats dins la dita vila, ni fora de aquella a ninguna sollemnitat o festa o algun benefficiat o altar, ne a niguna altra persona per qualsevol raho o causa. Exceptat que al dia de Sanct Barthomeu, per ço com es festa principal en la dita vila, e en la festa del precios cors de Jesuchrist los dits vestiments e joyes pusquen esser prestats, sens tot dupte, al beneficiats o altars e benifets del dit precios cors de Jesuchrist e de mossenyer sanct Barthomeu, dins la dita vila construyts e edifficats, e no a niguns altres. E si per ventura los honrats consellers de la dita universitat qui ara son e per temps seran o altres qualsevol persones de la dita vila se plauiran de prestar de qui avant los dits vestiments, joyes o arreus o algu de aquells, que encontinent ipsofacto sien encorreguts aquell o aquells, qui les dites coses o alguna de aquelles prestaran, en pena de C sous...

»*Que niguna novia no gos cavalcar per la vila* (1).—Item ordena e statui la dita universitat, que de aqui avant niguna novia qui sia en la dita vila, vulles que sia de la dita vila, vulles que sia deffora, en cavall no gos cavalcar lo dia que sera feta novia dins la dita vila, sots pena de C sous per quiscuna vegada que sera contrafet, de la qual pena en cars que sia comes sera guanyada la meytat als senyors balles e officials de la dita vila per lo senyor Rey e per lo monastir de sanct Cugat de Vallers e per laltra meytat a la obra del mur de la dita vila. E si per ventura la novia vindra cavalcant que ans que entre en la dita vila hage a descavalcar e anar a peu per la dita vila sots la dita pena...

»*Retencio feta per los consellers.*—Retenguerense empero los dits honrats consellers e prohomens que tota vegada que a ells plaura pusquen los capitols dels bans dessus inserts e totes les altres ordinacions en lo present libre contengudes, mudar, sens intervenirhi los dits honrats balles, e aquelles e quiscuna de aquelles tolre o affegir o corregir, adobar o smenar y encara interpretar si algunes coses hi aparran scures o duptoses, e encara que si sera questio sobre algun capitols dels dessus en lo present libre scrits, que aquella questio sia declarada e determinada a coneguda dels dits honrats consellers o de la major part de aquells» (2).

(1) Axó de la novia nos fa recordar un acort pres per lo Consell á 2 de Desembre de 1442, donant poder á tres vehins pera que «sentrometen de collocar en matrimonis los jovens e fadrines e viudos e viudes de la dita vila hoc encara aplicarne de altres parts a la dita vila, e de fer e tractar aquells matrimonis ab tota diligencia, en manera que vingan a bona concordia e perfeccio...» acort que obehia á la necessitat de repoblar la vila per les moltes pérdues ocasionades per les pestes y les guerres.

(2) De las ordinacions copiades n'havém tret, pera no molestar als lectors ab contínues repeticions, tot lo que's refereix á la aplicació de les multes ó *bans*, les quals se repartien quasi sempre de la següent manera: una tercera part pera'ls batlles, una altra tercera part als mostaçafs, y la restant terça part al denunciador ó be al perjudicat, si la infracció's cometia ab perjudici de tercer.

PREMI OFERT PER LA «UNIÓ CATALANISTA»

DATOS BIOGRÁFICHS D' EN JOAN FIVELLER

Soch un conseller de Barcelona.
(Paraules d' en Fiveller).

PROLECH

Al donar los primers passos cercant datos y noticies pera formar aquest treball, me he trobat ab algunes publicacions, escrites per ingenis literaris y autoritats históriques de més ó menys valia, les quals van intitolades com á biografies de en Joan Fiveller, y narren alguns fets ó gestes veritables y altres de autenticitat discutible, per no dir falsa, del illustre personatge que 'ns ocupa. Les biografies, deuen esser en lo que 's puga, un resum, una especie de dietari, no solament de la vida pública, sinó també de la privada ó particular dels subgectes biografiats; tenint en compte axó me apar, que les publicacions abans indicades, més que biografies, son lo que antany anomenaven *breus noticies,* ó lo que ara 'n diuen *apologies, estudis critichs, bocetos, monografies.* La biografia complerta de en Fiveller ningú la ha feta y me apar que si no hi ha algun escriptor de molt alé y suficiencia qui ho prenga ab especial empenyo, quedará sense fer, y no es estrany; homens com en Fiveller no son tan facils de biografiar com pot semblar á primera vista, son personatges dels quals quasi no se 'n pot obtenir ninguna noticia de un valor históric indiscutible, dels quals se 'n han apoderat les lligendes y les narracions romántiques, quals caracters y fets han sigut tal volta exagerats y axis han passat á les següents generacions, personatges que han sigut cantats, y no una sola vegada, ab les lires més ó menys mentideres dels poetes, y en una sola paraula, les noticies históriques que de ells arriben á nostres dies formen un *totum revolutum* de la historia, lligenda, exageració, entussiasme y poesia, un conjunt complex de veritats y mentides, de manera que per la tria se necessita un treball titánich, una força de voluntat immensa, no poch temps material, y sobre tot, un espert enteniment y clar judici, que puga endevinar á la primera ullada ahon se troba acullida la veritat, quina noticia té en sí més valor históric; faltantme les dites qualitats, no es de estranyar que aquests quants datos de la vida de en Joan Fiveller siguen, quasi podria dir, indignes de la persona

á qui se referexen; una petita intelligencia devia fer devant d' en Fiveller lo que l' ascétich penitent devant de la immensitat del Creador, callar y meditar, devia quedar mut y absort contemplant tan gloriosa figura de nostra aymada Catalunya y de nostre antich Consell barceloní; mes ja que la ventura ho ha disposat de altra manera, sols me resta ensajar mes forces, fer com si diguessem un croquis, un progecte de biografia, recopilar datos que servesquen pera formarse una petita idea de lo que fou tan gran patrici.

I

Les nombroses histories de Espanya, y sobre tot les de Catalunya y Barcelona, se ocupen més ó menys de en Fiveller; totes al narrar lo regnat de D. Ferran I, lo de Antequera, pinten ab colors vius ó senzillament espliquen lo fet anomenat del *vectigal;* fet que pochs dexen de conexer y al que deu en Joan Fiveller, principalment, que son nom haja passat á la posteritat y tinga la actual anomenada.

La obra de en Pere Tomich, publicada uns 20 anys després de mort D. Ferran, y titolada: «*Histories y conquestes dels reys d' Arago e comptes de Barcelona*» no anomena per res á n' en Fiveller y esplica solament ab tres ó quatre ratlles lo fet del vectigal.

Lo escriptor llatí y apologista de en Ferran I, Llorens de Valla, en sa historia titolada: «*De rebus à Ferdinando Aragoniæ rege Gestis Libri Tres*» (1), se ocupa ab molta estensió del fet del vectigal y dels següents á 'n aquest, peró ab moltes falsedats é inexactituts, de manera que exa obra més que historia, apar una relació mitg novelesca.

Mossen Pere Miquel Carbonell, en ses «*Chroniques de Espanya*», del any 1547 (2), esplica breument los succesos del vectigal y altres de aquella época, y manifesta que tot ho refereix «segons lo que he oit dir a la mia bona avia: e a la mia bona mare: y a altres».

En lo any 1583, en Pere Joan Comes, escrivent notari baix dependencia del escrivá racional de la Casa de la Ciutat, compilá una obreta anomenada «*Llibre de coses assenyalades*» (3), al començament de la qual hi va una relació titolada: «*Historia de Joan Fivaller*». Referintse á 'n aquesta, en una declaració que son autor, en Pere Joan Comes, feu al notari D. Francisco Gomis, en la causa que per haver ordenat furtivament son llibre li havien format, diu que «...lo que sta escrit en la historia de Joan Fivaller, que sta escrita en lo principi de dit mon libre, jou tragui del rational de un cuern (4) que trobi, lo qual stave sota un cuyro qui sta alli sobre la taula y aqueix cuern men aporti jo a casa M° Vilar en la qual staba les hores y'l tinch tancat en ma caxa». De aquesta declaració, sembla que se deduheix que lo autor de la dita historia no fou en Joan Pere Comes, sinó un subgecte que visque en época anterior á la de aquest, y per tant més próxima á la de en Fiveller, y que

(1) Aquesta historia no la havém pogut trobar més que en la Biblioteca universitaria formant la collecció de Croniques *Scottus*, tom I.

(2) Aquest llibre está en lo Arxiu de la Corona de Aragó.

(3) De aquest llibre D. Joseph Puiggarí diu que es «un trassumpto de moltas curiositats sembradas en los llibres y registres de la casa municipal», curiositats que ell copiava de amagat de son amo.

Lo manuscrit de en Comes, enquadernat ab baqueta, que li fou decomisat per los tribunals, se guarda cuydadosament en lo arxiu municipal y ha sigut publicat per lo periodich literari «*Lo Gay Saber*» y en forma de volum per lo diari polítich «*La Renaixensa*».

(4) *Cuern*, sinónim de quadern.

segurament dit escriptor anónim era arxiver ó escrivent del arxiu municipal; axó, junt ab que varios datos dels contenguts en la repetida historia se han pogut comprovar, fa que tinga més importancia lo llibre á que 'ns referim y que prescindint de alguns detalls, fills de la forma narrativa empleada y de alguns fets no molt veritables, segurament afegits per en Comes, se puga considerar no com á cosa de fe, com fan alguns, sinó com á basa histórica una mica més respectada de lo que per altres fins ara havia sigut.

En un dietari anónim existent en lo arxiu municipal, que pertany á lo arxiu y estigué en poder de D. Antoni de Capmany fins á la mort de aquest, tornant desprès á son verdader amo, hi trobám una copia de la historia de en Fiveller contenguda en lo llibre de en Comes, y en altre lloch, una curta relació, per cert bastant fabulosa, del fet del vectigal (1).

Dorca en sa historia, Zurita y Feliu de la Penya en sos respectius *Anals de Catalunya*, n' Antoni de Bofarull en sa *Historia critica de Catalunya*, en Pi y Arimon en sa *Barcelona antiga y moderna*, en Prosper de Bofarull en sos *Condes vindicados*, seguexen y copien més ó menys á 'n en Comes, á 'n Valla, al dietari inédit á 'n en Carbonell; tots los dits autors s' ocupen sols del fet del vectigal y de alguns dels que 'l seguiren, pero no diuen res de en Fiveller, ab tot lo que no te relació ab aquells successos.

En lo *Calendari Catalá*, que publicava D. Francesch Pelay Briz, lo distingit lliterat n' Andreu Balaguer y Merino escrigué un article titolat *Un paper vell*, en lo qual posa una copia de un fragment de acta de les delliberacions del Consell, corresponent al 20 de Febrer de 1416 (que se refereix al assumpto del vectigal), que feya segles era perduda y remenant papers la trobaren los distingits arxivers municipals Gaspar y Puiggarí; y á seguit de aquest document, afegeix alguns datos y consideracions referents á en Joan Fiveller.

Ab lo títol de «Los dos Fiveller-Fiveller en la acta y en lo dietari» y en la Revista de Ciencies históriques, publica en Narcís Roca un breu estudi sobre lo fet del vectigal, y alguns dels que lo seguiren, relacionats ab en Fiveller, traduhint al castellá lo fragment de acta publicat per en Balaguer y Merino, y copiant tot lo que sobre 'l mateix assumpto diu lo dietari inédit, que estigué en poder de en Campmany; en Sampere y Miquel publicá, en lo mateix nombre de la dita Revista, un comentari al treball de en Roca y als fets que en lo mateix se espliquen, donant á llum, al mateix temps, alguns datos histórichs buscats y proporcionats per lo scient arxiver de la Corona de Aragó en Francisco de Bofarull.

Axó, respecte á lo més important, que sabém, se ha escrit y publicat referent á la existencia y fets de en Joan Fiveller.

II

Desde el segle XVI quasi constantment se ha escrit lo nom del personatge que 'ns ocupa *Joan Fivaller*, la estatua de la fatxada de Casa la Ciutat y lo retrato de la Galeria de catalans illustres axís lo porten escrit; del mateix modo lo usen los seus actuals descendents y de igual manera lo escriuen lliterats é historiadors molt eminents, entre los que recordám á n' Antoni de Bofarull, en Joseph Coroleu, en Pi y

(1) Aquest llibre se guarda en lo arxiu municipal y te actualment una portada que diu: «Copias de varios Diarios que guarda el ayuntamiento de Barcelona de sucesos memorables acaecidos en dicha ciudad en diferentes épocas desde el año 1249 hasta 1611.—Son de letra del siglo XVI unos y otros de principios del XVII.

Arimon, en Víctor Balaguer y en Balaguer y Merino; en los dietaris del Consell barceloní de aquella época, se l' anomena indistintament *Fivaller* ó *Fiveller;* en Llorens de Valla, en diferentes parts de sa citada historia, llatinisa 'l nom y l' anomena *Cevillerius, Cevillerium, Cevillerio, Cevillario* y *Cevillerium;* Abarca l' escriu *Fibeller* y en Prosper de Bofarull, junt ab Feliu de la Penya, *Fiviller*.

Lo autógrafo de en Fiveller que está en una carta de aquest publicada per en Sampere y Miquel en la Revista de Ciencies históriques, es *Johan Fiveller* (1), y de aquesta manera es, puix com deu escriures, está en lo *Memorial de lur consellaria que comensa lo dia de la festa del benhuyrat apostol Sant Andreu de l' any de la nativitat de nostre Senyor 1415*, y axís lo escriuen en Zurita, en Narcís Roca, lo dit Sampere y Miquel y pochs altres; lo usarém nosaltres en lo curs de aquest treball.

La historia de en Fiveller continguda en la obreta de en Comes, diu que «... era aquest Joan Fivaller de molt antiga y bona casta, puig venia y abaixaba de la casa dels comptes de Bles del Regne de França, lo cual compte de Bles en dias passats havia mort lo Senescal de Carcassona y per temor de son Rey dit Childerico, per la inabilitat del qual governava Carlos Martell, perfet pretorio y maiordom maior de tot lo Regne de França, sen vingue en Spanya y poblás en Barcelona, del qual de linea recta abaxe lo dit Johan Fivaller los que vuy son y dihuense Fivallers, perque en frances Fivaller vol dir fincavaller com estos lo eran que el fill del dit compte li deyan lo Fivaller de Bles.» La paraula *Fivaller* no existeix actualment en la llengua francesa, potser es un mot antiquat, peró podria ser molt be que lo autor de la desusdita historia confongués la paraula Fivaller ab la de *Fivatier*, que está avuy dia en us en la llengua de nostres vehins y significa—*possehidor de un feudo*—significat que se podria aplicar molt be al cas present puix si anomenaven al fill del comte «lo Fivaller de Bles» fácil es que volguessen dir—lo possehidor del feudo de Bles—en quant al significat de *fincavaller*, no l' havém pogut saber per més que l' havém cercat.

En Balaguer y Merino, en una nota á son mentat article «Un paper vell», diu respecte del nom de en Fiveller, «... derivantse tal volta, segons nos apar, en son origen catalá, del nom que antigament se donava al mestre de fer *fivelles* ó sia *sivelles*.

De aquestes dues opinions, me sembla més veritable la primera que la segona, puix en lo llibre de en Comes, se posa lo fet com una cosa certa y de tothom reconeguda y á més, ho sosté ab testimonis. que aconsella se busquen pera convencerse de la veritat de ses paraules (2); mentres que, lo de en Balaguer y Merino, no es mes que una hipótesis, una idea que ha passat per son cervell y com á 'n ell li ha aparegut bona, la ha donada á llum.

En lo llibre de en Comes (3) se llegeix, que «.....ja los predecessors del dit Joan Fivaller havien servit los comptes y senyors desta terra de Cathalunya y en apres als de Aragó, com en lo Archiu Real recondit en la ciutat de Barcelona trobarán, y entre los altros com Jaume Fivaller fonch enviat per los dits senyors en lany de la nativitat de Nostre Senyor Jesucrist set cents deset en Roma, al Emperador Theodo-

(1) Arxiu de la C. de Aragó.—Plech 108.—Regnat de D. Ferrán I.—Cartes sense any.

(2) «....... en la historia que Bartholomeu Fastio fe del dit Rey D. Ferrando y en moltes altres historias que molts historiadors han fetes se trobará lo mateix y també en la historia intitulada *dictis et factis Regis Alfonsi* se trobará per lo semblant ahont los dits curiosos poran cercar si volran la veritat .....» Historia de en Fiveller contenguda en lo llibre de en Comes.

(3) Citám solament la obreta de en Comes, perque per mes que havém buscat, no havém trobat cap dato, en los documents de la época ni tampoch cap escriptor, qui donga noticia dels antecessors de en Fiveller.

sio tercer dest nom ab embaxada. . . . . : los Fivallers feren grans serveys al emperador Carlo Magno y per lo semblant se emplearen en lo servey dels emperadors de Roma, Ludovico primer del dit nom y dels emperadors de Constantinobla Leon y Miquel, en los anys 813 . . . . y quant dit emperador Ludovico passá en Constantinobla los cathalans, y del llinatje y nom dels dits Fivallers los serviren, y los dits Fivallers en dit temps foren enviats per embaxadors al dit emperador Federico primer de dit nom per Bernat compte de Barcelona per quel volgués socorrer contra los infiels de Spanya que li feren cruel guerra, y axi a suplicasió del dit Fivaller li envia moltes gens de guerra ab favor y aiuda de las quals y de sos vassalls y amichs lo dit comte Bernat lança los moros de son comptat y principat de Cathalunya.» Y en altre lloch del mateix volum diu «que en lo any 1270 fonch (enviat) Jaume Fivaller per lo compte y per la ciutat de Barcelona al gran Soldá de Babilonia.»

Quasi no hi ha dupte de que la familia de en Fivaller, era una de les mellors y mes antigues de Catalunya y que sos individuus eren ben vists y disfrutaven ja desde temps antichs del favor y confiança dels comtes després dels reys, que 'ls hi encarregaren missions y embaxades, tan honroses com les citades, y que tan be ells desempenyaren.

Axó ho acaba de demostrar en Sampere y Miquel, qui en vista de varios datos fidedignes, assegura que «eren los Fivellers de Barcelona persones de gran reputació y molt relacionades ab la Cort.» En Manel Angelon diu, «que sa casa era una de les mes ilustres del comptat.»

III

En lo arxiu dels duchs de Almenara Alta, que son los descendents mes directes avuy dia, de en Joan Fiveller, no s' hi troben datos que donguen llum, respecte als proxims antecessors y primers fets del personatge a que en aquest treball nos referim; si acas en lo dit arxiu existexen documents que á n' en Fiveller se referesquen, están de tal manera barrejats y revolts ab altres documents y papers, que es quasi impossible trobarlos (1).

Havém pogut examinar, tan sols, un arbre genealógich de la dita familia, del que se despren que en Joan Fiveller, fou fill segon de en Jaume Fiveller, conseller de Barcelona, net de en Francisco Fiveller y renet de en Ramon.

En Manel Angelon, en sa biografia diu que, en virtut de varios datos, creu induptable que en Joan Fiveller fou fill segon de en Francisco, (avi segons lo arbre genealógich). En lo arxiu municipal vaig trobar entre mitg de altres un paper de aquella época redactat en llatí, que manifesta que en Joan Fiveller fou hereu universal de en Jaume Fiveller per testament que aquest va fer en mans del notari Joan de Fontcuberta (2).

(1) Arriba á tal estrém aquesta falta de datos en lo dit arxiu que D. Joan Antoni de Fiveller y de Taverner ara fa uns quants anys va fer traure per un notari copia exacta dels documents que existeixen en lo arxiu municipal referents á n' en Joan Fiveller ab lo obgecte de saber á que atenirse respecte de son illustre antepassat.

(2) «Qui Joannes Fivallerii heredes fuit universalis Jacobi Fivellerii et Petri de Fonte filiorum suorum cum eorum testamentis quæ fecerunt et ordinarunt scribere dictus Jacobus fecit et ordinavit in posse Johannis de Fontecohoperto notarii Barchinone 21 augusti anno 1424». Hem procurat comprovar aquest dato en lo Arxiu dels protocols notarials y hem trobat que no está en ell arxivat lo dit testament ni se 'n coneix tan sols sa existencia.

En quant al nom de sa mare, se ignora, no he vist cap autor que 'l citás, ni cap document que 'n fes especial menció.

Quin any va naxer en Fiveller? En Manel Angelon, creu que fou aproximadament á mitjans del segle XVI, á mi me apar en vista de algunes consideracions, que lo més provable es que fos més tart per los anys de 1355 á 1370.

He examinat los llibres de la parroquia de Sant Just, á la qual pertanyia com més endevant veurém, la casa payral de en Fiveller, per veure si trobava la data exacta del naxement de aquest, pero aviat me 'n he cansat, es buscar una agulla en un paller, puix en los llibres parroquials de aquella época, hi regnen una confusió y desordre espantosos y á mes hi falten moltes fulles.

Dels primers actes de en Fiveller, no ni ha cap noticia ni histórica ni novelesca, los primers anys de sa existencia, están coberts per lo espés vel del oblit; sols en lo llibre de en Comes trobám que, «.....Joan Fivaller hagué per mestre lo dit Laurentio de Valla.» Respecte á sa professió, á sa carrera, hi ha també absoluta ignorancia. Angelon apunta, peró sols com á hipotesis, com á cosa que podría molt be ser «.... que les circunstancies dels carrechs que exerci, y los principals rasgos de son caracter, permeten presumir, que sos estudis y aficions lo inclinaren al element civil ab preferencia al militar; axis com per los fets y discursos que se li atribuhexen, se coneix que estava perfectament versat en la ciencia del dret y en la historia.» Enrahonant ab referencia á n' axó, he ohit dir á algunes persones dedicades als assumptos históricbs, que la carrera o professió de en Joan Fiveller fou segurament la de lleys, y que sigué un jurisconsult, peró de afició.

En Joan tenia un germá apellat Ramon, qui segons los datos recullits per don Francisco de Bofarull, fou pare del ardiaca del Vallés, Francisco Fiveller, dexeble de la Universitat de Bolonya, ahon estudiá per espay de vuyt anys. Aquest Ramon Fiveller va esser tresorer del infant n' Alfons y va continuar sentho al pujar aquest al trono á la mort de lo seu pare en Ferran. Axó resulta de una carta que lo any 1412 escrigué lo infant n' Alfons á 'n en Ramon Fiveller, donantli facultats y plens poders pera negociar cert assumpto (1), y de dues cartes del Rey n' Alfons ab data del 6 y 10 de Febrer de 1417 (2), en les quals lo Rey demana al bisbe de Barcelona dos cárrechs eclesiástichs, un pera lo metge de sa muller, mestre Francesch, y lo altre pera Antoni Sanz.

En lo dietari del consell barceloní, existent en lo arxiu municipal, veyém que en Joan Fiveller fou elegit lo any 1406 conseller de la ciutat, essent lo quint de aquell any (3). En Pi y Arimon, en la llista de consellers publicada en sa *Barcelona antiga y moderna* també ho consigna axís, en Manel Angelon diu que fou elegit conseller per primera vegada lo any 1406, y axis ho crech també jo, puix en los anys anteriors á aquest, ni en lo Dietari del consell, ni en lo de la Generalitat de Catalunya, ni en la llista de en Pi y Arimon, ni en altres llochs trobám cap conseller anomenat Joan Fiveller.

En lo citat Dietari del consell, veyém consignat que lo any 1411 en Joan Fiveller fou elegit pera conseller, essent lo tercer en aquell any (4).

(1) Arxiu de la C. de Aragó. Registre 2397, fol. 33, anys 1412-16.

(2) Arxiu de la C. de Aragó. Registre 2441, fol. 157.

(3) (Dietari del Consell barceloní), 1406, Novembre, Dimarts derrer dia del mes. Festa de Sant Andreu. Aquest dia se tench consell de C. Jurats en lo qual foren elets per Consellers los honorables en Fferrer de Gualbes, en Johan de Conomines, en Miquel Roura, en Gilabert de Malla e en Johan Fivaller.

(1) (Dietari del Consell barceloní), 1411. Dilluns darrer dia. Noembre. Ffesta de Sant Andreu. Aquest dia se tench Consell de C. Jurats en lo qual foren elets per Consellers los honorables Francesch Marquet, Micer Guillem, P. Buçot, en Johan Fivaller, en Francesch de Conomines et en Galceran de Gualbes.

En lo mateix Dietari trobám, que en 5 de Setembre de 1412 fou enviat en Joan Fiveller, ab altres ciutadans, com á missatger de la ciutat, al Rey en Ferran I, qui feya poch que havia sigut elegit y estava en Çaragoça (1); que en 26 de Octubre de 1413, en Joan Fiveller, junt ab tres altres ciutadans, aná en nom de la ciutat á veure al Rey, qui 's trobava en lo seti de Balaguer; que en 29 de Novembre del mateix any, torná de sa embaxada en Joan Fiveller junt ab en micer Guillem Ros, dexant dos de sos companys ab lo Rey; que lo 20 de Janer de 1414 anaren á Çaragoça sis missatgers de la ciutat de Barcelona, y entre ells en Joan Fiveller, ab motiu de la coronació del Rey y de la Reyna, que tingué lloch la del Rey en 11 de Febrer de 1414, y la de la Reyna en 14 del mateix mes; que en 3 de Març de 1414, los missatgers citats tornaren de la ciutat de Çaragoça (2); que en Joan Fiveller en 30 de Novembre de 1415 fou elegit conseller segon de la ciutat (3), y aquesta es la tercera vegada que li va ser conferit tan honrós cárrech.

No hi ha dupte, puix, que al ocorrer lo fet del vectigal, que tingué lloch en 29 de Febrer de 1416, era en Joan Fiveller conseller segon, y no *en cap* com alguns y entre ells lo llibre de en Comes diuen, per una confusió originada per desempenyar en Fiveller lo primer paper en lo fet del vectigal, axís ho fan constar.

IV

Després del seti de Balaguer, lo rey en Ferran de Antequera vingué á Barcelona; y diu en Llorens de Valla, que abans de entrar en la ciutat, tenia voluntat de tantejar los ánimos dels barcelonins ab coses petites, per veure si 'n podia fer de grosses «voluit igitur à minimis tentare Barcellonensium animos», y sobre lo mateix assumpto diu en Zurita que *«volgué primerament* provar com lo servirien los del regiment de aquella ciutat que 'n diuen consellers: y per axó havia delliberat que no 's pagassen les imposicions que se acostumaven llevar: en les quals contribuhexen los Reys y tots los de la Casa real; perque si se sortia ab alló en cap altre cosa pensava que se oferiria dificultat».

Ab axó y ab lo semblant que diuen la obreta de en Comes, en Balaguer y Merino y altres historiadors, me sembla que está quasi fora de dupte que en lo fet del vectigal, lo Rey obrá ab premeditació y ab intenció encoberta, y fou ell lo qui instigá als seus compradors á que no volguessen pagar los drets ó imposicions sobre les viandes, per veure axís lo efecte que faria en lo poble aquest fet, que en si, baix lo punt de vista material, es petit pera deduhir de aquí si podia atrevirse á majors coses; y no lo que diuen altres, de que los compradors obraren per si sols y després lo Rey carregá demunt d' ell la responsabilitat, cosa que encar que no existissen los anteriors datos, no 's podria tampoch admetre, puix de cap manera se hagueren atrevit los compradors per ells sols á rompre una costum ja bastant antiga y sempre per Reys y princeps molt ben complerta y respectada.

(1) Tots aquests datos son trets de lo que textualment diu lo dietari del Consell barceloni.

(2) Ibidem.

(3) (Dietari del Consell barceloní), 1415, Noembre. Dissapte derrer dia. Festa de Sant Andreu. E aquest dia se tench Consell de C. Jurats en lo cual foren elets per Consellers lany esdavenidor los honorables en March Turell, en Johan Fivaller, Narnau Destorrent, en Galceran Carbo e en Johan Buçot.

(Dietari de la Generalitat de Catalunya) (que está en lo arxiu de la C. de Aragó). Noembre del any 1415. Dissapte á 30 de Noembre. Aquest dia foren elets concellers de Barcelona, March Turell, Johan Fivaller, Arnau Destorrent, Galcerán Carbó, Johan Buçot.

Aquest fet, anomenat vulgarment del vectigal, no se pot esplicar ab verdadera certesa, los llibres de delliberacions del Consell dels anys 1412 á 1433, fa sigles que se perderen, peró, com he dit mes amunt, ja fa uns quants anys, que los arxivers municipals, senyors Gaspar y Puiggarí, trobaren, entremitg de altres papers, un fragment de la acta del dia 29 de Febrer de 1416, que fou publicat textualment per en Balaguer y Merino y posteriorment traduhit al castellá per en Narcis Roca. Aquest important document, no se ocupa per res de en Fiveller, puix justament acaba abans de que aquest fos elegit per anar á veure al Rey. En lo dit document veyém que lo obgecte del conflicte que de antich se havia anomenat *vectigal carnis*, era no sobre la carn, sinó sobre lo peix «la aiuda o imposicio del peix fresch quis cull en la ciutat.»

Seguint en resúm lo que diu lo fragment de la acta, los compradors del Rey anaren á comprar peix á la plaça, no volgueren pagar la acostumada contribució, los compradors ó cobradors de la dita imposició se van quexar als consellers, aquests qui anaven á saludar al Rey per sa arribada á la ciutat, tingueren noticia del fet y en mitg de la conversa ab lo Rey li contaren lo que passava, contestant aquest: «que sos compradors havien obrat be, que ell los hi havia manat, y que ni lo Rey ni la Reyna tenien que pagar impost de cap classe.» Després de la visita, hi hagué consell de Cent Jurats, y terminat aquest, anaren los consellers al Palau Real y 'ls hi digueren que no podien parlar ab lo Rey, ni aquella nit ni lo dia següent, fins que hagués dinat que seria á les tres de la tarda; torná á reunirse altre gran consell, que delliberá y acordá que se havia de pagar lo impost que servia «pera *mantenir la ciutat*», y que la ciutat se confirmás y afirmás, en sa plena possessió de demanar y exigir lo dit impost, al Rey, á la Reyna, á sos fills y á les demés persones, y si nengú contravingués á 'n alló fossen tractats «*per enamichs de la dita ciutat e de la cosa publica de aquella*» (1).

N' Antoni de Bofarull y altres historiadors, diuen que se celebrá altre gran consell y en vista de la actitut amenaçadora del poble, se demaná que s' elegís una comissió ó be un comissionat, qui anás al Palau real y no tornás fins que hagués vist al Rey y li hagués dit, que lo Consell de Barcelona no transigiria en la més petita cosa.

Zurita diu «que estava lo poble tan avalotat que tots los oficis tenien tancades les portes.»

Com havém vist abans, lo conseller en cap era en March Turell y 'l segon en Joan Fiveller; lo dietari inédit (que estigué en poder de en Campmany) diu que «..... lo conseller en cap qui era *March Turell* se feu malalt caxi totas las feynas vinguessen al segon Joan Fiveller.....» (2) N' Antoni de Bofarull, diu, que ja que en Turell estigués malalt o be ho fingís, lo cert es que en Joan Fiveller fou lo encarregat de anar á veure al Rey en nom del consell y de la ciutat; en Fiveller va aceptar lo encárrech y va dir, que moriria si era necessari en defensa de Barcelona.

Si tenim de creure á la majoria dels historiadors, en Fiveller tot seguit de nombrat, se 'n va anar á casa seva (3) y se despedí cordialment de sa muller y fills, feu testament, prengué los sants sagraments, y ho disposá tot de manera com si hagués de morir; puix ell al admetre lo encarrech del consell creya segura sa mort. Després

(1) Fins aqui hem seguit puntualment y en resúm lo que diu lo fragment de acta á que 'ns referím.

(2) En lo dietari municipal veyém que en 3 de Septembre de 1416, lo conseller en cap March Turell estava malalt.

(3) Situada en la plaça de Sant Just entre los carrers de en Lladó y de la Palma de Sant Just.

tornà á casa la ciutat, se posá la gramalla negra (que portaven los Concellers en lo dijous sant) y acompanyat de alguns patges de casa seva, ab divisa y endolats, precehintlo un porrer del consell, qui portava la porra cuberta ab un vel negre; sortí de casa la ciutat y se encaminá ab tota calma al Palau real. Lo llibre d' en Comes, en Llorens de Valla y altres escriptors seguint á aquests, afegexen á lo dit, varios detalls tan ridículs com inverosímils.

Una vegada en Fiveller en lo palau real, se 'n entrá dins, lo detingué en son pas un familiar ó guardiá del Rey, qui li preguntá ¿quí era, qual era son nom? ell contestá senzillament:—*So un conseller de Barcelona*—(1) repetí lo guardiá sa pregunta y en Fiveller li contestá de igual manera, llavors lo familiar digué, que si no esplicava qui era, no entraria en la cambra real, puix lo Rey ho tenía prohibit; y diu en Llorens de Valla que en Fiveller contestá:—que me dexes entrar ó no, en la teva má está, jo sols te dich que so un conseller de Barcelona y encara que vinga tot sol, los represento aqui á tots—y compten que lo Rey al serli tramesa la tercera contestació de nostre personatge, cridá á son familiar—obri á n' en Fiveller que per les paraules que ha usat y per sa pertinacia se veu clarament que es ell y no nengú altre.—(Apere, inquit, Cevillario. Ex pertinacia enim se Cevillerium esse confitetur, et contumaciam quæ mecum ùsurus est, in istis verbis quæ dixit hactenus præfert—Croniques de en Valla.)—

De axó ne deduheix n' Antoni de Bofarull, que en Fiveller devia haver portat la veu del Consell ó de Barcelona, en les visites que feren los consellers al Palau real, y devia discutir tenaçment ab lo Rey, puix aquest per sa sola pertinacia lo conegué; pero me apar, que segurament lo Rey ja tenia noticia de la decisió del Consell y de la elecció de en Fiveller com á comissionat, abans de que aquest anás al Palau y axó quasi ho demostra, que lo Rey digués á son familiar ó guardiá, que no dexás entrar sino á n' en Fiveller.

Al entrar en Fiveller en la cambra real, compten, que 's descubrí lo cap, besá la má al monarca y posá un genoll en terra; que lo Rey se burlá de aquesta acció de acatament, per qui se creya, segons ell, tan elevat, y que en Fiveller sense fer cas de aquelles indirectes, esposá al Rey les decisions del Consell. Del diálech, que espliquen los historiadors y de les paraules que atribuhexen á n' en Fiveller y al Rey no 'n crech res, puix es impossible que los escriptors, encara que fossen del temps en que passaren aquells succesos, poguessen estar tan ben enterats de les paraules que s' havien pronunciat en lo interior de la cambra real y devant tan sols de dos ó tres illustres cortesans. Lo que feren fou una suposició de lo que 's devia dir, ó potser recullíren y apuntaren les paraules, que la veu del poble deya, havien mediat entre lo Rey y lo representant de Barcelona.

Que en Fiveller defensá los drets de la ciutat no n' hi ha dupte, que D. Ferrán mostrá certa repugnancia, seguramént, peró les interioritats del assumpto, no 's poden, ni se podrán comprovar.

Lo dietari inedit (2) diu «lo cual (en Fiveller) molt noblement e ab santa anima parla al Senyor Rey e dix moltes e diverses paraules casi amoxantlo e metentli ab raho que volgues y degues pagar las cosas que ell avia jurades e promesas eran de tenir e servar.»

Lo Rey digué á n' en Fiveller que passás á una altra habitació, mentres ell delli-

(1) Aquexa contestació quasi se pot considerar com á rigurosament histórica, puix en tants historiadors com hem mirat, ja antichs ja moderns, en tots la hem trobada consignada de igual manera.

(2) Sempre que anomeno lo dietari inedit me referesch al que estigué en poder d' en Capmany.

berava y determinava; y compten que en Fiveller al entrarhi, examiná ab la vista lo interior de aquella estancia y fins perdé un poch la color del semblant; al veure axó, preguntá lo Rey ¿qué mirava? y ell contestá—miro si hi ha algun instrument pera donarme mort ó alguna finestra per tirarme daltabaix—y entrá.

Los qui aleshores estaven ab lo Rey, eren segons en Valla, lo llibre de en Comes, en Zurita, en Bofarull (n' Antoni) y molts altres historiadors: en Bernat de Cabrera, en Guerau Alemany de Cervelló (1) y en Ramon Guillém de Moncada quals personatges, segons diuen, aconsellaren al Rey que transigís, per evitar axis molts grans mals; aquest se resigná á la fi, y fent sortir á n' en Fiveller, li digué—digues á tos companys y compatricis que vostres imposicions quedarán, peró si be tenim la victoria no havem obtingut per axó lo triomf.

Y segons en Zurita, van anar ab en Fiveller lo governador y en Guillem Ramon de Moncada, y afirma en Llorens de Valla que aquests tragueren de sa butxaca lo que se devia á la ciutat, per la dita imposició sobre lo peix; peró en los llibres de la ciutat se troba que Micer Bernat de Gualbes, vice-canceller, de sa casa pagá á la ciutat tot lo que se li devia per la dita imposició.

Valla escriu que lo Rey després del fet del vectigal, sortí escapat desseguida de la ciutat; Zurita diu que pochs dies després de aquell fet, sense dir res no més que á sos intims y familiars, y á pesar de les moltes coses que li digueren los cavallers de la cort, se 'n aná de la Ciutat y marxá dintre de una llitera y en direcció á Castella, seguint son camí fins á Igualada, n' Antoni de Bofarull fundantse en varios datos y rahons nega que, com diuen los dos escriptors citats y altres historiadors, sortís lo Rey de la ciutat desseguida després dels successos del vectigal; en Pere Tomich escriu «com los concellers anaren per pendre comiat: lo Rey no si volc girar per donarlos á besar la má», y Valla diu que essent ja fora de la ciutat lo Rey digué «et si viveret, Barcellonam castigaturum», y en Carbonell afegeix que girantse de cara á la ciutat esclamá: «Ah ciutat de Barcellona jo te castigaré: y no dix altres paraules.»

Está fora de duptes, que lo rey sortí de Barcelona lo dia 9 de Març del any 1416 (2), ó sia uns nou dies després del succés del vectigal que tingué lloch lo 29 de Febrer del mateix any: peró com ja després faré constar, no se 'n aná lo Rey á conseqüencia solament del enfado que li causá lo fet citat, sinó ademés per altres varies circonstancies.

En Sanpere y Miquel fa, respecte dels anteriors successos, una pregunta que me apar molt acertada «¿quina part, diu, deu ferse en los desayres que sofriren los consellers al presentarse á en Ferrán I al reclamar los drets del peix y al sortir (aquell) de Barcelona, á la circonstancia de presidir ó portar la veu de la comissió lo mateix Fiveller, qui 14 dies abans li demanava que dongués son passe pera que son nebot Francisco prengués possessió de sa canongia?»

La carta á que 's refereix en Sanpere y que fou publicada en la Revista de ciencies históriques, fou escrita per en Fiveller ab data de 15 de Febrer (de 1416) y va dirigida al sabi Senyor Paulo Nicolau, secretari del senyor Rey; en ella, com diu en Sanpere, demana en Fiveller al Rey son passe, pera que un nebot seu apellat Francisco, prengués possessió de una canongia de la Seu de Barcelona que tenia concedida.

(1) Valla titula á n' aquest «Garaus Cervellio, preses Cataloniæ.»

(2) En lo dietari del consell barceloní se llegeix:

1416—Dilluns—9—Març.—Aquest dia parti lo Senyor Rey daquesta Ciutat que sen anava á Castella.

1416—Dimarts—10—Març—Aquest dia parti daquesta Ciutat la Senyora Reyna qui sen anava ab lo dit Senyor Rey en terra de Castella.

Havem vist en lo curs de aquest treball, que en Fiveller pertanyia á una de les families mellors de Barcelona y de Catalunya, havem trobat que son germá en Ramon era Tresorer del infant n' Alfons y per tant persona influyent en la Cort, que ell fou enviat á Çaragoça pera felicitar al Rey per sa elecció, que fou embaxador de la ciutat quan la coronació del Rey y de la Reyna en Çaragoça, que uns 14 dies abans del succés del vectigal, enviá al Rey la carta que he citat, y que quan la dita qüestió del vectigal, lo Rey maná que no 's dexás entrar en sa habitació més que á n' en Joan Fiveller.

Tot axó demostra, que lo Rey tenia ó havia de tenir certa consideració á n' en Fiveller.

Al donar lo meu pobre parer sobre la qüestió del vectigal, me sembla com si cometés una certa profanació ab la memoria de un insigne patrici, tan insigne y de tothom tan repectat com en Joan Fiveller; á pesar de axó y procurant separar los apassionaments, me apar, que lo fet que se debateix, ha sigut voltat de una certa atmósfera de exageració que l' ha desfigurat; se ha escrit lo que 'l poble creya y pensava, no la veritat dels successos (tingues en compte que axó son suposicions llençades al camp de la investigació), pera mi lo fet, si be grandiós, no reuní les proporcions que se li han donat.

Aqui va en resumides paraules lo meu parer.

Lo Rey, obrant contra la lley y ab les intencions dites, maná á sos compradors no pagássen la contribució del peix, los Consellers ne tingueren noticia y ho contaren al Rey; aquest procurá fugir de la qüestió y guanyar temps, per veure si se oblidava la cosa, lo Consell instigat per lo poble, que no veya ab bons ulls al nou Rey y estava ressentit de son atreviment, tenint en compte la malaltia real ó fingida de lo conseller en cap y que en Fiveller ja conexia al nou monarca, encarregaren á 'n aquest que parlás al Rey en nom de la ciutat. En Fiveller, acompanyat del porrer del Consell y sense cap dels preparatius y menudencies que se li atribuhexen, aná al Palau real y al esser detingut é interrogat per lo guardiá del Rey, volent demostrar que anava á veure al monarca no com á particular sinó com á representant de la ciutat, no com á Joan Fiveller sinó com á conseller de Barcelona y comissionat del Consell barceloni, doná les contestacions que tots sabém: entrá en la cambra real ab certa cerimonia de embaxador, que lo Rey estranyá, y esposá á 'n aquest les quexes de la ciutat, lo monarca, qui 's vegé un xich humiliat per les decisions del Consell, no volia subgectarse á pagar la imposició; feu entrar á n' en Fiveller en la habitació vehina y consultá ab alguns dels cortesans qui 's trobaven en lo Palau, aquests lo convenceren de que 's resignás, fentli notar la agitació del poble; llavors lo Rey, encar que bastant de mal grat se resigná; feu sortir á n' en Fiveller y li comunicá sa decisió, demostrantli per ço en ses paraules, que la havia presa á pesar seu; en Fiveller se despedí del Rey, sortí del Palau real y manifestá al Consell y á la ciutat, lo bon éxit de ses gestions.

Lo Rey, que no estava gayre bé de sa malaltia, al veure que no havia caygut molt en gracia dels barcelonins y lo enfado de aquests per lo fet del vectigal, determiná sortir de la ciutat, al mateix temps que pera alcançar millora en son mal, per distraures en Castella ab sa familia y amichs.

Resumida en poques paraules, tal es la meva opinió respecte lo tan remenat succés del vectigal. No he volgut traure ni un átom de gloria á n' en Fiveller, vull solament que, separant exageracions y falsedats, lluhesca potent la veritat; no vull dir ab axó que en Fiveller no fou un gran patrici, molt al contrari, en Fiveller al acceptar lo encarrech del consell, si no caminava á la mort, podia caure en la desgracia ó disfavor del Rey; podia, arrostrant la cólera real, causarse grans perjudicis, no solament á sí mateix sinó á tota la seva familia; y obrant com va obrar, demos-

trá estar convençut de que per demunt de sos interessos y de son benestar estaven los drets é interessos de la ciutat, y de que tot bon fill deu sacrificarse, si es menester per sa mare, y tot bon ciutadá per sa patria.

Al esposar lo meu judici, he volgut, donchs, demostrar que si be no vull traure cap mica de la gloria que sens cap classe de dupte mereix en Fiveller; no vull tampoch que se li atribuesquen gestes y fets que fins lo col·locarien en la esfera del ridicul.

V

Seguint la narració que dels succesos fan los més veritables escriptors é historiadors, trobám que al Rey se li agravá sa malaltia, y no podent continuar son viatge, se detingué en la vila de Igualada.

N' Antoni de Bofarull diu. «que la malaltia de que morí lo Rey no la espliquen los historiadors», pero en la obreta de en Comes se llegeix que: «la dolencia que tenia 'l Rey era *mal de pedra*, de modo que no podia caminar y havia de fer lo viatge ab unes andes y bastaxos que l' aportaban».

Los consellers de Barcelona tingueren noticia de que 'l rey estava malalt de perill en la dita vila de Igualada, y per axó (segons consta en lo dietari del consell) al 18 de Març de 1416 enviaren á aquexa vila una embaxada composta de en Joan Fiveller Conseller, en Ramón Desplá, en Benet de Marimon y Micer Vicens Padrissa, que anássen en nom de la ciutat á veure y assistir al Rey; queda demostrat que no fou en Fiveller qui aná de sa sola voluntat á assistir al Rey, com diuen molts autors, sinó que la ciutat li doná aquest encarrech.

Es de notar, per sa molta importancia, que lo Consell elegí la embaxada qui aná á veure al Rey á instancies de la matexa Reyna, com se pot veure en una carta-contestació que 'ls consellers donaren á una missiva que de la esposa del Rey havien rebut. Diu axís:

«Molt alta e molt excellent senyora La Senyora Reina.

»Molt alta e molt excellent Senyora (1).

»De la vostra molt alta senyoria, per mans de mossen Berenguer dostalrich havem rebuda una letra et en virtut de la creença que vos senyora ab aquella li habets comandada, lo dit mossen Berenguer nos ha explicada la indisposició en que la persona del Senyor Rey es posada. E mes com vos senyora per la dita raho pregavets nosaltres volguessem trametre prestament al dit senyor e a vos algunes persones representants de aquesta Ciutat, ab les quals vos senyora per la dita indisposicio del dit senyor, com en altre manera . . . . En lals senyora tant com toque la tremesa de les persones que demanats, nosaltres cobeiants de servir a vostre excellencia de bon cor e obtemparar a vostres manaments, de present, apellat consell, havem elegida missatgeria notable la qual decontinent deu partir per la raho dessus dita, notificam ho a la dita vostra senyoria, perque us sia manifesta la intencio e voler nostra e de la dita Ciutat. Escrita en Barchinona a 18 dies de Març del any 1416. (y firmen) . . . . los consellers de la Ciutat de Barchinona.»

Es impossible, com diu molt bé n' Antoni de Bofarull, que siguen veritat los detalls que 's llegexen en la obreta de en Comes, y que han copiat molts historiadors, de que en Fiveller cuydava personalment al Rey y xuclava ab sa boca lo pus ó viru-

(1) Arxiu de la C. de Aragó.—Plech nom. 114.—Reynat de Ferran I, any 1416, Març.

lencia que rajava de les manxiules aplicades al cos del monarca; en aquest fet, com en lo del vectigal, hi ha moltes exageracions que desfiguren la veritat del succés. Crech quasi segur que en Fiveller, com á persona de bons sentiments, demostrá al Rey molt bona voluntat y que li prodigá consols y fins cuydados personals, que lo Rey, agrahit y reconexent potser que se havia portat malament en lo succés del vectigal, demaná (y axó podria ser molt bé) á n' en Fiveller lo perdó de la ciutat.

Veyent lo Rey que sa malaltia era de mort y reconexent les heroyques y precioses qualitats de en Joan Fiveller y sa fidelitat y noblesa provades, afegí un codicil á son testament, fet en 10 de Octubre de 1415, en la vila de Perpinyá, en qual codicil elegí á n' en Fiveller per marmessor. En lo llibre de en Comes trobám que en aquest codicil lo Rey encarregava á n' en Fiveller lo cuydado de sos regnes y la tutela de son fill y hereu lo princep Alfons. Marcillo, en sa *Crisi, part 2.ª, cap. 11*, de igual manera ho assegura. Feliu de la Penya, en sos *Anals*, manifesta semblant opinió y diu que lo codicil estava (ara no hi es, y si hi es no l' he trobat) en lo Arxiu municipal, y diuen també cosa parescuda en Pere Tomich, en Prosper de Bofarull y alguns altres.

Que 'l Rey feu lo codicil á Igualada, elegint á 'n en Fiveller marmessor, está fora de dupte; lo que hi há es que en compte de encarregarli lo cuydado del regnes y la tutela del princep, es més provable que li encarregás tan sols lo compliment de sa última voluntat en lo referent al enterro y sepultura, y ajudás ab sos consells, com á bon patrici, al príncep Alfons quan pujás al trono, puix com fa constar ab acert en Narcís Roca, lo princep, á la mort del seu pare, tenia ja complerts 22 anys, y, per tant, no necessitava pas tutor.

Lo dia 1 de Abril del mateix any 1416, veyent que la mort del Rey era próxima, en Joan Fiveller, junt ab los altres comissionats qui ab ell anaren á Igualada, torná á Barcelona pera poder ordenar lo relatiu als funerals del Rey y al dol de la Ciutat (1); y lo dia següent al en que va marxar en Fiveller, ó sia lo 2 de Abril, morí lo Rey en Ferran I en la vila de Igualada (2); en Fiveller, complint lo encarrech del Rey difunt, acompanyá son cadavre fins al monestir de Poblet, ahon rebé honrosa sepultura, y complerta sa missió torná á Barcelona acompanyant al nou rey n' Alfons (3).

VI

En Joan Fiveller, síndich del braç real ó popular, prengué part activa en les corts que 'l Rey n' Alfons celebrá á Barcelona lo any 1416, y en la sessió que tingué lloch lo 13 de Octubre, fent us de la paraula y en representació y nom del braç real, pronunciá una sentida arenga ó allocució.

Estant lo Rey n' Alfons en la ciutat de Valencia y començant á ordenar los oficis de sa casa, s' hi trobaren alguns cavallers, barons y viles del Principat, los quals se juntaren en Molins de Rey ab proposit de anar tots junts á veure al Rey y fer traure los castellans del servey de la real casa, mes després preferiren elegir varios representants ó comissionats; per Barcelona foren elegits en Ramon Desplá conseller en cap, en Joan Fiveller, en Joan Ros y Micer Bonanat Pere, los quals marxa-

(1) (Dietari del consell barceloní). Végense los dies corresponents.
(2) Ibidem.
(3) Ibidem.

ren á Valencia lo 23 de Març del any 1418 (1) y en 24 de Maig del mateix any, havent complert ja sa comissió, retornaren á Barcelona (2).

En la renovació de consellers que 's feu lo 30 de Novembre de 1418, resultá en Joan Fiveller elegit conseller en cap per aquell any (3).

En les corts que 'l senyor Rey convocá en Sant Cugat del Vallés, la ciutat de Barcelona elegí pera síndichs á 'n en Joan Fiveller, conseller en cap y á 'n en Ramon Desplá, en Joan Ros y Micer Bonanat Pere, qui lo dia 1 de Maig del any 1418 partiren de la ciutat (4).

En les corts celebrades en Barcelona lo any 1419, en Joan Fiveller contestá en nom del braç real al eloqüent y ben dit discurs del Rey n' Alfons y entre altres coses digué: «E placia, senyor, al Rey dels Reys, queus ha donat ben parlar queus fassa ben obrar e mettre en bona execució les coses per vostra excellencia proposades». ¡Quánta sabiduria enclouen aquestes paraules y quín esprit tan práctich y verament catalá s' hi encarna en les matexes!

Lo 17 de Janer de 1420 en Joan Fiveller, junt ab los dalt citats, aná á Tortosa perque lo Rey havia prorogat les corts en aquella ciutat (5).

Juntém aquests fets á tots los dits anteriorment y veurém de una manera clara é induptable la gran confiança que Barcelona tenia ab en Fiveller y lo be que corresponia aquest á la merescuda estimació y al apreci de sos conciutadans y compatricis.

Lo llibre d' en Comes esplica que en Fiveller acompanyá al Rey n' Alfons en la guerra de Italia y que quan aquest caygué presoner del Duch de Milá, gracies á la ajuda de en Fiveller, conseguí la llivertat; axó no pot ser veritat. En Manel Angelon, en Coroleu y alguns altres escriptors, admeten que en Fiveller aná, á la guerra de Italia; axó no ho he pogut comprovar, no obstant, ho crech veritable, peró no lo que diu en Comes de que quan lo apresament del Rey aquest conseguí la llivertat per medi d' en Fiveller, puix axó tingué lloch en la segona campanya de Italia que 's verificá molts anys després de la época en que visqué en Fiveller. Diuen molts autors, y jo ho crech per certes rahons molt provable, que en virtut dels serveys d' en Fiveller en la guerra de Italia (potser en la primera) lo Rey lo feu Duch de cert lloch de Nápols y Marqués de Oristany en la isla de Cerdenya. Diuen també varios escriptors que en Fiveller tingué dotze fills, que tots moriren en la guerra de Nápols (6).

Lo llibre d' en Comes, n' Angelon, en Coroleu, me apar també en Valla y alguns altres diuen que en Joan Fiveller fou elegit quatre vegades per portar la toga consular. Jo, basat en datos tan veritables y segurs com los dietaris del Consell barceloni y de la Generalitat de Catalunya, puch assegurar que en Fiveller fou elegit cinch voltes conseller de Barcelona. En lo curs de aquest treball ja havém vist que ho fou quatre vegades: lo any 1406 conseller quint, lo any 1411 conseller tercer, lo 1415 conseller segon y lo any 1418 conseller en cap.

(1) (Dietari del consell barceloni).

(2) Ibidem.

(3) (Dietari del consell barceloni), 1418, Dimecres, 30, Novembre. Festa de Sant Andreu. Aquest dia se tench Consell de C. Jurats en lo qual foren elets per consellers los honorables en Johan Fivaller, Narnau Destorrent, en Galceran Carbo, en Johan Lull e en Gaspar Buçot.

(Dietari de la Generalitat de Catalunya), 14.8, Dimecres 30 Noembre. Aquest dia foren elegits consellers de Barcelona los honorables en Johan Fivaller, Arnau Destorrent, Galceran Carbo, Johan Lull y Gaspar Buçot.

(4) (Dietari del Consell barceloni.)

(5) (Dietari del Consell barceloni.)

(6) No sé lo que hi pot haver de veritat en axó, lo cert es que á sa mort no tenia ab vida cap fill mascle.

Lo quint nombrament pera conseller de en Joan Fiveller, fou en 30 de Novembre de 1427 en que altra volta fou elegit conseller en cap (1).

En Manel Angelon diu «que ab data de 20 de Desembre de 1427 y ab Privilegi firmat per lo Rey en la ciutat de Terol' passaren á Donya Aldonça de Fiveller, filla segona de D. Joan, varios estats del seu pare ab aument en aquests y en singulars mercés.»

He cercat detingudament en lo arxiu de la corona de Aragó la real ordre á que 's refereix n' Angelon, y no la he poguda trobar, ni puch atinar tampoch de quina font tragué dit escriptor aquesta noticia.

Lo dit Angelon fa una deducció y diu: si en Fiveller fou elegit conseller lo 30 de Novembre de 1427 y en 20 de Desembre del mateix any passaren sos bens á sa única filla, en Joan Fiveller morí entre lo 30 de Novembre y lo 20 de Desembre de 1427, y suposa també que fou elegit conseller trobantse potser malalt fora de Barcelona, com á últim testimoni de afecte de sos compatricis, y que per tant morí fora de la ciutat.

Fora de la última, cap de aquestes coses pot ser veritat: ni en lo arxiu de sa familia, ni en los dietaris y escriptors de la época, se troba cap dato de la mort d' en Fiveller, peró, com he indicat al principi de aquest treball, vaig trobar en lo arxiu municipal entremitg de altres papers un de aquella época escrit en llatí que 's refereix á la successió d' en Fiveller y diu: «Donya Eufresina, muller del honorable Bernat Terre, militar, filla y hereua universal del honorable Joan Fiveller difunt, qual herencia consta en lo testament que dit Joan Fiveller feu en mans del discret Gabriel Canyelles, notari de Barcelona, lo dia 18 de Febrer del any 1434.» De aquesta nota se deduheix, donchs, que no degué morir en Fiveller abans del any 1434 en que feu testament. Per altra part, y no volent donar massa valor históricch al dit document inédit, sobre tot no havent trobat lo dit testament en lo arxiu dels protocols notarials ahon no se te noticia de sa existencia (encara que no es estrany, puix manquen la majoria dels de aquella época) he cercat en lo arxiu de la Parroquia de Sant Just, que era la d' en Fiveller, y puch assegurar que en los dies indicats per n' Angelon no morí cap persona anomenada Joan Fiveller; per altra part, si com diu lo citat escriptor, en Fiveller hagués mort essent conseller de la ciutat, los dietaris del Consell, sens cap classe de dupte ho hagueren consignat, y finalment ab lo que diu de que potser va esser elegit estant absent de la ciutat, demostra ignorar que estava prohibit elegir conseller á un ciutadá qui no 's trobás en Barcelona lo dia de la elecció.

Respecte á la mort d' en Fiveller no hi ha cap dato ni noticia més que lo dit per n' Angelon, y lo que 's llegeix en lo paper que vaig trobar, me inclino á creure que en Joan Fiveller morí després del any 1434, ó potser en aquest any, y segurament fora de Barcelona, puix si hagués mort en aquesta ciutat, sos conciutadans, agrahits als molts serveys que en Fiveller havia fets á la ciutat, hagueren demostrat son sentiment é hi haguera hagut un dia de dol públich en la ciutat, lo qual veuriem consignat en los dietaris.

Ademés de tots los de caracter politich ó publich, en Fiveller feu á la ciutat un

(1) (Dietari del Consell barceloní), 1427. Diumenge, 30 Noembre. Feste de Sanct Andreu. —Aquest dia, segons es costum cascun any ffou celebrat Conçell de C. Jurats e foren elegits en Consellers los honorables en Johan Fivaller, G. Romeu, Francesch Dezpla, Lluis Ros, e G. Deztorrent. Per obrers los honorables en Johan de Gualbes fill den Jacme, e P. Serra, fill den Benet Serra, Batle General.

(Dietari de la Generalitat de Catalunya, Noembre del any 1427.—Diumenge á 30 de Noembre.—Aquest dia foren elegits en Consellers de Barcelona los honorables en Johan Fivaller, Guillem Romeu, Francesch Despla, Lluis Ros, G. Destorrent.

gran servey urbá; caçant per los voltants de Barcelona lo açtor li portá una perdiu mullada, y fent investigacions descubrí una mina de aygua procedent de Collcerola y de la Vall de Hebron; ell aleshores, y de sa butxaca, feu canalisar aquelles aygues fins á la ciutat y construhí algunes fonts: com Barcelona estava faltada de aygua agrahí molt aquell favor, y lo consell en memoria de axó feu construhir en la plaça de San Just una font qual axeta era una perdiu; avuy dia en lo mateix lloch existeix encara la font que está adossada á la casa que fou de en Fiveller, y en ella s' hi veu un escut que representa un açtor tenint una perdiu agafada ab les potes. En recort de axó lo consell concedí á la familia Fiveller quatre plomes de aygua per disposarne á sa voluntat, avuy encara possehexen aquesta aygua los descendents d' en Fiveller, Duchs de Almenara Alta.

VII

L' arbre genealógich existent en l' arxiu dels Duchs de Almenara Alta (actuals descendents d' en Fiveller) diu que en Joan sols dexá una filla anomenada Dona Aldonça de Fiveller, Senyora de la vila de Girdo y Part Ipis—esposa de D. Jaume de Besora—tinent general, coper major del Rey n' Alfons V; en lo document anónim citat consta que la única filla d' en Fiveller fou Dona Eufresina muller de Don Bernat Terre militar. Tingué rahó l' un ó lo altre, tots dos están conformes en que en Joan Fiveller sols va dexar una filla que era casada ab un militar; peró en una cláusula de un testament existent en l' arxiu del Sr. Marqués de Barberá, de la que me 'n ha donat copia lo amable y scient arxiver de la Corona de Aragó, D. Francisco de Bofarull y Sans, se llegeix que del matrimoni entre en Joan Fiveller y na Eufresina de Fonte (filla de en Pere y de na María) foren fills Pericono y Jacmeto y filles Nicolasa, esposa de Bartomeu de Palau y Eufrasina.

En l' árbre genealógich se veu que la que diu única filla ne tingué també solament una apellada Dona Isabel de Besora y Fiveller, qui casá ab D. Salvador de Alagon y Arborea—capitá general—fill de D. Artal de Alagón, Senyor de Sástago. Aquesta neta d' en Joan Fiveller sols tingué un fill anomenat D. Jaume de Alagón y Besora, primer comte de Vilasar, qui morí sens successió.

Ab axó veyem donchs que segons l' arbre genealógich en Fiveller sols tingué descencencia femenina y aquesta se va extingir á la quarta generació.

Peró, com havem vist abans, en Joan Fiveller tenia un germá apellat Ramon, lo qual tingué dos fills, Huguet y Bernat (qui foren consellers de Barcelona), qui ab sa descendencia han perpetuat fins los nostres temps lo nom de Fiveller; fa poch temps que morí un descendent en linea recta de aquell Bernat, anomenat Joan Antoni de Fiveller y de Taberner casat ab Dona Soletat Centurión, Marquesa de Paredes, lo qual sols tingué una filla, qui avuy resideix en Madrit y se anomena Dona Bernardina de Fiveller y Centurión, Duquesa de Almenara Alta, Marquesa de Villel, Condesa de Darnius y de les Illes, Marquesa de Parades y de la Lapilla, Marquesa de Monesterio, la qual está casada ab D. Gabino Martorell, Marqués de Albranca.

Veyem donchs que la familia d' en Fiveller se ha estingit no solament en linea directa y femenina sino també per la colateral.

L' escut d' en Fiveller es un Lleó de argent, *armat de atzur*, en camp de Gules; actualment porta manto ducal y corona de duch.

La casa payral dels descendents d' en Fiveller se troba á Barcelona en la plaça del beato Oriol, nombre 4.

L' ajuntament de Barcelona volent demostrar la admiracio que sentia per un

personatge tan illustre com en Fiveller, ordená esculpir sa estatua pera ser collocada junt ab la d' en Jaume lo Conqueridor, en la nova fatxada de casa la Ciutat; la construhí l' escultor D. Joseph Bover.

En lo Diari de Barcelona corresponent al 3 de Juny del any 1844 se llegeix, que aquell dia, en obsequi á la vinguda á la ciutat de les Reynes Dona Cristina y Dona Isabel y la infanta Maria Lluisa Fernanda, varen esser collocades les dites estátues en lo cos central de la nova fatxada de casa la Ciutat.

Lo 26 de Setembre del any 1881 se collocá lo retrato de en Joan Fiveller en la Galeria de Catalans illustres; fou pintat per lo distinguit artista D. Ramon Padró, y llegí la corresponent biografia D. Manel Angelon.

Del carrer ó baxada de Santa Clara al carrer de Brocaters de aquesta ciutat, hi ha un carreró estret, fosch y ple de porqueria y escombreries anomenat de en *Fiviller*. No he pogut averiguar qui va esser lo qui va donar aquest honor á n' en Fiveller, potser va creure que era un personatge de la matexa valua que en Perot lo lladre ó algun altre pel istil, qui també te carrer que porta 'l seu nom. En Victor Balaguer diu que lo dit carreró porta lo nom d' en Fiveller, perque la familia de aquest hi tenia cases propies; si es per axó menos mal.

He acabat la meva tasca, aqui fineix lo meu treball, peró no puch dexar la ploma sens manifestar que aquests quants datos de la vida d' en Joan Fiveller no los haguera pogut reunir sense la amabilitat y sabiduria de D. Lluis Gaspar, arxiver municipal; D. Francisco de Bofarull, arxiver de la Corona de Aragó; D. Teodoro de Torres, arxiver de la Parroquia de St. Just; D. Plácido Aguiló de la biblioteca universitaria; D. Alfons Damians, del Arxiu municipal; D. Joan Antoni Lopez, arxiver dels duchs de Almenara Alta y del Sr. Arxiver dels protocols notarials, qual nom sento no recordar y á qui desde aquestes planes jo 'm complasch en donar les mes espresives y veres gracies.

Barcelona 1 de Abril de 1895.

ACCÉSSIT AL PREMI OFERT PER LA «UNIÓ CATALANISTA»

LO CABDILL VIGATÁ BERNAT GUILLEM D' ALTARRIBA

...Y se derraman todos por nuestra patria que dejarán asolada, miserable, exánime, para pasar á ser tributaria ó víctima del más fuerte (J. Cortada, *Las revueltas de Cataluña*, l. 2.ª p. 71),

CAPITOL PRIMER

ANTECEDENTS DE LA FAMILIA ALTARRIBA.

Certament es de doldre, que, en nostres temps, quan un hom desitja conexer la antiguitat de renomades families catalanes qui devallen dels valerosos militars de passades centuries, comunament endreça ses mirades vers les obres d' heráldica, en busca d' aquelles imaginaries tradicions de familia que reculen fins als temps més llegendaris. En tals ocasions, l' ergull, ofuscant la investigació y serenitat, fa que 's repetesquen ab satisfacció e inconscientment, tot quant en les planes de aquelles obres s' hi consigna, tenintho per tant cert, com si ho llegissen en l' Evangeli.

Escriptors vigatans (1) entussiasmats al trobar que families de la sua regió, los autors d' heráldica (2) les feyen devallar dels primitius temps de la reconquesta pirenáica, no dupten en creure y mantenir, que, desde lo segle IX, s' establiren en la regió Ausonesa, procehints del imperi Carlovingi. En aytals ocasions es quan més se troba á faltar la existencia d' una bona obra, que s' ocupe, ab la latitut consegüent, de nostres noms de fonts catalanes y servesca de pedra fonamental als qui no poden estudiar de primera má.

Nosaltres no admetém que los Alta-riba, Montrodon, y demés families catalanes de que parla lo *Blasón de Cataluña*, devallen del segle IX y haguessen pres part en la conquesta d' Urgell, per quant, ni existeix cap document original que les anomene, ni son, dits noms, peculiars y genuins de la época en que los reconquistadors se firmaven al peu de les actes, ab altros de reconeguda procedencia franca ó goda, com

(1) *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias* per Joaquim Salarich y Verdaguer (Vich 1854) nota de la pág. 24.
Galería de vicenses ilustres.—Guillermo de Montrodon per Ramon de Abadal (Vich 1891) pág. 10 y següents.
(2) *Blason de Cataluña* per Tarrazona, vol. III, cap. 8.

eren los de Mir, Ansulf, Aisó, Adral, Recesmunt, Sisenant, Eulí, Bayo, Adala, etcétera.

Tampoch podém acceptar, que, com á cap de llinatge, després de la conquesta d' Urgell, s' establissen y perpetuassen en la Plana de Vich, los Mont-rodon y Alta-riba, per la senzilla rahó de que los noms de fonts trametentse hereditariament de pares á fills, no existiren á Catalunya ab anterioritat al segle XII.

Hu dels principals fonaments d' aytals noms son les masies, cases fortes, castells ó viles. Existeix en la Plana de Vich y en sa part de Llevant, un torrent que devalla al riu procehint de la serralada, que separa la Plana de les Guilleries. Se conexia en lo segle XI per *torrent del Quer* ó *riu de Peres*, segons fes referencia á la part compresa desde son començ fins á Sant Juliá de Vilatorta, ó be desde aquesta parroquia fins al Gurri. Lo areny del torrent, seguint les lleys generals de les aygues discorrents, enfonzantse en molts indrets, dexa, á abdós cantons, ses vores ó ribes més alteroses y dominants. En una de aquestes ribes altes, que distará una lleuga escassa de Vich, y molt propera á la antiquíssima iglesia de Sant Martí de Riudeperes, hi edificaren certa casa, designada en conformitat al lloch que ocupava: *Alta-riba*. De la casa prengueren més tart nom sos propietaris. Encara que estava enclosa dintre los límits del castell de Bellpuig, no depenjaren, los Altarriba, de la jurisdicció d' aquest, sinó que, disfrutant del feu ó privilegi militar, en lo segle XIV aparexen com exercint jurisdicció propia en les masies de sa pertenencia.

Dels passats donzells d' Altarriba fins á arribar á Bernat Guillem, ne tenim lo següent incomplert arbre genealógich :

1176.—Vermell d' Altarriba.
1283.—Berenguer d' Altarriba, casat ab Elissenda.
1287-1302.—Ponç d' Altarriba, casat ab Elissenda.
1349-1379.—Ponç d' Altarriba, casat ab Blanca.
1279-1380.—Poncet d' Altarriba.
1395.—Joan d' Altarriba.
1408-1420.—Pere Joan d' Altarriba, casat ab Elienor de Montcorb.
1425-1464.—Bernat Guillem d' Altarriba, casat ab Elieta.

Pere Joan d' Altarriba, pare de Bernat Guillem, figurá com á cap de certa bandositat contra dels Peguera, Orís y Malla, essenthi estatuhides é imposades treves Reyals, primer, durant lo regnat de Martí I y més avant, durant lo del Rey Anfos IV. Donarém íntegra copia del decret de 1420 (1), per considerarlo una de tantes fites que poden ilustrar la típica y arrelada costum de bandolejar, que tan perniciosos resultats tingué en nostra terra y devia portar á Vich en especial.

«Maria dei gracia Regina Aragonum etc. Dilecto nostro Petro Johanni Daltariba militi. Salutem et dilectionem. Noueritis nos ex Regalia Regia in et super guerra seu bandositates que esse dicitur aut preparatur inter vos valitoresque vestros ex parte vna contra nobilem Raymundum de Pegaria militem Poncium de Medalia et Berengarium Doriz domicellos et ipsius valitores parte ex altera treugas seu securitates dedisse seu posuisse prout ad cautelam damus et ponimus cum presente per Septem menses a data huiusmodi in antea continue duraturas. Ideo vobis dicimus et mandamus de certa sciencia et expresse sub penis in constitucionibus privilegiis et libertatibus Cathalonie principatus contentis quatenus treugas predictas per dictum tempus teneatis et obseruetis faciatisque per valitores vestros inuiolabiliter obseruari. hoc quod non mutetis aliqua ratione: Certifficantes vos dictis nobili Raymundo de Pegaria, Poncio de Medalia et Berengario Doriz et valitoribus suis consimiles litteras

(1) *Diversorum 1 Regina Maria L. T. Alfonsi IV*, Registre 3116 foli 17 (Arx. Ar.)

destinasse. Datum Cesarauguste XII die junii anno a natiuitate domini M°CCCC° vicesimo.»

Lletres iguals espedi la Reyna als donzells Peguera, Malla y Oris.

Pacificada momentáneament la ciutat de Vich, mercés á aquestes disposicions, tornen á rebrotar los disentiments en lo següent any 1421, dels que n' es clara mostra la carta de la Reyna al Comte de Foix, qui, com es sabut, aleshores possehia la jurisdicció d' una part de Vich, en sa qualitat de successor de la catalana casa de Montcada (1).

«La Reyna.

»Comte e car cosi: segons hauem entes, lo procurador vostre, en P. March, e vn Conseller de la vostra partida de Muncada de la Ciutat de Vich e alguns altres mals volents den Ponç de Malla donzell, se volen sforçar, ab maneres fictes e simulades e sots color de be de la cosa publica, fer vendra, al dit en Ponç de Malla, la batllia de la dita partida. E com nos siam informada que lo dit procurador e conseller sien estats e sien anamichs del dit Ponç de Malla, e façen aço, mes per iniquitat e mal volença del dit Ponç, que no per zell de justicia, E aximatex façen aço perque pusquen metra en plet e en questio lo dit Ponç ab la dita Ciutat, axi com altres vegades ja han fet, aximatex puxen suscitar e tornar lo bando e guerra que ya es estada en la dita Ciutat. E com ja altres vegades, a ma del dit procurador e Conseller e altres anamichs del dit Ponç, se haja seguides moltes morts e altres scandells e sinistres en la dita Ciutat e a la Dosona, e nons par que vos deiats, que la dita vostra partida de Vich, algu, maiorment a ma de offici vostre, ffassa guerra, axi com si pratica, segons porets clarament esser informat, E aximatex creem que no ignorets, que deuant vos, en temps passat, se mena questio de la dita batllia, e per remey de justicia fo tornada e restituida per vos al dit Ponç de Malla e a sos predecessors, e ara serie vos venir contra les cosas per vos matex fetes e per justicia declarades, perque axi affectuosament com podem vos pregam que manets als dits procurador e conseller e altres officials e regidors de la dita partida, presents e esdeuenidors, que de la dita batllia, en preiudici del dit Ponç de Malla, en tractar, venda, ni alienacio daquella, no curen ne se entrameten, ans si en res han proceyt al primer stament tornen, com sia cosa que per justicia dejats fer. E vos per deguda honestat deuets seruar. Certificant vos que aço es ben hauenir de la dita Ciutat e a la Dosona, e creem que aquells qui aço procuren no han bona intencio a la cosa publica de la dita Ciutat, ni a la honor vostra, car millor es, e major honor a vos, hauer lo dit Ponç per batlle e per seruidor vostre, que si hauiets vn homa de poch stament. E sobre aço que hauem en singular affeccio e voler, vos pregam hajam resposta conforme a nostra intencio en manera que dit Ponç de Malla conega nostres pregaries e instancia a ell esser estades fauorables. Dada en Barchinona a XII dies de Noembre del any MCCCCXXI.—La Reyna.»

No essent del nostre obgecte investigar sobre les presents bandositats, y dexantles apuntades, passarém avant, inquirint les noves posteriors á la mort del militar Pere Joan d' Altarriba. La sua muller Elienor, era filla de Berenguer de Montcorb y de Jacmeta, y germana d' altre Berenguer de Montcorb á qui veurém figurar en les planes vinents. En favor d' un fill d' aquest, anomenat Maciá, Elienor cedí los drets que li pertocaven á la herencia d' en Dalmau Tallader, batlle de Castellfollit, cunyat seu (any 1445).

Lo 30 d' Abril de 1425, á consequencia de la mort de Ponç d' Altarriba, fill de Pere Joan y de Jacmeta, y tal vegada germá gran de Bernat Guillem, la seva mare

(1) *Commune Sigilli Secreti 2 Regina Maria L. T. Alfonsi IV*, Registre 3109 foli 176 (Arx. Ar.)

formá inventari de ses robes. Per la circunstancia de no esser estes vulgars, pot venirse en conexement de la posició social de la familia Altarriba (1).

«Nouerint vniuersi. Quod die et anno quo supra in presencia mei Poncii de Podio sicho Rectoris sancti Juliani de Villatorta et notarii publici eiusdem et in presencia testium infrascriptorum ad hec specialiter vocatorum. Ad instanciam venerabilis domne Elienoris de Altariba vxor quondam venerabilis Petri Johannis de Altariba milites ut vssufructuaria domus de Alta riba site infra parochiam sancti Juliani de Villa torta fuit factum inuentarium de bonis et raupis venerabilis Poncii de Alta riba filii sui quondam vt sequitur:

Primo vnum cecarum pulcrum dalber ab vn calex in quo sunt inuentus raupe qui sequntur:

Primo vna gramalla negre de doll.
Item dos gipons de armar.
Item vna cote de poche valor de armar.
Item vn baret de agule negre bo.
Item vn parell de calses de bruneta.
Item vna cota negre folrada de marts ja vsats.
Item vn parell de calses vermelles de grana.
Item altre parell de calses vna blanca altre vermella de bon drap.
Item altre parell de calses blanques de poque valor.
Item altre parell de calses de poch preu.
Item vna cota ytaliana de fustani negre.
Item altre gipo de domesqui blanch.
Item vna gorneya de ceyti valutat vermella.
Item vna daga de pocha valor.
Item vn cofret de poch preu.
Item vn carner vermell.

Testes sunt Jacobus de Buxolo clericus Valencie et Jacobus de Buriane diocesis Valencie omnes.»

CAPITOL II

BERNAT GUILLEM D' ALTARRIBA Y LES BANDOSITATS DE VICH

Sens pararnos massa en detalls poch pertinents passarém seguidament al temps en que Bernat Guillem d' Altarriba apareix capitanejant una notabla bandositat. De passada tenim de consignar com per son matrimoni ab Elieta, reuní á la casa d' Altarriba, lo domini sobre la de Vilalleons, de que ella n' era Senyora. Aquesta casa se trobava situada en la parroquia de Santa Maria de Vilalleons, al peu del Montagut, y hon ara hi ha una gran y antiga masia nomenada *la Sala*, construida en lo segle xv ó xvi, que ostenta lo mateix escut de la casa d' Altarriba, y que pertany per heretatge al Marqués de Sentmenat, qui es igualment propietari de la casa d' Altarriba.

Les bandositats se traslluhexen en 1444. Bernat Guillem d' Altarriba y lo jurista de Vich Matheu Cases, perturbaven lo conexement d' unes causes qui 's menaven per Joan Pere Vilademany y de Blanes, (pupil y fill de n' Arnau de Vilade-

(1) Arxiu Parroquial de Sant Juliá de Vilatorta.

many y de Blanes) contra del qui fou Veguer de Vich en lo trienni precedent y alguns de sos oficials. La Reyna se veu obligada á comminar ab severes penes als primers si empetxaven proseguir lliurement lo procés (1).

Res se sab del any 1446 en que Bernat Guillem d' Altarriba exercia lo cárrech de Veguer de Vich, Ausona, Ripoll y Ripollés.

Tres anys després es quan sobresurten en tota sa potencia les disensions de que era capitost nostre personatge. La Reyna, ab data de 19 de d'Abril de 1449, concedí autorisació á n' Altarriba per usar armes per seguretat de sa persona, ell y quants ab ell fossen. Altarriba abusá d' aquest permís portant freqüentment en sa companyia, sense causa justificativa, alguns partidaris ben armats, ab los qui discorría per Vich promovent rixes, bregues y escándols. Los Consellers acudiren á la Reyna esposantli que, si promptament no hi provehia, pitjors mals n' esdevindrien, á causa de les bandositats allí existents. Per quina rahó esta Sobirana, lo 31 de Maig de 1449, maná á n' Altarriba, que, dintre Vich, sols portás en sa companyia sis homens armats, los noms dels qui devia donar anticipadament al Veguer y al adjunct del Veguer encarregats de instruhir les causes seguides ab motiu de les bandositats. Finalment disposá que si estos dos oficials judicaven no haverhi perill y que ab sols dos homens armats n' Altarriba podia discorrer per Vich, lo permís s' entengués per estos dos homens y no més (2).

La influencia d' Altarriba en la Cort Reyal se manifestá en altra disposició de la Sobirana, del 30 de Maig de 1449, ordonant se sobreseguès en les causes incoades contra Bernat Guillem, Elieta y llur fill, emancipat y de menor edat, Salvador, y sos familiars Nicolau Roca sotsveguer, y Anton Guerau jutge ordinari de la Veguería d' Ausona. A mes, lo 17 de Juny de 1449, la Reyna 'ls hi confirmá la llicencia de usar armes de les no prohibides.

En lo mes de Març de 1450, ab motiu de «certa seguretat ab sagrament e homenatge perpetual de no fer valença a mossen Cruillers ne a sos valedors contra micer Pujol e sos valedors» prestada per en Joan Sagars, donantli paraula en Berenguer de Montcorb apareix com á mitjancer principal de la treva, Bernat Guillem d' Altarriba.

En la embaxada tramesa pels Concellers de Vich á la Reyna (4 de Maig de 1450) se mostraren temerosos de que vinguessen á les mans los bandolejants. Hu dels encárrechs encomenats al missatger Francesch d' Orriols era (3).

«Item que denunciy a la senyora Reyna com mossen Cruillers, diluns a IIII de maig, ha tornada certa paraula qui era entre micer Pujol e micer Soler canonges e lurs valadors de una part, e lo dit mossen Cruilles e altres seus valadors daltra part, en la qual discordia concorren de grans e potents homens e altres, que es preparatori de final destrucció de tota aquesta ciutat e terra.»

Crehem se referirá esta missatgeria, á les disencions y escandols que 's promogueren en la seu de Vich, á conseqüencia de paraules é insults entre lo clero y que per no esser pertinents á nostre obgecte, dexám de continuar. D' elles ne donen detalls los Consellers de Vich en 11 d' Agost de 1457, en qual data encara no ha-

(1) Registre 3144, foli 5 (Arx. Ar.)

(2) Registre 3151, folis 51 y 5· (Arx. Ar.)

(3) D' una vegada, per abreviar, dirém que aquesta y la quasi totalitat de les noves históriques del present treball, son estretes dels volums de copiadors de lletres del arxiu municipal de Vich. Molt y preuat es lo que conté aquest magnífich arxiu catalá, poch conegut y regirat de nostres investigadors, tot y esser esquisita la amabilitat de son arxiuer, lo erudit vigatá Senyor Serra y Campdelacreu, á qui 'ns complauen en regraciar desde aquest lloch. Per causa de mancarhi quaderns de la correspondencia adreçada en 1448 y 1449, desconexem lo començ de les bandositats de que 'n fou capitost Bernat Guillem d' Altarriba.

vien finit aytals discordies. A la matexa causa obehia lo vinent edicte reyal del 27 d' Agost de 1450 (1).

«Maria per la gracia de Deu etc. Als amat e fels nostres los Veguer, Batle e Sotsueguer e sotsbatle de la Ciutat de Vich. Salut e dileccio. Gran clamor nos es feta per part dels consellers e prohomens de la dita Ciutat que com en Salvador Prat, Johan Puig, Jacme March, hun fill den Rocher del Call nou, en Ffrancesch de Portabarrada e altres daquexa Ciutat qui son scomunicats per la Constitucio de Terragona a instancia del venerable pare en xrist e amat nostre lo bisbe daquexa Ciutat, e per los quals es la dita Ciutat en entredit posada, no volen exir de la dita ciutat jatsia moltes voltes per part dels dits Concellers, ne sien requests, de ques segueix hun gran perill e dan de les animes dels habitadors de dita Ciutat, e turbacio en aquella, ara maiorment en aquest temps de pestilencia que los habitadors de aquella no poden anar als diuinals officis, ni alegrarse de hauer los sagraments ecclessiastichs com se pertany. Perque, suplicat a nos ab grandissima instancia per part dels dits Consellers, nos plagues sobre aço prouehir, nos volents a les dites suplicacions per salut de les animes auenir e condecendre, a vosaltres, e a quescun de vos, dehim e manam stretament, que se los dessus nomenats e altres qualseuols axi scomunicats per la Constitucio de Terragona e per los quals la dita Ciutat exir no volran de aquella, graciosament aquells ne foragitets ols metats en la preso, per que los diuinals officis per ells no cessan nis torban o empatxen los segraments que los qui moren deuen hauer. E en aço no sperets altre manament o consulta com per los dits sguarts axi vullam se fasse. Datum en Perpinya a vint e set dies Dagost en lany de la natiuitat de nostre Senyor MCCCC Sinquanta. —Pages Vic.»

A fi d' evitar que les bandositats portássen á Vich una mala jornada, la propia Sobirana, ordoná al Veguer no hi tolerás lo us d' armes, imposant als contraventors, ultra la perdua d' aquestes, 50 florins de multa (28 de Març de 1450).

Mossen Gabriel Cogolls, canonge de la Seu de Vich, y persona de molta autoritat y prestigi en la regió Ausonesa, per haver intervingut en importants afers publichs d' aquella Ciutat, tenia encarrech d' induhir á firmar la pau als bandolejants. Com en 10 de Maig de 1450 hagués partit soptadament vers Lleyda, los Consellers de Vich reclamen ab molta instancia son retorn, esperançats de que podria remediar los mals que s' aparellaven á esdevenirne. Lo prestigi del canonge Cogolls, está implicitament espressat per la predita autoritat municipal, quan en altra carta en que reclamava la sua ajuda en los afers que 's menejaven en la Cort Reyal (25 de Setembre de 1450), lo califiquen de «illuminador, protector, e conservador e encara augmentador de la cosa publica de aquesta ciutat».

Los Consellers de Vich manifestaren á Bernat Guillem d' Altarriba y á son cunyat Berenguer de Montcorb que no entressen dintre la sua ciutat y llochs units. Respongué lo primer, que 'ls complauria en llur petició, mes lo segon se mostrá poch dispost á acatarla. Novament foren, abdós cavallers, intimats per la propia autoritat municipal (6 de Juny de 1450) á no entrar á Vich per facilitar ab sa absencia, la conclusió de la pau en la regió ausonesa, en obtenir la que ells treballaven continuament ab los Senyors Rey y Reyna.

Dues diferentes bandositats eren les existents á Ausona durant los anys de que parlám (1449 y 1450). La més antiga, aleshores esmortehida y á punt d' estingirse, entre los Mir y Malla y llurs respectius valedors; y la més moderna, puix acabava de renaxer (1449) entre Bernat Guillem d' Altarriba y Berenger de Montcorb, d' una part, y Jofre Gilabert de Cruilles, son sogre Jaume Alamany de Bellpuig, Guillem de Malla y son fill Bernat Guillem de Malla, de la contraria.

(1) *Diversorum 37 Regina Maria L. T. Alfonsi IV*, Registre 3152, foli 149 (Arx. Ar.)

Com dels Cruilles de Vich ne seguirém parlant en lo transcurs de la present narració, es d' interés fer observar, al obgecte d' evitar confusions originades per similituts de noms, que les branques de aquesta familia catalana s' havien espargit en 1450. A més del Cruilles, qui figurava com á cap de bandositat en la terra d' Ausona, existien ensemps, un Bernat Gilabert de Cruilles, senyor de les baronies de Cruilles, Peratallada, Begur y altres y un Martí Guerau de Cruilles, senyor de la baronia de Llagostera. Als successors d' en Jofre Gilabert de Cruilles, se 'ls conegué més tart ab lo apelatiu de los Cruilles d' Ayguafreda (any 1508) (1). Prop la parroquia de Seva hi tenia Jofre Gilabert de Cruilles una casa forta, qual situació sentim no poder precisar. Mes una de ses principals pertinencies era, á lo que sembla, lo castell y vila de Rupit en la regió de Collsacabra (2).

Precisa igualment tenir en compte, que altres Cruilles, nomenats Jofre Gilabert, com lo deVich, existiren en lo segle XV, com si aquest nom de fonts, especialment lo de Gilabert, fos lo predilecte de dita familia. Axís en 1416 figurá á Gerona un Jofre de Cruilles (3) diferent del vigatá.

Contra algunes bones provisions reyals endreçades á pacificar les bandositats vigatanes treballaren, en la Cort de la Reyna, los cavallers bandolejants, arbitrant llur derogació. Mes los Consellers de Vich esforçantse en contrarrestar llurs treballs (19 de Juny de 1450) recomanen á la Sobirana sien elles mantingudes, indicantli com, en tot cas, lo convenient es dictarne de més riguroses.

Després d' encarregar dits Consellers á uns nous embaxadors tramesos á la Reyna (24 de Juny de 1450) tractessen d'aquest afer los hi comuniquen (6 de Juliol de 1450) «com lo dia de ir, que era digmenge, per part de mossen Cruilles son stats tramesos desaximents de batala mortal an Altariba, per la qual cosa de hora en hora la ciutat sta en punt de perir: e noy vehem expedient ne remedi al mon pus prest, com seria la dita senyora personalment se fassa venir los dits mossen Cruilles, mossen Alamany, los Malles e altres necessaris e axi matex Naltariba en Montcorp en P. Mir e altres que conexera.» Se clamen de que lo Veguer, per dissimular sa negligencia, aparente voler consultar ab la Reyná si procehexen ó regexen les ordinacions publicades en temps passat.

No seria molt lo descontent contra aquesta autoritat, quan al poch temps, surten los Concellers en defensa de son bon nom (2 d' Agost de 1450) al esser calumniat en la Cort Real, pels bandolejants, ab lo preconcebut proposit de substituirlo per altre mes apatich en perseguirlos, ó mes condescendent en tolerarlos.

Lo 9 de Setembre de 1450, la reyna Maria espedí un decret espressant que: «volent prouehir al repos e tranquilitat de la dita Ciutat, la qual molt souint venia en scandels e perills, per aquesta occasio, oydes les parts en lo consell del Senyor Rey e nostre, hauem proueyt que, per tots guerreiants e bandoleiants de qualsevol ley, stament o condicio sien, sia prestada seguretat, ab sagrament e homenatge e pena de mil florins roborada, de no dapnificar se los vns als altres, ne moure rumor o brega dins la dita Ciutat e parroquies e lochs vnits a aquella. E encara de no dap-

(1) *Letres Closes 1508 fins 1511* (9 Setembre 1508) Arx. Mun. de Barcelona. Document insert en lo *Apendix* de la monografia *Castell de La Roca del Vallès*, del autor.

(2) Lo castell y vila de Rupit, que, en lo segle XIV pertanyia als comtes de Pallars. apareix en 1463, com essent propietat del fill de Jofre Gilabert de Cruilles. qui militava entre los contraris de Joan I'. Com passá d' una casa á l' altra no 'ns ha sigut possible averiguarho. per quan, á can Bigorra de Rupit, actuals propietaris del rocar del mitg de la Vila hon s' alçava lo castell, cremaren, en lo passat any de 1894, tota la documentació vella que tenien. Per altre part, los pochs pergamins que 's conserven en los arxius parroquials de Rupit y de Pruit, donen molt escassa llum històrica.

(3) *Bandos y bandoleros en Gerona*, per Juliá de Chia, vol. I, pág. 260.

nificar qualseuol persones ne bens de aquelles, publicament o amagada, dins les dites ciutat, parroquies, e lochs vnits.» Y si als deu dies de publicada la crida refusaven ferho devien exir per sempre de Vich y lochs units. «La qual seguretat (diu la Reyna) volem dure tant quant durara la bandositat.» Si desprès de firmarla algun bandolejant intentás desdirsen, podia ferho mentres «de la sua voluntat e desistencia aparega, per carta publica, notificada als veguer, concellers o a la maior part de aquells», tenint d' exir en continent, d' aytals llochs axis com si no la hagués firmada (1). Aquesta provisió era consemblant á la posada en vigor pel rey Martí I en 1403, confirmada pels demés reys d' Aragó, á despit de oposarshi, en diferentes ocasions, los bandolejants.

La precedent ordre, altra de la Reyna manant «que los ciutadans no gosen fer valença als garrajants e bandolajants» y altre prohibint lo us de armes, contrariaren á abdues parts enemigues. Al moment en que foren promulgades, espresaren son enuig á hu dels representants de la Ciutat, segons ho referexen los Consellers á la Reyna (23 de Setembre de 1450), esplicantli com «la declaracio e sanctissima provissio per vostra senyoria e vostre sacre consell nouament emanades fetes cridar ab veu de trompes per tots los lochs acustumats, fou causa de que mes tart, hora captada e de nits», alguns bandolejants tallaren una vinya, rompent arbres y enderrocant certa caseta en ella construhida tot lo que era propietat del conseller y escrivá Antoni de la Campana, qui oficiava son carrech al promulgarse per Vich les dites reyals provisions. Axó y les menaces circulades motivaren que alguns pacifichs ciutadans tractessen de desamparar la Ciutat.

En lo Setembre de 1450, Altarriba y Montcorb estaven en la Cort de la Reyna y, segons se deya per Vich, detinguts per dita Sobirana. La influencia d' aytal estada, poch tardá en mostrarse perceptible, puix aparexen més docils y humils, consentint á firmar la seguretat general de no damnificarse en conformitat als Reyals manaments. Altres cavallers y particulars los seguiren en aquesta pacifica via, entre ells en Pere Mir y en Guillem de Malla. Emperó foren molts los qui la refusaren firmar, haventse d' absentar de Vich y llochs units, contantse en eix nombre en Cruilles, n' Alamany y en Ponç de Malla.

N' Altarriba no tardá á inculpar davant la Reyna, als Conseller y Veguer de Vich, de parcialitat ab los del bando contrari, á molts dels qui deya no compelien á firmar la seguretat, obligantlo axó á sortir de casa, armat, pera guardarse de perills. En corroboració citava los noms d' alguns d' aquells á qui era permés morar impunement á Vich á despit de la anterior disposició, ço es, Joan Salvador de Serra-de-boix, Pere Cogolls, Just Bosch, Rafel Verneda, Rafel de Vilatortrella, Gabriel Torres, los Staneres, Joan de la Verdura, Anton Bergada, Joan Grau, Fábregas de Malloles, Damiá Vilandeya, Gabriel Busquets, Miquel Rosars y altres.

Atenent, com se devia, á la súplica precedent, la Reyna, desde Perpinyá, lo 28 de Novembre de 1450, maná al Veguer y Sotsveguer d' Ausona que si los predits ó qualsevols altres formant parts de bandositats, refusaven firmar la seguretat estatuhida, procedissen ab ells segons lo en ella preceptuat.

Mentrestant Altarriba y Montcorb, vehent no podrien obtenir que la Reyna derogás les provisions y ordinacions confirmades, pensaren refugirles valentse d' una habil estratagema molt per menut relatada per los Consellers á sa Sobirana, (14 de Octubre de 1450) y de la que continuarem lo fragment á nostre obgecte interessant.

«E los dits Altarriba e Montcorb vahent que no hauien pogut hauer lur obtat,

(1) Registre 3152, foli 158 y Apendix document nom '.

han impetrada e obtenguda de vostra senyoria una prouisio hauent que lo vaguer no puxa conexer dells e de lurs servidors ciuilment ni criminal sens lo conjunt (adjunt ó assessor) ja a ell donat per vostra senyoria, so es, Noris, sino crim fragant: la qual vostra prouisio los ha donada molt gran audacia, car per lur gran alacio e temeritat, los dits Altarriba e Montcorb, no han duptat, durant los dies de fermar la seguretat segons forma de vostra prouisio, de entrar dins la ciutat: e jatsia encautats e requests de fermar la dita seguratat, e no fermant del incorriment de les penes, no la han volguda fermar asserint que ja la hauien fermada en poder de vostra senyoria: e requests de ferma auctentica demostracio, ho han recusat, dients, que be ne eren ells creadors empero que quant seria obs ho mostrarien: e nosaltres vahents que los dies eren passats e que no hauien volgut fermar, requesem, los officials exequissen vostres prouisions e nostres ordinacions contra ells, segons la forma ab aquelles donades: e ells, ab nostres instancies, volents exequir los dits manaments, los dits Altarriba e Montcorb no han duptat de resistir los dits officials e nosaltres, e alergarse en paraules molts desonestes e carregoses e dignes de gran punicio, prenens aquesta audacia per la dita vostra prouicio, que lo vaguer, sens la presencia del dit Orís, no puxa contra ells procehir: e lo sotuaguer, solt de adjunt, e volent contra ells procehir, lo han intitulat de part cominant que li faran donar adjunt, affi que, pus no regonexen senyoria a Deu ne a lur princep ne atenpoch a lurs officials. De ques segueix que los dits vaguer e sotuaguer per impediment de lur prouisio, no han fetes contra ells les forces e constrayiments necessaris, per tant com lo dit Orís es poblat fora aquesta ciutat per dues legues e fort a tart hic es açi present e per conseguent vostres penes contra ells nos poden executar.»

Naturalment que los Consellers pretenien derogás lo decret pel que s' assenyalava als oficials Reyals, un assessor en la persona de 'n Orís.

Tant per una part com per la altra se notaven, en aquest temps, mohiments alarmants. En diverses ocasions en Cruilles entrá dins Vich ab gent armada, acostantse de nits als portals. També 's deya que n' Altarriba «volent implicar en sa guerra gran nombre de ciutadans, no ha dubtat, migençant carta publica, de intitular aquell, esser de la part dels dits Cruilles e Malles, e aquella part volia fer semblant, affi que ab lur astucia e indebit ingeni tota la ciutat hagues a esser de lur guerra.»

Lo 2 de Novembre de 1450 la reyna Maria arbitrá de Mestre Joan Llobet y del canonge Cogolls, contribuhissen á pacificar les bandositats vigatanes. Mes avant en 26 de Març de 1451, torná á recomenárloshi la Reyna «lo negoci de la pau de Vich» (1). Mes tot resultava en va.

Alegant proposits de voler guerrejar los del braç militar, segons ho tenien permés, Altarriba obté de la Reyna, en 19 de Novembre de 1450, una provisió que posa en gran congoxa als Consellers de Vich, y contra de la qual reclamen (12 de Desembre de 1450) esplicant astucies dels militars d' Ausona per induhir als ciutadans á llur facció, y dihent que ells, com á autoritat, treballarán sempre en tenir en pau llur Ciutat y que «si aquells del bras militar volran garrajar acorreguen en aquells de lur bras e no sien causa de destruccio de aquesta ciutat e de sos ciutadans.»

Al finir lo any 1450, succehí un fet criminós que be podría esser fill de aquestes bandositats, puix hi jugá primordial paper gent afecta á n' Altarriba (2). En cert dia del mes de Desembre se presentaren en uns molins, que lo convent de Sant Joan de les Abadesses possehia prop los murs de la vila de Sant Joan, Francesch Gil escuder de n' Altarriba, Ramon Malart de Sant Joan, Llorenç Durán de Santa Eugenia

(1) Registre 3264, foli 54 (Arx. Ar.)
(2) Registre 3153, foli 105 (Arx. Ar.)

de Berga, Bernat Gascó, qui era criat de 'n Durán, y n' Egili de Vilalleons, los qui, má armada, romperen les moles, cometeren altres damnatges, y fins hagueren cremat los molins y mort al moliner, sense la intervenció d' alguns homens qui s' hi trobaven accidentalment. Abans d' entornarsen conminaren á qualsevol qui allí hi exercís de moliner, que seria mort per ells, com igualment aquell dels presents qui metes só de *viafós* pera perseguirlos.

Produhí son efecte la amenaça, puix no 's trobá hom qui volgués regir dits molins. Lo procurador del Abat se 'n quexa á la Reyna, é incoat procés, resultaren condemnats los autors del fet, á satisfer al Abat mil florins per la injuria y tres cents florins en esmena de danys. Com no cumplissen la sentencia foren apartats de la *pau y treva* publicantse, á só de pregó, primer, per los llochs publichs de Barcelona, y més tart (á fi de que ningú pogués allegar ignorancia del apartament) (12 de Juny de 1451) en totes les localitats de Catalunya hont lo Abat de Sant Joan estimá necessari devia pregonarse (1).

Lo 6 de Desembre de 1450 se quexen los Consellers de Vich á la Reyna de la poca energia de Ramon de Gurb, qui regia la vegueria y batllia, per manera que los bandolejants arribaven á les portes de la Ciutat, haventla cercada de nits y tementsen moltes novitats. Com ja s' atrevisssen «de nits e hora captada de trencar los vostros carcers e entrar dins aquells e treura e manarsen los celerats é presoners,» esplican que feren mudar les presons «en lo castell daquesta ciutat qui es vna gran fortalesa,» reclamant del veguer aparedás uns grans forats, sens que ho portás á cumpliment. D' aqui donchs que cert dia, hora matinal, fossen deslliurats per bon nombre de gent armada, tres renomats criminals, per mija dels tals forats, sens que lo Regent la vegueria hagues «animo ne fortalesa de inseguir los ne menys de exir fora la ciutat.» Davant de sa ineptitut, reclamen de la Reyna un bon oficial qui los dirigesca, recordantli de passada quan be regia dit carrech Guillem Arnau de Pallol y ab quant gust, tots los vigatans, veurien lo hi reintegrassen.

Los mals á Ausona s' hi acrecentaven. Pel Febrer de 1451, en lo lloch nomenat *Font Molça*, situat dintre la baronia de Centelles, en lo camí de Barcelona, s' hi acullien homens de mala vida, en gran nombre, robant y maltractant als caminants, sens que Grisogo de Centelles, provehis pera evitar aytals crims y delictes.

Poch contents del regiment que de la vegueria feya Ramon de Gurb, se 'n clamen á la Reyna los vigatans (22 de Febrer de 1451), esposantli llur desitg de que sia conferit dit ofici al donzell Pere de Planella, en qui hi tenien posades grans esperances, per lo be que desempenyá lo carrech consemblant en Puigcerdá durant lo precedent trienni. Mes avant al suplicar á dita Sobirana dictás treves reyals en la bandositat dels Cruilles y Altarribes (23 de Febrer de 1451) li reiteraven se dignás espedir lo predit nombrament d' en Planella, si be fou inutilment.

Veges com la miticulositat alçava lo cap durant aquestes negociacions. Quan Pere Vila, missatger de Vich, rebé ordre de demanar á la Reyna, en nom de la sua Ciutat, nombrás veguer á dit Planella, suscitá dificultat legal per ferho, segons diuen los Consellers, pretextant «que non havets en memorial e que no volets exir fora aquell, com ne hajats prestat sagrament e homanatge: de que som maravellats, car vostro memorial superficialment conte los grans perills preparats en aquesta ciutat, e la gran flaquesa e indisposicio den Ramon de Gurb»..... etc. (6 de Març de 1451).

Arribá nova estos dies, com cert moro franch resident en la casa d' Altarriba, era autor de molts lladronicis. Lo Sotsveguer intentá pendrel, peró Bernat Guillem d' Altarriba replicá tenirlo en ses mans lo Governador per ferne justicia. Duptantse

(1) Registre 3154, foli 59 (Arx. Ar.)

fos una alegació falsa, los Consellers de Vich demanaren á la Reyna (26 de Febrer de 1451) ho comunicás al Governador.

Lo 14 d' Abril de 1451 espliquen, los Consellers de Vich, com «Altariba e Montcorb, ab gran nombra de gent armada, son anats a la segrera de Seua, qui es a vna lega de açi, matentse dins la dita esgleya e enfortintse en lo cloquer: apres de lo qual, dins vna casa, era mossen Cruilles ab alguna gent, comensant hauer brega entre ells: e peruengut a nostra oyda diuerses vagades, axi de paraula com en scrits, requesem los dits veguer e sotsveguer prestament hi anassen e prouahissen degudament entre los dits guerrajants; e ab molt gran dificultat poguem obtanir hi anassen, ensemps ab lo procurador del bisba, e alguns de aquesta ciutat, en tant que entreueninthi lo adjutori diuinal, la dita brega cessa entre ells, es dispergiren, empero cascuna part sta amassada ab gran gent armada, perforsantse enfortirse en grans forces, de que se oppina, de hora en hora, de seguirse entre ells vna mala jornada.» La brega hi durá alguns dies.

En tant que Altarriba y Montcorb, per carta pública, revocaven la seguretat general prestada davant la Reyna, lo perill aumentava á Vich per la falta de un bon veguer,

A primers de Maig de 1451, en Jofre Gilabert de Cruilles torná la recíproca á n' Altarriba, presentantse ab molta gent armada prop la casa d' aquest «e aqui se prepara de batala aturanthi per algun temps: e certificat, lo dit Altarriba esser ab gent de la casa hoc daquesta terra Dosona, sen perti e passa pres aquesta ciutat: e lo veguer e nosaltres de aço certificats, hi isquem e vahent que no curauen de entrar dins la ciutat sino fer lur via, per no arumorar la ciutat ne inflamar les parts, desliberam no fossen inseguits, per tant com laltre part, per aquexa matexa consideracio, era stada tollarada.»

Lo 24 de Maig de 1451, los Consellers de Vich mostren de nou llur congoxa, á la Reyna per la inopia de son Veguer, puix certs bandolejants la «nit passada haurien desafiats alguns canonges», no essent axó lo pitjor sinó que solen entrar de nits dintre la ciutat «e metre aguayts en aquella, faent pocha mencio de vostro veguer.» Per suplir la diligencia d' aquest los Consellers decidiren «cascuna nit ab gran gent armada fer guayta: empero nos podra molts dies soportar, car los ciutadans quins acompayen sen anuyen, afermant o axi que es esser carrech de vostros officials.» Mes com no obtinguessen de la Sobirana cap mida per assegurarlos bon estament, dita autoritat municipal, apurada de veure empitjorar la tranquilitat pública, lo 30 de Maig manifesta estar «en punt de portar les claus de la ciutat a la dita senyora.»

Los Consellers de Vich, vehent lo poch resultat de ses continuades missatgeries y lletres á la Reyna, puix empitjoraven de dia en dia les disencions y bandositats de la terra d' Ausona, se dirigexen als Consellers de Barcelona, per arbitrar la sua intervenció é influencia (30 de Maig de 1451). De les íntimes relacions entre Vich y Barcelona, ne parla lo següent apartat de aquesta carta: «Considerant que aquesta Ciutat (Vich) tostemps ha fet e fa cap de la vostra e tostemps na acustumat, per vostra gran benignitat, de obtenir consells fauors, e ajudes » Per judicar de la exactitut d' estes derreres paraules s' ha de tenir en compte, que, mercés á la intervenció de Barcelona, se acallaren per alguns anys més, les bandositats del temps del rey Marti I. Aytambé en la referida carta llençaven la anatema de que, davant dels nombrosos crims y malestar «aquesta ciutat (Vich) sta en punt de portar les claus de la ciutat á la dita senyora (Reyna) pus no vol prouahir a tants neufragis.»

Segons sembla, en aquell mes de Maig, los bandolers feyen continues entrades y exides dintre de Vich, ab notable escándol de tots sos ciutadans y sense negun empaig. Ademés tot lo dia tenien ocupat lo camí de Vich á Barcelona, especialment en les vores de la *Font Molça*, lloch escullit pera sos damnatges, puix no feya gayre hi

mataren un traginer y en la setmana precedent al procurador fiscal Serradeboix. Es possible aquest últim siga lo Joan Salvador de Serra-de-boix, qui, com sabém per la quexa alçada davant la Reyna, en Novembre de 1450, per n' Altarriba, formava part dels afectes á la parcialitat d' en Cruilles. Aquest detall portaria á presumir si los assessins del Procurador fiscal eren de la facció de nostre Bernat Guillem.

Los vigatans, ensemps que escrivien á la ciutat de Barcelona, trametien dos missatgers á la Reyna (6 de Juny de 1451) per arbitrar com á cosa de la major necessitat, «remoura de present lo dit veguer de son offici, e de aquell prouahir vn bon official, segons forma del priuilegi, e no parcial, per lo restant corrent trienni, e encara per lo prop vinent trienni.» Naturalment que si la primera autoritat de aquella regió, estava afecte á les bandositats, la situació dels ciutadans pacífichs esdevindria insostenible y de poch los servirien disposicions com la emanada de la Reyna (5 de Juny de 1451) anulant totes aquelles provisions sues, per les que manava sobreseure en les causes suscitades contra los dits bandolejants. En conseqüencia, en avant, devia procehirse contra d' ells en tot lo que hi hagués lloch. Emperó n' exceptuá á en Martí Joan d' Oris (1).

Los mancomunats esforços de Barcelona y Vich tingueren un resultat favorable per la obra de la pacificació de la perturbada terra d' Ausona. Als pochs dies, lo Governador General de Catalunya se personá en aquesta regió per orde de la Reyna. D' ell deyen los vigatans, en 15 de Juny de 1451, que «molt virilment ses interposat entre los dits garrajants per pacificar aquells», mostrantse esperançats de que ho obtindria.

Lo 18 de Juny de 1451, supliquen, los Consellers á la Reyna, ordene no partesca lo Governador, sens dexar del tot pacificades les sues bandositats.

Durant aquest mes de Juny, los vigatans Puigpardines y Viure treballaven, quiscú d' ells, per obtenir lo nombrament de veguer, lo que tal vegada indicará trobarse vacant dit carrech. Al nombrament de qualsevol d' ells dos s' hi oposen los Consellers de Vich, fundantse en que contrariaria llurs privilegis, puix en ells s' estatuheix que, «algu qui sia nat, heretat o domiciliat dins la dita vagueria, no puxa esser vaguer, loctinent ne regent: e com lo dit Puigpardines sia nat e heretat dins la dita vagueria, hoc cosingerma den Verneda, hu dels garrajants de les dites bandositats, e per semblant lo dit Viura sie en gran parentela den Altarriba, hoc den Jacme Alamany qui es sogre den Cruilles.» (15 de Juny de 1451).

Mossen Huch de Puigpardines, per exercir lo carrech de algutzir reyal, tenia algun validament en la Cort de la Reyna, suposantse que li concedirien la vegueria de Vich. En les prosecutives gestions dels Consellers d' aquesta Ciutat per haver bon veguer, se dirigexen als missatgers qui aleshores tenien á Barcelona y al influyent Canonge Cogolls, demanantlos s' hi oposen tant com puguen (21 y 22 de Juny de 1451). Ensemps renoven directament á la Reyna la petició de que 'ls ne tramete un de bó é imparcial, en ocasió en que li escrigueren per donarli compte del mal recapte que havia fet lo Governador al tractar de pacificar als bandolejants (24 de Juny de 1451). Sembla que esta autoritat militar no havia trobat altre mitjá que dexar posades y firmades treves entre ells, les quals finaven lo derrer de Setembre vinent. Ab rahó preveyen los Consellers que axó no era fer res, puix acabat lo termini 's renovaria lo malestar, y per tant lo que calia era que vinguessen á firmar pau final ó be treva llarga que equivalgués á aquesta.

Altres maleficis y disturbis comuniquen á la Reyna los atribulats vigatans, lo 8 de Juliol de 1451, planyentse de que 's cometessen ab complerta impunitat, tota vegada

(1) Registre 3153, foli 128 (Arx. Ar).

que 's trobaven sense Veguer y que lo Governador dies há s' havia absentat. La casa de Joan Roure, tresorer de la Ciutat, sigué entrada per dos homens, (en Pere Mir y lo bastart d' en Pere Ferrer) los qui, ab les espases nues, pretenien matar al seu fill. A més trobantse exercint son carrech, lo Mostaçaff, sigué publicament injuriat per cert ciutadá. En altra ocassió un barber doná una coltellada á altre ciutadá. Finalment, en la parroquia de Sant Martí de Riudeperes, certs homens estrangers se vegeren atacats per altres exits de la casa d' Altarriba, moventse entre ells forta brega y restantne tres ferits graves, sense que lo Veguer, (present á Vich en aquella jornada) á despit de personarse en lo lloch del combat, se 'n hagués portat presoner á cap dels promotors.

En lo mes de Setembre se trobava n' Altarriba en la Cort Reyal, quan arrivá á Vich la alarmant nova de que la Reyna María havia provehit dels oficis de la vegueria y batllia de dita Ciutat á en Ponç de Viura. Ab nou esforç tornen á oposarshi los Consellers (21 de Setembre de 1451) per créurel perjudicial á la bona marxa de la regió. A les rahons precedentment esposades hi afegiren ara, per demanar la revocació del nombrament, la de que dit Viura «de si matex sia indispost e insufficient no tan solament, per respecta de la dita parentela e acostament de bandositat, mes encara per altres inabilitats en ell concorrents les quals per honestat se posen sots silenci».

Al espirar, ab lo 30 de Setembre, la treva pactada entre los bandolejants, á despit de permanexer fora Ciutat n' Altarriba y n' Alemany, la situació dels partidaris d' un y altre bando no era per tranquilisar als Consellers de Vich. Lo gendre d' aquest derrer, en Cruilles, residia en dita Ciutat ab alguns dels seus partidaris y fora d' ella estava apostada molta gent armada. sots comandament d' en Montcorb. Es cert que lo primer assegurava als Consellers no tenia empaig en prorrogar la treva per un altre més; emperó com no 's mostraven tant ben disposts los del bando contrari, l' autoritat municipal de Vich posa en conexement de la Reyna (1 de Octubre de 1451) no haver pogut obtenir dels oficials reyals que fessen prestar als de n' Altarriba la seguretat general manada en les disposicions de dita Sobirana, demanantli en conseqüencia façi lo que puga en llur socors.

Lo 20 d' Octubre de 1451, absents de Vich lo Veguer y lo Sotsveguer, vingueren á les mans hu dels d' en Cruilles ab un vigatá, restant abdosos nafrats. La Ciutat s' avalotá molt, mes per fortuna no prengué peu lo avalot. Tement sempre los mals que 's podien seguir, los Consellers requeriren al Sotsveguer á que continuament, ó ell ó lo Veguer, no 's moguessen de la població. Al dia següent ho posen en conexement de la Reyna, demanantli obligue á dites autoritats á no absentarse y exigir de tothom lo exacte cumpliment de les provisions Reyals y ordinacions de la Ciutat, «en altre manera som en punt de perir e de portar vos les claus dels portals per nostron descarrech».

No descuydá Dona Maria treballar en pró de la pacificació de Vich, com se pot veure per la carta que en aquests matexos dies d' Octubre escrivia á sos oficials (1) y concebuda ab les següents paraules:

«La Reyna.

Amats nostres: Com per leuar scandols e inconuenients e per alguns altres sguarts, los quals no curam aci esplicar, treballem en leuar la questio que es entre en Jofre Gilabert de Cruilles e en Bernat Guillem Daltarriba de la part altre. E encara, en leuar la questio que es dauant nosaltres per les demandes contra lo dit Naltarriba fetes. Pertant vos pregam, encarregam e manam, que sobresegau en les dites

(1) Registre 3274, foli 133 (Arx. Ar.)

demandes fetes contra lo dit Naltarriba, fins de nos haiats altre manament en contrari. Car Deu volent nos prestament vos scriurem nostra intencio e voluntat. E haurem vos ho a seruey. Dada en Barchinona a XV dies de Octubre del Any Mil CCCCLI.—La Reyna.

Als amats nostres los Jutges e inquisidors de la taula dels officis de la Ciutat e Vegueria de Vich.»

A conseqüencia de la orde reyal de 1450, afirmaven, davant la Reyna, en Jacme Alamany de Bellpuig y en Ponç de Malla, «esser vexats per causa de la dita provisio no podents entrar en la dita ciutat hont tenien llurs domicilis». La Sobirana accedí á la revocació que li solicitaren, (17 de Novembre de 1451) ordenant al Veguer, que, mentres no tingués altre manament seu, permetés á dits cavallers entrar, exir, ó estar dintre Vich ó son vegueriu.

Lo 30 de Novembre de 1451, «Naltariba ab gran gent armada es vengut fins a les portes de Vich de que se oppinaue seguir sich vna mala jornada». Los vigatans temien que en Cruilles, qui tenia molta gent ab ell, fes lo propi «de que aquesta ciutat passara vn molt gran perill». Mes tot s' espargí sense conseqüencias.

Mercés á les gestions d' altra missatgeria tramesa á la Reyna pels Consellers de Vich, á mitjans de Desembre de 1451, se firmaren noves treves entre les dues parts fins lo derrer de Janer de 1452. Mentrestant en Cruilles ab la sua gent dexá á Vich, passant vers Gerona.

Aquestes treves sols eren compassos d' espera que no podien tranquilisar del tot á ningú. Lo 13 de Decembre de 1451, los Consellers de Vich escriuen á sos missatgers perque procuren obtenir de la Reyna una seguretat general com á definitiu remey á les bandositats.

En la vesprada del 15 de Janer de 1452, sis homens se 'n portaren violentament á una donzella qui anava acompanyada de sos pares. Als crits de *via-fós* llençats per aquestos, posats en mohiment los vigatans, lliuraren la donzella de sos raptors, atrapantlos á sols tres trets de ballesta de les muralles de Vich. Com ni lo Veguer ni lo Sotsveguer volguessen exir al só de *via-fós*, fou imputat lo delicte á cert esclau del primer qui, suposaven, era hu dels dits malfaytors.

Lo 28 de Janer de 1452, los Consellers demanen á la Reyna, ab molta urgencia, no descuyde les bandositats vigatanes, per quan «aquests dies no ha molt passats vn bastart de Gurb ha donats desaximents a micer P. Gabriel Colomer, caualler, domiciliat en aquesta Ciutat, e nouament lo bastart de Pinos na donats altres en Altariba: hoc se comina sen donaren mes: e les treues qui eren entre Cruilles e lo dit Altariba qui spiren per tot aquest mes qui passa per diluns tot lo dia, e cascuns fan grans aplechs».

Com lo rey Anfós nombrás veguer de Vich y Ausona á en Narcis de Sent-Dionís, cavaller de Gerona, los Consellers arbitren sa prompta vinguda, (31 de Janer de 1452) alarmats davant tants ajusts de gent d' armes. La Reyna, en data de 1 de Febrer, fá partir encontinent á dit cavaller perque prenga possessió de son carrech.

Ab no poca alarma y congoxa es escrita, pels Consellers, altra carta á la Reyna, en lo dissapte 5 de Febrer de 1452, donantli compte del següent fet d' armes hagut en la terra d' Ausona y que tant mal resultat tingué per en Jofre Gilabert de Cruilles. En ella relaten com «en Cruilles, ab molts seus seruidors, aquesta nit passada stants en lo terma de Sent Fores contiguu an aquesta ciutat, Naltariba en molt gran potencia de gents hi son venguts, ascomatent de brega los dits Cruilles e sos seruidors, tant fortiuolment, que lo dit Cruilles e Nastanera, son seruidor, hi son romasos morts, e molts daltres en tal manera nafrats, que son en punt de morir.» Manifesten son temor de que á aquests crims «sen seguiran tots jorns de altres forts e irreparables, attes que lo dit Cruilles era del singular linatge de Catalunya, e en aquesta

guerra confronten dels potents homens de tota Cathalunya, de ques seguiran grans perdicions de animes».

Quasi podém dir coincidí aquest fet ab la arribada del veguer Sent Dionís, qui dictá immediates disposicions pera castigar als perpetradors de aytal mort. Axís foren arrestats alguns dels qui 's trobaren en la jornada de Sent-Fores, y altres donats pel Veguer á *capleuta*, per manera que los vigatans se mostren de moment satisfets de tant zel, axi com del del Jutge.

Natural era 's clamessen, los Consellers á la Reyna (9 de Febrer de 1452) de que refusaren proseguir en llurs cárrechs, durant tot lo present trienni, (puix refugien tenir de bregar en regió tant consumida de crimens y delictes) demanantli procure permanesquen en ells, y reiterant la súplica, alguns jorns més tart (17 de Febrer de 1452) afirmant que «aquestas ciutat (Vich) e terra foren del tot destrouides, sino fossen les vengudes de aquests vaguer e jutge ordinari, los quals per obre diuinal son stats prouahits dels dits officis e ab gran voluntat e concordia en aquells admesos.» En esta derrera carta posen de manifest com molts dels bandolejants, poch satisfets de la energia del Veguer, qui tractava ministrar justicia á alguns dels scelerats presoners, treballaven per ferlo rellevar axí com al Jutge, ab la esperança d' haver major tolerancia en llurs mals propósits. D' Altarriba se deya que tenia los procehiments incoats, fent propalar la veu de que s' entrenyoraven de la antiga jurisdicció que lo Comte de Foix exercia en una part de la ciutat, com volent suposar esser la actual més tiránica que la passada. Axís, donchs, tractant d' aprofitarse d' algun petit requisit legal que faltava encara per la definitiva unió d' aquella part de Vich á la reyal corona, 's dedicaven á treballar per desfer la compra de dita partida, compra pochs anys enrera concordada, mercés á la intervenció del Canonge vigatá Gabriel Cogolls, del cavaller Bernat Albert y d' algunes altres persones. Donen compte d' axó los Consellers de Vich al dit Canonge (25 de Febrer de 1452), al demanarli treballás pera que «ab miga de la senyora Reyna siga prouahit que lo priuilegi de la vnio de les pertides, e com nos poden separar de la corona reyal e comtat de Barchinona, sia corroborat ab constitucio, segons lo senyor Rey ab aquell a promes e jurat, en la primera cort celebradora en lo principat de Cathalunya e que feta aquesta constitucio los sequaces del enamich de humana natura (aludeix als partidaris de 'n Altarriba) fassen tot quant puguen deuers los dits afers que res non bastara en ferhi alguna lesio.» Precedentment en la matexa carta hi trobám consignat com los del bando d' Altarriba «continuen lur inflamacio e operacio ab gran rigorositat, e per milor metreu en execucio, hauriem sentit que se entrayorarien del imperi de la jurisdiccio del comta de Foix que hauia en aquesta ciutat, la qual hauia captiuada e subjugada a aquesta comunitat, e ques principiarien alguns preparatoris per anitxilar e reuocar totes les dites compres del dit Comta fetes ab simulacions, ficcions, e occasions, e encara palliacions, affi que puguessen tornar en lo dit imperi.»

Dues disposicions, que á nostres ulls aparexen poch clares, dictá la Reyna en les enquestes y causes incoades ab motiu de la mort de Jofre Gilabert de Cruilles. En la primera, datada á 31 de Març de 1452, diu al Veguer que les persones qui estaven ab Cruilles en la jornada de Sent-Fores y que ell te detingudes ó á capleuta, sien en continent desarrestades ó 'ls hi canceli les capleutes; li comunica també, com, havent promés, En Jacme Alemany de Bellpuig, viure pacificament en la ciutat de Vich, se li permeta residir en ella mentres cumplesca la sua promesa (1).

En la segona, del 11 d' Abril de 1452, mana sobreseure en la causa que Na Mar-

(1) Registre 3·56, foli 172 (Arx. Ar.)

garida Sagimona, Viuda de Jofre Gilabert de Cruilles, havia interposat contra N' Altarriba y En Montcorb, los qui estaven apartats de la pau y treva (1).

La següent carta dels Consellers de Vich á son Veguer, absent de la Ciutat, posará de relleu la intranquilitat que hi regnava, á mitjans de Maig, y la activitat incansable del cabdill Altarriba.

«Molt honorable mossen e de molt gran sauiesa: nouament seriem stats informats que Naltarriba seria stat amassat ab gran gent darmes en nombre de LXXX hoc lo monjo de Sent Manat e lo canonge Planella ab altre aplech, e axi mateix lo bastart de Pinos ab XXX o XXXX homens armats de que se oppina de seguir se entre ells, dins o fora la ciutat, morts, nafres e altres neaufragis si la potencia diuinal noy socorre de que vo; mossen molt honarable haurets compta e raho a nostro senyor deu en lo stret juy; hoc al senyor Rey de tantes absencies que continuan dequesta ciutat e vos absent, es sens official, com del vostro sotuaguer es feta poca mencio per sa indisposicio. Per tant mossen molt honorable e de gran sauiesa de part de nostro senyor deu e del senyor Rey vos encarregam, e de tota aquesta Ciutat vos pregam, que en continent e vista la present siats aci per preseruar totes aquestes Ciutat e terra destruits, preparats, e irreparables, inconuenients, he si pussibla sera hauer a vostra ma los celerats per ferna la justicia deguda: en altra manera conuendria a nosaltres de ferhi degudes prouisions de la senyora Reyna. E conserueus la Trinitat sancta en sa diuinal gracia; scrita en Vich a XIII de maig any MCCCCLII.

Al molt honorable e de gran sauiesa mossen Narcis de Sent Dionis caualler vaguer de Vich.»

Palpita en la precedent carta, cert disgust contra d' un Veguer, qui, als tres mesos d' exercir lo cárrech, lo abandona d' una manera injustificada, dexant sumits en grans perills als ciutadans qual custodia li 'n confiá lo Sobirá. No 'ns estranya lo mal obrar de Sant Dionís, per quan sos antecedents son poch recomenables. Lo autor geroní Chía (2) lo presenta en 1430, coautor del assessinat d' en Pere Escala de Gerona. Més avant, en 1446, capitanejá una bandositat geronina contra lo Abat de Sant Pere de Galligants, arribant, en 1447, á intentar metre foch en la iglesia d' aquest monestir. No cal confondre dit personatge, ab lo canonge de Barcelona Narcís de Sant Dionís.

Lo 6 de Juny de 1452, davant la negligencia dels oficials reyals en perseguir als bandolejants, los Concellers de Vich, preguen á la Reyna mane prestament «als dits vaguer, sotuaguer e jutge ordinari e a cascu dells ab rigoroses penes seruen e fassen seruar la dita vostra sancta prouisio faent prestar la dita seguratat general a tots los guerrejants sens comport algu.»

Sent-Dionís, pretenia resignar la vegueria en mans de un seu fill. Mes com axó fos contra privilegis de la ciutat, los Consellers li aconsellen dimitesca la Vegueria davant de la Reyna, única persona competent pera designarli successor. Ensemps escriuen á esta (10 de Juny de 1452) que atorgue la Vegueria á persona apta é imparcial.

Als esforços y prechs que durant tot lo mes de Juny feren los Consellers de Vich pera obtenir del Veguer lo cumpliment de la Reyal disposició, prohibint als bandolejants damnificarse dins la Ciutat y sos termens, responia aquella autoritat, que, haventho consultat ab la Reyna, no 'n tenia cobrada cap resposta, y per tant refusava posarla en execució. Los Consellers se veuen precisats á solicitar d' aquesta, conteste prompte á la consulta del Veguer, puix la negligencia dels oficials re-

(1) Registre 3157, foli 38 (Arx. Ar.).
(2) *Bandos y bandoleros en Gerona*, per Juliá de Chia, vol. I, pag. 284, 331 y 341.

yals feya que al present (2 de Juliol de 1452) «tots los guerrejants stant e van a la mescla dins e fora la ciutat».

Lo 3 de Setembre de 1452, lo estat de Vich no millorava. Prosseguia essent veguer Narcís de Sent-Dionis, sens cuydar de personarse en son Vegueriu. Los delictes y demasies se continuaven dins y fora la ciutat sense que lo Sotsveguer hi posás fi. D' aquesta matexa manera aná passantse lo vinent mes d' Octubre, segons manifestació dels Consellers de Vich á la Reyna en data de primer de Novembre de 1452: «jatsia vostra senyoria hagues mes en vaguer de aci en Narcis de Sent Dionis caualler, lo qual no cura de residir en son offici ne fa mencio dels crims qui sich cometen, sino que ses pactat sobra los emoluments de son offici ab lo sotuaguer e de temps en temps ve e pren sos diners pactats, e tal sen va e roman lo sotuaguer molt indispost de semblant regiment: e axi la ciutat es destrouida». Al posarho en conexement de la muller d' Anfós IV, li demanaven obligás á Sant-Dionís á residir á Vich y cancelar los pactes concordats ab lo Sotsveguer, y á aquest que en avant no responga al Veguer, dels emoluments del ofici durant la sua absencia. Sent Dionis prosseguia á Gerona al començar lo vinent, any de 1453 (2 y 30 de Janer), burlantse de tant justes quexes.

La Reyna no contestá depressa á la petició del 2 de Juliol de 1452, pregantli aclarís lo dupte del Veguer y Sotsveguer sobre posar ó no en vigor la seguretat general estatuhida en anys precedents. Lo 2 de Janer de 1453 es novament reiterat lo prech, pels Consellers de Vich, dient com sobre les dites «coses gran temps ha pessat vostra excellencia nes stada consultada, empero vostros officials resposta alguna fins aci non han obtenguda e axi los dits bandolers dins e fora la ciutat van a tota lur libertat, e tenen vostra general seguretat en vilipendi de prestar, e no dupten dins los limits de aquella perpetrar enormes crims e delictes». A fi de activar una solució li trameteren nova missatgeria en 22 de Janer de 1453.

Pinta gráficament la penosa situació dels vigatans, en lo mes de Març de 1453, continuament amenaçats y vexats pels bandolejants, y poch amparats per llurs negligents oficials, la carta dels Consellers á la Reyna, que literalment copiám.

«Molt alta e molt excellent e virtuosa senyora.

Per diuerses e multiplicades letres e missatgerias hauem tadiada a vostra gran excellencia per les grans bandositats, e entre potents persones concorrents, en aquesta ciutat e terra, e de las indisposicions dels vaguer e sotsvaguer qui vuy regexen, e dels homicides e cruells celerats qui dins e fora la ciutat van, stan e habiten, dels quals no han animo de dirlos res, ne menys axir fora la ciutat, mas entenen en baxar los mansuets executants los bans e penes, de que aquesta ciutat nesta en punt de final perdicio e destruccio: e per tant e per altres necessitats aquesta ciutat na destinat son missatger a vostra magestat per hauerna saludables prouisions per conseruar aquesta ciutat a vostra reyal corona. E nouament Naltariba, en Montcorb, en Pujol, ab lurs valadors gitats de pau e de treua, stiguen replegats a menys de miga lega daquesta ciutat, cominants de entrar dins la ciutat e perpetrar crims irreparables dins aquella: e encara fora sentints les indisposicions daquestos vaguer e sotsuaguer com no aturen rocins ne menys macips, e lo dit vaguer es molt vey e malalt que no pot caualcar ne ha esforç, segons experiencia de obres clarament manifesten, car venguts e stants axi replegats los dits gitats de pau e de treua, lo dit vaguer ab molt gran instancia nos ha requests de tancar tots los portals de la ciutat de nits, hoc si bo li era encara de dies: e nosaltres lo hauem request contra los enamichs del senyor Rey fassa lo degut, e no do tal carrech al senyor Rey ne a la ciutat, per los dits gitats de pau e de treua, tencar portals, mas que ab bon esforç los hage a sa ma, car la ciutat fara lo degut: e ell no cura de pus sino que los portals se tanquen, e no atura vn patit roci ne companya, sino vn macip. E de present siam stats infor-

mats que lo dit vaguer hauria apuntat que per via de prouisio noua lochtinencia e altre forma, la dita vagueria peruenga en ma de vn seu fill molt joue e indispost per aquesta vagueria a regir, les quals indisposicions no curam exprimir, com sien asats aparents per les grans guerres aci concorrents e entre persones potents. Per tant senyora molt excellent supplicam vos humilment sia de vostra merce prestament, com sia gran perill en la triga, les coses demunt expostes, atteses e considerades, prouahir daquesta vagueria algun valent e dispost e qui sia potent deuers aquests guerrejants, en haver los en ses mans e ferna la justicia segons lurs demerits, e no tollarant aquest vaguer, ne ja menys lo dit son fill regesquen aquesta vagueria atteses lurs indisposicions. En altre manera sia certa vostra excellencia que aquestes ciutat e terra son destrouides irreparablement, la qual cosa nostro Senyor Deu nos demanera en lo stret juy. E conserueus, Senyora molt excellent, la Trinitat sancta en sa diuinal gracia e recomendacio molts anys e bons, ab exalsament de vostra reyal corona. Scrita en Vich a XIIII de març any MCCCCLIII.

De la vostra molt gran senyoria humils sotmesos e vassalls qui besants vostras mans se recomanen en vostra gracia e merce.—Los consellers de Vich.»

Les perturbacions se succehien unes á altres. Lo 3 de Maig, terç dia de la elecció dels novells Consellers, «vn gentil hom appellat Mallarts, de companyia den Altariba e qui era stat en la mort den Cruilles», trameté una letra á aquells amenaçant á Antoni de la Campana, notari escrivá del Veguer, y á altre gent de Vich, comptantse en aquest nombre no pochs mercaders y vehins apartats de les bandositats. Estes amenaces sembraren la inquietut entre los vigatans, «en tant que aquests qui son stats desafiats, no gosen exir de la ciutat, ne envides de lurs casas, ne menys negociayar, mayorment com estos guerrejants no dupten de venir quasi á les portes de la ciutat.» Al relatarho á la Sobirana, los Consellers (6 de Maig de 1453) li esposen los damnatges ocorreguts derrerament per causa de les bandositats, escrivintli com «se diria patentment que molts criminosos gitats de pau e de treva sen entrarien per los masos e contra voluntat dels senyors de aquells se pendrien de lurs viures e perque van en gran nombre que nols gosarien res dir: hoc cominarien de entrar dins la ciutat perpetrar crims irreparables, faents pocha mencio de vostros officials vahents los indisposts per resistir los: hoc hauriem sentit que alguns volrien supplicar vostra gran excellencia fossen exhimits de la jurisdiccio del dit vaguer, e on no puguessen obtanir la dita exempcio li fos donat adjunt, affi que fossen solts de tot superior: per les quals consideracions tota aquesta ciutat sta en punt de perdicio, majorment com les dites manasses se son ja meses en execucio, car haurien mes foch en lo mas del prat Nerbones de aquesta parroquia, e anit haurien tallats los orts del dit Just Bosch, den Francesch Dorriols qui es stat embaxador de aquesta ciutat al senyor Rey e es stat en fer lorda del regiment del consell, e del dit Johan Sallers; e los tiradors den Andreu ça Vila; e matats moltons den Gabriel Grau carnicer, e discurraguda a tot lur pler, la dita nit pessada, tota la ciutat, hoc tocada la porta del castell, e cridants, que los officials non son exits de casa ne feta mencio.»

Lo diumenge 13 de Maig de 1453 los Consellers prosseguiren quexantse á la Sobirana de la inacció dels oficials en perseguir als bandolejants. Tota la carta se resumeix en lo següent apartat:

«Los homicides e celerats los van entre los peus (del Veguer y Sotsveguer) que no han animo de res los dir, ne gosen axir de la ciutat, ne aturen vn macip; de que ses seguit, que la nit prop pessada, la part den Altariba seria anada en la parroquia de Sent Julia de Vilamirosa, loch reyal, no molt luny daquesta ciutat, e que haurien cremada vna casa den Padro, qui es de voluntat de la altre part, e que alguns homens hi serien estats nefrats, e molts bens cremats: e que cominarien de ferna pus forts dins aquesta ciutat e fora aquella; de que aquesta ciutat sta en punt de perir,

com veyan que siu dien axi ho meten en obra e execucio, pus nols qual hauer temor dels dits vaguer e sotsuaguer per lurs indisposicions e inabilitats.»

Lo 22 de Maig de 1453, fou tramés de missatger á la Reyna en Gabriel Vivet, qui, entre altres coses, tenia encárrech d' esposarli:

«Com la dita ciutat ha rebuda vna sua letra hauent que la sua Senyoria ha gran desig en paciffícar aquella terra quant mes seria possible que fos certifficada en quina e qual manera se poria prouehir en posar aquella terra en rapos vnitat e concordia. E la dita ciutat haia gran voluntat de esser informada, per sa senyoria, de quina pacifficacio, e de quals personas, es sa intencio hauer scrit, com la dita ciutat ho ignor, attes que en la sua letra no son expressades. E si la dita Senyora anomenara personas gitadas de pau e de treua, li digue, que la dita ciutat, per no incorrer perills, de tals personas no gosaria parlar. E si la dita Senyora dira que donara licencia a la ciutat e al consell ne puxen parlar e treballar en tota pacifficacio, li sie satisfet com son stadas quereladas a instancia de part, e que sie de sa merce la dita ciutat ne sie appartada de tot perill; e si ella dira quey prouehira á tot, que la supplich ne man vna prouisio la qual remetra a la ciutat, affi que ab aquella plenament puxem delliberar, e a la sua Senyoria rescriure, segons a nostre Senyor Deu sera plazent; e obtenguda, prest la remeta.

Item li splich: com diverses vegadas la dita ciutat li ha scrit dels maliffícis quis son patrats e fets en la dita ciutat e terra Dosona, e que sia de sa merce hi fasse justicia.

Item li splich: li placia provehir de bons officials, com aquells qui hi son sien molt flachs, e no hagen disposicions per la dita ciutat e terra.»

Encara no havia donat resultat la missatgeria den Vivet, quan, lo 24 de Maig de 1463, los Consellers se veuen en lo cas de donar compte á la Reyna de nous crims comesos pels bandolejants: «ço es, lo dia de ir, que en Berenguer Padro ab alguns seus adherents de la voluntat den Cruilles, mortalment naffraren lo Prior de Manleu pres lo dit monastir, qui es a vna lega de aquesta ciutat, sens desafiaments: de les quals nafres lo dit Prior lo dit dia es mort; per la qual mort stan preparats neaufragis irrepàrables, e se fan de grans cominacions, majorment com vuy no hic ha officials, cor lo sotuaguer e jutge qui hic son, no han disposicions de regiments de officis; car aquestos dies la part den Altariba no ha duptat de anar al mas Paloll de Folguerols, contiguu inmediat en aquesta ciutat, e fortiuolment volent sen entrar dins lo dit mas, e no volent los obrir perque eren gitats de pau e de treua, cominar los de metrey foch, entant quels hagueren obrir e tals sen entraren dins, prenent se fortiuolment de lurs viures, cominants que axi ho continuaran, no tan solament fora la ciutat, mes encara dins aquella; de que vostros officials no han feta mencio nen curen dir res, entant que som en punt de portar vos les claus segons, ab nostras letras ja ne hauen auisada vostra senyoria.» Acaban demanantli atenga al missatger Llobet otorgantlos bons Veguer y Sotsveguer.

La reyna Maria, crehent que lo mitjá per acabar los disturbis á Vich, era posar les negociacions pera la pau, en mans dels Consellers, robustint la sua autoritat, en data de 25 de Maig de 1453 los hi confereix plens poders ab la següent disposició (1).

«Maria etc. Als amats e faels nostres los portant veus de gouernador general en Cathalunya veguer et sotueguer de Vich e Osona e altres qualseuol Reyals officials e nostres e als loctinents daquells. Salut e dileccio. Sapiats que nos per certs e bons respectes e per conduhir a vnitat e bona concordia los de la bandositat del noble en

(1) Registre 3159, foli 85 (Arx. Ar.).

Joffre Gilabert de Cruylles quondam, e den Bernat Guillem Daltariba donzell, hauem atorgat, axi com ab les presents atorgam e consentim, als consellers de la ciutat de Vich que ells e cascu dells, ensemps ab quatre altres del consell de la dita Ciutat per ells e lo dit consell elegidors, puxen, ensemps o departidament, tractar, parlar e concordar ab cascuna de les dites parts e valedors de aquella, sobre la pau, seguretat e concordia faedora e seguidora entre les dites parts no obstant que los de les dites bandositats o alguns delles sien gitats de pau e treua e per tal publicats en dita vegueria o altres qualseuol vegueries, axi a instancia del fisch, com de part priuada, e axi sens incorriment de pena o fautoria alguna. La qual licencia volem dure e tinga tant com procehira de nostre beneplacit e voluntat, e tro a tant sia reuocada. La qual reuocacio als dits consellers personalment o algu dells, se haia intimar e notificar. Dehim e manam vos per ço, quant mes fort dir se pot, sots pena de Mil florins dor darago, que la dita nostra licencia durant lo temps de aquella tingats e inuiolablemet obseruets, tenir e observar façats, e no hi contrauingats en alguna manera per qualseuol causa o raho. Com nos, deliberadament e consulta, per los respectes damunt dits, vullam axis faça. Dada en Barchinona a XXV dies de maig En lany de la natiuitat de nostre senyor Mil Quatrecents Cinquanta Tres.—Pages vicecancellarius.»

Aquesta y una segona carta de la Reyna (qual contingut desconexém) trameté en Llobet als Consellers de Vich. Reberenles estos *ab molta gran laticia*, majorment com se 'ls prometés nombrar bon veguer, tal com ells necessitaven en les dificils circunstancies que atravessaven. Lo 6 de Juny de 1453, dita autoritat municipal torná á instar la necessitat d' aqueix nombrament, atés que los bandolejants son de molt alta classe y sols ab un mitjancer de prestigi creuen podrán pacificarlos. Llegim en la carta, entre altres coses menys importants, lo apartat següent:

«Com jatsia, senyora molt excelent, ab vostras letres, closa e patent, nouament nos sia stada donada certa forma e aquella per nos sia stada principiada, empero nos pot metra en execucio de pratica, car la part den Cruilles ha gran temps es daci absenta, e en Jacme Alamany, caualler, qui era son sogre, resideix en vostra audiencia, e alguns homes de sciencia han mogut dupta, attes que la part den Altariba es gitada de pau e de treua a instancia de part, que sens voluntat de la part sens perill de factoria, la licencia de vostra senyoria plenament hi bastas: e per retra nostro debit e volent exiquir vostra sancta intencio, hauem comunicat ab la muller del dit Cruilles significantli la gran compassio, la qual vostra magestat hauia, de la perdicio de les animes concorrents en aquesta ciutat e terra, per respecta de les bandositatats en aquellas concorrents, e de la pacificacio, la qual hi entanieu interposar, e que ella hi donas tot loch induccions, forma o manera, hoc permates sen pugues comunicar ab los dits gitats de pau e de treua sens incorriment de factoria.» Acaben demanant á la Reyna suplesca lo que ells no poden fer, citant als de la part de Cruilles e induhintlos á donar lloch y efecte á la completa pacificació de Ausona; com li supliquen nombrament de Veguer imparcial y de prestigi, per evitar que en est endemig, se succehissen nous damnatges entre los bandolejants y llurs adherents. Lo desitjat acort ó sobresehiment de la causa incoada per la Viuda Cruilles no s' havia pogut obtenir en 8 de Juliol de 1453 y per tant no era possible reduhir á pau als bandolejants, á despit de la bona voluntat é interés de la Reyna, y dels esforços dels Consellers.

Vich no podia avançar en lo camí de sa pacificació, ans al contrari tenia de presenciar controversies per movils mesquins, de les que n' es gráfica mostra y pintura la següent carta á la Reyna:

«Molt alta e molt excellent e virtuosa senyora.

Nouament es peruengut a nostro auditori, que en Narcis de Sent Dionis, caue-

ller, e nouament per vostra gran excellencia remogut dels officis de la Vagueria e batlia de aquesta ciutat, o per ell resignats deuant vostra magestat, donaria de grans carrechs an Nicolau Lunell, sotuaguer de aquesta ciutat, per raho de son regiment en moltes de maneres: e crehem, senyora molt excellent, que lo dit sotuaguer satisfara en los carrechs a ell per lo dit Sent Dionis impingits, en tal manera, que lo dit sotuaguer se te per dit romandra desliura de-aquells; e es veritat, senyora molt excellent, que lo dit sotuaguer continuament hic ha stat e de present sta, ab vn roci discorrent dins e fora la ciutat, officiant son offici, e en les nits faent ses guaytes e trebalant segons sa pussibilitat; e lo dit Sent Dionis, faent de grans absencies, e tornat, volia lo dit sotuaguer li donas los emoluments que ell ab sos trabals hauia hauts durant la sua absencia; sobre los quals emoluments se causauen entre ells grans discordies, les quals se hauien a mitigar e concordar per vostra gran clemencia; e encara lo dit Sent Dionis no sen contentaue, ans continuaue la dita discracia contra lo dit sotuaguer, e tot son temps despania sobra aço, e bans, e penes dels ciutadans, e no curaue de fer vna axida contra los celerats qui dins e fora la ciutat stauen e anauen faent poca mencio de ell vahents sa disposicio; e lo dit sotuaguer hage desliberat de anar a la vostra molt gran excellencia per donar raho de si mateix de tot son regiment e de tots carrechs a ell impingits».. . . . .

Acaba la carta dels Consellers de Vich recomenant la persona del Sotsveguer á la Reyna. Es sa data del 21 de Juny de 1453.

Com intercessió valiosa per acallar estes saugnants disencions vigatanes, la clement Sobirana pensá recorrer al sensible cor de la dona, adreçantse á les mullers dels bandolejants, escrivintleshi particularment, á fi de interposarles com á mitjanceres de pau. Lo resultat infructuós d' aquestes noves gestions es relatat en la següent carta dels propis Consellers, escrita en 25 de Juny de 1453.

«Molt alta e molt excellent e virtuosa Senyora.

Les letres per vostra molt gran excellencia prouahides e dirigides a les mullers de aquests guerrajants, prestament son stades liurades a cascuna la sua, e del liurament feta carta publica, affi ques pugues mostrar en esdeuenidor; empero aquelles no obstants, dissapta prop pessat, per vn joua de casa dèn Altariba, fou liurada a hu de nosaltres vna letra closa e segellada ab son sobrescrit dirigida a nosaltres e als jurats de consell, e crehents esser resposta de les dites dones, la descloguem e a part de dins ne trobam copia de vna altra quis mostraue esser stada dirigida al vaguer; e lesta la nostra, e lo sotscrit quis dehia «Altariba, Montcorp e Pujol,» e considerat lo tenor de aquella, hoc de la altre, en apres, fom ab lo vaguer manifestant e faent li lagir los tenors de aquelles, e encara liurant les li, lo qual nos recita, hoc nos mostra lo original de la letra a ell tremesa, copia de la qual, segons dit es, en la nostra era stada interclusa. De les quals coses stam en molt gran admiracio, hoc turbacio de tots nostros sentiments, si lo adjutori diuinal e vostro prestament noy suplex. Majorment com se diria certament, que, diuendres anit precedent, seria stada en gran part dirruida, an Ramon de Gurb, donzell, lo trienni passat vaguer de aquesta ciutat, vna sua casa appellada de la Sala, construida dins un seu terme de Sora, qui es de aquesta vagueria, luny de aquesta ciutat entorn tres legues; de que se oppina seguir sic altres inconuenients irreparables, considerades los tenors de les dites letres, copias de les quals dins les presents intercluses rematem a vostra gran senyoria. Aquella, tant humilment com podem supplicant, sia de sa merce hage compassio de aquest tribulat publich, qui sta en punt de perdicio e total desolacio, e prouahir hi segons a la vostra senyoria sera vist. E conserueus, senyora molt excellent, la trinitat sancta en sa diuinal gracia e recomendacio molts anys e bons, ab exalsament de vostra reyal corona. Scrita en Vich a XXV de juny, any M CCCC L III.

De la vostra molt gran senyoria humils sotmesos e vassals, qui besants vostras mans se recomanen en vostra gracia e merce. Los Consellers de Vich.»

Lo 30 de Juny de 1453, la Reyna permeté estar y habitar en la ciutat de Vich á na Margarida Sagimona, viuda de Cruilles, «ab deu homes disposts de portar armes en defensio de sa persona,» ensemps que confirmava una autorisació consemblant, ja anteriorment concedida á son pare Jacme Alamany de Bellpuig.

Lo 8 de Juliol de 1453, se resumeix en certa relació dels Consellers de Vich lo succehit en los derrers anys referent á les bandositats de n' Altarriba, desde que 's compelí á firmar als bandolejants la seguretat general. Per més que los fets dexen d' essernos nous, no volem privar d' un estracte d' aytal resum. Començas esplicant «la gran repugnancia per Naltariba deuant vostra excellencia (la Reyna) feta, contra aquella (la seguretat general) feta en la vila de Perpenya» y com los guerrejants, qui refusaren firmarla, exintse de la Ciutat y sos termens y sentintse solts de la justicia, cometeren diversitat de crims, citantse los següents, alguns dels qual nos son ja coneguts: «de matar lo fill den Muntaner de Gurb; de manassar als condroadors de vn mas den P. Miquell ciuteda de açi; de nafrar vn hom de Puigcerda appellat Terraco; de manassar a XXII ciutadans de aquesta ciutat; de encalsar vn ciuteda appellat Ramonet Scoter; de tayar vinyes, orts, e trancar vn tirador; e encalsar vn ciuteda appellat Sirarols; e inuasir vn cirurgia appellat Bernat Lana; e molts altres maleficis».

Després relaten que una comisió de ciutadans, ab un Conseller, passaren á la Reyna per arbitrar certes disposicions á fi de que 's mantingués y fes observar la predita provisió, com de fet les obtingueren. Peró que al present s' ha vist lo bon efecte d' aquesta darrera ordinació, lesionat y perturbat per causa de autorisar á la Viuda d' En Cruilles, de poder tenir en sa companyia, deu macips armats, puix si 's troben aquestos, ab gent de n' Altarriba, esdevindrá una mala jornada.

De pau y quietut relatives disfrutá Vich durant los mesos de Juliol, Agost, Setembre y Octubre de 1453, mercés á regir sa vegueria dues persones com lo veguer Joan Sort y lo sotsveguer Pere Navata, qui ho feren ab la imparcialitat y energia necessaries per mantenir á rotllo als bandolejants. Axis en carta per ells molt laudatoria, los Consellers de Vich ho referiren al governador Requesens (19 d' Octubre de 1453) dient com aquells novells oficials «fins aci se son hauts e se han en los regiments de lurs officis molt notablement axi la hu com altre, en tal manera, que aquesta ciutat vuy sta en gran quietut e pacificacio e extirpada e purgada de mals homens: e speram en nostro senyor que si axi continuen fins a la fi de lur trienni, segons fins açi han, que sera vn gran benauenir de aquesta ciutat e terra e quietut de la cosa publica, qui ans de lurs regiments hauia star de nits ab portals tencats: per los quals respectes cascun dells son dignes de gracies e favors.»

Tambe durá poch aquesta vegada la pau en la regió d' Ausona, puíx los disturbis se repetexen en lo any vinent. Lo 18 de Març de 1454 escriuen, escandalisats, los Consellers de Vich, á mossen Galcerán de Requesens, llavors Lloctinent General de Catalunya, esplicantli com «dissapta prop passat Naltariba, en Malarts, ab altres gentils homens e de peu, gitats de pau e de treua, no hauer duptat de entrar e trauassar tota aquesta ciutat, hoc patentment parlar e comunicar ab lo sotuaguer, qui ara es a caball president en aquesta ciutat, com lo vaguer e jutge, per vostra manament, sien en vostra presencia: de la qual, entrada e parlament de sotuaguer, tota aquesta ciutat ha stat e sta en molt gran admiracio, que lo dit sotuaguer, de gitats de pau e de treua e axi criminosos, non hage feta mencio alguna, majorment que lo dit Malarts hage ab sa propria letra tremesa manasses mortals a XXII ciutadans de aquesta ciutat dels principals de aquella, homens pacifichs, mercantiuols, e apartats dels dits guerreiants, e les dites manasses meses en execucions, tallant los

cruelment orts, vinyes, tiradors, e altres coses, e que encara stiga entre los dits ciutadans que te axi agreuiats, es cosa de molt gran admiracio: e que seria pus fort ques diria que lo dit Altariba ab lo dit Malarts e altres gitats de pau e de treua, e altres, en gran nombre, sen vindrien en aquesta ciutat per acordar gent, e que starieu en aquella e que alguns de sa voluntat se desaxirien, que aquells qui van ab les faules largues ne haurien part.» Axó anava agravat pel fet de que los del bandol contrari feyen gran aplech de gent, tement vinguesen á les mans dins ó fora la ciutat. Axís es que los Consellers demanen al Lloctinent faça retornar prompte als Veguer y Jutge, segurament absents.

Ab motiu de la presó que lo Veguer de Vich feu d' un servidor de n' Altarriba nomenat Sanjas (¿Sanchez?), fou emanada certa disposició del Llochtinent hont se parla del guiatge y salconduit ilimitat obtingut per aquell capdill vigatá. Diu lo document (1):

«Alfonso per la gracia de deu Rey darago
e de les dues Sicilies etc.

Galceran de Requesens Caualler del dit serenissimo senyor Rey en lo principat de Cathalunya general loctinent. Al feel del Senyor Rey lo Veguer de Vich o a son loctinent. Salut e gracia: vostra letra consultoria de quatre del present hauem rebuda. E vist lo contengut en aquella Responem vos que a nos plau be detingats pres a en Sanjas e los altres de sa companyia. Es ver que en Bernat Guillem Daltariba donzell preten lo dit Sanjas esser guiat per lo Senyor Rey e esser compres en lo guiatge que per la magestat del dit senyor es stat atorgat al dit Altariba, en lo qual no es prefigit temps algu a aquell ni als qui ab ell se acordaran: be es veritat que nos per certs sguarts justs et rahonables volguem prefigir temps cert al dit Bernat Guillem Daltariba dins lo qual hagues esser partit del princípat de Cathalunya per anar al dit Senyor: lo qual, jatsie passat, li hauem apres prorogat fins tant que les naus que son aci den Ramon dez Pla e den Melchior Mathes parteschan, ab les quals sen deu passar lo dit Altariba. E per tant ha humilment a nos suplicat volguessem, atteses les coses damunt dites, fer delliurar lo dit Sanjas Affermant que algu no deu esser dicebut en fe Reyal: a la qual supplicacio a present no hauem volgut condecendre, tro a tant haiam vista, e en lo consell del dit senyor regoneguda, la enquesta per vos reebuda o presa contra lo dit Sanjas e altres de sa dita companyia. Dehim vos per ço e manam, quant mes stretament podem, que vistes les presents, sens pus dilatar, trametats a nos per via segura la dita enquesta o copia de aquella closa o segellada. Affi que vista e regoneguda com dit es en lo consell del dit senyor, puxam deliberar e a vos rescriure del que sera faedor en aquesta part: volem empero eus manam, sots pena de Mil florins dor, que en lendemig en absoldre, condempnar, procehir o composar lo dit Sanjas, e altres damunt dits o qualseuol procehiment contra aquells fer en alguna manera no procehiscats, aquell en segura custodia tenint, tro a tant de nos haiats altre manament en contrari. Nos empero, a major cautela, vos tolem, e abdicam tota potestat e auctoritat de fer lo contrari ab decret de nullitat. Dada en Barchinona VII dies de maig En lany de la natiuitat de nostre Senyor Mil CCCC L IIII°.—Dalçamora R.».

De la tranquilitat relativa que disfrutá Vich durant la primera mitat del any 1454, n' es mostra la expressiva carta del 8 d' Agost d' aquest any, hont se dona una sencilla recapitulació de les disposicions reyals emanades desde principis del segle xv per posar fi á les bandositats ausoneses.

«Molt honorable mossen e de molt gran sauiesa: grans anys ha passats que en

(1) Registre 3161, foli 80 (Arx. Ar.).

aquesta ciutat e terra continuament han regnades, e de present regnen, cruels bandositats e entre potents persones, en les quals se son saguides innumerables morts, nafres, cremaments, e altres inconuenients, e molt mes sen foren seguides sino que lo Illustre en Marti de gloriosa memoria Rey Darago molt sanctament prouahi, que tots los bandoleyants haguessen aprestar seguretat general, bollada ab sagrament e homanatge e pena peccuniaria, de no dampnificarse los vns als altres ne encara qualseuol altres persones, en persones e bens, dins les ciutat e parroquia de Vich e lochs vnits, la qual fou impugnada per cauallers y gentils homens deuant lo dit senyor, empero per ell fou confirmada, executada e diuerses vegades praticada, e apres aquella bandositat fou reposada. Empero apres alguns anys fou tornada suscitar, e la dita ciutat torna obtanir del senyor Rey hoc apres de la senyora Reyna are benauenturadament regnants, semblants matexes prouisions, les quals per cauallers e gentils homens foren impugnades, empero equesta ciutat les defensa, e foren confirmades, executades, e praticades fins açi, les quals han donat e donen gran rapos, pacificacio, e gran benauenir a la cosa publica de aquesta ciutat, e als ciutadans e habitadors de aquella: e per tant, com en alguns per certs respectes era tollarat en prestar la dita seguratat, ab tot que la dita ciutat hi hage fet son degut, ses seguit, que sobra XX ciutadans han tornada la dita seguratat e prest se son absentats de la ciutat; e nosaltres, dolent nos de tal destruccio de la ciutat perdra tants ciutadans, hauem traballat e fet traballar en raposar e totalment pacificar los dits ciutadans. e per obra diuinal sta en bon e sant apuntament, e tal, que plenament comfiam que seran pacificats e podran tornar en la ciutat e viura en pau sens lesio de la dita prouisio: e nouament sia peruengut a nostro auditori, que alguns dels dits ciutadans serien recorreguts a vostra cleritat per obtanir prouisions derogatories a la dita sanctissima prouisio de prestar la dita seguratat general, la qual cosa se giraria en total destruccio de tot aquest publich, com per aquella algun tant sia conseruat. Per tant, molt honorable mossen e de gran sauiesa, sia de vostra merce, que per conseruacio e gran beauanir de tot aquest publich e de sos ciutadans, en la dita sanctissima prouisio no sia feta alguna lesio, derogacio, ne nouacio, ans sia conseruada, mantenguda, e defensada; en altre manera hajats per destrouida tota aquesta ciutat irreparablament, la qual cosa vos sera demanada per nostro senyor Deu en lo stret judici. E conserueus, mossen molt honorable, la Trinitat sancta en sa diuinal gracia e recomendacio: scrita en Vich a VIII Dagost any M CCCC L IIII:

A tots vostros manaments prests—los Consellers de Vich.

Al molt honorable mossen e de molt gran sauiesa mossen Galceran de Requesens caualler, conseller del senyor Rey e gouernador general de Cathalunya.»

Igualment fou encomenat al missatger tramés á Barcelona Andreu ça Vila, procurás obviar la orde de mantenir les fermanses ó seguretats á que venien obligats á prestar los bandolejants en aquella Ciutat y terme, y que no 's feyen cumplir per negligencia dels oficials reyals.

A mitjans de Setembre de 1454, s' havia pactada seguretat general entre Mossen Jaume Alamany de Bellpuig y molts dels seus contraris. Es cert que la pau no sigué firmada ab tots los que volien reduirse á ella, puig alguns ciutedans, en nombre de 5 ó 6, no hi foren admesos per Mossen Alamany, á despit dels esforços dels Consellers per obviar quants obstácles aquest hi oposá.

Lo 2 d' Octubre de 1454, los Consellers de Vich comuniquen als Diputats del General que per causa «de les fervents guerres bandositats e infernals operacions, hauem star ab gran vigilancia que dins la dita ciutat (Vich) entre ells nos seguesquen sinistres inconuenients», y entre les provisions fetes d' acort ab lo Veguer hi era la de que ningú «gosas portar armes deffensiues o offensiues sino coltell qui no passas mida; e aquella feta e publicada, tots los bandolers hoc altres preheminents

ciutadans, posaren les spases, signantment seruidors de mossen Alamany, de mossen Malla e altres: e apres se atrauien de portarna, e nosaltres, per execucio de nostras ordinacions, ab lo Vaguer anants per ciutat e encontrants aquells hoc prehemi-nents ciutadans, qui acustumen de portar espaçes simples, so son Berenguer de Pruners, Johan Codolosa e altres, los fahiem leuar les spases: e vohènt na portar an Saluador Sala, semblanment preheminent ciutada, e com era deputat local, ho dissimulauen: e saguis, que lo jorn de la fira se aplaga gran gent strangera en aquesta ciutat, e nosaltres, considerants que tants bandolers stauen dins la ciutat, e per la fira esser hic venguda tanta gent strangera, per obuiar a tots inconuenients per tanta congregacio facilment preparats, e donarlos terriment de justicia rigorosa per refrenar lurs audacies e per execucions dels dits ordonaments, ab lo Vaguer, anants per ciutat, fahiem lauar totes spases quis portassen per qualseuolgues persones per preheminents que fossen, no ab intencio que les perdessen, mès que nostres ordonacions no fossen menyspreats, ans executats: e stants en lo mercadal dos de nosaltres ab lo Veguer, lo fill del dit Sala ab spasa de dues mans, passa pres ells, e los dits dos consellers per tots los dits respectes requeseren lo vaguer li lauas la spasa, e axi fou fet: e a fort poch lo dit Saluador Sala ab spasa, e lo dit son fill ab spasa e broquer senyits, ab molt gran rigorositat e audacia vinents deuers ells, e esser los prop, faent los esguards menyspresiuols, a molt gran carrech del senyor Rey e de lurs officis: e per refrenar sa tameritat, los dits dos consellers requesaren lo vaguer desarmas lo dit son fill, e axi fou fet: e lauors lo dit Sala dix que ell les li hauia guiades, e quen portaria encara que ells nou volguessen; e los dits vaguer e consellers li digueren mostras sa potestad com podia guiar armes, car ells, en vigor de priuilegis, hauien ordenada prohibicio de port darmes: e lo dit Sala dix als dits dos consellers, que ell na portaria, que major senyor era ell en Vich que los dits dos consellers, ab grans menyspreu e rigorositat: e los dits dos consellers digueren: varement nosaltres veurem vostra potestat si es tant gran que pugats guiar port darmes contra nostros priuilegis e ordonaments ne vos portarna; e axi requesaren lo vaguer li fos lauada la spasa, e axi fou fet per los dits respectes e terrir majors e menors dells».

Acaban la carta manifestant á la Generalitat haver obrat d' aquesta manera, no per lesiar les preheminencies dels diputats, sino per les consideracions damunt exposades «car los arrendadors de vostras generalitats daquesta ciutat, qui son homens paciffichs, algunes de vegades ne porten e per nos es dessimulat e tollarat: e per semblant se fore seguit en lo dit Sala, sino per sa gran temeritat e audacia, la qual en apres se ha coneguda com nosaltres lo hauem fet vanir en nostro consell, dolent nos de sa gran arrada: e que ell, qui era hu dels principals ciutadans, hi deuia mes gordar que altre: lo qual Sala, regonexent son dafaliment, confessa que per mouiment de colere era stat fet lo que hauia fet, ramatent ho tot a vostras grans reuerencias».

Pochs dies després (14 d' Octubre de 1454) al arbitrar, los vigatans, de son síndich Ça Vila, obtingués la remoció dels oficials reyals qui regien Vich, manifesten haverne d' ells descontentament per llur poca activitat en evitar crims, nomenant com á últimament perpetrats, la mort d' un gentil hom del Vallés, nomenat Rosanés y haver sigut «naffrats en Vinyet, en Lobet de Riudeperes; hoc dins aquesta ciutat vn bastart de Cardona ascomes de brega mortal, sens desafiaments, vn ciuteda appellat Jacme Roca qui nouament hauia feta pau ab mossen Alamany e sos valadors, e anaue sens armes».

Altre complicació surgeix referent á la prohibició del us d' armes per dintre Vich. Mossen Jacme Alamany y micer Antoni Garau, per virtut de prerrogatives dels Lloctinents, ne portaven, «hoc encara (diuhen los Consellers), altres militars se tenen per dit no poder esser compresos sots nostras ordinacions, e vilipendent aque-

lles, no dupten de portarna e nosaltres, per execucio de nostras ordinacions, le los fem leuar: empero en aquells de mossen Alamany e de micer Garau, per respecta de lurs licencias, hauem sobrasegut fins sien reuocades». Lo 21 d' Octubre de 1454 pregan á Ça Vila obtengui prompte aquesta revocació.

Les bregues, injuries y males volençes se continuaven unes á altres, agravantles los ciutedans de Vich al mesclarshi en lo camp quels plahia, «e fan valences, e acompanyen cauallers e gentils homens de aquells e altres bandositats, portant, contra forma e serie de les dites ordinacions, armes, per aquelles vedades portar» ab dany y depopulació de Vich. Motivá axó que lo Rey de Navarra y Lloctinent d' Anfos IV, ab data de 12 de Novembre de 1454, suspengués les lletres de la reyna Maria de 17 de Novembre de 1451 y 30 de Juny de 1453 y en cambi renovás y sancionás, la disposició de 9 de Setembre de 1450 endreçada á acabar ab aquelles bandositats, reiterant á les autoritats locals les fessen per tothom tenir y servar (1).

Los vigatans supliquen al governador Galceran de Requesens, hi fes retornar al Veguer d' Ausona (5 de Desembre de 1454), puix temen complicacions y altercats entre los bandolejants. Al dia següent, missatgers van al rey Joan de Navarra, per obtenir nova executoria de la provisió de sa seguretat general, concordar les treves, qui aleshores se tractaven entre alguns bandolejants, y revocar lo permis de ús d'armes concedit á Mossen Alamany y á Micer Garau.

Perturbá la calma que 's disfrutava en 1454, certs lladronicis que comuniquen los Consellers de Vich al Lloctinent (17 de Març de 1455), ab estos termes.

«E de algun temps ença se sia seguit que alguns caminants en los camins de Barchinona, de Gerona, de Vich, de Olot, de Ceruera, de Berga, Mandresa e de altres viles e lochs, anants e vinents, gent armada ix als dits caminants ab balestes teses, lanses apuyades, afferrant e ascorcolant los bosses, beasses e altres robes que porten, e lauant los tots los diners e altres robes, sino totes almenys partida; e que es major crueltat, no contents de fer tals robaricis, mes encara, no ha grans dies pessats, vn mercader vinent de Ceruera, fou robat e matat.»

Vingué á posar termini á eix comensament de mal estar, lo nombrament de veguer conferit al doncell Damiá dez Catllar, de qui deyen los Concellers, en 26 de Maig de 1455, que ha comensat «son regiment en tal manera que los homicides e altres bandolers se son luyats daquestes ciutat e terra, e mostren hauer de ell terriment, e ques garden de son encontra; empero ell los va cassar per hauer los a mans del senyor Rey, en tant que si ell continua son regiment, segons fins aci ha, podrem dir de ell segons fou dit de Jhesu xrist: «benedictus qui venit in nomine domini»; e tot lo pobla de aquesta ciutat ne sta de ell molt aconsolat e reposat.»

En lo Juliol de 1455 lo Lloctinent de Governador general de Catalunya apresoná alguns delats á Vich.

Lo 4 d' Agost de 1455, tenintse conexement de que en Sorts, ciutadá de Barcelona, seria provehit pel rey Anfos, del cárrech de Veguer de Vich (que tant be y loablement exercia Damiá des Catllar), y que trevallaria per haver del Lloctinent lo Rey de Navarra, la executoria del predit cárrech, los Consellers escriuen á eix derrer, elogiant molt la conducta den Catllar y pregantli lo dexi prosseguir en son ofici. Al ensemps trevallaven, durant lo propi Agost, perque la vacant que dexaria lo sotsveguer Antoni de Fontcuberta, remogut de son cárrech per haver comés «vn gran cars» (que no cita lo document), sigues provehida en persona més apte y de majors dots que les del vigatá Joan Puig qui ambicionava obtenirlo.

Lo 22 de Setembre de 1455, estant reunides á Barcelona les Corts Catalanes, los

(1) Vegis lo Apendix, document nom. I.

Consellers de Vich 'ls hi adressen un memorial sobre les bandositats «que per mes de C anys continuos» se son seguides, ocasionant «mes de C morts, cremaments e altres detestables e nefandissims crims.» Despres de fer historia d' aquelles bandositats y d' encomiar la pau y repós de que disfrutava Vich mercés á la provisió de 12 de Novembre de 1454, en virtut de la qual, los qui la firmaren «stan, habiten, e conversen dins la dita ciutat, fraternalment», preguen á les Corts no accedissin a les solicituts de Mossen Jacme Alamany per derogarla. Per la següent carta, de 15 d' Octubre de 1455, se veurá com les Corts de aquell any s' ocupaven d' aquestos afers:

«Al molt honorable e saui senyor en P. R. de Puigventós sindich de Vich.

Molt honorable e saui senyor: nouament hauem rebuda vna vostra letra per la qual som stats auisats del fet de la deputacio, hoc de la contradiccio e impugnacio, per mossen Jacme Alamany fetes, contra la sancta prouisio de la seguratat general, e de les grans fauors que los brassos hi mostren en fauor del dit mossen Alamany, les quals coses nos han donada molt gran turbacio, considerada la gran destruccio quis seguiria en totes aquestes ciutat e terra reuocada la dita prouisio: sobre les quals coses hauem congregats alguns promens, legint los vostra letra: e considerat lo contengut de aquella, es feta conclusio, que, la dita prouisio sia mantanguda e defesa, e que sapia costar ques vulla: car mes val que diners ho paguen, que si reuocada la prouisio, persones ne morien, segons experiencia ha mostrat en cascuna reuocacio feta de la dita prouisio: e deu creura, mossen Alamany e tots altres cauallers e gentils homens de Vich e Dosona, que Vich es del senyor Rey, he ha bestat en traura daquesta ciutat lo comta de Foix ab costa de XXX m florins, hoc defesa la ciutat a mossen Cabrera qui les volia apropiar e separarla de la corona reyal, que be bastara en defensar la dita prouisio en lo qual penja tota la restauracio o destruccio de aquestes ciutat e terra: e per tant es feta conclusio, que, per res vos non pertiau, ans continueu de seura en les corts, e ab totes forses que pugau, e ab lo senyor Rey de Nauarra, e ab totes altres que conexerets vos hi puxen aprofitar, defensau la dita prouisio, donants los entanent que, stant la prouisio ferma e segura, lo senyor Rey es senyor de la dita ciutat: e reuocada, tots los guerrajants e bandolayants ne son senyors, segons experiencia per dolor asats ha demostrat, per les morts, nafres, cremements, tayaments de vinyes, orts, tiradors, e altres destestables crims, per ells patrats. Sobra lo fet de obtanir na priuilegi del senyor Rey de Nauarra, trabalau hi tirant e molant: empero non fesseu conclusio neguna, car no passaran molts dies que ab vos seran ciutadans de açi, qui sobra cascun cap vos donaran certa informacio per gran beauenir e conseruacio del publich.

Ffeta la present, hauem rebuda vna vostra letra per la qual som stats auisats de molts caps e de la contradiccio per vos feta en les corts, e de la poca mencio qui sen fa, e de la perplexitat del donatiu del senyor Rey: e iatsia per molts respectes no sia expedient perturbar ne contradir lo dit donatiu, empero, sens nostro consell, noy podriem donar loch, e per la occupacio del temps nol podriem congregar... etc.

E sia lo Sanct Sperit ab tots. Scrita en Vich a XV de Octobre any MCCCCL sinch.

Los consellers de Vich a vostros plers e honors prests.»

Mercé á los esforsos del sindich Puigventós y á la rahó de la sua causa, en Jacme Alamany no pogué veure realisat son intent. Ajudaren en esta empresa al Síndich de Vich, lo barceloní Pere Vila y altres persones. Tot s' havia menester, puix en Bernat Guillem de Malla en les propries Corts doná «greuge per respecta de la seguratat general», ab lo que ajudava á les pretensions de 'n Alemany.

Lo 6 de Setembre de 1455, absent de Vich lo Veguer, los Consellers demanen, ab cuyta, son retorn, per quan en estos dies, gran nombre de gent armada «ab ba-

lestes teses, no han duptat de vanir pres les portes de la ciutat, oppinant se que on haguessen auinentensa de lurs operacions de metre les en execucions, majorment com se diria que en lo cami de Barchinona a Vich trastayarien grans bandolers e guerrers, de que los caminants, encara mansuets, ne incorren perills: e esser hic lo dit veguer, totes aquelles preparacions de inconuenients cesserien.»

En 1456 se doná lo pas sobirá per acallar les bandositats qui comensaven á minvar, mercés á la disposició de Joan II, reduint á la pau y treva als bandolejants complicats en la mort d' en Cruilles y entre ells á n' Altarriba, Pujol y Montcorb (21 de Juny de 1456) (1).

«Die lune XXI mensis Junii anno predicto a natiuitate domini Millesimo Quadrigentesimo Quinquagesimo sexto. Petrus Querol preco publicus et juratus Ciuitatis Barchinone, dixit et retulit se, ex parte serenissimi domini Regis Nauarre locumtenentis generalis serenissimi domini Regis et ex prouissione facta per Micaelem Petro dicti domini Regis cancellariam Regentis, se fecisse per loca assueta dicte Ciuitatis Barchinone, sono vnius tube per eum primitus emisso, preconitzacionem sequentem:»

«Ara hoiats tot hom generalment de part del Illustrissimo lo senyor Rey de Nauarra loctinent general del molt alt Senyor Rey: que com en la sua audiencia, a XVIIII del present mes de Juny, sia donada sentencia en la causa que en la audiencia se menaua entre la nobla Dona Margarida Sagismunda de Cruilles, muller del noble en Jofre Gilabert de Cruilles quondam, e tudriu dels fills della e del dit quondam son marit en los noms en la dita sentencia e proces contenguts, de vna part, e en Bernat Guillem Daltarriba, Berenguer de Muntcorb, Pere de Castellbell, donzells, Johan Ferrer dez Puiol, e altres, en la querela nomenats publicats, de la part altra, e aço sobre la dita querela donada per ocasio de la mort perpetrada en persona del dit noble. E lo dit senyor ab la dita sentencia hage declarat e pronunciat los dits Bernat Guillem Daltarriba e altres, ab ell querelats e publicats, esser reduidors en pau e en treua, e per tals axi reduits publicadors, e en amor, pau, e treua del dit senyor Rey tornadors, segons que en la dita sentencia a la qual se refer, largament se conte. Per tant lo dit Senyor, per execucio de la dita sentencia, ab veu de la present publica crida, intimant e notificant a tots les dites coses, Mana a tot hom generalment, que los dits Bernat Guillem Daltarriba, Berenguer de Muntcorb, Pere de Castellbell, Johan Ferrer dez Pujol e altres ab ells querelats e publicats en la dita querela nomenats, hagen e tinguen per reduits e tornats en la amor, pau, e treua, del dit Senyor Rey. E axi ho intima e mana intimar e denunciar, a fi que per algun de les dites coses ignorancia nos puxa allegar.—Micael Petri R^s.»

A despit de que durant lo any 1456 no tinguem nova de disturbis de importancia, les bandositats se mantenien latents, puix en 25 d' Agost los Consellers se planyeren de la partida del Sotsveguer per la por que 'ls hi feyen «les grans potencias de aquests guerrejants e bandolayants».

En los primers mesos del 1457, la negligencia del Veguer, Sotsveguer y Jutge ordinari, en perseguir als bandolejants, posa en perill la tranquilitat d' Ausona, la qual vegent amenassada (puix armats discorrien per la Ciutat *á la mescla* tementne puga *seguirse entre ells vna mala jornada)* los Consellers demanen á micer Joan Pages, vicecanceller del Rey, vulla ferhi posar remey (7 de Març de 1457).

D' aquestos anys res més ne diuhen los volums de letres closes per nosaltres examinats. Emperó un autor vigatá extrayentho d' altres coleccions de documents (2).

(1) Registre 3268, foli 138.

(2) Joaquim Salarich —*Vich: su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, página 35, copiantho del Llibre d' acorts 12, del Arx. Mun. de Vich.

refereix que les bandositats prosseguien vives y fermament sostengudes en 1457 per Bernat Guillem d' Altarriba, Benet Guillem de Malla, Matheu de Clavella, en Vergós y alguns altres. Contra d' ells tingué de procehir lo Consell municipal, ja ab amonestacions, que resultaren inutils, ja ab los altres procehiments de que podia disposar.

Havém de termenar, en 1457, lo estudi, que, de aquestes bandositats, dirigides per Bernat Guillem d' Altarriba, tenim fet, tant per falta de noves, en lo per nosaltres investigat, quan per donarne, ab lo dit, prou llarga mostra. Si be es cert podria allargarse lo present estudi inquirint en altres fonts históriques inédites, ab més treball y constancia del per nosaltres esmersat, també crehém que, començant pel poch, es com ab lo temps pot arrivarse al molt.

CAPITOL III

VICH DURANT LO COMENSAMENT DE LA GUERRA CATALANA DE 1462

La expulsió de Joan II de nostre Principat en 1459; la presó del infant Carles de Navarra en 1460, y la mort, sots tota apariencia d' envenenament, d' aquest estimat Princep en 1461, son tres fets que, ab llur subtada succesió y gravetat, se sobraven pera perturbar á un poble d' energies vives com era lo nostre en lo segle XV. No deurá estranyar que, davant noves complicacions polítiques, esclatés la prou carregada mina, sembrant arreu miseria y malhaurança, que no altre cosa reporten los pobles al ensagnarse en lluytes fratricides.

Fortificada, la reyna Joana Enriquez, en la ciutat de Gerona, fentli costat los perturbats remençes y alguns nobles de la terra, sortint de Barcelona lo somatent general que comanava un dels més alts Comtes del Principat, la guerra 's comensá impetuosa y viva, sens que 's pogués preveure sa fí.

Es regla general de tots debats hont passions humanes juguen son principal paper, dividirse en opinions: y en la present ocasió, desde son començ, apar dividida Catalunya. Si no tots los pagesos se mancomunaren ab los remençes, tampoch tots los magnats feren costat als Diputats y als Consellers de Barcelona. Axís les captures de gent notable y de baxa condició que 's manifestaven partidaris del rey Joan, sovintejaren en esta Ciutat durant los mesos de Maig y Juny, ço es, en los principis de la lluyta. Entre los sospitosos preventivament encarcerats á Barcelona, s' hi comptá Bernat Guillem d' Altarriba, aparexent ja detingut en Juny de 1462.

Aquí cal advertir que no 's deu confondre á nostre Altarriba vigatá, ab un altre partidari de Joan II, procurador general del Comte de Cardona, qui en molts escrits vé nomenat solament Altarriba sense posarli nom de pila. Si á la circunstancia de fer constar son caracter de procurador del Comte no s' hi afegís la de que Bernat Guillem estava pres á Barcelona en lo mes de Juny de 1462, facilment hauriam pogut atribuir, los preparatoris, per aquell fets en les parts de Sagarra, al nostre protagonista (1) en la carta hont d' aquell se parla.

(1) Carta dels Consellers d' Igualada als de Barcelona de 21 de Juny de 146›.

«En apres, molt magniffichs senyors, vos certifficam, com, scriuint la present, son venguts a nosaltres dos homens del Castell de Odena tramesos per part de la vniuersitat del dit castell, denunciant nos com, lo die pessat, vench al dit Castell vn home de Calaff ab forma de garber, ab plech de falç a la correga, jatsie lo dit home qui per nosaltres es be conegut, sie poch acustumat de segar ne fer faeynes de treball, e lo qual es special servidor e factura de mossen Altariba procurador del Comte de Prades en lo dit Comdat, inuestigant e demanant, a dones e altres perso-

Mes no fou sols aquest procurador, qual nom de pila era Guerau, lo Altarriba á qui trovém figurant en lo començament de la lluyta catalana. La documentació parla d' un Joan d' Altarriba, afecte á la causa de la terra, qui, en Juliol de 1462, hagué encarrech dels Diputats d' apoderarse de bens dels partidaris de Joan II.

Lo Bisbe de Vich, qui habitá llarch temps en la Capital Catalana, interesantse en favor de Bernat Guillem d' Altarriba, arbitrá dels Consellers, no 'l tinguessin reclós y tancat, ans lo permetessen «anar per la presó, donant idoneas fermancés fins en X mil florins, de no exir, per si ni per altri, de la dita presó, sens licencia demanada e obtenguda dels deputats e concell». Accedint als desitjos del Bisbe, lo 12 de Juny hagué permisió de discorre per tota la presó (1).

La Generalitat de Catalunya prosseguia instruint procés contra n' Altarriba. Com la propaganda ó fets d' aquest en pro de la causa de Joan II tenien d' haver esdevingut en la regió Ausonesa, los Diputats encomenaren als Consellers de Vich, se informassen de «si en Bernad Guillem Daltarriba, donzell, era o debia esser capita dels pagesos de remença, e si ha fetes coses algunes contra la capitulacio al Primpcipat otorgada».

En lo Agost de 1462, n' Altarriba continuava apresonat. Fins quan ho estigué ho ignorém, com també de quina manera n' escapá, si ab enginy, ó si fou dexat lliure per falta de proves demostratives de la sua traició.

Per lo que més avant se dirá, es presumible que n' Altarriba, desde Barcelona s' encaminaria á les regions de Lleyda, hont residia Joan II en 1463, per avistarse ab ell, oferirseli en son valer, y retornarne comanant una host vers les partides d' Ausona, ab lo nómbrament de Capitá General de esta regió. Com los seus fets de armes se concentraren en aquesta terra que ell capitanexá, destinarém lo present capítol en relatar per menut les vicisituts de Vich y Ausona en 1462 y 1463, ó siga desde que comensá la guerra fins á la aparició de n' Altarriba.

Propera, la regió d' Ausona, als llochs hont lo mohiment remença comptá ab més valedors, com eren la Montanya, Geronés y Vescomtat, desde los primers mohiments, los pagesos vigatans feren ajusts de gent y «perpetrant enormes crims, que may foren cogitats, sots color de liberacio personal,» refusaren pagar censos y delmes. Axís en lo mes de Març, contra molts d' ells se llençá sentencia d' excomunicació y apartament del gremi de la Iglesia.

En los vinents mesos d' Abril y Maig, la situació s' enterbolí en les ja dites regions catalanes, d' aytal manera que los remençes, induhits per Verntallat, Cerolí, Vilacetrú, y altres agitadors y secretament alentats pels matexos Reys d' Aragó, se presentan en actitut militant. Llurs agents se difundexen arreu, per obtenir adherents á la revolució, ó engroxir lo nombre dels qui resoltament se llençaven al combat. Hont la propaganda remença se feu ab molt vigor, sigué en la terra d' Ausona,

nes, lo dit Castell de Odena sis guardaue ne com viuien, signifficant e donant los entendre com se volic logar a segar demanant salari accessiu e desrahonable. E apres, parti del dit Castell faent la via de Claramunt. E en lo terma del dit Castell, ha haguts colloquis e parlaments ab algunes persones sospitoses a nosaltres e a la terra, e signantment ab lo hu dels principals de aquells qui nosaltres stam ab pocha fiança. E pertint de aqui enfora, no ses pogut saber quins son stats los seus passos: per aço los dits dos prohomens nos han volgudes denunciar les dites coses. Dients nos encare mes, que stigam attents e vigills, e que ells senten moltes coses e moltes nos nan dites per via de sospita, fins a dirnos que seran gran dupte que ans de Quatre dies no vegem moltes nouitats en aquestes parts...» etc.

(1) La quasi totalitat de les noves transcrites en estos dos derrers capitols procehexen dels volums de *Letres Closes* y *Cartas Comunas Originals* del Arxiu Municipal de Barcelona y del de «Letres Closes» de *1460 á 1466*, del Arxiu Municipal de Vich. Totes les noves que no hage. cita, pertocarán á alguna d' aquestes tres fonts históriques.

deventse á la ferma actitut de Vich, que no obtingués resultats tant decisius com al Vescomtat y á la Montanya, segons aném á veure.

Al esclatar aquest mohiment social, la situació financiera de Vich era deplorable, á causa d' estar carregada la Ciutat de censals y manleutes (los emprestits d' aquell temps) que s' havia vist en lo cas d' imposarse pera redimir la jurisdicció exercida pel Comte de Foix. Emperó no la deturá, tan mala situació, en son propósit de defesa y adhesió al colp d' estat organisat y dirigit per Barcelona.

En los derrers dies d' Abril arribaren á Vich embaxades de la Reyna y dels Diputats y Consellers de Barcelona, per atreures, quiscun á son partit, á esta important ciutat catalana. La embaxada de la Reyna está descrita en les següents instruccions sues (1):

«Instruccions donades per la Maiestat de la Senyora Reyna Tudriu etc. al magnifich conseller e aduocat fiscal de la cort del Senyor Rey micer Pere Miquel, del que per sa senyoria, a dir, fer, e explicar, a les vniuersitats de Vich, Berga, Manresa, e Ceruera, e Capitol de Vich.

Primo: lo dit micer Pere Miquel arribat en cascuna de les dites vniuersitats a les quals es destinat, donara als Consellers, pahes, o jurats de aquelles, la letra particularment a ells dirigida, pregant encarregant e requerint aquelles vullen encontinent aplegar lo consell general, en lo qual ell ha a dir e explicar algunes coses, per part de la dita senyora, concernents en singular manera seruey de la Maiestat del Senyor Rey, de la dita Senyora, e del Ilustrissimo Primogenit, benefici, repos e tranquillitat del Principat de Cathalunya e Comdats de Rossello e de Cerdanya.

E a la Jornada assignada, congregat lo dit consell general, lo dit micer Pere (Miquel) donada primerament la letra dirigida als dits consols e consell general, ab aquella attencio prudencia e bona discrecio que virtuosament ha acostumat, en virtut de la crehença a ell comanada, per donar alguna introduccio a les coses dauall expresades, reduira a memoria, als del dit consell general, narrant a aquells effectiuament lo contengut en les instruccions liurades.

E daquiauant, lo dit micer Pere introduira en la forma de sa explicacio totes les coses apres subseguides, narrant aquelles per orde, segons son estades delliberades e exequtades, e les que per executar estan preparades, en gran offensa de la diuinal Maiestat, desseruey del Senyor Rey e de la dita Senyora e del Illmo. Primogenit, e total perturbació e dan de la cosa publica dels dits Principat e Comdats.

Com es la requesta exhortacio e citacio feta per diputats e consell al Magniffich micer Francesch Marquilles vicecanceller e altres del Sacre consell de la dita Senyora en cars a ells no permes per la Capitulacio, ne en altra manera, no obstants les inhibicions e manaments literatoriament a ells fets ab forts e grans penes com dit es.

Item: informara largament, los del dit conçell general, del progres de tot lo negoci de micer Joan de Copons, e dels crims e delictes dels quals era e es delat e inculpat, e encara de la forma ab molta attencio e delliberacio tenguda e seruada, en lo modo del proces e contra aquell, e de la pratica e manera seruada per Diputats e conçell en traure lo dit micer Copons de la preso, penjant la inhibicio feta als officials reyals, per causa de regonexer les enquestes rebudes contra lo dit micer Copons, iuxta la serie de la Constitucio sobre aço edita e feta.

Item: la capcio feta a consell e instancia de consellers e consell de la Ciutat de Barchinona, de les persones den Jachme Perdigo çabater, den Marti Solcina Mostaçaff, e den Comes specier, e altres del Sindicat de la dita Ciutat: e de la ilicita e re-

(1) Registre 3503 foli 55 y 52 (Arx Ar.)

prouada pratica seruada en turmentar lo dit Perdigo, guiats e asegurats, axi per la dita senyora com per lo batle de Barchinona, no procehint deliberacio alguna o interlocutoria a turments, e que es pus fort, no oyt aquell, ne donat a defenses, faent aço los damunt dits, en lo dijous sant, no solament contra lo dit guiatge lo qual a infels se deu e es acostumat seruar, mes encara contra expres manament e inhibicio de la dita Senyora, la qual inhibicio hauia compresos tots los officials reyals de la dita Ciutat ans que fos proceit a la capcio dels dits homens. E axi los dits procehiments son estats fets contra tota raho e iusticia, e en euident lesio e preiudici e violacio de les Constitucions generals de Cathalunya, Usatges, Capitols de Cort e altres drets e leys de la patria; e no obmetra explicar la pratica han tenguda per poder fer la dita capcio Car meteren falses fames e albarans, que volien furtar lo cors del Ilustrissimo don Carlos de recordable memoria, hoc e que volien cremar aquell, e encara que en la dita Ciutat se deuie seguir vn gran cas. E axi faeren armar gent lo dijous sant, e lauos prengueren lo dit Marti Solzina e altres. E tot aço fahien per poder complir lur intencio sens que algu nols fes algun contrast.

Mes auant, com han feta deliberacio en lo consistori de la diputacio, que no obstants les cases e rahons en dites letres o prouisions seriosament deduides e a ells presentades, la iuredicio, conexença de inquirir, punir e castigar los qui hauran tractat o fet contra la Capitulacio, recau en ells, vsurpantse notoriament lo domini e exercici pertanyent á la dignitat reyal, e per consequent a la Maiestat de S.r. Rey e a la dita Senyora com a tudriu del Ilm°. Primogenit, que es cosa inaudita e detestable e no praticada en aquests Regnes e terres. Ne may la capitulacio damunt dita ha somniat vn tal e semblant reprouat acte, com es aquest, preparatiu de inconuenients e escandels irreparables, posant aquests dits Principat e Condats, e los poblats en aquells, en grandissima confusio e turbacio e quasi a final extermini e perdicio, lo que a Deu no placia. La forma e pratica que han obseruada en fer la dita deliberacio, es estada, que, veent los dits deputats e Ciutat, que no hauien pogut conduhir que haguessen compliment de veus per a XXXII, com moltes e diuerses vegades ho haguessen temptat, Lo diluns apres Pasqua, al mig jorn, feren congregar lo consell, e aqui feren vanir entorn CCC homens armats, e per quant alguns dehien que ells no estauen segurs, feren los apartar: empero feren venir molta gent qui ab grans crits cridauen «muyren tots aquells qui nos concordaran ab la deliberacio de la Ciutat.» E axi alguns del consell, qui en lo passat hauien votat que no podien fer la dita deliberacio, hagueren a fugir, altres restaren e votaren per temor e pahor. Quan aquestes coses sien damnades e reprouades a tot lo mon, es manifest, e que vullen be considerar e atendre que aço es total desolacio e destruccio del Principat e de gran infamia a tots los oynts.

Mes los dira, la nouitat feta per los Conselles e consell de la dita Ciutat, en pendre lo plech de les letres que la dita senyora trametia a mossen Galceran Oliuer trasorer del S. Rey, legint aquelles, contradient expressament lo dit tresorer, no faents hi altra differencia que si les dites letres fossen de una priuada persona, rompent los segells reyals, e legints los secrets de la cort, no redubtants incorrer les penes, en los Usatges de Barchinona contra los cometents semblants insolencies, estatuides e ordenades, e moltes altres nouitats e procehiments que fan continuament e cominen fer pigors, repugnants al domini e senyoria de la corona Reyal com dit es.

Mes avant lo dit micer Pere sen porta copia de les respostes fetes per deputats e consell a les letres de la dita senyora a ells presentades, segons dit es, les quals no han fundament algu de veritat, concebudes sots paraules generals no venint a particularitat alguna per la qual puixen causar algun interes, axi respecte de la Capitulacio demunt dita, com en altra manera: a les quals respostes es ia plenament sa-

tisfet per lo deduhit e expressat en les dites letres: empero a sobreabundant cautela lo dit micer Pere per atenuar e del tot anichilar lo effecte de les dites respostes, dira atenent singularment ab lectura dels capitols, començant al primer, lo qual ha loch si lo S. Rey, o officials altres, volien dapnificar los qui han cabut en la liberacio del Ilm°. don Carlos: e axi lo XX capitol vol se puixen fer per tals coses obstacles de fet e de dret, mes no que puixen inquirir ni punir.

Mes auant dira: com la lectura e seny literal del Capitol XX mostra que lo obstacle que es fet, ha loch quant per lo S. Rey etc. es fet lo contrari; no diu empero, que si alguns particulars dien vinga lo S. Rey, que per ço ells los puxan punir e castigar.

Axi mateix singularment deduhira tots los Capitols discorrent atentament aquells, mostrant los que no han potestat de inquirir o punir sino en lo VIII e en aquel contra juristes, en certa manera, e no contra altres: e deduhira que en lo Capitol XII e respostes no ha alguna pena per lo no intrar sino la ferma del dit Capitol que es atorgat com esta.

Vistes, donchs, e considerades les coses damunt speciffïcades, lo dit micer Pere ab aquelles mes pertinents e persuasiues rahons o paraules que li semblara, significara a tots los del dit consell general, la bona recta e santa intencio que la Maiestat del Senyor Rey e de la dita Senyora sempre han haguda, han e hauran en lo benauenir, repos e tranquille stat dels dits principat e Comdats e dels poblats en aquell, la qual han mostrada per exhibicio de obra, no sola nent quant a la obseruancia de la ley de la patria a aquella ia atorgades, mes encara aquelles ampliant e en moltes altres diuerses maneres, en tant que ia quasi es molt poch lo que resta al exercici de la dignitat Real; e aço ha volgut fer la Maiestat del dit Senyor, per aquell intimo, viceral, e precordial amor, que sens fictio alguna porta als Cathalans, de la ignata fe e naturalesa dels quals sempre ha confiat e confia, axi com de bons feels e naturals vassalls que son a la Reyal corona, e a tota contentacio e repos de aquells, oblidant, remetent, e postposant, ab molta liberalitat, res que a indignacio alguna pogues moure la excellencia sua. E per ço los pregara e encarregara, de part de la dita senyora, que ab molta ateuçio vullen considerar e atendre en les coses damunt dites, e a la fi perque son fetes, e prouehir en totes aquelles coses que han sguard a la honor e gloria de nostre senyor Deu, seruey de la Maiestat del Senyor Rey, e lo benefici repos e tranquilitat de la terra, com se haia ferma esperança que obrant lo diuinal auxili per miga de aquella vila, la qual com sabeu, tots temps lo dit senyor ha tenguda en special memoria com a fidelissima e a tota virtut e bondat inclinada, no obmetent fer gracies a aquella axi com de fet vol fer e continuar; e encara comfia que per mija de aquesta Ciutat de Gerona, la qual ab molta atencio virtuosament enten en lo seruey de la Maiestat Reyal, tots vnidament aquestes materies, tractaran ab la prudencia e virtut acostumada, en manera que pendran saludable fi, conclusio e repos, per tal forma, que, nostre senyor Deu ne sera loat e aquests dits principat e comdats seran preseruats de tots sinistres perills e escandels.

Item: lo dit micer Pere sia mes que solicit en scriure e auisar a la dita senyora distinctament, per fiable persona, de tot lo que fet haura en e sobre les dites coses.

Expedite fuerunt Gerunde XXIII Aprilis anno a natiuitate domini Millesimo CCCCLXII.»

En la carta de crehença entregada per la Reyna á Micer Miquel (27 d' Abril de 1462), se referien novament los fets continguts en lo transcrit memorial. La visita del emisari á Vich, s' efectuá lo 30 d' Abril y del resultat poch llausanger per ell obtingut, ne parlarán eloqüentment los fets esdevenidors.

Imitaren los actes de la Reyna, per contrarrestarlos en llurs efectes, les autoritats de Barcelona. Axis donaren comanda d' anar en embaxada á Manresa y á Vich, á en

Pere d' Esplugues, delegat del General y Joan Mayans qui ho era dels Consellers. Després d' assegurarse de que los manresans estaven units, de pensament, ab Barcelona y secundarien les iniciatives de la terra, passaren á Vich, arrivanthi á derrers d' Abril, precisament quan espirava lo regiment dels consellers vells y anava á procehirse á la elecció de novell concell, celebradora en lo primer jorn de Maig.

Mentres s' esperaven á parlar ab los nous elets, del negoci que allí los portava, dits Embaxadors, pera no perdre temps, lo dissapte primer de Maig donaren orde de «fer ajustar lo capitol de aquesta Seu de Vich e ajustat (parla lo delegat Mayans) los hauem liurades les letres a ell dirigides, de queus dich, que axi los pobles de aquesta Ciutat com encare lo dit capitol, han agude gran consolacio e sfors de nostra venguda, la qual no poch han stimade, e aço per quant lo die prop pessat es stat assi hun jurista quis appella micer Pere Miquel, o Pau Miquel, tremes per la magestat de la Senyora Reyna, lo qual sermoná per aquestes parts, e ha portades letres de crehensa, axi a la ciutat com al capitol de asi dressades, les quals ha explicades, segons per lo dit capitol nos es stat recitat, portant la capitulacio, e glosá sobre aquella, deduhint a la fi que aquex concell de la Diputacio, ne encare aquexa ciutat, no pot res fer de ço que es stat determenat: e aqui conclos, abolint totalment totes coses, donant gran carrech als diputats e concell e als concellers e concell de aquexa ciutat, entant que lo dit micer Miquel va per vniuersitats per induir so que pot a la sua part: de aço lo dit capitol vos ne scriu largament.»

La carta del capitol de la Seu de Vich á que 's referia en Mayans, mereix be la pena de transcriures entegre. Deya axís:

«Molt magniffichs e molt sauis mossenyors. Gran confort hauem pres dels auisos axi ab vostras expectatissimas letras, com ab paraula del discret en Johan Mayans notari e scriva del offici dels honorables racionals daquexa Ciutat, de vosaltres á nosaltres trames, lo qual en nostre Capitol attentament e ab gran plaher hauem scoltat per las honorables sauiesas vostras a nosaltres fets, lo que molt vos regraciam. E per quant lo dit Johan Mayans nos ha molt exortats, que de tot lo que sentirem concernent lo vtil o interes de la terra e signantment sobre lo fet dels homens de remença, encontinent ne deguessem certifficar las vostras honorables sauiesas, hauem pensat scriureus lo que per lo present sentim. Som veridicament certifficats, com en Verntallat, quis fa capita dels homens de remensa, ab vna flota que sen ha menats per força, es entrat en la casa de mossen Barutell e aquella han barreyada e desbostada, que no li han jaquit vn clau, e han tret de la preso vn home que lo dit mossen Barutell tenie pres, e segons se dirie, en lo loch hon aquell staue han mes lo dit mossen Barutell. E mes se diu, que lo dit Verntallat talla los dits pagesos a dos florins per foch los majors, e los altres segons mes e menys, de las quals tallas done sou a aquells quils seguexen. E que ha fetes entre ells Sinquantenas e conastablias, e que molt prest, ab dos o tres Milia homens, deu fer la via de Balaguer per las muntanyes de Puigcerda, e dalli enfore tirara la via del molt alt Senyor lo Senyor Rey e que ell lo metra en Cathalunya. Diu se aximateix que lo die de sancta Creu qui sera diluns, se deuen aiustar en Lussanes en vna parroquia que dien sant Boy, be CCC o CCCC dels dits pagesos de remensa: quen surtira no sab hom: creu se que no res de be. Los Consellers daquesta Ciutat son stats auisats en via de confessio, e ab molt gran secret per certa persona qui sent molt entre los homens de remensa, que certament entre ells es delliberat Ells donar sobre aquesta Ciutat, e entrarla e barreyar la sglesia e las cases dels Capellans, e encara de alguns Ciutadans E fer se forts en aquella. E per ço aquesta Ciutat se proueix de bombardes, bussons, ballestas e polvoras, e de altres coses a deffensio sua necessarias. Mes som stats auisats per alguns Rectors de las sglesias circunuehinas, com ells son fortment menassats per alguns que no gosen nomenar, abans dien que nols conexen, que ells no presu-

mesquen signar ne executar algunas letras de la cort elesiástica qui vinguen contra los pagesos, car si ho fan los mataran: e per semblant menassen als missatgers qui las porten. Hauem axi mateix sentit, que lo Verntallat serie entrat aquests prop dies aci en Osona, e que haurie comunicat ab alguns pagesos, grans bandolers, pregant e animant los lo vullen seguir: crehem queu faran. E per ço desijam molt, attesa la disposicio daquesta Ciutat grantment freturayant de qualque home de cap, haguessem aci algu per Capita, ab gent, qui la gouernas e la tingues en custodia, car en la deffensio de aquella no va poch si be es pensat. E aço, molt magniffichs mossenyors, hauriem a gracia molt singular la major que al present desijam e pertant lo mes affectament que podem vos ne pregam e encarregam. Offerints nos sempre a tota ordinacio vostra. Supplicant a la Trinitat sancta sie vostra proteccio De Vich lo primer de Maig MCCCCLXII.

A la honor vostra molt promptes.

Lo Capitol de Vich.»

En la carta d' en Mayans, ja avans citada, y que porta la matexa data que la del Capitol, se comuniquen alguns interessants detalls del mohiment remença que no 's referexen en aquesta: «ir o laltre (dia) los pagesos de remensa son stats en vna casa de vn caualler quis diu mossen Barutell, e han li pres tota quanta roba tenia en se casa fins a les gandayes de se muller, e ell maltractat. E no resmenys som cert que los pagessos tremeten menasses als Rectos e vicaris de fora vila, que si ells signen alguna letra de vet per cause de algun deute, que ells los mataran, en tant que jals han aportats en aço que non gosen signar alguna. Aximatex he parlat ab vn caualler quis apella mossen Beuda ham dit que los pagessos manassen a tot hom e ven que comensan a robar, ha desemperade se case, que tenia deffora, e es sen vengut en aquesta Ciutat. Aximateix se diu assi com en Verntallat, quis fa cap dels dits pagesos, tracta de hauer dines si pot en aquesta forma: que ell vol fer que de tres pagesos lo hu vage e los dos restants bestraguen per la despesa de aquell que ira, empero fins assi no es a la praticha. Aximateix en Serroli lo notari, es stat aci e va per quantes parroquies hic ha, sermonant e assejant si pora metre algun tall entre los pagesos: lo tall se diu que serian XVIII sous per foch: no resta en ell que noy fasse so que pot, pero fins aci nol han cregut: es ver que los pagesos circunuehins de aquesta Ciutat fins aci han be stat, vuy se son comensats a moure e comensen anar a flotes: crech que si prest nos fa prouisio que lo foch se ensendra que pocha ayga nol apagara. La nit pessade arriba aci, en lo hostal hon jo pos, mossen Burgues de Mellorques ab alguns pagesos: eran VIIII° a peu e a cauall e nos volgue mostrar, ans stigue secret: e lo sendema gran mati sich axi: axia de Gerona: creuse tira la via del Senyor Rey».

Be obrá la ciutat de Vich en aparellarse per qualsevol eventualitat des que fou avisada secretament del colp de má que 's maquinava contra d' ella y que no devia tardar á posarse en execució. Eren onçe hores de la nit del dia 7 de Maig. La població estava en sa primera són, tancats los portals y en quiscun d' ells preses les convenients precaucions, quan «dins la ciutat en vn portal, ab claus falses e cautelosament, se temptá obrir aquell: empero aquells de la guayta aço sentint, materen ço de viafos». Lo poble, que ab llurs armes acudi al lloch del perill, desde lo amenassat portal discorregué per tots los carrers pera apresonar als atrevits qui aytal traició maquinaven. Trevall inutil, puix los malfaytors, amparats per les sombres de la nit, se refugiaren facilment per les cases.

Mentres á Vich s' havia preparat aquest colp pera donar entrada als remençes, á Gerona prosseguien los trevalls de defesa, escrivint la Reyna á algunes de les prin-

cipals poblacions catalanes (1), ensemps que al nobles dels encontorns, la carta que trametem

«La Reyna Tudriu, etc.

Amats e feels de la Maiestat del Senyor Rey e nostres: per dar tot orde que los homens contra los quals la bandera e so metent de aquesta Çiutat son exits, se haien e de aquells se puga fer lo castich e punicio que merexen, vos encarregam e manam, tant stretament com dir se pot, que tota hora e quant per aquells qui han carrech de la dita bandera instats e requests sereu, hiscau personalment ab tot lo sforç e gent que poreu, per seguir la dita bandera e so metent, e perseguir los dits criminosos, e hauer e cobrar los bens que presos e occupats han, per manera que aquells haguts se puga fer lo castich degut. E encara façau tot ço e quant per aquells qui han carrech de la dita bandera, sera delliberat, guardant vos de fer lo contrari o dilatarho per alguna via o causa; per quant á la Maiestat del dit Senyor Rey e a nos desijau seruir e complaure. Dada en Gerona a VIII dies de Maig del any MCCCCLXII - La Reyna.

Als feels de la m. del S. R. e nostres
los consols e prohomens de la ciutat de Vich.»

Com per virtut de sos privilegis Vich no venia obligada á fer toltes, questies, cavalcades ni forces, s' amparà d' aquest subterfugi legal per excusar de trametre lo secors demanat. En 12 de Maig remeté copia de la precedent carta á sos Síndichs de Barcelona, esperantne d' ells les instruccions faedores davant d' aytal novitat. Impacients, als cinch dies, per no rebre aquestes, lo 17 de Maig escriuen als Sindichs y á les autoritats de Barcelona, letres del tenor de la vinent:

«Molt magniffichs e insignes Senyors: per moltes letres hauem auisats, innformats e encantats, nostres Sindichs ab special carrech ne confferissen ab vostres grans magnifficencies, de les grans preparacions, qui en diuerses maneres eran stadas fetas, tremetent los copias de les coses causatiuas de turbacions e assats grans perills, e que de part de aquesta ciutat vos fos demenat tot consell, fauor e aiuda; empero ffins-açi, ne de vostras grans magnifficencias, ne de nostres Sindichs, res non hauem sentit, de que stam molt mereuellats considerants que aquesta ciutat tots temps ha fet, fa, e fara, cap de tots vosaltres e de aquexa ciutat, axi com a cap principal de tot lo principat. E per tant, com les dites preparacions augmenten e continuen, es expedient e cosa necessaria vostras magnifficencias ne sien auisades. So es, ques diria que stuciosament en Paguera de Bianya, qui vuy se trobe en aquesta ciutat, ha fet pendre vn traginer appellat Capdedeu, casat, pres Olot, per lo sotsuaguer de açi, anant en companyia daltre traginer, donant li carrech serie stat en lo fet de Santa Pau, on se serien seguides morts e robarias: e nosaltres hauem fet parlar ab lo dit traginer qui sta pres, lo qual fa gran scusa demenant sie remes a deputats e a la Senyora Reyna, com se sente net de les coses preteses per lo dit Paguera; empero lo dit Paguera noy ha volgut donar loch. E per tant se oppina sie stucia per suscitar los pagesos per venir en sta Ciutat, com se afferme: de tot cert l' altre traginer, somatent sen ha anat e que en Verutayat hauria leuades banderes Reyals e fa gran applech per venir en aquesta ciutat, sots color daquest pres, sentints que hauria ja induhits molts pagesos Dosona a son damnat proposit. Hoc so dirie que fa preparacions per enffortirse en lo castell de Sent Ffores, qui es den Cabrera, contiguu an aquesta ciutat, och en aquell de Sentelles, e pus fort dins aquesta ciutat ab tot nosaltres ne stigam molt attents e vigilants. Per tant, Senyors molt magniffichs, si cobeyats conseruacio desta ciutat, axi com fermament crehem, Placieus prestament.

(1) Registre 3503 foli 11 (Arx. Ar.). A més de Vich fou adreçada la present carta á Camprodon, Figueres, Olot, Ripoll y Prats de Molló.

com sie gran perill en la triga, sobre totes les coses damunt dites nos donets tot consell fauor e aiuda. En altre manera stam dubtants aquesta ciutat ne pas vn gran perill per tots los conffrontants ab los dits pagesos. E conserueus, Senyors molt magniffichs, la Trinitat santa en sa diuinal gracia e recomendacio. Scrita en Vich a XVII de Maig any Mil CCCC LX dos.

A tots vostres ordonaments prests
quis recomanen en vostra gracia
Los Consellers de Vich

Als molt magniffichs e insignes Senyors los Consellers de Barchinona.»

Mentres esta carta lo 20 de Maig arribava á Barcelona, á Vich ne rebien altre insistent de la Reyna demanantlos secors de gent, escusantse de no voler, per ço, violar los privilegis de dita ciutat, ab estos termes:

«La Reyna tudriu etc.

Prohomens be amats e feels de la magestat del S. Rey e nostres: ara en aquesta hora hauem rebuda vna vostra letra, ab lo portador de la present, ab la qual nos hauisats hauer rebuda vna nostra letra sobre la senyera e somatent exits de aquesta Ciutat, dient vosaltres aquexa ciutat esser priuilegiada de no exir a ost ni ha caualcade. Siau certs nostra voluntat incomutable es a aquexta ciutat, e totes altres, obseruar tots priuilegis e libertats a aquelles atorgades, e may nostra intencio no es stada ni es altre: pero per quant al present alguns particulars han fet alguns mouiments e deliberacions de venir aci, ab ma armada, per voler hauer asses mans e poder la persona del Illustrissimo Primogenit nostre dilectissimo fill e altres coses, nos hauem emprats tots los faells seruidors e vessalls del dit senyor vinguen aci per deffendre la persona nostra e del dit Illustrissimo Primogenit, vos pregam e encarregam nos vullau socorrer e aiudar ab la mes gent de cauall e de peu que a vosaltres e aquexta ciutat sia possible, per deffencio e guarda de las ditas personas, nostra e del Illustrissimo Primogenit, e aço sia lo pus prest que al mon sia possible, com sia molt necessari, que ja la gent de Barchinona son a Sen Saloni, es preparen per esser decontinent açi: en aço nos ferets tant de plaer e seruey que im perpetuo la magestat del S. Rey e nos serem recordants per regonexer ho a aquexa Ciutat e tots vosaltres. Dada en Gerona XVIII de Maig any MCCCCLXII.—La Reyna.»

Al rebre aytal ordre, en lloch de passar á cumplimentarla tot seguit, los vigatans ne tragueren copies y lo mateix dia les trametien á Barcelona, solicitant de les autoritats de la Capital, consell, favor y ajuda en lo que devien obrar, afegint que la ciutat de Vich se regirá «a tot vostre concell e ordinacio, axi sobre aço com tots altres affers» «com a caps conseruadors e protectors del dit principat.»

Proseguint en los esforços per congregar entorn seu lo major socors, la Reyna trameté porters á moltes de les més properes poblacions, arbitrant llur ajuda. A un incident doná lloch, lo cumpliment d' aquesta missatgeria, en la parroquia de Gurb, vehina á la ciutat de Vich y á ella agregada jurisdiccionalment. Lo porter, acompanyat d' alguns homes, se presentá en cert indret del terme, hont, arborant lo penó Reyal, tocá lo corn y meté só de *via-fós* per ajustar la gent. Entre los que hi compareguеren, sorpresos de la novitat, s' hi comptá lo Batlle, qui volgué saber la causa d' aytal só. Mes dit oficial de la Cort se limitá á respondreli, que de part de la Reyna manava á ell, y als demés del terme, lo seguissen promptament. Lo Batlle de Gurb refusá ab enteresa la intimació, alegant en son descarrech los privilegis de la ciutat de Vich de que ells disfrutaven y tot seguit se dirigí á esta Ciutat á posar lo fet á conexement dels Consellers. Aquestos trameteren avis als més dels pobles de la regió, intimantlos no prestassen cap ajuda á Gerona. Mes fou imposible evitar que de diferentes parroquies sortis gent en secors de la atribulada Sobirana (18 y 19 de Maig de 1462).

A derrers de Maig esdevingué perillosa la situació de Vich: d' una part los donà lloch á temer lo empenyorament per Joan II, fet á Lluis XI de França dels Comtats de Rosselló y Cerdanya, (tant cinicament desmentit per la reyna Joana en moltes de ses lletres) (1), á causa de trovarse la terra d' Ausona vehina á aquest derrer y própera á la invasió de les armes franceses; per altre part los sobressaltá la entrada del rey Joan á Catalunya ab son exercit, puix en sa mira de socorre á Gerona, deuria atravessar la regió ausonesa; y finalment los donava lloch á alarmarse, los ajusts, cada dia majors, que feyen los pagesos d' aquells llochs, forçant als qui refusaven seguirlos de bon grat. S' ajuntava á estos perills, lo de la absencia de son Veguer, sobre quines rahons ó movils «son recayguts en moltes opinions», y lo de «la gran diminució de la població desta ciutat per mortaldats e en altra manera». Totes estes concauses obliguen als Consellers de Vich á dirigirse als de Barcelona y á la Generalitat (29 de Maig de 1462), pregant volguessen proveirlos «de qualque bon president o capita acompanyat de gent darmes a despesa del General», puix han necessitat d' un cap, tota vegada que no tenen «president, sino es lo Sotsuaguer, qui no ha disposicio de semblant misteri». Y no oblidant quanta ventatja se 'n reporta de viure precavut, pregaren, la propia jornada, als Consellers de Manresa, los avisin de les novitats ocorrents per Balaguer.

En aquestos matexos dies fou, per los Diputats, tramés á les ciutats, viles y castells de Catalunya, la crida declarant á Joan II enemich y traidor del Principat. Vich no dubtá en pregonarla y seguidament registrar domicilis, incautantse, migençant inventari de quantes armes hi eren trovades. A diferents episodis doná lloch aytal requisa, com lo de casa del germá d' en Damiá dez Callar, qui era senyalat com sospitós, puix al emportarsen algunes cuiraçes, lo tractaren de traidor á la terra, injuriantlo davant la sua familia.

Per atendre á les reclamacions dels remences en lo que tenien de justificades, la Generalitat composá certs capitols pera esser firmats pels vassalls y per llurs Senyors, modificant les condicions feudals fins llavors estatuides. A Vich durant lo mes de Juny se doná la major activitat perque los dits contractes anessen firmats per tots los més remençes possible, y diferents síndichs recorrien la regió arbitrant adhesions en los pobles. Tractant d' anular estes gestions de la Generalitat, la Reyna trameté algutzirs per les poblacions d' Ausona, ab orde de menarse lligats als qui recullien firmes, com succehí ab un emissari en lo lloch de Cabrera lo dia 4 de Juny. Per la següent carta se veurá com dita Sobirana animava á hu d' aquestos síndichs tramesos á Vich, nomenat Vilardevó (2).

La Reyna Tudriu etc.

En Luys de Vilardauo feel nostre. Sentit hauem que alguns poch zelants lo honor de Deu seruey del Senyor Rey e nostre e benefici de la cosa publica de aquest principat sots color de certa crida feta per los deputats de Cathalunya e lur consell segons se diria ab la qual prometrien franquesa als homens vulgarment dits de remença peruertirien aquells del bon proposit e amor que tenen vers la Maiestat del dit Senyor e nostre e que alguns per la dita occasio se detendrien en venir a fer lo seruey al qual son obligats en virtut de certa ordinacio feta per los Sindichs de les dites reemençes hauents de aço plena potestat. Perqueus pregam e encarregam affectuosament que ab tot sforç e diligencia que de vos confiam ensemps ab los altres Sindichs de aqueix bisbat de Vich e sens aquells treballets en dar orde e fer que los dits homens vinguen a fer lo dit seruey. Leuant lus del cap la illusio quels es feta e persuadida de la dita crida dels dits deputats e consell. Los quals de fer tal fran-

(1) Algunes d' elles ne havém llegit en lo Registre 3503 (Arx. Ar.)
(2) Registre 3503, foli 73 (Arx. Ar.)

quesa no han potestat ni iurediccio alguna e quesuulla que per aquells fos fet fretu-rejarie de tota força e virtut. Certifficant vos com la nit prop passada haguem Correu de la Maiestat del dit Senyor deuia partir de Çaragoça diluns prop passat ab Siscents caualls e dosmilia homens de peu e fahia la via de Balaguer. E com ia era partit lo Arquebisbe-fill del dit Senyor per fer la via ia dita ab doscents rocins. Dada en Gerona a XXVI dies de Maig any Mil CCCC L XII.—La Reyna.

Al feel del S. Rey e nostre en Luys de Vilardauo procurador dels homes vullgarment dits de rehemença.

Lo notari Ceroli per sa part escrivia als sindichs vigatans dientloshi no treballessen en dita faena, tota vegada que, aytal capitulació, feta per persona qui no tenia potestat de otorgar tals coses com en ella se contenien, ni menys autoritat pera portarles á efecte, era ilegal y nula. Emperó animats se mostraven los pagesos de Vich, puix á dites conminacions responien que si 'ls hi era tramés un capitá «tals nouitats nos attemptarien». Y la Generalitat de Catalunya may acabava de enviarlos lo capitá desitjat.

Lo 10 de Juny de 1462, en vista de la resposta dels Diputats á là demanda que Vich 'ls hi feu, de com deurien obrar en lo cas que Joan II vingués á Ausona, se aparellaren á combatrel trayent la bandera de la Ciutat y levant lo bastó al Sotsveguer tingut per sospitós. Les causes d' aytals sospites contra esta autoritat les trobám, més avant, relatades en certa lletra de 2 de Juliol, signada pels Consellers de Vich, hont se refereix que «son aquestes: So es que don Jacme de Cardona bisbe durgell, li impetra lo offici del Senyor Rey, del qual lo dit olim sotsuaguer es molt seruidor, e aximatex es stat creat e nodris de mossen Andreu de Paguera, qui, segons som avisats, vuy va armat en companyia del dit Senyor Rey. Axi nons semble per via al mon aquesta ciutat dege be fiar del dit sotsuaguer, ne encare per ell puxe esser ben regida». De manera que la Ciutat, desde aqueix dia, aná governada política y administrativament pels Consellers y lo Batlle, en los qui se reunia també la calitat de dirigir los actes de guerra que hi poguessen esdevenir.

Lo 12 de Juny de 1462, regná á Vich molta alegria per causa de la falsa nova arribada, de que lo remença Verntallat havia caygut presoner.

Lo 14 de Juny de 1462, s' oposen los Consellers de Vich á que la Generalitat nombrás los oficials per regir la Ciutat, considerantho atemptatori á llurs privilegis.

Lo 15 de Juny de 1462, en son proposit de defensarse contra la host del rey Joan, s' aparellan á trencar los camins y passos per hon aquest podia entrar á Ausona. En la matexa jornada, passant per Vich un traginer conduhint diferentes bombardes y espingardes adreçades als Consols de Puigcerdá, foren retengudes per los Consellers temerosos de que cayguessen á mans de les partides remences discorrents per Ausona y Ripollés, y avisant á Puigcerdá de la retenció.

En estos dies arribá á Vich, ab lo diputat local, lo Canonge Planella, capitá que la Generalitat de Catalunya los hi trametia. Mes com portava poca gent y en cambi rebia ordres de combatre, los vigatans fan observar als Diputats que no las podrá cumplir, si ultra la gent de que disposa, no li trameten cent homes més, y entre ells 25 espingarders (18 de Juny de 1462).

Los Consellers de Berga havien ofert als de Vich ajudarlos en cas de perill; y com davant la nova de que Joan II era ja á Solsona ab mil homens de peu y quatre cents de cavall, los ausonesos se creguessen amenaçats, lo 24 de Juny de 1462 los hi demanen ajuda de tota la gent que puguen. La alarma crexé lo 28 de Juny, al saberse á Vich que lo exercit del Rey de Navarra havia ocupat Sallent y Sant Pedor. Per lo que demanen é insten á Barcelona envien al Canonge un reforç de 50 espingarders, al ensemps que procuren esser socorreguts del exercit del Comte de Pallars.

Mes lo Canonge no devia tardar en desamparar la terra d' Ausona, tal vegada per minvar lo seu perill, anant vers Tárrega y Lleyda, segons se veu de la seguen carta datada á 7 de Juliol de 1462.

«Als molt honorables e molt sauis mossenyors Los Consellers de la Ciutat de Vich:

Molt honorables e molt sauis mossenyors: per lo bon desig que tinch en feryo aquells seruicis e honors que a mi seran possibles, he deliberat fer vos la presen auisant vos com, dimecres prop pessat derrer de Juny, la bandera de Barchinona ensemps ab la de Agolada, parti de Ceruera e vench en la present vila de Tarrega ont encara vuy es, acompanyada de molta gent de peu e de cauall: e esser arribat aci, partiren de açi en Seyol, en Johan Ferrer, alies Cesavaces, en Valls, e altres a lur gent, en nombre de CXXV homens o mes, e tiraren la via de la vila e Castell de Camarasa, que es vna leuga mes amunt de Balaguer, e meterense aqui, lo qual castell e vila se diu stan asats be en vitualles, per guardar los dits castell e vila. E di uendres prop pessat, lo Rey, ab tot son poder, parti de Balaguer, que no hi res sino Rebolledo ab no molta gent, per quant no es tant lo poder com se diu, e tira la via de la orta de Leyda, diuse per al deuant en Agulló, que sen anaua de Verdu Leyda; e apres sentint que lo dit Agullo no fahia lo cami ques pensaua, tornasen tira la via dels dits Castell e vila, e vench fins a les portes de la dita vila: e ess alli per los sobredits e altres, en ques diria era lo Canonge Planella, foren vbert les portes, e festejaren los tambe ab bombardes e spingardes, que li naffraren e m taren molta de sa gent e molts Rossins: e axi lo Rey ab los de sa gent se retrag atras e per los de la vila li fou parada batalla que dura ben XII hores: a la fi lo R se hague a retraure e anarsen, diu se per soccorrer a son fill lo bastart, que era e clos en certa part: e los sobre dits, ab lurs vitualles, restaren e son en les dites vila castell. Apres se es seguit que mossen Torrelles feu certa caualcada, e diluns tor ab dos Rocins que hauia presos a Castellcera, los quals se diu eran dels Peramol e apres don Hugo de Cardona parti de aci, es anat a la vila e castell de Miralcam ont ha presos e ab si aportats dotze Rocins de aquells del Rey, e moltes altres be ties grosses, e molte altre Roba, tanta com ni han trobada, que no hi han res lexat, quatre bous e mulles que lo dissapte pessat li hauien leuats e lin hauien manats, tot sen ho ha portat a Bellpuig. E la nit pessada hic parte lo dit mossen Torrell encara no es vengut: no se que ses dell, e perço nous ne puch res scriure per al p sent. Altres coses al present no hauem aci queus puga scriure, auisant vos que que occorrera tota volta que pler hi trobareu, vos ne scriure, offerint me prest tostemps per vosaltres e per aquexa Ciutat totes aquelles coses que a mi sian pos bles: e de Tarrega ab cuyta a VII de Juliol.

Mossenyors molt honorables.

Lo qui a vosaltres molt se comana: Berenguer Jurdi argenter.»

Lo 13 de Juliol de 1462, exiren de Vich cent ciutadans, (nombre que espera aumentaria ab los qui s' hi agreguessen d' altres llochs) ab lo intent de socorre Ramon de Planella, qui 's trobava á Olot en apurada situació. Los de dita Ciu confiaven «en nostro senyor Deu e en lo glorios Carles (aludint al Princep de V na) que hauran victoria e faran la honor de tot lo principal».

Cansats d' estar sense Veguer y Sotsveguer y de que 's dilatás la permanenci Barcelona de son Conseller en Cap Salvador Sala, los vigatans, ab data de 21 de liol de 1462, lo insten pera que retorne promptament, á fi de procehir al nomb ment de aquells oficials.

Sobre la designació de capitá de Vich, existexen dues letres dels Consellers aquesta ciutat, als Diputats de Barcelona, abdues del 29 de Juliol de 1462, que se blen un tant contradictories. En la primera, (responsiva á una dels Diputats, data

á 25 de Juliol, comunicant á Vich lo nombrament de capitá fet en favor de Joan Benet Ça Bastida) deyen que dit carrech lo exercia Ramon de Planella, (lo Canonge) capitá elegit pels propis Diputats, y llur Conseller en Cap, pregant á la Generalitat conferesca á Bastida lo carrech de veguer y batlle de Vich y Ausona. En la altra lletra se diu que los matexos Diputats han nombrat Capitá de Vich á Guerau dez Palau, y que los dits Consellers, contents del modo com fins aleshores lo Canonge Planella havia exercit lo seu carrech, los manifesten, que la gent de Vich, acostumada á seguir al Canonge per Bas, Besalú y altres llochs, no veuria bé trametessen altre Capitá qui hagués jurisdicció damunt del Canonge aconsellant lo nombrament de capitans de cinquanta homens (cinquantaners) baix lo seu comandament en favor de n' Antoni de Fontcuberta, Llorenç Durán y Salvador Prat.

En dit mes de Juliol de 1462, Verntallat passá ab sa gent per Ripoll, dirigintse vers lo rey Joan y en son socors.

Contigua á Vich hi havia la baronia de Llussá, la qual, axí com la de Pinós, pertanyia á n' Elionor de Peguera. En lo Llussanés s' havien mostrat algunes simpaties en favor dels remences, regnant certa indiferencia en pró de la causa de la terra. Axó mou als de Vich á aconsellar á les autoritats de Barcelona, trameten missatgers á dit territori, á fi de que, cooperant á la acció dels missatgers de Vich, obtinguessen de sos habitants llur adhesió y ajuda en lo mohiment general de Catalunya (29 Juliol de 1462).

A tot axó y en aquest temps, la reyna Joana havia sortit ja de sa apurada situació, mercés á la ajuda de les tropes auxiliars franceses. Ab tal motiu la regió Ausonesa se trobava amenaçada d' una gran invasió, de desastrosos resultats pels llochs forans quan menys. Vehent la sua salvació en la defensa dels passos y camins, escriuen á Barcelona los Consellers de Vich, recomenant se provehesca á aquest sol remey y donant altres consells á fí d' aminorar lo perill (27 y 30 de Juliol de 1462.)

Pel exércit catalá se deya que lo rey Joan pensava anar á Gerona á juntarse ab sa muller, atravessant disfreçat tot lo territori intermitg. Pervingué á Vich aquesta remor ab la arribada del donzell March de Planella, germá del Canonge, allí tramés pel Comte de Pallars, al obgecte de capturar á Joan II en lo cas de que intentás passar, instruhint á les autoritats locals de lo que devien fer per obtenir éxit en aytal empresa. Pot figurarse tothom ab quina sobreexcitació y estat d' ánimo s' entraria en lo mes d' Agost de 1462. En lloch del rey Joan, qui arribá á dos lleugues de Vich sigue Verntallat acabdillant sis ó set cents remences. Mes á despit de trobarse ja en aquesta Ciutat lo Canonge Planella, de retorn de ses operacions per avituallar y provehir á la defensa de Ripoll y Sant Joan, se veya privat d' atacar á Verntallat per falta de diner. Lo cabdill remença tirant Ter amunt, se dirigí vers Ripoll y Sant Joan, quals poblacions provà, inútilment, d' haver á ses mans, retirantse lo 10 d' Agost, vers la regió den Bas hon tenia son quartel general y lloch de repós. Mes altra missió lo portava allí, com era protegir lo passatge de la Reyna y del Infant al evacuar Gerona.

Los espies de Vich posaren en conexement dels Consellers aquest passatge de les Reyals persones: y sabent que lo 22 d' Agost se dirigien vers Besalú, instaren á la Generalitat y al Canonge, provehissen á la defensa y custodia dels passos. Gestions inútils puix ab la apatia ó impotencia dels afectes á la terra, contrastava la diligencia de Verntallat, quí durant estos dies d' Agost, no sols feu arreglar lo camí del *Grau Ça Cirera,* sinó que lo provehí convenientment de gent armada, destacanthi uns quatre ó cinch cents homens pera custodiarlo. Mercés á la precaució del remença, quan, en lo 27 d' Agost de 1462, una partida de tres cents cinquanta vigatans se dirigí á dit *Grau* ab propósit de trencar los passos, puix que no altra cosa podien fer per falta de forces, hagueren de tornarse á refugiar en la Ciutat per la

oposició trobada en los qui 'ls defensaven. Evidenciada la llur impotencia per impedir lo pas de la Reyna, aquell mateix dia reclaman de nou reforços qne may los venien, puix ab les sues soles forces, no podrán sinó atendre á la guarda de Vich.

En les derreries d' Agost de 1462, fou pública veu de que la Reyna se trobava á Coll-ça-cabra, rumor que desmentexen los Concellers de Vich als de Berga quan los hi preguntaren si era cert. En cambi deyen saber per llurs espies, que los francesos eren á les Poses (31 d' Agost de 1462).

Davant lo mohiment general d' avançament de les tropes de Lluis XI, les autoritats de Barcelona provehiren, que, tota la gent, bens y vitualles, se recullissen en viles y castells acondicionats pera defensarse. Lo 2 de Setembre los Consellers de Vich envien á dir á aquelles, no creuen convenient s' assenyale á Moyá com á punt de recullita, com tampoch se permeta fer altre tant als de Tona en son castell, per la poca seguretat que oferexen abdues forces; sinó que valdria més se recullís tota la gent á Caldes de Montbuy, Granollers y Vich tant solament, per llurs bones condicions de defensa.

La qüestió de la recullita portá dissentiments en los pobles. En March de Rocaguinarda y en Ramón Riera batlle de Tornamira, refusaven recullirse en la ciutat de Vich; y com Beamunt, qui llavors regía Catalunya en nom d' Enrich IV de Castella, tolerás se refugiassen en la sua força, los vigatans arbitren de Barcelona la supressió d' aytal permis, obligantlos á retraures en llur Ciutat, no sols perque la força de Tornamira no era per tenirse, sinó també per conceptuarho de justicia tenint en compte que Tornamira fou redimit de la jurisdicció dels Peguera y tornat á la Reyal Corona y agregat á Vich, ab diners propis d' aquesta Ciutat.

Prossegui esdevenint precaria la situació de Vich en lo vinent mes de Setembre. Per una part mancats encara de veguer y sotsveguer desde la remoció d' en Gueran dez Palau y Bertomeu de Rovirola; per altra part los francesos, desde Santa Marta de Vallors, per Sant Hilari Ça Calm se dirigien á la terra de Ausona: y á tot axó, era lo pitjor, que lo Canonge, ab la sua gent, s' aparellava á dexar la regió. De manera que los vigatans pregaren als Diputats, en data de 4 de Setembre de 1462, que al menys, lo Canonge, si se 'n hagués d' anar, dexás á Vich la sua gent, puix del contrari «per lo poch nombre de gent que tenim, e per la potencia dels pagesos qui tostemps treballen en donarlos tant com en ells es entrada», no 's veuen ab ánimo més que per defensar la Ciutat. Del remences del entorn, per més que firmaren la concordia de la Generalitat, no 'n fiaven gayre, puix per obres demostraven llur prava voluntat.

En altra carta (sense data) los Consellers de Vich tot fent constar la molta gent de sa Ciutat qui seguia al canonge Planella, demanen á la Generalitat, que per subvenir á son perill, aquest Capitá no 's mogués d' allí. En son context apar curiosa la frase d' invocació al Príncep de Viana, de que hi han altres mostres en lo mateix temps: «empero nostro senyor deu e lo sant Carles miraculosament hi han obrat.»

Sense resistencia, ó millor dit, ab molt poca que n' hagueren per Sant Hilari, los francesos entraren en Ausona. Notoris sigueren en la primera quinzena de Setembre los damnatges per ells allí comesos, tallant y saquejant les cullites y assitiant á Vich en tanta manera, que tots los correus interceptaven. Lo canonge Planella havia abandonat esta Ciutat per atendre á la defensa dels passos del Congost en La Garriga y La Ametlla. Mes també dexá soptadament estos llochs entrant á Barcelona, sens dupte en virtut d' ordes superiors. Foren aquestes una disposició de carácter general dictada pel Lloctinent Beamunt, revocant y anulant totes les capitanies y comisaries de guerra, á escepció de les del Comte de Prades, Pere Joan Ferrer, Francesch de Pinós y dels qui tenien en comanda ciutats, viles ó castells. Lo seu

móvil sigué acabar ab los abusos de molts dels capitans discorreguents per la terra, los qui, com succeheix en totes les guerres, vexaven als pobles en profit propi.

Lo Canonge Planella posá en joch totes ses influencies en la Capital Catalana pera ferse elegir novament Capitá. De quines gestions sabedors los vigatans, si be per una part demanen á Barcelona direcció militar ab socors de gent (18 de Setembre de 1462), per altra se manifesten satisfets de la disposició derogant les capitanies catalanes y referintse al per ells tingut fins aleshores, diuen «que no curaue sino de ocupar e pendre bens e no persona» y s' havia apoderat de molta cosa Per quin motiu dits Consellers treballaven perque no 's tornás á conferir al Canonge la capitania Ausonesa (20 de Setembre de 1462).

Crehent d' utilitat s' enderrocás lo castell de Sentfores, los Consellers de Vich, en 20 de Setembre de 1462, ho escriuen á son Bisbe, en aquell temps residint á Barcelona y fonamenten llur propósit en que «attesa la affrontacio que lo comte de Prades ha ab lo dit Comte de Modica, qui, sab vostra Senyoria, quina voluntat tenen, sta vuy en molta suspita a tota la terra, e seria millor per aquella (fos) totalment derruit.»

Lo 27 de Setembre de 1462, Vich, lliure de la invasió dels francesos que havia devallat á altres regions, se gaudí de les noves pervingudes: del Ampurdá, que lo Baró de Cruilles, en la presa de Sant Morí, havia capturat á la dona y familia de Pere de Rocabertí; y de Barcelona de que estava proper á arribarhi un reforç de Castella haventse retirat, los francesos, del siti de la Ciutat. Aquell mateix dia pogueren interceptar un correu de Joan II, qui portava lletres amagades dins un barrelet de vidre, les que de Vich foren trameses á la Generalitat.

Lo 24 d' Octubre de 1462, se temé molt per la sort de la vehina parroquia de Gurb, contra la que Verntallat y Vilacetrú preparaven venirhi damunt desde lo proper castell de Besora en lo que hi acopiaven molt forment. A darrers d' Octubre los remences devallaren á la Plana devastantla tant com pogueren.

També en aquests matexos dies, los Consellers de Vich sospitant novament de la fidelitat del Veguer, Sotsueguer y Sotsbatlle, los hi revoquen llurs nombraments, provehint los cárrechs en persones de major confiança.

En lo mes de Novembre de 1462, ocorregueren alguns disgusts en la Plana ab remences afectes á Catalunya, los qui se sentiren agraviats de que certs carlans de castells no servassen los pactes de la concordia estipulada á iniciativa de la Generalitat. Si be en ella se 'ls eximia d' obres y altros serveys, emperó los carlans pretenien obligarlos á contribuirhi com en temps passat. Al reclamar en contra d' esta inobservancia als Diputats y Consellers de Barcelona, la autoritat popular de Vich, lo 22 de Novembre, recomana dit negoci als Sindichs que tenia en la capital Catalana, pera que ajudessen als dits pagesos en llur justa pretensió.

Acabá lo Novembre de 1462 ab continues amenaces den Verntallat y Vilacetrú contra los vigatans. Dits remences prosseguien replegats entre Besora y Sora, ab més de cinch cents homens, desde allí se corrien á la Plana y allí hont hi sabien contraris de Joan II. Per aquest motiu, quan lo Abat del Estany pretengué traure gent del vegueriu d' Ausona, per agregarla al sagramental que preparava en socors de Manresa, s' hi oposaren los Consellers de Vich relatant á Barcelona los movils de llur oposició (30 de Novembre de 1462).

Lo donzell March Planella, germá del renomat Canonge, apareix present á Vich en calitat de Capitá per combatre á en Verntallat, á primers de Desembre de 1462. Eren aquestos Planella, qui tan esforçats se mostraren á combatre los partidaris de Joan II, conexedors d' aquexa terra, puix procehien de Moyá, en qual vila pochs

anys abans, hi trobám residents dues diferentes branques, donant ja mostres d' esperit animós y guerrer (1).

Beamunt ordoná á Planella socorregués á cert Capitá, á qui los remences tenien sitiat á Amer emportantsen alguna gent de Vich; ordre que no cumplimentá desseguida, puix los Consellers de Vich, lo 10 de Desembre 1462, s' encarreguen d' escusarlo, davant lo Lloctinent, de portarla á execusió, alegant la poca gent que hi ha á Vich, insuficient pera sa defensa, tenint en compte no poden comptar ab socors de fora «per la poca voluntat que los pagesos tenen en lo benauenir de la terra.» La réplica que Beamunt los feu, lo 13 de Desembre de 1462, era que; «en no hauer soccorregut en March de Planella de gent, nos descontentam molt. Per tant, attenta tal e tanta necessitat, per la present vos pregam e encarregam e manam, vullau dar docents homens al dit March de Planella perque ab aquells ajustats ab los Cent Cincuanta que ell te, puixa occorrer al necessari, e dampnifficar, proffligar, e prostrar les persones, cases, e bens, dels qui son ab en Verntallat, enemich publich, malfaytor, e dissipador» (2).

No era tot exageració aquest desitg dels vigatans de no voler quedarse sense lo socors de la gent d'en Planella, puix los remences no escassejaven llurs corregudes. En una d' elles, efectuada lo 17 de Desembre de 1462, Verntallat, apresoná á la muller del Senyor d' Orís, son fill, un capellá y altres persones, mentres se dirigien á Vich. A tots se 'ls enmená cap al castell de Besora.

A Vich causá sensació aquesta captura y pretenent rescatarlos dels remences, sortí una espedició, comandada pel Sotsveguer, la que, sens tenir en compte la inexpugnable situació del castell de Besora, (eregit dalt d' un aspre rocám assequible sols per un indret) portava la mira d' apoderarsen. Com era d' esperar, tenint en compte lo ben provist y guarnit que Verntallat tenia aytal Castell, fracassá la espedició, retornant á Vich lo primer de Janer da 1463, sens lo menor éxit, y havent guanyat una ferida en la empresa, lo predit Sotsveguer.

En aquest entremitg lo 18 de Desembre de 1462, instat pels Consellers de Vich, lo Sotsveguer tenia ocupat lo castell de Sentfores, propietat del Comte de Modica, llavors presoner per enemich de la terra. No disposant, la Ciutat, de gent sobrera pera guardarlo, preferia son enderrocament abans de que se 'n poguessen servir los enemichs, comunicant est modo de pensar als Diputats, no atrevintse á pendre per ells sols tan seria resolució.

Durant lo mes de Janer de 1463, sovintegen los fets d' armes en la regió de Ausona. Lo dia primer d' any, sexanta remences cometeren alguns damnatges á Sant Juliá de Bellpuig y per altre nom de Vilatorta. Lo Abat de Sant Joan acabava de portar á Vich alguns socors, ab lo que s' aparellaven á combatre al enemich.

Atesa la concurrencia del temps, urgía á Vich empendre algunes obres de reparacions en les muralles, torres y valls, solicitant, los Consellers, autorisació, per vendre censals morts fins á la quantia de mil lliures. Accedí lo Lloctinent á la petició per decret de 24 de Janer de 1463, permetentlos també estraure grans dels pobles vehins y ferne acopis en la Ciutat (3).

(1) En 1437 residien á Moyá lo donzell Pere Planella, senyor del Castell Nou de la dita Vila, y lo donzell March de Planella. Lo primer en 1440 aná á Italia ab lo rey Anfós, á combatre en la sua host. Abdós Planelles se presenten en aquells anys capitanejant una bandositat molt forta, endreçada contra lo donzell Bernat Gassius, senyor del castell de Gallifa, castell bastant proper de la vila de Moyá, si be ja en territori del Vallés (*).

(2) Registre 6 Intruso foli 23 (Arx. Ar.)

(3) Registre 4 Intruso foli 21 (Arx. Ar.)

(*) Registre 3131, foli 10 (Arx. Ar.)

A mitjans de Janer de 1463, los remences dividintse per esquadres, tractaren d' avivar la campanya ab una acció simultánea contra diferents indrets propers á Vich, ab la mira d' aislar aquesta Ciutat. Mentres una atacava lo potent castell d' Orís, altra 's dirigia vers Llussanés ab propósit d' ocupar lo de Sentfores, del que n' era carlá Pere Staper. A més una tercera esquadra cometia damnatges á Manlleu, trencant molins y portantsen quants draps y farines hi trobaven pertanyents als ciutadans de Vich y dexanthi en cambi les que eren de pagesos. Temerosos, y no sense motiu justificat, los Consellers de Vich, demanen á Barcelona un bon Capitá y socors de gent, puix del contrari enderrocarien los castells de Sentfores y de Voltregá. La custodia del primer la havien atesa, ocupant rendes que la Comtessa de Modica en ell hi tenia, fins á subvenir á les despeses de sa guardia y defensa. Si en la present ocasió no arrunaren lo castell de Sentfores, crehem no tardaria en ferse, puix de Beamunt parti la orde de enderrocarlo, acullintse á Vich lo carlá Pere Staper.

A fí d' expelir d' enemichs l' Ampurdá y regions vehines, Beamunt enviá á la part alta á Fra Joan de Pinós ab lo Canonge Planella, ab encárrech de recullir de la vegueria de Vich y d' altres vegueries la més gent possible (Febrer de 1463), mentres que de la part baxa se 'n encarregaven lo Comte de Pallars y Joan de Torres.

En la vegueria de Vich se facilitá alguna gent al Canonge, si be prompte la reclamaren per haverla menester.

Lo Canonge y Fra Pinós, passant á Olot assitiaren la Iglesia, que servia de refugi y castell als remences. A fi d' obligarlos á alçar lo siti, acudiren en sa defensa moltes companyies remences posant en no poch perill al exercit sitiador, obligant al Canonge, á mitjans de Febrer de 1463, á reclamar de Barcelona reforç de tropes. Los Consellers de Vich, lo 17 de Febrer també escrigueren á Beamunt indicantli quan convenient seria que lo Comte de Pallars y lo Baró de Cruilles treguessen al Canonge de sa apurada situació. Son germá March hi acudí ab algun reforç y en los combats haguts per los dies 20 de Febrer, tingueren ells la millor part.

Tant apurat com lo Canonge se trobava lo Comte de Pallars en ses operacions. Al caure damunt Banyoles, en la segona quinzena de Febrer, obligá als remences á refugiarse dintre los potents murs del Monestir, metentloshi, lo Comte, estret siti. Avisat lo capitá de Gerona Rocabertí, aplegá una host de cavalls y acompanyat d' un dels jurats de Gerona ab lo penó de aquesta ciutat, entraren de nit y secretament al monestir per una porta forana. En estes condicions lo 26 de Febrer de 1463, no dupten, los remences, en donar batalla al de Pallars, obligantlo á evacuar Banyoles y recullirse á Besulú, pera més avant retraures dintre la amurallada vila de Figueres. En ella estava lo 5 de Març, esperant ab ansietat la arribada del capitá Mendoça *el Prestamero*, puix Joan de Torres ab sa companyia acabava d' abandonarlo.

Davant del éxit poch favorable de la doble espedició enviada á en Bas y al Empurdá, Beamunt procurá, desde Barcelona, atendrehi del modo que li fos possible. Pera socorrer al Canonge, lo 24 de Febrer de 1463, demaná gent á les viles de Manresa, Berga, Solsona, Ripoll y Vich, mentres per ajudar al Comte li preparava sis cents cavalls baix lo comandament de Mendoça y de Rui Diez, son nebot, los qui sortien de Barcelona lo 3 de Març lo primer, y lo 4 de Març lo segon.

Un d' aquests reforços, lo tramés a Canonge, compost de 30 cavalls y 300 peons, prengué la via de Vich al marxar vers en Bas, mentres lo Comte de Pallars efectuava un mohiment vers Olot. Llur obgecte era cooperar á una acció general contra Verntallat, y pera esser més fructuosa, Beamunt solicitá, en data de 9 de Març de 1463, la ajuda de Vich y altres llochs propers, puix convenia aplegarhi molta gent.

Inútils esforços. Fortificats los remences en los inexpugnables castells de Milany, Besora, Cabrera, Hostoles y demés llochs forts d' aquella regió (que tota era remença), lo intrépit Comte de Pallars, lo 21 de Març de 1463, feya la via de Vich sense haver lograt aventatges positives.

Segons sol succehir sempre que hi han mohiments de gent armada, alguns criminals, pretestant parcialitat, cometien robaries y altres damnatges, essent separats de la pau y treva per les autoritats de Vich. Recorregueren á Beamunt en súplica de que revocás aquest apartament, y los perdonás, donant lloch á una carta dels Consellers de Vich al Lloctinent per evitar succehís aquest mal exemple (8 de Març de 1463).

Lo 13 de Març de 1463, fou pública veu que Damiá y Ponç dez Callar, en altre temps veguers de Vich, ab la sua gent pretenien barrayar aquesta Ciutat, axí com se sospitava de la fidelitat del Baró de Cruilles.

Lo 18 de Març de 1463, los Consellers de Vich proposen al Llochtinent sie enderrocat lo castell de Torelló propietat del Comte de Módica. Era aquest un mal castell, vingut á terra en los grans terretrémols dels pobles de les vores del Ter, de any 1427. Al començar la guerra, alguns pagesos, afectes al Principat, lo habilitaren construinthi unes molt flaques tapíes, haventlo conservat y guardat per la terra lo Procurador del Comte. Mes al present, aquest Procurador, temerós de que los remences lo matessen, se disposava á abandonarlo. Y com si quedava desamparat los remences se 'n apoderarien, d' aquí que á Vich desitjassen son enderrocament.

Justificats elogis prodiga Beamunt als vigatans, al respondre á sa carta precedent en data de 21 de Març de 1463, acordantloshi com provinents de bona guerra, tot les robes y bens dels rebelles. Lo seu tenor es com se segueix (1).

«Lo Rey etc.

Lo Loctinent general etc. Amat e feels de la Mtat. del Rey nostre Senyor: N som informats que vosaltres, per seruey e benefici de la terra, stau concertats cert nombre de gent ab la qual sou ya anats diuerses vegades, e encara enteneu summa vigilancia anar e enuadir e perseguir los rebelles del Senyor Rey e perfid enemichs de la republica de aquest principat, qui continuament se sforcen en deu rar aquella. En favor de la dita cosa, e perque millor pugau executar vostre b proposit, vos donam de bona guerra tots e sengles robes e bens mobles dels d rebelles e enemichs a on se vulla sien, los quals vosaltres, en semps o departid ment ab la dita gent, pugau leuar de mans lurs ab força darmes, o en altra qualseu manera, exceptats los bens de Sglesies, a que no volem sia tocat á vn pel. Los qu bens de rebelles e enemichs dats a vosaltres e als qui ab vosaltres iran, de bona gu rra, com dit es, volem e ordenam sien partits entre vosaltres e aquelles á vostre b parer. E dels dits bens de quina specia o linatge sien, no haiau a respondre de p alguna, ço es de quint o de altra part o dret qualseuol, a la Cort Reyal, o a nos, qualseuol manera, o a altres Capitans pertanyent. Dada en Barchinona a XXI mes de Març del any de la natiuitat de nostre Senyor Mil CCCCLXIII.—Fr Joan d. B.

Als amat e feels de la Maiestat del Rey nostre Senyor en Joan Torrelles, donze veguer, e Pere Riber Sotueguer de Vich e de Osona.»

Lo Rey etc.

Lo Loctinent general etc. Amat e feels de la Maiestat del Rey nostre Seny Reebut hauem vostra letra ensemps ab certa informacio. E vist e ben entes lo co tengut en aquella, e oyt a ple lo Sotueguer en tot ço e quant sobre axo de part v

(1) Registre 6 Intruso foli 78 (Arx. Ar.)

tra nos ha volgut dir ne explicar, li hauem dada nostra resposta el hauem plenament informat de nostra intencio e voluntat. Perqueus pregam e encarregam tant stretament com podem, que, donant fe e creença al dit Sotueguer, vullau mettre en execucio lo que per ell de nostra part vos sera dit, com de vosaltres comfiam. Dada en Barchinona a XXI del mes de Març del any de la natiuitat de nostre Senyor Mil CCCC L XIII—fray Joan d. B.

Al amat e feels de la Maiestat del Rey nostre Senyor los Veguer e Consellers de la Ciutat de Vich.»

Bernat de Peguera senyor dels castells de Besora y de Montesquiu, molt afecte á Joan II, ab alguns gascons de sa companyia, se 'n entrá en lo Llussanés robant y saquejant la regió. Mes poch afortunat sigué an aquesta correguda, puix apresonat pels pagesos del Llussanés fo conduhit á les carcers de Vich. Aquí tractaven d' executarlo lo mes prompte possible, en escarment de rebelles. Emperó sa Mare gestionava son perdó, ó quan menys se dilatás la execució, logrant aquest últim estrém, puix lo 2 de Setembre de 1463, Peguera prosseguia viu y encadenat. Les instancies dels Consellers de Vich al Lloctinent pera que decretás esta execució (puix lo contrari fora mal exemple pels pagesos que 'l prengueren) eren continuades: en la del 22 de Maig de 1463, alegaven com á motiu poderós per decidirho, lo haver penjat, Vilacetrú, á un pagés afecte á la terra; en la del 20 d' Agost de 1463 esplicaven com Bernat de Peguera «stant ben ferrat, per tres vegades ha trencat los ferres per fugir de la preso, e de fet o fora, sino que cascuna vegada es stat sentit: empero ell tots jorns continua de trancar la preso e fugir de aquella.» No sabém la fi del presoner remença.

La nit del 2 d' Abril de 1463, lo Sotsveguer de Vich «stant en aguayt que ab molta gent nostra mes hauia contra los enamichs en vn territori per ells tingut dit de Sau, hage grandissima brega ab ells qui eran molt maior nombre.» La circunstancia d' esser de nits quan se combateren motivá hi haguessen poques morts per abdues parts. Lo Sotsveguer retorná ferit de la espedició.

Davant les quexes alçades per alguns feels á la causa catalana, motivades per vexacions dels oficials reyals, á instancia dels Consellers de Vich, Beamunt procurá ab ses ordres evitar sa continuació (16 d' Abril de 1463).

Preocupava no poch á les autoritats barcelonines lo progrés que feya Verntallat com á cabdill y director de la guerra en la Montanya y á en Bas. Volent oposarli un capitá de prestigi y valiment, pensaren ab Mossen Arnau de Vilademany y de Blanes. No podien escullir millor la persona: ben volgut d' aquelles regions, hon, entre altres territoris, posehia la estesa baronia de Taradell, ben vist en lo Principat per haver exercit, entre altres carrechs, lo de Governador General de Mallorca (1451), y tan ben vist, que en 1461 la ciutat de Barcelona instá al Rey perque Vilademany fos nombrat Governador General de Catalunya, com á medi de acabar bandositats, ell feu concebir molt bones esperances.

Lo 29 d' Abril de 1463, Vilademany fou nombrat capitá del sometent á guerra, damunt de qualsevols capitans, per combatre á en Verntallat, en les vegueries de Vich y Ausona, ó allá hon fos (1). Vilademany apareix en campanya en lo 18 de Maig de 1463, combatent als remences en lo Cabrerés. En dita data se trobava á Rupit hont rebé pólvora y gent de reforç dels vigatans, ensemps que lo avis de que Pere de Rocaberti, remença, ab quatre cents cavalls y molts peons de la força de Gerona, y Damiá Callar desde Puigcerdá, ab 200 rocins, y 1000 peons gascons s' aparellaven pera combatrel. Lo castell de Rupit, que pertanyia á la viuda de Jofre

(1) Registre 6 Intruso foli 95 (Arx. Ar.)

Gilabert de Cruilles y á llur fill Jofre Gilabert, per motiu de seguir la causa de la terra, acabava de esser obgecte de donació. En data de 2 de Maig de 1463 Joan II lo havia donat á un tal Jaume Guitart, feel á sa bandera (1).

Mentres los remences verificaven son mohiment de concentració de forces al Cabrerés y á Olot, per sorprendre á Vilademany, aquest, desde Olot, se recullia tal vegada forçadament á Sant Joan de les Abadesses, (puix que á Olot dexá en mans dels remences una bombarda grossa) esperant socors de 200 rocins, que, pels Consellers de Vich era reclamat ab molta instancia á les autoritats de Barcelona. Com los vigatans, lo 23 de Maig de 1463, haguessen rebut pólvora de Barcelona, destinada al Capitá Catalá, s' organisá á Vich una espedició en son socors, composta de gent de peu, á la que dirigien Montrodon, Cruilles, Ponç de Malla y sos germans.

Lo 24 de Maig de 1463, foren apresonats á Vich los cinquanta homens que Vilademany dexá al Mallol pera custodia de dita força, á causa d' haver abandonat lo punt. Segons sembla, vegentse combatuts per molts enemichs de peu y de cavall, trobantse freturosos d' aygua y falts de Capitá, feren senyals demanant ajuda á Vilademany resultantlos de tot punt inutils. Sols en vista de llur impotencia desampararen lo lloch.

Un fet semblant succehí ab altres cinquanta homens que Vilademany dexá en custodie del lloch de Sant Esteve, los qui, assitiats per tres cents peons y alguns rocins y faltats de tot socors, desampararen lo lloch confiat á llur guarda.

Tant los del Mallol com los de Sant Esteve, tancats en la presó de Vich, esperaven lo retorn de Vilademany pera saber llur sentencia. Lo Capitá d' Ausona determiná enviarlos á galeres per escarment dels qui 's trobessen en situació consemblant, sentencia que no sabém si 's portá á cap, per lo molt que s' interessaren los vigatans, fins los matexos Consellers (29 de Maig de 1463), pera obtenir llur perdó.

Lo 26 de Maig de 1463, arribá á Vich nova de la treva de tres mesos firmada entre los reys de França y de Castella y en la que hi venia compresa la guerra de Catalunya, treva començada á correr lo 23 d' Abril derrer. Ella motivá alguna confusió y disgust á Vich, puix al intimar la treva, lo Veguer, á en Verntallat, aquest li respongué trametentli copia de la concordia feta entre los dos Reys, concordia desventatjosa per Catalunya y de la que no 'n tenien copia los Consellers de Vich. Axó los exasperá escrivint encontinent á llurs síndichs de Barcelona, (31 de Maig de 1463) manifestantloshi no cumplir com devien, y adjuntant á la carta una copia del escrit de Verntallat perque 'ls indicassen si los fets son tals com allí 's deya.

A consequencia de la treva, regná tranquilitat á Vich durant lo Juny y Juliol, a vegades interrompuda pels remences del castell de Besora, los qui, contra tota art de cavalleria, feyen algunes corregudes, robaries y damnatges. En aquest temps son dignes de notar los apuros de Vich per la estretura en que la posava la falta de blats y forments, que envien á buscar de Barcelona, axí com los esforços dels Consellers pera contrarrestar los treballs que dins la Capital feyen alguns de la bandositat de Vich á fí d' obtenir per hu d' ells la Capitania d' Ausona, lo que califiquen de *portar á total destrucció* aquella comarca.

En la segona quinzena de Juliol se noten aparellaments per les futures campanyes en un y altre camp. Entre les remors que circulaven, Damiá y Ponç dez Callar propalaren la de que estrenyerien á Vich apoderantse dels castells d' Orís y Sentfores y ocupant lo de Centelles, al qual podien ja considerar com á seu (13 de Juliol de 1463).

En lo monestir de Sant Pere de Casserres, antiga fortalesa franco-catalana ma-

(1) *Liber Patrimonii Regi*, volum V, foli 1210 (Arx. Ar.)

gistralment emplaçada al cim d' enesprat cingle en una península del Ter, allí hon aquest riu se 'n entra á les Guilleries, tractá fershi fort lo seu prior Fra Vicens de Castellbell, molt adicte á la causa de la terra. Los Consellers de Vich, lo 27 de Juliol de 1463, li aconsellen desampare aquella força y 's recullesca ab tota sa gent, vitualles y bens, dintre los murs de Vich, hon li comunicarien altres coses que á la ploma no fiaven, recomenantli 's posás en camí ab la major pressa, puix de la triga ne podia reportar gran perill. Fra Castellbell lluny d' escoltar les advertencies dels Consellers, persistí en son progecte de fortificarse á Casserres y maná, sots certa pena, als homens del territori de Roda, que dintre lo termini de tres dies, se recullissen, ab llurs bens y viures, dins de son monestir. Aquestes conminacions del Prior, motiven dels Consellers de Vich li escriguen de nou manifestant estranyesa del que fá (9 d' Agost de 1463), tenint en compte les ordres circulades de que «tota dita terra Dosona ab lurs biures e bens sien tenguts de recullirse dins aquesta ciutat», puix les demés forces de la regió no estáven dispostes á guardarse, per causa «de les traicions que hi concorren», majorment quan contra d' ell se 'n maquinaven algunes, y acaben demanantli la revocació de 'la orde espedida als habitants del territori de Roda.

Durant la treva de tres mesos entre França y Castella, una embaxada dels Diputats y Consellers de Barcelona passá á tractar, ab Lluis XI, de prosseguir les relacions comercials ab Catalunya, axí com reclamar contra la indeguda ocupació de Bagá pels Capitans Francesos, als qui aquell Sobirá doná cárrech de pendre possessió de les poblacions qui formaven part dels comtats de Rosselló y Cerdanya. La Embaxada fou rebuda en audiencia á Xartres lo 5 d' Agost de 1463. Curiosa entrevista sigué la dels catalans ab Lluis XI, axí com la resposta que aquest los doná molt agradosament. Parlant de la ocupació de Bagá, digué «que ell ho ignoraue tot mostrantse portarho molestament aiustanthi que les coses dites al dit Johan Brujo e mossen Copons, Johan de Barcegui e Rey darmes, ell les seruaria fahent les coses hauia offertas encare molt maiors. Car ell era cathala, com hauia dit, e ses gents daquesta orauant ni ell, no farien oppresions a Cathalunya ni a Barchinona, e no dubtassen que ell no era Castellá qui de lurs promissions res no seruaue, ans era ffrances e cathala seruant veritat, pregant nos la li seruassem, e moltes altres rahons ab molta humanitat dix lo dit senyor, ab gest molt alegre e de bona voluntat: e encontinent dix ell scriuria sobre lo dit cap al gran manaxaut, manant li se informas si la dita vila de Baga era del Comtat de Rossello e Serdanya o del principat de Cathalunya, e trobat que fos del dit principat, ell prouahiria a total indempnitat del principat de Cathalunya, manant tentost les prouisions esser posades» (1).

Terminarém lo present capitol ab la relació feta pels Embaxadors catalans del concepte en que era tingut, en la Cort de França, lo Lloctinent general de Catalunya Fra Joan de Beamunt y alguns de sos companys de causa, puix la historia se ha encarregat de mostrar com resultaren cumplirse les profecies ó simil de Lluis XI. Al ensemps es digne d' observarse lo progecte abrigat ja en 1463, de fer francés al Principat Catalá, no sabém si patrocinat pel propi rey Joan II, qui, començant á desconfiar de que pogués seguir conservantlo, pensaria treure partit d' un plet perdut. Lo fragment que transcriurém fou datat á París lo 2 de Setembre de 1463.

«Nosaltres hauem per certs, per moltes vias, que axi per lo Rey de Ffrança com per altres coadjudants seus entre los quals ne ha alguns Ciutedans de aqueixa Ciutat, es treballat que per fas o per nefas aqueix principat sie ffrançes, no curant si los ligams ab los quals nosaltres mateixs nos som strets al Rey de Castella, son dis-

(1) Efectivament, molt prompte obrá, lo sutil Monarca francés, puix aquestes provisions les espedí en la forma per ell promesa, al cap de tres dies, ço es lo 8 d' Agost de 1463.

solts o no, ne curat encare si tal cosa es vtil al principat o no. Aquestes coses die
ha son algun tant sentides, pero no ab tanta feruor com vuy nosaltres sentim. Ca
infformat lo Rey de Ffrança, pero no sabem qui, que don Johan de Beamunt e
gran contrari en aquest negoci, com exercesque la jurisdiccio aqui per nostre Rey
senyor, e stant axi los treballants aqui per ell no poden o no gosen ten apertame
maneiar aquest negoci: siñs ha comptat, propio motu e sens precedent raho, vn mi-
racle qui diu en lo passat ses sdeuengut en vn bosch prop aquesta Ciutat, ço es, qu
los Nauarros, qui eren açi en cert nombre, volents trahir aquesta Ciutat ab cert gin
de vn home de sciencia qui prehicaue deffora prop en lo dit bosch, tragueren lo p
ble sens armes, e com foren defora donaren sobre ells, fahents ne gran naufraig d
que es restat, disponent Deu, que de aquell bosch tallant los arbres de la part ho
stauen los Nauarros, lançant los en layga, se affonen encontinent, e tallant aquells d
la part hont staue lo poble, lançant los en laiga, nos affonen. Concloent lo dit Rey
que los Nauarros son gent maluada e disposta a fer trahicions, e que nosaltres e aque
xa Ciutat sen guardas axi dells com de Castellans, aiustanthi que aqueixa Ciutat ne
hu appellat Johan de Beamunt dispost molt a tota maluestat, e que farem be que
fiem massa dell. E apres lo dit senyor Rey es anat a cassa en aquella part de aque
bosch, e trobant si un seruidor del Abbat, loy torna dir, mostrant li lo bosch, e co
matent li quens digues quens guardassem de Castellans e Nauarros, e signantme
del Johan de Beamunt lo qual si aqueixa Ciutat no sen guardaue faria qualque ma
uestat. E encare apres nos es stat dit per altres qui loy han hoit dir tostemps, mo
trants en gest e en paraules que lo dit don Johan li fa gran nossa en aqueixa Ci
tat. Be hauem nosaltres per cert que ho diu lo dit senyor per informacions que
fan homes de aqui mateix, pensant esser Comtes si Cathalunya era ffrançesa, e err
se, car haien per cert que en aquell cars, o ells o als seus, vendran en punt que
gossaran dir sien homens: lo dit senyor es de tanta benignitat e justicia que si sin
tres informacions no eren ell se arreeglaria en altre forma, e no curaria cerquar
coses de les quals vuy instant aquell se entramet. Mes auant, per corroboracio
les dites coses, auissam vostres grans sauiesas, com hauem sentit que mossen Gal
ran Oliuer, qui, com saben vostres grans sauiesas, es açi per lo Rey Darago, ha
al dit Rey de Ffrança, com ell coneix que Cathalunya es perduda per lo Rey Dar
go, e ques treballaria fos del dit Rey de Ffrança, e que ell, pus ha fet quant podia p
lo Rey Darago, e es lultim de potencia, e no li resta pus fer se vol condonar en
que fer pusquen, e ha delliberat donarse al dit Rey de Ffrança e per ses forçes tr
ballar lo dit Principat sie seu: e que les gents de aquell son en tres differencias: v
volen ja lo dit Rey de Ffrança e aquests son molts e han gran part en aqueixa Ci
tat: altres resten de la oppinio del Rey Darago e de aquests hi ha molts parents s
e personas qui son de sa oppinio e aquests ell ab sos treballs los fara adherir a
part del dit Rey de Ffrança. Resta ni alguns qui tenen la oppinio del Rey de Cas
lla al qual per lurs necessitats se son donats, e aquets treballant hi tost seran port
a la oppinio dels altres. Empero ha hi dos contraris, ço es, don Johan de Beamun
mossen Copons. De aquests ell no pendria carrech de res de don Johan mes que
dit Senyor per los medis que li seran vists hi do lo recapte que ha mester que
non pendria negun carrech. De mossen Copons, dix lo dit mossen Galceran,
tostemps que lo senyor Rey trobara pler que ell se afronta ab ell deuant lo dit s
yor que jatsie entre ells haie alguna desamistat, que ell creu que tost seran au
guts, e que lo dit mossen Johan de Copons facilment sera conduhit en ço que lo
senyor volra. E aquestes coses dites per lo dit mossen Galceran son stades ab g
sacret reuelades al dit mossen Copons lo qual encontinent nos ha manifestades
axi veien vostres grans sauiesas, mossenyors molt honorables, totes aquestes co
e quin senyal fan. Car nosaltres no agradant nos e considerants aque vendrien

libertats de Cathalunya si les dites coses, maxime per la forma ques manegen, venien en effecte, ne stam tots alterats e hauem delliberat fer vos la present per la qual sien vostres grans sauiesas de tot certifficades e que res no puixan ignorar. E notifficant vos que, no solament per les vias explicades, mes per moltes altres, nosaltres sentim, que axi aqui com açi, se fa gran treball en e per los dits affers. Suplicants vos que axi en la vostre present anyada, com encare en la eleccio dels nouells Regidors, mostrant la present als conçells et alias, fassats tots los preparatoris qui fer se pusquen per obuiar a la perdua de tantes libertats que aqueixa Ciutat, en lo passat, ab tant de treball, ha obtengudes, les quals, per los dits maneigs, vos fem certs, si discretament e en la forma que de vostres sauiesas se pertany noy es provehit, vendrien a total perdua. A vosaltres açi no es res dit sien certes vostres grans sauiesas, que si lo cars si vindra nosaltres no entenem a fallir a les coses vtils e honorables en aqueixa Ciutat ne a la conseruacio de les libertats de aquella».

CAPITOL IV

ALTARRIBA, DIRIGINT LES OPERACIONS REMENCES Á AUSONA

Espirada la treva de tres mesos entre França, Castella y Aragó, apareix combatent en lo camp dels partidaris de Joan II, Bernat Guillém d' Altarriba. Lo Rey tenint en compte lo esforçat coratge, prestigi y valiment, que n' Altarriba, cap de bandositat, se tenia conquistat en la terra vigatana, lo nombrá Capitá General en tota la regió d' Ausona. En temps consemblant lo propi Soberá espedí altre nombrament en favor de Gabriel de Vilacetrú, nadiu qui era de Sant Hipólit de Voltregá y al qui apellida donzell, datat lo 15 de Juliol de 1463, y referint que, havent ell capturats los castells y termes de Besora, Milany, Llaers, Sora, La Guardia y Blancafort, li atorgava la capitania d' aytals castells y baronies (1). Coincidexen aquestos nombraments del Juliol, ab cert decret de Joan II que mostra com Verntallat perdia la sua confiança, segurament per quexes dels matexos afectes al Rey d' Aragó. Lo 23 de Juliol de 1463, aquest monarca expedí, desde Olite, una orde (2) limitantli en gran manera los seus actes y administració. De tot quan en ell se conté nos limitarém á dir que li eren nombrats dotze consellers, dels qui, los veguerius de Vich, Campredon y Gerona, devien elegirne dos cada hu; Pere Quintana y Matheu Calm, li eren imposats com á consellers nats; y los restants devien sortir dels pobles més propers al lloch de la residencia de Verntallat. Los acorts d' aquest consell eren executius ab tal de que hi assistisen sis de sos individus, per més que no pogués trovarshi present lo propi Verntallat.

Després de son nombrament, Altarriba feu grans preparatoris de gent per les parts de Manresa, á fi de venir damunt Vich (3). Aquestos ajusts se feren visibles

(1) Crehém exagerades les afirmacions del nombrament Reyal en quan á estes capcions de castells, de que parla lo Registre 3377, foli 103 (Arx. Ar.), tenint en compte trovarse en regió tota ella afecte als remences desde 1462, exceptats Ripoll y Sant Joan; axí com que los Peguera, Senyors del de Besora, figuraren en lo mohiment en favor de Joan II, desde que comensá.

(2) Registre 3441, foli 9, axí com en *Bandos y bandoleros en Gerona*, vol. II, pág. 149.

(3) No cal confondre aquestos preparatoris del Capitá General d' Ausona per Joan II en la regió manresana, de que parlen les lletres closes de Vich (Arx. Mun.), ab alguns fets d' armes del procurador Altarriba consignats en les *Cartas Comunas Originals* (any 1463, foli 86), del Arxiu Municipal de Barcelona. En una d' elles diuhen de Manresa que havent sortit gent «á fi de

á Vich en la tercera decena d' Agost, mercés á veure com s' encenien de nits grans fogates, tant en la casa d' Altarriba, com en la parroquia de Vilalleons y molts altres indrets d' Ausona.

Al tenirse conexement, á Barcelona, de que Bernat Guillém d' Altarriba s' aparellava á entrar en operacions, Beamunt, ab decret de 27 d' Agost de 1463, expedí edicte de presó contra la sua muller y fills, los qui vol sien portats á Barcelona. Ensemps mana al Veguer de Vich la llur casa «sia establida per vos de gent que tenga ben guardada aquella, que de la dita casa algun dan no vingues al dit principat.» Orde més facil de manar que de cumplir, puix Altarriba havia preses ses precaucions, y no l' agafaren desprevingut.

Del 28 al 30 d' Agost, Altarriba, ab tota sa gent de peu y de cavall, devia arrivar á la terra d' Ausona. Hu de sos propósits, se deya, era capturar á diferents vigatans, persones de consideració, al retornar de Barcelona hont accidentalment se trobaven. Per cert subgecte qui entrevenia entre los remençes Montcorb, Mallaré y altres de la adherencia de n' Altarriba, s' enteraren los Consellers de Vich, de que als dits ciutedans «sen manarien presoners, e que may los laxarien, se donchs lurs parents e acostats de la dita ciutat no donauen manera que la ciutat se donas al dit Rey Johan o ab gran quantitat nos rescatauen.» Axís es que en data de 23 d' Agost de 1463 ho referiren al sindich Vivet, perque tant ell com los altres vigatans qui hagen de retornar de Barcelona, prenguessen les majors precaucions, fentse acompanyar del nombre de gent indispensable pera lliurarse de n' Altarriba.

Aumentá la congoxa de Vich al finalisar lo mes d' Agost, per coincidir, ab la vinguda de la host de n' Altarriba, la sortida d' alguna gent de guerra ó gentils homens, que ordinariament residien en dita Ciutat, los qui passaven á ajuntarse ab lo Baró de Cruilles y eren ja á Granollers. Com les noves rebudes de la regió de Cardona sobre ajusts d' enemichs allí efectuats per combatre á Vich, quiscun jorn eren més alarmants, los vigatans preguen á Barcelona y á Gilabert de Cruïlles, fes-sen retornar á aquestos gentils homens, encomenant de passada posassen en ma segura la custodia del castell de Centelles. Dos d' aquests cavallers ausonesos eren Mossen Beuda y Ponç de Malla.

En lo precedent capítol insinuárem quan poch calia fiar de la fidelitat dels pagesos de la Plana. Llur problemática adhesió á la causa de Barcelona, á despit de firmar la concordia dels Diputats y d' altres demostracions externes, desaparegué en la molta part d' ells ab la arrivada de Bernat Guillem d' Altarriba á Ausona, puix eix, ab son prestigi, acabá de decidir en son favor als dubtosos.

No tardá en propalarse la veu de que n' Altarriba combinaria una acció general ab alguns cabdills remençes, contra Vich. Pera portarla á execució, á primers de Setembre de 1463, tant lo Vescomte d' Illa per les parts de Bagá, com Verntallat per les de 'n Bas, aplegaven molta gent, marxant, ademés, lo Roig Cruilles ab ... homens, á posarse á les ordes de n' Altarriba.

Lo 2 de Setembre de 1463, los Consellers de Vich demanen á Beamunt y als diputats, los hi trameten 50 peons y 25 cavalls en secors llur, recomenant novament no descuiden la vigilancia del castell de Centelles, puig temen vingui á mans dels remences, y que, per tant, hi establesquen un bon Capitá y gent pera guardarlo, quals despeses podien sortir de les matexes rendes de la Baronia. Motivaven la

socorrer e ajudar e subuenir al castell de Boxadors que poguessen recullir llurs viures e bla... lo procurador del comte de Cardona, so es Naltariba, ab gran multitut de rocins, serian exit... aurian morts e presos molts. E axi los aurian desberetats, en tant que aquesta ciutat roman d... solada, desbaratada, e de tot destroyda de deffensio, si per vostres honorables sauiesas (los Co... sellers de Barcelona) no es subuenguda.»

continuades recomenacions, confidencies hagudes, per les quals s' afermava ere, hu dels progectes de n' Altarriba, apoderarse d' aquest castell, clau del Congost, hont Marti Guerau de Cruilles havia de cuidar de incomunicar á Vich ab Barcelona, mentres les forces combinades d' en Bach de Rocabruna, Ponç dez Callar y Verntallat, ab los cavalls qui esperaven de Tárrega, havia d' ensenyorirlos de totes les forces d' Ausona y signantment de la Capital. Pera apoderarse d' aquesta, esperaven contar ab la traició ó tracte d' alguns de sos ciutedans. La inquietut que regnava á Vich en aquells dies, está sobiranament retratada per la següent carta del Capitol, datada á 5 de Setembre de 1463, plena d' interessants detalls.

«Molt Reuerents, Egregis, nobles, magniffichs e de gran prouidencia, Senyors. No porien pensar, las vostras grans Reuerencias, la bascha e congoxa que nosaltres pessam dels grans e irreparables perills e inconuenients, qui, en aquesta terra stan apparellats e crehem indubitadament se speren aseguir, per las concitacions dels pagesos, empres, mouiments e seduccions, que Naltariba fa tot die contra aquesta Ciutat, de que cahem en dupte que qualque jornada, ab alguna maltracta o perversa faccio, nons do desobre. Car vehem a vll, per dits de testimonis dignes de fe e a ell no malvolents avans en totes altres coses amichs, dels quals alguns en aço ell ha emprats e en quant en ell es stat seduhits, que ell treballa e sesforça, vltra lo predit, en metre en la plana Dosona, en Ponç des Catlar, en Bach de Rochabruna, e en Verntallat, ab aquells mes rocins e homens que pora. E encara ha tramesas letras la volta de Tarraga per hauer Cauálls a confondre e deuorar aquesta terra, e per tolre e leuar nos lo Sementer e las venemas, la qual cosa es totalment lauar nos la vida e gitar nos de la Ciutat, qui es ja afamada: e vltra aço hauriem sentit, que hic vol entrar ab Cauálls mossen Marti Garau de Cruilles quis vol metre en lo Castell de Sentelles, del qual, si promptament noy sera prouehit, seus contrari pora correr tot Valles e tapara tot lo cami de totes aquestes muntanyes. Nostre Senyor Deu perdo a aquells qui han donat loch al cambi fet de aquests homens, Car ells son causa de tots aquests inconuenients. Car si ells stiguessen en lo loch on be stauen, la terra fore fora de tots aquests perills qui porien esser causa de la destruccio de aquella. E per ço las comunitats de Italia, qui souin se vehen en tals trespassos, quant tenen vns homens de fet, ne per aur, ne per argent, ne per qualseuol interes priuat, nols lexarien. Car com se pertany ells attenen mes al interés del stat de la terra que a qualseuol altre. Per tant molt Reuerents Egregis nobles e magniffichs Senyors, recorrents per tanta necessitat, a las Reuerencias vostras, aquellas, axi affectament com podem, pregam e exortam, los placie, per custodia e deffensio daquesta ciutat e terra, al menys fer nos socorriment de XXV caualls e de L homens de peu acordats. E si cas era, lo que no pensam, forma no haguesseu, hauem delliberat ab los honorables consellers e consell daquesta Ciutat, per hauer lo dit socorriment, emprar nos de las peccunias de la boila de aci, pus ixen de la substancia nostra e fou imposada per deffensio de la terra. E nosaltres e la Ciutat que prestem axi mateix lo costat en tot lo que puxam, attesa nostra miseria, hauents plena confiança que la benignitat vostra prestara en aço paciencia, e attendra, que si la Ciutat era perduda, sius serie la bolla. E encara als altros irreparables dans e inconvenients qui, per la perdua de aquella, se seguirien e seguir se porien. Promptes a tot lo que las Reuerencias vostras de nosaltres volran ordonar, de las quals la Trinitat sancta sie special proteccio. De Vich a V de Satembre 1463.

A la ordinacio de vostras Reuerencias promptes—lo Capitol de Vich.

Als molts Reuerents Egregis nobles magniffichs e de gran prouidencia Senyors los diputats de general e consell lo Principat de Cathalunya representants.

Semblant als consellers e consell de Barchinona.

Item al Senyor don Johan de Beamunt, quasi similis.

Item quasi semblant al Senyor bisbe de Vich.»

Les forces combinades de n' Altarriba, Verntallat y Vilacetrú, hagueren bona fortuna en lo comensament de la campanya. Lo 7 de Setembre tenien en son poder lo castell de Torelló, molt ben situat dalt d' aspre é inaccesible penya y per tant defensable ab poch esforç, y los de Manlleu y Casserres. Tambè s' apoderaren, en lo camí de Taradell á Tona, de la casa den Montrodon, cavaller vigatá qui serví desinteresada y esforçadament á la causa catalana. En la presa del monestir de Casserres, portada á cap per n' Altarriba, anava en sa companyia lo prebere Mossen Sala, rector de la almoyna dels Torrents de la Seu de Vich.

Altarriba, al treballar per haver les demés forces d' Ausona, hu de sos cuydados sigué ocupar la pas del Congost, impossibilitant la ajuda que podia pujar del Vallés. Mentres los Consellers de Vich, d' acort ab llur Capitá, no veyen altre medi de salvació que demanar la vinguda de Gilabert de Cruilles ab tota la gent de son comanament, per expelir tantes tropes aplegades (7 de Setembre de 1463), los del castell de Tagamanent, davant la presencia dels enemichs en lo Congost, convoquen lo sagramental per anarlos al encontre. Aquest Castell, magistralment situat dalt del enesprat turó, que, al extrém del pla de la Calma, vigila lo Vallés y la regió Ausonesa, estava custodiat, en pro de la causa catalana, pel Batlle y demés pagesos del terme. Animosament expugnaren als remences y lo resultat del combat los fou favorable, apresonant á dos valedors de n' Altarriba, dels qui ell fiava molt, nomenats Malarts y Lluch Gili.

Al arrivar á conexement dels Consellers de Vich la captura d' aquestos dos remences, dirigintse als homens del sagramental de Tagamanent, los hi demanen los presoners, alegant que per mija d' ells pensen esser sabedors de grans é interessants novitats (10 de Setembre de 1463).

Si los de Tagamanent en la vorera oriental del Congost, batien als remences, en la occidental del propi riu, los de Centelles no dexaven d' ocasionárloshi altres disgusts, puix Galceran de Vilanova, capitá d' esta Baronia, y lo procurador Franc[esch] Splugues, encarceraren á alguns vehins sospitosos y tinguts per afectes al enemich.

Apoyava, n' Altarriba, ses operacions del Congost, en una casa forta nomenada lo castell Aguilar, situada en lo comensament del Congost, prop del coll que divideix les aygues que per aquest van al Besós, de les que per Vich van al Gurri y al Ter, valentli d' aquí lo nom de coll d' *Aygues-partides*. Era un castell antiquíssim, al que la documentació del segle XI lo designa ab aqueix mateix nom d' Aguilar y que á principis del segle XV pertanyia á la casa de Centelles.

Lo diumenge 11 de Setembre de 1463, lo capitá Monrodon al davant d' uns quants caballs y de 260 peons, comanats, estos derrers, per March de Planella, tractá sorpendre, en la vila de Tona, á n' Altarriba y Verntallat, los qui s' hi trobaven en companyia de 300 peons. Vingueren á les mans ab vivesa, y mesos, los remences, dues voltes en fuga, sobrevenintlos la nit, se retragueren al castell Aguilar, de hont, per falta d' artilleria, no era fácil tréurels. No 's contentá ab esta derrota y fuga lo valerós March de Planella, sino que, davant lo castell Aguilar, s' esforçá en haverlo, guanyant, en esta empresa, un colp de pedra que li llençaren de dins, y de que tost ne morí. La perdua, molt lamentable, del esforçat capitá Planella, fou la sola que hagueren los vigatans en eix combat. En quant als remences, diuse los costá vuyt homes morts, restantne molts de nafrats y entre aquestos lo mateix Verntallat.

Ab lo favorable éxit de aytal expedició y ab la arrivada del esperat socors que portaren lo Veguer de Barcelona y lo Canonge Planella, seguits de molta gent de peu del sagramental, s' avivá lo decaygut esperit dels partidaris de la terra. Los vigatans deposant del tot sa actitut defensiva convertexentse decididament en ofen[siva]

sors. Emperò no descuiden preguntar é informarse de si per les vores de Berga y Sant Pedor, atravessaven cavalls de Tárrega, que 's deya eren tramesos en ajuda de n' Altarriba.

Lo 18 de Setembre de 1463 lo sagramental comanat per lo Veguer de Barcelona y lo Canonge Planellà, sortí vers Sant Hipolit y al dia següent entrá en la casa del Pujol «hont hi havia molt de be.» Los Consellers de Vich pretenien arrasar esta casa, en cástich d' esser Pujol afecte als remençes, mes, al que sembla, no ho lograren per ara.

A Vich foren executats, aquests dies, dos ciutedans per conspirar en favor de n' Altarriba y contra la ciutat.

A derrers de Setembre de 1463, Altarriba rebé una comunicació del rey Joan, datada á Olite lo 12 de Setembre, facultantlo, junt ab lo Abat de Sant Pere de Camprodon, y ab Ponç dez Callar veguer y capitá de Camprodon, per resoldre si convenia á les necessitats de la guerra, arreglar la vella fortalesa de Camprodon, la que sembla 's trovaba emplaçada vers Frontanyá.

Ja es prou sapigut que, tant aquesta vila, com lo abat benedicti de Sant Pere Fra Pere Canadal, desde los comensos de la guerra se mostraren afectes á Joan II, en tanta manera, que aquest Sobirá concedí á la universitat de dita vila, la jurisdicció civil que lo Abat de Sant Joan, suposat afecte á la terra, possehia en los termes de Sant Juliá de Tragura, Sant Martí Ça-Roca, Sant Martí de Gaza, Sant Pau, Sant Salvador, Sant Martí de Tornarica, Sant Ponç d' Oliva, Santa Llucia de Puigmal y lo terme del castell de Lees y de Mataplana, tots del vegueriu de Camprodon (1). Realment Camprodon se fortificá, trevallant en la reparació y construcció de murs, no sols la gent de la Vila, sino los de la montanya, obres que en les derreries d' Abril del següent any de 1464, encara 's terminaven (2). Un decret de Joan II variá la forma de la prestació dels jornals per aquestes construccions, puix si fins aleshores, los pagesos hi contribuhien sols ab un terç, desde lo 18 d' Octubre de 1463, devien ajudarhi ab una meytat, á igual que 'ls vehins de la Vila. Obehí esta mutació, á que, al arreglarse la vella tassa, era la Vila molt poblada y poch la montanya; y en cambi en la época de Joan II la disminució de població de la primera contrastava ab lo aument de les pagesies (3).

Hu dels proposits del Veguer de Barcelona, d' acort ab los Consellers de Vich, era enderrocar la casa forta d' Altarriba, evitant servís de refugi als qui dampnificaven la regió Ausonesa. Ja pensaven en esta empresa, á derrers de Setembre de 1463, quan se 'ls veu demanar algunes tendes de campanya á la ciutat de Barcelona «per seruey de la gent qui deuia star al siti fahedor a la casa den Altarriba». En sessió de 1 d' Octubre, lo Consell barceloní, accedint á la petició, decretá, que avans les tendes s' extimassen en llur just preu, y que d' elles los vigatans ne donassen «bona e ydonea seguretat». En aquest endemig, Beamunt destituí, lo 5 d' Octubre de 1463, al zelós Montrodon del cárrech de Capitá del vegueriu de Vich, y als pochs dies (13 d' Octubre) en certa orde al Veguer de Barcelona li maná que sigués ell lo «Capita de aqueix exercit. e com a Capita e com a veguer e cap del sagramental, vos dirigiscau e façau la guerra, expugnant la casa den Altarriba e altres, e oppremint los enemichs segons de vos e vostra virtut se spera, car per lo canonge, veguer de aqui, e altres tots, sereu obeyt e axils ne scriuim.» En la propia orde se comunica al Veguer que los Consellers de Barcelona «han prouehit que quatre cents homens ben armats e pagats, munten aqui e pagueu los: los del sagramental e los altres sen

(1) Registre 3377, folis 128 y 154 (Arx. Ar.)
(2) Registre 3378, foli 53 (Arx. Ar.)
(3) Registre 3377, foli 150 (Arx. Ar.)

vendrau.» «Axi nous moguesseu per res, car gent haureu en sufficiencia, ab lo qu[e] los de aquexa Ciutat (Vich) faran, segons lo Sindich lur ha aci offert eus comunica[ra]. ra.» Finalment encomana al Veguer, per evitar questions de competencies ó contra[fu]furs que sens dubte s' iniciarien, no s' entrometés en res de «lo que toque la jurisdic[ci]cio del veguer de Vich, e a ell, com a jutge ordinari se pertanga.»

La orde de que acabém de parlar lluny d' esser veritable destitució de Montrodó[n] fou encaminada á evitar qüestions de competencia ab lo Veguer de Barcelona, p[er] la jurisdicció que aquest, per rahó de son alt cárrech, devia exercir fora de Vich, e[n] la direcció de les operacions. Mes en cap manera fou destituit de les funcions y co[m]mandaments que Montrodón exercia dintre la Ciutat, hont prosseguia desempenyant integrament lo seu cárrech, segons manifesta Beamunt en la anexa carta de 2[2] d' Octubre de 1463 (1).

«Lo Rey de Castella etc.

Lo Loctinent general etc. Capita: per los Sindich de aquexa Ciutat, e Conselle[rs] es notificada a nos, la querela vostra, per lo que scrit hauem al Veguer sia Capit[a] del exercit en aquexes parts, e vos e tots los altres siau a obediencia sua: al que[m] diem que es ver, pero en aquesta forma: que exint de fora de la Ciutat haia tal pr[e]minencia; pero stant en la Ciutat, no volem ne es nostra intencio vos siau priuat d[el] exercici de vostre offici, ans volem stant ell dins la Ciutat, per los qui seran de [la] Ciutat, sia a vos en vostre offici de Capitania obeit, e que ell nous hi contraste: d[e]... que son sota ell faça e mane com li parega. E si exira fora, vos e los altres obeir[eu] a ell. Dada en Barchinona a XXII de Octubre del any MCCCCLXIII.—Fray J[o]han d. B.

Al amat e feel de la Maiestat del Senyor Rey en Bernat de Montredon donze[ll] Capita de Vich.»

També 's presenta interessant altre carta de Beamunt de la propia jornada, p[er] referirse á incautacions de bens dels rebelles y anar encaminada á evitar los abus[os] que tant sovintejaven aleshores y s' han reproduit en totes les guerres similars.

«Lo Rey de Castella etc.

Lo Loctinent general etc. Capita. Jatsia vos ho haiam manat e sia cosa degu[da] encara a maior cautela vos manam, de cosa e actes alguns, tocants al offici ordin[ari] de veguer, nous empacheu. Car no hi hauriem paciencia. Ne cregau esser acquis[it] a vostre offici; ne volem mettau les mans en bens de qualseuol mascarats o en[e]michs, sino de aquells que ab la spasa e guerra faent conquistareu. E qualseuol [al]tres qne fossen de inculpats per enemichs de la terra, de les persones vos assegu[ra]reu, e los bens sien meses en sequestre per lo Senyor Rey, fins sia vist ques deu [de] aquells fer per los processos e enquestes que de tals fareu. E altrament no es nos[tra] intencio en actes de guerra sia procehit: com ab color de perseguir mascarats, mo[lts] mesquins son robats e maltractats. Feu en aquesta forma si voleu no procehisc[am] contra vos a culpa vostra. Dada en Barchinona a XXII dies del mes de Octobre [del] any Mil CCCCLXIII.—Fray Johan d. B.

Al amat e feel dela Maiestat del Senyor Rey en Bernat de Montredon, donz[ell] Capita de Vich.»

En los derrers dies d' Octubre de 1463, n' Altarriba amenassá de molt prop [la] ciutat de Vich, mentres n' estava absent Bernat de Montrodón, al qui enviet[en a] buscar ab cuyta, los Consellers, en data de 27 d' Octubre. Del cabdill remença, trovém escrits, per aquesta autoritat municipal, los elogis següents: «no cure les p[re]ses que fa aturarles se, ne aquellas fer rescatar, ans liberament las restitueix

(1) Registre 6, Intruso, foli 166 (Arx. Ar.)

aquells a qui son stades fetas, pus los puxe reduhir e tirar á la sua voluntat, sens rescat algu» (29 d' Octubre de 1463). Escrigueren, los vigatans, estes paraules ab motiu d' oposarse á que 's publicás la ordinació del impost sobre la sal y la canamasseria establert per la Generalitat, exposant que esta conducta contrastaria ab la de n' Altarriba y perturbaria als pagesos feels y essent en axó de llur matexa opinió lo Veguer de Barcelona.

Lo dijous 3 de Novembre de 1463 atravessaren per la regió d' Ausona 130 rocins y 50 peons mal armats, dirigintse á Gerona en secors de les tropes de Joan II.

Lo sagramental del Veguer de Barcelona estava tant disminuit de gent, al entrar lo Novembre, que no arribaven á vuytanta los homens que hi tenia, de manera que los Consellers de Vich demanaren á Barcelona trametessin 300 *acordats* ó assoldeiats. Segurament fan referencia al progectat siti de la casa d' Altarriba les segïents parraules de dita carta: «Nosaltres fins aci per falta de gent no hauem pugut fer lo que volguerem, empero prest ho volem strenyer: mes lo bombarder diu que ha mester per pus prest posar e leuar la bombarda, les rodas, e lo fusell, e la sola de ferre, sis perns grossos quiscu ab una bolla, e una rodanya, vuyt perns per clavars les mossas: diu es necessari parlarne ab en Manyans.»

Lo 4 de Novembre de 1463, la Iglesia y la Casa de Vilalleons (aquesta derrera pertanyia á la muller de Bernat Guillém d' Altarriba) foren preses pel Veguer de les mans dels remences. Al dia següent la segona restá del tot enderrocada. Los Consellers de Vich al comunicar tan llausaugera nova á Montrodon (qui sospitém se trobava á Barcelona) li demanen algunes pesses que 'ls fan falta per la bombarda, puix si les tinguessen diuhen farien altre tant ab la casa d' Altarriba. Igualment instan á Gilabert de Cruilles, no dilati lo socors que 'ls te promés, pretextant mal de peu, puix si tardava, romandrien frustrats y encara en gran perill y li recomanen no dexin de venir, ab ell, lo Canonge Malla, Roger de Malla, Mossen Beuda y Guillem de Gurb, los qui se trobaven aleshores á Granollers (12 de Novembre de 1463). Consequencia de tant reiterades instancies, fou la anada dels cavallers predits en socors de Vich, en defecte de Gilabert de Cruilles. Llur presencia en les operacions contra 'n Altarriba, se patentisá ab un fet remarcable en aquesta guerra y regió: la presó del renomat remença Vilacetrú, á qui s' havia posat preu en la Capital Catalana, per conceptuar sa captura importantíssima.

Lo 18 de Novembre de 1463 lo capitá Montrodon, ab los dotze cavalls ab que comptava y uns quants peons, no gayres, aná á apostarse en aguayt prop de la casa d' Altarriba. Entre los genets hi eren Guillem de Gurb, Roger de Malla y n' Argençola. Los rocins marxaren per una de les vores del torrent del *Quer* ó *riu-de-Peres* (junt al que sabém estigué y está encara emplassada la esmentada casa) y los peons per la oposta. En axó «seguis que essents en vista de la casa Daltariba, veheren alguns rocins e axi lo dit nostre Capita, Argençola e altres, tiraren deuers ells, e los vns tiraren la via Daltarriba e aqui ffou pres en Colomer, los altres se recolliren en la dita casa que nos pugueren hauer: lo dit Vilacetruu feu altra via e fou sort dona en ma dels homens de peu e per aquells fou pres, e axi lo Colomer fou pres per los de cauall, e lo Vilacetruu per los de peu.» Durant la brega, los remences que hi havien dins la casa d' Altarriba, en ajuda de llurs companyons, disparaven trets de ballestes, nafrant lo cavall de Montrodon. Lo remença Colomer, capturat, era fill del Capitá qui comanava la força de Gerona.

Plens de goig y ergull, los Consellers de Vich comunicaren tant favorable nova a Beamunt, dientli, que, si lo Capitá llur tingués gent suficient, pendrien la casa d' Altarriba, *desideratum* de dita Ciutat, puix no creyen estar tranquils sino desaparexien les guarides dels enemichs. No sols soliciten, per Montrodon, los 300 homens oferts per Barcelona, mes també reclamen los 500 florins promesos ab veu de

pública crida á qui capturás á en Vilacetrú, al obgecte de poder refrescar la sua gen Beamunt, ab data de 21 de Novembre de 1463, respón als Consellers gaudintse d la nova y encomenantlos perseverin en tals actes, puix dictará disposicions que hi serán de molta eficacia.

Seguí â la presó de Vilacetrú un insignificant incident, ço es, que n' Argençol ingressat á Barcelona, pretenia atribuirse la capció d' aquell remença, com á fet se personal, vegentse obligats á desmentirho, los Consellers de Vich, ab data de 3 d Desembre de 1463.

Lo coratge cobrát pels vigatans, ab aquestes aventatges, arrivá al extrem de qu suposant haver vingut, los remences, en notable decaiment, lo 21 de Novembre d 1463, reiteren á Barcelona, que si 'ls es enviat lo que necesiten per la bombard s' apoderarán de la casa d' Altarriba; per tant, si no poden haver socors, deman los trametin, al menys, les pesses per la bombarda.

Poca pressa portaven, les autoritats de Vich, á executar al remença Vilacetr puix conservantlo pres, miraven si 'l podien fer parlar, enterantse de progectes n' Altarriba, y tal vegada per son mijá, recobrarne alguns dels castells d' Auso qui tenia á ses mans lo cabdill de Joan II. Com aquesta dilació en executarlo s' in terpretás desfavorablement á Barcelona, hont suposaven que volien servirse d' pera permutarlo, los Consellers de Vich ne protesten vivament, mostrantse contr ris als cambis, per quan ells creuhen millor executar als mals homens, que utilisa los per concambis, y finalment deyen esperar tenir butxí, per procehir á la mort Vilacetrú (2 de Desembre de 1463). La falta de noves no 'ns permet averiguar qu portaren á efecte dita execució.

En la derrera deçena de Novembre de 1463, lo Veguer de Barcelona, ab lo A gutzir Montrodon y molts peons, s' apoderaren novament de la casa del Pujol á Sa Hipólit, enmenantsen presos á Vich á la muller y fills den Pujol y altres person Los bens foren donats á saco, y á la casa hi meteren foch.

A la important presó d' en Vilacetrú se seguí, en los matexos dies, la del reme ça Pineda, capitá d' Olot, qui, retornant de visitar á Joan II, caygué á mans dels Berga mentres atravessava la regió. Los bergadans, á més d' una carta de Beamu (28 de Novembre de 1463) felicitantlos per la capció y recomenant lo guardin b si 'l poden trametre ab seguretat á Barcelona lo hi trametin, ne reberen altre d Consellers de Vich (29 de Novembre de 1463) dient d' en Pineda que era ala del mal cuynat de totes les feynas de Bas e daltres parts, e ab lo qual, sens tota fa sabreu moltes coses; lo segon Verntallat e per ventura causa de mes mal que e aconsellántloshi que quan hage declarat lo maten per exemple y cástich dels de que 's mostran contraris á la terra.

Lo 13 de Desembre de 1463, los vigatans sufriren un contratemps en certa es ramuça ab n' Altarriba. Succehí, que, presentantse, prop de Vich, alguns cav dels remences, sortiren de la Ciutat altres cavalls per combátrels. Temerosos de 's tractes de portarlos á alguna emboscada, feren pujar uns quants peons vigat dalt d' una vinya alterosa. En tant resultaren certs aquestos temors, que no volent o hir, los peons, al qui 'ls hi fou designat per cap, devallaren uns quants al plá, nant lloch á que n' Altarriba, amagat dins certa masía propera, sortís ab major n bre de cavalls y peons, se 'ls hi tirás damunt, derrotantlos per complert, restan hu de mort y presos tretze de peu y hu dels de cavall. Aquesta escaramusa oblig Vich á demanar á Barcelona alguns rocins pera poder resistir als quaranta que t ab ell n' Altarriba, petició que, dirigida á la Generalitat, es reiterada al Bisb Vich, al conseller en cap Grau, abdos residents á Barcelona, á Gilabert de Cru y á Pere de Belloch.

A aquesta derrota dels vigatans se seguiren noves devastacions en los cam

rompent tots los molins á excepció d' un de petit proper á la Ciutat. Ningú s' atrevia á aventurarse massa lluny dels murs y la dificultat de molinar promogué un conflicte entre los perayres, al intentar que sos draps se molinassen á Barcelona, per causa dels privilegis del ofici. Conflicte que hagueren d' arreglar los Consellers de Vich ab la Generalitat de Catalunya.

N' Altarriba posá ses mires, al comensar lo mes de Desembre, á pendre lo castell de Centelles y lo Castell-Cir. Pera provehir á aquest segon, los Consellers de Vich, al avisar del perill al Sotsveguer y Jurats de Moyá, (17 de Desembre de 1463) encarregaren hi trametessen gent pera guardarlo. A fi de que no 's perdés lo primer, Franci Grau, conseller en Cap de Vich, al partir á Barcelona, portá encárrech de tractar de ferlo degudament guarnicionar per gent de confiança, puix no fiaven massa dels Jurats y Procurador de la Baronia, qui aleshores cuidaven de sa custodia. A Vich se vigilaven los parlaments que lo procurador n' Esplugues tenia ab n' Altarriba, (qui aleshores se trobava en aquells volts, segurament en lo castell Aguilar) puix aquest no parava de dir que lo castell de Centelles vindria á son poder. Davant tants maneigs y paraules, los vigatans judicaven que dit Castell passaria á mans dels remences, lo que aumentaria lo perill de la regió Ausonesa, incomunicada ab Barcelona. Axó los mou á reiterar á les autoritats d' aquesta Capital, no 'ls tinguen per més temps oblidats, trametentlos aquells tres cents homens dels agramental qui 'ls hi eren estat oferts, ben armats y municionats (19 de Desembre de 1463).

Altre mida presa per conjurar son perill, fou escriure als Jurats y Procurador de la baronia de Centelles. En la propia data de 19 de Desembre de 1463 los hi trameteren una carta dient, que si per cas entregaven als remences la *roca del Castell*, quedantse ells en possessió y guarda de la fortificada Vila, faltarien á la obligació que tenen de custodiarho tot pel Baró, majorment quan equivaldria á entregárloshi tota la Baronia. A més recomanen gran vigilancia, majorment quan tenen dins lo Castell, gent afecte á n' Altarriba, á la que deurien expelir. D' hu d' ells afirmaven haverlo vist entrar de nits en la casa d' Altarriba.

Lo perill pogué conjurarse y per aquesta vegada los remences no vegeren realisats llurs progectes en lo Congost, ni essent tampoch més afortunats en ses campanyes del Ripollés, hon altres capitans de Joan II, ab molt esforç de gent, en la segona quinzena de Desembre, assitiaven Ripoll y Sant Joan ab propósit de dirigirse tots junts cap á Vich quan se n' haguessen apoderat. Eren, aquestos capitans, Ponç dez Callar, los Vescomtes d' Illa y d' Evol y Verntallat, comanant vint y dos rocins y mil peons. Joan Ramon de Vergós tenia á son cárrech la defensa de Sant Joan pels de la terra.

A Vich interessava molt que dites dues viles no cayguessen á mans dels remences, tenintlos inquiets les operacions del siti, majorment en lo que pertocava á la de Sant Joan, de la que á derrers de Novembre se deya seria entregada per trahició. Com á Barcelona també los tenien desemparats de socors, los Consellers de Vich, en data de 20 de Desembre de 1463, insten á la Capital Catalana hi trametin gent en ajuda, afirmant esser «cosa de no pocha admiracio que ffins que les coses son totalment perdudes, no volen creure la llur necessitat». Lo 23 de Desembre feya vuyt dies que no cesaven de remetre correus á Barcelona reclamant lo mateix, sens haver may cap resposta. Mes aquelles poblacions, imitant á Vich, se resistiren tant be per si soles, que ab la vingnda dels frets hagueren de retirarse los remences sens obtenir lo seu proposit.

Al comensar lo any de 1464, Vich disfrutá de relativa tranquilitat. Montrodon se trobava á Barcelona per afers seus propis, quan, lo 5 de Janer de 1464, los vigatans reclamaren ab cuyta son retorn, pregantlo portás ab ell los més rocins que puga, per esquivar tot perill de la Ciutat.

A igual que Montrodon se trobava á Barcelona lo Conseller Grau portant *me- neig* ab lo algutzir reyal Ramon Planella, per arbitrar son favor en lo tant desitja siti y enderrocament de la casa d' Altarriba, facilitantlos obtenir lo que meneste han per portar á terme la empresa. Los demés Consellers de Vich, secundant les ges tions del conseller Grau, lo 14 de Janer de 1464, escriuen al algutzir Planella qu quan tinguin enderrocada la casa d' Altarriba, li entregarán dos cents florins d' « «de la part que Naltariba preu en lo delme del terme de Thona, e pagarem lo so als vint rocins assoldayats qui deuen venir açi». No seria despreciable la influenci del Algutzir Reyal puix d' aytal manera era solicitada. Lo 20 de Janer de 1464, l vigatans envien á buscar al conseller Grau, per causa del poch fruyt obtingut de estada á Barcelona.

La ciutat de Vich rebé ab gran alegria, lo 23 de Janer de 1464, la nova de arribada á Barcelona del Conestable de Portugal, derrerament elet rey dels catala rebelats, ab lo nom de Pere V. Encontinent comuniquen lo succés als Consellers Ripoll y al Abat de Sant Joan, y lo endemá 24, escriuhen al Sobirá afectuossissim carta, donantli la benvinguda y fentli agradoses ofertes, carta que pel camí se cre ab la que lo rey Pere los hi enviava ab data de 22 y que ells reberen lo 25.

Lo 26 de Janer de 1464, Altarriba repeteix sos atachs contra Ausona y Llusané Arreplegant la més gent que pot, á dos llegues de Vich s' ajuntá ab lo veguer Camprodon Ponç des Callar, qui també duya una bona esquadra de peons y c valls. També havía d' agregarse á ells Verntallat. Les hosts remences entraren en castell d' Olost, intentant sorpendre al d' Orís. En efecte: lo divendres 27 de Jan hu de la companyia de n' Altarriba, sens dubte ab molta cautela, pogué ficarse d del quasi inaccessible castell d' Orís; mes essent sentit pels defensors, resultá de baratat tant atrevit colp de má.

Bernat Guillem d' Altarriba, se dirigí del castell d' Orís al de Lluçá, combaten ab potencia lo 29 y 30 de Janer de 1464. Per mantenir víu lo coratge dels sitiats llur animosa defensa, puix lo castell era molt fort, los vigatans tractaven de soc rrel ab tots los cavalls que tenien y ab los més dels peons que poguessen treure punement de la Ciutat. No passaren avant en llur propósit, puix se 'ls avisá, q rocins remences, dels de la forsa de Gerona, estaven en aguayt en terra d' Auso per sorpendre als qui exissen de les muralles de Vich.

En los matexos dies, lo rey Pere se trobava capficat per atendre al socors de amenassada Cervera, aplegant grans reforços á Igualada, per fer alsar lo cam Joan II. Solicitant, de la ciutat de Vich, li trametés tots los *rocins* de sa guarnic responguеren sos Concellers (30 de Janer de 1464) que, á conexer, ell, ab exact llur estament, no 'ls ho manara, car per socorrer á Cervera no voldria perdre Vi Esplicarenli com, per mija dels rocins se provehien de les farines que 'ls hi porta de Barcelona, puix ells, per falta de molins, no podien molre. Igualment li de que los cavalls feyen mantenirse adictes á alguns dels pagesos vehins *jatsie pa* Mes al capdevall no cumplimentaren la orde del Monarca restant, Vich, ab tot gent que tenia.

Al entrar en lo Febrer de 1464, era pública fama que Bernat Guillem d' Al rriba y sos valedors Joan Ferrer del Pujol, Berenguer de Montcorb y alguns alt se reduhirien al Conestable Rey, y que aquest, «a induccio de alguns volrie adn tre a penitencia e reconciliacio.» Los vigatans al saberho aconsellen al dit Sobira accedexi á tal trama atorgantlos dita gracia, del contrari no 's podria conserva sua Ciutat. També li recomanen no tregui de la presó á Berenguer de Prun «home scelerat,» puix si lo germá seu morí á mans de la justicia, ell no ho mer menys. Lo 10 de Febrer se clamaren dits Consellers al Rey Pere, de que Prun vagi fora de la presó ab escusa de trovarse malalt.

O be Pere de Portugal no escoltá á Altarriba y demés cabdills remences en sa pretesa sumissió, ó be aquesta no fou vera, puix lo 9 de Febrer de 1464, aparexen prosseguint llurs fets de guerra en Ausona. Altarriba, Pujol y Montcorb, en lo terme de Taradell romperen dos molins. Com pertanyia, aquest terme y castell, al cavaller Arnau de Vilademany y de Blanes, qui tant important paper jugá en les presents guerres catalanes, y que, en lo present any de 1464, seguia á Pere V en sa cort y exércit, ab lo Compte de Pallars, Micer Vilana, lo Abat de Montserrat y altres importants personatges de Catalunya, era natural consequencia que los remences tractessen de ferli sentir lo pes de sa venjança.

Reiterant, lo Rey Pere, la petició de que li fossen tramesos tots los cavalls de Vich, exiren d' aquesta Ciutat, lo 14 de Febrer de 1464, (no poguentho fer avans per causa de les neus), dos cavalls d' en Cruilles, tres d' en Roger de Malla, cinch de n' Argençola, quatre d' entre en Vilalba y en Gaçius, Joan Ramon de Vergós, Joan Francesch de Vellfort, Nicolau Prats, Guillem de Gurb, Damiá Vilardaga, Ponç Aguilar ab sengles cavalls, Mondiscart, en Nabot, y Joanet de Gracia ab dos rocins. Lo veguer Joan Torrelles també desijava acompanyarlos á Cervera, mes restá á Vich per provehir á lo que hi fos esdevenidor. Exercia lo cárrech de sotsveguer Pere Riber y de jutje de la Cort del Veguer Micer Esteve Trehuna, cárrechs que los Consellers procuraren proseguissen confiats als tres matexos, per estar contents de llur regiment.

Ja fora de Vich los dits cavallers, Altarriba assitiá estretament la Ciutat, per manera que ni traginers ne podien exir, ni menys introduirshi vitualles. Lo 22 de Febrer de 1464, Altarriba prengué, en lo terme d' Oló, cinch ó sis homens ab mil caps de bestiá menut y quaranta besties grosses. Lo 24 de Febrer tenia assitiada la casa de la Sala en lo Lluçanés en terme de Sora (1), dues llegues distant de Vich, la qual era del donçell Ramon de Gurb.

Lo 27 de Febrer 1464, Gabriel Vivet síndich de Vich partí á Barcelona per alguns esguarts pertinents á la defensa de Vich, al ensemps que per prestar jurament de fidelitat al nou Monarca. Aquest derrer acte no 's realisá fins al 21 de Març de 1464, fentse ab molta solempnitat y entusiasme en la sala del Palau reyal de Barcelona.

Lo estat de la terra d' Ausona durant los mesos de Març y Abril, fou á poca diferencia lo següent. Derrocades les cases fortes d' Altarriba, de Vilalleons, del Pujol y den Montcorb, axis com altres cases y castells de que 's podien aprofitar los remences, se refugiaven estos en les tres fortaleses de Torelló en la Plana, d' Olost en Lluçanés y del monestir de Casserres al comensar les Guilleries. Se condolien, los vigatans, de que la gent d' armes en altre temps tramesa pera fer desaparexer uns llochs de refugi, no hagués cuydat d' enderrocar també dites tres forces, desde les quals, les correries dels remences arribaven fins á les portes de Vich donantloshi molt que fer.

Davant lo avenç que Joan II feya, en lo Maig de 1464, per les parts de Lleyda, Pere V tentá un suprem esforç disposant se promulgás ab veu de pública crida per la ciutat de Barcelona y demés ciutats y veguerius de Catalunya «aquell usatge qui comensa «Princeps namque» demenant lo dit Senyor ajuda manant a tot hom gene-

(1) Son varies les cases fortes ab aspecte de castell, que d' antich se conexen ab lo gráfich nom de *la Sala*, en la regió d' Ausona y son vehinatge. A més de la predita del Lluçanés ne recordém altre en lo Moyanés en terme del castell de Granera, altre en les Guilleries en terme de Viladrau, dessota Sant Sagimont, y finalment les dues de la Plana de Vich, entre Santa Eugenia y Puiglagulla, vulgarment denominades, la Sala d' Eures, la més propera á Vich, y la Sala de Vilalleons, la del peu del Montagut.

ralment que lo mes prest puscan cascu sia personalment a la vila de Vilafranca d Penades per anar vers la Ciutat de Lleyda per socorrer aquella qui staua opremud e sitiada per lo Rey Johan de Nauarra e per foragitar lo dit Rey e ses gents.» Lo 2 de Maig de 1464, mentres que lo Regent la Vegueria de Barcelona promulgava e la Capital Catalana lo usatge «Princeps namque,» lo Veguer de Vich y Auson feya lo mateix pregó. Los Consellers de Vich manifestaren al Rey que per mor d la gent de n' Altarriba no 'ls era possible despendres de part dels qui entenien en l defensa de la Ciutat. Obgectá Pere V, lo 24 de Maig de 1464, que del vegueri d' Ausona dues parts de la gent passi á ajuntarse ab ell, restant la terça per defens de Vich. Replicaren dits Consellers, en data de 28 de Maig de 1464, que no podie ferho, relatant en mostra de quina era llur situació y la de tota Ausona, que la vigi lia los remences «vingueren en vn terme de mossen Vilademany a qui dien Vila drau» (1) d' hont se n' haurien emportat gent y bestiar á no acudirhi tot seguit l vigatans á deslliurarlos. Per tant li pregaren moderás lo nombre de la gent que ' demanava en forma que ho poguessen soportar. Finalment lo 12 de Juny de 146 sortí de Vich lo Veguer ab la gent que pogué recullir del vegueriu, per ajuntars ab lo exércit que devia socorre la amenassada ciutat de Lleyda, no havent marx avans per causa de les plujes. Tots partien ab recansa «majorment ara com son a l fals y la sola sustentació de la terra esta en los blats.»

En aquest temps l' honrat, feel y valent vigatá Bernat de Montrodon vingué e necessitat per causa del incendi y saqueig de la sua casa pels remences, fet lo Se tembre precedent, hont perdé mes de 300 florins. Los Consellers de Vich tracte d' obtenir del Rey, alguna remuneració extraordinaria en son favor y en data de 2 de Maig de 1464, li esplicaren com en la sua Ciutat havia un gentilhom apellat Be nat de Montrodon, qui, avans que lo Rey Pere fos en Catalunya, era capitá de Vic portantse molt esforçadament en son cárrech «no curant de hauer pecunies de l gents ne de robar, sino tant solament de tenir la ciutat» lo qui es molt digne premi y ja ells lo hagueren remunerat en alguna manera á no trovarse en tant e trema penuria. Sens dubte lo progecte dels dits Consellers era, obtenir en favor Montrodon alguns bens dels confiscats als catalans partidaris de Joan II, socorregu manera de premiar serveys en aquell temps.

Oposta conducta á la precedent, seguiren los Consellers de Vich, davant les pr tensions del Canonge Planella (qui treballava per ferse adjudicar les cases y rend de Bernat Guillem d' Altarriba y den Ferrer del Pujol), puix en data de 8 de Jun de 1464, cuiden notificar al Rey, com en temps passat, la Generalitat de Cataluny per sosteniment de la guerra á Ausona, doná, á la ciutat de Vich, totes les rend dels enemichs en aquella regió, contantshi entre elles les d' en Altarriba y Pujol, p ells venudes á la almoyna de Vich qui 'ls ho anticipá á fí d' atendre á les necessita de la campanya y per tant no era just que aquesta los perdés.

Després de la partida del Veguer y de la gent d' Ausona vers Pere V, Altarri sovintejá ses corregudes, segons pot véures en la carta dels Consellers de Vich, 17 de Juny de 1464, adreçada als de Barcelona. Manifesten en ella, que «aque abominable e cruel Daltariva qui ab molta crueltat corre quant hic ha e crema penya (penja) apresona axi homens com donas, destroueix los blats e altres malif cis fa, que es increuella Deu com ho pot sostenir.» Després de dirlos com 'ls hi r tornen les tendes utilisades en lo siti y presa de la casa d' Altarriba, 'ls hi pregu «doneu orde que en Monccorb les mullers del Altariba e den Pujol e fills llurs si

(1) La parroquia de Viladral ó Viladrau, fins á la carena de Bordoriol, formava part d terme del castell de Taradell, que, com sabém, pertanyia per herencia de sos passats, á Arn de Vilademany y de Blanes.

strets de presons tant com ffer se puxe, per quant crehem sera algun tant de ffre en aquests dampnats.» ¿Restá presonera la familia d' en Altarriba al efectuarse l' assalt de la sua casa, la data de qual succés ha escapat á nostres investigacions? ¿Hauria partit de Vich vers Barcelona, ab la tropa que marxá alguns díes avans, y d' aquí l' esperit de venjança que s' apoderá de Bernat Guillem, llençantlo á cometre los maleficis de que 's planyen los dits Consellers?

Lo 25 de Juny de 1464 se renoven, á Vich, les protestes ocasionades per les imposicions y drets creats per la Generalitat sobre la sal y canamasseria é impost d' un sou per lliura de les vendes dels draps, per atentar als privilegis de la Ciutat, ja que hu d' ells estatuia que no 's podia crear un novell dret sense acort del Consell. Com que sobre la pretensió d' aytals imposicions se duya plet en la Reyal Audiencia, los Consellers de Vich, supliquen als Diputats, sobreceguin en voler exigir drets novells, tant per la vulneració de llurs privilegis, quan pel dany que 'n reportará axó á la causa de la terra en tota aquella regió.

Lo 30 de Juny de 1464 feya alguns dies que se suposava á n' Altarriba partit en socors del rey Joan, quan de sopte corregué per Vich la veu de que al dia següent se dirigiria ab sa host contra dita Ciutat. La alarma fou tanta, que los Consellers, temerosos de la dubtosa fidelitat dels pagesos (dels qui s' atrevien á esperar cometessin algun acte desatinat, davant lo perill de perdre la cullita dels blats) solicitaren del rey Pere lo retorn del Veguer d' Ausona ab tota la gent de son comandament y sequit, pera atendre á llur defensa.

En lloch de dit Veguer, qui hi arrivá en los primers jorns del Juliol, fou lo algutzir reyal Ramon de Planella solicitant del vegueriu més gent, ultra de la tramesa. Rebé encárrech d' aplegarla en Vergós. Tots los esforsos d' aquest per complaure al Monarca resultaren inútils, puix ningú volgué partir, dient estimarse més esser executats que no pas perdre la cullita del blat. En aquesta faena estava tota la gent ocupada y ab molta pressa, davant la por constant de que los enemichs la hi prenguessen. Los homens de Tona y los de Santa Coloma prometeren que, havent acabat de segar, hi trametrien alguna gent. Mes de Vich, en data de 9 de Juliol de 1464, fou respost que no'n podien treure un home, puix hi aturaven més de tres centes persones forasteres vingudes per la sega y conceptuaven perillós desampárar la Ciutat de sos habitants. No era prudent obrar d' altre manera tenint en compte los preparatoris que feyen los remences, á més de que continuament venien damunt la comarca. Axís, en la nit del 8 de Juliol de 1464, entraren dues cárregues d' escales y de çarabatanes dins lo castell de Torelló. Mes les operacions de la cullita seguiren avant per part dels vigatans, sense que d' aytals preparatoris ne sobrevingués cap dampnatge notable, puix n' Altarriba no aparegué en Ausona, tenint indicis per creure que residiria en lo vehí regne França. D' aquí, donchs, la relativa tranquilitat de que disfrutá Vich.

Durant la segona mitat del mes de Juliol de 1464, hi ha nova, que, Bernat Guillem d' Altarriba, junt ab Galceran Oliver se trobava en terra francesa preparant una entrada de gent d' armes d' aquella Nació en lo nostre Principat. Era, n' Oliver, una important figura catalana: tresorer reyal y home de confiança de la reyna Joana en 1462, partí ab ella á Gerona, en les operacions de qual siti, en lo Juliol de 1462, los seus fills se portaren esforçadament. Quan, mercé á l' auxili de les tropes de Lluis XI, la regió del Vallès vingué á mans de Joan, los seus tres fills se tancaren en lo castell de La Roca, que, valerosament per ells defensat, hagué de sucumbir al exércit de la terra. Enmenats presoners á Barcelona, fou, lo més gran d' ells, ajusticiat en la plassa del Rey, lo 18 d' Abril de 1463. Per la sua experiencia, Joan II honrá á Galceran Oliver ab diferents cárrechs de confiança, trovantlo dues vegades d' embaxador en la cort de Lluis XI, en lo Agost de 1463 y en lo Janer de 1464.

Dels preparatoris de n' Oliver y n' Altarriba, lo 25 de Juliol de 1464 se 'n sapigué á Vich, per noves vingudes de Ripoll, que cinch cents rocins francesos ab molta artilleria, baix lo comandament del primer, estaven disposats á entrar en Rosselló, y que lo segon tractava d' aconduirlos á Vich, pera axis poder expugnar esta Ciutat. Igualment corria la veu de que, á dos capitans francesos, qui ab ells venien, lo rey Joan, 'ls hi havia donat, á hu d' ells lo Comtat d' Ampuries y á l' altre lo Vescomtat de Rocaberti. Corrent parelles ab aquesta entrada, lo Capitá francés de la vall de Ribes capturave á tots los catalans que podia haver, afermant eren de bona presa y per conseguent no estant dispost á soltarlos.

Com en aquest temps Lleyda capitulás á Joan II, temerosos, los vigatans, de perdre també la sua Ciutat, supliquen reiteradament al rey Pere, 'ls hi trameti cavalls y un bon capitá pera donar animositat á tothom y salvar á la regió d' Ausona. Davant de tant justes instancies, aquell Monarca, en los derrers dies de Juliol de 1464, prepará un secors de gent de cavall pera ajudarlos, ensemps que nombrá á son cosí Joan de Portugal, capitá de Vich y Ausona, «per defensio de nostres feels e per opprimir los adversaris en special Naltariba tiran e devorador de aquell pahis» (30 de Juliol de 1464).

Lo 27 de Juliol de 1464, lo propi Soberá feu dos nombraments de cárrechs locals: al notari Pere Riber li conferí lo de sotsveguer y sotsbatlle de Vich; y lo de carceller d' aquesta Ciutat, vacant per mort del sastre Bernat Ferrer, fou otorgat al matalasser Pere Canal, de la fidelitat del qui se 'n fan grans elogis.

En lo mes d' Agost de 1464, resultá venir presoner lo remença Berenguer de Montcorb y son fill, parents de Bernat Guillem d' Altarriba. Com hu y altre siguessen condempnats á galeres per les autoritats de Barcelona, los Consellers de Vich se 'n condolen, dihent al Rey que axó era «una cortesa de lliuracio.» Temien que si arribava á escapar de les galeres los faria més mal que n' Altarriba, y convençuts de que si aquest derrer Capitá havia minvat en sos dampnatges contra Vich, se devia al encarcerament dels Montcorb, demanen los hi retornin, ben guardats, los dos presoners. També 's quexaven de la vinent partida de Joan de Portugal, arbitrant lo retorn del Veguer, qui estava ab Don Pere.

Lo més de que tractém, sigué fructuós en trahicións y maquinacións contra de la terra. A la important trahició de Beamunt, y d' altres cabdills, entregant Vilafranca á Joan II y á la que progectava lo castellá Vargas ó *Avarcas* per entregarli Miravet, devém ajuntarhi per ara, la esdevinguda á Sant Joan de les Abadeses, de la que no 'n parlen les historie, deguda á tracte de n' Altarriba ab lo Abat, y en quin lloch restá lo primer com á Capitá. La trahició del dit Abat benedicti, ne resa la carta dels Consellers de Vich, del 21 d' Agost de 1464, dirigida al rey Pere comunicantli la nefasta nova, mes la relata com essent una opinió vulgar circulada en la regió d' Ausona en los dies en que tingué lloch la entrega de Sant Joan. Per nosaltres lo rumor resulta més aclarat ab un importantissim document, pel que 's veurá com venia maquinada desde lo any precedent (1).

«Lo Rey.

Capita be e amat nostre. Per moltes vies som certifficats del gran e bon sforç vostre e la molta virtut ab que tots temps pugnau contra nostres malvats rebelles en exalçament de la nostra honor e corona, de que estam de vos axi contentissim, que si plaura a nostre senyor, per obra vos farem conexer que no us serem ingrat de vostres loables serueys, car la vostra fama de les parts de ça es tal, que a vos e a tots los qui virtuosament vos segueixen, ret gloriosos e dignes de remuneracio. Axi

(1) Registre 3377, foli 76 (Arx. Ar.)

mateix som certifficat de la presa que haueu feta del Abbat de sant Johan ces Abadesses (1) ques diria rebelle nostre. De qui si axi es lo dit abbat fos en rebellio nostra ne som stats molt aconsolats perque cascu sia punit segons sos demerits. Empero perque lo dit abbat ha trames aci a nos hun home propi seu lo qual nos ha portat algunes letres de seruidors nostres qui li fan testimoni que ell en temps passat se ha aportat be en ço que se esguardaua al seruey nostre. E encara el nos tramet a dir que si anos plaura ell vendra de les parts deça es metra soltament en poder nostre pera que haguda informacio de la veritat façam dell ço que anos plaura. Hoc encara ha trames a offerir nos que ell donara orde ab effecte que la dita nostra vila de sanct Johan se cobrara per vos, es reduira a nostra obediencia, hauem delliberat feruos le present. E nos par que decontinent deueu conferir de aço ab lo amat e feel nostre en Ponz Callar donzell, capita de Campredo, aqui de aço mateix struim e entre abdosos parlar ab lo dit Abbat per veure quin orde vos donara per cobrar la dita Vila. E si conexereu que sia cosa factible, entengau en cobrar aquella ab la bona industria e virtut que de vosaltres fermament confiam e be haueu acostumat. E entretant pregamvos haiau la persona del dit Abbat per be recomenada que no sia vexada ni maltractada per forma que reeba dan en aquella. Dada en Çaragoça lo primer dia de Abril del Any MCCCCLXIII—Rex Joannes.»

La transcrita carta de Joan II, escrita al remença Verntallat, lliga perfectament ab la nova de Vich donant compte d' entregarse la Vila, per trahició del Abat, donant lloch á suposar que cumplís ell la promesa feta al Rey de Navarra. Fins al 29 d' Octubre de 1465 la vila de Sant Joan de les Abadeses permanesqué en poder dels remences y al retornar á les del rey Pere sigué per votació popular, que esplica, lo Conestable Portugués, ab estes paraules: «E decontinent hagut cert rahonament ab nos los qui de part de la vila nos foren tramesos votant entre ells de lurs voluntats lançaren faues e pesols, les faues eren nostres e foren, gloria a Deu, les sis parts més quels pesols. E axi vuy som entrats dintra la vila on som stats reebuts ab molta honor e feruor de voluntats del poble, prestantnos la feeltat deguda».

La perdua de Sant Joan esdevingué per Vich un succés de trascendencia, puix cada vegada quedava esta Ciutat més reclosa y envoltada dels remences. Al ensemps la situació de la força de Lluçá esdevenia sumament angustiosa. Lo capitá Pere Carrera, qui ab gran esforç la defenia, quiscun jorn veya arrivar fins al peu del Castell al Vescomte ab sa host, emportantsen blats y cometent tota mena de dampnatges als homens de sa recollita. Es cert que Joan de Portugal havia promés desde Vich á en Carrera que lo socorreria y avituallaria convenientment, peró res d' axó cumplí al anarsen d' Ausona. Alterat de no veure possibilitat d' haver lo menor socors de ningú, lo 25 d' Agost de 1464 en Carrera passá á veure al rey Pere á fi de venir al acort de haver alguna ajuda ó enderrocar lo castell de Llusá per evitar servis de refugi al enemich si venia á ses mans.

Bernat Guillem d' Altarriba tractá d' aprofitarse del desempar en que havia quedat la regió Ausonesa per consequencia de la partida de Joan de Portugal y la host per ell comanada. Desde aleshores sovintejaren les corregudes de sos cavalls per tota la Plana de Vich, fent temer als Consellers d' esta Ciutat, per la sort del feel castell de Tona y de la vila de Moyá, los habitants de quals llochs, per esser carrers de Barcelona y ciutadans d' aquesta privilegiada Ciutat, se mostraren partidaris decidits de la causa de la terra. Per quina rahó escrigueren al rey Pere (29 d' Agost de 1464) aconseilantli que, essent les dues dites forçes molt flaques y que no 's po-

(1) Lo Abat de Sant Joan sigué apresonat pel remensa Francesch de Verntallat, en lo Març de 1463.

dien tenir, disposés que llurs habitants se recullissen á Barcelona, Vich ó qualsevol altre lloch fort y segur.

Per aquest temps los remences Verntallat, Vescomte d' Illa y lo francés Castellbeni, assitiaren novament la vila de Ripoll. Los de dins se defensaren molt bé, y com no hi succehí cap traydoria, hagueren de renunciar, los soldats de Joan II, á la empresa començada.

Lo 30 d' Agost de 1464 los Consellers de Vich demanen al rey Pere, una nota dels noms dels capdills catalans qui ab Joan de Beamunt se passaren á Vilafranca al rey Joan II, á fi d' evitar lo dany que d' aquesta ignorancia pogués pervenirlos si algú d' aquells se presentava á Vich.

Essent en dita temporada, les traycions á la orde del dia, no deurá estranyar, que, en la primera quinzena de Setembre se propalés la veu de que la feel ciutat de Vich pensava passarse á Joan II. Axís ne resulta d' una carta del 15 de Setembre de 1464, en la que los Consellers d' aquésta protesten al rey Pere d' aytal calumniosa versió, esplicant, com per un fill d' en Montcorb s' hauria sapigut que 's deya, que, un molt feel vigatá, nomenat Tomás Cogolls, havia ofert al rey Joan, en nom de Vich, que si ab son exércit passava á Ausona, dita Ciutat se li entregaria ab la sola condició de no poderhi quedar en ella, exercint cap cárrech, Bernat Guillem d' Altarriba. En la propia carta li aconsellaven refusés admetre lo rescat que dit Montcorb oferia per sa lliuració.

Per la segona desena de Setembre, lo Vescomte d' Illa s' ajuntá ab Bernat Guillem d' Altarriba, y ab trenta rocins y cent peons entraren per terra d' Ausona, dirigintse vers Santa Maria del Estany, damunt quin lloch se trobaven lo dia 15 del predit mes.

En la derrera desena de Setembre de 1464, n' Altarriba tenia ocupat per la sua gent lo castell de Centelles, haventhi de guarnició gascons, segurament dels vinguts ab les tropes ausiliars franςeses. Desde allí feyen aguayts y sortides al camí reyal de Barcelona, robant y damnificant als viandants. Davant lo perill resultant de la ocupació pels remences del dit Castell, Ponç de Malla y Antoni Campana partiren vers lo rey Pere, delegats per la ciutat de Vich, (25 de Setembre de 1464) á fi d' exposarli aquell inconvenient, y arbitrar provisions adreçades á la sua recuperació.

Lo 8 d' Octubre de 1464 se digué que lo Vescomte d' Illa s' aparellava á anar vers Centelles ab propósit d' ocupar, segons tracte de March de Vilanova, dos castells vehins á dit lloch. Suposaven á Vich que 's referien als castells de Castell-Ci y de Tona. Mercé á la visita per lo Veguer de Vich girada á aquest derrer Castell en 28 de Setembre de 1464, tenim una circunstanciada relació del modo com se trobava, que cal no ometre per esser interessant mostra de la época.

Situat dalt d' aspre y alterós terrer, inaccesible per tres dels seus quatre punts cardinals, era la sua area, lo lloch hon al present se conserva la antiga iglesia. Mercés á sa inmellorable situació no necesitava muralles y per consegüent no les tenia. Lo custodiaven ordinariament uns dos cents pagesos, comanats per hu d' ells matexos qui exercía funcions de capitá. No hi tenien provisió d' aygua, la de llenya era escassa, y en quant á armes sols hi havien ballestes de peu, mancantlos pólvora y çarabatanes. En cambi hi acopiaren grans quantitats de blat, tot lo de la llur cullita, de manera que hauria constituhit un magnífich botí de guerra pels remences, donat cas d' apoderarsen.

Mes á despit de les desfavorables condicions que semblen resultar de la visita, la força de Tona restá sempre tan vigilada y guardada, que res hi pogueren los partidaris de Joan II. Puix que d' ella nos ocupém, apar digne de notarse lo incident ocorregut en lo any 1466, en ocasió en que lo rey Pere cregué convenient abolirla. Corria lo mes d' Abril, quan lix Soberá provehí sortis de Vich la gent que 's pogués

marxant ab cautela vers Tona, per manera que al arrivarhi, los pagesos res ne sospitessen. Cumplimentada la orde de recullir dins Vich totes les vitualles que hi haguessen, devien inutilisar aquella força, rompent les portes y entrada, obrint portells en la roca y mola, y tirant matzines ó forment en l'aygua que dins hi tenien, per corrómprela. Acongoxaren estes ordres als vigatans, ja perque los pagesos de Tona sempre recelaren d' ells, per suposarlos, y no sense motiu, que á ells devien les ordres anteriors de recullirse á Vich y abandonar aquella força, ja perque, vehent arrivar al Veguer ab la sua gent, sospitarien lo motiu y s' oposarien á la sua execució, á no anarhi ab molt esforç y encara no ho obtindria, sino després de seguirse ab ells alguna brega, puix «tocarlos la força es tocarlos la anima.» Aquestos fundats recels y previsions, pels Consellers de Vich foren exposats al rey Pere, demanantli que, en cas de pretendre abolir la força de Tona, la ordre se portás á execució per oficials reyals sense intervenció llur, puix axís dits pagesos, als qui califiquen «d' homes de fer», no haurien motiu d'alterarse ab ells, majorment com may han consentit estar sots les sues ordes, puix com á vehins de Barcelona, pretenen no pertanyer al Vegueriu d' Ausona, y per tant que en ells no hi tenen la més petita intervenció les autoritats de Vich.

Causá dolorosa impresió en la ciutat de Vich, la nova de que los habitants de Manresa y Artés y alguns dels capitans de Joan II, entre los qui s' hi esmentaven al Comte de Prades y al Vescomte d' Illa, haguessen concertat treva ó suspensió d' hostilitats, mentres altres súbdits del rey Pere estaven en guerra, puix dits convenis perjudicaven als guerrejants. Per los habitants de Vich, lo conflicte de que los enemichs d' aquelles regions hi passesssen á combatre y expugnar los llochs feels al rey Pere, aumentava, per lo rumor circulat de que, al requerir, Joan II, als habitants de Manresa y Berga á que se li entreguessen, respongueren no farien sino lo que fessen los vehins de Vich. Tot lo qual era treures als enemichs del damunt per llençarlos a la regió Ausonesa, y, per consegüent, los Concellers de Vich arbitren del Soberá no permeti portar á execució la treva progectada pels manresans (28 de Setembre de 1464).

Lo 8 d' Octubre de 1464, vuytanta rocins y tres cents peons remences comanats pel Vescomte d' Illa, entraren á Sant Juliá Ça Çorba, matant á dos homens, apresonantne deu ó dotze y prenent molt bestiar.

Bernat Guillem d' Altarriba, á quí fa alguns dies havém perdut lo rastre, apareix en la regió Bergadana, víctima d' una malhaurada escaramuça. Lo 8 d' Octubre de 1464, á Vich arrivá certa carta dels Consellers de Berga notificant, com, en certa acció ab los remences, á més de derrotarlos del tot, hi morí lo seu cabdill Altarriba. Com les lletres dels Consellers de Vich, al anomenar á nostre Altarriba no li posen son nom de pila, dona lloch á suposar se refereix, lo text, á Bernat Guillém y no al Procurador del Comte de Cardona, la circunstancia de veure conferir per Joan II, lo cárrech que Bernat Guillém disfrutá de Capitá de sos exércits en la ciutat y vegueriu de Vich y Ausona en la persona de son fill Salvador, nombrament dat lo 20 de Novembre de 1464, ço es, al mes següent de aquell desgraciat succés. Simultáneament ab dit fet, marxa lo silenci de la documentació dels anys posteriors, hon Bernat Guillem d' Altarriba no hi figura més. En quan á Salvador d' Altarriba, quí, en 1454, se 'ns presenta com essent clergue tonsurat, avançarém que molt poch disfrutá del exercici de la sua capitania d' Ausona, per quan, lo 6 de Febrer del any 1465 fou apresonat en una brega haguda á Manlleu. En la derrera nova que d' ell tenim, referintse al 14 de Juliol de 1466, apareix essent fora de la presó, si be en ella hi dexá, encarcerat y en fiança sua, á en Miquel Pere.

Finalment, d' un altre fill de Bernat Guillem d' Altarriba, nomenat Llorenç, hi han proves de que prengué part en la fratricida lluyta, en favor de Joan II, en l' any

1468. Una carta d' aquest Monarca adreçada al capitá Francesch Sala, qui custodiava lo castell d' Oris vingut á poder del Rey d' Aragó, nos mostra que Llorenç d' Altarriba passava á servir, en aquella data (30 de Juliol de 1468), en la host comanada pel fill de Joan II lo príncep Ferran. Dita carta acabava ab les següents paraules (1).

«Nos recordants nos dels assenyalats serueys a nostra maiestat fets per en Bernat Guillem de Altariba volem que en Lorenç Daltariba fill de aquell stiga en seruey del Illustrissimo Rey de Sicilia nostre molt car fill primogenit, segons totes aquestes coses e altres vos seran dites e referides pus largament, per lo magnifich e amat conseller e regent nostra cancilleria Micer Miquel Pere cauàller e doctor en leys, e lo dit Porta-barrada, als quals donareu fe e creença en tot lo que de nostra part sobre les dites coses vos diran, com a nostra propia persona. Datum en la Ciutat de Çaragoça a XXX de Juliol any MCCCCLXVIII.—Rex Joannes.»

Prompte caigué presoner, Llorenç d' Altarriba, dels afectes á la causa de la terra. En los primers mesos de 1470 un document (2) nos lo presenta cautiu á Barcelona, obligantse, en seguretat o fermança de Llorenç, Micer Miquel Pere, cavaller y vicecanceller de Joan II. Pera portar á bon é inmediat terme lo rescat d' en Altarriba, aquest Sobirá, en data de 8 de Febrer de 1470, autorisá á aquell y á Micer Pere, perque, sens incorriment de pena, poguessen introduhir en la ciutat de Barcelona «çaffra, alcoffoll, cuyrams, lana, sparteria, obra de terra, e totes altres qualseuol mercaderies exceptat vitualles e armes, fins en quantitat o summa de dos mil florins dor e que puixan traure en la dita fusta, de la Ciutat de Barchinona, qualseuol mercaderies que volran», donant totes les demés facilitats pera obtenir dit rescat, com eren guiatge y salvaguardia pels mariners y comerciants que intervinguessen en la importació ó exportació de les mercaderies necessaries.

Molta devia esser la estima que lo conseller de Joan II, Micer Pere, tindria á la familia Altarriba, quan, per dues diferentes vegades, lo vehem sortir fiador dels fills de Bernat Guillem, al caure presoners.

Després de mort Bernat Guillem d' Altarriba, sos bens y los den Montcorb, sigueren obgecte de nova donació, acordantlos, lo rey Pere, á son cosí Joan de Portugal. Altre vegada se veuhen precisats de protestarne, los Consellers de Vich, en data de 17 d' Octubre de 1464, per les causes que ja sabém.

Totes aquestes desmembracions del patrimoni dels Altarriba foren sobradament reintegrades, acabada la guerra, per Joan II, segons ne depenja d' un curiós document exhumat en altre precedent trevall nostre (3). En primer lloch, per ell se deuria suposar que Salvador d' Altarriba moriria prompte havent tingut molt poca part en les lluytes catalanes, quedant com á successor de Bernat Guillem lo altre fill Llorenç. Joan II refereix en dit document, que, considerant los molts serveys prestats á sa causa, per aquest y son pare (sens mentar per res los d' en Salvador), axí com los innombrables damnatges per abdós suferts en son servey, (com eren, entre altres, «quod domus vestra de Altariba satis prope ciuitatem Vici sita, et dua castella vestra, per tunc nobis inobedientes, dirrute et combuste fuerunt») li atorgá en penyora de la suma de 800 lliures barceloneses, los llochs y termes de Sant Juliá de Bellpuig ó de Vilatorta, Sant Juliá de Vilamirosa ó del Pont, Sederra y Vilacetrú, situats en Ausona; y per la suma de 400 lliures lo terme de La Garriga en lo Vallés. Esdevingué, per tant, Llorenç, hu dels més potents senyors de la regió.

(1) Registre 3383, foli 34 (Arx. Ar.)
(2) Registre 3384, foli 90 (Arx. Ar.)
(3) *Petit aplech de monografias historicas.— Lo castell de Bellpuig y la casa d' Altarriba de Vilatorta*, pág. 9 (Barcelona 1892).

Havent heredat, Llorenç d' Altarriba, les qualitats guerreres de sos passats, totjust acabá la guerra fraticida, que, ja en 1474, lo vehem capitanexar la antigua bandositat vigatana que no tardá en renaxer. En la part á ell contraria, militaren al present los dos germans Ausies y Jauzfret de Cruilles, y los Malla y Orís. Proseguir més avant en la ressenya d' aquesta nova etapa fora sortirnos massa de nostres limits, y axís ho dexám per altra ocasió.

CAPITOL V

LOS DOS DERRERS MESOS DEL 1464 EN LA REGIÓ AUSONESA

Tant per arrivar á la fi del remença Bernat Guillem d' Altarriba, quant per coincidir la sua mort ab la major tranquilitat de que disfrutá la terra d' Ausona, podiem donar aquí per finit lo present estudi histórich, puix ha girat sobre d' una persona quina vida y fets resulten de trascendental importancia en la marxa dels acontexements d' aquella regió. Per via de complement nos permeterém acabar la ressenya de quan en ella succehí fins á termenar lo any 1464, tota vegada que la tasca no resulta ja penosa.

Los principals esforços de Vich durant los mesos de Novembre y Desembre de 1464, van dirigits á facilitar socors á la amenassada vila de Ripoll y á procurar la recuperació del castell de Centelles, que, com sabém, tenia ocupat lo capitá de Vich y Ausona per Joan II. Abdues empreses les podia portar á terme ab algun major desembráç, per la relativa calma de que disfrutava després de mort n' Altarriba.

Ocupades, per les tropes de Joan II, les viles de Camprodon y Sant Joan y per les de Lluis XI la vall de Ribes, los esforços d' unes y altres s' encaminaren á apoderarse de la vila de Ripoll hont hi havia tremolat sempre lo penó de Catalunya. En vista d' axó, lo rey Pere encomená la sua defensa á persona de tota sa confiança, experimentada y benvolguda de la Vila, y en conseqüencia se fixá en lo Prior del monastir benedictí de Sant Pere de Casserres Frá Vicens de Castellbell, qui tenía donades proves de sa fidelitat y valor en altres operacions d' aquella guerra. Per conseguent, lo 9 d' Agost de 1464, nombrá al Prior de Casserres, capitá de les viles de Ripoll y Sant Joan. Lo 15 d' Agost de 1464, partí, Frá Castellbell, de Barcelona vers los llochs de sa capitania, d' hont al poch temps, passá á la Cort del rey Pere á fi de posarli en evidencia la apurada situació sua per causa del siti que llavors sufriren los ripollesos. A mitjans d' Octubre de 1464, lo Prior se presentá á Vich provist de lletres del Monarca adreçades als Consellers y al Veguer, ab l' obgecte de que lo socorreguessen convenientment de gent y provisions pera poder avituallar la vila de Ripoll que estava en extrema penuria. Lo veguer convocá totseguit al Vegueriu exintne trenta rocins y trenta homens en ajuda del Prior, mes sense portar cap quantitat de forment, tenint de dexarni del seu, la ciutat de Vich, xexanta quarteres.

Pró, á fi de prestar tot lo socors necessari pel avituallament de Ripoll, tenint en compte que á Olost s' havien aplegat, per oposarse al pas del convoy, les forces dels capitans de Joan II lo *Canonyat,* Vescomte d' Illa y Veguer de Ripoll, precisava facilitar al Prior al manco sis cents homes de peu. Y com del Vegueriu no 'n podien exir ni dos cents homens, per quant tota la gent casi la tenien los enemichs, y la Ciutat tampoch podia vuydarse de gent, ni de vitualles, no atinaven com poder exir del pas. Sortiren d'aquesta perplexitat mercé al coratge y atreviment de Frá Castell-

bell, qui, «molt cuytat, ab la sal e oli que tenie açí (á Vich), vna nit delliberá, ab vn LX homens e sense los rocins, tirar a Ripoll, perque aquellas horas li paria esser be segur mes que si esperes totes les vitualles hi puyassen plegades, e resta de acord a nosaltres, que com li parria esser expedient les viţualles que açí son anassen allí, e nos scriurie (als Consellers de Vich) e que en certa part nosaltres les portassem d açí enfore, ont ell les rebria.» Lo 25 d'Octubre de 1464, á Vich no havien rebut encara cap orde del Prior reclamant les vitualles, per quina rahó res intentaren fe fins á rebre carta sua.

Lo dissapte 24 de Novembre, la trahició posá en mans de les tropes de Joan I la vila de Ripoll, del mateix modo que hi havia posat la de Sant Joan. Durant la nit lo seu veguer Arnau Guillem de Campllonch, obrí les portes de la Vila y la lliur als sitiadors. No conexém detalls de lo que 's seguí ab tal motiu, sabent solamen que entre los qui foren morts pels remences s' hi comptá lo Prior Frá Vicents d Castellbell.

Les operacions contra lo castell de Centelles se portaren á terme en lo derre trimestre de 1464. Rebé encárrech de ultimarles en Franci de Montbuy, capitá de Vallés, Moyanés y Ausona pel Rey Pere. Montbuy demaná ajuda d' homens al Consellers de Vich, mes no hi volgueren accedir estos, alegant no haver rebu orde del Rey.

Seguit de trenta cavalls arrivá á la vila de Centelles lo seu baró Grisogo de Centelles, delliurant de la presó á alguns partidaris de la terra que hi estaven encarcerats sens dubte per orde del Procurador. Fou tant ben rebut de Vich aquest acte que encontinent los Consellers li manifestaren trevallaven per obtenir que los homen del vehí terme de Castell-Cir, adictesp artidaris de la terra, reposen los dampnatge que ocasionaren en sa Baronia. Sens novetat important en lo siti de Centelle acabá lo mes d' Octubre, si no fos la alarma que ocasionava als vigatans les obres d defensa portades á terme per en Centelles en lo Castell, á fí de resistir lo esforç del sitiadors, puix no tenia esperança d' un prompte socors de les demés tropes remences. Aytal situació li millorá després de la traició de Ripoll, puix acabada dita faena lo Comte de Prades y lo Vescomte d' Illa, esperaven sols alguns reforços de Puigcerdá, á derrers de Novembre de 1464, per ajudarlo á fer axecar lo siti al capit Montbuy.

Lo exércit sitiador, compost d' uns tres cents homes, pels vols del 26 de Novembre, rebé una bombarda de Barcelona. Lo 30 de Novembre tiraren ab ella divuy trets ab los quals havien «derrochada partida del Castell sobirá.» Per entendr aquesta clasificació del Castell en *sobirá* y *jussá*, crehem pertinent una breu descripció de la potent y estratégica fortalesa.

Era lo castell de Centelles, hu dels grans castells de Catalunya. Assentat al cim d' espadada singlera per un sol indret ajuntada á la serra vehina, lo del camí de Castell, constituia una estesa área tota amurallada y fortificada. Defensava la port d' ingrés, rodona y potent torra, destacantse enfora de la línea del mur. En hu del cantons de la área general del Castell, s' hi alsava una aspre y aislada roca, constituhint una segona fortalesa dintre de la primera. En cas que lo enemich s' apodere del recinte inferior, pera guanyar lo *castell sobirá*, necessitava ficarse en un pat molt fortificat per potent mur ab aspitlleres, y després pujar pel interior d' un torra, qual entrada estaria sobradament defençada ab matacans ó lladroneres. Mal hauradament está avuy molt enrunat, mes ab tot se poden apreciar alguns detalls d sa robusta construcció, especialment en la que fou capella, qual abandono conmo vivament á tots los excursionistes que visiten dites runes, que no son pochs en lo mesos del estiu. Desde dit Castell se domina la Plana de Vich, lo Vallés y fins par de la ciutat de Barcelona pel portell de Montcada.

Lo primer de Desembre de 1464, los Consellers de Vich se mostren esperançats de recobrar lo castell de Centelles, si de Barcelona enviaven als sitiadors los reforços que tant han de menester, majorment esperantse la arribada de les hosts remences de Ripoll, en ajuda del sitiat capitá Centelles. Aquestes derreres hosts, lo 8 de Desembre havien sortit ja de la vila del Ter y se trobaven á Olost. En cambi de Barcelona no 's trametía lo més petit esforç al capitá Montbuy, puix lo canonge Planella qui ho hauria pogut fer, passava á Anglés per socorre la força.

Davant la apurada situació de la sua gent, lo rey Pere ordoná que de Vich sortissen alguns homens, ab la bombarda, en ajuda dels sitiadors y que igualment del Vallés y Maresma hi acudissen á socórrels. Per lo que respecta á la ciutat Ausona, cumpli lo desitj del Monarca, envianthi gent en data de 8 de Desembre de 1464.

Ab un segon inconvenient se toparen prompte los del siti, com fou la falta de pólvora á obs de les dues bombardes, y axó precisament quan esperaven d' un dia á l' altre tenir una acció ab los remences de nou arrivats del Ripollés. En la impossibilitat de valerse d' aquelles armes de foch, resolgueren evitar que durant la lluyta poguessen venir á mans del enemich, y en conseqüencia les remeteren á la vehina é inexpugnable fortalesa del Castell-Cir, propera á la vila de Moyá.

Lo 10 de Desembre de 1464, lo siti estava tant flach, que sols contaven, los sitiadors, ab uns dos cents homens ab los que tindrien treballs en resistir la batalla que s' aparellava, segons ho escrigueren los Consellers de Vich al rey Pere. A mes l' hi trameten á en Pere Vilar ab certa missatgeria per enterarlo detalladament de tot y demanarli socors ab gran urgencia, si no vol que esdevinguen esterils tots los treballs fins aleshores practicats.

No havém sigut afortunats en conexer la fi del siti de Centelles.

Mentrestant los Diputats del General, en data de 30 d' Octubre de 1464, comunicaren á la ciutat de Vich la acordada exacció de deu sous per foch. D' ella ne protesten, en data de 11 de Novembre de 1464, los Consellers, asseverant esser la tal exacció contra constitucions y privilegis llurs: en primer lloch, per quan la facultat de crear aytals imposicions pertanyia á la Cort general ab intervenció del Rey en quant pertocava al Principat. Segonament que en quant á la ciutat de Vich, resultava aytal imposició un contrafur, puix disfrutava de privilegis especials per los quals era franca de qualsevols tributs que no fossen imposats ó sancionats per lo seu Consell municipal.

Aquestes son les derreres noves aplegades en lo que respecta á la guerra de Vich durant lo any 1464. Cal afegir, en exalçament de la esforçada ciutat Ausonesa y en vilipendi dels actes d' alguns de sos oficials superiors, que per un curiós escrit dat á 7 de Janer de 1465, venim en conexement com la major part dels fets esdevinguts en los anys de 1462 al 1464, per defensarse del enemich, se degueren á ella sola «ab fort poca auida del vaguer ó satsvaguer de açi, los quals ffins vuy nos son curats ne curen de ffer goytas, ne encare gordas de muralla ne de portals, ne en aço hauem conegut sïen stats officials, car llur studi no es stat ni es en pus sino en donar loch en ffer robarias e corregudas perque de aquellas poguessen hauer los quints e engrexar llurs bossas e destrouir la terra: och que pijor e mes gran es, per peccunias e altres coses guiar los enemichs e haver molt parti ipi e comunicacio ab ells». En la carta se segueix referint, que, com sempre los Consellers de Vich esperessen un millor comportament dels dits oficials no ho volgueren escriure al Rey, fins que al present, no podent be estar uns y altres per la sospita que de ells tenen los Consellers, arbitren del Monarca, que, ab qualsevol escusa, fassi sortir vers ell als Veguer y Sotsveguer y que en avant no 'ls permeti mes regir llurs oficis, segons li explicarán més detingudament los Embaxadors que per dit motiu li trametien.

Los serveys que Vich prestá á la causa catalana durant lo primer trienni de

aquesta guerra, se ressenyaren en 28 de Juny de 1465, en la letra dels seus Consellers que continuam en lo Apéndix. Los esforços, que, en pró de la matexa causa, prosseguí executant en los sis anys consecutius no desmeresqueren gens dels enumerats y referits en la present relació. Lo penó del Principat que onejá sempre en sos murs y en totes ocasions valerosa, entusssiasta y desinteresadament defensá, hi prosseguí ferm fins acabarse aquella etapa sagnant y dolorosa de nostra historia patria, etapa tant poch coneguda dels historiayres, com digna dels majors estudis pera tots los que desitjám conexer desde un principi y en llurs insignificants detalls, les causes que havien de matar prompte lo esperit catalá, enmalaltit de mort en lo any nefast de 1462.

APENDIX

DOCUMENT NOM. I

1454.—Disposició del Rey de Navarra, Lloctinent d' Antós IV á Catalunya, relativa á les bandositats de Vich de les que n' era capitost Bernat Guillem d' Altarriba (Registre 3152 foli 195, Arxiu Corona d' Aragó).

En Johan per la gracia de Deu Rey de Nauarra Infant e Gouernador general Darago e de Sicilia duch de Nemos de Montblanch e de Penyafel Comte de Ribagorça e senyor de la Ciutat de Balaguer, lochtinent general del molt alt e molt excellent senyor Rey lo S. Rey frare nostre honoradisimo. Als amats nostres los veguer batle sotueguer e sotsbale de la Ciutat de Vich e de Osona e qui perauant seran o a llurs lloctinents salut e dilectio. Segons hauem entes per expositio humil e querelosa dauant nos feta per lo Sindich de la Ciutat de Vich la Illustrissima senyora Reyna muller e lauors lochtinent general del molt alt senyor Rey ab certa prouisio de la sua cort emanada del tenor seguent: «Maria per la gracia de Deu etc.—Als feels nostres los veguer e batle e sotsveguer e sotsbatle de Vich e de Osona qui de present son e per temps seran salut e gracia. Gran contencio es stada suscitada dauant nos entre los Consellers de la ciutat de Vich de vna part e en Bernat Guillem Daltarriba e en Berenguer de Montcorp donzells de la part altra sobre certa seguretat a prestar la qual per vigor dalgunes prouisions del Senyor Rey e nostres e ordinacions per los dits consellers fetes los dits donzells e altres eren compellits. Perque volents prouehir al repos e tranquilitat de la dita ciutat la qual molt souint venia en scandels e perills per aquesta occasio, oydes les parts en lo consell del Senyor Rey e nostre hauem prouehit que per tots guerrejants e bandoleiants de qualseuol ley stament o condicio sien sia prestada seguretat ab sagrament e homenatge e pena de mil florins roborada de no dapnificar se los vns als altres ne moura rumor o brega dins la dita ciutat e parroquies e lochs vnits a aquella. E encara de no dapnificar qualseuol persones ne bens de aquelles publicament o amagada dins les dites Ciutat, parroquies, e lochs vnits. E si algu dels dits guerreiants e bandoleiants dins deu dies apres que seran requests personalment o ab veu de crida publica per los lochs acostumats de la dita Ciutat faedora, la seguretat damunt dita recusaran prestar, sien tenguts e haien exir fora les dites ciutat parrochies e lochs, sots pena de cors e hauer la remissio e composicio de la qual pena, sia al dit Senyor o anos tantsolament reseruada. E de alli auant no puxen entrar en les dites ciutat

parroquies e lochs fins la dita seguretat hagen fermada e prestada a la qual prestar sien compresos tots aquells qui actualment e de fet hauran feta part ab los dits guerreiants o qualseuol dells. La qual seguretat volem dure tant quant durara la bandositat. E on fetes les dites requesta e preconitzacio abduys les parts guerreiants no volguessen fermar la dita seguretat e per lur recusacio haurian exir les dites ciutat parroquies e lochs en tal cas noy puxen tornar si donchs abduys les dites parts voluntariament nos acordauen fermar la seguretat damunt dita o fins la dita guerra o bandositat fos finida o leuada encara que la vna part tansolament apres offeris o volgues fermar la dita seguretat affi que per la absencia de la vna part e entrada de la altra stants en guerra rumors e scandels nos seguissen en la dita ciutat. E com los obedients e la dita seguretat prestar volents degen esser tractats en altra manera quels renitents volem que en cars quels dits renitents o qualseuol dells temptaran e presumiran apres los deu dies publicament o amagada de nit o de dia entrar en les dites Ciutat parroquies e lochs o qualseuol dells que vosaltres dits veguer e batle sotueguer e sotsbatle e altres qualseuol officials Reyals sots pena de priuacio de vostres e lurs officis e de Mil florins e encara los consellers e altres ciutadans e habitadors de les dites ciutat parroquies e lochs sots pena de Cinquanta sous per cascu e cascuna volta que ho recusaran, haiats e hagen decontinent sia a vos e a ells per quisuulla notificat e denunciat cercar dins les dites Ciutat parroquies e lochs los dits inhobedients virilment e ab ma armada tant e tan longament fins aquells haiats e haien en vostres o lurs mans la exaccio composicio o remissio de la prop dita pena a nos reseruada. E si se hauran aquells tingats o tinguen presos e ben guardats fins haiats e haien ab nos consultat e per nos sia stat prouehit e scrit lo que deura esser faedor. E en cars que los dits inhobedients volguessen e tentassen dapnificar los obedients o algu dells, vos, dit veguer e batle e altres damunt dits siats e sien tenguts prestar e donar tot ausili fauor e aiuda als dits obedients sens incurriment dalguna pena. Declarants empero que los qui son o seran en guerra e bandositat e la dita seguretat prestada hauran per euitar inconuenients no puxen ni atempten de anar ab los officials, consellers ciutadans o habitadors en lo dit cas, ans los ne inhibim sots pena de cors e hauer. E axi mateix declaram que si algu dels dits guerreiants o bandoleiants qui la dita seguretat prestada haura volra exir de les dites ciutat parroquies e lochs vnits e no volra que la dita seguretat dure ne haie valor daquiauant, que pus de la sua voluntat e decistencia aparega per carta publica notificada als veguer consellers o a la maior part de aquells que ho puxe fer e sens altre dilacio haie sots la pena desus dita, exir de les dites ciutat, parroquies e lochs e daquiauant sia hagut e reputat per inhobedient axi com si no hagues prestada la dita seguretat e que daquiauant no sia admes a tornar prestar la dita seguretat. E axi procehint gran e matura delliberacio del dit consell vos dehim e manam de certa sciencia e expressament sots pena de dos Milia florins dor als coffrens del dit Senyor applicadors que tota hora e quant per part dels dits consellers requests ne serets e sera necessari executets e executar façats e facen los altres damunt specificats en los dits casos la present nostra prouisio e ordinacio juxta seria e tenor daquella, com concernesca gran vtil tranquilitat e repos de la cosa publica de les dites Ciutat parroquies e lochs segons damunt se conte. E per amor passio maluolença preu o altra qualseuol causa en lo damunt dit no siats o sien remissos o renitents. En altra manera siats e sieu certs que les penes damunt dites serien rigorosament exhigides daquell e aquelles qui serien en culpa vltra los dans e despeses que serien tots aquells imputats sens dubte algu la present empero prouisio e ordinacio dure per tres anys primer vinents e apres a beneplacit del dit Senyor Rey e nostre. Dada en Perpinya a Nou dies de Setembre En lany de la natiuitat de nostre senyor MCCCCL.—Pages Vicec.» Per donar repos e tranquilitat a la ciutat de Vich parroquies e lochs a aque-

lla vnits prouehi ordena e mana que per tots los guerrejants e bandolejants de qualseuol ley condicio o stament fossen qui habitar volguessen en les dites Ciutat perroquies e lochs vnits fos prestada certa seguretat de no dampnificar los vns als altres sots certes penes segons en la dessus inserta prouisio se conte. E mes som informats los consellers de la dita Ciutat per benefici de la cosa publica han ordenat e prohibit que negun ciutada nos puixa mesclar ne adherir a les bandositat antiga e nouella ne acompanyar algun caualler o gentil home axi de les dites bandositats com altres ab prohibicio general de no portar armes. Apres la dita senyora a suplicacio de mossen Jacme Alamany de Bellpuig e de mossen Ponç de Malla cauallers affermants se esser vexats per causa de la dita prouisio no podents entrar en la dita Ciutat hon tenien llurs domicilis ni en altra manera en gran dampnatge llur. E per ço suplicants la dita prouisio esser reuocada sobre aço cita los consellers de la dita ciutat e prouehi que fins del Senyor Rey o de la sua senyoria fos hagut altre manament en contrari no obstant la dita prouisio prometessen los dits mossen Jacme Alamany e mossen Ponç de Malla entrar exir e star dins la dita ciutat, batlia parroquies e lochs a aquella vnits segons aquestes coses e altres stesament son contengudes en vna letra patent de la sua cort emanada dada en Barchinona a XVII dies de Noembre Any MCCCCLI.—E mes apres algun temps la dita senyora ab letra sua closa per alguns respectes son coratge justament mouents, mana al veguer de la dita Ciutat que no obstants la dessus primera mencionada prouisio e ordinations fetes lexas star e habitar en la dita Ciutat la Noble na Margarida muller del noble en Joffre Gilabert de Cruilles ab deu homens disposts de portar armes en defensio de sa persona. E que durant la questio que dauant la sua senyoria se menaua per causa de les dites prouisio e ordinations no innouasen res contra mossen Jacme Alamany de Bellpuig ne aquells qui stauen ab ells segons aquestes coses e altres largament son contengudes en la dita letra closa. Dada en Barchinona lo derrer dia de Juny Any Mil CCCCL tres.—E com ara per la exposicio del dit Sindich siam informats que per causa del entrar exir e star que los mencionats en les dites dues letres fan en la dita Ciutat se segueixen diuersos rumors bregues naffres batiments injuries e males voluntats per les quals es impedit lo effecte de la dita primera mencionada prouisio de les ordinacions fetes per los dits consellers com per causa de les dites dues letres patent e closa los ciutadans e habitants de la dita Ciutat se mesclen en les dites bandositats e en aquelles partides quels plau e fan valences e acompanyen cauallers e gentils homens de aquelles e altres bandositats portant contra forma e serie de les dites ordinations armes per aquelles vedades portar de ques segueixen no solament los dits inconuenients mas encara depopulatio e quasi destructio de la dita Ciutat. Per tant a humil suplicatio per part del dit sindich a nos feta e en altra manera volents prouehir a la indempnitat repos e tranquillitat de la dita Ciutat ab delliberacio matura del sacre Reyal e nostre consell vos dehim e manam sots priuatio de vostres officis e pena de Dos milia florins als cofrens del dit senyor Rey e nostres aplicadors que haudes per sospeses les dites dues letres ab les quals era permes los contenguts en aquelles entrar exir e star en la dita Ciutat e qualseuol altres axi per la dita senyora com per officials qualseuol del dit senyor atorgades. E axi per via de guiatge de persones e bens com de armes les quals posquessen o puixen en nenguna manera empatxar lo effecte de les dites prouisions primer mencionada e ordinacions dels dits consellers axi com nos ab la present sospenem e per sospesses hauer volem tota hora e quant per los dits consellers o altre en nom llur serets requests procehiscats e ab suma diligencia enantets e donets orde que les coses a vosaltres e cascun de vos manades en la primera mencionada prouisio de la dita senyora Reyna e per nos en la present hajen lur degut effecte. E semblantment les ordinacions damunt mencionades per los dits consellers de la dita ciutat de Vich fetes

les quals nos aprouam e volem esser seruades. Manant encara vosaltres e a cascun de vos expresament sots les dites penes que contra aquells qui inobedients seran trobats proceixquets segons volen la dita prouisio primer mencionada e ordinacions damunt dites. E si armes contra tenor de les dites ordinacions seran portades per la dita Ciutat parroquies e lochs a aquella vnits aquelles haiats per confiscades e adquisides axi com nos ab tenor de la present confiscam o adquisides esser volem. E si requests per los dits consellers serets aquelles trenquets ne sens lur voluntat tornets en neguna manera. E guardats vos que en obseruacio de les dites coses a vosaltres e a cascun de vos manades per amor fauor odi o rancor recusants o negligents sian trobats com per benefici de la dita Ciutat parroquies e lochs vnits siats certs que en exaccio de les dites penes nous falliran prompta execucio. Dada en Barchinona a XII dies de Noembre En lany de la natiuitat de nostre senyor Mil CCCC LIIIIº.— Pages vicecancellarius.

DOCUMENT NOM II

1465—Carta dels Concellers de Vich enumerant los serveys fets per aquesta Ciutat en los tres primers anys de la guerra ab Joan II y los remences. (Volum de letres closes del 1460 al 1466 del Arxiu Municipal de Vich).

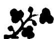
Senyor molt alt e molt Excellent.

Una letra de vostra Reyal Maiestat de XXV del corrent mes hauem rebuda la qual sab Deu nos ha posats e constituits en tanta congoxa que mes dir nous poriem Per quant nosaltres segons vostra Altesa sab vnque hauem manchat ne enterem a manchar a les coses que vostra Sia ha volgudas e volra manar e ordenar de nosaltres ans crehem si be es considerat hauer fet lo degut e tant per lo seruici e encare ampliacio de vostre Reyal imperi com loch qui sia en tota Cathalunya e que ara veyam vostra Senyoria dels nostres treballs e bons seruicis oblidar se del tot es cosa quins dobla mes nostra congoxa. E per ço es forçat a nosaltres no per pus sino per donar raho a nostre Rey e Senyor redubir a memoria sua lo que ffet hauem per seruici e augmentacio de la sua Reyal corona. Vostra Senyoria Senyor no ignora com Saltariba subuertia e del tot destrouia tota aquesta terra e com a instancia inpurtunitat e supplicacio nostras las casas sua e den Montcorb foren haudas de que vostra Senyoria sab quina e qual quantitat ne rebe vltra les grans despeses que per aço aquesta Ciutat apporta. Apres a cap de ffort poch quanta despesa aquesta ciutat feu per lo soccors de Leyda e en la gent que ha tenguda en lo citi del Castell de Sentelles e en lo soccors de Ceruera e en diuerses voltes que a tota sa despesa ha avituallada la vila de Ripoll. E ab lo bon enginy e tracta de aquesta ciutat apres que fou perduda es stada recobrada qui no es stada pocha cosa a la Senyoria vostra totes aquestes coses vostra Excellencia pot pensar ab quanta despesa e treball se son ffetas. Mes Senyor que nosaltres ab nostra propria sanch substancia e despesa dels ciutadans de aquesta ciutat e sens adiutori e soccors de Vostra Senyoria ne daltres hauem de nou hauda a conquistar tota aquesta terra qui era inimica e rebella e en la qual vostra Maiestat no hauia obediencia alguna. Primerament Senyor nosaltres duas voltas hauem atquisits e reduhits a vostra obediencia ab siti en quescu la força de Casserres e lo Castell Dolost qui eran forces fortissimas e quescuna per affer hi stabida de CL o CC rocins e per les quals tota aquesta terra era perida e ab molt treball e despesa e encare morts de nostres ciutadans se son haudas och encara la casa de Vilalleons los Castells de Vilagelans de Voltraga Lussa la força de Sant Boy e al-

tres que vuy no resta pus en aquesta terra força sino lo castell de Torrello lo qual Deu migençant penssam en breus dies hauer. Aço Senyor de hauer sant Boy se ffeu la hora que vostra Senyoria mana arremorassem les muntanyes les quals hauem en tal forma arremoradas que crehem los enemichs de aquesta terra no fan anuig a vostra Senyoria: la presa del castell Dolost fem dissabte prop pessat XXII del present mes e aquell hauem cremat perque daquiauant tals dans com ffins açi nos ha dats cessen. E que negunes de aquestes coses nons sien preses en compte sab Deu Senyor quens es molta dolor e congoxa. E que aço no obstant vostra Senyoria nos vulle inpingir e donar carrech de inhumanitat e encare com no hauem feta la subuencio com los altres lochs penssauem nosaltres e penssam que lo que ffet hauem fos mes que fer la dita subuencio. E si Barchinona la ha feta no es mereuella que ells stan posats e reposats en llurs cases e adelit de llurs personas e no curen gens de la guerra com nosaltres que continuament stam ab les armas al puny e a la squena. Si Senyor Barchinona e los altres lochs de Cathalunya haguessen ffeta la guerra e conquistada la terra a llurs despesas com hauem nosaltres aquesta no maldare ne calguera venir rocins de Portugal, Castella ne altres parts. Mes Senyor que vostra Senyoria es ben certa com la imposicio de la dita subuencio es molt preiudicial als priuilegis e libertats de aquesta ciutat los quals nosaltres ab sagrament e homanatge som tenguts obseruar e feta en forma que vnques feu en Cathalunya per Barchinona sola sens appellar hi les altres vniuersitats com era de molta raho No penssauem Senyor nosaltres de aquests bons seruicis hauer tal remuneracio de vostra Senyoria. Per ço Senyor supplicam a la excellencia vostra que recordant se dels dits seruicis treballs e grans despeses ffetas per aquesta ciutat li placia per sa acustumada clemencia hauer aquella per scusada de la dita subuencio car lo que fet ha fa e ffara es be ffer subuencio a vostra Maiestat. Ont Senyor vostra Excellencia delliber aquesta ciutat haia affer aquesta subuencio la qual cosa no crehem ffem certa aquella que per obseruacio de nostres priuilegis no poriem ne menys bastariem e que nosaltres no podem mes ffer del que ffet hauem e ffem car la carn e la sanch e substancia nostras e de aquesta ciutat hauem en aço del tot consumidas en tant que vuy no bastam a pagar los censals ne altres carrechs de aquesta ciutat hauents ferma sperança Senyor que vostra Senyoria vsant de sa acustumada virtut e recordant se dels nostres bons seruicis com lo cas ho portara nos soccorreia de caualls e altres coses a la nostra deffensio necessarias car lo sosteniment de aquesta terra no concerneix poch lo stat de vostra Senyoria la qual la Sanctissima Trinitat tingue en sa continua proteccio e guarda ab bona victoria dels enemichs. Scrita en Vich a XXVIII de Juny Any LXV.

De Vostra Reyal Maiestat humils sotmesos e vassalls qui en vostra gracia e merce se comanen.

Los Concellers de la vostra ciutat de Vich.

PREMI DEL «CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA»

LA BANDERA DE SANTA EULARIA

In hoc signo vici.

I

Pláciat, lector, acompanyarnos á una escursió histórica que 'ns proposa enguany l' honorable Consistori dels Jochs Florals, á instancia y requesta del *Centre Excursionista de Catalunya;* fesho ab la esperança, ja que no de trobar en aquestes ratlles galana mostra de literatura catalana, de escoltar en elles la veu de la pátria, vibrant y poderosa en cada una de les gestes que 'l títol d' aquest treball força á esmentarhi. Recordém la historia de la invicta Bandera que per tants segles fou esplendent guiatge dels barcelonins en llurs empreses, y á qual sombra benehida, saberen nostres passats morir ab la mort més gloriosa; en braços de la Fé y en defensa de la Pátria. Perqué la imatge de Santa Eularia, grabada, encara que no desde son orígen, en la *Bandera de la Ciutat de Barcelona,* no es més que palesa mostra de la fé que tan fondament tingueren nostres pares grabada en son cor, y que 'ls portá tostemps á assolir los llorers de la victoria. A Santa Eularia aclamaren aquells ciutadans, y bé calia que axís ho fessen, per poderosa defensa y guarda de llurs volgudes llivertats é independencia.

Havém indicat que no sempre ostentá nostra Bandera la imatge de la Santa, ja que, segons sembla, no fou axís fins al segle xvi. En lo *Llibre de Deliberacions* del Consell de Cent, any 1639, s' hi llegeix: «A aquella Bandera, que en aquell temps anomenaven de la Ciutat, lo vulgo anomena vuy la Bandera de Santa Eularia; per ço que en les ocasions ultimes de que hi ha memoria, tragueren la que vuy se aporta en la professo del dia del Corpus y axi ja nos diu vuy traure la Bandera de la Ciutat, sino la de Santa Eularia, per haverhi en aquella una imatge de la Santa.» Mes, convé observar que, com diu un historiador, dita Bandera portá 'l nom de Santa Eularia abans de tenirla pintada en sos plechs, puix los *Dietaris* del Arxiu municipal de Barcelona li donen dit nom. No obstant devém consignar que sols s' hi veyen en ella, per divisa, les armes de la Ciutat. Y afegeix lo dit historiador que ja antigament, desde sos primitius temps tal volta, coronava l' histórich penó una imatge de plata, de la Santa barcelonina (1).

(1) Balaguer: *Historia de Cataluña*, Barcelona, 1863; tom, IV, pág. 152.

Actualment, no més se conserva com á reliquia de la famosa senyera, en lo mateix Arxiu municipal, dintre un march modern, un troç de roba de seda que fou de color carmesí, d' uns vuyt palms de llarch y quatre d' ample, ab una pintura de Santa Eularia ab la creu de son martiri en la má esquerra y una palma y un llibre en la dreta. Sa total forma no pot ab seguretat deduhirse; fou feta en 1640, segons opina lo meritíssim arxiver D. Joseph Puiggari, á qui devém també la noticia de que aytal senyera fou trobada en una cisterna interior de Casa de la Ciutat al ferhi reparacions en 1823 (1), amagada provablement després del 1714, ó, tal volta, durant la guerra de la Independencia. Cronistes autorisats ne parlen sens aportar millors datos; sols en Pi y Arimon, en sa *Barcelona Antigua y Moderna*, diu saber tenia en una cara la imatge de la Santa, y en l' altra un cálzer ab la hostia en un escut orlat ab lo significatiu lema: «*Exurge Deus, judica causam tuam*». Devia, sens dupte, tenir també altra inscripció, puix en lo fragment que 's conserva s' hi veuen los estrems de ses lletres y clarament la terminació ICI, d' hon s' ha deduhit ostentaria 'l lema de guerra «*Veni, Vidi, Vici*», si bé no falta qui sosté com á més provable, la llegenda «*In hoc signo vici*» aplicada á la Creu que la ostenta (2).

Dexant de banda aytals congectures, lo cert es que la invicta *Bandera de la Ciutat* ombreja la historia pátria ab lo nom de *Bandera de Santa Eularia*. D' ella dirém, donchs, quatre paraules pera remembrar y enaltir ses gestes glorioses, que foren tostemps les glorioses gestes de la Ciutat de Barcelona, d' aquesta ciutat de la qual deya Carles V que «estimava més esser comte d' ella, que emperador de romans».

II

Desde 'l famós usatge que comença *Princeps namque*, y dels referents á la *Pau y Treva*, que promulgá en Ramon Berenguer *lo Vell*, son moltes les ordinacions que, relatives al popular *Sometent*, lo reglaren y fomentaren en nostra terra. Tals foren, entre altres, les donades per l' Alfons I en 1192, en Jaume *lo Conquistador* en 1257, en Jaume II en 1291 y 1314, y en Pere *del Punyalet* en 1336 y 1372 (3).

Axís per oposarse á una invasió estrangera, com per rahó d' agravis fets á la Ciutat, ó bé pera punir algun delicte, se publicava á Barcelona lo *Sometent* ó *Sacramental*, sortint lo veguer de son palau precedit de *saigs* ab bruchs encesos y donant lo crit de *Via fora!* Al toch de les campanes, qual primera senyal donava la de la iglesia de Sant Jaume (4), corria tothom á pendre llurs armes y lo Veguer treya la Bandera de la sala del *Trentenari* hon se guardava, posantla en lo finestral de Casa la Ciutat en mitg de les aclamacions del poble; y de dia ab grans fumeres en lo cim de les montanyes, y de nit per medi de grans fochs lo crit de *Sometent* corría prest com un llamp per totes les encontrades. Reunida la gent armada, se col-locava la gloriosa senyera en una de les torres de la plaça del Blat, avuy plaça del Angel, pera trasladarla després al portal, per hont la host havia de sortir al camp: y axó 's feu sempre ab ostentoses cerimonies, quan la urgencia del cas ho permetia. Ja en lo *Llibre de Deliberacions* del Consell de Cent, abans citat, s' hi llegeix: «Es estil y consuetut molt antiga de la Ciutat de Barcelona quant se

(1) Segons referencies dels senyors Brunet y Aparicio, antichs empleats de la Casa.
(2) Balaguer: *Historia de Cataluña.*
(3) Vid. Coroleu y Pella: *Lo Sometent.*—Barcelona, 1877.
(4) La antiga iglesia de Sant Jaume, en lo que es avuy plaça del mateix nom.

ha de executar alguna sentencia, o haver esmena per via de represalies o altrement contra persona particular, loch o poble que haje ofes, detingut ciutedans seus, o bens de aquells penyorantlos per raho de Leudas, o altrement, traurer la Bandera de la Ciutat, y portant aquella lo Veguer o Batlle o aquell dels dos en la Cort del qual se fa lo proces, o altra persona, y exir ab gent armada contra lo tal ofensor de la dita Ciutat o dels ciutadans y de asso hi ha molts exemplars antichs...»

A la Bandera, máxima de Barcelona, acompanyaven los penons dels gremis. Les *Ordinacions Generals* pera 'l Sometent establexen (1), «que sien fets per cascun de tots los officis de la Ciutat, sengles penons ab aquell senyal que cascun offici acordara e que cascun dels dits officis hagen a regir e anar en la host vehinal ab lur Peno.» Fins les banderes de certes poblacions, venien á fer homenatge á la de Santa Eularia: axís se veu, per exemple (2), que 'ls igualadins contesten á Ferrán *lo Católich*, que «no poden anar a host ni a cavalcada ni a altre guerra, sino tota hora e quan va la bandera de Barchna. sots la qual, diuhen, va la banderra de aquesta vila.»

Podria, la existencia d' una altra bandera de Santa Eularia, de carácter purament relligiós y que pertany á la Seu, donar origen á alguna confusió al historiar les gestes de la Bandera de la Ciutat. Que hi hagué á la vegada *bandera de la Ciutat* y *bandera de la Confraria de Santa Eularia*, totalment distintes, ho prova, entre altres fets, lo citarse aquesta entre les moltes que acompanyaven á la primera quan se tragué ab singular pompa, segons més endevant veurém, á 9 de Juliol de 1588 (3).

Pera dexar ben desllindat lo camp de abdues banderes recordarém, que á principis del segle XIV se fundá una «Confradria a honor de Deu e de nostra dona Sancta Maria e de Madona Sancta Eulalia, cors sanct de Barcelona e per raho de la obra de la Seu» en la qual *confradria* ingressá Pere IV en 1356, trobantse ja en 1339 una bandera de Santa Eularia en la solemne traslació de les reliquies de la santa á la cripta de la matexa Seu; constant ademés, en son arxiu, que dita bandera fou renovada en 1423, y que assistia á totes les grans solemnitats. La que avuy se conserva es de domás carmesí, ostenta al mitg, brodada en sedes de colors, la imatge de la patrona barcelonina, y més avall, la creu del Capítol á la dreta y l' escut de la Ciutat á la esquerra; la matexa creu del Capítol hi ha en lo cim de la asta. Encara en nostres dies, inseguint una molt antiga ordinació «feta per certs honorables canonges e per los honrats obrers e quatre ciutadans elegits per los honorables consellers» veyém la esmentada bandera de la Seu al devant de tots los gonfanons, en la solemne professó del Corpus (4). Llástima que l' historiador n' Anton de Bofarull, en sa *Guia-Cicerone de Barcelona* (5) la confonga ab la de la Ciutat, puix afirma (induptablement sens haverla vista) que en la bandera de la Seu hi ha «la efigie de Santa Eulalia y un escudo con un cáliz con hostia, y un lema que dice: *Exurge Deus, judica causam tuam!*»

(1) ARXIU MUN. DE BARCELONA: *Ordinacions generals*, fol. 30, llib. de Bandos de 1394 á 1399.
(2) ARXIU MUN. DE IGUALADA: Registre de 1503.
(3) ARXIU MUN.: *Llibre V del Ceremonial*. (Vid. Apendix, lletra B.)
(4) ARXIU MUN.: *Libre de algunes coses assanyalades*, cap. 106 del llib. I. .
(5) Edicions de 1847 y 1855.

III

Passant á ressenyar breument los fets históricbs á que concorregué nostra Bandera, cal confessar que no pot ab certesa determinarse quin fou lo primer. Se suposa que ja en lo segle XIII la host barcelonina acudí ab senyera alçada al Coll de Paniçars, en los Pirineus, quan la invasió de Felip de Valois, en 1285.

En la *Rúbrica* d' en Bruniquer s' hi troben espressament consignats alguns fets relatius á la dita Bandera. En lo segle XIV sortí, segons la citada *Rúbrica*, divuyt vegades ab lo Sometent barceloní, entre elles en 1356 contra Bernat de Belloch y Berenguer de Sant Vicents de Moguda, quals castells foren destruhits per haverse oposat llurs senyors als Usatges y Constitucions de Catalunya; en 1360 y 1388 en defensa del Rosselló contra francesos é inglesos que l' invadien; y en 1396 pera apoderarse dels Castells de Martorell y de Castellví de Rosanés, pertanyents al comte de Foix, qui, á la mort de Joan I pretenia la corona aragonesa.

Cal, á lo que 'ns sembla, esbrinar en aquest punt, quina fou la senyal ó divisa que dugué impresa nostra Bandera en los segles XIV y XV. Consigna en Victor Balaguer en sa *Historia de Catalunya* (1) lo següent: «Durante este siglo (XIV) la Bandera de la Ciudad tuvo por señal ó divisa la cruz de San Jorge, colorada sobre campo blanco. *No puede caber ninguna duda en esto*, pues las ordinaciones ú ordenanzas, que los concelleres y Consejo de Cien jurados hicieron á 23 de noviembre de 1390, para casos de somatén y guerra, disponen terminantemente *que sia fet un Penó larch ab senyal de sant Jordi, ço es, la creu vermella, e lo camp blanch, que es senyal de la Ciutat.*» La matexa idea havém vist reproduhida en escrits posteriors referents á la Bandera de Santa Eularia, idea que creyém destituhida de tot fonament, segons ho evidencia lo document mateix aduhit per en Balaguer al sostenirla.

Se llegeix, en efecte, en les *Ordinacions* citades, fetes á 23 de Novembre de 1395 (y no 1390): «Lo Concell de C jurats de la dita Ciutat, solemnement e ab gran acord, fa e ordina un per tot temps los Estatuts, Capitols e ordinacions seguents:— Primerament, que per los Concellers de present sia fet un Peno larch ab senyal de Sant Jordi, ço es, la creu vermella, e lo camp blanch, qui es senyal de la Ciutat, e ab aquell Peno tots los honrats ciutedans, e Juristes e Metges, Fisichs se hagen a regir e anar en la dita Host vehinal... *com hage loch de exir la Bandera* per Host vehinal; que per los Concellers aquell Peno sie comanat a un Ciuteda companyo llur que ells sen menaran, e aquell port lo dit Peno *detras la Bandera* de la part dreta...—Item, que per los Consols dels Mercaders sia fet un altre Peno ab aquell senyal que ells ab los Mercaders acordaran....»

Lo penó ab la creu de Sant Jordi no es, per consegüent, la Bandera que 'ns ocupa, puix s' ordena que aquell vage *detrás la Bandera* (de la Ciutat) *de la part dreta*, y tant es axis que més avall s' hi llegeix: «E com sera determenat Sometent haber loch, e *la Bandera* sera treta per Host vehinal, e posada a la plassa del Blat, segons es acostumat, que aquell die mateix los dits Concellers facen traure e posar lo dit *Peno dels Ciutedans* a la plassa de Sant Jaume, e los Consols dels Mercaders lo peno dels Mercaders a la Lotja, e tots los altres officis, cascun en lur plassa, o porta o loch ont per ells sera ordonat sots ban de L solidos»; y al estatuhir l' ordre ab que deurán col-locarse los penons que acompanyen á la Bandera de la Ciutat diu, des-

(1) Barcelona, 1863, tom. IV, pág. 149; Madrid, 1885, tom. VII, pág. 136.

prés d' enumerarne 28 que deuen anar, catorze *á la part dreta* y altres catorze *á la part sinistra*: «Apres vagen davant la Bandera... tots los Saigs, els Bastaixos, e Macips de Ribera, sens algun peno.—Apres vaje *la Bandera de la Ciutat*, e acompanyenla los Concellers, qui fassen posar e anar tot temps ixent e entrant per qual portal se vulla, *darrera ella a la part dreta lo dit peno dels ciutedans*, e a la part sinistra lo dit peno dels Mercaders, e seguesquen apres ab bona ordinacio tots aquells que iran a cavall, e apres vajen tots los Ciutedans e Mercaders que iran a peu...» (1).

Queda, donchs, clarament demostrat, que no devém admetre que 'l penó ab la creu de Sant Jordi sia la Bandera de la Ciutat, sinó una senyera totalment distinta y secundaria, propia dels ciutadans honrats; y si quedás en axó algun dupte, bastaria consultar altres documents que fan referencia á la matexa época y següents; en tots queda aquesta veritat igualment palesa. En los *Dietaris* de la Ciutat (2) s' hi llegeix: «Fou feta *una senyera o stendart ab senyal de Sant Jordi*, ço es, creu vermella en camp blanch, sots la qual ensenya per ordinacio del Concell de Cent, los honrats ciutadans de Barcelona habian de anar *a acompanyar la Bandera de la Ciutat* en tota Host veynal...»; y en lo *Libre de coses assanyalades* (3): «Dijous a XXVIIII de Abril del any de la natiuitat de nostre senyor Deu MCCCCLXII los honorables consellers e consell de XXXII e XVI per certs sguarts concernents lo repos de la present ciutat feren traure *la bandera de la Ciutat* e aquella posaren demunt lo portal de la casa de la ciutat alt a les claueroles.—Divendres a XXX de dit mes y any per lo dit sguart fou treta *la bandera dels ciutadans* e fou posada a la plassa de Sant Jaume sobre lo pessajador de la dita plassa e per semblant foren tretes les banderes dels mercaders, artistas e menestrals.»

No hi ha, donchs, que confondre la Bandera de la Ciutat ab lo Penó dels ciutadans honrats, que, com se veu, s' arborava en la plaça de Sant Jaume; y si se 'ns pregunta quina divisa ostentava aquella abans de portar lo nom y la imatge de Santa Eularia, dirém que fou l' escut heráldich de Barcelona, que no sols conté la Creu de Sant Jordi (que es *senyal de la Ciutat*, en quant forma part de son escut), sino també les barres catalanes. Axís pot assegurarse, puix se llegeix en lo *Dietari de la Generalitat* (4) corresponent al dimecres 29 de Juliol de 1461, que en aquell mateix dia, á hora de vespres, caygué *la bandera de la ciutat de Barcelona* que penjava de la volta de la Catedral entre 'l chor y la cripta de Santa Eularia, afegint que era la que va anar á la batalla de Luri, en Cerdenya, y que immediatament tornaren á penjarla molt més amunt, vehentshi en lo mateix *Dietari* dibuxada dita senyera ab les creus y barres. Sabut es que la famosa victoria de Sant Luri, la obtingué lo princep D. Martí, fill de Martí *l' Humá* á 30 Juny de 1409. En aquella lluyta morí lo Conseller de Barcelona Joan Desvalls, nomnat general de la infanteria. També en 29 Abril y 16 Juny de 1462, en 13 Janer de 1463, y posteriorment, segons veurém, se troba la Bandera de la ciutat pintada en los respectius *Dietaris* del Arxiu municipal, ab les matexes creus y barres, es á dir, ab lo conegudíssim escut de Barcelona.

(1) Vide Apendix, lletra A.
(2) Llib. 3; 1404 á 1409.
(3) Llibre II, cap. I.
(4) Arxiu de la Corona d' Aragó.

IV

Moltes vegades, á més de la esmentada en l' article anterior, fou treta la Bandera de la Ciutat durant lo segle xv; y entre 'ls fets que ho motivaren, los quals no ressenyarém pera no fer més pesat aquest treball, cal recordar especialment la presó del Príncep de Viana, fill de Joan II, tan odiat d' aquest, per instigació dé la reyna madrastra, com volgut y fins venerat pels catalans. Més de deu anys durá la guerra que sostingué Catalunya contra dit monarca, en defensa del príncep y per haver aquell violat lo jurament de llivertats y privilegis fet á sos vassalls. Mort en Carles en Setembre de 1461, lo Rey y sa esposa, ab crida pública, foren declarats *enemichs de la terra*, y continuá la lluyta fins á 1472, que termená ab la honrosíssima capitulació de Barcelona. En lo transcurs d' aquesta guerra fou treta la senyera en Abril de 1462, sortint en 16 Juny cap á Lleyda en mans de Joan de Marimont, capitá elet per la ciutat, retornant en lo mes de Janer del próxim any 1463. Altra volta sortí en Juny ab 2,000 hómens comandats pel Condestable de Portugal, proclamat pels catalans, tornant á Barcelona á darrers de Juliol: tot, segons los *Dietaris* de aquell temps.

Prest correspongueren generosament los barcelonins á son rey en Joan, després de la capitulació, acudint ab la matexa senyera pera deslliurarlo dels francesos, qui 'l tenien sitiat á Perpinyá. «A 20 d' avril de 1473 (diu lo *Llibre de Deliberacions* del Consell de Cent, any 1639), se tragué y portá *(la bandera)* á la finestra de la casa de la Ciutat y després al Portal Nou, de ahont á 30 de dit mes, Franci Bussot, Capitá de la Bandera, ab molts cavallers á peu, se envià á Perpinyá contra francesos.» Y es de justicia, ja que retrayém aquells fets, tributar un homenatge d' admiració á la heróyca fidelitat de nostres germans de Perpinyá, los quals, en lo segon siti, ja possessionats los francesos del castell, donaren tals exemples d' ardent patriotisme que, mentres la nobla testa d' en Bernart Olms, mort traydorament per haver refusat les ofertes de Lluis XI, aparexia en lo cim d' una llança en la torre més alta del castell; lo Consul Joan Blancas consentia que son fill, presoner dels francesos, fos degollat al peu dels murs de la vila sitiada, abans que entregarla als enemichs.

En lo mateix segle xv, altra lluyta civil commogué nostra terra, la dels pagesos anomenats de *Remença*. Concretantnos á historiar les sortides de la Bandera, copiarém lo que 's llegeix en lo citat *Llibre de Deliberacions*, que diu axís: «En lo temps de les alteracions de Catalunya, dites vulgarment les Remences, en que los pagesos, cansats de sufrir lo jou dels sis mals usos, se alsaren contra los Barons y senyors llurs, y prengueren per cap á un Pere Joan Sala, que ab numeroses tropes de gent d' armes inquietaven lo Vellers y altres comarques de Catalunya, isqué la Bandera y obrá tant, que lo dit Sala fou pres y escorterat com á mal factor, y assó fou l' any 1485.» Y aquí será oportú observar, que, segons consta en lo *Dietari*, en qual marge s' hi veu pintada la ensenya que serví en aquesta ocasió, tenia per divisa, com en époques anteriors, les armes de la ciutat, que la ocupaven tota. Diu lo citat *Dietari*, que á 20 de Janer la Bandera fou treta y posada en la finestra de la Casa de la Ciutat per lo Conseller en Cap Misser Jaume Destorrent «qui aquella muntá per la Sala ab sis trompetes devant» y que á 14 de març lo dit magnifich Conseller «stant en lo padris fora la dita Casa en lo indret de la dita finestra, en la qual la dita Bandera

segons dit es fou posada, feu acalar aquella de la dita finestra, e presa en sa ma aquella, la doná al honorable en Franci Garau de Vallseca ciutadá de la dita Ciutat, qui stave á cavall ab cavall encobertat, e ell armat en blanch...» «Lo dit magnifich M. Jaume Destorrent... muntá á cavall sobre una mula, vestit ab sa gramalla, e en companya dels altres Consellers e de moltes notables persones...» acompanyaren la Bandera fins al Portal Nou.

V

En lo immediat segle xvi, sols tres vegades trobám que fos treta la senyera que 'ns ocupa. Una en 1501 contra hómens armats que prop del Besós s' apoderaren d' un pres que 'l sotsveguer del Vallés conduhia á Barcelona: altra en 1588 contra Tortosa que s' oposava á que nostre Conseller en Cap passás per aquella població ab insignies consulars y acompanyat de verguers ab maces altes; y la tercera en 1597 contra 'ls francesos qui invadiren lo Rosselló. En los *Dietaris*, al consignar lo fet de Tortosa se dona ja lo nom de Santa Eularia á nostra Bandera, vehentshi pintada ab l' escut de Barcelona, y en lo llibre del *Ceremonial* s' hi troba també pintada ab les armes de la Ciutat dintre un escut, y al costat la creu de la Santa.

Referintse al últim dels fets recordats, lo citat llibre de *Deliberacions* diu lo següent, que creyém del cas reproduhir, pera donar idea, al mateix temps, de la nova forma y cerimonies ab que la bandera s' ostentava. «En lo any 1597 isqué, diu, contra francesos per haber invadit lo comtat de Rosselló, y les hores se tragué la Bandera de Santa Eularia, la gran, y ab molta solemnitat y musica, de menestrils, trompetes y tabals, per mans del Senyor Conseller que les ores era, acompanyat de moltes persones Nobles, fonch arbolada á les finestres de Casa la Ciutat; nomená lo Consell una 24ª y maná se allistassen fins en número de 1000 soldats...» Y més endevant s' hi llegeix sobre 'l mateix fet: «la cerimonia que en assó hagué fonch convidar moltes persones nobles que assistissen al traurer dita Bandera, y al posarla á la finestra, que de nit cremassen graelles fora la Casa de la Ciutat, y atxes dins, ab lo que al pujarla per les escales, lo senyor conceller tingués lo cap de la asta; y moltes persones de tots staments la portassen ajeguda, que 's tocassen trompetes, sacabutxos, tabals, y que 's tingués *cuerpo* de guarda, axi á Casa la Ciutat com en los Baluarts y altres cases, y cerimonies consemblants, Assó durá fins á 18 de dit mes de Setembre que los Alferez habien arbolades les banderes de campanya en ses cases, y les ores reculliren la Bandera de Santa Eularia...»

En lo llibre V del *Ceremonial*, ja citat, s' hi troba una llarga y detallada relació de la forma ab que 's tragué la Bandera en lo fet de Tortosa (1588), de la qual no podém menys de copiar també lo següent: «Los M. Consellers tragueren dita Bandera de la instancia nova dita de trenta, tirant la volta del Portal major de la Casa del Consell, portant aquella ajeguda sobre los muscles de molts Cavallers que alli eren presents, y de alguns altres, encara que pochs de altres staments,... tenint lo sol de la asta los dos M. Consellers II y III M. Soler y M. Guamis, y venint los altres dos apres dells, e tirant per lo pati, tragueren dita Bandera fora de les dites Cases en lo pati, que aqui es ahont la tornaren a arborar y alsar dreta, acostantse á la finestra de dites cases la mes prop del Portal, per la qual dita Bandera fonch presa y alsada en alt, y posada en dita finestra sobre un doser o drap de vellut carmesi y brocat, que estava ja posat en dita finestra, sonant continuament dites trompetes y los tabals de la Ciutat, estant la plassa y pati plena de infinitissima gent.» Y

lo *Dietari* de Casa la Ciutat, 6 de Juliol de 1588, diu: «En aquest die los M. Concellers en la Casa de la Ciutat, feren adobar y posar a punt la Bandera gran de Santa Eularia, pera posar aquella á la finestra de la Casa del Consell com ere stat deslliberat... E posada la Bandera apunt ab sa asta, y al cap la figura o imatge de Santa Eularia de plata, fonch treta la dita Bandera de la instancia o apartament nou de trenta, exint fins fora la porta principal de la Casa del Consell, portant aquella ajeguda sobre los muscles de una infinitat de Cavallers que alli staven junts, que apenas sofrie que altre gent y acudis, y los dos Consellers 2 y 3 M. Federich Roig Soler y M. Francesch Guamis tenien per les mans la asta de dita Bandera en senyal que ells la treyan, y los altres dos Consellers M. Pere Alquer y M. Jaume de Encontre seguien inmediatament tots ab ses gramalles.—E treta fora la dita Casa en la Placeta, se torna arborar dita Bandera, y per manament dels Consellers fonch posada a la finestra de dita Casa, prenent aquella per la mateixa finestra perque no fos vista tornar dintre apres de exida, y a tot asso sonaven moltes trompetes y tabals, y foren fetes moltes cerimonies...» També eren molt solemnes les que tenien lloch pera acompanyar la Bandera fins al portal per hon la host havia de sortir al camp. La curiosíssima descripció que reproduhím en lo Apendix (lletra B), n' es bona mostra.

Convé notar en aquestes relacions, que no es ja lo Veguer qui trau la Bandera, sinó los Concellers, qui ho fan encara ab més singulars cerimonies, y es sens dupte que 'ls ciutadans de Barcelona, aprés les lluytes contra en Joan II en que végeren en perill llurs llivertats, gelosos de la senyera que les simbolisava, no volgueren véurela en mans dels representants del poder reyal, sino en mans de llurs propis Concellers, y axó se feu sempre que en lo successiu tingué aquella que arborarse.

VI

En Maig de 1639, encesa la guerra entre França y Espanya, Condé invadí 'l Rosselló y s' apoderá de Salses. A 30,000 arribá 'l nombre de catalans que acudiren á la altra banda dels Pyrineus en defensa de la patria; y lo Virey comte de Santa Coloma, intentá desde 'l primer moment, que fos alçada la Bandera de Santa Eularia. Precís fou pera que 'ls Concellers accedissen, que Felip IV trametés al consistori una carta manant que s' alçás lo dit Penó. Se verificá la cerimonia y fou elet capitá lo Conceller en Cap, Lluis Joan de Calders. Gloriosament combateren los catalans recuperant á Salces, en 6 de Janer de 1640, mes foren oblidats llurs serveys y acabada la campanya, les tropes castellanes cometeren en lo Principat tota mena de abusos y tropellies, «de manera que aquest, que acabava de repelir una invasio, 's troba dominat dintre casa mateix y per sos propis soldats, ab mes tirania que si fos pels estrangers.» No recordarém la funesta política del Comte-Duch d' Olivares, ni les causes que motivaren lo alçament del dia de Corpus, 7 de Juny de 1640, puix podrien les rahons péndres com á desfogament de part agraviada; nos concretarém á ressenyar lo relatiu á la Bandera de que tractám en aquella guerra anomenada *dels Segadors*, durant la qual foren proclamats Comtes de Barcelona, Lluis XIII y Lluis XIV de França.

Es digne de notarse que, durant aquesta guerra, se feu una nova bandera ó penó de Santa Eularia, aquell, sens dupte, que 's guarda, en part, en l' Arxiu d' aquesta Ciutat. Diu lo *Dietari* del dia 8 de Desembre: «Per ordre dels senyors Consellers y 24.ª de Guerra se posá en dita Bandera de Santa Eularia, dorades les armes del

Santissim Sagrament, per ferse esta Guerra en est Principat en sa divina defensa;» referintse sens dupte als sacrilegis comesos per les tropes castellanes en Riu d' Arenes, Santa Coloma de Farnés y altres pobles de Catalunya; y en lo 16 de Desembre s' hi llegeix: «A les 4 parti de la present Ciutat lo senyor M. Pere Joan Rossell Conseller III, ab lo Pendó de Santa Eularia qui per dita ocasio se feu nou de domas carmesi ab la figura de Santa Eularia al mitx, y lo Santissim Sagrament a ma dreta y les armes de la Ciutat, tot daurat, a ma esquerra, per anar á les parts de Tarragona.»

Trahits los catalans per un general francés, qui pactá ab lo Marqués de los Velez la entrega de Tarragona, ab lo Conseller Rossell, y la Bandera y gent que l' acompanyava, tingué aquell que retirarse y retornar á Barcelona, hon hi entrá als 26 de Janer del vinent any 1641. Acabá la lluyta, que durá dotze anys, en 10 d' Octubre de 1652, ab lo regonexement y confirmació de privilegis feta per Felip IV, y ja en 1675 tornám á veure als catalans al costat de son rey defensant á Girona del exércit francés que l' amenaçava. Sortiren, en efecte, en 15 de Maig ab la Bandera, comandats per un conseller, y feren recular victoriosament al francés qui atacava la immortal ciutat, perseguintlo en sa fugida fins á Camprodon, retornant en 28 d' Octubre y entrant en mitg d' entusiastes aclamacions.

Prou volia Barcelona, y axís ho oferí espressament á son rey (1), traure y arborar sa gloriosa senyera en lo siti que sufrí dels francesos en 1697, pera conjurar lo perill que la amenaçava, més les debilitats del malaltiç Carles II, la mala política de sos ministres, y la covardia y afrancesament del Virey Velasco, desbarataren sos plans, y tingué de rendirse en 15 d' Agost al duch de Vèndome, no emperó sens que aquest jurás conservar sos furs y privilegis.

VII

Al començar lo segle XVIII, la mort de Carles II portá á Europa la guerra anomenada de Successió. Doblegantse á la política de Lluis XIV de França, dexá en son testament hereu de la corona á Felip d' Anjou, net de Lluis, malgrat les renuncies que per elles y llurs descendents havien fet D.ª Agna y D.ª Maria Teresa, esposes de Lluis XIII y Lluis XIV. La Casa d' Austria revindicá sos drets á la corona proclamant al Arxiduch Carles, y si bé Catalunya regoneix á Felip, ben prompte, convençuda del millor dret y vehent amenaçades ses llivertats, aclamá per son rey al Arxiduch. En Octubre de 1705 entrá en Barcelona Carles III, y prest veren los murs de la comtal Ciutat á son competidor Felip, qui, ab poderós exércit, venia á disputarli la corona. S' alçá llavors la Bandera devant aytal perill, y Montjuhich fou testimoni dels heroismes que á la ombra de la venerada ensenya realisá nostre poble lo dia 22 d' Abril de 1706, embestint ardidament en aquella montanya los reductes dels sitiadors. A 11 de Maig abandonaven aquests lo camp, perseguits pels Sometents, y «fins la naturalesa, com diu un cronista, se mostrá enemiga del vensut, puig lo dia

(1) «La Ciudad ha ofrecido enarbolar la bandera de la virgen y martir Santa Eulalia su patrona, para alistar y agregar nuevos soldados, á más de formar su Coronela de los Gremios y Cofradías de la Ciudad, que estarán constantes en su defensa, y absolutamente sacrificar sus vidas y haciendas los naturales en servicio de V. M.».—Representació tramesa al Rey en 25 de Maig. *Manifestación en que se publican muchos y relevantes servicios y nobles hechos con que ha servido á sus Señores Reyes la Excelentísima Ciudad de Barcelona, singularmente en el Sitio horroroso que acaba de padecer en el presente año de 1697.*—Segona edició, Barcelona, 1794.

12, un eclipse complert de sol sorprengué al exércit en sa penosa marxa, espahordint á tothom y donant un tó de grandiosa poesia á aquella tremenda cayguda, de la que semblava que 'l rey Felip no havia de alsarse may més.»

La protecció de Lluis XIV salvá, no obstant, á son net. No relatarém les peripecies prou conegudes d' aquella famosa guerra, que á la fí sostingueren contra tota la Europa los catalans, abandonats dels matexos á qui tan llealment defensaven; recordarém tan sols la darrera epopeya de la Bandera de Santa Eularia. Era 'l 24 de Juliol de 1713 y s' enarborá, ab les çerimonies de sempre en lo finestral de Casa la Ciutat: ho feu l' ilustre Comte de Plasencia, acompanyat dels consellers, devant nombrosíssim concurs qui contemplava en los plechs vermellosos de la senyera de la patria, tota una historia de gloriosos recorts y una esperança de triomf en la desesperada lluyta que 's preparava. Vingué lo següent dia, y vérense negrejar per la plana los batallons castellans y francesos, qui comandats pel duch de Pópuli venien á sitiarla. Tretze mesos de bloqueig presenciá la Bandera desde l' antich finestral, tretze mesos d' angoxa pera la Ciutat, que veya cada jorn caure sos fills y esvanirse ses esperances. Arribá per fí l' onze de Setembre de 1714, de sangnants recorts pera la historia de la patria: era fosch encara, quan lo terretrémol de les canonades y fuselleria y 'l só de les campanes, anunciaven en lo despertar d' aquell tenebrós dia, que 40,000 enemichs se llençaven al assalt. Terrible degué d' esser la embranzida; horrorosa la lluyta empenyada per tots indrets. Lo noble Conseller, lo benemérit patrici en Rafel de Casanova, alta en ses mans la Bandera de Santa Eularia, menyspreuant tot perill, seguit d' un estol de cavallers y gent d' armes y del poble que frenéticament lo aclamava, avança per la muralla de Jonqueres, vers lo monestir de Sant Pere, pam á pam, en mitg d' un ruxat de plom, arribant per dues voltes fins á la bateria del Portal Nou; mes una bala malastruga fá caure, ferit de mort, abraçat ab la gloriosa senyera al darrer conseller en cap de Barcelona! Passá aquella á les mans del Comte de Plasencia, qui al oferiment de D. Jacinto Oliver de portarla, «Jo só, contesta, l' Alferez major á qui la Ciutat la ha confiada, després del Conseller; ni mos anys, ni ma fatiga m' impedirán portarla y sostenirla fins á morir.» Y continuá la lluyta ab sens igual ardiment, recobrantse y perdentse lo monestir de Sant Pere fins á onze vegades, quedant per fí la Bandera en mans del Comte, sobre 'l terraplé de la muralla, que de allí, malgrat llurs esforços, no pogueren passar los enemichs; darrera fita y defensa de les llivertats catalanes, que pera sempre, tal volta, se perderen en aquell jorn.

Benhaurada mort la del Conseller, qui, defensant los murs de la Ciutat y 'ls honors de la terra, sucumbia abraçat á la Bandera! Son exemple encoratjá més y més á nostres pares, y son nom y sa memoria, glorificats per Catalunya, durarán eternament. Oh insigne procer! descansa en pau! Tú no veurás com trencant lo enemich la fé jurada, ultratja cobartment á tos germans vençuts; ni veurás destruirne ab escarn la campana del Sometent, ni fer troços la consular gramalla; ni en lo Portal de Mar ostentarshi per dotze anys, en una gavia de ferro, lo cap del general Moragas, com á horrible trofeu del vencedor!

Ab la capitulació y cayguda de Barcelona, no podia menys de caure també la Bandera que fou lo símbol de sa secular grandesa. Aquí fineix, donchs, la tasca de son historiayre. Si no ha sabut presentar ab tot son esplendor la veneranda senyera, remembra, lector, les gestes que 'n fan memoria, puix elles son pro eloqüents pera que la reliquia que 'ns ne resta, sia estimada com lo més preuat trofeu de nostres passades glories.

APENDIX

(A.) Per sa importancia histórica, verament notable, y pera justificar les afirmacions contingudes en lo article III d' aquest treball, reproduhim, copiantles directament del original, les ja abans citades *Ordinacions* de la Host, «fetes, com deya en Bruniquer en sa *Rubrica*, per quant convinga exir la Bandera de la Ciutat per defensa de sos privilegis y preheminencias, com es de antich us;» y en les quals «se escriu estensament lo orde dels penons y dels estaments y officis, y de la Bandera de la Ciutat, hont y com deuen anar.»

«DE LA HOST

Die XXIII novembris anno a nativitate Domini MCCC° XC° Quinto comparuit Jacobus Rovira præco publicus Civitatis Barchinonæ, et retulit se ipsa die fecisse et præconitçasse per Civitatem Barchinonæ præconitçationem sequentem:

Ara ojats, per manament del veguer ordonaren los Consellers, el Consell de Cent jurats de la Ciutat, que com sia expedient y necessari que la honor de aquesta Ciutat sia car tenguda e guardada, e ses preheminencies sien en lur extenció e amplea de usos e bons costums observades, dels pus honorables y carregosos actes que la Ciutat ha, sia lo fet de la host vehinal per so metent, y lo antiquat us de aquella, lo qual no solament ha sguart als habitants en la dita Ciutat, y á lurs bens, ans encara á la sustentacio del profitos be de tota la cosa publica de la dita Ciutat, la qual per gracia de Deu es, y Deu volent sera senyorejada per lo senyor Rey, senyor e Princep nostre, qui es cap, fonament e sustentacio de la dita cosa publica, donchs per la sua reverencia y per lo seu renom a stendre, y per tal que 'ls Privilegis de la dita Ciutat sien ben defesos e guardats per los Ciutadans e habitadors de aquella, e per los estrangers temuts e duptats, y per aquell dupte no leses ne peçigats, e axi mateix que algun sinistre cas per desfalliment de ordinació en los fets de la dita host vehinal en lesdevenidor nos pogues seguir, com orde e ordinacio sie virtut fort necessaria en los actes mundanals, e sie scrit, que a hont ha multitut de persones ha confusio, si donchs per bon orde e ordinacio no es trempada e arreglada, per ço ab molts precedents treballs, vigilies e bones invencions de certes singulars notables persones de la dita Ciutat, a aço per ella ordonades, ço es, dels honorables en Guillem Sent Climent, en Ramon Çavall, Narnau Destorrent, en Luis Daverço, e en Johan Çesavaçes, Consellers en lany present de la dita Ciutat; e encara dels honrats en Bernat Çatria, en Johan de Canomines, en Bernat Carbo, en Pere Dusay, en Berenguer Marti, en Pere Oliver, en Ramon Desquer, en Barthomeu Vidal, en Barthomeu Seros, en Guillem Urgelles, en Bernat Rossell, e en Bernat Desfeu; lo Consell de C jurats de la dita ciutat, solemnement e ab gran acort, fa e ordona em per totstemps los estatuts, capitols e ordinacions seguents:

«Primerament, que per los Consellers de present sia fet un peno larch ab senyal de Sent Jordi, ço es, la Creu vermella e lo camp blanch, qui es senyal de la Ciutat e ab aquell peno tots los honrats Ciutadans e juristes e metges fisichs se hajen a regir e anar en la dita host vehinal, sots ban de C solidos per cascun e per cascuna

vegada com hage loch de exir la bandera per host vehinal; que per los Consellers aquell peno sia comanat a un ciutada companyo llur que ells sen menaran, e aquell port lo dit peno detras la bandera de la part dreta, e los dits Consellers hajen a menar un trompete qui port son penonet, en lo qual hage semblant senyal del peno major.

Item que per los Consols dels mercaders sia fet un altre peno ab aquell senyal que ells ab los mercaders acordaran. E ab aquell tots los mercaders, patrons de naus, drapers, cambiadors e tots altres qui usen de mercaderia, no haven algun altre offici, e encare los corredors dorella se hajen a regir e anar en la dita host vehinal sots ban de C solidos a cascun e per cascuna vegada. E com haje loch de exir la bandera per host vehinal, que un dels Consols hi haje anar, qui coman lo dit peno a un mercader, qui aquell port detras la bandera a part sinistra, e haje star a manament del dit Consol, e hajen un trompete qui port son penonet ab semblant senyal del peno major.

Item que sien fets per cascun de tots los officis de la Ciutat, segons devall es ordonat, sengles penons ab aquell senyal que cascun offici acordara. E que cascun dels dits officis, ço es, tots aquells qui seran de cascun dels dits officis, hajen a regir e anar en la dita host vehinal ab lur peno, e sien tenguts de star a regiment dels majorals de lurs officis, e de aquells que la dita Ciutat haura ordonats per regir la dita host vehinal sots ban de L solidos. E qui pagar no pora lo dit ban, hage star pres en la preso de la cort del Veguer per L dies per donar castich. E si algun dels officis dejus scrits volra anar a cavall que ho puxe fer, e que vaje ab los altres de cavall e en aquell loch hont per los Consellers e regidors de la host sera ordonat, pero quen los allotjaments cascun haje star ab son peno, e si algun offici volra menar trompete que ho puxe fer.

Primerament, quels notaris hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir ells e tots altres scrivans, tambe de letra tirada com redona, e los procuradors de cort, e tots altres qui usen de procurar per altres, e anar per ells a altres parts, e que no sien de algun offici.

Item, quels speciers hajen affer penó ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir ells e tots los candelers de cera e los botiguers usants del llur offici.

Item, quels argenters, senyers, esquellers e guaspers, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels pellicers, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels chirurgians e barbers, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels peyers qui stan en los cambis de la Boria e en altres lochs de la Ciutat, e aquells qui compren e venen per la Ciutat e usen de offici de peya, hajen a fer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels freners, sellers, pintors, cofiers e basters e tots altres qui hajen acostumat de anar ab ells, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels sastres, juponers e baixadors, hajen affer lur peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels sabaters, polayners e cuyraters, hajen affer lur peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir,

Item, quels ferrers, calderers e aquells qui obren daram, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels perayres, tintorers e apuntadors de draps de lana, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels teixidors de draps de lana, flassaders e aquells qui fan draps de senyals e barregants, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels fusters, caixers e tots altres usants de aquells officis, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels mestres de cases, picapedrers, e manobres, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels blanquers hajen affer penó ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels assahonadors hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels molers hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels carnicers els candelers de seu; hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels justangers, teixidors de drap de li, tintorers de drap de li, de seda, de fustani e de coto, seders e coralers, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels cotoners e aquells qui fan cordes de budell, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen á regir.

Item, quels spahers, lancers e beyners, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels boters de fusta grossa e prima, e aquells qui fan galledes e portadores, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels gerrers, ollers, rejolers, e tots aquells qui fan cals, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels lauradors, ortolans, e cavadors, e tots los homens de fora qui son prop lo territori dins la Vegueria, e son Ciutadans no habitants dins la Ciutat, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels flaquers, moliners, e traginers de moli, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels forners hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels hostalers e revenedors qui no seran de algun offici, aventurers e correus, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels corredors de coyll hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels mercers hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item quels vanovers, matalaffers, cardedors, pantiners e batadors de lana, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels palangrers, tartaners, exavaguers, nansers, amers, e tots aquells qui usen de pescar, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels ballesters e viraters, hajen affer penó ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels patrons de lenys e de barques, e barquers de platja, e mariners, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

Item, quels mestres d' aixa, calafats, remolars e corders, hajen affer peno ab aquell senyal quels plaura, ab lo qual se hajen a regir.

E que tots los dessus dits, per tot lo mes de Janer primer vinent, hajen fet fer

cascuns lur peno, e aquell fet, dins lo dit mes hayen mostrat als dits Consellers, sots ban de D solidos a cascun offici, los quals hayen apagar aquells en culpa dels quals los dits penons no serien fets ne mostrats.

E com sera determenat so metent haber loch, e la bandera sera treta per host vehinal, e posada a la plassa del Blat, segons es acostumat, que aquell die mateix los dits Consellers facen traure e posar lo dit peno dels Ciutadans a la plassa de Sent Jacme. E los Consols dels mercaders lo peno dels mercaders a la Llotja. E tots los altres officis, cascun en lur plassa, o porta o loch ont per ells sera ordonat sots ban de L solidos.

Item, que tots los homens de fora, qui son prop lo territori dins la Vegueria, e son Ciutadans de la Ciutat, no stants en aquella de present que la dita host vehinal partescha, sien tenguts anar e seguir e regirse ab lo peno dels lauradors, ortolans e cavadors, sots ban de C solidos per cascun e per cascuna vegada; pero no sien èntesos de anar ab lo dit peno los habitadors dels lochs, quis son fets nes faran carrers de la Ciutat, ne de aquells lochs quis son o seran de la dita Ciutat per via de compra o de penyorament, e per altre qualsevol titol.

Item, que tots los conversos hajen anar e seguir lo peno de aquell offici, del qual cascun dells sera, o del qual usara, sots ban de L. solidos per cascun o per cascuna vegada.

Item, que com la jornada sera ordonada que la bandera ischa per host vehinal, la donchs per los dits Consellers sien eletes XII persones, qui romanguen en la Ciutat ab los Consellers qui romandran, ço es, IV honrats Ciutadans, IV mercaders e IV menestrals, de consell dels quals o de la major part dells, los dits Consellers ordonen e hajen ordonar quantes ni quals persones romandran en la Ciutat, tambe per consell com per servey dels officials, com per guarda e defensio de la Ciutat, com encare per sguart o necessitat de persones o de lurs officis; los noms de les quals persones per la ordinacio dessus dita romanents, hajen esser scrits singularment e distinta per lo scriba del Consell o son substituit a squivar tota frau. E feta la elecció de les dites XII persones, sera tant tost feta crida per los lochs acostumats de la Ciutat, e per altres, de manera que algun non puxa allegar ignorancia, que dins lo temps que sera la donchs donat tot hom generalment, axi de cavall com de peu armats, ço es, los homens a cavall de panes a terra, o com nuls porán, e los de peu ab lansa longa, o lansa e panes o ballesta ab dart o day gran, o tres darts ab rodella, sien aparellats ab lurs penons per exir, e isquen de la Ciutat e acompanyen la bandera lla ont sera ordonat de anar, ab cor de fer la execussio perque la Bandera sera exida. E no sie licit a alguna persona romanir, si donchs per los dits Consellers ab consell de les dites XII persones, o de la major part de aquelles en la forma dessus dita no es ordonada romanir, o necessitat de sa persona, nol scusa de la qual necessitat, se haje a fer coneixensa per los dits Consellers ab consell de les dites persones, o de la major part de aquelles. E qui fara lo contrari, caiga en lo ban qui la donchs sera ordonat.

E algu apres que sera exit ab la bandera, no gos partir de aquella sens licencia del Veguer o dels Concellers, sots ban de C solidos per cascu, o star pres C dies al castell si pagar nols pora. E en asso sien entesos e compromesos tots aquells qui son o seran fora la Ciutat, per qualque cas o raho se vulla, pus sien dins les Vegueries de Barcelona e de Vallers, de Moya o de Moyanes, o la Batlia de Barchinona, o los lochs de aquella, si donchs justa scusa o impediment no havien, de la qual scusa o impediment se haje apres conaxença per los dits Concellers ensemps ab los dits XII.

E com se sdevendra que la dita bandera per raho de host vehinal exira per lo portal nou, tenguense per dit, los dits penons de anar a la part dreta e sinistra, ixent e entrant per lo dit portal, ço es, de dos en dos apariats, segons deius se segueix.

E com se sdevendra que la dita bandera, per raho de host vehinal, exira per lo portal de Sent Anthoni, los penons de la part dreta vajen a la part sinistra, e los penons de la part sinistra vajen a la part dreta, exint e entrant de guisa que tot hom vaja si plaura a Deu ordonadament, e cascun offici se tenga per dit en lo temps esdevenidor seguir la dita ordinació per squivar scandol, sots ban de CC solidos.

(La part dreta ixent e entrant per lo portal nou.)	*(La part sinistra ixent e entrant per lo portal nou.)*
Lo peno dels freners.	Lo peno dels sastres.
Lo peno dels sabaters.	Lo peno dels ferrers.
Lo peno dels perayres.	Lo peno dels teixidors.
Lo peno dels fusters.	Lo peno dels mestres de cases.
Lo peno dels blanquers.	Lo peno dels assaunadors.
Lo peno dels molers.	Lo peno dels carnicers.
Lo peno dels fustaniers.	Lo peno dels cotoners.
Lo peno dels espahers.	Lo peno dels boters.
Lo peno dels gerrers.	Lo peno dels lauradors.
Lo peno dels flaquers.	Lo peno dels forners.
Lo peno dels hostalers.	Lo peno dels corredors de coll.
Lo peno dels mercers.	Lo peno dels vanovers.
Lo peno dels palangrers.	Lo peno dels ballesters.
Lo peno dels patrons de lenys.	Lo peno dels mestres daixa.

Apres vajen devant la bandera, ixent e enttrant ten be per lo portal nou com per lo portal de Sant Anthoni, tots los saigs, els bastaixos, e macips de ribera, sens algun peno.

Apres vaje la bandera de la Ciutat, e acompanyenla los Consellers, qui fassen posar e anar totstemps ixent e entrant per qual portal se vulla, darrera ella a la part dreta lo dit peno dels Ciutadans, e a la part sinistra lo dit peno dels mercaders. E seguesquen apres ab bona ordinacio tots aquells que iran a cavall. E apres vajen tots los Ciutadans e mercaders que iran a peu.

Apres seguesquen e tenguen la reesaga, ixent e entrant per cascun portal, los penons dejus scrits segons l' orde següent:

(La part dreta)	*(La part sinistra)*
Lo peno dels notaris.	Lo peno dels speciers.
Lo peno dels argenters.	Lo peno dels pellicers.
Lo peno dels cirurgians.	Lo peno dels peyers.

E si aquell o aquells, contra los quals la dita host vehinal exira o algu o alguns dells se metran en poder de la cort per star a dret e satisfer al so metent, que aquell o aquells qui seràn mesos en poder de la cort, de quelsevol condicio o stament sien. hajen entrar publicament presos ab tota la host de dia e no de nit, e hajen star tant e ten longament presos en poder del Veguer, ço que hajen integrament satisfet lo dan o dans que la dita Ciutat o singular deaquella hauran sostenguts per la dita raho, lo qual ban o dan no puxen esser remesos, nen puxa esser feta gracia alguna per los Consellers, sens expres consentiment e aprovacio del Consell de C jurats, ans los dits Consellers hajen aquell o aquells dans a fer exeguir e menar la causa diligentment tro a definitiva sentencia.

E si cas sera que la dita host vehinal haje apendre escorcoll d' algun o dalguns

castell o castells, vila o viles, loch o lochs, e altres partides per execussio del so metent, que aquell escorcoll se haje a pendre publicament sens alguna dilacio, present la bandera e tota la host, e no en altre manera, per tal que la dita host vehinal sie pus temuda.

Item, si alguns pretenents haver privilegi del senyor Rey, o de Dret Comu, o en altre manera romandran, e no voldrau anar en la dita host vehinal, que aquestos aytals no sien tenguts ne hauts per Ciutadans, ni daqui avant puxen de llur vida obtenir algun o alguns offici o officis o benefici o beneficis de la Ciutat.

E si per ventura sera sabut daquiavant, ço que Deu no vulla, que algun o alguns Ciutadans de qualque condicio o stament sien, façen o donen en publich o en amagat algun consell, favor o ajuda a aquell o aquells contra los quals lo dit proces de so metent se fara, que aquell o aquells aytals Ciutadans sien de continent privats de tots officis e beneficis de la dita Ciutat a tota lur vida, e no sien hauts per Ciutedans ja mes daquiavant. Es entes empero, que en tractaments davinences, per mils venir lo fet, se puxen metre e tractar ans que la bandera sie fora la Ciutat, ab voluntat e consentiment dels dits Consellers, e dels dessus dits XII elets, o de la major partida dells, e no en altre manera.

Retenentse empero los dits Consellers e Consell, que si en la present ordinacio havie algunes coses scures o duptoses, que ells o aquells qui per ells hi seran assignats, las puxen esmenar, declarar, interpretar e corretgir, aytantes vegades com se vulle, a llur coneguda.»

(B.) *«Ordinatio, forma y serimonia ab la qual en lo any M. D. LXXXVIII fonch treta la Gran bandera de la Ciutat de Barcelona per anar a la Ciutat de Tortosa per acompanyar al magch Conseller en Cap de Barcelona y traure aquell per forsa de la detentio y oppressio li ere feta en dita ciutat de Tortosa.*

AD FUTURAM REI MEMORIAM.

. . . .

Divendres a VIII (de Juliol). Havent estat y estant continuament la Bandera de nit y de dia posada en la finestra de Casa la Ciutat, desijant passar avant y traure dit Magch Conseller de dita oppressio, se determina per los Magchs Consellers y persones per en asso per lo Consell eletes, que la Bandera se aportas al Portal de st Antoni, y estigues alli posada de dia y de nit, fins que totes les coses necessaries estiguessen aparellades y posades apunt. E per en asso, y per avisar y convidar als poblats en la present Ciutat, pera que vinguessen per acompanyar aquella, fonch manada fer y publicar una crida per la present Ciutat del tenor següent.

Ara ojats de part dels Magchs Consellers de la present Ciutat de Barcelona queus notifiquen y fan asaber a tothom generalment, que com la present Ciutat haja desliberat anar a la Ciutat de Tortosa, a effecte de traure per forsa la persona del Magch M. Galceran de Navel, Conseller en Cap de la present Ciutat, de la oppresio e impediment que a ella li es fet per dita Ciutat de Tortosa, y per en asso, es estat elegit y nomenat per Capita lo Magch M. Phederich Roig de Soler, Conseller segon, al present regint lo loch de Conseller en Cap de dita Ciutat, y estiga determinat se traga la Bandera y sia posada al Portal de st Antoni, dema que sera dissapte a nou del corrent mes de juliol, y per dit effecte se pregue y exorte a tots los promens y regidors de Confraries, que ab sos confrares y penons, sens portar armes ni brandons, acuden lo dit dia, a la una hora passat mig jorn a Casa de la Ciutat, per acompanyar la dita Bandera fins al Portal.

La qual crida, fonch feta y publicada ab dits tabals y trompetes per la present Ciutat, los quals trompetes y tabals estaven continuament de dia en la Casa de la Ciutat con dit es.

Dissapte a VIIII de dit. De bon mati manaren los Mag^chs^ Consellers convidar per los Sindich y Subsindich als senyors Dipputats y Hoydors, y a les persones Ill^es^ qui se trovaven en Barcelona y als Consols de la mar y altres Cavallers y persones de tots staments pers llurs verguers, pregantlos fossen en Casa la Ciutat per al despres dinar del matex dia, per acompanyar la dita Bandera fins al Portal de s^t^ Antoni . . . .

E lo despres dinar del dit dia, los Mag^chs^ Consellers a cavall acompanyats de molts Cavallers y altre gent, vingueren en Casa de la Ciutat, ahont tambe acudiren moltissims Cavallers, Mercaders, Artistes y Menestrals en gran numero, tots a cavall, e alli aguardaren fins que totes les Confraries fossen arribades, les quals venien ab sos panons o banderes que solen portar a les professons, abrigats ab ses capes y spases, sens portar vergues ni siris ni altre cosa, y entrant dins lo pati de la Casa de la Ciutat, arrimaven ses banderes a la paret, y essent tots arribats y ora ja de partir, donaren orde en que quiscu anas en son loch, y fessen cami la via del Portal de s^t^ Antoni en la manera seguent.

Primerament, ana la companyia dels Calsaters, Libreters y altres anant per Capita M. Joseph de Bellafilla, tots ab sos arcabussos y molt ben ataviats ab sa bandera de camp, en forma de soldats y gent de guerra, partint de la Casa de la Ciutat per la plassa de s^t^ Jaume, carrer de la Bocaria y Hospital, anant dret cami del Portal de s^t^ Antoni, segons que ab los llibres antichs se troba, que exint la Bandera de la Ciutat ha de anar dret cami, y ans de partir, feren en la plassa de s^t^ Jaume una molt consertada salva de arcabusseria.

Apres anaren los tres taballers de la Ciutat ab les sobrevestes de domas y armes de la Ciutat, sonant.

Apres anaren dos trompetes ab sobrevestes y panons de la Ciutat, sonant de quant en quant.

Depres seguiren les Confraries ab sos panons anant ab lo orde següent.

Orde de les Confraries

Primerament, lo pano dels Perayres havia de anar ab los Fusters, y perque anaven fent mostra ab ses armes, no anaren ab pano y comensaren. Fusters.—Blanques.—Ortolans jovens.—Confrarie de s^ta^ Eularia.—Traginers de Mar.—Jovens mestres de casa y Molers.—Bastaxos, Macips de Ribera.—Daguers.—Garbelladors.—Mariners.—Barquers.—Pescadors.—Vedriers y Sparters.—Corredors de besties.—Ravenedors.—Corders.—Flassaders.—Boters.—Matalafers.—Hostalers y Taverners.—Pallers.—Corredors de coll.—Ortolans.—Carnicers.—Bayners.—Spasers y Lancers.—Mestres daxa.—Texidors de lana.—Passamaners y Perxers.—Barraters.—Mersers.—Calsaters.—Cotoners.—Assahonadors.—Jovens texidors de lli.—Mestres de Cases y Molers.—Guerrers, Scudallers, Ollers, Rejolers.—Ferrers del Portal Nou.—Forners y Flaquers.—Jovens Sastres.—Tapiners.—Ferrers del Regomir.—Crespins Sabaters.—Pellisers.—Freners.—Argenters.—Sastres.

Acabades de passar totes les Confraries, anaren sis trompetes ab sobrevestes y banderes de domas ab les armes de la Ciutat.

Apres dos tabals de guerra ab dos piffanos, tots ab sobrevestes y armes de la Ciutat com les demes.

Apres anave lo noble Don Miqnel de Agullo, Ganfanoner o Alferis, armat en

blanch ab un sombrero ab ses plomes mol galant a cavall, ab un bell cavall encubertat de taffeta carmesi, ab unes orles o flochs que baxaven fins als genolls del cavall, ab sella armada y testera al cavall, y ell portave calses blanques y faldons de carmesi, y essent com es gran y gros aparexia armat molt be, lo qual aportave la gran Bandera, la que fonch baxada al temps que havia de partir, de la finestra de la Casa de la Ciutat ahont estave, baxant aquella per fora de la finestra sens tornarla dins la Casa, y aquella prengue lo dit Magch. Conseller Soler, regint per lo Cap y Capita elegit, lo qual estant a peu, la dona y posa en mans del dit S.r Don Miquel de Agullo, lo qual prengue aquella y ajudantli dos o tres homens que anaven á peu, se posa en via seguint la companyia.

Apres anave lo cavall del Capita M. Phederich Roig Soler, Conseller, lo qual stave encubertat de vellut carmesi, ab uns flochs y orles ab flocadura de or y seda carmesina per tot lo rededor ab unes puntes largues, ab dos escuts brodats de or y seda ab les armes de la Ciutat a les anques, y un altre scut al mig del pitral, la qual cuverta baxave fins devall dels genolls del cavall, y en dit cavall anave a cavall un patge del dit Conseller, vestit del mateix vellut carmesi, aportant al cap un morrio daurat molt gentil, y en la ma aportave un basto de quatre palms rodo y daurat ab les armes de la Ciutat, que es lo basto de la Capitania, lo qual patge, anave circuhit de uns alacayos de dit Conseller, molt ben adressats y ataviats.

Apres anaren los dos verguers o porters dels Consols de la Lotja.

Apres dos porters dels senyors Diputats ab ses masses grosses, y dos de la Ciutat, anant tots quatre en filera, ço es, los dos porters de Diputats a la part dreta, y los dos de Consellers a la part esquerra.

Apres anaren lo altre porter dels senyors Diputats, y los dos verguers dels Magchs. Consellers en una filera, anant los dos verguers de Consellers a ma dreta y lo porter de Diputats a ma esquerra ab ses massa y vergues altes.

Apres anave lo dit Capita M. Soler, Conseller, vestit ab sa gramalla de domas a cavall ab una mula ab gualdrapa de vellut y ab ell anaren un Conseller y un Diputat, ço es, lo Conseller terç Micer Francesch Guamis a ma dreta y lo Diputat militar Don Francisco Grimau a la part y ma esquerra, y dit Capita M. Soler al mig, y desta manera agraduats en una filera, anaren los tres junts sols.

Despres venia lo Conseller quart M. Pere Alguer a ma dreta, y lo Diputat Real M....... Çacoromina a la ma esquerra, y entre ells y en sa filera, lo senyor Prior de Catalunya y Bescompte de Canet, y altres.

Despres venia lo Conseller quint M. Jaume de Encontre a ma dreta y M. Miquel Monserrat Gran oydor de comptes Real, a ma esquerra, y entre ells los dos Consols de la Lotja y altres nobles Cavallers y Ciutadans.

Y despres se feren dos fileres per agraduar los que seguien.

Apres seguiren una infinitat de Cavallers molt ben adrassats, y molts Mercaders, Artistes y menestrals tots ataviats con la festa requeria, anant tots a cavall y ab gentil orde.

Apres dels quals venia lo S.r Don Bernat de Pinos ab sa companyia dels Perayres, tots a punt de guerra ab sa bandera de camp, y molts ben adrassats, que fou cosa de mirar.

Apres seguia una infinitat de poble que admirave, axi de Ciutat com fora de Ciutat, que per trobarse tal dia eren vinguts.

E ab lo dit orde e consert, com es dit, partiren de la Casa de la Ciutat y feren la via del Portal de St Antoni dret cami, per la Bocaria y carrer del Hospital, exint tots fora Barcelona, escampantse per lo cami y camps que alli son; has de notar, que tots los carrers de Barcelona per hont ana dita Bandera, y les portalades y finestres de les cases ere tot ple de gent, y per les finestres moltes dames y senyores

que ab treball se podia passar, y essent arribada la Bandera al Portal, eixint y passada la primera arcada, se atura, y lo Capita M. Soler se apea de la mula ab que anava a cavall, y prengue la Bandera de dit S.r Don Miquel de Agullo y la mana posar y traure per una finestreta que esta entre les dos torres del Portal, y alli se posa sobre un doser de seda que estave en dita finestra, y exint tots fora del Portal, los de la companyta del S.r Bellafilla, Calsaters y Libreters, que eren anats davant y estaven fora del Portal aparellats, feren una salva de arcabusseria molt concertada, y donant volta los Magnifichs Concellers y Diputats y altres de sa companyia, sen tornaren per lo mateix cami fins al Pedro, y prengueren per lo carrer del Carme, y de les cases de Monserrat y la plassa Nova davant la Diputacio, tornaren a la Casa de la Ciutat, de hont se despediren los senyors Diputats y Hoidors, y despres los Consols, y apres los Consellers, primer, lo segon, apres lo ters, quart y quint; la qual volta se feu per no desbaratar la companyia del S.r Don Bernat de Pinos, dels Perayres, que venia per lo carrer del Hospitat, ab molt gentil ordenansa y vestits de seda, y passaven de sinch cents tots arcabussers, y essent arribada dita companyia al Portal, prengue la guarda de la Bandera, y la del S.r Bellafilla que fins aquella ora havia guardat, sen torna; y tambe les banderes o panons de les Confraries que havien estat aguardant fora del Portal, sen tornaren vora la muralla per fora de la Ciutat, entrant per lo Portal de St. Pau, que aquest any y pochs mesos ha ses tornat obrir, y perque feye un ayrot no molt fort, anaven les banderes ventejant, que era cosa de veure, y a tot asso, les trompetes y tabals de la Ciutat estaven sonant, estant dalt a les torres del Portal, ahont estigueren tant com la Bandera y estigue, y essent tart y de nit, lo dit senyor Don Bernat de Pinos reparti la sua companyia per los lochs que aparegue tenint tota la nit lo Portal hubert ab bona guarda de arcabussers, fent cremar moltes graelles ab teya, tenint en dit Portal lo cuerpo de guarda, y de alli enviant esquadres per los Baluarts, com se ere fet stant en la Casa de la Ciutat.

E per quant aparegue als Magchs. Consellers y persones eletes per lo Consell, que lo dit Capita y Conseller Soler devia restar en lo Portal, y dormir alli en la Casa que te feta la Diputacio, entenent asso los senyors Diputats, feren adressar unes instanties de dita Casa, ab sos paraments per les parets de brocat y sedes y ab moltes cadires guarnides de vellut, de manera que podia en ella molt be aposentar lo dit S.r Conseller, lo qual dormia y menjave en dita Casa, y estigue tant quant la Bandera estigue al Portal, tenint taula, y donant de menjar als qui anaven y volien menjar ab ell, que may faltaven, y algunes vegades hi menjaren los Diputats y Hoidors y altres molts.

(Quint Libre de Serimonies de la Ciutat de Barcelona; fol. 46 y següents)

PREMI DEL «CENTRE CATALÁ VILAFRANQUÍ»

ESTUDI SOBRE LA FILOSOFIA Á CATALUNYA EN LO SEGLE XVIII

Insistere vestigiis.

ADVERTENCIA

Molts, al sentir la paraula ó frase —filosofia catalana en lo segle xviii—potser estranyarán l' acudit, perque es aquest segle, pera alguns, edat de plom pera les ciencies racionals. No dirém pas que puga competir ab los temps d' en Llull, d' en Vives, ni ab los d' en Balmes, respecte á Catalunya, peró no es tan esquifit com se creuen. Filosofia catalana, propiament dita, no n' hi ha en aquesta centuria que estudiám; centuria es de grans y trists acontexements pera nostra patria que perdé sa personalitat política y al derrera seu la filosófica.

No es donchs aquest segle un moment armónich y tradicional de nostra historia; es, al revés, una interrupció de aquest fil que 'n podém dir nacionalitat científica.

Altra cosa devém fer notar. Fins ara s' es entés la paraula Catalunya en un sentit molt estret. Tots los historiadors de nostres coses y més que tots los que ho son de nostra ciencia, com l' Amat, per exemple, han eliminat lo regne de Valencia de la tradicional germanor.

Lo insigne regionalista Torras y Bages se 'n desentengué de aquesta mala costúm introduhida; y al examinar y esbrinar lo esperit racional de nostre poble hi comptá també lo immortal Vives, qui no es pas fill del Principat de Catalunya, sinó del regne dessusdit.

Era una llástima dexar aquella fecundissima terra, que en cultura intelectual va al devant de totes les regions catalanes.

§ I.

CARÁCTER DE LA FILOSOFIA CATALANA EN AQUEST SEGLE

Causes de la decadencia científica de Catalunya.—La lluyta religiosa, lo esperit de secta y la desorganisació de la ensenyança, causes principalíssimes de aquella.—La vulgarisació de la ciencia es un somni irrealisable y que produhiria la mort de la matexa.—La unificació de les Universitats; plan de saludable reforma.—Desacert del punt elegit pera la nova Universitat.—Estat de la filosofia á començos del segle.—Innovacions filosófiques.—Reacció contraria á les innovacions.—Passatge d' en Mayans.—Lo Escolasticisme en la Universitat de Cervera.—Paraules del Aymerich.—Influencia gesuítica.—Lo eclecticisme de la escolástica.—Escola valenciana y mallorquina.—Tercera época de nostra filosofia en lo regnat de Carles III.—Espulsió dels gesuites.—Dany que causá aquest fet á nostra cultura científica.—Invasió de les idees modernes.—La escola cerverina.—Pintura general de la filosofia catalana.—La mala elecció de Cervera pera centre instructiu, causa de decadencia.

Moltes causes originaren la decadencia de la filosofia y de la literatura en general ací á Catalunya com á les demés parts d' Espanya en la passada centuria, causes que estancaren lo renaxement gloriós, que axís aquí, com per tot, s' havia alçat no feya sino un segle. Tres son les més principals d' elles: les lluytes religioses, lo esperit de secta y la desorganisació de la ensenyança. La primera causa nos separá completament del tracte y comerç ab les demés nacions europees; y essent justa y santa com era la lluyta pera salvar nostra unitat religiosa, fou, no obstant, un impediment mirat pel cayre científich, perque no poguerem seguir lo progrés intelectual que per tot arreu se notava.

La inundació de perverses doctrines que 'ns voltaven per tots costats, inspirá á nostres governs la feliç idea de tancarnos á casa y axís com fou aquesta una de les causes de la mort de nostres institucions populars en l' ordre social, fou també un colp fatal á nostra força intelectual y pensadora; y aquell pensament dictat pel seny y sencer catolicisme de nostres monarques feu pera nosaltres insensible la restauració que per tot traspuava.

La segona causa va esser lo esperit de secta. Lo entercament de la decadent escolástica de son pitjor temps, sa intolerancia obstinada y sistemática ab les noves idees per ella abominades sols per esser noves, lo insufrible *ergotisme* aplicat á totes les esferes del saber humá, encallaren la marxa de nostra activitat científica, distrayentla ab puerils entreteniments.

La tercera causa que havém assenyalat de la decadencia filosófica á nostra terra era la desorganisació de la ensenyança, la falla de unitat en lo plan d' instrucció pública. La sana democracia no es axís bona pera la ciencia, com ho es pera la política, perque si aquesta es del domini del poble, aquella forma una societat apart, una societat més alta hon no poden entrar los profans, de tal manera, que la per alguns somiada vulgarisació intelectual, un colp plantejada, seria la mort de la ciencia, pujant axó de punt quan de la filosofia se parla. En les ciencies físiques se permeten les mitjanies, perque en aquestes essent son fonament la observació y la

esperiencia, tothom pot treballarhi ab més ó menys profit, peró sempre aportanthi, cada hu en sa esfera, alguna pedreta. Mes en les filosófiques regeix la regla horaciana com en poesía.

.... Mediocribus esse poctis
Non di, non homines, non concessere columnæ (Hor. Arte poet.)

Aquesta vulgarisació no passará d' esser un somni, bell si 's vol, pero infructuós y desesperançador, com ne tocaren los resultats dos segles enrera nostres passats, á conseqüencia de la infinitat de centres d' ensenyança sense lligams que 'ls unissen, ni plans generals que les uniformassen, ni lleys gubernatives que les regissen, ni reformes salvadores que hi valguessen, y en tot separades y lliures sino vol comptarse l' únich punt en que estaven unides, en lo afferrament que tenien tots á sos primers estatuts y primitius fundadors, afferrament que estancava tota esperança de progrés y avançament intelectual. La dinastia borbónica que en l' ordre polítich nos aportá lo mil voltes malehit centralisme, aplicant lo mateix sistema al ram d' instrucció pública, se tragué los ulls, pensant senyarse, com diu lo adagi catalá, perque lo que feu ell, á un colp de ploma venjadora, de suprimir les universitats, totes menys una, en la qual fongué les demés, abans que un mal, produhí un be, posant lo dit á la llaga. No volém dir precisament que fos un be establir la nova universitat en una terra erma y arida y de mal clima pera les ciencies, punt desavinent y fora de concurs y comunicació dels pobles. Per ara n' hi ha prou ab aquesta observació que acabarém d' esplanar més amunt, al parlar de la escola cerverina.

Fins aquí, ço es, fins á la unificació de les Universitats catalanes, la filosofia representa lo mateix paper que en lo segle xvii.

Esmortuhida, per tot aquest segle, la valenta empenta dels renaxents del xvi, arriba la filosofia á un estat aytal de postració, en lo xviii, que semblava haverse apoderat de nostre poble una anemia intelectual; renovades les disputes, reexides les formes abstractes, y les qüestions inútils, abandonades les ciencies exactes que en altres nacions tant de iluhiment tenien, les físiques y naturals desterrades, acompanyat tot axó de una metafísica pueril y obscura, y amanit ab un llatí barbre y de mal gust. Tal es l' aspecte científich que presenta nostre poble en la primera fasis que podriam dir de son moviment intelectual. Axís se esplica que la reforma trigués tant d' entrarhi de ple y que tan mal hostatge se li fes á sa primera entrada. Lo P. Tosca, qui es sens dupte lo porta-estandart, nos ho dirá prou lo que li costa, no ja la innovació del método, sino fins la casi creació de les ciencies matemátiques y físiques á nostra terra. Lo esperit de secta que tenia y duya dividida la Escola, lo mal entés aristotelisme á que estaven afferrats los defensors del antich sistema, feya que mirassen com á sospitós á tothom qui dels seus no era; y la guerra era sorda y cruel, com no podia serho més la buydor que se li criava al seu voltant, la buydor del silenci y del menyspreu tácit de que 'l voltaren.

Tal se trobá lo insigne valenciá Tosca, qui escarmentat del segle xvii, en lo qual havia sigut educat, duya la missió de alliçonar al següent segle, d' apartarlo, de ferli veure la error y ensenyarli més dretureres vies. Mes les veus de missió del P. Tosca per molt temps palparen la buydor y no trobaren ressó entre aquells obstinats escolástichs qui ja ni seguien les petjades del mateix Aristótil, á qui tenien per mestre, ni de St. Tomás, son millor comentador.

Escoltém á en Mayans qui, lo més aristotélich dels hómens de la passada centuria, no 's tindrá per sospitós de poch afecte á la escolástica. Los escolástichs exercitadíssims en les disputes literaries, son massa testaruts en la defensa de llurs opinions que de llurs mestres aprengueren; y es per çó que á la fí de tanta disputa, afferrats sempre á lo mateix, ni son vençuts ni vencedors. Y ab aquesta perseverancia de

sentir, dissentir y contradir sempre, no fan cas y menyspreuen tot lo que á son parer fa la contra. De aqui vé que per dividides que estiguen les Escoles, quan surt algun Ecléctich unexen ses forces, tirántseli al demunt, com á introductor de novedats; y essent ells molts no se 'ls pot plantar cara, no haventhi axis dexebles perque no hi ha qui donga ales als qui desitgen seguir á un mestre eminent, y afegeix que punt per punt succehí al P. Tosca, qui no fou llegit ni pels escolástichs per sospitós, ni pels qui no ho eren perque escrigué en llatí.

Quedaren donchs per allavores infructuosos los esforços del *Felipó ilustre* qui, fins mes entrat lo segle, no pogué introduhirse en les aules é influhir en la cultura intelectual de nostre pays. Y encara si algun dia se feu sentir fou estrafent lo Aristotélich, únich medi de poderse presentar entre aquella *turba multa* d' escolástichs de mala ley.

La Universitat de Cervera que en concepte del autor de—*La instruccion pública en España*—se desviá un xich del carril hon se trobaren encallades les demés universitats espanyoles (1), aquesta universitat donchs creada de nova planta, era més á la moderna que les altres, conserva encara de bon començament la afició á les qüestions antigues; y la disputa escolástica estava en tota sa asperesa entre les diferentes escoles filosófiques y teológiques que en ella tenien cabuda per reyal disposició; no sabé donchs alçarse sobre lo esperit de la época, ni 's deslliurá de pagar son tribut á les idees allavors dominants. La escola marística que allí tenia cátedra sosté ferma ses petites diferencies ab les demés escoles. No mes cal, pera convéncersen, mirar per demunt les tesis que 's defensaren en llurs actes literaris, les del Ferrusola per exemple, y fins les del Matemátich Cerdá, abdos gesuites. Aquesta escola marística dominá donchs en la Universitat de Cervera mentres la influencia gesuítica; y es que á Catalunya l' esperit sectari s' hi havia arrelat de debó més que en altres parts de lo qual sen quexa l' Aymerich en ses famoses *Prolusiones* que recitava en los actes literaris de dita Universitat. Compara aquest la manera de procedir de Felip V y Climent XII ab la dels Apostols qui començaren la obra de la regeneració del mon, per los punts hon tenien ses fortaleses principals lo paganisme, Atenes, Antioquia y Roma; de la matexa manera, diu, nostre monarca y lo Papa han començat á traure los deliris dels alarbs per Catalunya hon viu més arrelat lo estudi de la filosofia *contenciosa* per lo molt que s' afanyen á ensenyarla los mestres y 'ls dexebles á apéndrela (2). Y es que entengueren, continúa, que ben assegurada aquesta, entraria en les demés Universitats d' Espanya la vera y sana filosofia que més de sis anys ha treballo, per introduhir lo qual..... fins sentirán los qui han de venir. Aconsella al qui l' ha de suplir en la cátedra que següesca sa obra començada y que no s' espante de la contra que li farán los enemichs de tota reforma. Judíques, donchs, per les últimes paraules com estaria la filosofia á començos del segle passat y, no tant als començos perque deya axó l' Aymerich vora mitjan segle. La dialéctica que sempre fou la branca de la filosofia que en temps de decadencia solament regnava, també ara fou de les més conreuades, gastant ab ella lo temps que en altres coses més útils podia esmerçarse; la metafísica plena de qüestions y armatostes inútils que exageradament era pels estrangers menyspreuada no quedá abandonada açí á Catalunya, peró no tenia influencia alguna perque, en frase del Aymerich feya *vida cenobitica*. Una de les parts d' aquesta, la metafísica reyal ó com se li diu avuy ab paraula més propia: *Psicologia* y *Teologia natural* ó *Teodicea* era raquítica y no s' ocupava sino de les principals qüestions sobre la ánima, sa naturalesa, immortalitat etc., donant escassa importancia á la observació

(1) T. II, p. 252.
(2) *De arabum etc. Prolusio 3.ª*, p. 36 y 37.

psicológica y al problema ideológich ó teoria del conexement, sinó es la un tant poética com diu Balmes, del *enteniment agent* y especies sensibles é intelligibles. La física convencional, fantástica y, plena de abstraccions y *apriorismes*, mancada de observació sinó vol donarse aquest nom á alguns exemples ó esperiments vulgars caçats al vol y per força, perque era opinió de tothom acceptada que la sublim filosofia no devia tocar de peus á terra ó á lo més opinaven forçats per la evidencia, que eren dues les físiques, la una especulativa, esperimental la altra, com si la contemplació y esplicació de la naturalesa no elevás á la especulació de les causes secundaries, camí pera assolir la primera font de totes les coses.

Li menaven por á la física que á la altra banda dels Pirineus prenia alta volada, y no 'ls hi mancava rahó. Les lluytes que, de segles y suara mateix nos separaven de mort ab la nació vehina eren lo prisma que 'ns feya veure de mal color tota idea que d' allá 'ns menava lo esperit de la época, per tot arreu campant tret de Catalunya. Ni les teories cartesianes, ni les gassendistes, ni les niutonianes pogueren aquí correr lliures; romangué bona cosa de temps la teoria escolástica sobre la composició dels cossos y 'ls accidents absoluts y les qualitats ocultes.

Si de la física passám á les matemátiques es encara més llastimosa la pintura de Catalunya á començos del segle, puix fins oposició se 'ls feu als qui introduhirles volien. No parlám de la moral que 's descuydá completament. Ni 'l mateix Tosca essent nostre principal reformador pensá á afegirla á son *Compendium philosophicum*, tenint de ferho en Mayans.

Tal es tocat per demunt lo estat de la filosofia catalana fins á la unificació de nostres universitats.

Los gesuites en la Universitat de Cervera y en los demés colegis de sa institució, foren los primers qui parlaren obertament de reformes. Ells eren de finíssim gust literari y mal podien avenirse ab la frase bárbara de aquell temps. Los únichs ab prou medis pera instruirse com calia y segons les exigencies modernes importaren la bona física á Catalunya y axó tindrá més pes, si considerám que la Universitat de Cervera estava dexada á sa má, essent aquella l' únich centre docent de importancia aci á Catalunya.

Los gesuites eren los millors clacissistes de Catalunya; caldrá recordar no més los noms de Aymerich, Pons, Pou, Larraz y Gallissá los qui ne donaren proves després de sa espatriació per la amor y estimació ab que foren rebuts en la culta Italia hon se 'n portaren los millors cárrechs y les més bones cátedres. Axó 'ls donava un prestigi gran devant de nostre poble y 'ls feya alternar ab nostres sabis. La escola cerverina inaugurá un nou procedir y posen un pont entre la antiga y nova filosofia, fundant axis un eclecticisme entre lo nou y antich método. No dexaren l' Aristotelisme, peró aquest depurat; conservaren la metafísica, peró aquesta espurgada; se ficaren á la física, peró no abstracta sinó esperimental; implantaren les matemátiques, renovaren la moral ó ética, reduhiren la dialéctica, y totes les ciencies prengueren volada, que Catalunya no era la matexa.

D' allavores ja no 's parlá tant de marisme ni de tomisme, seccions que, essent en lo fons iguales, sostenien intermenables disputes per no res, per lleugeres diferencies clau d' esplicació de bona part de nostra decadencia filosófica.

Mentres aqui començava aquest eclecticisme, á Valencia lo P. Tosca donava direcció gassendista á la filosofia que continuava son dexeble Berni. Los dos ab esperit ample y lliure atacaren los abusos de la escolástica interpretant la doctrina aristotélica ab un sentit més independent. Si be d' un bon començament apar que quedassen sense fruyt les llevors que sembraren, veyem més tart que reix sa escola ab los nous ecléctichs qui los hi degueren la física y sobre tot les matemátiques en quals ciencies era lo Tosca una celebritat.

Llull trobava encara sos defensors en los P. Pasqual, catedràtich de filosofia y teologia lulianes en la Universitat de Mallorca, y en lo P. Fornés, qui ensenyava á la de Salamanca. Es no obstant l' últim badall de aquesta célebre escola, ben nostra, y que tingué segles enrera una influencia gran en lo mon científich.

Y arribám á una época tristament célebre, época indefinible, que un no sab si alabar ó deplorar, lo primer perque lo progrés de les ciencies físiques arriba al cim de sa gloria y les naturals y exactes prenen tal empenta que 'ns posám al costat de les demés nacions. Barcelona contenia aquest foco. Lo segon, perque passa un fet que indigna á tot aymant de les lletres catalanes.

A un decret, á un colp de ploma, los Aymerichs, Cerdás y Gallissás, los Pous, los Pons y tants d' altres que estojava nostra terra aymada los veyem desaparexer pera emigrar á llunyes terres. La espulsió dels gesuites fou al mateix temps que un fet barbre, una ferida pera les lletres y ciencia catalanes. La buydor que dexaren, feuse sentir. Ells anaven al devant de la ilustració y del bon gust; lo P. Cerdá havia restaurat les matemátiques y la física; lo P. Aymerich havia fundat un sistema ecléctich entre la antiga y nova filosofia, sistema que seguiren després tots los de la escola cerverina; l' un conreuava les lletres, l' altre la historia y tots á la una iniciaren á Catalunya un moviment simpátich que feya concebre grans esperances.

Ja son fora; cal cercar filosofiia; no hi han maristes, ni lluytes filosófiques: deyen tots en so de victoria.

L' aristotelisme quedá vençut, pera ocupar sos reyalmes lo cartesianisme, lo gassendisme, lo niutonianisme, l' ocasionalisme; y tot axó en confosa barreja, fou lo que ab lo nom de filosofia ecléctica, suplí al escolasticisme.

Allavors es quan se desfán tots en improperis contra la Escolástica y aprenen á copiar del *Barbadiño* y de les enciclopedies franceses tota lley de befes y burles al antich sistema. Ningú volia jurar en les paraules del mestre; tothom proclamava la llivertat.

La lógica de Port-Royal y de Vernei aturades en son camí mentres los jesuites; ara campen lliures, traduhides per en Maymó y Ribes. Allavores hi havia un Codorniu qui la fuetejava, ara sos majors enemichs son fora.

Lo cartesianisme, sustituheix á la llógica aristotélica y lo dupte cartesiá es adoptat pels Benedictins y Agustins.

Ara entra lo gassendisme, lo niutonianisme, y tots los sistemes allavors corrents. L' ocasionalisme y tradicionalisme de Malebranche, be que moderat, te també sos partidaris. En axó perderem, perque la lógica ni la metafísica aristotélica podrá jamay ser substituhida per altra; y los qui més cridaren contra aquella no feren més que copiarla en lo poch que de bo tenien. La escola gassendista abans importada pel P. Tosca, ressurt ara plena d' entussiasme. Les ciencies físiques y naturals prenen volada y tan alt s' enlayren com baxes queden la metafísica y la dialéctica; les ciencies racionals perderen lo que guanyaren les naturals; la observació esperimental te lo predomini sobre la rahó; baix aquest punt de vista es de alabar la época de Carles III, tant com de doldre baix lo punt de vista racional y metafísich.

La Universitat de Cervera entrá de ple en lo modernisme ó eclecticisme. De primer hi veyem entronisat lo ocasionalisme moderat y declara risible y ridícula la teoria escolástica del enteniment agent, creyent sols verdadera la teoria que posa l' origen de les idees en Deu, causa immediata de nostres sensacions e idees primordials. En cosmologia burlas de la concepció peripatética y seguint á Gassendi proclama la homogeneytat de la materia. Aquesta direcció seguiren la major part dels instituts y centres docents. En fi: lo caracter de la filosofia després de la espulsió dels gesuites fou lo eclecticisme modern, qual direcció tombá un xich lo bisbe Amat ab ses *Institutiones philosophicæ*, que influhí en gran manera en la ensenyança filosó-

fica de nostra terra, sobretot en los convents y Seminaris. Tal es la pintura del caracter de la filosofia en lo segle passat aci á Catalunya.

Lo escolasticisme, primer; lo aristotelisme ecléctich després; lo eclecticisme modern per últim.

Lo primer representa lo período de temps abans de la unificació de les Universitats.

Lo segon la influencia gesuítica en la Universitat de Cervera.

Lo tercer, després de la espulsió dels gesuites y época brillant de les ciencies naturals y físiques en que Barcelona es lo foco d' un moviment naturalista que assegurava pera Catalunya dies de gloria y de progrés dret á aquesta direcció.

Colps son aquests generals y per demunt no més, que dexen entreveure la activitat, en marxa, de nostre poble, lo qual no presenta en aquest segle son caracter espontáneu y natural perque, anulada nostra personalitat política per lo adveniment de la nova dinastia, perderem fins l' us de parlar nostra propia llengua, fet que demostra la causa de la decadencia ó nulitat, millor dit, de nostra literatura patria. Perduda, donchs, nostra personalitat política, quedarem com axafats sots lo pes d' un poder absorvent.

A més, no 'ns ho poguerem acabar may alló de haver de anar á Cervera á apendre los principis de la ciencia; á Cervera, la ciutat traydora, glorificada per lo monarca més avorrit de nostre poble. Per lo que 's veu, dins de la Universitat hi havia lo foch de la discordia, sobretot de bon començ, discordia que no pogué esvanir lo zel del Ilustres Cancellers qui regiren aquell establiment; axó era una rémora pera la civilisació de nostre poble; y podém dir, en general, que la instrucció se 'n ressentí.

§ II

LA FILOSOFIA EN LA ENSENYANÇA

La ensenyança filosófica, espressió del esperit cientifich.—La filosofia á començos del segle.—Desitg general de reforma.—Tosca y Berni.—Forner y Pasqual.—Lo esperit de secta va minvant á Catalunya.—Gesuites y Dominichs.—Armanyá y Piquer, reformadors.—Dificultats de reformes en la ensenyança eclesiástica.—Paraules del Amat.—Criteri independent dels Gesuites.—Influencia del Bisbe Amat.—Benedictins.—La espulsió dels Gesuites.

Després d' estudiar en lo article anterior lo caracter general de la filosofia en lo passat segle, bo será ara donar un colp d' ull sobre lo estat de la ensenyança filosófica, perque es aquesta lo distintiu més concret y segur pera estudiar la filosofia d' un poble. No sempre los escriptors son la espressió del esperit, perque si axó valgués, lo Tosca y Berni, gassendistes de la primera part de la passada centurie, pesarien ja allavors quelcom en la filosofia de Catalunya, y no obstant se veu que no influhiren pas encara, de lo qual, respecte del primer, se 'n quexa, com havém vist, lo Mayans. Més tart, quan ja la filosofia se decantava cap á un eclecticisme de bona mena, no significa res la aparició de la *Philosophia scholastica*, del P. Miquel Francesch, qui representa la filosofia tomística en mitg de aquell moviment simpátich causat pels gesuites y efecte de les invectives dels nous renaxents contra les sutileses y abstraccions buydes dels aristotélichs de son pitjor temps.

Dihém axó, perque podria créures un estalvi de paraules lo no parlar de aquest segon párrafo, lo qual es un dels elements principals del assaig que estám practicant.

Fins á la segona meytat del segle que 'ns ocupa, continuá ab algunes lleugeres modificacions la filosofia en la ensenyança, y sobretot als començos de la primera part en que, en res, se diferencia del segle XVII, segle lo més mort pera nosaltres; dividida la filosofia en sectes, portada la dialéctica fins á lo pueril, la metafísica embrollada, abstracta la física, nules les matemátiques y en totes les qüestions un joch de paraules que á res conduhien. Y al dir axó recórdes que parlám de la ensenyança y de començos del segle; no volém dir ni se 'ns amaga que lo P. Tosca influhí molt ab son *Compendium mathematicum*, publicat al naxer lo segle, peró en la ensenyança influhí molt poch per allavors. Veges la prova d' axó en la biografia d' en Mayans al devant de les obres del Tosca.

Tots dos per sota má pitjaven y cridaven; no havia arribat la hora, se feren sorts á aquestes salvadores veus que de tant en tant se sentien, peró que 's perdien com en la buydor, en lo menyspreu del silenci. La calor de la disputa sectaria per tot traspuava entre escotistes, suaristes y tomistes. Que calia un remey, una reforma, tots ho deyen, mes los hi recava als amants de la antigor, los hi sabia greu desentendres d' una ciencia que per buyda que fos de sentit, los hi havia costat molt d' adquirir y que, donchs havia tant de temps durat, be seria, creyen, la més bona.

Molt costá, de férloshi veure la inutilitat d' aquelles rancies qüestions que engendraren la poca feyna y la pau de que gaudia, feya temps, la filosofia. Després dels Tosca, Berni y Mayans, tots tres del regne de Valencia, més avançada sempre que Catalunya en punt á reformes científiques, la Universitat de Cervera fou la qui primera alçá 'l coure; menada pels gesuites, hereus allavors de nostra cultura intelectual, junt ab lo classicisme literari introduhí, ab més profit que aquelles, la bona filosofia; y dihém ab més profit, perque lo plan de restauració y reforma no era tan radical com en los primers sinó més amotllat y avinent ab nostre passat científich. Dexám la Universitat de Cervera, perque donada sa importancia en la historia de nostra civilisació en la passada centuria, be s' ho mereix que li guardém un lloch apart pera algunes consideracions que ferhi calen.

Molt costá, repetím, obrir los ulls d' aquells hómens muntats á la antiga; pero á la fí hi arribarem.

Lo canonge Berní ensenyava á Valencia la filosofia de son mestre lo P. Tosca. Anant més allá que aquell, ressucita á Epicur en dialéctica á qui estima més que a Aristótil massa obscur y metafísich, fins després de les correccions d' en Vives, Nuñez, Monzo, etc., los quals feren, no obstant, una dialéctica especulativa, contant entre ells al mateix Tosca. Ell volia una dialéctica práctica, trobantla en Epicur, sens voler ab axó significar que no li agradás, á vegades, la de Aristótil, á qui comenta molts colps.

Epicur *el más claro é ingénuo de toda la antigüedad*, com li diu ell ignocentament, es lo verdader fundador de la dialéctica; lo raciocini es capa de tots los errors perque per ell tot se fa provable.

Se ressent en metafísica del cartesianisme be que lo refuta moltes vegades, com v. gr., en la qüestió sobre la essencia de la ánima que posá Descartes en lo pensament actual. Se veu que avorria les qüestions sobre los *entia rationis*. En física té lo criteri de son mestre lo P. Tosca. Com ell, acceptava la teoria aristotélica en son concepte metafísich, peró no en son concepte físich, en lo qual sol definir Berni totes les coses.

Mentres á Valencia crexia la llevor escampada del gassendisme, açí á Mallorca, enamorats sempre d' en Llull, continuaven aquesta famosa escola que havia arribat

á sa fi y tancava ab los dos hómens més entussiastes del filosoph mártir, Fornés y Pasqual, ecos de aquell luliá de cor qui donava encara algun valor al sistema armónich y á la més sintética de les creacions, creació y sistema allavors ferits de traydor per l' orácul del segle, lo célebre Feijoo. Al Salzinger devém, si en lo segle passat vibra encara una de les notes més tradicionals de Catalunya y si troba lo imprudent benedictí plomes que defensen idees per ell may, per peresa, llegides.

A Catalunya lo escolasticisme, més triat, més espurgat, netejat ja de les immundicies, que deya l' Aymerich, ab que embrutaren lo Aristotelisme los alarbs, anava poch á poch modernisantse sobre tot en física, de qual direcció sortida de Cervera, ne donen proves les tesis que 's defensaren en los Seminaris y convents.

Lo esperit de secta anava morint; ja 'ls gesuites no s' afferraven á sos tretze, ni 'ls dominichs parlaven d' altra cosa que de ses diferencies, sense perjudici de que sortís lo P. Francesch, dominich, ab un curs de filosofia tomista (1), restaurant les velles qüestions sectaries, qüestionant sobre los *ents de rahó* y les *carencies*, etcétera, més de lo que calia en aquella época de agitació reformadora. Los dominichs no foren may tan blincadiços com los gesuites en la reforma de doctrines, perque, enorgullits ab la possessió del gran mestre St. Tomás, no vegeren camí pera transigir ab les noves idees, sense per ço dexar son sistema, no sé si diga oficial, peró sempre preferent á tots los altres. Ni en física permetia altres opinions que les antigues, per més que aquelles se n' entrassen per tots cantons, perque lo esperit de la época tirava dret aci feya temps.

Tot un volum, y no petit, dedica á la dialéctica, passant lo temps que més ben esmerçat hauria estat ab l' análisis y la observació axis del mon físich com del psicológich. No 'ns sab pas greu aquesta reacció tomista; sempre lo escolasticisme en ses diferentes fases será respectable, molt més quan en lo fons es la doctrina tradicional de nostre poble, peró sí que es de doldre que, ja que estavam en temps de reformes, y de reformes que hi calien tant en dialéctica com en metafísica, lo mateix en física que en psicologia. es de doldre, tornám á dir, que ferma en son desviament y decadencia, aparegués vestida á la antiga y fos part á escitar la revolució d' idees que á consegüencia se seguiren; aquesta aparició tomista no sols se feu, si be era son obgecte primari, pera vindicació de la escolástica, sinó que al ressucitar rancies diferencies y lluytes escolástiques, feya rebullir altra vegada aquell esperit de secta, tan minvador de la sana y prudent filosofia; perque veyém com en temps del Amat, quan estudiant encara, estaven molt fortes les divisions entre tomistes y suaristes qui tenien enemistades les aules del Seminari y Colegi de Gesuites de Barcelona, divisió y lluyta que á la força devien serhi, perque se hostatjava en lo mateix palau del Bisbe. D. Asensio de Sales, qui ho era de Barcelona, deya al jove Amat al posársel á casa.—Mira que tindrás d' estudiar moltíssim per saberte defensar, perque á casa jo y tots los que hi vivim som de la escola gesuítica y tu serás l' únich tomista.—L' Amat era fervent tomista en les petites qüestions que feyen secta.

Y afegeix lo Torres Amat, biograf de aquell, que no vegeren ab bons ulls los gesuites la entrada del Amat á casa del Sr. Bisbe. Axó passava á Barcelona entre lo Seminari y lo Colegi de gesuites; ferms aquests ab llur suarisme, afferrats aquells á llur tomisme. Y, parlant dels primers es estrany que no 's donassen, dexant córrer aquestes renyines perque tenien, com veurém, á Cervera, son exemple, qual Universitat feya temps que no pensava ja en aquestes diferencies y sí tan sols en lo

(1) Philosophia scholastica quatuor partibus comprehensa in qua brevi ac perspicua methodo. Aristotelica, Thomisticaque dogmata exponuntur et propugnantur. Auctore R. P. Fr. Michaele Francesch O. P. etc., etc.—4 T.—Barcelona 1702.

millorament de la física y 'l conreu de les matemátiques. Mes se coneix que á Barcelona hi havia més que en altra part la discordia, com tenien ab qui combatre y barallarse mentres que á Cervera eren ells los amos y pogueren per tant adormir y quasi apagar semblants desavinences (1).

En los centres eclesiástichs costá més d' entrarhi la reforma, no pas per mala voluntat sinó per dues rahons, que dirém desseguida. Á mitjan segle lo després rector del Seminari, Dr. Pere Sanmartí, se delectava encara en dit establiment ab les antigues qüestions ja allavors passades de moda pero que feyen encara les delicies de alguns professors, per més que traspuassen per tot les modernes idees y lo esperit de reforma que havien introduhit en ses respectives ordres lo célebre Armanyá, agustí, y lo P. Piquer de la Institució dels Servites. Aquests dos religiosos, lectors de filosofia en llurs convents, introduhiren lo gust de la filosofia moderna, desterrant á copia de molta constancia y *de alguns disgusts* les rancies sutileses del Peripat, implantant una nova lógica més útil y menys baralladora. Entrá per ells la bona física, no que la física de Newton ni d' altri hi entrás de colp y volta; pero sí, que, conservant lo sistema ó concepció cosmológica dels escolástichs, se feren eco de la física esperimental, admeteren tots sos avançaments y progressos; despertaren la afició á les ciencies exactes que no acabaren d' entrarhi may, ni als esforços grans del insigne Cerdá.

També treballaven molt pera espurgar la metafísica, pero aquí may la reforma ha pogut esser completa en los centres docents eclesiástichs. A aquesta branca de la filosofia li tocá la sort de servir de vestit á la Teologia escolástica, la única que existeix com á cos de doctrina; y precisament aquesta té son segle d' or en lo segle d' or del Escolasticisme filosófich. Sempre hi haurá la dificultat, donchs, en la reforma, sobre lo llenguatge y certes qüestions principalíssimes que juguen un paper magnífich en la Teología. Aquesta es potser una de les rahons perque ab més bon zel que veritat no s' han mogut may de son punt. La altra rahó de les dues que deyem, es lo respecte y veneració gran que professen á un geni com St. Tomás d' Aquino, respecte y veneració per altra part ben merescuts. Axó, dugué sempre á mirar ab menyspreu als innovadors. Al Armanyá y Piquer los tractaren, en só d' injuria, de *filosophs moderns*.

Sense reformes ni innovacions, poca cosa los calia fer als Aristotélichs, sinó era la feyna immensa de barallarse entre ells; y que les baralles eren fortes ho demostra lo Torres Amat ab les següents paraules: Era verament cosa llastimosa, diu en la ja citada biografia, veure la furor ab que 's disputaven en les aules sobre mil qüestions inútils, en les que no mirant lo profit, no 's cercava sinó la estéril gloria d' un futil triomf. Calia pera açó empescarse subtileses y distincions molt metafísiques pera fugir de les dificultats; y lo qui millor ho feya, passava pel més gran filosoph.

Lo esperit de secta estava donchs en los establiments eclesiástichs tan viu com en lo segle XVII.

S' ensenyava á mitjan segle y més tart també en los seminaris una filosofia que res havia aprés de les reformes modernes. Lo jove Amat diu que no s' hi sabia pas entendre entre tantes subtileses y qüestions inútils de que estava plena aquella filosofia tan amiga de barallarse com menyspreuadora de la observació atenta de la naturalesa, vici general que no s' hauria pogut desarrelar del cor de les Universitats y Estudis de nostra terra. Hi mancava un esperit més independent, més ample.— Seguirém á St. Tomás y Suarez—deyen los gesuites en unes tesis que 's defensa-

(1) A Cervera mateix, no obstant y axó, fou en algun temps ben forta la lluyta y divisió sectaria.

ren l' any 1766 en la Iglesia de Betlem de Barcelona (1), *clarissimorum philosophorum Angelici Doctoris et Doctoris Eximii vestigiis inhærentes quin tamen in eorum verba jureinus.*

Com que 'ls gesuites anaven en tot á la avançada, no s' hi veu en ells aquell seguir á ulls cluchs lo Peripatetisme dels dos més grans doctors. Son nostres guies, no nostres amos, llegím en les citades conclusions, lo qual confirmen en lo següent passatge que traslladám al catalá. «*Per lo qual no tenim, per tant, seguríssim tot lo que haja dit Aristótil en qualsevol materia, que aferrats ho defensém y tingám per un crim, sostenir lo contra. No volém tórcer lo sentit de ningú per amotllarlo á nostre parer dihent ell lo contrari. Una cosa tenim per certa y es que en filosofia val més la rahó que la autoritat*».

Copiám sencer aquest párrafo, perque en mitg de aquell apocament nos es molt simpátich qualsevol centella de llivertat sana, que ovirám en la filosofia, tal vegada perque la creyém vinguda d' aquell geni valenciá qui, no tant deu tenirse per filosoph com per llivertador de la filosofia. Parlant del nostre Vives, á qui conexia lo autor de aquestes tesis, donchs lo cita dues vegades; assentint la una, dissentint la altra, de ses paraules. Es dels pochs qui se 'n recorde de nostres pensadors, perque á més d' en Vives, parla d' en Llull, á qui posa entre los reformadors de la filosofia y que seguiren altres vies que Aristótil y 'ls escolástichs, comptantlo entre Euclides, Epicur, Ramus, Bacon y Descartes.

Ja en física s' havien modernisat una mica; no obstant seguint la tradicional costúm, té per contrari á les SS. Lletres y als SS. PP. lo sistema copernicá.

Mes perque sia veritat lo que havém dit de lo esperit sectari, sosté encara les diferencies entre suaristes, tomistes, escotistes y lulians.

Per tot, los gesuites comparats ab los tomistes, qual escola seguien generalment los Seminaris, los veyem més avançats.

L' any 74 ensenyava l' Amat la filosofia tomista en lo Seminari Episcopal de Barcelona, be que, tretes totes les qüestions originadores de sectes y divisions. La física, en lo fons escolástica, prengué algunes proposicions niutonianes que li donaren un tó, un ayre, més modern, y gracies á axó la física esperimental trobá camí franch entre los més enterchs.

En los centres eclesiástichs influhí més de lo que sembla l' Amat en la ensenyança filosófica. Publicá desseguida ses *Institutiones philosophicæ* que per encárrech del Bisbe Climent començá á compondre. L' Amat, modern en tot fins á la nota de *Jansenista*, no s' avenia pas gayre ab aquells mal girbats bolquers de la dialéctica, metafísica y física escolástiques.

Preguntá al Bisbe Climent, quin método volia que seguis en les *Institutiones philosophicæ*, si lo antich ó 'l modern.—Tant me costará, afegia ell, de la una com de la altra manera, be que més me plauria seguir en física lo sistema niutoniá.—Després de considerarho molt, lo Bisbe Climent resolgué adoptás lo método escolástich espurgat de totes aquelles qüestions inutils que encara s' hi veyen en la Filosofía de Goudin y d' altres autors de aquell temps, y enriquit ab los descubriments utils que en los últims temps s' havien fet. Estranya resolució que no s' esplica sinó per aquella rahó amohinosa que consignarem y que doná també lo célebre bisbe; que per anar aquell curs filosófich encaminat á jóvens que en sa major part aspiraven al estat eclesiástich, pera lo qual es precís l' estudi de la Teologia escolástica, calia un conexement profon del método y fraseologia de la Edat mitjana, sense lo

(1) Theses philosophiæ quas in philosophiæ Laureæ petitione..... defendebat P. Francisco Car. Llampillas S. J. auditor philosophus D. D. Narcisus de Duran et de Basterodie V. Novembris 1766.....

qual seria aquella un misteri. Aquesta dificultat no es petita y subsistirá sempre, á no pendre altre acort en apariencia ridícul, peró lo únicament factible; acort que apunta un autor espanyol, no pas de Catalunya, en lo mateix segle que estudiám.

La ensenyança de dues físiques, una escolástica, moderna la altra; la primera com á un medi pera entendre la Teologia; la segona, la física esperimental, subgecta als avançaments y nous descubriments de la observació atenta. Aquesta idea feliç que pot titllarse de ridícula, si mal se mira, avuy la veyém practicada en tots los establiments de ensenyança eclesiástica.

L' Amat se vegé obligat, per la dificultat, á ensenyar la física aristotélica ab direcció algunes vegades ecléctica, peró molts colps antiniutoniana, contra 'l gust de la época y fins lo seu. Y axó fou de molta trascendencia pera lo estancament de la bona filosofia, perque les *Institutiones* del Amat foren obra de text de la major part de Seminaris y d' alguns convents qui se la feren seva. Ell tingué d' estrafer lo peripatétich fins en lo que no ho era. Molt es de doldre aquest fet y ell mateix se 'n penedia; quan presentá lo segon volum al Sr. Bisbe l' acompanyá ab una carta en la qual manifestava lo desitg que sentia d' introduhir de mica en mica lo gust de la física moderna, com efectivament ho verificá á cada nova impressió.

Havém dit que influhí molt. Desde lo 1778 se ensenyá, segons éll, filosofia en lo Seminari de Barcelona; se adoptá desseguit en los reyals estudis de Tarragona y en molts altres Seminaris y lo Sr. Veyan, bisbe de Vich, ab suma modestia li escrivia, que, si be, per si, no podia fer un judici crítich de la obra, haventho consultat ab hómens sabis y práctichs en la ensenyança, acceptava ses *Institutiones* per obra de text. ¡Cóm hauria contribuhit al avançament intelectual de nostre pays si hagués pogut obrar com lo cor li dictava! Junt ab los elements de matemátiques, reduhit compendi de la obra d' en Bails á qui déu Catalunya, com á en Cerdá, la afició á aquestes ciencies, s' hauria vulgarisat la física moderna, sempre més bona que les abstraccions del Escolasticisme, lo qual s' axecá més ayrós ab la publicació de dita obra.

Bandera tomista alçaven per aquells temps encara los benedictins. L' any 1777, lo elegant estilista classich Benet Moxó, monjo de la anomenada orde, defensava á St. Pau del Camp de Barcelona les conclusions filosófiques, esposició breu de la doctrina tomista, reformada, no obstant, ab sentit ecléctich en física; y es que la alenada del esperit modern començava á sentirse, y sobretot en aquesta part esperimental; física que entreveyen, peró que no gosaven á acceptar totalment (1).

Aquesta aspiració á lo modern que per tot se denotava, cresqué majorment á la espulsió dels gesuites, que s' escaygué en lo regnat d' un monarca afavoridor de les ciencies naturals, fins á la exageració. Ells deturaven lo desbordament de les idees y gracies á ells s' enllaçá nostre passat ab les idees noves, armoniós plan que no trencava de colp lo fil de la tradició científica; aquest plan se desbaratá á sa marxa; y allavors entraren, sense ordre, tot lo que de nou s' havia dit y que ells pexien á nostre poble poch á poch, no soptadament com ho feu lo nou eclecticisme, qual desenrotllo veurém en lo següent article.

(1) Theses phil. quas defendebat coram Ill. ac Rev. Congregatione benedictina claustrali etc., D. F. Benedictus de Moxó et de Francoli...

§ III

LA ESCOLA ECLÉCTICA EN LA ENSENYANÇA FILOSÓFICA

La escola ecléctica en la ensenyança filosófica.—Lo eclecticisme, ¿no fou un avançament?—Ses desventatges comparat ab la filosofia tradicional.—Agustins y Benedictins.—Exámen critich de ses tesis ó apuntes.—Trinitaris: id.—Philosophia ecléctica (M. S.)—Mercenaris.

La espulsió dels gesuites originá una revolució en l' ordre de les idees, revolució que uns creuen un avançament, altres una marrada. Nosaltres estám pels últims.—¿Cóm se esplica, diuen alguns, que daten de aquest moment histórich lo millorament de nostra ciencia, la entrada de la bona física, lo fabulós nombre de naturalistes, matemátichs y demés conreuadors de les ciencies naturals en ses diferentes manifestacions?—A axó devém respondre, que no sabém veure aquest gran millorament científich de Catalunya, com de tota Espanya, després de la espulsió manada pel *Breu* del 1773. No creyém fos cap avançament la substitució del método aristotélich per cap dels qui inventaren ni Descartes, ni Gassendi, ni Newton, ni Mallebranche. Tots ells eren sistemes y com á tals veritat incompleta, cosa propia dels matexos; lo sistema cartesiá tenia mala historia pera ferse recomanable.

D' ell ne sortien verinosos lluchs, com lo panteisme de Espinoza y l' ontologisme de Mallebranche, y sobre esser massa revolucionari, no havia pas fet lo efecte que son autor se creya.

Gassendi ressucita lo epicureisme, ara per ell cristianisat y espurgat de la nota de materialista, peró sempre repugnant per la historia que recordava aquell punt lleig y negre en mitg de la filosofia sublim de Sócrates, Plató y Aristótil. Lo nom d' Epicur feya esgarrifar als espiritualistes.

Newton, sols era aplicable á la física y á les matemátiques perque no fou ell un filosoph ni dictá lleys dialéctiques.

Mallebranche, de la escola dels iluminats, ab resabis panteistes, no duya en lloch ab son ontologisme ni sa teoria del ocasionalisme; que si ab lo primer esborrava lo mon ideal de la nostra ánima, y la posava estática y sense activitat, devant de la essencia divina, convertia ab lo segon lo encisador y sublim panorama de la naturalesa en una existencia monótona y treya de les criatures la més preuada de les donacions del criador, la participació de causa.

En dialéctica, en metafísica, en ideologia, ¿fou un avançament la irrupció de la filosofia moderna en nostres aules?

No parlám de la lógica de Port-Royal, plagi mal fet de la aristotélica y confosa barreja de física, matemátiques, etc.; no dirém res de Loke, que si algun merit té, lo deu á Aristótil quan fá venir totes nostres idees de la sensació, teoria que ell exagerá, no sabentse alçar d' un sensualisme rastrer que acabá de rebaxar Condillac ab la famosa teoria de la sensació transformada, importada aquí per lo valenciá Eximeno.

Si d' aquests passám á les lógiques que, copies mal girbades del Genovesi ó d' altres, eren moneda corrent com la de Vernei, que introduhí traduhida en Maymó y Ribes, es més grossa la diferencia que s' ovira, comparantla ab la tradicional ó escolástica.

Ademés, si la civilisació intelectual degués midarse no més per lo avançament en les ciencies esperimentals, ¿quí no veu que 's menyspreuen les ciencies racionals? ¿no pesa res en la cultura intelectual d' un poble lo conreu de les ciencies metafisiques? Y ningú negará que ja may lo nou eclecticisme arribá en axó tan amunt; y que si després volgueren dirne alguna cosa, los calgué copiarho dels célebres tractats de la escolástica que no per pecar de subtil dexá d' esser profonda, com no podía dexar de serho una obra, una escola, fruyt y producte d' una activitat pensadora de molts segles, monument treballat per cent generacions que hi aportaren cada una sa pedreta humil.

La primera que començá á aplicar lo nou método fou la universitat de Cervera, la qual vegé marxar ab molt de greu aquell estol de sabis qui anaren á florir en la culta Italia. Mes precindirém d' ella per lo que ja havém dit.

Los Agustins y Benedictins s' hi tiraren de cap; los segons tal volta moguts pel P. Feijóo, abraçaren lo filosofia moderna ab totes ses conseqüencies, en totes les esferes y baix tots conceptes.

Segons canten unes tesis que l' any 1784 patrocinava Fra Anton Morat y Rufet en la Iglesia dels Agustins, la ensenyança filosófica consonava ab lo més exagerat eclecticisme. Aquestes conclusions son un curs de filosofia ecléctica (1), una reacció furibunda contra lo sistema aristotélich.—No estich forçat á defensar cap parer ni opinió; (son ses primeres paraules) so escullit, per lo tant, lo sistema ecléctich, perque es de tots lo millor, donchs junyesch ab amiga aliança la filosofia enemistada. Pordoneu los més sencers Escolástichs, que no 'ns avingám, ab sos antichs estatuts y rellevém á algunes qüestions subtils ab altres més agradables y més útils.

«SIQUIDEM *nec* VERITAS TEMPORI AUT PERSONÆ ULLI ALLIGATA EST, *nec subtilitas nimia veritatem collustrat, sed illam sæpissime potius obumbrat.*»

Veus aquí lo programa qne 'n podríam dir de aquest sistema que no s' afferrava á cap, en lo qual, apar renaxer lo esperit lliure de la escola crítica d' en Vives, qui també diu que la veritat, *nondum est occupata;* que no s' ha dit encara la última paraula de la ciencia perque aquesta es obra de tots los temps y de totes les generacions.

Les petjades de Descartes son ben descobertes en aquest método d' ensenyança. Estableix en part lo dupte cartesiá, lo criticisme absolut de tots los principis, perque molts son, diu, los prejudicis y errors que embrollen lo recte juhí del enteniment enfosquit sobretot per les preocupacions de la infantesa, la precipitació, y lo viciós llenguatge, erros y prejudicis de que 'ns ne deslliurarém «...*si exuatur principio meus illis omnibus opinionibus, quas anteactæ vitæ consuetudine temere arripuit; earumque deinceps pro vera nulla habeatur, nisi maturo prius examini subjecta fuerit, attento animo considerata et æqua rationis lance expensa.*» que no es altra cosa que la práctica parcial del método cartesiá, lo qual se acaba de veure en les paraules que seguexen.—Allavors podrém fer un judici fort y ferm, *si clara atque distincta fuerit rei cognitio.*—que ve á esser lo mateix que la idea clara y distinta enlayrada per Descartes á la categoria de únich y suprém criteri.

Lo cartesianisme tant com agradá en lógica desagradava en física y en cosmologia; Newton y Gassendi li plauen més al benedictí y sobre tot al últim á qui diu — *vir eximius.*—Res varen dir los escolástichs sobre la constitució dels cossos, satisfets de tocarho *metafisice.* Les últimes paraules me fan creure que la influencia del Tosca era gran en lo modern eclecticisme. Gassendista, donchs, en física avorreix les

(1) Eclectica philosophia viro catholico ac religioso digna quam in templo Reg. Conv. S. N. P. Aug. Barcinon ab objectis publice vindicabat. . An. 1784. D. Josephis Marti... patrono Fr. Antonio Morat et Rufet... Excudebat Carolus Gispert...

que ell anomena ab ayre desdenyós *semisubstantiæ*, qual embrolla, justament desfá la filosofia mecánica. No hi han donchs generacions ni corrupcions substancials; tot son alteracions accidentals dels átoms; res de qualitats ocultes, ni qualitats sensibles en sentit peripatétich *«quin tantillum implicentur quæ circa Venerabile Eucharistiæ Sacramentum Catholice fides docet»* lo qual deya molt abans la escola valenciana dels Tosques y Bernis.

Newton, l' home del segle *«quo nemo pulchrius gravium leges hucusque perlustravit»* li dona á conéxer la verdadera teoria del moviment.

Nega ab Gomez Pereira y Descartes tot principi vital no sols á les plantes, mes fins als bruts qui no poden conéxer sens tenir una ánima espiritual. Son purs autómates y la seva ánima no es sino una substancia subtilíssima y actuosa y no pas diferent de lo que se 'n diu esperits vitals ó animals. Y afegeix ¡quí ho diria! —*Hæc opinio claudit Atheismo januam.*—peró la obrí al materialisme, podria continuar. Les bat ab la teoria escolástica en lo problema ideológich, pera qual esplicació no calen, diu, enteniments agents ni especies de cap mena que no son altra cosa que moviments del sensori y del cervell. Esperit lliure y ben be ecléctich, dexa á Descartes y Gassendi y se 'n va ab Newton en la esplicació del *color*. Sembla estrany; lo sistema copernicá los feya por y sols lo acceptaren com una hipótesis. Ticho Brae se 'n portava les primicies com á més convenient á les SS. EE. Açó es general en lo segle passat.

No sols en física adoptava la doctrina moderna, Parker Clark y Loke son los qui han axecat la metafísica de la decadencia y barbarie en que havia caygut en la edat mitjana. Fa no obstant en ells una salvetat perque entén axó, treta aquella llicencia irreligiosa que respiren llurs escrits.

Peró, la metafísica que, tret d' algunes qüestions, si vol esser verdadera, deu esser sempre una é inmutable, es aqui com en los sistemes antichs la matexa. He dit tret de algunes qüestions que ell avorreix y ab les quals diu no han fet res mes los Escolástichs que carregar lo enteniment.

Aquestes conclusions si en lo racional demostren pobresa de matafísica son en ciencies la última paraula y poden considerarse, baix aquest concepte, un notable avançament.

Los Benedictins anaren potser encara més avant de lo qual ne son una prova les conclusions (1) que, ja á fins de segle, defensaren en la matexa Iglesia de St. Pau del Camp hon lo elegant Moxó sostenia anys arrera publicament la doctrina tomista.

Son una apologia de la filosofia moderna; la filosofia y teologia, diu, renaxen avuy desprès de una decadencia de tants segles, no son elles un texit de hipotesis é ilusions. La filosofia sectaria engendra partits, cosa contraria á la religió y á la patria.

—*Amicus Aristoteles,* diu parodiant lo célebre text, *amicus Newtonus, amici tum veteres, tum Recentiores Philosophi sed magis amica Veritas.*—

La filosofia ecléctica es la verdarera y única filosofia, y en gran manera convenient á la Religió cristiana. Axís los pagans com los cristians primitius foren ecléctichs, mes decaygué la filosofia entre los segles v y xv en que renasqueren totes les arts y ciencies.

Tal es la introducció—programa de aquestes conclusions. Se nota en elles una

(1) Universæ philosophiæ Theses quas coram Illma. ac Revdma. Congregatione Benedictina claustrali suscipiebant propugnandas D. D. Joachimus de Ros et de Bordes, monachus Reg. Monaste. S. Mariæ Rivipulli et D. D. Franciscus Caverius de Bordons et de Bergafeta, monachus Regii Monast. S. Petri de Bisuld patrono D. D. Antonio de Vallparda et de Pascali, Camerario Sancti Quirici de Coléra et Monacho regii Monaster..... 1797.

ley de barreja de principis trets de diverses escoles sens que de cap d' elles se faça partidari.

Axís ni admet les idees innates, ni l' ontologisme de Mallebranche, en ideologia ni tampoch la teoría escolástica, delirament dels alarbs, avuy, diu, menyspreuats del filosoph de seny. Un hom no hi trobaría cap medi entre aquests sistemes, mes ells guiats de sa mania ecléctica pogueren escriure les següents paraules: «*Verosimilius de idearum origine, systema illud arbitramur, quod eas partim ab unius Dei partim ab animæ actione repetit... Deus solus est causa efficiens idearum nostrarum primitivarum.*» Doctrina que diriam treta de Mallebranche, sinó fos una diferencia no petita. Aquest suposava que totes les idees de la ánima eren escitades per Deu, en armonia ab los moviments del cos, y que al revés totes les afeccions sensitives y corporals eren també obra de Deu en consonancia ab les inteleccions y volicions de la ánima. Nostres benedictins suposaven unes quantes idees no innates, peró infuses per lo Criador en la nostra ánima, provinentes totes les altres de aquelles per lo raciocini.

Potser la passió vivista nos ho fa dir, pero 'ns sembla que té aquesta teoría quelcom de semblança ab la d' en Vives y de la escola escocesa, no pas per lo ocasionalisme del qual no 's distingeix pas gens aquest sistema ecléctich, sinó més aviat per lo que ultimament havém transcrit, de les idees primordials no adquirides, sinó més abans, infuses, que be poden significar lo mateix que aquelles *anticipacions* ó *llevors* ó judici natural de la escola de Reid que perfectament devalla de la d' en Vives.

«*Anima est causa vere efficiens idearum omnium quæ efformantur ex aliis ideis in mente preexistentibus.*» Donava donchs lo benedicti la participació de causa á la nostra ánima, contra Mallebranche qui la negá com de les més causes segones va ferho.

L' ánima, continua, es causa eficient de tots los judicis, raciocinis y accions lliures de la voluntat. Los sentits no son més que la ocasió de les idees y sensacions. Cap idea ni especie inteligible hi ha en lo enteniment, sense una impressio precedent en los órguens corporals ó sense que en ells s' excite algun moviment ó afecció. Lo enteniment es en part passiu, en part actiu; lo primer perque reb de Deu les idees primordials; lo segon, perque d' aquestes n' estrau los judicis y raciocinis, ó com diu allí perque la ánima es verdadera causa eficient—*idearum imitationis*—ab qual última frase s' acaba d' entendre lo sistema semi-ocasionalista dels benedictins; entenien per idees primordials aquelles nocions primeres anomenades per St. Tomás *per se notæ* y veritats *de sentit comú* per Hamilton.

La influencia de Mallebranche es hon se veu més, en la esplicació hipotética del misteri filosófich del *commercium* ó *influxus* entre la ánima y 'l cos y vicevêrsa.

La ánima no pot esser causa eficient dels moviments corporals, y si, tan sols, causa ocasional. «*Ergo*, y atengas força á lo que diu, *Ergo sphæra activitatis animæ intra naturam suam est circumscripta; ita ut nulla a Deo, ipsi concessa fuisse videatur actio efficiens extra naturam suam et in corpus cui conjuncta est.*» La influencia entre 'l cos y la ánima la esplica, donchs, á la manera ocasionalista que no es la de Mallebranche pura. Es un terme mitg entre lo sistema aristotélich y la teoria ocasionalista, per lo qual li dona 'l nom de *Systema influxus phisici occasionalis.* A Mallebranche lo refuta y no obstant ha pres d' ell una gran part, la més grossa, de son sistema.

Nega la causalitat á les causes segones, tret de la ánima; nega la influencia eficient entre les dues meytats de nostre ser, peró en alguna influencia física que 's verifica axís en nosaltres com en los bruts per medi dels esperits animals.

Aytal sistema era més general de lo que podria creures ací á Catalunya en lo

segle passat, y es que Descartes, de qui devalla lo mateix ocasionalisme de Mallebranche, se feya sentir de debó en la filosofia catalana com en tota altra filosofia; d' aquí ve que, igualment que 'ls Agustins, accepten aquests lo dupte cartesiá que *ad emendandos judiciorum defectus plane confert.*

Lo dupte cartesiá es principi del criticisme modern; ab ell, diu, se esvanexen los errors que entre altres causes tenen los sentits que 'n son causa ocasional; també los tenia enamorats lo método matemátich de Wolff, y lo té per un gran remey de aclaració de nostres idees confuses.

Newton, *l' intèrprete de la naturalesa.* com ell diu, es son mestre y guia en física, que se ha de fonamentar en la observació y esperiencia contra lo que feren los escolástichs. La essencia de la materia nos es desconeguda, de la qual sols ne sabém sa homogeneitat, essent accidentals les diferencies, perque, com era de suposar, rebutja la concepció escolástica, repetint lo argument de la escola valenciana y que copiaven los Agustins, ço es, que la teoria cosmológich-escolástica será una veritat en metafísica, peró que no mena á res, mirat pel cantó de la física.

Es particular la reforma que fa del principi de contradicció, que se sembla molt ab la de Kant y encara més ab la de Descartes.

De re quavis affirmandum est, quod in ipsius idea essentialiter continetur, id omne negandum, quod ab ejus idea essentialiter excluditur.

Fa estelles de tota la metafísica escolástica; res de relacions reals, de categories ni graus metafísichs, ni universals *à parte rei,* de accidents ni potencies obediencials, conseqüencia immediata del ocasionalisme. Suarista en la qüestió de la essencia y existencia, escotista en la de subsistencia y naturalesa, ecléctich en la de les causes segones entre l' aristotelisme que les regoneix y l' ocasionalisme que les nega; lo esperit es vera causa eficient, la materia, no. Arriba á admetre la opinió de Clarke sobre lo espay, que es infinit, immutable é improducte, com que es la matexa naturalesa divina *ipsam Divinæ naturæ immensitatem,* afeginthi que aquesta opinió está ab la religió molt conforme.

Rationi et fidei maxime consentaneum est spatium quod mundum existentem continet quodque ultra in infinitum protenditur, esse ipsam Divinæ Naturæ immensitatem.

En fí, demostren les conclusions aquestes que la ensenyança filosófica era entre 'ls benedictins de lo més avançat que 's conexia. Lo cartesianisme en lógica, l' ocasionalisme en ideologia y metafísica, lo niutonianisme en física, Descartes, Mallebranche y Newton, los tres oracles de la passada centuria.

La matexa direcció seguiren los trinitaris. Ja en 1784 en les conclusions que defensaren á Barcelona, s' hi coneix la influencia gassendista (1), per que defineix la essencia dels cossos baix lo concepte de la impenetrabilitat—*substancia ab extensió radical*—mes encara aquesta metafísica es majorment escolástica. L' any 1787 ensenyava lo P. Carbonell un curs de física ecléctica, quals *apuntes* possehím. M. S.

No tenim més que lo curs de física dels tres que constituhien lo curs triennal. Ab tot y esser moderna sa física, dona lo corresponent merit á Aristótil y á son més gran comentador lo Dr. Angélich, dels quals se n' aparta quan bé li sembla, encara que té tendencia á la direcció que creá lo Tosca á interpretarlos á sa manera, donantlos son valor en la física considerada metafísicament, y á tórcer llur opinió cap á la seva y sobretot la de St. Tomás de qui pren les principals rahons. Feta aquesta advertencia, s' apartava generalment dels Escolástichs, pera acollotjarse ab Newton, bé que ab prou llivertat pera dexarlo y anar ab Descartes y Gassendi. A més

(1) Metaphisicæ conclusiones —Les apadrinava lo P. Miguel Vintró.—Barcelona Maig 20—1784. Defensávales Fr. Joan Monté y Jané.

de influir en ell los célebres Du-hamel, Mariotte y Jacquier (molt corrent l' últim, á Catalunya, y adoptat son método en moltes de nostres escoles) pot dirse que es un tany lo P. Carbonell de la escola del Tosca y Feijóo, als qui deu Espanya lo millorament de les ciencies naturals. Es *niutonià* en la esplicació del constitiu dels cossos, en la teoria de la llum de la reflexió y refracció, de la atracció universal.

Com los Agustins y Benedictins, nega lo principi vital á les plantes y als bruts que no es res més que una substancia espiritosa, no essent axó, continua, cap pas pera la negació de la ánima en l' home, perque té aquest conciencia de ses propies accions, la qual falta á aquells.

Determinadament no segueix, donchs, á ningú perque de tots ne pren lo que millor creu (1).

Lo eclecticisme modern tot ho invadí. No hi ha tesis, no hi ha llibre, ni *apuntes* que no 's vanten ab lo titol de *Filosofia ecléctica*, cosa tan de moda allavors, que fins se deyen ecléctichs los qui eren seguidors cechs d' un Newton, d' un Mallebranche, d' un Descartes, etc.

Philosophia eclectica (2). Tal es lo titol d' un altre M. S. *apuntes* de algun curs filosófich, que per esser incomplerts no sabém dir d' hon serien. Ni per lo context podém endevinarho. No conté sinó la Ontologia, que tret de lleugeres diferencies, es aristotélica. Li dona un xich més de importancia que los demés estudiats en lo decurs de aquest article. Sense la Ontologia, diu, no fará res lo fisich, ni lo matemátich. Peró lo que més important contenen es la psicologia; apunta les lleys de la sensació, fenómens de la fantasia, memoria, é inteligencia ab un esperit de observació tal, que podria firmarho un adicte de la escola de Reid. Les causes, lleys y fenómens de la memoria es de lo millor. En lo cervell está localisada la ánima quals facultats no 's distingexen realment, sinó que son una matexa cosa ab la substancia de aquella. Se ressent la Ideologia de les teories de Loke, mes en lo fons es escolástich, donchs admet la teoria del enteniment agent.

Val molt lo estudi que fá dels enginys ó talents diversos, diferencies fundades en la desigualtat no pas de la ánima, sinó de temperaments; doctrina que 'ns recorda la admirable observació d' en Vives, del qual ne devallá després lo famós llibre del metge Joan de Huarte. Presenta certa originalitat en los diferents problemes ideológichs; té criteri propi y sab son autor espigolar lo bo y millor de tots los sistemes, encara que sovint fá justicia á les escoles.

A esser complerts, foren aquests *apuntes* lo millor que s' ensenyá en la época del nou eclecticisme. Mentrestant los Mercenaris defensaven encara lo tomisme, y tots los Seminaris y moltes altres ordres sostingueren la bandera aristotélica pura empesos per l' Amat, ab algunes novetats físiques y matemátiques, método qué 'n podriam dir, continuació del eclecticisme sá dels gesuites qui aportaren á la florida Italia la ciencia y cultura que no saberen estimar lo *pecus* del enciclopedisme y filosofisme francés.

(1) M. Pars 3.ª Philosophiæ quæ Phisica inscribitur.

Comença:—Metaphisicæ spinosis altercationibus altera accidit philosophiæ pars...»

Acaba:—Fine itaque imponamus, Christianissimi discipuli, huic nostro triennali curriculo philosophico...»

Aquests *apuntes* les escrigué lo estudiant Joan Subiranas, esplicats per lo R. P. Fr. Joseph Carbonell, trinitari descalç. (B. Ep. del Sem. C. Trid.)

(2) Philosophia eclectica. Sols conté la Ontologia, y Psicologia Bib. Ep. de Sem. C. de Barcelona.

§ IV

LA ESCOLA CERVERINA

Incipit auspiciis Academia nata Philippi
Hinc iterum Ispanis aurea saecla fluunt.

SERRANO.

Versos del gesuita Serrano.—Desgavell de la ensenyança.—Be indirecte de la unificació de les Universitats.—Carta de fundació de la Academia nova (Nota).—Opinió del Sr. Balari.—Penediment de la junta de Govern.—Mal punt de la nova Universitat.—Moviment cerveri.—Passatge de Gil de Zárate.—Lluytes escolástiques.—Tres sectes filosófiques.—Passatge d' en Nuix.—Larraz pacificador.—Preponderancia gesuítica.—La suarisme triomfant.—Ferrusola, Aymerich.—Importancia del darrer.—Potencia assimiladora dels gesuites.—Larraz, Cerdá, Navas, Pons, y Gallissá.—Verdader eclecticisme de aquests.—Sineretisme.—Fora aquella Institucio, nos quedárem sense filosofia.—Opinió de Ferrer de los Rios.—Se trencá lo fil tradicional.

Es una veritat que pera Catalunya, pera no dir pera Espanya ab lo valenciá Serrano, fou una nova era en la cultura científica la nova Universitat de Cervera.

Ja en altra banda havém dit que de Universitats n' hi havien massa; la ciencia anava á donar. Si aquelles, fins essent moltes, haguessen pogut atendre y ser ateses en totes les necessitats, lo mal no s' hi hauria conegut; peró succehia que les Universitats anaven desorganisades, perque moltes d' elles no tenien la protecció reyal, estaven sense sou, ó aquest era miserable, los qui ensenyaven, y era en un mot un desgavell la seva constitució. Axís se trobaven los Estudis de Girona, Tarragona, Lleyda y Barcelona etc. fins á la implantació de la nova Universitat que ab tot y esser engendrada per un acte irracional de venjança, produhí indirectament un be.

Mogut de la ira per la suposada rebeldia del Principat, maná tancar, *arrassar* totes les Universitats seves, per haver, diu la carta de fundació, los qui á elles anaven, fomentat moltes inquietuts (1).

(1) «Don Felipe V por la gracia de Dios, etc.

Por cuanto las turbaciones pasadas del principado de Cataluña obligaron mi providencia á mandar se arrasasen todas las Universidades, por haber los que concurrían á ellas fomentado muchas inquietudes; mas viendo reducido á mi obediencia á todo aquel Principado y reconociendo la obligación que Dios me ha puesto de atender al bien de aquellos vasallos y no permitir que las torpes sombras de la ignorancia obscurezcan el precioso lustre de las ciencias, por Real orden mia de once de Mayo de este año expedida á mi consejo de Castilla resolví restituir á sus naturales esta comun utilidad, erigiendo para general comprension de todas las ciencias, buena crianza de la juventud y esplendor de esta Monarquía, una Universidad que siendo émula de las mayores de Europa, en riquezas, en honores y privilegios, convide á los Naturales y Extrangeros á coronar su grandeza con el más autorizado concurso. Y teniendo muy presente mi gratitud cuanto he debido al amor y constante lealtad de la fidelísima ciudad de Cervera, en todo el tiempo que ocuparon los enemigos aquel principado como acostumbrada á mantener siempre firme la fe prometida á sus Soberanos; y siendo sano su temperamento y proporcio-

Volia Felip V fer la competencia á les millors d' Europa, y per ço, calmades les ires populars de Catalunya, concebé la creació de una sola Universitat, que fos una nova Atenes: la Universitat de Cervera; y no hi plangué pas ni 'ls gastos ni 'ls cuydados. Primerament, com canta lo document que citám, se establí en lo convent de *menorets*, fins que s' acabá la sumptuosa fábrica. Los estatuts, com diu Gil de Zárate, se detallaren ab lo patró dels de Salamanca, Alcalá y Huesca, de lo qual ne donen en part testimoni les següents paraules:—*La filosofía se ha de leer en seis cátedras, tres de la Thomista y tres de la Iesuita por el método de la Universidad de Alcalá*—(1).

Creyém que la unificació de les Universitats hi calia, peró molt, per més que lo Sr. Balari y Jovany pense fou aquesta una de les causes engendradores de la decadencia científica de nostre poble (2). La unificació de les Universitats fou un bé, en sí mirada, no pas de la manera com se feu aquella. Lo esculliment del lloch pera implantarla no fou acertat. *Terra ingrata* é inculta, y sense medis de comunicació en un recó de la Segarra no era pas Cervera, punt bó pera centre de ensenyança de tota la regió catalana. Una universitat de nova planta es clar que podia alçarse més á la moderna, perque no hi haurán axís tradicions que rompre ni histories que atendre. Mes no fou acertat lo punt per més que vulga dirse y ho cregués Felip V, cegat per la rabia contra tot Catalunya, y sobre tot Barcelona, que vegé arrancárseli ab dolor greu aquell planter donador de sabis.

La junta de govern després se 'n penedia y manifestava al Sobirá la necessitat de restituhirla á Barcelona, donant entre altres aquesta rahó, no la més petita, perque, deya: «cal plantarla en un punt més proporcionat, capáç y util al servey reyal, á la joventut y al profit de les ciencies y de les arts que anaven apagantse en tot lo

nada su situación no siendo plaza de armas donde los militares suelen turbar la quietud de sus estudios, la he elegido para Theatro Literario, único y singular de aquel principado, á cuyo fin he mandado hacer diseño y planta de un magestuoso edificio á proporción de la idea formada de esta Universidad. . . . . Y no se han de permitir en otra parte de aquel Principado Escuela pública de las Facultades mayores; y las que tuvieren las religiones en algunos Lugares del Principado se permitirán; pero los años de Estudios ganados en ellas, no han de poder servir por obtener grados de las Facultades en esta Universidad nueva ni otra de mi Reyno. . . . .

. . . .

. . . . es mi voluntad se establezcan y doten de competentes salarios las cátedras siguientes: cuatro de Gramática Latina. . . . . una cátedra de Retórica. . . . . La filosofía se ha de leer en seis cátedras, tres de la doctrina Thomista y tres de la Jesuitica por el método de la Universidad de Alcalá. Para la Theología ha de haber siete cátedras, las cuatro de ellas de la escolástica, divididas también entre las dos doctrinas, dos de Prima, una de Thomista y otra de Jesuita y dos de Vísperas en la misma forma. La quinta cátedra ha de ser de Escoto, donde se ha de leer la doctrina de este sútil Doctor, por Escotista religioso de la Regular Observancia de S. Francisco, que ha de ser de mi elección. . . . . . Y para la mas acertada elección de todos el Príncipe Pio con acuerdo de la Audiencia é informe de los Obispos de Barcelona, Lérida y Solsona y de los Prelados de las Religiones, me propondrá los sugetos que hubiese en aquel principado más proporcionados y útiles á la enseñanza, entre quienes elegiré los más convenientes, y por ser los salarios señalados en esta interina providencia á las Cátedras de Filosofía y Teología, podrían proponerse para ellas, sugetos de las Religiones que hoy están en Cervera, sin que por esto se excluyan los Seculares que quisieren con este corto salario servir dichas cátedras, ni los que hoy las tuvieren, si unos y otros fuesen beneméritos y proporcionados al magistério.....»

Copiám de aquest document los troços que fan per nosaltres, omitint los que, referents al salari, rendes y altres disposicions administratives no pertanyen precisament al aspecte ó punt de vista de la ensenyança en son verdader y únich sentit. Haventnos contentat ab aquests troços, no será per demés avisar, que 's trobará lo demés en la «Historia de las Universidades en España» de Lafuente.

(1) Sense pensar ho hem copiat ab la matexa llengua.

(2) Historia de la real Academia de Ciencias, p. 6.

Principat, á pesar de la translació de Cervera, hon no passaven de 50 los estudiants per les incomoditats que presentava aquella ciutat árida y pedregosa...» (1).

Y malgrat tot axó, malgrat esser en terra *ingrata y creada ex nihilo*, la Universitat de Cervera es foco d' un moviment lo més simpátich, axís en l' ordre filosófich, com en lo jurídich y sobre tot en lo literari que anava al devant de tot Espanya y tenia ressonancia per la Europa tota; y no exagerám al dir axó, testimoni la comunicació de sos principals professors ab los més grans sabis de allavors, com dels Dous, Finestres, Moxós, Mayans, Pons, Gallissás y altres podrian dirho. Ho ha dit l' autor de «La instrucción pública en España» qual passatge traslladám aquí. «Si be no fou aquesta escola lo que era d' esperar de un establiment alçat de nova planta y en un segle ja més ilustrat *salió algún tanto del carril en que se hallaban atascadas las demás universidades españolas;* y per tot lo segle divuyté, tingué certa anomenada.» (2).

Rahó té de dir lo ilustre autor á qui acabám de citar, que no fou la Universitat de Cervera lo que era de esperar de un establiment alçat de nova planta, perque com s' ha pogut veure en la reyal ordre de fundació, al posar dins de un mateix establiment cátedres públiques pera les diferentes escoles en que 's dividia lleugerament y en dany de la ciencia, la filosofia, era volerhi dintre, baralles y disputes, que lo mal més petit que farien fora la perdua de temps. Precisament tothom, escolástichs y no escolástichs, convenen en que la causa primera entre les primeres de la decadencia filosófica y teológica no fou pas altra que les eternes disputes originades per coses de no res.

Posar, donchs, en una matexa casa aquestes divisions, era sembrar discordies y desavinences. Qui sab si ho cregueren, una exhalació, un axamplament del esperit lliure; la intenció seria en aquest cas bona, peró mal dirigida. Podria esser la espressió de la llivertat, peró creyém que no li endevinaren lo pols, perque aquesta hi hauria caygut de plé, si en comptes de ferla *emporion* de totes les sectes les haguessen abolit totes com de debó ho volia lo célebre Aymerich en la matexa Universitat.

Succehí lo que per força havia de passar. La lluyta era forta y si no presentá lo carácter que en lo segle anterior, déuse al zel y bon seny dels Cancellers qui hi posaven les paus. Lo apassionament de secta anava barrejat ab altre apassionament; la mica de oposició entre Ordre y Ordre, encara que aquesta no la menaven tant al estrém com la primera. Respecte á aquesta, diu lo Nuix, biograf del Larraz, abdos gesuites, que dintre la Universitat hi havia com tres nacions, la Tomista, la Scotista y la Gesuítica.—¿Qui no veu, diu á continuació, que de aquella varietat n' han de venir baralles, disturbis y sedicions?—Diu que en Larraz ab sa moderació y bon tremp sabé calmarho; perque á tal punt havien arribat les coses, que anaven á denunciarho al monarca si aquest bon canceller no ho hagués aturat, tiranthi terra (3). Uns y altres, sobre tot Tomistes y Suaristes, sostenien, al començ, bandera al ayre, ses lleugeres y mal enteses diferencies; aquestes, no obstant, s' anaren apagant, com més dexava sentirse lo esperit de reforma y més forts queyen los anatemes del eclecticisme que s' obria pas. Aquest eclecticisme, més que tots, lo representen los de la escola gesuítica, la de més ressonancia, allavors, mentres sa preponderancia y fins podrien dir, dominació en les aules, los qui se 'n duyen la fama de sants y sabis, los qui feyen parlar á tot lo mon, los únichs qui escrivien y se ocupaven bon xich més del nous avançaments de la física, ciencies exactes y naturals que no pas de les *ca-*

(1) Resenya histórica de la Universidad literaria de Barcelona, p. 24.

(2) De la instrucción pública en España, t. II, p. 251-252.

(3) Raphaelis Nuixii Perpiniani de vita et moribus Blasii Larrazii postremi Aragoniæ provincia S. J. præfecti, libri duo. Venetiis, 1790, p. 38-39.

Volia Felip V fer la competencia á les millors d' Europa, y per ço, calmades les ires populars de Catalunya, concebé la creació de una sola Universitat, que fos una nova Atenes: la Universitat de Cervera; y no hi plangué pas ni 'ls gastos ni 'ls cuydados. Primerament, com canta lo document que citám, se establí en lo convent de *menorets*, fins que s' acabá la sumptuosa fábrica. Los estatuts, com diu Gil de Zárate, se detallaren ab lo patró dels de Salamanca, Alcalá y Huesca, de lo qual ne donen en part testimoni les següents paraules:—*La filosofia se ha de leer en seis cátedras, tres de la Thomista y tres de la Iesuita por el método de la Universidad de Alcalá*—(1).

Creyém que la unificació de les Universitats hi calia, peró molt, per més que lo Sr. Balari y Jovany pense fou aquesta una de les causes engendradores de la decadencia científica de nostre poble (2). La unificació de les Universitats fou un bé, en sí mirada, no pas de la manera com se feu aquella. Lo escullíment del lloch pera implantarla no fou acertat. *Terra ingrata* é inculta, y sense medis de comunicació en un recó de la Segarra no era pas Cervera, punt bó pera centre de ensenyança de tota la regió catalana. Una universitat de nova planta es clar que podia alçarse més á la moderna, perque no hi haurán axís tradicions que rompre ni histories que atendre. Mes no fou acertat lo punt per més que vulga dirse y ho cregués Felip V, cegat per la rabia contra tot Catalunya, y sobre tot Barcelona, que vegé arrancárseli ab dolor greu aquell planter donador de sabis.

La junta de govern després se 'n penedia y manifestava al Sobirá la necessitat de restituhirla á Barcelona, donant entre altres aquesta rahó, no la més petita, perque, deya: «cal plantarla en un punt més proporcionat, capáç y util al servey reyal, á la joventut y al profit de les ciencies y de les arts que anaven apagantse en tot lo

nada su situación no siendo plaza de armas donde los militares suelen turbar la quietud de sus estudios, la he elegido para Theatro Literario, único y singular de aquel principado, á cuyo fin he mandado hacer diseño y planta de un magestuoso edificio á proporción de la idea formada de esta Universidad. Y no se han de permitir en otra parte de aquel Principado Escuela pública de las Facultades mayores; y las que tuvieren las religiones en algunos Lugares del Principado se permitirán; pero los años de Estudios ganados en ellas, no han de poder servir por obtener grados de las Facultades en esta Universidad nueva ni otra de mi Reyno. . . . .

. . . .

. . . . es mi voluntad se establezcan y doten de competentes salarios las cátedras siguientes: cuatro de Gramática Latina. . . . . una cátedra de Retórica. . . . . . . La filosofía se ha de leer en seis cátedras, tres de la doctrina Thomista y tres de la Jesuítica por el método de la Universidad de Alcalá. Para la Theología ha de haber siete cátedras, las cuatro de ellas de la escolástica, divididas también entre las dos doctrinas, dos de Prima, una de Thomista y otra de Jesuita y dos de Vísperas en la misma forma. La quinta cátedra ha de ser de Escoto, donde se ha de leer la doctrina de este sútil Doctor, por Escotista religioso de la Regular Observancia de S. Francisco, que ha de ser de mi elección. . . . . . Y para la mas acertada elección de todos el Príncipe Pio con acuerdo de la Audiencia é informe de los Obispos de Barcelona, Lérida y Solsona y de los Prelados de las Religiones, me propondrá los sugetos que hubiese en aquel principado más proporcionados y útiles á la enseñanza, entre quienes elegiré los más convenientes, y por ser los salarios señalados en esta interina providencia á las Cátedras de Filosofía y Teología, podrían proponerse para ellas, sugetos de las Religiones que hoy están en Cervera, sin que por esto se excluyan los Seculares que quisieren con este corto salario servir dichas cátedras, ni los que hoy las tuvieren, si unos y otros fuesen beneméritos y proporcionados al magistério.....»

Copiám de aquest document los troços que fan per nosaltres, omitint los que, referents al salari, rendes y altres disposicions administratives no pertanyen precisament al aspecte ó punt de vista de la ensenyança en son verdader y únich sentit. Haventnos contentat ab aquests troços, no será per demés avisar, que 's trobará lo demés en la «Historia de las Universidades en España» de Lafuente.

(1) Sense pensar ho hem copiat ab la matexa llengua.

(2) Historia de la real Academia de Ciencias, p. 6.

Principat, á pesar de la translació de Cervera, hon no passaven de 50 los estudiants per les incomoditats que presentava aquella ciutat árida y pedregosa...» (1).

Y malgrat tot axó, malgrat esser en terra *ingrata y creada ex nihilo*, la Universitat de Cervera es foco d' un moviment lo més simpátich, axís en l' ordre filosófich, com en lo jurídich y sobre tot en lo literari que anava al devant de tot Espanya y tenia ressonancia per la Europa tota; y no exagerám al dir axó, testimoni la comunicació de sos principals professors ab los més grans sabis de allavors, com dels Dous, Finestres, Moxós, Mayans, Pons, Gallissás y altres podrian dirho. Ho ha dit l' autor de «La instrucción pública en España» qual passatge traslladám aquí. «Si be no fou aquesta escola lo que era d' esperar de un establiment alçat de nova planta y en un segle ja més ilustrat *salió algún tanto del carril en que se hallaban atascadas las demás universidades españolas;* y per tot lo segle divuyté, tingué certa anomenada.» (2).

Rahó té de dir lo ilustre autor á qui acabám de citar, que no fou la Universitat de Cervera lo que era de esperar de un establiment alçat de nova planta, perque com s' ha pogut veure en la reyal ordre de fundació, al posar dins de un mateix establiment cátedres públiques pera les diferentes escoles en que 's dividia lleugerament y en dany de la ciencia, la filosofia, era volerhi dintre, baralles y disputes, que lo mal més petit que farien fora la perdua de temps. Precisament tothom, escolástichs y no escolástichs, convenen en que la causa primera entre les primeres de la decadencia filosófica y teológica no fou pas altra que les eternes disputes originades per coses de no res.

Posar, donchs, en una matexa casa aquestes divisions, era sembrar discordies y desavinences. Qui sab si ho cregueren, una exhalació, un axamplament del esperit, lliure; la intenció seria en aquest cas bona, peró mal dirigida. Podria esser la espressió de la llivertat, peró creyém que no li endevinaren lo pols, perque aquesta hi hauria caygut de plé, si en comptes de ferla *emporion* de totes les sectes les haguessen abolit totes com de debó ho volia lo célebre Aymerich en la matexa Universitat.

Succehí lo que per força havia de passar. La lluyta era forta y si no presentá lo carácter que en lo segle anterior, déuse al zel y bon seny dels Cancellers qui hi posaven les paus. Lo apassionament de secta anava barrejat ab altre apassionament; la mica de oposició entre Ordre y Ordre, encara que aquesta no la menaven tant al estrém com la primera. Respecte á aquesta, diu lo Nuix, biograf del Larraz, abdos gesuites, que dintre la Universitat hi havia com tres nacions, la Tomista, la Scotista y la Gesuítica.—¿Qui no veu, diu á continuació, que de aquella varietat n' han de venir baralles, disturbis y sedicions?—Diu que en Larraz ab sa moderació y bon tremp sabé calmarho; perque á tal punt havien arribat les coses, que anaven á denunciarho al monarca si aquest bon canceller no ho hagués aturat, tiranthi terra (3). Uns y altres, sobre tot Tomistes y Suaristes, sostenien, al començ, bandera al ayre, ses lleugeres y mal enteses diferencies; aquestes, no obstant, s' anaren apagant, com més dexava sentirse lo esperit de reforma y més forts queyen los anatemes del eclecticisme que s' obria pas. Aquest eclecticisme, més que tots, lo representen los de la escola gesuítica, la de més ressonancia, allavors, mentres sa preponderancia y fins podrien dir, dominació en les aules, los qui se 'n duyen la fama de sants y sabis, los qui feyen parlar á tot lo mon, los únichs qui escrivien y se ocupaven bon xich més del nous avançaments de la física, ciencies exactes y naturals que no pas de les *ca-*

(1) Resenya histórica de la Universidad literaria de Barcelona, p. 24.
(2) De la instrucción pública en España, t. II, p. 251-252.
(3) Raphaelis Nuixii Perpiniani de vita et moribus Blasii Larrazii postremi Aragoniæ provincia S. J. præfecti, libri duo. Venetiis, 1790, p. 38-39.

rencies, conversions y *equivalencies*, la escola que comptava entre 'ls filosophs y á la vegada humanistes als may prou anomenats Ferrusola, Aymerich, Larraz, Cerdá, Pou, Pons, Gallissá, y tants d' altres qui donaren gloria y foren la aureola de la catalana Atenes.

No es maravella donchs que, passant per alt la escola aristotélico-tomistica representada per lo dominich Pier, qui mirava encara ab respecte, tot refutantlo, al lulisme menyspreat sense conéxerlo, pel benedictí Feijoo, y fent cas omís de la escotista la de menys importancia, girém no més los ulls á la gesuítica, la única que poch á poch se doná en aquella indecisa lluyta sectaria, la única á qui no sembla un renech trencar ab algunes tradicions d' escola, única, en un sol mot, qui conservant en lo fons la doctrina del *Doctor Eximius* sabé espurgar lo aristotelisme y enriquirlo ab les noves adquisicions científiques que, cada dia més, s' alcançaven en lo camp de les ciencies, les quals vestí al mateix temps ab aquell llenguatge digne de la ploma del Vives de qui heretaren la llivertat sana y simpática de son esperit verament ample y generós.

La ensenyança filosófica no trigá aquí, de bon troç tant á modernisarse com en los convents y Seminaris. Los gesuites, qui per cédula reyal havém vist hi tenien tres cátedres, no 's dexaren segar per ningú l' aventatge. Comprengueren los primers la necessitat de exir del estat estacionari en que vivien y donaren una empenta dret al eclecticisme entre la antiga y nova doctrina. Lo qui començá aquesta direcció fou l' olotí Ferrusola en temps del Canceller Narcís de Queralt. Introduhí ja algunes veritats modernes de la física; donen de axó la prova les tesis que 's defensaren allavors (1) y la fama que gaudí per tot Catalunya. Molta deuria esser aquesta, quan acabat un curs triennal, se li maná per general insistencia començarne un altre, dihent lo vigatá Pratdesaba (2) que may s' hi havia vist en aquella cátedra lo aplech de ohidors com allavors. Y es que ell hi posava ben be lo cor en la ensenyança, que pera ferla assequible á molts jóvens pobres, llogá una casa ab sos estalvis hon los mantenia, baix la direcció de un prefecte. Convençut de que era manca la filosofia antiga, mirá de anarla enriquint poch á poch ab los nous descubriments científichs, en lo qual aventatjá, diu lo Pratdesaba (3), á tots los demés professors.

Mes si en lo Ferrusola tot just s' hi veuen los gérmens de aquest nou camí, pren en lo ilustre Aymerich una drecera rápida; lo Aymerich fou, de tots, lo qui més brillá en la ensenyança ecléctica. Ell doná nom y concretá ab frase determinada lo método que en avant havia de seguirse:

Systema antiquo-novum jesuiticæ Philosophiæ;

aquest era lo camí que ell assenyalá; camí que seguiren ab constancia; método tal volta més prudent y no pas tan cech com lo que caminaren desprès de sa espulsió los qui s' anomenaven ecléctichs.

Es dels qui més clar parlá y cridá més fort contra los abusos de la escolástica. Per sos escrits se veu que avorria de mort les qüestions sectaries en dialéctica y metafísica. Un aristotelisme depurat y espurgat de les immundicies dels alarbs y de tot resabi de secta, acabat y complert ab los cada dia més nombrosos conexements físich-esperimentals y matemátichs, quals conexements, be podém dir, que introduhí en la Universitat de Cervera, de lo que se n' alegrava lo ilustre Mayans en una carta que enviá al no menys insigne Finestres, qui li havia tramés unes tesis de l' Aymerich, programa espositiu de son eclecticisme ó *Systema antiquo-novum*. Aquestes

(1) Jesuiticæ philosophiæ theses in decem centurias divisæ etc.

(2) Vicenalia sacra aragoniensia sive de viris Aragoniensibus religione illustribus, hisce viginti annis gloriosa morte functis ab Onophrio Prat de Saba Sac. Hispanico. (P. 62.)

(3) Id.

tesis, diu lo P. Gallissá en la Vida del Finestres (1), proven que seguí l' Aymerich un método filosófich de bon troç més docte y erudit que lo allavors acostumat en les escoles; fou, donchs, dels primers, y entre aquests lo capitost, qui introduhí la nova manera de filosofar que després continuaren los Cerdás y 'ls Pons, y que regeix ara sobremanera. Escrivia axó lo vigatá ilustre l' any 1802, de retorn de Italia.

Com havém apuntat enviá lo Finestres aquestes tesis á en Mayans, qui les exalçá molt per la elegancia y no vulgar erudició (potser massa). Y afegia en Mayans en la matexa carta: Molt me alegra la entrada de la bona física á la Universitat, com ho denoten estes tesis del Aymerich, y no menys aprovo que no 's dexe del tot á Aristótil, qui no té segon en les ciencies que á la rahó pertanyen (2).—L' Aymerich fou pare intelectual de un floret de dexebles, molts dels quals los veyém després ensenyant ab gloria y lluhiment en la matexa Academia.

La filosofia aristotélica no la abandonaren may los gesuites; si en Física transigien y 's ficaven al camp esperimental, era acomodantho á llur sistema. L' Aymerich no 's mogué de la *materia y forma* ni dels *accidents absoluts*, que tan bon paper hi jugaven en la concepció cosmológich-escolástica. Tot lo que en física s' anava descubrint ho enllaçava ab son sistema ecléctich, peró may sabé avenirse ni entendres ab lo gassendisme del Tosca y Berni. Apuntám aquesta observació perque nos dirá alguna cosa sobre lo estat de la filosofia en la passada centuria dins de aquesta Institució veneranda. L' Aymerich ensenyá sis anys la filosofia en la Universitat de Cervera, sis anys de treball constant pera empényer avant la reforma de la filosofia; de lo qual se 'n gaudeix en una de ses hermoses Prolusiones, que recitava sovint y que més tart recullí y arreglá en un volúm que meresqué los elogis dels de més renom de aquella época (3).

Al marxar l' Aymerich á Barcelona s' encarregá de sa cátedra lo Aragonés Larraz. A aquest deya l' Aymerich al despedirsen que continuás la obra per ell durant sis anys treballada, que netejás la filosofia aristotélica de aquelles immundicies *(ab his fæcibus ac sordibus quibus eam Arabes et Sophistæ miserum in modum conspuerunt)* ab que la embrutaren miserablement los alarbs y Sofistes.

Larraz, dexeble del Ferrusola, y aconsellat pel Aymerich y refinat com era, no hauria pas gaudit de la fama y de lo universal aplaudiment que d' un cantó havia ja adquirit per sa elegancia y sos conexements humanístichs, sinó hagués sigut fidel continuador de la escola del Aymerich. Aquí posariam punt per no dir res més d' en Larraz, donchs no es catalá y sa importancia pera nosaltres es relativa; peró se 'ns fá més simpátich que molts d' altres de la terra, perque si ell no ho era de naxença ho era ben bé de cor. Aragonés com era, diu lo perpinyanench Nuix, son biograf, res més natural que ni mirás ab bons ulls ni li agradás la llengua catalana, y malgrat axó lo Larraz la parlava y la escrivia ab los fills de casa contra la general costúm, observa lo mateix Nuix (4), perque ni aquells pera res se 'n recordaven; aquest fet d' en Larraz, en consonancia ab lo manament de St. Ignasi sobre les llengues *vernaculæ*, havia de fer pujar les colors á la cara dels qui fins de parlarla se 'n donaven vergonya. Lo respecte y amor tradicional que menava á tot lo de sa Institució era fins á lo exagerat.

Sovint solia repetir aquell passatge de Bacon: «*Ad pædagogicum quod attinet,*

(1) De vita et scriptis Josephi Finestres et a Monsalvo etc. auctore D. Luciano Gallissá et Costa, presbitero Ausetenæ. (P. 16.)

(2) Carta de 28 de Maig 1748. (De la vida de Finestres del Gallissá). Llibre I dels comentaris.

(3) Matthaei Aymerich... Prolusiones philosophicæ: seu veræ et germanæ philosophiæ effigies... etc. Barcinone-1756-(p. 37).

(4) Raphaelis Nuixii Perpiniani, de vita et moribus etc. (p. 66-67).

brevissimum foret dictu: consule scholas Jesuitarum; nihil, enim, quod in usum venit, his melius.» Ab aquesta máxima al cap, era poch amich de novetats, nos diu lo biograf oloti; fins en física no acceptava una proposició que no vegés apadrinada per altres Universitats católiques. Aquesta religiositat ab que mirava la doctrina tradicional tenia á vegades molts inconvenients en l' ordre científich, donchs á ella déuse tal volta que no avançassen tant com era d' esperar les ciencies; á pesar de que molt s' hi havia fet.

Inutil seria seguir parlant dels diferents professors gesuites qui ensenyaren filosofia en aquesta Academia. La direcció presa pels Ferrusoles, Aymerichs y Larrazos la continuaren los Cerdá, Navas, Pons y Gallissá...

Lo Cerdá, sobre tot, empengué més que ningú la reforma. Famós matemátich, remou la afició á les ciencies exactes en altre temps importades per la escola valenciana dels Tosques y Eximenos. Ell es qui feya dir á un diari de la vehina França, que 's notava á Espanya una fermentació que no trigaria á donar sos fruyts cap á la filosofia natural y á les ciencies exactes (1). Conste, donchs, que per ell se restauraren les matemátiques á nostra terra, y la física, companyona inseparable de aquella, trobá son més ferm defensor. Mes, sempre lo mateix, la concepció cosmológica dels escolástichs la trobám al costat de tots los demés avançaments físichs junt ab alguns resabis de *suarisme* al qual ell, no obstant, donava poca importancia. Es, donchs, aristotélich com los demés, en lo fons; dona á Aristótil lo nom de *divinus*.

Axó mentres la influencia gesuítica, perque un colp treta aquesta Institució de Espanya, la cosa marxá de diferenta manera.

Lo eclecticisme no fou ja una transició de la época antiga á la moderna; lo suarisme acabá y morí ab ella y se desbaratá lo plan ideat per aquests sabis qui sense moures del escolasticisme prenien de lo modern lo que bó creyen.

Al eclecticisme del Aymerich, succehí lo eclecticisme modern; al de bona mena suplí lo de mala lley.

No creyém pas que hi guanyessem gayre. Vegérem allavors la ensenyança sense nort ni guia, sense un puntal en que repenjarse.

Trets los gesuites, opina l' autor de la—Historia del regnat de Carles III— ja no's parlá més de suaristes, ni de lluytes, ni sectes filosófiques; es veritat, perque nos quedárem sense filosofía. Nostre poble enemich de revolucions, tant com amich de les evolucions pacífiques, se vegé en un dir Jesús, en un obrir y tancar d' ulls, despullat de tota filosofía. No hi hagueren lluytes perque mancaven conviccions; no hi hagueren sectes perque hi mancava filosofía. No 's tingué en compte la tradició quan aquesta es lo element principal de la vida social, política y fins també científica de un poble; lo nou eclecticisme espigolava ací y allá en tots los sistemes. Los seguidors, al bell mitg de tots los vents de doctrina, sense més opinions que la de no tenirne, posaren en práctica lo dupte cartesiá, establiren lo criticisme absolut y ab escrupulóns de sistemes moltes vegades contraris, muntaren un edifici estrany y de parts incoherents.

Qui s' aferrava á Descartes, qui á Gassendi, aquest á Newton, á Mallebranche l' altre, y aferrats tots á no seguir á ningú, feren una barreja de tots los sistemes, posant en un mateix sach lo dupte racional de Descartes, lo atomisme de Gassendi, les lleys de la atracció de Newton, l' ocasionalisme ideológich de Mallebranche, formant axís un sistema sense sistema, un cos incoherent de parts desiguals que sense saberho ells lluytaven en llurs principis.

Y en mitg de tanta confusió, enamorats de la gent de fora casa, ningú 's recordava de la nostra, ningú parlava pera res de nostres filosophs, de manera que si una

(1) Sempere, Biblioteca de escritores del reinado de Carlos III.

vegada veyém un complert oblit de nostres passats científichs es ara quan nos ferem francesos. Aquest es lo mal dels ecléctichs. No cal donarhi voltes. Es impossible la filosofía sense seguir un sistema; los qui més cridaven llivertat no feyen sinó seguir á un dictador, á un Aristótil ressucitat, ja que no al de Grecia, qui quedá, cobert de pols, en los prestatges dels vells armaris, arxiu de la sabiduria antiga. La matexa escola independent del segle XVI, la escola lliure del Vives ¿no tenia una tendencia marcada al Aristotelisme bé que ab reminicencies platóniques? Lo eclecticisme francés de nostres dies no arranca del psicologisme de Reid y Dugald-Stewart? ¿A qué cridar tant contra lo *Magister dixit* de la Escolástica si devant per devant veyém marxar la turba dels lleugers ecléctichs, baix la férula d' un Descartes, d' un Newton? etc. L' home es racional, l' home es lógich y parteix sempre d' un punt, centre de un sistema; sia aquest lo que 's vulla peró sempre será cert que lo electicisme, *fi de segle* com diríam ara, no anava en lloch.

Y 'ns pensám ferli justicia.

Nota.—Tots ells eren sistemes y com á tals veritat incompleta.—P. 343.

—Es impossible la filosofía sense seguir un sistema.—P. 355.

Veusaquí dues frases que volen una esplicació; les dues son veritat. Cap sistema es tota la veritat y per ço no creyém qne cap filosoph puga trobarla tota; axó no vol dir que pugám passarnos sens ell, sinó que devém acontentarnos ab la veritat parcial. No obstant un per altre, nos estimám més lo escolástich.

§ V

LO ECLECTICISME EN LA UNIVERSITAT DE CERVERA

Difinició del eclecticisme segons Laverde.—Célebre text de St. Climent d' Alexandria.—Mor nostra filosofia catalana.—La guerra al Peripatetisme.—Esclavitut dels qui més lliures se creyen.—Jacquier y Villalpando.—Defectes del sistema aristotélich.—La Universitat abraçá primera que ningú lo eclecticisme.—Exámen crítich d' uns Apuntes.—Cursus philosophicus del Villalpando.—Lo Alabau,—Époques de la ensenyança en lo dessudit establiment.

Del eclecticisme modern una definició trobám en les següents paraules del autor de los *Ensayos críticos sobre filosofía, literatura é instrucción pública españolas*, paraules que traduhides diuen axís: Contám també entre 'ls ecléctichs «*...los qui ab troços de veritat, esgarriats en los diversos sistemes coneguts, aspiren á constituhir la filosofía íntegra, armónica, y definitiva...*» definició (1) que trobám emmotllada pera la inteligencia perfecta del eclecticisme á fins del segle passat.

Los ecléctichs cregueren trobar son ideal en la famosa escola de Alexandria; no hi havía pas ningú qui no s' ho sabés de cor, ni que no digués á la primera paraula y no ho posás á la primera plana de sos escrits, per insignificants que fossen, aquell célebre passatje del més insigne dels capitosts de la dita escola: «*Philosophiam, autem, non dico Stoicam, nec Platonicam aut Epicuriam et Aristotélicam; sed quæ-*

(1) Gumersindo Laverde.—Ensayos críticos. p. 352.

brevissimum foret dictu: consule scholas Jesuitarum; nihil *venit, his melius.»* Ab aquesta máxima al cap, era poch am lo biograf olotí; fins en física no acceptava una proposició q per altres Universitats católiques. Aquesta religiositat ab qu dicional tenia á vegades molts inconvenients en l' ordre déuse tal volta que no avançassen tant com era d' esper que molt s' hi havia fet.

Inutil seria seguir parlant dels diferents professors ge sofia en aquesta Academia. La direcció presa pels Ferr zos la continuaren los Cerdá, Navas, Pons y Gallissá...

Lo Cerdá, sobre tot, empengué més que ningú la r remou la afició á les ciencies exactes en altre temps imp ciana dels Tosques y Ximenos. Ell es qui feya dir á un que 's notava á Espanya una fermentació que no trigar filosofia natural y á les ciencies exactes (1). Conste, do raren les matemátiques á nostra terrá, y la física, compa lla, trobá son més ferm defensor. Mes, sempre lo mat dels escolástichs la trobám al costat de tots los demé alguns resabis de *suarisme* al qual ell, no obstant, donchs, aristotélich com los demés, en lo fons; don

Axó mentres la influencia gesuítica, perque un Espanya, la cosa marxá de diferenta manera.

Lo eclecticisme no fou ja una transició de la è risme acabá y morí ab ella y se desbaratá lo plan moures del escolasticisme prenien de lo modern lo q

Al eclecticisme del Aymerich, succehí lo ecle suplí lo de mala lley.

No creyém pas que hi guanyessem gayre. Ve nort ni guia, sense un puntal en que repenjarse.

Trets los gesuites, opina l' autor de la—Histori parlá més de suaristes, ni de lluytes, ni sectes quedárem sense filosofía. Nostre poble enemich d les evolucions pacífiques, se vegé en un dir Jesú pu!lat de tota filosofía. No hi hagueren lluytes pe hagueren sectes perque hi mancava filosofía. No aquesta es lo element principal de la vida social, un poble; lo nou eclecticisme espigolava ací y dors, al bell mitg de tots los vents de doctrina, nirne, posaren en práctica lo dupte cartesiá, escrupulóns de sistemes moltes vegades contra parts incoherents.

Qui s' aferrava á Descartes, qui á Gassend l' altre, y aferrats tots á no seguir á ningú, fere posant en un mateix sach lo dupte racional de les lleys de la atracció de Newton, l' ocasionali mant axis un sistema sens: sistema, un cos inco saberho ells lluytaven en llurs principis.

Y en mitg de tanta confusió, enamorats de l dava de la nostra, ningú parlava pera res de n

(1) Sempere, Biblioteca de escritores del reinad

... nostres idees primordials; la ánima sols ho es de ... inferim de les primeres ó com diuen los *Apuntes* ... *ad imitationem ellarum idearum primordialum...* ...ma, respecte la teoria ideológica, que havém vist en ... los circunstancies y la ocasió dels sentits produheix Deu ... no regoneix l' autor dels *apuntes* causalitat, sino es ... sentits. Los objectes son *ocasió* de la sensació ester... ...interna, de les idees.

...*ocasió* que no deu confondres ab *efficiencia*. Ara, ... la una ocasió á la altra y de aquesta á la idea no ho sa... ...nyspreu de singular é increhible, *notari et rideri digna*, ...ment agent, etc. Ab massa menyspreu, dihém, perque ... lo qual nos indica que no la capi pas gayre, cosa que ... perque sovint se anaven á inspirar en les lógiques *port-*... ...na de les que per tot arreu grifolaren.

... hi fica l' ocasionalisme; donchs Deu es la causa eficient ...berade.

... y refute á Descartes, sa ideologia y psicologia se ressenten ...me; veges sinó, la ánima está en lo cervell desde hon mou ... perque també aquí sols Deu es la causa eficient dels movi... ...ntichs, llegím, cregueren que la ánima era causa eficient dels ... *Cartesio, Newtono, Mallebranchio aliisque maturius et pro-*... ...*fundius visum fuit quod non sit nisi causa occasionalis.—Ergo* ...*issimum est Deum esse motus omnis in natura existentis effi-*... ...*sive in corporibus inanimatis sive in corporibus animatis.* ... pur, y á la veritat que pera arribar á la negació de les causa-... ...vian de menester tanta reforma.

...ictius, nega que sia lo principi de contradicció lo primer principi ... per aquell altre, semblant al de Kant y Descartes.

...materia y forma dels escolástichs, segueix la concepció corpuscular; ... tal com nos sembla, es diferent de com lo sentim axis en les qua-... ... la estensió, idea que la trobám després esplanada en Bal-...

... s' admet aquí lo sistema copernicá. Nos havém detingut més en ... aquests *apuntes* pera donar una mostra del eclecticisme modern en ...

...overn de Castella al fixar lo plan d' ensenyança y de instrucció pú-... ...obra de text á la Universitat cerverina lo curs filosófich del Vi-... ... sistema fisich de aquest caputxí era de lo més ecléctich que 's co-... ... á Newton ni á Descartes; es més avançat, y tota la importancia la ...experimental y á les ciencies exactes.

... pel caputxí una gran importancia, no perque crega convenient se-... ...método, sinó per la reforma profonda que dugué á les ciencies que ...onat de la autoritat de Aristótil.

...tesiá s' hi nota molt en la lógica de aquest caputxí.

...vém vist dues tesis tretes del método del Villalpando, defensades ...755, apadrinades les dues pel sostitut ó suplent de filosofia lo Dr. Jo-...

... fundamental.
... philosophicus.

brevissimum foret dictu: consule scholas Jesuitarum; nihil, enim, quod in usum venit, his melius.» Ab aquesta máxima al cap, era poch amich de novetats, nos diu lo biograf olotí; fins en física no acceptava una proposició que no vegés apadrinada per altres Universitats católiques. Aquesta religiositat ab que mirava la doctrina tradicional tenia á vegades molts inconvenients en l' ordre científich, donchs á ella déuse tal volta que no avançassen tant com era d' esperar les ciencies; á pesar de que molt s' hi havia fet.

Inutil seria seguir parlant dels diferents professors gesuites qui ensenyaren filosofia en aquesta Academia. La direcció presa pels Ferrusoles, Aymerichs y Larrazos la continuaren los Cerdá, Navas, Pons y Gallissá...

Lo Cerdá, sobre tot, empengué més que ningú la reforma. Famós matemátich, remou la afició á les ciencies exactes en altre temps importades per la escola valenciana dels Tosques y Eximenos. Ell es qui feya dir á un diari de la vehina França, que 's notava á Espanya una fermentació que no trigaria á donar sos fruyts cap á la filosofia natural y á les ciencies exactes (1). Conste, donchs, que per ell se restauraren les matemátiques á nostra terrá, y la física, companyona inseparable de aquella, trobá son més ferm defensor. Mes, sempre lo mateix, la concepció cosmológica dels escolástichs la trobám al costat de tots los demés avançaments físichs junt ab alguns resabis de *suarisme* al qual ell, no obstant, donava poca importancia. Es, donchs, aristotélich com los demés, en lo fons; dona á Aristótil lo nom de *divinus*.

Axó mentres la influencia gesuítica, perque un colp treta aquesta Institució de Espanya, la cosa marxá de diferenta manera.

Lo eclecticisme no fou ja una transició de la época antiga á la moderna; lo suarisme acabá y morí ab ella y se desbaratá lo plan ideat per aquests sabis qui sense moures del escolasticisme prenien de lo modern lo que bó creyen.

Al eclecticisme del Aymerich, succehí lo eclecticisme modern; al de bona mena suplí lo de mala lley.

No creyém pas que hi guanyessem gayre. Vegérem allavors la ensenyança sense nort ni guia, sense un puntal en que repenjarse.

Trets los gesuites, opina l' autor de la—Historia del regnat de Carles III— ja no's parlá més de suaristes, ni de lluytes, ni sectes filosófiques; es veritat, perque nos quedárem sense filosofía. Nostre poble enemich de revolucions, tant com amich de les evolucions pacífiques, se vegé en un dir Jesús, en un obrir y tancar d' ulls, despullat de tota filosofía. No hi hagueren lluytes perque mancaven conviccions; no hi hagueren sectes perque hi mancava filosofía. No 's tingué en compte la tradició quan aquesta es lo element principal de la vida social, política y fins també científica de un poble; lo nou eclecticisme espigolava ací y allá en tots los sistemes. Los seguidors, al bell mitg de tots los vents de doctrina, sense més opinions que la de no tenirne, posaren en práctica lo dupte cartesiá, establiren lo criticisme absolut y ab escrupulóns de sistemes moltes vegades contraris, muntaren un edifici estrany y de parts incoherents.

Qui s' aferrava á Descartes, qui á Gassendi, aquest á Newton, á Mallebranche l' altre, y aferrats tots á no seguir á ningú, feren una barreja de tots los sistemes, posant en un mateix sach lo dupte racional de Descartes, lo atomisme de Gassendi, les lleys de la atracció de Newton, l' ocasionalisme ideológich de Mallebranche, formant axis un sistema sense sistema, un cos incoherent de parts desiguals que sense saberho ells lluytaven en llurs principis.

Y en mitg de tanta confusió, enamorats de la gent de fora casa, ningú 's recordava de la nostra, ningú parlava pera res de nostres filosophs, de manera que si una

(1) Semperc, Biblioteca de escritores del reinado de Carlos III.

vegada veyém un complert oblit de nostres passats científichs es ara quan nos ferem francesos. Aquest es lo mal dels ecléctichs. No cal donarhi voltes. Es impossible la filosofía sense seguir un sistema; los qui més cridaven llivertat no feyen sinó seguir á un dictador, á un Aristótil ressucitat, ja que no al de Grecia, qui quedá, cobert de pols, en los prestatges dels vells armaris, arxiu de la sabiduría antiga. La matexa escola independent del segle XVI, la escola lliure del Vives ¿no tenia una tendencia marcada al Aristotelisme bé que ab reminicencies platóniques? Lo eclecticisme francés de nostres dies no arranca del psicologisme de Reid y Dugald-Stewart? ¿A qué cridar tant contra lo *Magister dixit* de la Escolástica si devant per devant veyém marxar la turba dels lleugers ecléctichs, baix la férula d' un Descartes, d' un Newton? etc. L' home es racional, l' home es lógich y parteix sempre d' un punt, centre de un sistema; sia aquest lo que 's vulla peró sempre será cert que lo electicisme, *fi de segle* com diríam ara, no anava en lloch.

Y 'ns pensám ferli justicia.

Nota.—Tots ells eren sistemes y com á tals veritat incompleta.—P. 343.

—Es impossible la filosofía sense seguir un sistema.—P. 355.

Veusaquí dues frases que volen una esplicació; les dues son veritat. Cap sistema es tota la veritat y per ço no creyém qne cap filosoph puga trobarla tota; axó no vol dir que pugám passarnos sens ell, sinó que devém acontentarnos ab la veritat parcial. No obstaut un per altre, nos estimám més lo escolástich.

§ V

LO ECLECTICISME EN LA UNIVERSITAT DE CERVERA

Difinició del eclecticisme segons Laverde.—Célebre text de St. Climent d' Alexandria.—Mor nostra filosofia catalana.—La guerra al Peripatetisme.—Esclavitut dels qui més lliures se creyen.—Jacquier y Villalpando.—Defectes del sistema aristotélich.—La Universitat abraça primera que ningú lo eclecticisme.—Exámen critich d' uns Apuntes.—Cursus philosophicus del Villalpando.—Lo Alabau,—Époques de la ensenyança en lo dessudit establiment.

Del eclecticisme modern una definició trobám en les següents paraules del autor de los *Ensayos críticos sobre filosofía, literatura é instrucción pública españolas*, paraules que traduhides diuen axis: Contám també entre 'ls ecléctichs «...*los qui ab troços de veritat, esgarriats en los diversos sistemes coneguts, aspiren á constituhir la filosofia integra, armónica, y definitiva...*» definició (1) que trobám emmotllada pera la inteligencia perfecta del eclecticisme á fins del segle passat.

Los ecléctichs cregueren trobar son ideal en la famosa escola de Alexandria; no hi havía pas ningú qui no s' ho sabés de cor, ni que no digués á la primera paraula y no ho posás á la primera plana de sos escrits, per insignificants que fossen, aquell célebre passatje del més insigne dels capitosts de la dita escola: «*Philosophiam, autem, non dico Stoicam, nec Platonicam aut Epicuriam et Aristotélicam; sed quæ-*

(1) Gumersindo Laverde.—Ensayos críticos. p. 352.

cumque ab his sectis recte dicta sunt, quæ docent justitiam, cum pia Scientia; hoc totum selectum dico Philosophiam.»

Donchs be, aquest text no mancava en lloch; mes cal observar que en axó erraren los moderns. Lo verdader eclecticisme no demana despullarse del tot; l' home ha de tenir un sistema ó crearlo, en lo que puga apoyarse pera de des aquest punt, assimilarse lo millor dels altres, no formant un pilot de idees, mal girbat, com efectivament passá en los ecléctichs *fi de segle*. Al arribarhi, ja no hi ha lo que 'n podriam dir filosofia catalana; d' en Vives ni 'l nom ne conexien (parlám dels hómens purament catalans, nó ignorám que Piquer y Forner son una representació bellíssima y simpática de la escola vivista, pero ni 'ls dos citats son ben be de Catalunya, encara que en certa manera procedents d' ella, ni poden dirse totalment ecléctichs, en lo sentit de la definició d' en Laverde); d' en Llull se 'n reyen, si 'l conexien; y de aquella altra creació, sino catalana, catalanisada, lo *suarisme*, nos ne despedírem ja més per sempre.

Tots los progressos filosóftchs, diu un autor á qui havém citat (1), *tingueren per fonament la guerra al Peripat*. Es axó una veritat massa certa, peró, repetim lo ja dit, tothom cridava qui més podia contra los sistemátichs seguidors de Aristótil, peró, poca cosa hi guanyárem en punt á llivertat filosófica, perque al crit de ¡abaix la autoritat científica! ¡abaix lo Aristotelisme! se tornaren mansos seguidors de Descartes, de Gassendi, de Newton, etc., y quan no de algun autor ecléctich á qui seguien en totes ses parts, com per exemple, al Jacquier qui estava de text á Valencia, al caputxí Villalpando qui ho fou de Cervera..., fets abdós, que son prou, pera entendre que no axis en la práctica com en teoria, no tant en les mans com en la boca, fou la llivertat lo únich método. Lo dupte racional no es tan cómodo com semblava á son autor; d' ell, no més Descartes sabé sortirsen, y encara mal parat. S' ha d' esser un geni pera seguirlo; no tothom naix criador de sa ciencia.

No volém pas dir ab aquesta massa llarga disquisició racional, que sigám partidaris del estat ó tradició exageradament estacionaria. Molts defectes tenia lo sistema escolástich, tocant á les ciencies físiques y naturals que ab menyspreu, als últims temps miraven, peró convením que, un per altre, en filosofia racional, may dexarien á Aristótil, pera pendre á cap dels qui 's posaren á reformadors de la Lógica y Metafísica.

Mes hora es ja d' entrar en lo segon período de la ensenyança filosófica en la Universitat de Cervera.

Potser primer que ningú, abraçá lo eclecticisme, perque desseguida que 's trobaren sense 'ls gesuites ja lo nou método caygué de plé en ses cátedres.

Teným al devant uns *Apuntes*, curs complert de filosofia (2) que es molt semblant ab les *Tesis* que havém examinat dels Benedictins (en la plana 345).

A renatis litteris diu que vol traure la filosofia; li agrada lo modern, mes no tan exageradament que menyspree lo vell sols per esser vell, perque «no té solta, diu, menysprear la filosofia antiga *propter unicum vetustatis titulum; at philosophia nunquam senuit, nunquam generatim potuit antiquari*», la filosofia may ha envellit ni podrá envellirse.

Diu á la conciencia *judicium experimentale*.

(1) Ferrer de los Rios. Historia del reynado de Carlos III, t. 4.º, c. IV, p. 427.

(2) (M.) Philosophia ad recentiorum placitum elucubrata L. G. B. Auctore. Conté aquest primer volum (M. S.) la llógica major y menor, ó sia com diu en altre exemplar —Teoria de la certesa.—(M.) Tractatus Philosophiæ.—Tertius philosophiæ annus complectens tum metaphisicam tum phisicam particulares.—Pneumologia. (No podém fixament saber de quin any serán aquests *apuntes;* no més podém saber la época, donchs parla sovint de Pio VI, allavors regnant; per lo tant, l' any balla entre 'ls 74 y '1 99.)

Deu es la causa eficient de nostres idees primordials; la ánima sols ho es de aquelles altres que per raciocini imferím de les primeres ó com diuen los *Apuntes* de aquelles *quas ipsa sibi cudit ad imitationem ellarum idearum primordialum*... Ja dihém, es la matexa doctrina, respecte la teoria ideológica, que havém vist en les tesis benedictines. Segons les circunstancies y la ocasió dels sentits produheix Deu en la ánima les idees perque no regoneix l' autor dels *apuntes* causalitat, sino es causalltat ocasional, en nostres sentits. Los obgectes son *ocasió* de la sensació esterna, aquesta de la interna, la interna, de les idees.

Y sotsratllám la paraula *ocasió* que no deu confondres ab *efficiencia*. Ara, diu, com se fá lo tránsit de la una ocasió á la altra y de aquesta á la idea no ho sabém. Califica ab massa menyspreu de singular é increhible, *notari et rideri digna*, la teoria escolástica del enteniment agent, etc. Ab massa menyspreu, dihém, perque s' ho pren massa á la broma lo qual nos indica que no la capí pas gayre, cosa que no seria pas d' estranyar perque sovint se anaven á inspirar en les lógiquos *port-royalistes* ó á qualsevol altra de les que per tot arreu grifolaren.

També en la voluntat hi fica l' ocasionalisme; donchs Deu es la causa eficient de nostres accions indeliberades.

Per més que ell diga y refute á Descartes, sa ideologia y psicologia se ressenten una mica del cartesianisme; veges sinó, la ánima está en lo cervell desde hon mou al cos *occasionaliter* perque també aquí sols Deu es la causa eficient dels moviments corporals. Los antichs, llegím, cregueren que la ánima era causa eficient dels moviments del cos *A Cartesio, Newtono, Mallebranchio aliisque maturius et profundius expansa verosimilius visum fuit quod non sit nisi causa occasionalis.—Ergo sit assertio: Verissimillimum est Deum esse motus omnis in natura existentis efficientem causam unicam sive in corporibus inanimatis sive in corporibus animatis.* Axó es Mallebranche pur, y á la veritat que pera arribar á la negació de les causalitats segones no haviam de menester tanta reforma.

Com los Benedictins, nega que sia lo principi de contradicció lo primer principi metafísich y lo relleva per aquell altre, semblant al de Kant y Descartes.

Rebutjant la materia y forma dels escolástichs, segueix la concepció corpuscular; lo mon no es pas tal com nos sembla, es diferent de com lo sentim axís en les qualitats sensibles com en la estensió, idea que la trobám després esplanada en Balmes (1).

¡Estranyesa! ja s' admet aquí lo sistema copernicá. Nos havém detingut més en la esplanació de aquests *apuntes* pera donar una mostra del eclecticisme modern en lo segle passat.

Després lo govern de Castella al fixar lo plan d' ensenyança y de instrucció pública proposá pera obra de text á la Universitat cerverina lo curs filosófich del Villalpando (2). Lo sistema físich de aquest caputxí era de lo més ecléctich que 's conexia; no segueix á Newton ni á Descartes; es més avançat, y tota la importancia la dona á la física esperimental y á les ciencies exactes.

Descartes té pel caputxí una gran importancia, no perque crega convenient seguir en tot son método, sinó per la reforma profonda que dugué á les ciencies que havien massa abusat de la autoritat de Aristótil.

Lo esperit cartesiá s' hi nota molt en la lógica de aquest caputxi.

Nosaltres havém vist dues tesis tretes del método del Villalpando, defensades l' any 1781 y 1788, apadrinades les dues pel sostitut ó suplent de filosofia lo Dr. Jo-

(1) Filosofia fundamental.
(2) Cursus philosophicus.

seph Prat y de Algerich (1); tenim ademés los *Apuntes* (2) que 's varen fer en dos volúms (M.)

Desde aquesta reforma en la ensenyança, ensenyava filosofia en aquesta Universitat lo R. P. Anton Alabau, ex-provincial dels Franciscans.

Lo Alabau tenia certa fama, perque lo veyém alabat per sos comprofessors moltes vegades.

Del eclecticisme en la ensenyança en la Universitat de Cervera, res més n' havém pogut cullir, peró n' hi ha prou ab dir que lo Villalpando lo veyém en aquesta Universitat desde lo 79 al 92, de qual última época son los *Apuntes* que citám.

Tal es la historia de la ensenyança filosófica en aquesta célebre Universitat, centre de civilisació, ab tot y esser per força, punyidor son recort y amarch sempre pels catalans de mena.

Si volguessem resumir, nos caldria dir, que la filosofia en dit establiment presenta tres époques:

1.ª Peripatetisme escolástich, de bon començ.
2.ª Peripatetisme clássich-ecléctich dels gesuites.
3.ª Eclecticisme modern.

La primera fou relativament curta, la segona mentres los gesuites, la tercera de aquí fins á nostres dies.

§ VI

LA ESCOLA VALENCIANA

Valencia, la Atenes Catalana.—Vives, Tosca, Mayans, Eximeno, etc.—Missió reformadora.—Opinió del Menendez (Nota).—Missió del Tosca.—Reforma del método.—Innovacions fisiques y psicológiques.—Lo Dr. Berni, renovellador del epicureisme en fisica y lógica.—Tosca y Berni, empeltaren la filosofia gassendista ab la nacional catalana.

Valencia, nos deya un dia un escriptor de renom, es y ha sigut sempre com l' Atenes catalana.

Si pera açó no fos altre motiu que esser patria d' en Vives, á fé que no deuriam escatimarli lo renom de Atenes la sabia, perque lo nom d' en Vives es tota una gloria. Peró, no es solament axó, Valencia s' es conservada sempre al cap de la ilustració y del progrés.

No es, donchs, estrany que en lo segle passat sia una nota important en lo moviment científich y que compte entre sos fills ilustres per la ciencia un Tosca, un Andrés, un Eximeno, etc., y que de allí pervinguen, bé que no sia sa patria, los Piquers y Forners, resurrecció bellíssima del esperít vivista.

Tosca, Mayans y Eximeno: veusaquí tres noms que deuria sa patria estampar ab lletres d' or al costat de tants altres sabis com ha donat aquella terra feconda per tots istils.

En lo segle XVI d' allí ne sortía lo predecessor del canceller Bacon y de Descar-

(1) Theses deprompta ex philosophia R. P. Francisci á Villalpando Ord. capuccinorum, etc.
(2) Philosophia R. P. F á Villalpando Academiæ cervariensis Auditoribus accommodata.

tes, los més grans reformadors de la filosofia. Morta aquesta empenta ó gayre bé morta, torna com á renáxer lo esperit de aquell gran poligraf, en les persones dels tres, sobre tot, que més amunt havém citat.

Lo Tosca y lo Mayans representen la innovació de la filosofía escolástica, lo primer importador de les teories gassendistes á Catalunya y renovellador del Peripatetisme clássich del Vives, lo segon restaurador del Aristotelisme depurat, contraris abdós del decadent escolasticisme de començos de la passada centuria.

Lo Menendez diu que 'l Tosca no pot anomenarse gassendista en sentit sectari ó estricte per lo esperit lliure que respira y que 'l feya pensar ab lo seu cap y no ab lo d' altre fundador de escola (1); axó es veritat y ho veurém en lo exámen de ses institucions filosófiques.

Es sens dupte lo primer qui introduhí á Catalunya y á Espanya tota, la bona filosofía. Venia ell de un segle completament mort pera aquella, de un segle, en que s' havia perdut la empenta donada pel Renaxement y podia presentarse com á reformador. Escelent matemátich feu agafar afició á aquestes ciencies, allavors tan descuydades; y cert, que 'l método geométrich hi batega en lo demés de ses obres com á més familiar á sa ploma, perque lo Tosca era abans matemátich que filosoph. Ell era peripatétich en certa manera axís en la lógica com en la metafísica, potser més de lo que ell volia; perque ja havém indicat, en altre punt, parlant d' ell, la estratagema de que 's valgué pera fer introduhir sa doctrina nova en aquella época.

Allavors Aristótil era l' oracle de la filosofía y per por de que no sonás estranya sa doctrina, mirá de basarla en lo Estagirita, venint de aqui lo molt que en ses obres lo cita. Sovint procurava fer entendre que molt de lo que se li fá dir al *Filosoph* no exí may de son pensament; que de tant comentarlo los qui 's deyen Aristotélichs lo havien enfosquit tant que impossible era saber *de mente Aristotelis*, sense recórrer al estudi directe de sos escrits, cosa que abans d' ell ho havia dit en mil bandes son conterrani en Lluis Vives. De aquesta manera autorisada sa ploma per la del filosoph grech, pogué segur, be que no sense dificultats, obrirse pas entre la decadent escolástica. No 'l reberen pas com calia, de primera entrada. Era lo primer qui 's presentava contra lo antich método; acostumaven los sectaris escolástichs á mirar de reull á tothom qui d' ells se allunyava ó adoptava un eclecticisme, per prudent que fos.

Mostra de sa prudent y racional llivertat en la filosofía, es la contesta graciosa y aguda que doná al *Dulce decus meum*, com li deya á en Mayans, qui li preguntava á qui seguia en filosofía.

«In theologicis libenter sequor Thomam Aquinatem; in philosophicis, autem, Thomam Apostolum,» contesta que retrata son esperit ample y li conquereix lo títol de *ciutadá lliure de la república de les lletres*.

En ell no s' hi troben ja moltes qüestions inútils; la lógica, havém dit, que era aristotélica, pero no escolástica; y tingues axó present, perque no apilota regles y més regles que no fan sinó destorbar.

Recomana sobretot lo método de analogia y de combinació en lo qual se veuen com sempre ses digresions matemátiques.

(1) Mas resuelto el P. Tosca, *por quien en los reynos de Valencia y Aragón se perdió el miedo al nombre de Aristóteles*, en la cuestión *De principiis rerum naturalium* se acostó al parecer de Gassendo, aunque en otras cosas especuló libremente como hombre que era de larga experiencia y contemplación, de indecible amor á la verdad y franqueza en profesarla; altísimo elogio que le tributo no menor autoridad que la de Mayans.»
Heterodoxos españoles. T. 3. p. 83. Menendez Pelayo.

La lógica es lo primer volúm de son Compendi filosófich (1). En metafísica es peripatétich independent; ja segueix als Thomistes, ja als suaristes ó als nominals. En les petites qüestions entre 'ls escolástichs se 'n sol anar ab los suaristes qui arribaren á esser més á pler dels moderns.

Axís, no distingeix realment entre la essencia y la existencia.

Escotista en altres y antitomista en moltes, té un criteri digne del elogi altíssim d' en Mayans.

Sols per demunt toca lo que tant entretingué als aristotélichs decadents, lo *ens negativum*, perque diu, malaguanyat lo temps que s' hi pert en tan futil cosa. S' estén molt, y pregonament, en los problemes de la alta y sublim contemplació del *ens* y sos atributs. Creyém que seguí més que á ningú altre al *Doctor Eximius*, y dihém axó per la paritat de idees y per la tendencia á citarlo.

Aquí es hon fá córrer més lo método matemátich.

Seguí en Física la teoria atomística de Gassendi.

Se plany del descuyt ab que s' ha tractat fins ara en les Escoles aquesta part la més bella de la filosofia; de que sempre aquelles tiren á tocar metafísicament les qüestions físiques, de que surten cada dia llibres y més llibres sobre l' *ens rationis* y les *carencies* y 'ls cálculs sobre lo nombre dels possibles, descuydant la naturalesa y ses causes.

Diu ab Lluis Vives, á qui cita, que en millors temps, no 's trobava cosa més agradable que la contemplació de aquest jardí de la naturalesa, *(horti hujus naturæ)* com que no hi ha pas vista més hermosa y alegra que la de aquest espectacle.

Mes ara, diu, lo estudi de la naturalesa está enredat ab les abstraccions metafísiques, de manera que es de doldre lo laberintho que n' han fet de tota la filosofia y que passen tres anys disputant sobre l' *ens rationis* los qui s' afanyen per la adquisició de les ciencies. Certament, continúa, que, quan Deu dexá entreveure á Job sa sabiduria immensa no li parlá pas de aquestes subtileses, sinó de la naturalesa y ses causes; ni Salomó sabria pas res de *præcissiones* ni *carencies* sinó que sos conexements s' estendrien pel curs dels astres é íntimes causes de la naturalesa.

L' Aymerich se 'l fá seu aquest acudit del Tosca en ses *Prolusiones*.

No es pas que ell menyspree la metafísica; la prova de que no, la tením en lo estensament que 'n parla en los volums de *metafísica*. Creu que aquesta té la seva utilitat, peró á ratlla, no plena de vanes qüestions; y en lo seu camp, perque en lo de la física no hi valen, diu, les abstraccions, sí solament la observació y esperiencia. Aconsella que tinguen axó present los qui parlen de física, perque del oblit y descuyt de aquesta máxima n' ha pervingut la decadencia de les escoles; donchs, citant á Vives, diu que á més de aquesta causa, altra fou també la de la decadencia escolástica; la dictadura de Aristótil. Tenen á aquest per un Geni de la naturalesa, diu ab desenfado, y com á home que era no s' escapá pas d' equivocarse; creuen que ja res dexá per dir, com si á ell no més hagués donat ulls la naturalesa. Com á son compatrici, semblen ferli més gracia los qui abraçaren lo Platonisme, com Sant Justí y St. Climent de Alexandria, de qui cita aquell passatge célebre que havém notat sintetisava les aspiracions del eclecticisme *fi de segle*.

Una mica de geometria fora necessaria abans d' entrar al estudi de la naturalesa perque diu tot ho disposá Deu ab nombre, pes y mesura.

(1) Compendium philosophicum præcipuas philosophiæ partes complectens, nempe rationalem, naturalem et transnaturalem, sive Logicam Phisicam et Metaphisicam auctore Thoma Vicentio Tosca etc

Valentiæ.—Conejos 1754.—Aquesta es la edició d' en Mayans, precedida de una biografia, posterior á un altre de començos del segle.

Cerca en física les causes dels fenómens, peró no se axopluga may á cap virtut ó qualitat oculta *ignorantiæ asylum,* ni á les antipaties y simpaties, tan simpátiques als escolástichs, frases tan belles com buydes de sentit y poch significatives.

Estrafent lo aristotélich, creu verdadera la creació corpuscular-escolástica ó aristotélica, peró massa metafísica pera poder ab ella esplicar la essencia constitutivo-física dels cossos.

«Non ergo ex Aristotelis Schola doctiores evadimus, in iis præsertim quæ ad rerum naturalium primordia spectant; oportet, itaque, ex Aristotelis cancellis prosilire et quid phisicæ ea sint, qua nostræ imbecillitati concessum fuerit investigare.»

Acudit enginyós d' aquell qui á la força vol introduhir la llum en les ciencies. Per ço es que mentres aquí senta la veritat de la concepció aristotélica, esposa allá lo sistema de Gassendi ab totes ses conseqüencies sobre les formes substancials y accidentals, que no son més que la armonia y combinació dels átoms, combinació y armonia que son causa de la diversitat específica y accidental dels sers. Conseqüent ab sa estratagema, emmotlla al gassendisme les definicions aristotéliques de la materia y forma, perque essent aquestes definicions tan vagues y abstractes, diu, tan bé se avenen ab la opinió de Anaxágores, com als átoms d' Epicur y Demócrit.

Lo mateix fá ab St. Tomás al comentar á Aristótil y fent distinció entre aristotélichs y escolástichs rebutja la concepció cosmológica, tal com la espliquen los últims.

En poques bandes se trobará una defensa tan ben feta del atomisme y 's pot ben posar lo Tosca al costat dels PP. Fabri y Maignan á qui combat, no obstant, moltes vegades.

Lo cartesianisme influhí moltíssim en lo nostre Tosca, y no es axó maravella perque Descartes era allavors fora d' Espanya, l' oracle, lo deu de la filosofia.

Esperit lliure y ample lo del Tosca, no es cartesiá com tampoch gassendista sectari, y 'ls segueix quan be li sembla; com per ex. accepta de Gomez Pereira y Descartes l' automatisme de les plantes y dels bruts; la vida, moviments y sensacions y tots los demés fenómens de la memoria, fantasia, etc. ho esplica per lleys mecániques. Axó fins á cert punt ho aplica á la psicologia humana, perque no entrant la ánima-racional dins del cos humá fins quan aquest está dispost y organisme fet pera los actes racionals, mentres lo cos no té encara prou desenrotllo, está animat per una ánima sensitiva no pas diferenta de la dels bruts, la qual no 's destruheix pas á la arribada de la racional sinó que s' hi queda com á forma accidental y subordinada. Defineix la ánima baix lo concepte positiu *«quædam substantia, rationis particeps, regendo corpori accommodata.»*

No es per ço, lo pensament part essencial de la ánima com ho volía Descartes, á qui segueix en les demostracions de la espiritualitat de la matexa.

Estranya molt que los escolástichs se li hagen tirat al demunt per aquesta demostració cartesiana quan segles abans, l' haviá donada St. Agustí.

Ab lo famós principi, *«cogito ergo sum»* demostra la major certesa de la existencia de la nostra ánima que la del cos que informa, per la qual informació creu s' ha de localisar la ánima no pas en lloch determinat com era doctrina comuna entre 'ls cartesians, sinó per tot lo cos y en cada una de ses parts; mes, assenyaladament en lo cervell desde hon regeix los moviments corporals y reb les sensacions, origen de les idees, sense caldre res d' enteniments agents ni especies pera llur esplicació que ja es prou clara ab les teories mecániques dels moderns fisiólechs.

Nega la distinció real entitativa ó virtual entre les potencies de la ánima y defensa *pro aris et focis* la demostració de la existencia de Deu donada per Sant Agustí, St. Anselm, Descartes y tots los Platónichs.

Breu resúm es aquest del *Compendium philosophicum* del valenciá insigne; Peripatétich-clássich en lógica y metafísica, mitg cartesiá en psicologia; y en física, gassendista; creyóm endevinar la *mens* del Tosca, que no costa gayre, perque es de ses qualitats, no pas la més petita, la claritat de idees, que dexa, no endevinar, sinó intuhir, si axís podém parlar, son pensament.

Lo gassendisme moderat del Tosca lo continuá, potser més accentuat, son dexeble Berni en sa Filosofía racional, natural, metafísica y moral (1). Una mica n' havém parlat del Berni al començar, per lo qual no 'ns es ja desconegut ni 'l nom ni la doctrina que esposarém ab més amplitut de lo que allá ho haviam fet.

Havém dit que aná més allá que son mestre y es axó en tanta de veritat que, fins en lo parlar es més enérgich.

La Dialéctica, diu, está plena de sofisteries; la física, de metafísiques; la metafísica, y la filosofía moral no s' ensenya.

Senyala 'l fí de cada una de aquestes branques. La dialéctica ha d' esser lo compendi dels criteris; la física, contemplació de la naturalesa; la metafísica, la ciencia de lo suprasensible; la moral, direcció de nostres actes.

Lo Tosca s' havía guardat á Aristótil pera les ciencies racionals, y feuse ab Epicur sols en física; lo Berni no; Epicur es lo talent més clar y gran de tota la antiguitat, devant va del mateix Aristótil que es massa obscur, com ja ho deyen en Vives (lo cita), Nuñez, Monzó y Tosca; peró aquests, continúa, seguiren aferrats á sa doctrina y método, ab lo qual formaren una lógica especulativa, que no serveix pas de res. Ell vol una lógica práctica y útil, no sols pera les ciencies racionals, sinó pera la vida relativa y social. Sols la d' Epicur s' hi presta; no obstant no nega alguna importancia á la de Aristótil.

Seguint lo principi empírich.—*Nihil est in intellectu quod prius non fuerit in sensu*—fa derivar lo conexement de les sensacions. Res hi ha que l' home no puga conéxer. Adam tenia ciencia infusa, peró després del pecat quedá la rahó quasi cega y no podien los hómens, en aquest estat, conéxer per sí sols veritat alguna, sense la tradició y magisteri que exercí Adam sobre los descendents (2).

Tot conexement deriva de la sensació que envia al cervell ses impresions, rebent allavors lo sensori comú los diferents noms de fantasies, memoria, etc., etc.

L' home está tan lligat al cos, que fins lo suprasensible ha de conéxer per imatges. Los sentits no s' enganyen may, ni ocasionalment. Com que ha dit que la Dialéctica es compendi de tots los criteris, senyala lo de les ciencies físiques. Les causes de la naturalesa no obren segons nostres raciocinis sinó ab lleys propies, per lo qual sols la esperiencia dirigida per la rahó es la única manera de saber en aquelles.

Troba, per lo metafísica, poch significativa la definició escolástica del home,—*animal rationale*,—y aprenent d' en Tosca á definir les coses baix lo concepte físich y natural, diu que l' home *es un ser compost d' enteniment finit y cos orgánich*. Y dona la rahó de aquesta lley de definicions, perque es més bo definir les coses per lo que son, que no per lo que pensám; s' estalviarien axís moltes qüestions en les escoles, que no son sinó pérdua de temps y perjudici de la veritat.

Esplica lo *methodus disputandi* de les escoles, no perque lo crega convenient, sinó perque se facen cárrech de aquest sistema alambicat. Contra lo método escolás-

(1) Filosofia racional, natural, metafísica y moral, su autor el Dr. Juan B. Berni, Presbítero, Colegial que fué en el Mayor de S. Tomás de Villanueva, Maestro en Artes, Doctor en Sagrada Teologia, Catedrático de Filosofia en la Universidad de Valencia, y Penitenciario del Hospital Real y General de dicha ciudad. 4 tomos.

(2) En axó s' hi veu la punta tradicionalista, doctrina que també corregué per tot Espanya. —V. El tradicionalismo en Espanya en el siglo XVIII en los *Ensayos* d' en Laverde.

tich, esposa lo epicureu, ja que lo raciocini es la capa de tots los errors y per ell tot se fá provable.

Dues son les principals regles de la lógica ó dialéctica: 1.ª es entendre les paraules, y 2.ª espressarse ab claretat desde bon començament. Peró aquí devém notar que ni axó es dialéctica, ni 'l raciocini es capa d' errors; perque si la lógica ha de consistir en dues ó tres regles y lo demés dexarho al bon seny de cada hu, allavors es per demés lo que se 'n diu *Lógica artificial*, que may ha sigut la del més gran corruptor de la filosofia. Lo mateix Berni no se 'n fiaria pas gayre quan, encara que ab comentaris salats, esposa la aristotélica, que no dexá res que dir, per més que en altres coses fos deficient; y per çó molt nos agrada lo parer d' en Mayans, qui deya que Aristótil no tenia segon en les ciencies racionals.

En física es fidel traslllat del Tosca, y no obstant té colps que 'l fan simpátich.— *Nuestra fisica á nadie se ata;*—la veritat es filla del temps, com diu un sabi, perque mentres les coses pel temps se fan velles, tórnanse jóvens les ciencies, més cada dia... Ningú s' espante, donchs, que Deu més ne té pera dar que no n' ha donat. No es que vulla apartarme de Aristótil ni de altre filosoph; sols dich que no vull seguirlos á ulls cluchs, y no més perque ho hagen dit ells; sinó quan la rahó me 'n convence.

Y acaba aquesta introducció axís: «*Con esta aplicación al estudio han logrado las demás naciones grandes medras; pues por qué hemos de ser menos los Españoles.*»

La escolástica havia confós la física y la metafísica y cega volgué seguir á Aristótil, interpretantlo cada hu á sa manera, fentli dir lo que vol, y movent un escándol al qui en res se n' aparte.

Heusaquí los dos pols de la física, diu, la esperiencia y la rahó, perque la esperiencia sense la rahó fará una física perillosa y la rahó sense la esperiencia fabricará una física al ayre, y mutable com lo pensament. Esplica lo Berni lo fí de la física ab tot un passatge hermosíssim, á la fí del qual posa aquestes paraules: «*Tot axó considera la física, sinó 's malgasta 'l temps en metafisiques, de lo qual se 'n quexá molt justament nostre Lluis Vives.*»

Un dels abusos que s' havien introduhit en la filosofia, era la mania de fer punt de religió la doctrina del un ó l' altre, v. gr. la de Aristótil, la qual creyen tots més apta pera la Teologia, cosa que alguns, com lo Forner (1), reprovaren ó moderaren altres com lo Piquer (2). Toca també aqueix punt lo canonge Berni. La Teologia escolástica, diu, es una conclusió deduhida de una premisa de fé y de una altra natural y certa. ¿Quina doctrina de Aristótil es tan certa que puga servir de premisa natural? La Teologia no ha de ficarse pera res en qüestions filosófiques, ni definir controversies tingudes entre 'ls filosophs.

Posats tots aquests principis ó *praenotanda*, assenta los fonaments de la física en la sentencia baconiana,—la naturalesa no vol esser abstreta sinó esmicolada,—de qual principi n' aprén á burlarse de tot alló de les *formalitats*, *virtualitats*, y demés *abstraccions, antojos aristotélicos que nos hacen ver las cosas del color de los cristales.*

La paraula *Naturalesa* es pera molts la clau de tots los misteris y la usen pera tapar llur ignorancia.

L' art de Deu en la materia, axís defineix ab Plató la naturalesa, definició que li plau més que la de Aristótil. No es tampoch fidel dexeble de Gassendi y de Descartes. De llurs definicions sobre 'l cos natural, diu que son tan obscures com les de Aristótil, les quals espliquen lo cos natural segons sa essencia metafísica. Mes,

(1) Oración apologética.
(2) Discurso sobre la aplicación de la filosofía á los asuntos de religión.—1757.

la definició que rellevá á aquelles podrá esser més clara, peró sempre menys filosófica.

Tot alló que té sér físich, ço es, sensible ó perceptible per nostres sentits. Aquesta definició es més clara peró no 'ns diu res de la essencia; es una definició empírica, subgectiva, may obgectiva y real; peró que té la seva esplicació en lo Berni, qui deya que 'ns era completament desconeguda la essencia de la materia.

Refuta, ab verí, lo sistema cosmológich, com cap més puga ferho; seguint la direcció del Tosca, diu que aquell podrá esser veritat, peró que no esplica res. Gassendista, donchs, entén que la materia prima dels aristotélichs es l' átom de Epicuri y Demócrit, y que la forma no es sinó la combinació y disposició de aquells átoms. Rebutja tanta forma substancial y accidental dels escolástichs. Diuen que 'ls estrems se toquen, y creyém que axís succehí als Peripatétichs, qui tant y tant multiplicaren les formes que acabaren per sa negació. A axó se deu lo menyspreu just ó injust, que no ho disputarém pas aquí, que s' es fet de son sistema. Balmes ho ha dit (1). Tot ho volien esplicar per la materia y forma; forjárense axis un mon y fins un llenguatge á la seva manera, com diu en Lluis Vives (2).

Y natural. Les aficions mudaren y la física surá ab un desenrotllo may vist; no servien de res les teories escolástiques pera la física esperimental y 'ls ho llençaren tot d' una peça. Lo mecanisme rellevá á les formes y á les qualitats amagades que copiantho del Tosca les motejá de *asilo de la ignorancia.*

En una paraula, lo aristotelisme físich lo interpreta á lo Tosca; y en general, Gassendi es l'original de sa filosofia. Devém afirmar que de Aristótil més aviat, diu, que no 'l comprengueren, que no atribuirli idees que may han sigut exides d' ell.

La metafísica está calcada per la del Tosca. Lo pensament no es la essencia de la ánima, peró nó pot donarse un ánima sense enteniment en qual qüestió s' han dividit les direccions (gastando todos mucho papel en comentos y añadiduras).

La demostració de la existencia de la ánima, la ontológica de la existencia de Deu se ressent del cartesianisme com en son mestre lo Tosca, de qui se 'n separa en certes qüestions, com en la de si es la matexa ánima la que informa lo embrió que la que informa després al home, en lo qual está ell per la afirmativa.

Opina que les potencies de la ánima no 's distingexen realment entre si, ni del subgecte que es la ánima, perque es la ánima per si matexa volitiva, intelligent y memorativa, potencies que essencialment pertanyen á la ánima (3). Aquestes tres

(1) Filosofía fundamental.

(2) De disciplinis.

(3) Pero entiendo, que es superficial esta distinción, porque el alma por si misma es inteligente, volitiva y memorativa, pues es espíritu de cuya esencia y constitutivo es el ser inteligente, volitivo, etc. Digo, pues, que el alma por si misma es entendimiento, memoria y voluntad y que estos tres nombres son una misma cosa y entidad que es el alma, con diferentes respetos estrínsecos, de manera que el alma, en cuanto conoce es entendimiento, en cuanto se acuerda, memoria, y en cuanto quiere, voluntad; sin que haya entre estos tres nombres más distinción que la del nombre..... Ni es posible se verifiquen contradictorias de estas tres potencias, porque aunque el entendimiento conoce, la voluntad quiere, y la memoria se acuerda; también el entendimiento quiere, la voluntad entiende y la memoria entiende y quiere en la realidad... Acerca de las potencias materiales ó sensitivas del alma, respecto de los órganos del cuerpo, quieren algunos Filósofos, que realmente se distingan de las potencias espirituales y de la misma alma y entre si. Pero tampoco hay necesidad de introducir esta distinción y multiplicar entidades. Las potencias de ver, gustar, oler, oir y tocar, es una misma como la mano del que taño el órgano que en diferentes flautas, forma diferentes voces ó sonidos. El alma en quanto anima los ojos, ve; en cuanto la lengua, gusta, etc.; siendo una misma alma, y una misma potencia la que causa todas estas operaciones sensibles en diferentes órganos.

Aquesta doctrina la trau de St. Isidoro en ses Etimologies, qual passatge cita.

Filosofía racional, etc. T. 3. P. 262—263—264—265.

potencies no poden obrar la una contra la altra, perque l' enteniment axís com enten, vol; y la voluntat axís com vol, enten, y la memoria enten y vol al plegat.

No es possible trobarho millor esplicat ni ab tanta claredat d' idees ni de llenguatge.

Respecte á les operacions sensitives, no deuen atribuhirse pas á facultats realment distintes. Aquestes son una matexa cosa ab la ánima y les diferentes fases ab que 's demostren al esterior no son sinó los diferents órguens corporals hon termina la vida sensitiva de la ánima, com surten diferents sons de les diferentes tecles de una orga ab tot y esser la matexa la virtut del ayre. Les potencies sensitives son tan espirituals com les altres, peró terminen en subgectes materials, al revés de les potencies intelectives que en si matexes acaben.

En lo problema ideológich tampoch admet la concepció aristotélica; mes es de notar que resolent éll moltes dificultats es estrany que no aborde la més forta, no per que la cregám l' *Aquiles* peripatétich, ó més ben dit escolástich, sinó per esser la que més ha fet batallar als seguidors del conexement immediat; tal es la causalitat de la força intelectual sobre la materia, causalitat que tot filosoph deu admetre, á no esser que defense lo innatisme de les idees y la incomunicació del subgecte ab lo mon físich.

Heusaqui los dos representants de la escola valenciana Tosca y Berni, importadors del gassendisme á Catalunya.

No havém cregut desconvenient fer com un estracte de les dues principals obres que representen aquesta direcció de la filosofía catalana, perque axís creyém fer més complert lo conexement d' ella. Una cosa voldríam fer entendre, que axís lo Tosca com lo Berni, realisaren un pensament noble y patriótich; al importar doctrines noves á nostra terra les enllacen ab nostre passat científich y aquesta evolució feuse en consonancia ab lo que 'n dirém nacionalitat filosófica de Catalunya, molt al revés de lo que feren més tart los ecléctichs *de fi de segle,* no atenent á la tradició científica de nostra gent pensadora.

Lo gassendisme á Catalunya es un sistema armónich. Heretaren sos importadors l' esperit lliure d' en Vives de qui aprengueren á filosofar ab independencia; á éll deuen la verdadera direcció esperimental de llur física, y á sos anatemes la puresa del método que espurgaren de subtilitats que enredaven y entretenien, mes que ajudaven al enteniment.

Abdós ocupen lloch benemérit en la historia del Vivisme, que s' ha d' escriure.

§ VII

LO PERIPATETISME CLÁSSICH

Saludable efecte del eclecticisme.—Mayans, Pons, Codorniu, Aymerich y altres representants de la escola peripatética.—Examen critich de llurs obres.—Paraules de un diari francés sobre les «Prolusiones» del Aymerich.

S' ha pogut veure ja en lo decurs de aquest escrit que lo segle XVIII á Catalunya, no fou pas tot innovacions é imitacions raquítiques y estrafetes de les teories que á la altra banda dels Pirineus arreu suraven.

Perque potser, y sense potser també, representa tant la filosofia tradicional com

la importada. La vella Catalunya vivia, dirém estrafent la frase d' en Menendez (1); y axís com no pogueren pervertir nostre poble les manies centralisadores tan tirantes aleshores, tampoch foren prou á enderrocar nostra nacionalitat intelectual les males doctrines que allá al Nort, á la capçalera mateix de nostra patria, bufaren de alló més.

Aquestes més aviat, de bon començ, nos despertaren del ensopiment en que viviam y revoltant *lo mar mort de nostra filosofia*, com ab bella frase ha dit de tota Espanya un notable escriptor, nos foren lliçó saludable que forçá als peripatétichs-escolástichs á netejar y fer bugada de ses doctrines, brutes ja de massa remenarles.

La escola crítica d' en Vives espurgá al segle XVI la filosofia escolástica; ara los anatemes que, be queyen més brunzents que 'ls d' en Vives, produhexen un saludable efecte á nostra filosofia que renaix ab lo esplendor y galanteria ab que la pintava Boeci.

Ben mirat, tothom convindrá que val de bon troç més la filosofia de mitjan segle que la dels últims; y ja en altre punt havém indicat nostre pensament sobre 'l particular.

Caygut lo sistematisme escolástich, naix la escola cerverina dels Aymerichs, Pons y Cerdás, qui ab en Mayans representen la direcció que anám á estudiar.

De llur influencia en la ensenyança n' havém parlat, y no pas curtament, en lo principi de nostre treball. A aquest article pertanyen los dos ó tres escriptors més cabdals del aristotelisme clássich; tals son, Mayans, Pons, Codorniu, Aymerich y altres que no hem pogut heure empesos per la pressa del temps.

En Mayans, á qui Heinecci celebrá ab aquells tres superlatius de *celeberrimus, laudatissimus, elegantissimus*, era tan avançat en política, com peripatétich en filosofia; no es pas que en si sien coses oposades aquestes dues tendencies, peró si que gayre be ho eren en aquella época en la que, junt ab les noves doctrines polítiques, entrá la moderna filosofia, menyspreadora en alt grau de la antiga.

Era lo d' en Mayans un peripatetisme simpátich, á lo vivista, si de alguna manera pot dirse á Vives, peripatétich.

Ab puntes de ecléctich no dexava de mirar á pler la filosofia nova y les innovacions que s' introduhien pel Tosca son contemporani.

Ell creya que Aristótil es y será sempre lo príncep, lo Filosoph, per antonomasia, de les ciencies racionals; deya axó, ho havém vist ja, á Finestres ab acasió de unes tesis del Americh.

Si en aquelles ciencies era aristotélich, en les altres transigía com tothom, qui veya la veritat, feya. Axís com alabava lo esperit reformador del Vives, y 'l colp de Bacon y Descartes, aplaudia la direcció ecléctica de la filosofia, no pas com última paraula de la ciencia, sinó com á pont de transisió entre la antiga y la nova.

Ell prou pagat de sí mateix, gens desconexedor del mérit que conquerit li havia alabances y fama per tot lo mon científich, no havia pas nat pera acotar lo cap á autoritat alguna per més que aquesta fos alta.

Se fa seu lo vers célebre del poeta:

Nullius addictus jurare in verba magistri
Horaci (Epistolar. lib. I. Epis. I).

tret de aquell, únich Mestre, á qui devém creure sense por de cap mena (2).

(1) Heterodoxos españoles.

(2) Gregorii Majansii Generosii Valentini Institutionum Philosophiæ moralis libri tres, Valentiæ—1754—(Liber I, c. III, p. 17.)

Molt li agradava Aristótil, y per ço, no tem dir de sa escola, que ella tiranisá los enteniments per molt de temps (1).

En les notes marginals á la edició d' en Vives, defensá mil voltes al Angel de les Escoles, representant lo més alt de la doctrina del Peripat (2).

Datos son aquests que indiquen lo pensament filosófich del insigne Mayans.

Molts s' havien quexat, com més avançava 'l temps, de lo abandonament en que 's dexava la filosofia moral.

En lo segle XVII ni se 'n parlava; lo Tosca mateix se la descuydá en son compendi filosófich. Mes los temps anaren cambiant y les ciencies declinaven dret al cantó ó aspecte jurídich-social que está íntimament lligat, si ja no es una matexa cosa, ab la filosofia de les accions morals del home. Quan la doctrina moderna caygué de plé sobre nostra patria, allavors campantes les perilloses teories de Puffendorf y Volff, les aficions se despertaren en aquest indret, y axís filosophs com juristes feren cara á les innovadores idees.

Molt abans lo Mayans sortí ab sa *filosofia moral,* restaurant de aquesta manera la part més principal de la filosofia. En ella, diu, no seguirém á cap escola pagana, y de totes ne traurém lo such, perque tingueren aquelles sectes insignes capitosts y alcançaren á vegades la veritat.

En los fonaments filosófich-psicológichs de la moral es en Mayans Aristotélich. Sovint comenta á Aristótil, del qual conserva tota la doctrina psíquica sobre la vida, en sos tres graus de vegetativa, sensitiva é intellativa. Partint del principi peripatétich *Nihil est in intellectu,* etc,, esplica lo misteri ideológich tal com ho fan los Escolástichs, ab los quals divideix la voluntat en apetit racional y sensitiu. Les passions no deuen judicarse totes cosa mala, diu ab los peripatétichs contra los estoychs, qui volien un home-ángel, sense passions de cap lley, un home enteniment tot ell, sense cor. N' hi hauria prou ab dir que en Mayans aná ab los primers pera comptarlo entre 'ls peripatétich-clássichs, perque aquesta es potser la més pregona diferencia entre les dues escoles que 's pledegen lo camp de la moral filosófica.

Si be comenta á Plató, se dol que Ciceró, imbuhit de sa doctrina, pose, en la ánima infuses algunes com llevors de les veritats primeres y de les primeres nocions de justicia y demés virtuts; aquelles *virtutum semina* en llenguatge de Ciceró á qui copiá en Lluis Vives, y ara mateix lo capitost de la escola escociana, Reid qui té molta afinitat ab lo gran escriptor del segle XVI.

En Mayans dona molta importancia á la fisiologia ó á les teories sobre 'ls temperaments y carácters individuals del home, temperaments que descriu ab profusió y ab erudició exagerada, defecte capital en la major part dels classicistes de la época aquella y sobre tot en lo nostre Mayans, qui hi menava un afecte y una professió esterior que arribava á la vanitat ridícula de ferse ell mateix incensades.

Moltes vegades combat als estoychs ab les doctrines de Aristótil; altres mira de conciliar les dues sectes interpretant la primera en sentit cristiá.

Tres vegades cita á Lluis Vives; al parlar dels devers dels marits, en lo tractat de les virtuts, inspirat, tot ell, en lo preuat llibre *De anima,* y últimament en lo capítol *De necessitate invocandi Deum,* en que remet al lector als comentaris d' en Vives sobre la oració dominical.

Son aquestes institucions morals, un arsenal de erudició sacra y profana; creyém que ab elles podria escriures la historia de la filosofia moral, perque gosám á dir que

(1) Id.

(2) Al escriure aquest párrafo, recordám haver sentit de boca del Dr. Torras, tan benemérit renovellador de nostra ciencia, que be podia esser que aquestes vindicacions escolástiques fossen obra de son germá, canonge ilustre de Valencia. Y avuy ho creyém més quan nos diu en Menéndez que aquest lo ajudá en totes ses empreses literaries. (Heterodoxos españoles.)

en Mayans no s' hi veu aqui dins, en mitg de tanta cita, que fá perdre lo fil del pensament, com deya lo Gallissá de les tesis del Aymerich.

Les sectes estoyca y peripatética, que en Mayans no sabé agermanar, troben un conciliador en la persona de un Codorniu. Aquest tractá de enllaçar les dues escoles que com la Platónica y Aristotélica, en altre sentit, están separades y quasi diriem enemistades. La severitat estoyca es més bona pels monjos de vida austera y de virtut sólida, que pera lo tracte civil, incompatible ab aquella vida de anacoreta, que tranformaria al home social, en un penitent de la Tebayda. Axís s' espressa en lo valiós llibre intitulat: *Indice de la filosofía moral cristiano-politica* (1).

La moral de Séneca conduhiria á la mort pitagórica ó mort filosófica, despullant al home de totes les afeccions sensitives, del sentiment, idea del cor; per ella conseguirá l' home la felicitat filosófica, may la politica que pot encalçarse sols per la Peripatética. En Codorniu dona la rahó, perque mentres la primera mirava al individuu, la segona atenia á la societat; aquella mirava no més que al home, la altra mirava al home y al próxim.

La virtut pera 'ls estoychs era ja la paga; los peripatétichs li as enyalaven un premi, perque pera 'ls uns era una virtut egoista, pera 'ls altres era, com dirien alguns, filantrópica, com á destinada al benefici dels demés.

Aquesta obra del Codorniu, en sentir de D. Adolf de Castro (2), conté pensaments valiosos que no anyoren pera res los millors tractats de filosofia moral de avuy dia.

«La descripció que en Codorniu fá, diu lo citat autor crítich, de la *Avaricia oculta en la prodigalidad*, mereix eternisarse.»

Copia aquí alguns passatges escullits de la obra y á continuació diu aquestes notables paraules: «Tinch per molt originals aquests pensaments filosófichs. Ni lo que Stenstone escrigué, parlant del avar qui 's fá rich, fent veure que es pobre, y del pródich que 's fá pobre, fent veure que es rich, ni lo que digué Franklin sobre la prodigalitat, ni lo que altres molts filosophs han dit sobre que 'l pródich roba á sos hereus y l' avar, á si mateix, y que la prodigalitat restitueix á la circulació pública la riquesa que ha apilotat per un quant temps la avaricia, me satisfá tant com lo que havém transcrit.»

Totes les noticies de aquesta obra d' en Codorniu ho trayém del petit, peró ben treballat, judici crítich del de Castro en la colecció Rivadeneira; no havém pogut veure la obra, peró nos consta per altra part que lo estracte del crítich citat, es exacte transllat de la dita obra d' en Codorniu.

Dues obres més té aquest célebre gesuita que examinarém en altre lloch á que de rahó pertanyen.

La tercera figura que ovirám en aquesta reacció peripatética es la del insigne Aymerich, qui en ses *Prolusiones* (3) dissenyá lo nou camí que calia empendre pera la restauració de la filosofia que de debó urgia.

Aquestes *Prolusiones* son discursets, com ja lo nom indica, que solia recitar després de algunes tesis públiques que presidia ó altres actes solemnes de la dita Universitat de Cervera.

Diu lo citat Codorniu, en la censura que va al devant de la obra, que aquestes peroratas van á aplanar lo camí á la filosofia verdadera, contra les inútils y puerils qüestions introduhides en lo sistema escolástich.

(1) Gerona. Segunda impresión, 1755.
(2) Biblioteca... Rivadeneira. Tomo 65.
(3) Resolusiones philosophicæ seu veræ et germanæ philosophiæ effigies criticis aliquot Orationibus et declamationibus adumbrata etc. Barcinone, 1756.

En la primera *Prolusio* parla *de la moda en filosofia*. Ella ha originat aquesta munió de sectes que s' han pledejat lo imperi de les inteligencies; la costum ó la moda que s' havia introduhit y havia corromput les arts, no dexá á la matexa filosofia, que ha passat per diverses vicissituts. Mentres los primers filosophs de la Grecia conreuaren la filosofia especulativa, al arribar Sócrates, aquesta fase desaparegué, pera obrir pas á la filosofia moral; fins que Aristótil juntá en una la especulativa y la moral. Mes nasqueren cambis y noves vicissituts y s' apoderá de tothom la mania de disputar, de hon devallaren les sectes; los números de Pitágores, desseguida 'ls átoms de Demócrit, ara los preceptes de la moral austera dels estoychs, ara les vacilacions dels Académichs, ja les idees de Plató, ja les essencies Peripatétiques; tanta secta y tanta divisió al venir la Iglesia desaparegué quedant sols en la arena Aristotélichs y Platónichs; guanyaren los segons entre 'ls SS. PP.; fins que Sant Tomás comentá y seguí la doctrina Aristotélica que s' ha sostingut ferma fins á la época del Renaxement. La costúm se 'n cansá d' Aristótil y á Italia s' iniciá lo platonisme del temps dels de Médicis y Marsili Ficini, quan aparegué segona vegada lo aristotelisme á impuls del cardenal Belarmino.

Aquesta restauració fou aturada en sa marxa pels Bacons, Descartes y Gassendis. Inglaterra y França cridaren contra lo Aristotelisme y aquest quedá mort, sinó en Espanya, que de Aristótil conservaren sobretot la metafísica, ab massa preponderancia sobre les ciencies físiques que per altra part avuy son exalçades pels moderns en menyspreu de la primera; tendencia que avorrím també, diu-l' Aymerich, perque son més necessaries les ciencies metafísiques que les naturals y físiques. Tal es en poques paraules lo primer discurs sobre la moda en filosofia, discurs en que pinta la historia de ses vicissituts y de les diferentes escoles.

No obstant creyém justa crítica la que d' ell fá Adolf de Castro (1). Son ses paraules:

«Son primer discurs tracta de la moda en filosofia, peró no ab la profunditat que caldria; donchs es assumpto merexedor de gran estudi...»

En lo tercer discurs: *De Arabum in tradenda philosophia vitiis á philosophiæ Proffessore devitandis*—parla, com se veu pel títol, de la corrupció arábiga en los llibres del Stagirita. Los alarbs, diu, perderen sa dominació á nostra terra, peró 's quedaren amos de nostres inteligencies; sos deliris y cavilacions encara avuy nos encanten y agarroten les inteligencies. Per les traduccions dels alarbs no sabrém may lo que diu Aristótil que s' ha tornat obscur ab tants de comentaris y proverbis; Aristótil ben segur que no conegué pas l' *ens rationis* ni les *secundæ intentiones* ab que han prenyat los llibres del Filosoph, s' han mogut en filosofia qüestions tan inútils com entre 'ls gramátichs sobre 'ls punts y comes y llur colocació; cal que 'l professor de filosofia fuja de totes aquestes qüestions que no menen en lloch, y que més valdria oblidar y desapendre que no saberles, passatge que 'ns recorda á Vives en sa filípica *In pseudo-dialecticos* qui també, si mal no recordám, diu lo mateix pensament; y ara que axó apuntám, no será per demés dir qne tot lo discurs aquest té molta semblança ab l' opúscol furibundo d' en Vives de qui es, ben be fill científich lo Peripatetisme clássich del segle que estudiám.

Alaba lo procedir de la Universitat cerverina al vedar als professors tota manifestació de disputa filosófica que poden rellevar per altres conexements d' erudició; llástima que aquesta disposició tingués axamples, justament, hon més estreta calia esser, en dialéctica. De passada, toca la matexa cosa, respecte la teologia, jurisprudencia y medicina.

Aquesta disposició prudent y reformadora no la cumplirien gayre, quan lo ma-

(1) Biblioteca Rivadeneira. T. 65.—Preliminares (p. 124).

en Mayans no s' hi veu aquí dins, en mitg de tanta cita, que fá perdre lo fil del pensament, com deya lo Gallissá de les tesis del Aymerich.

Les sectes estoyca y peripatética, que en Mayans no sabé agermanar, troben un conciliador en la persona de un Codorniu. Aquest tractá de enllaçar les dues escoles que com la Platónica y Aristotélica, en altre sentit, están separades y quasi diriem enemistades. La severitat estoyca es més bona pels monjos de vida austera y de virtut sólida, que pera lo tracte civil, incompatible ab aquella vida de anacoreta, que tranformaria al home social, en un penitent de la Tebayda. Axís s' espressa en lo valiós llibre intitulat: *Indice de la filosofía moral cristiano-política* (1).

La moral de Séneca conduhiria á la mort pitagórica ó mort filosófica, despullant al home de totes les afeccions sensitives, del sentiment, idea del cor; per ella conseguirá l' home la felicitat filosófica, may la política que pot encalçarse sols per la Peripatética. En Codorniu dona la rahó, perque mentres la primera mirava al individuu, la segona atenia á la societat; aquella mirava no més que al home, la altra mirava al home y al próxim.

La virtut pera 'ls estoychs era ja la paga; los peripatétichs li assenyalaven un premi, perque pera 'ls uns era una virtut egoista, pera 'ls altres era, com dirien alguns, filantrópica, com á destinada al benefici dels demés.

Aquesta obra del Codorniu, en sentir de D. Adolf de Castro (2), conté pensaments valiosos que no anyoren pera res los millors tractats de filosofia moral de avuy dia.

«La descripció que en Codorniu fá, diu lo citat autor crítich, de la *Avaricia oculta en la prodigalidad*, mereix eternisarse.»

Copia aquí alguns passatges escullits de la obra y á continuació diu aquestes notables paraules: «Tinch per molt originals aquests pensaments filosófichs. Ni lo que Stenstone escrigué, parlant del avar qui 's fá rich, fent veure que es pobre, y del pródich que 's fá pobre, fent veure que es rich, ni lo que digué Franklin sobre la prodigalitat, ni lo que altres molts filosophs han dit sobre que 'l pródich roba á sos hereus y l' avar, á si mateix, y que la prodigalitat restitueix á la circulació pública la riquesa que ha apilotat per un quant temps la avaricia, me satisfá tant com lo que havém transcrit.»

Totes les noticies de aquesta obra d' en Codorniu ho trayém del petit, peró ben treballat, judici crítich del de Castro en la colecció Rivadeneira; no havém pogut veure la obra, peró nos consta per altra part que lo estracte del crítich citat, es exacte transllat de la dita obra d' en Codorniu.

Dues obres més té aquest célebre gesuita que examinarém en altre lloch á que de rahó pertanyen.

La tercera figura que ovirám en aquesta reacció peripatética es la del insigne Aymerich, qui en ses *Prolusiones* (3) dissenyá lo nou camí que calia empendre pera la restauració de la filosofia que de debó urgia.

Aquestes *Prolusiones* son discursets, com ja lo nom indica, que solia recitar després de algunes tesis públiques que presidia ó altres actes solemnes de la dita Universitat de Cervera.

Diu lo citat Codorniu, en la censura que va al devant de la obra, que aquestes peroratas van á aplanar lo camí á la filosofia verdadera, contra les inútils y puerils qüestions introduhides en lo sistema escolástich.

(1) Gerona. Segunda impresión, 1755.
(2) Biblioteca... Rivadeneira. Tomo 65.
(3) Resolusiones philosophicæ seu veræ et germanæ philosophiæ effigies criticis aliquot Orationibus et declamationibus adumbrata etc. Barcinone, 1756.

En la primera *Prolusio* parla *de la moda en filosofia*. Ella ha originat aquesta munió de sectes que s' han pledejat lo imperi de les inteligencies; la costum ó la moda que s' havia introduhit y havia corromput les arts, no dexá á la matexa filosofia, que ha passat per diverses vicissituts. Mentres los primers filosophs de la Grecia conreuaren la filosofia especulativa, al arribar Sócrates, aquesta fase desaparegué, pera obrir pas á la filosofia moral; fins que Aristótil juntá en una la especulativa y la moral. Mes nasqueren cambis y noves vicissituts y s' apoderá de tothom la mania de disputar, de hon devallaren les sectes; los números de Pitágores, desseguida 'ls átoms de Demócrit, ara los preceptes de la moral austera dels estoychs, ara les vacilacions dels Académichs, ja les idees de Plató, ja les essencies Peripatétiques; tanta secta y tanta divisió al venir la Iglesia desaparegué quedant sols en la arena Aristotélichs y Platónichs; guanyaren los segons entre 'ls SS. PP.; fins que Sant Tomás comentá y seguí la doctrina Aristotélica que s' ha sostingut ferma fins á la época del Renaxement. La costúm se 'n cansá d' Aristótil y á Italia s' iniciá lo platonisme del temps dels de Médicis y Marsili Ficini, quan aparegué segona vegada lo aristotelisme á impuls del cardenal Belarmino.

Aquesta restauració fou aturada en sa marxa pels Bacons, Descartes y Gassendis. Inglaterra y França cridaren contra lo Aristotelisme y aquest quedá mort, sinó en Espanya, que de Aristótil conservaren sobretot la metafísica, ab massa preponderancia sobre les ciencies físiques que per altra part avuy son exalçades pels moderns en menyspreu de la primera; tendencia que avorrím també, diu l' Aymerich, perque son més necessaries les ciencies metafísiques que les naturals y físiques. Tal es en poques paraules lo primer discurs sobre la moda en filosofia, discurs en que pinta la historia de ses vicissituts y de les diferentes escoles.

No obstant creyém justa crítica la que d' ell fá Adolf de Castro (1). Son ses paraules:

«Son primer discurs tracta de la moda en filosofia, peró no ab la profunditat que caldria; donchs es assumpto merexedor de gran estudi...»

En lo tercer discurs: *De Arabum in tradenda philosophia vitiis á philosophiæ Proffessore devitandis*—parla, com se veu pel títol, de la corrupció arábiga en los llibres del Stagirita. Los alarbs, diu, perderen sa dominació á nostra terra, peró 's quedaren amos de nostres inteligencies; sos deliris y cavilacions encara avuy nos encanten y agarroten les inteligencies. Per les traduccions dels alarbs no sabrém may lo que diu Aristótil que s' ha tornat obscur ab tants de comentaris y proverbis; Aristótil ben segur que no conegué pas l' *ens rationis* ni les *secundæ intentiones* ab que han prenyat los llibres del Filosoph, s' han mogut en filosofia qüestions tan inútils com entre 'ls gramátichs sobre 'ls punts y comes y llur colocació; cal que 'l professor de filosofia fuja de totes aquestes qüestions que no menen en lloch, y que més valdria oblidar y desapendre que no saberles, passatge que 'ns recorda á Vives en sa filípica *In pseudo-dialecticos* qui també, si mal no recordám, diu lo mateix pensament; y ara que axó apuntám, no será per demés dir qne tot lo discurs aquest té molta semblança ab l' opúscol furibundo d' en Vives de qui es, ben be fill científich lo Peripatetisme clássich del segle que estudiám.

Alaba lo procedir de la Universitat cerverina al vedar als professors tota manifestació de disputa filosófica que poden rellevar per altres conexements d' erudició; llástima que aquesta disposició tingués axamples, justament, hon més estreta calia esser, en dialéctica. De passada, toca la matexa cosa, respecte la teologia, jurisprudencia y medicina.

Aquesta disposició prudent y reformadora no la cumplirien gayre, quan lo ma-

(1) Biblioteca Rivadeneira. T. 65.—Preliminares (p. 124).

teix Aymerich se 'n quexa, pregantlos á tots que la acaten pera gloria y honor de la Universitat y de tota la nació, y sobretot de Catalunya hon més arrelada está la mala filosofia. Aquí es hon exhorta á Larraz á que seguesca la restauració per ell començada, de la filosofia peripatética, embrutida pels alarbs y tan transmudada de com la pintava Ciceró, segons lo qual no n' hi havia pas altra de més erudita, feconda y grave; que no s' espante, li diu, á son successor, del mot de innovador que li traurán, de cartesiá, sense tal volta entendre lo cartesianisme, ni ses diferencies ab los demés sistemes.

Una amor exagerada á lo antich: veusaquí lo mal de molts qui 's vanten de filosophs, com si la naturalesa espremuda y cansada *(effoeta... et.., lassa)* no donás ja més de sí, quan al revés veyém cada dia nous descubriments de la física esperimental. *Veritas*, diu ab Séneca, *omnium temporum est et ingeniorum;* molt s' ha dexat per dir que ab observació atenta aumentará lo patrimoni de la filosofia, principi que assentava Vives y copiava suara en Martí de Eixalá al final de son Curs de filosofia elemental (1). La veritat no es pas tota ni de un sol home ni de un sol segle, es una obra incommensurable, á la qual, está tot lo llinatge humá cridat á treballarho, durant tots los segles de sa existencia. La veritat, també diu l' Aymerich, s' ha de anar esplorant y deu abraçarse sense mira alguna d' antiguitat ni novetat, perque ella entre la una y la altra deu cercarse, essent la aliança entre 'ls antichs y 'ls nous, lo verdader camí pera conseguirla.

Havém dit, que aquest discurs era inspirat en los escrits d' en Lluis Vives que conexia molt be l' autor, y donades ses aplicacions, breus, sí, peró ben emmotllades á totes les ciencies, la sospita tórnas afirmació rodona.

No feya chor l' Aymerich ab los menyspreadors sistemátichs de les disputes dialéctiques; avorria la sofística, peró distingia entre aquesta y aquelles. La lluyta obra y desperta los enginys y engendra la veritat.

La disputa pública es l' esperó dels jóvens qui, ambiciosos de la alabança, s' encenen ab ardor en seguiment de la ciencia. *Honos artes alit*, diu ab los vells; lo afany de gloria y de alabança desperta los talents y la amor al estudi. Es, ademés, la disputa, exercici continuat pera la defensa de la religió per lo qual la avorrexen los mal anomenats Filosophs y heretges. Es impossible donar un pas més en la crítica de aquest hermós llibre, lo més curiós, com ha dit un autor modern, de mitjan segle. La dialéctica, diu com lo Vives, no s' apren pas per servirse á sí matexa, sinó per servir á les demés ciencies; aturarse massa en son estudi, com fins ara se feya, es perdre temps, de la matexa manera que un estigués aparellant, un dia y un altre dia les eynes del conreu y may se posás á la feyna.

Massa importancia creyém que donava l' Aymerich á les disputes filosófiques que solemnement se feyen; y, la veritat es, que l' argument posat en boca dels altres, sobre llur immoralitat, no té en ell perfecta solució, perque en teoria un hom ja hi veu les diferencies entre la Sofística y la Dialéctica, cosa dificil en la práctica, majorment quan la historia del escolasticisme y de la filosofia grega nos diu que aquestes disputes foren l' origen de la decadencia filosófica. Ab tot, la quarta *Prolusió* (2) es una apologia hermosissima de la dialéctica peripatética.

L' Aymerich posava totes ses forces en la introducció de la bona física esperimental que ell enllaçava ab la aristotélica (3). Se plany de que aquella no sia ensenyada, reduhintse solament á paraules buydes de sentit, que lo noy aprén satisfet sense saber res de la naturalesa ni ses causes. Surt lo jove, diu, de la Universitat,

(1) Curso de filosofia elemental... p. 207-208.
(2) De scholasticarum disput. ad Dialec. normam exactarum utilitatem, p. 44.
(3) De utili, et inani labore philosophiæ; de que phisicae doctrina praestantia.

ufanós ab lo títol de *Baccalaureatus* y son pare li pregunta, al véurel, perque naxen les flors, la procreació de les plantes, la maduració dels fruyts, y lo jove *Doctos* no sab que dirhi y 'l pare se quexa y plora y 's dol del temps perdut en los estudis del fill, qui de les coses més trivials de la ciencia ni 'n sab un borrall, mentres que s' ha passejat per mons fantástichs. Salomó, diu, copiant al Tosca, més aviat sabria la ciencia de la naturalesa que no pas aquestes qüestions *tan amenes de les formalitats*, etc., etc., coses inútils que suprimides donarien temps per altres més importants. Tretes aquestes, ab tres anys n' hi hauria prou y de massa pera la filosofia. Senyala lo verdader camí pera lo estudi de la naturalesa. Dexant totes les qüestions sobre paraules ambigües, sofistiques ó de qualsevol lley que sien, s' ha d' estudiar la física *phisice* no *metaphisice*, les causes y fenómens de la llum, calor y moviment. Les rebat contra lo ditxós *Petrus Hispanus* sach dels colps del renaxent Vives y sa escola; trau de la filosofia la gran qüestió de la *Promotio phisica* que es igual que fer disputar als cechs sobre la varietat dels colors; en cambi vol que s' atenga més á la filosofia moral. L' Aymerich vol una filosofia súbtil, sí, «peró no cavilosa, voldríala engalanada ensemps que profonda perque la subtilesa trempe les inteligencies y les gales la fan simpática. La filosofia hauria de anar vestida de seda, com una reyna, endiumenjada, ó de un texit d' or ó plata, fet de Minerva, no de Aracne (la faula de Ovidi) de Minerva que ho treballa ab bellesa y de durada; no pas de Aracne que tot ho fa lleuger, sense profit ni força.

No volia l' Aymerich pera 'ls jóvens agudeses puerils y sofístiques, y disputes minucioses, inútils pera la religió, pera la patria y pera tots los negocis y tractes de la vida humana» (1).

L' Aymerich, com ho havia dit mil voltes, no era reaccionari ni modern exagerat; creya que la veritat filosófica queya precisament en mitg de les dues tendencies; lo entroncament de la filosofia antiga y moderna, seria lo sistema complert. Aristotélich pur, rebat les teories cartesianes, en totes ses parts, axís en lo método, com en física sobre tot y també en psicologia; tornen altra vegada los incansables anatemes contra les inutilitats de la decadent escolástica; presenta en forma de diálech una disputa entaulada entre ell y un corpusculista, diálech animat que acaba ab una apologia del sistema aristotélich, que empalmat ab la física moderna esperimental seria lo *desideratum* de la filosofia. Adolf de Castro diu que l' Aymerich conserva encara alguns vicis del Peripat inútil; nosaltres opinám que axó es qüestió d' escola; peró que, tant per tant, abans nos quedariam ab la creació aristotélica que ab lo atomisme de Descartes. La observació del critich ilustre potser tinga més força en la qüestió de la dialéctiça y utilitat de la disputa pública, cosa que havém ja observat y planament confessám.

Era, no obstant, un bon començament de restauració lo eclecticisme en son propi sentit, del sabi gesuita. Lo nom de *Systema antiquo-novum jesuiticæ philosophiæ* que entestava les tesis defensades de que abans havém parlat, s' emmotllava molt be á les noves tendencies del Escolasticisme, doblegadiç allavors y més fahent ab les noves teories. Lo cert es que lo segon discurs de la segona part *De foedere incundo inter veteris et novæ philosophiæ sectatores* es de lo millor que té en aquest aplech y 'l de més importancia histórich-filosófica, donchs obria un camí que seguirán tots los qui voldrán aprofitar lo molt de bó que entre algunes coses dolentes dugueren los innovadors filosófichs.

Segueix la tercera part; es una vindicació de la metafísica que fá temps, diu, viu vida cenobítica juntament ab la teologia escolástica.

(1) En tot lo troç senyalat hem seguit casi literalment lo resúm de la Biblioteca Rivadeneira. p. 124.

Lo segon llibre tracta de la filosofia moral qual restauració deuse á n' ell en gran part. L' afany de fortuna y anomenada es l' alicient de la major part dels hómens, perque la esperança del premi mou los hómens á treballar, fins á aquells de vida prudent y virtuosa, perque pochs serien los qui 's dedicarien al estudi sense una paga al devant. No es pas axó un mal mentres se faça ab prudencia; la felicitat no la donen pas ni la fama ni la fortuna, perque la ánima sent sa immortalitat y res la omplena de les coses mundanes. Una mitjania deu procurarse tan sols, perque es molt dificil sostenir la alta volada de la gloria. Als qui anomenada pretenen los hi senyala lo camí; lo estudi de la Etico-política que han descuydat los Aristotélichs.

Es bonich un passatge en que parlant dels primers principis de la moral, diu que son com innates en la ánima aquelles primeres Veritats de la Etico-política.

Havém de fugir del mal; havém de abraçar lo be, etc., etc. (1) principi que respecte de lo enteniment assentá ja lo Vives, de qui ho aprengueren los de la escola escociana.

Com en les demés branques de la filosofia segueix l' Aymerich la moral peripatética, calificant de massa austera la estoyca.

Pero lo que en concepte dels crítichs valgué més del célebre gesuita, fou lo preciós tractat de la enveja (2) y lo discurs que parla de la imitació dels grans hómens (3). La enveja es lo mal més gran que puga venir á un home; ella detura la ciencia y la virtut y sols la tenen los qui de aquelles dues coses carexen. May s' ha de cedir á aquesta passió ni per ella dexar la veritat y la virtut. La enteresa de costums y la ignocencia son un grandíssim consol en les adversitats que origina la enveja.

Pinta lo caracter dels envejosos, de má mestra. Véges sinó aquest passatge en que descriu una de les notes: la vanitat. Res més odiós en aquesta lley d' hómens, y si son lletrats més encara, que la *Philautia,* la amor á sí mateix, la jactancia de llurs qualitats, que 's creuen que tothom deu acotarse devant d' ells y no dexen passar ocasió, vinga ó no vinga á tom, de alabar llurs dots y prerrogatives que ja saben de cor la quitxalla del carrer; tothom sab llurs virtuts, noblesa ó sabiduria, les prefectures y cárrech ab que algun dia foren condecorats... y poch se 'n falta si ells matexos no s' alçen una estátua d' or en les vies públiques, ó no pengen llurs títols al defora de la casa, ó no lloguen pregoners qui publiquen y escampen per tot les llurs glories.

No cal, diu l' Aymerich, que surte un hom mateix á dirho; lo consentiment general del poble dona la honor y 'l mérit á qui pertoca, devent l' home prudent sols procurar la verdadera sabiduria y virtut, que no 'ls hi mancará just premi.

Entre 'ls hómens no es pas may gran qui de tal se vanta; no es la llohança propia, sinó la bondat, la prudencia, la modestia, la fortalesa, qui fa grans als hómens... Un deu procurar no captarse la malevolencia de ningú, com ho fá aquell qui pagat de sí mateix sempre quan parla fá córrer lo *Jo* per tot us, ja privadament, ja en discursos públichs... En fí, llarch seria recomptar totes les preciositats de aquest tractat moral de la enveja; en poques paraules ho ha dit Adolf de Castro, tantes vegades ja citat en aquest article.

«El discurso sobre la envidia es admirable». Lo tercer discurs *De Laudabili, et Ridicula magnorum ac Illustrium virorum, Famæ aut Fortunæ occupandæ gratia, Imitatione.*

La imitació es una *proclivitas,* una inclinació natural del home; son tan pochs

(1) «Indita sunt humanæ menti pronuntiata illa verissima Ethico-Politicæ primaria documenta: Malum est fugiendum; bonum amplectendum; Improbi supplicio puniendi et coercendi, probi honore, premiisque adficiendi....»

(2) Pars II. Prolusio I et II.

(3) Pars III. Prolusio II.

los qui possehexen un open enteniment y un enginy clars y penetrants y tants los de curta talla, que necessariament havém de seguir manats per los principals genis que ha produhit la humanitat.

L' Aymerich en axó pren l' ayre y color regionalista, perque escita á tots los espanyols á imitar á nostres passats; trau del oblit en que geyen los antichs mestres y fent una escursió per tots los rams del saber, cita una munió de noms, la més pura gloria de la nacionalitat intelectual de nostra terra. Ell abans que tots feu la apologia de Espanya y parlá de Catalunya ab térmens que 'ns posen devant de tot lo que malament se 'n diu nació espanyola. No es veritat, diu, lo que creuen los *laudatores temporis acti*, que la força intelectual espanyola s' es ja acabada. He vist, diu, á Catalunya, *in Catalonia nostra*, noys dotats de gran talent que si, sortint de la primera ensenyança haguessen fecundat ab lo estudi y la lectura, les llevors de doctrina y erudició que de petits reberen, com altres *quos æqus amavit Jupiter*, serien avuy l' aureola de nostra patria.

No s' es acabat lo enginy natural del espanyol; no es veritat tampoch que sia sols apte pera les subtileses com havia dit, feya poch, un escriptor modern. Ab joya fá notar la rapsodia del Petrarca qui copiá ó traduhí aquell troç de nostre poeta Mossen Jordi; titlla també, com en Vives, los mals imitadors de Ciceró, los *auctorum sillabi* ó com deya altre autor de aquell temps, *eruditos á la violeta*, als qui sempre semblen que están estátichs, pensant ab problemes cientıfichs y fan ridiculeses com anar bruts y desarreglats, no saludant á ningú, ni cuydant de res de aquest mon. Potser ne fá massa, motejant de enginyós á Newton, quals problemes compta entre 'ls de la pedra filosofal y la quadratura del cercle; fá seu lo menyspreu baconiá del *ars magna* d' en Lull, fent chor ab los imprudents contraris del vident de Randa.

Terminarém aquest estudi crítich-espositiu del Aymerich ab lo que 'n deyen les *Memoires pour l' histoire des sciences et beaux arts.*

«Il en reste un, qui traite de la bonne et de la mauvaise manière d' imiter les grands hommes. L' auteur prend occasion d' exciter les jeunes gens á l' étude des lettres, par l' exemple des anciens espagnols qui y ont excellé. Ce morceau est utile pour bien connoitre la litterature d' Espagne; pais veritablement très-fertile en bons esprits et en hommes de mérite. Voilà tout ce que nous dirons de ce recueil, qui ne peut ètre, malgré ses defauts, que l' ouvrage d' un home d' esprit.»

Consideravas, donchs, la obra del Aymerich com una obra de gran talent.

§ VIII

LO SENSUALISME Y SOS IMPUGNADORS

Influencia francesa en l' ordre politich, religiós y cientifich.—Lo galicanisme y jansenisme á casa nostra.—Loke y Condillac.—Lo célebre «Barbadiño».—Traducció de son «Método» per l' advocat Maymó y polémica de aquest ab lo P. Isla.—Serrano y Codorniu, impugnadors del «Verdadero método».—Muñoz, Eximeno y Andrés principals representants del sensualisme.

Lo cartesianisme y 'l gassendisme duraren poch y no tingueren á Catalunya, tret del Tosca, espositors de nota. Ja en lo sincretisme (que no propiament eclecticisme) de mitjan segle, Newton començava á fer adeptes que anaven aumentant en rahó directa de la influencia ó introducció cada dia crexent de les idees franceses. França era 'l cap de la Europa; ella influhia, axis en los soverns com en les idees;

si la centralisació personificada de en Lluis XIV matava aquell esperit de llivertat democrática que respiraven les edats passades; lo filosofisme s' apoderava de tots los cervells, qui treballaven. Espanya, ha dit un ilustre escriptor, anava estrafent los moviments tots de la França; lo galicanisme de aquesta se convertí en lo que malament ne podriam dir *hispanisme;* també somiá Espanya ab lo ideal de una Iglesia espanyola, també nos enamorarem de la Iglesia gótica, y la independencia eclesiástica fou també un somni que encantá á més de quatre de nostra católica terra. No n' hi mancaren á Catalunya; los Armanyás, Climent, Amats, Masdeus y altres se compten entre los qui més ó menys defensaven lo *hispanisme.*

Com en l' ordre religiós y social, Descartes y Gassendi se 'ns imposaren en lo camp filosófich y al caure aquests, pels matexos Pirineus nos dugué Newton ses teoríes y 'ns baxá lo sensualisme de Loke y Condillac. Aquest sistema no arrelá pas á nostra terra, com de tota Espanya podém dir lo mateix; un advocat arribá á traduhir lo célebre *Verdadero método de estudiar* del portugués Vernei *vulgo lo Barbadiño* (1). Aquest, segons diu en Menendez, es lo primer dels intérpretes y propagadors de la filosofía sensualista aci á Espanya. Aquest *Verdadero método del Barbadiño* es un plan de reforma en tots los rams literaris y sobre tot teológichs.

Nos atendrém al judici que d' ell ne fá lo escelent crítich Menendez Pelayo, qui en sos Heterodoxos parlant d' ella diu: «Plan es lo que dibuxa 'l Barbadiño, de reforma pera totes les arts y ciencies y assenyaladament pera la teología, mes en empresa tan costosa va procedir ab massa atolondrament, poca cautela, y desmesurada satisfacció propia, ensemps que ab un indiscret afany de novetats emmotllat al gust de la época..... Sobre qui queyen los colps del Barbadiño era sobre los gesuites.... los tres volums del Barbadiño son útils y molt agradables y de rahó en moltes coses perque sa llarga estada á Italia li havia pulit lo gust..... Mes li passá á Verney, lo que passa á molts d' altres, que per haver viscut molt de temps en un pays culte, venint de altre menys ilustrat, menyspreen en peça les coses totes de llur terra..... Altra falta, més grave encara (y molt general als reformadors del segle passat) fou la de voler introduhir tot de una vegada..... tot lo que á fora s' ensalçava, per lo qual lo plan del Barbadiño ve á esser una utopia impracticable. Vol oprimir la memoria y lo enteniment del principiant teólech, ab una embalúm de prolegómens históricks, geográfichs, cronológichs, indumentaris..... recomanantli com si s' hagués de dedicar al estudi, á les ciencies auxiliars y cronológiques, tants mapes, taules cronológiques y altres no sols de la terra santa y de les edats bíbliques, sinó de tots los payssos y terres..... Tot es per l' istil. A una intemperancia d' erudició moderna, á voltes impertinent, afegesques lo més alt menyspreu de la filosofía y teología escolástiques que arriba á motejar de *perjudicialissimes als dogmes de la religió* y que vol suplir ab la vaga lectura y estudi mal pahit dels Pares y Concilis, dels expositors y controversistes, de la Historia eclesiástica y de la liturgía etc... . Ademés tot lo que diu de teología put moltíssim á jansenisme. Lletrat curiós y amant de la novetat, *abierto á todo viento de doctrina* y amich de lo nou, perque es nou, que no per esser verdader y bó, Verney accepta sense mires, per dogmes de veritat eterna, quantes opinions escampaven los moderns ó *neoterichs* y caygué com Genovesi y Condillac en mil tonteries contra 'l Peripat y Aristótil y 'l silogisme. Tot es recomanar la historia de la filosofía com ho fan tots los qui divaguen sense cap sistema. Era gran admirador de Descartes, peró molt més de Bacó y més que tot de Loke, ab qui s' en va en la qüestió capital del origen de les idees. Lógica y cronolo-

(1) Verdadero método de estudiar para ser útil á la república y á la Iglesia..... escrito en portugués por el . P. Barbadiño..... traducido al castellano por D. José Maymo y Ribes.—Madrid—1700.

gicament les referеix totes als sentits, com activitats de la ánima que treballen sobre 'l dato dels sentits. «No tením altres conexements que los que 'ns venen pels sentits..... Algunes idees nos entren per la meditació ó reflexió...... Altres, á vegades per sensació; altres per reflexió, v. g. lo gust, dolor, existencia, unitat, potencia, successió, etc..... Les idees compostes que forma la ánima poden reduhirse á tres classes: modos, substancies y relacions» (1).

No seguím la crítica del Menendez per esser massa llarga; ab lo que n' havém dit pot véures ja lo que seria lo Método d' estudiar del Verney. Avorría fins lo nom de metafísica. *«Metafisica intencional es pura lógica; Metafisica real es pura fisica; y todo lo demás son puerilidades.»* (De la metaphisica).

Declara ociosa tota disputa sobre 'ls primers principis dels cossos, desterrant axís la cosmología; desterra la ética especulativa, contentantse ab la práctica; pera tot impío es benévol y té paraules elogiadores, no pas pera 'ls autors escolástichs que no anomena sense befarlos.

Ab aqueix pensament filosófich la filosofía de Verney se reduhia á la Lógica y á la Física, prenyades de exemples y digresions á les demés ciencies, á la historia, á la geografía, etc., mal de que patexen tots los reformadors de la passada centuria, influhits del enciclopedisme y de la manía de parlar de tot, y fer lo sabi sense haver llegit res més que 'ls articles de la enciclopedia y diferents periódichs que ja á últims del segle començaven á créxer.

L' advocat Maymó era defensor acérrim del Barbadiño y li tocá quelcom de les fortes invectives que 'ls gesuites sobre tot adreçaren al fingit caputxí. Lo P. Isla á la refutació semi-burlesca del portugués dedicá dos ó tres llarchs capítols de son Fr. Gerundio y 'l P. Serrano una Carta crítica sobre 'ls desacerts de Verney en materia de poesía, gramática y humanitats (2). La intolerancia gesuítica, (diu en Menendez Pelayo de qui trayém totes les noticies sobre lo Barbadiño y sos contraris), impedí vulgarisar aquesta carta per la imprempta.

En Maymó no 's quedá curt en la lluyta; axí contra lo P. Isla ab sa Defensa del Barbadiño á la qual contestá 'l gesuita ab la més que crítica, satírica Carta escrita por el barbero de Corpa á D. José Maymó y Ribes..... (3). L' autor del Fr. Gerundio pecava de bromista y com á tal tractá la qüestió, que devém confessar entengué millor nostre Codorniu en sa bonica obreta *Desagravio de los autores y facultades que ofende el Barbadiño,* obreta que tením á la vista y que aném á estractar per esser ella la més seria de les manifestacions contraries al eclecticisme insá y desdenyós del Verney qui representava aquest moviment modernista com diriam ara.

Es lo llibre del Codorniu una apología, un acte de desagravis á Espanya, á la escolástica y assenyaladament á St. Tomás, en qui havía gosat Verney á trobar taques, fins en ses intencions. Aquí los SS. PP. y 'ls Doctors escolástichs troben una defensa hermosísima y viril, la teologia espanyola una espasa que desfá les quimeres inventades y forjades pel Barbadiño.

Verdader apologista del saber catalá, fá un elogi del Tosca comparable sols als que del mateix feu lo Mayans. Home famosísim, li diu, á Espanya y més enllá de Espanya per sa virtut y lletres y que ha servit més al públich ab un sol de sos llibres que no servirá ell (lo Verney) ab tot lo seu Método.

Quan lo Feijóo més mirat encara que molts d' altres atacá indignament la doctrina y quasi be la personalitat d' en Llull no es estrany que 'l Portugués lo tractás

(1) Verdadero método... carta X, p. 71, tomo III.
(2) Carta crítica, etc.
(3) Verdadero método etc. Ja en lo text dihém que son tretes aquestes noticies dels Heterodoxos del Menendez. (T. III, p. 231—2—3).

de boig; cosa que escandalisa al Codorniu. Lo va seguint en totes les materies y cartes sobre la gramática, lógica, metafísica, ética, pera demostrar que 'l Verney després de malmetre la filosofía la havia feta consistir en quatre retalls trets de aquí y de allí, sense nort ni guia, resultant son método, un fárrago de idees mal pahides.

La crítica es pura, desinteressada y exempta de aquella malaltia que apestava aquesta branca de la literatura, y de totes aquelles dolencies que tan sabiament assenyalá lo Codorniu en son preciós llibre *Dolencias de la critica* (1).

Més que nostre Maymó, lo valenciá D. Joan B. Muñoz contribuhí á la propagació de la doctrina del Verney, qual tractat *De re logica*, traduhí aquell. Lo Muñoz era tallat á la moderna é influhí moltíssim en lo moviment ecléctich de la Universitat de Valencia, de la qual era professor de Filosofia. A sa influencia, rellevaren la física escolástica Newton y Muschembrock; no erraren precisament en açó; en lo que no encertaren fou en rellevar la lógica aristotélica per la del Genovesi, original segur del portugués Verney. Ja en 1767 estampá una disertació llatina, elegantíssima com tot lo seu, intitolada: *Joh. Bapt. Muñozii de recto Philosophiæ recentis in Theologia usu Dissertatio.* Parla aquesta disertació de la utilitat de la Filosofia moderna aplicada á totes les ciencies y especialment á la Teologia. Son principal argument es combatre als heretges ab les matexes armes seves; certament, diu, no li cal menys al teólech la bona filosofia pera la disputa ab los heretges, que pera la ensenyança del poble cristiá. Los valencians estaven, com es natural, més que ningú emprendats d' en Vives y á açó déuse, que entre ells la escola crítica fos més arrelada. Combat en aquest discurs los deliris y supersticions del poble tant ó més fortament que 'l benedictí Feijoo. Sembla talment aquest discurs un estracte del capítol d' en Vives en que discuteix la corrupció de la historia. Senyala ademés les causes perque surá Aristótil sobre tots, entre 'ls escolástichs; los errors en que va fer caure á molts sabis, etc.

Com lo Vives, diu que 'ls escolástichs estaven ben lluny del Estagirita qual sentit se 'ls esmunyí entre 'ls mils comentaris que l' enfosquiren.

Publicá un tractat sobre 'ls bons y dolents Peripatétichs; doná regles pera entendre l' Aristótil en lo qual se sembla molt á son conterrani Tosca.

La lectura dels bons filosophs, tan antichs com moderns, es aquí recomanada pel Muñoz.

Desagrahit, diu, seria als antichs escriptors qui digués que res los hi devém; injust, als moderns, qui no admire los invents utilíssims de aquests tres últims segles. Com havém dit, traduhí lo tractat *De re logica* del Verney, endevantantlo ab una introducció hermosíssima, d' ayre ecléctich, en que historiava per demunt, peró ab pregones observacions, los primers filosophs qui figuren axís en les edats passades, com en les modernes. En ella anima á la joventut estudiosa á la erudició filosófica principal fruyt é intent del eclecticisme.

Tot axó anava preparant la terra pera florir lo més insigne, l' únich notable comentador de la escola sensualista de Loke y Condillac. Tal es lo valenciá Eximeno S. J., á qui anomenaven lo *Newton de la música,* per haver posat en planta un nou sistema d' ella, refutant los de Tartini, Euler, Raneau y D' Alembert (2).

L' Eximeno en sa gran obra *Dell' origine e delle Regole della Musica* diu en mil parts y sobre tot al parlar *Dell' instinto* (3) que lo conexement ó la idea no era res més que una sensació renovada (4). Les sensacions, diu, son sens dupte conexe-

(1) Desagravio de los autores y facultades que ofende el Barbadiño, etc. Barcelona, 1764.— Dolencias de la crítica, etc. Gerona, 1760.

(2) Heterodoxos. Tomo 3.°, p. 238.

(3) *Dell' origine*, etc., L. II. c. II.

(4) Id. p. 110.

ments. Lo conexement que jo tinch del color, consisteix en la sensació que tinch d' ell. Les sensacions dexen en lo cervell certes impresions materials que posades en agitació se *renoven* en un conexement del obgecte que les produheix. Si la impressió del cervell es tan penetrant y distinta que, al renovarse, fá veure clarament l' obgecte ab la sensació causada per la seva presencia, á aquesta impresió se li diu imatge ó *idea* del obgecte y 'l conjunt de aquestes idees es la imaginativa ó fantasia. Algú creurá que está l' Eximeno perfectament conforme ab los escolástichs qui també diuen imaginativa á la facultat de reproduhir ó renovar les sensacions, mes entengas que la idea ó 'l conexement, segons Eximeno no 's distingeix del fantasma sinó per la reflexió, que la ánima fá sobre la primitiva sensació, ó més ben dit, imatge. Cal distingir, segueix en lo mateix passatge, entre conexement y reflexió. La reflexió consisteix en confrontar les idees y saber en que s' adiuen y en que no s' adiuen.

En altres llochs de la matexa obra esposa la matexa teoria sensualista, peró de tal manera, que no enveja al mateix Condillac (1), qual teoria de l' *home máquina* esposa magistralment en aquesta obra sobre l' origen de la música. No hi ha cap idea innata ni preexistent en la ánima; los principis ó axiomes que á primera vista ho semblen no ho son pas, sinó pures inducciones de les impresions de un obgecte, impresions que no deuen en manera alguna atribuhirse al obgecte com realment existents en ell, com tampoch les propietats del obgecte deuen atribuhirse á les impresions. Aplicant aquesta teoria al instint y filosofia de la música, diu que no es veritat lo que molts han pensat que *hanno attribuito á suoni l' estenzioni é proporzioni delle corde*. ¿Si açó passa en les ciencies exactes, qué deurém dir de les altres ciencies? (2). Les impresions, donchs, son efecte dels obgectes, mes no 'ns donen conexement del mateix perque en la doctrina sensualista les sensacions son més del subgecte que del obgecte.

Tota sensació 'ns causa un afecte de plaher ó dolor, fonaments de la moral y de la societat.

Aquestes sensacions son la manifestació del instint de conservació que junt ab la altra sensació, innata aquesta, de la humanitat ó amor á tota la especie humana son los axiomes generals de la moral; lo primer pera procurarse la major felicitat, l' altre pera ferla participable als demés prohismes.

Molt més clar parla encara en ses *Institutiones philosophicæ et mathematicæ* (3). Cerca aquí l' origen de les idees y usant del método analitich, parteix de la es-

(1) Eccovi dunque nell' uomo quell medesimo instinto, ó sensazione innata, che lo muove ad usar degli organi senza previo conoscimiento di quel che fa: il qual principio opera diversamente secondo le particolari impressioni degli oggetti; sempre peró tende al fine di goder della vita. Il vantaggio dell' uomo sopro la bestia si é, che riflettando quelle quello sopra le proprie idee, le sue sensazioni é conoscimenti vengono piú distinti, ed in consequenza piú efficaci per metter in esercizio l' instinto... Non per questo l' instinto colpisce infal-liblemente nello scopo di suggerire i mezzi piú convenienti per conservare la vita. La sua legge si é di operare secondo l' impressione piú viva di piacere, ó di dolore; é gli oggetti non fanno sempre questa impressione per quell verso che piú condusce alla conservazione del nostro essere.» (Ib p. 113-114).

(2) L' impressioni de sensi sono state per molti secoli supposte qualitá aderenti á gli oggetti. L' essenza d' ogni cosa, dicono ancora molti Filosofi, si compone di genere e differenza: quello é un universale commune con cose di diversa specie: la differenza é un universale piú ristretto... Queste analisi é composizioni matafisiche distratti, concreti, universali, generi, é differenze, benche possano giovare ad ispiegar alcune induzioni, son in veritá illusioni della fantasia, che mal usate da Platone, ed adornate de Aristotele con parole speciose hanno per molti secoli ritardato il progresso della mente umana. (Ib. 116-117).

Per aquestes paraules se coneix ben be que nostre Eximeno avorria la metafisica.

(3) Antonii Eximenii Presbiteri Valentini Institutiones philosophicæ et mathematicæ.— Matriti, 1796.

periencia empírica adquirida per la sensació, acte generatriu de la idea, si ja no es ella matexa, be que renovada.

1.ª La estatua de Condillac, destituhida ó despullada ó, més ben dit, privada del us de tots los sentits, menos del olfacte, será lo punt de partida pera l' análisis de les sensacions. L' home prés d' un somni pregón no pensa, diu, lo qual dona á entendre, que en sa infantesa careix de tota sensació y acte vital-cognoscitiu, contra lo parer de Descartes, qui posa la essencia de la ánima en lo pensament actual.

2.ª Totes les idees del home li venen de les impresions que afecten los sentits. Sens aquestes percepcions l' home seria com una estátua ó una planta, sense moviment, ni pensament, ni cap us de les facultats humanes.

3.ª Les idees dels sentits dexen llurs impresions en l' enteniment.

4.ª Tot conexement es... conciencia de sí mateix. Es axó una reminiscencia del principi *Cogito, ergo sum*.

5.ª No hi han idees innates, la matexa idea de Deu es adquirida pels sentits per força de la abstracció.

6.ª Les idees son ó *fictæ* ó *adventitiæ*. Aquestes derreres adquirides pels sentits sols nos testifiquen la existencia del obgecte y sa causalitat sobre l' orga sensible, no pas la naturalesa ni propietat del mateix.

7.ª L' home está dotat de un instint racional, que 'ns serveix pera la vida social y moral; anoménal l' Eximeno sentit comú, es sempre veraç y 'ns dona lo conexement dels primers principis, mes no un conexement cech com volen los fideistes, sinó racional com ja abans digueren Aristótil y St. Tomás. Hermossisima es la esposició de la teoria de la provabilitat.

8.ª Lo *Cogito, ergo sum* de Descartes, nos demostra la existencia de la ánima. Aquesta té accions immanents y transeunts, per les últimes se comunica ab lo cos y ab les impresions dels sentits, que no surten ells sinó en quant son conduyts ó finestres de la ánima, á la qual trameten les afeccions que van á parar al cervell sensori comú, posada de la ánima.

9.ª Tota sensació importa pler ó dolor, principal llaç de associació entre aquelles. En la hipótesis de un ensopiment intelectual, més ben dit, suposant que les idees del enteniment quedassen per un instant adormides, la ánima no podría actuarse ni formarse d' altres sense 'l recurs dels sentits.

10.ª La ánima no pot atendre á gayres idees y en la hipótesis de Condillac, posa tota sa reflexió en la idea actual primitiva.

11.ª Tenint per efecte, tota sensació, plaher ó dolor, aquestes afeccions son lo mou del cos y de la ánima, perque aquesta no 's mou *nisi voluptate aut molestia*.

La voluntat y la llivertat obehexen á la matexa lley, perque fan ó dexen de fer segons un judici natural que tácitament formen: *Id mihi placet aut displicet*. La volició está donchs en aquest judici: *Hæc præ cæteris mihi placet*. Teoría perillosa, fonament de la moral utilitaria. Ja espernega l' Eximeno pera salvar la llivertat, dihent que la voluntat sense l' enteniment es racional, negant los antichs ditxos escolástichs: *Voluntas est potentia cœca, et agendi impotens, nisi illuminetur ab intellectu: nihil volitum quam quid præcognitum* etc., etc... La provabilitat es lo fonament de la delliberació perque la evidencia es necessaria (1). Resabis son aquests deterministes que dexen mal parada la llivertat humana, perill que há ovirat ja lo docte Menendez. Son ses paraules: «¡Estrany poder de la moda y que pochs

(1) Ratio sufficiens qua homo se determinat, ut velit est bonum, ut nolit, malum, alterutrum exstans et eminens inter percepciones in deliberationem adscitas. Et quum bonum et voluptas, malum et molestia reciprocentur, ratio sufficiens qua homo se determinat ut velit, est maior voluptas, ut nolit, maior molestia.—Inst. phil. et Mathe.—V. II, p. 138.

se 'n desentenen! L' home qui tan tranquil defensava no ja lo sensualisme lokista, sinó la moral utilitaria, ab resabis deterministes y fins la teoría del plaher al istil dels epicúreus ó de la escola cirenayca, era un religiós exemplar y católich á tota prova.....» (1). Paraules gens desacertades, que á la veritat proven lo poder de la moda en filosofía, com ho havía dit l' Aymerich en la primera de ses *Prolusiones*.

Les idees de Loke, Condillac y Bonet, les tenia ficades al moll dels ossos, y se 'n fá defensor acérrim. En sa filosofía no s' hi veuen altres noms que 'ls dels corifeus del sensualisme. Avorreix l' aristotelisme en lo fons y en la forma, esposa les célebres *categories* no més que per una costum, diu; les creu irrisories é ineptes. En un tractat que té *De studiis philosophicis et mathematicis instituendis* (2), ja havia fet professió de sensualista.

Aquí se declara enemich de la metafísica.—La metafísica, si havém de creure á alguns, es la ciencia del *ens in genere* y ses propietats. ¿Peró qué es axó del *ens in genere?*—(De studiis... p. 16). La filosofía del Eximeno es una filosofía purament empírica. Tota la lógica está continguda en lo *Ensaig sobre l' enteniment humá* y 'l *Tractat de les sensacions* (3) de Loke y Condillac, respectivament en los quals s' hi trobará tota la ciencia que un vulga.

Lo gesuita Andrés, valenciá com l' Eximeno y amich íntim d' ell, seguí la matexa direcció sensualista, Loke es pera ell lo més gran filosoph, lo Newton de la Metafísica no recordant los de son prop conterrani Riquer, qui deya que abans s' havia escrit l' *ensaig sobre l' enteniment humá* pera burla d' ella. Segons lo P. Andrés (ho trayém dels Heterodoxos) «no podia lo enteniment humá haver caygut en més bones mans: Loke ha obert un nou mon, del qual podém estráuren richs tresors de nous y útils conexements: no més desprès de son Ensaig havém començat á estudiar ben be nostre enteniment, á seguirlo més atentament en ses operacions, á conéxernos en la part més noble de nosaltres matexos... Ell s' estimá més una veritat rancia á una enganyosa y aplaudida novetat (4) (la de les idees innates). Més elogis fá encara de Condillac en qui troba «la més fina anatomia del esperit humá y de ses facultats y operacions.» Condillac combaté lo sistema lokiá de la reflexió ab la nova teoria de la *sensació transformada*.

Descartes y Mallebranche, diu, tenen massa deliris fantástichs, en mitg de algunes veritats útils.

Leibnitz y Clarcke s' han entretingut en especulacions massa útils per les que no 's pot arribar á la certesa. Wolff y Genovesi conserven encara molts dexos escolástichs; sols Loke, Condillac y 'l ginebrí Bonnet poden formar tots junts un curs de práctica y útil metafísica, perque han examinat les sensacions y han aclarit la influencia de les paraules y dels signes en les idees.

Aquests son los principals representants de la escola sensualista aci á Catalunya.

(1) Heterodoxos.

(2) De studiis etc. ad... Joanem Andresium Liber unus.

Matriti—1789 —No havém vist aquesta obreta que estracta en Menendez en sos Heterodoxos.

(3) Quapropter qui de rebus illis quantam licet scientiam comparare sibi cupiat, assidua verset manu Lokiam ejusque interpretem (Condillacium a quo de negligentia Lokii et erroribus, severius, fortase quam oportuerat admonebitur.—De studiis... P. 27.

La cita la trayém dels Heterodoxos d' en Menendez.

(4) Dell' origine, progressi e stato actuale d' ogni letteratura dell' Abate Giovanni Andres Socio etc.—Parma—1794.

§ IX

LA ESCOLA LULIANA

Renom de aquesta escola en les edats passades.— Veneració y entussiasme de Mallorca per son mártir y genial filosoph Ramon Llull.— Escola histórica del Custurer y Serra.—Critica imprudent é injusta del Feijoo. - Reacció contra aquest y en defensa del lulisme.—Los PP. Tronchon y de Torreblanca.—Forner y Pasqual. – Estudi critich de les llurs obres.—(Notes d' en Menendez.)

Aquesta escola que tant de renom y fama s' havia conquerit durant lo plé de la Edat mitjana, havia mort completament á la fi del segle XVII en que imperava lo més decadent escolasticisme.

En aytal segle, per tota Espanya, tenia encara la doctrina d' en Llull, justa anomenada. Lo tercer volum de *La ciencia espanyola* (p. 190-191), n' es la demostració de lo que dihém.

Sempre Mallorca ha tingut en gran veneració á aquest mártir de la fé, geni assombrós, improvisador de sistemes, com un escriptor de nostres dies ha pogut dir ab feliç frase. Axís es que podriam dir que la escola luliana será eterna en aquella regió ditxosa que 'l vegé náxer.

Lo P. Jaume Custurer l' any 1700 començá y obrá lo moviment lulista ab ses *Disertacions históriques* sobre Ramon Llull (1), treball que deu consultarse pera la historia del lulisme que s' ha d' escriure encara per vergonya nostra y burla dels de fora.

L' any 1746 reimprimias en la matexa ciutat de Palma la *Opera parva* del gran Doctor; en 1749 lo *Blanquerna*, y un any més tart la obra *Felix de les maravelles* (2).

D. Bonaventura Serra y Ferragut, cronista de Mallorca, ajudá també en molta part á la historia del lulisme, ja en ses Glories de Mallorca (3), ja indirectament en altres papers que no han vist la llum pública. Ara lo ilustre historiador de les coses de Mallorca, en J. M. Bover (4), ha desenterrat y publicat unes notes enredades entre 'ls papers de Serra en que reculli los passatges en que diferents autors ab elogi parlaven del Mestre Ramon.

Axó en quant al moviment históric del lulisme; peró la verdadera escola luliana no s' hauria pas alçat, á no esser tal vegada la inopinada crítica del Feijóo en lo primer volum de les cartes erudites sobre l' *Ars Magna*.

(1) Disertaciones históricas sobre Raymundo Lull.—Palma 1700.
(2) Diccionario histórico de los profesores de las bellas artes en Mallorca.
(3) Glorias de Mallorca per D. Bonaventura Serra y Ferragut
(4) Varones ilustres de Mallorca.

En la carta se llegexen coses que havíen d' exaltar als admiradors del *Vident*, qual *Ars Magna*, sense embuts, declarava vana y de cap servey pera la adquisisió de la veritat; állí 's deya que l' *Ars* d' en Llull no era més que una nova mena ó lley de lógica, que, després de sabuda, dexa al qui s' ha amohinat d' apéndrela, tan ignorant com era; que consistia tan sols en un joch de predicats ó atributs sobre 'ls obgectes de que 'n tením noticia; que si l' *Ars Magna* té quelcom de Metafísica; axís en Metafísica com en Lógica es inferior á la de Aristótil; que en lloch del mon logrà enseyança pública, (!!!) tret de la Illa de Mallorca, per esser aquesta sa patria; que aytal honra, per lo tant, la degué Ramon Llull, no á la rahó, sinó á la passió de sos conterranis; que tals assercions venen confirmades per los testimonis d' autoritat de Bacón y Rapin; que si be Llull era home d' una mica d' enginy, era un enginy més súbtil que sólit; que l' art luliana era un cáos ó un laberyntho. Y tot axó deya lo Benedictí sense haverho llegit; confessa ell mateix que lo ignorava, ab aquestes paraules que dexám sense traduhir:—*No una vez sola me echan los Lulistas en la cara que yo me he metido en impugnar lo que ignoro. Y yo les confesaré gustoso, que no he malvaratado tiempo alguno en estudiar el Arte de Lulio.*

Li bastava al Feijóo la idea que d' ell ne dona Gassendi ó Ancort. ¡Rara manera de disputar sense conexement de causa!

Les imprudencies del Feijóo escitaren los cors dels pochs lulians qui continuaven encara la tradició de aquesta escola célebre. Los PP. Tronchon y de Torreblanca surtiren en defensa del lulisme; provaren al Feijóo que eren molts més los lulistes que 'ls antilulistes; que la doctrina luliana havia tingut cátedres obertes de filosofia y teologia en les principals Universitats d' Europa, á París, Maguncia, Salamanca, Valencia y Mallorca; que havia donat hómens de fama universal, fama que nega lo ilustre Benedictí. ¿Per qué? Perque no 'ls ha vist citats en lo Diccionari de Moreri ni d' en Nicolau-Antonio.

Mes los qui sobre tot se lluhiren en la defensa foren los PP. Fornés y Pascual. Lo primer fou lo verdader apologista (1) de Ramon Llull.

Lo Fornés defensa lo diví de la doctrina luliana, infusa per Deu en lo enteniment del gran Mestre, carácter que negá lo Feijóo (2).

Per l' *ars magna* podém *veure* que 'l Fill de Deu es lo Verb en lo qual se llegeix y entén tot altre verb, axís intrínsech com estrínsech; per ella pot trobarse tota veritat, natural y sobrenatural, perque en les criatures, desde la més petita y menyspreable fins á la més alta, posá Deu les semblances é imatges d' ell mateix, unitat y trinitat, de la Encarnació y de totes les demés perfeccions divines (3).

Com en Llull pretén demostrar també la necessitat de aquella interna generació divina per la operació esterna ó *ad extra* com diuen los Escolástichs, pretesa demostració que doná en Sabunde de una manera maravellosa que denota l' últim y més alt esforç de la rahó pera atényer y assolir les veritats sobrenaturals.

(1) Liber apologeticus artis magnæ B. Raymundi Lullii... Verbo Dei incarnato dicatur per triplicem Lullianam Academiam majoricensem... maguntinam et Salmaticensem. (Salamanca, 1746).

(2) «Dignatus es B. Raym. Artem et Scientiam Universalem infusam elargiri cum septem liberalium Artium Universalium claribus...»

(3) «Videmus et qui credunt possunt videre, mediante Arte, quam dedisti tuo Martyri B. Raymundo... te esse Verbum, in quo possunt legi et intelligi omnia verba tam intrinseca quam extrinseca; et esse Artem Compendiosam inveniendi omnem veritatem, tam naturalem quam supernaturalem; quia cum tuo Patre et Spiritu Sancto posuisti in omnibus creaturis á suprema usque ad infimam claras similitudines imagines Dei Unius et Trini, Incarnationis et omnium Divinarum Perfectionum...»

Liber apologeticus B. Raym. Lullii.—Fornes.

Les criatures, diu lo Fornés, son un cercle infinit de les perfeccions divines, perque son semblances cada una d' elles de les tres divines Persones.

Aquest hermosissim llibre porta al devant les aprovacions de dos catedrátichs de Salamanca, los PP. Joseph Carantonya y Joan Valcarce, demostració y esposició de la doctrina luliana. Tots ells están plens de justa indignació contra les imprudencies del Benedictí, perque may se digná llegir les obres d' en Llull, y sols disputava ab les noticies rebudes de segona má. Prescindím de si l' *Ars magna* era bon conduyt y dreturera via á la veritat y á totes les ciencies y *arts lliverals;* no volém ficarnos en si l' *Ars magna discenti omnem scientiam præstaret* com volia, una mica exagerat, lo Fornés; peró sia lo método luliá lo que 's vulla, no més per la consideració en que s' havia tingut per espay de cinch segles; no més, per haverse merescut les honors de la refutació de tan grans hómens, comptanthi lo mateix Bacón, valia la pena de que hi donás una ullada, no sia sinó pera esbrinar ab sos propis ulls la inutilitat de aytal Lógica, no fiantse com feu del testimoni del Gran Canceller, qui junt ab en Llull menyspreá la lógica aristotélica y 's burlá del método escolástich y de tots los camins y de totes les veritats encalçades per mil generacions que 'l precehiren. Si 'l Feijóo feya cas de la critica semi-burlesca de Bacón sobre en Llull, ¿per qué no declará també inútil la lógica aristotélica tan menyspreada com aquella? Aquesta, á mon entendre, fou la espina que cogué més als franchs y senzills lulians de la passada centuria; axó es lo que feya dir al P. Pasqual, parodiant la Catilinaria: *¿Quosque tandem, Benigne Lector adversarii B. Martyris Raymundi Lullii, nostra abutentur patientia?* (1). Ab aquestes paraules comencen les *Vindiciæ* del P. Pasqual, obra la més estensa, en sentir del Menendez, é important que fins avuy dia s' es escrita sobre la doctrina lulista.

Té rahó l' ilustre literat, perque á més de la estensa *Vida* que hi posa al devant, fá la més complerta esposició de sa doctrina; la més gran defensa del sistema ó métodо teológich, anomenat pel cisterciense método *geométrich*, molt conforme á les SS. Escriptures y ab les doctrines dels SS. Pares y doctors Escolástichs; afirma també que la doctrina d' en Llull fou inspirada en gran part, donantli gran importancia com alquimista ó naturalista, potser una de les glories científiques més justes y grans de nostre *Doctor illuminatissimus;* en la obra del P. Pasqual s' hi troben ben clars y desxifrats los punts més problemátichs de la vida y ciencia d' en Ramon Llull; axís es que tal monument apologétich (quatre volums in folio) es la font pura y seguríssima de aquesta escola, tan famosa per sa originalitat com per la fecónditat y constancia de sos defensors—*quos per tot sæcula,* com diu lo censor Valcarce, *Divina Providencia profert in lucem.*

Darrers badalls foren aquests de la gran escola luliana, ferida de mort é injustament ridiculisada pel Feijóo (2). Verament dirém ab en Menendez, axó *es uno de los rasgos más memorables de ligereza que pueden hallarse en el siglo* XVIII.

(1) Vindiciæ lullianæ.—Avinyó, 1778. 4 Tomos.

(2) Feijóo vale, no sólo por sí mismo y por lo que habia aprendido en sus lecturas francesas, sino por lo mucho que recibió de la tradición española, á pesar de sus frecuentes ingratitudes.

Confieso que nunca he podido leer sin indignación lo que escribió de Raymundo Lulio. Juzgar y despreciar á tan gran filósofo sin conocerle, ¿qué digo? sin haberle tomado nunca en las manos, es uno de los rasgos más memorables de ligereza que pueden hallarse en el siglo XVIII.

Si Feijóo hubiera escrito así siempre, bien le cuadraría el epíteto de Voltaire español, no por lo impío, sino por lo superficial y vano. Ni siquiera después que recia y sesudamente le impugnaron los Padres Tronchon y Torreblanca, Pascual y Fornés, se le ocurrió pasar los ojos por las obras de Lulio, que de cierto no faltarían (á lo menos algunas) en la biblioteca de su convento. Dijo que no gustaba de *malbaratar el tiempo* y que se daba por satisfecho con haber visto

§ X

CONCLUSIÓ

Cayguda de la casa d' Austria y entronisament dels Borbons.—Significació de aquest fet.—Historia resumida del moviment filosóﬁch á Catalunya.—Diferentes direccions del pensament catalá y ses principals obres.—Algunes advertencies.

Arribats que som á la fi de la tasca, cal dir ara unes quantes paraules sobre lo desenrotllo histórich y progressiu del pensament catalá en lo segle qual descripció científica havém anat dibuxant en lo present escrit.

Tres fases presenta nostre poble pensador en la passada centuria, fases marcadissimes, nades de moltes causes y vicissituts socials y polítiques que tombaven dret á una ó altra part nostra activitat científica.

La cayguda de la casa d' Austria era la cayguda y desvanexement de la edat passada y tradicional; l' entronisament dels Borbons era la introducció del enciclopedisme y 'l desbordament de totes les idees modernes, desbordament que anaven preparant les coses y la nova situació política.

Catalunya rebé sobre totes les regions lo colp fatal. Perduda sa nacionalitat política, morí també sa nacionalitat intelectual. Lo segle XVIII es un llarch paréntesis en nostra per tots costats gloriosa historia, tancada aquí pera no obrirse fins ¡Deu sab quan!

Tres fases havém dit que presentava la ciencia catalana al segle passat. Fins al primer Borbó Catalunya es escolástica; fins á Carles III ecléctica; d' ara en avant, moderna. Veusaquí la historia.

De primer conserva encara l' ayre decadent y pesat del segle XVII; després, ab la Universitat de Cervera passa una época de transició; á la espulsió dels gesuites entren de plé y á empentes totes les idees que s' havien aturat á curull á la altra banda dels Pirineus y que no saltaven la resclosa perque era massa gros lo contrafort que ja 's cuydaren de tirar á terra los enciclopedistes emmascarats de la alta oficialitat governativa. Aytal contrafort era la Companyia.

..... ¿Y ara qui 'ns priva? se digueren los amichs de les idees franceses, com lo remat de la faula d' en Collell; ningú ja 'ls feya nosa; ben lluny tenien lo gos de atura.

Allavors vegerem entrar en remolí totes les idees modernes; ja introduhits de bon començ Descartes y Gassendi per la escola valenciana, ara entren al plegat Newton, Loke, Condillac y Mallebranche.

Una mica de tots, veusaquí 'l programa del sincretisme *fi de segle.*

En lo segle XVIII hi ha de tot. Lo escolasticisme representat pel vigatá *Fr. Joseph*

una idea del sistema de Lulio en el *Sintagma* de Gassendi, donde apenas ocupa dos páginas. Así escribía el P. Feijóo, cuando escribía á la francesa. Repito que no le acabo de perdonar nunca estos pecados contra la ciencia española.

(Menendez Pelayo, Heterodoxos. T. III, p. 71).

del Esperit Sant: Medulla philosophiæ pro triennali cursu in tres partes commodè distributa, celeberrimæ jesuiticæ scholæ principiis solidè stabilita, vol. en 4.º

Parla de aquesta obra ab elogi lo *Diario de los literatos de España*, volum 7, plana 59, pel *P. Pons* gesuita: Specimen philosophiæ jesuiticæ cum dissertatione de optimo genere tradendi philosophiam.—Discorso sull utilità del método scolastico per comparazione col geometrico.

Lo dominich *P. Franceschi:* Philosophia scholastica quatuor partibus comprehensa in qua brevi ac perspicua methodo, Aristotélica, Tomisticaque dogmata exponuntur et propugnantur.

Lo *Bisbe Amat:* Logicæ rudimenta.—Logicæ Institutiones.—Phisicæ generalis Institutiones.—Appendix de qualitatibus sensibilibus.—Questionum Metaphisicarum libri tres.—Ethice sive Moralis Philosophiæ Institutiones.

PERIPATETISME CLÁSSICH AB ESPERIT ECLÉCTICH

La escola cerverina del Aymerich: Prolusiones philosophicæ, seu veræ et germanæ philosophiæ effigies.

Gallissá y Costa: Osservazioni filosofiche sulla teodicea di Leibnitz.

Lo P. Bartomeu Pou: Institutiones historiæ philosophicæ.

D. Gregori Mayans: Institutiones philosophiæ moralis.

P. Anton Codorniu: Desagravio de los autores y facultades que ofende el Barbadiño.

Indice de la Filosofia Moral Cristiano-Politica.—Dolencias de la crítica.

GASSENDISME Y CARTESIANISME

P. Tomás Vicens Tosca, fulipó: Compendium philosophicum præcipuas philosophiæ partes complectens, nempe Rationalem, Naturalem et Transnaturalem, sive Logicam, Phisicam et Metaphisicam.

Apparatus philosophicus, sive encyclopedia omnium scientiarum, de scibili in communi pertractans.—Totius Logicæ brevis explicatio.—Phisicæ, id est entis corporei Philosophiæ tractatus tertius.

D. Joan B. Berni, dexeble del Tosca: Philosophia racional, Natural, Metaphisica y Moral.

Tosca y Berni son abdós cartesians y gassendistes.

LA ESCOLA SENSUALISTA

Joan B. Muñoz: Traducció de la Lógica de Vernei.

De recto philosophiæ recentis in Theologiæ usu.—De bonis et malis Peripateticis.

P. Anton Eximeno: De studiis philosophicis et matematicis instituendis.—Institutiones philosophicæ et mathematicæ.—Dell' origine e delle regole della Música.

P. Andrés: Saggio sulla Filosofia del Galileo.—Prospectus Philosophiæ Universæ.—Dell' origine, progressi e stato actuale d' ogni letteratura.

LA ESCOLA LULIANA

P. Jaume Custurer: Disertaciones históricas en defensa de Raymundo Lulio.

Serra y Ferragut: Glorias de Mallorca.

Lo P. Bartomeu Fornés; Liber Apologeticus artis magnæ B. Raymundi Lullii...

Verbo Dei incarnato dicatur per triplicem Lullianam academiam, majoricensem, maguntinam et Salmaticensem.

Lo P. Pascual: Vindiciæ lullianæ sive demonstratio critica immunitatis doctrinæ Illuminati Doctoris.

Examen de la crisis del P. Feijoo sobre el Arte Luliano.

LO ECLECTICISME Ó SINCRETISME

Los escrits que citám de aquesta escola son tots (MS.) ó be autors de fora, qui eren de texts en nostres estudis.

A més de que lo eclecticisme estava dintre totes les escoles, perque d' escola propiament dita no n' hi ha al acabament de la passada centuria. Fora la escola lulliana, totes les altres son una barreja de conclusions de diferents sistemes. La única representació del sincretisme son la munió de tesis que 's defensaren allavors per tots indrets, vera representació de aquest sistema que, en espressió del Vernei, tenia per norma no seguirne cap.

L' havém dividit axis aquest article, perque vegessen nostres lectors en breu resumen les direccions diferentes que prengué lo pensament catalá en la centuria passada.

Altres punts podiam tocar en aquest escrit; mes nostra idea no fou altra que historiar lo moviment filosófich, historia que deu ajudar en lo que puga á la historia general, que com moltes altres coses de nostra nació catalana té d' escriures encara, perque aquella no deu esser pas un aplech solament de fets incoherents, ni deu acontentarse l' historiayre ab una crítica de la vida social y política de la terra; sinó, que ha de abraçar la vida intelectual, qual inventari no está pas molt adelantat avuy dia.

Hi manquen aquí, no ho dubtám, algunes consideracions sobre lo esperit popular y filosófich del segle XVIII, la influencia del filosofisme francés que, com per tot arreu, també ací á Catalunya hi logrà entrada. Potser més tart ho façám. Aquests datos, aquí apuntats, son un cap-breu de la activitat pensadora é intelectual de Catalunya; un colp estudiat axó no es pas dificil pintar de cos enter aquest segle de transició, si es que tots los segles no ho son; mes sempre s' hi convindrá en que aquella época ho fou majorment pera nosaltres, qui passarem de lliures á esclaus, axis en los cossos com en les ánimes, no tant en l' ordre civil, com en les idees.

També, per últim, hi anyorará algú la historia de la ciencia, presa aquesta paraula en son més ample significat, ço es la historia crítica del dret y sa filosofía, de les ciencies naturals y exactes, de la medicina y fins de la literatura, pobríssima en lo catalana, peró gens menyspreable en lo llatina.

Peró nos ha semblat que sols dividint la feyna entre molts, podrem montar aquest gran edifici que ab orgull té d' anomenarse un altre dia:

NACIONALITAT CATALANA

APENDIX

Crítica d' una obra del humanista Moxó.

Per no saber hon ficarla havém dexat pera un *apendix* la crítica-esposició de una obra hermosíssima d' un consumat humanista del segle que acabám d' examinar. Es un treball d' argenter, pulit y arrodonit com les petxines de la mar, lo eruditíssim comentari-apologétich: *De vetustissimis philosophis ab Atheismi crimine vindicandis*, del monjo benedictí y després Bisbe de Charcas en l' América meridional, Fra Benet Moxó y de Francolí. Dedica la obra al célebre Tavira, bisbe de Salamanca.

Es una primicia d' humanista lo escrit del Moxó. Com si s' ho haguessen dit, tots los enciclopedistes y *Filosóphs* s' empenyaren en fer ateus y materialistes als antichs sabis més insignes.

No sabém (peró suposám) qual seria la causa de aquest entercament. La Iglesia que no venía á capgirar la terra sinó á reanimarla, aprofitant les runes del paganisme, rebé com á filles seves totes les obres del pensament humá que al cap y á la fí devalla de la matexa font que la revelació. Aristótil serví á la Teología escolástica, com Plató á la teología patrística, y essent en lo antich mon, que 's pon á la altra banda del Calvari, los dos pols del enteniment humá, Plató y Aristótil; també en teología, en la ciencia revelada, Agustí y Tomás son los dos perns que aguanten lo sublim pont que junyexen la rahó y la fé.

Rahó principal que esposa lo Moxó ab magnificencia esplendorosa.

Bayle, Rousseau y Voltaire volgueren trencar aquest pont y renyir axís la veritat ab si matexa; aquesta es la causa perque 'ls tres impios ab tota llur escola s' empenyaven en recriminar de ateisme la filosofía pagana com á filla de la pura força racional.

Mes aquesta que naturalment té infuses les llevors de la veritat *(semina quædam veritatis)* y recorda, com després d' un somni, aquella tradició primitiva que en lo fons tróbas en tota religió pagana, á la força tenia de confessar les primeres veritats á tothom evidentes; la existencia de Deu y la immortalitat de la ánima, principis coneguts per tots los filophs pagans de la India y de la culta Grecia.

Aquí lo monjo Benet fá gala de sa erudició exuberant, antiga, patrística y teológica; pinta després los esforços de la impietat europea dels últims temps; compara Tolando ab Bayle, més perillós que 'l primer, perque ab sa *suavitas in dicendo* es pitjor que la grega sirena, fá 'l panegirich de Bacón de Verulam d'una manera, que duptám hi haja ningú qui l' haja ençalsat més y ab tanta d' eloqüencia; fá passar ab tots los filosophs antichs ab llurs célebres escoles, desde Thales, autor del *Nosce te ipsum*, fins á Pitagores ab sa escola itálica, desde Pitagores fins á Plató y Aristótil, la última paraula de la filosofía grega y de tota la filosofía en general; á tots defensa y vindica y examina ab una profonditat y elegancia que envejaria lo mateix orador romá.

Diferents discursos havia fet lo Moxó que revelaven un conexement gran de la historia de la filosofía, y més encara en la llengua d' Horaci.

En lo mateix volúm del *Commentarium* citat, hi veyém lo bonich discurs titulat: *Philosophia cum religione adversus sophistas atheos fœderata* que digué en la Universitat cerverina á la obertura de curs.

Es com diu ja 'l nom, una disertació sobre la armonía entre la fé y la rahó, qüestió que tant preocupá y avuy mateix preocupa, qüestió que ja trobám tocada pel Vives y condensada en poques paraules pel Canceller d' Inglaterra. Contra lo filosofisme francés tirava lo benedictí qui del Renaxement n' escullí, com tots los de la escola cerverina, la cultura y amor al clacissisme á la vegada que rebutjava les llevors de impietat y llivertat mal entesa.

—*Nihil esse omnino, tam alteri conjunctum, nihil tam cognitum, nihil tam amicum, nihil tam consentiens atque conspirans, quam philosophiam religioni.*—

Tal es lo tema que desenrotlla. Contra d' Alembert comença la disertació, y lo autor del Contracte social; torna aquí á fer acataments y panegírichs á Bacon de Verulam (¡era la seva época!) de qui copia aquella famosa sentencia.—Poca filosofía aparta de la religió, molta filosofía mena á ella;—d' ell diu que té més gloria que Colom perque mentres aquest descobrí un nou mon, aquell descobrí les sinuositats del regne de la filosofia: Colom nos mostrá les fonts de la riquesa quan Bacón nos senyalá les fonts de la sabiduria que estava amagada *in Democriti puteo*.

Aquí també vindica d' Ateisme als filosophs, no pas antichs com abans feya, sinó moderns com son Descartes, Newton, Leibnitz, Volff, Pascal y Mallebranche.

No té aquest discurs, ni la profonditat del *Commentarium*, ni lo conexement de la historia de la filosofia, es una disertació com altres mil que se n' han fetes sobre aquest mateix punt, pulida y adornada com calia y era d' esperar d' un humanista de professió en un acte solemne.

PREMI DE LA REDACCIÓ DE «LA COSTA DE LLEVANT»

LA DIADA DE SANTA CREU

Costums de la terra

I

En Peret se n' es llevat
al tocá' á Missa primera
¡y quín refregor més fort
á la cara, coll y orelles!
En jorn de Festa Major
¡fora brusa y espardenyes!
Botines de cordobá,
gech de panyo ab cotilleta,
bona armilla de felpó,
camisa blanca ab petxera,
y en lo coll un corbatí,
ab colors d' ocell d' América.
¡Avuy si que la Ció
li donará 'l *si* que espera!
¡Tants anys que ho sab y ressab
que en Peret se mor per ella!
¡Be prou que li havia dit
en los jorns de la infantesa,
quan als camps plens de rosers
pel Maig ne feyen la sega!
¡Prou ho sab, que fill estern,
sens altre dot que les eynes,
per guanyarse lo soldat
y aplegar quatre dobletes
á les pedreres y pous
ha treballat com un negre.
Ja pot comprá 'l parament
y fins l' anell de promesa,
per çó confia en Peret,

PREMI DE LA REDACCIÓ DE «LA COSTA DE LLEVANT»

LA DIADA DE SANTA CREU

Costums de la terra

I

En Peret se n' es llevat
al tocá' á Missa primera
¡y quín refregor més fort
á la cara, coll y orelles!
En jorn de Festa Major
¡fora brusa y espardenyes!
Botines de cordobá,
gech de panyo ab cotilleta,
bona armilla de felpó,
camisa blanca ab petxera,
y en lo coll un corbatí,
ab colors d' ocell d' América.
¡Avuy si que la Ció
li donará 'l *si* que espera!
¡Tants anys que ho sab y ressab
que en Peret se mor per ella!
¡Be prou que li havia dit
en los jorns de la infantesa,
quan als camps plens de rosers
pel Maig ne feyen la sega!
¡Prou ho sab, que fill estern,
sens altre dot que les eynes,
per guanyarse lo soldat
y aplegar quatre dobletes
á les pedreres y pous
ha treballat com un negre.
Ja pot comprá 'l parament
y fins l' anell de promesa,
per çó confia en Peret,

que seguint usançes velles
al ésser l' hora del ball
la Ció l' anirá á treure, (1)
per ballar lo Vals primer,
tot fentli del cor entrega.

II

Tantost han tocat les tres
y la plaça ja está plena;
tot Cabrils si es tirat
per les balles de la Festa.
Ab les cadires y banchs
grossa rodona s' es feta,
los qui no hi caben sentats
s' hi posen drets al darrera;
los qui no ho veuen prou bé,
damunt les pedres s' axequen,
y los més espabilats
dalt dels grahons de l' esglesia.
¡Y quín bé de Deu de goig
per la plaça rialleja!
Hi ha taronges á desdir,
orxata, anís y aygua fresca;
grans parades de torrat,
bon tablado per l' orquesta.
y en ies cares de tothom,
l' alegria de les festes.

En Peret ab sos companys
amunt y avall se passeja,
guaytant la gentil Ció,
qui ab ses amigues conversa,
qui 'l mira de cua d' ull,
tot fentli la rialleta.
Si 'l minyó va repuntat,
ella tampoch resta enrera;
faldellí de tornassol,
giponet de satí negre;
encreuat dessobre 'l pit
mocador brodat ab sedes;
uns ullets com dos estels,
una boca de cirera,
escayenta morenor,

(1) En lo poblet de Cabrils, de nostra costa de Llevant, (notable per sos camps de rosers, dels que pel Maig se 'n cull gran quantitat de flors pera la elaboració del aygua de roses) en lo dia de la Festa Maior, que s' escau per Santa Creu, es tradicional costúm que en lo ball de la tarda, les noyes vagen á traure 'ls minyons á ballar; obsequi que en lo ball de la nit ells los hi tornen.

ben fornida cabellera,
y un va y vé de tot son cos,
que al qui la mira enlluherna.
Mes la cobla, ¡Válgans Deu!
¡Be n' es prou de cançonera!
En Peret estarrufat,
cerca lloch al primer rengle.
¡Que 'l veja bé la Ció,
que 'l veja bé que l' espera!
Los músichs rompen d' un colp,
ab ses tonades alegres;
la Ció se 'n va vers ell,
mes de sopte torna enrera,
que n' ha vist l' hereu Feliu,
y per la dança 'l va á treure.
Lo minyó sent gel al cor,
y fogarada á la testa;
veu les comares parlar,
y mitg riure les donzelles,
la plaça bullint de gent,
lo voltar de les parelles,
y entre mitg la pols del ball
y 'ls refilets de la orquesta,
les ilusions de son cor
escarnides y malmeses.
¡Diada de Santa Creu
á l' auba tan riallera!
¡diada de Santa Creu,
infantadora de penes!
Qui está alegre cerca 'l sol,
les dolors cerquen tenebres,
ab elles arrecerat
en Peret surt al ser vespre.
A Vilassar vá de dret;
á trobá 'l patró Lloberes:
—M' han dit que á punta de jorn
vos en anau cap América.
¡Dexáume un recó de nau
hon no torne á veure terra,
hon entre la mar y 'l cel
hi puga cabre ma pena!
¡Ay, roserars de Cabrils!
¡Ay, pobreta mare meva!

Febrer de 1895.

PRIMER ACCÈSSIT AL PREMI DE LA REDACCIÓ DE «LA COSTA DE LLEVANT»

LA ÈPOCA MES RICA DE LA MARINA CATALANA

Tempora mutantur
et nos mutamur in illis.

I

Fá una trentena d' anys que la costa de llevant de Catalunya donava goig per la riquesa dels pobles, qui á poca distancia uns dels altres, formaven á manera d' un rosari de grans d' or, estenentse desde la platja fins á les serres vehines, y essent la admiració del foraster per la bellesa de les cases y magnificencia en les festes major .

Certament que cap festa de Barcelona podia compararse en quant á grandiositat en los envelats, luxo en totes les funcions y riquesa en los vestits de les noyes, com les molt anomenades festes de Sant Pere en el Masnou, Sant Joan en Vilassar y Santa Cristina en Lloret.

Solament la alegria dominava en los pintoreschs pobles de la costa llevantina, alegria filla de la abundancia y riquesa que produhia lo comerç marítim. En ells, no hi havia que cercarhi pas advocats, notaris ni altres estaments entre sos fills, puix la mar los cridava á tots: tot just se sabien posar les sabates, com se sol dir, que ja s' embarcaven de *noy de cambra* en lo barco del pare, del germá ó de algú altri de la familia. Arribats als 15 anys, entraven al estudi de pilots, ja sia á Barcelona ab lo mestre Maristany ó ab lo sabi Calvet y altres estudiaven en la escola que tenia á Arenys de Mar lo no menys conegut mestre Farrutxa.

Los jóvens qui no sentien vocació per seguir la vida perillosa del marí, no per axó se quedaven en lo poble, sinó que al arribar á 12 ó 15 anys algun parent los portava de passatge á algun punt d' América, recomenats á paysans seus ó potser també parents establerts allí, de manera que may quedaven abandonats sense colocació.

De axó resultava que los pobles se componien en general de un veynat de dones en una gran majoria, puix los hómens, tots estaven ó quedats á la América, ó navegant, trobantse solament en lo poble com de pas, ó transeunts, apart dels qui ja havien guanyat un capital, sia en lo comerç ó manant barco y allavors se *retiraven*, essent lo seu primer cuydado ferse construir una casa ab tot esbarjo.

Tant era axís com esplique, que en alguns pobles, com per exemple lo de Lloret,

hi havia dos passeigs, un, dit dels americans, que era lo camí de Blanes, y l' altre lo de la platja anomenat passeig dels capitans.

La riquesa que arribá á tenir la costa de llevant de Catalunya era fabulosa. Com á cálcul aproximat podém dir que solament cada un dels tres pobles, Masnou, Vilassar y Lloret, arribaren á tenir 200 barcos de *carrera d' América*, qual cost aproximat era de 15,000 duros, y ademés portaven com á capital de espedició ó fondo, uns 5,000 duros, de manera que cada barco venia representat per un capital de 20,000 duros, que multiplicats per 600 barcos, sumaven 12.000,000 de duros, quantitat molt respectable, y que tandebó no se hagués perdut miserablement en sa major part, com dirém més endevant.

No hi ha més que figurarse que aqueix gros capital, terme mitg, guanyava un 15, 20, 30 per cent y ab moltíssima freqüencia arribaven barcos que repartien lo 60 y 80 per cent. Peró posém com á terme mitg lo 20 per cent, que no es exagerar, y nos resulta una entrada de dos milions y quatre cents mil duros, solament com á benefici.

Veritat es, que una bona part del capital dels barcos lo tenien comerciants de Barcelona y de América per tenir assegurada axís la consignació, peró de totes maneres lo numerari que cada any entrava en nostra costa llevantina era molt gran, y sols axís se pot esplicar lo desenrotllo que prengueren los pobles, la riquesa de sa edificació y fortunes que s' hi feren.

Ademés, donava vida nova á aqueix quadro tan hermós la construcció naval. Tots los barcos eren fets en los astillers de nostra costa, adquirint bona fama lo mestre *Pá-y-alls* de Lloret y lo *Noy Bagé* de Blanes. La construcció catalana ha desaparegut ja, quedant solament pochs barcos d' aquell temps, que allavors eren *paquets* y avuy fan lo petit cabotatge. *Sic transit gloria mundi.*

Com que la navegació donava bon interés, á causa del dret diferencial de bandera que regnava en nostre ser económich, los barcos se construien á tot cost, y per axó resultaven més cars que los estrangers, fets més d' especulació; los nostres tenien les obres vives del millor roure del Pirineu y tota la part de perneria era de coure, axís com lo forro. Peró també hi ha que dir, que axís com los barcos estrangers als 20 anys ja no 's podien aguantar, los nostres eren roques, puix lo roure del Pirineu dins de l' aygua se arriba á empedrehir, essent incorruptible.

En lo port de Barcelona se han desfet barcos de més de 40 anys de vida, que tenien los fondós tan sans com lo dia en que varen entrar al aygua per primera vegada.

Los temps han cambiat, lo vapor y la electricitat han girat radicalment lo modo d' esser del comerç y del transport maritim, matant á nostra antiga marina de vela y cosa pitjor ¡la *bolsa*, la malehida *bolsa* se n' ha dut los estalvis, la riquesa guanyada per tres generacions de marins!

II

En 1830 formaven la marina catalana de la *carrera* de América uns 20 barcos, entre bergantins, pollacres y pollacres-goletes, no faltant algun atrevit falutxo, que aná á ensenyar al Nou Mon la vela llatina desconeguda en aquells mars. Lo tonelatge de aquells barcos era de 80 á 150 tonelades com á terme mitg, haventnhi alguns de 200 y 250. En la colecció del *Diari de Barcelona* de 1834, trobám entrats en nostre port, lo quetxe *Virgen del Carmen* de 64 tonelades, procedent de Aguadilla; la pollacra *San José*, de 60 tonelades, procedent de Pernambuco; la pollacra *Santiago*, de 60 tonelades, procedent de Puerto Rico; la pollacra *Carmen*, de 48 to-

nelades, procedent del Brasil, etc., essent d' admirar com los nostres avis corrían los temporals del Atlántich ab barquets tan petits y ab lo endarreriment de la Hidrografía allavors, lo que demostra lo seu valor y geni mariner.

Entre los barcos més grans entrats en 1834 en lo port de Barcelona, hi llegím los noms del berganti *Cristina*, de 200 tonelades, procedent de la Habana; la fragata *Amistad*, de 326 tonelades; lo berganti *Dario*, de 237 tonelades; y lo barco més grandiós d' aquell temps, la fragata *Constancia*, de 561 tonelades, que la manava Don Lluis Totosaus.

Advertesch que nos referím á la tonelada oficial de la época, qual capacitat era de 70'19 peus cúbichs de Burgos.

Los nostres barcos de vela eren verdaderes factories comercials, essent lo capitá á manera de gerent de una societat anónima composta de molts accionistes que interessaven en lo barco y en lo negoci.

Quan un Pilot volía comprar ó fer construir un barco, de lo que en llenguatge técnich se 'n deya, *voler habilitarse*, buscava socis pera que interessessen per un capital igual al cost del barco, dividintse aqueix capital en fraccions iguals de 750 duros, de les que ne deyen *parts;* y altres fraccions més petites de 300 duros cada una, anomenades *motes*, les quals se subdividíen en *mitges-motes* de 150 duros.

Aqueix organisme social ja lo trobám escrit en lo capitol 46 del Llibre del Consulat de Catalunya, que diu:

«Com lo Senyor de la nau ó del leny començará á fer la nau, ó volrá fer parts, ell deu diz é fér entenent als personers (1) de cuantas parts la fará, é de quin grant, é cuant haurá en plá, en cuant haurá en sentina, é quant obrirá, (2) é quant haurá per carena» (3).

Llegint lo dit Llibre del Consulat, axis com los articles de altres códichs antichs que estampa la edició bilingue de aquest Llibre, publicada en 1791; com també lo Códich de les costums de Tortosa, se observa una gran analogía entre la lletra de totes les lleys marítimes antigues y les costums marítimes de nostra costa de llevant, fent presumir que aquexes costums de la Marina catalana se han conservat per tradició, á pesar de la decadencia mercantil del pays, á través del llarch periodo de temps que vá desde la unió de les dues corones de Aragó y Castella fins la época que començám.

Essent les *accions*, es á dir *parts*, *motes* y *mitges-motes*, relativament de poca válua, resultava que lo capitá qui comptava ab nombrosa familia y amichs aviat cubria lo valor del barco, quedantse ab una ó més *parts* cada un dels seus parents y amichs, y com que 'l negoci marítim era allavors molt segur, y molt acreditada la honradés de nostra gent de mar, veus aquí perque sempre hi havía diner á punt per *habilitar* á qualsevol jove pilot.

Altra condició ventatjosa resultava, y era que, quasi be totes les *parts* y *motes* se suscrivíen en lo mateix poble de hon era fill lo capitá-gerent, aumentant la confiança mútua en lo negoci y essent molt beneficiós per lo poble, ahon anaven á parar los guanys. Y si per desgracia naufragava algun barco, la perdua que sofría cada soci ó *motista* no era molt crescuda relativament, puix que, en general, no se acostumava á interessar fortes sumes en un sol barco, estimantse més repartir lo capital en *parts* y *motes* de diferents barcos, y axís tením que per tan judiciós sistema, la perdua que podía resultar per lo naufragi de un barco, quedava compensada per los beneficis que portaven los altres barcos.

(1) *Personers*, son los sócis del negoci.
(2) *Obrirá*, vol dir manga.
(3) Axó vol dir puntal.

hi havia dos passeigs, un, dit dels americans, que era lo camí de Blanes, y l' altre lo de la platja anomenat passeig dels capitans.

La riquesa que arribá á tenir la costa de llevant de Catalunya era fabulosa. Com á cálcul aproximat podém dir que solament cada un dels tres pobles, Masnou, Vilassar y Lloret, arribaren á tenir 200 barcos de *carrera d' América*, qual cost aproximat era de 15,000 duros, y ademés portaven com á capital de espedició ó fondo, uns 5,000 duros, de manera que cada barco venia representat per un capital de 20,000 duros, que multiplicats per 600 barcos, sumaven 12.000,000 de duros, quantitat molt respectable, y que tandebó no se hagués perdut miserablement en sa major part, com dirém més endevant.

No hi ha més que figurarse que aqueix gros capital, terme mitg, guanyava un 15, 20, 30 per cent y ab moltíssima freqüencia arribaven barcos que repartien lo 60 y 80 per cent. Peró posém com á terme mitg lo 20 per cent, que no es exagerar, y nos resulta una entrada de dos milions y quatre cents mil duros, solament com á benefici.

Veritat es, que una bona part del capital dels barcos lo tenien comerciants de Barcelona y de América per tenir assegurada axís la consignació, peró de totes maneres lo numerari que cada any entrava en nostra costa llevantina era molt gran, y sols axis se pot esplicar lo desenrotllo que prengueren los pobles, la riquesa de sa edificació y fortunes que s' hi feren.

Ademés, donava vida nova á aqueix quadro tan hermós la construcció naval. Tots los barcos eren fets en los astillers de nostra costa, adquirint bona fama lo mestre *Pá-y-alls* de Lloret y lo *Noy Bagé* de Blanes. La construcció catalana ha desaparegut ja, quedant solament pochs barcos d' aquell temps, que allavors eren *paquets* y avuy fan lo petit cabotatge. *Sic transit gloria mundi.*

Com que la navegació donava bon interés, á causa del dret diferencial de bandera que regnava en nostre ser económich, los barcos se construien á tot cost, y per axó resultaven més cars que los estrangers, fets més d' especulació; los nostres tenien les obres vives del millor roure del Pirineu y tota la part de perneria era de coure, axís com lo forro. Peró també hi ha que dir, que axís com los barcos estrangers als 20 anys ja no 's podien aguantar, los nostres eren roques, puix lo roure del Pirineu dins de l' aygua se arriba á empedrehir, essent incorruptible.

En lo port de Barcelona se han desfet barcos de més de 40 anys de vida, que tenien los fondós tan sans com lo dia en que varen entrar al aygua per primera vegada.

Los temps han cambiat, lo vapor y la electricitat han girat radicalment lo modo d' esser del comerç y del transport marítim, matant á nostra antiga marina de vela y cosa pitjor ¡la *bolsa*, la malehida *bolsa* se n' ha dut los estalvis, la riquesa guanyada per tres generacions de marins!

II

En 1830 formaven la marina catalana de la *carrera* de América uns 20 barcos entre bergantins, pollacres y pollacres-goletes, no faltant algun atrevit falutxo, q[illegible] aná á ensenyar al Nou Mon la vela llatina desconeguda en aquells mars. [illegible] latge de aquells barcos era de 80 á 150 tonelades com á terme mitg, h[illegible] guns de 200 y 250. En la colecció del *Diari de Barcelona* de 183[illegible] en nostre port, lo quetxe *Virgen del Carmen* de 64 tonelades, pr[illegible] lla; la pollacra *San José*, de 60 tonelades, procedent de Pe[illegible] *Santiago*, de 60 tonelades, procedent de Puerto Rico; la po[illegible]

dels

nostres

apors

de les

que 'l ne-

avuy son

nica la

pobles del

que floria la

y exi-

avuy están

y d' esti-

Peró entenem

potser ofe-

tan sovint

un barco

Estats-Units, Fili-

tan riques

que son porta-

pollacres y

al temps

hi havia dos passeigs, un, dit dels americans, que era lo camí de Blanes, y l' altre lo de la platja anomenat passeig dels capitans.

La riquesa que arribá á tenir la costa de llevant de Catalunya era fabulosa. Com á cálcul aproximat podém dir que solament cada un dels tres pobles, Masnou, Vilassar y Lloret, arribaren á tenir 200 barcos de *carrera d' América*, qual cost aproximat era de 15,000 duros, y ademés portaven com á capital de espedició ó fondo, uns 5,000 duros, de manera que cada barco venia representat per un capital de 20,000 duros, que multiplicats per 600 barcos, sumaven 12.000,000 de duros, quantitat molt respectable, y que tandebó no se hagués perdut miserablement en sa major part, com dirém més endevant.

No hi ha més que figurarse que aqueix gros capital, terme mitg, guanyava un 15, 20, 30 per cent y ab moltíssima freqüencia arribaven barcos que repartien lo 60 y 80 per cent. Peró posém com á terme mitg lo 20 per cent, que no es exagerar, y nos resulta una entrada de dos milions y quatre cents mil duros, solament com á benefici.

Veritat es, que una bona part del capital dels barcos lo tenien comerciants de Barcelona y de América per tenir assegurada axís la consignació, peró de totes maneres lo numerari que cada any entrava en nostra costa llevantina era molt gran, y sols axís se pot esplicar lo desenrotllo que prengueren los pobles, la riquesa de sa edificació y fortunes que s' hi feren.

Ademés, donava vida nova á aqueix quadro tan hermós la construcció naval. Tots los barcos eren fets en los astillers de nostra costa, adquirint bona fama lo mestre *Pá-y-alls* de Lloret y lo *Noy Bagé* de Blanes. La construcció catalana ha desaparegut ja, quedant solament pochs barcos d' aquell temps, que allavors eren *paquets* y avuy fan lo petit cabotatge. *Sic transit gloria mundi.*

Com que la navegació donava bon interés, á causa del dret diferencial de bandera que regnava en nostre ser económich, los barcos se construien á tot cost, y per axó resultaven més cars que los estrangers, fets més d' especulació; los nostres tenien les obres vives del millor roure del Pirineu y tota la part de perneria era de coure, axís com lo forro. Peró també hi ha que dir, que axís com los barcos estrangers als 20 anys ja no 's podien aguantar, los nostres eren roques, puix lo roure del Pirineu dins de l' aygua se arriba á empedrehir, essent incorruptible.

En lo port de Barcelona se han desfet barcos de més de 40 anys de vida, que tenien los fondós tan sans com lo dia en que varen entrar al aygua per primera vegada.

Los temps han cambiat, lo vapor y la electricitat han girat radicalment lo modo d' esser del comerç y del transport maritim, matant á nostra antiga marina de vela y cosa pitjor ¡la *bolsa*, la malehida *bolsa* se n' ha dut los estalvis, la riquesa guanyada per tres generacions de marins!

II

En 1830 formaven la marina catalana de la *carrera* de América uns 20 barcos, entre bergantins, pollacres y pollacres-goletes, no faltant algun atrevit falutxo, que aná á ensenyar al Nou Mon la vela llatina desconeguda en aquells mars. Lo tonelatge de aquells barcos era de 80 á 150 tonelades com á terme mitg, haventnhi alguns de 200 y 250. En la colecció del *Diari de Barcelona* de 1834, trobám entrats en nostre port, lo quetxe *Virgen del Carmen* de 64 tonelades, procedent de Aguadilla; la pollacra *San José*, de 60 tonelades, procedent de Pernambuco; la pollacra *Santiago*, de 60 tonelades, procedent de Puerto Rico; la pollacra *Carmen*, de 48 to-

nelades, procedent del Brasil, etc., essent d' admirar com los nostres avis corrien los temporals del Atlántich ab barquets tan petits y ab lo endarreriment de la Hidrografía allavors, lo que demostra lo seu valor y geni mariner.

Entre los barcos més grans entrats en 1834 en lo port de Barcelona, hi llegím los noms del berganti *Cristina*, de 200 tonelades, procedent de la Habana; la fragata *Amistad*, de 326 tonelades; lo bergantí *Dario*, de 237 tonelades; y lo barco més grandiós d' aquell temps, la fragata *Constancia*, de 561 tonelades, que la manava Don Lluis Totosaus.

Advertesch que nos referím á la tonelada oficial de la época, qual capacitat era de 70'19 peus cúbichs de Burgos.

Los nostres barcos de vela eren verdaderes factories comercials, essent lo capitá á manera de gerent de una societat anónima composta de molts accionistes que interessaven en lo barco y en lo negoci.

Quan un Pilot volía comprar ó fer construir un barco, de lo que en llenguatge técnich se 'n deya, *voler habilitarse*, buscava socis pera que interessessen per un capital igual al cost del barco, dividintse aqueix capital en fraccions iguals de 750 duros, de les que ne deyen *parts;* y altres fraccions més petites de 300 duros cada una, anomenades *motes*, les quals se subdividíen en *mitges-motes* de 150 duros.

Aqueix organisme social ja lo trobám escrit en lo capitol 46 del Llibre del Consulat de Catalunya, que diu:

«Com lo Senyor de la nau ó del leny començará á fer la nau, ó volrá fer parts, ell deu diz é fér entenent als personers (1) de cuantas parts la fará, é de quin grant, é cuant haurá en plá, en cuant haurá en sentina, é quant obrirá, (2) é quant haurá per carena» (3).

Llegint lo dit Llibre del Consulat, axis com los articles de altres códichs antichs que estampa la edició bilingue de aquest Llibre, publicada en 1791; com també lo Códich de les costums de Tortosa, se observa una gran analogía entre la lletra de totes les lleys marítimes antigues y les costums marítimes de nostra costa de llevant, fent presumir que aquexes costums de la Marina catalana se han conservat per tradició, á pesar de la decadencia mercantil del pays, á través del llarch periodo de temps que vá desde la unió de les dues corones de Aragó y Castella fins la época que començám.

Essent les *accions*, es á dir *parts, motes* y *mitges-motes*, relativament de poca válua, resultava que lo capitá qui comptava ab nombrosa familia y amichs aviat cubria lo valor del barco, quedantse ab una ó més *parts* cada un dels seus parents y amichs, y com que 'l negoci marítim era allavors molt segur, y molt acreditada la honradés de nostra gent de mar, veus aquí perque sempre hi havía diner á punt per *habilitar* á qualsevol jove pilot.

Altra condició ventatjosa resultava, y era que, quasi be totes les *parts* y *motes* se suscrivíen en lo mateix poble de hon era fill lo capitá-gerent, aumentant la confiança mútua en lo negoci y essent molt beneficiós per lo poble, ahon anaven á parar los guanys. Y si per desgracia naufragava algun barco, la perdua que sofria cada soci ó *motista* no era molt crescuda relativament, puix que, en general, no se acostumava á interessar fortes sumes en un sol barco, estimantse més repartir lo capital en *parts* y *motes* de diferents barcos, y axís tením que per tan judiciós sistema, la perdua que podía resultar per lo naufragi de un barco, quedava compensada per los beneficis que portaven los altres barcos.

(1) *Personers*, son los sócis del negoci.
(2) *Obrirá*, vol dir manga.
(3) Axó vol dir puntal.

Dels socis qui tenien *parts* del barco, se deya que interessaven en la fusta. Per axó les *parts* se conexíen ab lo nom de *parts de fusta*.

Ademés del capital ó valor, del barco, lo capitá buscava altres socis pera reunir un segon capital destinat al negoci marítim, axó es, á la compra de cargaments; capital que portava lo nom de *fondo de espedició*, y se dividia en *motes* de 300 duros, y *mitges-motes* de valor de 150 duros.

Ademés de aquexes accions reals, que formaven lo capital de la *fusta* y del *fondo*, n' hi havia d' altres figurades que cobraven un interés igual que les primeres. Al casco del barco se li senyalava una *part*, quals interessos se destinaven á la con servació y carena. Cada tripulant venia obligat á interessar una *mota*, ó sien 300 duros, y guanyava los interessos de una part, ó sien 750 duros; de manera que guanyava l' interés de la sua *mota*, y ademés l' interés de 450 duros com á retribució del seu treball. Aquexa curiosa combinació se conexia dihent que la *mota* dels mariners guanyava de *cinch* á *dos*.

Ademés, lo Pilot guanyava mitja *part* franca (sense mota), quan la navegació era per lo Mediterrani; pera Galicia, guanyava una *part* franca y ademés dues unces d' or. Quan la navegació era cap á la América, allavors lo Pilot tenia una *part* franca y ademés un salari de 20 á 25 duros al mes.

Axís, per exemple, un barquet de valor 6,000 duros, ab un *fondo* de altres 6,000 duros, tripulat per un pilot y 10 mariners, se componia de las següents accions:

8 *parts* de *fusta*.
20 *motes* de 300 duros.
10 *parts* dels mariners.
1 *part* del Pilot.
1 *part* per lo barco.

Quan los barcos embarcaren cronómetre, que en aquell temps costava de 300 á 500 duros cada un, en la liquidació de cada viatge se senyalava la ganancia de mitja *part* al amo del rellotge, qui solia ser lo capitá.

Quan, en la liquidació, al barco no se li assenyalava la *part*, allavors contribuien á la carena lo capital *fusta* y capital *fondo*, en la proporció de tres á dos.

Si lo negoci havia donat pérdues, aquexes pesaven sobre los *motistes*, no perdent res los accionistes de la *fusta;* en cambi si 's perdia lo barco salvantse la cárrega, allavors los *motistes* no perdien res, sufrint tota la pérdua los interessats en la *fusta*.

Acostumaven molts interessats en la *fusta*, no cobrar beneficis y 'ls destinaven á la *mota* ó *fondo:* y per aqueix fet, eren copropietaris de la *fusta* y *motistes* al mateix temps.

Curiosa es la legislació que regia en nostres costúms marítimes, lleys conservades per tradició y practicades ab bona fé, sense intervenció de notaris y de paper sellat, bastant la honradés de tots, feliços temps en que dominava en nostre comerç la antiga fórmula de: *veritat sabuda y bona fé guardada;* guardantse aquexa tan de veres, que bastava donar una palmada ab les dues mans perque quedás tancat un tracte comercial, obligant tan senzilla mímica com si fos la més escrupulosa escriptura de notari. Potser es una derivació de aquella fórmula la práctica que seguexen los *bolsistes* de nostra plaça, qui 's comprometen al compliment de operacions de molta importancia per la sola paraula *fét*, dita en veu alta y en públich.

Les accions, ó *parts*, *motes* y *mitges-motes*, se estenien en forma de rebut en mitges planes de paper blanch, ab la sola firma del capitá, sense cap sello, ni imprés, ni altra formalitat. Al arribar lo barco de viatge, lo capitá reunia á tots los interessats á casa seva, y moltes vegades en la platja, formant rotllo sentats sobre la blanca sorra, y allí cadascú embutxacava les ganancies pagades pel Capitá en llu-hentes dobles de quatre.

¡Quin temps més feliç! No 's veyen allavors cases per vendre, com se 'n veuen ara en los pobles de nostra costa llevantina, ni tampoch amohinaven tant als sants de la Parroquia tantes *ties* com ara, puix los jóvens pilots y mariners se casaven tots jovenets, ja que la navegació los hi produhia per mantenir bé la familia.

III

¿Per qué han passat tan bons temps?

¿Per qué no tornen?

Han passat, perque no hi havia més remey. Espanya estigué tancada económicament fins al 1868, y ab lo régimen de escessiva protecció podia fer viure la nombrosa flota de petits barquets de vela y fusta. Peró ja últimament, la vida que portava la marina era molt artificial: se imposaven los tractats de comerç, y se imposava més lo nou instrument de transport, lo barco de ferro mogut per máquina.

De axó resultá la baratura de nólits, y lo esser impossible la competencia de barquets de 500 botes contra los gegants de vapor de 4,000 y 6,000 botes.

En lo temps á que nos referím, havém carregat botes de vi per l' Habana á 10 duros una, y ara se carreguen á 2 1/2 duros.

Si en bona hora, la actual generació de Pilots, los qui han venut los barcos dels avis y dels pares, per no poder anar endevant, en compte de ficarse á la *Bolsa*, aqueix Saturno, qui s' ha engolit tan grossos capitals guanyats ab la suhor de nostres avis; se haguessen juntat, y en compte de tenir 200 barquets de 200 tonelades, ne haguessen comprat un parell de vapor en combinació ab alguna casa de comerç haurien salvat lo capital y haurien guanyat lo que guanyen los naviers de vapors trasatlántichs, que Deu n' hi dó.

Basta considerar que lo nostre tonelatge de vapor es lo quint en la llista de les marines de totes les nacions.

Veritat es que en los vapors no hi tenen cabuda 'l número de pilots que 's necessitaven per los barcos de vela, peró també hi ha que fer notar que avuy son pochs los jóvens qui 's dediquen á aquexa carrera professional.

Y quasi, quasi, podém afirmar que la única manera de remontar una mica la nostra abatuda costa de llevant, la sola manera de tornar als riallers pobles del Masnou, Premiá, Vilassar y Lloret, la riquesa y alegria del temps en que floria la marina de vela, es tornar al negoci marítim, peró, atenentse á les condicions y exigencies del progrés actual.

Veritat es, que molts capitals que abans se dedicaven á la marina, avuy están empleats en la industria, que reporta també lo seu profit, y es de alabar y d' estimular aquexa nova aplicació dels capitals de nostra costa de llevant. Peró entenem que deu estimularse ab més poderoses rahons la industria marítima que potser ofereix més aventatges, particularment en aqueix pobre pays ahon cambiám tan sovint de criteri económich. En cas de no poder fer negoci, es més fácil vendre un barco que una fábrica de una industria arruinada.

Nostres trasatlántichs solament son coneguts en les Antilles, Estats-Units, Filipines y Buenos Aires, essent lo mon tan gran, y les nostres produccions tan riques y estimades en los mercats que no conexen la nostra bandera, puix que son portades allá per naus estrangeres.

Pensar en lo dret diferencial de bandera per tornar á les antigues pollacres y bergantins, es somiar. Lo temps cambia y nosaltres havém de amotllarnos al temps.

SEGON ACCÉSSIT AL PREMI DE LA REDACCIÓ DE «LA COSTA DE LLEVANT»

TRADICIONS DE LA COSTA

Blanes.

Á EN MARIÁN SERRA

SANTS BONÓS Y MAXIMIA

Aquest epigraf no significa de cap manera, que tractám d' escriure la vida de aquests sants, qui, segons antichs cronistes, sufriren lo martiri junt ab molts altres companys, en la vila de Blanes, lo 21 d' Agost del any 156, regint lo Imperi Romá Antonino Pio; nostre obgecte no es altre que fernos ressó de la tradició popular, que á dits gloriosos mártirs se refereix.

Aquesta, no tan sols senyala la vila de Blanes com a lloch del seu naxement, sinó que fins nos diu procedien de la familia Guidois, qual descendencia s' ha perpetuat entre nosaltres, fins á nostres dies.

Respecte al lloch de son martiri, indica lo ángul del puig dit de ca 'n Ferrer, colindant ab l' antiquíssim Masecó, després Massaneda, posteriorment anomenada Puig Lladó, y en son indret, dins lo clós de la masia coneguda per La Creu Cuberta, s' hi axecá en commemoració de aquell infaust succés, una creu de pedra de forma octogonal, ab una basa per l' estil de les de terme generalment conegudes, composta de quatre esglahons de igual forma; de la que avuy tan sols se 'n conserva 'l tronch y part de la basa.

Fou destruyda segons la propia tradició per un llamp que en ella caygué, suposança que en part justifiquen determinades senyals gravades en la pedra, senyals de violencia, que no ha pogut esborrar la má del temps.

Afegeix la mentada tradició, que moriren en la foguera, y que llurs cendres, per voler de Deu, á fí de que no poguessen esser profanades, se les ne dugué 'l vent arribant á Llagostera; en qual població havent sigut cuidadosament recullides pels creyents, foren depositades en la Esglesia Parroquial devall l' altar de St. Antoni, junt ab lo cos de Sant Feliu, ahon encara actualment se veneren.

SEGON ACCÉSSIT AL PREMI DE LA REDACCIÓ DE «LA COSTA DE LLEVANT»

TRADICIONS DE LA COSTA

Blanes.

À EN MARIÁN SERRA

SANTS BONÓS Y MAXIMIA

Aquest epigraf no significa de cap manera, que tractám d' escriure la vida de aquests sants, qui, segons antichs cronistes, sufriren lo martiri junt ab molts altres companys, en la vila de Blanes, lo 21 d' Agost del any 156, regint lo Imperi Romá Antonino Pio; nostre obgecte no es altre que fernos ressó de la tradició popular, que á dits gloriosos mártirs se refereix.

Aquesta, no tan sols senyala la vila de Blanes com a lloch del seu naxement, sinó que fins nos diu procedien de la familia Guidois, qual descendencia s' ha perpetuat entre nosaltres, fins á nostres dies.

Respecte al lloch de son martiri, indica lo ángul del puig dit de ca 'n Ferrer, colindant ab l' antiquíssim Masecó, després Massaneda, posteriorment anomenada Puig Lladó, y en son indret, dins lo clós de la masia coneguda per La Creu Cuberta, s' hi axecá en commemoració de aquell infaust succés, una creu de pedra de forma octogonal, ab una basa per l' estil de les de terme generalment conegudes, composta de quatre esglahons de igual forma; de la que avuy tan sols se 'n conserva 'l tronch y part de la basa.

Fou destruyda segons la propia tradició per un llamp que en ella caygué, suposança que en part justifiquen determinades senyals gravades en la pedra, senyals de violencia, que no ha pogut esborrar la má del temps.

Afegeix la mentada tradició, que moriren en la foguera, y que llurs cendres, per voler de Deu, á fí de que no poguessen esser profanades, se les ne dugué 'l vent arribant á Llagostera; en qual població havent sigut cuidadosament recullides pels creyents, foren depositades en la Esglesia Parroquial devall l' altar de St. Antoni, junt ab lo cos de Sant Feliu, ahon encara actualment se veneren.

LA CAPELLETA DE SANT VICENS

Sabut es, que son varies les poblacions de Catalunya, que la tradició senyala com á punts visitats per Sant Vicens Ferrer.

Nostra vila, que en lo segle de la sua apostólica missió, ja tenía alguna importancia, se compta en lo nombre de aquelles.

Fá verossímil aquesta relació popular, lo fet d' haver sigut son company de predicació, lo Reverent Jofre de Blanes, de la preclara Ordre de Sant Domingo.

Dexant á part tota mena de digressions, nos limitarém á transcriure lo que la tradició 'ns relata.

Encara que no sapigám ab certesa la época de la erecció del molí de La Roca, es induptable, segons havém llegit en antichs documents, que en una forma ó altra ha vist transcórrer algunes centúries.

Passat lo riu Tordera, no distant d' aquest molí, lo Sant acompanyat d' alguns frares y nombrosa gentada, se dirigia envers la vila, faldejant los cims que tal vegada foren límits del mar en temps molt remots, y al arribar al puig conegut per d' en Ferrer, trobá que 'l poble, atret per la noticia de la seva arribada, s' agrupava confusament en un fondal immediat, ab la esperança de ohir un dels sermons ab que lograva edificar al poble cristiá, y convéncer als més empedernits juheus.

No cal dir que portant en sa companyia un fill de Blanes, á qui de tot cor preuava per ses singulars virtuts, no pogué negarse á la pretenció del poble, y allí, á la ombra d' una corpulenta alziná, 'ls dirigí una tan fervorosa plática, com totes les seves.

En l' any 1726, y per memoria d' aquell fet, s' erigí en tal lloch una capelleta ab la imatge del sant, la qual encara existeix, y fins segons havém ohit de boca d' algunes persones de avançada edat, anys endarrera s' hi celebrava un petit aplech, en lo dia de la seva festivitat.

LA UNGLADA DE LA VERGE DEL VILAR

Un francés, desertor del exércit que en 1798 invadí la provincia de Gerona, y arribá á ocupar diferentes poblacions de la matexa, dexant arreu senyals evidentes de la seva impietat, después de atravessar á peu y sofrint tota mena de privacions, les Garrotxes y la Selva, ahon en aquells temps hi havien encara boscuries impenetrables, al arribar á les immediacions del puig del Vilar, trobá un pastoret, ab qui entrá en amigable conversa.

Després de bona estona de parlar de les condicions del pays y sos habitants, com distingís al lluny una xica capelleta ombrejada per espesses oliveres, l' increpá dihentli:

—¿Quin edifici es aquell, coronat per un cloquer, bon pastor?

—¡Ah, senyor! A bon segur que visitau per primera vegada aquestes encontrades, ja que per lo vist ignorau que en ell s' hi venera la Escelsa Verge del Vilar, advocada de la comarca. Ella guarda nostres cullites; Ella 'ns ampara en nostres necessitats... Ella ho es tot per nosaltres.

Com ab una sarcástica rialla fos acullida aquesta resposta de part d' aquell desconegut, s' esforçá 'l creyent pastor en demostrarli 'ls molts miracles que Ella havia

obrat en diferentes épóques, y en benefici dels comarcans, los qui, digué, anaven de boca en boca per tots aquells encontorns.

—Y bé, digáume—objectá 'l descregut soldat ab tó de burla—¿aquesta Verge dels miracles, es feta de algun tronch de pí ó alzina, d' alguna alba del torrent proper, ó bé es la Verge del Cel en persona?

—Jo, axó ho ignoro, si bé crech que res hi há impossible pel gran poder de Deu, com nos diu cada festa 'l Senyor Rector de Blanes; no obstant, li atribuím origen celestial. Fá més de sis cents anys, la trobá en una cova voltada de enlluhernadores claredats, una jove pastora qui per aquestes immediacions guardava, tot filant, ses ovelles; fins algun jayo assegura, que es de carn y ossos com nosaltres.

—Santa ignocencia—murmurá l' incrédul desertor—y dirigintse al pastor, afegi:

—Aném, aném á la capella; que vull demostrarvos que tot lo que acabáu de referir, no passa d' ésser una grollera superstició.

Escandalitzat de semblant irreverencia, á impuls de una força irresistible, lo pastor feu la senyal de la creu, y resant devotament l' Ave María, començá á devallar envers la falda del puig, seguit de son misteriós interlocutor.

Al entrar en la capella, se senyá devotament lo pastor altra vegada, piadosa acció que no 's cuydá de imitar lo foraster, entranthi altaner é indiferent.

Arribats que foren al camaril, s' agenollá 'l primer, entregantse á la oració, mentres que lo soldat, acostantse ab impíes intencions á la Imatge, clavá en la sacratíssima cara la ungla del dit polser de la ma dreta, esclamant:

—Pí y ben pí; mira pastor. . . . .

Pero com si les paraules se li ácabassen de nuhar á la gola, estengué horroritzat los braços, cayent pres d' un desmay, als peus de la Imatge.

. . . .

Al referse de la soptada commoció, mediant los auxilis de son caritatiu company, esclamá:

—¡Infeliç de mí! la Verge ha obrat un miracle; ¡soch cego, ben cego! . . .

Durant molts anys, recorregué los carrers de la vila de Blanes, un jayet del tot cego, que demanava caritat de porta en porta.

Les velles l' ensenyaven á sos nets, dihentlos que era 'l soldat heretge, qui doná l' unglada á la santíssima faç de la Sobirana Verge del Vilar.

LA LLEVADORA

En cumpliment de les arbitraries disposicions ab que coroná sa obra iniqua lo butxí de nostres llivertats, començaren á enderrocarse algunes parts de la antigua muralla que circuia nostra vila, y de la part coneguda avuy dia per los Valls, començaren á axecarse alguns modests edificis, habitats per gent del art de la terra, que aumentats considerablement ab lo transcurs del temps, formen avuy l' anomenat Carrer del Arrabal y 'l laberint de carrerons del barri de la Salut.

En una d' aquelles modestes cases, hi vivia una pobra dona, ja de alguna edat, anomenada Llucia, qui exercia la professió de llevadora, ab la curtedat de guanys que es de suposar, atesa la calamitosa época que llavors s' atravessava.

Al cap-vespre d' una tempestuosa nit de Desembre, entrá precipitadament en sa fumosa llar, un home embolicat ab una groxuda y llarga manta de corn, qui dirigintseli ab visibles mostres de cansament, li digué:

LA CAPELLETA DE SANT VICENS

Sabut es, que son varies les poblacions de Catalunya, que la tradició senyala com á punts visitats per Sant Vicens Ferrer.

Nostra vila, que en lo segle de la sua apostólica missió, ja tenía alguna importancia, se compta en lo nombre de aquelles.

Fá verossímil aquesta relació popular, lo fet d' haver sigut son company de predicació, lo Reverent Jofre de Blanes, de la preclara Ordre de Sant Domingo.

Dexant á part tota mena de digressions, nos limitarém á transcriure lo que la tradició 'ns relata.

Encara que no sapigám ab certesa la época de la erecció del molí de La Roca, es induptable, segons havém llegit en antichs documents, que en una forma ó altra ha vist transcórrer algunes centúries.

Passat lo riu Tordera, no distant d' aquest molí, lo Sant acompanyat d' alguns frares y nombrosa gentada, se dirigia envers la vila, faldejant los cims que tal vegada foren límits del mar en temps molt remots, y al arribar al puig conegut per d' en Ferrer, trobá que 'l poble, atret per la noticia de la seva arribada, s' agrupava confusament en un fondal immediat, ab la esperança de ohir un dels sermons ab que lograva edificar al poble cristiá, y convéncer als més empedernits juheus.

No cal dir que portant en sa companyia un fill de Blanes, á qui de tot cor preuava per ses singulars virtuts, no pogué negarse á la pretenció del poble, y allí, á la ombra d' una corpulenta alziná, 'ls dirigí una tan fervorosa plática, com totes les seves.

En l' any 1726, y per memoria d' aquell fet, s' erigí en tal lloch una capelleta ab la imatge del sant, la qual encara existeix, y fins segons havém ohit de boca d' algunes persones de avançada edat, anys endarrera s' hi celebrava un petit aplech, en lo dia de la seva festivitat.

LA UNGLADA DE LA VERGE DEL VILAR

Un francés, desertor del exércit que en 1798 invadí la provincia de Gerona, y arribá á ocupar diferentes poblacions de la matexa, dexant arreu senyals evidentes de la seva impietat, després de atravessar á peu y sofrint tota mena de privacions, les Garrotxes y la Selva, ahon en aquells temps hi havien encara boscuries impenetrables, al arribar á les immediacions del puig del Vilar, trobá un pastoret, ab qui entrá en amigable conversa.

Després de bona estona de parlar de les condicions del pays y sos habitants, com distingís al lluny una xica capelleta ombrejada per espesses oliveres, l' increpá dihentli:

—¿Quin edifici es aquell, coronat per un cloquer, bon pastor?

—¡Ah, senyor! A bon segur que visitau per primera vegada aquestes encontrades, ja que per lo vist ignorau que en ell s' hi venera la Escelsa Verge del Vilar, advocada de la comarca. Ella guarda nostres cullites; Ella 'ns ampara en nostres necessitats... Ella ho es tot per nosaltres.

Com ab una sarcástica rialla fos acullida aquesta resposta de part d' aquell desconegut, s' esforçá 'l creyent pastor en demostrarli 'ls molts miracles que Ella havia

obrat en diferentes époques, y en benefici dels comarcans, los qui, digué, anaven de boca en boca per tots aquells encontorns.

—Y bé, digáume—obgectá 'l descregut soldat ab tó de burla—¿aquesta Verge dels miracles, es feta de algun tronch de pí ó alzina, d' alguna alba del torrent proper, ó bé es la Verge del Cel en persona?

—Jo, axó ho ignoro, si bé crech que res hi há impossible pel gran poder de Deu, com nos diu cada festa 'l Senyor Rector de Blanes; no obstant, li atribuim origen celestial. Fá més de sis cents anys, la trobá en una cova voltada de enlluhernadores claredats, una jove pastora qui per aquestes immediacions guardava, tot filant, ses ovelles; fins algun jayo assegura, que es de carn y ossos com nosaltres.

—Santa ignocencia—murmurá l' incrédul desertor—y dirigintse al pastor, afegí:

—Aném, aném á la capella; que vull demostrarvos que tot lo que acabáu de referir, no passa d' ésser una grollera superstició.

Escandalitzat de semblant irreverencia, á impuls de una força irresistible, lo pastor feu la senyal de la creu, y resant devotament l' Ave María, començá á devallar envers la falda del puig, seguit de son misteriós interlocutor.

Al entrar en la capella, se senyá devotament lo pastor altra vegada, piadosa acció que no 's cuydá de imitar lo foraster, entranthi altaner é indiferent.

Arribats que foren al camaril, s' agenollá 'l primer, entregantse á la oració, mentres que lo soldat, acostantse ab impíes intencions á la Imatge, clavá en la sacratíssima cara la ungla del dit polser de la ma dreta, esclamant:

—Pí y ben pí; mira pastor. . . . .

Pero com si les paraules se li acabassen de nuhar á la gola, estengué horroritzat los braços, cayent pres d' un desmay, als peus de la Imatge.

. . . .

Al referse de la soptada commoció, mediant los auxilis de son caritatiu company, esclamá:

—¡Infeliç de mí! la Verge ha obrat un miracle; ¡soch cego, ben cego! . . .

Durant molts anys, recorregué los carrers de la vila de Blanes, un jayet del tot cego, que demanava caritat de porta en porta.

Les velles l' ensenyaven á sos nets, dihentlos que era 'l soldat heretge, qui doná l' unglada á la santíssima faç de la Sobirana Verge del Vilar.

LA LLEVADORA

En cumpliment de les arbitraries disposicions ab que coroná sa obra iniqua lo butxí de nostres llivertats, començaren á enderrocarse algunes parts de la antigua muralla que circuia nostra vila, y de la part coneguda avuy dia per los Valls, començaren á axecarse alguns modests edificis, habitats per gent del art de la terra, que aumentats considerablement ab lo transcurs del temps, formen avuy l' anomenat Carrer del Arrabal y 'l laberint de carrerons del barri de la Salut.

En una d' aquelles modestes cases, hi vivia una pobra dona, ja de alguna edat, anomenada Llucia, qui exercia la professió de llevadora, ab la curtedat de guanys que es de suposar, atesa la calamitosa época que llavors s' atravessava.

Al cap-vespre d' una tempestuosa nit de Desembre, entrá precipitadament en sa fumosa llar, un home embolicat ab una groxuda y llarga manta de corn, qui dirigintseli ab visibles mostres de cansament, li digué:

LA CAPELLETA DE SANT VICEN

Sabut es, que son varies les poblacions de Catalunya, que la tr
á punts visitats per Sant Vicens Ferrer.

Nostra vila, que en lo segle de la sua apostólica missió, ja
tancia, se compta en lo nombre de aquelles.

Fá verossímil aquesta relació popular, lo fet d' haver sigu
dicació, lo Reverent Jofre de Blanes, de la preclara Ordre d

Dexant á part tota mena de digressions, nos limitar
tradició 'ns relata.

Encara que no sapigám ab certesa la época de la erec
induptable, segons havém llegit en antichs documents,
vist transcórrer algunes centúries.

Passat lo riu Tordera, no distant d' aquest moli,
frares y nombrosa gentada, se dirigia envers la vila,
gada foren límits del mar en temps molt remots,
d' en Ferrer, trobá que 'l poble, atret per la notici
confusament en un fondal immediat, ab la esp
que lograva edificar al poble cristiá, y convénc

No cal dir que portant en sa companyia un fill
per ses singulars virtuts, no pogué negars
ombra d' una corpulenta alzina, 'ls dirigí un
seves.

En l' any 1726, y per memoria d' aquell
ab la imatge del sant, la qual encara exis
d' algunes persones de avançada edat, an
en lo dia de la seva festivitat.

LA UNGLADA DE

Un francés, desertor del exércit
arribá á ocupar diferentes poblacio
de la seva impietat, després de
les Garrotxes y la Selva, al
trables, al arribar á les
entrá en amigable convers

Després de bona estona
distingís al lluny una
hentli:

—¿Quin edifici es aqu

—¡Ah, senyor! A
des, ja que per lo
advocada de la com
cessitats... Ella ho
Com ab una
conseguit, s'

colp á la porta, que 'ls posá ab sobresalt; després d' aquell un
en Joan, l' hereu, se decidí anar á veure qui demanava;
ts, esperant saber la causa d' aquella estranya visita...
entristit, y, dirigintse ahon estava 'l jayet, axís

emoleja com fulla somorta, demana acu-
ue en altre temps degué ésser vestit,
pare?
pobres, no havém de dexar
hi fá! encara hi resta una
á nostra porta implorantnos

er aquests mons de Deu, á que

are s' havia dirigit á la porta á cer-
ients, donantli lloch en l' escó al costat
es pel fadigat romeu y li amanía lo me-

it, com per pagar á la honrada familia les
obgecte; los comptá rondalles y més rondalles,
ques, totes referents á payssos llunyans, per ells

en, seguint ab la vista fins los més lleus mohiments
qui com se deyen per son interior, ab tanta eloqüencia
it demostrava saber en ses rondalles, que no podia menys
, ó al menos un sabi de molt nom.
a nit, tots se n' anaren á sa cambra, y ab ells també lo vell
á la palliça, tot resant en veu baxa.

. . . .

al dematí, quan s' axecaren, fou en va que 'l busquessen per tot,
s amagats recons de la casa; havia desaparegut...
estrany del cas, fou, que la porta estava barrada al igual que la dexá
la barra y lo forrellach; tot estava en son lloch y ab lo major ordre, com
erior vesprada, l' escó, la pastera, les devanadores ab la troca á mitg cab-
en fi... tot igual.
Ningú sapigué donarse compte d' aquella estranya é inesplicable desaparició.....
A la hora de costum, cadascú torná á rependre lo treball interromput lo jorn
mans, y com ells, l' avia torná á devanar la començada madexa.

Al compás de antigues cançons de pura flayra de la terra, aná devanant tot lo dia, entre sí pensant: ¡Mon Deu, aquesta madexa no s' acabará may més!... ¡Be n' es de llarga!...

Mes quina no seria sa estranyesa, al veure per la vesprada, que les devanadores tenien encara 'l mateix fil que en la anterior, y ¡oh misteri! per més que tots los de la casa cabdellaren ab dalit cada dia crexent, la madexa may s' acabá, fins y tant, que aquella familia, abans pobra, hagué adquirit bon aplech de riques propietats.

A aquesta tradició, que se conserva encara en nostra vila, s' atribueix la prospeperitat de una de les families en ella més conegudes.

Mars de 1895.

—Aparelléuvos, que havém d' empendre una llarga jornada.

—¡En aquesta hora, y ab semblant temps!...

—Se tracta de socórrer á una infeliç qui 's troba en gran perill, y vos qui sou práctica en cassos com lo que motiva la meva vinguda, no podeu negarli vostra assistencia.

La llevadora, al ohir aquestes paraules, abrigantse apressuradament, li digué:

—Ja que una persona perilla, y segons diheu poden serli profitosos mos humils serveys, no hi ha vent ni pluja que me detinga; passeu endevant, bon home.

En aquesta forma, atravessaren la major part del terme, en direcció al Nort, fins que oposantlos tupida barrera un espés bosch de pins, la llevadora preguntá al guia:

—¿Ahon aném, bon home?

—No lluny d' aquí, prompte hi arribarém,—li contestá.

Y en efecte; als pochs moments s' aturá 'l guia y obrint una desgabellada porta, digué á la llevadora:

—Ja podeu entrar.

En un recó de la llar, y no lluny del banch escó, ageguda sobre un mal jaç de palla, á la feble claror del mitg apagat caliu, trobá aquesta, la pobra dona que necessitava de sa assitencia.

. . . .

Moguda á compassió, al veure la estremada miseria d' aquella familia, en havent acabat ab feliç éxit sa tasca, no volgué admetre de cap manera la acostumada paga; mes tant y tant li pregaren y més pregaren, que acceptá lo dó de una faldada de segó, present á que no 's pogué escusar de cap manera.

Acompanyada del propi guia, retorná envers la vila; al arribar á la Riera 's despedí d' ell, y una volta l' hagué perdut de vista, pensant que de res li serviria, llençá aquella faldada de segó, que ab tanta insistencia li havien obligat á acceptarlo.

Arribant á casa seva, se ficá al llit, y al despertarse, ferí sos ulls una estraordinaria lluhentor, provinenta del devantal que havia dexat damunt d' una cadira al despullarse.

Pressurosa s' axecá per veure quin era l' obgecte de tan estraordinari y fascinador brill, vegent ab gran sorpresa que les engrunes de segó que havien restat en lo devantal, s'-eren convertides en escates de puríssim or...

Fou en vá que corregués al lloch ahon en mal' hora llençá la preciosa cárrega; havia desaparegut per complert.

No obstant, ab les escates que reculli en lo devantal, pogué comprar la xica y modesta casa ahon habitava, en lo sobre-dit Carrer dels Valls.

LA MADEXA

Era una nit pahorosa del gelat hivern, lo mestral udolant se filtrava per les esquerdes de les esvinçades portes; totes les families al voltant de la llar y entorn dels vellets de nevada cabellera, resaven lo rosari, tradició y gloria de la nostra estimada Catalunya.

La familia Ferrer, qui pertenexia al estament menestral, també com les demés de la vila, ja llevada la taula y resat lo rosari, escoltava de un jayet de blanca cabellera, l' avi de la casa, les glorioses gestes del passat; la quitxalleta ohia d' aquells llavis tot veritat, les sempre dolces recordances de la historia patria, embadalida y riallera; l' ávia en un recó anava devanant una troca, que poch á poquet capdellava, de tant en tant, fent petar una bacayneta; tot era pau y tranquilitat.

De sopte, soná un colp á la porta, que 'ls posá ab sobresalt; després d' aquell un altre y un altre, fins que en Joan, l' hereu, se decidí anar á veure qui demanava; tots restaren muts é impacients, esperant saber la causa d' aquella estranya visita...

Poch després, l' hereu entrá entristit, y, dirigintse ahon estava 'l jayet, axís digué:

—Pare, un vell y pobre romeu, qui tremoleja com fulla somorta, demana aculliment, si 'l vegesseu ¡infelíç!... porta tot lo que en altre temps degué ésser vestit, cubert de gelats borrallons de neu... ¿Qué li diré, pare?

—Díguesli que entre, fill meu, puix encara que pobres, no havém de dexar d' esser caritatius; la pastera es quasi buyda, peró ¡qué hi fá! encara hi resta una llesca de pá per aquest desvalgut romeu, qui s' arriba á nostra porta implorantnos llar y una almoyneta.

Ab lo temps que fá, no es cas de dexarló anar per aquests mons de Deu, á que reste mort de fam y de fret.

En Joan, qui á la primera indicació de son pare s' havia dirigit á la porta á cercar al mendicant, entrá ab ell als pochs moments, donantli lloch en l' escó al costat del avi de la casa, mentres la noya feya sopes pel fadigat romeu y li amanía lo menester.

Després d' haver sopat, lo mendicant, com per pagar á la honrada familia les atencions y caritat de que havia sigut obgecte; los comptá rondalles y més rondalles, tristes y alegres, reals y parabóliques, totes referents á payssos llunyans, per ells totalment desconeguts.

Embadalits tots l' escoltaren, seguint ab la vista fins los més lleus mohiments d' aquell estrany visitant, lo qui com se deyen per son interior, ab tanta eloqüencia s' esplicava, y tant y tant demostrava saber en ses rondalles, que no podia menys d' ésser un enviat de Deu, ó al menos un sabi de molt nom.

L' avi doná 'l bona nit, tots se n' anaren á sa cambra, y ab ells també lo vell romeu, qui se 'n pujá á la palliça, tot resant en veu baxa.

. . . .

Al sendemá al dematí, quan s' axecaren, fou en va que 'l busquessen per tot, fins per los més amagats recons de la casa; havia desaparegut...

Y lo més estrany del cas, fou, que la porta estava barrada al igual que la dexá l' hereu, ab la barra y lo forrellach; tot estava en son lloch y ab lo major ordre, com en la anterior vesprada, l' escó, la pastera, les devanadores ab la troca á mitg cabdellar; en fí... tot igual.

Ningú sapigué donarse compte d' aquella estranya é inesplicable desaparició.....

A la hora de costum, cadascú torná á rependre lo treball interromput lo jorn abans, y com ells, l' avia torná á devanar la començada madexa.

Al compás de antigues cançons de pura flayra de la terra, aná devanant tot lo dia, entre sí pensant: ¡Mon Deu, aquesta madexa no s' acabará may més!... ¡Be n' es de llarga!...

Mes quina no seria sa estranyesa, al veure per la vesprada, que les devanadores tenien encara 'l mateix fil que en la anterior, y ¡oh misteri! per més que tots los de la casa cabdellaren ab dalit cada dia crexent, la madexa may s' acabá, fins y tant, que aquella familia, abans pobra, hagué adquirit bon aplech de riques propietats.

A aquesta tradició, que se conserva encara en nostra vila, s' atribueix la prospeperitat de una de les families en ella més conegudes.

Mars de 1895.

PREMI DE D. JOAN MILLET, PRESIDENT DEL «ORFEÓ CATALÀ»

DE LA TERRA

Vetllant.

I

Los fills d' aquesta terra
may l' agre 'n perderém.
La patria es una mare,
com mare l' estiméni.
Deu no n' ha fetes dues,
y d' altra no 'n volém.
Ni baratém de mare,
ni ab patries trafiquém.

II

Al pit d' aquesta terra
tan be 'ns hi hem alletat,
que no volém per nostre
sinó lo que hem mamat:
costums y lleys de casa,
fé santa del passat,
y aquest nadiu llenguatge
tan vell y fort y grat.

III

D' amor á aquesta terra
be 'ns ne farán retrets!
contra sa herencia antiga
be 'ns ne mourán de plets!
Peró qué 'ns fá la lluyta?
be massa hi estám fets.
Lo que hem rebut dels avis
vulgamho pera 'ls nets.

PREMI DE D. JOAN MILLET, PRESIDENT DEL «ORFEÓ CATALÁ»

DE LA TERRA

Vetllant.

I

Los fills d' aquesta terra
may l' agre 'n perderém.
La patria es una mare,
com mare l' estimém.
Deu no n' ha fetes dues,
y d' altra no 'n voléni.
Ni baratém de mare,
ni ab patries trafiquém.

II

Al pit d' aquesta terra
tan be 'ns hi hem alletat,
que no volém per nostre
sinó lo que hem mamat:
costums y lleys de casa,
fé santa del passat,
y aquest nadiu llenguatge
tan vell y fort y grat.

III

D' amor á aquesta terra
be 'ns ne farán retrets!
contra sa herencia antiga
be 'ns ne mourán de plets!
Peró qué 'ns fá la lluyta?
be massa hi estám fets.
Lo que hem rebut dels avis
vulgamho pera 'ls nets.

Dels socis qui tenien *parts* del barco, se deya que interessaven en la fusta. Per axó les *parts* se conexíen ab lo nom de *parts de fusta*.

Ademés del capital ó valor, del barco, lo capitá buscava altres socis pera reunir un segon capital destinat al negoci marítim, axó es, á la compra de cargaments; capital que portava lo nom de *fondo de espedició*, y se dividía en *motes* de 300 duros, y *mitges-motes* de valor de 150 duros.

Ademés de aquexes accions reals, que formaven lo capital de la *fusta* y del *fondo*, n' hi havia d' altres figurades que cobraven un interés igual que les primeres. Al casco del barco se li senyalava una *part*, quals interessos se destinaven á la con servació y carena. Cada tripulant venia obligat á interessar una *mota*, ó sien 300 duros, y guanyava los interessos de una part, ó sien 750 duros; de manera que guanyava l' interés de la sua *mota*, y ademés l' interés de 450 duros com á retribució del seu treball. Aquexa curiosa combinació se conexia dihent que la *mota* dels mariners guanyava de *cinch* á *dos*.

Ademés, lo Pilot guanyava mitja *part* franca (sense mota), quan la navegació era per lo Mediterrani; pera Galicia, guanyava una *part* franca y ademés dues unces d' or. Quan la navegació era cap á la América, allavors lo Pilot tenia una *part* franca y ademés un salari de 20 á 25 duros al mes.

Axís, per exemple, un barquet de valor 6,000 duros, ab un *fondo* de altres 6,000 duros, tripulat per un pilot y 10 mariners, se componia de las segúents accions:

8 *parts* de *fusta*.
20 *motes* de 300 duros.
10 *parts* dels mariners.
1 *part* del Pilot.
1 *part* per lo barco.

Quan los barcos embarcaren cronómetre, que en aquell temps costava de 300 á 500 duros cada un, en la liquidació de cada viatge se senyalava la ganancia de mitja *part* al amo del rellotge, qui solia ser lo capitá.

Quan, en la liquidació, al barco no se li assenyalava la *part*, allavors contribuien á la carena lo capital *fusta* y capital *fondo*, en la proporció de tres á dos.

Si lo negoci havia donat pérdues, aquexes pesaven sobre los *motistes*, no perdent res los accionistes de la *fusta*; en cambi si 's perdia lo barco salvantse la cárrega, allavors los *motistes* no perdien res, sufrint tota la pérdua los interessats en la *fusta*.

Acostumaven molts interessats en la *fusta*, no cobrar beneficis y 'ls destinaven á la *mota* ó *fondo*: y per aqueix fet, eren copropietaris de la *fusta* y *motistes* al mateix temps.

Curiosa es la legislació que regia en nostres costúms marítimes, lleys conservades per tradició y practicades ab bona fé, sense intervenció de notaris y de paper sellat, bastant la honradés de tots, feliços temps en que dominava en nostre comerç la antiga fórmula de: *veritat sabuda y bona fé guardada;* guardantse aquexa tan de veres, que bastava donar una palmada ab les dues mans perque quedás tancat un tracte comercial, obligant tan senzilla mímica com si fos la més escrupulosa escriptura de notari. Potser es una derivació de aquella fórmula la práctica que seguexen los *bolsistes* de nostra plaça, qui 's comprometen al compliment de operacions de molta importancia per la sola paraula *fet*, dita en veu alta y en públich.

Les accions, ó *parts*, *motes* y *mitges-motes*, se estenien en forma de rebut en mitges planes de paper blanch, ab la sola firma del capitá, sense cap sello, ni imprés, ni altra formalitat. Al arribar lo barco de viatge, lo capitá reunia á tots los interessats á casa seva, y moltes vegades en la platja, formant rotllo sentats sobre la blanca sorra, y allí cadascú embutxacava les ganancies pagades pel Capitá en llubentes dobles de quatre.

¡Quin temps més feliç! No 's veyen allavors cases per vendre, com se 'n veuen ara en los pobles de nostra costa llevantina, ni tampoch amohinaven tant als sants de la Parroquia tantes *ties* com ara, puix los jóvens pilots y mariners se casaven tots jovenets, ja que la navegació los hi produhia per mantenir bé la familia.

III

¿Per qué han passat tan bons temps?

¿Per qué no tornen?

Han passat, perque no hi havia més remey. Espanya estigué tancada económicament fins al 1868, y ab lo régimen de escessiva protecció podia fer viure la nombrosa flota de petits barquets de vela y fusta. Peró ja últimament, la vida que portava la marina era molt artificial: se imposaven los tractats de comerç, y se imposava més lo nou instrument de transport, lo barco de ferro mogut per máquina.

De axó resultá la baratura de nólits, y lo esser impossible la competencia de barquets de 500 botes contra los gegants de vapor de 4,000 y 6,000 botes.

En lo temps á que nos referím, havém carregat botes de vi per l' Habana á 10 duros una, y ara se carreguen á 2 1/2 duros.

Si en bona hora, la actual generació de Pilots, los qui han venut los barcos dels avis y dels pares, per no poder anar endevant, en compte de ficarse á la *Bolsa*, aqueix Saturno, qui s' ha engolit tan grossos capitals guanyats ab la suhor de nostres avis; se haguessen juntat, y en compte de tenir 200 barquets de 200 tonelades, ne haguessen comprat un parell de vapor en combinació ab alguna casa de comerç haurien salvat lo capital y haurien guanyat lo que guanyen los naviers de vapors trasatlántichs, que Deu n' hi dó.

Basta considerar que lo nostre tonelatge de vapor es lo quint en la llista de les marines de totes les nacions.

Veritat es que en los vapors no hi tenen cabuda 'l número de pilots que 's necessitaven per los barcos de vela, peró també hi ha que fer notar que avuy son pochs los jóvens qui 's dediquen á aquexa carrera professional.

Y quasi, quasi, podém afirmar que la única manera de remontar una mica la nostra abatuda costa de llevant, la sola manera de tornar als riallers pobles del Masnou, Premiá, Vilassar y Lloret, la riquesa y alegria del temps en que floria la marina de vela, es tornar al negoci marítim, peró, atenentse á les condicions y exigencies del progrés actual.

Veritat es, que molts capitals que abans se dedicaven á la marina, avuy están empleats en la industria, que reporta també lo seu profit, y es de alabar y d' estimular aquexa nova aplicació dels capitals de nostra costa de llevant. Peró enteném que deu estimularse ab més poderoses rahons la industria marítima que potser ofereix més aventatges, particularment en aqueix pobre pays ahon cambiám tan sovint de criteri económich. En cas de no poder fer negoci, es més fácil vendre un barco que una fábrica de una industria arruinada.

Nostres trasatlántichs solament son coneguts en les Antilles, Estats-Units, Filipines y Buenos Aires, essent lo mon tan gran, y les nostres produccions tan riques y estimades en los mercats que no conexen la nostra bandera, puix que son portades allá per naus estrangeres.

Pensar en lo dret diferencial de bandera per tornar á los antigues pollacres y bergantins, es somiar. Lo temps cambia y nosaltres havém de amotllarnos al temps.

SEGON ACCÈSSIT AL PREMI DE LA REDACCIÓ DE «LA COSTA DE LLEVANT»

TRADICIONS DE LA COSTA

Blanes.

À EN MARIÁN SERRA

SANTS BONÓS Y MAXIMIA

Aquest epígraf no significa de cap manera, que tractám d' escriure la vida de aquests sants, qui, segons antichs cronistes, sufriren lo martiri junt ab molts altres companys, en la vila de Blanes, lo 21 d' Agost del any 156, regint lo Imperi Romá Antonino Pio; nostre obgecte no es altre que fernos ressó de la tradició popular, que á dits gloriosos mártirs se refereix.

Aquesta, no tan sols senyala la vila de Blanes com a lloch del seu naxement, sinó que fins nos diu procedíen de la familia Guidois, qual descendencia s' ha perpetuat entre nosaltres, fins á nostres dies.

Respecte al lloch de son martiri, indica lo ángul del puig dit de ca 'n Ferrer, colindant ab l' antiquíssim Masecó, després Massaneda, posteriorment anomenada Puig Lladó, y en son indret, dins lo clós de la masía coneguda per La Creu Cuberta, s' hi axecá en commemoració de aquell infaust succés, una creu de pedra de forma octogonal, ab una basa per l' estil de les de terme generalment conegudes, composta de quatre esglahons de igual forma; de la que avuy tan sols se 'n conserva 'l tronch y part de la basa.

Fou destruyda segons la propia tradició per un llamp que en ella caygué, suposança que en part justifiquen determinades senyals gravades en la pedra, senyals de violencia, que no ha pogut esborrar la má del temps.

Afegeix la mentada tradició, que moriren en la foguera, y que llurs cendres, per voler de Deu, á fi de que no poguessen esser profanades, se les ne dugué 'l vent arribant á Llagostera; en qual població havent sigut cuidadosament recullides pels creyents, foren depositades en la Esglesia Parroquial devall l' altar de St. Antoni, junt ab lo cos de Sant Feliu, ahon encara actualment se veneren.

LA CAPELLETA DE SANT VICENS

Sabut es, que son varies les poblacions de Catalunya, que la tradició senyala com á punts visitats per Sant Vicens Ferrer.

Nostra vila, que en lo segle de la sua apostólica missió, ja tenía alguna importancia, se compta en lo nombre de aquelles.

Fá verossímil aquesta relació popular, lo fet d' haver sigut son company de predicació, lo Reverent Jofre de Blanes, de la preclara Ordre de Sant Domingo.

Dexant á part tota mena de digressions, nos limitarém á transcriure lo que la tradició 'ns relata.

Encara que no sapigám ab certesa la época de la erecció del molí de La Roca, es induptable, segons havém llegit en antichs documents, que en una forma ó altra ha vist transcórrer algunes centúries.

Passat lo riu Tordera, no distant d' aquest molí, lo Sant acompanyat d' alguns frares y nombrosa gentada, se dirigia envers la vila, faldejant los cims que tal vegada foren límits del mar en temps molt remots, y al arribar al puig conegut per d' en Ferrer, trobá que 'l poble, atret per la noticia de la seva arribada, s' agrupava confusament en un fondal immediat, ab la esperança de ohir un dels sermons ab que lograva edificar al poble cristiá, y convéncer als més empedernits juheus.

No cal dir que portant en sa companyia un fill de Blanes, á qui de tot cor preuava per ses singulars virtuts, no pogué negarse á la pretenció del poble, y allí, á la ombra d' una corpulenta alziná, 'ls dirigí una tan fervorosa plática, com totes les seves.

En l' any 1726, y per memoria d' aquell fet, s' erigí en tal lloch una capelleta ab la imatge del sant, la qual encara existeix, y fins segons havém ohit de boca d' algunes persones de avançada edat, anys endarrera s' hi celebrava un petit aplech, en lo dia de la seva festivitat.

LA UNGLADA DE LA VERGE DEL VILAR

Un francés, desertor del exércit que en 1798 invadí la provincia de Gerona, y arribá á ocupar diferentes poblacions de la matexa, dexant arreu senyals evidentes de la seva impietat, després de atravessar á peu y sofrint tota mena de privacions, les Garrotxes y la Selva, ahon en aquells temps hi havien encara boscuries impenetrables, al arribar á les inmediacions del puig del Vilar, trobá un pastoret, ab qui entrá en amigable conversa.

Després de bona estona de parlar de les condicions del pays y sos habitants, com distingís al lluny una xica capelleta ombrejada per espesses oliveres, l' increpá dihentli:

—¿Quin edifici es aquell, coronat per un cloquer, bon pastor?

—¡Ah, senyor! A bon segur que visitau per primera vegada aquestes encontrades, ja que per lo vist ignorau que en ell s' hi venera la Escelsa Verge del Vilar, advocada de la comarca. Ella guarda nostres cullites; Ella 'ns ampara en nostres necessitats... Ella ho es tot per nosaltres.

Com ab una sarcástica rialla fos acullida aquesta resposta de part d' aquell desconegut, s' esforçá 'l creyent pastor en demostrarli 'ls molts miracles que Ella havia

obrat en diferentes épоques, y en benefici dels comarcans, los qui, digué, anaven de boca en boca per tots aquells encontorns.

—Y bé, digáume—obgectá 'l descregut soldat ab tó de burla—¿aquesta Verge dels miracles, es feta de algun tronch de pí ó alzina, d' alguna alba del torrent proper, ó bé es la Verge del Cel en persona?

—Jo, axó ho ignoro, si bé crech que res hi há impossible pel gran poder de Deu, com nos diu cada festa 'l Senyor Rector de Blanes; no obstant, li atribuím origen celestial. Fá més de sis cents anys, la trobá en una cova voltada de enlluhernadores claredats, una jove pastora qui per aquestes immediacions guardava, tot filant, ses ovelles; fins algun jayo assegura, que es de carn y ossos com nosaltres.

—Santa ignocencia—murmurá l' incrédul desertor—y dirigintse al pastor, afegí:

—Aném, aném á la capella; que vull demostrarvos que tot lo que acabáu de referir, no passa d' ésser una grollera superstició.

Escandalitzat de semblant irreverencia, á impuls de una força irresistible, lo pastor feu la senyal de la creu, y resant devotament l' Ave María, començá á devallar envers la falda del puig, seguit de son misteriós interlocutor.

Al entrar en la capella, se senyá devotament lo pastor altra vegada, piadosa acció que no 's cuydá de imitar lo foraster, entranthi altaner é indiferent.

Arribats que foren al camaril, s' agenollá 'l primer, entregantse á la oració, mentres que lo soldat, acostantse ab impíes intencions á la Imatge, clavá en la sacratíssima cara la ungla del dit polser de la ma dreta, esclamant:

—Pí y ben pí; mira pastor. . . . .

Pero com si les paraules se li acabassen de nuhar á la gola, estengué horroritzat los braços, cayent pres d' un desmay, als peus de la Imatge.

. . . .

Al referse de la soptada commoció, mediant los auxilis de son caritatiu company, esclamá:

—¡Infeliç de mí! la Verge ha obrat un miracle; ¡soch cego, ben cego! . . .

Durant molts anys, recorregué los carrers de la vila de Blanes, un jayet del tot cego, que demanava caritat de porta en porta.

Les velles l' ensenyaven á sos nets, dihentlos que era 'l soldat heretge, qui doná l' unglada á la santíssima faç de la Sobirana Verge del Vilar.

LA LLEVADORA

En cumpliment de les arbitraries disposicions ab que coroná sa obra iniqua lo butxí de nostres llivertats, començaren á enderrocarse algunes parts de la antigua muralla que circuia nostra vila, y de la part coneguda avuy dia per los Valls, començaren á axecarse alguns modests edificis, habitats per gent del art de la terra, que aumentats considerablement ab lo transcurs del temps, formen avuy l' anomenat Carrer del Arrabal y 'l laberint de carrerons del barri de la Salut.

En una d' aquelles modestes cases, hi vivia una pobra dona, ja de alguna edat, anomenada Llucia, qui exercia la professió de llevadora, ab la curtedat de guanys que es de suposar, atesa la calamitosa época que llavors s' atravessava.

Al cap-vespre d' una tempestuosa nit de Desembre, entrá precipitadament en sa fumosa llar, un home embolicat ab una groxuda y llarga manta de corn, qui dirigintseli ab visibles mostres de cansament, li digué:

—Aparelléuvos, que havém d' empendre una llarga jornada.

—¡En aquesta hora, y ab semblant temps!...

—Se tracta de socórrer á una infeliç qui 's troba en gran perill, y vos qui sou práctica en cassos com lo que motiva la meva vinguda, no podeu negarli vostra assistencia.

La llevadora, al ohir aquestes paraules, abrigantse apressuradament, li digué:

—Ja que una persona perilla, y segons diheu poden serli profitosos mos humils serveys, no hi ha vent ni pluja que me detinga; passeu endevant, bon home.

En aquesta forma, atravessaren la major part del terme, en direcció al Nort, fins que oposantlos tupida barrera un espés bosch de pins, la llevadora preguntá al guia:

—¿Ahon aném, bon home?

—No lluny d' aquí, prompte hi arribarém,—li contestá.

Y en efecte; als pochs moments s' aturá 'l guia y obrint una desgabellada porta, digué á la llevadora:

—Ja podeu entrar.

En un recó de la llar, y no lluny del banch escó, ageguda sobre un mal jaç de palla, á la feble claror del mitg apagat caliu, trobá aquesta, la pobra dona que necessitava de sa assitencia.

. . . .

Moguda á compassió, al veure la estremada miseria d' aquella familia, en havent acabat ab feliç éxit sa tasca, no volgué admetre de cap manera la acostumada paga; més tant y tant li pregaren y més pregaren, que acceptá lo dó de una faldada de segó, present á que no 's pogué escusar de cap manera.

Acompanyada del propi guia, retorná envers la vila; al arribar á la Riera 's despedí d' ell, y una volta l' hagué perdut de vista, pensant que de res li serviria, llençá aquella faldada de segó, que ab tanta insistencia li havien obligat á acceptarlo.

Arribant á casa seva, se ficá al llit, y al despertarse, ferí sos ulls una estraordinaria lluhentor, provinenta del devantal que havia dexat damunt d' una cadira al despullarse.

Pressurosa s' axecá per veure quin era l' obgecte de tan estraordinari y fascinador brill, vegent ab gran sorpresa que les engrunes de segó que havien restat en lo devantal, s' eren convertides en escates de puríssim or...

Fou en vá que corregués al lloch ahon en mal' hora llençá la preciosa cárrega; havia desaparegut per complert.

No obstant, ab les escates que recullí en lo devantal, pogué comprar la xica y modesta casa ahon habitava, en lo sobre-dit Carrer dels Valls.

LA MADEXA

Era una nit pahorosa del gelat hivern, lo mestral udolant se filtrava per les esquerdes de les esvinçades portes; totes les families al voltant de la llar y entorn dels vellets de nevada cabellera, resaven lo rosari, tradició y gloria de la nostra estimada Catalunya.

La familia Ferrer, qui pertenexia al estament menestral, també com les demés de la vila, ja llevada la taula y resat lo rosari, escoltava de un jayet de blanca cabellera, l' avi de la casa, les glorioses gestes del passat; la quitxalleta ohia d' aquells llavis tot veritat, les sempre dolces recordances de la historia patria, embadalida y riallera; l' avia en un recó anava devanant una troca, que poch á poquet capdellava, de tant en tant, fent petar una bacayneta; tot era pau y tranquilitat.

De sopte, soná un colp á la porta, que 'ls posá ab sobresalt; després d' aquell un altre y un altre, fins que en Joan, l' hereu, se decidí anar á veure qui demanava; tots restaren muts é impacients, esperant saber la causa d' aquella estranya visita...

Poch després, l' hereu entrá entristit, y, dirigintse ahon estava 'l jayet, axís digué:

—Pare, un vell y pobre romeu, qui tremoleja com fulla somorta, demana aculliment, si 'l vegesseu ¡infeliç!... porta tot lo que en altre temps degué ésser vestit, cubert de gelats borrallons de neu... ¿Qué li diré, pare?

—Díguesli que entre, fill meu, puix encara que pobres, no havém de dexar d' esser caritatius; la pastera es quasi buyda, peró ¡qué hi fá! encara hi resta una llesca de pá per aquest desvalgut romeu, qui s' arriba á nostra porta implorantnos llar y una almoyneta.

Ab lo temps que fá, no es cas de dexarlo anar per aquests mons de Deu, á que reste mort de fam y de fret.

En Joan, qui á la primera indicació de son pare s' havia dirigit á la porta á cercar al mendicant, entrá ab ell als pochs moments, donantli lloch en l' escó al costat del avi de la casa, mentres la noya feya sopes pel fadigat romeu y li amanía lo menester.

Després d' haver sopat, lo mendicant, com per pagar á la honrada familia les atencions y caritat de que havia sigut obgecte; los comptá rondalles y més rondalles, tristes y alegres, reals y parabóliques, totes referents á payssos llunyans, per ells totalment desconeguts.

Embadalits tots l' escoltaren, seguint ab la vista fins los més lleus mohiments d' aquell estrany visitant, lo qui com se deyen per son interior, ab tanta eloqüencia s' esplicava, y tant y tant demostrava saber en ses rondalles, que no podia menys d' ésser un enviat de Deu, ó al menos un sabi de molt nom.

L' avi doná 'l bona nit, tots se n' anaren á sa cambra, y ab ells també lo vell romeu, qui se 'n pujá á la palliça, tot resant en veu baxa.

. . . .

Al sendemá al dematí, quan s' axecaren, fou en va que 'l busquessen per tot, fins per los més amagats recons de la casa; havia desaparegut...

Y lo més estrany del cas, fou, que la porta estava barrada al igual que la dexá l' hereu, ab la barra y lo forrellach; tot estava en son lloch y ab lo major ordre, com en la anterior vesprada, l' escó, la pastera, les devanadores ab la troca á mitg cabdellar; en fi... tot igual.

Ningú sapigué donarse compte d' aquella estranya é inesplicable desaparició.....

A la hora de costum, cadascú torná á rependre lo treball interromput lo jorn abans, y com ells, l' avia torná á devanar la començada madexa.

Al compás de antigues cançons de pura flayra de la terra, aná devanant tot lo dia, entre sí pensant: ¡Mon Deu, aquesta madexa no s' acabará may més!... ¡Be n' es de llarga!...

Mes quina no seria sa estranyesa, al veure per la vesprada, que les devanadores tenien encara 'l mateix fil que en la anterior, y ¡oh misteri! per més que tots los de la casa cabdellaren ab dalit cada dia crexent, la madexa may s' acabá, fins y tant, que aquella familia, abans pobra, hagué adquirit bon aplech de riques propietats.

A aquesta tradició, que se conserva encara en nostra vila, s' atribueix la prosperitat de una de les families en ella més conegudes.

Mars de 1895.

PREMI DE D. JOAN MILLET, PRESIDENT DEL «ORFEÓ CATALÀ»

DE LA TERRA

Vetllant.

I

Los fills d' aquesta terra
may l' agre 'n perderém.
La patria es una mare,
com mare l' estimém.
Deu no n' ha fetes dues,
y d' altra no 'n volém.
Ni baratém de mare,
ni ab patries trafiquém.

II

Al pit d' aquesta terra
tan be 'ns hi hem alletat,
que no volém per nostre
sinó lo que hem mamat:
costums y lleys de casa,
fé santa del passat,
y aquest nadiu llenguatge
tan vell y fort y grat.

III

D' amor á aquesta terra
be 'ns ne farán retrets!
contra sa herencia antiga
be 'ns ne mourán de plets!
Peró qué 'ns fá la lluyta?
be massa hi estám fets.
Lo que hem rebut dels avis
vulgamho pera 'ls nets.

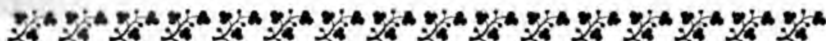
IV

Als fills d' aquesta terra
no 'ns calen marmessors,
que del govern de casa
ja 'n som ubayadors.
Nosaltres á lo nostre,
de casa 'n som senyors...
Guardém, guardém la patria
de lladres y traydors!

V

Guardém aquesta terra
que Deu nos ha donat.
Guardém ses lleys antigues
que 'l temps ha consagrat.
Guardém aquesta llengua
que es l' arma pe 'l combat...
Vetlléuhi, Vos, vetlléuhi,
Verge del Montserrat.

PREMI D' UN CATALANISTA

SERMÓ EN VERS Y EN CATALÁ

ENDREÇAT ALS FUMADORS DE TOTA MENA

De la teya que fá fum
no n' esperes gayre llum.

Fumador empedrehit
qui fumeges dia y nit:
si no tens de roca 'l pit
y 'l cor de suro...
Escolta aqueix sermonet,
per tu s' es pastat y fet,
tant si fumes cigarret
com pipa ó puro.
Per tu... que ta condició
has mudat en trist fogó
hon crema mullat carbó
ó bruch de teya;
per tu... qui ab gran serietat
vas pe 'l mon, encarcarat,
fent l' ofici desgayrat
de xemeneya.
Si esmenarte no 't sab greu
y 'l fum que escampes arreu
no ha emboyrat del cervell teu
lo clar judici,
allunya nécis ergulls,
obra á bon' hora los ulls
y medita quants esculls
porta ton vici.
Medita un cop y altre cop,
ab ayre de filosoph,
si es bo tení' á tot estrop
la gran fal-lera
de no dexar ningú en pau
y, fins á qui menys li plau,
per ulls y nas darli 'l bau
de ta fumera.

Pensa que un crudel destí
trau la gent de ton camí...
que á faysó de mal vehí
ningú 't vol rebre,
puix de tothom es sabut
que, per cridar l' esternut,
té 'l tabaco més virtut
que 'l mateix pebre.
¡Quants cops un puro d' estanch
fou lo terrible entrebanch
que girá los ulls en blanch
d' hermosa nina!
Fentli malehir de cor
al tabaco, al fumador
y fins al ximple inventor
d' aytal metzina.
¡Quantes voltes, igualment.
fumador inpenitent,
obres com pare imprudent
del fill que estimes,
y al pobre infantó joyós
li desgabelles lo cos
fentlo escarraçar de tos
quan á ell t' arrimes!
A tal punt hem arribat
que, en remey, la societat
llochs espressos ha marcat
de quarentena,
y en teatres y carrils
ja á part vos planten tranquils
perque als demés, incivils
no dongau pena.
¿Quin impuls es lo que 't mou
á aguantar axís un jou
que al fí 't portará en renou
si no 't domines?
Vas xuclar, sí, quan noyet,
mes... la profitosa llet,
que lo xuclar no s' es fet
per tagarnines.
Després... lo seny capgirat
per la tonta vanitat
de fumador t' ha imposat
la dura tasca,
guanyant ja al començament
d' exa *diversió ignocent*
migranyes, desfalliment,
suhor y basca.
¡Foll instint d' imitació
que al jove, sens tó ni só,
fá tancar en un recó

per dar xuclades,
sempre ab la por dintre 'l pap
de que si son pare ho sab
l' estove dels peus al cap
á plantofades!
Y... ¡tothom comença axís!
Sens moure 'l cap altre encís
que la pretensió infelíç
de fer lo maco...
¡Vaya un maco escaldufat!
Que ab lo bigoti torrat
troba al més esquisit plat
gust de tabaco;
Que, per fruyt de certs ruxims,
distret com qui viu als llims,
porta als llavis regalims
de groga tinta;
que, en lley de tan gran abús,
ab lo color ja confús
d' un *dómino* vell per l' ús
les dents se pinta.
¿Per çó y solsament per çó
pagau gran contribució
carregantvos ab munió
de coses fútils
com son: boquilles, mollets,
petaques, mistos, llibrets,
pipes, esques y briquets
boy sempre inútils?
Y, en fi... ¿per qué prosseguir?
¡Si per lo quadro enfosquir
no cal més sino afegir
á tants oprobis
que 'l tabaco, fermentat
y per mil mans remenat,
es un tronch emmetzinat
plé de microbis!
Lo *nihilista* decidit
que d' eix mal trague partit,
puix son destructor neguit
li simplifica;
ó que qui 's vol suicidar
corre al estanch á comprar
piules mortals per xuclar...
¡Be prou s' esplica!
Mes... que un ciutadá de pes
incorra en semblant excés
ab dany propi y dels demés...
¡Sembla gatada!
Puix si sent tan frenesí...
pot xuclar un berganci

ó algun caramel-lo fi
com la maynada.

. . . .

Fumador... ja á terme som.
M' apar que t' he dit quelcom
al oferirte en un pom
tantes violes.
Ara tu ves meditant...
y tindrás pit de *crocant*
si encar seguexes fumant
y no tremoles.
Y... si 't posa en desconcert
pensar que 'l sermó no es cert,
que parlo com un cap vert
ó que t' emplumo,
diré, per traure 't d' afany,
que conech á fondo 'l dany
puix... per més que 't semble estrany...
¡jo també fumo!

PREMI DEL AJUNTAMENT DE REUS

LES ARMADES DE SALOU Y PORT FANGÓS

Resurrexit.

LA TERRA

Descriure un fet gloriós succehit á Reus ó en la provincia de Tarragona quan hi son tan abundants com en primavera les flors en los atmellers dels seus idilichs camps, dona més pena que goig, més treball que descans, que major fadiga hi ha en no remembrar lo que viu en la ánima que en comptar lo que es permés. ¡Si á lo menys se 'ns digués: parláunos de tal fet! Mes no; se 'ns dexa á lliure elecció com si fos possible distingir entre 'ls fets gloriosos de la terra, lo més gloriós, com si sols fos aquest digne de descriures.

Mes com de totes les coses n' hi ha dues, hi ha fets y fets gloriosos.

N' hi ha que 's repetexen una, dues, tres y més vegades, y no parlám dels fets vulgars sinó dels gloriosos, y axis en lo present cas podriam dir que Tarragona y la seva provincia, Tarragona y lo seu camp, Reus y lo seu mar del qual creyém va náxer com la Venus de la hermosura, tenen en Catalunya lo singular y divinal privilegi d' aquexa repetició dels fets gloriosos, com si la gloria enamorada d' aquell troç maravellós de nostra terra, no volgués d' altres llorers que dels que allí viuen, rebrots tots del primer plançó que dins la Acrópolis tarragonina, de la ciclópea Cesse plantá l' indómit Iber, en memoria de son primer fet gloriós, per haver fet cara als primers monstres marins qui abordaren en la seva ribera.

Aquest primer llorer nos lo figurám en aquell superb Miramar ahon avuy s' hi ha axecat la estatua del home que fins no dexava anar en nostre mar blau als pexos si no 'ns demanaven permís.

Es allí, dessota de son olorós, verdós y ombrívol fullatge desde ahon veyen juntarse aquella immensa turquesa ribetejada de plata y espurnejant or, ab la maravellosa y transparenta esmeragda mirall d' un Sol sempre calent y may abrusador; desde ahon, mirant cap á mitg jorn veyém blanquejar per entre l' incens que 'l Mediterrá crema sempre al Mont Sant, á Port Fangós. Més ençá, veyém la ribera prenent cap dins lo mar com per enclóurel, y alli, ell, com si la por lo prengués, remugant tot baix sa domada bravesa, besar, escumejant de rabia, aquell Cap de Salou que té un ull posat vers Tarragona y l' altre vers Port Fangós, com axis los hi

tingué allí un dia «lo pus bell princep del mon, e lo pus savi, e lo pus gracios, e lo pus dreturer, e cell qui fo mes amat dels seus sotsmesos, com daltres estranys e privades gents, que Rey qui hanc fos, que aytant com el mon dur se dira lo bo rey en Jacme Darago.»—*Muntaner*.

Salou y Port Fangós, veyentse com posats en les puntes d' aquella mitja lluna, que mes hermosa no imaginaren los grechs en lo front d' Arthemisa, sembla com si volguessen clóurela y abraçarse, no com dos rivals que 's reconcilien, sinó com dos fills plens de goig y d' esperances cridant l' un al altre. «Jo só 'l Port del Comte Ramon Berenguer y del Rey Jaume!» «Jo só 'l Port del Rey Pere y del Infant Alfons!

A tan bella encontrada res té d' estrany que la Gloria, sentintsen enamorada, hi axecás temples, quan los seus hómens, per fer son voler, no necessitaven del permís dels altres; menys té, donchs, d' estranyarnos que qui primer de tots los hi doná á la Historia, tenint á má la ploma de Llivius y Sallustius, prengués la de Silius ó Lucanus, com si la Musa llatina hagués previst que un dia l' havia d' introduhir en la festa de les Muses catalanes.

LOS ORIGENS

Rufus Festus Avienus, autor del segle IV de nostra Era, escrigué un poema anomenat *Orae maritimae*, posant á contribució los antichs autors grechs y púnichs desde *Hecateo* é *Himilco* fins al gran historiador *Thucydides*, es á dir, als hómens qui escrigueren desde l' any 520 al 305 abans de nostra Era. Mes qui sab d' ahon *Hecateo de Mileto*, *Helanic de Lesbos*, *Phileas d' Athenes*, *Scylax de Caryanda*, lo pare de la Historia *Herodoto; Damatis de Sigeo*, *Euctemon d' Athenes*, *Thucydides*, *Pausimach de Samos*, *Racosus de Rhodas* y *Cleon de Sicilia*, de desconeguda epoca, tragueren les noticies per ell compilades.

¡Qui sab si algun d' ells no havia begut en les fonts dels historiayres d' aquell poble qui allá per los anys 2300 abans de nostra Era separa del imperi de Nemrod lo valent Elamita obligantlo á passar del golf de Persia á la santissima terra de la Siria!

Aqueix poble era aquell qui abans de conéxer lo blau Mediterrá havia, ab ses naus, portat los fruyts de sa industria y de la seva inteligencia per les boques del Indus, y d' allí als mirifichs payssos de Guararte, del Concar y Malabar. Eren aquells, los qui, com si l' Assia no fos prou per la seva deria comercial, s' establiren al costat del Nil blau, ahon los conegueren los Egipcis enemichs del comerç y per lo tant del Mar, mes tan superbiosos per la seva milenaria civilisació, que en aquells homens qui havien inventat lo Zodiach y la seva divisió en 300 parts iguals ó graus, subdividides cada una en sexanta minuts, a n' aquells homens qui havien inventat lo dia natural o nycthemero de dotze hores ordinaries, no troba nom mes digne d' ells que 'l de [illegible].

Kushites, eren, si, aquells homens per la seva raça; vils o barbres, com digueren mes tart los grechs a tots los pobles [illegible] als romans, abans de que aquests no diguessen lo mateix de tots los pobles coneguts o desconeguts, menys dels grechs, y en veritat no eren gran cosa mes comparats ab aquells egipcis que ja no 's podien tenir en peu, ¡tanta era la seva vellesa!

Quan arribaren á la Siria y s' apoderaren dels Rephaim, dels Nephilim y dels [illegible] portaven ja un nom nacional, eren los Phuts, Phut ó Punt, germans

dels Púnichs que desde Carthago disputaren á Roma lo Mediterrá, ó sia, si la civilisació de Europa havia de ser grech-llatina ó semítica.

Un segle, sols un segle, fou lo vil Kush vehí del Egipte: al cap de cent anys caygué sobre d' ell ab les seves naus que transportaven ó daven convoy á la Confederació dels *Shus* «dels lladres», com los hi deya l' Egipci arrupit derrera del seu Nil.

Lo «vil Küsh», lo «Sl.us», lo Hykshus ó sia «lo pastor», que per la seva rudesa axís, ab tals noms, conexia á sos vehins del Orient l' afeminat Egipci, venges de la desdenyosa superbia d' aquests, quedantse de la seva terra la millor part y fundant cap als anys 2200 lo nou imperi Egipci.

Fou allavors, quan lo Phoeni ó Fenici aprengué de la sabiduria egipcia que 'l mar que ells tenien per seu, s' estenia cap á Ponent, formant un *Gran Circuyt*, que ab aquest nom distingien al Mediterrá; fou allavors quan sapigueren que en lo més llunyá d' ell s' axecaven unes *Montanyes misterioses*, per guardar elles lo misteri del conexement del Oceá, d' aquell mar sense riberes fins allavors y fins 3,600 anys després. Mes, per un poble qui estima 'l mar ab tots sos goigs y perills, ¿qué es lo misteri? l' iman que atrau y no dexa.

Volgué el Phoeni conéxer lo misteri. Donar la volta al *Gran Circuyt*, veure les montanyes misterioses, no fou per ells més que qüestió de temps, y axís mentres se hi anaven acostant, colonisaven la Grecia y la Sicilia y la costa Africana, avuy de Tunis, fundant allí á la primera Carthago.

Ja en Carthago, ¡lo *Gran Circuyt* s' obria devant dels seus ulls! Un mon nou s' amagava derrera del horitzont blau y demanant á la seva fé y al seu coratge forces pera posar la proa de les seves naus protegides per les imatges santes dels Deus protectors del Comerç y de la Industria y de la Navegació, los quals havém nosaltres convertit en «los mascarons de proa», la dirigiren cap ahon se pon lo Sol, ensenyant com devia fer 3,600 anys més tart per arrancar de les *Montanyes misterioses* lo seu misteri.

Los Colons qui montaven aquelles naus eren los de Sidon, y aquests foren, de la gent civilisada, los qui primer arribaren á les dites *Montanyes*, donant lo nom d' Abyla á la de Ceuta, y 'l de Calpe á Gibraltar. ¡Y cóm se 'n riurien los mariners de Sidon de la sabiduria egipcia que havia omplert de misteris y de terrors lo més hermós y més pacífich de tots los mars, lo mar de la civilisació humana, per ella tancat durant milers d' anys á tota cultura!

Donchs foren los de Sidon los qui primer entraren, venint de Ponent á Port Fangós que obria allavors lo riu Iber, y pujant per ell establiren les factories ó mercats de Tarychae, que 'ls grechs digueren Darchysa, avuy Tortosa; Kartha, avuy Cherta; Thear, tal vegada Miravet; Atheba, potser Mora; Theaba, que estigué en les ruines de Fravia ó Travia de la matexa ribera del Ebre, y Saldaba, la primitiva Zaragoza: colonies ó factories comercials destinades á ensenyarnos á llegir y á escriure com ho fem ara, invenció també de tal poble, tant y tant superior al sistema ideológich ó geroglífich.

Quan hagueren baxat del Ebre, riu molt comercial, deya en son temps, segle I, lo sabi *Plinius*, costejant y remuntant encara la ribera, si 'ls seus barcos patiren en tal viatge *Labedontzia* los hi oferí 'l seu *varadero*, y si anaven curts de provisions, *Salauris* los hi daría los seus grans ó les seves farines.

Paremnos aquí ab ells: Tirém les áncores en lo segur Port de Salauris, y mentres en lo *Varadero*, los Sidonenses ó 'ls seus germans de Tyr regonexen los seus barcos, llegím lo que 'l poeta llatí escrigué recordant ó copiant les fonts históriques del poble descubridor del Mediterrá y de la costa de Salou á Port Fangós.

Diu *R. Festus Avienus* després de recordar á l' antiga Tyricha y al riu Iber: «que remonten les importacions estrangeres».

Juxta superbum *Mons Sacer* caput exserit.
Oleumque flumen proxuma agrorum secans
Geminos jugorum vertices interfluit.
Mos quippe *Sellus* (nomen hoc monti est vetus)
Ad usque celsa nubium subducitur.
Adstabat istum civitas *Lebedontia*
Priore saeclo, nunc ager vacuus lare
Lustra e ferarùm sustinet cubilia.
Post haec arenae plurimo tractu iacent,
Per quas Salauris oppidum quondam stetit.
In quis et olim prisca Callipolis fuit.

Axó es:

«Que no lluny del Ebre axeca son superbi cap lo *Mons Sacer*. Desprès ve lo *Mons Sellus* (nom que porta desde fá molt temps) enlayrantse fins als núvols. El *riu Oleum*, tallantse via pels camps, baxa per entre 'ls cims de dues montanyes, que pugen fins á tocar los núvols. Allí prop estigué en lo passat temps *Labedontia;* ara lo seu camp está desert y no presenta més que recons per les feres. Desprès d' un llarch tret d' arenes ahon s' axecava *Salauris* y la antiga ciutat de *Callipolis...»*

R. F. Avienus nos descriu, donchs, un pays mort, mes l' únich mort era la erudició del Autor.

Tots quants han estudiat *Avienus* han descubert desseguida que no sabia gayre be per ahon anava; no investigava en los antichs autors que tingué la sort de conéxer, los compilava, y com tots los compiladors feu mala feyna, puix un home erudit hauria començat per demanarse si *Labedontia* y *Salauris* no haurien cambiat de nom; si lo que havia mort, en profit d' altres, no era la seva antiga importancia; mes ell trobant en certs autors entre l' Ebre y Tarragona á *Labedontia, Salauris* y *Callipolis,* de les quals potser sols un ne parlava, no sabent que ferse d' elles, les destruhí, recurs que en nostre temps sols useu los autors d' obres dramátiques *ab tesis* quan no saben desfer ab la seva filosofia de fora les aules la antinomia de les seves comedies. *Muellenhof* (1) ha fet justicia á la erudició de *Avienus.*

Quan Avienus diu que *juxta* es dir, «prop del riu Ebre» axeca son superbiós front lo *Mons Sacer* no exagera. Lo *Mont Sant* traducció catalana del llatí *Mons Sacer* no está lluny del Ebre per la part de Flix y de Ascó perque no pogués dir en un poema literari que li anava aprop. ¿Quí feu Sant al Mont Sant? ¿Los romans? Peró be podria ser que aquests no haguessen fet més que vertir á la seva llengua lo nom primitiu.

Les altes montanyes, en lo temps de l' antigor, quan eren desconegudes les lleys de la navegacio d' altura y la brújula semblaven al home com si fossen posades per Deu pera servir de guia als navegants puix que de lluny y de dins del mar per elles podien orientarse. Per aquesta rahó *Avienus* nos parla desprès del *Mons Sacer* del *Mons Sellus.*

Sab ara lo poeta que *Sellus* «era nom antich,» es á dir no llatí, y com no dona la seva etimologia havém de creure que no la conexería. Avuy es ben coneguda. *Movers,* (2) lo gran historiador modern dels Fenicis, la dona, ve del arrel *sela,* que vol dir «roca». Lo *Sela* no es donchs altre que la Mola que forma la serra del litoral meridional tarragoni, puix roca y mola tan se valen pera 'l cas, y cert es que merexia ser citat, puix la seva alçaria es de 919 metres. ¿Los qui batejaren la Mola ab lo nom de *Sela,* llatinisat *Sellus,* foren los qui feren Sant al *Mons Sacer?*

(1) *Altherthums Kunde.* Tomo I. Berlin 1870.
(2) *Die Phoenizier.*—Tomo II, Segona part.—Berlin, 1850.

Plau, certament, trobar aqui viva en la época romana la toponomástica fenicia, los noms que donaren á nostra terra los colonisadors de Grecia é Italia, més encara plaurá trobarla viva en lo nom de Cambrils.

Avienus diu que del *Sela* baxa 'l *riu Oleum* desprenentse de dos cims de la montanya, cims que si 'ls cercám en lo *Mapa d' Espanya d' en Vogel* ó sia en l' *Atlas d' en Stieler* los veurém dibuxats. Lo riu que d' ells se desprén porta 'l nom d' Ollastre, y aquest nom no es altre que 'l de la *mansió Oleastrum* de la via Heraclea ó Augustea que distava de Tarraco 21 mil passos ó sien 21 milles romanes, distancia que 'ns porta al Hospitalet ahon en efecte passa l' Ollastre ó Llastre com se diu vulgarmen en lo pays. Per veure com Ollastre surt d' *Oleastrum* no hi ha més que mullar la liquida, com es de lley en llengua catalana, y tindrém Olleastrum, reduhit lo diptong *Ollastrum*, y fent caure la terminació llatina *Ollastrae*.

Sabém donchs que entre l' Ollastre y Tarragona hi havia tres pobles, *Labedontia*, *Salauris y Calli-polis*—*Calli-polis* nom grech que vol dir vila hermosa, era la que estava més aprop de Tarragona, y com *Avienus* diu que la voltava una llacuna, clar está que tal cosa no podia ser veritat sinó posant *Callipolis* per l' estany de Montoliu entre Salou y Tarragona, y per nosaltres no hi ha dupte que Mont Oliu ve de Montjoliu, traducció catalana del nom que 'ls grechs donaren á la seva *polis*, com no fos que aquests á la seva vegada no haguessen vertit al grech una vila ó *Iri-cdeta*, vila de la qual n' *Hernandez Sanahuja* digué que 's dexava veure en les ruines de cap Nostra Senyora de Pineda y estany de Pineda.

Trobas N.ª S.ª de Pineda del costat de Tarragona del cap de *Salou*. Per lo tant, reduhint les distanciss per cercar á *Labedontia* y *Salauris* havém de dir que aquests dos pobles se trobaven entre l' Ollastre y 'l Cap de Salou, y com *Avienus* diu que entre *Labedontia* y *Salauris* hi mediava un llarch espay d' arenosa ribera, com aquestes arenes no comparexen sinó entre Cambrils y Salou, puix de Cambrils cap baix al mar besa les costes de Balaguer, está clar que *Salauris* no pot esser altre que Salou, ni *Labedontia* altre que Cambrils, puix no hi ha lloch més enllá per altra vila.

Recordant ara que *Avienus* nos dona á *Labedontia* á les faldes del *Mons Sellus*, tenim una justificació de la proposada reducció de *Labedontia* á Cambrils.

¿Cambrils traduheix lo nom de *Labedontia?*—No: com *Tarraco* no traduheix lo nom de *Cesse*, ni *Barcino* el de *Laya*, ni *Indika* lo d' *Ampurias*.—Mes clár está que, si en *Indika-Emporion*, pogueren viure durant segles, uns al costat dels altres, los aborigens ó Indiketans y 'ls Grechs, no hi ha cap rahó per admetre que no poguessen viure d' igual manera Ibers y Fenicis en Laya-Barcino y en Labedontia-Cambrils.

Los de Cambrils eren los colonisadors. Lo nom surt be y toponomástich de *Chamenbril*, Chamen-bri-l «lloch abundantet en oli,» es á dir un mercat per l' oli obert per les gents de Sidon ó de Tyr.

Labedontia nom estudiat abans que per nosaltres per Movers y Muellenhof. Aquell lo comparava no podentlo esplicar ab Labotas de Syria y Lepedos de Cipre. Muellenhof no admet tals comparacions y declara que per la seva part no troba ni entre los Semites ni entre 'ls Llybichs nom de poble que s' hi puga comparar (1).

(1) «lag dies Lebedontia auf der Südseite des Bergues etwa an der Stelle des heutigen ortes Salou oder näher am Oelfluss, oder auf der Nordseite, also an der Stelle von Tarraco?»—«doch finde ich unter semitischen oder lybischen ortsnamen keinen der sich mit Λεβεδοντια zusamenstellen liesse, da Λαβώτας in Syrien, *Strabo* p. 751 Λάπηδος Λέπηδος auf Cipern - *Movers* II—2—222—zu sehr in der quantitaet der vocale und nincht munder andre abweichen—vielleicht aber schickt sich fur Lebedontia Bocharts falsche erklaerung von Λάπηδος, das nach p. 571 soviel sein soll als ὅρμος, navium statio.»

Nosaltres creyém que Labedontia es un nom de la terra, un nom iber y per lo tant sols esplicable per lo basch. Creyém que com Cesse y Laya=Tarragona y Barcelona, nos recorda lo temps en que 'l basch se parlava en tota la península Ibérica, puix llegim Labaidu.-Ontzia, en composició Labaid-Ontzia, reduhint lo diptong Labadontia, just lo nom donat per Avienus. Labaidu, avuy, Lebedu tal vegada en los temps antichs vol dir «relliscar» y Ontzia «barco» Lebedon-Ontzia donchs vol dir pura y simplement «varadero.»

Retingám desde ara en endavant la etimologia de Lebedontia, no olvidem que significa «varadero» perque quan per allí nos hi surte l' armada de Salou del 1228 pugám dir ¡veuen! com axó de les etimologies no es un joch de paraules?

Salou deya *Movers* ve de Sela. *Muellenhof* y *Mueller* ho troben be, peró 'l cas es que no s' ha d' esplicar Salou sinó Salauris que aquest y no aquell es lo nom donat per Avienus y per lo numerari ibérich.

Movers no té culpa per no haver conegut los epígrafes monetaris ibérichs. *Muellenhof* y *Mueller* son responsables per haver admés una esplicació de Salou, quan s' havía de dar de Salauris. Ells cregueren sens dupte que Salou=Salau era una contracció de Salauris per haver caygut la última sílaba per no ser accentuada, y més haurien pogut dir sens pensar per res ab lo Mons Sellus, lo Cap de Salou mereix per la seva naturalesa 'l nom de Sela, y per lo tant Salou pot estivarse del nom fenici del cap, del Rus Sela, y distingir entre Salau, Sela y Salauris, puix la forma integra del nom de la vila ho repetím, nos surt sens discussió dels epígrafes monetaris, de les llegendes ibériques de nostra primera moneda.

En lo temps antich les ciutats se federaven lo mateix per fins polítichs que per fins comercials ó económichs. Quan lo fí era comercial, les més de les vegades tenia per resultat lo pacte la fabricació de moneda comuna als dos pobles agermanats. Tals monedes son conegudes en numismática ab lo nom grech d' homonoyes.

La federació económica com la política se pot fer entre pobles situats á llargues distancies, per quant lo essencial es que 's necessiten mutuament, com per exemple Lleyda o Ilerda en lo temps antich, ciutat del interior, cap del poble Ilergeta que en los camps de Tarraco defensa la independencia ibérica omplintlos de fets gloriosos; Ilerda necessitava tenir á la costa un port amich, confederat per donar sortida als fruyts dels seus camps y dels camps vehins, de la gent del Cinga ó Cinguenses allavors també Ilergetes. ¿Ahon anar á trobar un port en lo Mediterrá que pogués servir á la vegada de mercat pels grans ilergetes?

Tortosa y Tarragona eren ja massa de per si pera juntarse ab altres. Tortosa per altra part absorvia lo comerç del Ebre. Tarragona no sembla haver tingut més port que 'l de Salou pel gran moviment com ja veurém. En fí, siga lo que 's vulga, Salou es la que resulta convinguda ab Lleyda, y certament encara avuy podría darli lo seu port si Reus que ab rahó 'l reclama no s' hi oposás. Y creyém que Reus reclama á Salou ab rahó, no sols pels serveys que avuy li pot prestar, sinó per quant enteném que Reus nasqué 'l dia que desaparegué *Salauris*.

Lo nom de *Ilerda* en les monedes ibériques se llegeix *Ilterda*; y en les homonoyes tenim *Ilterda-salirin* ó be ab KN final per compte de BN. La homonoya resulta, donchs, de tota evidencia. Los pobles federats son donchs *Ilterda* y *Salir* per quant variant BN per KN com terminació resulta clar que una y altra eren propies per formar noms de gent ja com á terminació étnica, ja com á terminació gramatical, casi lletra per lletra lo segon poble se llegeix *Salir-in*, *Salir-Kn*.

Per esplicar aquest nom avuy lo basch nos dona *Selaurua* que vol dir «Graner», com á nom de lloch, Granollers, axó es, punt, lloch ó dipósit de grans. Per veure com de les lletres ibériques *S.a.l.i.r* podém fer sortir una esplicació clara de *Selauris* no hi ha més que suposar que 'l *Selauru* d' avuy *Selauru-a* en lo definit y com á

nom de lloch era en lo antich basch (Salairi) *Selauru-in*, *Salairi-n*, *n* locativa en basch, puix tractantse de sons vocals totes les suposicions poden ser certes, puix lo essencial es que no 's moguen les consonants. La terminació *ken* es la del antich genitiu del basch. De modo que en lo primer cas llegim *Ilerda-Salauris* ó *Ilerda-Salairi-n*, en lo segon cas *Ilerda-Salairiken* ó sia moneda dels *Ilerdenses-Salairikenses*, ó be per evitar la cacofonia, moneda dels *Ilerd-Salairikenses*.

¿Quán y cóm desaparegué *Salauris?*

Per nosoltres la seva destrucció correspón á la vinguda dels Vándals, quan aquests vingueren remontant la ribera passantho tot á foch y á sanch, com succehí ab *Tarraco*. Ocasió com aquesta per esplicar la desaparició d' un tan antich poble dotat d' un port natural de primera en lo temps antich no n' hi ha altra, perque no tindriam rahó suposant si pogué desaparéxer quan entraren los serrahins, dels quals no se sab que fessen en lloch tan grans danys.

Menys se pot creure en la destrucció ó millor desaparició de *Salauris* quan la entrada dels Goths per quant la primera vegada ab Athaulf, y la segona ab Eurich, sempre vingueren com á amichs; en la segona vegada ja quasi com á compatriotes y com á tals foren rebuts y establerts.

Salauris, donchs, no pogué desaparéxer sinó quan, com havém dit, una gent enemiga de la terra, lladre, incendiaria y assessina recorregué la ribera cremantho tot. *Labedontia, Salauris, Callipolis* situades tan aprop de ciutat, de tan renom com Tarraco, estaven destinades á la destrucció. La sort de Tarraco devia esser la seva.

Tarraco no desapareix com desaparegueren *Callipolis, Salou* y *Cambrils-Labedontia*, perque *Tarraco* era massa gran pera poder ser borrada del mapa; mes ja no va esser lo que fins allavors havia sigut y la seva decadencia no s' interrompé un moment fins al dia de la seva restauració.

Callipolis y Salou ó *Salauris* no han pogut renáxer, no han sigut tan afortunades com Cambrils, y ja veurém més endavant com Cambrils sigué, com *Salauris*, destruida, y com una y altra vila foren de nou cridades á la vida: Cambrils respongué; *Salauris* no, á pesar dels dies gloriosos de son port, ¿renaxerá ara á la veu de Reus?

LA HISTORIA

LES ARMADES DE SALOU.—1114-1115

Conexém la terra; conexém los seus origens historichs. Ara n' havém de conéxer la seva historia ó sien los seus dies de gloria, hermosa é incomparable reproducció de un sol fet, constant á través dels segles.

Una, dues, tres y quatre vegades surten de Salou y Port Fangós les armades catalanes per la conquesta, y altres tantes vegades, y encara més, retornen victorioses donantnos primer Mallorca, desprès Ibiça y Formentera, més endavant Menorca y per últim Sicilia y Sardenya. Altres armades, sortides d' altres ports tingueren varia fortuna, mes armada sortida de Salou y Port Fangós sempre retorná gloriosa.

¿Y qui sab, si no fou aquesta tradició la causa de que les grans empreses maritimes de Catalunya y Aragó s' organisassen en Salou y Port Fangós preferits á Empuries, Barcelona y Tarragona?

Quan se conexen los orígens de les coses difícilment se cau en tals supósits; mes emperó se corre 'l perill de substituir á les debilitats del esperit una fortalesa fora de temps, quan no se sustituheix la tradició moral per la científica, es á dir, lo real per lo artificial.

Volém dir, que quan trobám en los orígens de nostra historia coneguda la importancia de Port Fangós, lo port del Ebre; la de Labedontia ó sia del Varadero; la de *Salauris* ó sia lo port comercial de la Ilergecia (Aragó), pesa sobre nosaltres, si 's vol, la preocupació d' haverse perpetuat la importancia marinera d' una regió de tan antiga historia marítima, comercial y política, axó es la importancia de la regió que donava sortida per *Salauris* als fruyts de la Ilergecia, y entrada als Romans, puix es nostra convicció, que quan en la época romana vingueren les armades de Roma ara en busca dels Carthaginesos, ara portant reforç á Neró, ara les legions per dominar á Cántabros y Numantins, que les tals armades donaven fondo en *Salauris*, puix *Tarraco* no se 'ns revela com tenint port per moviment tan important; á lo menys sobre axó calla la historia, y lo que ella calla no cal inventarho.

Veges sinó lo que succeheix quan per primera vegada la marina catalana ressona en lo mon.

Era tal temps trist y pesarós pera la hermosa y gloriosa terra del migjorn tarragoní; quan en *Tarraco* no hi vivien més que 'ls juheus; quan los arbres crexien en les seves indestructibles muralles; quan la herba crexia per tots los seus carrers.....; quan la patria catalana acabava en Tamarit..... En tal temps *Tarrago* se pot dir que era de qui la volia, y no la volia ningú; per axó la possehien los Juheus. Era massa pera que la pogués ocupar lo jove poble catalá; era massa pera que la poguessen guardar los estenuats serrahins... Per aquest temps Lleyda, Tortosa y les Balears eren serrahines!...

Los serrahins balearichs eren lo terror del Mediterrá. Sardenya y la ribera de terra ferma del Centre d' Italia los havia vist més d' una vegada triomfadors: Catalunya y la Provença, Génova y Pisa vivien en un continuu esglay.

Génova y Pisa s' adelantaren á Barcelona. Conexent que era 'l Mediterrá lo camp de la seva acció política, procuraren una y altra vegada allunyar als serrahins mallorquins de la ***Riviera,*** y axís dit s' está que una vegada fou recuperada Sardenya hagueren de pensar en reduhir á la impotencia la pirática marina baleárica-serrahina.

Tenien per allavors los serrahins de la mar lo seu centre pirátich en Formentera. Lo rey de les Balears, com á home civilisat, tingué sens dupte de protestar més d' una vegada, devant de les potencies de la época y del Mediterrá de tota responsabilitat en los fets dels que quasi vivien independents dintre de la inaccessible Formentera, mes tals protestes no havien de ser cregudes, perque Senyor de Formentera ho era 'l rey de Mallorques, y si 'l niu de corps que allí niava no era caçat, la culpa era seva.

En efecte, basta que anant de pas pera la Terra Santa entrás en lo Mediterrá la armada de Sigurd, fill del rey de Noruega Mgnus III, perque 'ls pirates mallorquins perdessen en un dia lo fryt d' anys y anys de les seves robaries.

Sigurd, lo noruego, ensenyá donchs als mariners del Mediterrá, que protegits ó no protegits los pirates serrahins pel rey de Mallorca, se 'ls hi podia posar má, com ell ho feu. L' exemple y la lliçó no 's va perdre, y sis anys més tart se renová la prova.

Era 'l dia 6 de Agost del any 1114 quan los creuats Pisans sortiren de Pisa pera castigar los mallorquins. Després d' una llarga estada á Sardenya, ahon reculliren més gent, se feren á la mar, y una furiosa tempestat portantlos d' un costat al altre

los va fer perdre 'l rumbo, y quan se creyen haver desembarcat á Mallorca, se trobaren haverho fet á la costa de Blanes. Reconegut l' error se reconcentra la armada pisana en St. Feliu de Guixols, ahon corregué 'l comte de Barcelona, en Ramón Berenguer III, per acordar ab los Pisans lo menester.

Resulta de les conferencies que 'l comte quedá compromés en pendre part en la empresa, y 'l dia 9 de Setembre del dit any y en dit lloch fou regonegut com el *vexiler*, com l' abanderado de la espedició.

Quinze dies després, ó sia tres dies després de St. Mateu, (21 de Setembre) la armada se posá en moviment. Donchs si sols 15 dies transcorregueren entre la avinença de St. Feliu y la sortida de la armada, no hi ha dupte que 'l comte de Barcelona estaria molt lluny de poder assistir á la empresa, puix en 15 dies no havien de reunirse ni 'ls hómens, ni les naus necessaries y possibles; de manera que lo que havém de creure es, que en St. Feliu no 's convingué de moment sinó en que 'l comte manaria la expedició assegurant als Pisans de tot dany en nostre pays, y axó, y no res més, es lo que resulta dels documents de nostre Arxiu Nacional ja publicats per Moragues y Bover y també per Piferrer en les seves obres sobre Mallorca.

Aquesta es la empresa que canta en versos llatins lo poeta veronés, Llorens, y lo seu poema es la sola font y document que tenim de fet tan gloriós com la conquesta de Mallorca, per l' armada de Salou, del any 1115.

Es, donchs, la Musa llatina la que encara, en espera de la Musa de la terra, vindrá á la festa de les Muses com mare nostra, puix ho es de nostra llengua, á cantar nostres glories, y per axó, y per ser en ocasió de la festa de la poesia, dirém á Llorens que conte lo que passá en Salou en 1114 y en 1115.

Ergo die medio sublimis in aethere Titan.
De medio cursu terras spectabant, et undas,
Cum Catelanensi de littore classis abibat.
Quos fremitus praebere solent stridentibus ælis
Thraiciae volucres, resonantes cantibus altis,
Agmine cum facto repetunt alias regiones;
Non alios Pisana manus clamore sequente
Exagitando suos, et candida vela parando,
Salvedoque rates, summis cum vocibus edit.
Quatuor insignes tunc praecessere carinae,
Signiferi Francardus erat, Rectosque Pyrenes,
Ordine consequitur renovato caetera classis.
  Lux abiit, nox atra subit, qua denique lapsa
Vel media, vel plus media, contraria retro
Flamina vela dabant, qua causa praevius heros
Ad Tamaricis sua flexit carbasa littus.
Inde Terogonam petit, ac deserta Salodi.
Hic Zephirus perfringit aquas, et fluctuat Auster;
Pervia sed Zephiro plus sunt sinuantia saxa:
Arbustis tegitur brevibus quae spectat ad Eurum
Planitiis altae rupis de parte levata.
Regis in hac Caroli dicuntur castra fuisse,
Dum duro quondam certamine stravit Iberos.
Hic hyemes Franci tolerasse feruntur, et aestus,
Quando praestanti ceperunt robore terram.
  Post lapsae noctis spatium, lucisque sequentis
Tempore consumpto, qui primus adhaesit in illis

Consçia signa dedit, vigiles quos gesserat ignes,
Ne foret incertus locus hic, dubiusve carinis.
Hic post quam cunctis fuerat lux reddita terris,
Et latices hausere, visi conscedere pontum
Incipiunt, vitreas velis remisque procellas
Mota secant classis jam terra relicta videri
Non clarè poterat cum montibus abdita celsis;
Cum et labente die subsie crepuscula noctis,
A recto cursu non recta retorserat aura
Vela. Laborantes turbantur in aequore nautae,
Et se conclamant invitos vie Dianam.
Interea noctis tenebris aurora remotis
Clara refulgebat, cùm turbida nubila venti
Ducere coeperunt ab ea qua labitur ora
Publica lux mundi; mox flectere vela Salodon
Plangentes satagunt, tantus vehit impetus ipsos.
Húc simul ac venere rates jam nocte propinqua,
Prosiluere viri latices haurire recentes.
Ecce Moabitae pedibus vectantur equinis,
Ut solet à nervo dimissa venire sagitta,
Quando suum Parthus sinnat violentius arcum.
Qui captos pariter capientis fluminis undas
Ad propios longo duxerúnt calle penates,
Sed timor Alpheae gentis de nexibus ipsos
Eripuit, rigidos qui concutiebat Iberos.
Ergo per eventum, quoniam malè contigit illis,
Fusio fit reliquis, ne progrediantur inermes.
Dumque moram faciunt, vacuisque vagantur in agris
Agmina, murmur erat. Lucenses denique turbae
Dum pelagus tolerare nimis fluctusque valerent,
Et nimium vellent sociis famulantibus uti,
Una quaque die populum replere querela,
Ugo Pisanis venerabilis Archisacerdos
Cum dextra pariter tunc ardua protulit ora,
Qui tali populis sermone silentibus inquit.
«Sola Dei bonitas, qui cuncta gubernat habetque,
Pisanos cives tantos animavit ad actus,
Expertique suos, nullos ad bella vocabant,
Nullus ad ista fuit toleranda venire coactus.
Sponte petebatis, importune gratiusque dabamus
Quaeritas nobis, non vilia munera, naves;
Et ratibus vecti socii veniendo fuistis.
Dicite, Lucenae, si quis vos fortè coegit,
Quippe nec invitos quisquam retinere valebit.
Pisanos solos discedere nempe vetamus,
Non aliis prohibentur equi, non victus et arma;
Accipiant ea cuando volunt, sanique recedant,
Securosque petant ductores, hique dabuntur,
Cum quibus Italicos poterunt (fingere) pertingere fines.»
Et memoratus heros, post talia dicta resedit.
Taliter incoepit Guido supra memoratus.

«Cúm Deus in cunctis praeponi debent actis,
Nec pietas, nec amor pietatis habetur in ullo,
Qui pro mundano tantum contendit honore.
Certet honor mundi, certet sapientia, quaenam
In mundi rebus Domini simulavit amorem,
Praetulit atque dedit perituros semper honores.
Unde Dei nostras cernendo potentia mentes,
Contra quem vastum toto fuit agmine murmur,
Hunc dignum vobis largitur temporis usum.»
«Hebraeis populis murmur fuit instar ad hujus,
Quando repletas memorabant carnibus ollas,
Et condita simul, dilectaque grataque multum
Fercula, Niliacis quibus utebantur in oris.
Nam cuperunt saevi potius juga ferre tyranni,
Servilique magis sub conditione manere,
Quam prohibere gulae vitium dapibusve carere.
Ille vetus populus residet sub pectore vestro,
Illius et mores, animosque, viasque tenetis.
Vulnere de tanto qui gestit habere salutem,
Poeniteat voluisse malum properanter inicuum.
Desipuit quiscumque fuit ceciditque retrorsum;
Magnum nempe scelus nostro commissit in aero.»
«¿Quod teneamus eum quisquam fortasse queretur?
Praeter Pisanos, quicumque recedere quaerit,
Quando libebit eat, sua tollere non prohibetur,
Nulla recedenti sane violentia fiet.
Ad patrios igitur cum venerit ille penates;
Et medium turbae claros narraverit actus,
Hoc de se vere poterit sermone referre.
Quod nunquam vidit quos tantum fugerit hostes.
Nos mare, nos ventos, pondusque feremus aquarum:
In Domini factis nec habebimus inferiores
Militiae socios, quos Gallia tota sequetur,
Jamque favente Deo, venient multo meliores,
Unà nobiscum belli superare labores.»
Tunc Gulielmus ait dominus montis Pesulani.
«Hos discendentes nunquam doleatis abire.
Pro quocumque viro, qui nunc fortasse recedit,
Quatuor ob pugnam dabimus non deteriores,
Qui pro sex horum poterunt tolerare labores.»
Surgens Henricus, post haec, Guinithone creatus,
Hortatur cives bellum firmare, priusque
Unà cum patribus seu jurare fatetur.
Dicta fides sequitur, jurant aequaliter omnes.
Jam secus ocasum Phoebi clarissima lampas
Candentes vitreo tingebat in aequore flammas.
Nox ea consiliis ut postquam tota peracta,
Et Phaebo radiante dies jam clara refulget,
Ecce recedentes equitum peditumque phalanges,
Dimisis ratibus proprias vertuntur ad aedes.
Italia redeunt, dimittentesque Salodon,

Immeritis referunt convicia plurima nautis.
Praeterea sanctos habiles ad carbasa cantus,
Et quoscumque solet sociis in puppe referre
Navita sermones, delibet rustica turba
Interea, quod hyemus variaret saepius auras,
Illeque per paucis ratibus tutamina portus
Praestat, et ignotae non est fiducia genti.
Barchinon heu petitur, classemque reducere cunctam
Constituunt, hyemare simul meditantur ibidem.
Festa dies aderat Domini de nomine sumpta.
Praebebatque leves flatus levissimus auras,
Qua Latiae puppes usae cum remige ventis,
Urbem navigio celeri tenuere Pisanam.»

Diu axís: «Que 'l mitg dia del 24 de Setembre del any 1114, axó es, quan lo Sol mirava desde la meytat de la seva carrera les terres y les mars dexava la armada la costa de Catalunya y axís com se 'n van ab estridents crits les aus de Thracia quan baten les ales passen los vols de unes regions á les altres, axí la tropa pisana, alentava als seus, quan estenent les blanques veles posaven les naus en moviment.

«A poch prenen la devantera quatre escellents barcos; los seus abanderats eren Francordo y 'l Senyor dels Pirineus, al qui seguien tots los demés en bon ordre.»

(Lo Senyor dels Pirineus, es en lo poema 'l Comte de Barcelona). «Passá 'l dia, vingué la obcura nit, y quan estava en la seva meytat poch més ó menys, cau sobre les veles un vent contrari, per qual causa dona l' Heros,—«lo baró ilustre»—ordre de girar ab lo nordest cap á Tamarit. D' aqui passa á Tarragona y á la deserta Salodi.

»Aquí el Zephir y l' Austre commouen les aygues, mes lo ponent penetra per entre les entortolligades penyes»—«y sossega les aygues» creyém que deu soplirse.—«Lo mar circuheix aquí per tres parts la penyascosa Ribera.»—Cap de Salou—«la part que mira 'l Euro forma una plana cuberta de broça rematada per alta roca. Allí diuen que posá 'l seu camp lo Rey Carlos, quan doná la gran batalla als moros de Tortosa; allí soportaren los Franchs los frets y les calors quan s' apoderaren de la terra ab incontrastable força.

»Passada la nit y 'l següent dia, quí allá arribá primer, feu ab los fochs que amanits portava la senyal convinguda, perque les naus no duptassen del segur en que estaven. Després d' haverlos fet aygua l' altre dia comença á sortir la armada tallant les aygues á rem y á vela.

»Ja no podia veures clarament la terra que s' amagava detrás de les altes montanyes, quan al caure 'l dia y al entrar la nit, un vent contrari los separa del ver camí. Maniobren los mariners, se turben y criden «que contra lo seu voler se 'ls porta á Denia.»

»Dissipa l' Aurora les tenebres nocturnes, surt seré 'l dia, mes de ponent los vents porten los grossos núvols, y allavors fortament empentats pel vent viren cap á Salodon, ahon hi arriben al caure la nit, saltant alguns en terra pera buscar aygua fresca.

»Mes veusaquí que surten uns Mohavites á caball, tan lleugers com va la sageta del Partho quan l' envia ab tot lo seu esforç; cautiven als qui feyen aygua al riu (al Francolí) y se 'ls ne porten á les seves cases terra endins, mulls lliberta al temor que dels d' Alphae tenien los mons del Ebre.»—Que diu Ibers en Llorens. - Per consequencia d' aquest desgraciat fet se maná que no baxás ningú á terra sense

anar armat. Y en tant que per los solitaris camps va la gent vagant, la tropa murmura.

»Finalment los Luquenses que no podien suportar los treballs del mar, y que avorrien diariament á tots ab les seves quexes volent que tothom los servis, obliguen á n' Huc arcipreste de Pisa á que axeque 'l braç y 'ls hi diga:

»Sols la voluntat de Deu que tot ho governa y conserva anima als Pisans, los seus grans fets, y com aquests be 's conexen, á ningú cridaren á la guerra, ningú hi ha vingut forçat.

»Instareu y nosaltres us donarem les naûs que demanáreu, lo qual no es petita cosa, y vivent en elles us fereu nostres companys. Diheu ¡oh luquesos! si algú us ha obligat. Si, donchs, vinguéreu voluntariament tampoch ningú us retindrá contra la vostra voluntat. Sols als Pisans prohibim que 's retiren; als demés no se 'ls negarán cavalls, viures y armes: que prenguen lo que vulguen y que se 'n tornen sens novedat; que demanen y se 'ls hi donará guies qui 'ls acompanyarán á Italia. Y havent dit axó, l' Heroe s' assegué.

»Y comença á parlar Guido d' aquesta manera: «Com en totes les obres lo primer que 'ns havém de proposar es Deu, no li té ni pietat ni afició, qui sols treballa per mundanal honor. Pugne l' honor mundanal, pugne aquella sabiduria que en les coses del mon fingi amor al Senyor y que sols dona mundanals honors. Mes Deu penetrant nostres intencions, encara dona l' exércit que contra ell ha murmurat, lo poder usar dignament del temps.

»Entre 'l poble hebreu hi hagué una murmuració semblant á aquesta, quan recordava les olles de vianda y 'ls desitjats menjars de les vores del Nil. Y millor volia soportar lo joch del cruel tirá y quedarse com esclau que refrenar lo vici de la gola y no tenir tals menjars. Aquell antich poble viu en vostres pits, vosaltres conservau les seves costums, los seus afectes y les seves maneres de obrar. Qui vulga sanar de tal ferida, que sens demora se n' arrepentesca d' haver desitjat tan dolenta cosa. Sia qui sia aquell á qui li manca 'l seny y cau d' espatlles cometent tan greu delicte.

»¿Pot per ventura algú quexarse de que 'l retingám? Fora del Pisans pot retirarse qui vulga y quan vulga; no se li prohibirá 'l que se 'n porte les seves coses, ni se li fará al qui se 'n vaja violencia alguna Donchs que se 'n vaja; y al arribar á casa conte, quan tot lo poble voltantlo vulga saber los seus fets, com en veritat no veja la cara als enemichs de qui tan covardament fugi.

»Nosaltres tolerarém les penalitats del mar y dels vents: en les guerres del Senyor no 'ns faltarán aliats d' igual valentia, als que seguirán de tota la Gallia, y si Deu vol altres ne vindrán encara de millors á sufrir ab nosaltres los treballs d' aquesta empresa.»

»Y digué en Guillem, lo Senyor de Montpeller: «No us donga empaig lo que se 'n vagen aquests. Per cada un dels qui 's retiren, ne donarém quatre en res inferiors pera la guerra y tals, que en los treballs ne podrán suplir á sis d' ells.»

»Allavors s' axecá en Enrich, fill d' en Guiniton y exhortá als seus conciutadans á allistarse per la guerra, protestant abans de tots y jurant en una ab los principals. Y á les paraules seguiren los fets y tots igualment juraren.

»Mes ja de la posta l' esplendorosa flama de Phebo mullava en la mar les seves lluhentes flames. La nit sencera 's passa en deliberacions, y al restituir lo dia 'l radiant Sol, veusaquí á les falanges de cavall y de peu abandonant les naus y retirarse á casa seva. Se 'n tornen á Italia y al dexar á Salodon omplen d' injuries als mariners. Ademés la grossera turba fá burla dels cantars sants propis per les naus, y de tot quant lo mariner assegut en la popa de la seva nau sol referir als seus companys.

»Y com entant ab l' ivern variessen molt los vents, y aquell port sols oferis se-

guretat per poques naus, y no hi ha que fiar de gent desconeguda, resolgueren tornarsen á Barcelona.

Altres se 'n anaren á Pisa, etc., (1).

Donant per exacte la relació del *Veronese*, foren los luquenses causa de que fracassás la primera tentativa pera recuperar á Mallorca. Sols aquells s'indisciplinaren, sols aquells abandonaren la armada, y si aquesta primera armada de Salou no retorna victoriosa, sols aquells ne tingueren la culpa. Mes ¿com no sorprendres del resultat tractantse del fortunal Port de Salou?

Perque aquella armada no era la nostra, era una armada forastera la dels Pisans, la qual, com acabám de veure, no resulta del tot exacte que portás ara al seu cap com abanderado al Comte de Barcelona, puix d' haver manat en cap la armada, ni dexa que 'ls Luquenses s' insubordinen, ni que les naus posen la proa contra Mallorca. En Salou no hi trobám més que Pisans y 'ls seus aliats del mitg jorn de França y 'ls Luquenses. De catalá no 'n surt cap y la rahó l' havém dada: era impossible que Ramón Berenguer pogués manar una espedició que no podia acompanyar la seva gent per manca de temps. En St. Feliu no 's pactá, donchs, per la espedició de que acabám de parlar, sinó per la espedició, ó millor, per l' auxili que devia prestar en son lloch y temps lo Comte de Barcelona. La insubordinació dels Luquenses modifica les circunstancies, y al any següent, en efecte, porta la espedició com abanderado 'l Comte Ramon Berenguer III. *El Veronés* confongué les coses y la confusió seva ha passat á nostra historia.

Es, donchs, en 1115 quan surten de Salou reunides les armades catalana y pisana per anar á la conquesta de Mallorca y que de Salou sortiren, ho diu 'l Veronés, quan compta que eren 500 les veles que sortiren de Pisa portant al seu cap al prelat de dita ciutat.

Reunides en Salou les armades, portaven 900 cavalls y se 'n anaren al Ebre á fer la ayguada, y acompanyats desde allí per un bon vent quan lo Sol sortí al següent dia, les montanyes de les Columbretes los contemplaren als seus peus. Reunirense en Salou les armades lo dia de St. Joan del any 1115 y 'l dia de St. Victor, 28 de Juliol, donaren l' assalt á la ciutat que prengueren á la octava. La diada del desembarch en Mallorca no consta ni en lo Poema del Veronés, ni en cap dels documents de nostre Arxiu Nacional, ni en cap de les cróniques é histories nacionals y estrangeres, cristianes ó mahometanes conegudes; mes, per darse compte del temps emplear, sápigues que 'ls aliats se n' anaren primer á castigar als ivisenchs, y que una volta obtinguda la destrucció dels nius dels pirates passaren á Mallorca. Axis ho diu '*l Veronés*:

Talia cunctorum coelus turmaeque probantes,
Intravere rates pelagum sulcare paratas,
Quas tunc quingentas numerarunt scripta carinas.
Praesul Pisanus, quem maxima aura trahebat,
Mox ad captivas acies perducere fratres.
Vela dedit Pelago primus, transitque Saladon.
Hic hac Dertosae fluvium pervenit Iberum.
Hujus militiae primus quia signa levavit,
Pisanosque duces tantos animavit in actus;
Tota sequendo patrem classis comitatur euntem,
Nongentos equites undosa per aequora portans.

(1) *Laurentii Veronensis Diaconi.*—Rerum in Maiorica Pisanorum annis saluti 1114 y 1115—En Muratori. Rerum Italicorum scriptores. Tomo VI. 100 y seg.

Replet Iberus aqui classem, solatia pacta
Cum ducibus proceres firmant, firmataque jurant.
Lampsaque jam fuerat pancorum meta dierum,
Cum clare vela parant ventis Aquilonis obortis;
Ardua sed postquam sudantes aequora pulsant,
Lenior ingressas pontum vehit aura carinas,
Nocte quibus tota cursu dedit illa secundos.
Sol erat incipiens per itere conscedere coeli,
Quando Columbrarem viderunt agmina montem.

Etcétera.

En lo poema del *Diaca de Verona*, Salou es *Salod, Solodo* y aquesta *d* que d' un modo tan estrany surt, desfigurant lo nom primitiu, no es més que la *r* de *Salauris*, que 's transforma en *Salaudis*, d' ahont reduhint *au=o, Salodi-s* com escrigué *Llorens*.

Recordant lo que 'l poema compta d' haver sigut captivats los pisans que prengueren terra en Salou per anar á buscar aygua, diu tot lo que havém dexat en son lloch esposat sobre la situació del camp de Tarragona. De Tamarit á Tortosa tot semblaria á la *deserta Salou* ó *Salodi*, com tal vegada encara 's diria en lo pays, y aquesta situació durá fins á la reconquista de Tortosa en 1148.

En efecte, sis anys després ja trobám la carta de població donada á tots quants anassen á poblar y habitar á Cambrils: *omnibus hominibus qui venerint ad populandum et habitandum in Cambrils* (1). Aquesta es la fórmula de la concessió de les franqueses otorgades pera repoblar dita vila y aquesta fórmula nos diu que Ramon Berenguer IV trobá á Cambrils com lo seu antecessor Salou, axó es «deserta.»

Cambrils ressucita donchs en 1154, Salou no sembla móures fins á últims de segle, fins á 1194. Es lo rey Alfons I qui dona en feudo á Salou á Ximino ó Jimeno de Artusella, á un aragonés segons lo nom, ab tots los seus térmens y pertinencies y ab l' estany de Pineda y ab tots los estanys y ports desde 'l de Bertran de Castellet fins al coll de Balaguer, y ab totes les aygues que pogués conduhir al dit Port, á saber las de Buela, Dares y Polpres (2).

Reus apareix més tart.

Devant de les dites cartes de població de Cambrils y Salou la realitat del quadro de desolació que durant los segles XI y XII presentaria 'l camp de Tarragona surt devant dels ulls de la imaginació ab tota la seva grandesa, perque en efecte es gran, es sublim la imatge de la gran Tarraco abandonada per moros y cristians veyent caure una després de les altres les pedres de les coves, muralles y dels edificis civils y religiosos, antichs y serrahins fins á no dexar d' aquests més que 'l Mihrab empotrat com á memoria arqueológica en lo claustre de la catedral. Gran, sublim, es imaginarnos aquell camp que pot passar per un troç del paradís de la Terra, despoblat y sens cultiu, ahon los homens se caçaven com avuy se cacen en los estanys de la perduda Callipolis les aus de pas.

Tamarit y Tortosa eren donchs les centinelles qui vigilaven lo camp, y veges com los pisans al sortir de S. Feliu de Guixols toquen á Tamarit al punt estrém de la frontera avans de posar la proa á Ibiza.

Si ara 'ns imaginám als Pisans en mitg de les soledats de Salou, soledats tan més tristes quan tot era allí mort, peró no per la má de la Natura sinó per la crudel del

(1) *Arxiu de la Corona d' Aragó.*—Registre 2, foli 114.
(2) *Arxiu de la Corona d' Aragó.*—Pergamí d' Alfons II, n.° 685.

home, y devant d' un mar enemich, no 'ns estranyarém de que 'ls luquenses sentissen defallir lo seu ánimo y abandonassen la espedició de Mallorca dexant axis lo seu compliment als Comtes de Barcelona en Ramon Berenguer III y en Jacme I ó sia á les armades de Salou de 1115 y de 1228.

1228

Ja Tarragona recuperada per St. Olaguer feya un segle que donava á la Iglesia nous arquebisbes de la Tarraconense; ja no era la ciutat dels juheus, sinó la dels cristians, quan de nou pogueren veure 'ls tarragonins reunirse en Salou la armada catalana.

Havia sonat la hora de la redempció de les illes de Mallorca, perque aquesta vegada, encara que vinguen forasters en nostra ajuda, no serán tants que d' ells puga dependre 'l fruyt de la victoria. Los qui vinguen serán parents, amichs, no será un exércit aliat ab qui s' haurá de comptar ab tot y per tot.

Res té axó d' estrany. Ja no som en aquells temps en que la pobra Catalunya anava del Rosselló fins á Tamarit; ja ni Lleyda ni Tortosa eren serrahines y tampoch ho era Çaragoça. Lo Comte de Barcelona portava sobre la comtal corona, la del reyalme d' Aragó, y l' Aragó era dels nostres. Eram, donchs, ja prous per treballar per nostre compte, y aquesta armada de Salou deu comptar en l' historia nostra com la primera que sortí de nostres ports per estendre y portar lluny la patria y la llengua catalana.

Conquistar lo reyalme serrahí de Mallorca era una necessitat política per lo temps de que parlám. Per tenir lo Mediterrá s' han de tenir les Balears, y tenintles los serrahins, lo mar, nostre mar, era seu, y tenint seu lo mar, tenien nostres riberes.

Viure en la Ribera, quan Menorca, Mallorca é Ibisa ab Formentera amagaven en los seus ports als pirates serrahins, era viure en un continuu esglay, y tota la vigilancia, aquella vigilancia antiquíssima de la ribera nostra, de la qual parlá ja *Titus Llivius*, era poca per assegurar la tranquilitat del pays. Espelint ademés de les Illes als Serrahins, era donar seguretat al comerç, favorir la industria, y, finalment, prestigi á la nació aragonesa com allavors se deya nació novella, formada per la casa barcelonina, ab son coratge, son treball y sa prudencia. Y com les necessitats volen cumpliment, sentida la de la conquesta de Mallorca, tantost fou anunciada fou cumplida. De satisferla se 'n encarregá *La armada de Salou del any 1228*.

Muts nostres Arxius encara per dit temps, son los historiayres, los hómens de lletres coetanis y contemporanis, qui 'ns n' han conservat memoria de ella.

Font principal n' es lo seu mateix general. Lo *rey Jaume*, qui aplegá la armada á Salou y la portá á salvament á Mallorca, n' es d' ella lo primer historiayre. Nos ne parla també ab més lletres, ja que no ab més conexement dels fets, lo dominicá barceloní *Fra Marsili*, puix no va fer més que posar en retórica la hermosa é ingénua relació del més ben volgut de tots los reys y comtes d' Aragó y Barcelona, que alló de ser la Crónica de *Marsili* lo patró de la d' *en Jaume* no té més fonament que 'l continuar inédita la Crónica d' en *Marsili*. Parla també breument de la armada de Salou *des Clot*, l' historiayre de la *Armada de Port Fangós del 1282*.

En la festa de la Musa catalana donar lloch á les belles lletres es de rigor, y 'l frare de S. Catarina les conreava de bo y millor.—Mes prou n' havém donat de belles lletres llatines fins ací, per anárnosen ara á tráureles de la *Crónica d' en Mar-*

sili que 's guarda en la Biblioteca Universitaria de Barcelona, quan podém dir lo mateix que escrigué *Marsili* no sols per la més hermosa boca del *rey Jaume*, sinó per la ploma d' un traductor del llibre de *Marsili*, que no sabém per quina rahó no pogué esser lo mateix *Marsili*, perque la obra llatina d' aquest fou traduhida, com se desprén de son llenguatge poch temps després, sinó es abans, de posar lo seu llibre 'l frare en mans de Jaume II. Per quant la traducció ó versió segueix tan de prop al original es per lo que creyém al mateix *Marsili* autor de la versió catalana de la obra llatina: qui feu lo més, be podia fer lo menos.

Marsili en un hermós capítol, lo XIV, pinta ab alegres colors lo juli de Barcelona quan sabé que s' havia resolt la conquista de Mallorca. Aquest capítol retórich, certament, manca en la *Crónica* del *Rey Jaume*, mes no podia avuy mancar en nostra relació.

«Tota la ciutat, diu, es plena de noves noveyles, e aquels que no hi vian estats, demanavan per los carres que havia conclus la cort ni que havia ordonat o diffinit, e aquels qui venen n' ho poden perfeytament recomptar, mes per conclusions a tots cridan: A Malorcha! tan bon dia! a Malorcha! E demantinent la noble ciutat appar de atorgar al viatje, e tots los carrers son plens de totes coses necessaries e de armes axi de defendre com de esvasir, e tots los carrers son plens de fembres a cusir senyeres, veles e diverses apareyaments axi de homens com de cavals. E tot a la platja pert repos, e de grans crits los mariners son ocupats o plens; aqui obran de nou, la adoban les coses antigues, aquí alegen de pus forts, la departexen los elets per officis. Mes la menor edat no es desagual daquest goig, car los enfants sajustan, e han vestedures per escuts e canyes per lanses, e queren loch de guerretjar, e els uns s' esforsan de (combatre) defendre Malorcha fortament, e els altres sesforsan de combatre, e es dada victoria als crestians, aquels altres fortament vensus: e axi la edat infantil, dementra juga, misatjera es, e demostrativa del ver goig; e dementra axí fa enfantilment, multiplica suspirs dels savis, com temen los usats diverses esdeveniments de batayla e los perils no vists. e daquem fan Oracio (1) axi com los enfants prefiguran en loch de pau ab lur enginy.»

Des Clot encara pot contribuhir á realçar lo quadro pintat per en *Marsili*, puix recordantnos com la esplosió dels patriótichs sentiments coincideix ab la vigilia de Nadal, dia de goig, axís pels tristos com pels alegres, nos fa sentir y veure mellor l' hermós quadro de *Marsili* que (com anám á veure) encara 's pot millorar ab lo que ell compta axó es: «e quant vench la nuyt, so fo la vespra de Nadal, lo Rey ana a la sglesia de Santa Creu de Barcelona ab molts brandons e ab moltas tortas de cera e ab grans lums, e ab gran alegria vetllaren aqui tota la nuyt, e ohiren la missa; e puys anaren sedeportar, pus menjaren tuyt ab lo rey de totes festes, e bornaren e tiraren a taulat, e amenaren molt gran alegria. E puys cascu pres comiat del Rey, e tornaren sen en lurs terres per aparellar del feyt de Mallorques.» *XX*.

Encara es *des Clot* qui 'ns entera de que «el Rey feu venir en Ramon de Plegamans, un rich hom de la ciutat de Barcelona, e dixli que fos procurador del feyt, e que fes fer galeres e tarides e lenys per portar cavalls e cavallers, e vianda, e civada e ginys, e aytantost com lo rey ho hac manat, en Ramon de Plegamans feu fer galeres e tarides e d' altres lenys, e feu fer bescuyt e ajustar farina e forment, e civada e vi e carn e formatges e porchs salats.» *XXI*.

«Quant vench la Pasco, tots los lenys e les tarides e les galeres foren feytes e

(1) *En Quadrado* de qui prenem lo text catalá de *Marsili* publicat ab arregle als dos manuscrits coneguts que 's trovan á Palma, diu aquí:—«El texto latino añade aqui *ut vincant*, lo que hace más claro el sentido de la frase.» —*Historia de la conquista de Mallorca. Palma*, 1850 45.

aparellades de varar; e el bescuyt feyt e totes les altres coses aparellades, vararen los lenys e carregaren per tota la ribera de tot so que menester los fo, e puys anaren sen al port de Tarragona que ha nom Salou, e aqui tot lo navili sajusta.» *XXV.*

Lo que havém dit sobre ser lo Port de Salou reputat com port de Tarragona queda aquí justificat, *des Clot* ho diu; mes dit s' está que havém d' entendre, com si diguessem, lo port militar, puix bo o dolent, Tarragona, ciutat, no manca may de port.

Si en R. de Plegamans y la Dreçana de Barcelona compliren tenint aparellades les naus necessaries á la espedició, la gent que devia embarcarse no fou tan diligenta.

Diu en *Jaume:*

«E empreserem dia que a migant Maig fossen tuyt a Salou. E ab aytant partis la cort, e cada un pensas de appareylarsi. E fo pres sagrament de tots los nobles quel primer dia de Maig fossen a Salou tots, ab tot lur apparaylament per passar a Maylorques, e que noy falissen. E aquel dia somhi nos (1), e estiguerem aqui entro a entrada de Setembre en aguiar lo passatge, e esperam naus, e lenys, e galees quens venien: e perço esperauem tant que lestol fos complit.»

«E ach .I. partida del estol a Cambrils, e la major partida, on nos erem, fo en lo port de Salou, e en la plaja; e els altres foren en Tarragona car eren daquest loch.

«E la quantitat del estol fo aytal quey ach .XXV. naus complides, e .XVIII. tarides, e .XII. galees, e entre buces (2) et galiotz .C. e axi foren .CL. lenys capdals menys de les barques menudes.»

«E enans que moguerem, ordonam lestol en qual manera iria: primerament que la nau den Bonet en que anava en G. de Muntcada que guias e que portas .I. faro de lanterna, e la den Carros que tingues la reraguarda, e que leuas altre faro de lanterna. E les galees que anassen entorn del estol, que si neguna galea vingues al estol ques encontras ab les nostres galees.»

Quins foren los qui s' embarcaren com «capdeladors» y «comandors», com que-

(1) *La Crónica real* y *Marsili* d' acort, mes *des Clot*, diu: «E quant vench á Santa Maria d' Agost, lo rey fo vengut ab tots sos cavallers, etc.» Tal volta se pugui tot concordar dihent que 'l Rey aná, com ell diu, á Salou el primer de Maig per anarsen després d' haver donat las sevas ordres per activar la partida, tornanthi el 15 d' Agost.

(2) Creyém que es un error d' *en Quadrado* y no d' en *Marsili* 'l llegirse en aquest, segons lo text del sabi mallorquí *Trabuces* per compta de *Buces*. Precisament aquí 's troba la més clara prova que 's pot donar de ser la obra de *Marsili* posterior á la *Crónica real*, puix *Marsili* fent lo compte de les clases y número de naus, diu: «e dalcuns altres lenys grosses dels quals hom no usa ara, los noms dels quals eran trabuces e galiotas, hi havia C.» Axó no s' hauria pogut escriure en temps d' en Jaume, puix allavors s' usaven las *Buces*. *En Quadrado* tal vegada posá *Trabuces* perque axis ho diu també 'l nostre gran *Zurita*. Diu aquest: *Lib. III*, cap. II, «y entre otros navíos que llamaban *trabuces*, que eran lo mismo que *tafurcas*.» *Zurita*, como sempre, digué be, en la comparació, pues las *tafurcas* eran unas «embarcaciones chatas y sin quillas, que sirven para embarcar y conducir caballos», y trauen son nom del alarb *taifuria*, com se pot llegir en lo *Diccionario de la lengua castellana por la Academia española*. Mes d' axó no havém de traure la consequencia de que *trabuces* vé de *tafurcas*, sinó al revés, puix segons *du Cange* se tracta de: «Navigii genus grandiosis, a similitudine pyxidis, quae Anglis *Busse* dicitur», ab «pandum alvo, et obtusum prova; seu potius, quod dolii vinarii formam referret: quod Graeci recentiores βούτζον et βουτζίον vocant.» Devém, donchs, en tot cas llegir ab la Crónica Real, *Buces* y no *Trabuces*. *Zurita* en lo lloch referit diu que 'ls de Narbona enviaren «una nao de tres cubiertas que fué muy señalada», mes no digué ni sabém d' ahont tragué la noticia, que sent d' ell no 's pot posar en dupte.

fes al dir d' avuy, *des Clot* los anomena. Baix la bandera del bisbe de Barcelona, Berenguer de Palou, hi anaven son cosí germá en G. R. de Moncada, Ramón de Solsona, Ramon de Tayava y en Arnau Desvilar: seguint la del cosí del Rey, del comte de Rosselló y Cerdanya, en Nuño Sanchez, en Jofre de Rocaberti, lo francés Olivier de Termens, Ramon de Canet, Jarpert de Barberá, Pere Arnau de Barberá, Ponç de Vernet, Bernat Espanyol, Berenguer de Mont-Squiu, Arnau de Vernet, en Castellros, y dos honrats barons de Castella, dels quals no dona 'ls noms *des Clot*. Ab lo veçcomte del Bearn hi anaven en Guillem de Sent Martí, G. de Cervelló, R. Alamany, G. de Clarmont, Uch de Mataplana, G. de Sent Vicens, R. de Bell-lloch, Berenguer de Centeylles, Guillem de Palafols y Bernat de S. Eugenia.

La llista de tots los principals y dels distingits se pot fer ab sols comptar los noms pel *Llibre del repartiment de Mallorca;* mes axó aquí no cal ferho (1), emperó n' havém de traure desde ara un del oblit, y aquest es lo *Sagrista de Girona en G. de Muntgri*, que hi aná ab trenta dels seus.

Y diu lo *Rey en Jaume*:

«E moguerem lo dimecres mati de Salou ab loratge de la terra, car per lestatge lonch que haviem feyt tot vent nos era bo sol que moure nos pogues de la terra.

»E quan viren los de Terragona, els de Cambrils quel estol mouia de Salou feren vela, e faya ho bel ucer a aquels que romanien en terra e a nos, que tota la mar semblava blancha de les veles, tant era gran lestol.

»E nos moguerem en la derreria del estol, en la galea de Montpesler, e faem (ben) recuylir ben .M. homens en barques que uolien anar ab nos que negu noy passara.

»E quant nos (h)aguem anat entro a .XX. miyles de mar mudar lo vent al lebeg, e uengien los Comits de la nostra galea a nos ab acort dels nautxers, e dixeren: Senyor, nostres som naturals e som nos tenguts de g(u)ardar nostres membres e nostres cors, e de donar a nos bon conseyl a tot nostre saber: e dixeren: Aquest temps de lebeg que nos hauem no es nostre ni de nostre estol: ans nos es tant contrari que non porats pendre en tòta la yla de Maylorques: e per nostre conseyl nos fariets la uolta, e tornariets a terra, que Deus nos dara tempos en breu perque porets passar.

»E nos quant aguem hoida la lur paraula e lur conseyl, dixem los que en esta cosa nos no fariem per re, car molts ni hauia que eren en lurs naus que per lo mal quels hauia fet la mar sen eren fuyts, que no eren gosats passar ab nos, e si nos tornauem en terra quens desempararien, si donchs no eren homens de valor. E nos anam en est viatje en fe de Deu, e per aquels que nol creen, e anam sobre els per dues coses, o per convertirlos ho per destruirlos, e que tornen aquel regne a la fe de nostre Senyor, e pus en nom del anam, hauem fiança en el que el nos guiara.

»E sobre aço quant viren los Comits de la galea que aquesta era nostra uoluntat, dixeren nos que els hi farien lur poder, e que aquela fe que nos hi hauiem per aquela nos guiaria.

»E ia vench la ora del uespre, e aconsegui la nau, prop del primer son, den G. de Muntcada que tenia la guia, e exin a la lanterna, e saludamlos e damanamlos qual era la nau, e els a nos qual era la gale(r)a e respon(d)erem los de la galea que era la galea del Rey, e dixeren que fossem be uenguts per .C. milia uegades, e dixerem que la lur era la nau den G. de Muntcada, e anamnosen per ueles: e aixi com moguerem derrers de Salou, al primer son som primers de tots los altres, e anam tota aquella nuyt ab uent al lebeig.

(1) Qui vulga llegir la llista y ab esplicaciones, vegi 'l *Jacme I le conquerant par Ch. Tourtoulon. - Montpeller, 1863.*

»E anam ab les orçes aytant com anar poguerem nos e tots los altres: e aixi com anam la nuyt deuant lestol no mudam ne calam, e laxam anar la galea tan com podia anar.

»E quant fo entre ora nona e uespres enfortis la mar pel creiximent del uent, e feu tanta de mar que en la terça part de la galea de part de proa que passava dessus la aygua de les grans ondes de la mar can uenien.

»E cant uench que aquesta mar haguem correguda, prop del uespre, ans quel Sol se pongues cessa lo uent, e al cessar que feu lo uent ueem la yl̃a de Maylorques, e destviam la Palomera et Soller e Almerug.»

Mallorca vista, Mallorca presa.

En Jacme que havia de saber lo que va succehir al Pisans en son primer intent per arribar á Mallorca, 's guardá bé, una vegada havia sortit de Salou, de tornarhi. Sens dupte molts haurien abandonat la anada, que 'l mal de mar es tan dolent, que fins les dones del pudor s' excusen. Lo jove en Jacme, ben instruhit, maná continuar avant, y posada en Deu la seva fé, arribá á Mallorca.

Més de lo que dexám dit, no diuen los pergamins dels Arxius ni 'ls historiayres.

En nostre Arxiu Nacional los códices de la Cancilleria comencen ab lo *Llibre del repartiment de Mallorca*.

Hauriam, certament, volgut donar la llista al menos dels pobles que anaren lo dimecres 6 de Setembre del any 1228 á Salou per despedir al rey en Jaume y la seva armada; mes res no consta, y nosaltres no sabém suplir lo silenci de la Historia ab histories imaginaries. Sembla, donchs, que 'l port de Salou continuava sent un port y res més dels seus vehins; de les seves autoritats, ni una paraula, y aquesta misteriosa soletat dona en aquell hermós troç de nostre territori tan interessant misteri, que una y altre vegada voldríam parlar d' ella, pues aquí no trobám res que puga interessarnos. En Ximenez d' Artusella no havia conseguit fer reviure á la antiga Salauris al port del Comte Ramon Berenguer III y del Rey Jacme lo Conqueridor.

1235

Jaume lo Conqueridor no guanya més que Mallorca. Passá á Menorca y 'l seu Arraez reconegué 'l seu Senyoriu; mes l' illa continuá baix la seva autoritat y sent tan serrahina com abans. Axó sorpren quan s' oblida que á cada nova conquista surgia la qüestió gravíssima de com se podria fer pera guardarla. Lo poble ó nació aragonesa distava molt de ser tan fort en número de gent que 'n pogués traure per continuar dilatantse, puix lo que 's conqueria era un pays enemich, poblat de gent enemiga, que la que 's lliverava dels Serrahins no era un ser moral oprés, sinó una espressió histórica. Jaume, donchs, trobantse en lo cas de tenir que poblar una illa, tan considerable com Mallorca, no pogué pensar un moment en estendre les seves conquistes per les altres illes Balears. Mes lo que no podia fer en Jaume podia fins ferho un particular. Es St. Olaguer qui poblá ó repoblá á Tarragona, y ho fá donantla á gent estranya per no tenirne de segur á má de la de casa. Un altre arquebisbe de Tarragona, arquebisbe elet, puix renunciá, peró com tal arquebisbe elet obrant, fou la ánima de la espedició pera 'l recobro de Ibiza. Enteném parlar del Sagrista de Gerona, d' en Guillelm de Montgrí.

D' aquesta conquista 'n parlá lo rey en Jacme en los següents termens: ...«uench lo sagrista de Gerona qui era elet archibisbe de Terragona per nom en .G. de Munt-

gri, e en Berenguer de Sancta Eugenia, e son frare à Alcaniç, e nos som molt alegres de la sua electio. E quant fo deuant nos pregans quens plagues que el se presentaya deuant nos. E dix nos que si nos li noliem donar Euiça, quel ab son linyatge que la conqueriria, e pus nos no la hauiem, e hauiem altres coses a fer, que ben deuiem voler que el la conqueris per ço que hom digues que larquebisbe de Terragona hauia conquerida Euiça, ell que la tenria por nos. E nos haguem nostre acort, e per ço quant enteniem qu' el nos faya honrament que conqueris terra, e que la tingues per nos, otorgam li ho. E el apparaylas ab son liynatge, e aguissa son passatge, e feu .I. trabuquet e .I. feneuol. E cant saberen aço lenfant de Portugal, e Don Nuno uiren se ab larquibisbe, e dixerenli, que els cerien en sa aiuda, e per aytants com els menarien homens de caual e de peu en sa aiuda, quels en des part. E larquebisbe atorga ho, e foren tots en aquela companya.»—125.

«E passaren a Euiça, e prereren terra menys de negun contrast que nols faeren los de la Illa.»—126.

Aquesta relació té per comprovants los actes notarials de 7 dels Idus de Desembre de 1234 y dels Idus d' Abril de 1235. Per la primera acta en Jaume concedeix ab retensió del feudo al Sagrista, Ibiza y Formentera, ab totes les seves salines, etc.; y pel segon acte fet en Tarragona devant del notari Pere Bonelli, quedá estipulat lo preu de la ajuda del Infant de Portugal y del Comte de Rosselló, ordenantse en la matexa que s' emprengués immediatament la conquista de les illes, donant al efecte les ordres pera preparar les naus y la gent, y 'l Papa Gregori IX per lo Breu de 24 de Abril de 1235 exhortá a tots los tarragonins á que anassen á la conquista de les illes.

En *Zurita* diu que no consta «ni se refiere con qué armada, ni se especifica el número de la gente que llevaron» els dits—III-20—donchs inútil es dir que no podém adelantar res més, perque es quasi sempre impossible contestar les afirmacions ó negacions de *Zurita*.

Que la armada 's reuní y sortí de Salou, consta pel document tarragoní més amunt citat.

Y ja no hi cal res més que dir com no sia lamentar la pobresa de nostres llibres historials respecte d' una empresa marítima, que no per modesta dexa de ser un fet de gloria de la terra catalana y del archigloriós port de Salou.

1282

Les antigues Edetania y Contestania recobrades per en Jaume lo Conqueridor y son fill Pere 'l Gran, ja fa temps, en 1282, que obehexen á les barres catalanes que victorioses anaren fins al cor de la Bastitania y recobraren Murcia. Ja aquelles antigues parts de nostra Iberia son conegudes de temps com formant un nou regne de la corona d' Aragó baix lo nom de regne de Valencia, quan de sopte, sens que ningú sabés per qué ni per ahont anar crida 'l rey Pere als seus á nova espedició marítima. Feya quasi ja mitg segle que 'l Mediterrá no veya á les nostres armades sortir al mar per nous rescats, y Menorca era encara serrahina.

Havém certament de pensar que 'l primer remor de nova armada s' havia de creure per tothom que era finalment arribada l' hora de la total lliveració de les Balears, puix qualsevol que fos la obediencia y submissió del arraez de Menorca, Menorca serrahina era un perill, y un perill va esser per l' Armada de 1282. Emperó en Pere no volia dir y no digué á ningú per quina rahó y per anar ahon donava or-

dre de juntar barcos y gent en Port Fangós pel primer dia de Maig de 1282, y no sols no ho digué als seus, sinó que 's negá á dirho á les potencies estrangeres que li demanaren esplicacions pels seus grans armaments marítims.

Resolt lo viatge, diu *Muntaner* en lo Capítol 44 de la seva *Crónica:*

«E lo Senyor Rey pensa tantost de fer naus e lenys e galees e tarides per portar cavalls. E axi, per tota la costera feu fer grans navilis e gran aparellament de tot ço que fa menester a passatge de Senyor. Si que totes les gents de son regne se maravellaren del gran aparellament qui feya: que primerament a Coplliure los ferrers no feyen als, mas anchores; e los mestres daxa, tots quants navia en Rosello, eren venguts a Caplliura hon feyen naus, lenys, terides e galees; e a Roses altre tal, e a Torrella e a Palamos e a Sanct Feliu, e a Sanct Pol des Maresma; e a Barcelona no us en cal parlar que enfanitat era la obra qui si feya; e puix a Tarragona altre tal, e a Tortosa e a Paniscola e a Valencia e per tota la costera de les marines. E en les ciutats qui son dintre terra feyen ballestes e cayrells e crochs e llances, darts, cuyraces, capells de ferro, gamberes, cuxers, escuts, paveres e manganills; e a les marines, trebucs, e peons, de ginys a les pedreres e als altres llochs: axi que, tant eren los feyts grans, que per tot lo mon anava la nomenada.»

Y en lo *Capitol XLV* continua dihent: «E lo Senyor Rey de Mallorques vench al Senyor Rey Darago, e pregal que li dixes ço que entenia a fer, e que si li pleya que ell iria ab ell en tot lloch, ab tot son poder.» Y Pere no volgué dirli son pensament com tampoch lo revelá á Sancho de Castilla quan li oferí XXX ó XL galeres de Sevilla, reserva quals rahons polítiques ara aquí no havém de discutir, puix seria cosa llarga y gens lleugera, y tan més quan ara parlém tan sols de les armades y no dels fets polítichs.

Y en lo *Capitol XLVI* continua *Muntaner* d' aquesta manera: «E com lo dit enfant en Sancho, fo partit Darago del senyor Rey, e sen fo tornat, en Castella, lo dit Senyor Rey ana per les marines regonexent totes les obres: e pensa de ordonar ques faes bescuyt a Çaragoça e a Tortosa, e a Barcelona, e a Valencia, e feu venir a Tortosa molta civada e forment: si que tanta ne feu venir, que la ciutat de Tortosa no hi podia cabrer, ans feyen barraques e cases de fusta en quen metien. E axi mateix trames ses cartes a tots aquells Richs homens de sa terra que volia que anassen ab ell: e ques aparellasen en deseguir lo viatge ab aytants cavallers, e ab aytants ballesters e ab aytants paons. E a cascu ell feya donar en llurs terres o lla hon volien acorriment de moneda tanta, com los feya menester. E mana que negu no sen trametes de viandes, ne de vi, ne de civada, quell faria metre cumpliment per tuyt de tot quant havrien mester per tot lo viatge. E açο feya lo senyor Rey, per ço que no sagnassen a entremetre sino dels arreus tant solament de lurs cors cascuns, e que anassen tuyt be arreats. E axis compli, que entro aquell dia james no serco feyt passatge, hon tan bell arreus de cors e de cavalls e de ballesters e de paons e domens de mar hagues, com hac en aquell passatge. E axi mateix ordona, que hi hac vint milia almugavers, tots de la frontera e be VIII milia ballesters demunt e ordona que anassen mil cavallers, tots de honrat paratge, ab ell e molts ballesters de Tortosa, e de Arago e de Cathalunya e servents de maynades.»

En *B. des Clot* (1), un altre contemporani de la espedició que conegué home puix serví al rey Pere, y qui per escriurer les gestes d' aquest nos hauria hagut de donar més detalls que en *Muntaner* lo qual no es axís, nos dona emperó noticies interessantíssimes sobre los Almogavers y Golfins que 's juntaren á Tortosa, dihentnos *(Capitol LXXIX)* que 'l Rey «feu manament que tuyt se ajustassen al port de Tortosa; e aqui el feu venir tots los Almugavers, els Adalits de la frontera de Valencia

(1) Edició d' en Buchon.—Paris, 1841.

e de Murcia, e los Golfins qu' estaven al port de Muradal, e foren be tres milia homens a peu.»

«Aquestes gens qui han nom Almugavers, son gents que no viuen sino de fet de armes, ne no stan en uiles, ne en ciutats, sino en muntanyes e en boschs; e guerreien tots jorns ab Serrayns, e entren dins la terra del serrayns molts, e de llur hauer, e de aço uiuen, e sofferen moltes malenances que als altres homens no porien sostenir, que be passaran a uegades dos jorns sens menjar si menester los es, e manjarau de les erbes dels camps, que sol no s' en prehen res. E los adalits quels guien saben les terres els camins. E no aporten mes de una gonella ó huna camisa, sia stiu o iuern; en les cames porten unes calses de cuyro, e als peus auarques de cuyro. E porta cascu huna llança e dos darts, e hun cero de cuyr en que aporten llur viande. E son molt fors e molt leugers per fugir e per encalsar. E son catalans, aragonesos y serrayns.»

«E aquelles altres gens que hom apella Golfins son Castellans e Salagons, e gens de profunda Espanya; e son la major part homens de paratge. E per ço con no han rendes, o u han degastat e jugat, o per alguna mala feyta, fugen de llur terra ab llurs armes. E axi com a homens que no saben altre fer, vehentse en la frontera del ports del Muradal, qui son grans muntanyas e forts, e grans boscatges, e marquen ab la terra dels serrayns e dels crestians, e quens passa lo cami qui va de Castella a Cordova e a Sivilia, e axi aquelles gents prenen crestians e Serrayns, e estan en aquells boscatges; e aqui viuen; e son molt grans gents e bones darmes, tant quel rey de Castella non pot venir a fi.»

«Quant aquestes gens foren ajustades al port de Tortosa, lo Rey ne tria quinze milia de aquells que aqui fosen, e als altres dona comiat: mas hanc no sen volguessen tornar, tro quel Rey fou recollit ab sos cauallers e ab ses gents, que a malgrat del Rey volien anar ab ell.»

Fins aquí en *des Clot*, y tornant ara á en *Muntaner* y al dit Capítol, estava en lo cert segurament dihent que en vista de tan gran armament tots los senyors dels payssos marítims del mon estaven tement per alló, puix no podien endevinar de que 's tractava.» Lo qual seria certament per creure que no era veritat lo que 'l rey Pere deya qu' anava de crehuada contra els Serrayns, ab tot y haver demanat al Papa que li otorga butlla de crohada, mes com lo Papa era també dels qui no hi creyen, y més ó menys entenia ahont podia anar l' armada de Port Fangós, li deya al rey Pere, que si anava contra 'ls serrahins anés en nom de Deu, mes que de cap manera anés á Sicilia ni á Salerno. Lo Papa lo mateix que 'l rey de Inglaterra y 'l de Granada no pogueren traure á Pere de la seva reserva.

Y diu *Muntaner* en lo Capítol XLVIII:—«E com ell vae que les obres eran quax acabades, ell feu corts a Barcelona, e en aquelles corts ell ordona tota sa terra, e ordona tot son passatge e feu almirall un fill que havia natural per nom en Jacme-Pere, qui fo molt gracios e bo de tots feyts. E lo dit en Jacme Pere pres la verga del Almirall, e feu Visa Almirall un caualler de Cathalunya donrat casal e de bo, per nom En Cortada, qui era molt bo d' armes de seny e de tots afers qui tinguessen á cavaller. E com aço fo feyt, dona dia, que tot hom qui anar degues al viatje que fos a Port Fangos al primer jorn de Maig aparellat e arreat de recullir.

E ordona quen Ramon Marquet e En Berenguer Mallol que espaetxassen los afers de Cathalunya, axi de galees, com de les terides, com de les naus e puix axi mateix en cascun lloch ordona bons homens de mar qui espaetxassen ço que en llurs llochs, se feya per lo passatge. E a Valencia lo dit Senyor en Jacme Pere, qui era poblat el regne de Valencia ordona axi lespaetxassen de larmada com de cavallers, com de almugavers e de ballesters de munt. ¿Que us en dire? quen tots los llochs, axi de marina com dintre terra, ordona lo dit senyor Rey que espaetxassen los feyts e les

companyes: en tal manera, quel jorn que ell hac donat foren tuyt, axi de mar com de terra, qui a Tortosa, qui á Port Fangos. ¿Queus en faria major noves? que axi vengueren tuyt ab volentat, que aquells qui devien menar cent ballesters, ne menasen dos tants; e axi mateix dels servents que mal llur grat los seguien e no volien son negu. E en casa hi vingueren tots quants capdals havia en Arago e en Cathalunya e en Regne de Valencia, e sindichs de totes les ciutats. E axi lo senyor Rey vench e atondas a *Port Fangos* hon era tot lo navili que ya eren tuyt aparellats de tot quant los feya mester, que no havien als a fer sino que el senyor Rey e comptes, barons, cavallers, almugavers e servents de maynada ques recullissen.»

Y continúa dihent en lo *Capitol XLIX*.—«E com lo Senyor Rey hac reconegut que tot era aparellat, axi naus com galees, com altres vexells, fo molt alegre e pagat, e feu ajustar totes les gents, generalment ab trompes, que tot hom fos a oyr ço quel Senyor Rey volia dir; que ell volia pendre comiat apres lo parlament ques volia recullir. E com aquesta crida oysen, tot hom vench al dit parlament, e prelats e Richs homens, e Cavallers e totes altres gents. E com tuyt foren aplegats lo Senyor Rey puja en un cadafal de fusta que hac feyt fer, en tal guisa alt, que tuyt lon poguessen veure be e entendre: e com fo sus, siats certs que fo be escoltat. E lo dit Senyor Rey Darago pensa de puycar e dix moltes bones paraules que feyan al temps per aquells qui havien a anar, e per aquells quis havien a romandre. E com ell hac finat son preych llevas per tuyt comunament lo poble A. Roger, compte de Pallars, qui ab ell anave el viatge e dixli:—Senyor, totes les vostres gents, axi nos qui anam ab vos, com aquelles qui romanen, han gran plaer de les bones paraules que vos los havets dites, e tuyt ensemps sopliquen humilment a vos, quels digats e quels descobrats, hon es la vostra voluntat danar. Per ço com per descobrir la sua voluntat no li devia venir negun torp ne tort, tant era prop lo recullir, e que tuyt ne serien consolats, axi aquells que hi sien com aquells qui romandisen; e encara que les ciutats e les viles mes axi mateix li trametrien tostemps ajuda e socors de totes coses. E lo Senyor Rey respos e dix:—Compte jo vull que vos sapiats, e tots los altres qui aci son, e encara aquells qui hic no son que si Nos sabiem que la ma esquerra nostra sabes ço que ha en cor de fer la ma dreta, que nos mateix lans tolriem: e axi no parlets pus desta raho, mas pensats vos de recullir tots aquells qui ab nos devets anar. E com lo Compte e los altres oysen tant fort paraula, com aquella quel Senyor Rey hac dita, non volgueren pus parlar, mas ques reprengueren e digueren:—Senyor, pensats de manar que nos ho farem, e placia a Nostre Senyor ver Deus e a Madona Sancta Maria e a tota la cort celestial, que ell compleixa lo vostre enteniment a honor dells, e a creiximent e a honor vostra e de tots vostres sotsmesos; e que a nos do gracia queus puixcam servir en tal manera, que Deus e vos ne siats pagat. E sobre aço llevas lo Compte Dampuries e lo vescompte de Rocaberti, e daltres Richs homens qui no devien anar el viatge, e digueren: —Senyor, placius que vullats que nos nos recullam ab vos, e que per res nons llexets; que axi be aparellats som de recullir, com aquells qui havien albara danar el viatge. E lo Senyor Rey respos al Compte e al vescompte e als altres, e dix:—Nos vos grahim molt la vostra profita quens feyts de la bona voluntat, mas aytants vos responem, que axi be nos servirets vosaltres qui romandrets com nos qui anam. E com aço hac dit, beneyls e senyals tots ells, els comana a Deus. E si hanc severs grans plors e grans crits, aqui foren al pendre comiat: axi que lo Senyor Rey, qui ere lo pus fort Senyor de cor qui hanc naixques, sia sempra tot de plorar. E llevas e ana pendra comiat de Madona la Regina e dels Infants. E agracials e beneyls, e als dona la sua benediccio. E hanc li fos aparellat un leny armat, e recullis ab aquella benediccio e gracia que hanc Senyor se pogues recullir. E com ell fo recullit, tot hom se pensa de recullir, axi que dins dos jorns foren tuyt recullits, e ab la gracia de Nostre

Senyor ver Deus e de Madona Sacta Maria e de tots los seus beneyts sancts e sanctes, ells facien vela tuyt de *Port Fangos* per anar en llur bo viatge, en lo mes de Maig de lany de la Encarnacio de nostre Senyor ver Deus Jesus Crist MCCLXXXII.»

En veritat no consta, que sapigám, en lloch, quin dia era quan la Armada de Port Fangós del any 1282 prengué la mar. Sembla que 'ls últims documents son del 10 de les Kalendes de Juny, que seria el 21 de Maig. Emperó *Zurita* senyala el 3 de Juny mes sens dir d' ahon ho trau. Mes com *Zurita* si be 's podia equivocar no deya may les coses sense fonament, per nosaltres que sols podém dir ab en Bofarull que 'l dia 21 de Maig estava 'l Rey encara en Amposta, havém de donar per certa la data de *Zurita* fins á tant no 's prove lo contrari.

Muntaner en lo lloch anomenat diu que sortiren 150 veles; *des Clot* qui comptá 140 veles en lo viatge, diu en lo lloch referit, que 'l Rey doná, ja embarcat, ordre á Ramon Marquet, capitá dels mariners, perque avisás á les naus que fessen rumbo á Mahó pera refrescar.—Y axó enteném que es lo cert, que no devia Pere posar en mans de cent homens lo secret de la seva anada quan aquests havien de tocar en port enemich, d' ahon avisar la anada de la Armada, com axí mateix succehí, espiant los seus moviments.

Concordarem donchs, *Muntaner y des Clot* dihent que l' Almirall en Jaume Pere una volta prengué l' armada 'l mar en Mahó, aná de nau en nau portant les dites ordres ab ordre d' obrirles á 20 milles de Mahó.

Obertes les ordres, la Armada prengué 'l rumbo d' Alcoll en Berberia ahon efectivament desembarcá la Armada de Port Fangós del any 1282.

Tot quant escrigueren *Muntaner* y *des Clot* troba confirmació en los Documents de nostre Arxiu Nacional ó de la Corona d' Aragó, los quals emperó no dexen de afegir quelcom de nou y curiós.

XXXII son los Documents qu' havém recullit en nostra *Colecció diplomática* de l' armada del 1282, tots espedits de Valencia, y son 1 del mes de Juny del any 1281, 3 del mes de Desembre de dit any, 4 del de Janer del any 1282, y d' aquest any 5 de Febrer, 13 de Març, 5 d' Abril y 2 de Maig. De modo que presa la resolució de fer l' armada, aquesta s' organisa desde la Ciutat de Valencia, tal vegada més que per res per vigilar la recluta dels Almogavers y dels Golfins.

Es lo document primer, ó sia el de 15 de Juny, l' ordre enviada per Pere II al seu Procurador en Aragó, en Rodrigo Ximenez d' Urrea, perque 's presenti als seus pobles *super facto armate quam ad honorem Dei et ad comodum nostri et totius terre nostre pariter et honorem facere proponimus concedente Domino contra inimicos fidei Xristiane*. De manera que desde lo primer moment s' anuncia espedició contra los Serrahins, si be sense dir quins ó de quin lloch, lo qual no sent regular es lo que motiva la gran alarma dels pobles mediterranis que semblan no créurehi.

Per lo document de 5 de Desembre del any 1281 no 'ns surt més qu' una ordre per la compra de cánem per l' armada, y es lo II; per lo III tením l' ordre donada al dit Ximenes per la compra de blats, 6 Desembre del 81; més interessant es lo Document IV enviat als Justicias-Jutges, Tribunals del Regne, fentlos saber com per l' armada que fá contra los enemichs de la fé cristiana, ha donat autorisació al ciutada de Valencia, en Huguet de Romaní, per allistar mariners, ballesters y tots quants volgueren anar en lo viatge, manantlos que publiquin l' allistament.

Ab los Documents V, VI, VII y VIII corresponents los dos primers al 3 de Janer, y 'ls altres dos al 5 de dít mes, entrém en l' any de la Nativitat 1282, encare qu' en ells se digui que son del 1281, puix ho son en realitat més del any 1281 de l' Encarnació, segons lo comte qu' allavors se portava. Lo primer es una ordre á la Aljama dels Juheus de Barcelona, per la qual los mana fassan entrega de XX mil sous barcelonins á obs de la seva armada; y los altres son ordres donades al Bisbe d' Os-

ca, al Abad de Monte Aragon, y á Donya Aldonza en primer lloch y comte al Merino d' Aragó, á los de Tarragona y altres pera qu' envihin pa á l' armada.

Més interessant es lo Document IX, datat en 10 de Febrer del 82, ó sia als Quatre dels Idus de Febrer del any 1281. Per aquest se porta á conexement de totes les autoritats que l' ordre donada prohibint que ningú dels hómens de la gent de mar surti á viatge, s' ha d' entendre sols fins á tant la seva armada sia complerta. Mes ara concedeix als mercaders que puguin sortir ab les condicions següents, que donguin per fiança de cada home qu' embarquin 100 sous, y que 's comprometin á estar de retorn á mitjans d' Abril.

En los dos documents de 22 de Febrer de 1282 (1281) X y XI hi trobám un grapat de ordres donades als seus hómens de Ribagorça y Pallars pera que donguen 300 hómens, 150 ab llances y escuts y 'ls altres 150 ab ballestes y tots ab perpunts ó *lorigonos* y capells de ferro, avisant que ha donat ordre á Ramon de Molina pera elegir la gent, ordenantli qu' á mitjans d' Abril fossen tots ben arreats y disposats en Barcelona, terminant l' ordre ab lo detall dels pobles, dels hómens que dehuen donar, y tal qual vegada dels jefes, trovantshi ademés les ordres per la gent del Comtat y Comte d' Urgell, la de Montblanch, la de la Segarra, y demés comarques catalanes. Trovantse en lo Document XI les ordres de embarch dels cavallers catalans, començant per lo Comte de Pallars.

No menys curiosos, si be menys importants, son los dos documents enviats en 23 de Febrer ó sian lo XII y XIII. Per lo primer se mana á Marquet que fassa pintar les galeres y les seves barques corresponents d' aquesta manera: «dues blanques», «dues vermeles», «dues groges», «dues vertes», «dues blaves», «e dues a senyal de Barchelona», y que «sobre tot lo pint aya escuts reyals en cascuna galea e barca.» Mana també que la nau d' en Vilar y la barca d' en Sanert «sien pintes a senyal reyal». En lo XIII se prevé á Ramon Romeu, «que de tela prima... façats fer a les galeres senyeres reyals, a cascuna Galera tres. Item façats fer penons a totes les XX galees daquela tela, de ters en ters banch de cada banda, et que totes les senyeres damunt dites sien ab trepes et cayradets.»

Tretze documents havém recullit del mes de Març. Lo primer, ó sia el XIV de la Colecció, es referent á la gent delincuent y de mala vida que 's volen embarcar; lo XV tracta del mateix asumpto y del cas particular de Guillem Galceran de Castelló; los XVI y XVII son l' ordre enviada als d' Aragó fentlos saber que proroga l' embarch fins lo primer de Maig; en lo XVIII hi tenim una ordre enviada al comte de Ampurias, per la qual se li mana no fassi impediment al allistament de gent que 's fá en Castelló; per lo XIX lo Rey declara que no portará perjuhí als Tortosins lo servey que li fan de 150 ballesters. Cinch documents tots del 30 de Març oferim, los tres primers XX, XXI y XXII son avisos de próroga, com lo ja esmentat, enviats á Catalunya y Aragó; en lo XXIII se tracta del velatge, y en lo XXIV se dona autorisació á Ramon Marquet pera fixar salari á la gent de mar. Un document del 31 fá referencia, lo XXV, als 30 mil sous qu' envià al Comte d' Urgell per los seus armaments.

En 2 d' Abril, document XXVI, nou cas d' allongament ó protecció en favor d' en Jaume de Besora pera que puga recullirse, y per lo XXVII, enviat á les autoritats valencianes, fá lo Rey la declaració que 'l permis ó protecció donat als deutors pera que puguen embarcarse, en res afecta ni pretereix los seus deutes. Tots aquests documents son interessantísims per provarse que en lo antich era veritat «que allá van leyes do quieren Reyes». En lo Document XXVIII fá referencia als hómens de Camarasa, Cubells y Mongay y á la rebaxa del *cupo;* los XXIX y XXX tracten de treure diners sobre la sal de Valencia, y ab axó arrivém als dos últims documents, tots dos del primer de Maig y expedits desde Valencia y tots dos al Rey de Mallor-

ca en lo primer, lo XXXI, prevenitli no dexi sortir de son Regne ningú que vagi á Berberia, y en lo XXXII li demana que dongui permís á en Arnau de Torruella pera anar en l' armada.

Tots los dits Documents se troban inclosos en los Registres del Rey Pere II de nostre Arxiu Nacional, ó sia en los números 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51 y 52, folios 207 r, 209; 217, 218, 217 r; 60, 64 r, 69 r, 76, 85 r, 170 y 171 r; 61 r, 78; 118; 108 r; 209, 237; 41 r; 2, 32, 60, 60 r.

Los documents polítichs, encara que pochs, los havém omesos per no entrar en nostre treball.

Ara no havém de dir cóm ni de quina manera s' esdevengué que l' armada de 1282 que al sortir de Port Fangós no era més que l' armada de Tunis, quan retorná no era sinó la de Sicilia, l' armada de *les Vespres Sicilianes*. Aquest fou un fet de alta, de gran política que doná lloch á que aquella tremenda y secular lluyta entre lo Sacerdoci y l' Imperi tingués un començament de desenllás lo dia que sortí de *Port Fangós l' armada de 1282*.

1286

La armada de Port Fangós de 1282 engendrá la darrera Armada de Salou, la del any 1286.

Havém donat les rahons que impediren al rey Jaume I anar á Menorca com á conqueridor: hi aná com á Senyor, y l' arraez menorquí per tal lo reconegué, quedantli obligat á ell y als seus al servey y á la obediencia, mes á la fí y al cap Menorca era y continuava sent ab Jaume I y després de Jaume, serrahina, y Menorca serrahina era un perill per Aragó.

Aquest perill lo conegué la Armada de Port Fangós del 82. Aná á Mahó per refrescar, y l' arraez complí ab los seus devers de vassall; pero no podia dexar de cumplir los seus devers de mahometá y serrahí, y quan los devers ab lo Senyor se trobaren en lluyta ab los devers de conciencia, res te d' extrany que aquests vencessen aquells, y que preferis ser traydor al Senyor seu, á no serho ni al seu Deu ni al seu poble. Entre 'ls devers polítichs y 'ls de conciencia aquestos en tot temps y lloch han passat y lo que es més passarán sempre per endevant.

Clar está que aquests devers de conciencia per res interessaven als reys d' Aragó. Unida Menorca ab nosaltres per un llaç polítich, lo dia que 'ls menorquins lo rompessen, fos per lo que fos, aquell dia no 's podien quexar de nosaltres si 'n treyem totes les conseqüencies.

L' arraez de Menorca no devia veure ab menys esglay que Castella, Granada, França y 'l Papa la formació de la Armada de Port Fangós del 82. De segur que procurá inquirir si no aniria contra d' ell, y qui sab si Pere portantla á Mahó de pas per Allcoll y en espera dels fets de Sicilia no esperava trobar en Mahó motiu ó pretest pera acabar ab la dominació serrahina de les Balears. Si tal fou lo seu pensament li sortí fallit, per quant l' arraez se presentá correcte á rendirli 'l seu *obsequium*. Mes l' arraez, qui tindria preses les seves mides, al veure la Armada pendre 'l llarch desde Mahó per dirigir lo seu rumbo á Berberia, espedí als seus una saeta pera enterarlos del perill que 'ls amenaçava y pera que se aparellassen á la defensa, y axis va ser. La armada de *Port Fangós* trobá en Alcoll á tothom previngut.

Desde aquest moment la sort de Menorca estava decidida. La seva autonomia duraria sols lo temps que 'ls francesos tinguessen entretingut al rey en Pere o als

seus successors. En efecte, Pere no trobá lloch ni moment pera fer pagar cara al seu vassall serrahí la seva deslleaItat, mes lo seu fill Alfons se 'n encarregá, y l' any 1286 va veure en Salou la Armada conquistadora de Menorca.

Recordém lo passat. De Salou surt la primera Armada que va á les Balears, la del any 1114. De Salou surt en 1228 la Armada que reprén á Mallorca. De Salou surt en 1235 la Armada que conquista Ibiza, y de Salou surt en 1286 la Armada que reconquista Menorca, acabant per sempre ab los últims serrahins mallorquins. Donchs *Salou* es ver, com havém dit, que es lo Port de Mallorca ó de les Balears, com *Port Fangós* es lo d' Italia. Donchs es cert que no 's pot esplicar que tornassen á *Port Salodi*, com encara diuen los documents llatins de la época, després d' haver anat ab la gran armada de Sicilia quatre anys abans en *Port Fangós*, sino com obehint á una tradició grata, hermosa, á la tradició de les glorioses Armades de *Salou* del 1114, 1228 y 1235 conqueridores de les Balears.

De la anada á Mahó y de la armada de *Salou* del any 1286 n' havém perdut lo seu historiayre, si no anám equivocats, puix creyém per una cita d' en *Muntaner* que 'n *Galceran de Vilanova* l' autor de les *Gestes*, escriuría les de la conquista de Menorca.

Muntaner ne parla ab molta brevetat, com aném á dir, en lo Capitol CLXX de la seva *Cronica*. Després de recordar que fou la traició feta per l' arraez menorquí á son pare lo motiu que tingue Alfons pera demanarli que li retes la illa, vist son refus: —«Tantost ell trames sos missatgers a son frare, lo Senyor rey de Sicilia, que li trames lalmirall (Rogerio de Loria) ab XL galees armades: e feuli a saber, com les volia per lo dit viatge de Menorca. E axi trames cartes al Almirall, que pensas denantar, e de venir tost ab les galees á Barcelona. E axi com lo Senyor rey Darago ho hac trames a dir a son frare, lo Senyor Rey de Sicilia, e al Almirall, axis compli: si que l' Almirall arma les XL galees, e venchsen a Barcelona. E fohi en la festa de Totssancts, se troba lo Senyor Rey qne hac aparellada la cavalleria que ab ell devia passar, e lalmugaveria: axi que tota hora foren be de bona gent cinchcents cavallers ab cavalls armats, e be XXX milia almugavers. E a Salou, ab la gracia de Deus, recullirensen, e vengren á la ciutat de Mallorques, hon foren tuyt XV jorns abans de Nadal.»

A lo dit per *Muntaner* sols *Feliu de la Penya* en los seus *Anals* afegeix alguns detalls y lo dit per *Feliu*, naturalment se trova reproduhit per *En Victor Balaguer*, y per *Bofarull*.

Dels Documents recullits per nosaltres nos surt la primera nova de la Armada en projecte en 21 de Setembre de 1286, data de la ordre donada en Valencia al seu Batlle per la compra de vi per la mateixa, n.° I. Del n.° II del dit dia y lloch rusulta qu' en Rogerio de Loria l' Almirall, puix tal era lo seu títol, se trovava encara en Sicilia, y no sols axó sinó que al parlarli de la seva vinguda li dona ordre de que partexi la seva Armada en dues, y ab una se 'n vinga cap aquí á veure si trova per Cartagena l' Armada provenzal qu' ha fet grans dampnatges en la terra, mentres l' altre se 'n vagi cap Barberia. De nou dies després son los Documents III y IV. En lo primer mana á Juliá Boscha qu' envihi á Port Salou lo dia que li digui En Pere de Sant Climent totes les tarides que té á Barcelona, y per lo IV fa á saber als seus ministres En Pere de Llivia y lo Ramon Scovia com á Pere de Sant Climent li té manat que vegi com s' ha de fer per embarcar en les barques y lenys d' En Jaume de Canoves de Tarragona y de Tortosa 450 caballs y 2500 infants, farina, biscuit, quadrells, ingenis y pedres per los ingenis tot lo qual se trova preparat en Barcelona. Diéntlos ademés qu' ell entén emportarsen sis mil homens, á més á més de la gent de l' Armada y 'ls tres mil cinchcents homens qu' ells embarquin, manantlos que tot estigui concentrat en Port Salou lo dia derrer d' Octubre no descuidant á en

Jaume Pere y demés cavallers de Valencia. Aquesta ordre com l' anterior foren expedides á Cardona.

Com de gent no 'n mancaria de voluntaria, los pobles reyals procuraven lliberar los seus contingents en metálich y d' aquesta composició ab los de Cervera n' es testimoni lo Document V expedit de Lleyda lo dia 1 de Octubre. En lo VI del mateix lloch y del 3 mana á Berenguer Mayol qu' envie á Salou y per tota l' última setmana d' Octubre les terides que son á Mallorca. En lo VII se trova l' ordre que d' Osca dona lo 18 d' Octubre als nobles Catalans y á la seva gent qu' anomena ó sia cada un ab quatre infants dos d' ells ballesters y dos escudats per cada un dels cavallers (homens á cavall que portin) y aquí es ahon consta aquella relació qu' estracta En *Feliu de la Penya* d' anar lo Comte d' Urgell ab 50 cavallers etc. En la mateixa se trova la relació y ordre dels que s' havian d' embarcar y concentrar en Denia, y als d' Aragó al front dels quals hi trovém en Arnau Cornel ab XL cavallers los hi senyala á Port Salou per punt de concentració. Ordres totes interessantissimes pera conexer l' estat militar del regne d' Aragó.

Alfons torna á Lleyda, y en 24 d' Octubre fa composició ab los homens d' Almaceyles, de Çaydi y de Grinsiels, VIII; en lo IX de Cervera lo dia 27 mana á Ramon Marquet qui dongui diners á En Pere de St. Climent á obs de l' Armada, y per altres de dit dia y lloch fa composició ab los homens de Tárrega y Cervera per 3 mil y 5 mil sous respectivament, X.

Per lo XI que es del 28 y donat en Cervera trovém que reclama del Capítol barceloní 30 mil sous ab promesa de retorn, mes li diu que per si acás refusés, no li estranyi que per si se 'ls prengui per ser lo cas tan apremiant:—*Verum si forte predicta quod non credimus a vobis nequimus obtinere non displiceat vobis nec moleste geratris si nos reddictus ipsos accipiet emparari mandamus in esto casu nobis tam necessario et urgenti.....*

Altres set documents tots de Cervera y del 28 dit tenim, essent lo XII una ordre á Berenguer de Finestres pera qu' entregui 10 mil sous á Sant Climent pera obs de l' Armada; lo XIII altre que tal á l' Aljama dels Juheus de Barcelona perque li adelantin del seu tribut altres 10 mil sous; altres á Guillem de Roca per lo giro de 5 mil sous á dit obs y á Ferrer Mayol, XIV y XV; en lo XVI n' hi tenim un altra enviada á en Arnau Bastida, y en lo XVII es als homens de Vilafranca á qui mana paguin á dit fí y á P. de Sant Climent quatre mil sous.

Tenim en lo XVIII, y essent ja á Tarragona lo Rey y del 3 de Novembre, la ordre enviada al Bort de Pallars y al veguer de Ribagorça y de Pallars manantlos que de aquells 400 *clientes* que 'ls demana que li enviessin de Pallars, de Ribagorça, de Tamarit y de Sant Esteve que 'ls fassin sortir desseguida puix vol embarcarse. En lo XIX expedit de Salou á 6 de Novembre hi trobém un reconexement de varies cantitats donades á varios per lo *scribent* del Rey en Raimundo Scorna per lo dit, y en lo XX hi tenim l' ordre de pago de restitució al dit Scorna, puix mana á Beltran de Valls que del subsidi de Valencia dongui á Scorna dos mil sous. També de Salou y del 7 es altra ordre igual enviada á en Arnau batlle de Valencia: XXI. En lo XXII hi ha una ordre de pago de 16 mil sous á Barcelona, per lo que en Ramon Marquet y Berenguer Mayol d' ordre de lo seu Pare y seva havian comprat da fusta, claus y cotó per les veles de les seves armades; y en lo XXIII finalment hi tenim rebut de de 500 duples rebudes en Salou lo 23 de Novembre.

En lo Document XXIV hi trovém lo qu' en *Antoni de Bofarull* digué «curiosa ordenanza naval» no essent més que una ordenansa sobre lo modo de fer justicia en la Armada, y en eix concepte es realment curiosa.

Lo número de veles segons *Feliu* fou de 120.

Vegis per tot lo dit los *Registres* 64, 65, 66, 67, 70 y 71 fols. 184; 1 y 161; 209, 216, 221, 223 y 245; 82, 105; 14 y 36 r; 12 r.

Buscant lo dia que l' armada partí de Salou, res havém trobat. En dit Registre 70 veyém al Rey ara á Tarragona, ara á Salou, y la última data que en ell recullím es la del 13 de les Kalendes de Desembre del any 1286, es á dir, lo 20 de Novembre. *Muntaner* diu en lo lloch citat que la armada 's trobá tota reunida en Mallorca lo dia 15 abans de Nadal, y es *Muntaner* qui igualment parla de la tornada de la armada ab en Galcerán de Anglesola á Salou, d' ahon se 'n aná á Barcelona y ell després á Sicilia, com se pot veure al Capítol CLXXII.

Digues lo que 's vulga, es hermós veure anar y tornar de Salou á les Balears les armades que les rescataren dels serrahins, y, será tot lo que 's vulga, no podém creure que 'l port mort de Salou, que aquella torre torrera ó costanera que allí sols recorda la edat mitjana, la edat de les armades de Salou, no estiga allí com á testimoni d' un passat que ha de reviure en una ó altra forma en la historia y en la vida moderna del poble catalá.

Ara per sempre havém d' esperar que tals ilusions, tal vegada no inspirades més que per un esperit histórich, se realisen, ara que veyém, com havém dit, á Reus reclamar lo port de Salou.

Salou, per sí, no pot reviure. Res allí pot resucitar la antiga Salauris; Reus lo pot axecar y donar de nou á conexer al mon que tantes vegades y per tant temps per tres segles sentí parlar de les Armades de Salou.

Que res, donchs, sia obstacle al renaxement del Port de les armades de 1114, 1228, 1235 y 1286.

¡Que axís sia!

1322

Lo que fins açí no havém pogut fer, podriam ferho ara per la Armada de 1322. En nostre Arxiu nacional hi abunden los documents, donchs hi abunden les noticies sobre la composició y demés de la Armada de Port Fangós de l' any 1322, reunits tots en un llibre que ve á constituir la documentació d' aytal Armada, mes també per aquesta felís Armada abunden los documents lliteraris y entre ells un ne tením de tal naturalesa, que en aquest nostre treball reclama no 'l primer lloch sinó tot lo lloch, puix no sols diu tot lo que diuen los documents del Arxiu de la Corona d' Aragó sinó que ho diu en vers y en vers escrit en la llengua lliteraria dels Trobadors. Ja 's comprén que aludim al Sermó d' en *Muntaner*.

Com la armada de 1282 la de 1322 tingué també per obgectiu la Italia. Senyors de les Balears y de Sicilia, Córcega y Sardenya no podien escapar á nostra dominació. Ocasió y lloch se necessitava tan sols, y una y altra cosa no 'ns podien faltar.

Y anarem á Sardenya cridats com en Sicilia pels seus naturals, no aquí ara per llivertarlos de dominacions estrangeres sinó per posar fí á cruels dissensions civils seculars ja y sens remey com aquest no vingués d' una ma forta.

Cap dels Estats italians d' aquell temps, podia omplir tan nobla missió com la d' assegurar la pau, la llibertat y la prosperitat d' un poble, per quant si 'ls uns eren massa débils, los altres eren massa antipátichs y fins causa de mantenirse tals perturbacions. Pisans y Genovesos y altres en fi com los Venecians entenien que la seva missió no estava en lo Mar Mediterrá sinó en lo Mar Oriental. Donchs per aques-

tes rahons fundamentals y per nostra conducta en Sicilia forem cridats á Sardenya y á Sardenya aná gloriosament la *Armada de Port Fangós del any 1322*.

Sempre que 'ns ha sigut possible havém dexat que 'ls documents originals parlessen per nosaltres. Res tan hermós com llegir les gestes de la Patria comptades pels seus héroes, perque allavors reviuen ab tots los seus colors en los seus nets. Hómens y fets son de carn, reals, perque lo llenguatge té aquexa virtut, que 'ns arriba al cor fentnos sentir la realitat del temps més remot.

Muntaner, organisador digamho axis de la Armada, *Muntaner* poeta, nos té donchs lo lloch del *Veron's*, d' en *Jaume lo Conquerídor*, del cavaller *des Clot*, y *Muntaner* l' home de la espedició al Orient certament es ben digne de figurar entre 'ls qui dexám anomenats. Donchs no tením aquí res més que fer que copiar lo seu *Sermó* com havém copiat lo *Poema* y les *Croniques* del *Veronés*, d' en *Jaume* y d' en *des Clot*. Certament axó havém de fer y farém, mes per desgracia lo *Sermó* com tota la *Cronica* d' en *Muntaner*, 'ns ha arribat tan mal tractada pels copistes del seu temps que en molts llochs es ininteligible, y en altres se necessita endevinar lo que escrigué. Ab dir que 'l *Sermó* ha sigut estudiat é illustrat pels francesos *Tastu* y *Buchon*, per l' italiá *Moise* y pel mestre *Milá y Fontanals*, y per en *A. de Bofarull* creyém que está dit tot. Y si ara afegim que nosaltres en alguns estrems estám en discordancia ab dits autors se veurá clar com nos es impossible copiar lo *Sermó* d' en *Muntaner*, no de qualsevol de les seves edicions impreses ó manuscrites, sinó fins del text critich d' en *Milá y Fontanals*.

Nostre sabi compatrici doná á llum á *Montpeller en 1880* lo *Sermó* en la *Revue des langues romaines* y en tiratge apart, reproduhint lo manuscrit de la Biblioteca nacional de Madrid, estimada per ell com «la versió sens dupte la més antiga que tenim y en general la més satisfactoria», puix la creu de les derreries del segle XIV, encara que porte la data del any 1342 que seria la del manuscrit recopiat. Y dihém 1342 y no 1340, com digué en *Milá*, per haverse aquest equivocat, per quan la data es la següent: *Anno domini MCCC cargessimo secundo*. En Milá se descuyda 'l *secundo* y axis mateix lo nom del mes que es lo de Setembre, de modo que la dita recopia ho es d' un original acabat d' escriure lo dia 9 de les Kalendes de Setembre del any 1342. Tot lo qual fem constar per la deguda exactitut y per poder respondre quan se 'ns agafi en descuyt «que alguna vegada també 's dormí Homero.»

Emperó hi há més que notar en aquest punt. Diu en *Milá* que per donar al text que publica «un poch més de regularitat, corretgeix 25 paraules y algunes rimes»—*plana 6*—y axó dista molt d' esser exacte, per lo qual es de creure que abans d' ell havia ja fet les seves correccions lo senyor *H. Suanya* qui va ferli la copia, que ell dona no sols emperó per bona sinó que fins diu que va fer ell «la confrontació de tota la peça ab lo ja anomenat manuscrit.»—*pl.* 5.— (1).

Per trobar un text antich y bó com lo de Madrid no calia anarhi, que no 'n faltaven en Barcelona.

Tenim aqui dos manuscrits de la *Crónica* d' en *Muntaner*, tots dos incomplerts. Un d' ells en la *Biblioteca d' en Carreras*, procedent de la *Biblioteca de Poblet*. L' altre en la *Biblioteca de la Universitat*. Lo primer conegut d' en *Milá* qui l' apro-

(1) En prova dirém que segons en Milá, de la Cobla I no corretgeix mes que «casall» y «sallutacio» que posa per «casal y salutacio». Pero la veritat es que també posa vers 1—*thro* per *tro:* v. 2; *son* per *so*, *un* per *'I'*, *llaus* per *laus*, *plats* per *platz:* v. 10 *Sardeny' abando* per *Sardenya bando:* v. 12; *Imffant* per *Emffant;* v. 14, *llevan* per *levan:* v. 15; *gent* per *ient*, *subjeccio* per *subieccio:* v. 16 *ja n (o) so* per *janso:* v. 17; *xascu* per *xascus*. *leo* per *leho:* v. 19; *ergull* per *erguyl*, *mayzo* per *mayso*. Y axó 's repeteix per totes les 12 Cobles. Haventli també passat per alt lo vers 20 de la Cobla X que no manca en lo Codice de Madrid. No podém donchs dir que *Milá* haja donat lo text del Códice de Madrid.

fitá y 'l qual compta com essent del any 1340, emperó es més modern com ja deduhí en *Milá* per la seva lletra, mes erra al créurel del any 1440: lo paper solament ho nega. La seva época es la del manuscrit de Madrid.

Se tracta en lo segon, d' un Códex catalogat com portant la *Crónica* d' en *des Clot Armari II-II-17*. Es un tomo en folio en paper y cubertes de fusta forrades per dintre y per fora ab pergamí, començant ab 8 fulles de versos importants per conéxer la procedencia del Códex, com prompte dirém, sense numeració, á dues columnes y tocades les capitals ab vermelló.

Cert que en lo folio 10 comença ab la *Crónica d' en des Clot*, peró en los folios 1 á 10 s' hi troba un Compendi de les *Gesta Comitum*. Es en lo *folio 121* retro y no en lo *128* com se llegeix escrit modernament en lo folio 1, ahon comença la *Crónica d' en Muntaner* ab lo *Capitol CXIX* ahon diu: «con lo Rey de França hac ordonada de fer les galeres.» Y com es de veure en una nota marginal de *folio 181* s' estava escrivint en l' any 1440. Si en *Milá* hagués conegut aquest Códex escrit positivament en l' any 1440 hauria comprés com sols per aberració podia creure lo de Poblet de 1440. Y examinada la filigrana del paper d' aquest y la del paper del manuscrit de Madrid, dos cercles units per lo diámetre vertical rematant en una creu, marca que 's troba en lo paper usat entre 1369 á 1383 com se pot veure en los Códices ó Registres del Arxiu de la Corona d' Aragó, tenia ben coneguda la edat de la copia del manuscrit de Madrid y la del manuscrit de Poblet.

Respecte de la procedencia del manuscrit de nostra Biblioteca, los versos aquells canten.

Torres Amat diu en lo seu *Diccionari* article *Desclot:* «que l' original»—de la seva *Crónica*—«está en la *Biblioteca de Carmelitas descalzos de Barcelona* donde la vió *Serra.*»—«Si no son dè *Desclot* ó de *Muntaner* las poesias que se hallan en el principio de sus *Crónicas* Mss. aunque de diferente letra no sabemos á quien atribuirlas. Ponemos aqui una muestra de ellas que copiamos antes del 25 de Julio de 1835, y existian en la *Biblioteca antigua de S. Josef en Barcelona*, en folio con cubiertas amarillas, página 273. Pondriamoslas todas si en la actualidad fuese fácil el topar con ellas.

Car say que caminant
Per terra, navegant,
Avets sercat lo mon etc.»

Donchs be, com aquests versos junt ab los demés que seguien y seguexen se troben en lo Códex Universitari, en lo lloch y forma que digué en *Torres Amat*, no hi ha cap dupte que allí tením lo Códex dels Carmelites y esplicat lo que 's troba registrat ab lo nom de *des Clot*.

Per nosaltres la manuscrit de Barcelona val be 'l de Madrid. En lo text de la *Crónica* li es superior (1), respecte del *Sermó* máncali 'l vers *9 de la Cobla I*.

(1) Un botó per mostra del esperit crítich de les edicions impreses d' en *Muntaner:* En la princeps, Valencia 1558, en el *Capitol 119* se llegeix «E com lo Papa hac feyta fer lo rey de França» es dir una cosa que no té cap sentit lo qual no obsta perque surta lo mateix en les edicions de *Buchon. Moise* y *Lanz* y en la d' en *Bofarull*. Donchs aquí de les seves traduccions: *Buchon:* «Le pape ayant poussé le roi de France &; *Lanz:* «Als nun der Papst durch den Konig von Frankreich &;» *Moise* «Avvendo il Pontefice Aizzato il re di Francia:» *Bofarull*, «Cuando el papa tuvo ya en movimiento al rey de Francia &,» quan lo que escrigué *Muntaner* es: «E com la *pagua* hac feyta fer lo rey de França», y aquí tením com la *pagua* transformada en *Papa* ha portat en la Historia catalana una verdadera *papa*. Y de *papas* com aquesta n' hi ha moltes en les edicions estampades de *Muntaner*

En quant als textos donats fins avuy del *Sermó* 'l que donen les edicions estampades nacionals y estrangeres es de lo més incorrecte, lo qual emperó no ha sigut obstacle á la seva traducció pels dits *Buchon* y *Tastu*, *Moise* y *Bofarull*. *Lanz* qui publicá en Alemanña lo text de la edició princeps y després d' ella una traducció total de la obra no traduhí 'l *Sermó* que dexá tal qual lo dona 'l text valenciá.

S' ha parlat també d' una traducció castellana de *Miguel Montade* ó *Monterde* per en Bofarull y á lo dit per aquest se referia en *Milá* quan declara «la seva existencia molt duptosa.» No; la traducció castellana de la dita procedencia existeix en la *Biblioteca del Escorial Y IIII 25*, mes en ella hi manca 'l Sermó puix se salta del *Capitol 271 al 273*. Y donchs parlám de les edicions ó manuscrits d' en *Muntaner* obrant en lo Escorial dirém, per dir tot lo que sabém que la del *Codex K—j—6*— com está faltat d' una tercera part de la última, se supli la falta posantli copiada de la edició de Valencia tot lo que li mancava. Donchs per lo fet del *Sermó* no 's poden pendre en compte les edicions escurialenses.

Aném donchs á publicar lo text inédit del códex barcelonés ó dels Carmelites. ¿Es necesaria la seva correcció?

La Crónica d' en *Muntaner* que havém, porta 'l *Sermó* escrit en la llengua dels Trobadors, axó es en un provençal que sempre va ser més ó menys convencional y aquesta llengua literaria si resultás provat que l' autor anónim de *Blandin de Cornuailles* era catalá, com quasi ho creu en *P. Meyer*, autoritat en la materia. *Romania, II, Paris 1873, pl. 172*. Hauria durat dit llenguatge fins á les derreries del segle XIV, emperó sempre considerant lo fet com escepcional, per no ser ja de costúm ni us pels autors de nota.

Per una correcta edició del Sermó no 'ns manquen elements, abans nos sobren. Precisament son catalans los últims gramátichs de dita llengua, y les seves gramátiques, les d' en *Vidal*, *Foixa* y *Castellnou* son ben conegudes. Mes la qüestió principal, no está en lo llenguatge sinó en la inteligencia del llenguatge del *Sermó*. ¿Desde 'l moment que 'ns donen los manuscrits finals en *ll*, *yl*, *yll* y *lh*, podém dir com *Muntaner* escrigué per exemple *cell?* ¿Digué *cell*, *ceyl*, *ceyll celh?* ¿No es, donchs, cert que forem nosaltres y no ell quins creariam la llengua del *Sermó?* No veyém, donchs, quina utilitat portaria fixar una ortografia que, hi ha que repetirho, seria la nostra, no la d' en *Muntaner*. Veges axó clar ab lo que feu en *Milá*. La rima de la *cobla III* es en *all*. En lo *Códex de Madrid* dels 20 versos de la Cobla los 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9 y 11, donen *ayl*. Los 5, 6, 12 á 20 donen *all*. Lo 10 dona *ayll*; resulten, donchs, 11 finals en *all*, 8 en *ayl*, y 1 en *ayll*, per consegüent hauria pogut duptar entre *all* y *ayl*, pero desde 'l moment que pren per peu de la seva correcció la escepció, la final *ayll* que 's troba sols una vegada, es ben clar que en *Milá* sustituhí ab la seva manera de veure la possibilitat de restaurar lo text d' en *Muntaner*. Y com lo fet per en *Milá* es fácil que en lo antich y en lo modern ho fessen los copistes d' en *Muntaner* lo més prudent es dexarnos de correccions que portades al seu terme fins als nostres ulls nos desfigurarien la obra poética d' en *Muntaner*. Dongám aquí un exemple de lo que dihem comparant la dita *Cobla III* que tant haurém de discutir per fixar la seva inteligencia tal com la dona ab les seves correccions ortográfiques y de sentit en Milá y tal qual surt de nostre estudi y del sistema ortográfich que en dit cas adoptariam.

COBLA III. — SEGONS EN MILÀ

Adonchs, Senyor e Imffant, com a vostre vasayll
Entendets ma rayso, que assats de trebayll
Hay vist en aquest mon pus que nul de mon tayll.
E perço en la mar uullats pendre mirayll
De li vostre ancessor qui feron mant assayll:
Que terçol no metats en l' estol, et satayll
Vos veudran vostres feyts, que asberch ne capmayll
Nous estaran dauant; sal XX que l' Almirayll
Galees faça far lleugeres com ventayll.
E' naxil ballesters yran con a fiblayll;
No falra de llurs armes añs feyts com a batayll
Los trobarets als ops, qu' axi com pes cabrayll
Que tot cant l' es deuant tira que res non fayll.
Es en la vostra gent, Senyor no hi ha mestayll,
Que trastuyt son de un cors, e null no s' en barayll;
Qu' axi es la verdats quel valent d' un crestayll
No preson l' als del mon; mas que del fi corayll
Qu' en Serdenya se pescha, es apres del metayll
Vos puscon far senyor, si que ab un sogayll
Vos amenon deuant tuyt cell vasseyagayll.

COBLA III. — SEGONS NOSALTRES

Adoncs, Senhor e Enfant, com a vostre vasailh
Entendets ma raizo, que assats de trebailh
Ai vist en aicest mon pus que nulh de mon tailh.
E per ço en la mar uullats pendre mirailh
De li vostre ancessor qui feron mant assailh.
Que terçol no metats en lestol, es atailh
Vos vendran uostres faits ques asberch ne capmailh
Nous estaran deuant. Cal XX, que l' Almirailh
Galees faça far leugeres com uentailh,
En aissil balester iran com a fiblailh;
Nols falra de lurs armes, ans feitz com a batailh
Los trobarets als ops, quais, com pescabrailh
Que tot cant li es deuan tira que res non failh;
E sen la uostra gent Senhor no ia mestailh,
Que trastuit son dun cor e nulh no sen barailh,
Quaissi es la uertatz; quel ualent dun cristailh
No preson lals del mon. Mas que del fi corailh
Quen Serdenya se pesca, es apres del metailh,
Vos puscon far Senhor, si, que ab un sogailh
Vos amenon deuant tuit celh uanzent e guailh.

Per tot lo dit, donchs, donarém tal com raja 'l text del códex barceloní per lo que toca á la seva ortografia, no fenthi més correccions que les que necessita per la seva inteligencia, amen de la puntuació component, y de la qual, com los altres n' está mancat, y fentho axís sempre donarém elements als literats qui vulguen donar una edició del *Sermó* ab arregle tal qual sistema ortográfich de la llengua dels Trobadors.

Donchs heus aquí lo que escrigué *Muntaner* tantost sabé que s' havia resolt l' envio d' una armada pera conquistar la Sardenya, en forma de

SERMO

Con en Ramon Muntaner trames una letra de ministracio al Senyor Enfant Nanfos per lo passatge de Serdenya com sa degues capdellar.

En nom daycell uer Deus qui feu lo cell, el tro,
El son de Guinetull fferay .I. bell sermo
A honor e a laus del casall Darego.
E per tall que axi çia, la salutacio
Digna quescu sill plats, que la Verge nos do
Seyn e entendiment, que ffassam nostre pro
Per es mon e per laltre, e que (a) saluacio
Vengron trestuyt li compte, e uescompte e baro,
Caualler e burges, mariner e peo) *manca en lo Ms.*
Quin aquest pasatge bo de Serdenya abando
Metra(n)si e sa terra e sa prouesio,
E segren lalt Enfant Nanffos ques guanfano,
De tote Espanya creiximent e treso (1).
De lauant a ponent, mig jorn, septentrio,
Temblara tota gent qui en segepcio
De sos payres ualents Reys en Jacme jenço (2).
E hull sapia cascu quasquest es lo laho
Que Sibella nos dits que per senyall de basto
Abatria lerguyll de manta alta mayzo.
Que jes hor non diray que be mentendom pro.

(1) *Creiximent e creso*, diuen los manuscrits de Madrid y Barcelona, y *creso* ha sigut traduhit per «confiança», «pres y llum» respectivament, per *Tastu-Bouchon, Moise* y *Bofarull*. Enteném que la dificultat de traducció naix de no distingir que «acrexentar» y «créxer» no es lo mateix. *Creissement o creysshement*, vol dir «acrexentar»; *creso, creyssho* vol dir «crexent»—*Bartsch—Chrestomathie provençale—Elberfeld 1890*.—Donchs l' Infant Alfons era de tota Espanya «acrexentament y creximent.»

(2) Diu lo manuscrit de Madrid, *v. 15, subiecció*—y *Milá* diu, «que dona tal paraula bon sentit, mes no 'm par impossible que *Muntaner* digues *sa gapcio* (per *capcio*) sent *sa* un pronom pleonastich.» *pl. 20. Milá* conexia la forma *sagepcio* per lo *manuscrit de Poblet*. Pero hi ha que dirli que una de dues, ó *subieccio* no va be, ó no va be *sa copció*. En *Tastu* ó en *Buchon* sigueren més franchs declarant que no sabien com sortirse de tal cosa y en *Bofarull* també hi ensopega. D' En *Moise* ne dexarém de parlar perque traduheix sempre la *edició de Buchon*.

Per resoldre la qüestió hi ha que compendre lo que diuen los versos 15 y 16—*Buchon* traduhint ab ajuda de *Tastu*, traduhí los dits versos dihent: «Tremolava tota la gent que per la seva *conducta* (traduheix *sagepcio*) la raça dels seus pares los valents reys sortits de Jaume»—y se dexen el *jenço* mes afegint «sent necessari suposar un vers intermediari qual sentit seria el de «despreciava.»

En *Milá* corretgint el *Codex de Madrid* per el de *Poblet* escriu per compte de *jenço, ja no so*,

(COBLA II)

Con lo Senyor Enfant Nanfos rabae la letra qu'n Ramon Muntaner li trames

Ara hull que sapiats lo meu entandimen
Que trastuyt li presich estan tan solamen
En tres causes palaces queu uos diray ueramen:
La .I. es e primera qui presicha la gen,
La segona dell potble qui lou be e lanten,
La terça la raysó qui dell sermo dexen.
Adonchs la primera vos dich, que, follamen
Puga altre 'en tribuna qui no sab sertanamen
Dire pro, e encontre, tot son mouimen,
E que sabia saluar lo seu preposamen.
La secunda, dell potble que sens murmuramen
Lo deuen escoltar, cascuns molt-belamen,
Quen sapia retener a son milloramen
Questers (1) pauch ualria tot son preycamen.
Que la uengeli dits, ques perdet la samen
Quis gitet entre peyres, espines, examen.
La terça uos dich que deu fer fundamen
Al proposit que parla ses tat variamen.
Perque eu funderay mon presich e breumen.
En est bon uiatge quins es a tuyt plasen.

(COBLA III)

Con Lalmirayll feu fer galeres, e con en Ramon Muntaner trachta e aministra lo dit Senyor Enfant Nanfos

Adonchs, Senyor Enffant, con a uostre uasayll
Entendets ma rayso, que asats de trebayll
Y uist en aquest mon, pus que uull de mon tayll.
E per aso en la mar hullats pendre mirayll
De li uostre entaçor qui feront mant asayll.
Que terçols no manats en lestoll, as atayll

dihent com en *Bofarull* autor de la correcció *«ja no son»*, «ja no están», llegint donchs los dits versos «tremolará tota la gent que 'n subgecció de son valent pare lo rey Jaume ja no estan», lo qual dona bon sentit gramatical mes aquí se 'ns hauría de dir de quines gents se tracta, perque nosaltres no ho podém ni tan sols imaginarho.—Després nos poden passar per alt lliçons autorisades per los *Mss. de Madrid y Barcelona* tan clares com *segepcio* y *jenço*. Respectém, donchs, tals lliçons, que la millor manera de sortir sempre d' apuros será la de res inventar ni retocar. *Segepcio, se gapcio,* se esplica correctament pel verb reflexiu *se captener* «governarse» y com *jenço* es ben clar que está per *jensor*, per mor de la rima *jenço*, es dir «lo gentil» está ben clar que 'ls dits versos diuhen mot á mot:

«Tremolará tota la gent qu' es governa (governada)
de son pare el valent rey En Jaume el gentil.»

(1) Los *Mss. de Madrid y Barcelona* donen *questers: Poblet* escriu *quenasters* per ahon *Milá* escriu *Qu' en estes*, confonent l' adgetiu ab l' adverbi, puix *Muntaner* no deya *Que ab aqueixos*, sino, *Que d' altre modo*.

Uos vendron nostres fayts, ques esberch ne capmayll
Nous estaran deuant. Sal XX que Lalmirayll
Galeas fasse far leugeres com uentayll, (1)
—En axi balester hiran con a fiblayll,
Nolls falran de lurs armes, ans fort con a batayll
Los trobarets als ops quaxi con pes cabrayll (2)
Que tot quant les deuant tira, que res non fayll.
E sen la vostra gent Senyor noya mestayll,
—Que trastuyt son dun cor, null hom no sen barayll.
Que axi es la vertats (3); quel ualent dun crestayll
No pren lals dell mon. Mas que dell fi corayll
Quen Serdenya se pesque, es apres del matayll,
Vos pusquen far Senyor, si, que ab .I. sogayll
—Vos amenon deuant tuyt sel, vanzent e guayll.

(1) Aquesta es la Cobla que més ha fet treballar als editors d' en *Muntaner*. Son los versos *6 á 9* los primers que d' ella no s' han entés, á pesar de la seva claretat y havent fins sigut esplicats per *Muntaner*.

Tastu los traduhí dihent: «Reserueulos (los terçols) pera vingt naus, y que l' Almirall faça construir aquexes galeres lleugeres com ventall», traducció acceptada per en *Bofarull*.—En *Milá* diu pl. 21.—«Considerant que no va be lo valor escepcional de *Sal* aplicat á les galees, que tampoch va be lo XX com adgetiu de les matexes separat per altres paraules y sobre tot comparant aquest lloch ab lo de la *Crónica* citat en la nota penúltima, se veu que s' ha de llegir, per singular que siga, del modo següent:

Que terçols no metats en l' estol (es atayll
Vos vendran vostres feyts ques asberch ne capmayll
Nous estaran devant) Sal XX. Que l' Almirayll, &.

Havém dit que en *Muntaner* esplica aquests versos. Efectivament la esplicació's troba en los *Capitols LXXXVIII y CCLXXII:* donchs de no haverse oblidat no hi podía haver lloch á cap dificultat. Escriu en lo LXXXVI'I, «que nos deuen portar may més que XX terçols per centenar per descubrir». y en el CCLXXII fa constar que l' Infant fiu tot lo que ell aconsella «saluant dues coses de que fuyt molt despegat, e son encare, e sare tot temps; la primera fo en les XX galeres leugeres con nos feren.» ¿Y ahon aconsellá *Muntaner* tal construcció sinó es en los versos 8 y 9 de la Cobla II? No 's tracta donchs de la proporció en que havien d' anar los terçolers, que en la armada no n' hi vol *vers 6* sinó del número de galeres lleugeres. Notes en prova que 'l *Codex de Barcelona* no diu com lo de *Madrid* «Que terçols no metats en l' estol», sinó «no manats.»

(2) *Tastu,* traduhint la edició princeps, versos 12 y 13 troba escrit ó estampat, *prest aprayll* per compte de *pes cabrayll* y traduheix *prest aprayll* per «*aprèteurs de draps*» y entén que 'ls versos diuen:—«Vos los veureu á l' obra, com qui diria bataners que tiren tot lo que está devant ells sens dexar res.» *Bofarult* entengué 'l *prest aprayll* per «aparato bien montado», y diu:—«Los encontrareis siempre bien dispuestos lo propio que un aparato bien montado que nunca yerra el blanco hácia donde se dirije.» En *Milá* donant un text que portava *pes cabrayll* comprengué, naturalment, «que 's tractava del pes d' una cabria», «d' un gran pes que fa caure una cabria per trencar obgectes.» *pl. 22.* En *Milá* no arribá á precisar lo que era el *pes cabrayll* per oblidar que en *Muntaner* diu «que 'l pes cabrayll tira tot lo que 's deuant,» no qu' ho trenque, donchs d' havershi fixat hauría comprés que 's tracta d' una máquina de guerra, no d un instrument de la industria. *Du Cange* en lo seu *Glossari,* empero en la paraula *Cabulus,* nos ne donará rahó de tal máquina de guerra. Diu:—«Cabulus, Petrariae seu ballistae mayoris especies... sic vertit.—*(Vill. Tyriis lib. 6, cap. 15)*.—Une grande periere que l' on claime Chaable.»—Donchs se tracta d' un Pedrer, de una Ballesta major, *Chaable* dita en francés, *Chabre, Cabre* en provençal y catalá, *Cabrayll* en *Muntaner* per mor de la rima.

(3) Los cinch derrers versos han donat també lloch á traduccions curioses. Digué en *Tastu:*—«La veritat es que un cristall de gran valor no es tan estimat per lo gran mon com lo fi coral que en Serdenya 's pesca. Y luego quant al metall, que 's puga, Senyor, fer una soga pera portar devant vos tots aquells qui axó veurán y riurán.» En *Bofarull* traduhí:—«Y esto es tan cierto, como lo es que un cristal no vale entre las cosas que tienen precio en el mundo, lo que vale el fino coral que se pesca en Cerdeña; y luego, del metal os puedan hacer Señor, de suerte que con un cable os lo traigan delante, «y lo veais alegre». Mes com era impossible que en *Bofa-*

E tuyt li caualler sion acustumat
Que lay hon son cauall hira sia muntat (1)
Ab tota sa companya, per tall ques hauiat
Fossen en lur cauall tuyt molt gint arreat,
E si als sen fatia saria vanitat,
Quell pasatge her breus don alegre pagat
Hira ab tuyt li seu, e sin era lunyat
Hiriali lo cor que tot fos malmenat,
E null ayso no mut, qui vol eser lausat;
Qui son cauall sa lunya, pot se tenir per fat,
Quen loch pora falir don sera me ıyspreat.

(COBLA VII)

Hordonacio quen Ramon Muntaner trames al Senyor Enfant Nanfos con daguesen anar hordonats los almugavers.

E per vostra Altesa hordonarets Senyor
Que li almugaten e laltre cap mayor
Da lell mugaveria qui son dell mon la flor
Vagen en les galeres e dets companyos ab lor
De xascu, e li altre hiran ab gran beudor (2).
Examen en les naus hon los fassen honor
La viande sordon que sagons sa uelor
Nayan assats trastuyt, axill gran col menor,
Ez en quascu vaxells hage ordonador
De totes estes causes que donen a saubor.
E en cascuna nau fayats metre per tamor
Tres balesters de torn, e quius vol mal sis plor,
E trabuchs, manganells, e ayso prech nos demor,
Axades, palafanges, ab .M. bon laurador;
Vos Senyor manarets sent tapiador

(1) Aquí en *Milá* adopta la variant «mudat» que dona *Poblet*. ¿Per qué? Quan *Madrid* y *Barcelona* donan «muntat» y avuy encara se diu «muntar á bordo», nos sembla que havém de dexar «muntat».

(2) En *Milá* observá que en los versos 4 y 5, hemistiqui segon y primer surten pel codex de Madrid ab dues silabes de massa y ab una segons *lo manuscrit de Poblet* y *la edició princeps.* Y continua dihent: *Tastu* traduheix «avec eux dix compagnies de tels ou tels? «*Moisè* lo retraduheix—*Bofarull* «diez compañías con cada uno de ellos.» Sembla en efecte que lor no pot ser lo sustantiu «llaurer» sino 'l pronom possessiu (d' ells). Mes «ab lor de xascu» fa una frase molt rara. Sino fos massa llivertat esborrant dues paraules del *Codex de Madrid,* y no fent cas del de *Poblet* ni de la *edició de Valencia,* se podria llegir: «e les companyes lor», que seria menos irregular, encara que seguís «de xascu»—pl. 22, 23.

Respecte de la correcció literaria notes que guanyám una sílaba ab *lo Codex de Barcelona* que diu «e dets» y no «e de les», com diu el de *Madrid.* La qüestió del «lor» no existeix, *Muntaner* parla clar. S' ha de llegir com llegí *Bofarull* y com ja presentía *Milá,* es dir posant coma en «ab lor de xascu», per quant en efecte «lor» es lo pronom possessiu «d' ells». Donchs en *Muntaner* recomana que en les galeres que eren 20, hi anessen ab los caps de la almugavería, deu companyies d' ells, es á dir de Almugavers. *Bofarull* recordant los diferents valors que te en provençal la preposició «de» traduhila per «ab» acertant. Donchs coma en «xascu», y punt en «beudor» ó «baudor», y tenim que fent lo dit, lo vers 5 diu que allavors «als altres hi aniran ab gran ardiment» per quant sabrán ahon van los almugavers.

Carpanter e farrer qui no temen calor,
E puys, Deus migensant, nous cal auer pahor
Que viles ne castells, ciutats, cazals e tor,
Que nos rende a vos, si donchs ab gran dolor
No volien morir e perdra lur honor.

(COBLA VIII)

En quina manera lo Senyor Enfant se deu recullir per passar en Serdenya

E cant ayso Senyor sera fet e complit,
En nom dell Payre, ell Fill e dell Sanesperit,
E de sa dolsa mayre qui prech que nous oblit,
E trestuyt li sant, ab joy e ab delit
Vos pensats de recullir, e que dia e nit
Vos tengon en sa guarda. Es a Maho mes dit
Quell bon rey de Mallorque ùos fara tal conuit
Que trestuyt uos diran que rey noya falit,
Es en apres Senyor qualce hulla ne erit.
A la hilla Sent Pere ab fe e larch e trit
Refrescats li cauall, si eron afablit,
E entretant lestol sera amanuit
De passar en Serdenya trestuyt gran e patit,
¡Aycell qui sel jorn ueyra de joy sera garnit!
Que tans comts, e uescomts, e uauasor exit,
Axi gent anat qui de cor son plenit
A servir lur Senyor Infant qui es banezit
De tote res quill veya, e lo pus axernit
Qui (h)anc fos, ne hanc mays null uol marrit,
E dar mes say quell mon non her tan sa delit.

(COBLA IX)

Della hordonacio quen Ramon Muntaner feu con tots los lenys se deguessen metre per escala en la pahiade de Castell de Caller

¡E trestuy caueller qui ab vos anaran
Son vostre naturall, e ualent e presan,
Quescu donrat paratge que noy a null suan,
E son tal dos millers que null Rey no se uan
Quen aja ten bos. Es axamen seran
Dets millers dalmugauers qui tos tems uos seguiran,
E mants daltre siruent que nous demanderan
Quels donets re dell uostra, car en lur cor no an
Mas queus pusquen seruir con seyll, qui sens engan;
Son vostre naturall e faran ho seblan
Si nagu uos contrasta ab uostra deman,
Adonchs, cant tuyt en Sardenya saran,
En Nom dell Payre, el Fill, dell Esperit San,

Pensats danar' per terra en Caller efogan
Villes, castells e cels qui nous obayran;
E examen lestol al dit Castell sercan,
E sen la palissade quen sel port trobaran,
Metense per escala, axi com ay dit denan,
E veyrets balester quell mur escombraran
Que dell ar abatrien un aucelet uolan.

(COBLA X)

Hordinacio con lo Senyor Enfant Nanfos sa atendas al Tempaix ab la caualeria

E cal sera aquell qui dins Caller serra
Qui en son cor sa paus, cant en terra yira
Lo ualent en Carros Almirayll, qui y metra
Tan ualent catala que de mar hi aura;
Que nous diray gens de Caler qui si al mon tremblara!
Pus lo mon fo formats nagun non mostrara
Que null fes tal pasatge ab lo seu que .I. gra
No ya mes nangun altre, nys si no manera
Mas gent de sa terra; adonchs ¿quel Rey porra
Si maseus auensar queyso contrefara?
¡Ay can veyeran en Caller lestandart que para
Sus alt en la muntanya qui tan flameyera
E trastota la gran host, ab mante senyera,
De mant home honrat capdall qui la companyara!
Es apres al Tempaix say que satendera
Lo prous Senyor Enfant, qui be salegrara
Cant per grat ho per forsa dins Caler entrera.
E puys daqui auant mon concell sacera,
Car no hauria loch car per mil tans sabra,
Cascu de son Concell, e Deus quill guiara.

(COBLA XI)

Con en Ramon Muntaner aministra lo dit Senyor Enfant, con fos en Caller que no y lexas null hom de comuna entrar.

Duna causa Senyor, nos remembra sius play,
Quen oblit nous metats so que uos diray;
Que null hom de comuna no lexets say ne lay,
En Castell, ne en vila, e non men calaray,
Car no saben ques fas, perque llur cor ueray
No seria jamays, perque nes clarivay
Mas de lurs maluestats ques en Mon vist ay.
Quel Sant Reys nostres payres anfayt mant fol asay,
E laut Rey Fraderich materon en esmay,

Que ab cuberta dell ladreseron (1) so say
E recobreron Monech de que foren tuyt gay;
A tuyt nostre Antesor ne foren tuyt xeray
Que esser Deu lur caruendra; dals eu no mes clay.
Mas de lurs fals presich, de que no hix jamay
Mas nufes e bohixa e als non trobaray.
Mas lo Sart senestrayt de uostra gent desay (2)

(1) Una dolenta lectura del vers 10 ha sigut causa de que 's convertissen en «lladres» les gens del comú. No es exacte que 'l *Codex de Madrid* porte ni donga lloch á llegir «lladre»; lo que diu es, «ab cuberta delladresseron», y no s' ha de llegir «lladre». sinó «ab cuberta dell adresseron». En lo *Codex de Barcelona* está escrit «ab cuberta dell ladre seron». Lo singular es que en *Milá* llegeix «ab cuberta de lladre adresseron», demostrant estar imbuhit per aquesta dolenta lliçó ja estampada en la *edició princeps*. Y, naturalment, desde 'l moment que 's tracta ó 's pensava tractar de «lladres», no 'ns havém d' estranyar que sortissen traduccions no menys equivocades.

Buchon, no tenint per aquesta Cobla l' auxili d' en *Tastu*, declara que no entén lo vers 10, si be 'l traduheix dihent:—«Ells ho han fet tot, ja ho sé, cubrint son cap com lladre».—*Bofarull* diu:—«Sé que ninguna guarida de ladrones puede obrar bien; recobraron á Mónaco, &.» En *Milá* entengué que ab cuberta de lladre «adresseron, so say, y recobraren Monech.» Lo que 's puga entendre ab axó d' anar «ab cuberta de lladre á pendre Monech», no hi ha manera d' entendreho, se comprén que hi anassen «ab cuberta d' amichs per sortirne lladres», més no que hi anassen ab cuberta de lladres. Lo que feren los qui prengueren Monech ben clar ho diu *Muntaner*:—«ab cuberta dell»,—del rey Frederich—«s' annenaren y prengueren Monech», y res més. —Y ab axó 's posa en clar dit punt, y 'l vers següent no 's pot traduhir com ho feren *Buchon* y *Bofarull*: aquell de nou declarant que no l' entén, traduheix vers 11 y 12, «A tots vostres antecessors ne foren tuyt xeray»—«Ne foren d' un xeray» diu lo *códex de Madrid:* «ne foren dun se tray» diu *la edició princeps*, y *Buchon* sens dupte entenén Monech per ¡Monis!, diner, digué, (¡!) «N'ont ils pas repris de l' argent, (ce dont ils furent tout gais), sont á tous vos prédécesseurs ils avaient fet don (¡!).» En *Bofarull* traduhint lo text princeps diu: «y todos vuestros antecesores hicieron daños y traicion» convertint desde luego «don-s» en «dan-s», y sens dupte suposant que per mor de la rima *Muntaner* escrigué «tray», «trai», per «traiso-s»; be donchs que errant *Bofarull* estudia en sério 'l punt dificultós.

Si seguím la idea d' en *Muntaner* veurém qne lo que ell encarrega al Infant es que no dexe, com diriam avuy, «campar pels seus respectes la soldadesca», que feren tot lo que ha dit fins anar pendre á Monech, «empero axo si, la tal gent foren sempre dels seus antecessors» y 'l *vers 15* diu clarament y terminantment que d' ells no ha d' esperar, que en ells no trobará nl «unfes», ni «bohixa» «ni traició ni mal». Mes lo clar sentit de tals versos no surt sols del sentit y del *vers 15*, puix no diu en *Muntaner* que ells eren «d' un xeray?» ¿Qué vol dir «*Xeray*?» *Milá* diu: «La derrera paraula del *vers 12* crech que ha de ser «xetray» (ó «setrany») y que aquesta paraula está relacionada ab «cetra», que en provençal y catalá significa «canter», «pitxell» y de que deriven «cetrot» y «cetrill» ó «cetrell». També 's podría pensar ab «seisteral» (mida de capacitat) y tal vegada hi pensá lo copista del *manuscrit de Poblet* quan posa malament «sextan» pero prefereseh l' altre *pl. 23*. Aquí també havem de dir que tampoch podem dir ni endevinar com traduhiría en *Milá* dits versos. No hi ha per que pensar ni ab «cetrills», ni ab «pitxells», ni crear paraules com «xetray». En provençal «*Chera*» vol dir «figura» y «*chera*» es lo «*cheray*» de *Muntaner* escrit per ell ó 'ls seus copistes «xeray». Per consegüent lo vers 12 no diu sinó que 'l poble, la gent del comú, «á tots als antecessors del Infant ne foren d' una figura, d' una cara», es á dir, no son de dues cares, com los traydors, y axó com havém dit confirma 'l *vers 15* entenent com *Milá* que «buhiga», «bohixa» no es més que la corrupció del mot provençal «bauzia».

(2) Respecte del vers 16, *Milá* corretgint lo *Codex de Madrid*, posant «estrayt» per comte d' «astrayt» com porta, y com diu també 'l *Codex de Barcelona*, nos donarie motiu pera creure que com nosaltres entengué dit vers, si no tallás lo derrer mot escrivint «de say», quan *Madrid y Barcelona* donen «desay», de modo que havém de creure que com *Bouchon* y *Bofarull* entengué que 'l vers 16 diu: «Que 'ls Sarts son trets de vostra gent d' aquí.» Si *en Pella y Forgas* que porta als primitius Sarts al Empordá hagués conegut aquesta opinió hauría pogut dir que la seva teoría etnológica vivia en lo sigle XIII en l' Empordá com ho provava lo dit per l' empordanés *Muntaner*. Peró axó no es axó. ¿No havém de llegir d' altra manera? «Estrayt» no vol dir «llivertats». «lliures»? «Desay», «desayre» no vol dir «dany» «perjuhi»? y per consegüent que si la gent del comú vol fer mal als Sarts no 'l fará perque l' Infant será per ells «ray» «raig» y Sol? ¿No 's tracta precisament d' axó en la Cobla XI, es á dir de quina manera s' ha de tractar la gent

Perque farets merces quells siats lums e rays
Car leyall gent seran. Enquer dits nos, sabray
Quen Corsague metats della gent nos Moncay
E della Sareyna quesches a beu retray.

(COBLA XII)

Con fina asi lordonament den Ramon Muntaner que feu al Senyor Enffant.

Aras lo meu presich hull que sia finats,
E prech Deus, qui es vera lum e clardats,
Que lalt Senyor Infant li sia racomandats
Coms, uescoms, e barons e trestuyt si li plats (1)
Qui ab lur anaran, e tuyt laltre bernats (2).
E quen breu ne sia ab gran guag enuiats
Bon nouell á sos payres lo Sant Reys, qui asats
Naura de pensaments trou sapia la uertats.
Adonchs, Senyors e Dones aquest sermo escoltats,
Fets pregueria a Deu que uenga ab bon mandats
De cascu en sa casa, es amichs e priuats,
E per ayso cab Deu ayso sia acabats,
Cascu se leu en peus, e trastuyt que diats
De pater nostres .III. per Santa Trinitats,
Es honor de sa mayre qui fo sens tots pecats,
Quen prech lo seu car fill quen sia otorgats,
E quel Nom de Arago ne sia axelsats,
E que Pisans, ne altres, nols pusquen falcetats.
Bastir, ne hordonar; e (que) sen Jordi allats
Dell alt Senyor Enfant li sia acompanyats.»

Ben coneguda nos resulta, donchs, la Armada de *Port Fangós* del any 1322, si en veritat aquesta armada sortí de dit Port tal qual la volia ó demanava que s' organisás l' historiayre y poeta *Muntaner*. La veritat la donen les poques linees de prosa que seguexen al *Sermó*. Diu *Muntaner:* «E la Merce de Deu tot so que jo digui en aquest Sermo se compli, salvant dues coses de que fuy molt despegat, e son encare, e sare

comuna perque no faça dany als Sarts? Sent axís es de tota evidencia que 'ls *versos 16 y 17 y 18*, traduhits lliteralment no diuen sinó:

«Mes els sarts son lliures de uostra gent de dany,
«Perque fereu merce de serlos llum y raig
«Puix seran gent lleal.»

(1) Donant lo *Codex de Madrid* com á última paraula del vers 4 «prellats» que es lo que 's llegeix també en la *edició princeps* nos sembla que 's podría corretgir lo *codex barceloní*, per quant *Muntaner*, en veritat, no podría oblidar als prelats.

(2) Qué devém entendre per «bernats»? *Buchon* traduheix «bernats» corretgint «barnats», per baronatge, com si diguessem «noblesa» oblidant que ja *Muntaner* parla dels «barons» en lo vers 4, y nosaltres, com en *Bofarull*, no creyém que 's parle, ni *Muntaner* pogués parlar, del comú dels cavallers en lo sentit poch menys que despreciatiu que comporta la frase «y tots els altres bernats».—*Bofarull* entengué que 's tractava dels «monjos bernats» y aquí hi havía que dirli que no hi havía lloch per distingir entre 'ls mitrats y 'ls de cogulla.—*Muntaner* no podía dexar de recomenar á Deu á totes les classes, á tots los de la espedició, donchs ell que acabava de recomenarli 'ls comtes, vescomtes, barons y prelats, podría dexar de recomanarli 'ls «bernats»? *Bernats* se deyen als hómens subgectes al servey militar feudal com se pot veure en *du Cange*.

tot temps, la primera fo en les 20 galeres leugeres con nos faeren»—pl. 287, v. del *codice de Barcelona*. XX galeres que tot de seguit y corrent nenanaren construir desprès de la batalla de Caller ahon se demostra la seva falta y la seva necessitat. *Muntaner* rebé la trista satisfacció que li doná 'l Rey manantli vetllar per la rápida construcció de les VIII galeres que de dita classe 's demanaren Valencia.

Res donchs de més rigurosa exactitut histórica que 'l *Sermó* d' en *Muntaner*, de qui no 's pot duptar que l' escrigué, per quant diu «es veritat que cascu es tengut de aconseyllar son Senyor en tot so que puscha debe, axi lo gran con lo miga, con lo menor, e si per uentura ho es hom qui ho puscha dir al Senyor Rey si res sa, meten a dir par escrit. E puys lo Senyor Rey es tan savi, que si coneix que bo sia faraho, sino estar sen a. E no romanebran per so, que aquell ho haura dit a bon enteniment en aura lavade sa conciencia, ey aura retut son deute; per que jo con lo uiatge fo publicat fiu .I. sermó que envie per En Comi al Senyor Rey e al Senyor Enfant per hordinacio dell dit bon pasatge, lo quall hoyrets aui, a portarlo los a Barchinona lo dit Comi que jo no era ben sa, ne en cas de cauelcar, ni denarhi» *pl. 273*.

¿Y qué feu Comi?

Al peu de la última ratlla de la Cobla XII se troben en lo *Codex de Barcelona* escrites ab vermelló les següents paraules: «Con aquest *Sermó* fo afinat dells versers versificats axi con auets entes.» Lo qual enteném que vol dir que 'l verser Comi «versificá», es á dir, «canta» 'l *Sermó*, y aquesta interpretació es aprovada per en *Paul Meyer*, y 'l cant ó la tonada empleada per en Comi, fou la de En Gui de Nanteuill per quant *Muntaner* en el vers 2 de la Cobla I axis ho declara: «En so de Gui Nanteuill feray un bell Sermo.» Empero *P. Meyer* deya «que no s' atrevia á afirmar que precisament fos lo poema de Gui de Nanteuil lo que servis de modelo á Muntaner tant més quant la lliçó Gui Nantull del códex de Madrid es de per si poch satisfactoria á causa de la supresió de la preposició.» *Romania, Any 1880, pl. 477, nota.*—Nosaltres estám conformes ab lo Senyor *P. Meyer* en quant lo conegut poema carlovingi de Gui de Nanteuill, no pogué servir de modelo á *Muntaner*, y aprovám en aquest sentit la contestació que dona á n' en *Milá*, mes en quant á no creures que 's tractás d' en Gui de Nanteuil per haver suprimit *Muntaner* la sílaba nobiliaria l' argument es pueril. ¿Quin poeta dexará de fer tal cosa si un vers li ha de sortir llarch per rahó de tal apéndice? Ademés si *Madrid* dona «Gui Nantull», *Barcelona* «Gui Netul», *Poblet* «Gue Netull» y la *edició princeps* «Genetul» no hi ha manera de duptar de que 's tracta d' un Gui Nanteuil. En *Bofarull* donchs, qui fou lo primer en fer tal identificació estigué en lo just.

Ademés no 's tracta, com havém dit, de que en *Muntaner* imitás poema de cap classe de Gui de Nanteuil, sinó de que 'l va escriure per que fos cantat ab lo so d' en Gui de Nanteuil, y que era conegut un so d' en Gui, está provat: tal so 'l trobám anomenat en *Uc de S. Cirq* y en *Ricas novas*. ¿Aquest «so d' en Gui» es lo so d' en Gui de Nanteuil? ¿Per qué no? ¿Es un altre? ¿Lo so de *Ricas novas* no convé al Sermó? ¿Per quina rahó no hi podia haver més d' un so d' en Gui de Nanteuil? La hipercrítica no es la crítica.

Desbroçat lo *Sermó* no sembla sinó que 'l quadro que descriu es lo de nostres festes florals.

Comi lo juglar, lo cantador que trobám desprès cantant en les bodes del Infant á Çaragoça, es rebut per la Cort. Lo Rey en lo seu trono acompanyat del Infant, dels Almiralls, dels hómens de guerra y de les dames de la Cort reb en la Sala del Tinell, avuy nau de la Iglesia de Sta. Clara de Barcelona al enviat pel veterano de les guerres d' Orient, del vell *Muntaner*, per sentir lo que aquest en son ardent patriotisme y conexement de la guerra maritima té que dirli sobre la ordenació de la armada.

Allí tots los reunits al termenar la Cobla I cantada per Comi ab la tonada de Gui de Nanteuil, se posen en peu y diuen una Salve Maria que 'l poeta demanava pel general de la espedició. Després lo poeta continua cantant lo sermó, y á la seva veu y exhortació, al acabar, hómens y dones se posen en peu y diuen tres Parenostres per lo bon éxit de la Armada de Port Fangós. Als qui avuy s' entusiasmen sentint la Consagració del *Parsifal* d' en Wagner, no tenen per que sentir tal música per sentir les seves emocions. A nosaltres nos basta y nos sobra, veure á Comi cantant en la Sala del Tinell, nos basta veure al Rey Jaume II, al Infant Alfons y als hómens, drets, resar ab Comi tres Parenostres, mentres la Reyna y les dones de la Cort fan altre tant de genolls, y veurels en aquella sala avuy consagrada á la oració que un dia allí ressoná per que la Armada de Port Fangós del any 1322 portás novament triomfants pel Mediterrá les barres catalanes. ¡Ay si un Wagner de nostra terra trobás un so per fer sentir á tots exemple de tanta grandesa! Tal vegada lo desert *Fangós* d' avuy s' animaria un dia y 'n veuria sortir noves armades per fernos reviure tal qual forem en lo Mediterrá quan al crit de «¡Aragó!» «¡Aragó!» dels Balkans al Segura feyam saludar per tots los pobles Mediterrans los colors «gualdos» com se diu avuy, de nostra bandera! ¡Quí aquestes dolces remembrances d' un passat gloriós fará reviure! ¡Qui tornará á Salou y á Port Fangós les armades de la patria!

Ab la armada de *Port Fangós* del any 1322 acaben les armades de Salou y *Port Fangós*. Ja no 'n sortirá cap més; ja han acabat per sempre les conquestes dels reys d' Aragó, aquestes conquestes que durant cinch segles continuarán unides ab nosaltres. Fruyt de nostra nació ab nostra nació morirán. Sardenya dexará de ser catalana, dexará de parlar lo catalá 'l dia mateix que Barcelona arriará aquell «guafanó» que 'l Infant Alfons tragué de Port Fangós per plantar dins del Castell de Caller.

Als germans qui allí encara parlen catalá baix lo seu nou guafanó, puix parlen encara catalá. *¡Deu los hi do gloria!*

XXIX. — DISCURS DE GRACIES, *de D. Hermili d' Oloriz.*

SENYORS:

No hauría acceptat la honor immerescuda de dirigirvos la paraula en nom del Consistori d' aquests Jochs Florals, á no estar ben cert de que distinció tan assenyalada solament se confería á ma personalitat humil en quant era la d' un nabarro enamorat de la seva pátria.

Escriptors ilustres saberen, en ocasions consemblants, traçar quadros animats de vostra épica historia, detallats análisis de la inspiració de vostres artistes, de la profonditat de vostres filosops, de les gales inimitables de vostra literatura, de vostre carácter enérgich y plé d' iniciativa, enaltint totes quantes virtuts atresora aquest nobilíssim Principat, terra feconda en héroes. Mes, jo, qui no puch atényer les fineses de la oratoria, jo qui he sigut conduhit á eix lloch de distinció tan solament per la meva amor á la terra que 'm vegé náxer, me crech desobligat de fer un discurs, y 'm cal no més rendir homenatge d' agrahiment, en nom del Consistori, al selecte concurs qui ompla aquesta sala, y avalora ab sa presencia tan patriótica solemnitat, manifestant ensemps los vius afectes que, tant en ma pátria com en mon cor, desperta 'l nom de Catalunya

Y aquests afectes, que ja de temps existien, s' han enrobustit d' una manera inespressable per virtut d' un recent succés, que, com esdevingut en aquests dies de prova, es destinat á fer época en la vida dels pobles injustament oprimits.

Vull referirme á aquells dies en que devía consumarse en contra de nostres llivertats urpejades un violent atentat. Nabarra era la víctima en que l' etern tirá de la centralisació havía posat los ulls: per tots los medis que li aconsellava sa passió vituperable procurava axecar l' odi de tota la Espanya contra ma inocenta patria: la enveja vetllava dins la negror de les tenebres, enfosquía ab sombres maléfiques la inteligencia de les multituts, y á la veu del dret era oposada com á rahó la veu del número. Estava ja decretada la ruina de Nabarra: ¡espectacle singularment dolorós! altra guerra com la vostra de successió s' acostava .. Sols, més resolts á defensar nostre dret, esperavam d' hora en hora, d' instant

en instant, que 's consumás la obra d' iniquitat. En tránsit tan suprém les manifestacions d' afecte dexen en la ánima impresió inestingible, y en exos moments crítichs arribaren á la patria meva vostres veus, plenes d' amor y d' energía. Los accents magnánims trobaren en nostre cor ressó entussiasta y agrahiment immens. ¡Quí pogués arribar á descriure tan vives emocions! Jo voldría que ma paraula tingués ara totes les inflexions del sentiment, totes les armoníes misterioses del amor que m' assadolla; jo voldría poder presentar aquí, als vostres ulls, aquell poble, ubriach de patriotisme, aclamant lo nom gloriós de vostre Principat, ab crits brollats del fons del cor, y alçades les mans nervudes, com posant al Cel per testimoni de solemne promesa... Jo voldría podervos mostrar les interioritats més arreconades de la meva ánima y fervos sentir l' himne que, á llahor de vostra raça, entonen agrahits mon poble y 'l meu cor.

Ah! ¡Benhaja qui proclama la escelencia de sos sentiments d' una manera tan eloqüent com la proclamáu vosaltres! ¡Benhagen los nobles fills d' aquesta gloriosa terra, pátria de guerrers, breçol de trobadors, academia de sabis y empori de virtuts! ¡Benhaja 'l poble qui ab los Ausies canta, ab los Rogers guerreja y s' adorm á l' ombra del sant Montserrat! ¡Benhaja qui presta cult á ses tradicions y fá memoria, beneintlo, del nom de sos héroes, y, abans que emmotllar ab encuny foraster ses costums, cau abraçat ab los plechs sangnants del egregi penó de Santa Eularia! ¡Benhagen, sí, los qui en les grandeses de la propia historia y en la varia y espléndida hermosura del sol nadiu, busquen inspiració pera llurs cants y entonen himnes á la patria en la llengua de sos passats!

Les regions que com Catalunya estimen sa historia, conserven son llenguatge, possehexen escepcional literatura y mantenen viu lo cult á ses lleys privatives, per més que moltes d' elles y molt valioses hagen desaparegut per lamentables accidents, exes regions son destinades á recobrar sos drets, sa personalitat, ses llivertats anyorades, que per força haurán de renáxer, com renaix tot lo que ab sanch se feconda.

Fénix gloriós es ja vostra literatura: la poesía inspirada en la amor pátria s' anticipa sempre als acontexements aflamant les passions que han de produhirlos. Cada estrofa, cada himne, es un herالt de la bona causa. Entonáulos sens parar y fendesquen los ayres més ardents cada día, cada dia més apassionats. Ab grandioses imatges, cadencies sonores y llenguatge concís penetre la veu de vostres barts al cor de la gentada; enfortesques axís la seva amor á la terra nadiua y aviat arribará 'l dia en que les regions espanyoles, en la lluyta per sos drets, fosos los canons ab que Felip V convertí en runes aquesta ciutat hermosíssima, arrenquen d' aquest metall la estátua que proclame é immortalise la llivertat de Catalunya.

S' acosta 'l dia ditxós de la reivindicació; ho profetisen les energíes regionals, aparexent sense interrupció en totes les esferes de la vida; y axís com vosaltres recordau aquells dies malastruchs en que vostres lli-

vertats sucumbiren al cruent martiri, axís recordám nosaltres les tristes diades en que fou acomplerta la dolorosa mutilació de nostres drets, y axís també nostres germans de raça y ab ells altres oprimits, ajunten als nostres llurs quexes y clamors.

¡Protestemne tots sense defalliment! ¡Disposemnos tots á lluytar en la obra de llur reivindicació, y no trigarán nostres institucions venerandes á ésser de nou nostra égida, y ab son benéfich guiatge viurém la vida dels pobles lliures y ditxosos!

Per conseguir tan noble fí, seguiu ¡oh catalans! fomentant l' amor á vostres glories y á vostre passat. Frissosos de rebre la bona llevor, ja 'ls camps amostren oberts los solchs; sembréula sens temor, que hi cayguen les rosades y no fallarán los esplets.

Encara en les hores quietes roden per los carrers d' aquesta ciutat comtal, clamant justicia, les ombres d' en Clarís y en Casanoves; encara entre 'ls brahols de la mar y en ales del vent huracanat, arriba d' Orient lo crit de guerra de vostres temuts almogávers... ¡Isca novament aquell esperit immortal que dugué á llunyans payssos vostra gloriosa bandera y tantdebó que ben aviat pogau gravar en la tomba de mártirs insignes lo nom de vostres drets reconquistats.

HE DIT.

TAULA

ERRADA

Plana 16, ratlla 15, lo número 2 de la primera columna ha de correspondre á la segona.

JOCHS FLORALS DE BARCELONA

JOCHS FLORALS

DE

BARCELONA

ANY XXXVIII DE LLUR RESTAURACIÓ

MDCCCXCVI

BARCELONA

ESTAMPA «LA RENAIXENSA»

MDCCCXCVI

JOCHS FLORALS

DE

BARCELONA

CONSISTORI DE MDCCCXCVI

MANTENEDORS

D. Narcís Oller, *President.*
D. Joseph de Echegaray.
» Teodor Baró.
» Joseph Serra y Campdelacreu.
» Ramon Casellas.
» Joan Almirall y Forasté.
» Antoni Gallissá, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

EXCMA. S.ra D.a MARÍA DEL PILAR DE PUIG DE FONSDEVIELA

MARQUESA DE LA TORRE

EX-MANTENEDORS (1)

CONSISTORI DE MDCCCLIX

† Excm. Sr. D. Manel Milá y Fontanals, *President.*

Excm. Sr. D. Víctor Balaguer.
D. Joaquim Rubió y Ors.
† » Joan Cortada.
* D. Miquel Victoriá Amer.
† » J. Lluís Pons y Gallarza.
† » Antoni de Bofarull, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

† *Dona María Mendoza de Vives.*

CONSISTORI DE MDCCCLX

† Excm. Sr D. Francisco Permanyer y Tuyet, *President.*

† D. Joaquim Roca y Cornet.
† » J A. Llobet y Vall-llosera.
† » Vicents Joaquim Bastús.
† D. M. Flotats y Comabella.
» Joan Manyé y Flaquer.
† » Adolf Blanch, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

† *Dona Elisea Lluch de Rubió.*

CONSISTORI DE MDCCCLXI

† D. Lluís Gonçaga de Pons y de Fuster, *President.*

D. Joaquim Rubió y Ors.
† » Antoni Bergnes.
† » Lluís Cutchet.
† D Pau Estorch y Siqués.
» Joseph Leopold Feu
» Manel Lasarte, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

† *Dona Carme de Bofarull.*

(1) Los noms que tenen * al costat, son de senyors que figuran en la llista d' adjunts.

CONSISTORI DE MDCCCLXII

† D Joan Illas y Vidal, *President.*

D. Marian Aguiló y Fuster.
† » Joseph Coll y Vehí.
† » Miquel Anton Martí.
† D. Manel Angelon.
† » Joseph Llausás.
Excm Sr. D. Víctor Balaguer, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

† *Dona María Josefa Massanés de Gonzalez*

CONSISTORI DE MDCCCLXIII

† D. Brauli Foz, *President.*

D. Terenci Thos y Codina.
† Excm. Sr. D. Manel Milá y Fontanals.
Excm. Sr. D. Víctor Balaguer.
† D. Manèl Anglasell.
† » Joseph Subirana.
† » Eusebi Pascual, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Senyora esposa del Excelentíssim Senyor Governador Civil
en representació de
S. A. la Serenissima Sra. Duquesa de Montpensier.

CONSISTORI DE MDCCCLXIV

† D. Joan Cortada, *President*

D. Celestí Barallat.
* » Miquel Victoriá Amer.
† » Antoni Camps y Fabrés
† D. Gregori Amado Larrosa
† » Narcís Gay.
† » Damás Calvet, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Victoria Penya d' Amer.

CONSISTORI DE MDCCCLXV

† D. Antoni de Bofarull, *President.*

† D Adolf Blanch.
» Geroni Rosselló.
† » Lluís Roca y Florejachs.
† D. Francisco Muns.
† » Damás Calvet
† » Víctor Gebhardt, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Elena Cavaller de Roca.

CONSISTORI DE MDCCCLXVI

† D. Pau Valls, *President.*

† D Francisco Morer·.
» Teodor Llorente.
† » Víctor Gebhardt.
*D. Silvino Thos y Codina.
» Eduart Vidal y Valenciano.
† » Robert Robert, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Manela Luna Méndez de Vigo.

CONSISTORI DE MDCCCLXVII

D. Marian Aguiló y Fuster, *President.*

†D. Gayetá Vidal y Valenciano.
* » F. Romaní y Puigdengolas.
† » Joaquim Sitjar y Bulcegura.
†D. Robert Robert
† » Marian Fonts.
* » F. Maspons y Labrós, *Scri.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Dolors Llopart de Muns.

CONSISTORI DE MDCCCLXVIII

Excm. Sr. D. Víctor Balaguer, *President.*

†D. Jacinto Labaila.
* » Felip Bertran.
† » Felip Jacinto Sala.
†D. Frederich Soler.
* » Francisco Maspons y Labrós.
* » F. Miquel y Badía, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Carme Mercader.

CONSISTORI DE MDCCCLXIX

† D. Adolf Blanch y Cortada, *President.*

†D. Eusebi Anglora.
» Joseph María Arnau
Mossen Jacinto Verdaguer.
D. Joseph Roca y Roca.
*» Francisco Miquel y Badía.
†» Pere de Rosselló, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Mercé Estrada.

CONSISTORI DE MDCCCLXX

† D. Joseph Lluís Pons y Gallarza, *President.*

†Mossen Salvador Mestres.
†D. Ignasi Ramon Miró.
» Joseph Puiggarí.
D. Joaquim Riera y Bertran.
†» Pere de Rosselló.
» Joseph de Palau, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Francisca Nanot Renart.

CONSISTORI DE MDCCCLXXI

†D. Estanislau Reynals y Rabassa, *President.*

*D. Miquel Victoriá Amer.
† » Joseph d' Argullol y Serra.
† » Rafel Ferrer y Bigné.
†D. Xavier Llorens y Barba.
* » Joseph de Palau y de Huguet.
† » Joan Montserrat, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Antonia Sacanella de Blanch.

CONSISTORI DE MDCCCLXXII

D. Joseph de Letamendi, *President.*

†D. Manel Angelon.
* » Félix María Falguera.
† » Joan Montserrat y Archs.
†D. Vicens W. Querol.
Mossen Ferran Sellarés.
†D. Joseph Coroleu, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona María Ubert.

CONSISTORI DE MDCCCLXXIII

D. Geroni Rosselló, *President.*

D. Marian Aguiló y Fuster.
†» Lluís Roca y Florejachs.
Excm. Sr. D. Albert de Quintana.
†D. Antoni Camps y Fabrés.
† » Joseph Coroleu.
Mossen Jaume Collell, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Excma. Sra. Dona Oriola de Quintana y Serra.

CONSISTORI DE MDCCCLXXIV

Excm. Sr. D. Albert de Quintana, *President.*

D. Marian Aguiló y Fuster.
† » Antoni Camps y Fabrés.
† » Joseph Coll y Vehí.
D. F. Masferrer y Arquimbau.
† » Pere Nanot-Renart.
* » J. Sardá y Lloret, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Antonia Ubach y Gutierrez.

CONSISTORI DE MDCCCLXXV

† D. Francesch Pelay Briz, *President.*

† D. Adolf Blanch y Cortada.
» Celestí Barallat y Falguera.
* » Joseph Balari y Jovany
* D. Antoni Aulestia y Pijoan.
† » Joaquim Fontanals del Castillo
» J. Roca y Roca, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Rosa Pigrau.

CONSISTORI DE MDCCCLXXVI

† D. Lluís Cutchet, *President.*

† D. Antoni de Bofarull.
† » Damás Calvet.
† » Pere de Rosselló.
† D. Enrich Claudi Girbal.
» Joseph Roca y Roca
* » J. Blanch y Piera, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

† *Dona Emilia Palau y Gonzalez de Quijano.*

CONSISTORI DE MDCCCLXXVII

† Excm. Sr. D. Antoni Ros de Olano, *President.*

† D. Gonzalo Serraclara.
† » Vicents Boix.
* » Francisco Miquel y Badía.
† D. Andreu Balaguer y Merino
* » Joseph Blanch y Piera.
» J. Riera y Bertran, *Secretari*

REYNA DE LA FESTA

Dona Josefina Sabater d' Aldavert.

CONSISTORI DE MDCCCLXXVIII

† D. JOSEPH LLUÍS PONS Y GALLARZA, *President.*

†D. ADOLF BLANCH.
† » FREDERICH SOLER.
» FRANCESCH UBACH Y VINYETA.
†D. Joseph Coroleu
» JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.
» ANGEL GUIMERÁ, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Excma. Sra. Dona Carme Cendra de Domingo.

CONSISTORI DE MDCCCLXXIX

† D. Gonzalo Serraclara, *President.*

†D. DAMÁS CALVET.
† » Narcís Roca.
» ANGEL GUIMERÁ.
D. Manel Lasarte
» Joseph Pella y Forgas
* » Emili Vilanova, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Teresa de Gasset.

CONSISTORI DE MDCCCLXXX

D. Teodor Llorente, *President.*

†D. Ramon de Siscar.
* » Joan Sardá
* » Emili Vilanova.
D. Conrat Roure.
* » Álvar Verdaguer.
* » Francesch Matheu, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Clotilde París.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXI

MOSSEN JACINTO VERDAGUER, *President.*

D. RAMON PICÓ Y CAMPAMAR
* » Francesch Matheu.
» Jacinto Laporta.
*D. Lluís Domenech.
» JACINTO TORRES Y REYETÓ.
* » Narcís Oller, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

† *Iltre. Sra. Dona Dolors Caballero de Mercader.*
Comtessa de Bell-lloch.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXII

† D. Frederich Soler, *President*

†D. Manel Angelon
† » Joan B. Ferrer.
* » Joseph Feliu y Codina.
*D. Arthur Gallard.
* » Narcís Oller.
* » Carles Pirozzini, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Áurea Clavé de Ferrer.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXIII

† Excm. Sr. D. Manel Milá y Fontanals, *President.*

†D. Joseph. Ll. Pons y Gallarza
Excm Sr. D. Víctor Balaguer.
D. Geroni Rosselló.
D. Marian Aguiló.
* » Carles Pirozzini.
† » Antoni de Bofarull, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

† *Dona Josefa Salvat d' Onyós.*

CONSISTORI DE MDCCCLXXXIV

* Excm. Sr. D. Manel Durán y Bas, *President.*

†D. Antoni de Bofarull.
* » Justin Pepratx.
* » Joseph Masriera.
D. Honorat de Saleta.
* » Antoni Rubió y Lluch.
» Joseph Franquesa y Gomis, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Irene Archer de Sanromá.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXV

† D. Vicents Wenceslau Querol, *President.*

†D. Marian Maspons y Labrós.
* » Joseph M.ª Vallés y Ribot.
» Joseph Franquesa y Gomis.
*D. Francisco Bartrina de Aixemús
» Francisco Manel Pau.
† » Joseph Ixart, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Isabel López de Güell.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXVI

D. Valentí Almirall, *President.*

*D Francisco Maspons y Labrós. †D. Pau Bertran y Bros.
» RAMON PICÓ Y CAMPAMAR. » Gayetá Cornet y Mas.
† » Joseph Ixart y Moragas. * » César August Torras, *Scri.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Rosa Marqués de Uyá.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXVII

Rvnt. Dr. D JAUME COLLELL, *President.*

D. Joseph M.ª Arnau D. Ramon Arabia y Solanas
Excm. Sr. D. Bernart Torroja. *» Ramon Enrich Bassegoda.
*D. César August Torras. » Pau Sans y Guitart, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Dolors de Carles de Robert.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXVIII

D. MARIAN AGUILÓ Y FUSTER, *President.*

Lo Baró D. Carles de Tourtoulon D. ANGEL GUIMERÁ.
D Marcelí Menendez Pelayo. » Pau Sans y Guitart.
MOSSEN JACINTO VERDAGUER. *» Joaquim Cabot y Rovira, *Scri.*

REYNA DE LA FESTA

S. M. Dona Maria Cristina d' Habsburg-Lorena.
Reyna Regenta d' Espanya, Comtessa de Barcelona.

CONSISTORI DE MDCCCLXXXIX

D. ANGEL GUIMERÁ, *President.*

*D. Joan J. Permanyer. D. Joaquim Botet y Sisó.
† » Fidel de Sagarmínaga. *» Joaquim Cabot y Rovira.
*» Isidro Reventós. *» Bonaventura Bassegoda, *Scri.*

REYNA DE LA FESTA

Dona María Assumpta Sabé de Brossa.

CONSISTORI DE MDCCCXC

D. Joaquim Rubió y Ors, *President*

D. Manel Murguia
* » Enrich X. Vidal y Valenciano
* » Martí Genís y Aguilar.
*D. Joseph Maria Valls y Vicens.
* » Bonaventura Bassegoda
» Sebastiá Farnés, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA

Excma. Sra. Dona Lluisa Goldmann de Fastenrath.

CONSISTORI DE MDCCCXCI

* D. Joan Permanyer, *President*.

D. Arthur Campion.
» Jacinto Torres y Reyetó.
* » Antoni de P. Campmany.
D. Francisco X. Tobella.
» Sebastiá Farnés.
* » Narcís Verdaguer y Callís, *Scri*.

REYNA DE LA FESTA

Dona Isabel Güell y López.

CONSISTORI DE MDCCCXCII

D. Ramón Picó y Campamar, *President*.

D. Joseph M.a de Pereda.
* » Joseph Pin y Soler.
* » Pau Font de Rubinat.
*D. Francisco Alió.
* » Narcís Verdaguer y Callís.
* » Ernest Moliné y Brasés, *Scri*.

REYNA DE LA FESTA

Dona Francisca Bonnemaison y Farriols.

CONSISTORI DE MDCCCXCIII

Excm. é Ilm. Dr. D. Joseph Morgades y Gili, *President*.

D. Alfred Branyas.
† » Joseph Coroleu.
» Joseph Franquesa y Gomis.
*D. Joan Pons y Massaveu.
* » Ernest Moliné y Brasés.
* » Joseph Puig y Cadafalch, *Scri*.

REYNA DE LA FESTA

Dona María del Carme Joval.

CONSISTORI DE MDCCCXCIV

* D Joseph Balari y Jovany, *President.*

*D. Frederich Renyé y Viladot,
» Otto Denk
* » Francisco Bartrina.
*D. Jaume Russinyol.
* » Cassimir Brugués.
* » Manel Rocamora, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Lluisa Llorach y Dolsa.

CONSISTORI DE MDCCCXCV

* D. Lluis Domenech y Montaner, *President.*

D. Hermili de Oloriz
*» Joseph Estanyol y Colom.
*» Joseph Lluis Pellicer.
*D Jaume Ramon y Vidales.
* » Manel Rocamora.
* » Joan Almirall y Forasté, *Scri.*

REYNA DE LA FESTA

Dona Elissa Planas y Font.

MESTRES EN GAY SABER

Excm. Sr. D. Víctor Balaguer, *proclamat en 20 de Juny de 1861.*
D. Geroni Rosselló, *proclamat en 4 de Maig de 1862.*
» Joaquim Rubió y Ors, *proclamat en 3 de Maig 1863.*
» Marian Aguiló y Fuster, *proclamat en 6 de Maig de 1866.*
† » Joseph Lluís Pons y Gallarza, *proclamat en 5 de Maig de 1867.*
† » Adolf Blanch y Cortada, *proclamat en 3 de Maig de 1868.*
† » Francesch Pelay Briz, *proclamat en 2 de Maig de 1869.*
» Jaume Collell y Bancells, *proclamat en 7 de Maig de 1871.*
» Thomás Forteza, *proclamat en 5 de Maig de 1873.*
» Francesch Ubach y Vinyeta, *proclamat en 3 de Maig de 1874.*
† » Frederich Soler y Hubert, *proclamat en 2 de Maig de 1875.*
» Angel Guimerá, *proclamat en 6 de Maig de 1877.*
† » Damás Calvet, *proclamat en 5 de Maig de 1878.*
» Jacinto Verdaguer, *proclamat en 2 de Maig de 1880.*
» Joseph Franquesa y Gomis, *proclamat en 6 de Maig de 1883.*
» Ramon Picó y Campamar, *proclamat en 3 de Maig de 1885.*
» Therenci Thos y Codina, *proclamat en 1 de Maig de 1887.*
» Joaquim Riera y Bertran, *proclamat en 11 de Maig en 1890.*
» Jacinto Torres y Reyetó, *proclamat en 11 de Maig de 1890.*
» Joseph Martí y Folguera, *proclamat en 8 de Maig de 1892.*
» Ferrán Agulló, *proclamat en 7 de Maig de 1893.*
» Anicet de Pagés de Puig, *proclamat en 3 de Maig de 1896.*

AUTORS QUI HAN OBTINGUT PREMIS

		ORDINARIS	ESTRA-ORDINARIS	ACCÉSSITS
	Mme. Rosa Anaïs de Roumanille			1
	D.ª Agnés Armengol de Badia..			1
	» *María de Bell-lloch* (Senyoreta M.ª del Pilar Maspons y Labrós).		1	1
†	» Josefa Massanés de Gonzalez.		1	
	» Dolors Monserdá de Maciá	2	1	8
	» Victoria Penya d' Amer..		1	6
†	» Isabel de Villamartin.	2		
	D. Marian Aguiló y Fuster.	4		
†	» Tomás Aguiló.	1		
	» Ferran Aguiló y Vidal	4		5
	» Joan Alcover.		1	
*	» Miquel Victoriá Amer.	1		1
	Víctor Amor.			1
†	D. Joseph d' Argullol y Serra.			1
*	» Antoni Aulestia y Pijoan		1	1
	Excm Sr. D. Víctor Balaguer.	1	2	3
	D. Lluís Bard.			2
*	» Francisco Bartrina	1		
†	» Joaquim M.ª Bartrina.		1	
*	» Bonaventura Bassegoda y Amigó . . .			1
*	» Ramon E. Bassegoda y Amigó. . . .	1	1	4
†	» Pau Bertrán y Bros.	1	2	1
†	» Adolf Blanch y Cortada.	3	1	2
*	» Joseph Blanch y Romaní.			1
†	» Antoni de Bofarull y de Brocá. . . .		3	7
	Mossen Joseph Bonafont..		1	
*	D Antoni Bori y Fontestá.			4
*	Mossen Salvador Bové y Salvador. . . .		3	
†	D Francesch Pelay Briz.	4		6
*	» Víctor Brossa y Sangerman.			1
†	» Damás Calvet	3		5
†	» Antoni Camps y Fabrés..	1	1	8
	Lo Cançoner de Miramar. (D. G. Rosselló).		1	1
	Lo Cançoner de Vilatort. (D. Fco. Muns). .			1
	D. Antoni Careta y Vidal.		1	1

	ORDINARIS	ESTRA-ORDINARIS	ACCÉSSITS
* D. Francesch Carreras y Candi		3	1
» Joan Manel Casademunt			1
† » Francisco Casas y Amigó			4
» Enrich Castelnau			1
* » Frederich Clascar y Sanou		1	
* » F. Clascar y Sanou y *N. Font y Sagué		1	
» Emili Coca y Collado	1		8
» Ramón Colom y Virgili			1
MOSSEN JAUME COLLELL Y BANCELLS	5	3	1
D. Ramon Nonat Comas		1	
† » Joseph Coroleu é Inglada		1	2
Srs. Coroleu † y Pella		1	
D. Miquel Costa y Llobera			1
† » Pere Courtais			1
» Lluis Charrasse			1
» Félix Descourt			1
» Marian Escriu y Fortuny		1	
† » Salvador Estrada		1	1
» Pompeu Fabra			1
Un fadrí de Montanya. (MOSSEN JASCINTO VERDAGUER)			1
D. Bartomeu Ferrá y Perelló			3
† » Joan B Ferrer		1	
* » Norbert Font y Sagué		2	1
† » Marian Fonts	1		3
† » Guillem Forteza y Valentí		1	1
» TOMÁS FORTEZA	3	2	2
» JOSEPH FRANQUESA Y GOMIS	3	1	4
» Joseph Franquet y Serra			1
» Enrich de Fuentes			1
* » Arthur Gallard			2
» Joseph Garriga y Lliró		1	
† » Víctor Gebhardt		1	
* » Martí Genís y Aguilar	2	2	3
» Salvador Genís			1
» ANGEL GUIMERÁ	4		1
† Mossen Joan Guiraud		1	1
† D. Joseph Ixart		1	
Jordi. (D. MARIAN AGUILÓ Y FUSTER)			3
D. Manel Lasarte			1
» Víctor Lieutaud		1	
» Gabriel Llebrés y Quintana		1	1

	ORDINÁRIS	ESTRA-ORDINARIS	ACCÉSSITS
D. Teodor Llorente			1
* » Joan Maragall	2		
» Joseph Martí y Folguera	3	10	16
» Francisco Masferrer y Arquimbau		1	
» Ramon Masifern	1		1
» Arthur Masriera y Colomer	2		4
* » Francesch Matheu y Fornells	2	3	5
» Gabriel Maura			1
* » Apeles Mestres	2	1	3
† Excm Sr. D Manel Milá y Fontanals		1	
* D Antoni Molins y Sirera		1	2
» Joan Monné			1
* » Pere Montanyola			1
* *Armengol del Montsech.* (D. Silvino Thos)			1
† D Joan Montserrat y Archs		1	2
† » Francisco Muns			1
* » Lluís B. Nadal	1	3	4
† » Pere Nanot Renart			1
† *Joan Nebot y Casas.* (D. F. Pelay Briz)			1
* » Jaume Novellas de Molins	1		2
» Pere Nubiola y Espinós		1	
» Matheu Obrador y Bennassar		1	2
* » Narcís Oller y Moragas		3	
» Anicet de Pagés de Puig	3	3	7
* » Joseph de Palau y de Huguet		1	
» Pere d' Alcántara Penya y Nicolau		1	4
† *Pere Pi y Parera.* (D Frederich Soler)			1
D. Ramón Picó y Campamar	4	1	7
† » Felip Pirozzini y Martí			3
† » Félix Pizcueta			1
* » Claudi Planas y Font	1		1
† » Joan Planas y Feliu			2
» Jaume Pomar y Fuster		2	
† *Carles Pons de Ginebreda.* (D. F. Soler)			1
* D Joan Pons y Massaveu		3	1
† » Joseph Lluís Pons y Gallarza	3	1	2
* » Joseph Puig y Cadafalch		1	
* » Joseph Puig y Cadafalch — *Cassimiro Brugués y Escuder		2	
Excm. Sr. D. Albert de Quintana	1		3
D. Frederich Rahola y Trémols			2
* » Jaume Ramon y Vidales		4	

	ORDINARIS	ESTRA-ORDINARIS	ACCÉSSITS
* D. Frederich Renyé y Viladot			1
* » Isidro Reventós y Amiguet	1	3	3
Genís Domingo Reventós. (D. Fco. Anglada.			1
D. Joan Ribas y Carreras			1
* » Manel Ribot y Serra		2	2
» Joseph Ricart y Giralt			1
» JOAQUIM RIERA Y BERTRAN	3	6	12
† » Lluís Roca y Florejachs	1	2	4
» Joseph Roca y Roca			2
* » Manel Rocamora			1
» GERONI ROSSELLÓ	2	1	
» JOAQUIM RUBIÓ Y ORS	3	2	2
* » Joaquim Ruyra y Oms		2	2
» Salvador Sanpere y Miquel		4	
» Sebastiá Sans y Bori		1	
Mossen Joan Segura		1	
D. Jaume Serra é Iglesias		1	
» Joseph M.ª Serra y Valls		1	
* » Ernest Soler de las Casas		1	1
† » FREDERICH SOLER Y HUBERT	4	3	5
† Mossen Joseph Taronjí y Cortés			2
* D. Guillém A. Tell y Lafont	1		1
* » Silvino Thos y Codina	1		3
» THERENCI THOS Y CODINA	3	2	5
* Mossen Joseph Torras y Bages		1	
D. JACINTO TORRES Y REYETÓ	3	2	5
El Trovador de Montserrat. (EXCM. SENYOR D. VÍCTOR BALAGUER)			2
D. Sebastiá Trullol y Plana			2
» FRANCESCH UBACH Y VINYETA	4	12	18
* » Agustí Valls y Vicens			6
» Pere Antoni Ventalló			2
MOSSEN JACINTO VERDAGUER	3	4	4
† D. Joseph Verdú y Feliu			1
» Eduart Vidal y Valenciano		1	
† » Gayetá Vidal y Valenciano		2	1
† *Pere Ramon Vidal.* (D. F. PELAY BRIZ)			2
* D. Emili Vilanova		3	
» Miquel Zavaleta			1
Anónims			4

ADJUNTS HONORARIS

Excm. Ajuntament de Barcelona.
Excma. Diputació provincial de Barcelona.
Excma Diputació provincial de Gerona.
Excma. Diputació provincial de Tarragona.
Excma. Diputació provincial de Lleyda.
Excma. Diputació provincial de les Balears.
Excma. Diputació provincial d' Alacant.
M. I. Sr. Rector d' esta Universitat.
M. I. Sr President de la Academia de la Llengua Catalana.
M. I. Sr. President de la Academia de Bones Lletres.
Los Mestres en Gay Saber.

ADJUNTS PROTECTORS

D Eusebi Güell y Bacigalupi. 1874
» Ferrán Puig. »
Sr. Comte de Bell-lloch. 1880
» Marqués de Castellbell. »
» Marqués de Comillas. 1881
D. Manel Arnús. 1895
» Enrich Batlló. »
» Isidro Bonsoms. »
D.ª Emilia Carles, v.ª de Tolrá. »
D. Joseph Carreras. »
» Joan Coll y Pujol. »
» Cassimir Girona. »
» Joan Girona. »
» Manel Girona. »
» Frederich Marcet. »
D. Camilo Mulleras. »
» Joseph M.ª Nadal. »
» Alexandre Pons y Serra. »
» Bartomeu Robert. »
» Antoni Roger y Vidal. »
» Albert Russinyol. »
Sr. Marqués de Sta. Isabel. »
Sr. Duch de Solferino. »
D. Pere de Sotolongo. »
Ajuntament de Vich. 1896
D.ª Cpció Dolsa, v.ª Llorach »
D. Joseph Mansana. »
» Pere Grau Maristany. »
» Joseph O. Martí y Ballés. »
» Joaquim Pena y Costa. »

ADJUNTS NUMERARIS

Abella y Cirera, Pere.
Aguiló, Plácit.
Alcayde, Francisco de P.
Aldavert, Pere
Aldrich, Albert.
Aleu, Antoni de P.
Alió, Francisco.
Almirall y Forasté, Joan.
Alsina, Ferran.
Amat, Gervasi.
Amat y Lloveras, Jaume.
Amer, Miquel Victoriá.
Amigó de Cabo, Pere.
Andreu y Serra, Ramon.
Arajol, Ramon.
Armet, Salvador.
Arnó y Maristany, Pere.
Arús y Boada, Alfons.
Auferil, Frederich.
Auléstia, Antoni.
Augé, Miquel.
Bach de Portolá, Antoni.
Balansó, Llorens.
Balari, Joseph.
Ballver, Jaume.
Bardera, Joseph.
Bardera, Ramon.
Baró, Teodor.
Bartolí, Joan.
Bartrina, Francisco.
Bas, Angel.
Bassegoda, Bonaventura.
Bassegoda, Ramon E.
Basté y Ferrer, Andreu.
Batlles y Fontanet, Joseph.
Batlló, Frederich.
Bernades, Joan.
Bertran, Felip.
Bertran y Rubio, Eduart.
Blanch y Piera, Joseph.
Blanch y Romaní, Joseph.
Bordas, Frederich.
Bori y Fontestá, Antoni.
Borrás, Valentí.
Boter, Francesch de
Bover, Salvador.
Bozzo, Jaume.
Brocá, Guillém M.ª de
Brossa y Sangerman, Víctor.
Brugués, Cassimir.
Brunet y Bellet, Joseph.
Bulbena, Arthur.
Bulbena y Tusell, Antoni.
Caballé, Joan.
Cabot y Rovira, Joaquím.
Camarasa, Esteve.
Camin, Alvar M.ª de
Campmany, Antoni de P.
Camprodon, Joan.
Canals, Emili.
Canyellas, Joseph.
Capdevila, Millan de la C.
Capella, Bonaventura.
Capella, Timoteu.
Carles, Emili.
Carreras y Candi, Francesch.
Casas y Carbó, Joaquím.
Casas y Font, Enrich.
Casas y Font, Francisco.
Cascante, Joseph.
Casellas, Ramon.
Castellvell, Jaume.
Cevallos, Ignasi de
Clapers y Berenguer, Joseph.

Clascar, Frederich.
Coll y Escofet, Pere.
Collaso, Enrich.
Colom, Gabriel.
Colomer y Coll, Francisco.
Comas, Ramon
Costa y Camp, Francisco.
Cuadras, Manel.
Cuadras y Feliu, Antoni.
Daniel, Eusebi.
Delás, Ferrán de
Domenech, Eduart.
Domenech, Lluis.
Durán, Joaquím.
Durán y Bas, Manel.
Durán y Folguera, Modest.
Durán y Ventosa, Lluis
Durán y Ventosa, Ramon.
Escuder, Manel.
Escubós, Albert.
Estanyol, Joseph.
Estapé, Grau
Fábrega y Cortés, Magí.
Fabregas, Anton M.ª
Fábregas, Francisco.
Falguera, Félix M.ª
Feliu y Codina, Joseph.
Ferrer y Ferrer, Antoni.
Ferrer y Soler, Lluis G.
Fina y Girbau, Eusebi.
Fiter é Inglés, Joseph.
Flos y Calcat, Francisco.
Folguera y Durán, Manel.
Fonolleda, Jaume.
Font, Pau.
Font, Víctor.
Font y Sagué, Norbert.
Fontanals, Manel.
Fornells, Ramon,
Freixas y Freixas, Joan.
Fullá. Francisco,
Fuster y Domingo, Narcís.
Galbany, Joseph.
Galí, Pau.
Gallart, Arthur.
Gallissá, Antoni.
Gambús, Joseph
Gassol y Millé, Joseph.
Gatius y Durán, Just.
Gaza, Alfred.
Genís y Aguilar, Martí.
Girona, Ignasi.
Gispert, Manel.
Gorchs, Ceferí.
Grifell, Pere.
Guasch, Joan M.ª
Hill y Feliu, Jaume.
Imbert, Eduart.
Juliá, Pere.
Lacambra, Joan.
Llacuna, Esteve.
Llagostera, Lluis.
Lleó, Modest.
Lligué Joan.
Llopis y Bofill, Joan.
Llopis, Manel.
Llorens, Jaume.
Maciá, Eussebi.
Maciá, Narcís.
Malagrida, Alfons.
Maluquer y Viladot, Joan.
Mallofré Joseph.
Maragall, Joan.
Maristany, Félix.
Marlés, Gumersindo.
Marqués, Manel
Marsans, Lluis.
Martí, Juliá.
Martí y Beya, Miquel.
Martí y Casas, Joseph
Martinez, Arnalt.
Martorell, Bernardí.
Mas y Ramis, Domingo.
Maspons, Francisco.
Masriera, Frederich.
Masriera, Joseph.
Massó y Torrens, Jaume.
Matas y Burgués, Miquel.

Matas y Picanyol, Joseph.
Matheu, Emili.
Matheu y Fornells, Francesch.
Matheu y Fornells, Joaquím.
Mestres, Apeles.
Milá, Tomás A.
Millet, Francisco.
Millet, Joan.
Millet y Villá, Pere A.
Miquel y Badia, Francisco
Miquelerena, Pelay de
Mirabent, Joseph.
Mitjans, Juli.
Moliné, Ernest.
Molins y Sirera, Antoni.
Mon y Bascós, Joan.
Monclús, Joseph.
Moragas y Barret, Francesch.
Moragas y Rodes, Vicens de
Montanyola, Pere.
Muntadas, Bernat.
Nadal, Lluis B.
Nicolau, Antoni.
Nicolau, Joaquím.
Noguera y Vila, Lluis.
Nogués y Taulet, Jaume.
Novellas de Molins, Jaume.
Obradors, Sebastiá.
Oller, Narcís.
Omar y Barrera, Claudi.
Omedes, Pere.
Orpinell, Jaume.
Palau y de Huguet, Joseph de
Papirer y Portabella, Carles.
Pellicer, Joseph Lluis.
Pepratx, Justí.
Permanyer, Francisco de S.
Permanyer, Joan.
Permanyer, Ricart.
Perpinyá, Ferrán.
Perpinyá, Joan.
Pigrau, Carles.
Pin y Soler. Joseph.
Pirozzini, Carles.
Pla y Soler, Magí.
Planas y Font, Claudi.
Planella, Macari.
Pons y Massaveu, Joan
Porcar y Tió, Manel.
Porta, Oscar.
Prat de la Riba, Enrich.
Puig y Cadafalch, Joseph.
Puigdollers, Joseph.
Puigsamper, Frederich.
Puigpiqué, Francisco.
Puigventós, Jaume.
Quintana, Sixt.
Ravell, Rafel.
Renaud-Germain, Emili.
Renyé y Viladot, Frederich.
Reventós, Isidro.
Reventós, Joseph.
Reventós y Janer, Joseph.
Riba y Lledó, Francisco.
Ribalta, Miquel.
Ribas y Serra, Joseph.
Ribot y Climent, Francisco.
Ribot y Serra, Manel,
Ricart y Caralt, Ramon.
Riera, Enrich.
Riera y Penosa, Jaume.
Rifá y Munt, Joseph.
Rigualt, Tomás de A.
Riquer, Alexandre.
Rivera, Joaquím.
Robert, Agustí.
Roca y Sans, Ramon.
Rocamora, Manel.
Rogent, Elías.
Roig, Jaume.
Roig y Punyet, Joseph.
Romaní y Romaní, Antoni.
Romaní y Puigdengolas, Frco.
Romanyá, Francisco.
Rubió y Lluch, Antoni.
Russinyol, Jaume.
Ruyra, Joaquim.
Sagnier, Leopold.

Sala, Pere.
Salvat Xivixell, Francisco.
Sandiumenje, Magí.
Sanromá, Domingo
Sans, Ramon.
Santaló, Pere.
Santonja, Joseph.
Sardá, Joan.
Selva y Rubió, Emili.
Sentíes, Miquel.
Serra, César.
Serra, Jaume.
Serra, Marian.
Serrahima, Maurici.
Serrallés, Pere.
Sert, Domingo.
Sojo, Francisco de
Solá, Baldomero.
Solá, Joseph.
Soler de las Casas, Esnest.
Sunyol, Anton.
Sunyol, Marcelí.
Suñol, Esteve.
Tarré, Emili.
Tayá, Joseph.
Tell y Lafont, Gui'lem A.
Tintorer, Francisco M.
Tintorer, Joaquím M.
Tintorer, Lluís M.
Tintorer, Rafel.
Thomás y Bigas, Joseph.
Thos, Silvino.
Tomasino, Joaquím.
Torent, Lluís.
Torent, Rafel.
Torras, César A.
Torras y Bages, Joseph.
Torres y Vilaró, Ramir.
Trabal, Jaume.
Trilla, Vifred.
Turell, Antoni.
Tusquets, Joan.
Ubach y Vinyeta, Joseph.
Valls, Agustí.
Valls, Timoteo.
Valls y Vicens, Joseph M.ª
Valls y Vicens, Agustí.
Vallés y Ribot, Joseph M.ª
Verdaguer, Alvar.
Verdaguer y Callís, Narcís.
Verdú y Puigjaner, Manel.
Vergés, Francisco de P.
Vernis, Lluis.
Via, Lluis.
Vidal, Enrich X.
Vidal, Lluís Marian.
Vilá, Andreu.
Vilanova, Emili.
Vilaseca y Mogas, Joseph M.ª
Vilumara, Ricart.
Vintró, Juli.
Vives, Alfred.
Viza y Martí, Joan.
Ward, Benjamí.

ADJUNTS FORANS

Sant Celoni.
Draper, Miquel.

La Garriga.
Rosselló, Joseph de

Vendrell.
Ramon y Vidales, Jaume.

CONSISTORI

DELS

JOCHS FLORALS DE BARCELONA

CONVOCATORIA

Als esperts trobadors y honorables escriptors de Catalunya y de tots los antichs comtats y reyalmes ahont la nostra llengua es parlada ó coneguda, los VII Mantenedors del *Consistori dels Jochs Florals de Barcelona* en l' any xxxviii de llur restauració, salut.

A fí de donar bon cumpliment á la honrosa comanda que 'l respectable Cos d' Adjunts nos feu lo dia 3 de Novembre del any passat, vos convidám á pendre part en los *Jochs Florals* d' enguany que, segons los Estatuts y bones costums establertes, se regirán per lo següent

CARTELL

Lo primer diumenge de Maig vinent, que s' escau ésser enguany lo dia 3, se celebrará la poética festa, en la qual serán adjudicats als autors de les tres mellors poesíes que hi opten, los tres premis ordinaris que ofereix cada any l' Excelentíssim Ajuntament de Barcelona, protector y ja de temps antich aymador de la Gaya Ciencia.

Lo primer premi, que es una Englantina d'or, será donat al autor de la mellor poesía sobre fets histórichs ó gestes glorioses de Catalunya, ó be sobre usatges y costums de nostra

benvolguda terra, essent preferida en igualtat de mérit la escrita en forma de romanç ó llegenda.

De la segona joya, la VIOLA D' OR Y D' ARGENT, se 'n fará entrega al autor de la mellor poesía lírica, relligiosa ó moral.

Lo tercer premi, anomenat d' *honor y cortesía*, consisteni en una FLOR NATURAL, s' adjudicará á la mellor composició en vers sobre tema que 's dexa al bon gust y franch arbitre del autor. Seguint la bella costúm d' antich establerta, lo qui obtinga aquest premi deurá ferne present á la dama de sa elecció, la qual, proclamada *Reyna de la Festa*, entregará desde son seti presidencial tots los altres premis als qui guanyadors ne sien.

PREMIS ESTRAORDINARIS

DIPLOMA HONORÍFICH Y UNA COPA ARTÍSTICA que ofereix lo Consistori a la mellor composició en prosa sobre tema y género literari que 's dexa al bon gust y franch arbitre del autor.

A més lo Consistori ha rebut pera adjudicar en la matexa festa los següents premis:

UN BROT DE TARONGER DE FERRO Y ARGENT, ofrena del Eminentíssim Sr. Cardenal Arquebisbe de Valencia, Dr. D. Ciriach de la Sancha, que s' adjudicará á «la mellor composició poética sobre costums populars relligioses del Regne de Valencia.»

UN OBGECTE ARTÍSTICH, dádiva del Excm. é Ilm. Sr. Arquebisbe de Tarragona, Dr. D. Tomás Costa, «al poeta qui mellor componga unes coples d' estil popular, apropósit pe a cantarse, sobre 'ls quinze misteris del Rosari, y que, á la bellesa de la forma, unesquen la esquisidat del sentiment piadós.»

UN OBGECTE D' ART, ofrena del Excm. é Ilm. Sr. Bisbe de Barcelona, Dr. D. Jaume Catalá, que s' adjudicará á «la mellor monografía que tracte de la influencia de les Creuades en lo decorat de les esglesies del Occident y especialment de les imatges de la Mare de Deu, sa postura, ses robes y demés adminículs, ilustrant y comprovant lo argument ab referencia al major número d' exemplars que 's troben en nostra terra catalana.»

DIPLOMA HONORÍFICH Y MIL PESSETES, que ofereix l' Excelen-

tíssim é Ilm. Sr. Bisbe de Vich, Dr. D. Joseph Morgades, pera adjudicarse «á la Gramática de la Llengua Catalana que mellor espose y rahone les opinions sobre la materia, més dignes de tenirse en compte avuy dia.»

Lo donador ofereix publicar lo treball premiat en número limitat d' exemplars y cedirne gratuitament á qui vulga fer observacions que servesquen pera arribar á la ulterior redacció d' una Gramática revestida de tota la autoritat possible al present.

Un obgecte d' art, ofert per l' Ilm. Sr. Bisbe de Menorca, Dr. D. Joan Comes, pera «la mellor relació en prosa de la Conquista de Menorca feta per lo Rey Alfons III d' Aragó.»

Un obgecte d' art, ofrena del Ilm. Sr. Bisbe de Terol, Dr. D Antoni Estalella, pera ésser adjudicat á la mellor «ressenya histórica d' alguns dels principals establiments benéfichs de Barcelona fins á mitjans del present segle, fent notar l' esperit verament cristiá y catalá que 'ls animava »

Una ploma de plata, oferta per l' Ilm. Sr. Bisbe de Tamasso, Administrador Apostólich de la Diócesis de Solsona, Dr. D. Ramon Riu, al autor de «la mellor monografía del Ex convent de Franciscans de Bellpuig (Diócesis de Solsona), baix sos aspectes histórich y artístich.»

Un obgecte d' art, dádiva de la Excma. Diputació provincial de Tarragona, pera «la mellor noveleta ó quadro referent á costums d' aquella provincia.»

Una viola de plata, oferta per la Excma. Diputació provincial de Lleyda, al autor del mellor «cuento ó llegenda en vers en que 's descriga una festa popular, fira, aplech ó festa major d' un poble de la provincia.»

Un obgecte d' art, ofrena de la *Unió Catalanista*, que s' adjudicará al autor de la mellor «colecció de inscripcions en catalá, breus y apropiades pera fixarles de manera adequada en los monuments y llochs de Catalunya més relacionats ab los grans fets de sa historia, al obgecte d' ensenyar é ilustrar al poble.»

Un obgecte d' art, ofert per la *Lliga de Catalunya* «al mellor Compendi d' Historia de la literatura catalana en forma adequada pera generalisar son conexement.»

Un volúm ricament enquadernat de L' art bizantin au x.e siecle per Schlumberger, ofert per lo *Centre Escursionista*

de Catalunya, perá esser adjudicat al autor de «la mellor monografía sobre un monument, població ó comarca de Catalunya.»

Una ploma d'argent, oferta per la *Associació Popular Regionalista*, al mellor «estudi sobre 'l carácter nacional del poble catalá y medis práctichs pera interessarlo en lo renaxement regionalista de Catalunya.»

Una medalla d'argent, oferta per l' *Ateneo Barcelonés* á la «mellor monografía ó estudi d' un dels escriptors segúents: D. Joseph Yxart, D. Joseph Coroleu, D. Frederich Soler, y 'l pintor D. Ramon Martí y Alsina», que Catalunya acaba de perdre.

Una paleta, pintada per los socis del *Circul Artistich de Barcelona*, oferta per dita societat al mellor «estudi sobre les arts plástiques á Catalunya.»

Una escrivania d'argent y marbre, ofrena de D. Bonaventura Bassegoda, pe a ésser adjudicada á «la més complerta colecció de noms y datos biográfichs é históricbs de artistes y artífices catalans y estrangers qui hagen treballat á Catalunya durant los segles xiii, xiv y xv.»

La colecció complerta de les Obres musicals de J. S. Bach, oferta per lo mestre D. Francisco Alió pera adjudicarse «al mellor estudi sobre cançons populars catalanes y ses tonades.»

Pera aquest premi 'l Consistori 's reserva la facultat d' assessorarse de persones técniques pera la part musical del tema.

Un diccionari de la Academia de la Llengua Castellana, ofert per una agrupació de catalans, á la «mellor poesía humorística, ridiculisant als catalans qui, per ferse veure, en lloch d' usar lo seu idioma, malmeten lo dels altres.»

D' acort ab los Estatuts dels Jochs Florals, podrán concedirse 'ls accéssits y mencions honorífiques que 'ls Mantenedors judiquen ben merescuts.

Totes les composicions deurán ésser de tot en tot inédites y estar escrites en antich ó modern catalá d' aquest Principat, de Mallorca ó de Valencia, ó en qualsevol dels dialectes del mitjorn de França, ab tal que 'ls autors procuren escríureles de la manera més semblant al antich provençal ó catalá literari.

Tots los treballs, rigorosament anónims, y escrits ab lletra

clara é inteligible, deurán ésser remesos á la Secretaria del Consistori (carrer de Gignás, núm. 39) abans del mitgdía del primer d' Abril vinent, junt, cada hu, ab un plech clos que continga 'l nom del autor y duga demunt escrit lo títol y lema de sa composició.

No s' entregará 'l premi adjudicat al autor qual nom no conste clarament espressat en lo plech respectiu, ó vaja en forma d' anagrama, pseudónim ó altra contrassenya.

Los plechs que continguen los noms dels autors no premiats se cremarán, com de costúm, al acte mateix de la festa.

Lo Consistori se reserva per un any, á comptar del dia de la festa, la propietat de les obres premiades.

D' acort ab lo previst en los Estatuts, se publicará un cartell estraordinari en lo cas provable de rébres altres premis.

Que 'l Senyor vos donga llum d' inspiració pera cantar ab esperit verament catalá *la Pátria, la Fé y l' Amor*, y á nosaltres discreció en judicar y acert en premiar als més dignes.

Fou escrit y firmat lo present cartell en la ciutat de Barcelona, al primer de Janer de 1896 per los VII Mantenedors: Narcís Oller, *President*.—Joseph de Echegaray.—Teodor Baró.—Joseph Serra y Campdelacreu.—Ramon Casellas.—Joan Almirall y Forasté.—Antoni Gallissá, *Secretari*.

CARTELL ESTRAORDINARI

Després de la convocatoria escrita y publicada per aquest Consistori, han sigut oferts pera adjudicarse en la festa dels Jochs Florals del Maig vinent los següents

PREMIS

Un obgecte d' art, ofert per l' Excm. Ajuntament de Tarragona, al mellor estudi biográfich crítich que tinga per titol «Yxart y ses obres.»

Un obgecte d' art, que ofereix lo M. I. Ajuntament de Balaguer á la mellor composició en vers ó prosa que referesca «Lo siti de Balaguer y presó del comte Jaume d' Urgell, en temps de Ferrán d' Antequera.»

Una rosa d' or, ofrena del M. I. Ajuntament de la vila de Sitges, á la mellor «Oda á Sitges.»

Una colecció d' obres escullides, oferta per lo *Centre Escolar Catalanista* al qui mellor desenrotlle 'l tema «Esperit del lulisme y estudi dels principals dexebles que tingué en los pobles que formaven la confederació catalana-aragonesa.»

Un obgecte d' art, ofert per la Redacció de *La Costa de Llevant*, que s' adjudicará al autor «del mellor treball que ressenye un fet histórich anterior al any vuyt del present segle, que sia d' interés general pera Catalunya y ocorregut en la Costa de Llevant en son troç comprés entre 'l riu Besós y 'l cap de Tossa.» En igualtat de circunstancies será preferit lo treball que s' ocupe d' un fet no historiat encara.

Un exemplar magníficament enquadernat del poema «Mallorca Cristiana», que ofereix la Redacció de *Las Cuatre Barras* «al mellor estudi crítich d' un filosoph catalá.»

Dos bustos, originals dels artistes olotins don Celestí Da-

vesa y don Joseph Berga, oferts per lo President del *Centre Catalanista* d' Olot don Joseph Esquena y Mas «á la mellor colecció de quadrets descriptius de costums de la regió olotina.»

Pera aquestos premis se fan estensives les matexes prescripcions detallades en lo primer cartell, quedant tancada ab lo present estraordinari la admissió d' altres premis pera 'ls Jochs Florals d' enguany.

Barcelona 31 de Janer de 1896.—Lo President, NARCÍS OLLER —Lo Secretari, ANTONI GALLISSÁ.

JOCHS FLORALS DE BARCELONA

LLISTA DE LES COMPOSICIONS REBUDES EN SECRETARÍA

Número 1. Mala fi. Lema: *Talis vita, finis ita.*—2. La campana y la gralla. Llágrimas que plora 'l cor... *¡Qué tristas son!... ¡y qué bellas!*—3. Aurora. *Es de gran trascendencia pera la causa regionalista arrebassar del cor del poble las cansons forasteras,* etc.—4. La nit de Nadal en lo regne de Valencia. *Gloria in excelsis Deo.*—5. La pubilla de ca 'n Roch. *¡Pobreta!.*—6. Lo reservista. *Del natural.*—7. Lo mosso d' escuadra. *Vir.*—8. Íntima. *¡Al sol!*—9. Fulla d' álbum d' una esposa. *Aniversari.*—10. La estrella dels rabadans. *Betlhem.*—11. La Mort. *Agraheix al Senyor que te la envia.* E. MOLINÉ Y BRASÉS.—12. Plan pera una Gramática de la Llengua Catalana. *Por desgracia no siempre se escribe de la misma manera que se pronuncia.* DR. RICART DIAZ DE RUEDA.—13. Lo somni de la monja. *Te la nina aymadors, lo lliri abelles—y 'l més petit verger son rossinyol.* VERDAGUER.—14. Lo plany del captayre. *Pobresa, sols pobresa—ni menys un mós de pá.* PLADELAZALA.—15. La mort del Comte. *¡Quina víctima!*—16. Lo castell de Sabassona. *...feréstech héroe—d' atlética figura.* A. BLANCH.—17. La planeta. *Marina.*—18. Castellanisats. *Vergonya eterna á aquells que despreciant son idioma, alaban lo dels altres.* DANT.—19. A ma esposa. *Felicitació.*—20. Quadro realista. *¡Quin dia será aquell!*—21. Las fadas del Gorch negre. *Com les rosses abelles, quan l' oviran-van á véurel les gojes á plaher,* etc. VERDAGUER. *Lo Canigó.*—22. Nit de Nadal. *La nit de Nadal es nit d' alegria...* (C. popular.)—23. Afany.

...*Parla!* MIQUEL ANGELO.—24. La oració d' un ángel. *Quadret.*—25. Mutisme. *Llum eterna.*—26. La marxa d' en Peret. *Rifa d' homens.*—27. A la estimada. *Vas adormirte en la terra—per despertar en lo cel.*—28. Lo bordet. *Nadala.*—29. Mare. *Aymarás á Deu sobre totas las cosas.*—30. Del ou al sou. (Llegenda vulgar.)—31. La trepitjadora.—32. Remey casolá. *La experiencia es ciencia.* (Popular.)—33. La jornada. *L' ombra y 'l sol.*—34. Inmensitat. *Plus ultra.*—35. A la casa payral. Oda. *Dichoso aquel que no ha visto—más cielo que el de su patria*, etcétera.—36. L' empayta-llops. (Tradicional.)—37. Lo combat de Palamós (1717)... *Lo Rey Ferran VI concedí al patró una pensió y una medalla...*—38. Nit de Sant Joan. *Cremeu altas pilas—de palla y rostoll.* RUBIÓ Y ORS.—39. A Vallvidrera. *...eix mon, ahont s' ha encarnat la primavera.* A. GUIMERÁ.—40. Paréntessis d' amor. *¡Si volguesses venir!*—41. Sant Martí Sescorts. *Satius est petere fontes—quam sectari rivulus.*—42. Una coça al mon. *Vanitas vanitatum.*—43. L' avi. *Los extrems se tocan.*—44. Promtetensa. *Tot fou cosa del aplech.*—45. La fábrica. *De la máquina sonora—la voz dice sin cesar—tric-trach.* RUIZ.—46. Lo castell. *¡Amunt!*—47. Els enemichs del home. *Redempció.*—48. El derrer somni de Jesús. *Jo so la Via, la Vida y la Veritat.*—49. Un naufragi. *Recort amarch.*—50 L' huracá. *Cara á cara ab la mort.*—51. Impresions de primavera. *...¡que serena m' has entrat—en el sentit obert de bat á bat.* JOAN MARAGALL.—52. L'hermita. *Niu d'amor y caritat.*—53. Los Misteris del Sant Rosari. *Reb aquesta santa espasa com dó de Deu*, etc.—54. Esperant novas. (Quadret.)—55. Fénix. *Caliu etern.*—56. Visió de poeta. *El mon es va encantant.*—57. Ausencia. *No 't mancará 'l tresor de sa florida—en tant que sias viu.*—58. La masía d' Ordal. *Avuy ja no trevallas—com ho feyas avans per tú mateixa.*—59. Himne matinal. *Amor.*—60. Compendi de la Historia de la Literatura Catalana. *La literatura es l' espill de un poble.*—61. Lo bell viurer. *¡Tira peixet!*—62. Lo de sempre. *¡Qué hi farém!*—63. La mort del pare Gallifa. *Fleo.*—64. ¡Desperta ferro! *¡Firam!*—65. Celistia. *Celistia es la luz escasa que despiden las estrellas, luz celeste*, etc. V. BALAGUER.—66. ¡Fresca! *Vida.*—67. Lied... *Salve dimora casta é pura.*—68. Idili *Sols, solets pel bosch brincant.*—69. Veniu fills meus á mí. *Venite ad me omnes qui laboratis*, etc.—70. Himne d' esperansa. *Gloria, gloria.*—71. Los pobles oprimits. *¡Esperansa!*—72. Malalt. *Del garrotillo.*—73. La Reyna de les flors. *Si no 'm vols per Reyna—per flor puch quedar.* J. GIROUD.—74. Ma patria. *No ets morta, no, mare meva...—los teus fills viuhen encara.* A. CAMPS Y FABRÉS.—75. Al bon Jesuset. *¡Oh Jesu, amoris victima!*—76. Sitges. (Oda.) *Grecia.*—77. La llántia del Sagrament. *Remembransa.*—78. Egloga. *Riquesa.*—79. Li Catalan. *Cantejarien tout l' an—Li Catalan!...*—80. La proucessioun de la festo de Dieu! *Benedictus qui venit in nomine Domini.*—81. La gelosa *¡Jo 'm moriré!*—82. Costums que's perden. *¡Qué bellas que son!*—83. La Cos-

ta. *De la serra—se veu tota la costa de Llevant*, etc. ANTON BORI Y FONTESTÀ.—84. L' última pedra. *Delicta majorum...*—85. Resignació. *Pereat dies in qua natus sum, et nox*, etc. JOB, CAP. III, VER. 3.—86. Los tres somnis. *Amor.*—87. Flor de llir. *Sia ó no sia faula—me ho han contat aixis:* etc.—88. Adeu al mon. *¡Per sempre més!*—89. La vinya morta. *Tot es mort, tot es herm...* F. AGULLÓ.—90 Al Jochs Florals. *Patria, Fides, Amor.*—91. Lou Bastiment. *Fai ço que deu—E voga la galero.*—92. En l' aplech d' esperansa. *Presentalles.*—93. La veu del Senyor. *Tingas pietat de mi ¡oh Deu!! segons la grandesa de ta misericordia.* DAVIT, psalm L.—94. La cansó de la Patria. *Cantémla!*—95. L' infant Pere Ramon. *...sub penitentia obiit sine prole.*—96. Del mas al bosch. *Amorosa.*—97. Esposallas de dol. *Que Deu lo perdó.*—98. Ma cadernera. *¡Pobrissona!*—99. Devant de Jesús en creu. *¡Amunt, amunt!*—100. L' arpa de David. *Immisit in os meum canticum novum*, etcétera.—101. Satanás. *¡No pot estimar!* SANTA TERESA.—102. Lluyta eterna.—103. Lo mal caçador. *Sempre.*—104. Judas. *¡Y n' hi ha més d' un!*—105. Místich ramell. *Tot per Maria.*—106. La madrastra. *Cor de roca.*—107. La doctrina de la llar. *Herencia de virtuts.*—108. La Caritat. *Venite ad me.*—109. Desditxa del desditxat. *Triunfá al fi, no la forsa del dret sinó lo dret de la forsa.*—110. Coples. *Regina sacratissimi Rosarii, ora pro nobis.*—111. La parla catalana. *¡Desperta!*—112. Cant de l' amor. *¡Veniu!*—113. Lo primer amor. *Alba del cor.*—114. Via lliure. *Telegrama num...*—115. Notes d' arxiu sobres la historia d' une població catalana. *Ana la honor de la ciutat e de la terra.* FRA ANSELM.—116. María. *Deo cara.*—117. Cor fidel. *Ben fet.*—118. Agonitzant. *Si 's mort ó si no 's mort passá lo dia.*—119. A. Cintia. *Amor.*—120. Las quatre estacions. *De l' estiu, ve la tardor—de l' hivern, la primavera*, etc.—121. L' ombra enamorada. *Cada nit...*—122. Romiatge. *La fé te ha salvat.*—123. La mestressa. *Qui sembra cull.*—124. Un raig de sol. *Llum que crema.*—125. Se 'n es anada. *Per la via láctea.*—126. L' himne gegant. *Spes.*—127. Los amors d' un poeta. *Tarraco.*—128. Lo camí de la vida. *Mon enllá!*—129. La festa major. *¡Qui l' ha vista y qui la veu!*—130. Sis de Juny de 1808. *¿Qui ho havía de dir?*—131. A la Verge de Montserrat. *La mare qu' es bona mare—no abandona als seus bons fills.*—132. Montserrat. *Aplech regional*, etcétera.—133. Lo mellor remey. *¡Embolica que fa fort!*—134. Ignocencia. *Post tenebras spero lucem.*—135. Primavera. Ἔρος.—136. Los petits mendicants. *Del natural.*—137. En Quel d' Argelaguer. *Del estany de Banyolas os vull contar...*—138. La conquesta de Menorca per lo rey N' Alfons III d' Aragó. *Es poblada la illa de Menorca de bona gent cathalans com negu lloch pot esser be poblat.* MUNTANER.—139. Mé digués rén!—140. Nostr' Amo. *Ecce Agnus Dei.*—141. Capdellant. *Joguines.*—142. Narracions de Poblet. *¡1835!*—143. Albada. *Fel.*—144. La llegenda de la reyna. *Flors de la terra.*—145. Casolana. *L'indiferen-*

tisme es la tisis social.—146. Castellomania *¡A fora!*—147. Lo brot d' olivera. *Alerta.*—148. La festa de la Patrona. *Mater desestorum.*—149. Amor de mare. *Amor de Deu.*—150. La pastoreta de Matamala. *Flos campi.*—151. El parenostre. *Fiat voluntas tua.*—152. La Rosons. *Poema de mar.*—153. L' Anticrist. *Et vidi de mari bestiam ascendentem,* etc. Apocal. Cap. XIII, ver I.—154. Lluny de la terra. *Ay baylets que jugueu are—no jugueu, no jugueu pas,* etc.—155. La esmena del amor.—156. Retorn. *La patria.*—157. L' aloja de Caransá. *Tentació.*—158. Cansó del guardabosch. *...que tingué bras de ferre ab cor lleal.* M. Milá.—159. La predilecta. *Fanatisme dels grans homes.*—160. Maig. *Excelsior.*—161. Fantasiant. *¿Per terrejar en lo mon—jo al cor tindria unes ales?* etc. J. Verdaguer.—162. L' Almorratxa. *Hœc nobis majores certamina ex honesto maneant.* Tácit.—163. La núvia. *La núvia sembla un ángel...*—164. Idili. *¡Tot un poema!*—165. L' estany de Moncortés. *¡Pobra ciutat de Pallars!*—166. L' esposa cristiana.—167. Cobles á la Verge del Roser. *Los misteris del Rosari—son quinze roses d' olor.* Cant popular.—168. Estudis. *Quatre mostretes.*—169. A Barcelona, (sonnet.) *Provenço é Catalougno, unido pér l' amour,—Mescleron soun parla, si coustums é si mour;...* F. Mistral.—170. Los nous ideals. *Camí de perdició.*—171. La presa de la capitana. *1642.*—172. Adam... *Emisit eum Dominus Deus de paradiso. Gen. III. 23.*—173. Amor d' esclau.—174. Lo plor del jayo. *Tendresa.*—175. Balada. *Vox populi.*—176. Bon hereu. *Cansó del temps.*—177. Plan de pobre. *¡¡Patria!!*—178. A Catalunya. *Himne.*—179. ¡Plovent! *Quadret.*—180. Esclat d' amor. *Post nubila Fœbus.*—181. Oda á Sitges. *La pubilla del Vinyet.*—182. La tenora.—183. Bodas de dol.—184. Fotografías de montanya. *Un tipo.*—185. Romans novament tret. *A sou, á sou!*—186. Pér un poutoun (aubado)... *...Jén sién aqui—a melangui...* F. Mistral.—187. A la meva aborrida. *Ex fulmine lux.*—188. Per la terra.—189. Recansa. *L' esperit.*—190. Croquis d' un saynete. *Cada terra sa guerra.*—191. La herencia del avi. *Qui es bo no s' erra.*—192. Un bon patrici. *Paraula es paraula.*—193. Corona ó mortalla. *De Castella un rey—un rey n' arribava.*—194. Confessió general. *Jo pecador...*—195. Cendra. *Me plau remóurerla y del caliu,* etc.—196. Amor. *Tot per l' amor.*—197. Quadret. *Fotografías.*—198. Olotines. *Costums de la comarca.*—199. Dins la niue. *Cœli enarrant gloriam tuam.*—200. En alta mar.—201. La mestressa del Vilar. *Son vostres masos temples.*—202. Recorts y esperansas. *¡Deu anys!*—203. Amor. *Amor es huésped que en mi pecho anida.* Villamediana.—204. L' ombra de Colon. *Ombra sagrada.*—205. Una batuda. *¡Fins l' any vinent!*—206. Les dues mares. *Sobre dos colls lo jou d' amor aporten.* Ausias-March.—207. La festa major. *Catalunya, patria dolça, ¡cóm se perden tes costums!*—208. Tanys d' un roure vell. *¡Visca Espanya!*—209. Lo darrer remença. *¡Visca 'l Rey!*—210. Més enllá. *Y després d' aquesta vida n' hi haurá,*

etcétera.—211. La Reyna de la Festa. *Digals que vull la més bella—de les flors que 'ls he donat.* J. VERDAGUER.—212. Desde 'l campanar de la Catedral de Tarragona. *Com lo camp de Tarragona—no 'n veureu cap més.* J. MARTÍ FOLGUERA.—213. Quilda. *Del temps del rey D. Jaume.*—214. Oda á Sitges. *Al arribar á la creu—¡quin colp de vista se espera!* etc.—215. Delectació. *Qu'es dolç viure estimat, videta meva!*—216. Santas Creus. *Patria.*—217. La jornada de Panissars. *Patria.*—218. L' espia dimonis. *Espia que espia.*—219. Amor de mare. *Cap més com ell.*—220. Dn. Magí. *¡Quin beneyt!*—221. Pá de casa. *Salus populi suprema lex.*—222. La fatxendera. *Qui no vulgui pols...*—223. Caliu. *Idili.*—224. Llivia. *Recorts de l' avior—veniu tots á ma pensa...* etcétera.—225. La grabada.—226. Carta de Cuba. *Encara que assí hi ha flors—no flayran com las de casa.*—227. La Vesioun de Cristón Couloum. *Partés ange dou nouéu Moundo!*—228. Matinal. *Bon temps.*—229. Prech á la Verge. *¡Mare!*—230. Apologia. *¡Patria!*—231. Exposició é Historia de la Filosofía Luliana. *Feriunt summos fulmina montes.*—232. Assaig crítich sobre 'l filosoph barceloní en Ramon Sibiude. *Qui tot de vatibus unus quæ Natura negat jungere, juncta dedit.*—233. Desconhort. *Vetllant á un amich.*—234. Conradi. *¡Martre!*—235. Al primer fruyt. *Jo no puch més ni sé més desitjar.* PERE SERAFÍ.—236. Lo drap del gremi. *Pallida mors.*—237. Lo prímpcep y 'l rector. *...y asi el Principe como el Rey tendian más bien á atraer que á agraviar.* BOFARULL.—238. Montserrat. *¡Grats recorts!*—239. Lo castell de Milany. *¡Soch vell!*—240. La Roureda. *Fidelitat.*—241. Notes Montanyenques. *¡Adéu, vila d' Olot!*—242. A mitja nit. *Anyoransa.*—243. Una festa de Catalunya. *La Verge n' es la Reyna.*—244. Jorns de proba. *¡Excelsior!*—245. Pro patria. *A las batallas del Rey—molts hi van, no 'n tornan gayres.* Romancer catalá.—246. La boja.—247. Las duas mares. *Si no puch tornar á terra amparáulos á tots dos.* J. VERDAGUER.—248. Trench d' alba.—249. Anyoransas de cel. *Fides, Amor.*—250. Amor á la Patria. *Es just pagar á la Patria lo tribut de la vida.*—Lo bufarut. *Orgull y vanitat.*—252. La coixeta. *Folla d' amor.*—253. A Marius Bourrelly. *Adiéu Bourrelly! Adiéu ami!* JAN MONNÉ.- 254. Lo tren de les flors. *Cap al Nort.*—255. Lo somni del rey en Jacme... *Cathalunya, que es lo meylor Regne Despanya.*—256. Anys enrera. *També 'ls cors tenen memoria!*—257. Lo Rosari de la Verge. *Dignávos Mare mia—oir ma pobre veu.*—258. Cobles del Sant Rosari. *Viva Santo Domingo—que lo ha fundado.*—259. Fill meu. *¿Qué te hi fet?*—260. La mala mestressa. *Cástich de Deu!*—261. Cansó del Comte d' Urgell. *Balaguer.*—262. La conquista de Menorca per Alfons III. *Es poblada la illa de Menorca de bona gent, catalans, com negun lloch pot esser be poblat.* MUNTANER. Cap. CLXXII.—263. Lo Bordet. *Almoyna per caritat!*—264. La molinera.—265. De casa. *Quadrets tarragonins.*—266. Primaveral. *Bientot, ma brunette,* etc.—267. A mon Deu. *Retorn.*—

268. Sense pares. *Me 'n só anat cap á l' esglesia—que hi va d' esma qui está trist...* COLLELL.—269. La cansó del mestre d' aixa.—270. Primerencas. *Brots.*—271. A una morta. *Desvari.*—272. Quadret. *En este mundo traidor—todo es verdad y es mentira.* CAMPOAMOR.—273. Al Sagrat Cor de Jesús. (Sonet.) *Oh Rosa vera del meu amor!* VERDAGUER.—274. Jochs Florals de Barcelona. *La Francia e l' Espagna soun sorés —Y'én las voulounte toutas dos.*—275. Lo castell de Milany. *Soch vell.*—276. La sort. *Dura lex.*—277. L' éxit d' Israel. *Liberabitque Dominus in die illa. Israel de manu Egyptiorum. Exod. XIV, 30.*—278. En lo temple. *Præstet fides supplementum censuum defectui.*—279. La patria xica? *Distingo...*—280. Nocturn. *Instantánea.*—281. Lo jutglar. *Clar de lluna.*—282. Pobre Clara. *Vull sembrar bons pensaments—á falte de bones obres,* etc.—283. La ánima malalta. *A la mare.*—284. Gramática de la llengua catalana segons los principis que informan la gramática histórica. *La llengua enclou lo sér de tot lo poble.*—285 Lo comte Arnalt. *Fochs follets.*—286. Montsoliu. *A lluytar. Visca la patria!*—287. Anyorament.—288. Amor. *Amor, ombra de Deu, sava increada.* I. REVENTÓS.—289. Pro Patria. *Via fors.*—290. Lo coll de Paniçars. *Muralla per Deu posada—n' es l' altivol Pirineu,* etc.—291. Ampurias. *Post vita mors.*—292. La cegueta. *Quadret.*—293. Maternal. *L' amor de mare es lo més pur,* etc.—294. La Rondalla. *Com lo mon en que vivim son nostres cases.*—295. Primavera. *Oh primavera gioventú dell' anno...* DANTE.—296. Datos pera la historia dels notaris de Barcelona y son collegi en lo sigle XV... *com es cert é experiencia... Llibre de bandos. Arxiu Mun. 1481, 1499, fol. 720.*—297. Conquesta de Menorca per lo Rey Alfons III d' Aragó. *Menorca, de gran importancia per lo Regne d' Aragó, va ser després de la presa de Mallorca declarada feudo dels Comptes Reys.*—298. Flors de la costa. Poemet. *(A.)*—299. Primavera y Tardor. *...perque aviat ve la tardor.*—300. La venjansa del jueu. (Tradició popular del Camp de Tarragona.)—301. Relació histórica de la conquesta de Menorca feta per lo rey N' Alfons segon de Catalunya y terç d' Aragó. *...e axí lo feu segurament que axí es poblada la illa de Menorca de bona gent catalana.*—302. A Magdalena. *Hi haurá més festa al cel per un pecador ..*—303. L' esquirol.—304. Als catalans. *Ja no la clameu senyora—la senyora n' es esclava.*—305. Penas. *Amare senza amaro non si può.*—306. Puny clos. *Sis tenen en Barchinona cabrán hi molts de la ciutat, qui son mesquins de cor é dats á avaricia.* PERE III.—307. Anyorament. *Neguit.*—308. Amar á Deu sobre totas las cosas.—309. La mort d' en Casanovas.—310. Plors. *Vida amarga.*—311. Lletra menuda. *A Bernat Pescayre.*—312. La coxa.—313. Vitralla. *Fides.*—314. Ma llar. *Recorts d' infantesa.*—315. La Samaritana. *Set.*—316. Marinada. *Llágrimas.*—317. La Carme. *Novelleta gris.*—318. L' ombra d' en Fivaller. *Patria catalana.*—319. Estudis de gramática catalana *P. H. I. P. N.*—320. Estudi

sobre 'l carácter del poble catalá en ses tres manifestacions, literaria, artística é intelectual. *Lo carácter de Catalunya es...* — 321. Balada. *Plástica.*—322. Datos pera un diccionari de artistes catalans y estrangers que hagen treballat á Catalunya. *Patria y Art.*—323. Poemet d' amor.—324. Francesch Robusté y Sala. *Glorificant als morts, se dignifican los vius.*—325. S' escriu per parlá, no es parla per escriure.

La composició *Remembranço de Provenço* quedá fora de concurs per no cumplir una de les condicions imposades en lo cartell.

ACTA DE LA FESTA

En la ciutat de Barcelona, á les tres de la tarda del dia tres, primer diumenge de Maig del any MLCCCXCVI s' ha celebrat en la sala gran de la Llotja de Mar la festa solemne dels Jochs Florals la xxxvi i de llur restauració.

En lloch preferent de la sala, que s' havía encobertat ab la magnificencia de costum, y per honrar la memoria del Mestre en Gay Saber en Frederich Soler, s' hi ha colocat son busto coronat de llorer. Abans de començar la festa, la distingida concurrencia qui omplia la sala y galeries á vessar, ha pogut assaborir troços de música escullida, executats per la Banda del Excm. Ajuntament, que ocupava un tablado axecat en lo fons de la sala.

Lo Consistori, acompanyat del Excm. é Ilm. Sr. Bisbe d' aquesta Diócesis, d' una comissió del Excm. Ajuntament presidida per lo Sr. Arcalde, d' una comissió de la Excelentíssima Diputació ab sos verguers, del Rector de la Universitat, de molts Mestres en Gay Saber y de representants de quasi totes les Associacions Catalanistes y de moltes altres corporacions d' aquesta ciutat, com també de algunes de les entitats ofertores de premis, als acorts de la marxa del Rey En Joan, ha entrat en la sala ocupant los setials preferents del estrado destinat al honorable Cos d' Adjunts.

Després de oberta la sessió ab la fórmula de costum per

l' Excm. é Ilm Sr. D. Jaume Catalá, lo President del Consistori, D. Narcís Oller y Moragas, ha llegit lo seu DISCURS (I), que 'l públich ha interromput moltes vegades ab grans picaments de mans, donant al final repetides mostres d' entussiasme.

Lo senyor President, en sentides paraules, ha esmentat la gran pérdua soferta per les lletres catalanes ab la mort del Mestre en Gay Saber en Frederich Soler y Hubert y á son prech, lo company del poeta, y també Mestre, en Joaquim Riera y Bertrán, ha llegit la CANÇÓ DELS AUCELLS; lo públich la ha escoltada ab respecte y ha aplaudit al esser acabada la lectura.

L' infrascrit Secretari, seguidament ha llegit la MEMORIA (II) reglamentaria y ha desclós los plechs que encobríen los noms dels autors premiats, procedint á llur proclamació per l' ordre y forma següents:

De la poesía *Resignació* (III), premiada ab la FLOR NATURAL (que era una rosa Saint Cyr) s' ha vist serne l' autor D. ANICET DE PAGÉS DE PUIG qui, acompanyat dels mantenedors don Joseph de Echegaray y D. Ramon Casellas, ha fet present de la FLOR á la EXCMA. SRA. D.ª MARÍA DEL PILAR DE PUIG DE FONSDEVIELA, MARQUESA DE LA TORRE, la qual ha passat ha ocupar lo setial d' honor y ha sigut proclamada REYNA DE LA FESTA en mitg dels aplaudiments del concurs y als acorts de la música. Per invitació del autor, D. Joseph Blanch y Piera ha llegit la poesía premiada, que 'l públich ha rebut ab molts picaments de mans.

Lo *primer accéssit* á la FLOR NATURAL l' ha guanyat DON JOAQUÍM RUYRA ab sa poesía *La predilecta* (IV) y 'l *segon* DON ANTONI BORI Y FONTESTÁ per la titulada *Himne matinal* (V).

De la poesía *Retorn* (VI), guanyadora de la ENGLANTINA D' OR, n' ha resultat esser autor D. ANICET DE PAGÉS DE PUIG. Llegida per D. Joseph Blanch y Piera, ha produhit tal entussiasme que s' han tingut de repetir les derreres estrofes.

L' únich *accéssit* concedit á aquest premi l' ha guanyat D. LLUÍS B. NADAL ab sa poesía *Les dues mares* (VII).

LA VIOLA D' OR Y ARGENT s' ha donat á D. JOAN MARAGALL, qui s' ha vist esser autor de la poesía *Lo mal caçador* (VIII). Llegida aquesta per D. Teodor Baró, lo públich ha aplaudit molt.

Lo *primer accéssit* á la VIOLA l' ha guanyat la poesía pro-

vençal *Dins la niue* (IX), que ha resultat esser de M. Louis Bard. En obsequi á la patria del autor, D Francesch Matheu y Fornells ha llegit una correctíssima traducció catalana de aquesta poesía feta, espressament pera la festa, per D. Francisco Bartrina.

Lo *segon accéssit* l' ha guanyat D. Manel Rocamora ab la seva composició titulada *Lo Bordet* (X).

En aquest punt lo Secretari ha fet present que D. Anicet de Pagés de Puig te guanyats los tres premis ordinaris que fixen los estatuts pera optenir lo títol de Mestre en Gay Saber, pregant al President que 'l proclamás tal; la proclamació s'ha fet en mitg dels entussiastes aplaudiments del públich: y als acorts de la música y totseguit lo nou Mestre ha rebut la tradicional abraçada de sos companys en la Gaya Ciencia

Passant als premis estraordinaris, resulta guanyador del creat per lo Consistori pera la mellór composició en prosa, D. Joaquím Ruyra, autor del treball titulat *Estudis* (XI).

Un *accéssit* al mateix premi s' ha concedit á la composició *La ánima malalta* (XII), que resultá esser de D. Enrich de Fuentes.

Lo Brot de taronger de ferre y argent, premi ofert per l' Eminentíssim senyor Cardenal Arquebisbe de Valencia, Doctor D. Ciriach de la Sancha, l' ha guanyat D. Anicet de Pagés de Puig ab la seva poesía titulada *L' Anticrist* (XIII), que llegida per D. Joseph Blanch y Piera ha estat molt aplaudida.

D. Pompeu Fabra, per sos *Estudis de Gramàtica Catalana*, ha sigut guanyador de un *accéssit* al premi ofert per l' Excm. é Ilm. Sr. Bisbe de Vich, Dr. D Joseph Morgades y Gili.

Lo premi ofert per l' Ilm. Sr. Bisbe de Menorca Dr. Don Joan Comas, s' ha adjudicat á D. Gabriel Llabrés y Quintana, per son treball *La conquista de Menorca per Alfons III* (XIV).

D. Jaume Ramon y Vidales, ha resultat esser autor de les *Narracions de Poblet* (XV), que han guanyat lo premi ofert per la Excma. Diputació de Tarragona.

Lo premi ofert per la Associació Popular Regionalista s' ha adjudicat al *Estudi sobre 'l caràcter del poble catalá en en ses tres manifestacions, literaria, artistica é intelectual*

(XVI), que ha resultat esser dels seminaristas D. FREDERICH CLASCAR Y D. NORBERT FONT Y SAGUÉ.

Finalment lo premi ofert per la Redacció de LAS CUATRE BARRAS, l' ha guanyat MOSSEN SALVADOR BOVÉR ab son *Assaig critich sobre 'l filosoph barceloni en Ramon Sibiude* (XVII).

Seguidament s' han cremat tots los plechs que tancaven los noms dels autors de totes les composicions no premiades.

Lo Mestre en Gay Saber D. Angel Guimerá ha llegit lo DISCURS DE GRACIES (XVIII) escrit per lo mantenedor D. Joseph de Echegaray, havent sigut interromput moltes vegades ab mostres d' aprovació y al final los repetits picament de mans han obligat al senyor Echegaray á sortir devant lo públich.

A les quatre, l' Excm. Sr. Bisbe declara acabada la Festa y al só de la música la Reyna y la Comitiva oficial baxen del estrado.

De tot lo qual n' axecá la present acta que firma y certifica en lo lloch y data abans espressats l' infrascrit Secretari.

ANTONI GALLISSÁ.

I.—DISCURS del President del Consistori, *D. Narcís Oller y Moragas.*

II.—MEMORIA del Secretari del Consistori, *D. Antoni Gallissá.*

SENYORS:

Ma primera paraula, en aquest moment solemne, ha d'ésser d' agrahiment pera tots vosaltres, corporacions populars y acadèmiques, autoritats y dignitats de tot orde, Cos d' adjunts y públich, qui, responent á la invitació del Consistori, l' haveu ajudat, los uns, ab má generosa, y tots, assistintací ab entussiasta solicitut, á donar á la nostra festa d'enguany tot l'esclat y llubiment de que es ben be merexedora per sa significació y trascendencia innegables.

Dech, després, demanar dispensa als qui tal volta, conexentme poch, hagen esperat de mí un discurs. De des que 'm vegí honrat ab la presidencia que immerescudament ocupo y qual recort ha de restar inesborrable en ma llista ja prou llarga de deutes d' agrahiment, he cregut, senyors, que la honra que se 'm dispensa va única y espressament encaminada, á premiar al novelista. Y aquest humil novelista, no es lo que se 'n diu un pensador ni un erudit com li caldria pera planejar un discurs, ni ja en sa ploma al escriure ó en sa paraula al parlar, ha trobat may aquell alé sublím d' eloqüencia que tantes voltes ha ressonatací ab aplauso nostre y que més que may anyoro avuy, dolentme com me dol lo perill de defraudar esperances pera mí tan falagueres.

Si no he nascut dotat d' aptituts oratories, be 'm permetreu donchs, que, respectant la serietat del acte, la que us dech

á vosaltres y la que 'm dech á mí mateix, no manque avuy, per primer cop á la vida, á ma estimada divisa de *sinceritat*, com per força hauria de mancarhi, si, per seguir tradicionals costums, m' empenyás en fervos un discurs. Crech que, devant vostre, haig d' ésser l' home de sempre; considero que la mellor honor ab que puch correspondre á la que vosaltres m' acordau escoltantme, es la d' ésser franch y sincer, apartant de mí, com una mala temptació, tot lo que, si en altres es ben genuí y ben propi, fora en mí artifici y fingiment que no 'm podrien escaure y que he de detestar com jo detesto.

Prompte, b n prompte, per sort vostra y meva, vindrán impresions indelebles á esborrar lo recort de lo molt poch que jo us puch dir. Lo bell, lo hermós, lo gran d' aquest acte, arribará, de primer, ab los inspirats cants de nostres poetes; després, ab l' eloqüent adeu que us donará nostre company, l'eminent dramaturch de Castella, senyor Echegaray, qui, fent significatiu acatament á les lletres catalanes, ja no prou content de propagar per sa terra ab la més entussiasta devoció les grandioses obres de son coadalit ací, lo nostre admirable Guimerá, ha vingut ab los braços oberts á donarnos la estreta de germanor que may se neguen los uns als altres tots los artistes y pensadors de la terra, qualsevulga que sien les escoles y opinions que respectivament professen.

No dech, donchs, fervos dalir los moments de delectació que se us prometen; no dech ni vull abusar de vostra paciencia, y per lo tant, ja que 'm veig obligat á afegir alguna cosa, procuraré ésser lo més breu possible, relatantvos sols un fet. Si aquest es insignifi ant, si fins se dol de la tara d'ésser massa personal, perdonáumho; tingáu en compte lo que abans he dit; penseu que si reincidesch una vegada més en lo que ja peca d' abusiu dins de mos llibres, axís estich més en carácter, axís me presento mellor a vos res ulls com jo desitjo, que es, ni més ni menos, tal com só.

Vintidós anys fa avuy, dia per dia, que vegí per primera volta 'ls Jochs Florals. Tan aficionat á les lletres castellanes y franceses com... perdonáumho... ignorant de les catalanes que no 'm fessen conexer posades en acció y atractívol relleu en aquell «Teatre Catalá» que avuy tant anyorám, vinguí ací ab més curiositat que entussiasme. Ma educació, llavors, que era la educació en ús, tan convencional y capritxosa com qualse-

vulga altra moda sempre esclava del darrer patró, m' havia deformat l' esperit. Me l' havien vestit á la moda, sí; peró jo hi anava tan encarcarat y lligat de moviments, que, sens adonarmen ni sospitarho tansols, estava fet lo que vulgarment se 'n diu un tipo. Y no es pas per convenció retórica, ni pera fer mals averanys á dretes, que axís ho declare avuy. Hi ha documents que ho comproven. Periódichs y revistes d'aquells temps, hon bona colla de joves esma-perduts estrafeyem ab la més bona fe del mon, com ara la estrafán d' altres, la hermosa llengua de Pereda, de Valera y d' Echegaray, podrien, per vergonya meva, posárvosho de manifest. Jo imitava á Zorrilla y Campoamor, á Selgas y Becquer, á Castro y Serrano y Alarcón, fins á Blasco y á Rivera. Jo imitava á tothom, del més gran al més petit, sense gota de discerniment ni de respecte y —lo que es més de doldre encara—posant amor tan desaforada als fills més flachs y xorchs qui naxien de ma ploma, que m' hi fonia mirantlos y no 'm sabia esplicar com, tan bufons y ab tant com m' havien fet patir al parirlos, ningú 'ls hi tocás la barbeta y passassen los pobrets tan y tan inadvertits per places y carrers. Per axó, ab tot y dur ja uns quants anys de anar la meva firma en lletres de motllo per aquests mons de Deu qui, per ésser de Deu com son, ni que s' hi opose la malvestat humana la justicia hi rebrota continuament, per axó, dich, vaig trobarme á dalt d' exa galería tan desconegut, tan completament anónim, y barrejat y confós entre aquell públich qui m' empenyia com si li fés nosa... com un de tants, peró com un dels tants de terç ó de quart rengle.

Mes, á la sanch la llevor de raça, dins la pensa un raig de llum, al cor la santa guspira, aquella falsa educació, sempre bon troç més feble que la obra de Deu, anch que m' hagués deformat y engrillonades tingués mes forces, may podia haver destruhit en mí ni al catalá ni al artista. Mercés á axó, aviat lo tafaner, l' indiferent, potser l' atrevit mofeta, devant la magestat d' aquesta sala, prengué un posat sério y reflexiu.

Estava, com avuy, plena á desdir de selecta concurrencia. Palmes y escuts gornien ses pilastres; senyeres, oriflames y pendons catalans penjaven del alt sostre, y aquí al fons d'aquest estrado, s' hi veya com avuy un trono. Un trono buyt, vorejat de flors y flanquejat á abdues bandes per lápides commemoratives de poetes com en Guillém Forteza, d'artistes com l'im-

mortal Clavé, un y altre morts de poch, de tan poch que, llurs noms, allí escrits, nos evocaven ab tal força lo recort dels qui 'ls dugueren, que valien com á retratos; com á retratos de una germandat tan estimada que, fins á mí, al catalá distret, me feyen espurnar los ulls. Era, donchs, lo que veya, un trono de pau, un trono d' amor, quasi un altar, may axecat á cap conquestador, á cap tirá, á res que sia emblema d' opressió ni de cobdicia. Me sembla, totseguit, que aquest altar, axecat precisament aquí, en aquesta sala, axordada cada dia per les disputes y planys dels traficants d' or, tenia una significació majorment poética y de remarcable cultura. M' aconsolava pensar que la gent més encegada en la lluyta embrutidora del diner per lo diner, enlayrava al menys un dia al any los ulls al cel de la poesía; veure com, ab fervor que la honra y enalteix, us cedia fins son temple; aquest temple fret y de barrejats estils com cal al cosmopolitisme de la Bolsa y del qual, ab lo foch de vostre entussiasme, sabíau, senyors adjunts, ferne á les poques hores la més típica sala de la gran casa payral. Me semblava tot ensemps que, per ser la festa aquí, en aquesta Llotja, tradicional alberch de nostra Academia y Escola de Belles Arts y, per lo tant, palau simbólich del doble carácter d' aquest poble, l' acte era la més eloqüent protesta contra l' aturdiment d' aquells forasters qui, quan volen alabarnos, no 'ns saben calificar sinó d' industriosos, oblidant que les regions d' hon procedexen no 's poden pas envanir d' ésser més artistes que la nostra, ja que, ni per lo nombre en relació, ni per la calitat efectiva, ni per la originalitat ó novedat de tendencia en arts y altres manifestacions del pensament, nos porten cap ventatja, si no van, com ben sovint, darrera nostre en lo concert d' Europa. Es clar que en aquells moments no se 'm presentá pas tan clara y tan palesa aquexa veritat que encara avuy los pochs conexedors de les modernes corrents discutirien; peró prou ne deguí pressentir quelcom, quan jo'm recordo que 'l cor me començá á batre de bo y mellor.

Músiques sonaven á fora, la rosada claror de primavera riallejava per aquests balcons, y com si haguessen abocat aquí tota la florida d' exos voltants, alenades de flors m' ubriagaven la ánima y afollaven ma jove fantasía, presentantme com á somni lo que era certament veritat afalagadora. Y es que, posat aquí, la Barcelona atrafegada y frisosa de tot l' any, la

Barcelona qui, axordada per lo trahut de carros y l' enervador catrich-catrach de sos telers, camina com á sonámbula per nostres avingudes, tota aquella Barcelona qui, ignorant sa historia y desconexent sos homes, ha perdut son ergull y son carácter y que aviat, si 's descuyda, ni ella sabrá lo que es, s' havia com per art d' encantament allunyat fins á no veures. Era també que, per primer cop á la vida, l' escriptor descoratjat per la falta d' atmósfera literaria, s' adonava de son erro, veyent aplegada á vessar en los grans ámbits d' esta sala la innúmera generació qui se 'ns escapa confosa en la térbola riuada de nostres rambles y passeigs, y la trobava á la fí ben viva, endevinant en sos ulls que pensa, que sent, que estima á sa pátria y als qui per la llur esplendor treballen y que conserva encara 'ls nobilíssims ideals que dignifiquen y fortalexen a's grans pobles.

Poch després, ab cerimonial solemne, l' element oficial y la representació de nostres academies é instituts comparexien á sancionar y enaltir ab llur presencia l' acte, ocupant lloch preeminent en aquest estrado. Lo trono, aquell trono de pau y d' amor, tenia ja cort y ben lluhida.

Pará la música, regná un silenci respectuosíssim, y, quan més mon esperit se recullia, vegí avançar al President. Era l' Albert de Quintana, poeta llorejat aquí mateix y fogós patriota, lo qui, ab hermosa y entonada veu, nos llegí — no un rahonament insípit com aquest — sinó un eloqüent discurs en que, ab llenguatge genuinament catalá y espressió ardorosa d' amor pátria, nos recordava, comentava y aclaria les gestes més cabdals de nostra historia.... ¡per mí tot just fullejada!.... s' enardia plorant les llivertats perdudes y, ab condolorós accent, retreya la desventura dels temps de Felip V; d' aquell déspota estranger qui, d' ánima massa mesquina pera sentir les generositats del vencedor, no trobá lo jorn de la victoria que tant li costá aquí, ni medi menys ultratjós y baix pera afermarla, ni mostra més noble pera donarne fe, que la de amarrar ab servil cadena, en les taules de nostres masos, la ganiveta espuntada. Nos pintava després, ab colors vius, la calrada del afront y la conseqüent corcor de rancuniosa venjança y, donant fervent testimoni d' espanyolisme, nos arribava al cor quan, postergant per axó la pátria política á la pátria natural, inflamat dels més purs sentiments de raça, nos

animava á vetllar per la segona seguint la creuada aquí empresa. «En avant la creuada!... en avant la conquesta—esclamava. — Dexen l' esglay los qui tal volta pensen que no hi »son de bon grat quants á la llar s' escalfen. Mentres nos faça »tan bon so la campana del poble y anyorém tant l' alé de »nostres montanyes, la festa no 's perderá may!... la joventut »es nostra! .. y si se la estima de bo de bo, vos ho diuen sos »cants, la flayre que de casa tenen llurs dictats, la cremor que »respiren y la força ab que ajuden á la arrencada deu de tanta »gloria. Si volien llevárnosla, alçariem en sagramental la »terra, y, si fossem vençuts, aniriem á caure dins la fossana »hon jau la pols de la passada grandesa.»

Confesso que, en ma vida, ni en llibres, ni en discursos, havia jo trobat paraules que m' arribassen tant á la ánima, y no perque tracte d' exagerar puerilment la importancia relativa que elles tenen, sinó per la sorpresa violentíssima que 'm causaven en aquell instant pera mí de dexondiment inoblidable. De dexondiment dich, perque recordo que, á mesura que aquell patriota lograva fer desfilar á mos ulls tots los fets més cabdals de nostra historia, jo sentia despertar dins de mon ser tot un mon nou, barreja estranya de remordiments y consols, d' anyorances y alegríes, de plors y de rialles, de defalliments y coratge y forces noves, qui eren signe feel de ma regeneració futura.

La pátria, desde llavors, ja no fou pera mí la idea abstracta que me 'n havien donat los llibres volanders de nostres aules. No 'l cor sol, no; pensa y cor á una, com per veu celestial, me restituiren la perduda, aquí, dins la meva ánima. Era la tangible, la única, la veritable, la rebuda del Senyor, la compresa dintre 'l territori que poblen mos germans de raça y de historia, la tenyida ab la sanch dels indomables sempre redivius defensors de sa disputada independencia, la qui guarda les cendres de nostres sants martres, de nostres cabdills y almiralls, de nostres filosophs, de nostres llegisladors, de nostres poetes y artistes, de nostres sabis, prohoms y concellers y d' aquells grans comtes-reys nostres qui, ni preterits ni desdenyats per parcials historiadors, dexarán d' ésser eternament, als ulls de qui estudia en sério la historia de la Península Ibérica, sos més grans lluminars de la Edat Mitjana. Axó es lo que vegí. Y m' aparegué, llavors, ben clara y neta la distancia

que separa lo real de lo ideal, de lo que es substancial á lo que no passa de convenció humana; vegí, en una paraula, lo que va de Nació á Estat. S' havia dexondit en mí aquell catalá que tots duhém á dins, aquell qui, si no pot morir perque es la matexa ánima nostra, pot no obstant viure abaltit, esmortuit com en mi vivia per causa d' una educació errada. Per aquella educació que segueix — ¿quí ho diria? — fent son camí encara, y contra la qual no havém de perdonar esforç ni exemple los qui treballám ab fe per lo progrés de nostres lletres y arts y que, estimant per sobre de tot á nostra mare Catalunya, no havem pogut somiar ni un moment encara en renegar de nostra historia y carácter propi, ni sabriam may resignarnos á veure com lo poble quí, durant segles, fou rey del Mediterrá, se converteix, per imprevisió nostra, en vil colonia d' ilotes.

La festa prosseguia, y llegida la Memoria del secretari per en Sardá, en la que ja hi despuntaven les admirables aptituts de crítich que han donat més tart á son autor la justa reputació de que gaudeix, fou desclós lo primer plech, corresponent al premi d' honor y cortesía, y retroná per aquests ámbits gran xáfech d' aplaudiments al sonar lo nom de nostre fegon romancer y dramaturch Ubach y Vinyeta. Tots los esguarts convergiren arreu damunt la ayrosa jove qui, invitada per lo poeta á ocupar lo trono, plena de rubors y tremolosa com coloma blanca, pujá al estrado, hon fou proclamada reyna ab clams de gloria. Sa exaltació al setial d' or, en mitg d' aquell esclat d' entussiasme, fou, pera mí, visió poética impossible d' oblidar. Reyna de pau, qui en comptes de corona d' or ó ferro, duya la alba y flonja mantellina de les seculars pagesíes, y en comptes de cetro, la més hermosa flor d' aquests vergers, era ben be la musa de nostra poesía, la reyna de nostres pensaments, de nostres anyorances y de nostres amors més pures. Y si era ademés, per la cort que la contemplava embadalida, deu de respectes y ergull, fou pera l' ignorat escriptor qui, de tan lluny, sols la ovirava com ideal visió, la *stella matutina* d' aquell jorn memorable, ja may més oblidada en lo llarch pelegrinatge de sa vida.

Vingué, llavors, la glorificació y lectura de les poesíes premiades y... quin remordiment lo meu!... que avergonyit lo pobre poeta imitador quedava devant la originalitat y força

de tot aquell esbart de poetes quasi tots més joves que ell, los uns ja en plena possessió de celebritat, los altres en camí de assolirla prompte! Se deyen Ubach, Matheu, Picó, Obradors, Verdaguer, Costa y Llobera, Pagés de Puig, Raventós. He de dir més? Peró qui, dels qui havém seguit ab interés los anals d' aquest certámen, no 's recorda del grandiós esclat que aquí causaren sobre tot *Lo combat de Cadaqués*, d' en Ubach; les avuy ja vulgarisades estrofes *A una morta*, d' en Matheu; lo *Visca Aragó*, d' en Picó y Campamar; lo *Sant Francesch s' hi moria*, de nostre inimitable *mossen Cinto;* aquella *Primera llágrima*, hermosíssima, d' en Costa y Llobera, y aquell esborronador *Esglay*, d' èn Pagés de Puig? Qual més, qual menos, aquexes poesíes nos les sabém gayre be tots de cor, les trobareu en les mellors antologíes, y ben comptades serán les d' elles que no hagen rebut la honra merescuda d' ésser traduhides á altres llengues y citades ab elogi en revistes y llibres estrangers

Donchs be; ¿quan lluny no estaven mos treballs literaris d' aquells temps de poderse parangonar ab los de qualsevol d' aquells autors, més joves que jo! Es clar que podríau dir... Peró dexém de banda odioses comparacions que, fins quan están ben llegitimades com aquí estarien, ningú vol escoltar... ¿Sabeu l' altre perqué de la desmesurada ventatja que aquell jovent me duya? ¿Cal esplicarlo aquí? Jo 'l vegí desseguida 'l misteriós secret.

Y á tu vull revelártel; á tu, pera qui únicament he escrit aquest pesadíssim relat, que 'ls altres haveu de perdonarme en ares de ma sana intenció; á tu, jove desconegut qui, assedegat de gloria y creyent massa petita la que aquí 's pot assolir, esperes obtenirla més gran y molt més prompte captantla al estranger, darrera del qual corres com fastigós bufó, estrafent sa llengua y tots sos gestos; á tu, qui també empés potser per curiositat mofeta com la que aquí 'm dugué aquell dia, escoltes, no sé com, la veu emocionada de ton esverat germá... á tu 't dich: sabs per qué? Perque aquella poesía no era, no, reflecte descolorit de les dels altres; sinó ben personal y propia, la brollada del cor, la inspirada en los ennoblidors sentiments de la Pátria adorada, de la Fe qui 'ns aconsola, de la Amor qui 'ns dona vida y poderós alé; perque sos autors no la cantaven ab artifici retórich ni ab la llengua revessa de tra-

ductor qui desforma 'l pensament, ayguaIeix la color, axala cor y fantasía y, com per cástich del cel, te condemna á escriure sempre ab ploma trémola y embudera; sinó ab la seguretat y força que dona la veu propia, la llengua propia, verb del nostre esperit, esplay dels nostres cors, la llengua de tos avis. de tota ta niçaga, la única qui respondrá amorosa y dócil á tos sentiments y dictats de ta pensa... aquella, en fí, per la qual vetllám nosaltres y vetllarán eternament los sants qui la parlaren, los genis qui més la enaltiren y les mares catalanes qui alletarán á nostres nets

Lo veus, donchs, lo secret? Lo veus, tu, qui m' escoltes? Donchs si 'l veus, si lo dit te val d' exemple... Ja ho sabs, seguexlo.

Mes si axó que 't dich, si lo que aquí veus y sentirás encara no 't convenç ni 't remou les fibres del cor y axeca la ánima, si no t' empeny d' una branzida á trencar de camí sense vacilacions ni duptes... ¡ah! llavors, créume á mí: renuncia á tos somnis de gloria, retírat del combat, enretírat, que tu, ni ets patriota, ni ets artista, ni ets poeta!

SENYORS:

Justa cosa es que en la festa de les flors queden per mí les espines, no seré jo qui se 'n planga, mes una n' hi ha que fereix com cap; la seva fiblada, la havém sentida tots més d' un cop y aquest any molts. Punyenta, dich, es la impresió que fa la mort dels hómens de valer, mes no desconsoladora. En les vostres cares s' hi reflecta la serenitat que la mort dona á tot. Gaudimne donchs de la seva grandesa.

Ab la lluhiçor de les mirades s' es apagat també 'l ressó de les passions, les cares dels morts se tornen símbols, los símbols crexen en la memoria de tots y cada generació envía sos fills escullits á ajuntarse á la guardia d' honor que fan á les idees, als principis y als fets encarnats en lo concepte de patria, les ombres venerades dels ilustres passats.

Be ho sabéu qui hi va devant aquest any á reforsar la host. Per qué hi va? ¿qué significa? ¿qué representa en Frederich Soler?

Es ferli agravi preguntarho á ningú d' un cap al altre de tota Catalunya. Quí com ell ha tret de dintre 'l mateix poble los elements característichs de son geni y n' ha fet quadros vius que ensenyantli l' ahir li fessen pensar en lo demá?

Per lo teatro d'en Soler hi ha passat tothom, pobres y richs, ignorants y lletrats; en lo cor de tots hi ha dexat la bona llevor; l' obrer, ensopit per treballs molts cops embrutidors, no s' hi ha degradat més y més, ha aprés que ésser catalá, es ser

encara alguna cosa. Al potentat, al enriquit d' ahir, al fill del menestral sortós, al net del pagés del pla de Barcelona á qui la terra se li torná or, á tots aquestos qui creyen tan senzill mudar de llengua com de vestidura, á tots los hi ha fet espurnejar los ulls al ensenyarloshi les imatges de sos pares y avis, al ferleshi parlar la nostra santa llengua.

Tu! fill del poble, ab les lletres li has tornat ennoblit y digne lo que d' ell prengueres, li has donat la conciencia de son geni y carácter, los Jochs Florals avuy exalcen la teva memoria; en temps, donante tots los honors, feren justicia á tos mérits. ¡Descansa en pau!

De tant mirar enrera s' aturava lo nostre renaxement literari, semblava llunyana la hora d' enllaçarlo ab los altres renaxements artístichs y 's veya encara molt més lluny lo despertar polítich. La espressió arcáyca, cantelluda que la llengua prenía en nostres lletres, calía fos llimada pera servir á les coses noves, per ferse seu lo llenguatge técnich de les arts y més que tot per fer conexer á fora la nostra activitat intelectual.

Un esperit llatí havía de ferho axó, un fill de Tarragona ho provà. En bona part al Yxart la devém la comunitat d' aspiracions dels nostres artistes y aquesta germanor que entre ells s' estreny y en general entre tota la gent qui conreua lo camp de les idees, aquesta germanor, tindrá un dia més força per lligar ó deslligar lo que convinga, que les coses que avuy per avuy nos pinten com á més fortes, será més forta que 'ls tractes d' ara que á cambi de diners enfonzen en lo fanch la honor de Catalunya.

Molt lluytá, molt combaté l'Yxart pera que se'n adonassen de nosaltres á fora y molt ho conseguí, mes poch ans de la seva mort, s' acuytava s' acuytava més que may á escriure en catalá les coses íntimes, les més fondes, aquelles que van de dret á la ánima, comprenía que calía morirhi en catalá, aixís ho feu.

¡Quants més n' havem perdut! En Joan Planas y Feliu, aquell vas ple d' essencia, d' aroma popular que hi refloría; l' Escalante, pintor de la vivor valenciana. En Montserrat y Archs, qui sabía de tot, semblava voler demostrar que no s' ha estingit entre nosaltres la raça d' hómens universalistes.

En Felip Jacinto Sala 'l fabulista, l' Enrich Claudi Girbal, tan erudit, tan enamorat de Girona, l' Ignasi Ramon Miró, en Martí y Sagristá, en Pere Nolasch Verges, en Joseph Sert y tants d' altres qui per la meva poca diligencia faltarán á la prou llarga llista. Quasi be tots han passat pels Jochs Florals, uns cullinthi llorers, altres portanthi 'l prestigi de son nom y tots la amor á aquesta Institució.

Y l' últim que havem perdut! d' ell també y al últim vull parlar perque no ho podré fer axí serenament y reposada com dels altres, es massa fresca la ferida, en éll tenía fita la vista Catalunya, no era lluny, en les fronteres de la patria ha mort. Un pas més endevant en sa brillant carrera y ja l' hauríam tingut entre nosaltres. L' Ilustríssim don Antoni Estalella era una esperança per tots, aixís ho créyem los qui l' havém conegut, aixís ho diuen sos companys d' estudis y sos amichs de capítol, com á tal lo ploren sos germans en dignitat, qui veyen en la seva joventut, en son talent y en sa fermesa, garantíes segures de que á Catalunya hauría seguit sens treves la campanya regeneradora, empresa per bona part de son episcopat.

La Institució dels Jochs Florals reverenciará sempre la seva memoria.

Ara he de donar compte de les tasques del Consistori. La vida de la Institució que aquest any ha regit, la demostra 'l nombre de composicions portades á concurs, poques vegades s' havía arribat á 325: be es veritat que s' oferíen 26 premis estraordinaris, més havent quedat deserts 12 d' ells, segurament per exigir llarchs estudis la materia dels temes, resultant los altres molt disputats.

Lo veredicte del Consistori es públich, mes sol ser aquesta memoria reflexo de les tendencies y opinions variades que en lo decurs de les sessions de judici se desenrotllen. Aquest any no hi haurá tal, la unanimitat ha sigut quasi completa.

FLOR NATURAL

De les 141 composicions que optaven á n' aquest premi lo Consistori no ha cregut poderne escullir cap que 'l meresqués y fixantse en la facultat que té pera donarlo á la mellor poesía qual tema 's dexa al franch arbitre del autor, l' ha concedit á una de les presentades á la viola la senyalada de número 85, titulada *Resignació*, lema: *Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est: Conceptus est homo.* (Job. c. III v. 3.) Aquesta compendía 'l llibre de Job ab gran brevetat, fa la intensa impressió d' aquell y encisa per la esquisidat de la forma.

S' han donat dos accéssits á la Flor, lo primer á la poesía número 159, titulada *La predilecta*, lema: *Fanatisme dels grans homens*, de imatges brillants y llenguatge molt propi que fan perdonar la esposició no gayre poética de la idea. Lo segon á la composició núm. 59, *Himne matinal*, lema: *Amor;* es una joguina ben versificada.

Los poemets *La Rosons* y *Primavera* senyalats respectivament ab los números 152 y 295 y la poesía de número 254, *Lo tren de les flors* merexen honrífica menció.

ENGLANTINA D' OR

La gran majoría de les 68 composicions que aquest any se disputaven la englantina, desnaturalisen lo concepte de patria. En la premiada núm. 156, *Retorn*, lema: *La patria*, resplandeix l' amor no discutit, induptable que la patria 's mereix y en sa forma accentuada y enérgica s' hi veu la má d' un poeta.

En *Les dues mares*, lema: *...Sobre dos colls lo jou d' amor aporten.* (Ausias March), núm. 206, que ha merescut l' únich accéssit concedit, s' hi nota just y grandiós aquell sentiment, mes no es la forma prou correcta.

Se mencionen honorificament les poesíes número 236, *Lo drap del gremi* y la número 209, *Lo darrer remença.*

VIOLA D' OR Y ARGENT

Entre les 64 poesíes que aspiraven á aquest premi lo Consistori ha d signat unánimement pera optenirlo, la que porta 'l número 103 titulada, *Lo mal caçador...* lema: *Sempre;* la seva forma es nova, potser massa, lo pensament n' es altament poétich, barreja de senzillés y misteri, axampla 'l símbol de la balada en que 's fonamenta.

Te 'l primer accéssit la poesía provençal, *Dins la niue,* lema: *Cœli enarrant gloriam tuam,* senyalada ab lo número 199; lo sentiment de la presencia de Deu en tota la Naturalesa y en la ombra de la nit, hi está ben escampat.

Lo Bordet, lema: *Nadala,* número 28; composició plena de color y força imaginativa, per sa forma un tant descuydada no ha merescut més que segon accéssit.

Se mencionen les poesíes número 172, *Adam;* número 144 *La llegenda de la Reyna;* número 315, *La Samaritana,* y la número 126, *L' Himne gegant.*

PREMIS ESTRAORDINARIS

Dels oferts á treballs de temes pera esser desenrotllats en vers, sols s' ha adjudicat lo del Eminentíssim Sr. Cardenal Arquebisbe de Valencia, y encara no á cap de les dues úniques composicions que hi optaven, sino á una de les aspirants á la VIOLA, lo número 153, titulada, *L' Anticrist,* lema: *Et vidi de mari bestiam ascendentem, habentem capita septem, et cornua decem. et super cornua ejus decem diademata, et super capita ejus nomina blasphemiae.* (Apocal, cap. XIII, ver. I); ab vigorosa forma y ab los colors de la realitat presenta aquesta poesía, les visions apocalyptiques fantástiques, grandioses y poétiques. Dolía al Consistori dexarla sense premi, lo generós Cardenal l' autorisá pera entregar al autor lo BROT DE TARONGER DE FERRE Y ARGENT, que de dos anys no 's concedía.

De totes les poesíes que pretenien los altres premis d'aquesta classe sols se pot mencionar la titulada, *La Pubilla del Vi-*

nyet, que porta 'l número 181 y optava al ofert per l' Illustríssim Ajuntament de Sitges.

Lo lloch distingit que la prosa ha pres en nostra literatura, feya cada dia més necessaria la creació d' un premi á ella dedicat, en forma que 's dexás al franch arbitre dels autors, la elecció del assumpto y 'l género literari: lo Consistori, sense facultats pera oferirlo com á ordinari, l' ha posat entre 'ls estraordinaris en lloch preferent, cregut de que un dia ó altre per lo vot del honorable Cos d' Adjunts figurará entre aquells. Los escriptors han confirmat la previsió del Consistori, 12 treballs s' han disputat lo premi, l' han merescut uns *Estudis*, de lema: *Quatre mostretes*, núm. 68, dels quals dos, molt superiors al altre, plens de naturalesa, transmeten al lector la intensa impresió que fa la mar en sos variats cambis y 'l delecten ab la justesa de les imatges y la propietat dels mots. Molt á la çaga li va 'l treball distingit ab accéssit, *La ánima malalta*, lema: *A la mare*, núm. 283, presenta ab forma nova l' amor á la mare ab lluyta y vencedor de las tentacions del mon. Se fa menció de la noveleta *L' Esquirol*, que porta 'l núm. 303.

Al intent del Excm. é Ilm. Sr. Bisbe de Vich, de que arribém lo més aviat possible á possehir una «Gramática de la Llengua Catalana» revestida de prou autoritat pera esser útil, hi han respost aquest any quatre treballs. Un d' ells lo senyalat de número 319, titulat *Estudis de Gramática Catalana*, lema, *P. H I. P. N.*, fet segurament sens pretensions de ser gramática complerta ha semblat prou important, á la comissió técnica (1) qui ha auxiliat al Consistori en son judici, pera esser distingit ab un accéssit y desitjós lo Sr. Bisbe de que s' aprofite l' estudi en ell contingut s' ha ofert á publicarlo autorisant al Consistori pera anunciar que desd' ara proposava per l' any que vé lo mateix premi no adjudicat.

Lo vehement desitg del Ilm. Bisbe de Menorca de veure narrada la conquista d' aquella illa del temps d' Alfons III, queda satisfet aquest any. L' estudi premiat que porta 'l nú-

(1) Han format aquesta comissió los senyors D. Antoni Aulestia y Pijoan, D. Ramon Picó y Campamar y D. Joseph Franquesa y Gomis.

mero 262 y 'l lema· *Es poblada la illa de Menorca de bona gent catalans com negun lloch pot esser be poblat*, (Muntaner, cap. 172), es fet ab justa, encara que escassa crítica, tenint á la vista quasibe tots los documents axís publicats com inédits de que avuy se te conexement. Merexen menció especial los demés treballs que hi optaven per les qualitats d' erudició y criteri que revelen en sos autors.

S' ha adjudicat lo premi de la Excma. Diputació de Tarragona al treball núm 142, titulat *Narracions de Poblet*, lema: *(1835)* preferit entre 'ls quatre presentats per ser recull d' impresions íntimes referents als temps derrers de la vida religiosa d' aquell celebérrim monestir, amenaçades d' esborrarse del tot si no fos la hábil má que ab forma narrativa les ha escrites ara.

La importancia del tema proposat per la LLIGA DE CATALUNYA, *Compendi de la Historia de la Literatura Catalana*. justifica 'l rigor del judici del únich treball que hi optava: aquest, senyalat ab lo núm. 60, no obstant descuyts notables, mereix esser mencionat per la abundor de noticies que inclou, se veu esser fet depressa y per axó li falta la maturitat que fixánt los conceptes dona aquella claredat que impresiona fortament al lector transmetentli l'esperit dels temps y de les coses.

La matexa consideració d' abans y 'l consell d' autoritat peritíssima han induhit al Consistori á usar del mateix rigor respecte del treball núm. 231 titulat, *Esposició é Historia de la Filosofia Luliana*, lema: *Feriunt summos fulmina montes*, únich que optava al premi ofert per lo CENTRE ESCOLAR CATALANISTA, es no obstant digne d' esser mencionada aquesta obra per la erudició abundant, presa de bones fonts que en general conté, mes no fa ressortir la idea fonamental y generadora de la doctrina que tracta d' esposar, li falta també crítica fixa. Refosos los materials apilats y ab més segur criteri, podría resultar una obra notable y sumament útil pera popularisar aquest ram de la Historia de la Filosofía.

Al tema proposat per la Redacció de LAS CUATRE BARRAS hi ha respost lo treball núm. 232, titulat, *Assaig critich sobre 'l*

filosoph barceloni en Ramon Sibiude, lema: *Qui tot de vati bus unus quæ natura negat jungere juncta dedit*, al qual ha concedit lo premi 'l Consistori, ab consell de competent autoritat. Es digne la obra de donarse á la estampa per la molta erudició que conté y per lo treball d' investigació que representa y ab major rahó ara que tant poch s'estilen los d'aquesta mena, més dol veure al autor escriure ab sobrat desenfado respecte á autoritats regonegudes quan ell, en aquesta obra, s' acredita molt més de bibliófil que de pensador.

L' *Estudi sobre 'l caracter del poble catalá en ses tres manifestacions, literaria artistica é intelectual*, lema: *Lo carác ter de Catalunya es...* senyalat ab lo núm. 320, ha optingut lo premi ofert per l' Associació Popular Regionalista perque ab brevetat y justesa analisa 'ls elements d' aquell carácter y 'n fa síntesis clares.

Respecte als demés premis no adjudicats, cal mencionar los dos treballs que optaven al ofert per lo Centre Excursionista, l' un d'ells lo de núm. 41 titulat, *Sant Martí Sescorts*, poch important, mes ben escrit, l' altre lo que porta 'l número 115, titulat, *Notes d' arxiu sobres la historia d una població catalana*, lema: *Ana la honor de la ciutat e de la terra*, (Fra Anselm), es abundós de documents riquíssims, d' importancia poch equilibrada y lligats ab estil descuydadíssim: fora de molta utilitat pera la historia de la vida íntima de les poblacions catalanes, veure refet aquest interessant treball.

També mereix menció l' únich que optava al premi ofert per lo senyor Bassegoda l' aplech de *Datos pera un dicconari de artistes catalans y estrangers que hagen treballat á Catalunya*, que porta 'l número 322: ab tot y havernhi molts no n' hi ha cap d' inédit, ni tots los publicats.

Los treballs en prosa titulats *Olotines* y *Notes montanyenques* senyalats respectivament ab los números 198 y 241 presentats al premi ofert pel president del Centre Catalanista d' Olot merexen esser mencionats per revelar recomanables aptituts literaries en sos autors.

He acabat ma tasca, lo respecte als morts y la atenció que merexíen los treballs presentats á concurs, no han permés que vos mortificás menos estona.

He dit

FLOR NATURAL

III —RESIGNACIÓ, *de D. Anicet de Pagés de Puig.*

IV.—LA PREDILECTA, *de D. Joaquím Ruyra.*

V.—HIMNE MATINAL, *de D. Antoni Bori y Fontestá.*

RESIGNACIÓ

Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est: Conceptus est homo.

Job. C. III, vers. 3.

Ascoltáu los fers mals que m' acabáren.
Jo era l' home més rich d' aquexa terra:
tenía mil camells; en só de guerra
vinguéren inimichs y 'ls esgorjáren.

De bous potents, més de dos mil parelles
enfonzaven l' arada en mes planures;
lo foch del Deu baxá de les altures
y cremá fins lo ferre de les relles.

De set fills y tres filles que tenía
no 'n resta cap ni sé hon ne jau la cendre:
Deu que tot m' ho doná tot m' ho va pendre.
¡Lo nom de Deu per sempre alabat sia!

Envejaven los homens ma hermosura
ahir en mon casal plé de riquesa,
y avuy en eix femer, mort de pobresa,
so una crosta viventa de malura.

¡Y ací m' han dexat sol! ¡Tothom m' oblida!
Fins ma muller s' allunya esparverada
y no acosta son front á ma besada
y diu que no 'm coneix avergonyida.

Mos amichs ergullosos m' escarnexen
y ses rahons me furten l' esperança,
y 's creuen que exa meva malhaurança,
es filla del pecat, ¡y 'm malehexen!

La tristesa á mos jorns es arribada
com mort que ningú espera en jorns de festa,
y 'l dolor ha caygut sobre ma testa
com sobre rahims madurs la pedregada.

¿Qué t' he fet, Jehová, que vols que moria?
¿No t' he donat les fruytes més novelles?
¿No he triat la millor de mes ovelles
per ferne ofrena en tos altars de gloria?

¿No so ton bon sirvent com los meus avis?
¿No he contat á mos nets la gloria teva?
¿Quán t' ha desconegut l' ánima meva?
¿Quán, oh Senyor, t' han escarnit mos llavis?

¿Per qué, donchs, m' has ferit? ¿Per qué estenguéres
ton braç potent sobre ma testa núa
á punt sempre de caure? L' ira túa
¿per qué no 'm mata si matarm volguéres?

¡Acábam prest! Gítam un llamp y toca
lo roure al cor y crémal. ¡Ay! no vulles
que 'l vent arranque poch á poch les fulles
mentres los verms van rosegant la soca.

¡Ah, malehits los pits qui m' alletáren
y malehit lo such ab que 'm nodríren,
malehida la nit en que 'm paríren
y malehit lo jaç hont m' engendráren!

Mes ¡ay! ¿qué dich? La llengua que flastoma
tállam de viu en viu. Mon cor se quexa
com cruix l' alzina quan lo vent la esquexa.
¡Oh, Tú qu' ets Deu, contempla que soch home!

¡No 'm dexes, nó! Ja l' ánima tranquila
plena de fé y amor sent que es ta imatge
y veu serena al terme del viatge
com va cayent son embolcall d' argila.

Ja en l' hivern trist d' exa miseria humana
sento flayrós alé de primavera
y mon esprit vida novella espera
com espera un camp sech pluja tardana.

Jo penso ab l' altre mon, ab Tú jo penso
mentres los cuchs sobre ma carn s' afarten,
y ab Tú m' acosto mentre 'ls homs s' aparten
del baf impur y emmetzinat que llenço.

Ja tot me sobra mentres Tú no 'm manques:
si jo so 'l blat, ja sé que Tú ets la dalla
que serva 'l grá tot abatent la palla:
sega aviat y lo graner no 'm tanques.

Lo foch més creix com més lo vent l' atia,
y 'l ferre talla més com més s' esmola.
Ma testa, donchs, abát, mon cor endola
¡y per sempre ton nom alabat sia!

LA PREDILECTA

Fanatisme dels grans homes.

«Tot queda blanch de neu,
lo plá, 'l mont, l' hort, la tanca!...
Tot pren lo trist color
d' aquesta barba blanca,
que 'm penja sobre 'l pit...
Lo mon s' es envellit.

»Son fret se 'm fica al cor...
Bona germana mia,
dónam l' arpa d' argent
y fesme companyía,
ohirás mon cant derré'
cantant me moriré.»

Així 'l poeta vell
ha dit, y tremolosa
sa germana en los dits
l' arpa d' argent li posa.
Polsantla ab emoció.
entona ell sa cançó.

Son cant es agradós...
Sa débil veu es dolça...
Quan la cuereta l' ou
la neu del cap s' espolsa
y escolta atentament,
parant l' orella al vent.

Son cant es tríst y hermós...
Las fadas al sentirlo,
han aclucat los ulls,
pera millor johirlo.
Després, com voliors d' aus
ixen de llurs palaus.

«Es ell—diuen—es ell:...
Sa veu hem coneguda...
Es nostre vell cantor,
qu' al cel demana ajuda.
Nosaltres n' hi darém:
los mals li guarirém.»

S' enlayren y se 'n van
cap hon lo cant s' escolta.
Del cel ennuvolit
sota la grisa volta.
l' esbart se veu lluhí
com arch de Sant Martí.

Y aprés, baxant lo vol,
s' apleguen, fent l' aleta,
devant del finestral,
hont canta 'l vell poeta,
y diuen: «Hem vingut
á darte la salut.»

—«Jo 't porto,—una li diu—
ja que l' ivern te mata
l' alé del mes de Maig
dintre d' est llir de plata.
Si olores aquest vas
l' ivern oblidarás.»

—«Jo 't duch del bosch florit
—mormola altra veu fresca—
la essencia y lo such d' or
dintre esta rossa bresca.»
—«Jo 't porto—un' altra diu—
lo foch del sol d' estiu.

Bombolles de cristall,
aquests rahims hermosos
contenen raigs de sol,
qu' en dolç licor hi he fosos.
Com á remey te 'ls duch...
Retórnat ab son such.»

Quiscuna al vell cantor
sa presentalla porta,
quiscuna li somriu,
quiscuna l' aconhorta,
parlantli ab to manyach,
mirantlo ab afalach.

A totes ell les reb
ab tendre galanesa
y apar qu' en son semblant
reviu la jovenesa.
Son llavi es més vermell...
La sanch torna á sa pell...

Sos ulls s' omplen de foch,
son front se desarruga...
Un riure suau, suau
la boca li belluga...
Després diu: «Vostra amor
m' es lo remey millor.»

«Me don vida y salut,
millor que medicines,
lo vent de vostre alé,
la llum de vostres nines,
l' escalf de vostra carn
més blanca que flor d' arn.»

Llavors, del firmament
rompent les denses bromes,
aparegué, agitant
ses resplandentes plomes
un ser qui ab son volar
lo mon fa brillejar.

Fada hermosa com cap,
com cap enlluhernadora,
son rostre es pensatiu,
sa ullada somiadora;
un trist crespó de dol
al cos li dona un vol.

—«Es la Gloria!—ab un crit
lo vell poeta esclama.—
Es ma vida, mon be,
la qui 'l meu cor més ama.
No has tu sentit mon cant?
Cóm es qu' has tardat tant?»

«Per qué 'l premi no 'm don
qu' al mérit meu especta?
Per qué ab mí no te 'n vens
tu, qu' ets ma predilecta?
Oh fada del ull dolç,
tu pots curarme sols.»

—«Per qué,—ella li respón—
per qué ta veu me crida?
No 't donen llurs presents
les fades de la vida?..,
Jo no 't puch dar conhort...
so fada de la mort.»

«No brilla en mos cabells
la rosa ni 'l gay lliri;
les flors que duch al cap
son flors de cementiri.
Qué vols de mí?... Mos dons
son d' un fossar al fons.»

«Si vols ser meu, ben meu,
los teus instints acalla,
per hábit d' esposalls
agafa la mortalla,
tes obres per altá',
la mort per capellá.»

Després de di' exos mots
restá muda y atenta,
assoleyant al vell
ab sa mirada ardenta.
Lo vell sense dir re
los braços li estengué.

Dormida mentrestant
s' havía sa germana,
sentintho tot com sons
de música llunyana.
La despertá un surt fort,
mirá... y vegé al vell mort.

HIMNE MATINAL

Amor

Cantém hermosa aymía
l' himne d' amor que remoreja 'l dia
quan s' acluca á occident l' última estrella;
sortím de la masía
á refer la cançó armoniosa y bella
que 'l rossinyol acaba
entre 'ls verns y gatells hont se gronxava.

La llum encara incerta
del sol de Maig, los papellons desperta.
y juga ab les coroles
de les gentils violes
com lo meu pensament ab ta hermosura
tan modesta com elles y tan pura.

Dexa, donchs, que sos raigs esplendorosos
prenguen sos cambiants de llum, hermosos,
desfentse en tos cabells que s' esbadíen
al ayre fresch qu' exes afraus envíen;
dexa, amor, que la fresca mel-melada
de ta paraula en éstasis me tinga,
no diré tota aquesta matinada
sino per sempre, y... vinga lo que vinga
sí 'm desperto en ta falda regalada.

Axís fantasiant y á cau d' orella
com no dirte que veig, ma dolça amiga,
la dolçura en tos llavis de poncella,
en tos ulls decandits l' ánsia amorosa,
y en ton rostre de cel l' encís que 'm lliga;
com no dirte també que, prou gelosa,
endevino en ton cor l' amor sens mida
ab que 'm vols aprop teu tota la vida.

Fémla, donchs, á pleret exa jornada;
la fresca matinada
ab sos alens primaverals invita
á empendre la pujada
y á arribar de bracet fins á la ermita
que, com una poncella,
desclou al sol sa mística capella.

Allá la Verge, hermosament vestida
ab les gales d' aquesta primavera,
somrihent y anyorívola 'ns espera
á consagrarli la passió sentida
que brota en nostres cors com la·bonança
en sos ulls de consol y d' esperança.

Pujémhi, donchs, amor, y á la ventura,
saturats del perfum d' exa bellesa
matinal que la ditxa 'ns assegura,
prengám ab més delit la ruta empresa
á través de les verdes fondalades,
y al compás de petons y d' abraçades
cantém, hermosa aymía,
l' himne d' amor que remoreja 'l dia.

ENGLANTINA

VI.—RETORN, *de D Anicet de Pagés de Puig.*

VII.—LES DUES MARES, *de D. Lluis B. Nadal.*

RETORN

La Patria.

Jo vinch de llunyes terres:
mals vents se m' hi emportáren:
d' aquelles terres llunyes
no duch pas res de bó.
Sencé' y fort vaig anármen:
fort y sencer retorno.
Montanyes de la patria,
dexáume entrar. ¡Ja hi só!

¡Y qué be que m' hi trobo
en exes encontrades!
Prou les conech, y 'm sembla
que sempre hi he viscut.
Los vents qu' enrera dexo
no més duyen metzines;
lo vent sant de la terra
¡qué 'n porta de salut!

Me 'n vaig per tots los masos
y tots de mí 's recorden;
veig les matexes cares;
per mí tot hi es antich.

Tots com abans m' estimen,
tot com abans me parla;
es cada roca un temple,
cad' arbre es un amich.

Ací les tramontanes
m' hi besen carinyoses;
lo cel hi es sense núvols,
la terra sens tristors.
Ací fins la nit fosca
me sembla claror d' alba;
ací fins les espines
me semblen poms de flors.

¡Quín goig! Dalt d' aquell cingle
coronat d' etzevares
s' hi alça 'l casal dels avis
al peu d' un bosch de pins.
Ja hi sento les esquelles
dels bous y l' eugassada,
ja sento lladrá 'ls goços,
ja so casal endins.

La nobla portalada,
lo pati tot plé d' eynes,
lo celler y les sitges,
les hortes y 'ls corrals,
l' escala gran de pedra,
la cuyna ab l' escón róhech,
les cambres emblanquides
y 'ls amples finestrals,

¡tot ho conech! Encara,
si no ab tións de roure,
ab encenalls de palla
hi fan bratlar la llar;
y ple d' antich respecte
pels que un jorn l' atiáren
abaxo 'l cap y 'm senyo
com devant d' un altar.

Ací hi va morir l' avi,
ací 'l pare hi moría;
del ventre d' una santa
ací vaig vení' al mon.

Si avuy no 'ls trobo á casa,
á dilshi un parenostre
me 'n vaig al cementiri:
¡fa temps que tots hi son!

¡Oh patria, oh santa patria,
estrényem be en tos braços!
Jo tot mon cap te dono,
jo 't dono tot mon cor.
Tú en ton breçol nodrires
ma primera tendresa:
¡també serás la tomba
de mon darrer amor!

Y, oh patria, per amarte
no cal que sies forta,
ni cal que sies rica,
ni cal que sies gran.
Los fills volen sa mare;
y encar que sia feble,
y encar que sia pobra
¡també l' estimarán!

La patria es lo que un ama,
lo que un sempre recorda,
alló hon lo cap hi pensa,
alló hon lo cor hi viu:
pot serho una contrada,
un poble, una masia,
una esglesia, una cova,
¡pot serho fins un niu!

Allí hont se naix y 's plora,
allí hont se mor y 's resa,
tan gran com la dels altres
la patria será allí.
Si hi cab breçol y fossa,
¡un pam de terra es patria!
¡N' hi ha prou d' un pam de terra
per náxer y morí'!

La patria es forta sempre.
No hi ha pas re entre 'ls hómens
tan fort com una mare
¡y viu no mes d' amor!

Quan la terra perille
més y més estiméula:
¿Qué val lo pes dels braços
devant l' alé del cor?

Aném cap á montanya,
busquéumhi un recó pobre,
féumhi cremá' una estella,
donéumhi un troç de pa,
féuhi resá' una dona
que hi jugue ab la maynada,
¡y abans que me 'n arranquen
lo mon s' enfonzará!!

De patria ¡tan sols una!
¡Enrera les madastres!
Les mares no mes tenen
pels fills lo cor de mel.
Avuy, y mentres visca,
ma mare es Catalunya:
demá, quan la mort vingue,
¡ma patria será 'l cel!!

LES DUES MARES

...Sobre dos colls lo jou d' amor aporten.
(Ausias March.)

Cruel fou la lluyta, gran lo carnatge;
lo sol de veurho se 'n escruxí
y ab sanch tenyía ja son visatge
quan á la posta caygué y morí.

Sols aleshores tots dos cediren,
per po' ó respecte, los contrincants;
se 'n emportaren als qui feriren,
los morts dexaren ab mal descans.

Més tart sens pena vé y 'ls despulla
rapinya d' hómens que avergonyeix;
sos brins fa créxer, dobla sa fulla
y, més humana, l' herba 'ls vesteix.

Los astres minven y es lluny l' aurora;
trista una dona va ab un llantió:
li han dit que hi era lo fill que anyora
y vé per ferli l' últim petó.

Y cerca y cerca... Feble esperança
li queda encara que no hi será,
més prompte vola sa confiança
veyent la testa que tan besá.

La mort no altera sa fesomía,
amable y dolça com quan visqué;
pel pit va entrarli la bala impía
y del cor, tota la sanch, isqué.

La mare abraça son cos immoble,
quan ab sorpresa de prompte ha vist
vení' una dama, severa y noble,
de blanca testa, d' aspecte trist.

Los morts comptava... Veyentla á n' ella.
—¿Quí sóu?—pregunta: l' altra sens mots,
lo fill li ensenya, mustia poncella...
—¿D' aquest sóu mare? Jo ho só de tots.

—¿Quí sóu?—La Patria.—¿Vos?... ¡Malehida
l' hora negrosa que axó m' heu dit!
Per vos me roben del fill la vida,
per vos l' angunia lliga mon pit.

Per vos la terra sens fí s' amara
de sanch perduda de tant jovent;
¿y axó ¡perversa! no us basta encara?
¿veniu á ríureus de mon torment?—

La Patria calla, veyent ab furia
sortir la quexa; més tart respón:
—Cada any dels vostres per mí es centuria;
midáu la pena que 'm correspon.

A est camp tristíssim de sanch malmesa
un colp y fora vos hi heu vingut;
jo ¡ni 'n sé 'l compte!... Donchs ¿per qué, ofésa,
me dau la culpa del fill perdut,

si aquesta pérdua mon cor traspassa,
si es com lo vostre lo meu dolor?...—
La mare escolta, després l' abraça
y unides queden en un sol plor.

VIOLA

VIII.—LO MAL CAÇADOR, *de D. Joan Maragall.*

IX.—DINS LA NIUE, *de M. Louis Bard.*

X.—LO BORDET, *de D. Manel Rocamora.*

LO MAL CAÇADOR

Sempre.

La Missa matinal
la diuen allá dalt
axís que 's fá de dia.

La Missa del Estiu
lo capellá la diu
ab les portes obertes.

S' oheix de tots costats
quan enflayra 'ls serrats
lo ginestar de Corpus.

Lo caçadó 's daleix...
De fora estant la oheix
ab un genoll á terra.

Al bon punt d' alçar Deu
li bota allá al bell peu
la llebra endiastrada.

S' esventa 'l goç lladrant
la llebra fuig botant
y 'l caçadó' al darrera.

«Corres y correrás.
May més t' aturarás...»
Aquesta 'es la sentencia.

«Donchs corro y correré.
May més m' aturaré;
alegra es la sentencia.»

S' allunyen ab lo vent
perdentse en un moment
los crits... la fressa... 'l rastre...

Passen dias y nits...
pels marges reflorits
ha tornat Corpus Christi.

La Missa matinal
la diuen allá dalt...
les portes son obertes.

En un vent de visió
passa 'l mal caçadó'
entre lladruchs y fressa.

Se gira y veu l' altá',
y al peu lo capellá,
y en alt veu l' hostia cándida.

Passa y 's pert al lluny...
La boyrina de Juny
cenyeix l' horitzó immóvil.

Roden les estacions,
revenen los plançons,
cad' any, cad' any vé Corpus.

Cad' any torna á passar,
cad' any torna á mirar,
cad' any la Missa augusta.

Cad' any los capellans
tenen més cabells blanchs
y axequen més los braços.

Cad' any l' hostia 's vá alçant
lo temple 's vá axafant
y l' hostia puja... puja...

Passen més anys y més,
lo capellá no hi es
l' hostia va sola en l' ayre.

Amunt... amunt... amunt...
La volta pert lo junt
la llum del cel s' hi filtra.

L' hostia s' hi va acostant.
Lo temple 's vá esquerdant...
Lo caçador no para.

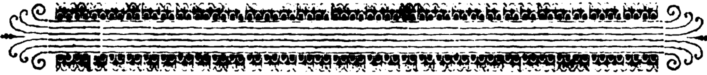
Vé un any, la volta cau
y s' obra 'l gran cel blau
damunt de l' hostia blanca,

que s' alça lentament...
Al ser l' estiu vinent
floreix lo temple en runes.

Se 'n vá pujant al cel...
Lo caçadó' ab anhel
cad' any, cad' any la mira.

L' hostia per 'ná al zenit
té l' espay infinit...
y ell per caçá' encisat
té 'l temps... la eternitat.....

DINS LA NIUE

Cœli enarrant gloriam tuam.

PENSAMEN

I

Quand tout se laiso e que la niue
Davalo, agouloupant li piue
D' un velet d' oumbre;
La brèino alin dins la luienchour
Arribo e, plan, coucho lou jour,
Grisasso e soumbro.

Envahis tout—Bos e coutau,
Tout se counfound... E dins la vau,
La vido calo...
A feni lou cant dis aucèu!
E l' on auzis souto lou cèu
Que li mouissalo,

Que lou murmur que sort di flanc
De la terro caufado a blanc,
E se refrejo
Souto li bais dóu ventoulet,
Vanegant souto lou velet
Que l' ennegrejo!

Alor, fai bon se passeja
Dins li bos e rebasseja
Souto la ramo;
En fàci de l' immensita,
De l' eterno e siavo bèuta,
D' aussa soun amo

Regounflo d' espèro e d' amour,
Eilamount vers lou Creatour,
Que sèmpre viho
Sus li cap-d' obro de si man,
Que dins l' azur trais de diamant
E lou trauquiho

D' estello bloundo i rebat d' or;
De la luno que mounto e dor
Dins l' espandido...
Prejitant soun lume d' argènt,
Calèu brihant coume n' i 'a gèn,
Dins l' embrunido,

Dins li coumbo e subre li mount,
Trempassant lou vaste ourizount
Pèr pièi descèndre...
E s' esvalissènt a cha pau,
Leisso uno traço dins li vau,
Coulour de cèndre...

Ansin, tout passo! e lou toumbèu
Escound lou laid coume lou bèu
Dessouto terro...
Mai en fàc d' aqueu tablèu
Linde e brihant coume un soulèu,
Moun amo espèro!

Espèro en la bounta d' Aqueu
Qu' a fa la terro e lou grand cèu,
La mar que boundo,
Lis astre, mounde sènso fin,
Lou gai soulèu, flambèu divin
Que tout fecoundo!

Espèro en Dièu qu' a tout crea,
Que de longo fai coungreia
Ço qu' es necite
A tout ço que respiró e viéu,
Sustout a l' ome ingrat, retiéu,
Qu' oublido vite

Dins si passioun, dins si foulié,
Que pòu i' aussa lou rastelié...
E fau lou vèire
Escarougna la santo man
que i' asseguro un l' endeman:
N' es pas de crèire!...

II

Dins aqueu libre, grand dubert,
qu' a pèr cadre tout l' univers,
Que de misteri!...
N' en gisclo a touto ouro, en tout liò,
Dius l' aire, lis astre, lou fiò...
J' a que d' arlèri,

D' ourgueious e de marrit sang
Pèr nega d' ou Mèstre-Puissant
L' obro infinido,
Li meraviho qu' a jita,
Em' tant d' amour e de bounta,
Sa man benido!...

Ah! tout lou dìs superbamen,
Qu' eilamount règno eternamen
L' Oubrié Sublime!
Qu' es tout amour e que bounta,
E que poudrié pèr nous doumta
Nous leva l' ime!...

E me disièi, aussant lis iue,
Dins aquelo agradivo niue,
En aquelo ouro
Ounte lou calme s' espandis,
Ount' un murmure pregadis
Pertout s' aubouro:

«Tres fés urous aqueu que crèi!
»Que simplamen e sèns ourguèi,
»Soun front se clino
»Davans l' eterno Verita,
»Qu' afourtis dins l' immensita,
»L' obro divino!...»

. . . .

LO BORDET

Nadala.

En lo poble ahon ha entrat
no hi troba cap porta oberta,
¡y va tremolant de fret,
y la fam cóm l' atormenta!;
la nit l' ha atrapat al bosch,
la neu li ha fet perdre l' esma.
Sinó 'n troba en lloch de gent
la esglesia be prou n' es plena,
les campanes l' han cridat,
per primer colp entra en ella;
per entre la gent s' esmuny
y més d' una vella 'l renya
perqué no s' ha agenollat
ó no ha pres ayga-beneyta,
L' orga 'l dexa embadalit,
l' altar major l' enlluherna,
y al cor sent greu tremolor
y cau de genolls en terra.

Lo sacerdot en l' altar,
vestint ornaments de festà,
vers lo poble dirigeix
paternal hermosa prédica;

lo Bordet lo va escoltant,
encar que sos mots no entenga,
perque l' atrau de sa veu
y sa cara la dolcesa:
ell parla d' amor de fills
que llurs mares ab goig besen;
y talment qu' ho ha somiat
lo que diu lo vell li sembla.
Veu á les dones plorar
y ganes á n' ell n' hi venen,
y més quan sent que «Jesús
es Deu y es Nin que 'ns espera
allí, al mitg del altar,
ab ses ferides obertes,
per hont raja son Amor
qu'es més dolç que mel de bresques...»

Per poder véurel millor
ja s' axeca de puntetes,
mes, la gent vora l' altar
s' ha acostat, donantli empentes,
¡y no pot veure á Jesús,
qu' es Deu y es Nin y l' espera!
Ell, donchs, també anarhi vol!
Ja ovira la blanca testa
del sacerdot que va dant,
als qui humils se li presenten,
Quelcom que no pot veure ell,
peró que molt bó te d' esser
quan tots ho reben cofoys,
de genolls, la boca oberta,
y s' entornen enternits,
cluchs los ulls, baxa la testa,...
y á l' orga 's senten cançons
que talment aucells li semblen.

Al altar s' ha apropat ell,
puix també 'n vol,... ¡mes, l' en treuen!
L' en ha tret un escolá
mentre 'l capellá somreya,
y tot fent lo ploricó
en un recó se 'n va á seure.

Sota la trona hi ha uns nins

que sembla li fassen senyes,
somriuen, van despullats,
¡més qu' ell!, peró fret no 'n tenen;
s' hi acosta, vol jugá ab ells,
los toca y ¡ay, son de pedra!

Tot plorant y somicant
s' ha adormit y somieja:
lo somni te d' esser dolç,
puix sa cara es tota alegra
y 'l mot de—¡mare!—sovint
entre sospirs barboteja.
Mes, ab son fibló la fam
ara suara 'l desperta
y s' adona qu' es al mon
y qu' es deserta l' esglesia.
Crida, pero ningú 'l sent;
prest la por sa veu ofega,
qu' ha sentit com lo xuclar
de l' óliba, y l' esveren
uns ulls que veu, com de foch,
que 'l miren per tot y 'l cerquen.

Cançons se senten al lluny,
rialles y crits alegres,
y ningú s' haurá adonat
qu' ell es tancat á l' esglesia
¡qui pensará ab *lo Bordet*,
si en lo mon ningú l' espera!

Canta una veu, tot passant:
—¡Floreix ja, *nadala* vera,
qu' ha nascut l' infant Jesús,
Flor del Cel, Sol en poncella;
esbadella lo teu cor,
que per çó baxá á la terra,
y ara está plorant de fret
entre 'l bou y la somera,
en un portal de Betlhem
ab Sant Joseph y la Verge;
floreix, *nadala*, floreix,
que l' infant Jesús t' espera!—

Ja 'l Bordet s' ha recordat
de lo que 'l capellá deya;
ja se 'n va al altar major,
com malalt cercant lo metge:
fent d' un banquet margepeu,
s' ha enfilat damunt la mesa
y agenollat va trucant
al Sagrari ab ses manetes,
tot dihent:—¡Bon Jesuset:
óbram la teva caseta,
que tinch fret y fam... y por!
Soch jo tot sol á l' esglesia;
no ho veurá ningú: aquells nins
d' aquell recó son de pedra.
Dónam aquell Pá que tens
pels qui t' estimen de veres!
Jo t' estimo d' alló més!
Cuyta, óbram ta caseta!—

Y 'l bon Jesús l' ha escoltat;
del Sagrari la portella
poch á poch s' ha anat obrint
y, voltat de gloria immensa,
un Nin hermós, ros com ell,
somrihent, se li presenta.
Los ángels al seu entorn
fánli encens y reverencies,
y cançons li van cantant,
més que les de l' orga belles.
Lo Bordet está corprés,
tanta resplandor l' enlluherna;
pero quan sent á Jesús
lo seu cor se fon com cera:
Jesús de son trono d' or
devalla y ab ell conversa;
ses paraules son de mel,
sos jochs son dolces festetes;
los ángels s' hi han ajuntat
y al Bordet ab amor besen.
També l' ha besat Jesús,
dexantli tanta dolcesa
que ja no sent fam ni fret,
y boy reclinant sa testa
en lo pit del Deu Infant,

que l' abraça, dormint queda.

——

Al endemá 'l sagristá,
rondinant, obra l' esglesia;
s' ha de celebrá' un bateig
y 's posa á tocar á festa.
La corda ha dexat anar
tot d' un colp, més que depressa,
qu' es *albat* y no *bateig*
lo que diu la campaneta.
Quan mira l' altar majó'
se queda mut de sorpresa,
que hi veu, arraulit, un nin
qu' irreverent dormir sembla
¡damunt d' aquell sagrat lloch,
damunt del Ara matexa!
mitg segut, mitg genollat,
ab llureya de miseria,
al Sagrari reclinant
sa esbullada y rossa testa.

Quan despertarlo ha volgut
s' ha trobat ab que mort n' era;...
en la boca un dolç somrís
y la cara resplandenta.

PREMIS ESTRAORDINARIS

XI. — PREMI OFERT PER LO CONSISTORI

ESTUDIS

Quatre mostretes.

MAR DE LLAMP

Ja no era nit. Encara l' alba no havía ensenyat sa escata lluhenta en l' horitzó; peró ja la llum primerenca del dia, una llum feble y grisa, voleyava en l' ayre, esparpellantse y esbandintse per tot arreu, sense dexar cap reconada d' ombra. Les montanyes se destacaven confosament en mitg d' aquella grisor... A curta distancia les veles dels llaguts aparexíen mitg esborrades y boyroses, aixís com s' ovira á vegades la lluna en un cel assoleyat.

La mar no onejava; no més treya sobre de la platja una mica de bromera, dexant sentir en la sorra un rosech dolç, dolç. Allí, en la cala, tenía una color lletósa y semblava dotada de una densitat axaroposa. Quan algnn llagut donava fusa, al lliscarhi per damunt, hi obría un solch brú y oliós, que lluhía darrera de la popa y restava assenyalat llarch temps, com un camí misteriós. Los rems, sense cap mena de remor, s' endinsaven en l' aygua, fenthi esclatar blavoses llumenetes, y després s' alçaven perlejant. Sonava devegades algun cant melangiós, que s' allunyava juntament ab una barca, que s' anava perdent de vista... L' oratge era tant suau que ab prou feynes arribava á fer gronxar los rinxos de mos cabells.

M' havía assegut en lo fresch sorral, ab los peus vora 'l trencall del aygua, y gaudía á ulls plens les hermosures de la matinada. Al mateix

temps observava los moviments d' un pescador vell qui, tot esmicolant y ensorrant lo gromeig, sotjava dues canyes que acabava de parar. Les havia clavades en terra, després de llançar al mar sos guarniments. De tant en tant les agafava pera mudárleshi l' esquer ó perque ja havíen enganxat algun peix, que les blincava y sotraquejava. En aquest últim cas, estirant y amollant habilment, anava fent seguir la pesca. Y á la fi, l' agua xapullejada obría pas á una oblada ó á un llobarro qui, ab les aletes esparrancades, se debatía, fent sorollar sordament ses escates d' acer brunyit.

Lo dia badava poch á poquet sa parpella... Un fil lluminós, d'un ros de mel, s' havía estés en lo mar sota mateix de la calitja negrenca, que barrava l' horitzó... Y per moments s' aná axamplant, axamplant...

De sopte, al lluny, entre la boyra, com á xarabotades d' un metall fós, enlluhernador, reventaren les flamarades del sol, y lentament son disch geganti, vermell y com oscilant s' alçá damunt de la llampanta mar. L' oratge aturá son buf... Una xafagor humida, que s' apoderá de la atmósfera en breu ratet, me dexá amarat de suhor.

«Aviat entrará vent de fora,» va dirme lo vell pescador per via de consol. Y 's posá á encendre tranquilament sa pipa; després la dexá penjar á un cantó de boca, acotá les parpelles y, á no ser per alguns glops de fum que llançava de de tart en tart, s' hauría dit que dormía. Mentrestant lo sol se remuntava, empetitintse á mesura que s' enfilava á les blavors del espay, peró concentrant més y més sos raigs y refermant llur força abrusadora.

Deu ó dotze xicots nusos, magres, morenos vingueren á nadar davant meu, cabuçantse y perseguintse. De tant en tant surtíen á reposar á la platja y allí tots molls s' asseyen, mentres lo panteix feya brandar l' encercolat vistós de llurs costelles.

Lo mar era allavores d'un blau clar, puríssim... Les esteles, que serpejaven per sa superficie, eren blanqninoses com los rastres que 'ls caragols deixen sobre de les fulles.

D' hora en hora la calor aumentava. Se veya tremolar un lleu vapor sobre 'l mar y se respirava un baf d' aygua calenta. En les properes penyes les ginesteres s' anaven esflorant, fent rajar un llagrimeig d' or avall, avall de les roques. Los nadadors s' havien ajegut de boca-terrosa sobre de la sorra ruenta, parant ses esquenes mullades á la ardentor del sol. Lo vell pescador dormía, y dormíen també á la ombra dels llaguts alguns altres mariners. Tot era silenci... No 's veya cap barca en lo mar; no més s' hi oviraven al lluny, molt lluny dues gavines, que hi ressaltaven per sa blancor y que, tot volant volant semblaven immóvils y feyen l' efecte de dues estrelles que parpellejassen solitaries en mitg del cel.

Jo tenía nyonya... una galbana... una son!... Me posí á la ombra d' una vela estesa y m' entreguí al tentador ensopiment que m' afa-

lagava. Peró totjust los meus pensaments s' havíen esvanit en les primeres boyres del son, quan una remor llunyana, estranya, crexenta me desvetllá. M' axequí esverat... y encara no estava ben dret que m' embestí una ventada xardorosa, cuydant tombarme á terra.

Vaig veure que 'l pescador vell recullía sos ormeigs y corría, com un boig, d' ací d' allá, cridant: «Mar de llamp!... Mar de llamp!» Y altres mariners s' anaven axecant com á fantasmes d' entre mitg de les barques y repetíen aquell crit esporuguidor.

Desseguida comparegueren adalerats mes y mes homens y s' armaren los palanquis, y vingué lo paler ab son parell de bous y grinyolaren les corloles, y los llaguts y les llanxes foren tirats amunt, ben amunt, á dalt de les penyes. Y tot era moviment y cridoria, y tothom guaytava la mar, ab los ulls axamplats per l' espant.

Jo també hi vaig dirigir la vista... De bon principi no vaig notar sinó que s' hi estenía rabenta, rabenta una clapa negrosa, com la ombra d' un ser invisible que hi volás damunt. Alló era 'l primer efecte de la ventada... prou que ho vaig compendre desseguida. Al cap d' un ratet notí que la mar s' enfonzava á troços y 's botía després ab un panteix pesat, que de moment en moment se feya més vísible. Mentrestant la remor llunyana crexía... Grosses ones se tombaven bogejant en la platja y llenguejaven escumoses fins als herbeys.

Mes tart ja no 's vegeren sinó xarabots d' escuma y serralades de aygua, que veníen unes darrera de les altres sense acabarse may. Les seques més fondes se posaven á voltes en descubert, mostrant ses entranyes de pedra y ses algues negrenques. Los penyals aparexíen un moment revestits, enfarfegats d' escumes, y desseguida tornaven á mostrar ses roques morenes mitg negades en un devassall de cascates. Lo soroll era axordador.

Homens, dones y criatures, ab una angóxa horrible, corríen per la platja. Y 'ls ruxims espessos, que 'l vent enlayrava, passaven com boyres sobre llurs caps; y un no sabía á voltes si eren llágrimes ó aygua del mar lo que regalava per les cares d' aquells infeliços. Mes respecte de alguns no hi cabía pas aquest dupte, perque sanglotaven, gemegaven y 's picaven lo cap desesperadament... Eren los qui teníen al mar pares, germans... l' amor y la esperança de ses cases.

Lo cel s' havía ennuvolit en poca estona y sovint s' hi esbombava lo tró, fent retrunyir la encontrada. Lo dia s' havía enfosquit tant y tant que semblava que fossem á cap vespre.

De sopte un crit de dona, un crit xisclós, va ferir les orelles: «Una barca!... Una barca!» Tothom s' abalançá á la mar, com si volguesen abrahonarse ab les ones. «Sí, sí, una barca!» esclamaren altres veus. «Quina es?» preguntaren molts. «Es la d' en Xufanch,» va respondre un espinguet de criatura, «No, no, no ho es,» contestaren desseguida alguns mariners. «No es pas del poble, es forastera,» mormolá una veu

rugallosa. «No mes hi va un home y ja no pot governar,» observá un patró. Les dones alçaren los braços al cel com demanant misericordia.

Jo també vaig llambregar la barca... Era un llagut sense veles ni arbre. No venía, sinó que era portat per les ones y 'l buf del vent y 's veya que anava ple d' aygua fins á la orla. Corría de dret cap á un penyal... S' enfonzava en la buydor que li badava l' encongiment d' una onada y al cap d' una bella estona, quan la mar tornava á reinflarse sota sa quilla, reaparexía entre 'ls ruxims voleyadors. Y cada vegada s' acostava mes á les penyes, ahon s' havíen enfilat ja uns quants mariners, pera desde allí donarli l' auxili que poguessen. Pero ¿qué podríen fer?... Res... Lo llagut se tombá en lo bullidor de rompents que s' estenía á una grossa distancia de les roques... Sa carena negrejá encara botant, botant entre les escumes... Després los ulls lo cercaren en va.

Al cap d' una mitja hora vingueren quatre mariners qui portaven á un home á coll. Era lo náufrech. Niugú 'l coneixía... Me semblá home d' uns quaranta anys y vestía la çamarreta blava y 'ls calçotets de cotó, que usen al estiu los pescadors de la nostra costa.

Son llit d' agonía fou lo sorral mullat. Allí l' ajagueren y 'l metge l' examiná, declarant que 's moría, que se 'n anava per moments, á causa d' una forta commoció al cervell. Al poch rato, se presentá un capellá qui portava la estremaunció, y tots los homens, malgrat la pluja que queya, se llevaren la gorra, y moltes dones s' agenollaren.

Allavores poguí observar als náufrechs detingudament. Estava esgroguehit, ab los llavis apretats y cuberts d' una brumera que bombollejava á un cantó de boca, les parpelles obertes y les nines negres, informes, escampades pel blanch del ull com dues taques de fel de sepia. Per entre 'ls plechs de la çamarreta descordada, penjat d' una veta negra, al costat d' uns escapularis, li surtía un medallonet de llautó ab lo retrato d' un infant, tal vegada de un fill estimat, que quedaría en la orfanesa.

Recordant les impresions d' aquella diada no poguí menys de dir de cor endins: «Cosas del mon y de la vida ¿qué sou?... Qui se 'n refiará? Al matí oferiu riques esperances ab un somrís dolç, ab afalachs d' oratge, ab vessaments de llum... y al cap d' algunes hores donau la tempesta, lo desordre y la mort.»

LA MIRADA DEL POBRET

Depressa, depressa pujava un dia Rambla amunt ab un meu amich. Abdós estavam acalorats, manossejavam molt y cridavam de valent. Havíam armat una disputa sobre un punt de ciencia, y l' un y l' altre volíam la rahó de totes passades. Crech que fins varem insultarnos, y jo... la veritat siga dita... mes de una vegada vaig sentir impulsos de acabar la questió á cops de puny.

Quan mes engrescats estavam, al tombar una cantonada sento que m' estiren la americana. Me giro... y veig á un pobre tot llardós y espelliçat, qui 'm subjectava fortament y 'm parava una má. No estava pas jo per ell en aquella ocasió.

—Germá, será un altre dia... Que Deu os faça be—li vaig dir. Peró lo pobre no 'm soltava pas. Era un minyó de fatxa de beneyt, barbamech, ab tot lo coll ple de bonys y la cara embofagada y groga, molt groga, ab una grogor lluhenta com de greix de gallina. «Per amor de Deu... per amor de Deu,» anava dihent. —«Aneu al botavant!...» vaig esclamar fora de mí, y d' una estrabada me 'n vaig desempellegar. Allavores ell quedá immóvil com una estatua, parant encara la má, y 'm dirigí una mirada plena de desolació y de llágrimes.

Jo li girí la esquena y vaig continuar la disputa ab lo meu company, peró ja sense dalit, ab un pes al cor, que 'm treya l' agre d' enrahonar. La mirada del pobret havía quedat estampada al fons de la meva imaginació. Y era una mirada tan trista, tan desolada!... Si aquell bon home s' hagués enfadat y me 'n hagués dit quatre de fresques, no hi hauría pensat més; peró no, l' infeliç no havia mostrat cap enuig, ni sos ulls havíen espressat la més petita reconvenció; no havíen parlat sinó de un gran dol, de un gran desamparament!.

Pera distraurem, quan arribí á casa, vaig agafar un llibre y 'm posí á fullejarlo ab má tremolosa. Proví de llegir quelcóm, peró estava tan escitat que no podía fixar la atenció. Estava malcontent de mí mateix y axó me neguitejava.

De sopte se 'm va posar un pa á la boca del cor, me va invadir lo rostre una suhor bascosa, y grosses taques negres papallonejaren entre los meus ulls y les planes del llibre. Allavores, suspirant, alcí la vista, que espargida al atzar aná á fitarse en un hermós Crucificat agonisant, de mida natural, que tinch á la meva cambra. Y, entre les taques negres que flotaven encara devant dels meus ulls, la imatge piadosa se

rugallosa. «No mes hi va un home y ja no pot governar,» observá un patró. Les dones alçaren los braços al cel com demanant misericordia.

Jo també vaig llambregar la barca... Era un llagut sense veles ni arbre. No venía, sinó que era portat per les ones y 'l buf del vent y 's veya que anava ple d' aygua fins á la orla. Corría de dret cap á un penyal... S' enfonzava en la buydor que li badava l' encongiment d' una onada y al cap d' una bella estona, quan la mar tornava á reinflarse sota sa quilla, reaparexía entre 'ls ruxims voleyadors. Y cada vegada s' acostava mes á les penyes, ahon s' havíen enfilat ja uns quants mariners, pera desde allí donarli l' auxili que poguessen. Pero ¿qué podríen fer?... Res... Lo llagut se tombá en lo bullidor de rompents que s' estenía á una grossa distancia de les roques... Sa carena negrejá encara botant, botant entre les escumes... Després los ulls lo cercaren en va.

Al cap d' una mitja hora vingueren quatre mariners qui portaven á un home á coll. Era lo náufrech. Niugú 'l coneixía... Me semblá home d' uns quaranta anys y vestía la çamarreta blava y 'ls calçotets de cotó, que usen al estiu los pescadors de la nostra costa.

Son llit d' agonía fou lo sorral mullat. Allí l' ajagueren y 'l metge l' examiná, declarant que 's moría, que se 'n anava per moments, á causa d' una forta commoció al cervell. Al poch rato, se presentá un capellá qui portava la estremaunció, y tots los homens, malgrat la pluja que queya, se llevaren la gorra, y moltes dones s' agenollaren.

Allavores poguí observar als náufrechs detingudament. Estava esgroguehit, ab los llavis apretats y cuberts d' una brumera que bombollejava á un cantó de boca, les parpelles obertes y les nines negres, informes, escampades pel blanch del ull com dues taques de fel de sepia. Per entre 'ls plechs de la çamarreta descordada, penjat d' una veta negra, al costat d' uns escapularis, li surtía un medallonet de llautó ab lo retrato d' un infant, tal vegada de un fill estimat, que quedaría en la orfanesa.

Recordant les impresions d' aquella diada no poguí menys de dir de cor endins: «Cosas del mon y de la vida ¿qué sou?... Qui se 'n refiará? Al matí oferiu riques esperances ab un somrís dolç, ab afalachs d' oratge, ab vessaments de llum... y al cap d' algunes hores donau la tempesta, lo desordre y la mort.»

LA MIRADA DEL POBRET

Depressa, depressa pujava un dia Rambla amunt ab un meu amich. Abdós estavam acalorats, manossejavam molt y cridavam de valent. Haviam armat una disputa sobre un punt de ciencia, y l' un y l' altre volíam la rahó de totes passades. Crech que fins varem insultarnos, y jo... la veritat siga dita... mes de una vegada vaig sentir impulsos de acabar la questió á cops de puny.

Quan mes engrescats estavam, al tombar una cantonada sento que m' estiren la americana. Me giro... y veig á un pobre tot llardós y espelliçat, qui 'm subjectava fortament y 'm parava una má. No estava pas jo per ell en aquella ocasió.

—Germá, será un altre dia... Que Deu os faça be—li vaig dir. Peró lo pobre no 'm soltava pas. Era un minyó de fatxa de beneyt, barbamech, ab tot lo coll ple de bonys y la cara embofagada y groga, molt groga, ab una grogor lluhenta com de greix de gallina. «Per amor de Deu... per amor de Deu,» anava dihent. —«Aneu al botavant!...» vaig esclamar fora de mí, y d' una estrabada me 'n vaig desempellegar. Allavores ell quedá immóvil com una estatua, parant encara la má, y 'm dirigí una mirada plena de desolació y de llágrimes.

Jo li girí la esquena y vaig continuar la disputa ab lo meu company, peró ja sense dalit, ab un pes al cor, que 'm treya l' agre d' enrahonar. La mirada del pobret havía quedat estampada al fons de la meva imaginació. Y era una mirada tan trista, tan desolada!... Si aquell bon home s' hagués enfadat y me 'n hagués dit quatre de fresques, no hi hauría pensat més; peró no, l' infelíç no havia mostrat cap enuig, ni sos ulls havíen espressat la més petita reconvenció; no havien parlat sinó de un gran dol, de un gran desamparament!.

Pera distraurem, quan arribí á casa, vaig agafar un llibre y 'm posí á fullejarlo ab má tremolosa. Proví de llegir quelcóm, peró estava tan escitat que no podía fixar la atenció. Estava malcontent de mí mateix y axó me neguitejava.

De sopte se 'm va posar un pa á la boca del cor, me va invadir lo rostre una suhor bascosa, y grosses taques negres papallonejaren entre los meus ulls y les planes del llibre. Allavores, suspirant, alci la vista, que espargida al atzar aná á fitarse en un hermós Crucificat agonisant, de mida natural, que tinch á la meva cambra. Y, entre les taques negres que flotaven encara devant dels meus ulls, la imatge piadosa se

m' aparegué com un home de veres, viu, palpitant, rendit per un sufriment aolaparador. Me semblá que sos muscles se contreyen dolorosament, que son pit pantejava, que 'l respir estremia son nas blavós y sos llavis morats. Un regalím de sanch rajava per ses mans estripades per grossos claus, que esbotzaven més y més les ferides á cada sotragada d' aquell cos agonitzant... Tot axó ho vegí en un moment y notí ensemps que la imatge me dirigía una llarga mirada plena de desolació y de llágrimes... la matexa mirada del pobret, de aquell germá á qui jo havía maltractat.

Aquesta alucinació, que vaig judicar providencial, agreujá la meva pena. No trobava repós en lloch... Vaig sortir de casa y me 'n aní de dret al carrer, hont m' havía detingut lo pobret. Necessitava que 'm perdonás. Si 'l podia socorrer y esborrar ab una espressió d' amor lo mal efecte, que li havía causat la meva paraulada, me trauría una grossa pena de l' ánima.

Pero 'l vaig cercar en va... No era á n' aquell carrer ni als immediats. Preguntí per ell y ningú me'n sabé donar rahó. Allavores era jo 'l menesterós, y 'm vaig sentir trist y desamparat.

LES SENYORETES DEL MAR

Sis baylets de çamarreta blava, esparracats y bruts, están asseguts en les penyes, dexant penjar ses cames nues sobre 'l mar, que sovint sovint s' estufa y 'ls hi mulla 'ls peus. Cada hu te la seva canya y 'l seu pilotet de cuca de roca, lo menjar més agradós als pexets.

Pesquen ja fa hores y alcen tots una cridoria de triomf cada vegada que un d' ells trau del mar algun serrá bocabadat, qui esparrama en l' ayre lo branillatge lluhent de ses membranes espinoses.

Lo crepúscul del vespre va esmortuhint la resplandor de ses fumeres moradenques... Algunes estrelles comencen á guspirejar en l' ayre blau... Un vol de corps travessa l' espay, anant á perdres á la montanya, entremitg de les parets negroses y esbadellades d' un antich castell.

Alguns baylets, tot sotxant sotxant sos guarniments, que sotraqueja la onada, s' han endormiscat. Sos caps cauen sobre 'l pit... Sos dits s' afluxen y ab prou feynes aguanten les canyes, que ajauen sos cimerals en l' aygua.

«Ja no piquen» rondineja un. «Coy! que es fosch!» esclama un altre, escampant la vista pel cel. «Me voleu creure? Femhi una dormida fins que surte la lluna» proposa un tercer. Tots s' hi convenen. S' arrestellen junts, se junyexen, passant llurs braços sobre 'ls muscles y 'ls clatells

dels companys y s' adormen tranquilament á la serena, repantigats en una roca.

La nit se va enfosquint... La lluna grogueja en son orient, mitg partida per una faxa de calitja cendrosa... La mar sembla que cante la non non tot baixet, ab veu enrugallada.

De sopte sona una mena de galop aspre y sort... trap, trap, patrap... y van aparexent les Senyoretes del mar muntades unes sobre vermells llagostins y altres al damunt de cranchs grossos, vells, revestíts de molça marina.

Totes riuen, mentres van punxant ab una pua de suhís les juntures sensíbles de ses estranyes besties, que s' enfilen per les relliscoses pendents. Totes riuen, entant que van esbargintse en l' ayre pur y espolsen la mullena que 'ls hi rosa 'ls cabells y 'ls vestits.

Son blanques com carn de peix,.. Sos cabells finíssims tenen tons irisats; brillen en sos caps pintetes d' escata; sos mantells son verts y llarchs, llarchs, rocegadiços; sos ulls son gotetes de llum com les que produheix á vegades en la mar lo fregadiç dels rems. Al passar escampen una agradosa flayra de marisch.

Tan bon punt han vist als sis pescadorets, descavalquen, se 'ls hi acosten y s' enfilen per llurs cames... amunt, amunt...

Una s' asseu pensativa en lo ressalt, que forma 'l llavi d' un dels xicots adormits.... Una segona se penja á les pestanyes d' un altre vaylet y guayta ab curiositat per la escletxa de les parpelles, procurant llambregarli l' ull...

Totes á la fí van á mormolar paraules misterioses á la orella dels qui dormen.

Los hi parlen de la poesía del mar... del bellugueig encantador de les ones, de sos variats y hermosos colors... los hi parlen dels pexos y dels herbeys hont pasturen... dels oratges, de la calma, dels vents, de les delicies d' una llarga navegació, de la sublimitat dels temporals... de quelcom que les paraules no poden dir... Y 'ls pescadors somíen, somíen tot alló que 'ls hi van inspirant aquelles petites fades.

Quan se desperten, ja les Senyoretes del mar han desaparegut y no s' ou més que 'l patrip-patrap de ses estranyes cavalcadures, que corren á cabuçarse á l' aygua.

Peró l' encís ja s' es realisat... Ja ni temporals ni fadigues, ni penalitats de cap mena podrán disminuir en lo cor d' aquells xicots la afició á la vida marinera. Dáuloshi 'l benestar á montanya y sempre 'ls veureu tristos y anyoradiços.

XII.—ACCÉSSIT AL PREMI OFERT PER LO CONSISTORI

LA ÁNIMA MALALTA

A la mare.

Sentint dringarme á la butxaca 'ls dinerons de la setmanada, anava dret á casa, nits enrera, pensant en vos, qui m'esperavau ab los estalvis damunt la taula y 'l sopar calentó, y rumiant, mitg en broma, mitg en serio, les paraules afalagadores ab que l' amo m' havía endolcit la feyna, boy apujantme 'l jornal.—Ets un bon noy, treballador, y estimes á la mare: té, d' avuy endavant, una pesseta més cada setmana.—Y jo, mare meva, 'm malmetía 'l cervell cercant com he de ferho pera estimarvos. Una pesseta més, ¿cóm? si encara que 'm colguessen d'or y pedrería no trobaré pas en lloch un xavet d' estimació en vaga, que tota la que hi ha al mon ja vos la tinch donada, mare santa!

Cavila que cavilarás, anava boy caminant, mentres que la pesseta, que venía escadussera ab los quatre duros, feya com la quitxalla ajugaçada,—que, quan no té noys del seu temps ab qui parlar, amohina als grans ab la seva xarramenta,—y, dringa que dringarás pel butxacó, rondava d' un duro al altre, movent més xivarri que un paper de plata, y bescantant la meva sort com vos quan anau pel barri fent engelosir les mares qui tenen fills dolents.

Tot d' una vaig sentir que cridaven. Lo carrer era estret y per aquell troç no passavam més que 'ls meus diners y jo. Aquella xarrayrota 's descobría ab lo seu drinch, y á bon segur que era ella á qui cridaven, perque jo no vaig pas conexer á la dona qui, dreta al llindar d' un por-

tal, nos feya signos. ¡Beneyta! Com si no se m' hagués conegut á la cara que vos nos estavau esperant!

Vaig seguir la meva via, y, distret ab lo fanalet vermell d' un vigilant, aní á ensopegar ab una dona, qui, recolzada á la paret d' un casal ab rexes á les finestres, gronxava en sos braços un farcell d' ahont exien gemechs de criatura. En aquell instant, com per miracle, la paret s'obrí: la dona ficá 'l farcell al forat, y fugí sense girar lo cap enrera.

¡Pobre bordet!

Al acabarse 'l carrer, un espetech de llum y músiques, de crits y rialles, tentava als balladors.

També allí varen cridar á la pesseta. Uns lletreros, ab molta coloray-na y promeses enlluhernadores, semblaven cercarla per tot arreu pera esbrinarli 'ls secrets que tancava la cortina d' aquella porta. L' esquer se va perdre, que jo la tenía á la má, ben estreta, entremitg dels duros, y manantli *muxoni*, com quan, sent jo petit, y pera que no fes cap entremaliadura, 'm posaveu, mare meva, entre vos y 'l pare, qui al Cel siga!

No passeu may per aquell carrer quan siga fosch. Com als lladres poruchs, lo sol li fa nosa, y de nit s' hi obren les portes que la claror de la vergonya hi té tancades de dia. Si sempre hi hagués sol no fora tanta la gent dolenta. De nits no 's veu tan clara la conciencia: quan ella se 'n va á joch, lo vici 's lleva.

No hi passeu, no, quan siga fosch: de les portes obertes y negres com boca de bruxot, ne surten crits que fan pensar en lo crim, com l' udol del goç fa pressentir la mort: ne surt baf que empudega y escalda sense escalfar: ne surt tuf d' embrutiment, alenada fumosa d' un caliu d' escombraries.

Y al altre costat del carrer aquella casa gran ab rexes á les finestres, y, dins del mur, aquell forat rodó, abím per ahont cauen al mon los lliris de puresa nascuts del vici, del desvari, del crim, fins del amor, fillets sense mare, ánimes d' ángel en cos malehit abans de naxer.

¡Quin fret deu ferhi!

Tot aquell axám de nens y nenes, ab caretes xamoses y 'l cap plé d' encenalls d' or, ab ulls brillants com estrelletes, y manones de satí y de cotó fluix, flonges y rosses, deu semblar un jardí de verge enamorada, ahont les flors parlen.

¡Pobre jardí d' hivern, flors sense sol ni gotes de rosada, sense rialles ni plor de mare, sense petons de debó!

¿Quin deu ser lo nom primer que aprenen los pollets d' aquella llocada orfa?

¿Com los hi deuen dir que de mare no 'n tenen, ni n' han tinguda may; ¡pobríssims! may, perque la dona que 'ns porta al mon no es mare nostra fins que s' ho guanya ab goigs y tristors?

¿Com los hi deuen dir que no hi es pas la dona á qui tant cerquen, la dona ab qui han somiat abans de naxer, la que estimaven ja quan lo seu cor, menut encara com llevor de lliri, començá á bategar?

Com ho deuen fer pera dir als famolenchs de mare que aquella dona que l' ánima adorá quan lo cos encara no 's moría, los ha dexat solets per por del mon, ó per por d' ella, ó per mal cor? No, per mal cor, no, que no 'ls hi diguen ¡angelons! Se moriríen!

¿Veritat, mare, que á les dones dolentes Deu tindría de ferles xorques?

Si á Jesús, pera que fos fill de Deu, varen triarli la Mare, ¡vés quina no te d' esser la tasca vostra!

M' han esplicat un cas que fa enternir. Una desgraciada, ¡Deu la perdó! va sentirse un dia una fiblada á l' ánima ensemps que á les entranyes. Es que era mare, y ho fou abans de naxer lo fillet. Desde llavores sempre plorava, plorava molt, perque ella 'l volía, volía guardarlo aquell angelet que Nostro Senyor li enviava, y una mal cor l' havía entristida dihentli que allá ahont eren no li dexaríen tenir, que se 'ls ne duríen.

Y ella plorava perque tenía por que l' infant nasqués mort; perque sentía por de que l' infant nasqués viu y li portessen als bordets; y quan més al mon s' acostava 'l fill, mes sa mare se 'n allunyava, poruga de perdrel quan nasqués.

Y á un, qui feya cara de menos disbauxat que 'ls altros, va demanarli 'l nom d' un Sant del Cel á qui poder encomanarse: y va pregar á Sant Ramon pera que may li tragués de les entranyes lo seu fillet.

Y 's va anar migrant, migrant, tant, que 'l metge va dir que 's moriría.

Llavors la varen dur al Hospital: al vespre un capellá li posá 'ls Sants Olis. Les altres malaltes que jeyen á la matexa sala, varen sentirla cantar tota la nit una cançoneta de breçol. A la matinada 's sentí un plor de criatura y la malalta pará 'l cant.

Quan la monja s' hi acostá va trobarla morta. Los metges varen dir que 'l fillet havía mort quan va morir la mare, y 'ls varen enterrar junts, ella dins del clot, lo fill dins d' ella!

¡Qui sab si aquexes estrelletes que van pel espay, acoplades, son fills y mares, morts á l' hora y resplandents d' amor!

Quan jo era molt menut, y al durme al llit me senyaveu y 'm feyeu dir l' Ave Maria, dormintme ab la oració y 'l vostro nom als llavis, somiava coses dolces y angelets.

Mes tart, sent ja aprenent, quan m' adormía, somiava que 'm senyaveu riallera perque eram ja al matí, 'l sol enlayre, y jo un vagamundot.

Després, fet home gran, la vostra imatge m' apareix en somnis y contenta, si la conciencia no m' inquieta; trista, si 'ls pensaments ó 'ls actes meus no han anat, de dia, pel camí dret. Una nit, boy somiant, vaig veure que ploravau. ¡Quín mal al pit, mare meva! Cada llágrima vostra era una mar que m' ofegava. Veure plorar á la mare es gayre be tan trist com véurela morir.

¡Que vos estimo, mare!

¡Que me 'n heu fet de be tota la vida!

¿Vos recordau de quan era molt xiquet, y 'm vestíau com á un noy d' hisendat? ¿Qué vos feya que al urdidor us diguessen *gana* fentvos mofa les demés treballadores y que fins l' amo vos reptás per massa treballar? ¡Cá! Vinga fer feyna, que 'l noy ha d' anar maco, ¿veritat?; y per Carnestoltes me disfreçavau de pageseta com si fos una nina; y per Corpus, ¡alça! un bon mocadoráç de carmelos, un ciri guarnit de paper d' or, un vestit nou, lo caparró ple de riços, y á la professó 'l nano de casa. Vos, á veurem, aquí, allá, á cada carrer, á la Catedral, per tot arreu, amanyagantme, composantme 'l vestit, los bucles, axugantme 'ls llavis encarmelats, fentmhi una restallera de petons, y mirantme allunyar en mitg d' un núvol d' incéns y fum de les atxes.

Ja 'n podía ser d' entremaliat. Los vostros ulls feyen quedar mentiders als vostros renys y 'l cor me perdonava.

Un dia...—¿qué vaig fer?... no me 'n recordo—'m corríau darrera, y jo fugía pera que no m' arreplegasseu. Vaig caure, y vos, ensopegant ab mi, vareu caure al costat meu. Tots dos en terra, vos reyau y jo també, y, boy asseguts damunt les rajoles, vareu ferme un rengle de petons més bons! més bons! que encara me 'n llepo 'ls llavis.

De vegades crech que m' haveu estimat massa; 'l pare devia glatir. ¡Pobre pare! me sembla que era ahir quan anareu á despertarme pera durme prop del llit ahont s' anava morint, morint, més de pena de dexarvos que del mal que tenía, aquella feridura al costat dret. Ja no podía parlar. Va mirarme com si volgués clavar la vista dins del meu cor, y la meva imatge en la seva ánima, y 'm va allargar la má esquerra pera que li fés *l' amistat*.

Al besarlo jo, va cloure 'ls ulls: vos llançareu un xiscle y l' avia se me 'n dugué.

Al endemá 'l pare ja era mort: vuyt dias després jo anava á estudi, y al cap del any ja sabía de lletra, ¿oy, mare? Pobre pare! Si m' hagués vist llegir y escriure!

¿Quí vos ho va dir, mare, aquell dia que 'm guaytareu tan seria y dolorida, que 'l vostro fill ja no era pur? Llagrimejavau, y, al mirar

vostros ulls humits com quan morí 'l pare, les galtes se m' encengueren ab foch de vergonya, gayre be tant com lo dia en que 'l remordiment me va fer enrogir á soles, aquell endemá d' una nit en que, al arribar á casa, pudía á vi, y entrepussava. ¿Veritat que 'm perdonau? ¿Veritat que ja no vos fa fástich lo meu alé? Maymés lo got m' ha dut verí al cervell, maymés, que jo no vull que ningú diga que 'l noy vos fa plorar, que jo no vull que plore la mare meva, que vull que m' estimeu, que'm feu petons quan riga 'l cor, que 'm feu petons quan tinga penes...

¿D' ahont lo trayeu eix bés que vé, fresch y aromós, á esbargirme 'l front? Vostros petons, ¡vés quina cosa! refresquen lo cap y escalfen lo cor. ¡Pobre de mí sense aqueix bálsam! ¡Pobre de mí sense la vostra falda! ¡S' hi está tan tou! ¡S' está tant tebi prop del vostro cor!

¿Cóm ho hauría fet sense vos llavors que estava tan malalt, tan malalt que cap metge 's creya que 'n sortís?—«¡S' ha de conformar!»—vos digueren los de la consulta.—«¿Que 's morirá?»—vos preguntaren les vehines. Y vos tot era respondre:—¡Cá! ¿Y ara! ¡No faltava més! ¡Borrango!—Y tornavau prop meu, y'm parlavau d' aquella dona. No'n deyau mal, y jo vos ho agrahía; y al ensopirme vos confonía en mon desvari: tan aviat me semblava que era ella la que'm cuydava, com vos; tan aviat erau vos com ella qui 'm besava: y obría 'ls ulls y vos veya á vos, á vos sola prop del capçal, vos qui'm posavau al front munts de petonets, depressa, depressa, pera que tinguesseu temps de posarnhi força, petits damunt de grossos, pera que n' hi capiguessen més. Sempre vos, sempre la mare, y axís, de mica en mica, rebent en besades vostres les que ella 'm va prometre, estrenyentvos ben fort les mans damunt del pit, clohent los ulls, y guardant pera vos lo troç de cor que m' havía quedat sense malmetre, enviava 'ls mals pensaments á correr darrera de ella: ¡tan lluny deu ser que no han tornat encare! Millor, ¿oy, mare? Potser no m' haurien dexat curar. Aquella dona ¡malehida! se 'm va posar un dia al pit y als llavis pera llençarme á l' endemá, com feya ab les poncelles d' aquell roser groguench que guarda á la finestra de l' arcova.

Hi ha una senyoreta que se vos assembla molt, á vos y á n' *ella*. Te vostros ulls, tristos y hermosos, y 'ls *seus* llavis petoners.

La veig cada nit, quan plego, darrera 'ls vidres del seu balcó, guaytant ab mirada que no veu, vestida tota blanca, y sempre seria y quieta, com si pensás en un goig somiat ó en una pena molt fonda; com si tingués remordiment de viure ó dolor de viure sola.

Si fos una menestrala, la estimaría molt, mare, á n' aquella senyoreta. Deu tenir fam de petons y un cor vessant d' amor; deu estimar á sa mare com á vos, jo; sí, sí, cregauho, ne fa la cara. Te 'l front blanch

com les ales del vostro Angel de la Guarda, y la volta una tristor que encisa y atrau.

Darrera 'ls vidres, surt tota esblaymada del fondo fosch del quarto, y 'ls fanals eléctrichs del carrer la illuminen ab claror de lluna, donantli á la cara un coloret trencat que la fa semblar de pedra. Devegades, quan me la miro, 'm sembla una Mare de Deu resplandent de puresa en mitg d' un altar á les fosques.

Lo fullam dels arbres del carrer apareix com una faxina de brancám posada á sos peus, y la cortina que, penjant del sostre, li vé ran del cap, fa de dosser als seus cabells, qne son tan negres, tant, que en la foscor del quarto barrejantshi, 's perden.

Si jo fos un senyoret, la estimaría. Hi penso, y ben sovint, y quan hi penso 'm sento un tremolor dintre del cor, com si fos l' ánima què hi bategás, y desvariejo, despert y tot, sense que un mal pensament me faça enrogir les galtes.

Més d' un cop, boy treballant, se me 'n hi va 'l cervell, y 'm penso veurela, malaltona, ficada dins d' un llit tot plé de puntes y roba que fa olor, coxins ab randa y seda al capçal, y, á la paret una capelleta ab una Verge de plata, pastada á n' ella. Als peus del llit una llantia llança llum blava com si fos d' estrelles, quals raigs cauen damunt la carona de la malalta, besantli 'l caparró que, enmitg d' aquell nuvol de roba fina, sembla un querubí dels qui ronden á la Puríssima.

Veig lo pis encatifat: quan se camina, 'ls peus s' enfonzen com dins de cotó fluix y 'l trepitjar calla pera no despertar á la senyoreta. Jo la vetllo y soch sol ab ella; en un recó, estés damunt d' una cadiraça tova, hi ha un munt de coses que fan més aroma que l' incens, més que les roses. Son faldellins de tela fina, ab blondes y brodats, calcetes ab fistó, camises ab puntes y cintes de seda, com les que 's veuen als aparadors, tot net, tot blanch, tot tébi. Lo cor se me 'n hi va: m' hi acosto, recelós, y enfonzo 'l cap dins d' aquella roba que l' ha tocada á n' ella y que regala olor de flors y olor de dona, olor d' amor. M' agenollo, gayre be plorant, lo cor estret y tremolós de cames, po uch de despertar á la malalta ab lo frech-frech de la roba, ab lo meu alé...

Y soch jo 'l qui 's desperta. M' adono de la brusa, de la arpillera que tinch á les mans; del fardo que cuso; y 'l magatzém se riu de mí ab rialles que obren de bat á bat, com boques de gegants, los finestrals y la porta.

Llavors vinga fer feyna. Los nervis m' empenyen, agafo delit, treballo força, me canso, y, mitg rient y boy glatint, penso que no es pera mí l' amor vestit de seda fina. Be prou que la trobaré una bona noya, ab mocador de pita y vestidet d' indiana, qui m' estime com vos vareu estimar al pare, qui als meus fillets los faça tan feliços com vos á mí, ¿oy mare?

¿Blondes y prisats... y jo les mans tan rústigues?

¡Quan jo tinga un fillet!...

Vos la padrina y 'l pare d' ella 'l padrí, ¿eh? ¿qué me 'n dieu? Y cap á traure duros del Montepío, y á fer pansir lo mitxot, y ben alegre ¿oy? ben alegre, que vos be ho voldreu que 'm case. Bona noya, creyenta, y que m' estime, que m' estime molt, molt. ¡Si sabesseu quines ganes tinch de que m' estime una altra dona, de tenir, prop dels meus, uns ulls tafaners y joves ahont enmirallarme 'ls pensaments y endevinarnhi d' altros, de sentir prop dels meus llavis una veu dolça que cante cançons d' amor! Axó no es pas cap mal. Si vos morisseu ¿cóm ho faría jo sense tenir ningú á qui estimar, cap germanet, cap amich, sol com un bort? No, no vos morireu per ara, que haveu d' esser ávia, que haveu de tornar á fer de mare duhent lo meu noy á la professó, disfreçantlo, comprantli la mona, ensenyantli 'l *Parenostre*.

¡Lo meu fillet! Me li menjaré á les galtes, los petons vostros y 'ls de sa mare. Li ensenyaré á llegir y á escriure, jo, jo sol; y quan ne sápiga tan com son pare, cap á estudi á ferse axamplar lo cervell. Després á fer feyna, un bon ofici, menestral com jo y son avi. Fora fums del cap. Si hi té res que siga de sustancia be prou que s' ho traurá tot sol y 's fará carrer pel mitg dels altros. Jo li donaré escudella y carn de l' olla: si vol requisidets que se 'ls cerque. Si 'n fes un senyoret lo rey me 'l malmetría.

Quan lo veureu soldat, ab l' arma al coll, la rialleta als llavis, y ab ulls desvergonyits de xicot maco, fins li comportaréu mals vicis, ¡prou vos conech! Y 'm renyaréu á mí, que voldré fer lo pare sério, y n' estaré cofoy, com un babau! Y quan lo xicot surte del servey, quan siga tot un home, llavors ja 'm podré morir. Li dexaré mare y ávia pera herencia, ¡tot un tresor! Si no 'n está ergullós no es pas fill meu, no es pas net vostro.

¡Qué feliç! Morir sense haver passat vellesa, ab lo cor net, l' ánima sens mácula, y 'l nom honrat, sentir prop del meu llit lo vostro alé, 'l de tots tres, mare, dona, fill;—rebre vostros petons, ficarvos dins la boca mos darrers sospirs, sentirme tancar los ulls per vostres mans, y guaytarvos despres, ja sols ánima, desde llochs desconeguts, y demanar á Deu, qui als bons escolta, un reconet de Cel pera vos, per ella, per ell, pera tots quatre!

XIII. — PREMI OFERT
PER LO CARDENAL, ARQUEBISBE DE VALENCIA

L' ANTICRIST

Et vidi de mari bestiam ascendentem, habentem capita septem, et cornua decem, et super cornua ejus decem diademata, et super capita ejus nomina blasphemiae.
(Apocal. Cap. XIII, vers. 1.)

Vindrá quan sía l' hora. Primer vindrá la guerra,
després vindrá la pesta, més tart vindrá la fam.
—¡Ja ve!—dirán llavores; y abans de sa vinguda
al ventre de les mares ja 'ls fills hi plorarán.

Vindrá, vindrá la bestia. Son cos cobert d' escates
tindrá set caps de tigre, deu banyes com tallants:
portará deu corones, y sota les corones
de set grans flastomíes set noms s' hi llegirán.

Y los fills de la terra la menarán ab tálam
per pobles y masíes, per viles y ciutats,
y devant les set goles tothom hi durá ofrenes
y arreu fará miracles y tots l' adorarán.

En sos horribles ápats fará degollar hómens
y en dolls de sanch bullenta la bestia 's banyará,
fará estripar los ventres de mares y de vérgens
y en les entranyes tébies sos peus s' hi escalfarán.

Magnífiques matrones en grans ribells de plata
replens de carn humana li donarán menjar,
y en caps de mort pelosos donzelles totes nues,
mesclat ab sanch impura, lo vi li servirán.

Y la bestia borratxa, llançant brams de luxuria,
sos membres llefiscosos al sol ajaçará,
y 'ls pares y les mares sens por y sens vergonya
ses filles més hermoses li portarán al jaç.

Y al entorn de la bestia los hómens serán feres,
serán corrals los temples y estables los altars,
y per les taules brutes hi rodarán los cálzers,
y les creus estellades escalfarán la llar.

Los vells perderán l' esma xuclats per la impuresa,
coberts de ronya y lepra los noys se migrarán,
per un got de vi térbol s' esgorjarán los hómens
y se vendrán les dones per un bocí de pá.

Sentirán les orelles no més que renechs d' odi,
les mans ensangrentades no més palparán fanch,
los llavis babejosos no més dirán mentides
y 'ls ulls plens de feresa no més veurán maldats.

Y 'ls crims anirán sempre crexent sense mesura
y per los crims dels hómens lo món s' envellirá,
y amunt, en les altures, plorant de dol y pena,
set ángels en set llibres los crims hi comptarán.

Y ja haurá arribat l' hora. Portats per les ventades,
d' escorçons y llagostes s' omplenarán los camps;
sobre les flors resseqües hi sortirán espines
y 'ls arbres sense fulla may més reflorirán.

En l' aygua enmetzinada s' hi podrirán los pexos,
en l' ayre sense vida s' hi ofegarán les aus,
volcans y terratrémols reventarán la terra
y 'l cel tindrá pels hómens no més que trons y llamps.

Les cases serán tombes, los pobles cementiris;
los morts jaurán hont cayguen, ningú 'ls enterrará;
y á tots, vius y cadavres, se 'ls menjará la bestia
afamejada d' hómens que may l' afartarán.

Sobre 'ls axuts terroços s' hi haurá acabat la vida,
de la llevor humana ni rastre 'n quedará,
y en les buydors immenses hi nadarán dins l' ombra
estrelles mitg partides y sols esbocinats.

Y encar, encar la bestia bramant de fam y rabia
passejará entre runes sa horrible magestat.
y encar per clots y esquerdes, obertes les set goles,
hi cercará debades un os ó un troç de carn.

Llavores l' Etern Pare devallará á la terra
ab son Fill á la dreta, tot rodejat de sants;
ressonará en los ayres un cántich d' alegría
y tornará á la vida tothom qu' hi fou abans.

Llavores set arcángels ab flamejants espases
empaytant á la fera los caps li esquerdarán,
y la bestia espantada gitant set rius d' escuma
als peus del Etern Pare fará 'ls darrers badalls.

Y s' ohirá llavores lo só de set trompetes,
resplandirá en los núvols la Santa Trinitat,
demanarán los ángels perdó per tots los hómens
y lo darrer judici llavors començará.

XIV.—PREMI DEL ILM. SR. BISBE DE MENORCA

LA CONQUISTA DE MENORCA
PER ALFONS III

«Es poblada la illa de Menorca de bona gent, catalans, com negun lloch pot esser be poblat.

MVNTANER, cap. 172.

FONTS DE CONEXEMENT

OBRES ESTUDIADES

DEL SIGLE XIII

I.—Crónica del rey en Pere, per B. DESCLOT, cap. LXXIX y LXXX, edit. Buchon, p. 626.

DEL SIGLE XIV

II.—Crónica d' en Ramon MVNTANER, edic. de A. de Bofarull, capitol 171 y sig. p. 321.

DEL SIGLE XV

III.—Croniques de Hespanya per Pere Miquel CARBONELL, f. 106. v.

DEL SIGLE XVI

IV.—Jerónimo ZVRITA: Anales de Aragon.—Libro IV. Capítulo 81.

DEL SIGLE XVII

V.—DAMETOMUT: Historia del reyno Baleárico. 1841, tos. II y III, página 512 y 1126.

VI.—FELIV de la Peña: Anales de Cataluña. Barcelona 1708, t.º II, página 109.

DEL SIGLE XIX

VII.—RAMIS (Juan).—La Alonsiada, poema.—Mahón. Serrá, 1818, Notas, al fi.

VIII.—BALAGUER: Historia de Cataluña. Edició última: Obres comcomplertes, t.º II.

IX.—OLEO.—Historia de Menorca. Ciudadela. Fábregas. 1875,-2 vols.

X.—BOFARULL (Ant. de): Historia crítica de Cataluña, t.º III, plana 558. Barcelona, 1876.

XI.—RIUDAVETS: Historia de Menorca. 3 vol. Mahón. Fabregas, 1885, p. 846 y sigs.

XII.—QUADRADO y PIFERRER: España. Las islas Baleares. Barcelona, Cortezo, 1885, p. 1198.

XIII.—CAMPANER (Álvaro): Bosquejo histórico de la dominacion islamita en las islas Baleares. Palma, 1888, p. 202.

XIV.—CODERA: Boletin de la Academia de la Historia, tomo XVI, página 473.

XV.—LECOY DE LA MARCHE: Les relations politiques de la France avéc le royaume de Majorque. 2 vols. Paris, 1892, vol. I, pags. 74 et suivs.

AA. ÁRABES

XVI.—Marrecoxí.
—Aben-Aljathib.
—Aben-Alabbar.
—Aben-Jaldún.
} Publicats per Codera y Campaner.

VXII.—MAS LATRIE: Traités de paix, pág. 182.

XVIII.—NAVARRETE: Disertacion etc. pags. 172 á 174.

ITINERARI D' ALFONS III, EN L' ANY 1286

ANY 1286

12 Abril.—Pasquas á Çaragoça.
20 Maig.— . . . . . Çaragoça.
Juny.
1 Juliol. Barcelona.

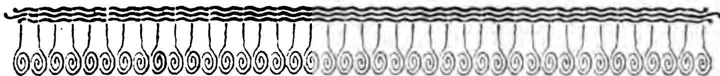
Agost. Barcelona.
11 Setemb. Valencia.
18 Octubre.- Corts á Hosca.
2 Novembre. —Aparells á Tarragona.
22 Nov. . . . —Sortida de Salou.
2 Decembre. —Arribada á Mallorca.
22 Dec. á Mallorca.
25 Dec. á Mallorca.
29 Dec. Temporal. VIATGE. ANADÀ.
30 Dec.—De derribada entrats en lo Porto Petro. (Mallorca).
5 Janer.—Ancorats en lo Port de Mahó. (Menorca).
17 Janer.—Batalla ab los moros.
21 Janer. –Rendeix lo Castell de Santa Agata.
31 Jan. Ciutadella.
2 Febrer.—A Ciutadella segons la tradició.
8 Feb. A Menorca.
11 Feb. A Menorca.
1 Març. — A Ciutadella.

VIATGE. RETORN.

15 Març. — A Gerona.
20 Març. — A Barcelona.

ANY 1287. AD. INCARN.

29 Març. — A Barcelona.

«LA CONQUISTA DE MENORCA
feta per lo Rey Alfons III d' Aragó.»

LETRA TRAMESA PER L' AUTOR AL MOLT REVERENT E VIRTUOS DOCTOR, DON JACME COMES, BISBE DE MENORCA

Molt reverent senyor: Entes havem que vos desitjats fer escorcollar les historias e croniques, per traure e saber la veritat sobre lo feyt de la presa de Menorcha, illa de les Balears, venturosament desliurada de mans de sarrahins per n' Amfos lo bon rey d' Arago, qui la restituhi a la fe catholica, e poblala de catalanes gents.

Plague a nos tal nova, e tot seguit metem mans a la tasca, car lo temps era curt, e la feyna longa; e ara que finida es, plaunos fortment haverla empresa, no tant per amor a la joya, com per lo dolç plaher de foragitar del temple de la historia les errors fins aci admeses y sobre tot per lo guasardo de restaurar la auctoritat e fama de aquell immortal coronista del casal d' Arago, del prou en Ramon MVNTANER, fins ara tingut poch menys que per falsari, o fautor de novelles, per escriptors esquitarells e poch madurs de aquesta centuria, mes amichs de fer porgueras que de moldre gra.

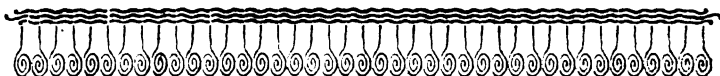
Car no es rahonable ne justa cosa, tenir per hom mentider a un testimoni de vista com ho fo en Muntaner, qui assisti a dita empresa, segons ell mateix declara e manifesta en son libre parlant del feyt de Menorca. Enganyarse pora en los altres feyts que ell recompta en sa Cronica; pora confondre ab quin temps s' esdevengueren; pora no dirnos quant fora covinent cosa saber avuy dia; mas de tot aço no cal deduhir que no es veridich ço que 'ns diu l' honrat cronista en lo que pertany als feyts y lochs que ell viu, e hon se troba. E aço es veritat palesa e manifesta,

quan esplica la presa de Menorca, com veura lo legidor. Car neguns dels feyts esplicats se han trobat esser mentida, ans be donenli raho complida los auctors sarrahins qui d' aytals feyts parlaren, e res han descubert los moderns que contradiga tal historia de la conquista de Menorca, e fins assegurarse pot que la cronica d' en Ramon Muntaner al parlar de tal feyt es la font mes vera e segura que pot trobar hom. Per ço la havem seguida, interpolant, ça e la, molts de troços de sa relacio. E qui vulla desmenuçar mes, vage a les Notes qui son a la fi de aquest treball.

I

Devets saber que en los primers dies del mes de Setembre del any M. CC. LXXXVI. (1286), que era lo sisen mes, car lavores comptava hom *ad Incarnationem* e l' any començava lo dia de la Anunciacio e finia lo dia xxiiij (24) de Març, hague ardit lo senyor rey d'Arago n'Amfos III, que son avoncle en Jacme, rey que fo de Mallorca, e era de Montpesler, aparellave una armada per recobrar son regne que tolt li havia un any feya son nebot. E dix que aço tramava, ab la ajuda del rey Felip de França de qui era gran amich, segons s'era vist. E deyes tambe que l' Almoxarif de Menorca Haçam-ben-Çaid, estava concertat ab abdos, e que les galees armades s' hostajarien e refrescarien en los ports de la illa de Menorca, e que desde lla recuperaria les illes de Malorca e Iviça que tenia lo d' Arago o 'l que menys damnificaria les costes de Catalunya e marines pertanyents al rey n' Amfos. **Zurita.**

E quan aço sabe, se 'n maravella molt lo rey d' Arago, e sobre tot de la desleyaltat e felonia que li volia fer Haçam-ben-Çaid, de qui era son senyor natural, car jurat ho havia dues vegades son pare Abu-Osman-Çaid, ço es en 1231 e poch abans de morir en 1275, car l' havia feyt arrayz de Menorca l' alt en Jacme. E per ço era, que tots anys per Sant Johan de Juny pagaven lur trebut de vaques e forment e formatges als reys d' Arago. E s' enuja e fonch irat lo senyor rey qui jura pendreli aquella illa de Menorca, e a ell, e a son llinatge e a sos sotsmesos ferlos a tots esclaus. E encontinent feuli escriure una letra de *deseximent,* segons alavors era costuma abans de moure guerra, e en ella deyali, que en mal hora lo havien consellat, e que errat havia contra ell emparant sos enemichs e dantlos hostatge, e que per ço tenial per indigne de sa amistat e gitavel desd' ara per a sempre de son amor. Fonch segellada e closa aquexa letra ab lo segell reyal en la ciutat de Valencia a onze de Setembre e tramesa a Menorca per un missatger del senyor rey. **Campaner. — Muntaner. — Bofarull.**

«LA CONQUISTA DE MENORCA
feta per lo Rey Alfons III d' Aragó.»

LETRA TRAMESA PER L' AUTOR AL MOLT REVERENT E VIRTUOS DOCTOR, DON JACME COMES, BISBE DE MENORCA

Molt reverent senyor: Entes havem que vos desitjats fer escorcollar les histories e croniques, per traure e saber la veritat sobre lo feyt de la presa de Menorcha, illa de les Balears, venturosament desliurada de mans de sarrahins per n' Amfos lo bon rey d' Arago, qui la restituhi a la fe catholica, e poblala de catalanes gents.

Plague a nos tal nova, e tot seguit metem mans a la tasca, car lo temps era curt, e la feyna longa; e ara que finida es, plaunos fortment haverla empresa, no tant per amor a la joya, com per lo dolç plaher de foragitar del temple de la historia les errors fins aci admeses y sobre tot per lo guasardo de restaurar la auctoritat e fama de aquell immortal coronista del casal d' Arago, del prou en Ramon MVNTANER, fins ara tingut poch menys que per falsari, o fautor de novelles, per escriptors esquitarells e poch madurs de aquesta centuria, mes amichs de fer porgueras que de moldre gra.

Car no es rahonable ne justa cosa, tenir per hom mentider a un testimoni de vista com ho fo en Muntaner, qui assisti a dita empresa, segons ell mateix declara e manifesta en son libre parlant del feyt de Menorca. Enganyarse pora en los altres feyts que ell recompta en sa Cronica; pora confondre ab quin temps s' esdevengueren; pora no dirnos quant fora covinent cosa saber avuy dia; mas de tot aço no cal deduhir que no es veridich ço que 'ns diu l' honrat cronista en lo que pertany als feyts y lochs que ell viu, e hon se troba. E aço es veritat palesa e manifesta,

quan esplica la presa de Menorca, com veura lo legidor. Car neguns dels feyts esplicats se han trobat esser mentida, ans be donenli raho complida los auctors sarrahins qui d' aytals feyts parlaren, e res han descubert los moderns que contradiga tal historia de la conquista de Menorca, e fins assegurarse pot que la cronica d' en Ramon Muntaner al parlar de tal feyt es la font mes vera e segura que pot trobar hom. Per ço la havem seguida, interpolant, ça e la, molts de troços de sa relacio. E qui vulla desmenuçar mes, vage a les Notes qui son a la fi de aquest treball.

I

Devets saber que en los primers dies del mes de Setembre del any M. CC. LXXXVI. (1286), que era lo sisen mes, car lavores comptava hom *ad Incarnationem* e l' any començava lo dia de la Anunciacio e finia lo dia xxiiij (24) de Març, hague ardit lo senyor rey d'Arago n'Amfos III, que son avoncle en Jacme, rey que fo de Mallorca, e era de Montpesler, aparellave una armada per recobrar son regne que tolt li havia un any feya son nebot. E dix que aço tramava, ab la ajuda del rey Felip de França de qui era gran amich, segons s'era vist. E deyes tambe que l' Almoxarif de Menorca Haçam-ben-Çaid, estava concertat ab abdos, e que les galees armades s' hostajarien e refrescarien en los ports de la illa de Menorca, e que desde lla recuperaria les illes de Malorca e Iviça que tenia lo d' Arago o 'l que menys damnificaria les costes de Catalunya e marines pertanyents al rey n' Amfos. **Zurita.**

E quan aço sabe, se 'n maravella molt lo rey d' Arago, e sobre tot de la desleyaltat e felonia que li volia fer Haçam-ben-Çaid, de qui era son senyor natural, car jurat ho havia dues vegades son pare Abu-Osman-Çaid, ço es en 1231 e poch abans de morir en 1275, car l' havia feyt arrayz de Menorca l' alt en Jacme. E per ço era, que tots anys per Sant Johan de Juny pagaven lur trebut de vaques e forment e formatges als reys d' Arago. E s' enuja e fonch irat lo senyor rey qui jura pendreli aquella illa de Menorca, e a ell, e a son llinatge e a sos sotsmesos ferlos a tots esclaus. E encontinent feuli escriure una letra de *deseximent,* segons alavors era costuma abans de moure guerra, e en ella deyali, que en mal hora lo havien consellat, e que errat havia contra ell emparant sos enemichs e dantlos hostatge, e que per ço tenial per indigne de sa amistat e gitavel desd' ara per a sempre de son amor. Fonch segellada e closa aquexa letra ab lo segell reyal en la ciutat de Valencia a onze de Setembre e tramesa a Menorca per un missatger del senyor rey. **Campaner.—Muntaner.—Bofarull.**

Quan lo Moxarif recebe la letra, trenca lo segell reyal e fo legida per sos ulls, car devets saber que 'l dit arrayz Açam-ben-Çaid, era hom molt sabut en la ley de Mafumet, e era trobador, e escrivia moltes fayçons de letra, E seguidament crida a concili en la vila de Ciutadella ahon habitava, a tots los prohoms de la yla, per veure que farien, car ell, si be era sabi, havia cor indecis e poch ferm per governar. E sos prohoms concellarenli que pus era injusta la amenaça no hagues paor al leo de Barcelona, e axi ho trames a dir al senyor rey fentli molt freda resposta. Mentres tant prengue a sou soldats a peu e a cavall de altres reyalmes amichs de Berberia, per la defensio de sa illa contra les hosts del senyor rey d' Arago. **Codera. — Muntaner.**

Nostre rey en fo fort content de aytal resposta, car axi ab la presa de Menorca tendrien Arago e Sicilia un port de refugi a mitjan cami entre abdos reyalmes. Vos parl del port de Maho que era a les hores com la clau de la mar latina, senyoretjada per los nostres almirayls. E ara era freturos mes que may, pus los germans de abdos sobredits reyalmes n' Amfos e en Jacme, havien fermada nova aliança contra 'l frances. De si era o no bon port lo de Maho vos ho dirien les galees comandades per en Roger de Lluria qui l' yvern passat e altres s' hi havien redossat per fortuna de mar. **Muntaner.**

Si tot aço no vos sembla prou pera sentenciar aytal proces ab les armes, devets saber que encara quedava en lo cor del senyor rey un greuge vell que venjar que lo mateix Moxarif Açam-ben-Çaid havia feyt a son pare, l' alt en Pere, ara anava per quatre anys.

Retraure vos vull aquella fellonia e malvestat, perque vejats com la casa d' Arago havia haguda sobrada paciencia contra aquella infeel e desleyal morisma. Aço nos recompten en B. Desclot e en Ramon Muntaner en ses Croniques, e entre abdues, contarvos ho he per la d' en Muntaner.

Devets saber que lo rey volia anar ab sa armada presta, a pendre la ciutat e regne de Constantina, qui es en Africa prop d' Alcoyl, ab la ajuda de un sarrahi principal dit Bugron, e tots s' eren apareylats per recullirse en les naus, e nuyl hom, sino lo senyor rey en Pere, pare d' aquest rey n' Amfos, era tan solament qui ho sabia, car sino l' empresa haguera anat a mal viatge. E dix en Mvntaner:

«Faeren vela tuyt de Port Fangos, per anar en llur bo viatge, en lo »mes de mayg de l' any de la incarnacio de Nostre Senyor ver Deus »Jesu Christ 1282.—E com hagren feyta vela, foren mes de cent cin»quanta veles entre unes e altres. E com foren entro a vint milles en »mar, ab un leny armat l' almirall en Jacme Pera ana a cascuna nau e »leny, galea, terida, barca, e a cascun patro ell dona un albara segellat »ab lo segell del senyor rey, clos e tancat ab lo dit segell. E mana a cas»cun patro, que faes la via del port de Maho, que es en la illa de Menor»cha, e que en lo dit port entrassen tuyt e lla refrescassen; e que com

»fossen fora del port de Maho deu milles en mar, que cascu obris l' al»bara, e no abans, en pena de la persona. E com l' haguessen obert, »que faessen la via que 'ls manava lo senyor rey en lo dit albara. E »axi 's feu, com l' almirall mana. (Capit. L.)»

»E tuyt entraren al port de Maho e lla refrescaren. Si que 'l Moxerif »de Menorqua vench al senyor rey e dixli: —Senyor, ¿que volets ne ma»nats que yo faça? que si vos venits a pendre la illa, yo som apparellat »de complir ço que vos manets.—E lo senyor rey respos al Moxerif.— »No us duptets de res; que nos no venim per fer enug ne pesar, a vos »ne a la illa: e d' aço estats segur.—E lo Moxerif llevas, e besa li lo peu, »e feuli moltes gracies, e tantost trames tant de refrescament al senyor »rey e a tot l' estol, que seria molt fort de comptar: que de tanta d'abun»dancia los trames de tots refrescaments que a mes de vuyt jorns los »basta. Empero feu una gran malvestat, que aquella nuyt hach una bar»ca armada de sarrahins, e tramesla a Bugia, e per tota la costera, que'ls »feu a saber, que 'l senyor rey, ab tot son estol era al port de Maho e »que creya yria a Bugia, e que 's guardassen... (Capit. LI.)

»Com lo senyor rey hach refrescada la sua gent, ell parti de Maho, e »com ells foren deu milles en mar, cascu obri son albara, e tuyt hagren »manament dins los albarans, que fessen la via del port d' Alcoyll, e »com foren a la vila d' Alcoyll, prengueren terra. E aquells d' Alcoyll »pensaren de fugir, axi que pochs ni conseguiren. Empero aqui avala»ren los cavalls, e axi tothom entra...» (1)

Vejats, donchs, com per causa de la deslleyaltat comesa per lo Moxarif de Menorca, se feu mal be la empresa de Constantina e d' Alcoll, e raho n' havia lo senyor rey de volerla venjar, mes ja que no ho posque fer lo rey en Pere car la mort lo tragué prest d' aquesta vida, tocavali ferho ara a son fill lo rey n' Amfos.

Convenia ademes la empresa de Menorca per aquietar lo comte de Urgell y lo vescomte de Cardona, qui havien ja meses ses companyes en peu de guerra, e s' anaven a embestir; no tant per un pleyt de fites entre lurs estats, que havien entre si, com per odi de sanch entre lurs llinatges. E si aquest foch de Catalunya no era prou, lla dins en Arago los richs homens de la Unio perillaven moure guerra al mateix rey, car rebelles eren a la auctoritat real, e voliense aficar fins dins les cambres del palau del senyor rey, e en lur regiment e no paraven de ferli sermons e irreverencies. **Zurita.**

Per ço lo senyor rey feu a semblança de lo que sos antecessors quan menaçava en lurs estats la guerra civil. Que lo bon rey n' Amfos, encara que jove e fadri, era sabi e entenent e molt piados. E aço mostra ab llarguea los pochs anys que regna en Arago, Catalunya e Mallorca.

E ara vull tornarvos a parlar de lo que feu lo senyor rey apres que

(1) Pags. 93, 94, 95.

lo missatge que ell trames al Moxerif de Menorca hach pres comiat de Assam-ben-Çaid, e torna a Barcelona ab la resposta per lo senyor rey.

Des que lo missatge fo tornat ab la resposta que li 'n feya l' arrayz de Menorca, ja no hague en cor lo rey Amfos altra cosa que appareyllarse pera portar á bon terme aqnella empresa. «E tantost ell trames sos missatgers a son frare, lo senyor rey de Sicilia que li trametes l' almirall (Roger de Lluria) ab XL galees armades: e feu li a saber com les volia per lo dit viatge de Menorca. E axi trames cartes al almirall, que pensas d' anantar, e de venir tost ab les galees a Barcelona. E axi com lo senyor rey d' Arago ho hach trames a dir a son frare, lo senyor rey de Sicilia, e al almirall, axi 's compli: si que l' almirall arma les XL galees, e venchsen a Barcelona. E fo hi en la festa de Tots Sants.»

Muntaner.

E devets saber ademes, que trobantse lo senyor rey en Osca ahon havia ajustades corts per amansar los richs-homs de La Unio, cobetjant traurels de la testa, los avols pensaments que havien contra lur senyor natural, manals que fossen apparellats per acompanyar l' estandart reyal, e prests pera partir lo darrer dia de Uytubri prop vinent al port de Salou. E atressi feu ab molts barons e cavallers de Catalunya, e ab moltes viles e ciutats del reyalme d' Arago.

E axi com ho mana lo rey axi 's compli. En lo susdit port de Salou comparegueren per la diada de Tots Sants, l' almirall de Sicilia en Roger de Lluria, e altres dos catalans en Ramon Marquet e en Berenguer Mayol, e molts richs homens, barons, cavallers e homens de paratge, entre 'ls quals queda la memoria dels que seguexen: **Muntaner.**

En Guillem d' Anglesola.
En Pere Cornel.
En Ramon Folch Vescompte de Cardona.
En Berenguer d' Entença.
En Jacme Perez, frare del senyor rey.
En Sanxo d' Antillon.
Lo Comanador de Montalban Ruy Eximen de Luna. **Zurita.**
En Guillem de Fluvia.
En Jacme de Mompassat.
En Francesch de Requesens.
En Romeu de Gurb.
En Ramon de Puig-Pardines.
En Jacme Alemany.
En Bertran de Castellet.
En Pons de Granyena.
Lo Vescomte de Cabrera.
Lo Vescomte de Bas.
En Ramon de Cervera.
En Ramon d' Anglesola.

En Ramon de Moncada.
En Guerau de Cabrera.
En Arnau de Corsavi.
En Gasto de Peratallada.
En Galceran de Cruilles.
En Hug de Sarria.
En G.º Ramon de Jossa.
En Bernat de Monpao.
En Gisbert de Alquer.
En Guillem de Bell-lloch.
En Ramon Artal.
En Maymo de Castell-Auli.
En Guillem de Castell-Auli.
En Ferrer de Vilafranca.
En Bernat de Subirats.
En Ramon de Gallines.
En Arnau de Artesa.
En Guillem de Soler.
En Pons de Estallar.
En Ramon Jutge de Castellmir. **Feliu.**
En Ramon Almenara, y molts altres de que no 'n havem memoria.

»E troba lo senyor rey quant hach aparellada la cavalleria que ab ell devia passar, e l' almugaveria, que foren be, de bona gent cinchcents cavallers ab cavalls armats, e be XXX milia almugavers.» E dementres arribaven les gents, reculliense en les naus e galees. E dura l' embarcament fins al dia de Sancta Cecilia, qui es a xxij de Noembre, e a semblauça de son avi l' alt en Jacme lo rey fou lo darrer qui 's reculli en sa galea, e ab la gracia de Deu partirensen cap a Mallorca.

Muntaner.—Zurita.

Hom diu que lo senyor rey havia ordenat tot lo convinent e necessari per a dita empresa quan mes peu en sa galea. E havia fet capita o lloch-tinent seu per les companyes de peu e de cavall a un dels pus nobles e agoserats richs-homens d' Arago, en Pere Corneyl, per ço que havia estat un dels mes desapoderats de la Unio, qui mes havia contrastat la volentat reyal a les sobredites corts d' Hosca. Ab consell de sos barons anomena e senyala a dos de sos cavallers, un aragones e l' altra catala qui metessen en pau e concordia los pleyts de la host. Per compte dels d' Arago nomena lo rey a Garçi Carçes de Arazuri, e per los nostres n' Acart dez Mur. **Zurita.—Bofarull.**

E ara veurets los capitols que a so de trompeta mana cridar lo senyor rey a tots los de la host:

«Ordena lo senyor rey ab volentat dels richs homens et dels bon homens de sa host que dos cauaillers sian alguatçirs de sa host ço es a saber: en Garçia Garçes Darazur e Aycart de Mur.

Los quals amduy ensemps e cadau per si fessen tot ço que affe auran en pendre homens e en tenir dret e en seguir ço que deval es escrit, en tots los homens de la host del senyor rey, exceptats los homens de la armada, que d' aquels no sen trameten sino en aytant que sils troben en malefici o en baraila que fossen preses per els e liurats an Raymundo Marquet e an Berenguer Mayol.

E si eren de les galees quen Pere Garçes amena de Sicilia que fossen liurats al dit en Pere Garçes.

E de tots aquests homens qui delenquissen fos feit segons so que daual sen segueix dels altres.

Primerament vol lo senyór rey e ordena ab volentat de sos barons, que tot hom que matara altre que muyra e quel matador sia mes dejus lo mort.

Item qui nafrara altre que perda lo puny.

Item qui traura colteil o espaha per ferir a negu ne aremira lança ne dart ne pedra per ferir a negu que perdal cauail e les armes e qualque arnes aia, e quel senyor rey daquel cauail e armes e arnes fassa a sa guisa e que aquel isca de merçe de 'l senyor rey.

Item qui moura baraïlla: si es caualler ho qui men cauall e armes, que perdal cauall e les armes e isca de casa del senyor rey: si sera escuder de peu que perda aquel arnes que aia e que perda la merçe del senyor rey: si sera hom que no sia de paratge que prena .xx. açots e sia partit de la host del senyor rey.

Item si en baraïlla neguna es cridat per nul hom Arago ho Catalunya ho nom de negun baro que qualque sia que aquella paraula hagues dita que muyra sens tot reanement.

Item que per neguna baraila que sia entre neguns a neguna part que negun hom nos prena a armes ne isca de sa posada ne de sa tenda e si ho feya que perdes la ratio d' un mes.

Item que nul hom no port armes per vila ne per ost e si ho fa que les perda e que sien del acusador.

Item que si negun matador se recullira en casa de negun rich hom ho de cauailler ho en sa tenda que sia ali pres e aturat per aquell rich hom ho cauailler e liurat als alguatçirs e aquels alguatçirs pres len puguen traure per si sens embarch de negun.

Item que tot hom qui menara cauall e armes, jugara a negun joch, exceptat a joch de taules e de scachs e de balestra, que perda lo cauall e les armes e la ratio.

E tot hom de peu ni hom de mar si en terra juga qui jugara sino a aquells III jochs demunt dits que perda lo puny.

Item manam que nul hom de rich hom ne daltra no gos pendre de negu pailla, ne lenya ne altres coses robar, e siu feya que perda les oreles.

Encara manam mes que posada no sia presa per rich hom ni per al-

tre en vila ni en ost sino per nostres alguaçirs, e si nuil hom presa la hauia quels alguazirs la li puxen tolt e que la donen a altre.

E si negu contra asso venia que perda la ratio d' un mes.

Encara mes que si negun aragones ha clam de catala que vaya al alguazir dels catalans e que ell lin fassa dret, escoltades les coses demunt dites a fur e a custum d' Arago.

E aquestes coses s' entenen ab homens de la mar e de la terra que si catala ha clam d' aragones que sen vaya al alguazir dels aragoneses, e si aragones ha clam de catala que sen vaya al alguazir dels catalans.

E manam e pregam e uolem als richs homens catalans e aragoneses e als altros richs homens que els que juren a tenir e a obseruar totes les damunt dites coses.» (1)

E diuse que desembarca en la part de la tramuntana del Port de Maho e quan lo moxarif vae que 'l poder del senyor rey crexia desempara aquella costa de tremuntana, e anassen vers lo castell de Mahona (Maho) qui es a la part de Mitgjorn, e aqui ajunta tot son poder que per tota la llarga boca del port de Maho, tenia escampat per fer mal be lo desembarch a la popa de les galeres. E ja us he dit que Abu-Açam-ben-Çaid se havia be apareylat de defendre ab molt gran secors que de les parts de Barberia li era vingut. E quasi tots los homens armats que havia presos a sou eren turchs, gent crudel e valenta qui a l' embestida era com a fiblo e al fugir prompta com a nigulat de llagosta.

Carbonell.— Muntaner.

Aplegada que hach la Moxarif tota la sua gent, devallassen, batalla arrengada e bandera tesa, vers un bell pla qui es prop del castell de Mahona, dit avuy lo pla del Verger, E fins alla avança la nostra almugaveria. E lo senyor rey mana ferir ordonadament a tots los seus, e hom diu que la batalla que alla se segui fo tan crudel que de lavors ença diuse a un Puig que hi ha lla prop, lo Puig del Degollador, tants foren los moros que hi moriren. E com los de la host del senyor rey no havien arribats tots, los nostres tengueren molt que fer. E les croniques arabigues recompten, e tambe la tradicio, que en un punt corregueren perill los d' Arago, e que al rey, qui fo forçat devant tant gros perill, d' entrar en batalla, se degue la victoria. E axi ho recompta en Muntaner: «E la batalla fo axi cruel, diu, que tuyt havien assats que fer; mas lo senyor rey, qui era dels millors cavallers del mon, brocava ça e lla, e no li escapava cavaller a qui ell pogues ferir colp, si que totes ses armes hi rompe, salvant la maça, de que feya tant, que nul hom li gosava estar devant. E axi, ab la gracia de Deus, e per la sua proesa, e de les sues gents, ell vence la batalla, si que lo moxarif fugi, e messe al castell (de Sant Agayz, qui es terra endins) entro ab dos cents (2) de sos parents, e los altres muriren tuyt.» **Muntaner.—Codera. - Muntaner.**

(1) Arxiu de la Corona d' Aragó, Registre 70, fol. 21 v.° y 25.
(2) XX diuen les edicions de Muntaner, mas foren CC, per lo que apres se dira.

La tradició recompta que aquesta batalla s' esdevengue lo dia de sant Antoni de Vianes, e que ab la intercessio de aquest sant e del benaventurat Sant Jordi, patro de la cavalleria catalana, se guanya la batalla, mas tot aço yo pos en dupte, perque lo rey en Pere del Punyalet fo qui aquesta devocio de S. Jordi arrela dins son reyalme, e no abans com molts creuen. **Carbonell.**

Si verament hague loch lo dia de disset de Janer aquesta batalla, lo senyor rey feu refrescar ses gents, leva lo camp e camina terra a dins quatre dies, e mes assetja lo castell ahon s[illegible] havia refugiat l' arrays ab sos parents, e quant aquest se vae perdut, tramés al camp del senyor rey dos missatgers clamantli merce. E aço feya Açam[illegible]n-ben-Çaid, perque havia rebuts molts correus de la costa de llevant e mitjorn de Menorca, dientli que havia vistes passar tres naus, qui set, qui vint, [illegible] e era tot l' estol qui anava arribant. Endemes havien mort en la batalla los millors homens d' armes de la illa, e de los sarrahins s' era apoderada tal paor que fuits s' eren tots, homens, dones e infants, fins a l' altra costera de la ylla, axi que lo senyor rey trobava les alqueries e rafals abandonats, [illegible]e bestiar, tuyt a sa merce. Lo castell matex de Sant Agayz no poria soportar lonchs dies lo setge car no havia bastiments, ni viandes, ni aygua que beure, car temps feya que servia mes que de fortalesa de fabrica de paper, axi que tots los aljups plens eren de pedaços e draps vells per fabricar dit paper. (1) **Muntaner.**

Per lo cami trobaren vents contraris e si be hi hague vaxells que arribaren a lo port de la ciutat de Mallorca lo segon dia de Desembre, no s'hic trobaren tots aplegats «fins XV jorns abans de Nadal.» E los pobladors e ciutadans de la ciutat de Mallorques alegrarense de la venguda del rey n' Amfos e aqui s' estech, en lo palau moresch de la Almudayna fins passades les festes de Nadal, car abans no pogren partirse per fretura de bon temps, e fret, e fortuna en la mar. E tuyts homens de la illa maravellavense fortament com lo senyor rey no hagues esperat la primavera entrant per aytal empresa, car havien temor que les ones engolissen moltes naus, mentres que per primavera abonança lo mar, e minva lo fret. «E axi ell yverna tant fortment aquel any, que james hom no viu tan fort yvern, e de vents e de pluges, e de grops. Que us dire? que tant fort yvern feya, que bastara que fos hom en la mar de la Tana (Mar de Azof.) que galiots hi havía, que de fret perderen los caps dels dits.

»E comptar vos he un bell exempli e miracle que s' esdevench per aquest mal temps LO QUAL YO VIU, e tot hom comunalment: e aquest vos vull recomptar, per ço que cascu se guart de la ira de Deus.» **Muntaner.**

E quan la festa de Nadal hach tenguda en la ciutat de Mallorca,

(1) Esta treta aquesta noticia del Registre 70, fol. 42. Arx. de la C. d' Aragó.

feu recullir tot hom, e feu la via de Menorca. E com l' estol fo entro vint milles en mar apres la illa de Menorca una gran fortuna acullilo, axi que li parti tot l'estol. E unes naus redossarense en Cabrera e altres en Porto Petro, e altres al cap de la Pera e al Port de Campos per causa del mal temps, e la galea reyal pres abrich a Porto Petro qui es a la marina de Santany. E per la derribada de les naus hom dix que devia esser una mastralada lo vent furios qui esbargi l' estol. E aquest vent sovinteja e senyoretja molt d' yvern en les yles Balears.

Muntaner.—Carbonell.—Bofarull.

E la fi la vespra d' Aparici (5 Janer) entra lo senyor rey al port de Maho solament ab vint galees. E alla pres terra. «E lo senyor rey estava ab les galees, escala per terra, a la illa dels Cunills» qui es al mitg del dessus nomenat port avuy anomenada la illa del Rey. **Bofarull.—Muntaner.**

Los auctors alarbs recompten que les galees nostres estaven mancades d' aygua e que per fer ayguada saltaren a terra quiscuns mariners, e digueren a los sarrahins qui lla eren gordant la costa, que ells eren mercaders, e apres que hagueren fet ayguda tragueren lurs armes e se meteren en defensa de la dita font, e de la encontrada hon havien desembarcat. E aquesta font de aygua bona a beure creu yo qui ço escrich, que es la font dita Boyera car abans d' haverhi la lo casteil que ara hic ha, qui es dit de la Mola, havia gran fama entre mariners e nautxers, qui si passaven la prop hi venien a fer ayguada. E no hi ha millor loc per fer ayguada naus en tot Menorcha con alla. E ademes perque se troba dita font a redos de tramuntana qui alavores imperava. **Campaner.**

La set que degueren patir los almugavers deu esser cosa certa car recompta ho la tradicio, e parla de un miracle semblant al de Moyses, quan cavant troba aygua al tercer colp de cavech lo senyor rey.

Carbonell.

«E la fortuna aquella dura be vuyt jorns, que hanch nul hom dels seus no hi poch atendre; e puix abonanças lo temps e ades venia al port de Maho qui dues galees, qui tres naus; axi que tuyt hi atenien axi com podien.» **Muntaner.**

Mentres arribaven les naus que lo vent mestral havia esbargides en lo canal, lo senyor rey havia presa terra a una illa dita a les hores dels Cunills, e ara del Rey o del Hospital, ab los prohoms de son consell, e al voltant ben amarrades ab fortes gumenes en los norays de dita illa les galees e naus ab les escales a terra. **Muntaner.**

Passaven dies e mes dies, fins a vuyt jorns, e l' estol no acabava may d arribar, e les galees soferien gran desayre ab la fortuna, e resolgues lo senyor rey a desembarcar e posar en terra los dos cents cavalls armats que arribats havien, e l' almugaveria tota. E los richs homens del consell reyal procuraren destorbarho e atressi l' almirall Roger de Lluria. E lo rey s' espera fins que hague lla quatrecents cavalls armats, e no volch esperar pus gent, e axi com volia lo senyor rey fo fet, contra

lo parer de los de son consell, qui volien atenyer tots los cavallers de la armada. **Muntaner.**

E quan io moxarif se vae tan desamparat e comparas ab lo gran poder que havia lo senyor rey,[1] «li trames sos missatgers e pregal, que fos de gracia e merçe sua, que ab ell, e CC (doscents) de sos parents qui ab ell eren, ab llurs mullers e infants, que 'ls ne lexas anar en Barbaria, solament ab llurs vestidures e ab vianda entro lla, e ell li retria lo castell de Mahona e la villa de Ciutadella. E lo senyor rey, per ço que la illa pogues haver sens altre embarch, atorga ho.» **Muntaner.**

Mes ara vull que vejats com se posqueren salvar los altres sarrahins, e sapiats ço que demana lo senyor rey al moxarif, e lo que aquest li concedi pera salvar sos parents, e tambe la ossa de son pare que sen volch emportar ab si, car era bon fill com pochs.

Aquests son los pactes concordats abans de retres lo castell de Sant Agayz lo dia vint e un de Jener del ayn de l' Incarnatio 1286.

«Sapien tots que per rao de desafiaments que 'l molt alt senyor n' Amfos per la gracia de Deu Rey d' Arago etc. havia fets al arrayz de Menorcha, lo senyor Rey vench pendre terra en aquela ylla de Menorcha, e la gent d' aquella ylla recolirense al Castel. E com lo senyor rey demunt dit fos *vengut* prop aquel castel per asetiar, fos parlada avinensa entre 'l senyor rey damunt dit e l' arrayz en aquesta forma, ço es a saber:

a)—Que 'l arrayz liurara a dos e dara al senyor Rey damunt dit lo castel d' aquela yla apelat Sent Agayz, e li derenclira la ylla.

b)—Item, que aquel Arrayz dara al senyor Rey e li fara dar per cascuna cabeza (sic) de moro o de mora de qualque edat sia .vij. (7) dobla e miya, e que de tot aur e argent e perles quels moros hajen pusquen pagar la dita quantitat de dobles. E tot l'als (lo romanent) que'ls serrayns hajen en castell ne en la ylla que sia tot del senyor Rey exceptades les vestidures, e aço que hauran obs a jaer.

c) —E aquelles persones que pagar no poran les demunt dites dobles romanguen en la dita illa de Menorca, a messio de les que hajen pagades. E si dins .vj. (sis) mesos aqueles dobles pagades no eren despuys que l' arrayz sera a Cepta (Ceuta) o en altre loch de Barberia, que pusca fer lo senyor Rey a sa voluntat de dites persones.

d)—E si neguna d' aquelles persones en aquest demig murian, que muris per al senyor Rey. E si naxia neguna que lo senyor rey haja .vij. dobles e miya en aquella.

e) —E oltra la quantitat de les dites dobles que hom no 'ls deman res, ne 'ls fassa neguna noveletat ne per albarans, ne per cartes, ne per altra raho ne sien embargats aquels qui ara sen iran, ne aquels qui romandran dintre el terme de .vj. mesos. Mas aquells qui iran o romandran

mentres sien al castel, o en la illa, o en Ciutadella, o encara en anar, e en estar, que sien salvus e segurs, e en guiatge del senyor rey. E com aquels qui romandran hauran pagades les dobles dins lo dit terme, que d' aqui avant sen pusquen anar sauuls e segurs la on sen voldran.

f)—Encara, que, en la composicio de les dobles no (hi) sien entesos neguns moros qui sien presos, o fora el casteyl, mas que 'l senyor ne fassa sa voluntat.

g)—Item, que lo arrayz sia franch d' aquesta paga d' estes dobles ab sos fils, e ab sa companya, e ab sos amichs, en quantitat de CC (200) persones. E que l' arrayz puscha retenir e portar ab si los libres seus, e ·l· (50) espaes e matalafs, e cobertors, a sa companya per portar a jaure.

h)—E lo senyor Rey que li liuri navili en Ciutadella, en lo qual l' arrayz e sa gent pusquen anar a Cepta, o en altre loch de Barberia, on se vulla, e que 'l senyor rey, pach lo nolit (fol. v retro) d' aquel navili, e de zo que ha l' arrayz en la ylla. E que 'l senyor Rey fassa lur obs al arrayz e a sa gent, tro recullits sien, e tro sien a Cepta o la on anar deuran, e que 'ls do per guiatge en R. (amon) Marquet, o en Bng. (Berenguer) Mayol.

i)—Item, que lurs mulers, e lurs fils, ne los altres sarrayns lurs no sien desonrades, ne despulades, ne lurs cares descubertes.

j)—Item, que 'l senyor Rey pusca escarcelar tots los moros que priran de la ylla, exceptat que les mulers e les filles del arrayz, ne d'aquels amichs seus qui seran, en la quantitat de les ·CC· persones, ne sien escorcolades per negun, ne descubertes. Mas que l' arrayz prena sagrament d' ells; que fora les vestedures altra cosa de la ylla no traguen. E que l' arrayz faça sagrament, que aquel sagrament ha pres dobles; e de les altres sarraynes faça pendre lo senyor rey escorcoyl per fembres.

En nos don Alfons per la gracia de Deu rey demunt dit, ades la manera, e les condicions á la dita avenença, loam e atorguam aquells axi com demunt es dit, e prometem aquell seguir e no contravenir en ninguna manera.

E (per) major seguretat fem hi posar nostre segel, et fem jurar en nostra anima per don Blasco Xemenes d' Ayerbe nostre amo, totes les demunt dites coses atendre e observar.—Encara fem jurar aço als richs homens nostres deval escrits qui d' aço son testimonis. So es saber:

En Guillem d' Anglesola. — Berenguer d' Entensa.
Pera Cornell. — Jacme Periz.
Ramon Folch. — Sanz d' Antillo.
Ruy Ximenez de Luna, Comanador de Muntalba» (1).

(1) Reg. 70, fol. 51.

Apres que foren fermats aquests pactes, lo rey nolietja per son compte una nau de genovesos qui era entrada al port de Maho per fortuna de mar, e aquesta nau anava a Iviça per pendre carrech de sal. E a la dita nau convench li transportar a Barberia l' arrayz e axi 's partiren los dessus dits sarrahins, ab miçer Raffo de qui era dita nau, e ab la den Nadal de Roses car no caberan en una lo dia 8 de Febrer de aquell any. E lo rey comana que fossen tractats los dits sarrahins ab tot respecte car havia empenyada sa paraula e los havia donat guiatge real fins a Tunis o Cepta. **Muntaner.—Bofarull.**

Recompta en Muntaner e confermen los auctors alarbs, que tots los qui feren aytal viatge moriren per fortuna de mar, car la nau rompe a les costes de Africa. Veritat es aço, mas no fo ara, que mes endevant fo.— E per lo mateix ara vull parlarvos de aqueix mesqui arrayz qui per causa de lurs falles e desllealtats perde lo govern de Menorca. ABU-OMAR HAÇAM-BEN-ÇAID, era fill Abu-Otsman-ben Açam de Tavira, e aquest era la sabi moxarif de Menorca qui jura homenatge al alt en Jacme lo Conqueridor, e tingue la dita illa en feu per los reys d' Arago, e Mallorca, fins l' any 1281 de Jesucrist en que mori, de edat de 87 anys, un divendres a nou de Janer.

E lo dit fill, Haçam ben Çaid, qui li suchsehi era de bon cor, no era crudel com son pare qui havia costuma de matar e fer dar turment a tots los bevedors de vi, car allavores la dita illa de Menorca era ben poblada de vinyes. Fo bon guardador de sa ley e cuydaves de no pecar, e era semblant a son pare en fer bona letra, de moltes fayçons, en ben dir versets e cançons e en comptar tradicions de son poble, mas mancavali zel e capacitat per a governar, ço que sobrava a son pare.

E apres que al rey de Barcelona, qui era vehi seu, vench li desitg de haver la illa de Menorca, senyorejala e feula seua en l' any 1286, e aleshores Asam-Ben-Çaid embarcas e anassen vers Almeria, e apres passa a Ceuta ahont havia feta portar la ossa de son pare. E apres anassen a Granada e aqui lo rey de Granada acullil e donali pensio per poder v ure, car era pobre e no havia de que viure. E era de raça dels Ommeyas. Recompten los qui lo vegeren e aprengueren de sa boca tradicions sobre sa doctrina e religio, que era un bell hom, de cara entenent, molt humil e temoresch en tots lurs afers. E dix que tambe eren bells sos fills e filles, e que la sua servitut e dones de sa companya vestien pulcres e desligades capes de gentil fayçó.

Apres que hach estat poch mes de un any a Granada, embarcas ab tota la sua casa fent la via de Tunis, ahon son pare, quan vivia, tenia bons amichs e valedors, e ara apres mort estava en fama de sanctetat per sa doctrina, mas al passar la nau que 'ls conduhia prop de les costes d' Alger vench li mal temps e naufraga. E alla moriren tots. Per aço te raho en Muntaner al dir que la «nau aculli fortuna e rompe en Barberia que hanch non escapa persona.»

Quant de aquest arrayz vos he dit, recomptaho Aben-Aljatsib, escriptor alarb.

E ara tornem a Menorca que estava ja tota en possessio del rey Anfos III. Dix en Muntaner: «Puix lo senyor rey anassen a Ciutadella, e feu pendre totes les fembres e 'ls infants de tota la illa, e 'ls homens qui eren romasos vius, qui eren forts pochs, que en batalla muriren tots, E com les fembres e 'ls infants, e 'ls homens foren tots presos de la illa. foren be XL (40.000) milia, e aquells feu ell lliurar, que 'n fos cap e major de vendre (lurs) en Ramon Calbet, un honrat hom de Lleyda. E aquell hi mes altres officials sots si. E trames ne la major partida a Mallorques, e puix en Sicilia, en Cathalunya, en altres parts. E en cascun lloch se tench encant publich de les persones e de les robes qui 'ls foren trobades.»

Molt abans de arribar l' estol a Menorca, lo senyor rey havia fetes escriure letres e ordes a los principals lochs e marines de son reyalme que no fos ningu qui s'atrevis a vendre cap esclau sarrahi sense licencia reyal, e feyaho sobre tot per temor de los almugavers, qui abans de veure l' illa, ya feyen comptes del nombre d' esclaus que cascun trauria de Menorca. E axi ho trames a dir als Batles reals de Valencia, ab letra datada en la ciutat de Mallorca tres dias abans de Nadal; car tot esclau cada vegada que 's venia, e quan entrava dins lo regne, pagava un dret al tresor del senyor rey. **Bofarull.**

E lo rey corregue apres d' aytals fets que havém recomptat tota la illa de Menorca, e ordona que voltant lo castell de Mahona (Maho) se faes una vila be murada, com ho era Ciutadella qui ja per aquell temps era vila e cap de Menorca. E devets saber que per aquell temps hich havia altres lochs poblats car lo poblat de Alayor, encara no era fet, car lo pobla lo rey en Jacme II de Mallorca l' any 1304, comprant l' alqueria dita Hialor, d' hon pres nom e establintla.

E queda a Menorca a la partida del senyor Rey com a procurador e Governador reyal un honrat e sabi hom ciutada de Valencia dit en Pere de Lebia; a qui dona lo senyor rey poder pera establir les terres de la illa e poblarla de catalans. «E axi ho feu segurament, que poblada es la illa de Menorca de bona gent, cathalans, com negun lloch pot esser be poblat.» **Muntaner.**

Cove saber tambe que la illa de Menorca tarda a esser poblada e repartida o establida, car passarense catorze anys sense tenir franqueses e privilegis propis, e diuse que mentres tant se governava per los privilegis concedits e atorgats a Mallorca, sa germana major, por los reys qui la possehiren. Axi que les franqueses de aquella illa son del any 1300, e foren atorgades per en Jacme II de Mallorca.

E aci posarem fi a aquesta relacio, dihent que apres haver lexat ab tots poders en Pere de Lebia a Menorca, partis lo rey e passa per Iviça e Mallorca, e alla estech quatre jorns, e aqui li fonch feta gran festa per

la sua venguda, e per la gloria de la empresa que ab la ajuda de nostre Senyor Deus porta a bon terme. E per mancança de temps no deym pus. Finis. **Muntaner.**

NOTES

EXÁMEN CRÍTICH DE LES FONTS D' AQUESTA MEMORIA

Aquesta memoria devia tenir un carácter més crítich que episódich ó narratiu. Y axís l' haguerem escrita si no nos hagués imposat altre criteri, lo que 's demanava en lo *Cartell*. Una depuració de textos analisats, comparats y ben pesats, es de major utilitat pels estudis histórichs, que una simple relació de quisvulla fet. La qualitat de treball, avuy val més que la quantitat; axí com per un arquitecte te més valor una columna ben picada ó un mahó ben cuyt que una cúpula bonica, peró mal feta de cartó pedra, axís també per les ciencies históriques val més un fet ben depurat que una historia sense crítica, que les més de les vegades no es sinó repetició d' errors y fábules sense solta. Si axó es veritat inconcusa general, ho es més, tractantse de un cas particular com lo de la conquista de Menorca, que compta entre ses fonts una Crónica ó Relació apócrifa, que nosaltres no admetém y que per falta de crítica ó sobra de bona fe han admesa en llurs obres, autors com en Pere Miquel Carbonell en ses Cróniques de Hespanya, en Feliu de la Peña en sos *Anales* de Catalunya, y en Ramis (Joan) n' Oleo, y en Riudavets en ses histories de Menorca.

FONTS DE CONEXEMENT

Llibre A ó sia Registre n.° 70 del Arxiu de la Corona d' Aragó. La font primera y més principal, encara que no única, es aquest volúm, ahon se contenen los documents originals espedits per la Cancelleria de Alfons III. Llibre fet sobre la marxa, de un valor estraordinari pera estudiar la conquista de Menorca. Desde los folis 24 al 71, no parla sinó de assumptos relatius á dita empresa.—Per desgracia no l' havém pogut consultar durant los mesos de Janer á Març per causa de les nostres ocupacions y obligacions. Peró lo que no s' ha fet se fará lo vinent istiu.

Ademés d' aquest llibre hi ha al Arxiu de la Corona d' Aragó una

fulla solta entre los documents d' aqueix regnat, que conté la carta de *deseiximent* enviada per Alfons III al Moxarif de Menorca, que porta la data de 11 de Setembre (de 1286). Diu en sa *Historia crítica de Cataluña* D. Antoni de Bofarull que está datada á Mallorca. Peró axó no pot ser, ja que en dit any, dia, y mes, lo rey se trobava á Valencia. Y, una de dues, ó hi ha que esmenar l' any ó lo lloch de la data.

De abdos, libre y documents, no més havém pogut aprofitar lo que de ells diu, estractantlos, lo senyor de Bofarull en sa *Historia de Cataluña*.

B.—Crónica de Ramon Muntaner

Aquest famós historiador va esser coetani de Alfons III, y es testimoni sense escepció tocant als fets de la presa de Menorca. Jo crech que hi assistí, ja que parlant del miracle esdevengut á la iglesieta de Portopi, no lluny de la ciutat de Mallorca, succehit á un soldat espedicionari, diu terminantment, que lo tal miracle «yo viu, e tothom comunalment» lo qual prova que ell hi era. En los capítols 170, 171 y 172 de son llibre recompta la conquista de Menorca, ab una munió de detalls que solament qui hi asistí pogué conexer.

Per altra part tots quants detalls dona en Muntaner están concordes ab lo contengut en lo registre 70, com provarem, y ab tot quant dehim.

Ademés estudiant minuciosament la manera com emplea los verbs *anar* y *venir*, ho trobám més plenament confermat, que ell s' hi trobava. Vegis sino aquestes frases seues:

...e ades *venia* al port de Mahó qui dues galeras, qui tres naus, etc... plana 324.
...e com lo rey vae que hi havien CC cavalls armats *venguts*, pensa, etc... plana 325.
...e lo moxarif que vae quel poder *venia*, anassen al castell, etc... p. 325.
...e lo rey a qui havien be CCCC cavalls armats *venguts* e partida d' almugavers... p. 325.
...e noheja li una nau de genovesos, qui era *venguda* al port de Mahó... plana 326.
...e entre tant l' estol del senyor rey fo *vengut* tot... p. 325.
...e axi *anassen* lla hon era lo moxerif... p. 325.
...lo rey feu levar lo camp... e puix *ana* a sitiar lo castell... pl. 325.
...e pregal... quals ne lexas *anar* en Barbarie solament ab llurs vestidures... p. 325.
...e *partirense* del port en tal punt, etc... p. 326.
...e puix... lo rey *anassen* a Ciutadela.
...e *trames* ne la major partida (d' esclaus) a Mallorques... 326.

Exageracions ó inexactituts d' en Muntaner

Son poques y de escassa importancia. Enumeremles:

1.ª—Es cándida la rahó que dona de la causa que motiva la conquista de Menorca al dir que valía més que la poblassen cristians que sarrahins, y que conquerintla Alfons III estalviava semblant afany á son oncle Jaume II de Mallorca. Açó va molt be per escrit després de la restitució dels seus regnes á aquest monarca, mas no abans de 1298.

2.ª—Que 'l moxarif se refugiá ab XX (20) de sos parents e valedors dins lo castell, que no diu quin era, y no era per cert lo de Mahona, com creu lo Sr. Bofarull, per ignorancia topográfica del pays.—A semblants arguments cal dir: primer, que les dues XX devíen esser dues CC, y estaríen be. Es donchs, error de copista, no de autor. No diu quin castell era, perque en Muntaner degué quedar en lo port de Mahó, ab totes les naus de l' estol, y 'l rey s' interná cercant l' enemich, per ço no sap lo nom. Lo qual no succehiría si hagués vist per compendre sa narració, los documents del Arxiu de la Cancellería real, com creu lo senyor Bofarull ahon consta que era lo castell de Sant Agaiz, com havém vist per la capitulació.

3.ª—Diu que feya mil anys que hi governaven á Menorca los de la familia del moxarif Açam-ben-Çaid. Açó no es veritat, ni encara suposant que parla del llinatge del Ommeyes al qual perteneixíen, mas açó es equivocació esplicable per la falta de llibres que tením noltros y disfrutám. També se podría esplicar per l' afany de fer més complert lo quadro de la flaquesa humana, que ell pinta, remarcant axí més la exemplaritat del cástich divinal.

4.ª—Que en la batalla moriren tots los homens d'armes. Se 'ns figura verament que es una exageració, per grossa que fos la matança.

5.ª—Lo del naufragi del Moxarif que posa en dupte lo senyor Bofarull queda demostrat que va esser veritat. Muntaner sols equivoca lo temps.

6.ª—Una inexactitut gran, creu lo senyor Bofarull que es lo dir que l' Almirall Roger de Lluria aná á la conquista quan ell creu, Registre en má, que 's trobava á Sicilia, donchs lo rey li enviava á demanar los diners que tenia seus desde Ciutadella ab data de 31 de Jener (Bofarull: Historia crit. de Catalunya, t. III, p. 557, nota 1.ª). Peró axó no es veritat, ni prova altra cosa la afirmació del Sr. Bofarull sino un desconeixement complert de la topografía de Menorca. Lo rey recorregué tota la illa, y desde Ciutadella qui es á cap del Ponent de la illa, enviava á dir á Roger de Lluria qui ab totes les naus y galeres y com á almirall ó quefe de mar estava fondejat dins lo port de Mahó, que está á la costa de Llevant. No te donchs mica de rahó lo que diu lo Sr. Bofarull, de la inexactitut que suposa ab en Muntaner.

XV. — PREMI DE LA EXCMA. DIPUTACIÓ DE TARRAGONA

NARRACIONS DE POBLET

¡1835!

A la memoria de ma estimada esposa Catarina Blanch

I

Una tarda del mes de Juliol del any 1872, entrava per primera vegada á la vila de S..... en la Conca de Barbará, pera aposentarme y exercir en ella la mia professió, qual títol acabava de guanyar en honrosa y renyida lluyta.

Difícilment se m' esborrá de la memoria la trista impressió que vaig rebre al trepitjar per primera vegada aquells carrers estrets y tortuosos, essent com era jove, ab lo cap plé d' ilusions, y venint com venia de la populosa Barcelona, hont havía viscut per espay de més de dos llustres. En efecte; aquelles parets rónegues per la acció del temps; les teulades ab aquells atrevits y negres ráfechs sortint en voladura fins prop de mitg carrer; aquelles porxades en punta d' atmetlla baixes y desplomades com si 's cansassen de sostenir la fexuga cárrega que per espay de tants sigles duyen, y aquell sol, empedrat ab cantelluts y negrenchs palets de riera, tant m' impresionaren, sobre tot al pensar que allí havía de viure, que de bona gana, per menys de lo que val un plat de llenties, com Essaú, hauría cedit á qualsevol dels contrincants que tingut havía, lo títol que ab tant desitg com afany acabava de conquerir.

Pera que tot en dit poble me resultás estrany, al passar per un de

EXAGERACIONS Ó INEXACTITUTS D' EN MUNTANER

Son poques y de escassa importancia. Enumeremles:

1.ª—Es cándida la rahó que dona de la causa que motiva la conquista de Menorca al dir que valía més que la poblassen cristians que sarrahins, y que conquerintla Alfons III estalviava semblant afany á son oncle Jaume II de Mallorca. Açó va molt be per escrït després de la restitució dels seus regnes á aquest monarca, mas no abans de 1298.

2.ª—Que 'l moxarif se refugiá ab XX (20) de sos parents e valedors dins lo castell, que no diu quin era, y no era per cert lo de Mahona, com creu lo Sr. Bofarull, per ignorancia topográfica del pays.—A semblants arguments cal dir: primer, que les dues XX devíen esser dues C... y estarien be. Es donchs, error de copista, no de autor. No diu quin cas... tell era, perque en Muntaner degué quedar en lo port de Mahó, ab ... les naus de l' estol, y 'l rey s' interná cercant l' enemich, per ço no... lo nom. Lo qual no succehiría si hagués vist per compendre sa ... ció, los documents del Arxiu de la Cancellería real, com creu lo S... Bofarull ahon consta que era lo castell de Sant Agaiz, com hav... per la capitulació.

3.ª—Diu que feya mil anys que hi governaven á Menorca ... familia del moxarif Açam-ben-Çaid. Açó no es veritat, ni en... sant que parla del llinatge del Ommeyes al qual perteneixien... es equivocació esplicable per la falta de llibres que tenim no... frutám. També se podría esplicar per l' afany de fer més ... quadro de la flaquesa humana, que ell pinta, remarcant ... exemplaritat del cástich divinal.

4.ª—Que en la batalla moriren tots los homens d' armes... ra verament que es una exageració, per grossa que fos la ...

5.ª—Lo del naufragi del Moxarif que posa en dupte lo seny... queda demostrat que va esser veritat. Muntaner sols equivo...

6.ª—Una inexactitut gran, creu lo senyor Bofarull que ... l' Almirall Roger de Lluria aná á la conquista quan ell ... en má, que 's trobava á Sicilia, donchs lo rey li enviava ... diners que tenia seus desde Ciutadella ab data de 31 de ... Historia crit. de Catalunya, t. III, p. 557, nota 1.ª). Pero ... ritat, ni prova altra cosa la afirmació del Sr. Bofarull ... ment complert de la topografía de Menorca. Lo rey ... illa, y desde Ciutadella qui es á cap del Ponent de la illa ... a Roger de Lluria qui ab totes les naus y galeres y ... quefe de mar estava fondejat dins lo port de Mahó, ... de Llevant. No te donchs mica de rahó lo que diu lo S... inexactitut que suposa ab en Muntaner.

... magnifich y grandiós paray-
... en una esposició retrospec-

...rta?—vaig dirli; á lo qual me

... Poblet.—
... lo monestir, y ab la escusa
...racions, li vaig suplicar que 'm
... la clausura duyen.
... havia arribat á tenir ab mi una
... 'm duya, com per haverli donat
... delicats assumptos de familia y
...ulats al davant de la estufa, axis

... fill d' una de les principals cases de
... la vella costum establerta entre les
... de dedicar al claustre un dels fills
...nys, lo pare, catalá de bona soca, qui
... á cap tot quant se proposava, acari-

... no será bó menys per frare—li deya de-
... fet jo alguna endiabladura.
...rán quan siga dintre 'l convent.—
... primera ensenyança y havent ja arribat á la
... ó carrera, lo pare, sense consultar ma
...davant, com sempre, ab ma cega obediencia
...mpre severes, un dia tot dinant digué á la

... xicot, que 'l mes entrant lo durém á Po-

... cap á Poblet tinguí d' anar sens gosar á ferli

... mes de Setembre. A la entrada de casa lo
... dues mules, y baxant lo pare ab dos cartutxos
...ada hu, que ficá á les alforjes, pera ferme lo
...arcelóneses que eren necessaries pera ingressar
... cap á Poblet.
... 'm tancá darrera meu la *Porta Daurada* (1), y
... llibret en qual portada s' hi llegía: *«Regla de ... Patriarca de tots Sant Benet,»* pera que m' em-
... de les disposicions que contenía, vaig quedar ins-

...ava com es ben sabut la que donava ingrés á la clausura
...

aquells carrers trists y solitaris, vaig veure assegut al brancal d' una porta un senyor d' uns sexanta anys, escardalench, d' ulls vius, ab bigotet blanch y temperament nerviós, vestit ab un trajo passat de moda, com tants se 'n veuen, sobre tot en los dies feyners en les poblacions de curt vehinat, ab un panillo subjectat á la cintura dels pantalons, fent mitja, y tenint als peus lo cistellet hont anava ballant lo cabdell de fil descabdellantse poch á poch al compás del moviment de les agulles.

—¿Quína terra es aquesta en la que 'ls homens viuen tan afeminats?—vaig dirme mentalment. Era la primera vegada que veya á un home fer mitja. Y no obstant, com se veurá més endavant res tan errat com aquest judici.

—Bones tardes, senyor Manel—va dirli al passar lo moço d' á peu qui m' acompanyava. jo vaig saludarlo també per cortesía, y ell alçant lo cap y mirant ab curiositat per sobre de les ulleres que portava apoyades á ran del nás, va contestar als nostres saludos.

—¿Quí es aquest senyor?—preguntí al moço.

—Be prou que 'l coneixerá aviat—va contestarme;—perque aqui fora del metge, l' apotecari, 'l mestre y algun altre més, pochs son los senyors ab qui podrá frequentarse.—Nosaltres—continuá—li dihém *lo frare*. perque ho havía sigut de Poblet.

—¿Frare de Poblet?—repliquí tot estranyat; y recordant que duya bigoti, vaig afegir:—No fa pas la cara de capellá.

—No ho es pas. ¡Cóm podría serho si es casat!

—Ara encara ho entench menos.

—Ja ho compendrá dins pochs dies quan ell mateix li esplique la seva historia.—

En efecte; vuyt dies després lo senyor Manel me contava entre 'l número dels seus amichs y era 'l seu company de manilla cada tarda al jugarnos lo café en lo cassino.

Per ell vaig sebre que realment havía sigut monjo de Poblet; que havía pronunciat los vots de pobresa, obediencia y castedat indispensables pera ingressar en la ordre del Císter; que al arribar lo dalt-abaix del any 1835 tenía ja ordres menors pera cantar missa; que axó no obstant poca era la seva vocació pera la carrera eclesiástica y menys encara pera la vida contemplativa, mostrant més predilecció pera la carrera de les armes, ab les que, desprès de sortir del convent, defensá la causa de la llivertat durant tota la primera guerra civil; y que lluny de cantar missa li dispensá posteriorment lo Sant Pare, per gracia especial poques vegades vista, los vots que havía fet al entrar en religió, contrayent després lo sant sagrament del matrimoni.

* * *

Un dia plujós va venir al cassino ab un magnífich y grandiós paraygua de seda vermella, digne de figurar en una esposició retrospectiva.

—Quin paraygua més antich que porta?—vaig dirli; á lo qual me contestá:

—Es un present. Encara 's recorda de Poblet.—

Aprofitant la circunstancia de anomenar lo monestir, y ab la escusa de que 'l mal temps convidava á les narracions, li vaig suplicar que 'm relatás quelcóm de la vida íntima que en la clausura duyen.

Y sense ferse pregar gayre, puix havía arribat á tenir ab mí una gran confiança, tant per la amistat que 'm duya, com per haverli donat desinteressadament alguns consells en delicats assumptos de familia y en qüestions ardues d' interessos, assentats al davant de la estufa, axís va anar descabdellantse:

—Jo—com ja sab—era lo segon fill d' una de les principals cases de aquesta vila; y, seguint la rutina y la vella costum establerta entre les families acomodades de nostra terra, de dedicar al claustre un dels fills cabalers, desde 'ls meus primers anys, lo pare, catalá de bona soca, qui tenía una voluntat de ferro per dur á cap tot quant se proposava, acariciá aquella idea.

—Mira que aquest xicot per tot será bó menys per frare—li deya devegades la mare després d' haver fet jo alguna endiabladura.

—No hi fa res; ja 'l doblegarán quan siga dintre 'l convent.—

Aixís es que acabada la primera ensenyança y havent ja arribat á la edat crítica d' escullir professió ó carrera, lo pare, sense consultar ma voluntat, y comptant per endavant, com sempre, ab ma cega obediencia al imperi de ses ordres sempre severes, un dia tot dinant digué á la mare:

—Prepara la roba d' aquest xicot, que 'l mes entrant lo durém á Poblet.—

Y vulgues no vulgues, cap á Poblet tinguí d' anar sens gosar á ferli la contra.

Era una matinada del mes de Setembre. A la entrada de casa lo moço tenía ensellades les dues mules, y baxant lo pare ab dos cartutxos de cinquanta unces d' or cada hu, que ficá á les alforjes, pera ferne lo dot de tres mil lliures barceloneses que eren necessaries pera ingressar en lo convent, ferem via cap á Poblet.

Aquell mateix dia se 'm tancá darrera meu la *Porta Daurada* (1), y després de donársem un llibret en qual portada s' hi llegía: «*Regla de monjos que escrigué lo Patriarca de tots Sant Benet,*» pera que m'empapás be ab sa lectura de les disposicions que contenía, vaig quedar ins-

(1) Axís s' anomenava com es ben sabut la que donava ingrés á la clausura per ésser de bronzo daurat.

talat en una celda del noviciat, en la que hi havía los mobles de reglament, consistents en una caxa, una cadira, un llum de ganxo, un cetrill plé d' oli, un llit de posts y banchs ab márfega de palla de ségol y llençols, coxins y coxineras de llana, y un caxonet plé de sagó.

—No comprench la utilitat del últim traste—vaig interrompre.

—Era pera aixugarnos los dits desprès d' arreglar lo llum ó estirar lo blé.

Y continuá:

—Me vestiren ab camisa de llana, calçotets y mitges de llana, calces de llana de color de pansa que 's cordaven ab un botó de banya, d' un texit tan fort y ordinari que 's tenien dretes, y 'm posaren l' hábit. Aquest era també de llana blanca ab mánega perduda y caputxa al darrera pera resguardar lo cap, be que may lo alçavam, á pesar de durlo tot afeytat ab cerquillo als costats y al darrera y ab un floch de cabells al mitg del front.

Los primers sis mesos ne deyen de prova y eren rigorosíssims, no permetentme, durant ells, la més petita estralimitació de la *Regla;* desprès vaig ingressar en lo noviciat que durava quatre anys, tenint llavors quelcom més de llivertat; y mentrestant, lo pare lector, m'ensenyá al igual que als demés novicis, lo llatí y la filosofía.

—¿Jo 'm creya que tenien un colegi agregat á la Universitat de Cervera?—vaig dirli.

—No; era á Osca, y estava dirigit per un rector de la matexa ordre. Allí hi anavam als hiverns, generalment desprès d' haver professat, á cursar junt ab los monjos dels altres convents de la matexa ordre, moral, teología y les demés assignatures de facultat major. Y per cert que hi feya un fret tan intens que devegades se glaçava l' aygua dintre dels cantis.

Axó 'm recorda un fet que tal volta haguera sigut trascendental, y que no puch menys de referir, si Papin abans no hagués inventat la célebre marmita que porta'l seu nom. Com he dit, lo fret era tan crúu que glaçava l' aygua dels cantis. Axís es que les vetlles les passavam á la llar del foch, fent rotllo. Com lo foch dona xardor hi teníam sempre á la vora un canti d' arám quals brochs anaven cargolats ab rosca; mes un dia tant deguerem acostarli, que l' aygua 's calentá en tanta de manera que 'l comprimit vapor, que va formarshi, feu saltar lo tap al ayre ab gran estrepit; y sort que degué estar mal enroscat, puix de lo contrari haguera reventat com una bomba. Tots quedárem esglayats.

—Veusaquí l' invent de Papin—digué un dels més axerits.

¿Haguera tingut consequencies aquest fet, en l' ordre científich, si aquell eminent físich no hagués inventat abans lo vapor, que en aquella época que molt se 'n parlava, encar no tenía cap aplicació en nostra patria? Difícil es assegurarho.

* * *

Una de les obligacions que teníam los novicis—continuá l' ex-monjo —era 'l tocar á última hora lo que 'n podríam dir oració de queda, y que nosaltres ne deyam, no sé perqué, puix era tradicional á la casa, *lo toch del garranyau;* d' efectes semblants pera la comunitat al toch de silenci en los quartels, que més tart també tant havía de mortificarme.

Be es veritat que moltes vegades los jovens trencavam la *Regla*, pero axó eren desfogaments que si se 'ns descubríen los pagavam cars.

Al estiu sobretot, jo tenia un deliri pera nadar, y á mon company, lo pare Joseph, li passava lo mateix; emperó teníam la dissort que axó constituhía una de las privacions més rigüroses que 's llegíen en la *Regla de Sant Benet*. Axís es qus eren moltes les nits que pera satisfer aquella passió sortíam furtivament de la celda y despenjantnos per la finestra que hi havía al capdavall del corredor del dormitori, anavam á nadar á la bassa del molí.

Donchs, com anava dihent, lo novici que de torn estava, pochs minuts abans de la hora en que 's tocava 'l *garranyau*, baxava á la iglesia ab un fanal á la má, per la escala que comunicava ab lo dormitori dels novicis, y esperant al peu d' ella, hont penjava la corda de la campana, al sonar la hora, tocava acompassadament tres batalladas y un repicó.

Una vetlla que jo estava de torn, al obrir la porta vaig quedar fortament impresionat, observant desde dalt de la escala, que l' ombra de les afiligranades cresteries y dosselets ab que remataven los panteons Reals del creuer de la iglesia, progectada sobre 'l mur oposat, per la llántia que prop d' ells cremava, se movía de la una part á l' altra, causant una visió fantástica y estranya.

Vaig baxar la escala mitg esporucat, y al arribar al creuer notí que la sudita llántia oscilava fortament com si fos la péndula d' un rellotge geganti. ¿D' hon provenía aquell moviment? ¿Quina má amagada l' havía impulsat?

Francament, dech confessar que no les tenía totes, com vulgarment se diu, y ab les mans agafades á la corda de la campana, me semblaren sigles los pochs segons que faltaven pera donar la hora. Per fí al tocar aquesta sonaren també 'ls tochs de la oració, á la que hi faltá aquella regularitat, pausa y parsimonia acostumades, podent deduhir aquell qui s' ho hagués escoltat ab atenció, que la vaig tocar d' nna manera precipitada.

Mes lleuger que una dayna pugí la escala del noviciat, y després de tancada la porta ab pany y forrellat vaig anar á la celda del Pare Lector informantlo de lo que passava.

Curat d' espants y vell d' esperiencies lo bon Pare, comprenent desseguida que res allí podía haverhi de sobre-natural, me preguntá:

—¿Tindrás por d' acompanyarme?

Y després d' una resposta negativa per part meva, posantme un pu-

nyal á la má y armat ell d' un sabre rovellat que no sé d' hont se 'l va traure, me digué:

—Aném.

Y baxarem á la iglesia. La llantia continuava oscilant del un al altre dels panteons Reals semblant á un incenser immens mogut per má invisible. Seguirem y resseguirem la iglesia per tots los indrets sens notar res de particular.

—Potser en los recons d' algun altar—digué 'l Pare. Y després d' haverne escorcollat uns quants, del de Sant Bernat d' Alcira n' exí un gros mastí.

Ja no hi cabia dupte; aquell goç, alçantse de potes, havía arribat á la llantia (1), atret per la fortor del oli, imprimintli aquell moviment oscilatori que tant me sorprengué.

¿De hont havía vingut aquell goç? se preguntará sens dupte 'l lector, puix aquesta mateixa fou la pregunta que jo fiu al ex-monjo.

Res més natural. Era un dels mastins del convent; y per cert que tenía fama de possehirlos de pura raça y dels millors que 's conexíen.

Escalonats cap al bosch, hi havía fins á vuyt corrals de bestiar que tancaven altres tants remats de més de 300 caps, y en cada hu d' ells los guardaven un parell de bons mastins.

En lo més proper al monestir s' hi allotjava la parella destinada á la reproducció de la raça, que era la enveja de tota la rodalía, puix una semblant parella de tants magnífichs mastins com aquella era dificilíssim trobarla en altra part.

* * *

En aquell moment en la parroquia tocaven á rosari.

—¿Sent aquesta campana?—me digué.—Donchs pera que puga formarse una idea de lo rich que era nostre monestir, dech manifestarli, que desitjant possehirla, s' arribá á oferir per ella tanta moneda de plata com hi capigués dintre sa copa.

—Y ¿per qué tant la cobdiciaven?

—No sols per son tó sencer, metálich y vibrant, que com haurá notat se fica al cervell, sinó també perque estava afinada al diapassó de les del convent, donant ab relació á aquelles la nota *la* d' una manera exactíssima que en aquell campanar hi faltava.

—¿Y la vila no se 'n volgué despendre?

—Contestaren al emissari del monestir, que'l mateix gust que tenien los frares pera recrearse les orelles també podía donarsel la vila.

(1) A Poblet era costum dexarles penjades molt baxes; á la alçada del pit d'un home regularment.

Y continuá:

—Ademés, com vol que se 'n desfassen si quan toquen *á temps* per haverhi alguna tempestat damunt del terme, aquella campana es la destinada *á reservar*, es á dir; s' acut á ella en últim estrém, quan la tempestat no vol cedir, y es segur que al ventarla parteix lo núvol borrascós, degut no tant á son tó argentí com perque ab sa llengua metálica commina á la borrasca á desferse ab la inscripció que porta gravada y usa la iglesia pera 'ls exorcismes, que diu: *Christus* ✠ *vincit, Christus* ✠ *regnat, Christus* ✠ *imperat.*

—Y ja que de campanes parlám, ¿no te cap noticia de les que á Poblet hi havía?

—Prou. Contantles per l' ordre de llur importancia, s' anomenaven *Bernarda, Salvaterra* que servia pera los tochs d' alarma y somatent, *Colombina, Valenciana*, de *Capítol* que com son nom indica servía pera reunirlo, y *Garranyau*, destinada al toch del mateix nom de que anteriorment havém parlat. Totes elles estaven penjades en dos campanars d' espadanya que s' alçaven sobre 'ls archs torals del creuer de la iglesia; les majors en lo de la banda de la sagristía y les menors en lo de la part del domitori dels novicis; emperó, trist es tenirho que confessar: totes foren esquarterades á cops de mall per los saquejadors del any trenta cinch, ab l' obgecte de lucrar ab lo metall. Aixís acabaren aquelles llengues de bronzo ab les que 'l convent s' entenía ab la comarca.

Y afegí:—Prosseguím donchs.

A cada monjo se 'ns entregava setanta cinch lliures barceloneses al any pera malgastos.

Al estiu se 'ns concedíen quinze dies de llicencia pera visitar á la familia ó passarlos allá hont mellor teníam per convenient. Ademés, se 'ns concedíen altres quinze dies pera passarlos á *la Pena*, com á esbarjo y no com á cástich, segons ha cregut algú, guiantse per lo nom d' aquella possessió, situada en lo cim d' una de les montanyes que están al voltant del monestir, hon ademés de la ermita hi havia cómodes habitacions. Tota la comunitat hi pujava en dues tandes durant lo mes de Juliol, que en la rodalía era conegut ab lo nom de *veda dels frares.*

Quan un monjo arribava als sexanta anys lo jubilaven, quedant exempt d' assistir al chor y al capitol, y en general de totes les obligacions prescrites en la *Regla*, concedíntseli una habitació separada pera viure y un criat pera servirlo.

Al capítol hi teníam veu y vot tots los professos, que durant los últims anys eram uns sexanta, y 'l cárrech d' Abat durava un quadrieni, procedintse passat dit periodo á nova elecció. No eren rares les reeleccions d' una matexa persona. Los demés cárrechs com lo de prior, bosser, arxiver etc., eren de elecció esclussiva del abat. L' últim de dits cárrechs portava inherent l' exercici de la fé pública y era considerat com á notari en virtut de cert privilegi concedit per lo rey en Pere I.

la sua venguda, e per la gloria de la empresa que ab la ajuda de nostre Senyor Deus porta a bon terme. E per mancança de temps no deym pus. Finis. **Muntaner.**

NOTES

EXÁMEN CRÍTICH DE LES FONTS D' AQUESTA MEMORIA

Aquesta memoria devia tenir un carácter més critich que episódich ó narratiu. Y aixís l' haguerem escrita si no nos hagués imposat altre criteri, lo que 's demanava en lo *Cartell.* Una depuració de textos analisats, comparats y ben pesats, es de major utilitat pels estudis históriches, que una simple relació de quisvulla fet. La qualitat de treball, avuy val més que la quantitat; axí com per un arquitecte te més valor una columna ben picada ó un mahó ben cuyt que una cúpula bonica, peró mal feta de cartó pedra, aixís també per les ciencies históriques val més un fet ben depurat que una historia sense crítica, que les més de les vegades no es sinó repetició d' errors y fábules sense solta. Si axó es veritat inconcusa general, ho es més, tractantse de un cas particular com lo de la conquista de Menorca, que compta entre ses fonts una Crónica ó Relació apócrifa, que nosaltres no admetém y que per falta de critica ó sobra de bona fe han admesa en llurs obres, autors com en Pere Miquel Carbonell en ses Króniques de Hespanya, en Feliu de la Peña en sos *Anales* de Catalunya, y en Ramis (Joan) n' Oleo, y en Riudavets en ses histories de Menorca.

FONTS DE CONEXEMENT

Llibre A ó sia Registre n.° 70 del Arxiu de la Corona d' Aragó. La font primera y més principal, encara que no única, es aquest volúm, ahon se contenen los documents originals espedits per la Cancelleria de Alfons III. Llibre fet sobre la marxa, de un valor estraordinari pera estudiar la conquista de Menorca. Desde los folis 24 al 71, no parla sinó de assumptos relatius á dita empresa.—Per desgracia no l' havém pogut consultar durant los mesos de Janer á Març per causa de les nostres ocupacions y obligacions. Peró lo que no s' ha fet se fará lo vinent istiu.

Ademés d' aquest llibre hi ha al Arxiu de la Corona d' Aragó una

fulla solta entre los documents d' aqueix regnat, que conté la carta de *deseiximent* enviada per Alfons III al Moxarif de Menorca, que porta la data de 11 de Setembre (de 1286). Diu en sa *Historia critica de Cataluña* D. Antoni de Bofarull que está datada á Mallorca. Peró axó no pot ser, ja que en dit any, dia, y mes, lo rey se trobava á Valencia. Y, una de dues, ó hi ha que esmenar l' any ó lo lloch de la data.

De abdos, libre y documents, no més havém pogut aprofitar lo que de ells diu, estractantlos, lo senyor de Bofarull en sa *Historia de Cataluña*.

B.—Crónica de Ramon Muntaner

Aquest famós historiador va esser coetani de Alfons III, y es testimoni sense escepció tocant als fets de la presa de Menorca. Jo crech que hi assistí, ja que parlant del miracle esdevengut á la iglesieta de Portopi, no lluny de la ciutat de Mallorca, succehit á un soldat espedicionari, diu terminantment, que lo tal miracle «yo viu, e tothom comunalment» lo qual prova que ell hi era. En los capítols 170, 171 y 172 de son llibre recompta la conquista de Menorca, ab una munió de detalls que solament qui hi asistí pogué conexer.

Per altra part tots quants detalls dona en Muntaner están concordes ab lo contengut en lo registre 70, com provarem, y ab tot quant dehim.

Ademés estudiant minuciosament la manera com emplea los verbs *anar* y *venir*, ho trobám més plenament confermat, que ell s' hi trobava. Vegis sino aquestes frases seues:

...e ades *venia* al port de Mahó qui dues galeras, qui tres naus, etc... plana 324.
...e com lo rey vae que hi havien CC cavalls armats *venguts*, pensa, etc... plana 325.
...e lo moxarif que vae quel poder *venia*, anassen al castell, etc... p. 325.
...e lo rey a qui havien be CCCC cavalls armats *venguts* e partida d' almugavers... p. 325.
...e nolieja li una nau de genovesos, qui era *venguda* al port de Mahó... plana 326.
...e entre tant l' estol del senyor rey fo *vengut* tot... p. 325.
...e axi *anassen* lla hon era lo moxerif... p. 325.
...lo rey feu levar lo camp... e puix *ana* a sitiar lo castell... pl. 325.
...e pregal... quals ne lexas *anar* en Barbarie solament ab llurs vestidures... p. 325.
...e *partirense* del port en tal punt, etc... p. 326.
...e puix... lo rey *anassen* a Ciutadela.
...e *trames* ne la major partida (d' esclaus) a Mallorques... 326.

Exageracions ó inexactituts d' en Muntaner

Son poques y de escassa importancia. Enumeremles:

1.ª—Es cándida la rahó que dona de la causa que motiva la conquista de Menorca al dir que valía més que la poblassen cristians que sarrahins, y que conquerintla Alfons III estalviava semblant afany á son oncle Jaume II de Mallorca. Açó va molt be per escrit després de la restitució dels seus regnes á aquest monarca, mas no abans de 1298.

2.ª—Que 'l moxarif se refugiá ab XX (20) de sos parents e valedors dins lo castell, que no diu quin era, y no era per cert lo de Mahona, com creu lo Sr. Bofarull, per ignorancia topográfica del pays.—A semblants arguments cal dir: primer, que les dues XX devíen esser dues CC, y estarien be. Es donchs, error de copista, no de autor. No diu quin castell era, perque en Muntaner degué quedar en lo port de Mahó, ab totes les naus de l' estol, y 'l rey s' interná cercant l' enemich, per ço no sap lo nom. Lo qual no succehiría si hagués vist per compendre sa narració, los documents del Arxiu de la Cancellería real, com creu lo senyor Bofarull ahon consta que era lo castell de Sant Agaiz, com havém vist per la capitulació.

3.ª—Diu que feya mil anys que hi governaven á Menorca los de la familia del moxarif Açam-ben-Çaid. Açó no es veritat, ni encara suposant que parla del llinatge del Ommeyes al qual perteneixíen, mas açó es equivocació esplicable per la falta de llibres que tením noltros y disfrutám. També se podria esplicar per l' afany de fer més complert lo quadro de la flaquesa humana, que ell pinta, remarcant axí més la exemplaritat del cástich divinal.

4.ª—Que en la batalla moriren tots los homens d'armes. Se 'ns figura verament que es una exageració, per grossa que fos la matança.

5.ª—Lo del naufragi del Moxarif que posa en dupte lo senyor Bofarull queda demostrat que va esser veritat. Muntaner sols equivoca lo temps.

6.ª—Una inexactitut gran, creu lo senyor Bofarull que es lo dir que l' Almirall Roger de Lluria aná á la conquista quan ell creu, Registre en má, que 's trobava á Sicilia, donchs lo rey li enviava á demanar los diners que tenia seus desde Ciutadella ab data de 31 de Jener (Bofarull: Historia crit. de Catalunya, t. III, p. 557, nota 1.ª). Peró axó no es veritat, ni prova altra cosa la afirmació del Sr. Bofarull sino un desconeement complert de la topografía de Menorca. Lo rey recorregué tota la illa, y desde Ciutadella qui es á cap del Ponent de la illa, enviava á dir á Roger de Lluria qui ab totes les naus y galeres y com á almirall ó quefe de mar estava fondejat dins lo port de Mahó, que está á la costa de Llevant. No te donchs mica de rahó lo que diu lo Sr. Bofarull, de la inexactitut que suposa ab en Muntaner.

XV. — PREMI DE LA EXCMA. DIPUTACIÓ DE TARRAGONA

NARRACIONS DE POBLET

¡1835!

A la memoria de ma estimada esposa Catarina Blanch

I

Una tarda del mes de Juliol del any 1872, entrava per primera vegada á la vila de S..... en la Conca de Barbará, pera aposentarme y exercir en ella la mia professió, qual títol acabava de guanyar en honrosa y renyida lluyta.

Difícilment se m' esborrá de la memoria la trista impressió que vaig rebre al trepitjar per primera vegada aquells carrers estrets y tortuosos, essent com era jove, ab lo cap plé d' ilusions, y venint com venía de la populosa Barcelona, hort havía viscut per espay de més de dos llustres. En efecte; aquelles parets rónegues per la acció del temps; les teulades ab aquells atrevits y negres ráfechs sortint en voladura fins prop de mitg carrer; aquelles porxades en punta d' atmetlla baixes y desplomades com si 's cansassen de sostenir la fexuga cárrega que per espay de tants sigles duyen, y aquell sol, empedrat ab cantelluts y negrenchs palets de riera, tant m' impresionaren, sobre tot al pensar que allí havía de viure, que de bona gana, per menys de lo que val un plat de llenties, com Essaú, hauría cedit á qualsevol dels contrincants que tingut havía, lo títol que ab tant desitg com afany acabava de conquerir.

Pera que tot en dit poble me resultás estrany, al passar per un de

aquells carrers trists y solitaris, vaig veure assegut al brancal d' una porta un senyor d' uns sexanta anys, escardalench, d' ulls vius, ab bigotet blanch y temperament nerviós, vestit ab un trajo passat de moda, com tants se 'n veuen, sobre tot en los dies feyners en les poblacions de curt vehinat, ab un panillo subjectat á la cintura dels pantalons, fent mitja, y tenint als peus lo cistellet hont anava ballant lo cabdell de fil descabdellantse poch á poch al compás del moviment de les agulles.

—¿Quína terra es aquesta en la que 'ls homens viuen tan afeminats?—vaig dirme mentalment. Èra la primera vegada que veya á un home fer mitja. Y no obstant, com se veurá més endavant res tan errat com aquest judici.

—Bones tardes, senyor Manel—va dirli al passar lo moço d' á peu qui m' acompanyava. jo vaig saludarlo també per cortesia, y ell alçant lo cap y mirant ab curiositat per sobre de les ulleres que portava apoyades á ran del nás, va contestar als nostres saludos.

—¿Quí es aquest senyor?—preguntí al moço.

—Be prou que 'l coneixerá aviat—va contestarme;—perque aquí fora del metge, l' apotecari, 'l mestre y algun altre més, pochs son los senyors ab qui podrá frequentarse.—Nosaltres—continuá—li dihém *lo frare*. perque ho havía sigut de Poblet.

—¿Frare de Poblet?—repliquí tot estranyat; y recordant que duya bigoti, vaig afegir:—No fa pas la cara de capellá.

—No ho es pas. ¡Cóm podría serho si es casat!

—Ara encara ho entench menos.

—Ja ho compendrá dins pochs dies quan ell mateix li esplique la seva historia.—

En efecte; vuyt dies després lo senyor Manel me contava entre 'l número dels seus amichs y era 'l seu company de manilla cada tarda al jugarnos lo café en lo cassino.

Per ell vaig sebre que realment havía sigut monjo de Poblet; que havía pronunciat los vots de pobresa, obediencia y castedat indispensables pera ingressar en la ordre del Cister; que al arribar lo dalt-abaix del any 1835 tenía ja ordres menors pera cantar missa; que axó no obstant poca era la seva vocació pera la carrera eclesiástica y menys encara pera la vida contemplativa, mostrant més predilecció pera la carrera de les armes, ab les que, després de sortir del convent, defensá la causa de la llivertat durant tota la primera guerra civil; y que lluny de cantar missa li dispensá posteriorment lo Sant Pare, per gracia especial poques vegades vista, los vots que havía fet al entrar en religió, contrayent després lo sant sagrament del matrimoni.

***

Un dia plujós va venir al cassino ab un magnífich y grandiós paraygua de seda vermella, digne de figurar en una esposició retrospectiva.

—Quin paraygua més antich que porta?—vaig dirli; á lo qual me contestá:

—Es un present. Encara 's recorda de Poblet.—

Aprofitant la circunstancia de anomenar lo monestir, y ab la escusa de que 'l mal temps convidava á les narracions, li vaig suplicar qne 'm relatás quelcóm de la vida íntima que en la clausura duyen.

Y sense ferse pregar gayre, puix havía arribat á tenir ab mi una gran confiança, tant per la amistat que 'm duya, com per haverli donat desinteressadament alguns consells en delicats assumptos de familia y en qüestions ardues d' interessos, assentats al davant de la estufa, axís va anar descabdellantse:

—Jo—com ja sab—era lo segon fill d' una de les principals cases de aquesta vila; y, seguint la rutina y la vella costum establerta entre les families acomodades de nostra terra, de dedicar al claustre un dels fills cabalers, desde 'ls meus primers anys, lo pare, catalá de bona soca, qui tenía una voluntat de ferro per dur á cap tot quant se proposava, acariciá aquella idea.

—Mira que aquest xicot per tot será bó menys per frare—li deya devegades la mare desprès d' haver fet jo alguna endiabladura.

—No hi fa res; ja 'l doblegarán quan siga dintre 'l convent.—

Axís es que acabada la primera ensenyança y havent ja arribat á la edat crítica d' escullir professió ó carrera, lo pare, sense consultar ma voluntat, y comptant per endavant, com sempre, ab ma cega obediencia al imperi de ses ordres sempre severes, un dia tot dinant digué á la mare:

—Prepara la roba d' aquest xicot, que 'l mes entrant lo durém á Poblet.—

Y vulgues no vulgues, cap á Poblet tinguí d' anar sens gosar á ferli la contra.

Era una matinada del mes de Setembre. A la entrada de casa lo moço tenía ensellades les dues mules, y baxant lo pare ab dos cartutxos de cinquanta unces d' or cada hu, que ficá á les alforjes, pera ferme lo dot de tres mil lliures barceloneses que eren necessaries pera ingressar en lo convent, ferem via cap á Poblet.

Aquell mateix dia se 'm tancá darrera meu la *Porta Daurada* (1), y desprès de donársem un llibret en qual portada s' hi llegía: «*Regla de monjos que escrigué lo Patriarca de tots Sant Benet*,» pera que m'empapás be ab sa lectura de les disposicions que contenia, vaig quedar ins-

(1) Axís s' anomenava com es ben sabut la que donava ingrés á la clausura per ésser de bronzo daurat.

talat en una celda del noviciat, en la que hi havía los mobles de reglament, consistents en una caxa, una cadira, un llum de ganxo, un cetrill plé d' oli, un llit de posts y banchs ab márfega de palla de ségol y llençols, coxins y coxineras de llana, y un caxonet plé de sagó.

—No comprench la utilitat del últim traste—vaig interrompre.

—Era pera aixugarnos los dits després d' arreglar lo llum ó estirar lo blé.

Y continuá:

—Me vestiren ab camisa de llana, calçotets y mitges de llana, calces de llana de color de pansa que 's cordaven ab un botó de banya, d' un texit tan fort y ordinari que 's tenien dretes, y 'm posaren l' hábit. Aquest era també de llana blanca ab mánega perduda y caputxa al darrera pera resguardar lo cap, be que may lo alçavam, á pesar de durlo tot afeytat ab cerquillo als costats y al darrera y ab un floch de cabells al mitg del front.

Los primers sis mesos ne deyen de prova y eren rigorosissims, no permetentme, durant ells, la més petita estralimitació de la *Regla;* després vaig ingressar en lo noviciat que durava quatre anys, tenint llavors quelcom més de llivertat; y mentrestant, lo pare lector, m'ensenyá al igual que als demés novicis, lo llatí y la filosofía.

—¿Jo 'm creya que tenien un colegi agregat á la Universitat de Cervera?—vaig dirli.

—No; era á Osca, y estava dirigit per un rector de la matexa ordre. Allí hi anavam als hiverns, generalment després d' haver professat, á cursar junt ab los monjos dels altres convents de la matexa ordre, moral, teología y les demés assignatures de facultat major. Y per cert que hi feya un fret tan intens que devegades se glaçava l' aygua dintre dels cantis.

Axó 'm recorda un fet que tal volta haguera sigut trascendental, y que no puch menys de referir, si Papin abans no hagués inventat la célebre marmita que porta'l seu nom. Com he dit, lo fret era tan crúu que glaçava l' aygua dels cantis. Axís es que les vetlles les passavam á la llar del foch, fent rotllo. Com lo foch dona xardor hi teníam sempre á la vora un canti d' arám quals brochs anaven cargolats ab rosca; mes un dia tant deguerem acostarli, que l' aygua 's calentá en tanta de manera que 'l comprimit vapor, que va formarshi, feu saltar lo tap al ayre ab gran estrepit; y sort que degué estar mal enroscat, puix de lo contrari haguera reventat com una bomba. Tots quedárem esglayats.

—Veusaqui l' invent de Papin—digué un dels més axerits.

¿Haguera tingut consequencies aquest fet, en l' ordre científich, si aquell eminent físich no hagués inventat abans lo vapor, que en aquella época que molt se 'n parlava, encar no tenía cap aplicació en nostra patria? Difícil es assegurarho.

* * *

Una de les obligacions que teníam los novicis—continuá l' ex-monjo —era 'l tocar á última hora lo que 'n podríam dir oració de queda, y que nosaltres ne deyam, no sé perqué, puix era tradicional á la casa, *lo toch del garranyau;* d' efectes semblants pera la comunitat al toch de silenci en los quartels, que més tart també tant havía de mortificarme.

Be es veritat que moltes vegades los jovens trencavam la *Regla,* pero axó eren desfogaments que si se 'ns descubrien los pagavam cars.

Al estiu sobretot, jo tenia un deliri pera nadar, y á mon company, lo pare Joseph, li passava lo mateix; emperó teníam la dissort que axó constituhía una de las privacions més rigoroses que 's llegien en la *Regla de Sant Benet.* Axis es qus eren moltes les nits que pera satisfer aquella passió sortíam furtivament de la celda y despenjantnos per la finestra que hi havia al capdavall del corredor del dormitori, anavam á nadar á la bassa del moli.

Donchs, com anava dihent, lo novici que de torn estava, pochs minuts abans de la hora en que 's tocava 'l *garranyau,* baxava á la iglesia ab un fanal á la má, per la escala que comunicava ab lo dormitori dels novicis, y esperant al peu d' ella, hont penjava la corda de la campana, al sonar la hora, tocava acompassadament tres batalladas y un repicó.

Una vetlla que jo estava de torn, al obrir la porta vaig quedar fortament impresionat, observant desde dalt de la escala, que l' ombra de les afiligranades creste.ies y dosselets ab que remataven los panteons Reals del creuer de la iglesia, progectada sobre 'l mur oposat, per la llántia que prop d' ells cremava, se movía de la una part á l' altra, causant una visió fantástica y estranya.

Vaig baxar la escala mitg esporucat, y al arribar al creuer notí que la suedita llántia oscilava fortament com si fos la péndula d' un rellotge gegantí. ¿D' hon provenia aquell moviment? ¿Quina má amagada l' havía impulsat?

Francament, dech confessar que no les tenia totes, com vulgarment se diu, y ab les mans agafades á la corda de la campana, me semblaren sigles los pochs segons que faltaven pera donar la hora. Per fi al tocar aquesta sonaren també 'ls tochs de la oració, á la que hi faltá aquella regularitat, pausa y parsimonia acostumades, podent deduhir aquell qui s' ho hagués escoltat ab atenció, que la vaig tocar d' nna manera precipitada.

Mes lleuger que una dayna pugí la escala del noviciat, y després de tancada la porta ab pany y forrellat vaig anar á la celda del Pare Lector informantlo de lo que passava.

Curat d' espants y vell d' esperiencies lo bon Pare, comprenent desseguida que res allí podía haverhi de sobre-natural, me preguntá:

—¿Tindrás por d' acompanyarme?

Y després d' una resposta negativa per part meva, posantme un pu-

nyal á la má y armat ell d' un sabre rovellat que no sé d' hont se 'l va traure, me digué:

—Aném.

Y baxarem á la iglesia. La llantia continuava oscilant del un al altre dels panteons Reals semblant á un incenser immens mogut per má invisible. Seguirem y resseguirem la iglesia per tots los indrets sens notar res de particular.

—Potser en los recons d' algun altar—digué 'l Pare. Y després d' haverne escorcollat uns quants, del de Sant Bernat d' Alcira n' exi un gros masti.

Ja no hi cabia dupte; aquell goç, alçantse de potes, havia arribat á la llantia (1), atret per la fortor del oli, imprimintli aquell moviment oscilatori que tant me sorprengué.

¿De hont havía vingut aquell goç? se preguntará sens dupte 'l lector, puix aquesta mateixa fou la pregunta que jo fiu al ex-monjo.

Res més natural. Era un dels mastins del convent; y per cert que tenía fama de possehirlos de pura raça y dels millors que 's conexien.

Escalonats cap al bosch, hi havía fins á vuyt corrals de bestiar que tancaven altres tants remats de més de 300 caps, y en cada hu d' ells los guardaven un parell de bons mastins.

En lo més proper al monestir s' hi allotjava la parella destinada á la reproducció de la raça, que era la enveja de tota la rodalía, puix una semblant parella de tants magnífichs mastins com aquella era dificilíssim trobarla en altra part.

***

En aquell moment en la parroquia tocaven á rosari.

—¿Sent aquesta campana?—me digué.—Donchs pera que puga formarse una idea de lo rich que era nostre monestir, dech manifestarli, que desitjant possehirla, s' arribá á oferir per ella tanta moneda de plata com hi capigués dintre sa copa.

—Y ¿per qué tant la cobdiciaven?

—No sols per son tó sencer, metálich y vibrant, que com haurá notat se fica al cervell, sinó també perque estava afinada al diapassó de les del convent, donant ab relació á aquelles la nota *la* d' una manera exactíssima que en aquell campanar hi faltava.

—¿Y la vila no se 'n volgué despendre?

—Contestaren al emissari del monestir, que'l mateix gust que tenien los frares pera recrearse les orelles també podía donarsel la vila.

(1) A Poblet era costum dexarles penjades molt baxes; á la alçada del pit d'un home regularment.

Y continuá:

—Ademés, com vol que se 'n desfassen si quan toquen *á temps* per haverhi alguna tempestat damunt del terme, aquella campana es la destinada *á reservar*, es á dir; s' acut á ella en últim estrém, quan la tempestat no vol cedir, y es segur que al ventarla parteix lo núvol borrascós, degut no tant á son tó argentí com perque ab sa llengua metálica commina á la borrasca á desferse ab la inscripció que porta gravada y usa la iglesia pera 'ls exorcismes, que diu: *Christus* ✠ *vincit, Christus* ✠ *regnat, Christus* ✠ *imperat.*

—Y ja que de campanes parlám, ¿no te cap noticia de les que á Poblet hi havía?

—Prou. Contantles per l' ordre de llur importancia, s' anomenaven *Bernarda*, *Salvaterra* que servía pera los tochs d' alarma y somatent, *Colombina*, *Valenciana*, de *Capitol* que com son nom indica servía pera reunirlo, y *Garranyau*, destinada al toch del mateix nom de que anteriorment havém parlat. Totes elles estaven penjades en dos campanars d' espadanya que s' alçaven sobre 'ls archs torals del creuer de la iglesia; les majors en lo de la banda de la sagristía y les menors en lo de la part del domitori dels novicis; emperó, trist es tenirho que confessar: totes foren esquarterades á cops de mall per los saquejadors del any trenta cinch, ab l' obgecte de lucrar ab lo metall. Aixís acabaren aquelles llengues de bronzo ab les que 'l convent s' entenía ab la comarca.

Y afegí:—Prosseguím donchs.

A cada monjo se 'ns entregava setanta cinch lliures barceloneses al any pera malgastos.

Al estiu se 'ns concedien quinze dies de llicencia pera visitar á la familia ó passarlos allá hont mellor teníam per convenient. Ademés, se 'ns concedíen altres quinze dies pera passarlos á *la Pena*, com á esbarjo y no com á cástich, segons ha cregut algú, guiantse per lo nom d' aquella possessió, situada en lo cim d' una de les montanyes que están al voltant del monestir, hon ademés de la ermita hi havía cómodes habitacions. Tota la comunitat hi pujava en dues tandes durant lo mes de Juliol, que en la rodalía era conegut ab lo nom de *veda dels frares*.

Quan un monjo arribava als sexanta anys lo jubilaven, quedant exempt d' assistir al chor y al capítol, y en general de totes les obligacions prescrites en la *Regla*, concedíntseli una habitació separada pera viure y un criat pera servirlo.

Al capítol hi teníam veu y vot tots los professos, que durant los últims anys eram uns sexanta, y 'l cárrech d' Abat durava un quadrieni, procedintse passat dit período á nova elecció. No eren rares les reeleccions d' una matexa persona. Los demés cárrechs com lo de prior, bosser, arxiver etc., eren de elecció esclussiva del abat. L' últim de dits cárrechs portava inherent l' exercici de la fé pública y era considerat com á notari en virtut de cert privilegi concedit per lo rey en Pere I.

L' Abat podía ordenar los pagos que no passassen de 40 lliures, y d' aquesta cantitat en amunt no podien ferse sense la aprovació del capítol.

Cap monjo podía entrar á la celda d' un altre encara que aquest li donás permís, y si allí volíen enrahonar ho havía de fer lo visitant desde 'l brancal de la porta. Quan en una de les de la enfermería hi havía un malalt de cuydado se plantava á la porta un paper blanch á fí de que los que per allí transitaven no moguessen fressa.

Al morir se 'ns posava l' hábit de chor y eram enterrats ab muceta á la cara, sense ataut, en lo cementiri que hi havía tocant á l' ábside de la iglesia major, assistint al enterro tota la comunitat.

Tansols en lo claustre de Sant Esteve, que era 'l lloch d' esbarjo, podíam enrahonar de política y de coses mundanes.

Complertes les obligacions de rúbrica nos era permés sortir á passejar acompanyats d' un altre, sens emperó allunyarnos massa del monestir y sempre impetrant abans llicencia del superior.

Nos permetiam devegades bromes ignocentes y de bon génere. Axís per exemple, recordo que un frare que en lo chor tenía 'l vici de dormirse, un dia al acabar *laudes*, en lloch de despertarlo li posarem tres ciris encesos á cada costat ab llurs corresponents candeleros, y, dormint, allí 'l dexaren. Be que axó millor podía calificarse de cástich que de broma.

Les penes que 'ns inposaven pera purgar culpes consistíen generalment en amonestació privada ó pública, privació de la taula conventual ó d' algun dels plats que en ella s' hi servien y en privació del temple: axó últim tenía lloch tan solament quan s' incorria en pena d' escomunió. Devegades, al presentar á taula un dels plats, aquell qui delinquit havía, trobava lo ganivet travesser, lo qual significava que no podia menjar més que la meytat del contingut, y la altra meytat que 'l castigat dexava, era inmediatament treta y servida per un criat al primer pobre que trobava fora la clausura.

Dinavam á dos quarts de dotze y sopavam á dos quarts de vuyt.

La vexella usual era d' estany y 's rentava, pera que no 's ratllás, ab fregalls de palla d' arroç, que 'ns enviaven de les possessions que la casa tenía en lo regne de Valencia.

Tots los divendres menjavam de vigilia; peix generalment, quan no n' hi havía, bacallá.

Si algú desitjava menjar algun requisit estraordinari, avisant al cuyner ab la oportuna anticipació, se li feya per lo seu compte.

La racció de carn era de quatre unces per persona; en les de carn de ploma, com capó ó gallina, se comptava un quarto per barba, y 'n menjavam totes les festes anyals; la gallina á l' olla, de qual guisat ne deyam la pitança; lo capó rostit, de manera que pera cada quatre monjos treyen una peça sencera.

També cada quatre teníam un criat pera servirnos tan á taula com en los demés serveys manuals.

Mentres dinavam, lo monjo qui estava de setmana pujava á la trona y 'ns llegía algun passatge piadós. Los comensals teníam obligació de guardar silenci y d' escoltarlo.

La xacolata no 's prenía en lo refetor ni anava á cárrech de la comunitat, sinó que cada hu se la pagava de son peculi. Generalment la preníam plegats los quatre á qui un mateix criat servía, en la estancia ó pati que hi ha entre la porta Real y 'l claustre, que per aquest motiu se 'n deya la *xacolatería*.

No era difícil, sobre tot al estiu que venien families acomodades á passar allí llargues temporades, sentir á un dels comensals de desdejuni, dir al criat:

—Vage á *la Galilea*, (aixís se anomenava l' atri de la iglesia) y porte un present que trobará sobre l' altar de la Verge del Angels.—

Al poch rato tornava lo criat ab una plata de crema, confitura, esquisida fruyta ó algun altre requisit del que 'n donavam compte tot seguit de la xacolata.

Després solía donárseli la següent ordre:

—Rente la plata, pórtela á la hostería demanant per la senyora... (algunes vegades lo nom anava acompanyat d' algun títol nobiliari) y de part meva dígali que molt li agrahesch un present tant rich com delicat, del que ni donch les més espressives gracies y que la tindré present en mes oracions.

* * *

Aquí, feu lo senyor Manel una petita pausa que vaig aprofitar pera dirli:

—¿Sab que es molt interessant axó que 'm compta?

—Donchs vage escoltant; puix es mon propósit ara donarli una idea, encara que incomplerta, de la grandiositat desplegada en les funcions religioses que allí 's celebraven.

D' entre elles, algunes per cert ben espléndides, cap podía competir en magnificencia y luxo, ab los funerals, que be poden calificarse de regis, que devegades tenien lloch, ja en cumpliment de dexes piadoses, ja per defunció del Abat, princep ó algun altre personatge; dubto que en cap basílica ni catedral del mon católich se desplegás tanta sumptuositat com en nostre monestir.

Figures,—continuá dihent—l' altar major adornat ab un magnífich Crucifix, qual imatge era de bronzo y la creu d' ébano, iluminat per dos canalobres y sis grans candeleros també d' ébano ab incrustacions de bronzo daurat, tenint per fondo un gran tapíç de vellut de seda negra

brodat d' or. En lo creuer, encatifat de negre al igual que 'l presbiteri, s' alçava un sever y elegant cadafalch, voltat de dotze canalobres d' ébano y bronzo, que no baxaven de deu pams d' alçada y cubert per un riquíssim panyo mortuori orlat per ampla cenefa, campejanthi al mitg, en relleus d' or y plata, l' escut de la casa de Cardona, de hon procedien aquells donatius tan espléndits.

Tot aquell fúnebre aparato ressaltava més encara, tenint com tenía per march los dos panteons reals, quals imatges de reys y reynes jahents axís com les estátues agenollades en actitut de pregar que coronaven los sepulcres adossats als pilans del creuer, semblaven identificarse ab aquelles cerimonies, sublimades per les mortuories salmodies cantades desde 'l chor, á dues veus, per tota la comunitat, axecant l' esperit del espectador, embolcallat per los núvols d' incens que del altar exíen, en vers les mistiques y atrevides arcades del temple.

No; no 's pot concebir res més patétich que aquell *Dies iræ* entonat á dos chors per sexanta monjos ab aquella gravetat y parsimonia que tan peculiar los hi era; ni res tan magestuós com l' acte d' oferir, presidit per l' Abat, revestit de pontifical ab mitra y bácul, y seguit d' aquella nombrosa comunitat revestida ab aquell militar y rocegant manto de llana blanca; ni res tan grandiós com aquelles absoltes per tots cantades al voltant del cadafalch, mentres les llengues de bronzo del monestir al cel clamaven ab llurs veus planyívoles per l' ánima del difunt.

Impossible es donar una idea exacta y acabada de les sublims emocions que sentía l' ánima cristiana davant d' aquelles cerimonies, ben dignes per cert dels barons ilustres que les motivaven.

—¿Y qué me 'n diu de la sagristia, que tant he ohit celebrar?—vaig preguntarli.

—Veliaquí una dependencia que ella sola era bastant pera fer célebre al monestir. Ja abans d' entrarhi, imposava la portalada ab sos hermosos y pulimentats jaspis, adornada ab les estátues de Fra Marginet y del Abat Conill, y com á cap la d' en Jaume 'l Conquistador. Travessat aquell llindar no semblava sinó que al espectador se 'l hagués transportat á una d' aquelles mágiques sales tan magistralment descrites per la fantasía oriental.

En efecte; la estancia era de forma quadrada y grandiosa, d' hont s' escampava la llum tamiçada per vuyt finestrals ab vidrieres de colors, y per grandiosos y severs cortinatges. La part superior d' aquells amples panys de paret los adornaven quadros colossals pintats al oli, pels millors mestres de la antiga escola catalana. La part baxa estava voltada per amples calaxeres de noguera ricament treballades y plenes á desdir de robes y ornaments pera 'l culto, de tota mena y en quantitats tan grans que no haventhi encara prou lloch pera conservar tanta riquesa, la part central estava també ocupada de la matexa manera. Emperó lo més sorprenent eren los artistichs armaris que s' alçaven sobre d' aquell

basament de calaxeres, tots d' ébano y voltant la sala, ab miralls al fondo y tancats ab grans y antichs cristalls de Venecia, contenint un sens fí de cálzers, urnes, reliquiaris, custodies, imatges, çafates, incensers y altres mil y mil joyes de plata, or y pedreria, qual inventari ompliría planes enteres, y que al reflectarse en lo fons dels miralls semblaven multiplicarse d' una manera portentosa.

Realment, Poblet era gran, era poderós, era rich; mes en cap punt s' hi retrataven en tan alt grau aquestes qualitats com en los immensos tresors que tancava la sagristía, acumulats á força, no d' anys, sinó de sigles, per la munificencia dels innombrables y potentats benefactors que tingué sempre.

Embadalit estava jo pensant en aquelles grandeses que 'l senyor Manel, entussiasmantse per graus, relatant anava, quan de sopte me digué:

—Prou ne hem fet per avuy; la tasca es llarga y la continuarém un altre dia.—

Y comprenent que la rahó li sobrava no vaig voler insistir, suplicantli tan sols que 'm fes memoria de les tradicions y llegendes que sapigués referents al monestir. Me contestá que algunes ne sabía, prometent comtármeles en una altra ocasió.

No 's feu aquesta esperar gayre, y á continuació van les que 'm va comptar una tarda tot passejant pels voltants de la vila, com teníam per costum; be que dexant apart les del *Solitari de la Lardeta, Sant Bernat d' Alcira, Fra Pere Marginet* y *Fra Anselm Turmeda* y alguna altra que aquí no poso per massa sabudes, ja que 's troben en totes les obres que de Poblet tracten.

II

Y seguí la historia en altres sentades.

Si algun de nostres lectors cregués que les escenes que passám á relatar son filles de la imaginació ó de la fantasía, estaría en un error: totes elles porten en llur fondo y fins devegades en la forma lo segell de la realitat, y las comptarém de la matexa manera que 'ns foren relatades per lo senyor Manel, de les que en sa majoría ne fou protagonista, limitantnos per nostra part á donárleshi tan sols forma literaria.

Feta aquesta advertencia, y abans de continuar, convé recordar la situació política en que 's trobava la nació abans de començar la primera guerra civil. Tothom sap la negra nuvolada que s' estenia damunt de la atmósfera de la patria. L' esperit del sigle XIX, ses idees de progrés y llivertat, propagades per la revolució francesa y escampades per tota la

Europa per los exercits de Napoleon, havien anat fent nombrosos adeptes per tot arreu, socavant los més ferms tronos del absolutisme. Per més que semble estrany, aquell esperit y aquelles idees s' havíen filtrat també pels murs de Poblet, y les passions polítiques que tan dividits duyen á tots los espanyols en partidaris de la Constitució y en absolutistes també començaven á fer estragos dintre del monestir entre 'ls matexos mojos; y si be es veritat que la major part d' ells simpatisaven ab les antigues idees no ho es menys que una fracció, ja un poch respectable, formada per l' element jove, era ardentment partidaria del sistema constitucional. Y no sols ho era, sinó que 'n feya gala.

Sabut es que 'ls monjos de la ordre cistercense portaven usualment una barretina de punt negre que acabava ab una borleta, pera resguardar lo cap afeytat; donchs be, mentres los monjos de idees lliberals la duyen doblegada á un costat los del bando contrari la portaven sempre dreta y encarcarada.

—Pare Joseph—li digué al principi que axó estilava, un seu company, al véureli ageguda la barretina—¿no sab que aquesta usança se ia han apropiada los *negres*?

—No; no ho sabía; pero axís sempre l' he portada y be la porto, puix com á fill del Vendrell y per tradició de familia lliberal he sigut, lliberal soch y lliberal moriré.—

En aquella época — me deya lo senyor Manel - sortiren de moda uns mocadors de butxaca en los quals en lletres grosses s' hi llegía: *«¡Viva Cristina!»* Y era de veure com al passejarnos pel claustre, per exemple, y al toparnos ab algun recalcitrant absolutista, sens ganes ni necessitat de mocarnos nos treyam lo mocador de la butxaca y simulant un estornut l' exteníam al passar pel devant del adversari polítich, com á una especie de «trágala.»

* * *

Lo Pare Joseph, de qui havém parlat, molt aficionat á la cría de canaris, acabava de sortir d' una greu malaltía. Com la convalecencia havía d' esser llarga, lo metge no sols lo rellevá temporalment de la observança de la Regla, sinó que ademés ordená que 's traslladás á una altra celda més ventilada y alegra, á qual fi se li doná á escullir una de les habitacions destinades als monjos jubilats.

Una n' hi havía ben assoleyada de cara á mitg-dia al costat de la del pare M*. (anomenemlo axís) ja vell y jubilat, fill de Reus, home poch comunicatiu, mal humorat, qui tenia la anomenada de rebech y de gastar mal geni, lo qual feya que la celda del costat de la seva sempre estigués vacant, puix ningú 'l volía per vehí; ab tant major motiu en quan la galería impedía que dites habitacions poguessen estar completament

aislades; mes com precisament aquella galería estava banyada constantment per un sol espléndit, açó temptava al P. Joseph perque podía instalarhi la cria de canaris. Y allí acabá per trasladar los mobles junt ab los aucells y les gavies.

Al principi prou va rondinar lo pare M*. Tantost lo seu vehí clavava un clau en la paret pera penjar un quadro, quan de la part oposada li contestaven de la mateixa manera en senyal de que ab aquell soroll molestava.—No hi fa res, se deya lo Pare Joseph, lo clavaré quan ell siga á passeig. Y carregantse de paciencia y sucumbint sempre ab resignació a les intemperancies de aquell caràcter enigmátich, acabá per desarmar á son vehí, féntseli tant simpátich que dels saludos passaren á la conversa y d' aquesta á la verdadera amistat; y axó que 'l frare del Vendrell portava la barretina d' estám decantada, mentres lo de Reus de tan encarcarada semblava que fos engomada.

Llavor precisament acabava de naxer la princesa que més endavant havía de regnar baix lo nom de Isabel II, y axí 'ls polítichs com los diaris no parlaven d' altra cosa que de aquest acontexement y de la promulgació que poch abans se havía fet de la Pragmática-sanció derogant la lley Sálica. Prou en lo convent se comentava també de diferentes maneres per los partidaris dels dos bandos polítichs que allí dintre hi havia, y prou lo Pare Joseph se haguera guardat be de tocar aquesta qüestió ab son vehí, per lo respecte que li infundía, quan precisament aquest n' hi sortí á parlar un dematí prenent lo sol á la galería. Y la admiració fou encara més gran al sentirli fer una defensa apassionada de aquella Pragmática, ab una riquesa d' arguments que demostraven un gran talent y un estudi gens vulgar del assumpto.

En resúm; lo pare M*., segons aná averiguant son vehí, pensava també á la moderna com los jovens del convent; ¡ja no havía d' esser de Reus!; les poques simpaties que en ell tenien era perque en política no pensava com los de la seva edat que sempre se l' havíen mirat de reull, haventse per axó postergat son gran talent, portant en sa conseqüencia una vida retreta y solitaria.

No caygué aquest descubriment en sach foradat; y desde llavors lo pare M*. sigué lo conceller del bando lliberal que, compost de jovens, estava faltat de esperiencia y bon seny, que sols ab la edat s' obtenen. Mes axó sí; tirava la pedra y amagava la má: may volgué decantarse la barretina d' estám ni sortir á la palestra ab la cara descuberta, puix deya que á la seva edat li convenía apartarse de les lluytes y fer una vida retirada en consonancia ab la jubilació de que gaudia. Axis, donchs es en debades consignar que no assistia á capitol, quan la campana 'l congregava, emperó si dexava de pendre part en aquells debats importants que en la aula capitular s' iniciaven, enmetzinats algunes vegades per la passió política; prou sabía desde 'l fons de la celda lo que en ells passava, y prou més de quatre vegades sos consells en lo modo de tractar les

questions, indicar los arguments que havien de ferles provaldre y buscar les fugides quan lo terreno no era ferm, havien servit de molt á n'aquella minoría per la qual servava tantes simpaties.

¿Y qué es lo que 's debatía en aquelles sentades, algunes d' elles tan acalorades? Tantes quantes vegades ferem aquesta pregunta al senyor Manel tan espansiu sempre ab nosaltres, relatant actes de sa vida íntima, sempre procurá evadir la resposta; y per molta que sigué nostra curiositat sobre aquest punt, dexá de satisferla. Lo únich en que demostrá una reserva persistent, contestant sempre ab evasives ó ab la burlona rialleta, que tan peculiar li era, es en preguntes que á dit fí anaven encaminades. Respectém, donchs, son silenci sobre aquest particular y posemhi punt final.

* * *

Entretant los horitzonts polítichs de la nació s' anaven ennegrint més cada vegada y la tempesta s' acostava á passos agegantats. La mort de *Fernando VII* fou lo llampech que feu esclatar lo primer tró y ben prompte començaren á axecarse nombroses partides de gent armada al crit de —«*¡Visca Carlos V!*»—La guerra, que devía açotar al pays durant set anys y en la qual anaven á jugarse 'l tot pel tot lo vell esperit de la terra y les noves idees, filles de la revolució francesa, estava ja començada. May s' havíen vist uns odis tan africans com los que 's tenien los dos bandos en lluyta.

Aquella minoría de monjos de Poblet (no passava d' una dotzena) que tant s' havía fet veure per tindre modernes idees polítiques, estava en una situació compromesa, voltant per aquelles encontrades nombroses partides carlistes, y obligada á respirar una atmósfera que li era enterament contraria. Temien sos adeptes que la exaltació de les passions, que moltes vegades dominen al enteniment, se sobreposás al companyerisme y vivíen en un continuu sobressalt.

En tan difícil situació tingueren una junta clandestina y determinaren en ella armarse ab un fusell inglés, la millor arma de foch que llavors se conexía, y una canana cada hu, que furtivament entraren y amagaren en lo convent, y vendre cares llurs vides si provocats eren algun jorn á la lluyta.

No trigá aquesta á presentarse.

Un dia s' estengué la noticia de que 's dirigía al convent la partida manada per lo *cabecilla* (1) Manel Ibañez, conegut per *lo Llarch de*

(1) Ab verdadera repugnancia usám aquest mot per no tenir, que nosaltres sapigám, fidel traducció catalana, potser *capitost* es son equivalent. Y dihém que la usám ab repugnancia pel menyspreu que enclou envers los guerrillers alçats en

Copons, propalantse al mateix temps, á cau d' orella, ja fos veritat ó mentida, que hi anava pera fer un escarment ab los frares lliberals.

Al ohir aquestos semblant nova y veure per propis ulls que la facció era ja á tret del monestir, trayent les armes amagades y arreplegant quantes municions de boca los hi vingueren á má, pujaren al cimbori y allí 's feren forts, disposats á repelir la força ab la força.

Tivanta s' havía posat la situació; gros era l' escándol que anava á donarse y fatals les conseqüencies si s' arribava á disparar un sol tret. Comprenentho axís lo restant de la comunitat, procuraren calmar los ánimos dels sublevats y ferlos desistir de tan exaltats propósits, oferintloshi tota classe de seguretats de que serien respectades, com fins llavors ho havíen estat, les particulars opinions polítiques de cadascú. Vint y quatre hores estigueren negociant *lo Llarch de Copons* y 'ls dos bandos de la comunitat deposant al fí les armes aquella dotzena de jovens, baix la oferta de que acabám de fer mérit y 'l propósit per part de tots de tirar lo vel del oblit á tot quant fins llavors passat havía.

—No obstant—me digué lo Sr. Manel, que havía sigut l' ánima de aquella conjura y á qui 'ls companys havíen votat per quefe- després d' aquella capitulació tan honrosa, lo *Llarch de Copons* nos cridá pel seu compte y ab un llenguatge no gayre edificant y carregat d' enérgiques interjeccions, nos espetá un sermó recriminantnos aytal conducta, quán ell deya, que pera defensar la religió tantes privacions s' havía imposat, no podent menjar sempre que tenía gana, ni dormir quan tenía son, y anant per aquests mons de Deu patint calor al estiu y fret al hivern.

Aquest fet que havém procurat relatar ab tota la fidelitat possible y tal com nos fou referit; se compta d' una manera molt diferenta per algun *cicerone* del que fou monastir, suposant que 'ls monjos lliverals promogueren un motí pera obtenir la esclaustració; que anaren á escopetades pel convent al crit de:—¡Visca la llivertat!—y altres mentides per l' estil fins que hi aná lo *Llarch de Copons* pera posarhi ordre, concertantse llavors la capitulació; tot lo qual convé desvirtuar ab tant major motiu en quant aquesta falsa relació no posa en gayre bon lloch al senyor Manel respecte als seus sentiments religiosos, quan per esperiencia sabém y podém afirmar, per haverlo tractat molts anys, que fossen les que volguessen ses opinions polítiques, era un verdader y fervent fill de la iglesia católica.

* * *

Aquella vetlla, després d' haver sopat y d' haverse resat les oracions

armes, molts dels quals, dexant apart llurs idees polítiques, han donat cohentes lliçons d' estrategia als millors generals del exércit. Aquest diminutiu denigrant nos recorda aquell altre de *coronilla* ab lo qual motegen al gran Estat Aragonés. Es propi del inflat quixotisme de la raça castellana.

de gracies, lo P. Prior, qui presidía la taula conventual, s' alçá y ab veu pauşada y grave digué:

—En lo dinar de demá, lo P. Manel s' abstindrà de menjar del segon plat que 's servesca á taula en espiació de les culpes en que ha pogut incorrer durant les últimes vint y quatre hores.—

Y efectivament, l' endemá, quan lo criat passava per segona vegada ab la fumanta plata de saborosa vianda, al esser devant del P. Manel, aquest, obedihent, posá lo ganivet travesser al plat en senyal de que passás de llarch, mentres lo monjo lector, desde la trona llegía lo capítol V de la *Regla de Sant Benet*, que tracta de la *Obediencia*, y començava la lectura recalcant aquell paragraf que diu: «Lo més noble y més escelent grau d' humilitat es la cega obediencia. Aquesta es la virtut que convé y distingeix com especial divisa als qui aymen finament á Cristo...»

Emperó, axó no obstava pera que 'ls amichs del P. Manel fessen una indirecta protesta d' aquell cástich, ab major motiu quan s' havia pactat córrer lo vel del oblit á tot lo passat, obsequiantlo ab distints plats d' altres saboroses viandes.

Axís es que als pochs moments un criat li dexava al devant unes riques perdius com á present del Pare fulano, mentres un altre li comparexía ab un pollastre del Pare çutano, y ab variats postres un tercer com á donatiu del Pare mengano.

La obediencia y 'l cástich se cumplíen, mes los presents no podíen esser privats.

Y 'l Pare Manel, tot enfeynat y satisfet, trinxava les peces que al devant tenía, y omplía molts plats que de part seva los matexos criats repartíen entre 'ls monjos amichs qui tals obsequis li feyen.

Y entretant lo monjo lector desde la trona continuava llegiut:

«Lo Sant Evangeli, germans, nos está dihent en alta veu:

Tot home qui s' envanesca será humiliat, y aquell qui s' humilie será exalçat.»

Lo P. Prior de reull y ab dissimulo prou que 's mossegava 'ls llavis, pero res podía ferhi.

* * *

Entretant los frares eren tinguts per lo poble baix, com agents de la guerra civil y considerats com á enemichs del progrés y de tota idea innovadora en aquella lluyta dels principis moderns ab los antichs, y eren los convents tinguts com á senyalats centres hont se conspirava á favor del partit carlista. Les passions cada dia anaven exaltantse més en aquest sentit y no era difícil preveure que la tempesta roncava comprimida y estava á punt d' esclatar.

En lo claustre no s' hi vivía, donchs, ab entera confiança y no regnava en ell lo repós, element indispensable pera la vida contemplativa.

Poblet no era pas una escepció de la regla, y vingué á aumentar la turbació d' aquells monjos, lo fet que passám á relatar.

Un matí de primavera del any 1835, estaven alguns prenent xacolata, quan un criat entregá al Pare F.* un gros plech que venía de Madrid, y l' acabava de portar lo correu. Trencada la cuberta se 'n trobá una altra entremitg de retalls de periódich, y oberta aquesta aparegué una tercera ab les matexes condicions, y una quarta... y una quinta... fins al número d' una dotzena, á la última de les quals hi havía un trocet de paper sense firma ab les següents paraules: *Pare F*, los frares son al c...*

Quan los allí reunits s'enteraren del anónim tots quedaren pensatius; puix á pesar de venir aquella amenaça en tal forma, prou sabíen que'l Pare F.* tenía á la cort un germá de la flamarada y que l' anónim més que una amenaça tonta era un prudent avís donat per l' amor fraternal.

Desde aquell dia alguns d' ells foren tan previsors que l' hábit los cubría un cumplert vestit de paysá portant lligades al cos un parell d'espardenyes y una gorra, de manera que ab pochs segons poguessen quedar del tot transformats, fugir y en disposició d' empendre llarga caminada.

***

Lo 22 de Juliol tingueren lloch á Reus y á Valls los desordres contra les Comunitats religioses, que no relatarém per esser prou coneguts, al saber que un destacament de urbans de la primera de dites ciutats havía sigut sorprés per los carlins, matant á un oficial y sis soldats, ab un dels quals se cometeren verdaderes atrocitats per manament d' un frare, qui anava ab la partida.

Sens dupte, á consequencia d' aquest fet, lo dia 24, vigilia de Sant Jaume, de bon matí una velleta arribava á Poblet ab un cistell de fruyta del temps, y tirant de la corda que hi havía devant de la *Porta daurada*, tocá la campana, sortí lo monjo porter y preguntant á qui demanava, respongué la velleta que volía veure al P. Manel pera ferli present d' aquell cistellet de fruyta, com axis li fou concedit; mes axó era sols un pretest, puix lo verdader motiu era una missiva de part d' una caracterisada persona de Vimbodí, avisant á ell y als seus companys de causa de que llurs vides estaven en perill si en lo monestir continuaven per més temps.

Per la diada de Sant Jaume alguns foren ja los qui dexaren d' assistir al chor, passejantse pel claustre deliberant sobre la resolució que convenía pendre, puix la veritat es que no s' atrevien á trencar la clausura. Després dels oficis se 'ls ajuntaren alguns altres companys de causa, y un d' ells, lo més decidit, preguntá:

—¿Qué fem, donchs?

—Jo no seré lo primer—digué un altre—pero tampoch l' últim.

—Si per axó estau, ja seré jo—replicá un tercer. —Qui vulga venir que 'm seguesca.—

Y tal dit tal fet; seguit de la major part del element jove s' encaminaren al palau abacial.

Demanada audiencia, los rebé l' abat sens sospitar l' obgecte de la matexa, y esposat lo motiu de la visita, com aquell entengués que 's tractava de sortir per anar á passeig se limitá á dirloshi:—¡Mireu que ja es hora de dinar!—Mes al enterarse de que 'l motiu de la marxa era pera abandonar lo convent, quedá esglayat per un moment, moment que aquells aprofitaren pera devallar per la escala, mes al esser al primer replá 's refeu lo P. Abat y emprenentlos altra vegada los hi digué:

—Fills meus, no se 'n valguen. Si vostés m' abandonen, essent tots jovens, ¿qué faré jo, pobre vell?—Y s' estengué en algunes altres consideracions pera detenirlos, acabant ab les següents paraules:—Tingám confiança en lo govern. Ell nos protegirá.—

Alguns semblaven titubejar quan lo Pare A**., un dels més decidits y per cert tartamut, trencá la peroració del Abat, dihent:

—Que... tantes... ca... ca... ra... mades. Si no... no... vol venir que... no vinga!

Y resolt baxá la escala seguintlo tots los altres.

* * *

Al esbombarse la fugida del element jove, á tots los demés los hi agafá por de quedarse, pensant que aquells algun motiu tindrien pera ferho; y aquell mateix dia abandonaren tots lo monestir baxant á la Espluga, hon dormien y pujant á Poblet de dia. Axís transcorregueren alguns dies, desembraçant á corre cuyta tot lo que pogueren y quedant per fí lo monestir solitari guardat per alguns criats.

* * *

Lo dia de la Mare de Deu d' Agost, patrona de Poblet, lo pare Manel escrivía desde casa seva la següent carta al vendrellench P. Joseph:

«Demá marxo á Reus ab la xarratera d' alféreç de cossos franchs, á defensar la causa de la llivertat.

»Son las onze de la nit y desde la finestra del quarto hon escrich se veu Poblet com crema.

»Tot s' ha acabat.»

XVI—PREMI DE LA ASSOCIACIÓ POPULAR REGIONALISTA

ESTUDI

SOBRE 'L CARÁCTER DEL POBLE CATALÁ

EN SES TRES MANIFESTACIONS, LITERARIA, ARTÍSTICA É INTELECTUAL

Lo carácter de Catalunya es...

OBSERVACIÓ PRELIMINAR

Lo treball que presentám no es en ses parts deslligades, nou, peró sí que ho es en lo criteri ab que aquí han sigut estudiades.

Examinar les principals manifestacions de nostre geni y carácter en les obres y en la cultura artística é intelectual es ben be estudiar lo carácter del poble del qual son filles.

Lo treball s' hauria pogut pendre d' una altra manera, ço es, estudiant de colp lo carácter catalá, pero nos ha semblat més útil ferho de aquesta manera, perque axís resulta un análisis, un rahonament *à posteriori* que sempre val més que un apriorisme infundat y rutinari. Havém dit que era més útil lo método observat, perque axís s' es dibuxada la fesomia moral é intelectual del poble catalá, fesomía que havém de tenir en compte si volém que nostre renaxement tinga totes les qualitats de renaxement catalá; sinó fos axís hauríam renascut pera morir d' aquí á quatre dies.

Les coses que s' encarnen en lo poble viurán per un sempre més; los renaxements postiços son com un arbre sense arrels, que al cap de poch temps s' asseca y mor.

CARÁCTER DE LA LLENGUA CATALANA

Entre les manifestacions del esperit d' un poble ocupa 'l primer lloch la llengua, donchs aquesta li es com ingénita, es sa propia vida, la seva ánima.

Axís com la ánima te necessitat del cos, axis la activitat del esperit necessita de una llengua pera manifestarse baix totes les formes del pensament. Pensar es posar les concepcions del esperit en tal ó qual referencia ó relació. Tota llengua se compon, donchs, de dos elements que son: les *nocions* y les *referencies* ó relacions. Les *nocions* ó representacions son com los materials de la llengua, y les *referencies* ó relacions entre les nocions, constituexen la forma. La perfecció de una llengua consistirá, donchs, en espressar de una manera acústicament complerta, no sols sos elements materials sinó també 'ls formals. Per lo tant lo carácter, la essencia de una llengua, está basat en la manera com ella espressa acústicament, ço es, per la paraula, les nocions y les relacions.

Si be es veritat que la paraula interna, lo verb intelectual, es un, no ho es menos que al manifestarse adopta les més variades formes, donchs la paraula depen de la espressió, de la compenetració que hi haja entre la noció y la referencia. Y en aquesta compenetració hi intervenen factors los més antitétichs, lo qual per força ha de donar lloch á llengues diferentes.

La raça, lo clima, la topografía de la terra, les costums, la civilisació, etc., etc., tot açó son factors poderosissims que intervenen en la diferenta compenetració de la *noció* y de les *referencies*, y per lo tant en la diversitat de llengues.

Pera saber, donchs, lo carácter de una llengua, cal estudiar abans les races, qui han intervingut en la formació del poble qui la parla, distingir los elements indígenes y 'ls portats de fora, lo clima, les costums la civilisació y les necessitats, perque, com diu lo célebre Eximeno, si no hi hagués diferencia de necessitats, hi hauria per tot arreu una matexa llengua: es á dir, que s' ha d' estudiar tot lo que forma la seva especial idiosincracia, son carácter nacional.

Pero com que nostre obgecte es aqui deduhir lo carácter nacional del poble catalá *á posteriori* no podém provar lo carácter de la llengua catalana per lo del poble qui la parla, puix donaríam per provat lo que ha d' esser obgecte de costoses investigacions. Nos concretarém, donchs, á estudiarla en sí matexa prescindint del qui la parla.

Moltes foren les nacions qui dominaren desde époques llunyanes la nostra terra, y entre les primeres deu citarse la celta, ab la qual se barrejaren los fenicis més endavant; los quals, donantnos llur civilisació,

segons testimoni d' Estrabó, influhiren també en lo llenguatge dels indígenes. Als fenicis succehiren los grechs qui dexaren una més marcada influencia, fins al punt de haverhi en nostra llengua un gran nombre d' arrels pertanyentes totes al grech. No podém formarnos idea de la llengua que parlarien nostres passats quan Roma se feu senyora del mon, sinó tenint en compte les barreges de nacions qui havien contribuhit á formarla.

Lo que sí se té com á cert, es que 'ls dialectes ó llengues que existien abans del predomini del llatí en les provincies romanes, y que s' ha convingut en anomenar *sermo rusticus* no podien esser tan diferents pera produhir la varietat de llengues neo-llatines.

Pero ¿deu deduhirse d' aquí, que aquestes llengues y ab elles la catalana no tenién altra font? De cap manera.

Hi ha un altre element importantíssim que devía exercir també gran influencia en la composició de les noves llengues, y aquest es lo idioma dels conqueridors germánichs.

Aquestos, y assenyaladament los goths, adoptaren la llengua llatina, tal com la trobaren, barrejantla ab la llur, de manera que á començ del sigle VIII lo llatí havía ja decaygut totalment en lo llenguatge popular, revivint altra vegada entre 'ls aborigens llur antiga llengua. enriquida ab gran nombre de mots provinents del llatí y goth.

A principis del sigle VIII los alarbs invadiren la península y ocuparen lo mitg-dia d'Espanya, dexanthi arrels més fondes que les tribus germániques.

De lo dit se deduheix que durant l' espay de més trenta sigles, sis nacions diferentes habitaren en lo pays anomenat successivament *Marca hispanica, Gotholaunia, Catalaunia,* y per últim Catalunya. D'aquestes sis nacions, los primers foren los Celtes qui dominaren lo pays per espay de 1500 anys; los segons, Fenicis y Grechs, hi estigueren uns 600; los Cartaginesos més de 200; los Romans y Goths vora de 900, y 'ls Alarbs sols 200, ab tot y romandre en la Península vuyt sigles.

Per medi de influencies estranyes fou com cada llengua prengué carácter y fesomía especial.

No 's pot negar que l' element més predominant dintre la llengua catalana com en totes les romanes es lo llatí; pero ja havém dit que 'ls Goths se la apropiaren, y, al ferho, per força devíen introduhirhi modificacions. Y talment; la major part de transformacions que 'l llatí sufrí fins á convertirse en catalá, totes semblen tretes ja de la matexa llengua, ja de les matexes costums, ja de les matexes necessitats y carácter dels pobles del Nort.

Peró abans d' esposar les proves regonexém que aquesta demostració nos portaría massa lluny. En efecte, nosaltres ignorám si la forma moderna del catalá, estranya al llatí y que sembla venir del gótich hon per lo menos se troba, existía ja en la llengua dels Celtes y dels Ibers. Es

aquesta una dificultat, que no 's podrá resoldre fins que 's tinga un conexement més general dels idiomes romans. Pero aquesta dificultat, en cas que existesca, es menos important de lo que 's pot creure, diu *Laveleye* (1) donchs en últim resultat totes les modificacions del llatí; al formarse 'l catalá, poden esser mirades com les condicions necessaries de la apropiació de una llengua sintética, sabia, flexible y enérgica pera l' us de una raça d' homens encara ignorants y rústechs, per qui cada complicació de llenguatge es un embarrás, cada delicadesa una dificultat, cada ornament un pes.

Los Goths, homens dels camps y boscos, passaren tot d'un cop á habitar en les delicades *villæ* romanes, y com que en los camps havíen aprés un llatí molt grosser, comprengueren desseguida la llengua rústiga y després lo romá, que aviat se feu familiar als seus fills. Peró com que llur pensament, llur verb mental era encara en la propia llengua, donaren á n' aquella una nova forma. Seguint una lley, que sembla natural al esperit del pobles, la sintáxis fou la part gramatical de la llengua que modificaren segons les formes que l' us havía consagrat entre ells.

En quant als mots, los adoptaren aytals com lo pays los hi ofería, com ho prova la barreja d' arrels romanes, gregues, ibériques y fenicies que conservaren y que encara se troben en lo catalá.

Si seguim en tota la Europa neo-llatina los efectes d' aquesta combinació dels dos elements *sermo rusticus* (llatí vulgar) y germánich, veurém al ostrogoths á Italia, als sueus, vandals y vissigoths á Espanya y á la Aquitania, apropiarse la llengua del poble, allavors molt semblant en les tres encontrades, y modificarla segons lo geni del idioma llur, donant lloch á tres llengues análogues, d' hon nasqueren lo catalá, l' italiá, lo francés y 'l castellá. No passá axís en la Galia del Nort, com observa lo citat *Laveleye*, á efecte d'altres circunstancies que no es obgecte nostre discutir. Pero conste al menys que llur major civilisació originá una llengua més avançada y pulida, lo que prova que la major ó menor dósis de civilisació d' una encontrada influeix en lo carácter d' una llengua. Com á conclusió podém dir, que 'l barbre qual pensa está per tot baix lo mateix nivell, pren los sons usats á son entorn, peró regularisant llur coordinació y combinació baix les formes que ja 's troben en sa inteligencia.

Anám ara á estudiar com tingué lloch dins de la massa del poble, aquest doble treball de transformació y regularisació del qual devíen naxer les llengues neo-llatines y en particular la catalana, obgecte de nostres investigacions.

La armoniosa llengua llatina, per esser ben compresa, vol una gran atenció, axís del qui la parla com del qui la escolta, donchs es cosa sa-

(1) *Histoire de la langue et de la litterature provençales.*

buda que espressa la relació per medi dels casos; lo qual pot donar lloch á amfibologia si no 's pronuncia ben bé ó si no 's té una orella sensible y exercitada.

Aquestes dificultats no eren tan grosses pels romans: molt al revés, llur carácter y costúms demanaven una llengua com la llatina; peró tant los goths com los aborigens de nostra patria ab llur esperit més grosser y de més rústechs orguens, no podíen pas avenirshi ab una llengua que feya depenjar tota la idea d' una petita variant, d' una sola lletra moltes vegades. Y es per ço que aboliren les sílabes finals, fixant tota llur atenció en les preposicions, que, com eren curtes y espressives, s' amotllaven justes ab lo carácter d' un poble, donat á la caça ó á la guerra.

Pero calía més; calía que tota la llengua fos breu y de bon entendre, sense que hi calgués gayre refinament d' esperit y d' orelles, y per ço es que introduexen les sincopes, y que de mica en mica se desenrotlla lo sistema de contracció.

En totes les llengues, les paraules se componen de sílabes que son més ó menys importants segons sia la paraula. Les que ho son més, tenen generalment un carácter distintiu, l' accent tónich, lo qual sembla destinat á fer parar la atenció sobre una sílaba determinada, mentres que la major part de les altres passen com per alt; y axís se veu clarament en la llengua hebrayca, que al formar una paraula per aglutinació, carrega l' accent sobre la sílaba més important y pronuncia rápidament y depressa les altres per medi del *schewa*.

La llengua llatina tenía també l' accent tónich, per medi del qual donava més força á algunes sílabes, sacrificant lo só de les altres, sobretot los finals, que no obstant sonaven, encar que débilment, pero 'l catalá las suprimí del tot, conservant sols les que teníen l' accent tónich. Carácter importantíssim que no trobám ab tanta constancia, y tan radicalment en cap de les altres llengues novo-llatines, puix lo castellá y l' italiá admeten encara alguna sílaba atónica y 'l francés la *e* muda. Axís, p. e. del llatí *usus*, lo castellá feu *uso*, l'italiá *uso*, lo francés *usage* y 'l catalá *us*, y axí podríem dirho de moltes altres paraules.

Mayans y Ciscar digué (1) que en lo pas de les diccions de unes llengues á altres, s' afegeix ó 's treu una ó moltes lletres, segons la naturalesa ó carácter de cada llengua. La aplicació d' aquesta regla se troba realisada d' una manera admirable en lo catalá, donchs tret dels noms de la primera declinació y alguns de la tercera, totes les terminacions están suprimides (2).

Y veusaquí la causa del perque en aquesta llengua síen tan abun-

(1) Orig. de la leng. espa., t. II p. 101.
(2) J. P. Nonell.—Morfología de la llengua catalana.

dants los monosílabs, diu en Laveleye (1); del *En* y *Na* que indica la alta qualitat d' una persona y que no es més que 'l mot llatí *Dominus* reduhit á sa mínima espressió; dels infinitius de la segona y tercera conjugació que mostren admirablement la supressió de les sílabes medials atóniques; p. e.: axís del *bibere* se formá *beure*, de *vincere*, *vencer*.

Tant en lo francés, com en l' italiá y castellá no desaparegueren d' una manera tan absoluta les vocals finals; la síncope es menys pronunciada, assenyaladament en les dues últimes y d' aquí prové que tinguen tanta abundor de paraules *graves* y *esdrújules* ó *breus*, mentres que en catalá, les més son curtes y agudes.

La tendencia del catalá á la brevetat se fa sentir no sols en la supressió de les finals dels mots llatins, sinó també en les sílabes intermediaries, lo qual no ho acostumen á fer gayre ni 'l castellá, ni 'l francés ni l' italiá etc., ni 'l mateix provençal, ab tot y sa gran analogía ab lo catalá. Axís tením que les vocals intermediaries *i e u*, que s'estilen tan sovint en les dessusdites llengues, desaparexen en lo catalá.

De lo dit podém tráuren que la lley d' escurçament es la predominant en la llengua catalana, y que per lo tant *son carácter principal, consisteix en la brevetat y concisió.*

En Camboliu (2) fa notar un carácter comú á totes les llengues novo-llatines, y es l' us de la *inversió*. Pero en lo catalá, la inversió presenta moltes vegades una forma característica que no 's troba en cap altre de les dites llengues y que es digne d' atenció perque acaba de confirmar lo dessus dit sobre les paraules aislades. En efecte, mentres que les demés llengues novo-llatines coloquen les diferentes parts de la oració, amotllantse al llatí, en quant les hi permet llur propi geni, lo catalá segueix ab fidelitat lo moviment de la inversió germánica.

V. g. «Havía'la regina Dona Sancha filla del Emperador de Castella presa per muller...» (3), construcció evidentment germánica. De manera que axís com havém vist que en totes les paraules lo catalá distingeix unes sílabes d' altres y fa resaltar molt la pronunciació d' una d' elles pronunciant ab gran lleugeresa y depressa les altres, axis també en cada oració gramatical no 's fixa sino en alguna de les paraules que més li calen, corrent per demunt de les altres.

Hi ha qui ha calificat d' aspre la llengua catalana. Açó que es fals de debó, aplicat al catalá *format*, no ho es si 's refereix al período de transició del llatí al catalá, perque, donada la lley d' escurçament, molt propia de nostre esperit ó carácter, havíen d' exir per força algunes paraules aspres y malsonants á orelles delicades, encara que molt propies de la gent qui les usava. Més endavant al suavisarse les costums y 'l

(1) Opus. cit.
(2) *Histoire de la litterature catalane.*
(3) Crónica del Rey en Jaume, l. 1, c. 1.

carácter, se suavisa també la llengua. Axís la paraula llatina *astrum* per la lley d' escurçament quedá convertida en *astr* que 's suavisá més tart, mitjançant una *e* muda, y axís de *astr* se feu *astre*.

De *templum=templ=temple*.

De *exemplum=exempl=exemple*.

D' aquesta manera s' aná fixant la llengua catalana, fins al punt en que la veyém avuy, que tal com es y la parlám, per sa *claretat, concisió, energía* y *suavitat* pot anar com á pariona ab la més perfecta de les novo-llatines.

LES ARTS PLÁSTIQUES A CATALUNYA

En les arts plástiques, com á manifestació la més material del esperit no s' hi troba al primer colp d' ull lo que 'n podríam dir *fesomía nacional* y que no obstant hi es clara y evident tan com en les altres manifestacions del esperit d' un poble. Y d' axó n' es la causa 'l que, axís com la llengua, la música, etc., son produyt de la massa general qui sent idéntiques sensacions y 's mou, per dirho axís, al mateix compás, les arts plástiques son obres d' uns quants, qui si be participen del mateix esperit que 'l poble, may es en relació tan gran, com en aquest, axís es que llurs obres, ja son una manifestació del carácter del poble á que pertanyen, peró may es tan gran y justa com en les altres que son obra secular de cent generacions passades, les qui sense adonarsen hi han anat portant lo grá d' arena.

Semblant relació pot observarse també dintre 'l grupo de les matexes arts plástiques. En efecte, aquest compost heterogeni anomenat poble, forma una massa material moguda per un esperit; y aquest, si be considerat en sí, está després de la materia, atesa sa condició de informar á uns sers materials, ha de donárloshi també un escayent y un ayre particular segons sia l' esperit de cada poble. Si be la arquitectura sembla que hauría d' esser la més material de les arts, no obstant requereix una concepció grandiosa en la imaginació del artista, un plan preconcebut y ordenat hon s' hi revelen la grandesa d' ánima, la civilisació y sobretot les idees religioses de tot lo poble, qui, més que no pas en les altres arts, s' hi mira y s' hi reflecta; donchs, si la pintura y la esculptura son d' un orde més espiritual, no obstant tenen un fí particular, al revés de la arquitectura que está muntada pera les necessitats y aspiracions de tot un poble.

Comencém donchs, per la arquitectura.

Sotsmesa Catalunya á la prepotent Roma, no tingué altre remey que adoptar ses práctiques constructives, unitaries y universals, com havía

tingut d' adoptar sa llengua, lleys y costums; pero vingué un dia en que s' enfonzá la orgullosa matrona, y encara que les noves nacionalitats heretaren en part ses tradicions, no obstant obrant cada una ab complerta independencia, nasqué un nou art, que, fonamentat en lo dogma cristiá, tenía la llivertat necessaria pera que en cada regió prengués fesomía propia y carácter definit.

Les successives invasions de goths y alarbs no permeteren á aquest art desenrotllarse ab tot son esclat, pero 'ls gérmens hi eren plens de vida, que florí ab tot l' esplendor al apuntar la primavera de pau y felicitat en lo segle x.

Aleshores començá lo brillant período pera la arquitectura catalana que s' axecá, altiva, robusta y séria, orgullosa dels triomfs del Cristianisme y ab elements propis, sense l' oripell del art gentilich degenerat, ni 'l fals renaxement del cesarisme; era un art nou amotllat al estat social, polítich y religiós de la nová era catalana.

Dificilment hi trobareu en la historia de nostra arquitectura, diu un erudit arquitecte (1) altre período que haja produhit tan gran nombre d' obres, com les que axecá, y romanen encara avuy dretes, lo temps transcorregut entre 'ls segles XI y XII. Seguíu tota la encontrada del Est del Llobregat y trobareu que tots los grans monestirs son alçats en aquella época; totes les Seus nostres foren construhides en tan brillant período, y si atravessau les altes montanyes ó seguiu les ombroses valls, vos trobareu, contínua y agradablement sorpresos per la presencia d' alguna Iglesia que de des tan llunyans segles ha arribat fins á nosaltres sense profanacions, pera provarnos que l' art d' aquella Edat sapigué omplir totes les necessitats morals del poble qui 'l conreuava.

Diu lo Dr. Torras que l' estil románich sembla com si 'ns fos més propi. Nascut ó provinent de les basíliques romanes, es á dir, del lloch hon s' administrava la justicia, presentant un equilibri ó proporció de parts verament equitativa, un conjunt comprensible, y quan se tracta de Iglesies produhint en l' ánima, més la concentració ascética que la exaltació mística, més lluny de la utopia de convertir la terra en cel, que pareix se proposá lo estil gótich, la arquitectura románica semblava la que devía identificarse més ab la nostra raça práctica, d' esperit llegislatiu, reflexiva y moderada. Tot açó es del Dr. Torras. Lo segell ab que nostre poble marca les coses al apropiárseles, la potencia, més que de fer les coses noves, de férseles seves, se nota en aquesta arquitectura románica. Los nostres monuments tenen un carácter distintiu que 'ls diferencia ben be dels llurs similars de França y Nort d' Espanya. L' art románich es ja de sí sever y ajustat, pero no ho era prou encara pel nostre poble, qui creá dins l' estil románich, un estil nou, que podríem anomenar *románich-catalá*. Analiséulo, y en lloch trobareu la superfluitat, la abun-

(1) **Joaquim Bassegoda. La Catedral de Gerona.**

dancia y l' oripell; per tot campa la mesura, les linyes pures, sense destorb de cap mena que les desnaturalise; res d' enfarfechs ni postiços, semblant á la nobla matrona qui, convençuda de sa bellesa, no fa cas de tot lo que ab son fals brill, podría distraure de la fruició estética de son perfil.

Més nos atrevím á dir: Un monument hi ha á Catalunya que desdiu del carácter general del *románich-catalá:* la Portada de Ripoll. Donchs be, encar que no 'ns consta pas per documents, qui fos l' autor, estám plenament convençuts *de que no era catalá.* La portada del Monestir de Ripoll es una flor exótica, transplantada de l' altra part dels Pirineus, qui ha tingut de viure sola en terra estranya. ¿A quí no impresiona lo contrast que hi ha entre dita portada y l' interior del Monestir? Lo de fora es postiç, estranger; lo de dins es nostre, es catalá en tota la estensió de la paraula.

Lo que 'ns demostra més la gran afició, la simpatía, podríam dir, que Catalunya sentía per l' arch románich, es sa llarga y feconda existencia. Axís veyém que Catalunya no rebutjá l' art ojival, que provenint de les regions del Nort, la invadí, pero tampoch rebutjá totalment la tradició románica, qual essencia vivía en lo sí de sos artistes; y abdos elements originaren un art nou, que per alguns ha sigut anomenat *de transició* y per altres ab més propietat, estil *aragonés*, puix es un verdader art nacional, diferent de tots los de la matexa mena á dins y més enllá d' Espanya.

Catalunya passá, del plé período románich al gótich, sense transició de cap mena, donchs fins després d' haver sigut importat lo gótich per la orde de Predicadors y de construhirse lo Convent de Santa Catarina, s'alcen com á un crit de protesta, contra la innovació estrangera que venía á rompre nostres tradicions artístiques la portada d' Agramunt, la capella de les Verges (avuy Santa Llucia), la porta *dels Fillols* en la de Lleyda y la del Temple en la de Valencia.

Diu *Street* que no hi ha escola local més digne d' estudi que la de la arquitectura catalana dels sigles XIV y XV; y es una veritat, donchs encara que nostres artistes adoptaren per fí l' estil gótich, constituhint obres que per son idealisme poden posarse al costat de les més renomenades, no obstant, sempre dexaren imprés en elles quelcóm de particular, que recordava un altre art, que s' havía arrelat tan pregonament en nostre sol, com en lo cor dels artistes. Y axó 'ns esplica lo per qué tenim monuments dels segles XIV y XV, es á dir, quan á França y Alemanya floría ab tot son esclat l' art gótich, que autors poch conexedors de nostra historia y assenyaladament de nostre carácter, anomenen de transició.

Observeu la Iglesia de Junqueres de sistema abovedat ojival, mireu les motllures de sos archs, ojius y formers, completament romániques, axís com lo detall de totes les ménsules, examineu lo claustre de la Seu

Tarragonina y lo de la antiga de Lleyda, los detalls del claustre y Tresorería de Poblet, los de San María del Pí, les portalades de les capelles reyals de Mallorca y Perpinyá, la de nostra Colegiata de Santa Agna, los de alguns finestrals de nostra Seu y 'ls del Sepulcre del Bisbe Arnau de Gurb en la capella de Santa Llucia, per ell edificada y especialment la reyal capella de Santa Agata. Per tot observareu aquell segell especial que l' art catalá estampá en ses obres en ple segle XIV, magistralment calificat per eminents arqueólechs, d' *estil aragonés*.

Digues lo que 's vulla, l' estil ojival no presenta á Catalunya la ufana, la fantástica idealitat, ni 'ls sublims estrems que en altres paysos, demostrant la armonia de facultat, la moderació d' esperit, la tendencia práctica de la raça qui construhía aquells edificis resplandents d' elegant y racional bellesa.

Aquest carácter tan visible en la arquitectura no ho es pas tan en la esculptura, peró un estudi detingut y comparatiu demostra sa existencia.

¿Per qué al passejarnos per un dels preciosos claustres románichs de Sant Cugat del Vallés, Girona, Ripoll, Tarragona, etc., nos sentim commoguts y com transportats á uns altres temps en la contemplació y análisis de llurs capitells? Perque tenen un segell especial que falta á les obres dels artistes d' avuy, perque l' humil *esmaginayre* qui 'ls esculpí, traslladá á n' aquelles pedres los sentiments y les aspiracions del poble y de la generació que representava. Los uns mostren motius de la *fauna* y *flora* catalana, altres s' inspiren en escenes de la Biblia, y pochs, molt pochs en proporció, contenen figures de monstres imaginaris tant abundants en los seus semblants de França y en la matexa portada de Ripoll. Tots ells están tractats ab una senzillesa que enamora, fins al punt de presentar los misteris més sagrats de nostra religió, com á escenes casolanes.

Si de les obres esculpides en la pedra, passám á les tallades en la fusta, trobarém los matexos carácters. Abundaren per tot Catalunya los Sants Cristos bizantins, anomenats *Magestats* y les Verges també bizantines; donchs be, en ells se troba fidelment retratat lo poble qui les produhía. ¿Qui no se sent petit y tremolós devant la Imatge d' una Magestat com la de Caldas?

Peró al contrari, á qui no entendreix y alegra la vista de una Verge bizantina? La una ab sa ferrenya y severa fesomía espressa la idea de la autoritat Imperial en lo ple us de la seva eterna soberanía, es la representació plástica del poder de Deu en lo mateix acte de sufrir un afrontós martiri, es la fidel imatge del *rex tremendæ Majestatis*. L' altra, al contrari, ab aquella cara entre seria y riallera nos dona idea de sa ten-

dresa y misericordia, es la representació plástica del amor de una mare, la *Virgo clementissima*.

Aquest contrast de sentiments, aquesta antítesis entre les Imatges de Deu y de la Verge, es la més veritable espressió del sentiment estétich-religiós del poble catalá en los segles x, xi y xii.

Aquella societat qui va fomentar l' esperit nacional després de gegantins esforços, es natural que estigués imposada de la idea de tot poder y de superior fermesa que inspirava la constitució interna de la autoritat real y efectiva ab que 's revestía la imatge de Crist crucificat; peró aquella societat era també filla de la Iglesia, la qual la dirigía, infiltrant en son cor los sentiments de tendresa y amor que inspiraven la íntima formació de la Imatge de la Verge ab son fill á la falda. De aquest modo quedá reflectat en les *Magestats* y Verges bizantines lo sentiment psicológich del poble qui devia adorarles.

L' art gótich ab sa tendencia á espiritualisar la materia, doná un altre carácter á les esculptures que de encongides y realistes passaren á ayroses é ideals; peró entre nosaltres no prengueren pas tanta volada en altres bandes. Hont s' hi marcava més aquesta diferencia es en les esculptures de sers espirituals quals formes no poden copiarse de la realitat viscuda, v. gr. en les esculptures dels ángels y dimonis. De les últimes ne tenim una colla á Catalunya, que serveixen pera engolir l'aygua de les teulades de edificis religiosos, per lo qual se les coneix ab lo nom de *gárgoles*. Havém tingut la ocasió de fer un detingut estudi comparatiu de nostres gárgoles ab les franceses y la conseqüencia que n' havém tret no podía pas esser més falaguera; perque de cada 100 gárgoles franceses les 75 representen essers fantástichs tot ideals, mentres que á Catalunya no arriben pas á un 40 per 100. Encara més; nostres gárgoles, fins les que son més fantástiques, son més naturals; tenen proporcions més ajustades, y en que sien formades per una barreja de parts heterogénees, no son de bon troç tan inverossímils. En un sol mot, son sers ideals representats naturalment.

La pintura catalana, com les demés arts plástiques, no es indígena, es vinguda de fora, peró gracies á la nativa facultat de assimilació, podém dir avuy que tenim *escola pictórica catalana*.

No podém ferhi llarga estada en estudiar los carácters de la pintura románica, puix fins avuy no 'n tením sino un que altre detall, incomplert encara y maltractat. No obstant los de Mur, Pedret, Ager y los descoberts suara mateix á Sant Pere de Tarrassa y Marmellá, donen una idea, be que petita, de lo que fou la pintura románica a Catalunya. En ells se veu la má d' un artista rudimentari, qui dibuxa y pinta á un Etern Pare com si fos una persona qualsevol, tot voltat de obgectes casolans

per l' estil. Una senzillesa primitiva y un estalvi de colors es la nota més característica de aquestes pintures.

En les gótiques es ja una altra cosa. Les tenim en gran abundó y de molt variades. La situació de Catalunya y ses relacions comercials ab tot lo mon civilisat y més que en lloch, ab aquella terra no més famosa per lo comerç que clássica per l' art, foren causa de que hi hagués establerta una corrent artística, continua y variada.

Les més assenyalades de aquestes corrents foren dues, la germánica y la italiana. Filla la primera de les boyroses regions del Nort, tenia un carácter íntim, naturalista y ensemps cristiá, que lligava ab nostra manera d' esser ethnica y social, més perfectament que no pas la frondosa esterioritat, la forma pagana y la bellesa ideal de la segona.

Y axó 'ns esplica lo perque la major part de les manifestacions del art catalá en la Edat Mitjana mostren llur procedencia germánica. Malgrat açó, tenen totes elles un carácter propi que les distingeix de les altres que les serviren d' exemplar, lo que permet afirmar la existencia de una escola pictórica catalana.

Una aspiració unánima y decidida á aplicar ab obligat tema religiós lo típich de les costums locals y coetánees, y com obligat corolari, una major tirada dret al carácter y género que no pas dret al estil y á la depuració formal; ademés, junt ab aquesta particularitat essencial que 's deçanta més aviat al concepte que á la forma; un abús dels metalls que aumenta ó minva segons los períodos; una disposició simétrica, quan no confosa, en l' ajustament de les figures; notable desconexement de les perspectives y dels aspectes naturals; una factura tan temorosa com detallada y una paleta, ni massa fina ni massa assurtida. Veusaquí los carácters generals que de nostra pintura gótica, dona lo distingit crítich artístich en Casellas (1).

Es gran la tendencia que tenen tots los retaules góthichs catalans á presentarnos los sants y santes d' aspecte familiar, com si fossen uns personatges de la época, y á voltarlos d' obgectes y accessoris del tot casolans, de manera que molts dels passos en ells representats no son res més que copies de les costums de aleshores.

Los pintors catalans, en comptes de mirar al cel é inspirarse en la bellesa ideal giraven la vista á llur entorn y reproduhíen lo que veyen, y per çó la pintura *gótich-catalana* es *descriptiva* y *realista*.

(1) *La pintura gótico-catalana en el siglo* XV.—Conferencia donada á l' Ateneu Barceloni.

CARÁCTER DE LA LITERATURA CATALANA

La literatura d' un poble es la historia de sa civilisació, de sa vida, determinada per la tendencia general d' una época, per la forma d' una llengua y per lo carácter del poble qui la produheix.

Abans de poder esbrinar los carácters essencials de nostra literatura, cal fer alguna consideració sobre la época que la engendrá. Les idees y sentiments que predominen en la literatura catalana, no son més que una conseqüencia del estat de coses en que la nacionalitat catalana se trobá per espay de tres segles.

Conquerida Catalunya pels qui volíen destruhir les creencies de nostres pares y esborrar les idees de Deu y Patria, lógich era que 's comensás la reconquista en nom dels sentiments trepitjats.

La lluyta ab los alarbs y la preponderancia que en tota Europa havía adquirit la idea religiosa foren causa de que la fé y la patria tinguessen una gran influencia, y que abdos sentiments informassen totes les gestes dels catalans fins al punt de que aquells representen y síen la síntesis de la vida nacional en la Edat Mitjana. Peró no foren los únichs, sinó que hi ha altres sentiments propis de la religió y civilisació cristiana-germánica, que en nostre poble dominava en los temps á que 'ns referim, deguts, en part, á influencies orientals; y son los *cavallereschs,* honrats en aquella época ab lo triple obgecte de *galantería, honor* y *lleyaltat.*

Patria, Fides, Amor: veusaquí les idees y sentiments que determinen la vida de nostra gent de la Edat Mitjana.

Ara be, havém ja dit que la literatura d' un poble n' es lo mirall de sa civilisació, la espressió fidel de sa vida, y per lo tant, en la literatura catalana deuen enmirallarse les idees y sentiments suara dits. No respondría la literatura al concepte que se 'n té, sino cumplís aquesta condició tan important y essencial de sa naturalesa; la nostra no podría sostraures d' aquesta lley biológica de la historia literaria general.

Y axis fou en efecte. Bastaría entrar en l' ample camp de la literatura nostra pera cerciorarnos de la veritat de semblant fet; peró aquest no es esclusiu de nostra patria, sinó que 's troba també en les demés regions d' Espanya, qui com la nostra nasqueren en una matexa época y en idéntiques condicions; per lo tant havém d' estudiar aquí, no les dites manifestacions, sino 'l carácter distintiu de totes elles.

En Cambouliu (1) descriu ab quatre plomades lo carácter de la lite-

(1) *Essay sur l' histoire de la litterature catalane.*

ratura catalana al dir que no 's distingeix per la abundancia, l' esplendor y l' oripell, sinó per la justesa, la netedat y mesura. Entre Italia, Castella y Provença, hon l' esperit s' abandoná sense fré á una luxuriosa feconditat, Catalunya conservá quelcom de la sabiduría y sobrietat del esperit antich.

Les obres predominants en la nostra literatura no son pas les ficticies, ni les purament ideals, sinó les que tenen per obgecte la vida real ó be un resultat práctich. Per ço es que en ella predominen les obres históriques, les morals y les científiques, totes les quals están molt per damunt de la poesía, fins á mitjan segle xiv.

Les cróniques catalanes porten un segell particular que es llur carácter distintiu, fins al punt de que 's distingexen de les de les altres nacions, més per llur esperit que per la llengua. Y aquesta diferencia es molt més gran si les comparám ab les llatines; donchs aquestes, redactades dins dels claustres y per gent moltes vegades ben indiferenta als fets que comptaven, porten la senyal de llur orígen. Pochs fets hi son atribuhits á causes naturals, lo curs de la historia no es més que un misteri y un seguit miracle; per tot arreu s' hi troba á Deu; l' home no surt en lloch. Peró, al revés, llegiu la Crónica d' en Jaume y allí hi trobareu al home per tot al comptar los fets humans. No vol dir açó que s' oblide en Jaume de la Providencia, no, ell la regoneix, com per exemple al comptar son naxement, peró en los casos purament naturals escriu com qui está fet á la práctica del govern y coneix pregonament les passions humanes.

S' ha volgut comparar la Crónica del Conquistador ab la d' en Anfós X de Castella, mes hi ha grans diferencies, donchs, d' un costat veyém una tendencia pronunciada á transformar la historia en novela moral, acullir de la matexa manera la veritat y la tradició fabulosa, y del altra, la senzillesa d' un home d' acció autor ó testimoni dels fets que compta y que no 's proposa més que transmetrels als esdevenidors.

En Desclot, en Muntaner y en Pere IV, no desdiuen de lo afirmat, molt al contrari, ho confirmen. Vejau sinó á n' en Desclot qui compta los fets, no com una lluyta de passions é interessos, sinó com á un espectacle, ab tota la imparcialitat y fredor de que es capaç un escéptich y compareulo ab *Froyssard, Joinville, Villehardouin* y ab los cronistes castellans.

Llegiu á n' en Muntaner qui, encara que mogut per ardorós patriotisme escalfe y entussiasme, jamay altera 'ls fets y sab donar al escrit l' interés de la novela unit á la magnificencia de la epopeya. Se l' ha volgut comparar ab en Froyssard (1) peró, ¿qué hi pot haver de comú, diu en Cambouliu (2) entre 'l cronista de professió qui assisteix com á

(1) Tiknor, t. I, p. 321.
(2) Op. cit. p. 17.

curiós, artista ó *amateur*, als fets y á les batalles que compta, y aquella ánima enérgica, apassionada, qual vida es acció y qui desempenya un dels primers papers en los fets que en sa crónica narra? En Pere IV comença á transformar la Crónica en verdadera historia, peró sense perdre 'l carácter distintiu de les anteriors.

Lo mateix dirém respecte 'ls altres cronistes dels segles següents, qui seguiren les petjades d' en Jaume I.

Es digne de notarse que en la nostra literatura, la historia ha ocupat sempre lo primer lloch, tant per sa abundancia, com per sa qualitat. Es veritat que nostres cronistes particulars, prengueren per patró á Justi, Salusti y Josefo, peró no ho es menys que al ferho, dexaren les senyals de son esperit que formen llur carácter particular del tot conforme ab lo suara dit.

Tenim en nostra clássica literatura algunes obres purament d' imaginació, com son: *Tirant lo blanch, Lo Comte de Partinoples, Llibre del Rey d' Ungria é de sa filla la qual fou muller del Comte de Proença,* y algun altre menos important. Aquestes obres poden anomenarse de ficció per l' orde de llurs idees y fets, peró no per l' esperit que regna en elles. Southey (1) y Sismondi han fet notar que hi ha menos part de mágica y de sobrenatural en la citada obra d' en Martorell que en les de Splandian, Tristan, Amadis, qui inundaren la Espanya á principis del segle XVI. Encara que l' héroe s' enlayre de simple cavaller al Imperi de Constantinobla, diu Sismondi, (2) son exalçament se comprén lo mateix que sos alts fets. Tot es natural en lo desenrotllo dels successos. Y aquestos matexos carácters que 's troben també en les altres obres citades, junyits al poch nombre de aquestes, quan abunden tant en les altres literatures, son lo major argument pera provar que en totes le composicions de la literatura catalana, la imaginació está sempre sotsmesa á la rahó y que 'l bon sentit, lo gust de la veritat y de lo natural es son carácter propi.

Podém comfirmarho més donant una ullada á nostres moralistes. En efecte, llegiu les obres llurs y per tot trobareu lo predomini de les coses d' aplicació sobre les materies purament especulatives, peró no es de aquest capítol l' análisis del carácter de les obres filosófiques y teológiques, sols ho dihém considerantles com á una branca de la literatura general. Desde 'l *Llibre de la saviesa* d' en Jaume y 'l *Crestiá* del Eximenis fins al popular Fra Anselm, tot confirma lo dit; aquest últim ab sa senzillesa, claredat y concisió, es una verdadera personificació del carácter de nostra literatura moralista.

(1) *Omniana*, t. II. pl. 919.—*There is a total wan of the spirit of chivalry.*—Es cosa sabuda la escepció honrosa que Cervantes ne feu entre tots los llibres de cavalleria.

(2) Sismondi.—*Litt. du midi de l' Europe*, t. I, pl. 232.

La poesía catalana, pot dividirse en épica y lírica; en la primera predomina lo sentiment religiós y 'l guerrer, lo cristianisme hi pren gran part é hi dominen les idees germániques; en la segona, al revés, tot es galantería y si hi pren part la religió es pera fer ressurtir més l' amor.

Nostra poesía, tant la épica com la lírica, te un carácter propi que no permet confóndrela ab sa germana la provençal, donchs les literatures provençal y catalana son filles d' una matexa mare, es veritat, peró de tendencies diferentes; la una es religiosa, assossegada, y poch amiga de figurar, mentres que á l' altra li plau molt l' oripell y es moltes vegades herética y satírica é immoral. La primera, com se pot compendre, es la catalana, la provençal la altra.

La poesía propiament catalana no començá fins á últims del segle XIII, donchs, fins á n' aquesta época, los nostres poetes havien sigut trobadors, y llur poesía no era catalana, sinó provençal. Peró baix la ploma d' en Llull, Febrer y Muntaner, comença á pendre carácter propi. Llegint les composicions d' aquestos autors per tot se troba la espressió senzilla y recta, res de la afectació que tant abunda en les provençals, castellanes é italianes; per comptes de dexar correr la fantasía, nostres poetes busquen lo práctich, la realitat de la vida y procuren instruhir é impresionar per medi d' imatges y comparacions senzilles, fins podém dir vulgars, y moltes vegades componen poesíes didáctiques ab lo qual se veu prou clar lo que en los llurs escrits perseguien, y si no es axís entonen cants, *sobrelaus* á la Verge, als misteris de la Religió, ó be componen peces morals. Mentres que á Castella, França é Italia, los llarchs recitats no 's poden sostenir més que ab la ajuda de lo maravellós ó cavalleresch y de la alegoría, aquí es la vida real, son les passions humanes y ses conseqüencies, qui formen lo fondo, l' esperit de totes elles.

Nostra poesía per si sola no tenía condicions de vida; á haver nascut en un pays aislat hon no poguessen arribarhi los ayres de fora, no hauría passat de un estat rudimentari, més ben dit, no hauría sigut poesía en lo sentit y forma en que se té avuy á n' aquesta. Pero, gracies á la situació de Catalunya y á ses relacions ab los paysos hon aquell art brillava de debó, pogué tenir vida abundosa.

Ella estudiá é imitá als francesos, als italians y als neu-provençals, y gracies á n' aquesta triple influencia pogué sortir de son estancament y posarse al davant de totes les literatures cap á mitjan segle XV.

Peró no 's crega que la poesía catalana, al buscar en altres terres les qualitats que li mancaven, se contentás en imitar, no; totes ses poesíes tenen lo doble mérit de la originalitat, del talent y de la perfecció, conseqüencia del estudi. Al costat dels treballs dels Febrer, Oliver, Rocaberti, se 'n troben de tant en tant en los cançoners composicions de la matexa época que no revelen cap mena de imitació estrangera.

¿Pero quin es lo carácter de aquestes produccions? Dexém parlar á

un estranger, qui com á menos interessat, podrá jutjar millor (1). Lo bon sentit ab totes les qualitats inherents, l' hábit de mirar les coses per la banda práctica, lo gust de la exactitut, del ordre y de la mesura; una instintiva repugnancia per tot lo que se aparta de lo verdader y natural, formen l' esperit distintiu de la raça catalana. Les cróniques, sos llibres de moral, ses matexes noveles nos ne donen nombroses proves. Res de ficcions ni de llegendes en ses cróniques; res de vanes discussions en sos llibres de moral, sinó lo essencial, lo mot precís, baix la forma més clara y més fácil de recordar.

En fí, en lo petit nombre de ficcions romaneques de la literatura catalana, no hi ha cap invenció estravagant destinada á exaltar la imaginació; la narració no passa dels límits de la verossimilitut. Tal es lo carácter de la literatura catalana un colp arribada á son estat madur. La Castella te sa energia, son alé, sos atreviments sublims; la Italia, lo resplandor de la forma; la Catalunya, lo natural, la claretat, la mesura.

En quant á sa feconditat, devém dir que está bastant més enrera que la Italia y Castella, peró sinó pot oferir dintre 'ls grans genres, es á dir, en la epopeya lo teatre, les ficcions en prosa, més que assatjos poch feliços, deu atribuhirse á les circonstancies en que 's trobá la nacionalitat catalana.

Nostra literatura començá á perdre son vol cap al any 1450. Passats ab prou feynes cinquanta anys, tingué que lluytar contra la influencia de Castella, la qual ab la conquesta de Granada y 'l descubriment de la América doblá son poder y crédit. Abdues corones se junyiren y en dret los dos estats foren iguals.

Peró la Cort se quedá á Castella, sa llengua era la castellana, ella qui distribuhia les recompenses y feya les reputacions; y veusaquí de sobres un motiu perque 'ls millors esperits abandonassen la llengua catalana y portassen á sa rival lo tribut de llur talent y de sos estudis. Pero no es lloch aquí d' estudiar lo carácter de nostra literatura decadent, puix no 's podriam traure les consequencies que necessitám pel dessenrotllo de nostre treball, á més de que lo carácter de una literatura deu buscarse no en sos principis ni en son fí, sinó en sa edat madura y açó ho acabám de fer.

(1) Cambouliu.—Op. cit. p. 46.

LO FOLK-LORE CATALÁ

La literatura popular ó folk-lore, com se la anomena avuy, es un dels principals elements á que deu recorre aquell qui vol conexer ben be lo carácter d' un poble, puix si be aquest traspua en totes les obres individuals de sos fills, may se presenta tan clar y evident com en les rondalles, tradicions y adagis, costums y fins en les matexes supersticions; donchs tot açó no es producte de un home, ni de dos, ni de cent, sinó de mil generacions qui les han conservat y trasmés, estampanthi lo segell de llur esperit; y per çó pot dirse que son la espressió íntima del poble qui les guarda.

Los estudis comparatius que s' han fet entre les literatures populars de nacions llunyanes y sense lligams visibles, han demostrat que totes elles venen de una matexa deu, que llurs punts més cabdals en los que la poesía més hi campeja tenen moltá semblança; lo qual ha fet dir á un distingit escriptor folk-lorista que pera provar llur origen, caldría seguir fins á topar aquell temps en que nostres pares feyen una sola familia.

Mes á les tradicions, rondalles, etc., les hi succehi lo que á les pedres esllaviçades de un mateix cim, que segons la corrent d' aygua que segueixen, prenen formes de diferents cayres, ab tot y esser d' una matexa naturalesa; per çó, al mateix temps que hi há tanta retirança entre les de tots los diferents paysos, hi ha també cabdals diferencies y variants assenyalades.

Dels qui les ouen comptar, cada hu segons llurs inclinacions y carácter se para més ó menys en un detall ó se impresiona de colp en una idea, y al fersen ell narrador, servant sempre 'l tot de la rondalla, s'atura més ó menys en aquella idea y 'n surt una rondalla que sembla nova, per més que sia en lo fons la matexa; fins pot arribarse axís, á formar una rondalla nova. Axó que passa sovint en un individuu, ab més motiu pot passar en una agrupació ó poble. Y axí passa ab nostra Catalunya com en tots los demés pobles.

Abans d' estudiar lo carácter de nostra literatura popular, havém de fer notar ses analogíes ab la d' altres paysos, assenyaladament ab la dels pobles del Nort, lo qual no deu estranyarnos, donchs ja havém vist al estudiar la llengua, quina fou la causa de semblants relacions. Catalunya no es més que un planço del secular roure qui ombreja tota la Europa del Nort, trasplantat als riallers camps del Mitg-dia, de manera que participa de la fredor y positivisme del un y del entussiasme é idealisme del altre, lo qual origina un terme mitg encisador, que traspua en totes ses manifestacions, inclosa la literatura popular.

Nostre erudit folk-lorista, en Maspons y Labrós (1), ha fet notar la semblança de nostres tradicions y rondalles ab les d' altres terres, axís es que no ho repetirém, concretantnos solament á examinar quin sia lo element predominant.

No cal sinó conexer una mica nostra rondallística y la forastera, pera veure la conexió que hi ha entre la nostra y les de la Escandinavia, Escocia y Alemanya; conexió tan evident y clara, que moltes vegades un hom se queda admirat al considerar que hi puga haver aytal semblança entre pobles tan separats y deslligats de tota relació. Axó nos prova llur comunitat d' origen y la fonda petjada que entre nosaltres hi dexaren los pobles del Nort, ab tot y llur estada curta.

Nos demostra també que hi ha gran analogía de carácter entre aquells pobles y 'l nostre, de lo contrari, les rondalles, idéntiques al principi, s'hauríen anat transformant del tot, enmotllantse al carácter de les generacions, fins á quedar totes desnaturalisades, y axó, si be ha passat en algunes, en les més no ha sigut axís.

Y es digne de notarse que les rondalles que més s' adiuen ab les dels pobles del Nort, son les de la Catalunya, que 'n podrien dir *vella*, mentres que les de la *nova*, ó sia de la part de Tarragona, se ressenten de les influencies orientals, per haverhi fet llarga estada los alarbs.

Catalunya ab sa fe religiosa y bondat de sentiments, diu lo citat autor (2) ab ses altes montanyes, caudalosos rius, gemades prades y frondosos boscos, es tota plena de tradicions y rondalles, les que si per un costat mostren la unitat de origen y adunament dels tres elements, pagá, cristiá y germánich, com la rondalla del *«Castell d' irás y no 'n tornarás»* que trobanthi lo dragó de la faula de Andrómeda y Perseu s' hi troba també la espasa y bastó posat al mitg del llit pera servar la honra del senyor ó germá de les *Sagues Escandinaves;* en la del *«Ferrer.» «Lo rahim»* y altres en que hi aparexen la Mare de Deu, Sant Pere y fins Nostre Senyor Jesuchrist, al costat del *Fluviol encantat* que conté 'l mito d' Orfeu, etc., etc.; proven per altra part també lo carácter propi que han prés y que les fa esser diferentes de les dels altres pobles.

Axís com per la invasió dels pobles del Nort y les persecucions que sufrí la Iglesia, molts cristians se refugiaren en la Bretanya; y de aquí, unit ab la preponderancia dels Druides y de llurs successors los monjos, l' esperit eminentment cristiá que aquest pays conserva encara en ses tradicions y cants, axís també quan la invassió dels alarbs invadí la Espanya, refugiantse los que d' avall eren empesos, en les nostres montanyes pera servar llur religió y creencies, nos dexaren un esperit altament cristiá que viu encara avuy dia á la montanya; per açó no es d' estra-

(1) Tradicions del Vallés.—Lo róndallayre, 3 vol. Apéndix als Fueros de Catalunya d' en Pella y Coroleu.

(2) Maspons.—Lo Rondallayre. T. II.

nyar l' esperit religiós de nostres tradicions y rondalles; no cal sinó, pera convencersen, compararlos ab les forasteres; axis, mentres que á Alemanya lo mito del *Drach* en la rondalla dels *tres goços* (1) es un accident secundari, á Catalunya es tot justament l' ánima de la rondalla y dona lloch tan en exa, com en la de Sant Jordi, á una alegoría sublim, com es la lluyta y victoria de la religió sobre la materia ó 'l paganisme; lo mateix passa en la rondalla d'en *Jaume y ses camarades*, irlandesa, lo cuento dels *Quatre companys*, publicat per A. Fernández de los Rios (2) y lo dels *Músichs de Brema* del germans Grimm, en los que se collotgen quatre bestioles, en lo primer pera descubrir un lladre y retornar lo robat al seu amo; en lo segon, pera netejar de lladres tota una encontrada, y en lo tercer pera recompensarles de la gratitut que ab elles han mostrat llurs amos, qui després de servirsen, en essent velles le maten; totes aquestes passen á Catalunya prenent un caráter religiós, y son aquí les quatre besties en *Lo gat de la cua daurada* que, malgrat á la dolentería, poden continuar son pelegrinatge y arribar á Roma.

En la colecció Marmier, la rondalla del *Rey dels metalls* en que l'ergull y la set d' or son castigats ab la mateixa set d' or y ergull, condemnant á la heroina á esser tancada dins d' una montanya y á no menjar ni beure més que or; en la rondalla *Barba d' or*, catalana, la ergullosa es llençada dins dels inferns d' hon sab tot cristiá que no se 'n pot exir.

Y axís d' altres, que sería llarch compararles totes. Açó sense les que ho son de debó religioses que tan abunden.

Ademés tenen nostres rondalles y tradicions un esperit recte y justicier, lo que fa que en elles se trobe sempre la virtut premiada, la veritat vencedora y tots los bons sentiments triomfant dels malévols. No hi fa res que 's presenten obstacles á primer colp d' ull insuperables, hi ha un poder superior que sempre té á má lo maravellós y sobrenatural pera vencerlos; peró es de notar que en nostres tradicions aquest poder se presenta sempre més natural, menys fantástich; compares sinó la nostra tradició del Drach, vençut per en Jofre, gracies á son coratge y á la força, ab les mil y mil existents en los paysos tots de la Europa, en que gayre be sempre dit monstre es vençut, mitjantçant un miracle del cel; mes no s' ha de creure pas que les catalanes prescindesquen de lo sobrenatural, no, hi es en moltes d' elles, peró hi es ficat naturalment, res d' exageracions fantástiques; en mitg de lo inverossimil, tenen una marcada tendencia á la naturalitat y certesa.

La major part de nostres rondalles mostren un esperit de valentia y grandesa que admira, com pot veures en «Joan del os» y sos companys «L' arrenca pins,» «L' escoltim escoltayna,» en «Bufim, Bufayna» y en

(1) Colecció de Marmier.—L' arbre de Nadal.
(2) Tesoro de cuentos.

«Gira montanyes;» y en lo «Fort-Farell» y son company lo «Xich de Vacarices,» personificacions de nostre poble qui á la força y valentía uneix una gran delicadesa envers les dames y per çó tots los héroes de les tradicions y rondalles desencanten ó lliuren á reynes y princeses després de passar mil y mil perills insuperables com en *La Perera* y en *Lo castell de l' irás y no 'n tornarás*.

Hi predomina també un altre carácter, ço es, lo gran esperit d' empresa que en totes elles regna y que revelen un poble actiu y emprenedor qui fou rival de les fogoses repúbliques de Pisa y Génova, y qui estengué son comerç á llunyes terres; y axís no fa estrany trobar rondalles en que l' héroe se llença al mitg del mar pera fer fortuna, com en «Lo fill del pescador», ó li agrade la vida aventurera y cerque lo desconegut com en lo esmentat del *castell de l' irás y no 'n tornarás;* ó de naxement humil, per sos mérits adquiresca tots los honors de la terra com en *Lo noy afortunat*, y llegendes en que l' héroe se 'n vaja molt lluny, entre en castells encantats y sia pres pels moros de Damasch y 'l vencedor del torneig, etc., tot pera assolir un fi noble.

Si de les tradicions y rondalles, passám á les supersticions del poble, no trobarém ni tanta varietat ni tanta importancia, mes ben dit, la superstició, presa en tota la estenció de la paraula no 's troba actualment á Catalunya. No volém dir ab axó que no n' hi hagen hagut y que avuy no se n' hi trobe rastre, nó; la nostra terra es supersticiosa, peró no de bon troç tan com les altres d' Espanya, segons pot veures en les disposicions dels Concilis sinodals dels segles XV y XVI, donchs en ells no 's troben les lleys pera reprimir les supersticions tan absurdes com en les que dominaven en les regions del Nort d' Espanya y que esplica en Menendez en sos *Heterodoxos*.

Donen també bona idea d' un poble los adagis, perque com á fills d' ell mateix, espressen sa fisonomía característica, ensemps que 'ns revelen sos més íntims sentiments. Catalunya 'ls té nombrosíssims, y 's plauen sos fills en retráurels en tots llurs enrahonaments, assenyaladament la gent de montanya. En tots ells hi predomina un esperit práctich, observador y conexedor pregon de les passions humanes, véjanse entre mil aquestos que revelen de valent un poble actiu y treballador:—Feyna feta, no te destorb.—Fes be y treballa y no dormirás á la palla. —Feyna començada es mitg acabada etc., y aquestos que demostren llur sobrietat:—Guarda si pots per demá lo que avuy te sobrará.—Lo molt menjar, desmenja.—Los diners no fan feliç etc., y axís per l' estil podríam citarne á centenars ab la particularitat de que molts d' ells, tenen en castellá un sentit del tot oposat, no sols per lo que respecta al orde y colocació de les paraules, sino en lo sentit íntim revelador de dos carácters antitétichs.

La poesía popular catalana no 'ns ofereix un carácter tan distintiu, ja sia per haversen perdut la meytat, ja per haverse desnaturalisat; peró

no obstant, respiren totes elles un ayre regional y mostren la forma y maneres de dir, propies y distintives de la parla á que pertanyen.

Si be respira en nostra poesía tradicional l' ayre de la patria, y en ella se 'ns recorden noms y gestes de la historia nostra, diu en Milá y Fontanals sorprén y desagrada que ni una de tantes glories passades s' haja conservat en elles. L' esperit regional hi es, peró no 'ls fets ni les imatges.

Tret d' algunes, gayre bé cap, conté les més belles tradicions de nostra terra; ni 'ls castells y runes visitats dels esperits, ni 'l misteriós llach del Canigó, ni 'l caçador errant, quals crits se senten avuy encara entre los bramuls del vent, ni Otger ab sos barons, ni la historia d' en Jofre y la princesa de Flandes, ni 'l comte deslliurador de la calumniada emperatriu ni, en una paraula, tantes altres llegendes de diferenta naturalesa y orígen, que son encara la poesía de les vesprades de la alta montanya catalana, res d' açó veyém comptat per la nostra poesía nacional popular.

Peró, si no son nacionals ó históriques en lo fons, ho son en la forma, que, fins prescindint de la música ó tonada en que viu cada una de elles, lo que no pertany á n' aquest capítol, hi alena en totes elles un ayre y escayent ben nostre. La forma literaria es senzilla y concisa, fins á la exageració, y del tot diferenta en la rima á la poesía popular castellana; los assumptos que la inspiren son relació d' un esperit emprenedor y valent, donchs en la major part de les escenes, com en les rondalles acaben molt sovint en llunyes terres.

En algunes s' hi respira un suau misticisme que encanta, com en la de «Jesús y la Samaritana,» «Santa Magdalena,» «Lo rey Herodes,» etc., y en altres, al revés, una feresa que espahordeix y contrasta ab les primeres; Ex: «Los estudians de Tortosa;» en altres se recorden los temps cavallereschs, com en *La mort de don Joan*, «Don Lluis Blancafort,» «La tornada del Pelegrí,» y en algunes, si be més escasses, l' ingeni popular se complau en trasmetre á les generacions esdevenidores en forma fantástica lo cástich dels abusos dels senyors, com en la cançó del «Comte l' Arnau», qui se apareix en esperit, montat á cavall, á sa muller.

Quan l' anima 'l sentiment del amor tendeix generalment á la tristesa y viu dels recorts, canta en la soletat de la nit, al peu de la creu gótica á la entrada del poble, com en *la creu del Padró*, ó compta concisament les dramátiques historíes d' amors desgraciats; no obstant açó, may se presenta com en altres regions, afeminada, sinó viril y digna. Essent aquest lo carácter que la distingeix entre totes les poesíes populars, com diuen en Coroleu y en Pella (1), se compren molt be, que ses millors gales ha de lluhirles, pera cantar la vida de guerres, bando-

(1) Fueros de Catalunya.

lers y gent, quals proeses de valor semi-selvatge exciten de valent la fantasía; en aquest punt, nostres cants populars son incomparables.

Encara que 'l catalá no te pas lo carácter espansiu y animat, es no obstant aficionat á les diversions, peró aquestes mostren sempre una serietat y esforç característichs, fins al punt d' escloure la espressió d' amor y la galantería en llurs tradicionals balls, per los que usa la gayta, la tenora, la flauta y 'ls clarinets, ab esclussió complerta dels instruments de corda, sens dupte per llur afeminació gens propia del ritme varonil y dels graves y acompassats moviments de les sardanes.

Lo revolt *ball dels bastons* y *torres de xiquets* son més aviat una prova de la força y virilitat de la nostra gent, que no pas una diversió y passatemps.

LA ESCOLA MUSICAL CATALANA

Una de les manifestacions més característiques de una nació es al costat de la llengua y la literatura, la música, donchs, es aquesta de tal naturalesa que va essencialment unida ab la existencia del esperit.

Si la llengua es la espressió abstracta de les idees, si la literatura es la manifestació esterna de sentiments concrets y definits, la música es la espressió vaga de una serie de sentiments que se senten y s' endevinen peró que no atinám á transmetrels per formes visibles y definitives.

Filla del cor, la música está subgecta á les matexes lleys del cor, qui es diferent en cada hu dels individuus, com diferentes son les ánimes, com desiguals son los temperaments y notes individuals de cada home. Les nacions qui son formades de homens, tenen també un ánima y un cor diferent cada una de elles, segons la individualitat formada per la historia y 'l carácter de la terra, perque á més de les diferencies históriques que provenen de les vicissituts per les que ha passat la nació hi ha encara un altre element, tan y pot esser més important que aquell, ço es lo esperit, lo carácter, lo temperament nacional, nota íntima com la que duen estampada en la faç los fills d' una matexa mare.

Les passions, base de la música, son també distintes en cada individuu y també ho son en cada nació y veusaquí perque la música ha de esser diferent en cada una de elles. No es igual la música alemana que la italiana, que la francesa, que la castellana.

Venint á Espanya, no es igual tampoch la música andalusa que la catalana, la vasca, la aragonesa, etc., fins al punt que, treta y tot la llengua, lo carácter més distintiu de les nacionalitats, ab lo cantar no

més endevinaríam los diferents elements que mal trabats avuy formen lo que se 'n diu la Espanya.

Açó en lloch se veu tan clarament com en la música popular. No hi es á Espanya una cançó popular espanyola, com tampoch hi ha una llengua espanyola, ni un dret espanyol, ni una filosofía á dreta lley espanyola; lo que hi ha, sí, la música enérgica dels euskars, la senzilla y tendra balada de Catalunya, la voluptuosa *malagueña* andalusa, etcétera, perque totes aquelles regions qui un dia tingueren independencia autonómica y fins personalitat nacional, algunes d' elles, viuen encara avuy, en que res de alló tenen, una vida propia, se ressenten com diu un ilustre crítich de llur antiga organisació, del punt hon viuen y dels recorts y tradicions de la historia llur y aquesta es la causa de la diferent manera d' espressar llurs sentiments.

Hi ha, donchs, y no hi cab dupte, una música popular catalana, una cançó nacional ben nostra, en la lletra, en lo esperit y en la tonada. Açó entenía significar lo inoblidable Milá quan deya que un ayre provincial (?) y 'l carácter del pays animen la música de nostres cançons, ço es, los tons ó melodíes ab que s' acompanyen aquelles, lo qual, nos prova la existencia de una música nacional catalana que no gosá á anomenarla axís sino provincial, lo catalá, peró no catalanista de veres, lo ilustre autor del *Romancerillo*. Que aquestes melodíes son ben be provincials, continúa, nos ho asseguren, no solament les moltes y moltes armoníes que hi ha entre 'l temps de una música y la manera de sentir de un poble, sinó qne també... la conveniencia de la construcció musical ab la forma prosódica de les paraules, ab la entonació general de una llengua determinada y ab les inflexions especials de que 's val cada poble pera espressar los diversos sentiments. Y acaba dihent que la nota característica de nostres melodíes es lo esser ESPRESSIVES y *variades*, nota, la última, que esdevé de la matexa varietat de la lletra de nostra poesía popular. Es talment axís, perque en nostra música popular hi ha una vera compenetració entre la poesía y 'l cant. La poesía popular catalana diu lo mestre Aguiló, es més per ohida que per llegida. Cada romanç viu dins sa propia tonada, que no sols es lo segell, sinó que n'es la essencia, l' ánima. La fruició que esta lley de música fa sentir es quasi indefinible. Lo romanç divorciat de sa tonada pert més que l' arbre quan li cau sa fulla, més que la rosa de olor quan li fuig sa flayra. Qui haja ohit aquestos cants en plena vida, prop de arbredes ahon los rossinyols refilen ó 'ls moxons hi xarrotegen, al trobarlos reclosos en un volum recorda 'ls armaris dels museus ornitológichs, plens de virolats aucells qui en postures escayentes mostren llurs plomes irisades.

Y fem notar axó perque es aquest un dels carácters més vius, un dels tirats més constants de nostra música axís popular com escrita, la espressió, la compenetració íntima de la música y la lletra, de manera que la una sense l' altra, no dexen sentir aquella frúició estética que un

hom hi troba en la cançó popular, no esperimenta un aquella sensació delicada, aquella lley de anyorança ó recort de millors dies, ni aquella energía sublim que distingeix á algunes d' elles, perque si la música es l' ánima, la essencia de la poesía, es perque dintre 'l cor de la terra qui les canta, la poesía y la música se confonen en un sol sentiment, son com dues cordes d' una matexa arpa, son dos sospirs d' un mateix cor, es per ço que no puguen separarse, sense que una y altra perden lo més valiós que tenen. Sí, cada lletra viu dins sa propia tonada, perque al revés de lo que ha passat avuy ab la música escrita que s' ha volgut fer un art á soles, sense mirar pera res la lletra que ha quedat rebaxada al darrer grahó de la estética musical, essent axís que havía d' asseures en lo primer, en la música popular catalana la espressió es una de les notes més genuines, de hon-ne devalla aquesta varietat de melodíes, efecte de la varietat de la poesía popular que viu compenetrada y fosa dins de sa tonada.

S' ho disputen los critichs si nostra música popular s' adiu més á les cançons del Nort ó á les balades escocianes. Está per lo primer lo ilustre Piferrer qui en sa *Necrología* d' en Ribera, diu que hi ha molta consemblança entre les melodíes de aquest y les del Nort, que ses millors composicions son les que tenen com un ayre alemany, les en que s' hi sent com un ressó dels cants del Nort, lo qual á son parer ha de venir de que l' ayre de aquestos se sembla molt als cants populars de Catalunya, quals artistes ja allavores començaven aquesta tendencia marcada dret á lo que se 'n diu música clàssica, tendencies que ell empeny, encoratjant á la nova escola.

Altres volen que nostres cançons retiren més aviat á les cançons escocianes, atenent á que no hi ha gayre avinença entre lo carácter, hitoria, institucions y creencies de la racionalista y somiadora Alemanya ab lo esperit de la práctica Catalunya.

Mes si considerám que, ja en altres rams, se toquen y s'unexen la patria de Walter Scot y la nostra terra catalana, prescindint de alguns tirats que nos acosten á la ubaga Alemanya, creurem que més aviat nostra musica popular s' assembla á la balada escociana que á la melodía alemanya.

No obstant fem constar que es molt atinada la observació d' en Piferrer, encara que aquest, seguidor de aquella escola massa ploranera y melancólica pera que fes lliga ab nostre carácter aspre y sech de natural, congeniava més ab lo esperit de la Estética alemayna que ab la de la Escola de Reid y Hamilton. No es estrany donchs que hi vegés molta consemblança entre les nostres cançons y tonades y les melodies alemanyes, perque molt y molt modifiquen les opinions, lo carácter individual y 'l modo de pensar de la época.

Si 'ns proposassem escriure la historia de la música catalana, aniríam fent lo análisis de les creacions artístiques de casa, peró com pera saber l' esperit de la música, n' hi ha prou ab lo que havém dit de la música popular; no 'ns detindrém á examinar la tradició escrita de nostra inspiració musical, sinó que, donada la seva importancia, estudiarém nostre pensament musical en los estétichs catalans qui, més que no pas los compositors, assenyalen les tendencies é indiquen lo esperit tradicional del sentiment de un poble. Tampoch volém seguir lo rench de segles de nostra historia; n' hi ha prou ab l' análisis de les obres estétich-musicals del segle passat y son enllaç ab la escola catalana de nostres dies.

En lo segle passat, segle de revolucions per tots estils, començá Catalunya primer que tothom, la revolució musical que fins avuy s' es anat continuant á nostra terra. Precisament barceloni fou qui, trencant d' una estrebada la infinitat de segles qui agarrotaren als compositors, remogué y regirá tota la Espanya. Era aquest lo célebre Francesch Valls qui en sa famosa Missa, coneguda ab lo nom de *Scala Aretina* havía gosat á introduhir la nova de «entrar en segona y novena, especies dissonants sense lligat» en la entrada de tiple del *Miserere nobis,* y havía considerat la pausa com á figura real y positiva, contra lo manament de Cerone, orácle d' aquell temps en Estética musical. Açó mogué un capgirament musical per tot arreu d' Espanya. Tan forta fou la polémica que potser es de les més característiques del passat segle. A totes les obgeccions que se li feren, contestá Valls ab un esperit verament lliure y franch com de bon catalá, que no tot ho havíen dit ni sabut los antichs, que en totes les demés arts y ciencies havía passat lo mateix que ara ab la música en la que cal á vegades traspassar les regles del art pera assolir una bellesa que no s' obtindría ab lo fidel servament d' aquelles, que també 'ls antichs feren de les seves, respecte á regles de composició y havíen dexat de banda y menyspreuat coses que més tart s' estilaren entre los moderns; que, en un mot, aquelles llicencies no son contra l' art sinó que están per damunt del art.

Aquesta franquesa, aquesta mena de deslligament no del tot revolucionari, peró gens servil, que may los catalans nos hi havém sabut fer ab la esclavitut, anaren preparant lo camí als Eximenos, Llampellas y Andrés, los tres innovadors més notables de la Estética musical y que no obstant formen una tradició constant de Catalunya. Tots tres gesuites, desterrats á Italia, ja directa, ja indirectament esposaren ben clares ses idees, noves allavores sobre la música, deslligantla d' una preceptística esquifida.

(1) Lo primer d' ells, n' Eximeno, lo Newton de la música, com li

(1) Moltes coses sobre n' Eximeno, ho havém tret del ben fet estracte d'en Menendez y Pelayo en sa obra *Historia de las ideas estéticas en España*, perque no creyém ferho pas més be qu' ell.

deyen en llur entussiasme sos contemporanis, veyent que de res li servíen les matemátiques en qual ciencia confessava palesament havershi dedicat, buscá una altra drecera, y concebí que la música no era sinó una lley de prosódia de la lletra, idea que veurém esser constant en nostres mestres de música catalans.

Contra d' Euler, Tartini, Rameau, Burette y Martini, pretengué provar, donchs, que la música no era res més que la prosódia de la poesía ab la qual aquesta prenía més gracia y espressió; que la música consisteix en les modificacions del llenguatge natural; que es un llenguatge pur qui te sos fonaments, gayre bé los matexos que la llengua.

Te rahó en Menendez quan diu que 'l sistema de n' Eximeno es sensualista pur com tota sa filosofía. Ell tirá á terra aquella teórica apriorística y matemática, y 'n bastí una altra d' esperimental y práctica, basantla en la física y fentla dependre de la paraula y de la lletra; com lo gran Wagner de nostres díes, volía una compenetració de la música y la poesía. «La música, diu, ve del instint com lo llenguatge, y no es altra cosa que la espressió més viva de la paraula.» «La música y la prosodia tenen lo mateix obgecte y 'l mateix orígen. La práctica de la geometría consisteix en la aplicació mecánica de les regles; peró la de la música depenja justament del exercici d' una de les facultats del home que pot espressar los afectes del ánima ab los tons que més s' hi avenen.

Les regles son observacions sobre 'ls tons; pera compondre música no cal fer res més que tirarse en braços de la naturalesa y dexarse dur de les sensacions.»

Y axis va muntant son edifici, rellevant les regles artificioses dels contràpuntistes ab un sistema de cap á peus sensualista y esperimental. Ab atinades observacions sobre les llengues europees, no descuydantse pas de la *llemosina,* com ne diu ell de la catalana, que té sa espressió més hermosa y dolça en lo dialecte valenciá, estudia la conexió intima entre 'l geni de la llengua y 'l cant nacional de cada poble.

La escola musical de n' Eximeno podría anomenarse *histórica,* perque lo fonamenta sobre 'l temperament y lo carácter nacional dels pobles, sobre la historia, y fins te en compte la naturalesa de la matexa llengua. Després de fer notar que la llengua *espanvola* es, tret de la italiana, la més musical, adverteix que *per lingua spagnuola s' intende la Castigliana,* que es la llengua de la Cort y la més universal; perque, continua, á la Provincia de Catalunya y Valencia s' hi parla una llengua del tot diversa, dita *Llemosi,* perque se suposa que prové del Llemosí de França. Es un dialecte dels antichs Celtes molt análech á la llengua francesa, per més que sa pronunciació es molt diferenta; la pronunciació catalana es sonora, y ben modulada; una mica dura y rústiga. La valenciana es clara, graciosa y civil (n' Eximeno era valenciá) lo qual deu atribuhirse á la gran dolcesa del clima, que es lo jardí d' Espanya, y que

fa á sos fills de complexió y sentit refinadíssims, y per lo tant molt aptes pera conreuar les arts del gust.

N' Eximeno, qui trobaría la Italia molt semblant á la seva pátria, s' hi entretén y 's complau recordantla en ses glories y belleses que altres ja se 'n donaren á son temps vergonya de parlarne. S' hi deuría anyorar allá á Italia, que quan se n' es lluny, es quan se la estima més á la propia patria, y per çó fa constar que Valencia es després de Madrit, la única ciutat d' Espanya, que mantén pública Academia de belles arts qual primer director fou un germá del célebre valenciá Vergara, qui ha fet renaxer en lo Vaticá lo geni d'en Miquel Angel ab la estátua de Sant Pere de Alcántara; esmenta lo famós Ribera, *nato parimente sotto il clima di Valenza,* célebre importador del estil del Renaxement. Valencia, afegeix, ha sigut la primera de esquivar y desterrar la filosofía árabe, conreuant ab gran empenyo les matemátiques y la erudició; y tornant á la música, diu, que igualment es Espanya deutora á la llengua llemosina, dels més escelents professors de música. A Italia, diu, serán immortals los noms de Terradellas y de Abós, valenciá aquest, de Catalunya l' altre. Altres vegades se 'n recorda de Catalunya, com al dir que la ópera italiana está molt ben entesa á Cádiç y á *Barcelona* y més amunt de la matexa obra, quan diu que en les provincies del mitgdia s' hi canten algunes melodies de bon gust; y particularment la Dolçayna de Valencia, que es un instrument d' un espignet agut, que fa venir una sensació indefinible d' alegria y fa refilar als fills de la terra modulant ab vivesa y gracia.

Axís mentres altres contemporanis la oblidaren aquella patria catalana, ell s' hi complavía en retráurela y alabarli ses glories y belleses. N' havém donat compte de tot açó, perque son curioses les observacions que hi fa, y perque ademés dona pler veure com encara se 'n recordaven nostres gesuites desterrats á Italia, de aquella terra qui desagrahida los havía tret de son sí, pera que duguessen lo esplet de tanta saviesa y erudició á terres més compassives que la seva propia patria.

Lo mateix, donchs, que fa ab la llengua castellana y catalana, ho va dihent de les demés llengues europees, trayentne una conseqüencia, ço es, la intima connexió de la naturalesa de una llengua y la música del poble qui la parla. Les llengues, diu, son talment com les costums y elles nos donen mostra del carácter nacional de un poble. De aqui ne trau altres consequencies; lo llenguatge y la música, tenen un mateix origen y per çó están axís intimament unides; de manera que, les cançons populars, que son lo cant més instintiu é inconscient de una nació, tenen, al igual que la llengua, un parentiu intim ab lo sistema musical de un poble. La cançó popular, donchs, ha d' esser la basa del cant nacional ó música escrita, perque en elles s' hi revela com en la llengua lo carácter de un poble. Lo gust de les nacions no es tampoch lo mateix y com que lo poble es qui fá y desfá les llengues, ell es també qui determi-

na lo gust de la música, ell es l' árbitre del gust, y ell revela més que ningú lo grau de civilisació y d' educació y de refinament estétich de una nació qualsevulla.

Ja en Menendez y en Pedrell han fet notar que fou n' Eximeno, qui primer parlá de gust popular en la música é insinuá, que sobre la basa del cant nacional devía bastir cada nacio son sistema. Idea gran y nova, que avuy ha germinat en lo gran Wagner y ha formulat á Catalunya, per admirable conexió, lo programa d' en Pedrell, lo Wagner espanyol com li ha dit un autor francés.

Les matexes teoríes y doctrines reformadores de la música, predicava nostre gesuita catalá, gloria de Mataró, en Xavier Llampillas qui, en sa obra apologética de la cultura espanyola contra algunes especies sortides de Italia, toca de passada la qüestió de la decadencia y reforma de la música. En un de sos més ben escrits articles, les pegá contra la ópera italiana, allavors com ara, inverosímil y ofegadora de la poesía y del drama.

Sempre la Italia ha donat les primicies del gust abans á la música que á la poesía, de manera que s' es quedada aquesta com ofegada y sense vida per la primera.

Ho diu Wagner en son famós prólech á la traducció francesa de sos quatre millors dramas lírichs. La missió del compositor es, á Italia, escriure per tal ó tal altre cantant, qui ocupen un lloch molt secundari com á talents dramátichs, pera que aquestos lluesquen ses habilitats. Lo poema y la escena no son res més que un pretest, y de res més servexen que pera donar un temps y un lloch á aquesta exhibició... la individualitat dels cantors marca 'ls ayres que espressament pera ells ha d' escriure lo compositor. La ópera italiana ha vingut á esser un art á part, qui no te res que veure ab lo veritable drama, ni tampoch ab la matexa música. De la alta volada que ha pres la ópera á Italia, data la decadencia de la música italiana, lo qual se veu desseguida si un hom compara la música de ópera italiana ab la incomparable profonditat de sa música religiosa en altres segles, perque ningú diría que la música moderna sia una filla llegítima de aquella mare que infantá en altre temps lo *Stabat Mater* de Palestrina.

Axís fixava Wagner la causa de la decadencia musical italiana, causes que ja assenyalaren nostres catalans estétichs, com n' Eximeno, Andrés y Llampillas. Aquesta es verament la causa de que la música no assolesca á Italia la meta desitjada d' en Wagner, la fusió entre la poesía y la música. Los aficionats á la ópera italiana hi van pera delitarse una estona ab la bona veu y 'ls refilets dels cantors, qui tot trenant aries se 'n van á la mort ó maten. Y aquesta es talment la espina de tots los reformadors d' estética musical. Nostre Llampillas, home d' erudició vasta y sá criteri, rebat fins ab passatges de autors italians aquesta mena de drama inverossimil y antinatural. No condemna la ópera, peró vol-

dría que la música fos ajustada als afectes y passions dels personatges á qui representen. La commoció que avuy excita la ópera, diu lo gesuita mataroní, no ve pas dels sentiments naturals qui acompanyen la representació perfecta, sinó de la suau modulació de la veu y de la dolça armonía dels instruments, sense que hi tinguen gota de part ni les paraules, ni 'ls pensaments. La prova d' açó, continua, la tenim en que qualsevol ária que 'l cantor hi intercale per sota má, produeix lo mateix efecte, encara que no tinga cap relació ab lo drama. En Llampillas es partidari de la *música-veritat* com deya l' Yxart; tot lo que m' allunya de la *veritat,* diu nostre gesuita, es un defecte, y açó es lo que passa ab la moderna música teatral, que ab sos refilets y gorgueigs en les áries ha fet inverossimils les converses dels personatges representats.

La espressió es per en Llampillas la essencia de la música en la qual vol veurehi y sentirhi les paraules y pensaments del drama; açó mateix es lo que volía fos la música dramática lo valenciá Andrés, gesuita també, l' home qui pogué escriure en lo passat segle la historia de tota la literatura en sa més ampla significació. Voldría, diu, que la ópera seria s' acostás com més millor á la tragedia; que no estés lo poeta subgecte al cantor, sinó que servís la música pera esforçar y donar mes relleu á la poesía; en una paraula, que la ópera fos una tragedia més rápida, més afectuosa, ardent y viva, tal com ha d' esser ab lo foch y l' esperit que li dona la música.

No creya com Marmontel y Algarotti, que la inverossimilitut de la ópera vingués de la veritat dels personatges per lo qual volien aquells que pera 'l drama lírich se triassen personatges fabulosos y mitológichs qui no contrastassen ab la inverosimilitut de la música, sinó que nostre Andrés, considerant que la estranyesa del drama en música, no venía pas dels personatges sinó de la lley de música ab que se 'ls hi feya espressar llurs sentiments, deya que allavores la ópera sería una veritat quan prengués la música aquell ayres y tons que més escayguessen á les situacions dels personatges y á les espressions de la lletra, y que més vius y animats dexassen los afectes que espressen. Si 's vol, diu, podria haverhi dues menes d' ópera, una de cortesana, una de bon gust... lo fi d' aquesta no deu esser ilusionar ni enlluhernar los sentits, sinó lo de donar gust á l' ánima; hauría d' esser una nova forma d' espectacle, superior á la tragedia en lo aparell estrínsech, é inferior á la ópera; en aquesta nova forma caldría que tots los miraments se 'ls ne dugués la perfecció de la poesía, de manera que un cant oportú, donás més ánima als versos y més calor als afectes que la sola representació, lo cant, caldría ferlo agradable y més viu per medi de una discreta orquesta, de manera que tot ajude á animar més y més la poesía del drama.

Un espectacle axís, continua, renovaría les tragedies dels grechs y *donaría á la poesía son natural llenguatge que es lo cant.*

Notables de debó les últimes paraules, les havém sotratllades perque

elles son precisament lo *nexus* de la Estética tradicional catalana y lo mateix que ha dit Wagner, qui creu possible la vinguda de un temps en que 'l cant y la poesía sien y formen una sola cosa, y surten en formes visibles, unides abdues com juntes naxen de un mateix sentiment en lo cos del home; meta aquesta, á la que aspira y aspirará la música de aquesta vida encara que, com moltes altres idees y aspiracions s'haurá de quedar ab un atançament contínuu, peró que no podrá may tocar á la espressió justa de la paraula.

Açó no solament li passa á la música y en general á les belles arts, sinó que també les ciencies tenen sa aspiració constant á la unitat somiada per los enciclopedistes y avançada per los més grans genis sintétichs com nostre Llull, lo qui més amunt ha escalat la síntesis de la ciencia; peró aquesta unitat anirá essent un ideal en aquesta vída, mentres no vejám aquella inteligencia infinita en la qual hi veurém sintetisades totes les idees en una sola.

Mentres la música puga perfeccionarse, senyal que no hi hem arribat pas á la íntima fusió de la lletra y 'l cant, que si may hi arribassem, no sería pas possible lo millorament espressiu de la poesía y del sentiment.

En aquest estudi ó exámen dels tres representants de la música veritat y realista del passat segle hi hem vist una cosa constant, un fil que no 's pert may entre mans; sempre hi hem vist, axís en la música popular com en la Estética dels dessusdits gesuites, lo principi de la *espressió* com la tónica de llurs doctrines.

Y ara anám á esposar una idea que alguns la trobarán esquifida y pretenciosa.

Avuy, quan Catalunya dexondintse del ensopiment en que jeya, s'es alçada briosa á ensalçar los avenços de ses germanes n' ha pegat una volada tan rebent en tots los rams de la cultura nacional que es cosa ben palesa y clara, que son renaxement caracterisa la segona meytat de aquest segle en nostra historia.

Havém arribat á donarnos conciencia de lo que som y podém ésser y en totes les manifestacions de nostre pensament y de nostra vida y hem estampat lo segell de nostra nacionalitat. Una de tantes coses que havém remogut n' es lo Folk-lore musical de nostra poesía popular. Açó faltava axecar pera esbrinar lo cor, lo sentiment de Catalunya, tal com sabém ja lo pensament y la filosofía de la terra.

Lo mestre Pedrell, qui te totes les condicions pera considerarsel com á un continuador de nostra escola estética musical, s' ha emprés la difícil feyna de crear ó més ben dit, de ressucitar la música espanyola.

Lo mestre Pedrell, empés per l' Yxart, s' ha emprés la tasca de estudiar no sols la poesía popular, sinó les creacions artístiques d' Espanya y les teoríes estétiques musicals de la matexa pera topar ab la tradició constant, ab un carácter permanent y general, ab la forma nadiva y

propia del geni de la raça espanyola, es á dir, pera trobar dins la historia artística espanyola l' art propi, la escola musical d' Espanya.

Tentativa colossal es la d' en Pedrell, peró que nosaltres no trobám pas ajustada ni realisable, perque precisament no hi creyém nosaltres ab lo que alguns ne diuen nació espanyola. No 'l trobará pas en Pedrell aquest fil tradicional de la música espanyola, perque no hi pot haverhi una tradició hon no hi ha, hon hi manca una historia un carácter y una llengua comúns.

Ja pot fer, ja pot cercar, que després que haja reunit los elements diferents de les diferentes nacionalitats d' Espanya, aquell conjunt no será, no podrá ser may la representació nacional de un art, de una escola comuna, constant y universalment seguida de les nacions que formen lo Estat Espanyol, perque cal convencerse que no es Espanya una nació sinó un Estat, idea fonamental del regionalisme. Qué te que veure nostra llengua ab la de Castella, ni nostre carácter ab lo seu, ni nostres costums ab les seves, ni nostre Dret, ni nostra historia, ni nostres bellíssimes cançons populars ab les cançons populars de les altres nacions espanyoles? Fins avuy quan se parlava de música espanyola, se treya á plaça sempre la ditxosa y ben nada *seguidilla* andalusa; parlaren, diu nostre mateix Pedrell, parlaren nostres compositors nacionals de reivindicar un lloch en lo teatre, tronant contra la dominació italiana y vingueren á parar en lo foment de la *tonadilla* y de la força popular de carácters análech al *flamenquisme* d' ara. Lo mateix advertía en Piferrer; després que havía dit que aquell ayre trist y melancólich de les melodíes d' en Ribera, pertanyíen al pays que 'l vegé naxer y eren inspirades en aquelles cançons de la terra catalana ab que lo montanyés catalá fa renovar les asprines cimes y fondalades, afegía que les melodíes d' en Ribera son espanyoles, que no creyém, diu, que 'l tipo de la música nacional sia 'l que solament ha de dírsen *andalús*.

Açó deya l' ilustre Piferrer, afegint que la naturalesa dels pobles qui formen la Espanya se ressenten encara de llur constitució particular y de la historia llur. Veusaqui, donchs, la rahó perque creyém impossible la empresa d' en Pedrell tal com la ha formulada.

Sí, com ell mateix confessa, lo segell particular, la genuina inspiració de un art propi, ó lo carácter de una escola lírica, ha de cercarse en un de sos poderosos agents, en lo cant popular *personalisat* y traduhit en formes cultes, tal com volía n' Eximeno, si la música popular deu esser lo *substratum* de la música nacional, si en elles deu buscar lo compositor la forma d' espressió del verdader art dramátich, si n' es la quinta essencia del cant contemporani, ¿com pot haverhi un llaç d' unió de totes les regions musicals espanyoles si nostra música popular es tan diferent de la andalusa, de la éuskara, de la aragonesa, etc.? No pot esser que les altres regions hi troben sa expressió en una creació catalana, perque no hi trobarán en ella dexos y tirats de accents y de veus

sentides y conegudes. Y ja voldríam veure lo efecte que 'ls hi faría als andalusos la matexa *Trilogia* d' en Pedrell; á veure si hi trobaríen allí la espressió de la música llur; á veure si hi sentiríen algun accent conegut y recordat. No ignorám, ademés, que la llengua no es pas la condició necessaria pera que un drama lírich sia nacional, peró si que es un element important perque si hem de creure á n' Eximeno, hi ha una íntima conexió entre la llengua y la música; per lo qual, si un drama lírich, á més d' esser inspirat en la poesía popular á més de que pera esser nacional ha d' esser lo mateix *lied* engrandit, com diu en Pedrell, ha d' estar ademés escrit en la llengua del poble pera 'l qui s'escriu, ¿cóm pot haverhi un drama lírich nacional, si no hi ha á Espanya ni comunitat de poesía, ni de música, ni de llengua?

Los diferents pobles d' Espanya no nos sentim uns als altres, donchs tením ánimes diferentes, com hem llegit fa poch temps en article ben pensat contra en Clarin, no 'ns sentim ni podrém may sentirnos. Recordám que en una de les escursions artístiques dels chors d'en Clavé á una, no sabém quina regió d' Espanya, no hi trobaren pas gayre entussiasmat al poble, precisament perque no 'ls comprenía.

La Trilogía dels Pirineus será sempre lo drama lírich nacional de Catalunya, may de la Espanya que no pot sentir la música catalana, que ve á esser la materia prima y l' ánima de la ópera.

Catalá es lo Poema que li ha servit á n' en Pedrell y escrit está á la gloria de la patria catalana, catalana es en sa major part la música com ho ha regonegut un crítich francés no fa pas gayre temps en un estudi crítich del drama lírich d' en Pedrell y per çó no creyém dir una falsetat, ni fernos prètenciosos al apuntar la idea de que si vol significar alguna cosa la resurrecció de una nacionalitat musical com la d' en Pedrell, no deu esser una nacionalitat fingida com la espanyola, que no es una nació Espanya sinó un Estat, y en los Estats no hi ha ni hi pot serhi un esperit ni un cant nacional ni comú.

¿No confessa en Pedrell que nostra llengua es tan ó més musical que la italiana? No diu que la llengua catalana es musical, com cap altra llengua ho sia, no esceptuant la que ha vingut á esser la oficial llengua de la música? No sab tothom que nosaltres tením una música popular y un cant nacional que no n' enveja cap altre d' Espanya? No tením ademés célebres obres d' arts y famosos compositors, com ho regonexía lo gesuita Eximeno? Nostre poble, no te un gust musical ben propi, ben amotllat á la cultura y civilisació catalanes? Si ho tenim, si res d' açó 'ns manca per qué hem de fer colla ab les demés regions espanyoles? Tením dret catalá, escola filosófica catalana, historia catalana, música catalana, literatura catalana y música popular ben nostre.

No doném, donchs, á la Espanya lo qu' es ben nostre, estudiém ben be los elements que'ns ofereix la música popular, imiten nostres mestres y fonguen en lo motllo de sa inspiració les creacions artístiques de nos-

tra raça catalana. Lo mateix plan d' en Pedrell y la gran idea de l' Yxart estrenyémla més y apliquémla á la naturalesa musical de Catalunya y allavores sí, que veurém realisada la renaxença musical de nostra patria catalana, començada per en Clavé y duta á la més alta y sublim espressió per la idea, encara que poch ajustada, feconda y prometedora de l' autor dels *Pirineus:*

La creació del drama lírich nacional de Catalunya.

LO DRET CATALÁ

Lo que més aviat demostra la civilisació dels pobles, llur carácter y personalitat es sens dupte la llegislació. Aquesta més que no pas la filosofía y la literatura, es filla de la rahó impersonal de la societat, es la rahó práctica, fruyt del seny popular, genuina manifestació vital de la nació, elaboració pausada del element históricli y de les necessitats de cada raça; perque com les lleys van formantse quan li calen al poble qui les fa, per çó es que son elles la espressió fidel de les vicissituts históriques per les que ha passat la terra. Per çó ha pogut dir lo ilustre jurista en Durán y Bas, parlant de la llegislació civil, que la organisació social de un poble está reflexada en les lleys civils, perque aquestes ordenen la vida privada del individuu y entra en llur formació, com á element principal, la personalitat histórica de la nació qui se les fá. Y afegeix: Mentres un poble conserva sa autonomía, te un dret privat nacional. Seguint nostre criteri de considerar á Catalunya á com una nació, títol que, avuy per avuy, negám á Espanya, hem de creure en un esperit nacional que informe, com diuen los Escolástichs, totes les manifestacions de nostra vida.

Lo dret, institució práctica per essencia ha de participar en alt grau de la influencia de aquest esperit, y més encara, quan se parla de una mena de gent com la catalana qui per tot arreu ha dexat lo segell de son carácter y enginy.

Esbrinar donchs, l' esperit de nostre dret, les tendencies de la escola jurídica catalana es lo que volém cercar en aquest capitol, pera deduhir d' açó la existencia de una escola jurídica nacional.

Com que 'l dret civil es lo que més revela lo carácter de un poble, perque ell es qui més influencia te en l' individuu y en la familia, en ell nos fixarém més, per no dir únicament.

Allí hon se veu més los saludables efectes de la llegislació catalana es en la familia.

La casa catalana es de lo més hermós y ben fet de nostres pares. En lloch del mon hi trobarem aquesta armonía y equilibri com en la familia catalana. En molts dels antichs Estats s' anulá al individuu; en los estats moderns, fills del revolucionari unitarisme s' es anulada la familia, deslligant los dolços llaços ab que venen units los membres de la matexa. Nostres pares saberen escaparse de aquestos dos abims, igualment contraris á la llivertat l' un y á la societat l' altre; perque si 'l primer matava la llivertat y conciencia del individuu, lo segon desfá lo concepte de la llar, en que viuen ab amorós abraç la llivertat individual y l' instint social del home. De un y altre escull, diuen los autors dels *Fueros de Cataluña,* saberen fugir nostres passats, al regular les relacions jurídiques que lliguen entre sí als membres de la familia, respecte á la propietat ó sia al patrimoni familiar de la *Casa catalana.*

Pregonament arrelada á Catalunya la llivertat política, havía d' influir per força en la esfera privada de la familia y del individuu. La llivertat política y la llivertat individual van sempre juntes, com que son dues cares de un mateix principi. Lo poble catalá havía sigut, com solemnement pogué dirho un famós monarca de la terra, lo poble més lliure del mon.

Ja sabém com se comprenía á Catalunya la Autoritat Reyal en sa potestat llegislativa, que estava limitada per la representació de les Corts; sab ben be tothom de quina manera estava protegit lo dret individual ab lo memorial de greuges que havía de satisfer lo Monarca, y sinó no 's votava cap subsidi ni donatiu en favor d' ell.

Amant, donchs, com fou sempre 'l catalá, de la llivertat política, calía que s' estengués aquesta á la llivertat civil que li tocava més de dret sos interessos materials y morals, com que son de un orde més sentit y próxim.

Dos son los principis que aguanten, com dos perns, aquesta gran obra de nostra llegislació civil: la unitat de la familia y la conservació del patrimoni; principis, que venen vinculats en una institució secular de la terra, la institució del hereu.

Aquesta institució tan befada de nostres germans de Castella y dels qui no comprenen sa importancia y filosofía, es y ha sigut la font de la prosperitat y riquesa de Catalunya qui, per ella sola, ha pres una fisonomía tan característica que, malgrat la desnaturalisació de nostre carácter y 'ls esforços tiránichs dels moderns llegisladors d' Espanya, avuy encara presenta á la faç de tot lo mon, una personalitat jurídica, independent y distinta de totes les demés nacionalitats espanyoles.

La destral nivelladora va esporgant cada dia l' arbre ufanós de nostra llegislació civil; cada dia van cayent branques verdes, mes si algun dia s' arribás á tallar la branca principal, que ho es sens dupte aquella, veuríam caure per sempre mes pera may més alçarsen, lo secular roure de la patria, perque Catalunya perdría de colp son esperit y sa fisonomía y

tra raça catalana. Lo mateix plan d' en Pedrell y la gran idea de l' Yxart estrenyémla més y apliquémla á la naturalesa musical de Catalunya y allavores sí, que veurém realisada la renaxença musical de nostra patria catalana, començada per en Clavé y duta á la més alta y sublim espressió per la idea, encara que poch ajustada, feconda y prometedora de l' autor dels *Pirineus:*

La creació del drama lírich nacional de Catalunya.

LO DRET CATALÁ

Lo que més aviat demostra la civilisació dels pobles, llur carácter y personalitat es sens dupte la llegislació. Aquesta més que no pas la filosofía y la literatura, es filla de la rahó impersonal de la societat, es la rahó práctica, fruyt del seny popular, genuina manifestació vital de la nació, elaboració pausada del element históriclı y de les necessitats de cada raça; perque com les lleys van formantse quan li calen al poble qui les fa, per çó es que son elles la espressió fidel de les vicissituts históriques per les que ha passat la terra. Per çó ha pogut dir lo ilustre jurista en Durán y Bas, parlant de la llegislació civil, que la organisació social de un poble está reflexada en les lleys civils, perque aquestes ordenen la vida privada del individuu y entra en llur formació, com á element principal, la personalitat histórica de la nació qui se les fá. Y afegeix: Mentres un poble conserva sa autonomía, te un dret privat nacional. Seguint nostre criteri de considerar á Catalunya á com una nació, títol que, avuy per avuy, negám á Espanya, hem de creure en un esperit nacional que informe, com diuen los Escolástichs, totes les manifestacions de nostra vida.

Lo dret, institució práctica per essencia ha de participar en alt grau de la influencia de aquest esperit, y més encara, quan se parla de una mena de gent com la catalana qui per tot arreu ha dexat lo segell de son carácter y enginy.

Esbrinar donchs, l' esperit de nostre dret, les tendencies de la escola jurídica catalana es lo que volém cercar en aquest capítol, pera deduhir d' açó la existencia de una escola jurídica nacional.

Com que 'l dret civil es lo que més revela lo carácter de un poble, perque ell es qui més influencia te en l' individuu y en la familia, en ell nos fixarém més, per no dir únicament.

Allí hon se veu més los saludables efectes de la llegislació catalana es en la familia.

La casa catalana es de lo més hermós y ben fet de nostres pares. En lloch del mon hi trobarem aquesta armonía y equilibri com en la familia catalana. En molts dels antichs Estats s' anulá al individuu; en los estats moderns, fills del revolucionari unitarisme s' es anulada la familia, deslligant los dolços llaços ab que venen units los membres de la matexa. Nostres pares saberen escaparse de aquestos dos abims, igualment contraris á la llivertat l' un y á la societat l' altre; perque si 'l primer matava la llivertat y conciencia del individuu, lo segon desfá lo concepte de la llar, en que viuen ab amorós abraç la llivertat individual y l' instint social del home. De un y altre escull, diuen los autors dels *Fueros de Cataluña,* saberen fugir nostres passats, al regular les relacions jurídiques que lliguen entre sí als membres de la familia, respecte á la propietat ó sia al patrimoni familiar de la *Casa catalana.*

Pregonament arrelada á Catalunya la llivertat política, havía d' influir per força en la esfera privada de la familia y del individuu. La llivertat política y la llivertat individual van sempre juntes, com que son dues cares de un mateix principi. Lo poble catalá havía sigut, com solemnement pogué dirho un famós monarca de la terra, lo poble més lliure del mon.

Ja sabém com se comprenía á Catalunya la Autoritat Reyal en sa potestat llegislativa, que estava limitada per la representació de les Corts; sab ben be tothom de quina manera estava protegit lo dret individual ab lo memorial de greuges que havía de satisfer lo Monarca, y sinó no 's votava cap subsidi ni donatiu en favor d' ell.

Amant, donchs, com fou sempre 'l catalá, de la llivertat política, calía que s' estengués aquesta á la llivertat civil que li tocava més de dret sos interessos materials y morals, com que son de un orde més sentit y próxim.

Dos son los principis que aguanten, com dos perns, aquesta gran obra de nostra llegislació civil: la unitat de la familia y la conservació del patrimoni; principis, que venen vinculats en una institució secular de la terra, la institució del hereu.

Aquesta institució tan befada de nostres germans de Castella y dels qui no comprenen sa importancia y filosofía, es y ha sigut la font de la prosperitat y riquesa de Catalunya qui, per ella sola, ha pres una fisonomía tan característica que, malgrat la desnaturalisació de nostre carácter y 'ls esforços tiránichs dels moderns llegisladors d' Espanya, avuy encara presenta á la faç de tot lo mon, una personalitat jurídica, independent y distinta de totes les demés nacionalitats espanyoles.

La destral nivelladora va esporgant cada dia l' arbre ufanós de nostra llegislació civil; cada dia van cayent branques verdes, mes si algun dia s' arribás á tallar la branca principal, que ho es sens dupte aquella, veuríam caure per sempre mes pera may més alçarsen, lo secular roure de la patria, perque Catalunya perdría de colp son esperit y sa fisonomía y

més endevinariam los diferents elements que mal trabats avuy formen lo que se 'n diu la Espanya.

Açó en lloch se veu tan clarament com en la música popular. No hi es á Espanya una cançó popular espanyola, com tampoch hi ha una llengua espanyola, ni un dret espanyol, ni una filosofía á dreta lley espanyola; lo que hi ha, sí, la música enérgica dels euskars, la senzilla y tendra balada de Catalunya, la voluptuosa *malagueña* andalusa, etcétera, perque totes aquelles regions qui un dia tingueren independencia autonómica y fins personalitat nacional, algunes d' elles, viuen encara avuy, en que res de alló tenen, una vida propia, se ressenten com diu un ilustre crítich de llur antiga organisació, del punt hon viuen y dels recorts y tradicions de la historia llur y aquesta es la causa de la diferent manera d' espressar llurs sentiments.

Hi ha, donchs, y no hi cab dupte, una música popular catalana, una cançó nacional ben nostra, en la lletra, en lo esperit y en la tonada. Açó entenía significar lo inoblidable Milá quan deya que un ayre provincial (?) y 'l carácter del pays animen la música de nostres cançons, ço es, los tons ó melodíes ab que s' acompanyen aquelles, lo qual, nos prova la existencia de una música nacional catalana que no gosá á anomenarla axís sino provincial, lo catalá, peró no catalanista de veres, lo ilustre autor del *Romancerillo*. Que aquestes melodíes son ben be provincials, continúa, nos ho asseguren, no solament les moltes y moltes armoníes que hi ha entre 'l temps de una música y la manera de sentir de un poble, sinó qne també... la conveniencia de la construcció musical ab la forma prosódica de les paraules, ab la entonació general de una llengua determinada y ab les inflexions especials de que 's val cada poble pera espressar los diversos sentiments. Y acaba dihent que la nota característica de nostres melodíes es lo esser ESPRESSIVES y *variades*, nota, la última, que esdevé de la matexa varietat de la lletra de nostra poesía popular. Es talment axís, perque en nostra música popular hi ha una vera compenetració entre la poesía y 'l cant. La poesía popular catalana diu lo mestre Aguiló, es més per ohida que per llegida. Cada romanç viu dins sa propia tonada, que no sols es lo segell, sinó que n'es la essencia, l' ánima. La fruició que esta lley de música fa sentir es quasi indefinible. Lo romanç divorciat de sa tonada pert més que l' arbre quan li cau sa fulla, més que la rosa de olor quan li fuig sa flayra. Qui haja ohit aquestos cants en plena vida, prop de arbredes ahon los rossinyols refilen ó 'ls moxons hi xarrotegen, al trobarlos reclosos en un volum recorda 'ls armaris dels museus ornitológichs, plens de virolats aucells qui en postures escayentes mostren llurs plomes irisades.

Y fem notar axó perque es aquest un dels carácters més vius, un dels tirats més constants de nostra música axis popular com escrita, la espressió, la compenetració íntima de la música y la lletra, de manera que la una sense l' altra, no dexen sentir aquella frúició estética que un

hom hi troba en la cançó popular, no esperimenta un aquella sensació delicada, aquella lley de anyorança ó recort de millors dies, ni aquella energía sublim que distingeix á algunes d' elles, perque si la música es l' ánima, la essencia de la poesía, es perque dintre 'l cor de la terra qui les canta, la poesía y la música se confonen en un sol sentiment, son com dues cordes d' una matexa arpa, son dos sospirs d' un mateix cor, es per ço que no puguen separarse, sense que una y altra perden lo més valiós que tenen. Sí, cada lletra viu dins sa propia tonada, perque al revés de lo que ha passat avuy ab la música escrita que s' ha volgut fer un art á soles, sense mirar pera res la lletra que ha quedat rebaxada al darrer grahó de la estética musical, essent axís que havía d' asseures en lo primer, en la música popular catalana la espressió es una de les notes més genuines, de hon-ne devalla aquesta varietat de melodíes, efecte de la varietat de la poesía popular que viu compenetrada y fosa dins de sa tonada.

S' ho disputen los crítichs si nostra música popular. s' adiu més á les cançons del Nort ó á les balades escocianes. Está per lo primer lo ilustre Piferrer qui en sa *Necrología* d' en Ribera, diu que hi ha molta consemblança entre les melodíes de aquest y les del Nort, que ses millors composicions son les que tenen com un ayre alemany, les en que s' hi sent com un ressó dels cants del Nort, lo qual á son parer ha de venir de que l' ayre de aquestos se sembla molt als cants populars de Catalunya, quals artistes ja allavores començaven aquesta tendencia marcada dret á lo que se 'n diu música clàssica, tendencies que ell empeny, encoratjant á la nova escola.

Altres volen que nostres cançons retiren més aviat á les cançons escocianes, atenent á que no hi ha gayre avinença entre lo carácter, hitoria, institucions y creencies de la racionalista y somiadora Alemanya ab lo esperit de la práctica Catalunya.

Mes si considerám que, ja en altres rams, se toquen y s'unexen la patria de Walter Scot y la nostra terra catalana, prescindint de alguns tirats que nos acosten á la ubaga Alemanya, creurem que més aviat nostra musica popular s' assembla á la balada escociana que á la melodía alemanya.

No obstant fem constar que es molt atinada la observació d' en Piferrer, encara que aquest, seguidor de aquella escola massa ploranera y melancólica pera que fes lliga ab nostre carácter aspre y sech de natural, congeniava més ab lo esperit de la Estética alemayna que ab la de la Escola de Reid y Hamilton. No es estrany donchs que hi vegés molta consemblança entre les nostres cançons y tonades y les melodíes alemanyes, perque molt y molt modifiquen les opinions, lo carácter individual y 'l modo de pensar de la época.

Si 'ns proposassem escriure la historia de la música catalana, aniríam fent lo análisis de les creacions artístiques de casa, peró com pera saber l' esperit de la música, n' hi ha prou ab lo que havém dit de la música popular; no 'ns detindrém á examinar la tradició escrita de nostra inspiració musical, sinó que, donada la seva importancia, estudiarém nostre pensament musical en los estétichs catalans qui, més que no pas los compositors, assenyalen les tendencies é indiquen lo esperit tradicional del sentiment de un poble. Tampoch volem seguir lo rench de segles de nostra historia; n' hi ha prou ab l' análisis de les obres estétich-musicals del segle passat y son enllàç ab la escola catalana de nostres dies.

En lo segle passat, segle de revolucions per tots estils, començá Catalunya primer que tothom, la revolució musical que fins avuy s' es anat continuant á nostra terra. Precisament barceloni fou qui, trencant d' una estrebada la infinitat de segles qui agarrotaren als compositors, remogué y regirá tota la Espanya. Era aquest lo célebre Francesch Valls qui en sa famosa Missa, coneguda ab lo nom de *Scala Aretina* havía gosat á introduhir la nova de «entrar en segona y novena, especies dissonants sense lligat» en la entrada de tiple del *Miserere nobis,* y havía considerat la pausa com á figura real y positiva, contra lo manament de Cerone, orácle d' aquell temps en Estética musical. Açó mogué un capgirament musical per tot arreu d' Espanya. Tan forta fou la polémica que potser es de les més característiques del passat segle. A totes les obgeccions que se li feren, contestá Valls ab un esperit verament lliure y franch com de bon catalá, que no tot ho havien dit ni sabut los antichs, que en totes les demés arts y ciencies havía passat lo mateix que ara ab la música en la que cal á vegades traspassar les regles del art pera assolir una bellesa que no s' obtindría ab lo fidel servament d' aquelles, que també 'ls antichs feren de les seves, respecte á regles de composició y havien dexat de banda y menyspreuat coses que més tart s' estilaren entre los moderns; que, en un mot, aquelles llicencies no son contra l' art sinó que están per damunt del art.

Aquesta franquesa, aquesta mena de deslligament no del tot revolucionari, peró gens servil, que may los catalans nos hi havém sabut fer ab la esclavitut, anaren preparant lo camí als Eximenos, Llampellas y Andrés, los tres innovadors més notables de la Estética musical y que no obstant formen una tradició constant de Catalunya. Tots tres gesuites, desterrats á Italia, ja directa, ja indirectament esposaren ben clares ses idees, noves allavores sobre la música, deslligantla d' una preceptística esquifida.

(1) Lo primer d' ells, n' Eximeno, lo Newton de la música, com li

(1) Moltes coses sobre n' Eximeno, ho havém tret del ben fet estracte d'en Menendez y Pelayo en sa obra *Historia de las ideas estéticas en España*, perque no creyém ferho pas més be qu' ell.

deyen en llur entussiasme sos contemporanis, veyent que de res li servíen les matemátiques en qual ciencia confessava palesament havershi dedicat, buscá una altra drecera, y concebí que la música no era sinó una lley de prosódia de la lletra, idea que veurém esser constant en nostres mestres de música catalans.

Contra d' Euler, Tartini, Rameau, Burette y Martini, pretengué provar, donchs, que la música no era res més que la prosódia de la poesía ab la qual aquesta prenía més gracia y espressió; que la música consisteix en les modificacions del llenguatge natural; que es un llenguatge pur qui te sos fonaments, gayre bé los matexos que la llengua.

Te rahó en Menendez quan diu que 'l sistema de n' Eximeno es sensualista pur com tota sa filosofía. Ell tirá á terra aquella teórica apriorística y matemática, y 'n bastí una altra d' esperimental y práctica, basantla en la física y fentla dependre de la paraula y de la lletra; com lo gran Wagner de nostres dies, volia una compenetració de la música y la poesia. «La música, diu, ve del instint com lo llenguatge, y no es altra cosa que la espressió més viva de la paraula.» «La música y la prosodia tenen lo mateix obgecte y 'l mateix origen. La práctica de la geometría consisteix en la aplicació mecánica de les regles; peró la de la música depenja justament del exercici d' una de les facultats del home que pot espressar los afectes del ánima ab los tons que més s' hi avenen.

Les regles son observacions sobre 'ls tons; pera compondre música no cal fer res més que tirarse en braços de la naturalesa y dexarse dur de les sensacions.»

Y axís va muntant son edifici, rellevant les regles artificioses dels contrapuntistes ab un sistema de cap á peus sensualista y esperimental. Ab atinades observacions sobre les llengues europees, no descuydantse pas de la *llemosina*, com ne diu ell de la catalana, que té sa espressió més hermosa y dolça en lo dialecte valenciá, estudia la conexió íntima entre 'l geni de la llengua y 'l cant nacional de cada poble.

La escola musical de n' Eximeno podría anomenarse *histórica*, perque lo fonamenta sobre 'l temperament y lo carácter nacional dels pobles, sobre la historia, y fins te en compte la naturalesa de la matexa llengua. Després de fer notar que la llengua *espanyola* es, tret de la italiana, la més musical, adverteix que *per lingua spagnuola s' intende la Castigliana*, que es la llengua de la Cort y la més universal; perque, continua, á la Provincia de Catalunya y Valencia s' hi parla una llengua del tot diversa, dita *Llemosí*, perque se suposa que prové del Llemosí de França. Es un dialecte dels antichs Celtes molt análech á la llengua francesa, per més que sa pronunciació es molt diferenta; la pronunciació catalana es sonora, y ben modulada; una mica dura y rústiga. La valenciana es clara, graciosa y civil (n' Eximeno era valenciá) lo qual deu atribuhirse á la gran dolcesa del clima, que es lo jardí d' Espanya, y que

fa á sos fills de complexió y sentit refinadíssims, y per lo tant molt aptes pera conreuar les arts del gust.

N' Eximeno, qui trobaría la Italia molt semblant á la seva pátria, s' hi entretén y 's complau recordantla en ses glories y belleses que altres ja se 'n donaren á son temps vergonya de parlarne. S' hi deuria anyorar allá á Italia, que quan se n' es lluny, es quan se la estima més á la propia patria, y per çó fa constar que Valencia es després de Madrit, la única ciutat d' Espanya, que mantén pública Academia de belles arts qual primer director fou un germá del célebre valenciá Vergara, qui ha fet renaxer en lo Vaticá lo geni d' en Miquel Angel ab la estátua de Sant Pere de Alcántara; esmenta lo famós Ribera, *nato parimente sotto il clima di Valenza,* célebre importador del estil del Renaxement. Valencia, afegeix, ha sigut la primera de esquivar y desterrar la filosofía árabe, conreuant ab gran empenyo les matemátiques y la erudició; y tornant á la música, diu, que igualment es Espanya deutora á la llengua llemosina, dels més escelents professors de música. A Italia, diu, serán immortals los noms de Terradellas y de Abós, valenciá aquest, de Catalunya l' altre. Altres vegades se 'n recorda de Catalunya, com al dir que la ópera italiana está molt ben entesa á Cádiç y á *Barcelona* y més amunt de la matexa obra, quan diu que en les provincies del mitgdía s' hi canten algunes melodíes de bon gust; y particularment la Dolçayna de Valencia, que es un instrument d' un espignet agut, que fa venir una sensació indefinible d' alegría y fa refilar als fills de la terra modulant ab vivesa y gracia.

Axís mentres altres contemporanis la oblidaren aquella patria catalana, ell s' hi complavía en retráurela y alabarli ses glories y belleses. N' havém donat compte de tot açó, perque son curioses les observacions que hi fa, y perque ademés dona pler veure com encara se 'n recordaven nostres gesuites desterrats á Italia, de aquella terra qui desagrahida los havía tret de son sí, pera que duguessen lo esplet de tanta saviesa y erudició á terres més compassives que la seva propia patria.

Lo mateix, donchs, que fa ab la llengua castellana y catalana, ho va dihent de les demés llengues europees, trayentne una conseqüencia, ço es, la intima connexió de la naturalesa de una llengua y la música del poble qui la parla. Les llengues, diu, son talment com les costums y elles nos donen mostra del carácter nacional de un poble. De aquí ne trau altres consequencies; lo llenguatge y la música, tenen un mateix origen y per çó están axís intimament unides; de manera que, les cançons populars, que son lo cant més instintiu é inconscient de una nació, tenen, al igual que la llengua, un parentiu intim ab lo sistema musical de un poble. La cançó popular, donchs, ha d' esser la basa del cant nacional ó música escrita, perque en elles s' hi revela com en la llengua lo carácter de un poble. Lo gust de les nacions no es tampoch lo mateix y com que lo poble es qui fá y desfá les llengues, ell es també qui determi-

na lo gust de la música, ell es l' árbitre del gust, y ell revela més que ningú lo grau de civilisació y d' educació y de refinament estétich de una nació qualsevulla.

Ja en Menendez y en Pedrell han fet notar que fou n' Eximeno, qui primer parlá de gust populār en la música é insinuá, que sobre la basa del cant nacional devía bastir cada nacio son sistema. Idea gran y nova, que avuy ha germinat en lo gran Wagner y ha formulat á Catalunya, per admirable conexió, lo programa d' en Pedrell, lo Wagner espanyol com li ha dit un autor francés.

Les matexes teoríes y doctrines reformadores de la música, predicava nostre gesuita catalá, gloria de Mataró, en Xavier Llampillas qui, en sa obra apologética de la cultura espanyola contra algunes especies sortides de Italia, toca de passada la qüestió de la decadencia y reforma de la música. En un de sos més ben escrits articles, les pegá contra la ópera italiana, allavors com ara, inverosímil y ofegadora de la poesía y del drama.

Sempre la Italia ha donat les primicies del gust abans á la música que á la poesía, de manera que s' es quedada aquesta com ofegada y sense vida per la primera.

Ho diu Wagner en son famós prólech á la traducció francesa de sos quatre millors dramas lírichs. La missió del compositor es, á Italia, escriure per tal ó tal altre cantant, qui ocupen un lloch molt secundari com á talents dramátichs, pera que aquestos lluesquen ses habilitats. Lo poema y la escena no son res més que un pretest, y de res més servexen que pera donar un temps y un lloch á aquesta exhibició... la individualitat dels cantors marca 'ls ayres que espressament pera ells ha d' escriure lo compositor. La ópera italiana ha vingut á esser un art á part, qui no te res que veure ab lo veritable drama, ni tampoch ab la matexa música. De la alta volada que ha pres la ópera á Italia, data la decadencia de la música italiana, lo qual se veu desseguida si un hom compara la música de ópera italiana ab la incomparable profonditat de sa música religiosa en altres segles, perque ningú diria que la música moderna sia una filla llegítima de aquella mare que infantá en altre temps lo *Stabat Mater* de Palestrina.

Axís fixava Wagner la causa de la decadencia musical italiana, causes que ja assenyalaren nostres catalans estétichs, com n' Eximeno, Andrés y Llampillas. Aquesta es verament la causa de que la música no assolesca á Italia la meta desitjada d' en Wagner, la fusió entre la poesía y la música. Los aficionats á la ópera italiana hi van pera delitarse una estona ab la bona veu y 'ls refilets dels cantors, qui tot trenant ariès se 'n van á la mort ó maten. Y aquesta es talment la espina de tots los reformadors d' estética musical. Nostre Llampillas, home d' erudició vasta y sá criteri, rebat fins ab passatges de autors italians aquesta mena de drama inverossimil y antinatural. No condemna la ópera, peró vol-

dría que la música fos ajustada als afectes y passions dels personatges á qui representen. La commoció que avuy excita la ópera, diu lo gesuita mataroní, no ve pas dels sentiments naturals qui acompanyen la representació perfecta, sinó de la suau modulació de la veu y de la dolça armonía dels instruments, sense que hi tinguen gota de part ni les paraules, ni 'ls pensaments. La prova d' açó, continua, la tenim en que qualsevol ária que 'l cantor hi intercale per sota má, produeix lo mateix efecte, encara que no tinga cap relació ab lo drama. En Llampillas es partidari de la *música-veritat* com deya l' Yxart; tot lo que m' allunya de la *veritat,* diu nostre gesuita, es un defecte, y açó es lo que passa ab la moderna música teatral, que ab sos refilets y gorgueigs en les áries ha fet inverossimils les converses dels personatges representats.

La espressió es per en Llampillas la essencia de la música en la qual vol veurehi y sentirhi les paraules y pensaments del drama; açó mateix es lo que volía fos la música dramática lo valenciá Andrés, gesuita també, l' home qui pogué escriure en lo passat segle la historia de tota la literatura en sa més ampla significació. Voldría, diu, que la ópera seria s' acostás com més millor á la tragedia; que no estés lo poeta subgecte al cantor, sinó que servís la música pera esforçar y donar mes relleu á la poesía; en una paraula, que la ópera fos una tragedia més rápida, més afectuosa, ardent y viva, tal com ha d' esser ab lo foch y l' esperit que li dona la música.

No creya com Marmontel y Algarotti, que la inverossimilitut de la ópera vingués de la veritat dels personatges per lo qual volien aquells que pera 'l drama lírich se triassen personatges fabulosos y mitológichs qui no contrastassen ab la inverosimilitut de la música, sinó que nostre Andrés, considerant que la estranyesa del drama en música, no venía pas dels personatges sinó de la lley de música ab que se 'ls hi feya espressar llurs sentiments, deya que allavores la ópera sería una veritat quan prengués la música aquell ayres y tons que més escayguessen á les situacions dels personatges y á les espressions de la lletra, y que més vius y animats dexassen los afectes que espressen. Si 's vol, diu, podria haverhi dues menes d' ópera, una de cortesana, una de bon gust... lo fí d' aquesta no deu esser ilusionar ni enlluhernar los sentits, sinó lo de donar gust á l' ánima; hauría d' esser una nova forma d' espectacle, superior á la tragedia en lo aparell estrínsech, é inferior á la ópera; en aquesta nova forma caldría que tots los miraments se 'ls ne dugués la perfecció de la poesía, de manera que un cant oportú, donás més ánima als versos y més calor als afectes que la sola representació, lo cant, caldría ferlo agradable y més viu per medi de una discreta orquesta, de manera que tot ajude á animar més y més la poesía del drama.

Un espectacle axís, continua, renovaría les tragedies dels grechs y *donaria á la poesia son natural llenguatge que es lo cant.*

Notables de debó les últimes paraules, les havém sotratllades perque

elles son precisament lo *nexus* de la Estética tradicional catalana y lo mateix que ha dit Wagner, qui creu possible la vinguda de un temps en que 'l cant y la poesía sien y formen una sola cosa, y surten en formes visibles, unides abdues com juntes naxen de un mateix sentiment en lo cos del home; meta aquesta, á la que aspira y aspirará la música de aquesta vida encara que, com moltes altres idees y aspiracions s'haurá de quedar ab un atançament contínuu, peró que no podrá may tocar á la espressió justa de la paraula.

Açó no solament li passa á la música y en general á les belles arts, sinó que també les ciencies tenen sa aspiració constant á la unitat somiada per los enciclopedistes y avançada per los més grans genis sintétichs com nostre Llull, lo qui més amunt ha escalat la síntesis de la ciencia; peró aquesta unitat anirá essent un ideal en aquesta vída, mentres no vejám aquella inteligencia infinita en la qual hi veurém sintetisades totes les idees en una sola.

Mentres la música puga perfeccionarse, senyal que no hi hem arribat pas á la íntima fusió de la lletra y 'l cant, que si may hi arribassem, no sería pas possible lo millorament espressiu de la poesía y del sentiment.

En aquest estudi ó exámen dels tres representants de la música veritat y realista del passat segle hi hem vist una cosa constant, un fil que no 's pert may entre mans; sempre hi hem vist, axís en la música popular com en la Estética dels dessusdits gesuites, lo principi de la *espressió* com la tónica de llurs doctrines.

Y ara anám á esposar una idea que alguns la trobarán esquifida y pretenciosa.

Avuy, quan Catalunya dexondintse del ensopiment en que jeya, s' es alçada briosa á ensalçar los avenços de ses germanes n' ha pegat una volada tan rebent en tots los rams de la cultura nacional que es cosa ben palesa y clara, que son renaxement caracterisa la segona meytat de aquest segle en nostra historia.

Havém arribat á donarnos conciencia de lo que som y podém ésser y en totes les manifestacions de nostre pensament y de nostra vida y hem estampat lo segell de nostra nacionalitat. Una de tantes coses que havém remogut n' es lo Folk-lore musical de nostra poesía popular. Açó faltava axecar pera esbrinar lo cor, lo sentiment de Catalunya, tal com sabém ja lo pensament y la filosofía de la terra.

Lo mestre Pedrell, qui te totes les condicions pera considerarsel com á un continuador de nostra escola estética musical, s' ha emprés la díficil feyna de crear ó més ben dit, de ressucitar la música espanyola.

Lo mestre Pedrell, empés per l' Yxart, s' ha emprés la tasca de estudiar no sols la poesía popular, sinó les creacions artístiques d' Espanya y les teoríes estétiques musicals de la matexa pera topar ab la tradició constant, ab un carácter permanent y general, ab la forma nadiva y

propia del geni de la raça espanyola, es á dir, pera trobar dins la historia artística espanyola l' art propi, la escola musical d' Espanya.

Tentativa colossal es la d' en Pedrell, peró que nosaltres no trobám pas ajustada ni realisable, perque precisament no hi creyém nosaltres ab lo que alguns ne diuen nació espanyola. No 'l trobará pas en Pedrell aquest fil tradicional de la música espanyola, perque no hi pot haverhi una tradició hon no hi ha, hon hi manca una historia un carácter y una llengua comúns.

Ja pot fer, ja pot cercar, que després que haja reunit los elements diferents de les diferentes nacionalitats d' Espanya, aquell conjunt no será, no podrá ser may la representació nacional de un art, de una escola comuna, constant y universalment seguida de les nacions que formen lo Estat Espanyol, perque cal convencerse que no es Espanya una nació sinó un Estat, idea fonamental del regionalisme. Qué te que veure nostra llengua ab la de Castella, ni nostre carácter ab lo seu, ni nostres costums ab les seves, ni nostre Dret, ni nostra historia, ni nostres bellíssimes cançons populars ab les cançons populars de les altres nacions espanyoles? Fins avuy quan se parlava de música espanyola, se treya á plaça sempre la ditxosa y ben nada *seguidilla* andalusa; parlaren, diu nostre mateix Pedrell, parlaren nostres compositors nacionals de reivindicar un lloch en lo teatre, tronant contra la dominació italiana y vingueren á parar en lo foment de la *tonadilla* y de la força popular de carácters analech al *flamenquisme* d' ara. Lo mateix advertía en Piferrer; després que havía dit que aquell ayre trist y melancólich de les melodies d' en Ribera, pertanyíen al pays que 'l vegé naxer y eren inspirades en aquelles cançons de la terra catalana ab que lo montanyés catalá fa renovar les asprines cimes y fondalades, afegía que les melodíes d' en Ribera son espanyoles, que no creyém, diu, que 'l tipo de la música nacional sia 'l que solament ha de dírsen *andalús*.

Açó deya l' ilustre Piferrer, afegint que la naturalesa dels pobles qui formen la Espanya se ressenten encara de llur constitució particular y de la historia llur. Veusaqui, donchs, la rahó perque creyém impossible la empresa d' en Pedrell tal com la ha formulada.

Sí, com ell mateix confessa, lo segell particular, la genuina inspiració de un art propi, ó lo carácter de una escola lírica, ha de cercarse en un de sos poderosos agents, en lo cant popular *personalisat* y traduhit en formes cultes, tal com volía n' Eximeno, si la música popular deu esser lo *substratum* de la música nacional, si en elles deu buscar lo compositor la forma d' espressió del verdader art dramátich, si n' es la quinta essencia del cant contemporani, ¿com pot haverhi un llaç d' unió de totes les regions musicals espanyoles si nostra música popular es tan diferent de la andalusa, de la éuskara, de la aragonesa, etc.? No pot esser que les altres regions hi troben sa expressió en una creació catalana, perque no hi trobarán en ella dexos y tirats de accents y de veus

sentides y conegudes. Y ja voldríam veure lo efecte que 'ls hi faría als andalusos la matexa *Trilogía* d' en Pedrell; á veure si hi trobaríen allí la espressió de la música llur; á veure si hi sentiríen algun accent conegut y recordat. No ignorám, ademés, que la llengua no es pas la condició necessaria pera que un drama lírich sia nacional, peró si que es un element important perque si hem de creure á n' Eximeno, hi ha una íntima conexió entre la llengua y la música; per lo qual, si un drama lírich, á més d' esser inspirat en la poesía popular á més de que pera esser nacional ha d' esser lo mateix *lied* engrandit, com diu en Pedrell, ha d' estar ademés escrit en la llengua del poble pera 'l qui s'escriu, ¿cóm pot haverhi un drama lírich nacional, si no hi ha á Espanya ni comunitat de poesía, ni de música, ni de llengua?

Los diferents pobles d' Espanya no nos sentim uns als altres, donchs tením ánimes diferentes, com hem llegit fa poch temps en article ben pensat contra en Clarin, no 'ns sentim ni podrém may sentirnos. Recordám que en una de les escursions artístiques dels chors d'en Clavé á una, no sabém quina regió d' Espanya, no hi trobaren pas gayre entussiasmat al poble, precisament perque no 'ls comprenía.

La Trilogía dels Pirineus será sempre lo drama lírich nacional de Catalunya, may de la Espanya que no pot sentir la música catalana, que ve á esser la materia prima y l' ánima de la ópera.

Catalá es lo Poema que li ha servit á n' en Pedrell y escrit está á la gloria de la patria catalana, catalana es en sa major part la música com ho ha regonegut un crítich francés no fa pas gayre temps en un estudi crítich del drama lírich d' en Pedrell y per çó no creyém dir una falsetat, ni fernos prètenciosos al apuntar la idea de que si vol significar alguna cosa la resurrecció de una nacionalitat musical com la d' en Pedrell, no deu esser una nacionalitat fingida com la espanyola, que no es una nació Espanya sinó un Estat, y en los Estats no hi ha ni hi pot serhi un esperit ni un cant nacional ni comú.

¿No confessa en Pedrell que nostra llengua es tan ó més musical que la italiana? No diu que la llengua catalana es musical, com cap altra llengua ho sia, no esceptuant la que ha vingut á esser la oficial llengua de la música? No sab tothom que nosaltres tením una música popular y un cant nacional que no n' enveja cap altre d' Espanya? No tením ademés célebres obres d' arts y famosos compositors, com ho regonexía lo gesuita Eximeno? Nostre poble, no te un gust musical ben propi, ben amotllat á la cultura y civilisació catalanes? Si ho tenim, si res d' açó 'ns manca per qué hem de fer colla ab les demés regions espanyoles? Tením dret catalá, escola filosófica catalana, historia catalana, música catalana, literatura catalana y música popular ben nostre.

No doném, donchs, á la Espanya lo qu' es ben nostre, estudiém ben be los elements que'ns ofereix la música popular, imiten nostres mestres y fonguen en lo motllo de sa inspiració les creacions artístiques de nos-

tra raça catalana. Lo mateix plan d' en Pedrell y la gran idea de l' Yxart estrenyémla més y apliquémla á la naturalesa musical de Catalunya y allavores sí, que veurém realisada la renaxença musical de nostra patria catalana, començada per en Clavé y duta á la més alta y sublim espressió per la idea, encara que poch ajustada, feconda y prometedora de l' autor dels *Pirineus:*

La creació del drama lirich nacional de Catalunya.

LO DRET CATALÁ

Lo que més aviat demostra la civilisació dels pobles, llur carácter y personalitat es sens dupte la llegislació. Aquesta més que no pas la filosofía y la literatura, es filla de la rahó impersonal de la societat, es la rahó práctica, fruyt del seny popular, genuina manifestació vital de la nació, elaboració pausada del element históricḣ y de les necessitats de cada raça; perque com les lleys van formantse quan li calen al poble qui les fa, per çó es que son elles la espressió fidel de les vicissituts históriques per les que ha passat la terra. Per çó ha pogut dir lo ilustre jurista en Durán y Bas, parlant de la llegislació civil, que la organisació social de un poble está reflexada en les lleys civils, perque aquestes ordenen la vida privada del individuu y entra en llur formació, com á element principal, la personalitat histórica de la nació qui se les fá. Y afegeix: Mentres un poble conserva sa autonomía, te un dret privat nacional. Seguint nostre criteri de considerar á Catalunya á com una nació, títol que, avuy per avuy, negám á Espanya, hem de creure en un esperit nacional que informe, com diuen los Escolástichs, totes les manifestacions de nostra vida.

Lo dret, institució práctica per essencia ha de participar en alt grau de la influencia de aquest esperit, y més encara, quan se parla de una mena de gent com la catalana qui per tot arreu ha dexat lo segell de son carácter y enginy.

Esbrinar donchs, l' esperit de nostre dret, les tendencies de la escola jurídica catalana es lo que volém cercar en aquest capítol, pera deduhir d' açó la existencia de una escola jurídica nacional.

Com que 'l dret civil es lo que més revela lo carácter de un poble, perque ell es qui més influencia te en l' individuu y en la familia, en ell nos fixarém més, per no dir únicament.

Allí hon se veu més los saludables efectes de la llegislació catalana es en la familia.

La casa catalana es de lo més hermós y ben fet de nostres pares. En lloch del mon hi trobarem aquesta armonía y equilibri com en la familia catalana. En molts dels antichs Estats s' anulá al individuu; en los estats moderns, fills del revolucionari unitarisme s' es anulada la familia, deslligant los dolços llaços ab que venen units los membres de la matexa. Nostres pares saberen escaparse de aquestos dos abims, igualment contraris á la llivertat l' un y á la societat l' altre; perque si 'l primer matava la llivertat y conciencia del individuu, lo segon desfá lo concepte de la llar, en que viuen ab amorós abraç la llivertat individual y l' instint social del home. De un y altre escull, diuen los autors dels *Fueros de Cataluña,* saberen fugir nostres passats, al regular les relacions jurídiques que lliguen entre sí als membres de la familia, respecte á la propietat ó sia al patrimoni familiar de la *Casa catalana.*

Pregonament arrelada á Catalunya la llivertat política, havía d' influir per força en la esfera privada de la familia y del individuu. La llivertat política y la llivertat individual van sempre juntes, com que son dues cares de un mateix principi. Lo poble catalá havía sigut, com solemnement pogué dirho un famós monarca de la terra, lo poble més lliure del mon.

Ja sabém com se comprenía á Catalunya la Autoritat Reyal en sa potestat llegislativa, que estava limitada per la representació de les Corts; sab ben be tothom de quina manera estava protegit lo dret individual ab lo memorial de greuges que havía de satisfer lo Monarca, y sinó no 's votava cap subsidi ni donatiu en favor d' ell.

Amant, donchs, com fou sempre 'l catalá, de la llivertat política, calía que s' estengués aquesta á la llivertat civil que li tocava més de dret sos interessos materials y morals, com que son de un orde més sentit y próxim.

Dos son los principis que aguanten, com dos perns, aquesta gran obra de nostra llegislació civil: la unitat de la familia y la conservació del patrimoni; principis, que venen vinculats en una institució secular de la terra, la institució del hereu.

Aquesta institució tan befada de nostres germans de Castella y dels qui no comprenen sa importancia y filosofía, es y ha sigut la font de la prosperitat y riquesa de Catalunya qui, per ella sola, ha pres una fisonomía tan característica que, malgrat la desnaturalisació de nostre carácter y 'ls esforços tiránichs dels moderns llegisladors d' Espanya, avuy encara presenta á la faç de tot lo mon, una personalitat jurídica, independent y distinta de totes les demés nacionalitats espanyoles.

La destral nivelladora va esporgant cada dia l' arbre ufanós de nostra llegislació civil; cada dia van cayent branques verdes, mes si algun dia s' arribás á tallar la branca principal, que ho es sens dupte aquella, veuríam caure per sempre mes pera may més alçarsen, lo secular roure de la patria, perque Catalunya perdría de colp son esperit y sa fisonomía y

ab ulls plorosos podríem contemplar estroncada la deu del benestar y esgarriada tota nostra riquesa é importancia dins lo ram económich de les nacions més avançades. Açó ha dit un de nostres més grans defensors de la llegislació civil catalana (1).

«Tragáu de la llegislació catalana les dues tendencies: unitat de familia y conservació del patrimoni; tragáu los dos principis: llivertat de contractar y llivertat de testar; y al quedar destruhida aquesta llegislació en l' esperit que la caracterisa, desaparexerán per força dues coses: la fisonomia moral del poble catalá y la riquesa que, repartida sense una gran desigualtat de fortunes, es lo premi de sa laboriositat y bones costums.» Y axís talment es. Si 'l poble catalá deu á sa llivertat política lo tenir una historia gran y lo haver format ab aquella homes de govern com cap altra nació puga tenirne, á sa llivertat civil deu la riquesa que anyoren les demés regions espanyoles.

La conservació del patrimoni ha sigut també una deu abundosa de benestar y riquesa. No veyeu avuy l' estat miserable de la propietat individual castellana? La divisió y trituració de la propietat es contraria á tot avenç y millora y á la esplotació agrícola.

Mirém donchs com son aquells dos principis ó dues tendencies, ço es, la unitat de familia y la conservació del patrimoni, les que venen representades per una institució principalment, la del hereu.

La unitat de familia dihem que está representada en aquella institució.

Potser en lloch més del mon se veuen aquestes *cases payrals,* niu de la tradició familiar; d' hon arranquen les noves families y surten nous brots sense que l' arbre s' envellesca. Los pares treballen ab la esperança de que si no se 'n veuen res ells, l' hereu avuy per demá que 's moren, gaudirá dels fruyts del treball; tenen lo consol de pensar que no serán en va tants esforços y capitals esmerçats en millorar les finques; l' hereu, veyent que demá alló será seu, hi pren afició y amor y treballa ab gust é hi porta lley á n' aquella casa de sos pares que ja aquestos heretaren dels avis y aquells dels besavis. Axó fa que lo nom de la familia atravesse net é igual totes les generacions vinentes, en una matexa casa; y que la amor y que 'l respecte á les tradicions de familia sia una cosa de lley y de conciencia innata en lo cor dels fills. Mort lo pare, no's desfá la familia, hi entra l' hereu amo de tot aquell be de Deu de terres y capital que havíen anat apilotant ab lo treball y 'ls estalvis sos pares. La mare viuda queda usufructuaria y per lo tant conserva la autoritat y es lo cap de la casa, com ho era 'l pare. Allí s' hi axopluguen tots los germans qui sempre tenen á casa l' hereu, á la casa payral un refugi en totes llurs adversitats.

Sense aquesta institució, mort lo pare, s' ho fan á troços los fills y

(1) Memoria acerca de las Inst. del Der. civ. de Cat.—Duran y Bas.

queda destriada y esbocinada aquella casa; y al endemá, no hi ha res que recorde lo treball y 'ls estalvis del pare, no hi ha res que recorde als fills la figura moral d' aquell pare qui se n' es anat al altre mon. Tot ha caygut; tot s' ho han partit com ho feren los butxins ab les vestidures de Jesús que á ningú al cap de vall aprofitaren; en cambi, en la nostra llegislació, la familia no 's desfá, ni la propietat se divideix, sinó que com la túnica inconsutil de Cristo, que no la partiren, queda com á figura de una familia que s' anirá perpetuant de generació en generació. Y entrém ja á parlar de la conservació del patrimoni que es com una consequencia forçosa de la institució dessusdita.

Es evident que fou sapientíssima la disposició que nostres pares donaren sobre la llegítima dels altres germans. L' hereu pot pagarla si vol ab diners, sense que axís haja de desferse de un troç de la propietat immoble que heredá de sos pares.

Axó per una part fa que á Catalunya s' estalvíe molt sense pecar de avars, perque 'ls pares ab llurs estalvis procuren reunir la llegítima dels altres fills y es per altra banda la deu de la riquesa industrial, perque aquells, basant lo llur porvenir en lo treball, se dediquen al comerç y á la industria, ajudats y empesos pels matexos pares y l' hereu, venint d' axó la causa de que á Catalunya sia tan florexent lo ram comercial y tan avançada la industria. S' es reparat que la Inglaterra y Catalunya tenen molta semblança en llurs llegislacions sobre aquest punt y, la veritat sia dita, no pot esser pas una mera coincidencia, una pura casualitat lo fet de que aquestes dues regions tan apartades per la posició geográfica, com parentes per lo carácter y 'l seny qui les distingeix, síen també notables y avançades en lo comerç y demés rams de la riquesa. Y es que aquella institució, si per alguns ha sigut calificada de injusta, es molt posada en rahó y es la font de la verdadera riquesa, tan agrícola com comercial.

Peró nos toca ara estudiar una altra fase del dret catalá y es la escola jurídica catalana. Es natural que si nosaltres teném un dret, elaborat pel poble mateix, espressió fidel de nostra rahó práctica, les tendencies de la escola jurídica havíen d' esser á Catalunya ben diferentes de les de Castella y altres regions d' Espanya. No obstant, no hi ha á Castella la amor y la afició entussiasta per la defensa de la propia llegislació com á Catalunya per la nostra. Lo flamant códich d' en Alonso Martínez que tanta de fressa mogué per tot arreu, es quasi bé tot ell cópia del Códich Napoleón, com ho demostrá en plé Congrés un dels defensors y apologistes de la llegislació civil de Catalunya.

Veusaquí perque la Espanya s' es dividida en dues grans escoles jurídiques, la escola filosófica y la escola histórica.

Filla la primera del racionalisme que s' es ficat en totes les ciencies y en totes les institucions més sagrades, defensa lo concepte abstracte del principi jurídich, considerant al home, solament com un individuu

de la especie humana; filla la segona del seny y de la rahó práctica que mira més á la realitat de les coses, mirant al home com un ser históricb, y qui te una patria en un lloch determinat é históricb defensa lo concepte de les realitats históriques (1). Aquestes dues escoles, aquestes dues tendencies jurídiques son la espressió exacta de dos carácters avuy encara existents á Espanya, de dos carácters eternament oposats y contraris, lo castellá y 'l catalá.

Y no sols son la espressió de dos carácters oposats, sinó que 'ns ajuden á buscar les diferentes deus de hon adollen les institucions y les llegislacions en aquells dos pobles. Anemho á véureho.

A Catalunya lo dret consuetudinari ha sigut sempre la basa de la lley; n' ha sigut la espressió primera, perque es ella lo fruyt del seny y de la rahó práctica y axís talment se la ha considerada. No ha tingut may Catalunya un llegislador apriorista, qui enamorantse de una concepció ideal tan hermosa com se vulla, haja pretés, s' haja ficat al cap d' amotllar á n' ella la nació, s' haja empenyat en ajustar á n' ella al poble; perque sempre aquí s' ha tingut en compte de que lo poble nat y crescut dintre l' espay y 'l temps, s' es anat fent y pujant ab un ayre y escayent ben seu y propi. No á Catalunya, la costúm ha sigut sempre la font del dret, quan es *rationalis et præscripta* y per çó la llegislació catalana se confon ab lo mateix voler y naturalesa del poble; per çó se identifica ab la conciencia del poble y per çó lo poble ha alçat sempre una revolució, quan ab esperit de reforma imprudent se li han tocat algunes de ses lleys sagrades.

Les constitucions de Catalunya son personals y si un nom se les hi deu donar es lo de lleys de la terra, y aquesta n'es la autora inconscient, perque la lley escrita no es sinó la costúm matexa, sancionada pel temps y la invariabilitat, qui son la veritable pedra de toch de tota veritat práctica; de manera que, tret de la influencia romana y canónica que al aplicarse á Catalunya tingueren que obehir á la lley de assimilació, tret de aquella influencia, nostres lleys venen á esser la espressió del seny popular de nostra terra, no la creació d' un plan ordenat en lo cervell de un princep ó monarca, sinó que producte natural de la terra qui les feya, sortiren de les necessitats propies ó be, usant una frase hermosíssima de un autor de casa nostra (2), lo poble s' aná edificant la lley, axís que la havía menester, com les abelles van fabricant sa bresca. Lo carácter de Catalunya, veuselaquí ben definit en la persona d' en Jaume I lo Conqueridor. Si se 'l compara ab n' Anfos lo Sabi, trobareu les diferencies entre la regla jurídica catalana y castellana.

Lo rey en Jaume no brilla per esser un llegislador de pobles, apriorista, sinó per un sentit práctich que li feya respectar de tal manera les

(1) La codificación.—Durán y Bas.
(2) Torras y Bages.—Tradició catalana.

costúms locals, que en sa constitució de 1251, vedava l' us y aplicació de les lleys romanes, gótiques y canóniques, sinó solament dels usatges y costums de la terra y de la rahó natural, quan les lleys nostres no hi arribassen. (1)

Axó que alguns ho han trobat de mala ley, no ho es gens, si considerám la terra en que 's feya, dotada d' una rahó práctica, d' una atmósfera justiciera, d' un criteri jurídich com lo nostre; y, si avuy sería impossible l' arbitre judicial, més que més en la estensió que tenía aquest allavores, no ho era gens mentres la societat no estava de bon troç tan complicada com avuy dia.

Peró sempre será una veritat que la disposició d' en Jaume I fou, ho ha dit l'autor suara esmentat, lo germen de que anás crexent la llegislació al compás del poble y seguint la estructura d' aquest com la pell adaptada perfectament al cos que havía de vestir. Solament axís se compren la eflorescencia de aquesta munió de juristes de la nostra terra qui per lo práctich, foren y son encara avuy dia la admiració de tothom.

Al revés miren al rey N' Amfós lo Sabi. No es l' observador pacífich de les costums del poble, que regeix, governat ja per ses costums y lleys especials, es lo sabi qui escriu desde son trono tota una teoría jurídica, sense armonía ab l' esperit nacional, pera 'l qui van dictades; per çó aquella resistencia de tot un poble, per çó ab tot y esser un tresor de sabiduría de un princep, no arribá may per may á esser lo códich unificador de la Espanya, per çó li ha valgut lo títol de sabi, no lo de jurisprudent, ni 'l d' home práctich, que, á esserho, no hauría pas mort, sense 'l consol de veurel estés per sos reyalmes.

Aqui estáu lo jurista catalá y 'l castellá; veusaqui la manifestació del esperit de dos pobles.

Aquesta regla jurídica que nos ha ensenyat la font d' hon adollaren les dues llegislacions esmentades, nos dirá ara també la causa de les dues escoles regnantes avuy á Espanya.

De la matexa manera que aquell códich de les *Partides,* nasqué ara mateix lo codich Alonso-Martinez, ab la diferencia de que, al menos aquell fou fill y producte d' un home sabi y per lo tant fou molt original y aquest fou en sa gran part copia d' altres códichs moderns.

Lo carácter may cambía y per çó també la regla jurídica ha sigut la matexa després de tants segles com han passat de des que s' escrigueren les Partides.

També ara com allavores ha sigut esteril lo códich, perque no s' havien tingut en compte les necessitats y lleys propies de les regions diferentes qui formen la Espanya. Allá no 's fa cas de la diferencia que hi ha entre unes y altres regions ó nacionalitats, y per çó totes les lleys

(1) T. VIII, l. 1, vol. 3.º

que 's donen cauen sobre tothom y sobre ningú, perque no están enmotllades al carácter y costums dels pobles.

Y aquí está la diferencia de caràcters, aquí hi ha la causa de la existencia de les dues escoles histórica y filosófica.

Castella, la terra dels *Quijotes* y de totes les utopies, terra de somnis y metafísiques, s' ha estimat més del concepte abstracte del dret y de la justicia trauren tot un castell de lleys y disposicions que no se avenían pera res ab lo carácter del poble; Catalunya, terra del seny y del esperit práctich y positiu, dexant á una part lo concepte abstracte del dret, y considerant que l' home está lligat á la terra que 'l vegé naxer, que te unes tradicions y una historia que respectar, considerant que, com los individuus, les nacions se distingexen unes de altres, no ha partit del principi abstracte de que l' home es igual en essencia, sinó que ha mirat bé que l' home, després d' esser una essencia igual á la dels demés homens, es un ser históric.

La escola jurídica catalana dona, donchs, més importancia á la costum que á la lley escrita originada de cervells particulars; avorreix los sistemes unificadors y molt amant de la llivertat individual, la vol també en totes les esferes de la vida.

ESPERIT DE LA FILOSOFIA CATALANA

Los pobles com los individuus, han de tenir com realment tenen una fisonomía característica, un ayre que traspúa en totes llurs manifestacions, ayre y fisonomía qui aparexen, quan aquells s' han ben format una individualitat propia, una personalitat definida á la manera que l'individuú va manifestant més y més l' ayre de familia, lo tirat de sos pares quan ab la crexença se va fent home.

Si seguím la comparança començada, veurém que al ferse home l' individuu, totes ses manifestacions vitals van prenent una escayença singular y son pensar, son voler, parla, istil y formes qualsevulla que revele sa ánima, aquell ser conscient que bat en lo més pregon de nostra personalitat, ajusten de tal manera ab aquell individuu que fan d' ell un home concret y determinat, distint de tots los altres homens. Per çó s' es pogut dir que l' istil fa al home. Y encara que no 's vulla defensar la desigualtat d' ánimes en los individuus, sempre será una veritat, que les condicions especials de la vida, y la influencia hereditaria y la educació lo modifiquen en gran manera.

Si considerám, donchs, á Catalunya com á un individuu, com á una

persona moral veurém, no sols que en lo més pregon de son esser colectiu hi ha, com en aquell, una ánima, sinó que ademés son pensament ha de regirse per algunes lleys hisióriques que l' individualisen, perque, en lo mon moral com en lo físich hi te plantat son imperi la lley, á la que están moralment subgectes tots los actes de la nostra vida.

Aquesta matexa lley histórica la trobám imperant sobre 'l pensament filosófich de les nacions quan aquestes han arribat á una época de reflexió y quan los diferents elements qui han contribuhit á llur formació personal, se son ajustats ben bé, donant al poble una fisonomía propia. Lo pensament filosófich, deya nostre Llorens se 'ns presenta sempre com fruyt tardá de la cultura intelectual de individuus y nacions. No ha sigut pas ell qui ha presidit á la educació dels pobles.

Seguint lo rastre dels més apartats orígens de la historia, veyém sempre á la religió ocupada en la obra de la civilisació humana... lo pensament filosófich no es pas propi de la infancia de les societats... les primeres senyals s' oviren quan la literatura, passada aquella época en que, menada per un moviment instintiu florexía sens adonársen ella matexa, entra en un temps en que predomina més y més la reflexió. Fins aquí lo inoblidable Llorens.

Ara be, nosaltres tením un carácter propi, diferent del carácter de les demés nacions espanyoles y dihém nacions y no regions, ni provincies, perque hem dit ja en altra part que Catalunya te les condicions que demana lo concepte de nacionalitat, concepte que no deu confondres ab lo de *Estat*, unió solament política, obra dels homens y no de Deu, veritable fahedor y conservador de les nacions.

Aquest carácter, com en la literatura se traslléu en la filosofía catalana.

Dos son los carácters principals del pensament catalá, ja que nostra filosofía sempre va encaminada cap á aquestes dues tendencies ço es: *Seny y observació psicológica*.

De lo que avuy ne diuen sentit comú nostres pares ne deyen seny. Aquesta es la primera qualitat del pensador catalá. Una prova d' axó resumida creyém trobarla en un passatge de «La *Tradició catalana*» qui diu axís: «La filosofía á Catalunya, com á Roma no ha tingut originalitat, no ama l' esperit de la nostra gent aquella especie de gimnástica mental sens altre obgecte que una atrevida ostentació de forces pera admirar al próxim; si treyém la grandiosa escepció de Llull y dels lulians, los demés qui han conreuat dit ram de la sabiduría humana han seguit la nobilíssima corrent de la *perennis philosophia* que ix de les abundoses fonts de la immortal Grecia. Quan la Escolástica acabá ab un convencionalisme estret y ridicol, lo nostre gran pensador Lluís Vives, confessant la grandesa y utilitat d' Aristotil, com l' héroe de la gentilitat, cregué que pera agafar forces la filosofía devía tocar de peus á

terra, per 'lo qual sa útil sabiduría se nodrí, deslliurantse dels excessos del revolucionari Renaxement.

«Y al arribar als nostres temps, perduda ó despreciada per una insana moda tota tradició filosófica, los esperits gayre be tots en Espanya, seguiren la fantástica y corrosiva filosofía germánica, més los nostres mestres nos ensenyaren una filosofía de sentit comú, rieró, deya lo inoblidable Llorens, que feya cap á la corrent general de la filosofía tradicional de la Escola, mes tan fortament vestida á la catalana, que es un fet ben conegut que lo citat filosoph ha sigut un dels homens del nostre renaxement qui han tingut una més eficaç potencia catalanisadora.»

Hem citat aquest llarch passatge perque creyém esser son contingut la expressió exacta y fidel del carácter tradicional de la filosofía catalana en les tres époques més marcades: la escolástica, la renaxent y la de nostra verdadera renaxença. Es general á tots los filosophs catalans no passar més enllá de lo que dicta 'l seny; un respecte y veneració á les creencies universals y primitives es sempre un postulat indiscutible en totes les llurs investigacions. Tenen en gran estima la tradició, lo tresor de la sabiduría popular y sense aferrarse á ella com á una barrera de la qual no es possible separarsen, tenen per sospitosos qualsevulla principis que contraríen la marxa armónica del pensament y estiguen en oposició ab los dictats del seny popular formulats per la esperiencia de cent generacions passades. Gens partidaris de les escentricitats del principi racional, no 's dexen enlluhernar per una originalitat estravagant, y per çó los representants de nostra filosofía no son pas de aquells qui trastornen y volquen époques y fan sorollar tronos y decanten lo mon de les idees ab una revolució científica com les originades per Bacon y Descartes. Lo just medi es la guia de nostres pensadors, qui enemichs de les revolucions, preparen l' adveniment de la moda per evolucions pacífiques y en armonía ab lo element tradicional que bull en lo més pregon de la societat catalana.

La prova d' axó la tením en nostre Lluis Vives, qui aparegué quan lo mon anava á mudar de viaranys y les idees tombaven dret á un altre cantó, quan la antiga Escola qui havía caygut del alt seti hon la assegurera lo geni de Aquino, anava á desaparexer de les catédres y dexava de influir per allavores en les costums y en lo modo de pujar los pobles. En aquest temps de revolucions y reformes, s' axeca nostre poligraf valenciá y al revés de gayre be tots los reformistes y revolucionaris de son temps, al revés fins de son amich Erasme, ell, de una manera suau va preparant lo cambi de les idees. Ell es predecessor de Bacon pero may com aquest condemná l' us del silogisme, pera donar la preferencia complerta y esclussiva á la inducció, que á cada una de les dues formes argumentatives, considerá com á instruments de la ciencia, dels qui usa aquesta segons millor li convinga una ó altra. En Lluis Vives influí més que cap altre en la forma del método, peró en ell no hi veurém may la

exageració de que se culpa á sos dexebles y continuadors de la obra. Elogiá la forma inductiva pera les ciencies naturals y de observació; Bacon la posa com á unich camí de la veritat.

Ell fou qui primer sentá la filosofía sobre la basa del sentit comú; la escola escociana n' ha fet d' ell criteri universal.

Y ara que parlám de la escola escociana, bo es que digám, bo será que faça constar una analogía gran que enllaça les dues escoles, ço es: la de Reid y la de Vives.

Es cosa molt singular y assenyalada, que axís la una com l' altra hagen fundat la filosofía sobre 'l sentit comú y que açó coincidesca en aquestes dues terrres de Escocia y Catalunya, tan semblants en totes llurs coses.

Realment, hi ha molta semblança entre les dues escoles, y axís s' esplica que tan en Reid com n' Hamilton, hagen omplert d' elogis á nostre Vives, ja que en ell hi deuríen veure un predecessor insigne.

Y es açó encara més notable si mirám que avuy, quan nostres mestres parlaren de axecar nostre pensament nacional, cregueren trobar, entre les moltes tendencies de la filosofia moderna, la espressió de nostra filosofía en la filosofía d' Escocia, aquella filosofía del sentit comú, que també ha sigut patrimoni de nostres pensadors. Y prova de que aquella tendencia ó escola amotllava ab lo nostre esperit, que es un fet ben conegut, les arrels fondes que havía pres á Catalunya y 'ls fruyts abundosos que havía donat, fins al punt que entre totes les tendencies d' Espanya, aquesta fou la única que doná profit á la terra catalana y fins en lo restant del Estat. Cap escola contemporánea pot presentar noms tan respectables com ho son los de Balmes, Llorens, Martí de Exalá, Milá y Fontanals, Piferrer, Menendez y Pelayo y molts d' altres que no cito pera no ferir la modestia de ningú.

Per força donchs, hi havía de haver cert *nexus* íntim entre nostre esperit filosófich y aquell de la Escocia y lo mateix deuríen véurehi nostres mestres, quan procuraven enllaçar la filosofía importada ab la tradició vivista, decantantse sempre á armonisar la moda filosófica ab la tradició científica, com ho feu en Lluís Vives ab la Escolástica y 'l Renaxement, com ho feu en nostres díes Balmes ab la Escolástica y la filosofía cartesiana y ab la matexa escociana, de la que ne te grans ressabis la filosofía del pensador vigatá, lo qual nos diu ben clar, lo que apuntavam més amunt que nostra gent no passa may de una idea á una altra idea per revolucions, sinó per evolucions pacífiques.

Repetirém, que 'l seny es una de les qualitats més propies y genuines del pensador catalá, qui sempre ha tingut respecte á les veritats de sentit comú, que ve á esser lo patrimoni científich dels pobles.

En efecte, Vives fa distinció entre judici natural y artificial, çó es, entre sentit comú y rahonament, tal com més tart ho havíen de fer los escocians; proclamava lo sentit comú, com á criteri universal é infalible

del judici, criteri que, com á natural que es, no pot durnos á la falsetat, perque no hi ha pas cosa més certa que aquella en que naturalment consenten tots los homens.

Aquest mateix principi sentava Balmes quan deya: que hi havía dins de nosaltres una lley, una inclinació natural á admetre y tenir per certes algunes veritats de les que no se n' adona la conciencia, ni la rahó demostra y que tots los homens les han de menester pera satisfer les necessitats de la vida sensitiva, intelectual ó moral. Aquest criteri segons Balmes, abraçava los primers principis intelectuals y morals, la obgectivitat de les idees y sensacions, lo valor de la autoritat humana y moltes altres veritats. Aquesta lley es una inclinació irresistible, universal y ademés no es cega, sinó que totes les veritats que están al alcanç de aquest criteri poden sufrir l' exámen de la rahó.

Tant estimava Balmes lo sentit comù que fins pera esbrinar lo significat de la paraula acut al us general y vulgar de la matexa, perque, diu ell, moltes vegades lo llenguatge vulgar entranya un sentit filosófich, ja que es aquell producte y fruyt assahonat de cent generacions passades. Lo mateix deya en Martí de Eixalá en sa *«Filosofia elementar»* y la traducció de Amice hon judicava poétichs los sistemes germánichs, perque anaven contra les veritats del sentit comú.

Lo gran filosoph en Xavier Llorens un dels primers restauradors y 'l de més influencia de nostres dies, en lo ram de la filosofía, dexava consignat en sos «Apuntes» que hi havia en nosaltres una lley del pensament ó principi regulador del mateix ab carácter universal y necessari. Y cita aquí á n' en Lluís Vives de qui venía directe ó indirectament la doctrina d' en Llorens. Sia com se vulla, es cosa ben manifesta que tots los de la escola escocesa 'ls representants d' ella á Catalunya l' assenyalaren com á predecessor propi.

Lo mateix que en Martí proclamava al sentit comú, criteri infalible de la veritat, perque aquell se confonía ab lo de la conciencia humana, de qual veracitat n' esdevé y pren origen tota investigació filosófica, teoria de Guillem Hamilton que ell admetía y anomenava filosofía del sentit comú.

Altre dels carácters de la filosofía catalana es la tendencia cap á la observació psicológica.

Madama de Staël ha dit: La filosofía especulativa sempre ha trobat una munió de partidaris entre les nacions germániques y la filosofía esperimental entre les nacions llatines. Los Romans, molt bons per los afers de la vida, no son gota metafísichs... Açó se nota mes que en lloch á França; y també 'n participen los italians y 'ls espanyols.

Tan cert es lo que diu la ilustre autora de *«L' Allemagne»* que no més ab la historia d' aquest segle podría provarse, perque justament ha presentat avuy la nació germánica l' únich sistema metafísich més ó

menos nou en lo fons, sempre original en la forma, entre totes les nacions que han conreuat la filosofía.

De aquí volém trauren una conseqüencia, çó es, la causa histórica de aquesta tendencia psicológica de nostra filosofia catalana, tendencia més marcada que en les demés regions espanyoles.

La influencia romana hi va esser de debó á Espanya peró, cal dir, perque axís ho compta la historia, que nostra Catalunya fou de bon troç més influida per la civilisació llatina que no pas les altres terres d' Espanya.

Açó ve á dir lo sabi autor de *«La Tradició catalana»*. Si açó es veritat be podríam trobarne la causa de aquesta tirada de nostra filosofía cap á la observació, axís com en general, de aquest carácter positiu y práctich de la nostra raça; perque lo cert es que nostres pensadors no hi han tirat pas gayre cap á la metafísica. No hi ha pás gayre temps que parlant en conversa familiar un dels millors escriptors catalans sabém que digué:—Nosaltres, los catalans, no la tenim pas una escola metafísica com la gent de Castella.—Y tenim entés que se li respongué:—Nostra Metafísica está en les *«Memories de Marina y Comerç de Barcelona»* del célebre Capmany.

Açó que sembla talment dit á la bona de Deu, demostra una veritat molt fonda y es un cop d' ull ben dat sobre 'l carácter de la terra.

Ja s' es fet notar que la gent catalana ha brillat sempre per l' avançament mercantil de sos primers orígens.

Dónchs be. Aquesta afició ó tendencia al comerç quan se manifesta en un home de lletres, tornas afició á la observació, á lo que es positiu y palpable com lo diner. Veusaquí perque Catalunya axís com va al devant d' Espanya en lo ram comercial, hi va també en lo conreu de les ciencies naturals y físiques, no sols ara, sinó sempre.

Ja en lo temps en que les ciencies naturals estaven encara en llur infantesa y la ciencia astronómica s' anomenava *Astrologia* y de la Química se 'n deya *Alquimia*, ací á Catalunya abundaven molt los tractats de aquesta última y també de la altra ciencia, lo qual ha vingut á confirmar lo que avuy s' ha vist ben clarament: que la observació de la naturalesa ha trobat en la gent catalana unes aptituts que no 'ls hi cal envejar á cap altra de les terres espanyoles.

Veusaquí, donchs, també perque la filosofía pren á Catalunya lo carácter de psicológica, perque aquesta part de la filosofía no es altra cosa que la observació interna de l' ánima, la historia natural de l' ánima, un curs d' Anatomía espiritual, molt semblant á la Anatomía del cos humá, per la semblança de sistemes y la observació y classificació de fenómens.

Aquesta tirada de la filósofía catalana dret á la observació psicológica, no es més que la matexa aptitut que en altres se manifesta pera la observació de la naturalesa ó pera la medicina en la que te Catalunya una notable representació; no es pas altra cosa que aquell mateix espe-

rit mercantil que ha fet de la gent catalana, una gent práctica positiva y al mateix temps cosmopolita.

No, Catalunya no es metafísica. Mireuse, sinó, los nostres filosophs y en cap d' ells trobareu, tret d' en Llull, una creació metafísica. No n' hi ha cap que puga fer costat á n' en Suarez, de qui ha pogut dir Vico que en sa Metafísica havía dit tot lo que pot saberse de filosofía; y es que la metafísica es la part més abstracta de la filosofía y, encara que molt certa y molt necessaria, es al cap y á la fí, la menys positiva, prenent la paraula aquesta, no en lo sentit de real, sinó de palpable y humana, perque ella n' es fruyt de la inteligencia sola, no del home, tampoch nos entra com una cosa sentida, com les coses del mon sensibles y les matexes afeccions de l' ánima considerada com obgecte directe de les nostres facultats. Talment es axís.

Lo poble catalá, positiu de valent, y no de bon troç tan somiador com lo castellá, may ha congeniat ab aquella part de la filosofía, la menys palpable, la mes abstracta, la que menys se toca y la que més fácilment embranca ab la utopia y la hipótesis, donchs es ella de tal naturalesa que, tret de algunes principals qüestions ó veritats primaries que la filosofía catalana, coincidint en açó ab la escociana, compta entre les veritats de sentit comú, y com innates en gérmen, en la nostra ánima, tot lo demés queda esvanit moltes vegades á la primera obgecció y cauen, no be se les treballa una mica ab la escarpra de la esperiencia y del análisis.

No es estrany, donchs, que la filosofía catalana no s' hi decante dret á la metafísica; no la nega, li dona la importancia que li cal, pero prenentla tal com li donen feta, no admet ni li bestreu altra cosa que lo incontestable, lo rigurosament verdader, los principis primitius d' evidencia, ab les consegüents veritats que d' ells dimanen; res de lucubracions utópiques, res de teoríes, belles, sí, peró que no duen en lloch y de quin seguiment no se 'n trau gayre profit, sinó es un mon fonamentat sobre los ayres. La prova d' açó, héusela aquí:

La metafísica d'en Lluis Vives es pobra, tant que poch hi creya gayre. En cambi, sa psicología es tota una creació, y no tinch por de dir que es de lo millor que té. Y es que la psicología te per obgecte una realitat més íntima, més sentida, més obgectiva, per çó perque recau sobre 'l mateix subgecte pensant perque se efectua ab tota propietat aquella unió íntima entre la facultat pensadora, y la cosa pensada, principi generador del conexement. Veusaquí perque es la psicología la rama filosófica que més lliga ab lo carácter catalá.

Y de passada volém també apuntar una idea. Creyém que, per lo mateix que havém assenyalat de la metafísica, tampoch hi ha pogut arrelar may aci á Catalunya la Teología Escolástica, al revés de Castella y altres punts d' Espanya d' hont han surtit aquell estol de teólechs qui son la admiració del mon cristiá. La Teología Escolástica, més encara

que la metafísica, vol una abstracció complerta de la realitat humana, pera dexar lliure al esperit campejant per lo mon de aquelles veritats no vistes ni sentides.

Al dir aquí que la teología vol una abstracció complerta no volém pas dir de la part dogmática de la Teología, sinó més aviat de aquella part lliure y probable de la matexa, quals qüestions han omplert los volums *in folio* dels grans teólechs de la Escoláslica.

Dirém més: que si teólechs hi ha entre nosaltres, no han seguit la corrent escolástica, sinó que, decantantse dret á un racionalisme (perdones la paraula) sá y prudent, ha pretés assolir ab les mans la veritat amagada en les ombres del misteri, y s' ha servit de la matexa realitat de la vida, de la naturalesa, de la conciencia, de la observació del mon sensible ó psicológich pera la adquisió de la veritat teológica y sobrenatural. No cal més, si un se 'n vol convéncer, que recordar los noms d'en Llull y d' en Sabunde, los únichs qui verament poden dirse teólechs de nostra patria.

D' en Llull, be prou sab tothom per quines dreceres cercá la demostració dels misteris més alts de la fé católica.

Esperit atrevit, cregué atrapar les veritats sobrenaturals ab la sola llum de la rahó y á la veritat que si nó hi arribá á la demostració, perque es açó absolutament impossible en l' home viador, demostrá fins ahon podía l' hom arribar, senyalá les fites de la força de la potencia entenedora, fins al punt que pot considerarse la tentativa luliana, com l' últim esforç de la humana pensa.

Volent seguir les matexes dreceres, en Sabunde somiá arribar més amunt encara qu' en Llull y, endinsantse en lo més pregon de la conciencia, cregué haver trobat la rahó de la existencia divina en aquell argument ontológich que després repetía Descartes y sa escola.

Aquestes son les tendencies de la teología cristiana á Catalunya y quan no son aquestes son les oposades, çó es, demostren un altre tirat y allavores la teología catalana pren per basa lo principi vivista. «*Quod supra nos nihil ad nos.*» Lo qual ve á significarnos que tampoch tira de dret á la Teología Escolástica.

Ni la metafísica ni la Teología Escolástica á la qual serveix aquella, son patrimoni del pensament catalá.

La filosofía catalana, ab lo seny comú á nostra raça no s' ha enfilat may per aquelles disquisicions metafísiques ó teológiques que feren les delicies de nostres germans de les Castelles, sinó que, arreplegats en lo més pregon de l' ánima nostres pensadors catalans, s' han entretingut com en un taller de anatomía, en analisar los moviments, les passions de l' ánima, les lleys del pensament y la classificació de les facultats anímiques, pera aportar datos segurs é innegables á la filosofía espiritualista.

Que la psicológica observació es un carácter permanent y constant de la filosofia catalana, nos ho diu ja lo mateix Sabunde. Ja lo Dr. Tor-

ras y Bages ha observat que en Sabunde te la prioritat sobre Descartes en voler fonamentar la filosofía en lo testimoni del propi conexement.

Diu lo filosoph barceloní: «L' home naturalment cerca sempre la certesa y la evidencia clara y no para ni pot parar fins que haja arribat al últim grahó de la certesa.

...Lo valor de la prova y de la certesa prové de la certesa y valor dels testimonis, los quals aguanten y causen tota certesa. Per ço, com més certs, manifestos, induptables y verdaders sien los testimonis, més ho será lo que per ells vol provarse... Y perque, com més forasters y més lluny los testimonis están de la cosa duptosa, menos fe y certesa nos merexen, y com més vehins, próxims, induptables é íntims, més fé hi tením y credulitat, per çó, com no hi haja cosa més próxima, intrinseca, y propia á altra que un hom á si mateix, tot lo que de l' home se prove per lo mateix home y per sa propia naturalesa, y per totes aquelles coses de que ell n' está ben cert, d' alló pot l' home estarne y tenirho per cosa de debó manifesta y evident. Y aquesta es la major certesa y credulitat que per la demostració podém assolir.» D' aquí ne trau en Sabunde que l' home de sa matexa naturalesa ha de trauren lo medi de argumentar y provar totes les coses de un hom mateix. «Cal que l'home se conega á sí y á la naturalesa seva, si de sí mateix vol saberne alguna cosa de cert; mes com que l' home s' es sortit fora de sí, y viu lluny, molt lluny, de sa propia casa, per çó s' ignora á sí mateix y de sí mateix no 'n sab res...» Y continua dihent que l' home ha d' entrar dintre de sí per la contemplació de lo que hi ha fora de sí etc... Vejas, donchs, com en mitg de aquesta manera empalagosa d' istil, sentava lo «*nosce te ipsum*,» lo conexement intim de sí mataix, com á basa de la filosofía; vejas com posa lo testimoni de la conciencia per fonament de la conexença humana y per criteri veridich de la filosofía.

Es tan propia de nostre carácter la psicologia que fins en la literatura s' hi troba la tendencia. Recordes al Ausias March, poderós y valent cantor de la amor *homenívola*, qui examiná ab intuició pregona la passió del amor y los més fondos replechs del cor del home. L' autor de «La Tradició Catalana» hi ha ovirat en lo nostre Ausias una gran semblança de doctrines ab la escola escociana no sols en quant es observador de l' ánima, sinó en moltes lleys del pensament com p. ex. la limitació de nostres facultats, principi de aquella escola del sentit comú.

Més qui verament personificá aquesta tendencia psicológica de nostra raça fou en Lluís Vives. Ell fou lo creador de la psicologia experimental; perque si be, abans d' ell, la gran Escola ja havia endevinat moltes lleys y havía fet observacions atinades sobre l' ánima y 'l cor del home, axí y tot no ho havía fet per sistema, ni hi havía donat una gran importancia. Mes aviat diríem que als Escolástichs se deu la creació de la Psicología racional, peró aquest estudi anatómich de l'ánima y ses facul-

tats no 'l trobám fins al temps en que Lluis Vives escrigué aquell hermós y may prou alabat llibre *«De anima et vita.»*

Ha dit Lange en sa *Historia del Materialisme* (1) que á Lluis Vives, lo més gran reformador de la filosofía del seu temps, ha de mirársel á la vegada com á precursor de Bacon y com á precursor de Descartes. Del primer, en quant enlayra molt per amunt la inducció y la esperimentació pera l' estudi de les ciencies físiques; del segon, en quant aplica lo mateix método de observació y d' esperiencia als fenómens de l' ánima.

Dualitat de tendencies diu que hi ha en lo gran Vives, en Menendez: La tendencia psicológica y la empírica; que val tan com dir cartesiana y baconiana.

Y es molt notable, lo qual vindría á provar lo que havém dit de nostra filosofía que les dues tendencies son esperimentals y no metafísiques, y ábdues han trobat digna correspondencia á nostra terra perque axís en les ciencies exactes y físiques com en la psicológica hi hem tingut mestres de gran válua.

Al proclamar Vives la *«tacita cognitio»* com únich medi de observació psicológica, sentava les bases de aquesta psicología anatómica, de aquesta física de l' ánima que avuy ha pres gran volada en la modesta Escola de Reid. L' análisis que fá de les passions y de tots los fenómens antropológichs potser no ha sigut fins avuy superat. En aquest punt embranca molt ab la moderna escola escociana y feya be en Llorens al afirmar la gran semblança entre les dues escoles. Se compren com tan en Reid com n' Hamilton l' omplen d' elogis y li diguen observador profon. Molt be ha dit en Menendez que Hamilton s' assembla més que cap altre dels filosophs moderns á n' en Vives, parentiu que no menyspreuen pas los dessusdits filosophs.

S' ha dit que la psicología d' en Vives es més complerta que la d' en Reid y Hamilton, per quant la de aquell abraça les dues parts del compost humá, mentres que la escola escociana resulta un xich estreta, com basada solament en lo testimoni intern de la conciencia, per lo qual no pot anomenarse, com la d' aquell, *Antropología.*

Es tanta la importancia que té aquest tractat d' en Lluis Vives que gosarém á dir que es ell la més alta personificació de nostre pensament filosófich. Lo que es Descartes pera la França, Leibnitz pera Alemanya y Bacon pera la Bretanya, es en Lluis Vives pera Catalunya, de tal manera que cada un d' ells demostra ben bé lo carácter del poble hont nasqueren.

Lo canciller Bacon es la encarnació del esperit essencialment empírich de la nació inglesa; Descartes ho es de la revolucionaria França; Leibnitz de la espiritualista Alemanya; Lluis Vives es la encarnació del seny de la psicológica Catalunya.

(1) La cita es d' en Menendez y Pelayo.—«Ensayos de crítica filosófica.»

Y no es pretensió esquifida lo que acabám de confessar, al posarnos al costat de les nacions més influyents y pensadores de la Europa. No creyém ab en Menendez que sia lo filosoph valenciá la personificació de la filosofía espanyola. Vives es catalá en lo carácter y en la filosofía; demostra ben clarament totes les facultats propies de la nostra raça y per çó havém dit que en Lluis Vives era la encarnació de nostre pensament filosófich que sols á Catalunya troba tradició y escola.

Troba tradició, perque ja havém vist com la tendencia psicológica es general á nostres pensadors; é hi troba Escola, perque anam á veure ara que solament ací hem vist continuar ses doctrines y ses tendencies.

Ja en lo segle divuyt, per més que sia funest pera Catalunya y haguessem en ell perdut nostra autonomía política y s' hagués per lo tant esborrat nostra fesomía científica, ja en aquest segle, repetim, la filosofía catalana reprén encara cert ayre vivista que 'l distingeix de les demés nacionalitats espanyoles. D' aquí s' alçaren los primers reformadors de la filosofía, y la Universitat de Cervera n'es prova insigne de l' avançament relatiu que duya Catalunya á les demés terres y Universitats espanyoles. Ho ha dit en Gil de Zárate en sa Historia de la instrucció espanyola. La principal ressurrecció vivista surt de Catalunya.

Catalá fou en Mayans (1) qui, editant les obres complertes de son compatrici, doná una gran empenta á la Escola crítica vivista. Y en Piquer y en Forner si be no nasqueren á Valencia, n' eren de raça y 'n duyén les senyals, y se'n gloriaven, y á Valencia reberen llur instrucció filosófica. Aquestos dos pensadors foren los caps de brot del pensament espanyol del segle passat.

Mes ahon trobám la continuació directa de la escola vivista y per consegüent de filosofía catalana, es en la escola filosófica catalana de nostres dies.

En lloch més d' Espanya se veu aquesta tradició vivista, tant constant com á Catalunya.

L' immortal Balmes, sense adonársen tal volta, responía á n' aquesta lley histórica de nostre pensament. Ja hem vist que se ressent molt y molt de la influencia escociana en la qüestió del sentit comú, la primera y més preuada de les qualitats del filosoph vigatá. Lo *Criteri* será sempre una mostra del seny de la terra catalana. També en aquesta part segona de la observació psicológica hi veyém en lo nostre Balmes la continuació de la escola vivista.

Afirmava, com lo filosoph valenciá, que hi havía en la nostra ánima uns principis immutables com innats en germen, una lley reguladora

(1) La unitat de Llengua y la unitat de raça son prou pera que considerém á Catalunya y á Valencia com á una sola nacionalitat axís en l' ordre polítich com en lo científich.

del pensament, lley instintiva, no pas cega, segons la qual havía de regirse la facultat pensadora.

Una de aquestes lleys era la que 'ns menava á afirmar la obgectivitat dels fenómens íntims de la conciencia, que era lo criteri basa de tots los demés criteris.

En axó se sembla molt y molt ab la escola escociana. S' ha dít que en Balmes admetía tres criteris y que no pertanyía per consegüent á la escola escociana. Mes si be es veritat que ell admet molts criteris, també ho es que tots ells los reduheix á un sol, tal com ho fá la escola escociana.

Y sinó, vejas la següent proposició:

«De la combinació de la conciencia ab l' instint intelectual, naxen »tots los demés criteris.» Proposició que es igual á n' aquesta d' en Llorens:

«Los primers principis son altres tants criteris de la veritat y com que »aparexen en nostra conciencia en forma de judicis, per çó es que tota »investigació metafísica s' apoya en la veracitat de la conciencia.»

Ara be, cosa sabuda es que l' instint intelectual era pera Balmes una lley del pensament que 's confonía ab lo sentit comú.

Una de les principals funcions del sentit comú es aquella que 'ns força á creure en la obgectivitat de les idees y demés fenómens de la conciencia. Axís es que pot molt be dirse que en la unitat de conciencia hi han los fonaments pera tots los altres criteris.

Lo testimoni de la conciencia diu l' autor del *Criteri* es lo fonament dels demés criteris, en quan es un fet que tots ells han de menester y sens lo qual son impossibles.

Lo testimoni de la ciencia ó del sentit íntim, compren tots los fenómens que activa ó passivament se realisen en la nostra ánima. Es veritat que diu que la conciencia no dona compte sinó de lo exterior y que pera la transició del subgecte al obgecte, calen altres criteris; peró á qué reduheix Balmes los demés criteris?

Ja sabém que la qüestió de la evidencia s' inclinà dret al fideisme. Cal lo sentit comú pera afirmar la obgectivitat dels fenómens; ¿y qué era lo sentit comú ó l' instint intelectual pera Balmes?

Diu que les veritats de sentit comú no son del patrimoni de la conciencia, ni de la evidencia, peró en cambi afegeix que aquestes veritats son més abans sentides que conegudes, y que 's diferencien de les veritats de la conciencia en que aquestes son individuals y aquelles universals; de manera que podríem dir que aquestes últimes son patrimoni de una conciencia universal, que está espressada per una lley que tots sentím dintre nostre.

No volém pas dir que en Balmes professás la doctrina dels escocians ab la claretat y rigor de sistema que en Llorens y altres, peró sí que es una verdadera continuació de la escola vivista, potser més clara y mani-

Y no es pretensió esquifida lo que acabám de confessar, al posarnos al costat de les nacions més influyents y pensadores de la Europa. No creyém ab en Menendez que sia lo filosoph valenciá la personificació de la filosofía espanyola. Vives es catalá en lo carácter y en la filosofía; demostra ben clarament totes les facultats propies de la nostra raça y per çó havém dit que en Lluis Vives era la encarnació de nostre pensament filosófich que sols á Catalunya troba tradició y escola.

Troba tradició, perque ja havém vist com la tendencia psicológica es general á nostres pensadors; é hi troba Escola, perque anam á veure ara que solament ací hem vist continuar ses doctrines y ses tendencies.

Ja en lo segle divuyt, per més que sia funest pera Catalunya y haguessem en ell perdut nostra autonomía política y s' hagués per lo tant esborrat nostra fesomía científica, ja en aquest segle, repetim, la filosofía catalana reprén encara cert ayre vivista que 'l distingeix de les demés nacionalitats espanyoles. D' aquí s' alçaren los primers reformadors de la filosofía, y la Universitat de Cervera n'es prova insigne de l' avançament relatiu que duya Catalunya á les demés terres y Universitats espanyoles. Ho ha dit en Gil de Zárate en sa Historia de la instrucció espanyola. La principal ressurrecció vivista surt de Catalunya.

Catalá fou en Mayans (1) qui, editant les obres complertes de son compatrici, doná una gran empenta á la Escola crítica vivista. Y en Piquer y en Forner si be no nasqueren á Valencia, n' eren de raça y 'n duyen les senyals, y se'n gloriaven, y á Valencia reberen llur instrucció filosófica. Aquestos dos pensadors foren los caps de brot del pensament espanyol del segle passat.

Mes ahon trobám la continuació directa de la escola vivista y per conseguent de filosofía catalana, es en la escola filosófica catalana de nostres dies.

En lloch més d' Espanya se veu aquesta tradició vivista, tant constant com á Catalunya.

L' immortal Balmes, sense adonársen tal volta, responía á n' aquesta lley histórica de nostre pensament. Ja hem vist que se ressent molt y molt de la influencia escociana en la qüestió del sentit comú, la primera y més preuada de les qualitats del filosoph vigatá. Lo *Criteri* será sempre una mostra del seny de la terra catalana. També en aquesta part segona de la observació psicológica hi veyém en lo nostre Balmes la continuació de la escola vivista.

Afirmava, com lo filosoph valenciá, que hi havía en la nostra ánima uns principis immutables com innats en germen, una lley reguladora

(1) La unitat de Llengua y la unitat de raça son prou pera que considerém á Catalunya y á Valencia com á una sola nacionalitat axís en l' ordre polítich com en lo científich.

del pensament, lley instintiva, no pas cega, segons la qual havía de regirse la facultat pensadora.

Una de aquestes lleys era la que 'ns menava á afirmar la obgectivitat dels fenómens íntims de la conciencia, que era lo criteri basa de tots los demés criteris.

En axó se sembla molt y molt ab la escola escociana. S' ha dít que en Balmes admetía tres criteris y que no pertanyía per consegüent á la escola escociana. Mes si be es veritat que ell admet molts criteris, també ho es que tots ells los reduheix á un sol, tal com ho fá la escola escociana.

Y sinó, vejas la següent proposició:

«De la combinació de la conciencia ab l' instint intelectual, naxen »tots los demés criteris.» Proposició que es igual á n' aquesta d' en Llorens:

«Los primers principis son altres tants criteris de la veritat y com que »aparexen en nostra conciencia en forma de judicis, per çó es que tota »investigació metafísica s' apoya en la veracitat de la conciencia.»

Ara be, cosa sabuda es que l' instint intelectual era pera Balmes una lley del pensament que 's confonía ab lo sentit comú.

Una de les principals funcions del sentit comú es aquella que 'ns força á creure en la obgectivitat de les idees y demés fenómens de la conciencia. Axís es que pot molt be dirse que en la unitat de conciencia hi han los fonaments pera tots los altres criteris.

Lo testimoni de la conciencia diu l' autor del *Criteri* es lo fonament dels demés criteris, en quan es un fet que tots ells han de menester y sens lo qual son impossibles.

Lo testimoni de la ciencia ó del sentit íntim, compren tots los fenómens que activa ó passivament se realisen en la nostra ánima. Es veritat que diu que la conciencia no dona compte sinó de lo exterior y que pera la transició del subgecte al obgecte, calen altres criteris; peró á qué reduheix Balmes los demés criteris?

Ja sabém que la qüestió de la evidencia s' inclinà dret al fideisme. Cal lo sentit comú pera afirmar la obgectivitat dels fenómens; ¿y qué era lo sentit comú ó l' instint intelectual pera Balmes?

Diu que les veritats de sentit comú no son del patrimoni de la conciencia, ni de la evidencia, peró en cambi afegeix que aquestes veritats son més abans sentides que conegudes, y que 's diferencien de les veritats de la conciencia en que aquestes son individuals y aquelles universals; de manera que podríem dir que aquestes últimes son patrimoni de una conciencia universal, que está espressada per una lley que tots sentím dintre nostre.

No volém pas dir que en Balmes professás la doctrina dels escocians ab la claretat y rigor de sistema que en Llorens y altres, peró sí que es una verdadera continuació de la escola vivista, potser més clara y mani-

festa que la escola escociana de aquell. Sia com vulla, ja havém vist com en Balmes obehint á la lley de nostre pensament histórich ha donat gran importancia al testimoni psicológich de la conciencia.

Aném per últim á examinarho en los verdaders representants de la escola de Reid á Catalunya, en Xavier Llorens y en Martí Eixalá.

En Ramon Martí de Eixalá y en Xavier Llorens deuen considerarse com á restauradors de la filosofía catalana; y no dihém de la espanyola, perque no influiren pas gens ni mica en lo moviment intelectual de la gent de més enllá del Ebre. Aquí s' havía com estroncat la deu de nostra energía intelectual, s' havía perdut lo fil de nostra tradició científica, y per tot arreu d' Espanya havía quedat ofegada aquella filosofía cristiana y espiritualista, patrimoni de les nacionalitats espanyoles. La gent de Castella anaren á abeurarse en les doctrines verinoses de la Alemanya, y ja sabém tots quan fondament hi arrelá en aquella terra aquell verinós tany, donchs encara avuy, per llur desditxa, trau lluchs á la ombra de les Universitats y del mateix govern.

En cambi, ací á Catalunya, se cercá entre totes les escoles que allavores se pledejaven lo palench de la filosofía, la que més s' assemblava, la que més deya ab nostre carácter, ab nostra historia, y la que resultava esser més armónica ab lo pensament de la terra catalana. Axís ho entenien fer nostres mestres.

En Ramon Martí de Eixalá deya en l' Apéndix de la traducció del Manual de la historia de la filosofía de Amice: al costat d' aquesta (la escola ecléctica) y ab més bons fonaments se n' es alçada una altra que n' es coneguda ab lo nom de filosofía *escociana*. Usant una prudent reserva, se guarda molt de resoldre les qüestions *a priori;* se limita á aplegar tots los fets que poden observarse, axís interns com esterns, y á afirmar lo que d' ells rigorosament resulta. Afegía que aquesta escola no s' adalerava per convertir en sistema qualque lley trobada, ni per fer generalisacions, mirant axí de no caure en los esculls de la escola sensualista. Y desseguida de dit axó, se dolia de que quedás aquesta desgraciadament més desconeguda á Espanya que les altres, lo qual li feya ovirar dies en que vindría pera Espanya una época de escepticisme, després de la qual potser, deya, renaxerá ab tota sa originalitat lo geni espanyol.

En Xavier Llorens en son discurs inaugural del any 1854, desprès que havía descrit ab veritable profonditat lo desenrotllo del pensament filosófich, y havía sentat lo regionalisme de la filosofía, al provar que cada nació te un pensament que individualisa y personifica la filosofía, girava concirós los ulls á Espanya y cercant per tot arreu nostra tradició científica, apartava los ulls de la vehina França y 'ls clavava en la escola de Reid y Hamilton.

Trasplantar á nostra terra, deya en Llorens, un sistema de filosofía exótich, portaría la abdicació més cabal de la llivertat de nostre pensa-

ment propi, y per çó, continúa, apoyats en lo *nosce te ipsum* de Sócrates, cal que estudiém y esbriném nostra naturalesa.

Y afegía: Me sería lícit indicar que á la observació psicológica y á la crítica á que dona origen la escola d' Escocia, la terra clássica del bon sentit, podém fiar la sort de nostre desenrotllo filosófich.

Aquestes eren les aspiracions de nostres mestres, aspiracions molt en armonia ab lo nostre passat. En Martí y en Llorens introduhiren á Catalunya les doctrines y tendencies de la escola d' Escocia, peró al ferho, responíen á una lley histórica de la terra. Be n' hi havíen allavores d'escoles filosófiques, y assenyaladament la escola alemana que allavores feya aquí molt de tró, peró nostra gent poch enamoradiça de lo nou per esser nou, s'estimaren més agafar un camí que no s' apartás del sentit comú, quals veritats s' havía fet de moda despreciar, obrint un abisme engolidor entre 'l seny práctich y la filosofía. Deya en Balmes: Lo qu' es jo no vull esser més que *tots* los homens; no vull estar renyit ab la naturalesa; si no puch esser filosoph, sense dexar d' esser home, renuncio á la filosofía y 'm quedo ab la humanitat. Aquest fou lo criteri constant de nostres mestres qui s' estimaren més conreuar aquella filosofía que prenía 'l nom modest de *sentit comú* que no pas aquella altra que, volent enlayrarse per los espays de la abstracció y del apriorisme, rebutjava la filosofía del seny que ells creyen oposada á la certesa y veritat filosófiques, pretesa oposició que fa costat, per lo semblant, ab la que alguns hi han volgut veure entre la veritat filosófica y la teológica, dihent que pot esser una cosa verdadera segons la fé y falsa segons la filosofía.

Tothom coneix les doctrines de la escola escociana, com y també les del importadors d' aquella á Catalunya; lo qual nos estalvia dur cites que tots se saben de cor, pera esposar les teoríes y les tendencies psicológiques de dits mestres.

Conste lo que ja tantes vegades havém dit, ço es que la escola filosófica catalana del present segle, es armónica y obeheix á les lleys históriques de la tradició científica.

Diemho en quatre mots.

Catalunya te elements pera formar una escola filosófica propia y nacional. A cap nació del mon tením de pidolarlos, ni tampoch á Castella, ni á cap altra de les regions espanyoles. En Suarez y en Vives son les dues personificacions de dues races distintes.

¿Quin hauria d' esser nostre pervenir filosófich? Al ferse aquesta pregunta en Xavier Llorens girava 'ls ulls á Escocia, ovirant en la escola de Hamilton una espressió de nostre sentiment filosófich. Encara que ell al dirho, ho aplicava á Espanya, be sabía prou que més enllá de Catalunya no trobaven ressó ses paraules, donchs ell y son mestre Martí representaren, dins lo moviment científich de aquella, una escola que fins avuy se la ha conegut ab lo nom de Escola catalana. Y aquest fet era

molt natural. Solament aquí podía empeltar aquella escola, perque aquí no més ajustava ab lo caràcter y ab la tradició filosófica de la terra. Nosaltres al respondre á la pregunta que 'ns hem fet, dirém lo mateix que en Llorens. Peró axis com ell girava los ulls á Escocia, nosaltres los endreçarém dret á la escola del gran Vives, de qui es una petita guspira la escola escociana.

En Llorens se dirigía á la resplandor, nosaltres, menys temorosos y més concrets, farém cap al mateix sol, que en Vives es lo més gran filosoph de nostra raça, que més be revela les qualitats y tendencies de nostre pensament.

La escola vivista dels Piquers y Forners y Mayans del segle passat, dels Balmes, Martíns y Llorens de avuy dia, ha d' esser la filosofia que Catalunya deu seguir, si 's vol que ella sia la filosofía de la terra, la filosofía del seny y de la observació psicológica, caràcters los més sobreexints de nostres pensadors nacionals.

CARÀCTER NACIONAL DEL POBLE CATALÀ

Ab lo dit fins aquí podría donarse per estudiat lo caràcter de Catalunya, peró creyém apropósit sintetisarho á fí d' esser comprés fins per les inteligencies més poch instruides.

Axís com la ánima fa y personalisa al home, axis lo caràcter personalisa al poble.

Tots los homens tenen una ánima igual en lo seitit de que consta en tots ells d' unes matexes potencies, peró aquestes hi son en un grau diferent, lo qual es causa de que ab tot y esser los homens essencialment idéntichs sien tan diferents en llurs manifestacions. Una cosa semblant passa ab los pobles qui consten de uns matexos elements essencials, peró tenen tendencies, gustos, necessitats, en una paraula, tot lo que constitueix llur caràcter, no sols diferent, sinó moltes vegades fins antitétich.

De qué prové axó? La diversitat d' estil ó caràcter entre 'ls homens es motivada per llur genealogía, per les circunstancies en que s' han trobat, per sa major ó menor ilustració, es á dir, per tots los factors, qui han influhit en la llur personalitat. Donchs lo mateix passa ab les nacions, verdaderes personalitats, y la esperiencia nos ensenya que existexen grosses diferencies en lo llur caràcter. En la antiguitat, ¿quí hauría confós lo poble egipci ab lo grech, ni aquest ab lo romá? Y avuy mateix; qui confón un septentrional ab un meridional? Y no se 'ns diga que

la diferencia es solament física, puix es prou sabut que aquesta denota diferencia interna, diversitat de carácter y de esperit.

Ningú dupta que les circunstancies materials influexen sobre l' esperit humá. Donchs d' aquí prové que pera saber lo carácter d' un poble s' hagen d' estudiar les vicissituts materials é históriques per les que ha passat; y entre elles ocupen lo primer lloch la raça y la posició geográfica.

La raça es la deu d' hon brolla lo carácter d' un poble, y la posició geográfica es lo llit ahon pren forma y 's purifica ó embruta, segons la naturalesa del mateix. Doneu á un químich, una mostra d' aygua tal com surt de la font y altres mostres dels terrenos que travessa y vos podrá fer la análisis exacta de aquella aygua quan arriba al mar.

La raça celta, barrejada més endavant ab la germánica, son los elements qui més sobreixen en lo poble catalá. La una ab sa rudesa, energía y gravetat, qualitats que clarament nos mostren llurs monuments, y l' altra ab sa independencia, valor y cavallerositat formaren un compost admirable que no pogueren desnaturalisar les invasions successives, per més que presentassen formes més pulides y atractives á la vista, puix ab tot y esser d' or, lo nostre poble era de ferro, y l' or y 'l ferro no lliguen en un mateix gresol.

S' ha dit que Catalunya y 'l catalá se produhexen y confirmen l' un al altre, y es la veritat, perque lo escabrós del terreno activa la inteligencia del catalá per necessitat, escita 'l seu temperament per la contrarietat, lo manté bo pel treball y contribueix á formar son carácter indomable. Gens favorable la naturalesa, s'ha hagut d'enginyar lo poble catalá ab sa constancia é intuició pera traure de les pedres regades ab la suhor del front lo que ni la plana ni la montanya li donava; y es per çó, que á Catalunya no s' hi veu un pam de terra que no estiga conrada, ni un dit de montanya sense que donga fruyts.

Rahó han tingut los castellans, al dir que *el catalán de las piedras saca pan.*

Tant la raça com la posició geográfica han fet del poble catalá una personalitat fisiológica, artística e intelectual, distinta de les demes nacionalitats espanyoles, per no dir de més enllá d' Espanya.

Personalitat artística. Ja hem dit que en totes les manifestacions de la vida hi tením estampat nostre carácter; hem estudiat per damunt, lo carácter de la literatura, del Folk-lore, arquitectura, pintura y música catalana; de tot axó podrém trauren la següent

Fórmula. *Naturalitat en les concepcions, senzillesa en la forma, individualitat en los carácters y sempre veritat en lo fons.*

Personalitat intelectual. Preném la paraula *intelectual* en lo més ample sentit de la matexa, de manera que hi enquibím la personalitat jurídica,

y tota manifestació que adolla del enteniment ja en l' orde práctich com en lo teórich.

Fórmula. *Respecte á les tradicionals creencies; seny en ses investigacions; la utililitat com á criteri; preferencia á les veritats práctiques; y en la filosofia gran intuició y observació psicológica.*

MEDIS PERA INTERESSAR LO CARÁCTER CATALÁ

EN LO ACTUAL RENAXEMENT

Anant de colp al obgecte del article creyém que 'ls medis pera interessar lo carácter catalá en l' actual renaxement poden dirigirse en dos renchs: *cientifichs* y *vulgars*.

Medis cientifichs. Sempre s' ha vist que pera lo despertament d' un poble cal que aquest tinga conciencia de lo que ha sigut, de sa historia civil é intelectual, conciencia que no podrá tenir ni assolir may sense esbrinar un per un tots los fils de la tradició y de la historia en son més ample concepte. Axó es feyna de la *Bibliografia*.

Aquesta ve á esser com lo treball parcial de la reconstitució de un poble. La Bibliografía junt ab la Biografía son lo millor camí, la drecera per hon se va al desvetllament conscient de les nacions. Conexer la historia en totes ses manifestacions, dibuxar la silueta de la nostra personalitat, fer ressaltar los punts culminants, los que, arbre mestre de aquesta gran nau, formen la ánima de nostra nacionalitat adormida, veusaquí lo que se ha de fer primerament en lo renaxement d' ara.

Cal donchs que 's fomente la Monografía, la Biografía y la Bibliografía.

Axó sempre fet ab lo criteri y carácter de Catalunya. Axís per exemple. S' ha de fomentar la monografía artistica dels monuments de la terra, buscar lo que'ls especialisa y distingeix dels altres; la historia llur, les vicisituts per que han passat, l'estudi directe dels matexos, perque sia font d' inspiració artística y pugám un dia determinar ben be quins sien los carácters del art catalá. Si hem vist que la arquitectura romanica es com l' istil nacional catalá, caldría estudiar be, sobre los monuments matexos que de aquest istil nos queden y ajustarlo á les necessitats de la época actual, fent guerra á n'aquestos edificis moderns, barreja de tots los mals gustos y personificació de la vaguetat y decadencia de la nostra gent.

En aquesta part molt hi pot fer la Associació d' arquitectes de Cata-

lunya y en realitat hi fa, estudiant detingudament los monuments de nostra nacionalitat perduda y publicant anyalment monografíes dels matexos. Lo que havém dít de la arquitectura, ho entenem dir també de les demés arts plástiques.

No dirém menos de la música.

Gracies á Deu lo Folk-lore musical catalá está ja molt avançat y nostres mestres poden allí inspirarse, perque si la música ha d' esser com les demés arts y ciencies, si es veritat que poden distingirse varies regions y nacionalitats musicals en la música popular, si ha d' esser sentida pel poble, cal dexarse de importacions estrangeres y amotllar la música gran al gust estétich de Catalunya.

Axís potser s' arribaría á formar la creació del drama lírich catalá al igual que les demés nacions. La empenta ja hi es donada; en Pedrell ho ha començat y no més cal que'ls compositors hi responguen. Aquí també de la monografía y bibliografía. La historia de la música está per fer y cal ferla, perque á més d' esser la música popular la font d' inspiració de la música escrita, s' ha d' entendre que també ho es la música histórica. Veusaquí un altre camí per seguir. Les corporacions de Catalunya poden ferhi molt, donant premis y obrint concursos pera dits treballs. Axís será un fet la historia musical catalana.

La historia de la literatura catalana ha d' esser també una de les labors que s' ha d' empendre lo catalanisme. No tením més que treballs parcials y esgarriats; manca una historia ab ideal estétich, que faça veure lo carácter general de la matexa, pera que puga donarse una direcció al moviment literari de demá. No creyém que açó sia un retrocés; no creyém pas, ni volém que la poesía estiga atollada en una tradició inmovible, peró sí que havém dit açó, perque tampoch creyém que sia d'esperit catalá ni enmotlle ab lo nostre gust estétich, ni ab nostra historia literaria la direcció que va prenent avuy dia la literatura, no sabém per qué, importada d' altres regions que res tenen que veure ab lo nostre gust, ni carácter, ni historia, ni creencies.

Molt més avançada está encara la historia, y no 'n queda res per dir, que la direcció que ha pres aquesta avuy dia, va molt per bon camí y no cal més que la constancia.

Si de la historia passám al dret, cal dir que es ja criteri propi de Catalunya la escola histórica que tan be han defensat nostres apologistes del dret catalá, Entenguen, peró, nostres juristes que no fan lliga ab lo criteri históricb, que no hi ha cap veritat absoluta que no haja d' esser modificada al aplicarla á la realitat. Dihém axó perque aquell altre criteri que parteix de la rahó filosófica del dret y considera per lo tant als homens com á homens purs y no com á homens histórichs desconeix ben be les necessitats práctiques dels pobles, contraries moltes vegades á les veritats absolutes.

En lo ram científich, també havém de procurar que lo moviment in-

telectual s' amotlle al carácter é historia de nostre poble. Aquí es potser hon s' ha treballat menos. Per escriure está la historia de les Universitats catalanes, que tanta gloria donaren á la nació; per escriure está la historia del lulisme y del vivisme y demés direccions de nostre pensament filosófich. Ja sabém que es una mica més costosa aquesta tasca, peró s' ha de fer de mica en mica, ab treballs parcials, com més reduhits millor, vull dir com menos enciclopédichs millor perque los treballs que maça abarquen no estreyen gayre. La bibliografía, un bon diccionari bibliográfich es lo que cal empenyer perque 's faça.

Axís sabrém la tradició científica de Catalunya y podrém escriure també la historia de la filosofía catalana, que será la deu hon se abeurarán los pensadors qui vinguen, y se podrán reunir y aplegar tots los elements que junts donarán color y carácter á una verdadera nacionalitat científica. Avuy sembla que s' es apagat aquell foch que vingué á calarhi en nostra Universitat lo Dr. Llorens, quals doctrines eren ben nostres y ajustades ab nostra historia científica. Cal que 's torne á encendre y buscar los antecedents de la matexa en la historia de la ciencia catalana.

Y ¿quin es lo medi més práctich pera portar á cap tot axó? La creació de cátedres hon s' ensenyás la historia de aquestes diferents branques de la cultura intelectual. La creació de cátedres de la historia de la arquitectura, ó del art en general, de la historia de la literatura catalana. de dret civil catalá, de historia catalana, de historia de la filosofía catalana, etc., Axó faría adonar á tothom de que algun dia forem quelcom més que un poble treballador y de seny; tothom sabría que tinguerem gent sábia y pensadora y podrien abeurarse en la tradició científica catalana pera alçar en tot y per tot la nacionalitat artística é intelectual de Catalunya.

MEDIS DE POPULARISAR LO RENAXEMENT

Primer de tot, la llengua. La escola ha sigut sempre la fornal de les noves idees y la idea catalanista avuy es nova, no está encara conscient y desperta en lo cos del poble, y cal que 'l poble ho sápiga y se 'n entere y faça chor ab les veus escampades encara de renaxement. Les revolucions totes s' han apoderat de les escoles, perque l' element jove, ja de sí adicte á les coses noves, porta la idea al entussiasme y amor y arriba allí hon no va ni hi arriba may lo seny. Los jóvens pugen y crexen y

fan la societat de demá, y aquestos son lo pervíndre de la societat. Cal, donchs, que aquestos jóvens s' interessen per lo renaxement actual.

S' ha observat que la propagació del catalanisme començá per los poetes, y axó no 'ns ha d' estranyar, perque, dominant ells la regió del sentiment, dominen també la de la llengua que está casada ab aquell. Conexém molts qui 's feren catalanistes al llegir qualsevol llibre escrit en catalá, y devém consignar aquí que les poesíes del Rector de Vallfogona potser han fet més catalanistes de lo que sembla, perque llavores un se sent y sab que tenim una llengua propia y que s' escriu, lo qual molts encara ho ignoren; perque es tal la rutina, que entre 'l poble la meytat se creuen que es la cosa més natural l' escriure en castellá y que la llengua catalana no serveix sinó pera enrahonar dins de la cuyna. Cal, donchs, crear escoles hon s' ensenye la llengua catalana, hon s'ensenye á escriure en catalá, Aquest sería un gran avenç del catalanisme, potser donaría un pas que no donaría ni donará pas may mentres aquest estiga tancat en los salons y en la alta societat; lo catalanisme no té massa y cal ferla; les persones més renomenades en les lletres ho son catalanistes, mes la idea no s' es encarnada encara. Es veritat que 'l poble no deu posarse á dogmatisar sobre 'l catalanisme, peró si que se li deu fer venir la idea de que som un poble esclau, governat per mala gent que no son dels nostros; que no 'ns tenen pera res sinó pera tráurens los rals; tot axó es bo que ho vagen sabent los pobles per mitg de meetings, vetllades y periódichs com *Lo Regionalista,* que canta les veritats per crues que sien. Vulgarisar l' us de la llengua y ab aquesta vulgarisar les idees catalanistes baix l' aspecte práctich y económich. Aquí ve lo periodisme, que avuy es una necessitat de la vida social; la propaganda 's fa necessaria per la prempsa, qui es la que comunica més les passions y les idees.

Vulgarisar la historia de Catalunya per mitg de biblioteques populars; fer conexer los principals episodis de la nostra historia; los més assenyalats personatges, los més grans fets y les principals gestes é institucions de la terra. Avuy á la historia no se la coneix ni per les cobertes; deu enterarse 'l poble de que nostra historia no es la de Castella; que no hi tenim res que veure ab aquella gent *hidalga* que per un norés se mata y 's desafía. Lo qui més está cridat á vulgarisarho es lo *Teatre.* Me deya un renomenat escriptor de la terra que en Pitarra havia fet un gran favor á la gent del poble y á molts d' altres qui no ho son, perque 'ls hi havia fet concebir la historia baix un aspecte molt diferent de lo que 'ns deyen á estudi, perque allí veyém als personatges del *honor,* als personatges d' en Calderón fent tantes ridiculeses com la altra gent; axó perque estava 'l poble convençut de que aquella historia que pintá en Calderón era la nostra. No ho es, no; y cal que 'l poble ho sápiga. A en Claris y á en Casanovas no se 'ls coneix, y axímateix de lo restant de la nostra historia.

Un teatre histórich es lo que hi manca; un teatre tal com lo imagina en Picó y Campamar. Axís lo poble s' ho faría seu y ho sabría y ho diría als seus fills y 'ns creuríam un poble gran com cap altre ho sía.

La música, les societats corals han de contribuhirhi més que res també á nostre renaxement.

En Clavé feu un gran servey á Catalunya; no més caldría que aquestes entrassen al moviment catalanista.

Si axó lograssem, hi hauria una verdadera massa dintre 'l catalanisme; una massa popular qui ab l' entussiasme del cant s' axecaría resolta tremolant la bandera de la patria.

No creyém necessari dir res més sobre 'ls medis, que poden ésser indefinits; no més havém donat una idea general de lo que pot ferse de més importancia dintre la propagació de nostre veritable renaxement.

XVII.—PREMI DE LA REDACCIÓ DE «LAS CUATRE BARRAS»

ASSAIG CRÍTICH

SOBRE 'L FILOSOPH BARCELONÍ EN RAMON SIBIUDE (1)

Qui tot de vatibus unus
quae Natura negat jungere juncta dedit

A EN MARCELÍ MENENDEZ Y PELAYO

Vos me la haveu inspirada, á Vos us la dech dedicar: Vostra era aquesta obra.

Perdonéu, oh Mestre, si la mevá pobresa d' enginy y 'l poch temps que tingui pera compóndrela, no la han feta digna del filosoph de qui s' ocupa, lo barceloní Sibiude.

Procuraré esmenarme en lo que estich component ara, la «Esposició é Historia del Lulisme y del Vivisme», *que 'ls vostres escrits me diuen pertoca ferles á un catalá, y que desde ara no puch menos que férvosen present per la rahó ja dita.*

Lo vostre admirador,
MOSSEN SALVADOR BOVÉ

PRIMERA PART.—L' AUTOR

PRELIMINARS

LA FILOSOFÍA Á CATALUNYA EN LO QUINZEN SEGLE

I. En Jaume Janer.—II. En Bernat Metge.—III. Fra Anselm Turmeda. IV. La Escola Luliana.

I. EN JAUME JANER

La nostra intenció no pot esser més humil: anám á escriure tan solament una plana de la historia de la filosofía á casa nostra. Ab tot y comptar ja passa de mitg segle lo renaxement catalanesch, ningú sisquera ha pensat en aquella historia. Axís es que, no volent passar per temeraris, res més que açó podém fer avuy atenent al breu temps de que disposám y á la feblesa de les nostres forces.

Aquesta plana la omplirá tota en Ramon Sibiude.

(1) Aquest treball fou presentat per l' autor á la censura eclesiástica y aprovat per la matexa.

Ell es lo far més lluminós de les ciencies filosófiques á Catalunya en lo quinzen segle; y si foren poques les inteligencies dels seus conterranis qui 's fecondaren ab sa claror, no era pas perque á aquesta li mancás gens de potença, no: lo sol tampoch germina en terres ermes ó no prou assabonades; en cambi á França, á Alemanya y á Italia hi comptá nombrosa fillada. En la ëpoca de transició en que visqué, ell doná una forta sotragada al pensament catalá, y al de altres nacions també, pera tráurel del ensopiment en que 'l tenía la morent Escolástica. Lo soroll dels cops que havia donat, pera que tothom se deixondís, lo geni d' en Ramon Llull, se anaven perdent de mica en mica; puix varen ressonar un xich massa aviat; axís es que en aquell segle sense 'l filosoph barceloní hi hauría hagut un sepulcral silenci, y 'ls dexebles de la Escola, amos absoluts del camp científich, haurien realisat alló que tant nos fan temer les sagrades lletres: que 'ls cegos guíen á uns altres cegos. Peró en Sibiude hi posá 'l pit, y á fé que 'l tenía fins bó pera escupir les bales: S' hi oposá, guanyá, y en ell comença lo Renaxement.

Una figura d' aytals proporcions no 's pot examinar aislada, s' ha de conexer lo terrer, la atmósfera, les circunstancies; s' han de conexer los qui la volten, puix, amichs ó enemichs, tots li donen gloria: la gegantina catedral may fa de tant bon veure com en mitg de un poble de edificis per soberchs que sien.

Pintarém, donchs, primer lo quadro general de la Filosofia á Catalunya en lo quinzen segle del qui son parts integrants y essencialíssimes les en que havém dividit aquestos Preliminars, açó es, en Jaume Janer, En Bernat Metge, Fra Anselm Turmeda y la Escola Luliana. Lo gran polígrafo gironí, lo mestre Francesch Eximenis, no pertany á aquest segle: mort en 1409, ell tanca gloriosament la anterior centúria, y ni Castella, ni França, ni Italia, ni 'ls pobles del Nort poden presentar á les derreries del catorzen segle una figura de tanta ossada com lo nostre Menoret.

Començám la tasca.

En Jaume Janer (y no Pau, com diu lo Dr. Torras y Bages) fou monjo de Santes Creus, y ensenyá l' *Art luliana* á Lleyda, Barcelona y Valencia, y ab privilegi del rey en Ferrán lo Católich també aná á ensenyarla á Sevilla.

En 1506 feu estampar la seva obra principal *Ars Metaphisicalis.* (Se troba en aquesta Biblioteca Universitaria.)

Diu lo Torres Amat que també compongué un *Comentari sobre la Art d' en Llull.*

Va escriure aximateix un *Tractatus de ordine naturae* (Barcelona, per en Pere Posa, 1491), ó *naturalis ordinis cujuslibet rei inteligibilis Arboris naturae ad intelligendos omnes libros artesque illuminati Doctoris Raymundi Lulli ac etiam coeterorum omnium, per Reverendum Doctorem et praeclarissimum Magistrum Jacobum Januarium,*

Monachum Tarraconensem, apud Leonardum Butz. 1506, Valentiae, (en 8.au).

Aquesta obra nos sembla que es la matexa *Ars Metaphisicalis*, peró que 's devía estampar ab aquest llarguissim títol, y 'l Torres Amat, de qui preném la nota, degué enganyarse prenentla per una obra diferenta; y açó 'ns ho fa creure lo veure que l' exemplar de l' *Ars Metaphisicalis*, que nosaltres estudiám, y es de la Biblioteca d' aquesta Universitat, té un rótol molt semblant, per no dir igual, y també llarguíssim Véusel aquí: *Ars Metaphisicalis naturalis ordinis cujuslibet rei intelligibilis Arboris Naturae pro senioribus junioribusque, qui in antiquis Codicibus proficere minimè valuerunt, vel nequaquam inceperunt; ad intelligendum facillimè primum Subjectum primae Philosophiae et Objectum primae scientiae, aliarumque Subjecta Scientiarum ipsâ posteriorum, et sciendum Objectum formale primumque scibile aliaque objecta scibilia ipso posteriora; ratione cujus absque Praeceptore ipsâ mediante omnes utique Libros scientificos Artesque artificiosas illuminati Doctoris magistri Raymundi Lulli, ac etiam coeterorum Doctorum praeclarissimorum dissertissimorumque omnes Libros per se conspicere, scire atque intelligere.*

Lo Nicolás Antonio, en la *Bibliotheca Vetus*, plana 95, diu que va compondre també un *Ingressus rerum intelligibilium R. Lullii; anni 1490* (in fol. sense lloch d' estampa). Lo dedicá á Fra Diego de Mendoza, Abat del Monestir de Santes Creus. Peró nosaltres tenim por de que esta obra també sia la matexa que l' *Ars Metaphisicalis*. A lo menos lo fi y obgecte de abdues son los matexos.

Aném, donchs, ara á estudiar lo pensament filosófich-luliá de la única obra certa é induptable d' en Jaume Janer, l' *Ars Metaphisicalis*.

¿Qué es la *Metafisica luliana* pel sabi monjo de Santes Creus?—Ho esplica en lo llibre terç, cap. 3, fol. 108, de la seva obra:

«La Metafísica general es un aplech de principis esplícits y de regles que l' Esperit Sant vá inspirar á en Ramon Lull, d' un modo sobrenatural, pera que servís als fidels de Christo de medi general pera conexer la veritat de tots los essers, y de instrument pera espelir los errors y les opinions dels sofistes y heretges infidels per medi de una bona y verdadera intelecció» (1).

L' *Art luliana* nos torna al estat del primers pares abans del pecat en orde al conexement de les veritats. Vejau sinó: «Per medi de aquest

(1) Ars Metaphisicalis generalis sit collectio explicitorum principiorum et regularum collata Raymundo Militi Doctori illuminato in Randae podio supra modum humanum per Spiritum Sanctum, ut esset ei et aliis fidelibus christianis generale medium cognoscendi veritates omnium entium, et instrumentum expellendi errores et opiniones sophistarum et haereses infidelium per verum intelligere et scire.»

modo nou (de l' Art luliana), la naturalesa racional recobra lo modo natural d' entendre que tenien los nostres primers Pares abans del pecat, modo sobrenatural que gratuitament se 'ls hi havía donat; més nosaltres no 'l tindrém *simpliciter* (simplement), perque la nostra naturalesa ara viu dintre la materia infecta; emperó, lo que nosaltres tindrém per medi de aquesta *Art* y lo que ells tenien per naturalesa será igual, encara que lo nostre será d' un modo artificial, perque allá hon acaba la naturalesa allí mateix comença l' art.» (Capítol primer, fol. 6) (1).

Quin será, donchs, l' obgecte de la *Art general luliana?* Escoltéulo: «Y per esta rahó l' *Art* general del Doctor iluminat es lo modo de saber y de treballar sobre la verdadera ciencia, y de conéxer de nou los subgectes reals (2).

Es bonich á tot serho, y digne per cert de que 'ls homens pensadors hi fixassen la seva atenció, lo que est adepte del lulisme diu y parla de l' *Art* del Beato; y del seu modo de demostració en les materies teológiques: «Lo Beato Ramon fou iluminat per Deu Senyor Nostre, y ab permissió divina va compondre l' *Art universal y general*, á fí de que l' enteniment humá tingués un medi pera entendre y saber totes les Arts y Ciencies particulars que están compreses en l' *Art general;* pera atacar los errors dels sofistes infidels y dels filosophs tant naturalistes com realistes; y pera interpretar les Sagrades Lletres en quatre sentits» (d' aquesta mena d' interpretació ne parla llargament lo filosoph mallorquí en lo seu *Liber Magnus Contemplationis*, vol. III, llib, 5, cap. 352, 353, 354, 355, 356, 357,) «espelint les heretgíes, y obrant sobre 'l verdader conexement de aquelles coses de que'ls vells Doctors no'n tingueren pas noticia; jatsía que per açó se'ns ha donada l' *Art* aquesta fins al acabament del mon, á fí de que ni immortal puga escusarse en lo dia del judici de no conexer la veritat de la Lley de Gracia y la doctrina de Jesuschrist, fill de Deu y del home» (3). Y un xich més avall esposa

(1) «Natura quidem rationalis per talem modernum modum recuperat modum naturale intelligendi primorum Parentum, quem ante lapsum naturaliter possidebant à principiis naturalibus, et ipsam supra naturam gratis habuere, etsi non simpliciter, quia immersa est per naturam materiae infectae; tamen artificiose aliqualiter per Artem, quia ub natura deficit, 'ars incipit.» *(Ars Metaphisicalis* etcétera, cap. I, fol. 6.)

(2) Propterea Ars Generalis Doctoris illuminati Raymundi est modus sciendi, et Scientiam veram agendi, et intelligendi de novem subjectis realibus veritatem. (Llib. II, cap. 14, fol. 20)

(3) Raymundus divino Lumine illuminatus, sicut Deus voluit et ordinavit, permissione divina suam Artem Generalem et Universalem constituit et ordinavit, ut esset humano intellectui modus ad intelligendum et sciendum omnes Artes particulares et Scientias quae sub Arte Generali integridenticè comprehenduntur; et ad corrigendum errores infidelium sophistarum nominalium et Philosophorum tantum naturalium; et ad interpretandum Sacram Scripturam secundum quatuor sensus, expellendo haereses christianorum haereticorum et ad

aquets medi dihent: «Lo *Ens* es lo primer que 's coneix ab prioritat de naturalesa y d' orígen, primer que qualsevol obgecte de qualsevulla ciencia, y está inclós en los principis de l' *Art* y en los nou subgectes; y encara que 'l subgecte de la Metafísica no 's puga definir, no obstant, lo ens, que es lo medi de la demostració, aquest si que 's pot definir; puix les definicions son les demostracions quidditatives (que espliquen la essencia de la cosa) dels nou subgectes; de conseguent, lo medi de la demostració es la definició dels ens y dels principis de l' Art, presuposant la noticia distinta de totes les coses que *per se* s' enclouen en la seva definició: lo medi de la demostració conté per lo tant la noticia del subgecte y de la passió y de tota la demostració, lo qual es precisament hú ab unitat numeral del hábit del medi de la demostració; axí demostrant per equiparancia les coses iguals, y *per priora quiddica posteriora non quiddica,* etc., etc. (1).

Aprés per medi d'estos principis prova la unitat y la Trinitat de Deu, y continúa: «Y ab aquest modo, presuposada la Fé, los seus Articles se demostreu y 's proven firmíssimament; y aquesta veritat es lo que sustenta lo Beato Ramon en la seva Art General y dihent per altres Doctors: que 'ls errors dels infidels, ab que s' impugna la Fé, no foren destructibles; d' ahon ne resultaría que la falsetat més gran prevalexería contra la veritat també més gran, com ho es la veritat de la Fé: ademés, lo treball dels Teólechs tot fora inútil, puix los hi fora impossible arribar al conexement de alló que es de Fé, sobre qual conexement sempre treballaríen; y axí 'l seu treball no tindría fí, y per conseguent, ni mérit ni gloria. Si demostrám los Articles de la Fé, illuminám als qui dupten, confirmám als qui creuen y dirigím als qui no creuen, y fem naxer en lo cor del home la amor envers la seva ánima; jatsía que no pot esser pas més cert que lo bó, en quant es més comprés, es més amat: y per esta rahó, los qui neguen que pugám provar la fé y la veritat dels Prin-

agendum veram Scientiam de his, de quibus numquam notitiam habuerunt antiqui Doctores: quia ad hoc elargita est haec Ars in fine saeculorum per triangulum rubeum, ut nemo mortalium in finali judicio habeat excusationem de cognitione Veritatis Legis Gratiae et Doctrinae Jesus Christi, Filii Dei et hominis.

(*Ars Metaphisicalis*, llibre II, capítol quart, fol 82.)

(1) Ens est principium cognitum prioritate naturae et originis omni subjecto scibili cujuslibet alterius Scientiae, et est inclusum in principiis Artis et novem subjectis: et licet subjectum Metaphisicae non sit deffinibile, est tamen deffinibile ens, quod est medium demonstrationis; nam deffinitiones sunt novem subjectorum demonstrationes quidditativae; igitur medium demonstrationis est deffinitio entis et principiorum Artis, praesupponens notitiam distinctam omnium in deffinitione ejus per se inclusorum: continent ergo medium demonstrationis notitiam subjecti et passionis et totius demonstrationis, quod est praecisè unum ab unitate habitus medii demonstrationum numerali, sic demonstrando per aequiperantiam aequalia, et per priora quiddica posteriora non quiddica, arguendo metaphisicè ecétera, etc. (Loco citato.)

cipis del Art General contradexen al Beato Thomás *(in primo Sententiarum)* qui diu axís: la rahó guiada per la fé vá crexent en tant lo crehible es confirmat més y més; y aleshores en certa manera entén tot alló que es crehible: y per açó 's diu en Isaías, 7: Si no creyéu, no entendréu pas res. Contradiuen també al Beato Agustí, en lo 2 *De libro Arbitrio*, cap. 2, qui s' espressa de aquesta manera: Tinch de donar rahó de totes les meves obres é intencions, no pera espelir la Fé, sinó pera que creyent ja aquelles coses per la Fé, les veja aprés ab la llum de la rahó. Y en lo llibre vuyté diu lo mateix Sant Agustí: Tres son les coses que pertenexen al género de lo crehible, entre les quals unes n' hi han que de primer son cregudes y després enteses, com per exemple los Articles de la Fé, que están sobre la rahó. En lo llibre de *Cognitione verae Veritatis*, diu: «Dihent Christo que es la Veritat y la Vida: *Aquesta es la vida eterna, que solament te coneguen á tú, oh Deu verdader,*» se veu clarament que la naturalesa racional per açó s' ha feta, açó es, pera conexer á Deu; y conexentlo, amarlo més y més; y pera que, amant al qui es la Veritat y la Vida, un visca per tota la eternitat: l' investigar, donchs, racionalment la Essencia de la Divinitat es caminar á la Vida, peró ignorarla per descuyt es voler acostarse á la mort, perque aleshores l' ignorant fora realment ignorat de Deu y separat d' aquella Vida feliç. Y també contradiuen al *Mestre de les Sentencies*, en lo llibre 2.on, distincció 2.a, qui diu: Deu vá fer á la criatura racional pera que entengués al Summo Bé; y entenentlo, lo estimás; y estimantlo, lo possehís. Lo mateix fan contra en Ricart de S. Víctor, qui ensenya: «per aquelles coses que son de Fé, no solament poden haverhi rahons provables, sinó que n' hi hán de necessaries, encara que nosaltres no les sapigám.» Y en lo llibre *De Trinitate*, cap. 8, promet que «éll provará la Unitat y la Trinítat de Deu no solament per la Fé, sinó també per rahons necessaries.»

Contradiuen també á Sant Anselm, en son *Monologium*, 13, ahont diu: «He fet dos opúsculs pera manifestar les doctrines relatives á Deu, no per la autoritat, sinó per la rahó.» Com també desmentexen á Sant Pere, qui diu en la seva Canónica: «Estéu sempre ben preparats pera respondre al qui vos demane la rahó de lo que *creyéu* y de lo que *esperéu*.

¿Qué més? Fins al mateix Sant Thomás fan la contra, á San Thomás qui es lo més dogmátich dels teólechs. Diu l' Angélich (2.a, 2.ae, qüaestione 2): «que l' home qui no té voluntat de creure aquelles coses que son de Fé, á no ser que la rahó li obligue, pert lo mérit de la Fé; peró l' home qui té voluntat de creure aquelles coses que son de Fé per la sola autoritat divina, si té rahons pera demostrar la unitat y la trinitat de Deu, no per aço pert lo mérit de la Fé aleshores: jatsía que per açó no minva 'l mérit de la Fé, ans al contrari los sabis, qui no s' aparten de la Fé, tenen un mérit major, si poden provar les llurs creences ab

rahons naturals, puix la Fé en tant vá crexent en quant un hom té la voluntat més disposada á amar á Deu. La gracia no destrueix á la naturalesa, sinó que la perfecciona; per lo tant es de molta conveniencia que la rahó natural servexi á la Fé en l' acte de la intelecció y demostració de la veritat, de la matexa manera que la inclinació natural serveix en l' acte d' amar á la matexa voluntat. Los filosophs, mitjançant solament lo sér natural, sense la fé, volían tenir un conexement de Deu per rahons naturals, lo que es del tot impossible; emperó 'ls cristians per medi de la fé teológica s' esforcen en provar la seva fé ab rahons d' un orde natural conservant lo mérit d' aquella fé; jatsía que tot manament vingut de Deu es bó y sant; y com Deu maná al seu apóstol Thomás que ficás la má en son costat diví, y 'ls dits en la obertura dels claus en demostració de la fé verdadera, de conseqüent la fé es demostrable, etc.

En últim resultat, ne trayém de tot açó que la fé no 's pert, ni tampoch lo seu mérit, quan se busquen rahons demostratives, com tampoch no 's vá perdre ab aquell experiment sensible de Christo, etc. La fé es, donchs, provable ab rahons demostratives y evidents; y 's demostra ab tota la evidencia pera que cresca lo mérit de la fé dels fidels, pera que'ls qui adhuc no creuen, cregan desde aleshores y puguen assolir la vida eterna.

Pera la ostensió y manifestació y argumentació de aquesta fé son del tot necessaris tant los Principis com les Regles de l' Art luliana, mitjançant l' obgecte formal y 'l medi demostratiu pera formar proposicions y árguments demostratius y necessaris, sense les quals la defensa de la fé y sa manifestació, y la argumentació del mérit de la matexa fé, es impossible, ó al menos molt difícil, com ho havém ja provat en los Comentaris al *Art* y á la *Metaphisica major»* (1).

(1) Et isto modo, praesuppositâ Fide, Articula ejus demonstrantur et probantur, tamquam fundamento firmissimo; et hanc veritatem sustentat Doctor per suam Artem Generalem et per alios Doctores, inquiens; quòd errores infidelium, per quos Fides impugnatur, non essent destructibiles; unde major falsitas praevaleret contra majorem veritatem, quae est veritas Fidei; praeterea labor theologorum esset inutilis, nam impossibile esset eis pervenire ad cognitionem eorum quae sunt Fidei, circa quam cognitionem semper laborant; et sit eorum labor fine careret, et per consequens merito et gloriâ. Praeterea si Articuli sunt demonstrabiles, ex eorum demonstratione sequitur illuminatio dubitantium, confirmatio credentium et directio incredulorum, et etiam sequitur major dilectio in Animâ hominis; cum certum sit quòd illud bonum quod magis intelligitur, magis diligitur: qua propter negantes medium probationis Articulorum et Principia Artis Generalis contradicunt B. Thomae in primo *Sententiarum* dicenti: *Ratio manuducta per Fidem excrescit in tantum, ut ipsa credibilia penitus comprehendat; et tunc ipsa quodammodo intelligit:* unde dicitur Isaiae, 7: Nisi credideritis, non intelligetis. Praeterea contradicunt B. Augustino in 2.° *De libero Arbitrio*, cap. 2, inquienti: *Rationem redditurus sum, non ut Fidem respuas, sed ut ea, jam Fidei firmitate tenens, etiam rationis luce conspiceas*. Et in libro 8: *Tria sunt de genere cre-*

[illegible]

Mestre y del us que se 'n podía fer en orde á la Teología, vejám ara lo que pensava sobres l' us que se 'n podía fer en orde á la Filosofía.

En lo llibre segón de la Física, cap. 19, fol. 42 y següents, parlant en Janer, ab arguments del seu Mestre, de com lo universal es un ens real, y del modo de contraures les potencies elementatives, vegetatives, sensitives, imaginatives, etc., s' espressa d' esta manera: «Ex qua quidem et tribus praedictis essentiis per insertionem, constitutionemque, non tamen per informationem, eficitur et constituitur unum naturae artificium, in quo et per quod et ratione cujus interiùs exteriùsque ipsa natura operatur in quacumque naturali operatione phisicè, nam omne quod est sub lunae globo, dicitur aut elementatum, aut vegetatum, aut sensatum, aut imaginatum vel rationatum, *ultra haec nihil est;* ut indagatum est habentibus Magisterium Alchimistarum, qui oculo corporali mirabilia vident naturae secreta in corruptione antiquarum specierum, novarumque generatione in alembico, immutationeque colorum.» Versió catalana: «De tot açó y d' aquelles tres essencies ja dites se 'n fa y se 'n constitueix l' artifici de la naturalesa per inserció y constitució, peró no per informació; y en aquell artifici, y per ell y en rahó d' ell, la naturalesa obra interior y esteriorment, en qualsevulla operació natural, peró d' un modo físich, puix tot lo que hi ha en est mon ó son elements, ó vegetals, ó coses sensibles, ó imaginació, ó sers dotats de rahó, y fora d' açó no hi ha res; com se prova per los esperiments dels alquimistes en l' alambí, puix ells ab los ulls corporals veuen los admirables secrets de la naturalesa per medi de la corrupció de les antigues especies y de la generació de les noves.»

Açó es doctrina monista pura; sort que no podém duptar del catolicisme d' aquest lulià. Emperó, la veritat es que la concepció científica del *Ars Metaphisicalis* es grandiosa.

Uns quants foliums més avall parlant de la equació entre 'ls quatre elements va seguint en Janer, y cita 'l llibre *De quinta Essentia* y 'l de la *Astronomia* del beato Ramón: Axís es que, l' Artifici de la Naturalesa per molts filosophs naturalistes ha sigut conegut per lo nom de *Quinta Essencia* en rahó á aquelles quatre essencies y substancies del mon inferior, que ja havem dites, ja que los sers particulars en llur regrés seguexen igual gradació; perque de primer se corromp l' individuu accidental, que está tot plegat y junt y barrejat en lo quart element y en lo segón dels seus graus: en segón lloch, se corromp la especie accidental, y resta solament y en abstracte lo género natural en una gradació igual; perque de la *Quinta Essencia*, com ni tampoch de la matería prima ni del chaos natural, poden predicarse ni una calentor major ni una fredor més petita, ni una sequedat més gran ni un axut més petit, sinó que açó tant sols se pot dir dels sers compostos de la barreja dels elements. Y axí com per la corrupció té lloch l' ascens de individuu á especie, y de especie á género, axí també per la generació veyém lo descens del

cipis del Art General contradexen al Beato Thomás *(in primo Sententiarum)* qui diu axís: la rahó guiada per la fé vá crexent en tant lo crehible es confirmat més y més; y aleshores en certa manera entén tot alló que es crehible: y per açó 's diu en Isaías, 7: Si no creyéu, no entendréu pas res. Contradiuen també al Beato Agustí, en lo 2 *De libro Arbitrio*, cap. 2, qui s' espressa de aquesta manera: Tinch de donar rahó de totes les meves obres é intencions, no pera espelir la Fé, sinó pera que creyent ja aquelles coses per la Fé, les veja aprés ab la llum de la rahó. Y en lo llibre vuyté diu lo mateix Sant Agustí: Tres son les coses que pertenexen al género de lo crehible, entre les quals unes n' hi han que de primer son cregudes y després enteses, com per exemple los Articles de la Fé, que están sobre la rahó. En lo llibre de *Cognitione verae Veritatis*, diu: «Dihent Christo que es la Veritat y la Vida: *Aquesta es la vida eterna, que solament te coneguen á tú, oh Deu verdader,*» se veu clarament que la naturalesa racional per açó s' ha feta, açó es, pera conexer á Deu; y conexentlo, amarlo més y més; y pera que, amant al qui es la Veritat y la Vida, un visca per tota la eternitat: l' investigar, donchs, racionalment la Essencia de la Divinitat es caminar á la Vida, peró ignorarla per descuyt es voler acostarse á la mort, perque aleshores l' ignorant fora realment ignorat de Deu y separat d' aquella Vida feliç. Y també contradiuen al *Mestre de les Sentencies*, en lo llibre 2.on, distincció 2.a, qui diu: Deu vá fer á la criatura racional pera que entengués al Summo Bé; y entenentlo, lo estimás; y estimantlo, lo possehís. Lo mateix fan contra en Ricart de S. Víctor, qui ensenya: «per aquelles coses que son de Fé, no solament poden haverhi rahons provables, sinó que n' hi hán de necessaries, encara que nosaltres no les sapigám.» Y en lo llibre *De Trinitate*, cap. 8, promet que «éll provará la Unitat y la Trinítat de Deu no solament per la Fé, sinó també per rahons necessaries.»

Contradiuen també á Sant Anselm, en son *Monologium*, 13, ahont diu: «He fet dos opúsculs pera manifestar les doctrines relatives á Deu, no per la autoritat, sinó per la rahó.» Com també desmentexen á Sant Pere, qui diu en la seva Canónica: «Estéu sempre ben preparats pera respondre al qui vos demane la rahó de lo que *creyéu* y de lo que *esperéu*.

¿Qué més? Fins al mateix Sant Thomás fan la contra, á San Thomás qui es lo més dogmátich dels teólechs. Diu l' Angélich (2.a, 2.ae, qüaestione 2): «que l' home qui no té voluntat de creure aquelles coses que son de Fé, á no ser que la rahó li obligue, pert lo mérit de la Fé; peró l' home qui té voluntat de creure aquelles coses que son de Fé per la sola autoritat divina, si té rahons pera demostrar la unitat y la trinitat de Deu, no per açó pert lo mérit de la Fé aleshores: jatsía que per açó no minva 'l mérit de la Fé, ans al contrari los sabis, qui no s' aparten de la Fé, tenen un mérit major, si poden provar les llurs creences ab

rahons naturals, puix la Fé en tant vá crexent en quant un hom té la voluntat més disposada á amar á Deu. La gracia no destrueix á la naturalesa, sinó que la perfecciona; per lo tant es de molta conveniencia que la rahó natural servexi á la Fé en l' acte de la intelecció y demostració de la veritat, de la matexa manera que la inclinació natural serveix en l' acte d' amar á la matexa voluntat. Los filosophs, mitjançant solament lo sér natural, sense la fé, volian tenir un conexement de Deu per rahons naturals, lo que es del tot impossible; emperó 'ls cristians per medi de la fé teológica s' esforcen en provar la seva fé ab rahons d' un orde natural conservant lo mérit d' aquella fé; jatsia que tot manament vingut de Deu es bó y sant; y com Deu maná al seu apóstol Thomás que ficás la má en son costat diví, y 'ls dits en la obertura dels claus en demostració de la fé verdadera, de conseqüent la fé es demostrable, etc.

En últim resultat, ne trayém de tot açó que la fé no 's pert, ni tampoch lo seu mérit, quan se busquen rahons demostratives, com tampoch no 's vá perdre ab aquell experiment sensible de Christo, etc. La fé es, donchs, provable ab rahons demostratives y evidents; y 's demostra ab tota la evidencia pera que cresca lo mérit de la fé dels fidels, pera que'ls qui adhuc no creuen, cregan desde aleshores y puguen assolir la vida eterna.

Pera la ostensió y manifestació y argumentació de aquesta fé son del tot necessaris tant los Principis com les Regles de l' Art luliana, mitjançant l' obgecte formal y 'l medi demostratiu pera formar proposicions y árguments demostratius y necessaris, sense les quals la defensa de la fé y sa manifestació, y la argumentació del mérit de la matexa fé, es impossible, ó al menos molt difícil, com ho havém ja provat en los Comentaris al *Art* y á la *Metaphisica major»* (1).

(1) Et isto modo, praesuppositâ Fide, Articula ejus demonstrantur et probantur, tamquam fundamento firmissimo; et hanc veritatem sustentat Doctor per suam Artem Generalem et per alios Doctores, inquiens; quòd errores infidelium, per quos Fides impugnatur, non essent destructibiles; unde major falsitas praevaleret contra majorem veritatem, quae est veritas Fidei; praeterea labor theologorum esset inutilis, nam impossibile esset eis pervenire ad cognitionem eorum quae sunt Fidei, circa quam cognitionem semper laborant; et sit eorum labor fine careret, et per consequens merito et gloriâ. Praeterea si Articuli sunt demonstrabiles, ex eorum demonstratione sequitur illuminatio dubitantium, confirmatio credentium et directio incredulorum, et etiam sequitur major dilectio in Animâ hominis; cum certum sit quòd illud bonum quod magis intelligitur, magis diligitur: qua propter negantes medium probationis Articulorum et Principia Artis Generalis contradicunt B. Thomae in primo *Sententiarum* dicenti: *Ratio manuducta per Fidem excrescit in tantum, ut ipsa credibilia penitus comprehendat; et tunc ipsa quodammodo intelligit:* unde dicitur Isaiae, 7: Nisi credideritis, non intelligetis. Praeterea contradicunt B. Augustino in 2.° *De libero Arbitrio*, cap. 2, inquienti: *Rationem redditurus sum, non ut Fidem respuas, sed ut ea, jam Fidei firmitate tenens, etiam rationis luce conspiceas.* Et in libro 8: *Tria sunt de genere cre-*

Fins aquí son paraules d' en Jaume Janer, molt entés en les obres d' en Lull de qui tragué quasi tota aquesta doctrina. Peró, vist ja lo que pensava aquest célebre adepte de la escola luliana, de la *Art* del seu

dibilium, quaedam sunt, quae prius creduntur et postea intelliguntur, sicut sunt Articuli Fidei qui sunt supra rationem. Et in libro *De Cognitione verae veritatis: Cum Christus Veritas et Vita dicat:* HAEC EST VITA AETERNA UT TE SOLUM VERUM DEUM COGNOSCANT, *constat profectò, naturam rationalem ad hoc solum factam, ut factorem suum intelligat, et intelligendo diligat, et diligendo in eo qui est aeterna Vita, aeternaliter vivat:* Divinitatis ergo Essentiam rationabiliter investigare, est ad Vitam festinare; hanc verò negligendo ignorare, est utique ad mortem properare; quia nimirum hic ab ea ignorabitur, deinde a beatâ vitâ sequestrabitur. Et etiam contradicunt Magistro Sententiarum in 2. distinctione 2, dicenti: *fecit Deus rationalem creaturam ut summum Bonum intelligeret, et intelligendo amaret, et amando possideret.* Et etiam contradicunt Richardo a Sancto Victore dicenti: *Ad ea quae sunt Fidei, non solum possunt haberi rationes probabiles, sed etiam necessariae, licet eas contingat nos latere.* Etiam in libro *de Trinitate*, cap. 3, promittens *se non solùm fide, sed etiam rationibus necessariis Dei unitatem et Personarum Trinitatem fore ostensurum.* Etiam contradicunt Anselmo, (*Monologio, 13*) dicenti: *Duo opuscula fecil et ut certa ratione, non aucthoritate, quae ad Deum pertinent, manifestarem.*

Et etiam contradicunt B. Petro in Canonica sua dicenti: *Estote parati ad satisfactionem semper omni poscenti vos rationem de his quae in vobis sunt Fide et Spe.* Et etiam contradicunt Santo Doctori: in secunda seqûndae, quaestione 2, inquienti: *Quod homo non habens voluntatem credendi ea quae sunt Fidei*, nisi per rationem ad id inducatur, perdit meritum Fidei; sed homo voluntatem credendi habens ea quae sunt Fidei ex solâ divinâ aucthoritate non perdit meritum fidei, licet habeat rationem demonstrativam ad demostrandum Deum esse trinum et unum; nam propter hoc non diminuitur meritum fidei; ideo sapiens majus meritum habet non recedendo a fide, propter rationes enim Philosophorum naturalium non perditur fides, nam tantum augetur fides, quantum voluntas est magis prompta amare Deum; cùm enim gratia non tollat naturam, sed perficiat, oportet ergo quod naturalis ratio subserviat fidei ad intelligendum, et veritatem ejus demonstrandum, sicut naturalis inclinatio voluntati obsequitur ad amandum: Philosophi autem sine fide, mediante ente naturali volebant per rationes naturales notitiam de Deo habere naturaliter (quod est impossibile), fideles enim mediante fide theologica conantur per rationes fidem probare, conservando meritum; nam omne praeceptum a Deo factum est bonum et sanctum, sed Deus praecepit Thomae, ut mitteret manum suam in latus ejus, et digitum in fixuram clavorum ad demonstrandum veram fidem, ergo fides est demonstrabilis, etc. Concluditur ergo quòd fides non perditur per rationes demonstrativas, scibiles medio naturali et objecto scibili, nec etiam per experimenta sensualia a Christo facta, etc.: ergo per rationes evidentes demonstrativas probatur fides, et evidentiùs demonstratur, ut fideles augmentum meriti augeant, et non credentes credant, ut fidem habeant, per quam vitam aeternam possideant; ad quam ostensionem et fidei argumentationem Principia Artis cum Regulis sunt necessaria, mediante objecto formali et medio demonstrativo ad formandum propositiones et rationes demonstrativas et necessarias; sine quibus defensio fidei et ostensio ejus ac augmentatio meriti ipsius fidei est impossibilis, aut valdè difficilis, ut in Commento supra Artem et in Metaphisica majori experti sumus.

(Ars Metaphisicalis: llibre segon, capítol quint, foli 112.)

Mestre y del us que se 'n podía fer en orde á la Teología, vejám ara lo que pensava sobres l' us que se 'n podía fer en orde á la Filosofía.

En lo llibre segón de la Física, cap. 19, fol. 42 y següents, parlant en Janer, ab arguments del seu Mestre, de com lo universal es un ens real, y del modo de contraures les potencies elementatives, vegetatives, sensitives, imaginatives, etc., s' espressa d' esta manera: «Ex qua quidem et tribus praedictis essentiis per insertionem, constitutionemque, non tamen per informationem, eficitur et constituitur unum naturae artificium, in quo et per quod et ratione cujus interiùs exteriùsque ipsa natura operatur in quacumque naturali operatione phisicè, nam omne quod est sub lunae globo, dicitur aut elementatum, aut vegetatum, aut sensatum, aut imaginatum vel rationatum, *ultra haec nihil est;* ut indagatum est habentibus Magisterium Alchimistarum, qui oculo corporali mirabilia vident naturae secreta in corruptione antiquarum specierum, novarumque generatione in alembico, immutationeque colorum.» Versió catalana: «De tot açó y d' aquelles tres essencies ja dites se 'n fa y se 'n constitueix l' artifici de la naturalesa per inserció y constitució, peró no per informació; y en aquell artifici, y per ell y en rahó d' ell, la naturalesa obra interior y esteriorment, en qualsevulla operació natural, peró d' un modo fisich, puix tot lo que hi ha en est mon ó son elements, ó vegetals, ó coses sensibles, ó imaginació, ó sers dotats de rahó, y fora d' açó no hi ha res; com se prova per los esperiments dels alquimistes en l' alambí, puix ells ab los ulls corporals veuen los admirables secrets de la naturalesa per medi de la corrupció de les antigues especies y de la generació de les noves.»

Açó es doctrina monista pura; sort que no podém duptar del catolicisme d' aquest luliá. Emperó, la veritat es que la concepció científica del *Ars Metaphisicalis* es grandiosa.

Uns quants foliums més avall parlant de la equació entre 'ls quatre elements va seguint en Janer, y cita 'l llibre *De quinta Essentia* y 'l de la *Astronomia* del beato Ramón: Axís es que, l' Artifici de la Naturalesa per molts filosophs naturalistes ha sigut conegut per lo nom de *Quinta Essencia* en rahó á aquelles quatre essencies y substancies del mon inferior, que ja havem dites, ja que los sers particulars en llur regrés seguexen igual gradació; perque de primer se corromp l' individuu accidental, que está tot plegat y junt y barrejat en lo quart element y en lo segón dels seus graus: en segón lloch, se corromp la especie accidental, y resta solament y en abstracte lo género natural en una gradació igual; perque de la *Quinta Essencia*, com ni tampoch de la matèria prima ni del chaos natural, poden predicarse ni una calentor major ni una fredor més petita, ni una sequedat més gran ni un axut més petit, sinó que açó tant sols se pot dir dels sers compostos de la barreja dels elements. Y axí com per la corrupció té lloch l' ascens de individuu á especie, y de especie á género, axí també per la generació veyém lo descens del

Fins aquí son paraules d' en Jaume Janer, molt entés en les obres d' en Lull de qui tragué quasi tota aquesta doctrina. Peró, vist ja lo que pensava aquest célebre adepte de la escola luliana, de la *Art* del seu

dibilium, quaedam sunt, quae prius creduntur et postea intelliguntur, sicut sunt Articuli Fidei qui sunt supra rationem. Et in libro *De Cognitione verae veritatis: Cum Christus Veritas et Vita dicat:* HAEC EST VITA AETERNA UT TE SOLUM VERUM DEUM COGNOSCANT, *constat profectò, naturam rationalem ad hoc solum factam, ut factorem suum intelligat, et intelligendo diligat, et diligendo in eo qui est aeterna Vita, aeternaliter vivat:* Divinitatis ergo Essentiam rationabiliter investigare, est ad Vítam testinare; hanc verò negligendo ignorare, est utique ad mortem properare; quia nimirum hic ab ea ignorabitur, deinde a beatâ vitâ sequestrabitur. Et etiam contradicunt Magistro Sententiarum in 2. distinctione 2, dicenti: *fecit Deus rationalem creaturam ut summum Bonum intelligeret, et intelligendo amaret, et amando possideret.* Et etiam contradicunt Richardo a Sancto Victore dicenti: *Ad ea quae sunt Fidei, non solum possunt haberi rationes probabiles, sed etiam necessariae, licet eas contingat nos latere.* Etiam in libro *de Trinitate*, cap. ', promittens *se non solùm fide, sed etiam rationibus necessariis Dei unitatem et Personarum Trinitatem fore ostensurum.* Etiam contradicunt Anselmo, (*Monologio, 13*) dicenti: *Duo opuscula fecil et ut certa ratione, non aucthoritate, quae ad Deum pertinent, manifestarem.*

Et etiam contradicunt B. Petro in Canonica sua dicenti: *Estote parati ad satisfactionem semper omni poscenti vos rationem de his quae in vobis sunt Fide et Spe.* Et etiam contradicunt Santo Doctori: in secunda seqũndae, quaestione 2, inquienti: *Quod homo non habens voluntatem credendi ea quae sunt Fidei,* nisi per rationem ad id inducatur, perdit meritum Fidei; sed homo voluntatem credendi habens ea quae sunt Fidei ex solâ divinâ aucthoritate non perdit meritum fidei, licet habeat rationem demonstrativam ad demostrandum Deum esse trinum et unum; nam propter hoc non diminuitur meritum fidei; ideo sapiens majus meritum habet non recedendo a fide, propter rationes enim Philosophorum naturalium non perditur fides, nam tantum augetur fides, quantum voluntas est magis prompta amare Deum; cùm enim gratia non tollat naturam, sed perficiat, oportet ergo quod naturalis ratio subserviat fidei ad intelligendum, et veritatem ejus demonstrandum, sicut naturalis inclinatio voluntati obsequitur ad amandum: Philosophi autem sine fide, mediante ente naturali volebant per rationes naturales notitiam de Deo habere naturaliter (quod est impossibile), fideles enim mediante fide theologica conantur per rationes fidem probare, conservando meritum; nam omne praeceptum a Deo factum est bonum et sanctum, sed Deus praecepit Thomae, ut mitteret manum suam in latus ejus, et digitum in fixuram clavorum ad demonstrandum veram fidem, ergo fides est demonstrabilis, etc. Concluditur ergo quòd fides non perditur per rationes demonstrativas, scibiles medio naturali et objecto scibili, nec etiam per experimenta sensualia a Christo facta, etc.: ergo per rationes evidentes demonstrativas probatur fides, et evidentiùs demonstratur, ut fideles augmentum meriti augeant, et non credentes credant, ut fidem habeant, per quam vitam aeternam possideant; ad quam ostensionem et fidei argumentationem Principia Artis cum Regulis sunt necessaria, mediante objecto formali et medio demonstrativo ad formandum propositiones et rationes demonstrativas et necessarias; sine quibus defensio fidei et ostensio ejus ac augmentatio meriti ipsius fidei est impossibilis, aut valdè difficilis, ut in Commento supra Artem et in Metaphisica majori experti sumus.

(Ars Metaphisicalis: llibre segon, capítol quint, foli 112.)

Mestre y del us que se 'n podía fer en orde á la Teología, vejám ara lo que pensava sobres l' us que se 'n podía fer en orde á la Filosofía.

En lo llibre segón de la Física, cap. 19, fol. 42 y següents, parlant en Janer, ab arguments del seu Mestre, de com lo universal es un ens real, y del modo de contraures les potencies elementatives, vegetatives, sensitives, imaginatives, etc., s' espressa d' esta manera: «Ex qua quidem et tribus praedictis essentiis per insertionem, constitutionemque, non tamen per informationem, eficitur et constituitur unum naturae artificium, in quo et per quod et ratione cujus interiùs exteriùsque ipsa natura operatur in quacumque naturali operatione phisicè, nam omne quod est sub lunae globo, dicitur aut elementatum, aut vegetatum, aut sensatum, aut imaginatum vel rationatum, *ultra haec nihil est;* ut indagatum est habentibus Magisterium Alchimistarum, qui oculo corporali mirabilia vident naturae secreta in corruptione antiquarum specierum, novarumque generatione in alembico, immutationeque colorum.» Versió catalana: «De tot açó y d' aquelles tres essencies ja dites se 'n fa y se 'n constitueix l' artifici de la naturalesa per inserció y constitució, peró no per informació; y en aquell artifici, y per ell y en rahó d' ell, la naturalesa obra interior y esteriorment, en qualsevulla operació natural, peró d' un modo fisich, puix tot lo que hi ha en est mon ó son elements, ó vegetals, ó coses sensibles, ó imaginació, ó sers dotats de rahó, y fora d' açó no hi ha res; com se prova per los esperiments dels alquimistes en l' alambí, puix ells ab los ulls corporals veuen los admirables secrets de la naturalesa per medi de la corrupció de les antigues especies y de la generació de les noves.»

Açó es doctrina monista pura; sort que no podém duptar del catolicisme d' aquest luliá. Emperó, la veritat es que la concepció científica del *Ars Metaphisicalis* es grandiosa.

Uns quants foliums més avall parlant de la equació entre 'ls quatre elements va seguint en Janer, y cita 'l llibre *De quinta Essentia* y 'l de la *Astronomia* del beato Ramón: Axís es que, l' Artifici de la Naturalesa per molts filosophs naturalistes ha sigut conegut per lo nom de *Quinta Essencia* en rahó á aquelles quatre essencies y substancies del mon inferior, que ja havem dites, ja que los sers particulars en llur regrés seguexen igual gradació; perque de primer se corromp l' individuu accidental, que está tot plegat y junt y barrejat en lo quart element y en lo segón dels seus graus: en segón lloch, se corromp la especie accidental, y resta solament y en abstracte lo género natural en una gradació igual; perque de la *Quinta Essencia*, com ni tampoch de la materia prima ni del chaos natural, poden predicarse ni una calentor major ni una fredor més petita, ni una sequedat més gran ni un axut més petit, sinó que açó tant sols se pot dir dels sers compostos de la barreja dels elements. Y axí com per la corrupció té lloch l' ascens de individuu á especie, y de especie á género, axí també per la generació veyém lo descens del

género á especie, y de la especie á individuu y ser accidental mixte, com se prova per los esperiments dels Alquimistes, qui, imitant ab l' art á la naturalesa, muden l' individuu en especie, y la especie en género en lo alambí *per medi de l' angul de contrarietat y la seva definició* (terminología luliana), corrompent lo ser mixte y la seva especie fins á la materia chaos; y *per l' angul de concordancia y sa definició* obren les generacions, determinant llur género natural, especificant les especies y contrahent la especie al grau d' individuu: jat sia que, d' *aquest* arbre se 'n fa *un* arbre, y *l'* arbre se converteix en element, perduda *l' arboritat* per medi de la corrupció; y al revés també, per medi de la generació, dels elements se 'n fa or, y del or se 'n fa *aquest* or, perque corrompuda una especie totseguit ja te lloch la generació de l' altra (1).

Foll d' entusiasme l' Ivo Salzinger, al llegir aquestes paraules esclama: Cert, dignes son aquestes paraules d' esser grabades en marbre ó be en or, pera que, més duraderes que ells, espliquen sempre y eternament als contradictors de la sagrada Alquimia y de la verdadera Filosofía luliana, de quín modo los verdaders Filosophs saben traure aygua d' una pedra y oli d' un rocám; no hi ha més eficaç y més demostratiu que lo análisis y la síntesis natural; res que siga més convenient pera trobar y produhir los agents universals de la naturalesa podía mostrarnos lo nostre Autor incomparable en tots los llibres de la antigua sabiduría, que lo que ell ab paraules d'un sol de mitg jorn tant bellament va escriure: qui d' elles no s' enamora, ó está mancat de llum natural, ó no te la voluntat ben equilibrada (2).»

(1) Propterea tale ex amussim artificium naturale a multis Philosophis naturalibus *Quinta Essentia* nuncupatur respectu ad quatuor relatas hujus mundi inferioris essentias et substantias; quoniam ad aequalem gradationem regressum habent particularia; quia corrumpitur primò individuum accidentale, quod est simul totum et mixtum in quarto modo, et in secundo ejus gradu: secundò verò corrumpitur species accidentalis, et remanet tantùm abstractivè naturale genus in gradatione aequali et aequaliter gradatum; quia nec magis calidum, nec minus frigidum, nec magis humidum nec minus siccum de *Quinta Essentia*, nec de materia prima et chaos naturali praedicari valent, sed solùm de sphaeris et massis mixtorum elementorum; et sicut per corruptionem fit ascensus de individuo ad speciem, et de specie ad genus, sic per generationem fit descensus de genere ad speciem, et de specie ad individuum et mixtum accidentale, ut conspicuum est scientibus Magisterium Alchimistarum, qui per artem naturam imitantur, mutant individuum in speciem, et speciem in genus in alembico per angulum contrarietatis et definitionem ejus, corrumpendo mixtum et speciem ejus simpliciter usque ad chaos, et per angulum concordantiae et ejus definitionem faciunt generationem, ipsius genus naturale determinando, et in specie specificando, et speciem in gradu individuali contrahendo: quoniam sicut de *hoc* cupro fit cuprum, de cupro fit elementatum corruptâ cupreitate per corruptionem, et è converso, per generationem de elementato fit aurum, et de auro fit hoc aurum, quia corruptâ unâ specie quamprimùm alia generatur. (Foli 124.)

(2) Aurea sanè verba, quae scribantur in plumbi laminâ, vel celtè sculpantur in silice, ut silice duriores sacrae Alchimiae et verae Philosophiae lullianae

Dignes son realment d' esser considerades y admirades les paraules d' en Janer; emperó, aquesta doctrina ¿es del dexeble ó be del Mestre? Lo mateix autor del *Ars Metaphisicalis* nos resol la obgecció. «Lo Doctor iluminat—diu ell—y en Joan Peratallada ensenyen al parlar de la *Quinta Essencia*, que 'l cel es la quinta essencia respecte á les quatre essencies inferiors, ja que á la quinta essencia se li dona sempre aquest nom respecte á les altres quatre; puix aquelles coses que son reduhides à la quinta essencia *per regressum* sempre pugen cap á dalt, al cel, y no baxen pas cap á la terra; perque corrumputs los accidents de terra y aygua, en rahó dels accidents de foch y ayre, naturalment tendexen á anar enlayre á causa de llur poca densitat: en conseqüencia diu lo Beato Ramón, provantho racionalment *pe 'l triangul vert y per l' H. I. K*, (terminología luliana de la aplicació y procediments del *Ars Magna)*, que 'l cel (la materia d' ell) es la quinta essencia, com també es lo artifici de la naturalesa en rahó de que 'ls cossos mixtes sempre tendexen á pujar per la poca densitat que tenen. En totes les coses, donchs, que son mixtes hi ha aquesta quinta essencia, tant en les calentes, com en les fredes, tant en les humides com en les seques, feta, emperó, la escepció del vinagre, que no la té y per lo tant no 's pot estraure per medi del alambí: aquest es lo parer dels Doctors al parlar de la quinta essencia; del sers en individuu la trayém en lo alambi per medi d' un xich de foch fins que va á arribar á la primera materia *per lo* ángul de la concordancia y de la igualtat, etc.; d' aquesta manera l' art deu imitar á la naturalesa en quant ell pot, açó es, corrompent la especie del plom y engendrant artificialment la especie del or (1).»

osores instruant, quomodo veri Philosophi educant aquam de petra, et oleum de saxo durissimo; nil enim efficaciùs et magis demonstrativum analyseos et syntheseos naturalis, nil ad inveniendum et producendum agens universale convenientius potuisset hic incomparabilis Author ex omnibus libris antiquorum Sapientum eruere, quàm quod verbis luce meridianâ clarioribus expressit: unde quem haec non afficiunt, aut caret lumine intellectus, aut aequilibrio voluntatis. *(Ivo Salzinger:* en lo vol. I de la edició magna de les obres d' en Lull.)

(1) Doctor enim illuminatus Raymundus et Joannes Rupescissae in suis quintis essentiis asserunt, quòd coelum est quinta essentia respectu quatuor inferiorum essentiarum; quoniam quinta essentia semper respectu quatuor essentiarum dicitur; nam illa quae ad quintam essentiam reducuntur, per regressum semper ad coelum superius ascendunt, et non inferius ad terram descendunt; quia corruptis accidentibus terrae et aquae ratione accidentium ignis et aëris, sursum naturaliter ratione levitatis et subtilitatis tendunt: concludit ergo Beatus rationabiliter per triangulum viridem et H. I. K. quòd coelum est quinta essentia et naturae artificium similiter ratione regressus mixtorum ad superius: in omnibus siquidem rebus mixtis tàm calidis quàm frigidis, vel humidis aut siccis, invenitur quinta essentia, dempto aceto in quo non est quinta essentia, neque ab eo potest extrahi in alembico, ut est praedictorum Doctorum sententia in suis quintis essentiis; extrahitur autem a particularibus ipsa in alembico igne lento mediante

género á especie, y de la especie á individuu y ser accidental mixte com se prova per los esperiments dels Alquimistes, qui, imitant ab l' ar á la naturalesa, muden l' individuu en especie, y la especie en géner en lo alambi *per medi de l' angul de contrarietat y la seva defini* (terminología luliana), corrompent lo ser mixte y la seva especie fin la materia chaos; y *per l' angul de concordancia y sa definició* obren generacions, determinant llur género natural, especificant les especie contrahent la especie al grau d' individuu; jat sia que, d' *aquest* a se 'n fa *un* arbre, y *l'* arbre se converteix en element, perduda *l' ar ritat* per medi de la corrupció; y al revés també, per medi de la ge ració, dels elements se 'n fa or, y del or se 'n fa *aquest* or, perque rrompuda una especie totseguit ja te lloch la generació de l' altr

Foll d' entusiasme l' Ivo Salzinger, al llegir aquestes paraules ma: Cert, dignes son aquestes paraules d' esser grabades en mar be en or, pera que, mes duraderes que ells, espliquen sempre y e ment als contradictors de la sagrada Alquimia y de la verdadera fia luliana, de quin modo los verdaders Filosophs saben traure d' una pedra y oli d' un rocam; no hi ha més eficaç y més dem que lo analisis y la sintesis natural; res que siga mes conveni trobar y produhir los agents universals de la naturalesa podia nos lo nostre Autor incomparable en tots los llibres de la antig duria, que lo que ell ab paraules d'un sol de mitg jorn tant bel escriure: qui d' elles no s' enamora, ó esta mancat de llum nat te la voluntat ben equilibrada (2).»

(1) Propterea tale ex amussim artificium naturale a multis Phil rantibus Quinta Essentia nuncupatur respectu ad quatuor relatas hu terioris essentias et substantias quoniam ad aequalem gradatione habeat particularia: quia corrumpitur primo individuum accidenta mul totum et mixtum in quarto modo, et in secundo eius gradu. corrumpitur species accidentalis, et remanet tantum abstractive n in gradat one aequali et aequa ter gradatum: quia nec magis calidu frig dum, nec magis humidum nec minus siccum de Quinta Essent teria prima et chaos natural praedicari valent, sed solum de sph mixtorum elementorum, et sicut per corruptionem fit ascensus speciem, et de specie ad genus, sic per generationem fit descensus [illegible]

(2) Aurea sane verba, quae [illegible] sacrae Alchimiae et verae Phil

osoph

de les
nútil es

ulgarment ab
celebrat *Som-*
a immortalitat
es infernals, y
és ab lo nom de
la *Historia de*
famós Petrarca.
r; tot ho nega,
ra que li proven.
tar les obgeccions
que reyalment te-
nt de vigor y em-
ts y més dificultats,
la acota 'l cap y fins
. Es un esperit que
hs que per lo camí hi

nortalitat de la ánima;
pinió originalíssima en
la que en Bernat Metge
nima y la seva essencia.
a matexa cosa son. Y la
tencia ó facultat de espi-
diversos segons la diver-
la anomena *esperit.* Aquí
na en lo cors humanal una
dels officis que la dita ani-
a. Car vivificant lo cors, es

Fins aquí son paraules d' en Jaume Janer, les quals, juntament ab les de dalt, no solament manifesten lo secret més amagat de tots los secrets de la Filosofía luliana—com diría lo devotíssim luliá Salzinger—açó es, la preparació del primer agent; de la primera clau pera obrir los arcans de la Filosofía y de la Anatomía natural (paraules de un luliá), sinó que també 'ns proven que l' Autor del *Ars Metaphisicalis*, de ningú més que del Beato Ramón y del seu dexeble en Joan de Peratallada, aprengué la doctrina física y natural.

Algú ha dit que en Janer s' equivocá alegant lo llibre de *Quinta Essencia* com á obra genuina de 'n Lull, puix alguns historiayres la creuen d' altri; nosaltres, emperó, 'ns ateném al testimoni d' aquell luliá, versadíssim en la doctrina del seu Mestre com y també en la seva Bibliografía en rahó de esser abdós tant próxims, en vista de que 'ls enemichs no tenen cap d' estes garanties.

Peró dexém passar que 'l tal llibre no siga d' en Lull nos sobren encare arguments que traurém de la matexa doctrina d' en Lull y fins de les altres de les seves obres. Recomanám als nostres adversaris la lectura del llibre *Principia Philosophiae* y dels que tracten de la *Medicina* del filosoph mallorquí, y al primer cop d' ull ja veurán, si es que no son del tot cegos, que 'ls tals, més encara que teórichs, son ben práctichs, y ells los ensenyarán quasi quasi á estreure ab llurs propies mans, aquella quinta essencia de la que tant enemichs se mostran.

Lo doctíssim Salzinger afirma—*sancte enim et ingenue*—que ell havía aprés més sólida doctrina y verdadera Alquimia en los dos tractats dels *Principis de la Filosofía y de la Medicina*, que no pas en tots los llibres plegats dels Alquimistes anteriors, jatsía que 'ls d' en Lull proven totes les coses fins á la evidencia—*ad oculum demonstrentur*. A més, aquells dos llibres tenen una connexió tant estreta ab lo de *Quinta Essentia*, que á vista de la doctrina de l' un ja se 'n dedueix totseguit la doctrina del altre, y tant en la part teórica com en la práctica, aquells dos son com la esplicació y 'l comentari del altre. Y mentres los nostres adversaris no treguen sos arguments d' aquells llibres, nosaltres podrém afirmar que no 'ls entenen pas; y mentres no 'ls entenguen, clar está que 'ns impugnen vanament.

Lo *Commentum supra artem et Metaphisicam majorem*, que á més del *Ars Metaphisicalis* va escriure lo sabi monjo de Santes Creus, en Salzinger lo judica com á digníssim é immens tresor que enlloch pot es-

usque ad primam regrediendi materiam per angulum concordantiae et aequalitatis, etc.; sic ars debet imitari naturam, quantum potest, corrumpendo speciem plumbi, et generando artificialiter speciem auri.

(Loco citato.)

tar tant be com entre 'ls llibres y en mitg de la Biblioteca del filosoph mallorquí.

Aquell docte alemany portava l' intent de publicar, aprés de les obres d' en Lull, totes les dels seus dexebles de primera fila é inútil es dir que en Janer devía anar al davant de tots.

II. EN BERNAT METGE

Les obres filosófiques d' est pensador son la coneguda vulgarment ab lo nom de *Sompni d' en Bernat Metge*—que recorda 'l celebrat *Somnium Scipionis*—dividit en quatre llibres, ahont parla de la immortalitat de la ánima, de la soptada mort del rey en Joan y de coses infernals, y lo poema titolat *Llibre de Fortuna e Prudencia*. Té ademés ab lo nom de *Historia de les belles virtuts*, una traducció catalana de la *Historia de Valter y de la pacient Griselda*, escrita en llatí per lo famós Petrarca.

Es en Bernat Metge, ardit, valent, molt disputador; tot ho nega, peró no s' atura aquí, sinó que nega pera saber, pera que li proven. «Ço que veig crech, e del pus no cur» (1). Al presentar les obgeccions les mostra ab tota llur cruesa, les hi don tota la força que reyalment tenen, mes en la solució de vegades no se 'l veu ab tant de vigor y empenta. S' hi gosa, s' hi rabeja en presentar dificultats y més dificultats, peró davant de un argument de bona lley, desseguida acota 'l cap y fins es llástima que alguna volta ho faça un xich aviat. Es un esperit que cerca arreu la veritat y que no amaga 'ls entrebanchs que per lo camí hi troba.

Lo primer llibre del *Somni* tot parla de la immortalitat de la ánima; mes, al començarlo á llegir, un já hi troba una opinió originalíssima en aquells temps de la hegemonía escolástica: sembla que en Bernat Metge no posa distinció real entre les potencies de la ánima y la seva essencia. *Esperit ó ánima* —diu— *en lo cors humanal una matexa cosa son*. Y la paraula *esperit* la pren com á sinónima de la potencia ó facultat de espirar, puix diu que á la ánima se li donen noms diversos segons la diversitat de sos oficis, y que en quant espira se la anomena *esperit*. Aquí van sinó les seves paraules: «*Esperit o anima en lo cors humanal una matexa cosa son. Mas, segons la diversitat dels officis que la dita anima exerceix, es en moltes maneres nomenada. Car vivificant lo cors, es*

(1) Somni: llibre I, plana 8. Edició de 1891.

appellada anima; e volent, coratge; sabent, pensa; remembrant, memoria; justament judicant, raho; e spirant, spirit. Empero la sua essencia una sola es e simple» (1).

Los cartesians, los escocians, en Gerdil y altres qui tant s' esforcen en atacar la doctrina tomista, apoyantse principalmente en la simplicitat de la ánima, tenen donchs, en lo filosoph catalá un bon pare y defensor (2).

Y ans de passar més endavant havém de fer notar que en Bernat Metge, fins en les qüestions psicológiques dona molta importancia al sentit comú: no satisfet dels arguments que hi han en la escolástica pera provar la immortalitat de la ánima per esser á son juhí, no rahons necessaries, sinó persuasions mesclades ab fé y dihent palesament que pera provar les coses invisibles no existexen les dites rahons necessaries—en lo que exagerá un bon xich—afirma que en totes les coses deu creure 's *«ço que major part de la gent diu e creu. E majorment pus se acost molt a raho. Car en cascuna cosa l' atorgament de totes les gents virtut e força ha de ley de natura»* (3).

Y ab aquesta prova de sentit comú ja reposa 'l seu enteniment y ja no 'l punyen los duptes sobre la immortalitat de la ánima racional.

Esplicades les diverses opinions que sobre la ánima donaren los filosophs de la antiguitat, Nasica, Empedocles, Zenon, Aristoxenos, Xenocrates, Plató, Dicearcus, Galien, Aristótil y altres, desseguida se 'n vá á provar, que la ánima fou creada per Deu; y aprés d' açó, passa á una altra qüestió á la espiritualitat de la ánima.

«Totes coses corporals per tres linees son contingudes, ço es longitud, latitut e profunditat, les quals nos pot provar que sien en la anima; jatsia que, mentres es acompanyada al cors sia agreujada per lo carrech de aquell, les opinions de les coses ab curosa solicitut enten; les coses celestials, profundament pensa; les naturals, ab sobtil indagatio cerca; *e del seu creador, grans coses desitja saber*. E si era corporal, ab les sues cogitacions les coses espirituals no veuria» (4).

Feta escepció de les paraules sotrallades, aquesta manera de provar la espiritualitat de la ánima humana res té de particular: son los matetexos arguments de la escolástica. Mes alló de provarho per lo *desitj que te de saber grans coses del seu creador* nos ha recordat desseguida l'originalíssim, y, per altra part, molt bon argument que empleya en Sibiude provant que la ánima es intelectual, dihent que ho es, mes que per lo

(1) Somni: llibre I, plana 13 y 14.

(2) *Gerdil:* Institutiones Logicae, Metaphisicae, et Ethicae, Pneumatología, exercitatione III, quaestione II.

(3) Llibre I, plana 23.

(4) Llibre I, plana 18.

desitg, *per dever que te de saber grans coses del seu creador* (1). La semblança de abdós pensaments la veu tothom.

Y assenta aprés que la ánima es substancia propia; y sense pretensions de pensar alt, com fan molts, los qui no pensan sinó ab molta fosquedat, en Bernat Metge passa á dirnos que *la ánima es vivificadora del seu cors;* peró en realitat fá alguna cosa més, nos prova lo que en les escoles ne diuen que la ánima es forma substancial del cos humá: la doctrina es tota escolástica, y en forma senzilla y popular.

Al parlar de la *rationabilitat de la ánima* res nos diu de particular: enteniment clar, precís, y ab una senzillesa y naturalitat que enamoren, es en açó també fill de la Escola, peró se 'l veu lliure de les aberracions que aleshores ella fecundava. Cert, tingué rahó un autor de casa al dir, si bé ab lo mal gust de ferho en francés, aquestes paraules: «Bernat paraît avoir été un homme entreprenant. A le juger par ses écrits, c' était un de ces esprits hardis et inquiets, comme il y en a eu toujours. Il aime á proposer des difficultés, pour avoir le plaisir de les resoudre» (2). Vejas sinó la manera de manifestar los seus duptes sobres la immortalitat de la ánima. «Immortal es encara mes la anima rational, e nom pens que hi duptes.»

—¡Cóm no duptar! digui jo; en provarho sera la maestria. No m'apar que 'l esperit sía res aprés la mort; car moltes vegades he vist morir homens é bestias é ocells, é no veya que esperit ne altre cosa los isques del cors, per la qual jo pogues conexer que carn e esperit fossen dues coses distinctes e separables. Mas tostemps he cregut que ço que hom diu esperit o anima no fos als sino la sanch o la calor natural que es en lo cors, que per la discrepantia de les sues quatre humors mor, axi com fa lo foch per lo vent qui 'l gita de son loch, o quan es corromput lo subject en que es qui s' apaga; e d' aqui avant no 'l veu hom.—Y axi va continuant per l' istil: á fé que no 's pot donar més llivertat en la manera de parlar.

Li respón en Joan dihentli que «moltes coses creu hom que no pot veure».—«Ver es, li contesta; mes no 'ls tench per savis aquells que n' usen (3).»

Y en veritat: ja feya més de un sigle que la filosofía averroista, assentant que una cosa podía esser veritat en filosofía, peró falsa en teología, havía engendrat tal escepticisme fins en los pobles més católichs, com ho era 'l catalá, que ja no plavíen á ningú les rahons y proves teológiques, fins ni parlant dels misteris més escelsos com la Trinitat, la

(1) Theologia naturalis, tit. XXXIV—Venetiis, Apud Franciscum Ziletum. MDLXXX. (Biblioteca de l' autor).

(2) Milá y Fontanals: Les noves rimades. La Codolada.—Publicat en 1876 per la *Société pour l' étude des Langues Romanes.*

(3) Llibre I, planes 21 y següents.

gracia, lo pecat original, y pera tot se demanaven los arguments filosófichs, les demostracions matemátiques, com en altres ocasions nos ho mostra lo mateix Bernat Metge, dihent sempre que ve á tom que «*no veu coses evidents perque ho dega creure.*»

La Escolástica en complert estat de decadencia y un xich aprés de descomposició, y promovent grans avalots dins los convents buscant diferencies entre «*vidi Papam*» y «*Papam vidi,*» no tenía ni armes ni coratge, y ab escándol ho presenciava la cristiandat y les lletres eclesiástiques ab pena immensa y ab no menos de vergonya. Peró Catalunya pot ben gloriejarse, que entre 'ls pochs ingenis que boy en totes les nacions, s' axecaren pera lluytar á favor de la veritat católica, dexada sens defensa per los fills indignes de Sant Thomás, pot presentar un triumvirat que en lloch té parió: Ramón Lull, Sibiude y Lluís Vives. Peró ¡coses del mon!, los qui més se preocupaven de pertenexer á la Escolástica y de pensar ab lo Sant Thomás, que de la defensa de la relligió, en lloch de agrahir á aquestos genis la valenta empenta que donaren al averroisme, y al seu net lo escepticisme, los motejaren ¿ de qué dirien? d' heretges.

En Bernat Metge, fill del segle en que vivía, era també boy escéptich, descregut; cansat de les tonteríes de la Escola, volía proves racionals de la relligió, peró com no era un geni, ni molt menys com los tres que havém dit moltes vegades, no passa d' esser un escolástich, *minimé insanus,* es veritat, peró escolástich al fí, si bé ab bastants pensaments originals que no havém de passar per alt. Lo tractat de la immortalitat de la ánima es tot escolástich; peró un argument havém d' esceptuar, originalíssim y molt conclohent, que 'ns torna á fer veure analogíes entre 'l pensament d'en Bernat Metge y 'l d'en Ramón Sibiude. Aquest digué: La ánima humana es creada á fí de que tot temps conega á Deu son creador, y si no era intelectual, no faría açó perque sería creada. De consegüent la ánima humana es intelectual. Aquest argument es incontestable en tota bona filosofía. Donchs bé, en Bernat Metge s' esplica axí: «Mes encara, la ánima racional es creada á fí de que tostemps entena, am e recort de Deu. E si era mortal, no faría sempiternalment ço perque sería creada. Donchs, segueixse que es immortal» (1). Altres analogíes podríem presentar encara, peró no 'ns podém detindre més.

La ánima humana es, segons lo filosoph catalá, «creada per Deu substancia espiritual, propia, vivificadora del seu cors, rational é immortal, é en be é en mal convertible,» y ara se obgecta á si mateix que tot açó pot dirse també de la ánima dels bruts. Los arguments que usa pera desferho, son los matexos que empleyá en Gomez Pereira en la seva *Antoniana Margarida*, pera atacar les doctrines escolástiques y assentar lo seu sistema del automisme dels bruts, afirmant que aquests se de-

(1) Loco citato.

termineŋ á obrar y á móures mitjançant certes qualitats trameses pels obgectes estrínsechs als órguens dels sentits, ó per los accidents que produhexen en la economía animal los fantasmes tancats en l' órgueŋ de la memoria. En Bernat Metge no tirá per aquest cantó, sinó que 's dexá convencer de les rahons de la psicología peripatética.

Lo automatisme dels bruts, es opinió tota original d' en Gomez Pereira: ni en la antiguitat grega, ni en la llatina s' hi troba la més insignificant petjada.

En lo segon llibre del *Somni* en Joan li esplica les causes de la sua mort soptada parlantli també del purgatori y fent algunes consideracions sobres la gracia y les contradiccions pera meréxerla, peró que res tenen de particular: son la doctrina católica, pura y neta, y esplicada *modo scholastico*.

En lo llibre terç, los dos qui acompanyen á en Joan, Orfeu y Tiresias, espliquen llur vida y fets al filosoph catalá, qui 'ls escolta embadalit, aytal com un nen sentint rondalles á la vora del foch. Es Mitología. Y 'l darrer parla de les bones y de les males condicions de la dona. Res té de nou.

Com ja ho havém dit, en Bernat Metge té un poema conegut ab lo nom de «Llibre de Fortuna e Prudencia». Es de un carácter més abstracte que pintoresch, més filosófich que poétich: fora de algún pas, totes les alegoríes son poch felices; peró com que no dexa de tenir una grossa importancia pera conexer los sentiments é idees de aquella época, no duptám en posarlo dins lo quadro del mohiment filosófich del segle que en est ordre historiám.

No intentá lo pensador barceloní fer una obra que encisás per son estil polit, per ses formes belles: ell mateix, al principi del llibre, confessa la seva ignorancia. Un home tan descregut com en Bernat no 's podía menys de considerar infeliç en aquest mon per bé que hi estás: á qui no creu en Deu, tot li fa nosa. Axís es que est llibre no es més que una amarga quexa dels mals que 'l cerquen y dels qui ell pensa morir; de la conducta del mon, de la manera de obrar de la fortuna; es quasi un renech contra la Providencia divina. Nascut en altres circunstancies, y ab lo geni d' en Byron, Leopardi ó Espronceda, com ell s' hauría trocejat lo cor pera mostrar al mon sa fetidés asquerosa.

Hi ha en aquest poema una discusió entre en Bernat y la Prudencia, bella, animada, filosófica, plena d' altíssims conceptes de moral cristiana, peró que per sa gran estensió de més de quatre cents versos, no podém pas ni sisquera resumir.

Uns altres versos té encara en Bernat Metge, que fan una mica pel nostre cas.

Cáustich sempre, suposa que per viure en aquest mon s' ha de fer tot lo contrari d' un home de be, y esposa lo seu pensament ab una for-

Fins aquí son paraules d' en Jaume Janer, molt entés en les obres d' en Lull de qui tragué quasi tota aquesta doctrina. Peró, vist ja lo que pensava aquest célebre adepte de la escola luliana, de la *Art* del seu

dibilium, quaedam sunt, quae prius creduntur et postea intelliguntur, sicut sunt Articuli Fidei qui sunt supra rationem. Et in libro *De Cognitione verae veritatis: Cum Christus Veritas et Vita dicat:* HAEC EST VITA AETERNA UT TE SOLUM VERUM DEUM COGNOSCANT, *constat profectò, naturam rationalem ad hoc solum factam, ut factorem suum intelligat, et intelligendo diligat, et diligendo in eo qui est aeterna Vita, aeternaliter vivat:* Divinitatis ergo Essentiam rationabiliter investigare, est ad Vitam festinare; hanc verò negligendo ignorare, est utique ad mortem properare; quia nimirum hic ab ea ignorabitur, deinde a beatâ vitâ sequestrabitur. Et etiam contradicunt Magistro Sententiarum in 2. distinctione 2, dicenti: *fecit Deus rationalem creaturam ut summum Bonum intelligeret, et intelligendo amaret, et amando possideret.* Et etiam contradicunt Richardo a Sancto Victore dicenti: *Ad ea quae sunt Fidei, non solum possunt haberi rationes probabiles, sed etiam necessariae, licet eas contingat nos latere.* Etiam in libro *de Trinitate*, cap. ᐳ, promittens *se non solùm fide, sed etiam rationibus necessariis Dei unitatem et Personarum Trinitatem fore ostensurum.* Etiam contradicunt Anselmo, (*Monologio, 13)* dicenti: *Duo opuscula fecil et ut certa ratione, non aucthoritate, quae ad Deum pertinent, manifestarem.*

Et etiam contradicunt B. Petro in Canonica sua dicenti: *Estote parati ad satisfactionem semper omni poscenti vos rationem de his quae in vobis sunt Fide et Spe.* Et etiam contradicunt Santo Doctori: in secunda seqûndae, quaestione 2, inquienti: *Quod homo non habens voluntatem credendi ea quae sunt Fidei,* nisi per rationem ad id inducatur, perdit meritum Fidei; sed homo voluntatem credendi habens ea quae sunt Fidei ex solâ divinâ aucthoritate non perdit meritum fidei licet habeat rationem demonstrativam ad demostrandum Deum esse trinum et unum; nam propter hoc non diminuitur meritum fidei; ideo sapiens majus meritum habet non recedendo a fide, propter rationes enim Philosophorum naturalium non perditur fides, nam tantum augetur fides, quantum voluntas est magis prompta amare Deum; cùm enim gratia non tollat naturam, sed perficiat, oportet ergo quod naturalis ratio subserviat fidei ad intelligendum, et veritatem ejus demonstrandum, sicut naturalis inclinatio voluntati obsequitur ad amandum: Philosophi autem sine fide, mediante ente naturali volebant per rationes naturales notitiam de Deo habere naturaliter (quod est impossibile), fideles enim mediante fide theologica conantur per rationes fidem probare, conservando meritum; nam omne praeceptum a Deo factum est bonum et sanctum, sed Deus praecepit Thomae, ut mitteret manum suam in latus ejus, et digitum in fixuram clavorum ad demonstrandum veram fidem, ergo fides est demonstrabilis, etc. Concluditur ergo quòd fides non perditur per rationes demonstrativas, scibiles medio naturali et objecto scibili, nec etiam per experimenta sensualia a Christo facta, etc.: ergo per rationes evidentes demonstrativas probatur fides, et evidentiùs demonstratur, ut fideles augmentum meriti augeant, et non credentes credant, ut fidem habeant, per quam vitam aeternam possideant; ad quam ostensionem et fidei argumentationem Principia Artis cum Regulis sunt necessaria, mediante objecto formali et medio demonstrativo ad formandum propositiones et rationes demonstrativas et necessarias; sine quibus defensio fidei et ostensio ejus ac augmentatio meriti ipsius fidei est impossibilis, aut valdè difficilis, ut in Commento supra Artem et in Metaphisica majori experti sumus.

(Ars Metaphisicalis: llibre segon, capítol quint, foli 112.)

Mestre y del us que se 'n podía fer en orde á la Teología, vejám ara lo que pensava sobres l' us que se 'n podía fer en orde á la Filosofía.

En lo llibre segón de la Física, cap. 19, fol. 42 y següents, parlant en Janer, ab arguments del seu Mestre, de com lo universal es un ens real, y del modo de contraures les potencies elementatives, vegetatives, sensitives, imaginatives, etc., s' espressa d' esta manera: «Ex qua quidem et tribus praedictis essentiis per insertionem, constitutionemque, non tamen per informationem, eficitur et constituitur unum naturae artificium, in quo et per quod et ratione cujus interiùs exteriùsque ipsa natura operatur in quacumque naturali operatione phisicè, nam omne quod est sub lunae globo, dicitur aut elementatum, aut vegetatum, aut sensatum, aut imaginatum vel rationatum, *ultra haec nihil est;* ut indagatum est habentibus Magisterium Alchimistarum, qui oculo corporali mirabilia vident naturae secreta in corruptione antiquarum specierum, novarumque generatione in alembico, immutationeque colorum.» Versió catalana: «De tot açó y d' aquelles tres essencies ja dites se 'n fa y se 'n constitueix l' artifici de la naturalesa per inserció y constitució, peró no per informació; y en aquell artifici, y per ell y en rahó d' ell, la naturalesa obra interior y esteriorment, en qualsevulla operació natural, peró d' un modo fisich, puix tot lo que hi ha en est mon ó son elements, ó vegetals, ó coses sensibles, ó imaginació, ó sers dotats de rahó, y fora d' açó no hi ha res; com se prova per los esperiments dels alquimistes en l' alambí, puix ells ab los ulls corporals veuen los admirables secrets de la naturalesa per medi de la corrupció de les antigues especies y de la generació de les noves.»

Açó es doctrina monista pura; sort que no podém duptar del catolicisme d' aquest luliá. Emperó, la veritat es que la concepció científica del *Ars Metaphisicalis* es grandiosa.

Uns quants foliums més avall parlant de la equació entre 'ls quatre elements va seguint en Janer, y cita 'l llibre *De quinta Essentia* y 'l de la *Astronomia* del beato Ramón: Axís es que, l' Artifici de la Naturalesa per molts filosophs naturalistes ha sigut conegut per lo nom de *Quinta Essencia* en rahó á aquelles quatre essencies y substancies del mon inferior, que ja havem dites, ja que los sers particulars en llur regrésseguexen igual gradació; perque de primer se corromp l' individuu accidental, que está tot plegat y junt y barrejat en lo quart element y en lo segón dels seus graus: en segón lloch, se corromp la especie accidental, y resta solament y en abstracte lo género natural en una gradació igual; perque de la *Quinta Essencia*, com ni tampoch de la materia prima ni del chaos natural, poden predicarse ni una calentor major ni una fredor més petita, ni una sequedat més gran ni un axut més petit, sinó que açó tant sols se pot dir dels sers compostos de la barreja dels elements. Y axí com per la corrupció té lloch l' ascens de individuu á especie, y de especie á género, axí també per la generació veyém lo descens del

génerò á especie, y de la especie á individuu y ser accidental mixte, com se prova per los esperiments dels Alquimistes, qui, imitant ab l' art á la naturalesa, muden l' individuu en especie, y la especie en génerò en lo alambí *per medi de l' angul de contrarietat y la seva definició* (terminología luliana), corrompent lo ser mixte y la seva especie fins á la materia chaos; y *per l' angul de concordancia y sa definició* obren les generacions, determinant llur génerò natural, especificant les especies y contrahent la especie al grau d' individuu: jat sia que, d' *aquest* arbre se 'n fa *un* arbre, y *l'* arbre se converteix en element, perduda *l' arboritat* per medi de la corrupció; y al revés també, per medi de la generació, dels elements se 'n fa or, y del or se 'n fa *aquest* or, perque corrompuda una especie totseguit ja te lloch la generació de l' altra (1).

Foll d' entusiasme l' Ivo Salzinger, al llegir aquestes paraules esclama: Cert, dignes son aquestes paraules d' esser grabades en marbre ó be en or, pera que, més duraderes que ells, espliquen sempre y eternament als contradictors de la sagrada Alquimia y de la verdadera Filosofía luliana, de quín modo los verdaders Filosophs saben traure aygua d' una pedra y oli d' un rocám; no hi ha més eficaç y més demostratiu que lo análisis y la síntesis natural; res que siga més convenient pera trobar y produhir los agents universals de la naturalesa podia mostrarnos lo nostre Autor incomparable en tots los llibres de la antigua sabiduría, que lo que ell ab paraules d'un sol de mitg jorn tant bellament va escriure: qui d' elles no s' enamora, ó está mancat de llum natural, ó no te la voluntat ben equilibrada (2).»

(1) Propterea tale ex amussim artificium naturale a multis Philosophis naturalibus *Quinta Essentia* nuncupatur respectu ad quatuor relatas hujus mundi inferioris essentias et substantias; quoniam ad aequalem gradationem regressum habent particularia; quia corrumpitur primò individuum accidentale, quod est simul totum et mixtum in quarto modo, et in secundo ejus gradu: secundò verò corrumpitur species accidentalis, et remanet tantùm abstractivè naturale genus in gradatione aequali et aequaliter gradatum; quia nec magis calidum, nec minus frigidum, nec magis humidum nec minus siccum de *Quinta Essentia*, nec de materia prima et chaos naturali praedicari valent, sed solùm de sphaeris et massis mixtorum elementorum; et sicut per corruptionem fit ascensus de individuo ad speciem, et de specie ad genus, sic per generationem fit descensus de genere ad speciem, et de specie ad individuum et mixtum accidentale, ut conspicuum est scientibus Magisterium Alchimistarum, qui per artem naturam imitantur, mutant individuum in speciem, et speciem in genus in alembico per angulum contrarietatis et definitionem ejus, corrumpendo mixtum et speciem ejus simpliciter usque ad chaos, et per angulum concordantiae et ejus definitionem faciunt generationem, ipsius genus naturale determinando, et in specie specificando, et speciem in gradu individuali contrahendo: quoniam sicut de *hoc* cupro fit cuprum, de cupro fit elementatum corruptâ cupreitate per corruptionem, et è converso, per generationem de elementato fit aurum, et de auro fit hoc aurum, quia corruptâ unâ specie quamprimùm alia generatur. (Foli 124.)

(2) Aurea sanè verba, quae scribantur in plumbi laminâ, vel celtè sculpantur in silice, ut silice duriores sacrae Alchimiae et verae Philosophiae lullianae

Dignes son realment d' esser considerades y admirades les paraules d' en Janer; emperó, aquesta doctrina ¿es del dexeble ó be del Mestre? Lo mateix autor del *Ars Metaphisicalis* nos resol la obgecció. «Lo Doctor iluminat—diu ell—y en Joan Peratallada ensenyen al parlar de la *Quinta Essencia*, que 'l cel es la quinta essencia respecte á les quatre essencies inferiors, ja que á la quinta essencia se li dona sempre aquest nom respecte á les altres quatre; puix aquelles coses que son reduhides á la quinta essencia *per regressum* sempre pugen cap á dalt, al cel, y no baxen pas cap á la terra; perque corrumputs los accidents de terra y aygua, en rahó dels accidents de foch y ayre, naturalment tendexen á anar enlayre á causa de llur poca densitat: en conseqüencia diu lo Beato Ramón, provantho racionalment *pe 'l triangul vert y per l' H. I. K*, (terminología luliana de la aplicació y procediments del *Ars Magna)*, que 'l cel (la materia d' ell) es la quinta essencia, com també es lo artifici de la naturalesa en rahó de que 'ls cossos mixtes sempre tendexen á pujar per la poca densitat que tenen. En totes les coses, donchs, que son mixtes hi ha aquesta quinta essencia, tant en les calentes, com en les fredes, tant en les humides com en les seques, feta, emperó, la escepció del vinagre, que no la té y per lo tant no 's pot estraure per medi del alambí: aquest es lo parer dels Doctors al parlar de la quinta essencia; del sers en individuu la trayém en lo alambí per medi d' un xich de foch fins que va á arribar á la primera materia *per lo* ángul de la concordancia y de la igualtat, etc.; d' aquesta manera l' art deu imitar á la naturalesa en quant ell pot, açó es, corrompent la especie del plom y engendrant artificialment la especie del or (1).»

osores instruant, quomodo veri Philosophi educant aquam de petra, et oleum de saxo durissimo; nil enim efficaciùs et magis demonstrativum analyseos et syntheseos naturalis, nil ad inveniendum et producendum agens universale convenientius potuisset hic incomparabilis Author ex omnibus libris antiquorum Sapientum eruere, quàm quod verbis luce meridianâ clarioribus expressit: unde quem haec non afficiunt, aut caret lumine intellectus, aut aequilibrio voluntatis. *(Ivo Salzinger:* en lo vol. I de la edició magna de les obres d' en Lull.)

(1) Doctor enim illuminatus Raymundus et Joannes Rupescissae in suis quintis essentiis asserunt, quòd coelum est quinta essentia respectu quatuor inferiorum essentiarum; quoniam quinta essentia semper respectu quatuor essentiarum dicitur; nam illa quae ad quintam essentiam reducuntur, per regressum semper ad coelum superius ascendunt, et non inferius ad terram descendunt; quia corruptis accidentibus terrae et aquae ratione accidentium ignis et aëris, sursum naturaliter ratione levitatis et subtilitatis tendunt: concludit ergo Beatus rationabiliter per triangulum viridem et H. I. K. quòd coelum est quinta essentia et naturae artificium similiter ratione regressus mixtorum ad superius: in omnibus siquidem rebus mixtis tàm calidis quàm frigidis, vel humidis aut siccis, invenitur quinta essentia, dempto aceto in quo non est quinta essentia, neque ab eo potest extrahi in alembico, ut est praedictorum Doctorum sententia in suis quintis essentiis; extrahitur autem a particularibus ipsa in alembico igne lento mediante

Fins aquí son paraules d' en Jaume Janer, les quals, juntament ab les de dalt, no solament manifesten lo secret més amagat de tots los secrets de la Filosofía luliana—com diría lo devotissim lulià Salzinger—açó es, la preparació del primer agent; de la primera clau pera obrir los arcans de la Filosofia y de la Anatomía natural (paraules de un lulià), sinó que també 'ns proven que l' Autor del *Ars Metaphisicalis*, de ningú més que del Beato Ramón y del seu dexeble en Joan de Peratallada, aprengué la doctrina física y natural.

Algú ha dit que en Janer s' equivocá alegant lo llibre de *Quinta Essencia* com á obra genuina de 'n Lull, puix alguns historiayres la creuen d' altri; nosaltres, emperó, 'ns atenèm al testimoni d' aquell lulià, versadíssim en la doctrina del seu Mestre com y també en la seva Bibliografía en rahó de esser abdós tant próxims, en vista de que 'ls enemichs no tenen cap d' estes garanties.

Peró dexém passar que 'l tal llibre no siga d' en Lull nos sobren encare arguments que traurém de la matexa doctrina d' en Lull y fins de les altres de les seves obres. Recomanám als nostres adversaris la lectura del llibre *Principia Philosophiae* y dels que tracten de la *Medicina* del filosoph mallorquí, y al primer cop d' ull ja veurán, si es que no son del tot cegos, que 'ls tals, més encara que teórichs, son ben práctichs, y ells los ensenyarán quasi quasi á estreure ab llurs propies mans, aquella quinta essencia de la que tant enemichs se mostran.

Lo doctíssim Salzinger afirma—*sancte enim et ingenue*—que ell havía aprés més sólida doctrina y verdadera Alquimia en los dos tractats dels *Principis de la Filosofia y de la Medicina*, que no pas en tots los llibres plegats dels Alquimistes anteriors, jatsia que 'ls d' en Lull proven totes les coses fins á la evidencia—*ad oculum demonstrentur*. A més, aquells dos llibres tenen una connexió tant estreta ab lo de *Quinta Essentia*, que á vista de la doctrina de l' un ja se 'n dedueix totseguit la doctrina del altre, y tant en la part teórica com en la práctica, aquells dos son com la esplicació y 'l comentari del altre. Y mentres los nostres adversaris no treguen sos arguments d' aquells llibres, nosaltres podrém afirmar que no 'ls entenen pas; y mentres no 'ls entenguen, clar está que 'ns impugnen vanament.

Lo *Commentum supra artem et Metaphisicam majorem*, que á més del *Ars Metaphisicalis* va escriure lo sabi monjo de Santes Creus, en Salzinger lo judica com á dignissim é immens tresor que enlloch pot es-

usque ad primam regrediendi materiam per angulum concordantiae et aequalitatis, etc.; sic ars debet imitari naturam, quantum potest, corrumpendo speciem plumbi, et generando artificialiter speciem auri.

(Loco citato.)

tar tant be com entre 'ls llibres y en mitg de la Biblioteca del filosoph mallorquí.

Aquell docte alemany portava l' intent de publicar, aprés de les obres d' en Lull, totes les dels seus dexebles de primera fila é inútil es dir que en Janer devía anar al davant de tots.

II. EN BERNAT METGE

Les obres filosófiques d' est pensador son la coneguda vulgarment ab lo nom de *Sompni d' en Bernat Metge*—que recorda 'l celebrat *Somnium Scipionis*—dividit en quatre llibres, ahont parla de la immortalitat de la ánima, de la soptada mort del rey en Joan y de coses infernals, y lo poema titolat *Llibre de Fortuna e Prudencia*. Té ademés ab lo nom de *Historia de les belles virtuts*, una traducció catalana de la *Historia de Valter y de la pacient Griselda*, escrita en llatí per lo famós Petrarca.

Es en Bernat Metge, ardit, valent, molt disputador; tot ho nega, peró no s' atura aquí, sinó que nega pera saber, pera que li proven. «Ço que veig crech, e del pus no cur» (1). Al presentar les obgeccions les mostra ab tota llur cruesa, les hi don tota la força que reyalment tenen, mes en la solució de vegades no se 'l veu ab tant de vigor y empenta. S' hi gosa, s' hi rabeja en presentar dificultats y més dificultats, peró davant de un argument de bona lley, desseguida acota 'l cap y fins es llástima que alguna volta ho faça un xich aviat. Es un esperit que cerca arreu la veritat y que no amaga 'ls entrebanchs que per lo camí hi troba.

Lo primer llibre del *Somni* tot parla de la immortalitat de la ánima; mes, al començarlo á llegir, un já hi troba una opinió originalíssima en aquells temps de la hegemonía escolástica: sembla que en Bernat Metge no posa distinció real entre les potencies de la ánima y la seva essencia. *Esperit ó ánima* —diu— *en lo cors humanal una matexa cosa son.* Y la paraula *esperit* la pren com á sinónima de la potencia ó facultat de espirar, puix diu que á la ánima se li donen noms diversos segons la diversitat de sos oficis, y que en quant espira se la anomena *esperit*. Aquí van sinó les seves paraules: «*Esperit o anima en lo cors humanal una matexa cosa son. Mas, segons la diversitat dels officis que la dita anima exerceix, es en moltes maneres nomenada. Car vivificant lo cors, es*

(1) Somni: llibre I, plana 8. Edició de 1891.

appellada anima; e volent, coratge; sabent, pensa; remembrant, memoria; justament judicant, raho; e spirant, spirit. Empero la sua essencia una sola es e simple» (1).

Los cartesians, los escocians, en Gerdil y altres qui tant s' esforcen en atacar la doctrina tomista, apoyantse principalmente en la simplicitat de la ánima, tenen donchs, en lo filosoph catalá un bon pare y defensor (2).

Y ans de passar més endavant havém de fer notar que en Bernat Metge, fins en les qüestions psicológiques dona molta importancia al sentit comú: no satisfet dels arguments que hi han en la escolástica pera provar la immortalitat de la ánima per esser á son juhí, no rahons necessaries, sinó persuasions mesclades ab fé y dihent palesament que pera provar les coses invisibles no existexen les dites rahons necessaries—en lo que exagerá un bon xich—afirma que en totes les coses deu creure 's *«ço que major part de la gent diu e creu. E majorment pus se acost molt a raho. Car en cascuna cosa l' atorgament de totes les gents virtut e força ha de ley de natura»* (3).

Y ab aquesta prova de sentit comú ja reposa 'l seu enteniment y ja no 'l punyen los duptes sobre la immortalitat de la ánima racional.

Esplicades les diverses opinions que sobre la ánima donaren los filosophs de la antiguitat, Nasica, Empedocles, Zenon, Aristoxenos, Xenocrates, Plató, Dicearcus, Galien, Aristótil y altres, desseguida se 'n vá á provar, que la ánima fou creada per Deu; y aprés d' açó, passa á una altra qüestió á la espiritualitat de la ánima.

«Totes coses corporals per tres linees son contingudes, ço es longitud, latitut e profunditat, les quals nos pot provar que sien en la anima; jatsia que, mentres es acompanyada al cors sia agreujada per lo carrech de aquell, les opinions de les coses ab curosa solicitut enten; les coses celestials, profundament pensa; les naturals, ab sobtil indagatio cerca; *e del seu creador, grans coses desitja saber.* E si era corporal, ab les sues cogitacions les coses espirituals no veuria» (4).

Feta escepció de les paraules sotrallades, aquesta manera de provar la espiritualitat de la ánima humana res té de particular: son los matetexos arguments de la escolástica. Mes alló de provarho per lo *desitj que te de saber grans coses del seu creador* nos ha recordat desseguida l'originalíssim, y, per altra part, molt bon argument que empleya en Sibiude provant que la ánima es intelectual, dihent que ho es, mes que per lo

(1) Somni: llibre I, plana 13 y 14.

(2) *Gerdil:* Institutiones Logicae, Metaphisicae, et Ethicae, Pneumatologia, exercitatione III, quaestione II.

(3) Llibre I, plana 23.

(4) Llibre I, plana 18.

desitg, *per dever que te de saber grans coses del seu creador* (1). La semblança de abdós pensaments la veu tothom.

Y assenta aprés que la ánima es substancia propia; y sense pretensions de pensar alt, com fan molts, los qui no pensan sinó ab molta fosquedat, en Bernat Metge passa á dirnos que *la ánima es vivificadora del seu cors;* peró en realitat fá alguna cosa més, nos prova lo que en les escoles ne diuen que la ánima es forma substancial del cos humá: la doctrina es tota escolástica, y en forma senzilla y popular.

Al parlar de la *rationabilitat de la ánima* res nos diu de particular: enteniment clar, precís, y ab una senzillesa y naturalitat que enamoren, es en açó també fill de la Escola, peró se 'l veu lliure de les aberracions que aleshores ella fecundava. Cert, tingué rahó un autor de casa al dir, si bé ab lo mal gust de ferho en francés, aquestes paraules: «Bernat paraît avoir été un homme entreprenant. A le juger par ses écrits, c' était un de ces esprits hardis et inquiets, comme il y en a eu toujours. Il aime á proposer des difficultés, pour avoir le plaisir de les resoudre» (2). Vejas sinó la manera de manifestar los seus duptes sobres la immortalitat de la ánima. «Immortal es encara mes la anima rational, e nom pens que hi duptes.»

—¡Cóm no duptar! diguí jo; en provarho sera la maestria. No m'apar que 'l esperit sía res aprés la mort; car moltes vegades he vist morir homens é bestias é ocells, é no veya que esperit ne altre cosa los isques del cors, per la qual jo pogues conexer que carn e esperit fossen dues coses distinctes e separables. Mas tostemps he cregut que ço que hom diu esperit o anima no fos als sino la sanch o la calor natural que es en lo cors, que per la discrepantia de les sues quatre humors mor, axi com fa lo foch per lo vent qui 'l gita de son loch, o quan es corromput lo subject en que es qui s' apaga; e d' aqui avant no 'l veu hom.—Y axi va continuant per l' istil: á fé que no 's pot donar més llivertat en la manera de parlar.

Li respón en Joan dihentli que «moltes coses creu hom que no pot veure».—«Ver es, li contesta; mes no 'ls tench per savis aquells que n' usen (3).»

Y en veritat: ja feya més de un sigle que la filosofía averroista, assentant que una cosa podía esser veritat en filosofía, peró falsa en teología, havía engendrat tal escepticisme fins en los pobles més católichs, com ho era 'l catalá, que ja no plavíen á ningú les rahons y proves teológiques, fins ni parlant dels misteris més escelsos com la Trinitat, la

(1) Theologia naturalis, tit. XXXIV—Venetiis, Apud Franciscum Ziletum. MDLXXX'. (Biblioteca de l' autor).

(2) Milá y Fontanals: Les noves rimades. La Codolada.—Publicat en 1876 per la *Société pour l' étude des Langues Romanes.*

(3) Llibre I, planes 21 y següents.

gracia, lo pecat original, y pera tot se demanaven los arguments filosófichs, les demostracions matemátiques, com en altres ocasions nos ho mostra lo mateix Bernat Metge, dihent sempre que ve á tom que *«no veu coses evidents perque ho dega creure.»*

La Escolástica en complert estat de decadencia y un xich aprés de descomposició, y promovent grans avalots dins los convents buscant diferencies entre *«vidi Papam»* y *«Papam vidi,»* no tenía ni armes ni coratge, y ab escándol ho presenciava la cristiandat y les lletres eclesiástiques ab pena immensa y ab no menos de vergonya. Peró Catalunya pot ben gloriejarse, que entre 'ls pochs ingenis que boy en totes les nacions, s' axecaren pera lluytar á favor de la veritat católica, dexada sens defensa per los fills indignes de Sant Thomás, pot presentar un triumvirat que en lloch té parió: Ramón Lull, Sibiude y Lluís Vives. Peró ¡coses del mon!, los qui més se preocupaven de pertenexer á la Escolástica y de pensar ab lo Sant Thomás, que de la defensa de la relligió, en lloch de agrahir á aquestos genis la valenta empenta que donaren al averroisme, y al seu net lo escepticisme, los motejaren ¿ de qué dirien? d' heretges.

En Bernat Metge, fill del segle en que vivía, era també boy escéptich, descregut; cansat de les tonteríes de la Escola, volía proves racionals de la relligió, peró com no era un geni, ni molt menys com los tres que havém dit moltes vegades, no passa d' esser un escolástich, *minimé insanus,* es veritat, peró escolástich al fí, si bé ab bastants pensaments originals que no havém de passar per alt. Lo tractat de la immortalitat de la ánima es tot escolástich; peró un argument havém d' esceptuar, originalíssim y molt conclohent, que 'ns torna á fer veure analogíes entre 'l pensament d'en Bernat Metge y 'l d'en Ramón Sibiude. Aquest digué: La ánima humana es creada á fí de que tot temps conega á Deu son creador, y si no era intelectual, no faría aççó perque sería creada. De consegüent la ánima humana es intelectual. Aquest argument es incontestable en tota bona filosofía. Donchs bé, en Bernat Metge s' esplica axí: «Mes encara, la ánima racional es creada á fí de que tostemps entena, am e recort de Deu. E si era mortal, no faría sempiternalment ço perque sería creada. Donchs, segueixse que es immortal» (1). Altres analogíes podríem presentar encara, peró no 'ns podém detindre més.

La ánima humana es, segons lo filosoph catalá, «creada per Deu substancia espiritual, propia, vivificadora del seu cors, rational é immortal, é en be é en mal convertible,» y ara se obgecta á si mateix que tot açó pot dirse també de la ánima dels bruts. Los arguments que usa pera desferho, son los matexos que empleyá en Gomez Pereira en la seva *Antoniana Margarida,* pera atacar les doctrines escolástiques y assentar lo seu sistema del automisme dels bruts, afirmant que aquests se de-

(1) Loco citato.

terminen á obrar y á móures mitjançant certes qualitats trameses pels obgectes estrínsechs als órguens dels sentits, ó per los accidents que produhexen en la economía animal los fantasmes tancats en l' órguen de la memoria. En Bernat Metge no tirá per aquest cantó, sinó que 's dexá convencer de les rahons de la psicología peripatética.

Lo automatisme dels bruts, es opinió tota original d' en Gomez Pereira: ni en la antiguitat grega, ni en la llatina s' hi troba la més insignificant petjada.

En lo segon llibre del *Somni* en Joan li esplica les causes de la sua mort soptada parlantli també del purgatori y fent algunes consideracions sobres la gracia y les contradiccions pera meréxerla, peró que res tenen de particular: son la doctrina católica, pura y neta, y esplicada *modo scholastico*.

En lo llibre terç, los dos qui acompanyen á en Joan, Orfeu y Tiresias, espliquen llur vida y fets al filosoph catalá, qui 'ls escolta embadalit, aytal com un nen sentint rondalles á la vora del foch. Es Mitología. Y 'l darrer parla de les bones y de les males condicions de la dona. Res té de nou.

Com ja ho havém dit, en Bernat Metge té un poema conegut ab lo nom de «Llibre de Fortuna e Prudencia». Es de un carácter més abstracte que pintoresch, més filosófich que poétich: fora de algún pas, totes les alegoríes son poch felices; peró com que no dexa de tenir una grossa importancia pera conexer los sentiments é idees de aquella época, no duptám en posarlo dins lo quadro del mohiment filosófich del segle que en est ordre historiám.

No intentá lo pensador barceloní fer una obra que encisás per son estil polit, per ses formes belles: ell mateix, al principi del llibre, confessa la seva ignorancia. Un home tan descregut com en Bernat no 's podía menys de considerar infeliç en aquest mon per bé que hi estás: á qui no creu en Deu, tot li fa nosa. Axís es que est llibre no es més que una amarga quexa dels mals que 'l cerquen y dels qui ell pensa morir; de la conducta del mon, de la manera de obrar de la fortuna; es quasi un renech contra la Providencia divina. Nascut en altres circunstancies, y ab lo geni d' en Byron, Leopardi ó Espronceda, com ell s' hauría trocejat lo cor pera mostrar al mon sa fetidés asquerosa.

Hi ha en aquest poema una discusió entre en Bernat y la Prudencia, bella, animada, filosófica, plena d' altíssims concèptes de moral cristiana, peró que per sa gran estensió de més de quatre cents versos, no podém pas ni sisquera resumir.

Uns altres versos té encara en Bernat Metge, que fan una mica pel nostre cas.

Cáustich sempre, suposa que per viure en aquest mon s' ha de fer tot lo contrari d' un home de be, y esposa lo seu pensament ab una for-

ma descarada de consells dolents, que ell no tem pas associar irónicament á les fórmules y maneres dels sermons morals:

Ja mes almoynes no faretz
    Qu' axous perdriets,
Nous conffessets si dir davetz
    Les veritats.
Ni en deju missa hoiats
    Ni begats poch.
Si volets haver gran loch
    Lagotejats!
Privadesa no hagats
    De dona casta,
Tal se vana qui no tasta
    De tal vianda,
Valor no porets haver granda
    Si no robats,
Consciencia non haiats
    Si volets viure.

Es impossible esser més indiferent, més desvergonyit; era fill dels temps que corrien, y més encare dels que anaven á venir.

III. FRA ANSELM TURMEDA

Entre 'ls dexebles d' en Ramon Llull, un n' hi ha molt poch conegut, peró de molt ingeni y fresca imaginació, qui va escriure un tractat de verdadera filosofía en formes noves y entretingudes. Y es Fra Anselm Turmeda, qui morí l' any 1419 á Túnis, apedregat per los moros á causa, segons diuen, de les seves predicacions.

Aquest tractat va esser escrit en catalá, y aprés se 'l traduhí en llengua castellana. Nosaltres no havém pogut trobar ni l' un ni l' altre, peró sí una versió francesa del setzen segle. Lo titol es:

«La Disputation de l' asne contra frère Anselme Turmeda sur la nature et noblesse des animaux, faite et ordonnée par le dit frère Anselme en la cité de Thunies, l' an 1417. Traduite de vulgaire Hespagnol en langue françoise. A Lyon, par Laurens Buyson, 1548.»

En aquet llibre fingeix l' autor que anant cert dia á un bosch pera descansar del brugit de les ciutats, va dormirse allí. Peró al cap de un rato començaren de venir moltes feres y altres animals bruts, aus é insectes, qui se aparellaren á fí de prestar lo jurament de obediencia á un

lleó, elegit de bellnou en rey de tots ells. Un dels vassalls vá dir á 'n aquest, que 'l frare Turmeda defensava la opinió de que 'ls homens aventatjaven als demés animals, tan per les escelencies del cos com per les de l' ánima. Lo Sobirá volgué saber com podía defensarse un aytal parer ab bones rahons, y axí maná cridar á Turmeda, donantli paraula d' honor de que podríen argüir lliurement sense temer les ires dels cavallers de la seva cort; y va senyalarli per adversari á un burro de molt mala fatxa, qui era 'l pitjor y lo més menysprehivol dels seus sotsmesos.

La disputa es molt ingeniosa. Si Fra Anselm proclama la escelencia dels sentits del home, l' ase prova que 'ls animals li duen ventatja, no solament en veure 'ls obgectes á les fosques, sinó també en l' oure 'ls rumors per llunyans y petits que síen. Si l' un pera demostrar que 'ls homens seguien per un recte judici, diu que castiguen als dolents y tothom observa lo manat, l' altre li respon ab lo que fan les abelles y formigues, que talment sembla que hi haja hú qui 'ls mane, essent totes subgectes, no als apetits de la gola y de la son, sinó á la lley del treball y al profit de les demés de llur especie. Si aquell alaba sa noblesa per lo bó y delicat de les viandes que usa pera la sustentació, aquest atribuheix á 'n elles les malalties á que 's veu subgecte, y 'ls crims esgarrifosos que hi han al mon per la febre d' or, los dolors, les tribulacions, batalles y empreses marítimes, ahont se fonen llastimosament tantes vides, mentres que moltissims animals mengen los fruyts que l' home ha fecondat ab la suor del seu front, tant en les salzeredes com en los jardins, y en altres llochs delitosos. Per últim, l' ase, pera vencer á Fra Turmeda, li recorda que 'ls papes, reys y prínceps y grans senyors, á qui no miren la gent sense por ni respecte, se veuen molestats y ferits per lo fibló dels insectes, de qual poder no 's lliuren sinó ab gran dificultat,

Nos sembla convenient, per lo rarissim que es lo llibre d' en Turmeda y per son gran esperit filosófich, posarne aquí alguns trocets que n' havém traduhit.

La disputa de Fra Anselm contra l' ase comença axí: «Senyor Ase, la primera prova y la primera rahó de que nosaltres los fills d'Adam tenim més noblesa y dignitat que vosaltres los animals, es que la nostra figura es agradosa y bella, perque nosaltres som ben fets y complerts de membres, y tots ells ben ordenats ab bones proporcions y 's corresponen les unes á les altres, ja que 'ls homens grans tenen les cames també grans y 'ls braços llarchs, y axí mateix tots los membres segons la grandaria del cos; y 'ls homens petits tenen les cames curtes y curts los braços, y tot proporcionat á llur estatura; y vosaltres los animals sou fets al contrari, perque en vosaltres no hi ha cap proporció de membres, y ara us ho vaig á demostrar distinctament.

De les proporcions dels animals.—Sia de primer lo elefant. L' elefant—segons veyém—té 'l cos molt gran, les orelles també grans y llar-

gues y 'ls ulls petits: lo camell, lo cos gran, llarch lo coll, les cames llargues y petites les orelles y la cua molt curta. La pell dels bous y 'ls toros es gran, les cues llargues, peró no tenen dents en les barres del davant. Los bèns tenen la pell molt bona, la cua també llarga, mes de barbes no 'n tenen pas. Los conills encara que sien petits tenen les orelles més grans que 'ls camells, y axís trobarém molts y molts animals sense la justa proporció dels membres, y per aquesta rahó se veu ben clarament que nosaltres, los fills d' Adam, som de més gran noblesa que vosaltres los animals.»

Y l' Ase li respón:

«Fra Anselm, Vos feu un gran pecat menyspreant als animals, y no sou tant ignorant que no sapiáu que qui menysprea alguna cosa ó parla mal d' ella, lo menyspreu ó 'l mal judici cau sobre l' amo ó l' autor de ella.»

L' Ase parla á Fra Anselm ab molt d' atreviment.

«Fra Anselm, encara que no sou digne de que us responga, no obstant, obehint lo manat per lo molt alt y poderós Príncep, lo Rey nostre senyor, cumpliré, acataré y observaré les seves ordres, com á bon vassall que som. Per lo tant, en nom de Deu, jo vinch ara á saber les rahons una á una que tingáu, y aprés us respondré segons Deu dirá.»

Aquestes paraules—diu lo nostre filosoph—me punyiren talment com cops de llances, veyentme menyspreat per una bestia tant baxa, com ho era aquell ase; mes, recordant que la Escriptura diu que qui sap sofrir may es vençut, vaig ofegar mon disgust y tristesa, y ficantme bé 'l barret, escoltí aquestos parlaments.

L' Ase diu al Frare: «Vos parláu mal del nostre Creador, y açó naix del feble enteniment que teníu, y per lo tant, no entenéu la qüestió. Sapiáu que Deu, nostre Senyor, ha creat molt bé y sabiament á tots los animals que havéu dit. Y d' açó n' es testimoni Moisés en lo *Génesis* dihent que Deu vegé que quant havía fet, tot era bó. Y en contra de lo que vos dieu, Deu va fer grans les orelles del elefant pera espantar á les mosques y allunyarles dels seus ulls, axí com de la boca, que sempre tenen oberta á causa dels grans uyals que li surten, los qui son fets pera sa defensa; y á lo que vos diheu, que deurien tenir los ulls grossos segons la proporció del cos, havéu de saber que encara que us semblen petits, sa virtut visiva es tan perfeta y soptil, que, si 's troba adalt de una montanya, hi veu fins á cent llegües de distancia. ¿Vos sembla, donchs, si tanta potencia no es proporcionada al seu cos? Contra açó no hi ha res que dir. Per altra part, be sabeu que tots los animals del mon qui tenen los ulls grossos, la vista, al revés, la tenen feble, y los qui 'ls tenen petits, la tenen molt viva y soptil.»

De la proporció del camell.—«Al camell, perque té les cames llargues y deu viure de les herbes, lo Deu Totpoderós l' ha criat ab un coll ben llarch á fí de que puga abaxar sa boca fins á terra y rascarse ab les

dents fins les últimes parts del cos. De semblant manera Deu ha criat los membres dels animals segons les llurs necessitats. Per lo tant, yo us dich que no enteneu la qüestió y que les vostres falses rahons á ningú farán creure que sia verdader lo vostre parer. Y ara, si teniu alguna cosa que dir, digáula, que jo la contestaré.»

Fra Anselm diu al Ase:

«Senyor Ase, jo tinch una altra rahó pera dir que som de noblesa més gran y dignitat que vosaltres, y es que Deu nos ha donat los cinch sentits corporals, que son: ohir, veure, odorar, gustar y palpar; y si be los teniu vosaltres, no emperó tant perfets com los nostres, perque ab estos hi tením la memoria, per la qual nos recordám de les coses venideres, de les absents y de les passades, mentres que vosaltres sols sabeu lo present, y per esta rahó nosaltres som més dignes y nobles.»

L' Ase respón y diu:

«Fra Anselm, sentint la fama de vostra ciencia y sabiesa, que corre per tota aquesta terra, encara que no us conexia ni us havía sentit parlar, vos tenía en gran concepte; mes ara, veyent lo contrari, no us tinch ni us considero pera res. ¡Home de Deu! ¡miréu be lo que dihéu! Un noy de cinch anys no diría aquestes paraules, sinó que tindría vergonya solament de pensarles. Peró ja que axís havéu perdut la memoria, jo us respondré, jo us faré veure (si sou capaç d' entendrem) com lo Deu Totpoderós nos ha donat á nosaltres, als animals, tots los cinch sentits del cos més sencers, més perfets, que no pas á vosaltres, y que de memoria també 'n tením més. Obríu, donchs, les orelles y escoltau les meves paraules.»

Del primer sentit corporal.—«Lo primer sentit corporal es l' ohir: Recordau, Fra Anselm, que moltes vegades algú dels fills d' Adam, caminant sobre un animal, sia cavall ó mula se veu obligat á baxar, especialment al istiu, y baxa pera refrescarse y reposar sota d' algún arbre, tenint lo cavall ó mula per la brida; y si per lo camí ve algún home á peu, la bestia sent los seus passos, y conexent que 'l seu amo no 'ls ou pas, vol ferli á saber, y axís estira les regnes y axeca les orelles, atalayant vers lo lloch per ahont ve l' altre. Aquestos actes fan axecar al home y li fan mirar al lloch ahont li diu lo cavall ó mula, y veu al qui ve que ja está á la distancia de un tir de fletxa. Altres vegades sent la dita bestia que ve un llop ó un goç, y de algún modo avisa al amo fins que coneix que ja ho ha vist ú ohit. Consideréu, per lo tant, Fra Anselm, quí té les orelles més fines, si 'l cavall ó mula qui sent á tanta distancia venir un home á peu, ó 'l fill d' Adam que fins que li passen pel costat no sent los passos. Cent altres proves tinch encara, mes per no allargar massa lo parlament, passém desseguida á les demés rahons vostres.»

Del segón sentit corporal del animals, que es lo veure.—Lo segón sentit corporal dels animals es lo veure. ¿Quín home hi ha avuy dia la

mon, Fra Anselm, de una vista tant perfeta y clara que veja les coses petites á una llegua de distancia? La águila y 'l voltor, á més de cinquanta llegües d' altura en los ayres, veüen á un conill ó á una perdiu, ó à qualsevulga altre animal viu ó mort aquí en la terra.

Y la perfecció de la vista dels animals se veu clarament, Fra Anselm, per lo que succeheix en les grans tenebres, ahont los fills d' Adam res hi poden veure sense llum. Los nobles lleons y molts altres animals generalment, y fins los gats, los goços y les rates hi veuen mellor y més clarament que no pas los fills d' Adam en plé mitg dia.»

L' Ase parla aprés, de la vista perfeta de la burra de Balaam.

Fra Anselm termena lo seu llibre regonexent la escelencia del home per la immortalitat de la ánima.

Com se veu, la obra d' en Turmeda está plena de originalitat, de vida, de soptileses y de pura filosofía. Es una obra molt ingeniosa y feta al gust de la gent mitg-eval. La imitá més tart Nicolaso Macchiavelli en son poema en tercetos *Dello Asino d' oro*, traçat baix un plan enterament semblant. Lo capitol VIII, sobretot, está inspirat en la «*Disputa d' en Turmeda*» (1).

Perdut lo poeta per lo bosch que volta la estada hont se retirá Circe al véures abandonada de Júpiter fou sorprés per la Ninfa, á qual cárrech estava 'l pasturar als antichs amants de la Deesa convertits en feres y besties de tota mena per lo maligne influx de sa mirada. Gracies al favor y aussili d' aquesta Ninfa, que 'l mantingué amagat y li prodigá tota lley de socors, pogué evitar l' incorrer ell mateix en semblant desgracia y fins recórrer de nit lo palau de la Deesa y conversar ab un porch qui, com los altres animals allí reunits, havia en altre temps format part de la raça humana. Li preguntá llavors lo poeta si desitjava recobrar sa primitiva naturalesa y sortir d' aquell estat miserable, á lo que l' animal respongué, rabejantse en son fastigós bassal de fanch, proclamant les ventatges y prerrogatives ab que la naturalesa ha favorescut á les besties sobre 'ls homens, y reproduhint, *mutatis mutandis*, los matexos conceptes que havia vertit en Turmeda en son *Libre del Ase*, ab la gran diferencia, peró, de que mentres aquest acaba sa *Disputa* fent regonexer al ase la major escelencia del home per la immortalitat de la seva ánima, termena 'l famós italiá son poema ab aquestes desconsolares frases:

Vostr' è l' ambizion, lussuria, e 'l pianto
E l' avarizia, che genera scabbia
Nel viver vostro, che stimate tanto.

(1) Opere inedite in prosa e in verso di Niccolo Machiavelli..... ricavate da Codici a penna delle Biblioteche Laurenziana, Magliabechiana, etc. Parte seconda. Tomo primo.—Amsterdam 1763. (Plana primera y seguents.)

Nessun altro animal si trova, ch' abbia
Più fragil vita, e di viver più voglia,
Più confuso timore, o maggior rabbia.

Non dá l' un porco all' altro porco doglia,
L' un cervo all' altro; solamente l' uomo
L' altr' uomo ammazza, crocifigge e spoglia.

Pensa or, come tu vuoi ch' io retorni uomo,
Sendo di tutte le miserie privo,
Ch' io sopportava, mentre che fui uomo.

E se alcuno infra gli uomin ti par divo,
Felice e lieto, non gli creder molto;
Che 'n questo fango più felice vivo,
Dove senza pensier mi bagno e volto.

D' alguna fama degué obtindre aquesta obreta d' en Turmeda, quan, quasi cent anys desprès d' escrita, meresqué encara les honors de la estampa, y, lo que es més encara, lo de ser vertida á dos idiomes estranys: lo castellá y lo francés. De la edició original, feta á Barcelona l' any 1509, no se 'n coneix avuy cap exemplar, peró consta positivament haver existit, y en lo Registre de la Biblioteca Colombina de Sevilla 's troba descrita d' aquesta manera: «Libro en catalán, es Disputa del ase contra Frare Enselm Turmeda sobre la natura et nobleza dels animals, ordenat per lo dit Enselm. Prólogo: I. «En nom de Deu.» Opus I. «Non volent estar ociós.» II. «Segons son posades.» Habet sua cap. epith. Impr. Barcelona, año 1509. Maji. - Costó en Lérida 29 maravedís año de 1512, por Junio. Est. in 4.º» (1).

No més fácilment que 'l llibre original pot trobarse la traducció castellana, que tampoch ningú ha pogut veure fins ara, peró qual títol figura sempre continuat en tots los índex espurgatoris. Molt escassa es també la versió francesa, de la que nosaltres n' havém vist un exemplar, y 'l Sr. Adolfo de Castro, en lo volúm 65 de la *Biblioteca de Autores Españoles* de Rivadeneyra, diu haverne tingut en son poder un altre exemplar ab la següent portada: *La disputation de l' asne contra frere Anselme Turmeda sur la nature et noblesse des animaux, faite et ordonnée par le dit frere Anselme en la cité de Thuniez, l' an 1417, etc. Traduicte du vulgaire Hespagnol en langue françoyse. A Lyon, par Laurens Buyson, 1548.*

Lo Sr. Torres Amat diu que en la *Biographie instructive* de Debure aparexen *La dispute d' un asne contre frere Anselme Turmeda.* Lyon, 1544, in 16.º, y també una altra obreta, que deu ser impugnació

(1) Catálech de la Biblioteca de Salvá, Valencia, 1872: vol. 2, pl. 245.

de la d' en Turmeda, titolada *La revanche et contre dispute de frere Anselme Turmeda contre les betes par Mathurin Maurice. Paris, 1554 in 16.°*.

La diversitat de dates y les lleugeres variants del títol que 's noten entre la traducció francesa y la que figura en la *Biographie instructive*, poden suscitar lo dupte de si son dues obres distintes ó simplement dues edicions diferentes de la matexa obra, encara que l' haverhi tants pochs anys de la una á la altra y l' haver sigut les dues impreses en la matexa ciutat, induhexen á creure, ab molt fonament, que potser no hi haja en tot axó sinó una equivocació per part d' en Dubure. Lo Sr. Menéndez Pelayo cita ademés una reimpressió del text de Laurens Buyson feta á París lo 1554.

Mes á pesar de tant estraordinaries consideracions com meresqué aquest llibre d' en Turmeda, apareix continuat en l' index dels prohibits publicat per lo Arquebisbe de Toledo é Inquisidor General, imprés á Madrit l' any 1538, y fou sempre inclós en tots los index espurgatoris del Sant Ofici, «sens dupte, diu lo Sr. Castro, per alguns passatges molt llicenciosos que conté al parlar dels set pecats capitals, aplicantlos als religiosos del seu segle.» Defecte es aquest en que feya incorrer al bon Turmeda son zel exagerat y mal entés per la religió, y sa deria inconsiderada d' enaltir la regla que professava, permetentse de vegades ocuparse dels mals religiosos donant massa axamples á sa vena satírica, com succeheix, per exemple, en les següents máximes de son *Llibre de bons ensenyaments:*

Alló, que ohirás, dir farás
y lo que ells fan esquivarás,
de aquells ho dich que han lo cap ras
y la gran barba.

Diners alegran los infants
y los frares carmelitans
y fan cantar los capellans
á les grans festes.

IV. LA ESCOLA LULIANA

Del segle passat que venía ja ensenyantse de un modo oficial lo Lulisme, puix tenía cátedres á Randa y á Miramar, de Mallorca, á Valencia, á Montpeller y fins á París. «*In Cathalonia*—diu una carta del Rey en Pere IV, de 1377—*sunt plures clerici, et etiam religiosi, qui in dic-*

to opere (La Ars Magna) *libenter student, cum plurima in eo addiscant utilia valde.*»

Los Reys del Casal d' Aragó se declararen palesament protectors de la doctrina luliana; als 10 de Octubre de 1369 en Pere terç doná un notable privilegi á la *Ars Magna* d' en Ramon Llull y als qui la ensenyaven á Valencia; un altre ne va concedir en Joan I en lo monestir de Sant Çugat en lo mes de Setembre (dia 21) del any 1392; y en Martí, dit l' Humá, feu lo mateix á Çaragoça, als 25 de Novembre de 1399.

Y arribám al quinzen segle.

Lo rey Alfons, als 15 de Janer de 1425, doná plenes facultats al catalá Anton Sedacer y á en Joan Lanceri, homens de molta fama y doctrina, pera ensenyar les obres d' en Lull per tot allá hon volguessen dels regnes de la Corona d' Aragó; y un altre privilegi doná al mestre Joan Llobet, benemérit del lulisme, als 26 de Janer l' any 1449, que per la seva importancia copiám en les *Notes*. (A).

En virtut d' est document los jurats de Palma fundaren lo *Estudi* (aprés *Universitat* luliana) *de Mallorca*, del qual fou lo mestre més renomenat aquest barceloní Joan Llobet, qui hi ensenyá les doctrines del Doctor iluminat fins al any 1460 en que morí. Defensava també contra los tomistas lo misteri de la Immaculada Concepció de la Verge María, com ho diuen les paraules que hi há en lo seu sepulcre:

Terrea Joannis tenet hic lapis ossa Lubeti
Arte mira Lullii nodosa enigmata solvit.
Hac eadem monstrante polo Christumque Deumque
Atque docens liberam conceptam crimine matrem
Luit ad extremum solvens quodcumque tributum.
Quem nos o Superi et nil jam coelestibus ullis
Debent cui scimus tuam jam sancta precamur
O Pater Omnipotens cum sanctis vivat. Amen (1).

Es autor d' un tractat de *Logica* y d' un altre de *Metafisica;* de dos llibres *De jure et regimine* y de moltes *Epistoles*, que 's vegé obligat á escriure en defensa de son mestre en Ramon Lull. Ab tristesa havém de dir que en lloch havém trobat aquestes obres ab tot y la nostra diligencia, y per lo tant no 'n podém fer lo més petit judici.

Lo que li ha donat fama universal han sigut los seus *Comentaris* al *Art* del Beato Ramon. Segueix en tot y per tot la doctrina del Mestre y diu que la *Ars Generalis Doctoris Illuminati Raymundi sit Donum divinum per Spiritum Sanctum datum Raymundo in fine saeculorum supra modum humanum, etc.; quia Ars dicitur ab artando et arcendo, quia naturaliter per principia naturalia, et artificialiter per regulas*

(1) Documents inédits del Arxiu de la Corona d' Aragó, volum XXVIII, plana 239.

artat et arcet et constringit intellectum humanum cum figuris et naturae arbore ad recuperandum intelligendi modum verum et rectum sine errore et opinione, quem ante peccatum habuere; post quam per naturam talis modus recuperari non valet ratione maculae originalis, ad minus per Artem et Artificium Artis recuperetur; quia Deus sic vult fieri, sicut Paulus testatur, per cognitionem veritátis Deus vult omnes homines salvos fieri, si volunt veritatem per Artem scire; nam Ars ab ares, quod est virtus, dicitur, disponendo Artistas ad virtutes morales primò, et ad Cardinales secundò, et ad Theologales tertiò potentias rationales.»

Fins aquí son paraules d' en Llobet en lo Comp. subj. 4, ahon s' esplica la rahó del carácter de iluminada que té la doctrina d' en Lull; les paraules darreres no deuen pas oblidarles los dexebles d'en Lull qui s'esforcen inútilment en assolir la Veritat suprema, sense haverse empleat may en lo exercici de les virtuts.

Ademés, en Llobet senyala la universalitat, ó millor dit, la necessitat de la *Ars Magna* ab estes paraules: «*Humanus intellectus*—diu—*priùs debet addiscere Artem Generalem Illuminati Doctoris Raymundi, quàm scientias particulares, sicut priùs theoricam, quàm practicam; alioquin aratrum ante boves contra naturam poneretur:* en la Art Notatoria o Introductoria.»

Y lo molt que en Llobet estava versat en la Filosofía secreta ó Alquímica d' en Lull ho veurá qui examine bé y detingudament les obres del professor barceloní y les compare ab los *Llibres filosophichs* d' en Ramon Lull. (Vejas lo subj. 7 en lo Compendi).

Diu lo docte alemany Salzinger: «*Hoc ipsum innuit allegata superius Naturae arbor, quad quid sit, nemo novit, nisi admissus sit, ad hortum et ad fontem Lullianum, hortum conclusum, et fontem signatum.*»

Li vá succehir en la cátedra luliana en Gabriel Desclapés, canonge de la Seu de Barcelona, doctor en Teologia y eminentíssim lulià, y conseller del Rey en Joan II.

Per lo pare Feijóo y 'l canonge Pasqual, sabém que vá escriure algunes obres en sentit luliá, per suposat, peró ningú 'ns ha sabut dir los títols sisquera.

Aprés de aquest vingué 'l famós Pere Daguí, fill de Montblanch.

Escrigué la *Janua Artis:*

«*Incipit liber qui vocatur Janua Artis Magistri Raymundi Lull editus á Domino Petro Degui villae Montis Albi presbitero. Barchinone, impressus per Petrum Posa. Anno MCCCCLXXXVIII.*»

Y á més, aquests dos altres opúscols:

«*Incipit opus divinum... videlicet metaphisicam, phisicam, logicam, etc... distinctionem, editum per magistrum Petrum Degui pres-*

byterum et cathalanum villae Montis Albi, sequentem veritatem artis magistri Raymundi Lullii, 1489.»

L' altre era:

«Incipit tractatus formalitatum brevis editus à magistro Petro Degui in artem magistri Raymundi Lull.»

Y acaba axís:

«Ad Dei laudem, per reverendum fratrem Jacobum Gener magistri Degui discipulum correctum, et per Petrum Posa impressum Barchinone.» (*Mendez:* Tipografia Española).

Una altra obra té encara, y s' anomena:

«Metaphisica magistri Petri Dagui» (1).

Y fineix de aquesta manera:

«Absolutum opus de formalitatibus cum quibusdam preambulis introductivis ipsarum, vulgò nominatum Metaphisica: impressum Hispali, opera et diligentia Stanislai Poloni, impensis vero Domini Johannis Montiserrati in Artibus Magistri. Die XXII mensis Junii anno Domini 1500.»

Aquesta obra la compongué en Randa l' any 1485, y á Jaen n' escrigué una altra en 1500, rotolada *De Differentiis* (2).

En la lluyta que ja desde 'l segle anterior venien sostenint lulians y tomistes en Pere Daguí va tenirhi una part principalíssima: res, lo acusaren d' heterodoxo, cosa que acostumaven á fer molt los dexebles de Sant Thomás. Varis teólechs, principalment de Castella, espantadiços com ells sols, que á cada frase luliana hi creyen veure una heretgía, dirigiren al Papa una censura contra varies proposicions dels llibres del professor mallorquí: y eren aquestes:

«La distinció es *plurificable* segons los modos dels *conceptes*, puix un es lo concepte de rahó y un altre lo de la naturalesa de la cosa; lo un es formal; l' altre reyal; l' un subgectiu, lo altre obgectiu.»

«La bondat es un *número*, y la magnitut *un altre:* per lo tant se distingexen essencialment. Una *formalitat* no 's pot distingir en número, sense que 's distingesca també en essencia.»

«Tot lo que distingeix essencialment, distingeix reyalment; y tot lo que distingeix reyalment, distingeix formalment, ab propietat ó ab impropietat.»

La segona y la tercera proposició no fan gayre de bon escoltar, perque si s' aplicassen als atributs de Deu, implicarien *distinció* d' essencies.

Lo filosoph catalá se 'n aná á Roma acompanyat de molts dexebles seus, los qui ab orgull se anomenaven *Deguins;* allí vá esplicar lo sentit de les seves paraules, y obtingué una aprovació sotscrita per sis teólechs

(1) Diosdado Caballero: De prima typographiae hispanae aetate specimen.

(2) La havém trobada en lo *Repertorium* d' en Hain.

de la Cort del Papa Sixt IV: «*et talis est sententia dicti magistri Petri, quam nos uniformiter laudamus, Antonius Episcopus Fanensis, Noianus Episcopus Xephalensis, Ferdinandus Cordobensis Subdiaconus Domini nostri, Joannes abbas S. Bernardi Valentini, Jacobus, Conil, Guillielmus Bodonit.*» Aquestes paraules les trobá en Nicolás Anton (Bibliotheca Vetus) en forma de nota al darrera de un exemplar de les obres de aquest filosoph.

En Deguí ocupava la cátedra desde l' any 1481. Passat bastant de temps, se 'n aná á Jaen pera desempenyar lo mateix cárrech, y aprés, y també ab lo mateix fí, á Sevilla, ahont tingué moltes relacions ab un altre gran luliá; lo monjo del Cister Fra Jaume Janer y morí en 1500 essent capellá dels reys católichs en Ferrán y na Isabel.

En lo estudi de Mallorca ocupá la vacant d' en Pere Deguí, en Bartomeu Caldentey, doctor de molta fama; y l' any 1502 succehí á aquest en Joan Cabaspre, de noble llinatge, y més renomenat encara, per sa gran ciencia luliana, y qual elecció fou confirmada per en Ferrán als 21 de Febrer del any 1503.

En lo *Introductorium admodum breve et succintum ad omnes scientias*, conegut també en lo nom de *Janua Artis Illuminati Doctoris Magistri Raymundi Lulli* (estampat á Colonia l' any 1516), y s' hi troben aquestes paraules al començament: *In nomine Iesu, in quo omne genu coelestium, terrestrium et infernorum flectatur.*

Lo fí y obgecte d' aquesta obra, petita en volúm, peró de grandíssima importancía, y feta *ad mentem* —com diuen ara— del Beato Ramon, es lo estudi de les criatures anant de lo sensual á lo intelectual, qual método, seguit sempre ab molta escrupulositat pel sabi sacerdot de Montblanch, es lo de tots los verdaders lulians.

La rahó de la seva obra la esplica ja en lo començament. *Quia a deviatione finis oportet etiam, modum habendi se ad finem deviari* (y l' origen d' aquesta desviació diu ell que es lo pecat dels primers pares, que maculá no solament á la ánima, sinó també al enteniment, puix aquest está dintre d' un cos també maculat) *ideo* (afegeix) *quod primò erat scibile ei, post scibile factum est; propter quod ordine e converso procedendum est in operatione ipsius intellectus, à compositis videlicet ad simplicia, et à simplicibus ad divina.*

Aquesta obra imita lo llibre *De ascensu et descensu Intellectus* del Doctor iluminat, y també les Regles del Comentari sobre l' *Ars Demonstrativa:* sembla que té molt del llibre *Chaos* y del de la *Quinta Essencia*, y del de les Qüestions *supra Artem Demonstrativam et Inventivam*, y alguna cosa del titolat *De Gradibus et Principiis Medicinae*. Tracta d' investigar qué es axó de la *materia prima*, pero no aquella metafísica dels Aristotélichs, sinó la física dels alquimistes lulians, de que també 'n parlá llargament lo altre lulista fervorosissim, lo francés Qarineta.

En Deguí, parlant de la mútua informació dels quatre elements simples, diu: «*quae elementa simplicia ut forma et ut materia cujuslibet aliis, et ut causa formalis et causa materialis totius mutuâ informatione mediante constituunt et in esse ponunt unum esse communi determinatione nominatum, quod elementum commune dicitur in quo aequè tam secundum substantias, quàm secundum accidentia ingrediuntur, ita, quòd ex substantiis substantia resultat, et ex accidentibus determinatio quaedam aequali gradatione aequaliter resultat; quod resultatum et ex his constitutum et proportionatum aequaliter materia prima omnium generablium et corruptibilium dicitur.*»

D' aquest element comú, ó materia prima, també 'n parla en Ramón Lull en la *Lectura supra Artem Inventivam*, y en la *Tabula Generalis*, dist. 3, part 2, y en les qüestions de *Elemento communi*, en quals llochs revela moltíssims secrets d' aquesta materia prima, si havém de creure 'l testimoni del Ivo Salzinger.

En lo capítol que comença *Insuper Deus*, manifestant de quín modo d' esta materia prima y de les quatre formes universals per medi dels agents de la naturalesa *resultet unum artificium naturae*—y son les seves paraules—*in quo et per quod producuntur et in esse veniunt omnia particularia elementata absoluta et subunita*, ensenya l' orde syntétich *à materia prima quae est elementatum de quatuor elementis constitutum et determinatione accidentali aequali gradatione aequaliter gradatum.*

Y diu l' erudit Salzinger al parlar d' açó:

«*Certè tale animal (talis materia prima) in porticu stagyritae haberetur pro hircocervo vel vulpansere; et cùm secundum Doctrinam Raymundi infrà adducendam sit crudum, et per consequens coquendùm, nesciret culina Aristotelis, an magis congrueret assum, an elixum.*

Y prou d' en Pere Deguí.

Era tanta la popularitat del Lulisme, que fins les dames se declararen ses protectores. Hi ha memoria de la fundació de una cátedra á Barcelona, l' any 1478, per Dona Beatríu de Pinós. Aquesta senyora als 23 de Setembre de aquell mateix any, feu també donació á la Universitat de Mallorca de uns rédits sobre unes propietats seves del Principat, y de algunes censals que tenía en la Illa, perque s' ensenyás la ciencia d' en Ramón Lull; esta donació fou insinuada ab autoritat y decret del Rey en Joan II, y va esser aceptada á nom de la Universitat per en Marino de Passa, eremita veneciá, llicenciat en arts y medicina. Na Beatríu era tant devota del Sant Martre, que aná á Mallorca á visitar los santuaris de Randa y Miramar, va quedarse allí, ahon va morir y jau en la catedral dins un sepulcre que li feu la ciutat agrahida.

En lo llibre «Varones ilustres de Mallorca» hi llegím «Codicilus de Dona Agnés Pax, muller del Honorífich Nicolau Quint, ciutadá, á 10 de

Mars de 1485, ahont diu: Feci donationem scholis Reverendi Magistri Raymundi Lull, et Domino Deo nostro pro ipsis scholis etc. Consigno... 100 lib. cens. quas ego recipio etc.

En la Universitat de Lleyda, fundada en 1300, una de les primeres d' Europa, s' hi dava també 'l Lulisme; y lo mateix en l' Estudi General de Barcelona, fundat en 1314, en la Cátedra del Capítol de Girona, regentada bastant de temps en aquest segle per lo Dr. Carreras, del convent de Fra Menors, y en varies altres, instituhides, ja per los Capítols Catedrals, com per los Convents, que tant abundaven en nostra terra.

Y no 's creguen los nostres llegidors que les doctrines lulianes arrelassen tan solament á Mallorca y á Catalunya, no: per tota la Corona d' Aragó hi havía 'l mateix entussiasme. Ja tením dit que desde 'l catorzen segle teníen cátedra á Valencia, y la celebritat alcançada allí en lo següent per n' Alfons de Proaza de tothom es coneguda. Peró la veritat es que fins la ratlla del Ebre y les montanyes del Pyrineu saltaren aquelles doctrines. Ja en aquest segle á la Universitat de Alcalá va portárleshi lo magnifich cavaller Nicolau de Pax; y á Jaen y á Sevilla, á Salamanca y á Montpeller, á París y en altres llochs, s' hi donava la ensenyança contenguda en les obres d' en Ramón Lull. Peró 'l Lulisme tingué tants d' enemichs com may potser ha tingut doctrina alguna. No 'ns toca á nosaltres fer tota la historia de aquestes lluytes, sinó solament veure lo que passá en lo quinzen segle: assistirém al triomf definitíu de les doctrines lulianes.

L' Ordre dels Predicadors, porta-veu de les doctrines de Sant Thomás, se declará ja desde un principi en acérrima enemiga dels partidaris d' en Ramón Lull, fins á tal punt, que en cada «Estudi» de la Ordre hi havía cátedra, quasi especial, pera atacarlos, y les obres publicades ab aytal fé formaríen verdaderament una biblioteca anti-luliana. Lo enemich que 'ls feu més mal va esser Fra Nicolau Aymerich, inquisidor general en los regnes de Aragó; y lo fet més de importancia, fou la publicació de una Butlla del Papa Gregori XI, ahon se condemnaven moltíssimes proposicions de les obres del Martre mallorquí.

Peró, ja prou conegut lo exaltat dominicá, tothom desseguida va tenir aquesta Butlla per falsa, afirmant palesament que era obra tan sols de aquell home; y pera averiguarho del tot, lo cardenal Alemany, llegat del Papa en la Corona d' Aragó, l' any 1419 va nombrar en comissió pera 'l dit exámen á en Bernat, bisbe de Castelló, y posá en les mans de aquest, entre altres coses, un procés en que un estudiant de Lleyda, n' Antoni Riera, havía defensada la causa dels lulians l'any 1395 davant lo cardenal Lleonart, jutge y comissari nombrat pera açó per lo Sant Pare.

En resúm, havía passat que, á instancies d' en Riera, fou citat personalment l' inquisidor Aymerich; y 'l Cardenal maná que 's buscassen los registres, y en lloch va trobarshi la Butlla que 'l Dominicá deya es-

ser despatxada per lo papa en Gregori XI, en l' any sisé del seu pontificat. Y deya ensemps n' Antoni Riera que 'ls errors que l' Aymerich suposava á en Ramón Lull, no 's trobaven pas en los llibres de aquest, sinó que d' estes proposicions, unes eren sobreposades, y les altres se les citava ab poca fidelitat; y en testimoni de açó presentá á son favor una declaració feta noresmenys que per Fra Bernat Armengol, provincial dels dominicans, havent tingut lloch, de primer, una junta de teólechs als 19 de Maig de 1386.

Tot ho examiná lo Bisbe de Castelló, y trobant que les censures contra 'l Lulisme, ab motiu de la dita Butlla del Papa Gregori XI, eren acusacions imposades, doná la sentencia definitiva als 24 de Març de 1419, y declará que lo dit document pontifici era subreptíu y fals, y torná la doctrina luliana á son primer honor. (En les *Notes* hi trobarán aquesta importantíssima sentencia.) (B.)

NOTES

NOTA A. — PLANA 249

(INÉDIT)

(Arxiu de la Corona d' Aragó, Reg. 1932, foli 45.)

. . . . vobis dicto Joannis Lobet, et a vobis substituendis concedimus et elargimur licentiam et liberam auctoritatem et plenariam facultatem, dictas praefati egregii Doctoris artes et scientias legendi magistraliter in omnibus civitatibus, terris et locis universae ditionis nostrae, in eisdem faciendi scholas propter lecturam dictarum scientiarum, nec per officiales, consiliarios, juratos et probos homines, aut alios illius civitatis, loci et terrae, ubi scholas conscribere decreveritis vobis et substituendis à vobis super his impedimentum vel obstaculum aliquod fieri debeat, neque possit; quinimò vos et substitutos vestros benevolè tractent, cum auditoribus vestris et ipsorum, in et super constructione scholarum, et lectura dictarum artium et scientiarum, quieta, pacifica, et tranquilla, vobis et eis faveant et assistant aussiliis, praesidiis et favoribus opportunis, ubi et quoties fuerint requisiti. Illustrissimis atque quibuscumque locum tenentibus generalibus nostris, hoc nostrum declaramus intentum, mandamus scienter et expressè, sub irae et indignationis nostrae incursu, et quomodo fortius dici potest, universis et singulis officialibus et subditis nostris, ad quos praesentes pervenerint et spec-

Mars de 1485, ahont diu: Feci donationem scholis Reverendi Magistri Raymundi Lull, et Domino Deo nostro pro ipsis scholis etc. Consigno... 100 lib. cens. quas ego recipio etc.

En la Universitat de Lleyda, fundada en 1300, una de les primeres d' Europa, s' hi dava també 'l Lulisme; y lo mateix en l' Estudi General de Barcelona, fundat en 1314, en la Cátedra del Capítol de Girona, regentada bastant de temps en aquest segle per lo Dr. Carreras, del convent de Fra Menors, y en varies altres, instituhides, ja per los Capítols Catedrals, com per los Convents, que tant abundaven en nostra terra.

Y no 's creguen los nostres llegidors que les doctrines lulianes arrelassen tan solament á Mallorca y á Catalunya, no: per tota la Corona d' Aragó hi havía 'l mateix entussiasme. Ja tením dit que desde 'l catorzen segle teníen cátedra á Valencia, y la celebritat alcançada allí en lo següent per n' Alfons de Proaza de tothom es coneguda. Peró la veritat es que fins la ratlla del Ebre y les montanyes del Pyrineu saltaren aquelles doctrines. Ja en aquest segle á la Universitat de Alcalá va portárleshi lo magnifich cavaller Nicolau de Pax; y á Jaen y á Sevilla, á Salamanca y á Montpeller, á París y en altres llochs, s' hi donava la ensenyança contenguda en les obres d' en Ramón Lull. Peró 'l Lulisme tingué tants d' enemichs com may potser ha tingut doctrina alguna. No 'ns toca á nosaltres fer tota la historia de aquestes lluytes, sinó solament veure lo que passá en lo quinzen segle: assistirém al triomf definitíu de les doctrines lulianes.

L' Ordre dels Predicadors, porta-veu de les doctrines de Sant Thomás, se declará ja desde un principi en acérrima enemiga dels partidaris d' en Ramón Lull, fins á tal punt, que en cada «Estudi» de la Ordre hi havía cátedra, quasi especial, pera atacarlos, y les obres publicades ab aytal fé formaríen verdaderament una biblioteca anti-luliana. Lo enemich que 'ls feu més mal va esser Fra Nicolau Aymerich, inquisidor general en los regnes de Aragó; y lo fet més de importancia, fou la publicació de una Butlla del Papa Gregori XI, ahon se condemnaven moltíssimes proposicions de les obres del Martre mallorquí.

Peró, ja prou conegut lo exaltat dominicá, tothom desseguida va tenir aquesta Butlla per falsa, afirmant palesament que era obra tan sols de aquell home; y pera averiguarho del tot, lo cardenal Alemany, llegat del Papa en la Corona d' Aragó, l' any 1419 va nombrar en comissió pera 'l dit exámen á en Bernat, bisbe de Castelló, y posá en les mans de aquest, entre altres coses, un procés en que un estudiant de Lleyda, n' Antoni Riera, havía defensada la causa dels lulians l'any 1395 davant lo cardenal Lleonart, jutge y comissari nombrat pera açó per lo Sant Pare.

En resúm, havía passat que, á instancies d' en Riera, fou citat personalment l' inquisidor Aymerich; y 'l Cardenal maná que 's buscassen los registres, y en lloch va trobarshi la Butlla que 'l Dominicá deya es-

ser despatxada per lo papa en Gregori XI, en l' any sisé del seu pontificat. Y deya ensemps n' Antoni Riera que 'ls errors que l' Aymerich suposava á en Ramón Lull, no 's trobaven pas en los llibres de aquest, sinó que d' estes proposicions, unes eren sobreposades, y les altres se les citava ab poca fidelitat; y en testimoni de açó presentá á son favor una declaració feta noresmenys que per Fra Bernat Armengol, provincial dels dominicans, havent tingut lloch, de primer, una junta de teólechs als 19 de Maig de 1386.

Tot ho examiná lo Bisbe de Castelló, y trobant que les censures contra 'l Lulisme, ab motiu de la dita Butlla del Papa Gregori XI, eren acusacions imposades, doná la sentencia definitiva als 24 de Març de 1419, y declará que lo dit document pontifici era subreptiu y fals, y torná la doctrina luliana á son primer hŏnor. (En les *Notes* hi trobarán aquesta importantíssima sentencia.) (B.)

NOTES

NOTA A. — PLANA 249

(INÉDIT)

(Arxiu de la Corona d' Aragó, Reg. 1932, foli 45.)

. . . . vobis dicto Joannis Lobet, et a vobis substituendis concedimus et elargimur licentiam et liberam auctoritatem et plenariam facultatem, dictas praefati egregii Doctoris artes et scientias legendi magistraliter in omnibus civitatibus, terris et locis universae ditionis nostrae, in eisdem faciendi scholas propter lecturam dictarum scientiarum, nec per officiales, consiliarios, juratos et probos homines, aut alios illius civitatis, loci et terrae, ubi scholas conscribere decreveritis vobis et substituendis à vobis super his impedimentum vel obstaculum aliquod fieri debeat, neque possit; quinimò vos et substitutos vestros benevolè tractent, cum auditoribus vestris et ipsorum, in et super constructione scholarum, et lectura dictarum artium et scientiarum, quieta, pacifica, et tranquilla, vobis et eis faveant et assistant aussiliis, praesidiis et favoribus opportunis, ubi et quoties fuerint requisiti. Illustrissimis atque quibuscumque locum tenentibus generalibus nostris, hoc nostrum declaramus intentum, mandamus scienter et expressè, sub irae et indignationis nostrae incursu, et quomodo fortius dici potest, universis et singulis officialibus et subditis nostris, ad quos praesentes pervenerint et spec-

tent, et signanter officialibus consiliariis, juratis, probis hominibus et aliis praedictis, quatenus licentiam et facultatem nostram hujusmodi vobis dicto Joanni Lobet teneant efficaciter et observent, tenerique et observari faciant inviolabiliter per quoscumque. Nec vos, aut substitutos vestros super lectione dictarum artium, vel constructione scholarum molestent et impediant, vel perturbent, assistant, quin potius, ut praefertur, si gratiam nostram charam habent, iramque et indignationem, poenamque nostro reservatam arbitrio, cupiunt evitare. Sonet ergo vox vestra et vestrorum substituendorum per doctrinam in auditorum auribus, nec metu detractorum quorumlibet conticescat; sed dicta arte et scientia in lumine exponi continuentur: et ut liberius, facilius et tutius, vos dictus Joannes Lobet, et substituendi a vobis, circa praedicta vacare possitis, et ne metus cujuspiam, vos aut eos a dictarum artium lectione retrahat, vel impediat vos et dictos substituendos á vobis vetrisque et eorum auditoribus, tenore praesentis sub nostra protectione, comanda et guidatico speciali ponimus et constituimus. Ita quod quicumque ab inde, ausu temerario, contra personas aut bona vestrum cujuslibet quicquid attentare praesumpserit, se in poenas contraruptores protectoris Regii appositas, noverint incursurum, damno et injuria illarum penitus et plenariè restitutis. In quorum testimonium praesentem fieri jussimus, nostro sigillo secreto in dorso munitum: datum Castro Novo Neapolis, die vicessima sexta januarii, anno a nativitate Domini 1449.

Rex Alphonsus.—Vt. P. Conservator Generalis.

NOTA B—PLANA 255

(Jaume Custurer: Disertacions históriques, pl. 406.—Palma, 1700.)

SENTENCIA Á FAVOR DEL LULISME

.....Pro tanto nos Bernardus episcopus et comissarius praedictus, auctoritate apostolica nobis in hac parte concessa, dicimus, volumus, et discernimus, et pronuntiamus quod quicquid inveniatur quomodocumque et qualitercumque emanatum, mandatum comminatum, processum factum occasione, auctoritate, seu ratione dictae subreptitiae ac obreptitiae bullae; et de falsitate evidenti nimis suspectae, teneatur pro vano, casso, irrito, et nullo, et pro infecto, seu non facto ab omnibus reputetur; sicut et nos et potestaté nobis attributa propter haec, quae ex nostro officio nobili utimur, et uti volumus, praedictis attentis, cassamus, irritamus, annullamus, seu ad nihilum reducimus: reducentes etiam auctoritate apostolica ipsum Doctorem Raymundum Lull, et omnia dicta, scripta et opera suaa, et omnia alia ratione praedicta quomodocumque et qua-

litercumque et per quemcumque, et contra quoscumque et quoram quibuscumque processa, et adictata, ad statum pristinum et primaevum, ac si in contrarium, eorum nil unquam fuisset dictum, scriptum, vel aliàs quomodolibet emanatum. Reservantes et submittentes correctionem, determinationem, vel auctorizàtionem doctrinae dicti Doctoris, Sedi Apostolicae cujus est de talibus cognoscere et ordinare; sicut ipsemet Doctor, ut verus Catholicus, expressè submittit. In quorum omnium et singulorum fidem, et testimonium praemissorum, praesentes nostras litteras, seu praesens publicum instrumentum per notarium publicum infrascriptum fieri et publicari mandavimus, nostrique sigilli appensione munivi. Datum et actum Barcinone, sub anno Nativitatis Domini millessimo quadringentessimo nono: die vero vicessima quarta mensis Martii: praesentibus honorabilibus viris dominis Antonio Zeno decretorum doctore canonico Papien. Arnaldo de Torrentis consiliario hoc anno civitatis Barcinon. Bernardo de Marimundo majore dierum; et Francisco Servent licenciato in legibus, civibus dictae civitatis Barcinonae, protestibus ad praemissa vocatis, rogatis specialiter, et assumptis a me Gabriele Canyelles notario infrascripto. Visa per me Episcopum praefatum. Sig✠num mei Gabrielis Canyelles, auctoritate regia notarii publici Barcinon.

CAPITOL PRIMER

LO NOM VERDADER DEL FILOSOPH

> *Sibiude* que es el nom més antich y més auténtich, me sembla á la vegada lo més *nostrat,* puix viu encara. A Girona hi ha actualment lo llinatge *Sibiuda*, y algún altre consemblant con *Sibiula*. En el provençal antich y modern no hi veig paraules similars.
> *(D. Marian Aguiló en carta al Autor).*

La primera dificultat ab que 'ns trobám al parlar del autor del *Llibre de les Criatures* es la de saber son *verdader nom.*

Un códex d'aquesta obra, existent á la Biblioteca de Tolosa, escrit en 1437, un any aprés que son autor la hagués acabada y est se 'n anás á mellor vida, lo anomena *Sibiude.*

D' aquest mateix *Llibre de les Criatures* n' hi han tres códices en la Biblioteca Nacional de París, senyalats ab los números 3,133, 3,134 y 3,135. Lo primer, escrit segons totes les apariencies en la primera meytat del quinzen segle, diu *Sabieude;* lo segon, escrit per lo prevére Joan Bassiez l' any 1455, á Paris, porta *Sebeide* y 'l terç, escrit en 1469, *Sabieude*.

En Trithemi l' any 1492 li diu *Sebeide*.

L' editor Martín Flach, de Strasbourg, en 1501, *De Sabunde*: en Possevin suprimeix la partícula.

Dues edicions de la *Viola de la Anima*, la una de Colonia 1501, la altra de Milá 1517, y en Teófil Raynaud porten *Sebundius*.

L' editor lionés de la matexa *Viola* en 1550, *Sabundanus*.

Un altre editor lionés y en Grotius, *Sebundus*.

En Joan Martí en 1550, en Montaigne, lo Scaliger y en Bayle li diuen *Sebon, Sebond, de Seboude, Sebonde*.

En Conrat Gesner y en Fosias, en 1574, *Sebeide*.

En Casimir Oudin (en la nostra edició de 1722) *Sebundus*.

En Jaume Thomasius, en les seves *Praefationes disputationum in academia Lipsiensi* (Lpzg. 1681, praefatio 77) lo anomena *De Sabunde*.

En Joan Amós Comeni, també *De Sabunde*.

En Merik Casaubon (1), *de Sabauda*.

En Laboudierie, en 1819, *de Sebonde*.

Y altres, quals noms no hi ha cap necessitat de saber, lo batejaren ab *Sebunda, Sebunde, Sabeydem, Saint-Sebeide*, etc., etc.

Al primer colp d' ull se veu que tot açó no son més que variants d' un nom primitiu; ¿peró quin es aquest?

En Krugius, aprés d' estudiar ab amor la qüestió y apoyantse en la autoritat de la edició de Amsterdam, diu que lo nom verdader del nostre filosoph es *de Sabunde*.

En Kleiber, referintse als tres códices de la Biblioteca Nacional de Paris, que porten *Sabieude*, *Sebeide* y *Sabiende* té aquestes variants per d' un sol y mateix nom. La *a* de la primera fácilment pot mudarse en *e*; y la penúltima sílaba de *Sebeide* no es més que una forma atenuada de la sílaba *bieu*. La tercera forma *Sabiende* la considera error del copista.

Les edicions llatines quasi totes diuen *de Sabunde*, restant lo nom acomodat, segons costum de aleshores, á la llengua de Ciceró.

Lo batejaren ab lo nom de *Sabunde* — continúa dihent en Kleiber — donantli lo de sa patria, situada á Espanya; allí, afegeix, hi ha diversos llochs nomenats *Sabade, Sabaidó, Sabaudo, Sabante,* peró cap té'l nom de *Sabunde*.

Los francesos cambiaren la sílaba *bun* en *bon* y de *Sabunde* ne feren *Sebonde*.

(1) Merik Casaubon: Of credulity and incredulity.—London, 1670, pl. 16.

Finalment, lo docte alemany es de parer que 'l *verdader nom espanyol* del nostre filosoph es *Sabieude*, y que posat en bon francés es *Seboude* ó *Sebon*, perque diu, *Sabieude* es dels més antichs, y en Montaigne acomodá est mot á les lleys de la llengua francesa y escrigué *Seboude*.

Les demés denominacions, *Sebeyde, Sabeydem, Sabundus, Sebundius, Sebundus, Sabundauus* les té com á variants depravadés de aquella primera.

Resumint, estableix los següents punts respecte á la varietat d' estos noms observant l' orde cronológich:

1.—Aquell antiquíssim códex de París, senyalat ab lo número 3,133, diu *Sabieude;* la forma *Sabiende* del senyalat ab lo de 3,135 fou equivocació del copista.

Peró aquí en Keibler nos sembla que vá un xich errat: per antich que siga lo códex 3,133, que realment ho es, no 'n será tant com lo existent en la Biblioteca de Tolosa, escrit un any aprés d' haver sigut acabada la obra per lo filosoph barceloní, açó es en 1437, y aquest códex no diu *Sabieude*, sinó *Sibiude*. Si 'l més antich es lo verdader—com vol suposarlo lo crítich alemany—lo verdader nom es *Sibiude*.

2.—Lo mot *Sabieude*, ohintlo, llegintlo y escrivintlo facilment pogué esser cambiat en la forma *Sebeide*, que diu lo códex senyalat ab lo número 3,134 escrit en l' any 1455.

3.—La matexa forma usá en Trithemi en 1494.

4.—La forma de *Sabunde* acomodada á la llengua llatina, se troba en totes les edicions de la Teología Natural, de les quals la primera es la sortida á Daventer en 1480, segons lo testimoni d' en Ebert (1).

5.—La matexa forma acomodada á la llengua francesa es de *Sebonde*, y més breu *Sebon*, que 's troba en totes les versions franceses de la Teologia, y en les obres d' en Montaigne, d' en Bayle y altres.

6.—La edició més vella dels Diálechs que corren ab lo nom d' en Ramon, es la que sortí á Lyó l' any 1550, y diu aquesta inscripció: *Raimundi Sabundani dialogi;* y en la edició de esta matexa obra feta en la matexa ciutat en 1568, s' hi troba: *Raemundi Sebundii dialogi.*

En Kleiber torna ara á equivocarse: la edició més antiga dels Diálechs no es pas la de Lyó de 1550: nosaltres ne conexém dues de més velles: la de Colonia de 1501, en 4.art y la de Milá de 1517. Aquesta darrera, de la qual ne possehim un exemplar, diu en sa portada: Viola animae per modum dialogi inter *Raymundum Sebundium.....*

De totes estes consideracions ne dedueix l' escriptor alemany que 'l *primer y 'l verdader nom* del autor del *Llibre de les Criatures* es *Ramon Sabieude*. A nosaltres no 'ns sembla pas de molt valor lo seu testimoni.

(1) *Ebert*, Allgemeines bibliographisches Lexicon.—Lpzg. 1829.

artat et arcet et constringit intellectum humanum cum figuris et naturae arbore ad recuperandum intelligendi modum verum et rectum sine errore et opinione, quem ante peccatum habuere; post quam per naturam talis modus recuperari non valet ratione maculae originalis, ad minus per Artem et Artificium Artis recuperetur; quia Deus sic vult fieri, sicut Paulus testatur, per cognitionem veritátis Deus vult omnes homines salvos fieri, si volunt veritatem per Artem scire; nam Ars ab ares, quod est virtus, dicitur, disponendo Artistas ad virtutes morales primò, et ad Cardinales secundò, et ad Theologales tertiò potentias rationales.»

Fins aquí son paraules d' en Llobet en lo Comp. subj. 4, ahon s' es plica la rahó del carácter de iluminada que té la doctrina d' en Lull; les paraules darreres no deuen pas oblidarles los dexebles d'en Lull qui s'esforcen inútilment en assolir la Veritat suprema, sense haverse empleat may en lo exercici de les virtuts.

Ademés, en Llobet senyala la universalitat, ó millor dit, la necessitat de la *Ars Magna* ab estes paraules: «*Humanus intellectus*—diu—*priùs debet addiscere Artem Generalem Illuminati Doctoris Raymundi, quàm scientias particulares, sicut priùs theoricam, quàm practicam; alioquin aratrum ante boves contra naturam poneretur:* en la Art Notatoria o Introductoria.»

Y lo molt que en Llobet estava versat en la Filosofía secreta ó Alquímica d' en Lull ho veurá qui examine bé y detingudament les obres del professor barceloní y les compare ab los *Llibres filosophichs* d' en Ramon Lull. (Vejas lo subj. 7 en lo Compendi).

Diu lo docte alemany Salzinger: «*Hoc ipsum innuit allegata superiùs Naturae arbor, quad quid sit, nemo novit, nisi admissus sit ad hortum et ad fontem Lullianum, hortum conclusum, et fontem signatum.*»

Li vá succehir en la cátedra luliana en Gabriel Desclapés, canonge de la Seu de Barcelona, doctor en Teología y eminentíssim luliá, y conseller del Rey en Joan II.

Per lo pare Feijóo y 'l canonge Pasqual, sabém que vá escriure algunes obres en sentit luliá, per suposat, peró ningú 'ns ha sabut dir los títols sisquera.

Aprés de aquest vingué 'l famós Pere Daguí, fill de Montblanch.

Escrigué la *Janua Artis:*

«*Incipit liber qui vocatur Janua Artis Magistri Raymundi Lull editus á Domino Petro Degui villae Montis Albi presbitero. Barchinone, impressus per Petrum Posa. Anno MCCCCLXXXVIII.*»

Y á més, aquests dos altres opúscols:

«*Incipit opus divinum... videlicet metaphisicam, phisicam, logicam, etc... distinctionem, editum per magistrum Petrum Degui pres-*

byterum et cathalanum villae Montis Albi, sequentem veritatem artis magistri Raymundi Lullii, 1489.»

L' altre era:

«*Incipit tractatus formalitatum brevis editus à magistro Petro Degui in artem magistri Raymundi Lull.*»

Y acaba axis:

«*Ad Dei laudem, per reverendum fratrem Jacobum Gener magistri Degui discipulum correctum, et per Petrum Posa impressum Barchinone.*» (*Mendez:* Tipografía Española).

Una altra obra té encara, y s' anomena:

«*Metaphisica magistri Petri Dagui*» (1).

Y fineix de aquesta manera:

«*Absolutum opus de formalitatibus cum quibusdam preambulis introductivis ipsarum, vulgö nominatum Metaphisica: impressum Hispali, opera et diligentia Stanislai Poloni, impensis vero Domini Johannis Montiserrati in Artibus Magistri. Die XXII mensis Junii anno Domini 1500.*»

Aquesta obra la compongué en Randa l' any 1485, y á Jaen n' escrigué una altra en 1500, rotolada *De Differentiis* (2).

En la lluyta que ja desde 'l segle anterior venien sostenint lulians y tomistes en Pere Daguí va tenirhi una part principalíssima: res, lo acusaren d' heterodoxo, cosa que acostumaven á fer molt los dexebles de Sant Thomás. Varis teólechs, principalment de Castella, espantadiços com ells sols, que á cada frase luliana hi creyen veure una heretgía, dirigiren al Papa una censura contra varies proposicions dels llibres del professor mallorquí: y eren aquestes:

«La distinció es *plurificable* segons los modos dels *conceptes*, puix un es lo concepte de rahó y un altre lo de la naturalesa de la cosa; lo un es formal; l' altre reyal; l' un subgectiu, lo altre obgectiu.»

«La bondat es un *número*, y la magnitut *un altre:* per lo tant se distingexen essencialment. Una *formalitat* no 's pot distingir en número, sense que 's distingesca també en essencia.»

«Tot lo que distingeix essencialment, distingeix reyalment; y tot lo que distíngeix reyalment, distingeix formalment, ab propietat ó ab impropietat.»

La segona y la tercera proposició no fan gayre de bon escoltar, perque si s' aplicassen als atributs de Deu, implicarien *distinció* d' essencies.

Lo filosoph catalá se 'n aná á Roma acompanyat de molts dexebles seus, los qui ab orgull se anomenaven *Deguins;* allí vá esplicar lo sentit de les seves paraules, y obtingué una aprovació sotscrita per sis teólechs

(1) Diosdado Caballero: De prima typographiae hispanae aetate specimen.
(2) La havém trobada en lo *Repertorium* d' en Hain.

de la Cort del Papa Sixt IV: «*et talis est sententia dicti magistri Petri, quam nos uniformiter laudamus, Antonius Episcopus Fanensis, Noianus Episcopus Xephalensis, Ferdinandus Cordobensis Subdiaconus Domini nostri, Joannes abbas S. Bernardi Valentini, Jacobus, Conil, Guillielmus Bodonit.*» Aquestes paraules les trobá en Nicolás Anton (Bibliotheca Vetus) en forma de nota al darrera de un exemplar de les obres de aquest filosoph.

En Deguí ocupava la cátedra desde l' any 1481. Passat bastant de temps, se 'n aná á Jaen pera desempenyar lo mateix cárrech, y aprés, y també ab lo mateix fí, á Sevilla, ahont tingué moltes relacions ab un altre gran luliá; lo monjo del Cister Fra Jaume Janer y morí en 1500 essent capellá dels reys católichs en Ferrán y na Isabel.

En lo estudi de Mallorca ocupá la vacant d' en Pere Deguí, en Bartomeu Caldentey, doctor de molta fama; y l' any 1502 succehí á aquest en Joan Cabaspre, de noble llinatge, y més renomenat encara, per sa gran ciencia luliana, y qual elecció fou confirmada per en Ferrán als 21 de Febrer del any 1503.

En lo *Introductorium admodum breve et succintum ad omnes scientias*, conegut també en lo nom de *Janua Artis Illuminati Doctoris Magistri Raymundi Lulli* (estampat á Colonia l' any 1516), y s' hi troben aquestes paraules al començament: *In nomine Iesu, in quo omne genu coelestium, terrestrium et infernorum flectatur.*

Lo fí y obgecte d' aquesta obra, petita en volúm, peró de grandíssima importancia, y feta *ad mentem* —com diuen ara— del Beato Ramon, es lo estudi de les criatures anant de lo sensual á lo intelectual, qual método, seguit sempre ab molta escrupulositat pel sabi sacerdot de Montblanch, es lo de tots los verdaders lulians.

La rahó de la seva obra la esplica ja en lo començament. *Quia a deviatione finis oportet etiam, modum habendi se ad finem deviari* (y l' origen d' aquesta desviació diu ell que es lo pecat dels primers pares, que maculá no solament á la ánima, sinó també al enteniment, puix aquest está dintre d' un cos també maculat) *ideo* (afegeix) *quod primò erat scibile ei, post scibile factum est; propter quod ordine e converso procedendum est in operatione ipsius intellectus, à compositis videlicet ad simplicia, et à simplicibus ad divina.*

Aquesta obra imita lo llibre *De ascensu et descensu Intellectus* del Doctor iluminat; y també les Regles del Comentari sobre l' *Ars Demonstrativa:* sembla que té molt del llibre *Chaos* y del de la *Quinta Essencia*, y del de les Qüestions *supra Artem Demonstrativam et Inventivam*, y alguna cosa del titolat *De Gradibus et Principiis Medicinae*. Tracta d' investigar qué es axó de la *materia prima*, pero no aquella metafísica dels Aristotélichs, sinó la física dels alquimistes lulians, de que també 'n parlá llargament lo altre lulista fervorosíssim, lo francés Qarineta.

En Deguí, parlant de la mútua informació dels quatre elements simples, diu: «*quae dementa simplicia ut forma et ut materia cujuslibet aliis, et ut causa formalis et causa materialis totius mutuâ informatione mediante constituunt et in esse ponunt unum esse communi determinatione nominatum, quod elementum commune dicitur in quo aequè tam secundum substantias, quàm secundum accidentia ingrediuntur, ita, quòd ex substantiis substantia resultat, et ex accidentibus determinatio quaedam aequali gradatione aequaliter resultat; quod resultatum et ex his constitutum et proportionatum aequaliter materia prima omnium generablium et corruptibilium dicitur.*»

D' aquest element comú, ó materia prima, també 'n parla en Ramón Lull en la *Lectura supra Artem Inventivam,* y en la *Tabula Generalis,* dist. 3, part 2, y en les qüestions de *Elemento communi,* en quals llochs revela moltíssims secrets d' aquesta matéria prima, si havém de creure 'l testimoni del Ivo Salzinger.

En lo capítol que comença *Insuper Deus,* manifestant de quín modo d' esta materia prima y de les quatre formes universals per medi dels agents de la naturalesa *resultet unum artificium naturae*—y son les seves paraules—*in quo et per quod producuntur et in esse veniunt omnia particularia elementata absoluta et subunita,* ensenya l' orde syntétich *à materia prima quae est elementatum de quatuor elementis constitutum et determinatione accidentali aequali gradatione aequaliter gradatum.*

Y diu l' erudit Salzinger al parlar d' açó:

«*Certè tale animal (talis materia prima) in porticu stagyritae haberetur pro hircocervo vel vulpansere; et cùm secundum Doctrinam Raymundi infrà adducendam sit crudum, et per consequens coquendùm, nesciret culina Aristotelis, an magis congrueret assum, an elixum.*

Y prou d' en Pere Deguí.

Era tanta la popularitat del Lulisme, que fins les dames se declararen ses protectores. Hi ha memoria de la fundació de una cátedra á Barcelona, l' any 1478, per Dona Beatríu de Pinós. Aquesta senyora als 23 de Setembre de aquell mateix any, feu també donació á la Universitat de Mallorca de uns rédits sobre unes propietats seves del Principat, y de alguns censals que tenía en la Illa, perque s' ensenyás la ciencia d' en Ramón Lull; esta donació fou insinuada ab autoritat y decret del Rey en Joan II, y va esser aceptada á nom de la Universitat per en Marino de Passa, eremita veneciá, llicenciat en arts y medicina. Na Beatríu era tant devota del Sant Martre, que aná á Mallorca á visitar los santuaris de Randa y Miramar, va quedarse allí, ahon va morir y jau en la catedral dins un sepulcre que li feu la ciutat agrahida.

En lo llibre «Varones ilustres de Mallorca» hi llegím «Codicilus de Dona Agnés Pax, muller del Honorífich Nicolau Quint, ciutadá, á 10 de

Mars de 1485, ahont diu: Feci donationem scholis Reverendi Magistri Raymundi Lull, et Domino Deo nostro pro ipsis scholis etc. Consigno... 100 lib. cens. quas ego recipio etc.

En la Universitat de Lleyda, fundada en 1300, una de les primeres d' Europa, s' hi dava també 'l Lulisme; y lo mateix en l' Estudi General de Barcelona, fundat en 1314, en la Cátedra del Capítol de Girona, regentada bastant de temps en aquest segle per lo Dr. Carreras, del convent de Fra Menors, y en varies altres, instituhides, ja per los Capítols Catedrals, com per los Convents, que tant abundaven en nostra terra.

Y no 's creguen los nostres llegidors que les doctrines lulianes arrelassen tan solament á Mallorca y á Catalunya, no: per tota la Corona d' Aragó hi havía 'l mateix entussiasme. Ja tenim dit que desde 'l catorzen segle tenien cátedra á Valencia, y la celebritat alcançada allí en lo següent per n' Alfons de Proaza de tothom es coneguda. Peró la veritat es que fins la ratlla del Ebre y les montanyes del Pyrineu saltaren aquelles doctrines. Ja en aquest segle á la Universitat de Alcalá va portárleshi lo magnifich cavaller Nicolau de Pax; y á Jaen y á Sevilla, á Salamanca y á Montpeller, á París y en altres llochs, s' hi donava la ensenyança contenguda en les obres d' en Ramón Lull. Peró 'l Lulisme tingué tants d' enemichs com may potser ha tingut doctrina alguna. No 'ns toca á nosaltres fer tota la historia de aquestes lluytes, sinó solament veure lo que passá en lo quinzen segle: assistirém al triomf definitiu de les doctrines lulianes.

L' Ordre dels Predicadors, porta-veu de les doctrines de Sant Thomás, se declará ja desde un principi en acérrima enemiga dels partidaris d' en Ramón Lull, fins á tal punt, que en cada «Estudi» de la Ordre hi havía cátedra, quasi especial, pera atacarlos, y les obres publicades ab aytal fé formaríen verdaderament una biblioteca anti-luliana. Lo enemich que 'ls feu més mal va esser Fra Nicolau Aymerich, inquisidor general en los regnes de Aragó; y lo fet més de importancia, fou la publicació de una Butlla del Papa Gregori XI, ahon se condemnaven moltíssimes proposicions de les obres del Martre mallorquí.

Peró, ja prou conegut lo exaltat dominicá, tothom desseguida va tenir aquesta Butlla per falsa, afirmant palesament que era obra tan sols de aquell home; y pera averiguarho del tot, lo cardenal Alemany, llegat del Papa en la Corona d' Aragó, l' any 1419 va nombrar en comissió pera 'l dit exámen á en Bernat, bisbe de Castelló, y posá en les mans de aquest, entre altres coses, un procés en que un estudiant de Lleyda, n' Antoni Riera, havía defensada la causa dels lulians l'any 1395 davant lo cardenal Lleonart, jutge y comissari nombrat pera açó per lo Sant Pare.

En resúm, havía passat que, á instancies d' en Riera, fou citat personalment l' inquisidor Aymerich; y 'l Cardenal maná que 's buscassen los registres, y en lloch va trobarshi la Butlla que 'l Dominicá deya es-

ser despatxada per lo papa en Gregori XI, en l' any sisé del seu pontificat. Y deya ensemps n' Antoni Riera que 'ls errors que l' Aymerich suposava á en Ramón Lull, no 's trobaven pas en los llibres de aquest, sinó que d' estes proposicions, unes eren sobreposades, y les altres se les citava ab poca fidelitat; y en testimoni de açó presentá á son favor una declaració feta noresmenys que per Fra Bernat Armengol, provincial dels dominicans, havent tingut lloch, de primer, una junta de teólechs als 19 de Maig de 1386.

Tot ho examiná lo Bisbe de Castelló, y trobant que les censures contra 'l Lulisme, ab motiu de la dita Butlla del Papa Gregori XI, eren acusacions imposades, doná la sentencia definitiva als 24 de Març de 1419, y declará que lo dit document pontifici era subreptiu y fals, y torná la doctrina luliana á son primer hònor. (En les *Notes* hi trobarán aquesta importantissima sentencia.) (B.)

NOTES

NOTA A. — PLANA 249

(INÉDIT)

(Arxiu de la Corona d' Aragó, Reg· 1932, foli 45.)

. . . . vobis dicto Joannis Lobet, et a vobis substituendis concedimus et elargimur licentiam et liberam auctoritatem et plenariam facultatem, dictas praefati egregii Doctoris artes et scientias legendi magistraliter in omnibus civitatibus, terris et locis universae ditionis nostrae, in eisdem faciendi scholas propter lecturam dictarum scientiarum, nec per officiales, consiliarios, juratos et probos homines, aut alios illius civitatis, loci et terrae, ubi scholas conscribere decreveritis vobis et substituendis à vobis super his impedimentum vel obstaculum aliquod fieri debeat, neque possit; quinimò vos et substitutos vestros benevolè tractent, cum auditoribus vestris et ipsorum, in et super constructione scholarum, et lectura dictarum artium et scientiarum, quieta, pacifica, et tranquilla, vobis et eis faveant et assistant aussiliis, praesidiis et favoribus opportunis, ubi et quoties fuerint requisiti. Illustrissimis atque quibuscumque locum tenentibus generalibus nostris, hoc nostrum declaramus intentum, mandamus scienter et expressè, sub irae et indignationis nostrae incursu, et quomodo fortius dici potest, universis et singulis officialibus et subditis nostris, ad quos praesentes pervenerint et spec-

tent, et signanter officialibus consiliariis, juratis, probis hominibus et aliis praedictis, quatenus licentiam et facultatem nostram hujusmodi vobis dicto Joanni Lobet teneant efficaciter et observent, tenerique et observari faciant inviolabiliter per quoscumque. Nec vos, aut substitutos vestros super lectione dictarum artium, vel constructione scholarum molestent et impediant, vel perturbent, assistant, quin potius, ut praefertur, si gratiam nostram charam habent, iramque et indignationem, poenamque nostro reservatam arbitrio, cupiunt evitare. Sonet ergo vox vestra et vestrorum substituendorum per doctrinam in auditorum auribus, nec metu detractorum quorumlibet conticescat; sed dicta arte et scientia in lumine exponi continuentur: et ut liberius, facilius et tutius, vos dictus Joannes Lobet, et substituendi a vobis, circa praedicta vacare possitis, et ne metus cujuspiam, vos aut eos a dictarum artium lectione retrahat, vel impediat vos et dictos substituendos á vobis vetrisque et eorum auditoribus, tenore praesentis sub nostra protectione, comanda et guidatico speciali ponimus et constituimus. Ita quod quicumque ab inde, ausu temerario, contra personas aut bona vestrum cujuslibet quicquid attentare praesumpserit, se in poenas contraruptores protectoris Regii appositas, noverint incursurum, damno et injuria illarum penitus et plenariè restitutis. In quorum testimonium praesentem fieri jussimus, nostro sigillo secreto in dorso munitum: datum Castro Novo Neapolis, die vicessima sexta januarii, anno a nativitate Domini 1449.

Rex Alphonsus.—Vt. P. Conservator Generalis.

NOTA B—PLANA 255

(Jaume Custurer: Disertacions históriques, pl. 406.—Palma, 1700.)

SENTENCIA Á FAVOR DEL LULISME

.....Pro tanto nos Bernardus episcopus et comissarius praedictus, auctoritate apostolica nobis in hac parte concessa, dicimus, volumus, et discernimus, et pronuntiamus quod quicquid inveniatur quomodocumque et qualitercumque emanatum, mandatum comminatum, processum factum occasione, auctoritate, seu ratione dictae subreptitiae ac obreptitiae bullae; et de falsitate evidenti nimis suspectae, teneatur pro vano, casso, irrito, et nullo, et pro infecto, seu non facto ab omnibus reputetur; sicut et nos et potestate nobis attributa propter haec, quae ex nostro officio nobili utimur, et uti volumus, praedictis attentis, cassamus, irritamus, annullamus, seu ad nihilum reducimus: reducentes etiam auctoritate apostolica ipsum Doctorem Raymundum Lull, et omnia dicta, scripta et opera suaa, et omnia alia ratione praedicta quomodocumque et qua-

litercumque et per quemcumque, et contra quoscumque et quoram quibuscumque processa, et adictata, ad statum pristinum et primaevum, ac si in contrarium eorum nil unquam fuisset dictum, scriptum, vel aliàs quomodolibet emanatum. Reservantes et submittentes correctionem, determinationem, vel auctorizàtionem doctrinae dicti Doctoris, Sedi Apostolicae cujus est de talibus cognoscere et ordinare; sicut ipsemet Doctor, ut verus Catholicus, expressè submittit. In quorum omnium et singulorum fidem, et testimonium praemissorum, praesentes nostras litteras, seu praesens publicum instrumentum per notarium publicum infrascriptum fieri et publicari mandavimus, nostrique sigilli appensione munivi. Datum et actum Barcinone, sub anno Nativitatis Domini millessimo quadringentessimo nono: die vero vicessima quarta mensis Martii: praesentibus honorabilibus viris dominis Antonio Zeno decretorum doctore canonico Papien. Arnaldo de Torrentis consiliario hoc anno civitatis Barcinon. Bernardo de Marimundo majore dierum; et Francisco Servent licenciato in legibus, civibus dictae civitatis Barcinonae, protestibus ad praemissa vocatis, rogatis specialiter, et assumptis a me Gabriele Canyelles notario infrascripto. Visa per me Episcopum praefatum. Sig✠num mei Gabrielis Canyelles, auctoritate regia notarii publici Barcinon.

CAPITOL PRIMER

LO NOM VERDADER DEL FILOSOPH

> *Sibiude* que es el nom més antich y més auténtich, me sembla á la vegada lo més *nostrat*, puix viu encara. A Girona hi ha actualment lo llinatge *Sibiuda*, y algún altre consemblant con *Sibiula*. En el provençal antich y modern no hi veig paraules similars.
>
> (*D. Marian Aguiló en carta al Autor*).

La primera dificultat ab que 'ns trobám al parlar del autor del *Llibre de les Criatures* es la de saber son *verdader nom*.

Un códex d'aquesta obra, existent á la Biblioteca de Tolosa, escrit en 1437, un any aprés que son autor la hagués acabada y est se 'n anás á mellor vida, lo anomena *Sibiude*.

D' aquest mateix *Llibre de les Criatures* n' hi han tres códices en la Biblioteca Nacional de París, senyalats ab los números 3,133, 3,134 y 3,135. Lo primer, escrit segons totes les apariencies en la primera meytat del quinzen segle, diu *Sabieude;* lo segon, escrit per lo prevére Joan Bassiez l' any 1455, á París, porta *Sebeide* y 'l terç, escrit en 1469, *Sabieude*.

En Trithemi l' any 1492 li diu *Sebeide*.

L' editor Martín Flach, de Strasbourg, en 1501, *De Sabunde*: en Possevin suprimeix la partícula.

Dues edicions de la *Viola de la Anima*, la una de Colonia 1501, la altra de Milá 1517, y en Teófil Raynaud porten *Sebundius*.

L' editor lionés de la matexa *Viola* en 1550, *Sabundanus*.

Un altre editor lionés y en Grotius, *Sebundus*.

En Joan Martí en 1550, en Montaigne, lo Scaliger y en Bayle li diuen *Sebon, Sebond, de Seboude, Sebonde*.

En Conrat Gesner y en Fosias, en 1574, *Sebeide*.

En Casimir Oudin (en la nostra edició de 1722) *Sebundius*.

En Jaume Thomasius, en les seves *Praefationes disputationum in academia Lipsiensi* (Lpzg. 1681, praefatio 77) lo anomena *De Sabunde*.

En Joan Amós Comeni, també *De Sabunde*.

En Merik Casaubon (1), *de Sabauda*.

En Laboudierie, en 1819, *de Sebonde*.

Y altres, quals noms no hi ha cap necessitat de saber, lo batejaren ab *Sebunda, Sebunde, Sabeydem, Saint-Sebeide*, etc., etc.

Al primer colp d' ull se veu que tot açó no son més que variants d' un nom primitiu; ¿peró quin es aquest?

En Krugius, aprés d' estudiar ab amor la qüestió y apoyantse en la autoritat de la edició de Amsterdam, diu que lo nom verdader del nostre filosoph es *de Sabunde*.

En Kleiber, referintse als tres códices de la Biblioteca Nacional de Paris, que porten *Sabieude, Sebeide* y *Sabiende* té aquestes variants per d' un sol y mateix nom. La *a* de la primera fácilment pot mudarse en *e;* y la penúltima sílaba de *Sebeide* no es més que una forma atenuada de la sílaba *bieu*. La tercera forma *Sabiende* la considera error del copista.

Les edicions llatines quasi totes diuen *de Sabunde*, restant lo nom acomodat, segons costum de aleshores, á la llengua de Ciceró.

Lo batejaren ab lo nom de *Sabunde* — continúa dihent en Kleiber — donantli lo de sa patria, situada á Espanya; allí, afegeix, hi ha diversos llochs nomenats *Sabade, Sabaidó, Sabaudo, Sabante*, peró cap té'l nom de *Sabunde*.

Los francesos cambiaren la sílaba *bun* en *bon* y de *Sabunde* ne feren *Sebonde*.

(1) Merik Casaubon: Of credulity and incredulity.—London, 1670, pl. 16.

Finalment, lo docte alemany es de parer que 'l *verdader nom espanyol* del nostre filosoph es *Sabieude*, y que posat en bon francés es *Seboude* ó *Sebon*, perque diu, *Sabieude* es dels més antichs, y en Montaigne acomodá est mot á les lleys de la llengua francesa y escrigué *Seboude*.

Les demés denominacions, *Sebeyde, Sabeydem, Sabundus, Sebundius, Sebundus, Sabundauus* les té com á variants depravadés de aquella primera.

Resumint, estableix los següents punts respecte á la varietat d' estos noms observant l' orde cronológich:

1.—Aquell antiquissim códex de París, senyalat ab lo número 3,133, diu *Sabieude;* la forma *Sabiende* del senyalat ab lo de 3,135 fou equivocació del copista.

Peró aquí en Keibler nos sembla que vá un xich errat: per antich que siga lo códex 3,133, que realment ho es, no 'n será tant com lo existent en la Biblioteca de Tolosa, escrit un any aprés d' haver sigut acabada la obra per lo filosoph barceloní, açó es en 1437, y aquest códex no diu *Sabieude*, sinó *Sibiude*. Si 'l més antich es lo verdader—com vol suposarlo lo critich alemany—lo verdader nom es *Sibiude*.

2.—Lo mot *Sabieude*, ohintlo, llegintlo y escrivintlo facilment pogué esser cambiat en la forma *Sebeide*, que diu lo códex senyalat ab lo número 3,134 escrit en l' any 1455.

3.—La matexa forma usá en Trithemi en 1494.

4.—La forma de *Sabunde* acomodada á la llengua llatina, se troba en totes les edicions de la Teología Natural, de les quals la primera es la sortida á Daventer en 1480, segons lo testimoni d' en Ebert (1).

5.—La matexa forma acomodada á la llengua francesa es de *Sebonde*, y més breu *Sebon*, que 's troba en totes les versions franceses de la Teología, y en les obres d' en Montaigne, d' en Bayle y altres.

6.—La edició més vella dels Diálechs que corren ab lo nom d' en Ramon, es la que sortí á Lyó l' any 1550, y diu aquesta inscripció: *Raimundi Sabundani dialogi;* y en la edició de esta matexa obra feta en la matexa ciutat en 1568, s' hi troba: *Raemundi Sebundii dialogi*.

En Kleiber torna ara á equivocarse: la edició més antiga dels Diálechs no es pas la de Lyó de 1550: nosaltres ne conexém dues de més velles: la de Colonia de 1501, en 4.art y la de Milá de 1517. Aquesta darrera, de la qual ne possehim un exemplar, diu en sa portada: Viola animae per modum dialogi inter *Raymundum Sebundium*.....

De totes estes consideracions ne dedueix l' escriptor alemany que 'l *primer y 'l verdader nom* del autor del *Llibre de les Criatures* es *Ramon Sabieude*. A nosaltres no 'ns sembla pas de molt valor lo seu testimoni.

(1) *Ebert*, Allgemeines bibliographisches Lexicon.—Lpzg. 1829.

Qui més s' ha ocupat de saber lo nom verdader del filosoph barceloní es l' abbé Reulet, y certament que ho feu ab un xich de bon criteri, si be sos treballs no li donaren bon resultat á causa de sa predisposició á favor de la patria francesa del nostre autor, y d' ignorar que essent tots los testimonis de la antiguitat á favor de Catalunya en la llengua d' esta terra s' havía d' anar á buscar l' origen del nom més antich del filosoph, y no en la castellana com ho fa ben tontament. Son dignes emperó de llegirse ses rahons. Si les variants son nombroses—diu—no es pas gayre difícil d' adonarse que son molt semblants: evidentment totes deriven de una font comuna y tenen una matexa radical. Aquesta radical ha sigut un poch estrafeta ab motiu sens dupte de tants de remanements, y alguna de ses vocals no n' ha sortida ben sana y salva. Peró les vocals d' un nom cambien, son la part movediça d' ell; lo qui constitueix la part sólida y durable, la ossamenta, son les consonants y aquestes han sigut respectades. Les trobám sense alteració notable en les dotze variants y elles nos donen lo fil pera descobrir lo verdader y l' únich origen.

Mes quin es, en fí, aquest origen? quin es lo tronch d'ahon han nascut aquestes dotze branques?

Solament los contemporanis nos poden donar la deguda resposta; ells solament poden decidir una qüestió que la posteritat ha dificultada per la matexa multitut de respostes que hi ha donades.....

Ara be, los contemporanis no foren pas muts; l' autor del *Llibre de les Criatures,* professor de la universitat de Tolosa, es anomenat per dos notaris de Tolosa, en una acta datada encara no deu mesos aprés de sa mort, Ramón *Sibiude*. O molt nos enganyám ó 'l problema ja está resolt.

No 's pot suposar que dos personatges que exercexen lo notariat, vivint costat per costat d' un home célebre, potser sos amichs —y açó 'ns ho diu prou lo piadós cuydado ab que reculliren sos escrits—no tinguessen coneguda la ortografía de son nom.

Cert que dos manuscrits de la matexa obra, conservats en la Biblioteca Nacional de París ab los números 3,133 y 3,135, cambien una lletra y afegintnhi una altra al nom, lo mostren axís: R. *Sabiende ó Sabieude;* mes entre aquest testimoni de data incerta y de má desconeguda, y 'l testimoni tant precís y segur dels dos notaris tolosans, un no pot duptar: *Sibiude* es lo nom que buscám y totes les variants que havém posat no son més que alteracions successives.

Cóm s' han produhides aquestes alteracions?

Me sembla fácil d' esplicarho.

Lo nom del autor del *Llibre de les Criatures* no arribá pas de primera má als editors qui aprés lo escamparen per tot lo mon.

Abans d' esser estampat ja havia sofert molt sota la ploma poch escrupulosa dels copistes, com nos ho diuen ben alt aquells tres manuscrits de la Biblioteca Nacional de Paris, números 3,133, 3,134 y 3,135.

Los primers editors seguiren l' exemple dels copistes y modificaren un nom que ja era bastant modificat; solament, que alló que 'ls copistes havien fet per inadvertencia, los editors ho feren per sistema. Era aleshores la época en que la llengua de Ciceró tenía encisats á tots los escriptors de la Europa, y gaudía per suposat d' aquell primer entussiasme que escita per tou arreu un gran descobriment. Se la aplicava á tot, y més encare á les paraules que á les idees. Es precis confessar y tenir per bon xich frévola á la época en que te menos importancia lo escriure un bon llibre que 'l poder mostrar un nom acabat en *us* pera posarli al davant y recomenarlo! Y havent la fortuna negat al nostre filosoph aquesta desinencia tant envejada, los sabis editors del segle XVI s' encarregaren de corretgir á la fortuna: res, feren ab lo seu nom, lo que en Comeni se proposá ab la obra: lo posaren en llatí elegant. Los manuscrits, infidels ja, los hi havien donat á llegir *Sabieude* ó *Sabiende*. Lo grupo *ieu* ó *ien* de aquesta paraula formant, com realment forma, un so bastant bárbaro, per qué no cambiarlo en *un*, síluba més armoniosa y d' una fesomía ben llatina?

Transformat axis lo mot *Sabieude* en *Sabunde*, pera ferne d' aquest darrer un nom sabi, un nom capaç de acreditar lo llibre que 'l dugués en la portada, no més hi faltava que llatinisar la síluba darrera. Condició rigurosa, peró que les costums de aquells temps feyen ben fácil de omplir.

En la edad mitjana s' usava anomenar als homes célebres pel lloch ahont havien nascut ó havien passada llur vida. Los noms immortals, que 'l geni, la santedat ó 'l patriotisme ha consagrats, tals com Thomás d' Aquino, Francesch d' Assís, Jaume de Artevelle; los noms famosos que la historia de les lletres amorosament ha recullits, com Guillém de Campeaux, Alain d' Iles, Pere d' Ailly, no regonexen pas un altre origen. Moltes vegades lo nom trasmés per la familia s' evapora poch á poquet y desapareix davant del nom emmantllevat á la patria: quasi ningú sab que 'l nom patronímich del canceller Gerson era Charlier y que'l nom ab que 'l coneix la historia, ell lo deu á un llogaret de la Champagne ahon vegé la llum primera.

Lo Renaxement continuá respecte á est particular les tradicions de la edat mitjana, solament que adoptá una faysó més conforme al geni de la llengua llatina. Pera no citar més que un exemple, lo polígraf Joan Trithemi portá 'l nom de un petit vilatge del pays en que fou breçolat. En lloch d' anomenarlo *Joannes de Trithenheim*, com s' hauría fet de molt bona gana cent anys abans, sos contemporanis del. segle XVI més s' estimaren dirli *Joannes Trithemius*.

Lo mateix procediment s' empleá en lo cas del nostre Ramón: los editors de Lyó y de Colonia, prenent la paraula Sabunde pel nom de son pays, adaptaren á aquest mot la terminació que exigía 'l gust de la

época. De aquí que les variants *Sabundanus, Sebundius, Sebundus,* no signifiquen més que *Ramón lo Sabundiá*.

Aquest nom que 'ls llatinistes havien acomodat á la llengua de Ciceró —continúa dihent lo crítich parisench,—los francesos lo acomodaren á la seva. Cambiant la *u* de la segona sílaba en *o,* feren també desaparexer la sílaba darrera *us, ius,* y en son lloch hi posaren una *e*. Modificacions perfectament conformes á la regla aplicada als mots que han passat del llatí á la nostra llengua: axis de *secundus* n' havém fet *second;* de *Raymundus, Raymond;* de *Virgilius, Virgile:* y axís també de totes aquelles variants ja citades en Joan Martí y en Montaigne ne varen fer *Sebond, Sebon, Sebonde*.

Fins aquí en Reulet parla molt bé, y com que nosaltres pera provar la nostra tesis, que aviat enunciarém poch més poch menos, hauríam hagut de dir lo mateix, per açó l' havém dexat enrahonar á ell: emperó seguidament comença á tirar més burletes als espanyols que son de molt mal gust dins de la crítica filosófica. No 'l seguirém per aquest camí: solament li dirém que es del tot inexacte que en Espanya al autor de la *Teología Natural* li digám *Sabeydem, Sant-Sebeide:* sempre se l'ha conegut per *Sabunde* ó *Sebunde:* y mostra bastanta ignorancia, tant de la llengua catalana com de la castellana y de la historia literaria de la península ibérica, al afirmar que les variants aquelles *se adapten á les conveniencies de la llengua espanyola* (1).

Lo nostre parer es, donchs, en vista de tots los datos aportats, que 'l nom verdader del autor del *Llibre de les Criatures* es aquell que es més vell y més auténtich, açó es, *Sibiude*. La filiació natural de ses nombroses variants ja l'havém esplicada per boca d'en Reulet: mal posat pels copistes, los editors lo estraferen encare més al passar del catalá al llatí—perque la paraula *Sibiude* es ben bé catalana—y del llatí al francés y á altres llengues.

Les notes del Códex tolosá que 'ns diuen que la *Teología Natural* fou començada l' any 1434 y termenada en 1436; que dos mesos aprés morí son autor; y que al cap d'un any encara no, dos notaris de la ma-

(1) A leur tour, les Espagnols sont remus. A leur tour....., je me trompe. N' était-ce pas à l' Espagne à s' occuper la première d' un «grand philosophe espagnol?» C' est au dix-septième siècle seulement qu' on s' avisa au-delà des monts de «tailler à Sebond un habit à la mode» du pays (a) Il fallait aussi s' appliquer à débarrasser son nom des scories diverses contractées à l'étranger et à lui rendre une phisonomie de famille. Mais n' en connaissant pas les traits authentiques, les écrivains espagnols ont fait comme leurs devanciers, les latinistes et les Français: ils l' ont plié aux convenances de leur langue. De la les formes *Sabeydem, Sant-Sebeide.*

(a) En 1616 parut á Madrid une traduction du *Viola animae* par Antonio Ares, sous ce titre: *Diálogos de la Naturaleza del hombre*. (*Reulet:* Un inconnu célèbre, pl. 41 y 42).

texa ciutat, n'Alrich de Roca y Berenguer Obradors, ne feren una copia tenint á les mans l' original escrit *manu reverendi magistri* RAMUNDI SIBIUDE—son paraules dels notaris—no poden pas parlar ni més clar, ni més alt; y encara que aprés, ab motiu d' una altra cosa, les haurém de tornar á trascriure, nos permetém també ferho ara á fí de que resulte més arrodonida la nostra tesis: d' elles se 'n depenja que 'l mot *Sibiude* es lo més vell y 'l més autorisat y auténtich, y per lo tant, lo qui du testimonis més valedors. Véuseles aquí.

«Et sic explicit Liber Creaturarum (seu Naturae) seu Liber de Homine, propter quem sunt creaturae aliae, inchoatus et inceptus in alma universitate venerabilis studii Tholosani anno Domini millesimo quadragintesimo tricesimo quarto, et completus et terminatus in eadem universitate anno Domini millesimo quadragintesimo tricesimo sexto, in mense februarii, undecima die, quae fuit dies sabbati. Ad laudem et gloriam et honorem sanctissimae Trinitatis et gloriosissimae Virginis Mariae, matris Domini nostri Jesu Christi Filii Dei, et ad utilitatem omnium Christianorum et omnium hominum. Qui quidem liber totaliter committitur correctioni sacro-sanctae romanae Ecclesiae. Deo gratias.» Poques ratlles més avall s' hi troba aquesta altra nota: «Hic liber est Berengarii Operarii, auctoritate regia notarii Tholosae habitatoris, extractus a consimili copia magistri Alrici de Rupe, etiam notarii ibidem: et correctus per ambos jam dictos notarios subscriptos cum originali libro manu reverendi magistri *Ramundi* SIBIUDE, in sacra pagina, in artibus et in medicina magistri, compilatoris ejusdem, scripto: finitus corrigi die mercurii Cinerum XIII mensis februarii, anno ab incarnatione Domini millesimo quadringentesimo tricesimo sexto. Cujus quidem compilatoris, vita functi penultima aprilis eodem anno, anima in pace requiescat. Amen.

A. de Rupe, Berengarius Operarii. Tením, donchs, que'l mot *Sibiude* es lo més antich y 'l més auténtich; y per lo tant, essent lo qui té testimonis més valedors, es lo qui havém de creure verdader mentres no 's prove lo contrari.

Ara bé: aquest mot es catalá? Puix catalá diuen que es l' autor del *Llibre de les Criatures* tots los escriptors qui d' ell han parlat, desde en Trithemi fins als nostres dies, menos l' abbé Reulet.

En lo cas d' esser provençal y no catalá l' autor aquest, com afirma lo crítich parisench, ¿aquell mot pertany á la llengua de Provença?

O be si'ns havém equivocat al tenir pel nom verdader la paraula *Sibiude*, ¿los altres noms que s' han donat al filosoph son catalans?

¿Son provençals?

Si no'ns enganyám molt, la resposta que anám á dar á aquestes preguntes nos confirmará dues coses: 1.ª, que realment lo nom verdader es *Sibiude;* y 2.ª, que l' immortal autor del *Llibre de les Criatures* es ben

catalá; encare que açó, per la seva gran importancia, será aprés obgecte de tot un capítol enter.

Y es que provarém que la paraula *Sibiude* es ben be *catalana;* que no té res de provençal, ni en lo provençal antich ni en lo modern; y que totes les altres variants ni son catalanes, ni provençals.

Peró havém dit malament: no ho provarém nosaltres, sinó uns senyors molt entesos en la materia, quals noms son una complerta garantía d' acert en sos estudis, que ab tota la amabilitat del mon nos han aconsellat en aquest assumpto, y als qui desde aquestes planes los hi reiterém lo testimoni del més fondo agrahiment: son Mossen Joan Segura, lo docte catedrátich d' aquesta Universitat en Joseph Balari y Jovany, lo Patriarca de les lletres catalanes es venerable Marían Aguiló.

A fí de que no perdám ni una sola pedreta de sos treballs, copiarém senceres les cartes que 'ns enviaren y pel llur orde mateix. Diu la de Mossen Segura:

Amich y company: L' apellido *Sabunde* no crech que sia catalá: no sols no l' he vist may en cap document catalá, peró ni sabria per quin cap agafarlo per ferlo catalá.

Peró *Sibeude* ja es altra cosa. Tampoch l' he trobat, peró entra perfectament dintre de la teoría y classificació dels apellidos catalans, suposant una petita alteració que no afecta á la substancia (1).

Tením una nombrosíssima classe d' apellidos que provenen de noms de poble, com: *Girona, Cervera, Berga, Manresa, Vich, Segura, Civit,* etc., etc.

A esta classe d' apellidos pot pertanyer *Sibeude,* suposant que lo mot *Si* es una lleugera corrupció del article antich (encara usat en certa part de la provincia de Girona y á Mallorca); axó es l' article *ça* ó *sa,* com sol escriures ara.

Açó suposat, l' apellido correctament escrit, sería primitivament *Çabeuda* ó *ça-Beuda.* S' usa encara anteposar l' article á certs noms de poble, com les *Piles, lo Plá de Cabra, lo Poal,* etc.

Beuda es un poble precisament de la citada provincia de Girona. Del qual, com de tants altres poblets, pot molt be derivar l'apellido *Beuda* ó *ça-Beuda.*

La terminació en *e,* tant pot provenir del afrancesament del apellido, com podría ser també catalana, com veurá pels noms antichs d' aquesta població, que copio del Nomenclator geográfich histórich de la dita provincia, compost per los Srs. Alsius y Pujol.

(1) *Sibeude* es també una de les altres variants que 's troba en alguna edició de la *Teología Natural.*

Any 1362: parrochia Sti. Felicis de Belda. (Llibre Vert.)
» 1027: Bevita (pot ser *Bovita).* (Marca Hispánica, col. 1041.)
» 1020: Castrum de Beuda. (Marca Hispánica, col. 1028.)
» 1002: Boveta: Castrum Bobeta. (España Sagrada, 43, pl. 420.)
» 1002: Beutte. (España Sagrada, 43, pl. 422.)

Recorde que tením molts apellidos que teneu anteposat també l' article antich ó modern: com Safont (ça Font); Sarriera (ça Riera); Cesplanes, Sagarriga (ça Garriga), apellido que podría ser prés del poble de la Garriga: Sarrovira (ça Rovira), etc.

Los apellidos que son ensemps nom de poble s' espliqueu dihent: Regla general: los apellidos son los antichs noms que 'l poble donava á les persones, com los dona are, sent axís que tením apellidos, noms presos de qualsevol circunstancia, ó sia lo que s' anomenen ara renoms.

Aquestos renoms se prenien: Primer, dels noms de fonts dels pares de la persona. (Recorde los apellidos Andreu, Miquel, Tomás, Berenguer, Ferrant, etc. Es la classe més nombrosa.)

Segon, del poble de procedencia: quan un home procedent de tal poble (*Beuda,* per exemple), s' establia en un altre poble, se l' anomenava ab lo nom del poble de procedencia: per exemple; si Ramon del poble de Beuda s' establía á Barcelona, á Tolosa, etc., se l' anomenava *Ramon de Beuda,* ó de *ça-Beuda,* si era costúm anteposar l' article al nom de aquell poble.

Tercer, los oficis, com ferrer, fuster, bover, mercader, mercer, forner, sabater, lleuder, escuder, torner, sagristá, escolá, boter, etc., serviren y servexen de renom y 's convertiren en apellidos.

No passo més avant per abreviar.

La transformació de *Sabeuda* ó *Sabeude* en *Sabunde,* es possible que sia deguda á una mala lectura dels documents contemporanis del dit filosoph: es molt facil confondre *eu* en *ou;* d' ahont s' haurá llegit *Sibonde* per *Sibeude* ó *Sabeude.*

Es quant puch dirli sobre lo que 'm demana.

Dispose de son afm. A. y S.

JOAN SEGURA, PBRE.

Sta. Coloma de Queralt, 29 Octubre de 1895.

Barcelona 14 de Novembre de 1895.

Molt Sr. meu y amich: al rebre la seva carta me trobava molt ocupat y tinguí de sortir de Barcelona, per ço no m' ha vagat fins ara donarli la deguda resposta.

Dificil es determinar ab precisió la patria del filosoph de qui'm parla, ja que se l' ha anomenat de diferentes maneres: *Sibiude, Sibeude, Sebeide, Sebon, Sebonde, Saint Sebon, de Sabonde, Sabunde.*

¿Quín es lo verdader nom?

Sabunde no sembla nom catalá, perque lo geni de dita llengua refusa la combinació *nd*, perdentse generalment la *d* llatina al formarse una paraula catalana; com per exemple: *unda, ona; funda, fona; mundus, mon*, etc. En quant als demés noms li diré que recorden á *Sabaudia-Savoya*; mes açó no es cap argument y sí sols una indicació.

Encara que *Sabunde* no sia catalá, no vol dir açó que la persona que portava dit nom no ho fos, perque podía haver nascut á Catalunya essent de pares forasters, sobretot atenent á la época de que 's tracta (s. xv) en que hi havía bastanta comunicació.

Açó es lo que se m' ocorre manifestarli.

Mane y dispose de son servidor,

JOSEPH BALARI Y JOVANY.

Barcelona 26 de Novembre 1895.

Estudiós Sr: Acab de rebre sa carta y me alegra la noticia que 'm dona.

Les distintes formes d' un mateix llinatge es un dels molts esculls que troba arreu lo zel del investigador.

En lo segle xv surten varietats á primera vista increibles. Ma vellesa y ma malaltía han calat foch al petit arxiuet de ma memoria, axí es que no puch dirli res de profit.

Sibiude que es el nom més antich y més auténtich, me sembla á la vegada lo més *nostrat*, puix viu encara.

Sibi-Sibil-Sibit, etc., son noms de casa usuals á Catalunya.

Sibiu (alguns diuen *xibiu*), es á Mallorca el *señuelo* per agafar els torts ab besch.

Una glosa popular canta:

«El tort se 'n va am el *sibiu*
perque no veu l' enviscada, etc.»

A Girona hi ha actualment lo llinatge *Sibiuda*, y algun altre consemblant com *Sibiula*, que no deuen ser gayre estesos, perque no 'ls tinch d' altre lloch.

En el provençal antich ni modern no hi veig paraules similars.

Els cambis de la *e* y la *i* son quasi tant freqüents (*cinia, cénia*, etc.), com los de *e* per *a* que 's troben per hont se vulla y donen llum per alguna de les variants del nom de nostre autor.

Perdon la trivialitat de aquestes indicacions y Deu li do tanta ventura per concloure son important treball com desitja son afm. s. s. q. s. m. b.,

MARIAN AGUILÓ.

Paris, 14 Decembre 1895.

Monsieur.....

Si j' étais á votre place, je chercherais la vérité de bonne foi, sans enthousiasme, sans prévention, sans le moindre désir de soutenir une thèse, avec cet esprit de discernement qui préserve la raison des illusions du savoir. Posez bien la question, circonscrivez-la, et gardez-vous bien d' en sortir par des digressions impertinentes.

Quel était exactement le nom patronymique de ce professeur en l' Université de Toulouse, théologien, médecin, philosophe, dont les écrits ont été si diversement jugés? d' où venait-il? En autres termes, quelle était sa famille? quelle était sa nationalité? Voilá, les deux points á examiner. Si la lumière ne jaillit pas de cet examen, la personalité de cet homme étrange restera douteuse. Si il était, comme on le croit généralment, d' origine catalane, c' est en Catalogne que devraient se trouver, et qu' il faudrait chercher les preuves de cette origine, dans les archives des villes en les registres des paroisses de la seconde moitié du XIV.e siècle. Les documents de Toulouse, quelle que soit leur valeur, ne donnent pas la signature autographe, de sorte que les doutes persistent sur l' authenticité du nom dont l' orthographe a subi tant de variations. Il se peut que ce nom soit étranger, asiatique ou africain, comme la philosophie de l' auteur dont les allures et les tendances rappellent beaucoup la scolastique orientale, en quoi il ressemble à Raymond Lulle et à Arnaud de Villeneuve, sans parler de son jargon qui n' est point du tout le latin des Ecoles. Voyer si ce nom n' est pas celui d' un lieu quelconque, et s' il ne se trouve pas dans l' Itinéraire du Juif Benjamin de Tudèle. Suivez-le dans ses transformations, et rapprochez ces variantes de noms de lieu qui vous offriront quelque analogie avec elles, par exemple, Sabadell. Peut-être y a-t-il, sous ces formes diverses un nom sémitique plus ou moins alteré. Une lecture attentive des ouvrages de l' auteur peut vous guider dans vos recherches sur sa personnalité. Je souhaite de tout mon cœur qu' elles soient couronnées de succès, tout en regrettant vivement que mes infirmités ne me permettent pas de vous offrir autre chose que des conseils. Laissez-moi vous dire en finissant que toute l' érudition du monde ne vaut pas une once de bon sens. J' ai l' honneur, Monsieur....., d' être votre serviteur.—J. M. Guardia.

En aquestes cartes trobám resolta la qüestió que buscavem especialment en la del Sr. Marian Aguiló, tant benemérit del Renaxement catalá.

Peró abans de tot sians permés manifestar que havém seguit pas per pas los consells del nostre bon amich, l' eminent filosoph y metge Joseph Miquel Guardia, y que cap resultat positiu n' havém pogut traure: havém escorcollat los arxius de Barcelona, Tarragona, Igualada, Lleyda

y Girona, que 'ns semblaren les poblacions més indicades per lo nostre obgecte, y res..... en lo segle XIV, ni un Sibiuda, ni cap altre nom semblant hi havém trobat. Igualment fullejarem en esta Biblioteca Universitaria l' Itinerari del juheu Benjamí de Tudela que no 'ns ha dat pas tampoch cap alegría (1).

Les paraules del ex-bibliotecari d' aquesta Universitat no poden esser ni més precises ni més termenants: *Sibiude, que es el nom més antich y més auténtich, me sembla á la vegada lo més nostrat, puix viu encare... A Girona hi ha actualment lo llinatge* SIBIUDA, *y algun altre consemblant com Sibiula.*

En lo provençal antich ni modern no hi veig paraules similars.

Creyém, donchs, que la nostra es la última paraula que 's pot dir en aquest assumpto, açó es, que 'l verdader nom del autor del *Llibre de les Criatures,* es SIBIUDE.

(1) A fí de donar á conexer á Catalunya los estudis de un dels seus fills més benemérits, puix l' amich Guardia es de Menorca, posarém aquí la llista de ses obres principals, ja que entre nosaltres hi ha bastanta ignorancia de lo que escriu ell á Paris, planyentnos fondament, y açó en res pot alterar nostra amistat sincera, de que en totes elles s' hi trobe á faltar l' amor á la terra que 'l vegé naxer, y la fé sobrenatural en lo Deu dels seus pares.

Questions de philosophie medicale—Thèse pour le doctorat en médecine. Montpellier, 1853.

De Medicinae ortu apud Graecos progressuque per philosophiam.

Tesis llatina per lo doctorat en lletres. París, 1855. *Essai sur l' ouvrage de J. Huarte, Examen de ingenios para las ciencias, ou Examen des diverses aptitudes de l' esprit.* Tesis francesa per lo doctorat en lletres. Paris, 1855.

De la Prostitution en Espagne. París, 1857.

Etude medico-psycologique sur l' histoire de Don Quichotte. Paris, 1858.

De l' Etude de la folie. Paris, 1861.

Les Republiques de l' Amérique Espagnole París, 1862.

Le Voyage aux Parnasses de Michel de Cervantes, traduit en français pour la première fois, avec une noticie biographique, une introduction, une table raisonnée des auteurs et le facsimile d' un autographe inédit de Cervantes. París, 1864.

La Medecine à travers les siècles. Histoire. Philosophie. París, 1865.

La Ladrerie du porc dans l' antiquité. París, 1866.

Antonio Pérez. L' art de gouverner. Traduit de l' espagnol avec le texte inédit, précédé d' une introduction et suivi d' une etude sur la consultation de *Melchior Cano* á Philippe II. París, 1867.

L' Etat enseignant, étude de medecine sociale. Bruxelles, 1868.

L' Education dans l' Ecole libre. L' écolier. Le maitre.

Le Songe de Bernat Metge, traduit en français. Barcelona, 1889.

L' enseignement. Paris, 1880.

L' Etat enseignant et l' Ecole libre, suivi d' une conversation entre un medecin et un philosophe. París, 1883.

Histoire de la Medecine, d' Hippocrate à Broussais et ses succeseurs. París, 1884.

Trois philosophes espagnols. Gómez Pereira, Juan Huarte, Oliva Sabuco.

Histoire de la folie et des doctrines medico-psycologiques.

Es també autor d' una *Gramática de la Llengua llatina,* peró que no havém vist.

Sabunde no pot esser catalá: ho refusa 'l geni de la nostra llengua; ni provençal tampoch.

De les altres variants no n' hi ha tampoch cap, ni de catalana, ni de provençal; mentres que 'l mot SIBIUDE, que es lo més antich y més auténtich, com havém provat, es ben catalá, y no solament en lo llenguatge antich, sinó fins en lo modern, puix viu encara á Girona. Axi ho diu una autoritat ben grossa: D. Marian Aguiló y Fuster.

¿Voléu encare més arguments? Lo nom verdader de aquell filosoph es, donchs, SIBIUDE.

CAPITOL SEGON

LA PATRIA

L' abat Trithemi qui publicá son *Catálech d' Escriptors eclesiástichs* l' any 1494—açó es, quan encara devíen viure persones que conegueren á en Sibiude—diu que est nostre filosoph era *natione hyspanus*.

En Sinforiá Champier en los primers anys del segle XVI nos confessa lo mateix, com també, per la matexa época, en Conrat Gesner (1).

Y en Montaigne, y en Possevinus, y en Valeri Andreu, y totes les edicions de la *Theologia* del temps de aquestos, repetexen lo dit per aquells tres.

Lo doctíssim Maussac en los *Prolegómenos* que feu á la edició del *Pugio Fidei* de Fra Ramón Martí, estampada á París l'any 1651, hi afegeix una cosa més: diu que en Sibiude *es natural de Barcelona y professor á Tolosa*. Y de aleshores ençá en Bayle, en Feller, en Michaud, en Didot, en Dézobry, n' Antoni Arés, en Labouderie, en Matzke y tots los critichs é historiadors de la filosofía nos han dat aquestos datos, fins que arribám al any 1856 en que lo doctor alemany Kleiber se permet duptar de la afirmació d' en Maussac solament perque est critich no du cap prova de les seves paraules—*sed nullum affert argumentum ad sententiam suam probandam* (2).

¿Lo que no 'n porte cap, per ventura vol dir que no 'ls tingués? ¿Y

(1) In Biblioteca aucta per Jos. Simlerum.—Tuguri, 1574.

(2) De Raymundi, quem vocant de Sabunde, vita et scriptis comentatus est C. C. 4. Kleiber Dr.—Berolini, Sumtibus librariae Gebanerianae, 1856, pl. 10.

acás no son prou recomenació de ses paraules la fama universal que te de crítich eruditíssim y molt acienҫat?

En Kleiber acaba dihent: *Putavit enim Maussacus nostra quidem sententia Raymundus Barcinonensem, qui vero nomine Raymundus de Peniafort vocabatur, eundem esse atque Raimundum de Sabunde* (1).

Donchs lo nostre parer es un altre y 'l direm sense embuts: que en Kleiber no té 'l més petit conexement de qui era y de lo molt que valia lo docte Maussac quan lo suposa capaç de confondre al compilador de les Decretals á qui la Esglesia venera en sos altars, de anomenada universalíssima y autor del segle XIII, ab en Ramon Sibiude, filosoph de segle XV y autor obscuríssim en comparació del canonista vilafranquí.

Qui tan bellament refutá 'ls errors d' en Joseph Escaliger y d' en Gabriel Naudé sobre en Sibiude, que lo arribaren á confondre ab lo autor del *Pugio Fidei*, no podrá caure en lo gravíssim pecat de confondrel ab un altre contemporani d' en Ramon Martí, com ho era Sant Ramon de Penyafort.

En Bayle, qui diu respecte á açó *j' ai suivi Monsieur de Maussac*, s' espressa d' aquesta manera: «Raymond Sebonde, professeur en Medicine, en Philosophie et en Teologie à Toulouse dans le siecle XV, était de Barcelonne. Peu de gens ont bien connu, en quel tems vivait Sebonde ni ce qu' il etoit. Montane (2) s' etonne qu' un auteur ait pu demeurer dans une si grande obscurité. Tout ce que nous en savons, dit-il, c' est qu' il etoit Espagnol, faissant profession de Medicine à Toulouse il y a environ deux cens ans. Scaliger dans une lettre en l' anée 1606 dit, qu' il y avoit 230 ans ou environ, que Sebonde avoit vecu a Toulouse. Cela n'es pas trop conforme a l'Abbe Tritheme, qui place la mort de ce Medecin a l' année 1432. Les autres erreurs de Scaliger concernant ce personnage ont ete remarquees en un autre endroit» (3).

Apoyantse sempre en la autoritat d' en Maussac parla dels errors de lo Escaliger y d' en Naudé d' aquesta manera: «Il l' a pris (açó es, Escaliger á en Ramon Sibiude) pour un Moine de l' Ordre de Saint Dominique, et lui a attribué un ouvrage intitulé *Pugio fidei*, dont l' auteur s' appelle Raymond Martini. Notre Sebonde á ete entierement inconnu

(1) Loco citato, pl. 11.

(2) Essais de Montaigne.—Nouvelle edition avec des notes choisies dans tous les commentateurs et la traduction de toutes les citations que renferme le texte par M. J.—V. Leclerc. Tome premier, pag. 103.—París, Garnier freres, Libraires—editeurs. Rue des Saints-Peres, 6. (Sense any, peró 'm sembla fet en 1894).

En aquesta matexa edició, al començament del capítol X II d' est volum primer *Apologie de Raimond Sebond*, se hi troba una nota, segurament d' en Leclerc, que diu axís: Appelle aussi Sebon, Sebeyde, Sabonde, ou de Sebonde: *né a Barcelone*, dans le quatorzieme siecle: mort en 1432 a Toulouse, ou il professoit la medicine et la theologie. (Pag. 401).

(3) Bayle: Dictionaire historique et critique, vol. 572.

a Dom Nicolas Antonio (1); et n' a pas ete fort connu à ce prodige de memoire et de connaissance des libres et des manuscrits, Gabriel Naude (2) qui en parlant de ce qu'a dit Scaliger touchant Galatim et Seboude, n' y a observe aucune faute» (3).

Les paraules d' en Maussac son clares y termenants: «Sciendum est — diu—Raymundum Sebonde nec Dominicanum nec in Hebraicis aliisque linguis Orientalibus valde versatum fuisse, quamvis ex Judaco Christianorum nobis repraesentet Michael à Monte toto capite Apologiae..... sed tantum *Hispanum et Barcinonensem* atque in Academia Tolosana Medicinae Profesorem Philosophiae sacraeque scientiae, eoque gradu illic insignitum» (4).

La matexa tontería que va dir en Kleiber l' any 1856 la ha repetida en 1875 l' Abbé Reulet en son opúscol *Un inconnu célebre*, y ompla noresmenys que tot lo capítol III.

Lo Sr. Menendez y Pelayo, ab la bona fé que 'l caracterisa, se entreté á refutar al clergue francés, tan en la *Ciencia Española* (pl. 398 y següents, edició de 1880) com en la *Historia de los Heterodoxos Españoles* (vol. II, pl. 532 y següents), no sabent que ni 'l mérit de la originalitat tenía sisquera lo seu adversari, puix d' altre manera ni paraula li hauría dita.

Peró toçut en Reulet, torna á parlar de lo mateix en lo capítol IV, y atacada la patria d' en Sibiude se proposa ara tirar per terra la nacionalitat que desde 'l temps de l' abbé de Spanheim fins avuy dia ningú li ha disputada, afirmant ab una lleugeresa que fa molt poch honor á sa crítica, que si Barcelona no te cap títol pera reivindicar á en Sibiude no 'ls te més valedors la Espanya, y que «les prétentions de l' *Ebre out succombé devant les droits de la Garonne.*»

Examiném, donchs, aquestos drets.

¿Y cóm s' ho fa lo capellá francès pera tancar los ulls als testimonis dels quasi contemporanis d' en Sibiude, l' abbé Trithemi y en Sinforiá Champier, qui publicaren llurs obres en 1494 y 1506 respectivament, y abdós tenen per espanyol al autor de la *Teologia Natural?* (5).

Comença dihent que no sab quin d' aquestos dos autors copiá á l' altre. ¡Bonica entrada!

Diu aprés que lo autor del *Catálech d' escriptors eclesiástichs* te una fama que ell está molt lluny de voler tacar; que si la candor, la bona

(1) En Bayle se equivoca: lo autor de la *Bibliotheca Vetus* parla llargament del nostre filosoph en aquesta sa obra (pl. 215 y 216), y respecte á sa patria repeteix lo ja dit per en Montaigne.

(2) Bibliographia polit.

(3) Dictionnaire historique et critique, pl. 1,035.

(4) *Pugio Fidei*, París, 1651, Prolegomena.

(5) En Champier te una obra *sur les ecrivains celebres qui ont traité de la medicine* y es á la que 'ns referim.

fé y la amor de la veritat bastassen pera recomenar un diccionari d' escriptors, en Trithemi sería lo primer dels biógrafs, peró que li manca aquell esperit de circunspecció que fa que un hom no agafe lo primer que li vinga á les mans: en una paraula, que li sobra credulitat y li manca crítica.

Tot açó es veritat: ¿peró hi ha cap dato que 'ns diga que en lo fet de que parlám cayguessen estos pecats?

En bona crítica, y majorment tractantse de un autor del segle xv, la paraula dels contempóranis ó la dels immediatament posteriors val sempre y fa tota la força, mentres no hi hagen datos en contrari.

Dona gust veure com se enfada perque en Trithemi digué del nostre barceloní que en son temps *claruit* á Tolosa. Y 'l seu argument á ell li sembla poderós; si 'l tolosá Guillém Bardin, contemporani d' en Sibiude, autor de una *Crónica sobre 'ls homes y fets memorables de la provincia del Llenguadoc*, si la tradició local y un altre tolosá, en Nicolau Bertran, autor de les primeríes del segle xvi, res diuén dels mérits científichs del autor de la *Teologia Natural*, ¿cóm pot esser que aquestos existissen, que en Sibiude brillás realment? Fins arriba á preguntar en to de burla al sabi abbé de Spanheim si dels *resplandors* que en lloch se veuen á Tolosa ne arribaren gayres á Alemanya.

Está vist: per lo crítich parisench lo que no 's veu no existeix, com si una estrella no fos igual esplendenta al esser mirada per un miope que per un de vista sana. Lo *Llibre de les Criatures* es ó no es digne dels elogis que se li fan: si n' es, aleshores y ara justament *brilla* son autor; si no n' es, ni aleshores ni ara se mereix res; y anomenada devía tenir en Sibiude tan á Tolosa com afora, encara que res ne diguen en Bardin ni la tradició local, quan ella arribá al conexement d' en Trithemi y d' en Champier havent tingut que passar la França tota per endinzarse á Spaheim, humil llogaret del cor de la Germania.

Esbombats que foren per la Europa sabia los altíssims mérits filosófichs d' en Sibiude, fins aleshores la gloria de aquest no arribá als ulls d' en Nicolau Bertran, puix per confessió propia sabém que lo poch que en diu ho copia d' en Champier. No prova açó falta de brillo en la gloria d' en Sibiude, sinó molta pobresa d' erudició en los escriptors de Tolosa. ¿No havém vist aquí á Espanya mateix y en ple segle xix com moltes glories científiques y literarias de casa han tingut de ensenyárnosles los pensadors forasters?

La manera com al últim en Reulet pretén invalidar lo testimoni del biógraf alemany qui diu era *natione hispanus* lo autor del *Llibre de les Criatures*, es á fé mólt ingeniosa, peró del tot mancada de sentit crítich, y potser, potser, de sentit comú y tot.

Son tan grosses les que diu, que temém pels nostres llegidors no fossen de parer que exagerám si únicament compendiássem la novela del escriptor francés y no fessem res més, volent que tothom nos cregués

per la nostra paraula; axis es que aprés transcriurém les seves matexes.

Ell veu allá lo poble de Spanheim, y en un recó d' una cel-la á en Trithemi davant de son pupitre ab la ploma, no diu si á la má ó á la orella, disposat pera redactar l' article concernent al nostre filosoph.

De moment lo fá axecar y li fa agafar de sa rica biblioteca un manuscrit que du aquest rótol: *Livre des Creatures, comence et termine en l' universite de Toulouse, par venerable maitre Raymond Sebeide, maitre es arts, docteur en medicine, professeur distingue de theológie.* Ab axó sol ja 'n te prou en Trithemi y 's posa escriure desseguida: «Raimundus Sebeide..... vir in divinis scripturis studiosus et eruditus, atque in saecularibus litteris egregie doctus, artium et medicinae doctor insignis, qui docendo et scribendo in Gymnasio Tolosano magnum eruditionis suae experimentum dedit. Fertur multa praeclara scripsisse opuscula..... de quibus ego vidi tantum volumen grande, quod in praefata universitate publicè legerat..... quod praenotavit: creaturarum sive de Homine librum» (1).

¿Peró que te que veure aquest troç d' en Trithemi ab lo rótol de aquell suposat manuscrit? ¿Qué per ventura 's diu allí que en Sibiude tingués més obres que 'l *Libre de les Creatures?* ¿Donchs per qué fer mentir al autor alemany? Qui d' una apuntació senzilla com aquella suposa que un autor ne fa un article tan laudatori com aquest, forçosament ha de suposar també que est autor es fill de la Andalusía, y no sabém siga esta pas la nacionalitat d' en Trithemi.

¿Y qui ha dit á en Reulet que l'autor del *Catálech d'escriptors eclesiástichs* vingués en conexement del nostre filosoph per medi d' un manuscrit que dugués aquella nota? ¿Té cap fonament pero créureho axís?

—Ba, ba, y que preguntons son aquesta gent de Catalunya: tot volen saberho; los filosophs també de vegades podém fer noveles.—Aquestes deurien esser les paraules del erudit francés si per cas en estos moments nos sentis.

Peró encara no ho havém dit tot: si per escriure açó se necessita flema, més n' es menester encara pera dir lo que veurán nostres llegidors.

Lo biógraf alemany diu que en Sibiude era *natione hispanus,* ¿saben per qué? Perque en un manuscrit citat per en Vaissette en sa *Histoire de Languedoc* s' hi troben estes paraules: *requisivit medicos..... scilicet magistrum Ispanum, regentem apud Tolosam in medicina.....* Y allí 's parla, en realitat, del metge del compte de Tolosa en Ramon VII, en 1242.

Peró com en Trithemi era un tonto agafá 'l ferro per la part que cremava, confonent á un filosoph del segle XV ab un metge obscuríssim del segle XIII, del qui solament ne tením noticia per un manuscrit.

¿Y cóm prova en Reulet que 'l sacerdot alemany vegé lo tal manus-

(1) Catalogus de scrip. eclesiasticis, pl. 309.

crit? Y en lo cas de que lo hagués vist, ¿quins motius hi ha pera suposarlo capaç de caure en un error tant gros?

Diguémho de una vegada; açó no es crítica, sinó ganes de parlar (1).

(1) Dans le même article (lo d' en Trithemi) je dois relever une expression: le mot *claruit* est inexact, appliqué à Sebonde et l' abbé de Spanheim s' est permis là une hyperbole qui est loin de se justifier par l' histoire. Si on le conteste, je demanderai alors comment il se fait que cet *éclat* dont les rayons, auraient penetrés jusqu' en Allemagne, n' ait frappé personne à Toulouse. Guillaume Bardin, qui a vecu pour ainsi dire sous le même toit que le professeur de notre université qui a écrit *sur les hommes et les evenements memorables de la province de Languedoc une Cronique* (a) embrassant dans sa première partie la periode de 1430 à 1454, ne nomme pas Sebonde! Et la tradition locale à si vite perdu tout souvenir de cè personnage, que moins de quatre-vingts ans aprés sa mort, un autre Toulousain, Nicolas Bertrandi (b), parait ne connaitre son existence que par le livre d' un étranger. Il avertit loyalement que ce qu' il rapporte de Sebonde, il l' a emprunté á Symphorien Champier; et ce n' est pas à Toulouse, nous le savons, que celui-ci avait été recueillir ses renseignements. On le voit donc: *claruit* est une expression trop ambitieuse et va au delà de la verité. La verité, c' est que le professeur de l' université de Toulouse n' a jeté un grand éclat ni de son vivant ni dans la première periode qui a suivi sa mort.

. . . .

Ou a-t-il pris (en Trithemi) ce qu' il rapporte à l' article de Sebonde? Je crois le deviner. Je me represente l' infatigable abbé au moment où il va rédiger sa notice sur cet auteur. Je le vois au fond d' una etroite cellule de Spanheim, debut devant son pupitre. la plume au repos. Il ne lit pas, il parcourt un volumineux manuscrit. La premiere page l' avait arreté un instant; la dernière parait attirer au plus haut point son attention. Il revient plusieurs fois de l' une a l' autre, puis écartant un peu le volume sans le fermer, il se dispose a écrire.

Que contient la page restée ouverte? Les manuscrits du même ouvrage qui nous sont parvenus, renfermant tous á peu près les mêmes renseignements, il n'y a nulle temerité à supposer que l' exemplaire de Trithème leur était semblable, et par leur intermediaire nous pouvons lire ce qui a arreté le regard du biographe: «Livre des Creatures, commencé et terminé en l' université de Toulouse—par venerable maitre Raymond Sebeide, maitre es-arts, docteur en medicine, professeur distingué de theologie» (c).

C' est le doigt posé sur ces trois lignes que Tritheme compose la notice de Sebonde. C' est sur cette mince matière qu' il brode, comme sur un léger canevas, le pompeux article qui suit: «Raymond Sebeide..... personnage appliqué et savant aux divines Ecritures, etonnamment versé dans les lettres profanes, remarquable docteur es-arts, et en medicine. Par son enseignement et ses écrits en l' université de Toulouse, il a donné une grande preuve de sa sciencie. Il passe pour avoir écrit un grand nombre de beaux ouvrages. ... Quant a moi, je n' en ai vu qu' un

(a) Historia chronologica parlamentorum Occitanae patriae, ut et aliarum reum in eadem provincia gestarum, scripta per me Guil Bardinum, consiliarium clericum in parlamento Tolosae. (Manuscrit existent á la Biblioteca de Tolosa, núm. 6)

(b) De Tolosanorum gestis, Edició gótica, de 51 folis en quart, Tolosa, 1515.

(c) Je trouve cette note, — avec un ou deux mots ajoutés ici, supprimés là — dans les cinq manuscrits que j' ai eus entre les mains, et dans les plus anciennes editions que j' ai pu consulter, par exemple, les deux de *Strasbourg, Martin Flach*, 1495 et 1501 (Bibliothèque de l' Arsenal, $\frac{4,552}{T}$ $\frac{4,553}{T}$).

Noresmenys que tot un altre capítol de 27 planes en 12.au emplea encara desprès de tot açó lo apologista de la causa francesa pera fer á en Sibiude *tolosá* y esborrarli lo baptisme que té á Catalunya.

gros volume, dont il avait donné dans la susdite université lecture publique..... et qu' il a intitulé Livre des Creatures.»

Comparez ces deux morceaux: otez du second tout ce qui est pure phraseologie; retranchez ces epithètes redondantes, ces substantifs multipliés; enlevez au canevas sa brillante broderie; que vous reste-t-il? Le fond du premier morceau, à peu pres rien de plus. L' article de Trithème n' est que la mise en forme, la paraphrase en latin savant de trois lignes de nos manuscrits. C' est bien à la mise en forme qu' appartient cette phrase, «il passe pour avoir écrit un grand nombre de beaux ouvrages;» autrement ce serait une nouvelle inexactitude à porter au compte de Trithème. Car Sebonde n' a pas beaucoup ecrit.

Ainsi donc et les rapports evidents que nous avons aperçus entre l' article du Catalogue et l' appendice de nos cinq manuscrits, et l' impossibilité de puiser à d' autres sources amenent cette conclusion: Trithème n' a connu Sebonde que par les Indications consignées aux premières ou aux dernières lignes de cette copie du *Livre des Creatures* qu' il avait eue sous les yeux.

Cela posé, quelle valeur reste attachée à l' unique assertion que l' auteur du Catalogue ait hasardée sous sa propre responsabilité? Qui lui a appris que Sebonde était «Espagnol de nation?» (a).—L' histoire? Jusqu' en 1494, elle garde sur ce personnage un silence absolu. La tradition? Muette à Toulouse, — nous le savons par l' aveu implicite de Bertrandi; — comment aurait elle parlé dans un couvent reculé de l' Allemagne? Quelque manuscrit aujord' hui perdu du *Livre des Creatures?* Le mot *Hispanus* manque dans les cinq qui nous restent; il serait bien étonnant qu' il se trouvât dans celui que Trithème a copié et qui a du leur être semblable.

Comment donc le mot *Hispanus* est-il venu se placer sous sa plume? Je vois là le resultat d' une confusion de noms, et voici sur quels motifs s' appuie ma conjecture.

. . . .

Trithème est en quête de renseignements sur Sebonde; la copie du *Livre des Creatures* qu' il a sous les yeux, est bien laconique; sa curiosité desirerant fort en entendre, plus long. Mais où chercher?

Un mot precieux, échappe à la pluma trop discrete de l' auteur, le nom de Toulouse qu' il vient de lire dans le dernier alinea, est pour l' avide investigateur un trait de lumière. Sa bibliothèque.—la plus riche du temps,—doit posseder quelques documents sur cette université célèbre. Il se met à les feuilleter, l' esprit partagé entre le decouragement et l' espoir. En fin, un rayon de joie parait sur son visage: son œil a été arreté par cette petite phrase: «Maitre Hispanus regent en medicine à Toulouse.» (b)

Peu attentif aux dates, nous l' avons déjà vu, se sera-t-il donné le souci de chercher si le document qu' il vient de parcourir est du treizième siècle; et frappé de la teneur de la phrase rencontrée, ne se sera-t-il pas persuadé que ce docteur Hispanus, regent en medecine à Toulouse, est le même que le «professeur de

(a) *Raimundus Sebeide natione Hispanus.* Catal. de scrip. eccles. pl. 309.

(b) D. Vaissette, *Histoire de Languedoc*, t. I I, p. 408 et 409, pr., rapporte avoir vu un manuscrit tiré du *Tresor des Chartes* du Roi, où se lit ce passage: «Requisivit medicos..... scilicet magistrum Ispanum regentem apud Tolosam in medicina.... Il s'agit la, en realité, de Loup Hispan, medecin du comte de Toulouse, Raymond VIII, en 1242.

Aprés del abbé de Spanheim, qui ha fet més, diu, per la patria *espanyola* del autor de la *Teologia*, es, sens dupte en Montaigne, qui parlá respecte est particular d' una manera prou clara y convincent: «J' ai taillé et dressé d' une main à Raymond Sebon, ce grand théologien et philosophe espagnol, un accoustrement à la françoise,» diu lo escéptich francés en lo prefaci de la traducció de la *Theologia Naturalis;* y en lo capítol XII dels seus *Assaigs*, hi afegeix: «Ce livre est basti d' un espagnol baragonine en terminaisons latines:» en tot lo capítol V, donchs, se proposa l' abbé Reulet provar que la *construcció* y *les frases* de la obra en qüestió no son *espanyoles*, sinó *franceses*, y de conseqüent que'l dit filosoph no es *espanyol*, sinó *francés*.

En corroboració de la seva tesis nos fa saber que ell entén l'*espanyol* (sic), y que havent llegit un á un y ab molta d' atenció los tres cents trenta capítols del *Llibre de les Criatures*, buscanthi *hispanismes*, lo que hi ha trobat no ha sigut res de açó, sinó al revés *molts galicismes*, com ell pretén demostrar posant per exemple varis trocets d' en Sibiude ab lo corresponent francés dessota; y conclou dihent que açó lo autorisa més que ab suficiencia, pera menysprehar les paraules d' en Montaigne: «ce libre est basti d' un espagnol baragonine en terminaisons latines.»

Tot açó sería una grossa veritat si al argument que tant poderós sembla á en Reulet no li mancás del tot sa basa: lo crítich francés confon llastimosament la *llengua espanyola* ab la *llengua castellana*. Veuse aqui tot.

Si hagués estat més enterat de la historia literaria de nostra península hauría sabut que es inutil buscar *castellanismes* en un autor barceloní del segle XV, ni tampoch s' hauría estranyat aleshores de trobarli *provençalismes*—y no *galicismes*, com ell diu molt malament, confonent lo francés del Nort ab lo del Mitjorn—puix sabut es de tothom que cap catalá de aquells temps parlava la llengua de Castella, sinó la propria, la nadiva, una *llengua d' oc*, germana del provençal, germana de la llengua de Tolosa.

O sinó vejám ara los exemples que posa en Reulet que veurém ab llum meridiana, que si hi ha motius pera afirmar, no tenen res del agre del terrer de Castella, no hi son pera dirho aximateix del de Catalunya.

l'Université de Toulouse, docteur es-arts, *en medecine* et en theologie,» de son manuscrit?

C' est alors,—heureux d' avoir trouvé à son heros d' un moment une patrie, et prénant un nom propre d' homme pour une designation de pays,—c' est alors qu' il aura écrit: «Raymond Sebeide était Espagnol de nation.»

De sorte que l' Espagne n' aurait en definitive d' autre titre à revendiquer Sebonde pour un de ses enfants, qu' une meprise ou une distraction de l' annaliste Trithème. (Un inconnu célèbre. Recherches historiques et critiques sur Raymond de Sebonde par l' abbé D. Reulet. Plana 57 y següents).

Axís s' escriu la crítica en l' altra banda dels Pyrineus.

1. Homo deberet demittere perire omnes creaturas, antequam inhonoraret Deum. (Liber Creat., tit. 252.)
L' homme devrait laisser perir toutes les creatures, plutot que de deshonorer Dieu.
L' home deuría dexar morir totes les criatures, abans de desagradar á Deu.

2. Volo quod omnes dicant bonum de me. (Tit. 146.)
Je veux qu on dise du bien de moi.
Jo vull que tothom parle be de mi.

3. Hoc est clavis et secretum totius cognitionis. (Tit. 62.)
C' est la clef et le secret de toute connaissance.
Açó es la clau y lo secret de tot conexement.

4. Ita quod inter animam et Deum nullum est obstaculum quod impediat animam ire ad Deum. (Tit. 286.)
De sorte qu' entre l' âme et Dieu il n' y a nul obstacle qui empeche l' ame d' aller á Dieu.
De manera que entre l' ánima y Deu no hi ha cap obstacle que prive á l' ánima d' anar á Deu.

5. Necesse est quod in homine sit aliqua res quae semper duret. (Titulus 217.)
Il est necessaire qu' en l' homme soit quelque chose qui toujours dure.
Es necessari que en l' home hi haja alguna cosa que sempre dure.

6. Videamus si illae operationes semper durent, et apparet quod non. (Ibidem.)
Voyons si ces operationes toujours durent, et il appert que non.
Vejám si aquelles óperacions sempre duren, y sembla que no.

7. Oportet inquirire si homo habeat aliquid quod sit vere et proprie suum et in suo dominio, ita quod nemo possit ab eo tollere illud invito. (Titulus 109.)
Il faut chercher si l' homme a quelque chose qui soit veritablement et proprement sien et en son domaine, de sorte qu' on ne puisse lui óter cela malgré lui.
Convé buscar si l' home té alguna cosa que siga verdadera y propiament seva y en lo seu domini, de manera que ningú puga péndreli alló no volentho.

Es veritat que es contrari al geni de la llengua castellana—y no espanyola, com diu en Reulet, puix tan espanyola es la castellana, com la catalana y la portuguesa—y al de la llatina, l' espressar lo pronom personal dels verbs y lo repetir moltes vegades lo mateix régimen que tenen los verbs en una frase, com ho fan los francesos, peró també es veritat que lo mateix que á França fem aquí á Catalunya; y la repetició del pronom personal—*nos* ideo si *nos* probamus—cum *nos* videmus—et quia *nos* probavimus—ja sab tothom que s' usa moltissim en la cátedra y en tota mena d' actes académichs: *nosaltres dihém, nosaltres creyém*.

En l' us que en Sibiude fa de la preposició *de*, tampoch hi sabém veure galicismes, sinó catalanismes.

Los exemples que diu en Reulet son aquestos:

Recipiet remissionem *de* suis peccatis.
Reberá lo perdó *de* 'ls seus pecats.

Anima nihil habebit *de* cremabili.
L' ánima res tindrá *de* cremable.

Ut nihil remaneat *de* extraneo.
Pour que rien ne reste *d'* etranger.
Pera que res ne quede *d'* estranger. (Tit. 300.)

La idea de menyspreu que s' espressa per una locució particular á la llengua romana, es un catalanisme, provençalisme ó italianisme, peró no es bon francés del Nort, encara que haja passat al llenguatge familiar: feble es, donchs, lo argument del critich francés, y torna á acusar molta ignorancia literaria al dir que la locució menyspreativa—*de ipso nullum computum facimus*, empleada per en Sibiude en lo titol 229,—es completament estrangera á la *llengua espanyola*, confonentla ab la castellana; peró lo cert es que no es gens estrangera á la llengua catalana.

Vejámho, sinó.

De ipso nullum computum facimus. (Tit. 229.)
D' akel nad counde non hazem.
D' ell ningun cas ne fem.

En les paraules que cita com á franceses també s' equivoca llastimosament: *Bladum* ve del catalá *blat*, y no del francés *blé;* com també *Brancha* es traducció del catalá *branca*, y no del francés *branche*.

Ni tampoch hi ha res de galicisme en aquesta frase: *non potest esse quod aliqua anima recuperet corpus suum, et aliqua non*, sinó que es tota ben nostra.

Non potest esse quod aliqua anima, recuperet corpus suum, et aliqua non. (Tit. 324.)

No pot esser que una ánima recobre 'l cos seu, y la altra no.

Cap argument diu tampoch á favor de sa tesis al consignar que 'l llatí d' en Sibiude se sembla perfectament al que en sa época s' usava en lo Llenguadoc, puix si be açó es veritat, no es menys cert que nosaltres li podríam mostrar innombrables exemples del llatí del segle XV de aquí á Catalunya, que en res se diferencía ni del que empleá 'l filosoph, ni del que s' escrivia en lo Mitjorn de França. Peró lo que'ns ha fet més d' estranyesa es que tingués per galicismes espressions com *per totum —per hoc quia—per semper—unus cattus—maneries—se approximare —facere placitum—omnes culpabiles—nos habemus jam dictum—addiscere ad legendum:* açó ja es dirles grosses.

Ell s' entreté á posarhi la correspondencia francesa en corroboració de ses afirmacions. Donchs nosaltres farém lo mateix acompanyantlo de la catalana y 's veurá lo molt que va equivocat l' apologista de la causa francesa.

Per totum.	Per hoc quia.	Per semper.
Partout.	Parce que.	Pour toujours.
Per tot.	Per axó que.	Per sempre.
Unus cattus.	Maneries.	Se approximare.
Un chat.	Manière.	S' approcher.
Un gat.	Manera.	Acostarse.
Facere placitum.	Omnes culpabiles.	Nos habemus jam dictum.
Faire plaisir.	Tous les coupables.	Nous avons deja dit.
Fer favor.	Tots los culpables.	Nosaltres ho havém ja dit.
Addiscere ad legendum.		
Apprendre à lire.		
Apendre á llegir.		

¿Será un galicisme l' usar ab freqüencia la partícula *quod* per *ut?* Aleshores no hi ha més que declarar francesos á tots los escolástichs, inclús á Sant Thomás, puix sabut es de tothom que alló es un ressabi general de la escolástica.

Respecte á lo que 'n diu construcció *francesa,* tampoch lo podém complaure. En Sibiude, com tots los mals llatinistes, construhía d' una manera directa y lligada, ab gens d' hipérbaton, per oracions del verb *sum* y primeres d' activa; y açó no es francés, sinó que es lo modo pro-

pi d' espressarse de tot aquell qui no coneix prou la llengua que escriu, puix á res més presta atenció que á la claretat y lliga de les idees (1).

Res porta, donchs, en Reulet, que invalide los testimonis d' en Trithemi y d' en Maussach: per lo tant, continuarém tenint á en Ramon Sibiude per ben catalá y barceloní, que un document sols ab un altre document pot destruirse, y no ab simples conjectures.

(1) Veges la conjectura final que fa l' abbé parisench pera anular lo testimoni d' en Montaigne: «Maintenant, reste un problème à resoudre: s il n y a rien d' espagnol dans la langue de Sebonde, comment s' expliquer alors l' étrange assertion de Montaigne?

Elevé dans le goût et les préjugés de la Renaissance, Montaigne ne parait priser que les auteurs de l' antiquité. Qui le tire de ses Grecs et de ses Romains le jette en pays inconnu. C' est dans leur commerce assidu qu' il a pris cette couleur un peu païenne repandue dans ses *Essais;* c' est eux qu il cite sans cesse. D' ouvrages scholastiques, pas la moindre mention. Ne peut-on pas induire de là qu' il n' avait rien lu des écrivains du moyen âge, que leur langue lui est absolument étrangere, et que, rencontrant dans le *Livre des Creatures* un latin si differant de celui qui le charmait dans ses chers anciens, dans un Tite-Live et dans un Senèque, si peu semblable à celui qu' il admirait dans ses contemporains, dans Muret, dans Turnebe, dans Nicolas Grouchy,—il aura pris ce latin scholastique pour de «l' espagnol baragoniné en terminaisons latines?»

Mais pourquoi a-t-il mis *espagnol?* Rien ne prouve que cette langue fut familière a Montaigne: ses *Essais* ne renferment qu' une seule citation en espagnol, et c' est un proverbe de cinq mots. Parmi les livres de sa riche bibliothèque, dont on a publié le catalogue de nos jours (a), on ne trouve qu' un ouvrage espagnol, l'*Amadis de Gaula,* qui peut fort bien n'être là que comme un heritage de son père.

Si donc l' «espagnol» est venu se placer sous sa plume de preferance a tout autre idiome, j' en vois une raison toute naturelle dans la persuasion où est Montaigne que Sebonde était Espagnol. Quoi de plus simple que d'attribuer les étrangetés d' un latin si nouveau pour lui à l' influence de la langue maternelle de l' auteur? Notre conjecture n' aura rien de trop hardi pour ceux à qui la lecture des *Essais* est familière. Dans ce jugement sur la langue de Sebonde, ils ne verront qu' un de ces mots peu reflechis, lancés à la legère, comme il en est echappé si souvent à l' humeur capricieuse du philosophe gascon; et c' est lui-même cette fois qui se chargera de leur prouver qu' ils ont rencontré juste. En effet, après avoir avancé qu' on pourrait, avec la seule connaissance de l'espagnol et sans avoir aucune teinture de latin entendre le *Libre des Creatures,* il raconte deux pages plus loin qu' il fut obligé de le mettre en françàis pour l' usage de son père, à qui cependant «la langue espagnolle était familière.»

Ne refute-t-il pas par là, et de la manière la plus decisive, sa première assertion?

(Un inconnu célèbre par l' abbé D. Reulet, pag. 93, 94, 95 y 96.)

(a) *Docteur Payen:* Documents sur Montaigne.

CAPITOL TERÇ

OBRES QUE VA ESCRIURE

No una sola sinó varies son les obres que molts han atribuit á en Ramon Sibiude: qui diu, sense anomenarlos, que escrigué diversos volums; qui afirma netament que á més de la *Teologia Natural* compongué uns diálechs rotolats *Viola animae;* un altre lo fa autor aximateix de l' *Oculus fidei theologia naturalis sive Liber creaturarum, à Raymundo de Sabunde ante duo saecula conscriptus....;* un de més enllá li atribueix lo *Pugio Fidei* de fra Ramon Martí; altres li donen uns *Quodlibetus;* y aprés de tot adhuc no manca qui diu esser d' ell unes *Quaestiones disputatae* ó *Quaestiones controversae.* Ara aquí, donchs, nos proposám examinar d' un á un tots aquestos testimonis y veure ahont está la veritat.

Primerament veurém de cop qué es lo que diuen ells, y aprés, una á una de les obres atribuides, refutarém llurs arguments, puix nosaltres som de parer que 'l filosoph barceloní d' una sola obra es autor: la *Teologia Natural* ó *Llibre de les Creatures.*

L' abbé Trithemi diu: *Fertur multa praeclara scripsisse opuscula,* de quibus ego vidi tantium volumen grande, quod in praefata universitate publice legerat, in cujus principio et multa et gloriosa promittit, de quorum veritate nonnulli sibi applaudunt tamquam experti; quod praenotavit:

1.—Creaturarum sive de Homines liber 1.
Ad laudem et gloriam.

2.—Quaestiones disputatas, liber 1.
Coetera me latent (1).

En Nicolau Bertrán en sa obra *De Tolosanorum gestis* (foli 1) diu solament referintse á en Sibiude: «Plurima grandiaque volumina Tolosae condidit.»

Que la *Viola animae* es del mateix Sibiude ho han dit y repetit en

(1) Catalogus de scriptoribus ecclesiasticis, pl. 309.

pi d' espressarse de tot aquell qui no co
puix á res més presta atenció que á la c
Res porta, donchs, en Reulet, que
Trithemi y d' en Maussach: per lo tant,
Sibiude per ben catalá y barceloní, que
document pot destruirse, y no ab simple

(1) Veges la conjectura final que fa l' a
mori d' en Montaigne: «Maintenant, reste
d' espagnol dans la langue de Sebonde, com
sertion de Montaigne?

Elevé dans le goût et les préjugés de la R
ser que les auteurs de l' antiquité. Qui le tire
jette en pays inconnu. C' est dans leur comm
un peu païenne repandue dans ses *Essais:* c'
vrages scholastiques, pas la moindre mentio
n avait rien lu des écrivains du moyen âg
étrangere, et que, rencontrant dans le *Livre*
celui qui le charmait dans ses chers anciens,
que, si peu semblable à celui qu' il admirait
dans Turnebe, dans Nicolas Grouchy,—il a
«l' espagnol baragoniné en terminaisons lat

Mais pourquoi a-t-il mis *espagnol?* Rien
lière a Montaigne: ses *Essais* ne renferment
et c' est un proverbe de cinq mots. Parmi le
on a publié le catalogue de nos jours (a),
l'*Amadis de Gaula,* qui peut fort bien n'être

Si donc l' «espagnol» est venu se placer
tre idiome, j' en vois une raison toute nat
taigne que Sebonde était Espagnol. Quoi d
getés d' un latin si nouveau pour lui à l' in
teur? Notre conjecture n' aura rien de trop
Essais est familière. Dans ce jugement sur
qu' un de ces mots peu reflechis, lancés à
souvent à l' humeur capricieuse du philoso
qui se chargera de leur prouver qu' ils on
avancé qu' on pourrait, avec la seule conn
cune teinture de latin entendre le *Libre d*
loin qu' il fut obligé de le mettre en franç
pendant «la langue espagnolle était famil

Ne refute-t-il pas par là, et de la m
sertion?

(Un inconnu célèbre par l' abbé D. Re

(a) *Docteur Payen:* Documents sur M

honneur, le produisent de temps en temps sous differentes pa- l'exemple de ces cuisiniers, qui servent la même viande appretée rentes façons.»

questes paraules de l' autor del *Dictionnaire historique et criti-* donà un crédit absolut monsieur l' abbé Labouderie, qui adhuc al nostre filosoph moltes obres (plusieurs ouvrages) peró que diu no 's troben ara. «Raymond de Sebonde, autrement nommé Sabaude ou Sebeyde, etoit de Barcelonne. Il professa la Philoso- Medicine et la Theologie à Toulouse, vers l' an 1430—6, selon (1). Il composa plusieurs ouvrages. Il ne nous en reste que deux: qui lui à fait le plus d' honneur est le livre des Créatures ou Theo- naturelle, *Theologia Naturalis, sive Liber Creaturarum.* Cet ge a eu un grand nombre d' éditions.

. . . .

Le second ouvrage de Raymond de Sebonde que nous connoissons intitulé: *de Natura Hominis dialogui. Hi et Christi, et sui ipsius itionem exhibent.* Ce livre porte aussi le litre de *Viole Animae.* La ière édition est de Cologne 1501, in-4.°; la seconde, revue et ntée, est de Lyon 1568, in-16.°. Ce n' est qu' un abregé de la logie Naturelle, et comme dit Bayle, un plat rechauffé. L' auteur de ces gens qui, après avoir publié un livre qui les contente, ou leur fait honneur, le produisent de temps en temps sous differentes res, à l'exemple de ces cuisiniers qui servent la même viande appre- en differentes façons.

. . . .

Comme la *Violette de l' Ame* est degagée de tout appareil scientifi- elle peut avoir été composée pour l' usage des personnes pieuses, la *Théologie Naturelle* auroit effayées par la profondeur des raison- mens, et à cause des difficultés qu' elle presente» (2).

Lo que es més de doldre es que un autor ordinariament tan ben en- at y de tan bona critica com en Gabriel Compayre haja caygut tam- en los pecats d' en Bayle y d' en Labouderie.

En efecte, en son *Discurs doctoral* hi trobám aquestes tristes parau- : «Quo favore hominum exceptus fuerit de Theologia naturali liber firmat *iterata ab ipso auctore et bis repetita istius operis in publi- m promulgatio.*

Quum vidisset enim Sebundus sua probari scripta, voluit rem unam variare et diversa operis forma diversa hominum judicia delectare: more, Baylus ait, coquorum istorum, qui quum res quasdam ad epulandum

(1) Scriptorum ecclesiasticorum. historia litteraria.—Soecul. synod., pl. 86.

(2) Le Christianisme de Montaigne, ou Pensées de ce grand homme sur la religion.—A Paris, 1819, pl. 5 y 17, 18, 19.

Michaud, en Fabricius, en Casimir Oudin, en Possevin y molts d'altres, lo qual no es pas d' estranyar ja que sabùt es de tothom que 'ls autors de *Catàlechs, Biblioteques* y *Biografies* se van copiant los uns als altres: lo que importa es veure 'ls testimonis dels primers qui ho varen fer correr.

En Josías Simler porta las matexes obres que en Trithemi y no sembla pas que 'n conega d' altres á no ser que tinga per diferentes les *Quaestiones disputatas* y la *Viola animae*. Les seves paraules son: «Raymundus Sebeide scripsit: Creaturarum sive de Homine liber unus: Quaestiones disputatas liber unus. Claruit anno 1430.

I. Ejus Theologia naturalis sive liber creaturarum etc., impre sus Parisiis 1509 apud Jo. Paruum et alibi.

II. Raymundi Sebundii Viola animae per modum dialogi inter Raimundum Sebundium, artium, medicinae et theologiae professorem ac Dominicum Seminiverbium, de hominis natura tractans, ad cognoscendum se Deum et hominem et omne debitum, quo Deo obligatur et proximo. Opus impressum Coloniae apud Henricum Quentel anno 1501, in 4.° chart. 21. Idem argumentum autea tractaverat et nunc repetit in dialogi forma» (1),

En Bayle es de parer, y á nosaltres nos sembla lo mateix, que per en Simler les *Qüestions disputades* y la *Viola de l' ànima* son una matexa obra; lo que per altra part res té d'estrany, puix aleshores eren molts los llibres que sortien ab dues inscripcions.

No obstant en Casimir Oudin no ho creu pas axís: parlant de la *Teología Natural* s' espressa d' aquesta manera: «Composuit item Dialogum: Violam animae, quo Raymundum et Dominicum Seminiverbium de hominis natura etc. colloquentes repraesentat, nec aliud ferme est, quam liber de Theologia naturali in dialogi formam ab eodem Raymundo ordinatus. Impressus hic Dialogus de natura hominis Coloniae, 1501 in 4,° apud Henricum Quentalium, et anno 1568 Lugduni in 12.° apud Theobaldum Zoganum. Dicitur etiam scripsisse *Quodlibeta* et *Quaestiones disputatas*, quae non comparent» (2). Peró aquestes paraules d' en Casimir Oudin no desfán pas les nostres ja que no espliquen per quina rahó s' han de distingir los *Diàlechs de les Questions disputades* y *Quodlibetus*.

Per açó en Bayle tambè creu que en Sibiude es autor de dues obres: la Teología y la Viola. «Celui ci (açó es lo llibre dels Diàlechs) ne differe de Theologie Naturelle que quant à la forme. Celà est clair par la seule consideration de ce titre: *Theologie Naturalis* etc. L' auteur était de ces gens qui après avoir publié un livre, qui les contente ou qui leur

(1) Conrat Gesner: Bibliotheca universalis aucta per Jos. Simlerum Tigurinum.—Tiguri, 1574.

(2) Commentarius de scriptoribus ecclesiasticis, vol. III, pl. 2,367.

fait de l' honneur, le produisent de temps en temps sous differentes parures à l'exemple de ces cuisiniers, qui servent la même viande appretée en differentes façons.»

A aquestes paraules de l' autor del *Dictionnaire historique et critique* hi doná un crédit absolut monsieur l' abbé Labouderie, qui adhuc atribueix al nostre filosoph moltes obres (plusieurs ouvrages) peró que segons diu no 's troben ara. «Raymond de Sebonde, autrement nommé Sebon, Sabaude ou Sebeyde, etoit de Barcelonne. Il professa la Philosophie, la Medicine et la Theologie à Toulouse, vers l' an 1430—6, selon Cave (1). Il composa plusieurs ouvrages. Il ne nous en reste que deux: celui qui lui à fait le plus d' honneur est le livre des Créatures ou Theologie naturelle, *Theologia Naturalis, sive Liber Creaturarum.* Cet ouvrage a eu un grand nombre d' éditions.

. . . .

Le second ouvrage de Raymond de Sebonde que nous connoissons est intitulé: *de Natura Hominis dialogui. Hi et Christi, et sui ipsius cognitionem exhibent.* Ce livre porte aussi le litre de *Viole Animae.* La première édition est de Cologne 1501, in-4.°; la seconde, revue et augmentée, est de Lyon 1568, in-16.°. Ce n' est qu' un abregé de la Theologie Naturelle, et comme dit Bayle, un plat rechauffé. L' auteur étoit de ces gens qui, après avoir publié un livre qui les contente, ou qui leur fait honneur, le produisent de temps en temps sous differentes parures, à l'exemple de ces cuisiniers qui servent la même viande appretée en differentes façons.

. . . .

Comme la *Violette de l' Ame* est degagée de tout appareil scientifique, elle peut avoir été composée pour l' usage des personnes pieuses, que la *Théologie Naturelle* auroit effayées par la profondeur des raisonnemens, et à cause des difficultés qu' elle presente» (2).

Lo que es més de doldre es que un autor ordinariament tan ben enterat y de tan bona crítica com en Gabriel Compayre haja caygut també en los pecats d' en Bayle y d' en Labouderie.

En efecte, en son *Discurs doctoral* hi trobám aquestes tristes paraules: «Quo favore hominum exceptus fuerit de Theologia naturali liber confirmat *iterata ab ipso auctore et bis repetita istius operis in publicum promulgatio.*

Quum vidisset enim Sebundus sua probari scripta, voluit rem unam variare et diversa operis forma diversa hominum judicia delectare: more, ut Baylus ait, coquorum istorum, qui quum res quasdam ad epulandum

(1) Scriptorum ecclesiasticorum. historia litteraria.—Soecul. synod., pl. 86.

(2) Le Christianisme de Montaigne, ou Pensées de ce grand homme sur la religion.—A París, 1819, pl. 5 y 17, 18, 19.

exquisitissimas esse arbitrantur, eas pluribus catinis, cum diversis condimentis, coenantibus porrigunt.

Non fugiebat Sebundum, quam verbosum esset ac prope fastidiosum disputandi genus, quod secutus erat in priore operis sui institutione. Sterili ubertate usus et inani quadam loquendi profluentia, non temperaverat immodicae suae ratiocinandi copiae, nec lectoris delectationem satis curaverat. Statuit igitur summatim suum opus complecti, et redditas incudi cogitationes jucundius, si posset exponere, additis etiam dialogi non inornati leporibus. Ea mente composuit *De natura hominis Dialogos* septem; quibus singulare illud nomen, *Viola animae*, ab ipso auctore subscriptum est (1). In illis sermonibus confabulantem secum Dominicanum quemdam fingit, assentatorem potius quam disputatorem; non est enim revera controversia ac disceptatio: sed contra unius docentis, Sebundi scilicet, oratio, alterius respondentis perpetua comprobatio. Caeterum Sebundo sua nequaquam successit spes: in Dialogis enim non minus quam in Theologia ipsa durum atque ingratum dicendi genus (2).

Rara ornamenta; nec opportuna quidem. Res enim illae ornari sese minime patiuntur; et sicca sua simplicitate magis placent quam quum invitae decorantur. Aliter tamen de suo opere auctor ipse sentiebat, quippe qui glorietur disputationem suam «succinctam, planam, facilem, acutam esse, et lepore salibusque repersam; eam denique quae ante primam editionem multo libentius a plerisque legetur.» (Dialogus sextus.) Quae quidem jactantia, ut ignoscenda profecto et ingenua, ita parum veritati congruens. Nihil enim acuti, nihil varii succurrit in ista sermonis tarditate. Quamquam inter duas personas diducta, uno atque eodem tenore fluit oratio. Qui vero sint illi sales, quos praedicat ac laudat, Sebundus, frustra requisivimus: nisi quod interdum à Virgilio aut à caetevis veteribus poetis versus aliquot adsciscuntur, de Trinitate aut Baptismo disceptationem mirifice variaturi. Sic in proemio Dialogui tertii «deses Aurora arguitur, quod Titani mariti croceum cubile nolit relinquere,» atque ideo moram attulerit Cristianis de amore Dei disputaturis. Alias Virgo Maria de Christi morte interrogata ac respondere jussa, ab ipso Didone verba mutuatur, et negat infandum renovare dolorem. Piis igitur sermonibus paganorum fabulae miscebantur, et de profanis sanctissimi versus Maronis fiebat: sicut et hodie, in pulcherrimis Romae templis, tessellae antiquae, olim in thermis feriantium romanorum pedibus calcatae, nunc submisse precantium Christianorum genua sustinent!

(1) De nomine autem mirifico: *Viola animae*, notandum est in tempore Sebundi jam floruisse Tolosae Academiam dictam «des Jeux Floraux», in qua flores diversi, et viola inter alios, poetis certaminis victoribus tribuecbantur; unde in usum venire potuit nomine florum non solum praemia operum, sed opera ipsa designare.

(2) En Compayré no ha vist la *Viola animae*, ó sinó no hauria escrit açó: lo llatí seu es verament ciceroniá.

Nec deridendus coeterum ac reprehendendus Sebundus quod intempestivos ornatos dialecticae suae addere voluerit: nam haec ipsa inconcinna veterum poetarum recordatio testatur non vulgarem prorsus animum, qui, e media sui temporis barbarie, amissam orationis urbanitatem et desuetos litterarum flores desiderabat: et, ut ita dicam, praecipiebat hanc artium restitutionem, qua sequens sacculum, in aeterum nobilitatum est.

Nullum aliud Sebundi exstare opus, praeter *Dialogos et Theologiam Naturalem,* explorando comperimus. Varietate titulorum decepti quidam ejus libros pluris fuisse crediderunt. Sed ea commentitia operum copia, in duo tantummodo recidit: quorum etiam, ut jam diximus, varia species, una vero atque eadem doctrina est» (1).

¿Y quín pot esser l' origen de semblant error? A nosaltres nos sembla que á més de la lleugeresa ab que uns autors copien los altres, hi ha contribuit també la matexa *Viola*, ja que ella moltes vegades posa en boca d' en Sibiude, dirigintse al Dominicá, aquesta frase: *llegiu mon primer llibre, puix aquest no es més que un compendi»* (2).

Potser encara cometé una falta més grossa en Joseph Scaliger, que 'ls qui li donen l' altre compendi de la *Teologia*, titolat *Oculus fidei,* obra del sociniá Joan Amós Comeni.

Noresmenys que en tres cartes, dues á en Casaubon y la altra adreçada á Thomson, afirma clarament que 'l *Pugio Fidei,* escrit l' any 1278 de la era cristiana, per lo dominicá Ramon Martí, á instancies de Sant Ramon de Penyafort, general de la seva orde, qui organisá en les escoles dominicanes tot un plan d' estudis y predicació ab lo fí de procurar la conversió dels juheus y moros d' Espanya, es una obra també del celebrat professor de Tolosa Ramon Sibiude. Parlant de açó á Casaubon, diu en la carta 84: Scito illos libros (los de Galatín) esse compendium duorum ingentium voluminum, quibus titulum «Pugionem fidei» fecit auctor Raymundus Sebon, Monachus Dominicamus, eximius Philosophus. Ho confirma aprés en la 93, adreçada també á Casaubon: De Galatino scito me vera dixisse, nam non solum illa omnia a Raimundo Sebone expiscatus est, sed et opus ejus nihil aliud est, quam breviarium Pugionis fidei, ita enim opus suum doctissimus ille Dominicanus inscripserat, qui Tolosae ante CC plus minus annos scribebat ejusque operis duo ingentes tomi in Collegio Fuxensi ejusdem civitatis ante annos XXI, quum ego ibi essem extabant. Cum judicio tamen illi libri legendi sunt, qui utinam typis excusi essent. Hoc unicum exemplum

(1) De Ramundo Sebundo ac de Theologiae Naturalis libro apud Facultatem litterarum parisiensem disseruit ad Doctoris gradum promovendus Gabriel Compayré.—París.—Ernest Thorius, editeur, 1872.

(2) «Lege librum meum, unde iste transsumptus est.» (Viola animae, edició de Lyó, pl. 332.) Vegis també les planes 181, 262 y 352.

exquisitissimas esse arbitrantur, eas pluribus catinis, cum diversis condimentis, coenantibus porrigunt.

Non fugiebat Sebundum, quam verbosum esset ac prope fastidiosum disputandi genus, quod secutus erat in priore operis sui institutione. Sterili ubertate usus et inani quadam loquendi profluentia, non temperaverat immodicae suae ratiocinandi copiae, nec lectoris delectationem satis curaverat. Statuit igitur summatim suum opus complecti, et redditas incudi cogitationes jucundius, si posset exponere, additis etiam dialogi non inornati leporibus. Ea mente composuit *De natura hominis Dialogos* septem; quibus singulare illud nomen, *Viola animae*, ab ipso auctore subscriptum est (1). In illis sermonibus confabulantem secum Dominicanum quemdam fingit, assentatorem potius quam disputatorem; non est enim revera controversia ac disceptatio: sed contra unius docentis, Sebundi scilicet, oratio, alterius respondentis perpetua comprobatio. Caeterum Sebundo sua nequaquam successit spes: in Dialogis enim non minus quam in Theologia ipsa durum atque ingratum dicendi genus (2).

Rara ornamenta; nec opportuna quidem. Res enim illae ornari sese minime patiuntur; et sicca sua simplicitate magis placent quam quum invitae decorantur. Aliter tamen de suo opere auctor ipse sentiebat, quippe qui glorietur disputationem suam «succinctam, planam, facilem, acutam esse, et lepore salibusque repersam; eam denique quae ante primam editionem multo libentius a plerisque legetur.» (Dialogus sextus.) Quae quidem jactantia, ut ignoscenda profecto et ingenua, ita parum veritati congruens. Nihil enim acuti, nihil varii succurrit in ista sermonis tarditate. Quamquam inter duas personas diducta, uno atque eodem tenore fluit oratio. Qui vero sint illi sales, quos praedicat ac laudat, Sebundus, frustra requisivimus: nisi quod interdum à Virgilio aut à caetevis veteribus poetis versus aliquot adsciscuntur, de Trinitate aut Baptismo disceptationem mirifice variaturi. Sic in proemio Dialogui tertii «deses Aurora arguitur, quod Titani mariti croceum cubile nolit relinquere,» atque ideo moram attulerit Cristianis de amore Dei disputaturis, Alias Virgo Maria de Christi morte interrogata ac respondere jussa, ab ipso Didone verba mutuatur, et negat infandum renovare dolorem. Piis igitur sermonibus paganorum fabulae miscebantur, et de profanis sanctissimi versus Maronis fiebat: sicut et hodie, in pulcherrimis Romae templis, tessellae antiquae, olim in thermis feriantium romanorum pedibus calcatae, nunc submisse precantium Christianorum genua sustinent!

(1) De nomine autem mirifico: *Viola animae*, notandum est in tempore Sebundi jam floruisse Tolosae Academiam dictam «des Jeux Floraux», in qua flores diversi, et viola inter alios, poetis certaminis victoribus tribuecbantur; unde in usum venire potuit nomine florum non solum praemia operum, sed opera ipsa designare.

(2) En Compayré no ha vist la *Viola animae*, ó sinó no hauría escrit açó: lo llatí seu es verament ciceroniá.

Nec deridendus coeterum ac reprehendendus Sebundus quod intempestivos ornatos dialecticae suae addere voluerit: nam haec ipsa inconcinna veterum poetarum recordatio testatur non vulgarem prorsus animum, qui, e media sui temporis barbarie, amissam orationis urbanitatem et desuetos litterarum flores desiderabat: et, ut ita dicam, praecipiebat hanc artium restitutionem, qua sequens sacculum, in aeterum nobilitatum est.

Nullum aliud Sebundi exstare opus, praeter *Dialogos et Theologiam Naturalem,* explorando comperimus. Varietate titulorum decepti quidam ejus libros pluris fuisse crediderunt. Sed ea commentitia operum copia, in duo tantummodo recidit: quorum etiam, ut jam diximus, varia species, una vero atque eadem doctrina est» (1).

¿Y quín pot esser l' origen de semblant error? A nosaltres nos sembla que á més de la lleugeresa ab que uns autors copien los altres, hi ha contribuit també la matexa *Viola,* ja que ella moltes vegades posa en boca d' en Sibiude, dirigintse al Dominicá, aquesta frase: *llegiu mon primer llibre, puix aquest no es més que un compendi»* (2).

Potser encara cometé una falta més grossa en Joseph Scaliger, que 'ls qui li donen l' altre compendi de la *Teologia,* titolat *Oculus fidei,* obra del sociniá Joan Amós Comeni.

Noresmenys que en tres cartes, dues á en Casaubon y la altra adreçada á Thomson, afirma clarament que 'l *Pugio Fidei,* escrit l' any 1278 de la era cristiana, per lo dominicá Ramon Martí, á instancies de Sant Ramon de Penyafort, general de la seva orde, qui organisá en les escoles dominicanes tot un plan d' estudis y predicació ab lo fí de procurar la conversió dels juheus y moros d' Espanya, es una obra també del celebrat professor de Tolosa Ramon Sibiude. Parlant de açó á Casaubon, diu en la carta 84: Scito illos libros (los de Galatín) esse compendium duorum ingentium voluminum, quibus titulum «Pugionem fidei» fecit auctor Raymundus Sebon, Monachus Dominicamus, eximius Philosophus. Ho confirma aprés en la 93, adreçada també á Casaubon: De Galatino scito me vera dixisse, nam non solum illa omnia a Raimundo Sebone expiscatus est, sed et opus ejus nihil aliud est, quam breviarium Pugionis fidei, ita enim opus suum doctissimus ille Dominicanus inscripserat, qui Tolosae ante CC plus minus annos scribebat ejusque operis duo ingentes tomi in Collegio Fuxensi ejusdem civitatis ante annos XXI, quum ego ibi essem extabant. Cum judicio tamen illi libri legendi sunt, qui utinam typis excusi essent. Hoc unicum exemplum

(1) De Ramundo Sebundo ac de Theologiae Naturalis libro apud Facultatem litterarum parisiensem disseruit ad Doctoris gradum promovendus Gabriel Compayré.—París.—Ernest Thorius, editeur, 1872.

(2) «Lege librum meum, unde iste transsumptus est.» (Viola animae, edició de Lyó, pl. 332.) Vegis també les planes 181, 262 y 352.

Aprés del abbé de Spanheim, qui ha fet més, diu, per la patria *espanyola* del autor de la *Teologia,* es, sens dupte en Montaigne, qui parlá respecte est particular d' una manera prou clara y convincent: «J' ai taillé et dressé d' une main à Raymond Sebon, ce grand théologien et philosophe espagnol, un accoustrement à la françoise,» diu lo escéptich francés en lo prefaci de la traducció de la *Theologia Naturalis;* y en lo capítol XII dels seus *Assaigs,* hi afegeix: «Ce livre est basti d' un espagnol baragonine en terminaisons latines:» en tot lo capítol V, donchs, se proposa l' abbé Reulet provar que la *construcciá* y *les frases* de la obra en qüestió no son *espanyoles,* sinó *franceses,* y de consegüent que'l dit filosoph no es *espanyol,* sinó *francés.*

En corroboració de la seva tesis nos fa saber que ell entén l'*espanyol* (sic), y que havent llegit un á un y ab molta d' atenció los tres cents trenta capítols del *Llibre de les Criatures,* buscanthi *hispanismes,* lo que hi ha trobat no ha sigut res de açó, sinó al revés *molts galicismes,* com ell pretén demostrar posant per exemple varis trocets d' en Sibiude ab lo corresponent francés dessota; y conclou dihent que açó lo autorisa més que ab suficiencia, pera menysprehar les paraules d' en Montaigne: «ce libre est basti d' un espagnol baragonine en terminaisons latines.»

Tot açó sería una grossa veritat si al argument que tant poderós sembla á en Reulet no li mancás del tot sa basa: lo crítich francés confon llastimosament la *llengua espanyola* ab la *llengua castellana.* Veuse aquí tot.

Si hagués estat més enterat de la historia literaria de nostra península hauría sabut que es inutil buscar *castellanismes* en un autor barceloní del segle XV, ni tampoch s' hauría estranyat aleshores de trobarli *provençalismes*—y no *galicismes,* com ell diu molt malament, confonent lo francés del Nort ab lo del Mitjorn—puix sabut es de tothom que cap catalá de aquells temps parlava la llengua de Castella, sinó la propria, la nadiva, una *llengua d' oc,* germana del provençal, germana de la llengua de Tolosa.

O sinó vejám ara los exemples que posa en Reulet que veurém ab llum meridiana, que si hi ha motius pera afirmar, no tenen res del agre del terrer de Castella, no hi son pera dirho aximateix del de Catalunya.

l'Université de Toulouse, docteur es-arts, *en medecine* et en theologie,» de son manuscrit?

C' est alors,—heureux d' avoir trouvé à son heros d' un moment une patrie, et prénant un nom propre d' homme pour une designation de pays,—c' est alors qu' il aura écrit: «Raymond Sebeide était Espagnol de nation.»

De sorte que l' Espagne n' aurait en definitive d' autre titre à revendiquer Sebonde pour un de ses enfants, qu' une meprise ou une distraction de l' annaliste Trithème. (Un inconnu célèbre. Recherches historiques et critiques sur Raymond de Sebonde par l' abbé D. Reulet. Plana 57 y següents).

Axís s' escriu la crítica en l' altra banda dels Pyrineus.

1. Homo deberet demittere perire omnes creaturas, antequam inhonoraret Deum. (Liber Creat., tit. 252.)
L' homme devrait laisser perir toutes les creatures, plutot que de deshonorer Dieu.
L' home deuría dexar morir totes les criatures, abans de desagradar á Deu.

2. Volo quod omnes dicant bonum de me. (Tit. 146.)
Je veux qu on dise du bien de moi.
Jo vull que tothom parle be de mi.

3. Hoc est clavis et secretum totius cognitionis. (Tit. 62.)
C' est la clef et le secret de toute connaissance.
Açó es la clau y lo secret de tot conexement.

4. Ita quod inter animam et Deum nullum est obstaculum quod impediat animam ire ad Deum. (Tit. 286.)
De sorte qu' entre l' âme et Dieu il n' y a nul obstacle qui empeche l' ame d' aller á Dieu.
De manera que entre l' ánima y Deu no hi ha cap obstacle que prive á l' ánima d' anar á Deu.

5. Necesse est quod in homine sit aliqua res quae semper duret. (Titulus 217.)
Il est necessaire qu' en l' homme soit quelque chose qui toujours dure.
Es necessari que en l' home hi haja alguna cosa que sempre dure.

6. Videamus si illae operationes semper durent, et apparet quod non. (Ibidem.)
Voyons si ces operationes toujours durent, et il appert que non.
Vejám si aquelles operacions sempre duren, y sembla que no.

7. Oportet inquirire si homo habeat aliquid quod sit vere et proprie suum et in suo dominio, ita quod nemo possit ab eo tollere illud invito. (Titulus 109.)
Il faut chercher si l' homme a quelque chose qui soit veritablement et proprement sien et en son domaine, de sorte qu' on ne puisse lui oter cela malgré lui.
Convé buscar si l' home té alguna cosa que siga verdadera y propiament seva y en lo seu domini, de manera que ningú puga péndreli alló no volentho.

Es veritat que es contrari al geni de la llengua castellana—y no espanyola, com diu en Reulet, puix tan espanyola es la castellana, com la catalana y la portuguesa—y al de la llatina, l' espressar lo pronom personal dels verbs y lo repetir moltes vegades lo mateix régimen que tenen los verbs en una frase, com ho fan los francesos, peró també es veritat que lo mateix que á França fem aquí á Catalunya; y la repetició del pronom personal—*nos* ideo si *nos* probamus—cum *nos* videmus—et quia *nos* probavimus—ja sab tothom que s' usa moltissim en la cátedra y en tota mena d' actes académichs: *nosaltres dihém, nosaltres creyém.*

En l' us que en Sibiude fa de la preposició *de*, tampoch hi sabém veure galicismes, sinó catalanismes.

Los exemples que diu en Reulet son aquestos:

Recipiet remissionem *de* suis peccatis.
Reberá lo perdó *de* 'ls seus pecats.

Anima nihil habebit *de* cremabili.
L' ánima res tindrá *de* cremable.

Ut nihil remaneat *de* extraneo.
Pour que rien ne reste *d'* etranger.
Pera que res ne quede *d'* estranger. (Tit. 300.)

La idea de menyspreu que s' espressa per una locució particular á la llengua romana, es un catalanisme, provençalisme ó italianisme, peró no es bon francés del Nort, encara que haja passat al llenguatge familiar: feble es, donchs, lo argument del critich francés, y torna á acusar molta ignorancia literaria al dir que la locució menyspreativa—*de ipso nullum computum facimus*, empleada per en Sibiude en lo titol 229,—es completament estrangera á la *llengua espanyola*, confonentla ab la castellana; peró lo cert es que no es gens estrangera á la llengua catalana.

Vejámho, sinó.

De ipso nullum computum facimus. (Tit. 229.)
D' akel nad counde non hazem.
D' ell ningun cas ne fem.

En les paraules que cita com á franceses també s' equivoca llastimosament: *Bladum* ve del catalá *blat*, y no del francés *blé*; com també *Brancha* es traducció del catalá *branca*, y no del francés *branche*.

Ni tampoch hi ha res de galicisme en aquesta frase: *non potest esse quod aliqua anima recuperet corpus suum, et aliqua non*, sinó que es tota ben nostra.

Non potest esse quod aliqua anima, recuperet corpus suum, et aliqua non. (Tit. 324.)

No pot esser que una ánima recobre 'l cos seu, y la altra no.

Cap argument diu tampoch á favor de sa tesis al consignar que 'l llatí d' en Sibiude se sembla perfectament al que en sa época s' usava en lo Llenguadoc, puix si be açó es veritat, no es menys cert que nosaltres li podríam mostrar innombrables exemples del llatí del segle XV de aquí á Catalunya, que en res se diferencia ni del que empleá 'l filosoph, ni del que s' escrivía en lo Mitjorn de França. Peró lo que'ns ha fet més d' estranyesa es que tingués per galicismes espressions com *per totum —per hoc quia—per semper—unus cattus—maneries—se approximare —facere placitum—omnes culpabiles—nos habemus jam dictum—addiscere ad legendum:* açó ja es dirles grosses.

Ell s' entreté á posarhi la correspondencia francesa en corroboració de ses afirmacions. Donchs nosaltres farém lo mateix acompanyantlo de la catalana y 's veurá lo molt que va equivocat l' apologista de la causa francesa.

Per totum.	Per hoc quia.	Per semper.
Partout.	Parce que.	Pour toujours.
Per tot.	Per axó que.	Per sempre.
Unus cattus.	Maneries.	Se approximare.
Un chat.	Manière.	S' approcher.
Un gat.	Manera.	Acostarse.
Facere placitum.	Omnes culpabiles.	Nos habemus jam dictum.
Faire plaisir.	Tous les coupables.	Nous avons deja dit.
Fer favor.	Tots los culpables.	Nosaltres ho havém ja dit.
Addiscere ad legendum.		
Apprendre à lire.		
Apendre á llegir.		

¿Será un galicisme l' usar ab freqüencia la partícula *quod* per *ut?* Aleshores no hi ha més que declarar francesos á tots los escolástichs, inclús á Sant Thomás, puix sabut es de tothom que alló es un ressabi general de la escolástica.

Respecte á lo que 'n diu construcció *francesa,* tampoch lo podém complaure. En Sibiude, com tots los mals llatinistes, construhía d' una manera directa y lligada, ab gens d' hipérbaton, per oracions del verb *sum* y primeres d' activa; y açó no es francés, sinó que es lo modo pro-

pi d' espressarse de tot aquell qui no coneix prou la llengua que escriu, puix á res més presta atenció que á la claretat y lliga de les idees (1).

Res porta, donchs, en Reulet, que invalide los testimonis d' en Trithemi y d' en Maussach: per lo tant, continuarém tenint á en Ramon Sibiude per ben catalá y barceloní, que un document sols ab un altre document pot destruirse, y no ab simples conjectures.

(1) Veges la conjectura final que fa l' abbé parisench pera anular lo testimoni d' en Montaigne: «Maintenant, reste un problème à resoudre: s il n y a rien d' espagnol dans la langue de Sebonde, comment s' expliquer alors l' étrange assertion de Montaigne?

Elevé dans le goût et les préjugés de la Renaissance, Montaigne ne parait priser que les auteurs de l' antiquité. Qui le tire de ses Grecs et de ses Romains le jette en pays inconnu. C' est dans leur commerce assidu qu' il a pris cette couleur un peu païenne repandue dans ses *Essais;* c' est eux qu il cite sans cesse. D' ouvrages scholastiques, pas la moindre mention. Ne peut-on pas induire de là qu' il n avait rien lu des écrivains du moyen âge, que leur langue lui est absolument étrangere, et que, rencontrant dans le *Livre des Creatures* un latin si differant de celui qui le charmait dans ses chers anciens, dans un Tite-Live et dans un Senèque, si peu semblable à celui qu' il admirait dans ses contemporains, dans Muret, dans Turnebe, dans Nicolas Grouchy,—il aura pris ce latin scholastique pour de «l' espagnol baragoniné en terminaisons latines?»

Mais pourquoi a-t-il mis *espagnol?* Rien ne prouve que cette langue fut familière a Montaigne: ses *Essais* ne renferment qu' une seule citation en espagnol, et c' est un proverbe de cinq mots. Parmi les livres de sa riche bibliothèque, dont on a publié le catalogue de nos jours (a), on ne trouve qu' un ouvrage espagnol, l'*Amadis de Gaula,* qui peut fort bien n'être là que comme un heritage de son père.

Si donc l' «espagnol» est venu se placer sous sa plume de preferance a tout autre idiome, j' en vois une raison toute naturelle dans la persuasion où est Montaigne que Sebonde était Espagnol. Quoi de plus simple que d'attribuer les étrangetés d' un latin si nouveau pour lui à l' influence de la langue maternelle de l' auteur? Notre conjecture n' aura rien de trop hardi pour ceux à qui la lecture des *Essais* est familière. Dans ce jugement sur la langue de Sebonde, ils ne verront qu' un de ces mots peu reflechis, lancés à la legère, comme il en est echappé si souvent à l' humeur capricieuse du philosophe gascon; et c' est lui-même cette fois qui se chargera de leur prouver qu' ils ont rencontré juste. En effet, après avoir avancé qu' on pourrait, avec la seule connaissance de l'espagnol et sans avoir aucune teinture de latin entendre le *Libre des Creatures,* il raconte deux pages plus loin qu' il fut obligé de le mettre en français pour l' usage de son père, à qui cependant «la langue espagnolle était familière.»

Ne refute-t-il pas par là, et de la manière la plus decisive, sa première assertion?

(Un inconnu célèbre par l' abbé D. Reulet, pag. 93, 94, 95 y 96.)

(a) *Docteur Payen:* Documents sur Montaigne.

CAPITOL TERÇ

OBRES QUE VA ESCRIURE

No una sola sinó varies son les obres que molts han atribuit á en Ramon Sibiude: qui diu, sense anomenarlos, que escrigué diversos volums; qui afirma netament que á més de la *Teologia Natural* compongué uns diálechs rotolats *Viola animae;* un altre lo fa autor aximateix de l' *Oculus fidei theologia naturalis sive Liber creaturarum, à Raymundo de Sabunde ante duo saecula conscriptus....;* un de més enllá li atribueix lo *Pugio Fidei* de fra Ramon Martí; altres li donen uns *Quodlibetus;* y aprés de tot adhuc no manca qui diu esser d' ell unes *Quaestiones disputatae* ó *Quaestiones controversae*. Ara aquí, donchs, nos proposám examinar d' un á un tots aquestos testimonis y veure ahont está la veritat.

Primerament veurém de cop qué es lo que diuen ells, y aprés, una á una de les obres atribuides, refutarém llurs arguments, puix nosaltres som de parer que 'l filosoph barceloní d' una sola obra es autor: la *Teologia Natural* ó *Llibre de les Creatures.*

L' abbé Trithemi diu: *Fertur multa praeclara scripsisse opuscula*, de quibus ego vidi tantium volumen grande, quod in praefata universitate publice legerat, in cujus principio et multa et gloriosa promittit, de quorum veritate nonnulli sibi applaudunt tamquam experti; quod praenotavit:

1.—Creaturarum sive de Homines liber 1.
Ad laudem et gloriam.

2.—Quaestiones disputatas, liber 1.
Coetera me latent (1).

En Nicolau Bertrán en sa obra *De Tolosanorum gestis* (foli 1) diu solament referintse á en Sibiude: «Plurima grandiaque volumina Tolosae condidit.»

Que la *Viola animae* es del mateix Sibiude ho han dit y repetit en

(1) Catalogus de scriptoribus ecclesiasticis, pl. 309.

Michaud, en Fabricius, en Casimir Oudin, en Possevin y molts d'altres, lo qual no es pas d' estranyar ja que sabut es de tothom que 'ls autors de *Catàlechs, Biblioteques* y *Biografies* se van copiant los uns als altres: lo que importa es veure 'ls testimonis dels primers qui ho varen fer correr.

En Josías Simler porta las matexes obres que en Trithemi y no sembla pas que 'n conega d' altres á no ser que tinga per diferentes les *Quaestiones disputatas* y la *Viola animae*. Les seves paraules son: «Raymundus Sebeide scripsit: Creaturarum sive de Homine liber unus: Quaestiones disputatas liber unus. Claruit anno 1430.

I. Ejus Theologia naturalis sive liber creaturarum etc., impre sus Parisiis 1509 apud Jo. Paruum et alibi.

II. Raymundi Sebundii Viola animae per modum dialogi inter Raimundum Sebundium, artium, medicinae et theologiae professorem ac Dominicum Seminiverbium, de hominis natura tractans, ad cognoscendum se Deum et hominem et omne debitum, quo Deo obligatur et proximo. Opus impressum Coloniae apud Henricum Quentel anno 1501, in 4.° chart. 21. Idem argumentum autea tractaverat et nunc repetit in dialogi forma» (1).

En Bayle es de parer, y á nosaltres nos sembla lo mateix, que per en Simler les *Qüestions disputades* y la *Viola de l' ánima* son una matexa obra; lo que per altra part res té d'estrany, puix aleshores eren molts los llibres que sortíen ab dues inscripcions.

No obstant en Casimir Oudin no ho creu pas axís: parlant de la *Teología Natural* s' espressa d' aquesta manera: «Composuit item Dialogum: Violam animae, quo Raymundum et Dominicum Seminiverbium de hominis natura etc. colloquentes repraesentat, nec aliud ferme est, quam liber de Theologia naturali in dialogi formam ab eodem Raymundo ordinatus. Impressus hic Dialogus de natura hominis Coloniae, 1501 in 4,° apud Henricum Quentalium, et anno 1568 Lugduni in 12.° apud Theobaldum Zoganum. Dicitur etiam scripsisse *Quodlibeta* et *Quaestiones disputatas*, quae non comparent» (2). Peró aquestes paraules d' en Casimir Oudin no desfán pas les nostres ja que no espliquen per quina rahó s' han de distingir los *Diàlechs de les Questions disputades* y *Quodlibetus*.

Per açó en Bayle també creu que en Sibiude es autor de dues obres: la Teología y la Viola. «Celui ci (açó es lo llibre dels Diàlechs) ne diffère de Theologie Naturelle que quant à la forme. Celà est clair par la seule consideration de ce titre: *Theologie Naturalis* etc. L' auteur était de ces gens qui après avoir publié un livre, qui les contente ou qui leur

(1) Conrat Gesner: Bibliotheca universalis aucta per Jos. Simlerum Tigurinum.—Tiguri, 1574.

(2) Commentarius de scriptoribus ecclesiasticis, vol. III, pl. 2,367.

fait de l' honneur, le produisent de temps en temps sous differentes parures à l'exemple de ces cuisiniers, qui servent la mème viande appretée en differentes façons.»

A aquestes paraules de l' autor del *Dictionnaire historique et critique* hi doná un crédit absolut monsieur l' abbé Labouderie, qui adhuc atribueix al nostre filosoph moltes obres (plusieurs ouvrages) peró que segons diu no 's troben ara. «Raymond de Sebonde, autrement nommé Sebon, Sabaude ou Sebeyde, etoit de Barcelonne. Il professa la Philosophie, la Medicine et la Theologie à Toulouse, vers l' an 1430—6, selon Cave (1). Il composa plusieurs ouvrages. Il ne nous en reste que deux: celui qui lui à fait le plus d' honneur est le livre des Créatures ou Theologie naturelle, *Theologia Naturalis, sive Liber Creaturarum*. Cet ouvrage a eu un grand nombre d' éditions.

. . . .

Le second ouvrage de Raymond de Sebonde que nous connoissons est intitulé: *de Natura Hominis dialogui. Hi et Christi, et sui ipsius cognitionem exhibent*. Ce livre porte aussi le litre de *Viole Animae*. La première édition est de Cologne 1501, in-4.º; la seconde, revue et augmentée, est de Lyon 1568, in-16.º. Ce n' est qu' un abregé de la Theologie Naturelle, et comme dit Bayle, un plat rechauffé. L' auteur étoit de ces gens qui, après avoir publié un livre qui les contente, ou qui leur fait honneur, le produisent de temps en temps sous differentes parures, à l'exemple de ces cuisiniers qui servent la même viande appretée en differentes façons.

. . . .

Comme la *Violette de l' Ame* est degagée de tout appareil scientifique, elle peut avoir été composée pour l' usage des personnes pieuses, que la *Théologie Naturelle* auroit effayées par la profondeur des raisonnemens, et à cause des difficultés qu' elle presente» (2).

Lo que es més de doldre es que un autor ordinariament tan ben enterat y de tan bona crítica com en Gabriel Compayre haja caygut també en los pecats d' en Bayle y d' en Labouderie.

En efecte, en son *Discurs doctoral* hi trobám aquestes tristes paraules: «Quo favore hominum exceptus fuerit de Theologia naturali liber confirmat *iterata ab ipso auctore et bis repetita istius operis in publicum promulgatio*.

Quum vidisset enim Sebundus sua probari scripta, voluit rem unam variare et diversa operis forma diversa hominum judicia delectare: more, ut Baylus ait, coquorum istorum, qui quum res quasdam ad epulandum

(1) Scriptorum ecclesiasticorum. historia litteraria.—Soecul. synod., pl. 86.

(2) Le Christianisme de Montaigne, ou Pensées de ce grand homme sur la religion.—A Paris, 1819, pl. 5 y 17, 18, 19.

exquisitissimas esse arbitrantur, eas pluribus catinis, cum diversis condimentis, coenantibus porrigunt.

Non fugiebat Sebundum, quam verbosum esset ac prope fastidiosum disputandi genus, quod secutus erat in priore operis sui institutione. Sterili ubertate usus et inani quadam loquendi profluentia, non temperaverat immodicae suae ratiocinandi copiae, nec lectoris delectationem satis curaverat. Statuit igitur summatim suum opus complecti, et redditas incudi cogitationes jucundius, si posset exponere, additis etiam dialogi non inornati leporibus. Ea mente composuit *De natura hominis Dialogos* septem; quibus singulare illud nomen, *Viola animae*, ab ipso auctore subscriptum est (1). In illis sermonibus confabulantem secum Dominicanum quemdam fingit, assentatorem potius quam disputatorem; non est enim revera controversia ac disceptatio: sed contra unius docentis, Sebundi scilicet, oratio, alterius respondentis perpetua comprobatio. Caeterum Sebundo sua nequaquam successit spes: in Dialogis enim non minus quam in Theologia ipsa durum atque ingratum dicendi genus (2).

Rara ornamenta; nec opportuna quidem. Res enim illae ornari sese minime patiuntur; et sicca sua simplicitate magis placent quam quum invitae decorantur. Aliter tamen de suo opere auctor ipse sentiebat, quippe qui glorietur disputationem suam «succinctam, planam, facilem, acutam esse, et lepore salibusque repersam; eam denique quae ante primam editionem multo libentius a plerisque legetur.» (Dialogus sextus.) Quae quidem jactantia, ut ignoscenda profecto et ingenua, ita parum veritati congruens. Nihil enim acuti, nihil varii succurrit in ista sermonis tarditate. Quamquam inter duas personas diducta, uno atque eodem tenore fluit oratio. Qui vero sint illi sales, quos praedicat ac laudat, Sebundus, frustra requisivimus: nisi quod interdum à Virgilio aut à caetevis veteribus poetis versus aliquot adsciscuntur, de Trinitate aut Baptismo disceptationem mirifice variaturi. Sic in proemio Dialogui tertii «deses Aurora arguitur, quod Titani mariti croceum cubile nolit relinquere,» atque ideo moram attulerit Cristianis de amore Dei disputaturis. Alias Virgo Maria de Christi morte interrogata ac respondere jussa, ab ipso Didone verba mutuatur, et negat infandum renovare dolorem. Piis igitur sermonibus paganorum fabulae miscebantur, et de profanis sanctissimi versus Maronis fiebat: sicut et hodie, in pulcherrimis Romae templis, tessellae antiquae, olim in thermis feriantium romanorum pedibus calcatae, nunc submisse precantium Christianorum genua sustinent!

(1) De nomine autem mirifico: *Viola animae*, notandum est in tempore Sebundi jam floruisse Tolosae Academiam dictam «des Jeux Floraux», in qua flores diversi, et viola inter alios, poetis certaminis victoribus tribuebantur; unde in usum venire potuit nomine florum non solum praemia operum, sed opera ipsa designare.

(2) En Compayré no ha vist la *Viola animae*, ó sinó no hauría escrit açó: lo llatí seu es verament ciceroniá.

Nec deridendus coeterum ac reprehendendus Sebundus quod intempestivos ornatos dialecticae suae addere voluerit: nam haec ipsa inconcinna veterum poetarum recordatio testatur non vulgarem prorsus animum, qui, e media sui temporis barbarie, amissam orationis urbanitatem et desuetos litterarum flores desiderabat: et, ut ita dicam, praecipiebat hanc artium restitutionem, qua sequens sacculum, in aeterum nobilitatum est.

Nullum aliud Sebundi exstare opus, praeter *Dialogos et Theologiam Naturalem,* explorando comperimus. Varietate titulorum decepti quidam ejus libros pluris fuisse crediderunt. Sed ea commentitia operum copia, in duo tantummodo recidit: quorum etiam, ut jam diximus, varia species, una vero atque eadem doctrina est» (1).

¿Y quín pot esser l' origen de semblant error? A nosaltres nos sembla que á més de la lleugeresa ab que uns autors copien los altres, hi ha contribuit també la matexa *Viola,* ja que ella moltes vegades posa en boca d' en Sibiude, dirigintse al Dominicá, aquesta frase: *llegiu mon primer llibre, puix aquest no es més que un compendi»* (2).

Potser encara cometé una falta més grossa en Joseph Scaliger, que'ls qui li donen l' altre compendi de la *Teologia,* titolat *Oculus fidei,* obra del sociniá Joan Amós Comeni.

Noresmenys que en tres cartes, dues á en Casaubon y la altra adreçada á Thomson, afirma clarament que 'l *Pugio Fidei,* escrit l' any 1278 de la era cristiana, per lo dominicá Ramon Martí, á instancies de Sant Ramon de Penyafort, general de la seva orde, qui organisá en les escoles dominicanes tot un plan d' estudis y predicació ab lo fí de procurar la conversió dels juheus y moros d' Espanya, es una obra també del celebrat professor de Tolosa Ramon Sibiude. Parlant de açó á Casaubon, diu en la carta 84: Scito illos libros (los de Galatín) esse compendium duorum ingentium voluminum, quibus titulum «Pugionem fidei» fecit auctor Raymundus Sebon, Monachus Dominicanus, eximius Philosophus. Ho confirma aprés en la 93, adreçada també á Casaubon: De Galatino scito me vera dixisse, nam non solum illa omnia a Raimundo Sebone expiscatus est, sed et opus ejus nihil aliud est, quam breviarium Pugionis fidei, ita enim opus suum doctissimus ille Dominicanus inscripserat, qui Tolosae ante CC plus minus annos scribebat ejusque operis duo ingentes tomí in Collegio Fuxensi ejusdem civitatis ante annos XXI, quum ego ibi essem extabant. Cum judicio tamen illi libri legendi sunt, qui utinam typis excusi essent. Hoc unicum exemplum

(1) De Ramundo Sebundo ac de Theologiae Naturalis libro apud Facultatem litterarum parisiensem disseruit ad Doctoris gradum promovendus Gabriel Compayré.—París.—Ernest Thorius, editeur, 1872.

(2) «Lege librum meum, unde iste transsumptus est.» (Viola animae, edició de Lyó, pl. 332.) Vegis també les planes 181, 262 y 352.

exquisitissimas esse arbitrantur, eas pluribus catinis, cum diversis condimentis, coenantibus porrigunt.

Non fugiebat Sebundum, quam verbosum esset ac prope fastidiosum disputandi genus, quod secutus erat in priore operis sui institutione. Sterili ubertate usus et inani quadam loquendi profluentia, non temperaverat immodicae suae ratiocinandi copiae, nec lectoris delectationem satis curaverat. Statuit igitur summatim suum opus complecti, et redditas incudi cogitationes jucundius, si posset exponere, additis etiam dialogi non inornati leporibus. Ea mente composuit *De natura hominis Dialogos* septem; quibus singulare illud nomen, *Viola animae*, ab ipso auctore subscriptum est (1). In illis sermonibus confabulantem secum Dominicanum quemdam fingit, assentatorem potius quam disputatorem; non est enim revera controversia ac disceptatio: sed contra unius docentis, Sebundi scilicet, oratio, alterius respondentis perpetua comprobatio. Caeterum Sebundo sua nequaquam successit spes: in Dialogis enim non minus quam in Theologia ipsa durum atque ingratum dicendi genus (2).

Rara ornamenta; nec opportuna quidem. Res enim illae ornari sese minime patiuntur; et sicca sua simplicitate magis placent quam quum invitae decorantur. Aliter tamen de suo opere auctor ipse sentiebat, quippe qui glorietur disputationem suam «succinctam, planam, facilem, acutam esse, et lepore salibusque repersam; eam denique quae ante primam editionem multo libentius a plerisque legetur.» (Dialogus sextus.) Quae quidem jactantia, ut ignoscenda profecto et ingenua, ita parum veritati congruens. Nihil enim acuti, nihil varii succurrit in ista sermonis tarditate. Quamquam inter duas personas diducta, uno atque eodem tenore fluit oratio. Qui vero sint illi sales, quos praedicat ac laudat, Sebundus, frustra requisivimus: nisi quod interdum à Virgilio aut à caetevis veteribus poetis versus aliquot adsciscuntur, de Trinitate aut Baptismo disceptationem mirifice variaturi. Sic in proemio Dialogui tertii «deses Aurora arguitur, quod Titani mariti croceum cubile nolit relinquere,» atque ideo moram attulerit Cristianis de amore Dei disputaturis. Alias Virgo Maria de Christi morte interrogata ac respondere jussa, ab ipso Didone verba mutuatur, et negat infandum renovare dolorem. Piis igitur sermonibus paganorum fabulae miscebantur, et de profanis sanctissimi versus Maronis fiebat: sicut et hodie, in pulcherrimis Romae templis, tessellae antiquae, olim in thermis feriantium romanorum pedibus calcatae, nunc submisse precantium Christianorum genua sustinent!

(1) De nomine autem mirifico: *Viola animae*, notandum est in tempore Sebundi jam floruisse Tolosae Academiam dictam «des Jeux Floraux», in qua flores diversi, et viola inter alios, poetis certaminis victoribus tribuecbantur; unde in usum venire potuit nomine florum non solum praemia operum, sed opera ipsa designare.

(2) En Compayré no ha vist la *Viola animae*, ó sinó no hauría escrit açó: lo llatí seu es verament ciceroniá.

Nec deridendus coeterum ac reprehendendus Sebundus quod intempestivos ornatos dialecticae suae addere voluerit: nam haec ipsa inconcinna veterum poetarum recordatio testatur non vulgarem prorsus animum, qui, e media sui temporis barbarie, amissam orationis urbanitatem et desuetos litterarum flores desiderabat: et, ut ita dicam, praecipiebat hanc artium restitutionem, qua sequens sacculum, in aeterum nobilitatum est.

Nullum aliud Sebundi exstare opus, praeter *Dialogos et Theologiam Naturalem*, explorando comperimus. Varietate titulorum decepti quidam ejus libros pluris fuisse crediderunt. Sed ea commentitia operum copia, in duo tantummodo recidit: quorum etiam, ut jam diximus, varia species, una vero atque eadem doctrina est» (1).

¿Y quín pot esser l' origen de semblant error? A nosaltres nos sembla que á més de la lleugeresa ab que uns autors copien los altres, hi ha contribuit també la matexa *Viola*, ja que ella moltes vegades posa en boca d' en Sibiude, dirigintse al Dominicá, aquesta frase: *llegiu mon primer llibre, puix aquest no es més que un compendi»* (2).

Potser encara cometé una falta més grossa en Joseph Scaliger, que 'ls qui li donen l' altre compendi de la *Teologia*, titolat *Oculus fidei*, obra del sociniá Joan Amós Comeni.

Noresmenys que en tres cartes, dues á en Casaubon y la altra adreçada á Thomson, afirma clarament que 'l *Pugio Fidei*, escrit l' any 1278 de la era cristiana, per lo dominicá Ramon Martí, á instancies de Sant Ramon de Penyafort, general de la seva orde, qui organisá en les escoles dominicanes tot un plan d' estudis y predicació ab lo fí de procurar la conversió dels juheus y moros d' Espanya, es una obra també del celebrat professor de Tolosa Ramon Sibiude. Parlant de açó á Casaubon, diu en la carta 84: Scito illos libros (los de Galatín) esse compendium duorum ingentium voluminum, quibus titulum «Pugionem fidei» fecit auctor Raymundus Sebon, Monachus Dominicamus, eximius Philosophus. Ho confirma aprés en la 93, adreçada també á Casaubon: De Galatino scito me vera dixisse, nam non solum illa omnia a Raimundo Seboue expiscatus est, sed et opus ejus nihil aliud est, quam breviarium Pugionis fidei, ita enim opus suum doctissimus ille Dominicanus inscripserat, qui Tolosae ante CC plus minus annos scribebat ejusque operis duo ingentes tomi in Collegio Fuxensi ejusdem civitatis ante annos XXI, quum ego ibi essem extabant. Cum judicio tamen illi libri legendi sunt, qui utinam typis excusi essent. Hoc unicum exemplum

(1) De Ramundo Sebundo ac de Theologiae Naturalis libro apud Facultatem litterarum parisiensem disseruit ad Doctoris gradum promovendus Gabriel Compayré.—París.—Ernest Thorius, editeur, 1872.

(2) «Lege librum meum, unde iste transsumptus est.» (Viola animae, edició de Lyó, pl. 332.) Vegis també les planes 181, 262 y 352.

praeter aliud, quod penes Mathaeum Beroaldum fuit, Tolosae extare scio (1). En la carta 241, escrita l' any 1606 y adreçada á Thomson, diu lo mateix que en la 93, peró cambiá qualque dato relatíu á la edat del filosoph «qui ante CCXXX plus minus annos, diu ell, Tolosae vivebat» (2).

L' erro de lo Scaliger fou renovat aprés per en Gabriel Naudé (3).

En Possevin y en Valeri Andreu, copiant á Josies Simler, posen també entre les obres d' en Sibiude lo tractat que 's titula *«Quodlibetus.»* Y fins en nostres matexos dies, lo Dr. Torras y Bages, sembla esser també de parer que son més d' una les obres del famós barceloní, quan al transcriure trocets, tant de la *Teología* com dels *Diálechs*, los hi don un sol y mateix valor; y més que més, que en la plana 389 de la Tradició Catalana diu: *Mereix consideració apart* (en Sibiude), *no sols per la importancia de ses obres.....* (4).

Vist, donchs, que á més del *Llibre de les Criatures*, son varies les obres que s' atribuexen al professor catalá de Tolosa: *La Viola de l' anima*, *L' ull de la fé*, *La defensa de la fé*, un tractat de *Quodlibetus* y un altre de *Qüestions disputades;* aném á provar ara la feble basa que tenen los testimonis alegats, conclohent per últim que una sola es la filla d' en Sibiude, y dihent quatre paraules sobres la llengua en que fou escrita sa *Teología Natural*. Y aném per parts.

Viola animae.—En primer lloch havém de fer notar que la *Viola*

(1) Segurament á estes paraules de lo Scaliger, diuen referencia les que's troben en un códex del *Llibre de les Creatures*, existent en la Biblioteca real de París, qual descripció bibliográfica porta en Kleiber en sa bella monografía «De Raimundi, quem vocant de Sabunde, vita et scripti,» pl 6, (Berolini, 1856). Lo códex du lo número 3135 y fou escrit l' any 1469; en sa primera plana una má molt posterior hi posá estes ratlles:

Remond Sebon doctissimus in linguis Orientalibus et Rabinorum scriptis: conscripserat duo ingentia volumina quorum compendium edid t Petrus Gelatinus Franciscanus, qui nihil ibi a se habet. Archetypa duo Sebondi exstare ait in rerum natura (??) alterum habuisse athaeum Beroaldum, alterum habere Tholosatam Bibliothecam.

Ex Scaligeranis M. S. e.
Bibliotheca Regia disumpsit.

(2) J. Scaligeri Epistolae.—Francfort, 1628.

CAROLUS PATIN
D. M. P.
M. D. C. L. XII.

Iste Raimundus erat hispanus, Dominicanus, bene versatus in Philosophia et Theologia et in Talmud. Scripsit illum librum ante annos CCL. Est cum judicio legendus. Idem ibidem.

(3) *Gabriel Naudé:* Bibliotheca politica, plana 62.

(4) Lo que abans era conjectura provable, ara ho tením certenitat absoluta: un dia de conversa amistosa, era en la Setmana Santa de 1895, nos ho confessá planament: ni sabía que'ls *Diálechs*, en altres edicions, duguessen lo nom de *Viola animae*.

animae es la matexa obra que 'ls *Dialogi de natura hominis*. Algunes edicions, com per exemple la de Lyó de 1648, Theobald Payen, portant solament aquest darrer títol, que en altres no es més que 'l sots títol esplicatiu del primer, han dat lloch á creure que 's tractava de dues obras diferentes. No es pas axís: en la nostra Biblioteca hi tením un bell exemplar de la edició de Milá, del any 1517, qual primera plana diu: *Viola animae per modum dialogi inter Raymundum Sebundium, artium, medicinae atque sacrae theologiae professorem eximium, et dominum Dominicum Seminiverbium. De hominis natura: propter quem omnia facta sunt: tractans ad cognoscendum se, Deum et hominem.*—Venditur Mediolani apud Joannem Jacobum et fratres de Lignano ad signum Angeli (1).

La *Viola del ánima* es un verdader compendi de la *Teología Natural* ó *Llibre de les Criatures*. Te set diálechs: lo primer parla de la naturalesa del home en quant es home, y de lo que es necessari pera conexers á sí mateix, á Deu y al prohisme; lo segon, dels beneficis de Deu, y de la obligació del home: lo terç, de la amor, de sa naturalesa, de son carácter y de sos efectes: com nosaltres devém amar á Deu, que es lo bé sobirá; lo quart, del temor, de la adoració, de la alabança y de la honor que havém de prestar á Deu; lo cinqué, de la cayguda del género humá, obra de un sol home; lo sisé, de la reparació del home caygut per medi de Jesuchrist, l' Home Deu; y lo seté y derrer, dels misteris de la Passió de Nostre Senyor Jesuchrist. Los sis primers tenen per interlocutors á Domingo y Ramon; peró la darrer passa entre en Domingo y la Mare de Deu.

Lo diálech seté se troba á faltar en varies edicions, com per exemple en la del any 1700, de Colonia, que du est titol: «De Natura et obligatione Hominis, opusculum Solidae Doctrinae et Pietatis. Auctore Raemundo de Sabunde Hispano, quondam S. Theologiae Professore Tholosano.—Coloniae Sumtibus Johannis Adolphi, Bibliopolae Norimbergengensis. Anno MDCC.»

Peró aquesta obra es filla d' en Sibiude?—No; y per les següentes rahons:

(1) L' abbé Reulet fa 'l següent judici critich de la *Viola*, que en tot y per tot com á nostre també acceptám: C' est un abregé du *Livre des Créatures* presenté en six dialogues, mais un abregé de plus de valeur que n' en ont d' ordinaire ces sortes d' elucubrations. Une distribution souvent differente des matières, une marche aisée et libre, en font bien plutot un livre nouveau que la simple reduction d' un livre ancien. A la clarté d' une exposition large et cependant rapide, au vigoureux enchainement des deductions, on reconnait un sprit puissant, qui sait resumer sans omettre, qui a condensé dans un mince in-18 la substance d' un gros in-4.°. A la facilité, à la grace, à la variété d' un style toujours elegant sans cesser d' être familier, on reconnait une plume lettrée, pour qui le latin de Ciceron n' a pas de secrets. (Un inconnu célèbre, pl. 101 y 102, Paris, 1875.)

1.ª En ella 's diu que 'l *Llibre de les Criatures* es admirable, sant, y d' una tal força de demostració que 'l qui ab ell no 's converteix ja no es home, ni te cap esperança de salvació eterna. En lo diálech quart diu de sí matexa la *Violeta*, que se llegesca, que aleshores ja agradará menos Ciceró, Virgili y Horaci! Cóm suposar tant á Sibiude que arribe á escriure tals elogis de sí mateix com desde la primera á la última plana de la *Teologia* ó *Llibre de les Criatures* sempre s' hi veu la reserva més absoluta y una modestia potser fins estremada?

2.ª Hi ha tal dessemblança entre l' estil de les dues obres que á un hom li repugna invenciblement créureles filles d' una matexa má. Lo *Llibre de les Criatures* pertany á la més ínfima llatinitat de la edat mitjana: la *Violeta*, al contrari, es una flor esquisida del Renaxement. Está plena de reminiscencies dels poetes antichs y 's complau d' espressarse moltes vegades ab mots de Virgili y fins ab hemistiquis sencers (1). Un no se n' adona y 's troba ab versos de Ovidi (2) y Juvenal (3); y quan no sa prosa 's torna desseguida vers ó termena 'ls períodos ab finals d' armoniosos versos (4).

¿Qui 's convencerá jamay que hi haja un parentiu molt estret entre aquesta prosa tant poética, tant elegant y correcte, y 'l llatí bárbaro del *Llibre de les Criatures?*

(1) Planes 104, 105, 351, 352. (Edició de Lyó.)

(2) En la plana 86 hi han tres versos d' Ovidi, y dos en la plana 310 (de la matexa edició).

(3) En la plana 80 s' hi citen aquets bellissims versos:

Sensum a coelesti demissum traximus arce,
Cujus egent prona et terram spectanti. Mundi
Principio, indulsit communis conditor illis
Tantum animas; nobis animum quoque.

(4) «Formemus igitur mentem.
Ad lacrymas, et cum gemitu planctuque loquamur.» Pl. 199.

«Nihil in nobis tam morbidum, quod non ipsius medicationis dono.
Curetur: nos captivi sumus, ipse redemptor.» Pl. 264.

«Solus ab imposita lege vagatur homo.» Pl. 208.

«Inclinationibus pristinis.
Expulsis, habitus inserit optimos.» Pl. 312.

«Ita et Deus
Pulchrum, pulcherrimus ipse,
mundum mente continuit.» Pl. 23.

«Æterna morte sepultum.» Pl. 198.

«Ipsa superba Deum despexit.» Pl. 138.

«Addere calcar equo.» Pl. 149.

3.ª En Sibiude no compongué la *Violeta* perque no podía: termenada sa *Teologia Natural* lo día 11 de Febrer de 1436, y mort ell lo 29 d' Abril del mateix any, ¿cóm podía en dos mesos y mitg compendiar la seva obra en tant bellíssima obreta?

¿Peró d' hont trayém estos datos? D' un códex del *Llibre de les Criatures* que 's guarda en la Biblioteca de Tolosa. En sa darrera plana diu estes paraules: «Y axís acaba lo Llibre de les Creatures (ó de la Naturalesa) ó Llibre del Home, pera 'l qual varen esser fetes les altres criatures; fou començat en la noble y venerable universitat de Tolosa l' any del Senyor 1434, y complert y acabat en la matexa universitat l' any del Senyor 1436, en lo mes de Febrer, día 11 que s'esdevingué en dissapte. A llahor y gloria y honor de la Santíssima Trinitat y de la molt gloriosa Verge María, Mare de Nostre Senyor Jesuchrist, Fill de Deu, y á utilitat de tots los cristians y de tots los homens. Qual llibre totalment es sotsmés á la correcció de la sacrosanta romana Esglesia. A Deu les gracies» (1).

Aprés d' un buyt de moltes ratlles, y escrita ab una lletra molt petita y per diferenta má que la altra, s' hi troba la atestació següent: «Aquest llibre es d' en Berenguer Obrer, notari real y vehí de Tolosa, transcrit d' una copia consemblant que es propietat del mestre Alrich de Roca, notari real també de Tolosa; y corretgit pels dos ja dits y sutscrits notaris, ab lo llibre original escrit de má del reverent mestre Raymon *Sibiude* (sic), mestre en sagrada teología, en arts y en medicina, son autor: se acabá de corretgir lo dimecres de cendre, 13 de Febrer, l' any de la Encarnació del Senyor 1436. L' autor d' aquest llibre morí lo penúltim

(1) Et sic explicit Liber Creaturarum (seu Naturae) seu Liber de Homine, propter quem sunt creaturae aliae, inchoatus et inceptus in alma universitate venerabilis studii Tholosani anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto, et completus et terminatus in eadem universitate anno Domini millesimo quadringentisimo tricesimo sexto, in mense februarii, undecima die, quae fuit dies sabbati. Ad laudem et gloriam et honorem sanctissimae Trinitatis et gloriosissimae Virginis Mariae, matris Domini nostri Jesu Christi Filii Dei, et ad utilitatem omnium Christianorum et omnium hominum. Qui quidem liber totaliter committitur correctioni sacro-sanctae romanae Ecclesiae. Deo gratias.

(Un inconnu célèbre. Recherches historiques et critiques sur Raymond de Sebonde par l' Abbé D. Reulet —París, Victor Paliné, libraire, editeur, Rue de Grenelle Saint-Germain, 25, 1875. Plana 20.)

Aquest critich francés diu que est document era *inédit* abans de durlo ell: s' equivocá: l' any 1856 lo posa en Kleiber en la plana 4 de sa bella monografía sobre 'l nostre filosoph. Deu nos lliure de calificar malament aquest acte d' en Reulet y un altre semblant que aviat citarém; peró sí que havém de dir que l' opúscol d' en Kleiber ja era conegut del esmentat critich, puix lo cita moltes vegades, á no ser que tota la ciencia d' en Reulet fos ciencia de Diccionari.

dia de Abril del mateix any, y la seva ánima reposa pera sempre. Axís siga.

A. de Roca. Berenguer Obrers (1).

La contradicció aparent entre les dates del llibre y les de la copia la ha treta ab molta discreció l' abbé Reulet, fent veure la diferencia entre 'l cómput ecclesiástich que en Sibiude, com á professor que era, degué usar, y 'l comú que per força adoptaven los notaris. Aquestos acabaren la confrontació de llur copia als 13 de Febrer de 1437 (2).

(1) Hic liber est Berengarii Operarii, auctoritate regia notarii Tholosae habitatoris, extractus a consimili copia magistri Alrici de Rupe, etiam notarii ibidem; et correctus per ambos jam dictos notarios subscriptos cum originali libro manu reverendi magistri Ramundi Sibiude, in sacra pagina, in artibus et in medicina magistri, compilatoris ejusdem, scripto: finitus corrigi die mercurii Cinerum XIII mensis februarii, anno ab incarnatione Domini millesimo quadringentesimo tricesimo sexto. Cujus quidem compilatoris, vita functi penultima aprilis eodem anno, anima in pace requiescat. Amen.

A. de Rupe. Berengarius Operarii.

Aquest document que com á *inédit* porta en Reulet en la plana 21 de son opúscul ja lo havía duyt primerament en Gabriel Compayré en son discurs doctoral de *Ramundo Sebundo*, plana 7, noresmenys que ab tres anys de prioritat, puix aquesta obra sortí á París l' any 1872, y aquella en 1875, á París també.

Y també com en Reulet havía notada y salvada la aparent contradicció de dates ja que transcrit lo document diu á continuació: «Constat ergo Sebundum obiisse anno 1430, mense aprili et illud chirographum confectum esse anno 1437, mense februario; nam XXV die mensis martii annus tunc incipiebat.

(2) Veus aquí de quina manera tan bella desfá la contradicció, si be ab un xich massa de prolixitat: «Cette restitution faite a qui de droit, il reste à concilier entre elles les deux pièces; et, à première vue, de graves difficultés se presentent à l' esprit. Sebonde dit avoir terminé son livre le 11 fevrier 1436, et les notaires la correction d' une copie du libre le 13 fevrier 1436, c' est-à-dire, *deux jours après!* Deux jours seulement pour écrire á la main un gros volume et de plus le relire pour le corriger? Evidente impossibilité! Sebonde dit que le 11 febrier était un samedi; les notaires, que le 13 fevrier était un mercredi: manifeste contradiction! Quand le 11 tombe un samedi, le 13 ne peut tomber qu' un lundi. Dernière enigme: les notaires declarent avoir terminé la correction au mois de fevrier 1436, et immediatement après ils ajoutent que l' auteur est mort le 29 avril *de la même année*. Qnelle valeur attribuer à une attestation dressée en fevrier et relatant un evenement d' avril . ..?

A moins de croire qu' après avoir redigé la partie qui concerne le manuscrit, nos tabellions auront laissé le reste en blanc, pour donner á l' auteur le temps de mourir et lui menager ainsi la fortune d' avoir la date de sa mort conservée à la posterité par acte de notaire!

De tous ces repprochements il semble qu' on ne peut tirer qu' une conclusion: l' acte des notaires ne merite aucune créance et n' est qu' une impudente mystification. Conclusion fatale à notre manuscrit, donc la valeur est aneantie á nos yeux dés que nous ne savons plus ni sa date, ni la source d' où il emane ni le degré de confiance que son texte doit nous inspirer, ni le nom de l' ecrivain!

Faut-il donc se resigner à l' abandon de cette pièce et renoncer aux esperances que sa decouverte nous avait d' abord données? Heureusement non. Hatons-

En Nicolás Antonio es dels qui no s' han dexat enganyar respecte á la procedencia de la *Violeta*. «Crederem —diu— ab alio quovis factum hoc dialogisticum Theologiae compendium cultiori stylo, quam Theolo-

nous de montrer que les contradictions signalées ne sont qu' apparentes et lavons les notaires toulousains de l' injurieux soupçon d' avoir voulu nous en imposer.

Un usage trés-commun sous la troisième race de nos rois et qui s' est maintenu jusqu' à l'enregistrement de l'édit de Charles IX en 1565 (a), était de ne faire commencer l' année qu' à Pâques: tandis que l' année ecclesiastique à l' exemple des Romains depuis Numa, a toujours commencé au solstice d' hiver.

Or les deux notaires, exerçant au nom du roi, comme il est dit expressement dans l' acte même, ont du naturellement se conformer à la marche de l' année civile. Ce qui fait que, pour eux, l' année 1436 à commencé le 8 avril 1436 et finit le 30 mars 1437 (b) *dans notre manière de compter.*

Il est naturel au contraire que Sebonde, prêtre où de moins professeur dans une université d' institut, où papale ait suivi le comput ecclesiastique, et pris le commencement de son année au solstice de Decembre, c' est-à-dire á peu près comme nous aujourd' hui.

Il suit de là que Sebonde et les notaires sont, quant au mois de février, en difference d'une annee, et que ceux-ci appellent le 13 février 1436 ce qui est pour Sebonde et pour nous le 13 février 1437.

Voyons si le calcul donne raison à notre conjecture. En 1437, Pâques est tombé au 31 mars: remontez 47 jours plus haut, vous trouverez pour le *jour des Cendres le 13 Février*. Or voilà, precisement que les notaires ont marqué jour des Cendres 13 février. Controlons un autre date: Sebonde à terminé son livre «en 1436 le onze fevrier, qui fut un samedi.»

Nous savons déjà que le 13 février de l'an 1437 fut le jour des Cendres, c'est-à dire un mercredi. Or, l' année 1436 ayant été bissextile, les dates correspondantes des deux années ont du avoir deux jours de difference, au lieu d' un comme dans les années ordinaires. Par consequent, le 13 février 1436 a du être un lundi, et, par consequent encore, le 11 *un samedi.*

Ces verifications son concluantes, je crois, et nous devons admettre sans hesitation qu' il n' y a aucune erreur dans les deux passages examinés; les dates de Sebonde et celles des notaires de Toulouse sont toutes vraies. Nous avons donc le droit de consigner, dés maintenant, comme certains les points suivants:

1.° Sebonde a terminé son *Livre des Créatures* le 11 Fevrier 1436.

2.° Les notaires Alric de Laroche et Berenguer d' Ouvrier ont terminé la correction de la copie manuscrite que possède la bibliothèque de Toulouse, le 13 février 1437, c' est-à-dire, un an et deux jours aprés que l' æuvre est sortie des mains de l' auteur.

3.° Sebonde est mort le 29 avril 1436, deux mois et dix-huit jours aprés avoir fini son livre.

4.° Le manuscrit de Toulouse doit être regardé comme la copie authentique du livre, la reproduction exacte du texte tel que l' auteur l' a laissé. Car d' un coté les notaires attestent l' avoir corrigé à l' aide de l' original même de Sebonde, et de l' autre, celui-ci ne peut avoir fait des retouches à son ouvrage, étant mort moins de trois mois après l' avoir livré au public.

(Un inconnu célèbre. Recherches historiques et critiques sur Raymond de Sebonde, pour l' abbé D. Reulet, Paris, 1875, pl. 25 y següents).

(a) Veges l' *Art de verifier les dates*, vol I pl. 6.
(b) L' any 1436 Pasqua s' esdevingué als 8 d' Abril; y l' any 1437 als 31 de Març. (Art de verifier les dates, vol. I, pl. 29).

gia est, á Dominico scilicet isto dialogista. Nec retardat, quod initio operis eidem auctori duo haec attribui videantur. Potuit enim hoc velamento compendiator uti, ut Raymundum posterioris hujus libri auctorem credulis faciliùs persuaderet.

His tamen nihil movear à praemissa conjectura, maxime cum Trithemius hujus operis non meminerit; et Valerius Andreas Taxander in *Bibliotheca Belgica* mihi auctor, post conjectationem hanc nostram, visus est, Petrum Auratum Artesium Ordinis Praedicatorum ex Theologia Sebundi concinnasse operis *Violae animae* a se inscriptae sex priores dialogos; septimus enim aliunde fuit desumptus, atque inter Mariam Virginem et Dominicum ipsum formatus.» (Bibl. Vetus, pl. 216, col. 1ª y 2ª).

4.º Peró encara tenim un argument més fort, si realment pot serhi, d' hon ne trayém per última conseqüencia que l' autor de la *Viola* es un Pere Dorland, religiós de la Cartoxa de Diest, mort en 1507 á la edat de 58 anys. Lo testimoni d'en Valeri Andreu, citat per en Nicolás Antonio, nos sembla de basa poch sólida, perque si be es veritat que en la plana 315 de sa *Biblioteca Belgica* dona aquella obra á en Pere Dorland, també ho es que en la seva altre bibliografía titulada *Catalogus Clarorum Hispaniae scriptorum*, pl. 100, la atribueix al mateix Ramón Sibiude.

Una casa alemana (Ludwig Rosenthal s. Antiquariat in München, Hildegardstrasse, 16, Bücher-Zettel) en Abril de 1895 nos enviá un exemplar de la *Violeta*, que duya est rótol: *Dorlandus Petrus. Viola animae per modum dialogi inter..... Colon. Quentell - 1499;* es en carácters gotichs, te 104 foliums y nos costá 20 marks. Lo brabantés Pere Dorland es, donchs, l' autor d' aquells bellissims diálechs.

De la matexa casa nos arribá un altre exemplar de la *Viola*, edició de Milá, del any 1517, que en la segona plana du un parell de epigrames ahon son autor saluda á en Dorland com á *verdader pare de la Violeta de l' ánima, llibre compendiat de la bella Suma del teólech Ramon*. Veus aquí les dues poesíes.

EPIGRAMMA

Multiplices cernis jamjam studiose libellos,
quos impressorum prestitit arte labor.
Ille tamen noster numquam prius usque repertus
et fuerat paucis cognitus auter liber.
Utilis in primis frugi et brevis ille libellus
sub modicis chartis commoda multa tenens,
at labor est ingens multos percurrere libros.
Pro multis nobis hic satis unus erit.
Est opus electum: nomen Viola, atque legenti
utilis et nullo frigore lesa viret:
emptor, habes animam valeas quo pascere flore;
e celo venit quidquid odoris habet.
O quotiens dices: *valeas bene candide Dorlant,*
qui primus doctis tradidit auctor opus.

MATHEI HERBENI POETE LAUREATI

EPIGRAMMA AD LECTORES

Quisque brevi cupias artis cunctas superare
atque oculo mentis cernere mira Dei
ire per ambages ac mille volumina librum
non opust est, namque hec perdocet iste liber.
Ergo ebetant artes, et dogmato philosophorum
rusticus hic vere doctior esse potest.
Grammaticus solus sapit hic plus arte, quam ille
qui cunctas alias hac sine posse putat.
Nempe docet gradibus quibus ardua scandere possis
nature que simul discere quid sit homo;
nec contentus eris si te quoque noveris ipse,
quod magnum est: pariter ducit ad alta Dei:
nec revocare pedem sinit ad divos properantem,
ni doctus redeat qui rudis ante fuit.
Hinc tua perpetua merces. Dorlande, manebit
ingenio cujus volvitur iste liber,
extractus magno Summa studio Raymundi
theologi sacri, que speciosa fuit.

(FINIT EPIGRAMMA).

Aquesta edició es posterior solament en deu anys á la mort del cartoxá. De consegüent estos dístichs son d' un contemporani y son testimoni no 'l podém pas tenir per gens duptós.

Oculis fidei.—Si alguns han atribuhit l' *Ull de la fé* á Sibiude ha sigut per inadvertencia: no tingueren la paciencia de llegir sencer lo títol, que si val á dir la veritat es un xich massa llarch. Aprés de llegir: «l' *Ull de la Fé* ó *Llibre de les Criatures*, compost fa més de dos segles per en Ramon Sibiude,» ja s' han parat, prenent sens dupte lo restant per frasseología del editor; y es natural que aleshores posassen l' *Ull de la Fé* entre 'l bagatge literari d' en Sibiude. S' haurien evitat aqueix contrassentit al veure al final: «y ara compendiat en un llatí millor y ofert en remey á la incredulitat dels ateus, dels epicuristes, dels juheus, turchs y altres infidels per Joan Comeni» (1). Lo sociniá Joan Amós Comeni, veus aquí l' autor d' est nou compendi del *Llibre de les Criatures*, compendi metódich que no 's pren cap llivertat ni du la més petita digressió. En Comeni segueix á Sibiude pas per pas, capítol per capítol: l' *Ull de la Fé* 'n te 330 ni un més ni un menos que 'l *Llibre de les Criatures*. Lo sabi de Moravia admira 'l fons y la doctrina, y deplora

(1) *Oculis Fidei*, theologia naturalis sive Liber Creaturarum, a Raymundo de Sabunde ante duo saecula conscriptus nunc autem latiniore stylo in compendium redactus, et in subsidium incredulitati atheorum, epicureorum, judaeorum turcarum aliorumque infidelium, à Joanne Comenio oblatus.—*Amstelodami*, 1661,—in 8.°

«que perles tan bellíssimes sien amagades per un estil rovellat, y que un blat tant hermós visca dessota les piles de palla.»

Tota la seva ambició es aclarir eix chaos, y trayent la fullaraca de repeticions y *longas arundines*, segons l' espressiu mot del Melcior Cano referintse á la Escolástica, ferhi brillar la concisió, brevetat y armónica llum de la llengua del Laci (1).

La obra d' en Sibiude es pera en Comeni la més propia no solament pera resoldre totes les objecciones dels impíos contra los misteris del Cristianisme, sinó fins y encara pera mantenir lo foch de la pietat entre los cristians, é inspirarloshi la amor y la práctica dels devers que la moral prescríu.

En lo Prefaci s' escusa de haver compendiat lo llibre del nostre filosoph, perque 'ls Protestants no 'l volíen llegir per por de trobarhi la condemnació de llur doctrina; afegeix que, lo que realment s' hi troba, es un estil molt pesat y repeticions innombrables, que convé traure de totes passades.

Peró la potíssima rahó que ell dona de son treball, es lo desitg de fer agradable la lectura de la *Teologia Natural*, de una edició repugnant y bárbara, y oferirla als aymadors de la bella llatinitat. Lo compendi es dedicat al sociniá Daniel Zwicker.

Ne reexí en Comeni de sos propósits? No 'ns atrevirém pas á afirmarho. En son estil erudit y treballat, jo hi trobo sequetat y un xich de tortura. També hi trobo molt sovint les preocupacions del sectari que suha moltíssim pera fer sociniá á un llibre que es católich pels seus quatre costats. En suma, si l' *Ull de la Fé* es un compendi molt exacte, com á obra d' art me sembla bastant inferior á la *Viola de la Anima*.

Alguns exemplars del compendi d' en Comeni duhen en lo titol *Ocellus* en lloch de *Oculus*. ¿Será per ventura açó, com ho sospita en G. Brunet, alguna alusió á la *Violeta*, y haurém de llegir *Ocellus* per *Ullet?* (2). No ho creyém pas axís nosaltres. Tením damunt la taula un exemplar de la edició d' Amsterdam, la matexa que 'l Comeni feu estampar. La portada du una miniatura en que, sota diferents tons de llum, s' hi veu l' orguen de la vista. Dessota un dels costats hi ha arrimat un llibre obert. Devant per devant s' hi representen:

En primer terme, un colom, un cor, sense cap ull: es la fé senzilla abraçant la Biblia.

En segón terme, una óliba, un ull, peró sense cor: es la rahó ergotista llegint la Biblia.

En tercer terme, dintre un núvol lluminós hi ha una águila, un ull y

(1) Prefaci, 15 y 16.

(2) *G. Brunet*, en le *Querard*, 'Archives d' Histoire littéraire,' n. d' octubre, 1855.

un cor: es la fé y la rahó aydantse mútuament á compendre y estimar la Biblia.

Dessota d' aquest emblema ingeniós hi ha una llegenda esplicativa que no 'ns dexa duptar sobre 'l sentit que en Comeni ha volgut donar al títol de son compendi: *Ull de la Fé* es la verdadera traducció. Veusaquí la llegenda:

Cor in Biblis sine oculo
est simplex fides sine ratione.
Oculus in Biblis sine corde
est versuta ratio sine fide.
Cor oculatum in Biblis
est fides tota lucida.

Pugio Fidei.—La equivocació de lo Scaliger es evident. Pera convéncers d' açó no hi ha més que llegir lo *Pugio,* del qual ell afirma haverne vist un exemplar á Tolosa: en lo capítol desé de la segona part, lo autor declara haverho escrit l' any 1278 de la era cristiana. *Christianis computantibus nunc ab Incarnatione Domiui annos mille ducentos septuaginta octo* (1). En Sibiude havent mort en 1436, no podía pas esser l' autor d' un llibre escrit doscents anys abans de sa naxença. Lo Pare Morin (2) fa remarcar contra lo Scaliger, que en Ramon Sibiude, qui no sembla pas que fos entés en la llengua hebrea, era de més de cent anys més jove que en Ramon Martí, lo veritable autor del *Pugio Fidei* (3).

Y «ajoute—diu en Bayle en son *Diccionari histórich y critich*—qu'il y a pour le moins trois siècles, que ce Martini a écrit son livre, puis que Nicolas de Syra en parle. Il montre aussi que Galatin n' a volé immediatement que Porchet. Monsieur de Maussac a compté encore plus exactement les fautes du grand Scaliger; il ne s' est pas contenté de dire, que Raimond Sebonde n' a eté ni Moine, ni savant aux langues orientales, et que selon Trithème et Simler il mourut l' an 1432.»

Lo veritable autor del *Pugio Fidei* es, donchs, lo dominicá de Catalunya en Ramon Martí (4). Aquesta obra té per obgecte la refutació del Talmud y del Alcorá. Les freqüentíssimes citacions hebráyques y árabes de que está plena, revelen á en Ramon Martí com á un polemista molt versat en lo conexement de les llengues orientals.

Quodlibeta.—La opinió d' en Josías Simler, copiada per en Possedin y en Valeri Andreu, de que 'ls *Quodlibets* son una obra del nostre filosoph, no se 'ns presenta ab cap fonament rahonable. En cap biblioteca del mon han sigut may per ningú trobats. En Camisir Oudin, que de

(1) Pugio Fidei adversus Mauros et Judaeos, pl. 395.—Leipsik.
(2) Exercit. Bibl. vol. I, libr. I, cap. 2.', pl. 16.
(3) Prolegomena ad Pugionem Fidei.
(4) *Possedin:* Apparatus sacri, vol. II, pl. 315.

«que perles tan bellíssimes sien amagades per un estil rovellat, y que un blat tant hermós visca dessota les piles de palla.»

Tota la seva ambició es aclarir eix chaos, y trayent la fullaraca de repeticions y *longas arundines*, segons l' espressiu mot del Melcior Cano referintse á la Escolástica, ferhi brillar la concisió, brevetat y armónica llum de la llengua del Laci (1).

La obra d' en Sibiude es pera en Comeni la més propia no solament pera resoldre totes les obgecciones dels impios contra los misteris del Cristianisme, sinó fins y encara pera mantenir lo foch de la pietat entre los cristians, é inspirarloshi la amor y la práctica dels devers que la moral prescríu.

En lo Prefaci s' escusa de haver compendiat lo llibre del nostre filosoph, perque 'ls Protestants no 'l volíen llegir per por de trobarhi la condemnació de llur doctrina; afegeix que, lo que realment s' hi troba, es un estil molt pesat y repeticions innombrables, que convé traure de totes passades.

Peró la potíssima rahó que ell dona de son treball, es lo desitg de fer agradable la lectura de la *Teologia Natural,* de una edició repugnant y bárbara, y oferirla als aymadors de la bella llatinitat. Lo compendi es dedicat al sociniá Daniel Zwicker.

Ne reexí en Comeni de sos propósits? No 'ns atrevirém pas á afirmarho. En son estil erudit y treballat, jo hi trobo sequetat y un xich de tortura. També hi trobo molt sovint les preocupacions del sectari que suha moltíssim pera fer sociniá à un llibre que es católich pels seus quatre costats. En suma, si l' *Ull de la Fé* es un compendi molt exacte, com á obra d' art me sembla bastant inferior á la *Viola de la Anima.*

Alguns exemplars del compendi d' en Comeni duhen en lo titol *Ocellus* en lloch de *Oculus*. ¿Será per ventura açó, com ho sospita en G. Brunet, alguna alusió á la *Violeta,* y haurém de llegir *Ocellus* per *Ullet?* (2). No ho creyém pas axis nosaltres. Tením damunt la taula un exemplar de la edició d' Amsterdam, la matexa que 'l Comeni feu estampar. La portada du una miniatura en que, sota diferents tons de llum, s' hi veu l' orguen de la vista. Dessota un dels costats hi ha arrimat un llibre obert. Devant per devant s' hi representen:

En primer terme, un colom, un cor, sense cap ull: es la fé senzilla abraçant la Biblia.

En segón terme, una óliba, un ull, peró sense cor: es la rahó ergotista llegint la Biblia.

En tercer terme, dintre un núvol lluminós hi ha una águila, un ull y

(1) Prefaci, 15 y 16.

(2) *G. Brunet,* en le *Querard,* 'Archives d' Histoire littéraire,' n. d' octubre, 1855.

un cor: es la fé y la rahó aydantse mútuament á compendre y estimar la Biblia.

Dessota d' aquest emblema ingeniós hi ha una llegenda esplicativa que no 'ns dexa duptar sobre 'l sentit que en Comeni ha volgut donar al títol de son compendi: *Ull de la Fé* es la verdadera traducció. Veusaquí la llegenda:

Cor in Biblis sine oculo
est simplex fides sine ratione.
Oculus in Biblis sine corde
est versuta ratio sine fide.
Cor oculatum in Biblis
est fides tota lucida.

Pugio Fidei.—La equivocació de lo Scaliger es evident. Pera convéncers d' açó no hi ha més que llegir lo *Pugio,* del qual ell afirma haverne vist un exemplar á Tolosa: en lo capítol desé de la segona part, lo autor declara haverho escrit l' any 1278 de la era cristiana. *Christianis computantibus nunc ab Incarnatione Domiui annos mille ducentos septuaginta octo* (1). En Sibiude havent mort en 1436, no podía pas esser l' autor d' un llibre escrit doscents anys abans de sa naxença. Lo Pare Morin (2) fa remarcar contra lo Scaliger, que en Ramon Sibiude, qui no sembla pas que fos entés en la llengua hebrea, era de més de cent anys més jove que en Ramon Martí, lo veritable autor del *Pugio Fidei* (3).

Y «ajoute—diu en Bayle en son *Diccionari histórich y critich*—qu'il y a pour le moins trois siècles, que ce Martini a écrit son livre, puis que Nicolas de Syra en parle. Il montre aussi que Galatin n' a volé immediatement que Porchet. Monsieur de Maussac a compté encore plus exactement les fautes du grand Scaliger; il ne s' est pas contenté de dire, que Raimond Sebonde n' a eté ni Moine, ni savant aux langues orientales, et que selon Trithème et Simler il mourut l' an 1432.»

Lo veritable autor del *Pugio Fidei* es, donchs, lo dominicá de Catalunya en Ramon Martí (4). Aquesta obra té per obgecte la refutació del Talmud y del Alcorá. Les freqüentíssimes citacions hebráyques y árabes de que está plena, revelen á en Ramon Martí com á un polemista molt versat en lo conexement de les llengues orientals.

Quodlibeta.—La opinió d' en Josías Simler, copiada per en Possedin y en Valeri Andreu, de que 'ls *Quodlibets* son una obra del nostre filosoph, no se 'ns presenta ab cap fonament rahonable. En cap biblioteca del mon han sigut may per ningú trobats. En Camisir Oudin, que de

(1) Pugio Fidei adversus Mauros et Judaeos, pl. 395.—Leipsik.
(2) Exercit. Bibl. vol. I, libr. I, cap. 2.ª, pl. 16.
(3) Prolegomena ad Pugionem Fidei.
(4) *Possedin:* Apparatus sacri, vol. II, pl. 315.

propósit los havía cercat molt, al últim diu: Dicitur etiam scripsisse *Quodlibeta et Quaestiones disputatas,* quae non comparent (1). Los *Annales tipographiques* d' en Panzer tampoch ne fan esment. Podém concloure, donchs, que may han sigut estampats y no existexen.

La falsa indicació d' en Simler no 'ns sembla pas difícil d' esplicar: la paraula *Quodlibeta* era molt comú en la edat mitjana. Innombrables son los escriptors qui han batejat ab aquell nom les produccions de llur ingeni, com fácilment se pot veure fullejant lo *Catáleeh* d' en Trithemi. ¿Qué té d' estrany que en Simler per una distracció posás entre 'l bagatge literari d' en Sibiude una obra que tenien tots los escriptors d' aquell temps? Peró lo més facil es que ell donás com á titol de una obra diferenta lo que no era més que 'l titol sinónim del que venía tot seguit; y 'ns induheix á creure açó l' error que atribueix també á en Sibiude una obra titolada *Qüestions disputades;* l' any 1501 s' estampá á Colonia la *Viola* d'en Dorland ab aquest rótol: *Quaestiones disputatae, viola animae,* etc.; donchs algun escriptor lleuger posá com á diferentes les *Qüestions disputades* y la *Viola de l' ánima,* los altres sense encomanarse á Deu ni al diable, hant anat copiant lo mateix, fins que havém arribat avuy dia en que un escriptor de tants de conexements y sentit práctich com lo Sr. Menéndez Pelayo ha caygut en la matexa tentació dihent en la *Ciencia española* (2) que l' únich escrit d' en Sibiude prescindint de la Teología Natural, foren les dites *Qüestions disputades* que cita en Trithemi, sense que d' elles ne sapigám res més. ¿No podría haver sortit una edició de la *Viola,* que ignorám, ab lo titol: *Quodlibeta, Viola animae,* etc.? Y respecte á aquestos *Quodlibets,* ab pena nos havém de separar també de la opinió del docte catedrátich de la Central, perque si be es veritat que ell no més diu: *tampoch es impossible que hagués escrit Quodlibetus, com ho afirmen en Josias Simler y en Possevin,* aquestes paraules denoten que es provable los escrigués, y ab açó no hi podém passar (3).

Qüestions disputades.—Ja res n' hauríem de dir, puix acabám de provar, per la edició de Colonia de 1501, que estes *Qüestions* son la matexa *Viola de l' ánima,*y de consegüent, que no son filles del pensador barceloní.

Lo Nicolás Antonio també 's dexá enganyar un xich, y buscá lo llibre aquest en la Biblioteca del Escorial, peró diu que no 'l hi trobá.

Quasi tots los autors de la edat mitjana nos han dexat també *Quaestiones disputatae,* lo mateix que *Quodlibeta.* En Trithemi, com ja havém vist, atribueix un escrit d' aquest titol á en Sibiude; emperó, mirém si podém entendre ben be al autor del célebre *Catálech.* «Jo—diu ell—

(1) Commentarius de scriptoribus ecclesiasticis, vol. III, pl. 2,367.
(2) Edició de 1880, pl. 402.
(3) Loco citato.

tan solament he vist un gros volúm rotolat: *Llibre de les Criatures*, un llibre; *Qüestions disputades*, un llibre.» Lo text aquest parla solament d' un volúm y 'ns sembla que no més se presta á dues interpretacions: ó be 'l *Llibre de les Criatures* y les *Qüestions disputades* son dos titols d' una matexa obra, l' un posat sota l' altre en la portada del manuscrit, y aleshores s' esplicaría perque en Trithemi, qúi aprés del titol primer hi posa dues paraules del començament de la obra res hi posa aprés del segon (1); ó be ja la obra 's presenta (2) com á dividida en dues parts, tenint la segona en lo exemplar d' en Trithemi lo rótol de *Qüestions disputades*. Lo manuscrit de Tolosa 'ns serveix pera aquesta hipótesis: vers la fí del segon torç de la obra, hi ha al mitg de la plana y en lletres ben grosses, moltes rúbriques generals que no 's troben pas en les edicions. Aprés seguexen los tractats *De Angelis, De duplici statu hominis, De reparatione hominis, De Sacramentis*..... tractats, en fí, que tots pertenexen al domini especial de la teología; ¿no podrien aquestos, en lo exemplar que en Trithemi tenía al davant, anar precedits del titol colectíu de *Qüestions disputades?*

Cada qual esculle d' estes dues interpretacions la que mellor li semble: totes igualment tiren per terra la suposició de que sien diferentes aquelles dues obres. Les *Qüestions disputades* s' han de traure, donchs, del bagatge d' en Ramon Sibiude.

Aquest bagatge literari es ben petit: succesivament n' havém anat trayént la *Viola animae, l' Oculus Fidei, lo Pugio Fidei, los Quodlibeta* y les *Questiones disputatae*, quedant reduhit á una sola obra: la *Teología Natural* ó *Llibre de les Criatures*, segons lo testimoni que no admet la més lleua boyra de dupte, dels dos notaris tolosans contemporanis d' en Sibiude, n' Alrich de Roca y en Berenguer Obrers. (Lo document aquell no tením pas necessitat de transcriurel altra vegada.)

Y ara aquí nos sembla que estará be parlar de la llengua en que 'l nostre filosoph compongué lo seu *Llibre de les Criatures*, ja que esta qüestió, ni per sa importancia ni pel joch que ha donat entre 'ls erudits, se mereix un capitol apart.

(1) Ego vidi tantum volumen grande, quod praenotavit Creaturarum liber unus *Ad laudem et gloriam*, quaestiones disputatas, liber unus. Coetera me latent. (*Catalogus de scriptoribus ecclesiasticis*, pl. 309.)

(2) Dictum est in tota parte praecedenti usque hic de debito hominis..... usque ad hanc partem processimus per *debet*,.... ad conplendam totam cognitionem de homine, necesse est nos habere cognitionem de suo *facere*. (*Liber Creaturarum*, titulus 223: Hic investigatur si homo est talis de facto qualis debet esse, et si facit quod facere debet secundum ordinem Creaturarum Et invenitur de facto, quod homo est et facit contra ordinem creaturarum, et est totus mutatus in oppositum et in contrarium suae propiae naturae, quam debet habere, sicut vinum in acetum. (Plana 222, edició de Venecia, de 1581.)

Tan los qui han fullejat la obra d' en Sibiude, com los qui parlen d' ella solament per referencies, tothom generalment sab que fou escrita en un llatí sobremanera bárbaro. No obstant y açó, alguns escriptors bastant doctes, peró en aquest assumpto molt lleugers, interpretant malament unes paraules d' en Montaigne, que si val á dir la veritat no s' esplicá massa clar en aquella ocasió, han dit y repetit que son autor la compongué en espanyol—suposám que voldrán dir en castellá—y que d' esta llengua fou traduhida al francés pel célebre pare dels *Essais*. Lo primer autor qui s' equivocá fou l' Elies Dupin en sa *Histoire des controverses et matières ecclesiastiques, 15.e siècle*, pl. 310; lo seguiren aprés l' Eloy Johanneau, en los *Essais de Montaigne*, edició Lefèvre, París, 1818, vol. III, pl. 4, qui diu al marge: *Llibre de les Criatures, traduit de l' espanyol en francés per en Montaigne*, y en J. V. Leclerc en la edició dels matexos *Essais* l' any 1836, vol. II, pl. 765.

En Rixner es l'altre autor que sabém també s' hi enganyá; veus aquí ses paraules: «Das Buch, das ursprünglich spanisch, jedoch mit vielen eingewebten lateisnischen Beweisstellen geschrieben war, ward seiner Zeit sehr allgemein von Mönnern sowohl als Frauen gelesen, auch ist die Darstellung für einen Scholastiker ziemlich schön—von der lateinischen Uebersetzung kann man leider nicht dasssèlbe sagen» (1). Aquesta opinió, en Rixner sembla que la tragué del llibre d' en Montaigne, peró lo que feu es no entendre prou be les paraules del immortal escéptich. Son aquestes: «Pierre Bunel, homme de grande reputation de sçavoir, en son temps, ayant arresté quelques jours a Montaigne, en la compagnie de mont père avecques d' aultres hommes de sa sorte, luy feit present, au desloger, d' un livre qui s' intitule: *Theologia Naturalis, sive Liber creaturarum, magistri Raymondi de Sebonde;* et parce que la langue italienne et espaignolle estoient familieres a mon pere, et que ce livre est basty d' un espaignol barangonine en terminaisons latines, il esperoit qu' avecques bien peu d' ayde il en pourroit faire son proufit, et le luy recommenda comme livre tres utile, et propre a la saison en la quelle il le luy donna» (2). Açó vol dir, que l' autor compongué son llibre ab un llatí molt bárbaro, que ni la Sintaxis, ni res tenía de la llengua del Laci, sinó les terminacions de les paraules. Lo mateix sembla que diu en Kleiber.

(1) Rixner Gesch. der Philos. pl. 157.
(2) *Essais de Montaigne*. París, Garnier Frères, pl. 402, vol. I.

CAPITOL QUART

MÉS DATOS BIOGRÁFICHS

Aprés de haver vista la patria del autor del *Llibre de les Criatures* y 'l seu nom verdader, poques coses trobám respecte á sa vida en los escriptors qui d' ell han parlat: en Trithemi l' any 1492, en Conrat Gesner en 1574, n' Antoni Possevin en 1608, en Jacob Thomasius en 1681, en Bayle en 1697, en Lluis Morery en 1698, en Casimir Oudin en 1722, en Zedler en 1743 y en Robert Warton en 1774 (1).

Per la nota aquella del Códex de Tolosa, dels notaris n' Alric de Roca y Berenguer Obradors, sabém d' un modo cert que en Sibiude morí en lo mes d' Abril del any 1436, y á Tolosa mateix provablement, axís es que be podém posar sa naxença en la segona meytát del segle catorzé.

Ahon estudiá no se sab: l' Estudi d' aleshores més important á Catalunya era la Universitat lleydatana; mes com ho havém cregut de no gayre interés, no havém donat cap pas en averiguació de si realment estudiá allí lo célebre filosoph. També es veritat que les Universitats de Montpeller y Tolosa, les més properes á la patria d' en Sibiude, lluhíen per aquells temps en lo cel de les lletres ab llum ben esplendenta (2).

En Maussac refutá ben be á lo Scaliger qui prenent al autor de la *Teologia Natural* pel del *Pugio Fidei,* ficá á en Sibiude en la Ordre dominicana y 'l feu molt entés en les llengues orientals; peró ell també per sa part cometé un erro y gros al afirmar que 'l nostre filosoph se convertí del judahisme á la religió cristiana y que axó 's troba en la *Apologia del Essais* d' en Montaigne. Sciendum est—diu—Raymundum Sebonde nec Dominicanum nec in Hebraicis aliisque linguis orientalibus

(1) De scriptoribus ecclesiasticis, foli 108.

(2) Lo papa Inocenci VI escrigué en 1361:

La Universitat de Tolosa estén sa benefactora influencia per lo mon enter: «Fructum maximum non solum illis partibus, sed mundo attulit universo.» Butlla que 's troba en lo M. S. *Reglements concernant l' université* conservat en los arxius de la Haute Garonne.

En l' estudi del Dret ella no tingué pas rival fins en lo segle XVII: «Notre Université de Toulouse, de tout temps et ancienneté, a eté pour les interpretations et études de la jurisprudence, la plus florissante et fameuse de notre royaume, (*Ordonance du roi Henri II,* Nantes, 1551).

Tan los qui han fullejat la obra d' en Sibiude, com los qui parlen d' ella solament per referencies, tothom generalment sab que fou escrita en un llatí sobremanera bárbaro. No obstant y açó, alguns escriptors bastant doctes, peró en aquest assumpto molt lleugers, interpretant malament unes paraules d' en Montaigne, que si val á dir la veritat no s' esplicá massa clar en aquella ocasió, han dit y repetit que son autor la compongué en espanyol—suposám que voldrán dir en castellá—y que d' esta llengua fou traduhida al francés pel célebre pare dels *Essais*. Lo primer autor qui s' equivocá fou l' Elies Dupin en sa *Histoire des controverses et matières ecclesiastiques, 15.e siècle*, pl. 310; lo seguiren aprés l' Eloy Johanneau, en los *Essais de Montaigne*, edició Lefèvre, Paris, 1818, vol. III, pl. 4, qui diu al marge: *Llibre de les Criatures, traduit de l' espanyol en francés per en Montaigne*, y en J. V. Leclerc en la edició dels matexos *Essais* l' any 1836, vol. II, pl. 765.

En Rixner es l'altre autor que sabém també s' hi enganyá; veus aquí ses paraules: «Das Buch, das ursprünglich spanisch, jedoch mit vielen eingewebten lateisnischen Beweisstellen geschrieben war, ward seiner Zeit sehr allgemein von Mönnern sowohl als Frauen gelesen, auch ist die Darstellung für einen Scholastiker ziemlich schön—von der lateinischen Uebersetzung kann man leider nicht dassselbe sagen» (1). Aquesta opinió, en Rixner sembla que la tragué del llibre d' en Montaigne, peró lo que feu es no entendre prou be les paraules del immortal escéptich. Son aquestes: «Pierre Bunel, homme de grande reputation de sçavoir, en son temps, ayant arresté quelques jours a Montaigne, en la compagnie de mont père avecques d' aultres hommes de sa sorte, luy feit present, au desloger, d' un livre qui s' intitule: *Theologia Naturalis, sive Liber creaturarum, magistri Raymondi de Sebonde;* et parce que la langue italienne et espaignolle estoient familieres a mon pere, et que ce livre est basty d' un espaignol barangonine en terminaisons latines, il esperoit qu' avecques bien peu d' ayde il en pourroit faire son proufit, et le luy recommenda comme livre tres utile, et propre a la saison en la quelle il le luy donna» (2). Açó vol dir, que l' autor compongué son llibre ab un llatí molt bárbaro, que ni la Sintaxis, ni res tenía de la llengua del Laci, sinó les terminacions de les paraules. Lo mateix sembla que diu en Kleiber.

(1) Rixner Gesch. der Philos. pl. 157.
(2) *Essais de Montaigne*. Paris, Garnier Frères, pl. 402, vol. I.

CAPITOL QUART

MÉS DATOS BIOGRÁFICHS

Aprés de haver vista la patria del autor del *Llibre de les Criatures* y 'l seu nom verdader, poques coses trobám respecte á sa vida en los escriptors qui d' ell han parlat: en Trithemi l' any 1492, en Conrat Gesner en 1574, n' Antoni Possevin en 1608, en Jacob Thomasius en 1681, en Bayle en 1697, en Lluis Morery en 1698, en Casimir Oudin en 1722, en Zedler en 1743 y en Robert Warton en 1774 (1).

Per la nota aquella del Códex de Tolosa, dels notaris n' Alric de Roca y Berenguer Obradors, sabém d' un modo cert que en Sibiude morí en lo mes d' Abril del any 1436, y á Tolosa mateix provablement, axís es que be podém posar sa naxença en la segona meytat del segle catorzé.

Ahon estudiá no se sab: l' Estudi d' aleshores més important á Catalunya era la Universitat lleydatana; mes com ho havém cregut de no gayre interés, no havém donat cap pas en averiguació de si realment estudiá allí lo célebre filosoph. També es veritat que les Universitats de Montpeller y Tolosa, les més properes á la patria d' en Sibiude, lluhíen per aquells temps en lo cel de les lletres ab llum ben esplendenta (2).

En Maussac refutá ben be á lo Scaliger qui prenent al autor de la *Teologia Natural* pel del *Pugio Fidei,* ficá á en Sibiude en la Ordre dominicana y 'l feu molt entés en les llengues orientals; peró ell també per sa part cometé un erro y gros al afirmar que 'l nostre filosoph se convertí del judahisme á la religió cristiana y que axó 's troba en la *Apologia del Essais* d' en Montaigne. Sciendum est—diu—Raymundum Sebonde nec Dominicanum nec in Hebraicis aliisque linguis orientalibus

(1) De scriptoribus ecclesiasticis, foli 108.

(2) Lo papa Inocenci VI escrigué en 1361:

La Universitat de Tolosa estén sa benefactora influencia per lo mon enter: «Fructum maximum non solum illis partibus, sed mundo attulit universo.» Butlla que 's troba en lo M. S. *Reglements concernant l' université* conservat en los arxius de la Haute Garonne.

En l' estudi del Dret ella no tingué pas rival fins en lo segle XVII: «Notre Université de Toulouse, de tout temps et ancienneté, a eté pour les interpretations et études de la jurisprudence, la plus florissante et fameuse de notre royaume.

(*Ordonance du roi Henri II,* Nantes, 1551).

valdè versatum fuisse, *quamvis ex Judaeo Christianum nobis repraesentet Michael a Monte toto capite Apologiae.....* sed tantum Hispanum et Barcinonemsem atque in Academia Tolosana Medicinae Professorem Philosophiae sacraeque scientiae, eoque gradu illic insignitum, essent axís que en tota la obra del escéptich francés res s' hi troba que puga donar peu á la afirmació d' en Maussac, per qual motiu li peguen un xich tan en Bayle com lo doctor alemany Kleiber (1).

De familia humil y desconeguda, no per açó 's vegé privat d' estudiar la medicina, la filosophía y la teología. Obscuri aeque nominis et conditionis—diu n' Antonio Nicolás,—non ita tamen obscurae ad posteros in monumentis ab eo relictis famae. (Bibliotheca Vetus, pl. 215.

Se li oferí una cátedra en la Universitat de Paris, mes al arribar á Tolosa quan la anava á ocupar, sos amichs y admiradors d' esta ciutat no li varen permetre continuar lo viatge, y tingué de residir á Tolosa ahont li donaren la plaça de Professor de Sagrada Teología de sa Universitat. Axís ho diu en Lluis Morery en *Le grand dictionnaire historique* (Amsterdam, 1698, vol. IV, pl. 365): *On dit qu' étant sorti de son pais pour venir enseigner à l' université de Paris, il fut arreté malgré lui par les écoliers de celle de Toulouse, où il mourut quelque temps après.*

Los conexements y l' ingeni que mostrá devien d' esser molt superiors quan veyém que la seva fama s' estengué tant y tant, ja en la seva vida com ho testifiquen los matexos coetanis. L' abbé Trithemi parlant d' ell s' espressa axís: *virum in divinis scripturis studiosum et eruditum, atque in saecularibus litteris egregie doctum, artium et medici-*

(1) Non satis mirari possumus, qui factum sit, ut Maussacus ad hanc opinionem deduceretur, cum hac de re apud Montanum ne verbum quidem inveniatur. In Apologia (Essais, cap. XII) enim, quam pro Raymundo Sabundo scripsit Montanus Raymundi Theologiam Naturalem a duabus praecipue criminationibus liberare eamque et ab iis defendere studuit, qui fidem Christianam rationibus humanis firmari prorsus negabant, et ab iis, qui Raymundum argumentis levibus rem suam probasse contendebant; de Raymundi autem vita nihil dicit nisi haec: *Tout ce que nous savons, c' est qu' il était Espagnol, faisant profession de médecine á Toulouse il y a environ deux cents ans.*

Nos quidem nullo Apologiae loco invenimus, quae Maussacus in ea invenisse sibi visus est. Idem quod nobis, Baylio contigit, qui Maussaci auctoritate attonitus ridicula paene modestia ductus haec affert.

Je viens de parcourir tout expres cette Apologie de Sebonde pour voir si on l' y represente comme un Juif devenu Chrétien: je n' ai pas eu le bonheur d' y rencontrer aucun vestige de celà, mais comme je ne l' ai pas relue ligne je ne pretens point nier á tous égards ce que Monsieur Maussac affirme. Il me suffit d' assurer que Montaigne ne dit presque rien de Sebonde dans toute cette longue Apologie, si vous en exceptez le commencement. (Dictionaire historique et critique. pl. 1034. Annot. A). Sed talis modestia á quaestionibus literariis aliena est. (*C. C. L. Kleiber, Dr.:* De Raimundi quem vocant de Sabunde, vita et scriptis commentatus est, pl. 11.—Berolini, Sumtibus Librariae Gebauerianae. MDCCCLVI).

nae doctorem insignem: quae docendo et scribendo in gymnasio tolosano magnum eruditionis suae experimentum dedit.

A Tolosa, provablement, degué rebre les Ordres Sagrades, puix unánimes afirmen los autors que fins en los últims anys de sa vida no 's feu capellá.

Y quasi res més pot dir sa biografía, sinó que en la Universitat tolosana escrigué sa famosa obra anomenada *Theologia Naturalis seu Liber Creaturarum*, la única que sortí de ses mans; de manera que en Turnebo, coetani del nostre filosoph, y doctíssim francés qui res ignorava del seu temps, preguntat un dia per en Miquel de Montaigne sobres la vida d' en Sibiude, res més que açó li sabé dir, peró sí moltíssim de sa obra (1).

L' abbé Reulet, en sa vanitat de burlarse de tot lo dit pels biógrafs d' en Sibiude, diu unes coses que realmént fan poca honor á sa crítica. Tots los autors diuen que fou capellá, ¿donchs per qué no basta aquest testimoni no haventnhi ni un de contrari? Fent com qui 'n-té de mellors diu: «Etait-il prêtre? Le soin qu' il prend par deux fois de soumettre son livre au jugement de l' Eglise, les details pratiques où il entre à l' article des sacrements, le freqüent emploi qu' il fait des paroles de l' Ecriture Sainte pour exprimer sa pensée (tit. 30, 85, 193, 209, 212, 245),—le laissent presumer;» sense adonarsen de que açó 's pot dir precisament de totes les obres de la edat mitjana que parlen de materies religioses, á no ser que l' erudit francés siga de opinió que solament los capellans produhien llibres d' aquells aleshores.

Está més en lo cert en lo que diu aprés: Son títol de doctor en Teología sembla també confirmarho y 'l de medicina no ho contradiu pas: una butlla d' Honori III, dirigida á la Universitat de París, peró sens dupte aplicable á totes les Universitats de França, prohibía als capellans la *«regencia,»* açó es, la ensenyança pública de la medicina, no'l poder graduarse en aquesta Facultat.

Axís es que en Sibiude es calificat per dos comtemporanis de *«doctor,»* no de *«regent»* en medicina. Y cap document nos diu que ell estés encarregat de la ensenyança d' aquesta ciencia. Ensenyança per al-

(1) Docuisse autem eum Tolosae ex ipso ejus testimonio constat initio dialogorum, quos deinde laudabimus, consignato. Caetera ignorantur, adeo ut vir Galliarum eruditissimus et qui nihil ignorare suo tempore credebatur Hadrianus Turnebus, à Michaelo domino de Montagne, quem in paucis studiosum Raymundi hujus lucubrationem fuisse mox videbimus, olim consultus, de his magnifice, de auctore nil certum responderit. Quocum (ut et alias alte eum latuisse diligentissimos et perspicacissimos praeteritarum rerum homines intelligas) confudit Josephus Scaliger ad Casaubonum scribens, Raymundum alium Martini cognomento, Pugionis Fidei contra Judaeos verum auctorem, professione quidem Dominicanum, fereque duobus saeculis aetate superiorem. Quisquis autem ille fuerit, de quo ultra quicquam desiderare frustra sit. (*Nicolás Antonio:* Bibliotheca Vetus, pl. 215, col. 1.ª).

tre part que no 's podía obtenir aleshores sinó ab dispensa pontificia. Duboulay, en sa *Histoire de l' Université de Paris,* porta varis exemples d' aquestes dispenses (1). Era capellá secular? Hi ha rahons pera créureho. Lo reglament de la Universitat de Tolosa portava que cap secular podía aspirar al grau de doctor en Teología, si no ho era de primer en arts. Solament los candidats religiosos estaven lliures d' aquesta prescripció. Ara be, en Sibiude posseheix los títols de doctor en arts y en teología; ¿no 'ns dona açó un fonament pera creure que pertenexía al clero secular? (2).

L' inglés Warton afirma que en Sibiude fou elegit rector de la Universitat de Tolosa y l' abbé Reulet ab sa lleugeresa característica, se 'n burla tontament sense donarse compte de que ell mateix prova quasi d' un modo certíssim esser verdadera la tesis de aquell (3). Parlant de les festes que 's feren á Tolosa lo dia de Sant March de l' any 1436, ab motiu d' haver abandonada á París los inglesos y retornat aquella capital al domini de la autoritat llegítima, porta un document tret del M. S. de la Biblioteca Nacional de París, senyalat ab lo número 4,222, titolat *Vetera statuta et privilegia universitatis Tolosanae,* ahont se veu que en 1436, l'any de la mort d'en *Raymundus Sibiude,* començá 'l rectorat d' en Pere de Bonald per haver finit lo de son antecessor *Raymundus Sevène.*

¿Se vol més grossa casualitat, á no ser una matexa persona en Raymundus Sibiude y en Raymundus Sevene?

Nosaltres tením per induptable, en vista de la afirmació del erudit y sensat Wharton y del document de aquestos *Vells estatuts y privilegis de la Universitat de Tolosa,* que 'l filosoph barceloní exercí lo cárrech de Rector de la esmentada Universitat desde l' any 1424 al 1436, com se desprén del mateix document (4).

(1) Volúm V, pl. 874.

(2) « tem statuimus quod nullus theologus saecularis magistretur, nisi sit magister in artibus.» *(Reglements concernant l'Université,* M. S. arxivat en la Haute Garonne). Aquest reglament es de l' any 1366. y en ell se prohibeix conferir graus académichs als *fills de matrimoni ilegitim, als infamats, als religiosos desertors de llur Orde y als mendicants;* y fou obra del papa Urbá V.

(3) *Wharton:* Appendix ad Historiam litter. Cave, pl. 86.

(4) « . . . . . . quia civitas parisiensis; quae per multos annos fuerat rebellis et sub manu regis Angliae, et regimen et habitatores ejusdum redierunt ad veram obedientiam Domini nostri regis Franciae, Caroli septimi nuncupati, post factam guerram inter ipsum et ducem Borgondiae...... *quo tempore ego Petrus Bonaldi, regens in decretis, eram rector dictae universitatis* et novus. Scriptum ad perpetuam rei memoriam.» *(Reglements concernant l' Université,* manuscrit conservat en los arxius de la Haute-Garonne).

Ce manuscrit a sa valeur. Completé par un autre conservé à la Bibliothèque nationale de Paris sous le titre de *Vetera statuta et privilegia universitatis Tolosanae,* n. 4,222, il fournirait à celui qui voudrait écrire l' histoire de l' Université de Toulouse aux quatorzième et quinzième siècle, des renseignements abondants

Ja no podém afegir ni una ratlla més á la biografía del filosoph barceloní, sinó es plányernos en lo plech més amagat del cor, de lo molt que en esta part ha sigut poch sortós l' immortal autor del *Llibre de les Criatures.* Passen de vint los autors que tenim damunt la taula y que d' ell s' han ocupat, y total, ja ho veuen los nostres llegidors, ben poqueta cosa n' havém pogut dir: y encara bo que molts no s' equivocassen llastimosáment, peró, ca, ni açó: fins en Maussac y en Bayle, pertocant á un assumpto tant clar, com ho es lo de la mort del filosoph, tenint en compte aquella nota del Códex tolosá, desbarren d' alló millor,

et precis. On y trouve un assez grand nombre de pièces autenthiques: Bulles des Papes, ordonnances des rois de France, deliberations du conseil universitaire. Ces deliberations son signées de noms que le lecteur languedocien aimera à lire. J' en transcris quelques-uns, vivants encore aujourdhui dans le Toulousain, l'Albigeois, le Nebouzan et l' Armagnac.

1310.—Roland de Moissac, chancelier; Pierre de Verdale, recteur; Arnaud de Barrere, Pierre Tissier, Guillaume de Latour, Sicard de Gardonch, Simon Bardin.

1314.—Bertrand de Latour, (prieur de Rabastens), recteur; Geraud de Lautrec, Guillaume du Cung (de Cunho), Pierre de Mortemar (de Mortuo mari), Pierre Desprez, Bernard d' Ondes, Guillaume la Caze, Bernard de Saint-Geniez, Guillaume de Montlezun.

1323.—Adhemar de Chaunac, (prieur de Moresac), recteur.

1324.—Guillaume Durand, recteur; Cagnard de Sabailan, Bernard de Gensach, Barthelemy de Verrioles, Pierre de Crose.

1328.—Pierre de Murinais, recteur; Barthelemy Flequier, Boniface du Falgar, Audoyn de Neuville, Raymond d' Astarac, Gaillard de Durfort, Hugues de Cardailhac, Amelius de Lapenne, Sicard de Montaut, Pierre de Spons, Aymery de La Serre, Hugues de Capelle, Rostan de Landun, Montardin de Galard, Jean de Lavedan.

1329.—Raymond Fabre, Pierre de Labatut (de Abatuto).

1366.—Amelius de Lantrec, (plus tard evèque de Comminges et cardinal), chancelier; Eustorge de Gailhac, recteur; Barthelemy de Riviere, Jean Dufour, Robert de Villemur, Amelius de Rigaud, Pierre de Bragayrac, Etienne Maret.

1380.—Bernard Theron, Bernard de Vaquier, Assin d' Auberoche.

1389.—Aycard de Quimbal, chancellier; Raymond de Puibusque (de Podio buscano), recteur; Pierre des Camps, Jean Pages, Guillaume de Brugulere, Perrie d' Auriac.

1394.—Gaillard de Lanes, recteur; Vital de Castelmauron, Bernard d' Aurival ou d' Orval (de Aurivelle), Jean de Lacoste, Pierre du Moulin, Hugues d' Audigier.

1396.—Pierre Tellier, Pierre de Taillefer.

1407.—Chatard d' Aycard, chancelier; Jean de Gayre, recteur; Pierre de Castelbajac, les deux frères Jean et Jaques de Montmaurin.

1410.—Bernard de Calvet, recteur; Redon de Blagnac, Raymond de Latour.

1414.—Guillaume d' Aycard (archiprète de l' Isle d' Alby), Eustorge de Mayrignac (de Mayrinhaco).

1424.—*Raymond Sevene*, recteur; Hugues de Bernard, Etienne de Gaillac, Pierre Huguet, Jean de Maillefer, Vital de Laroche.

1436.—Pierre de Bonald, recteur; Joudan Assey, vice-chancelier; Hugues de Noé, Bernard du Rosien. (*Reulet:* Un inconnu célèbre, pl. 139, 140 y 141).

y no contents ab açó, posen en boca d' altres lo que may sisquera 'ls hi passá per la barretina. Veges, sinó, lo que diu en Kleiber: Quamquam Scaligerum errasse concedimus, tamen et Maussacum et Baylium pingui Minerva rem propositam dijudicasse contendimus. Cujus rei hoc habemus argumentum, quod neque apud Trithemium neque apud Simlerum (cujus auctoritate freti Maussacus et Baylius sententias suas proferunt) inveniuntur, quae Maussacus et Baylius de Raymundi morte commemorant. Trithemius enim, cujus verba in duabus editionibus, comparavimus, de tempore, quo Raymundus fuit haec dicit: *Claruit temporibus Segismundi imperatoris et Eugenii Papae quarti anno Domini millesimo CCCCXXX,* atque de ejus morte prorsus tacet. Quem errorem Maussaci negligentiae attribuendum esse censemus. Baylius enim Trithemii et Simleri verba secundum Maussaci auctoritatem affert. At sine dubio Trithemium non legit, sed Simleri sola verba, quae respiciens Maussacum hoc modo vituperat:

Mais il dit «claruit» non pas «obiit» anno 1430.

Il eût mieux valu citer Gesner meme (1). Sed ne Maussaci et Baylii auctoritatem temere damnare videamur, alio praeterea possumus uti argumento. Jam supra enim verba commemoravimus, quae in codice numero 3133 notato leguntur: *«(Liber creaturarum est) inchoatus et inceptus à Raymundo Sabieude in alma universitate venerabilis studii tholosani anno Domini millesimo quadringentessimo tricessimo quarto et completus et terminatus in eadem universitate anno Domini millessimo quadringentessimo tricesimo sexto»* (2).

Unde patet, Raymundum anno 1432 nondum obiisse diem supremum.

Haec fere sunt, quae de tempore, quo Raymundus vixerit, videntur esse commemoranda. Quorum summa haec est: Raymundus Sabieude ab anno 1434 usque ad annum 1436 Tolosae Theologiam scripsit Naturalem; reliqua ejus vita est incerta. Quare miramur, quid sit, quod Rixnerus (3) et Hegelius (4) Raimundum anno 1437 vixisse dicant. Omnes enim fere scriptores consentiunt, Raymundum anno fere 1430 floruisse, nemo autem annum 1437 commemoravit (5).

En l' abbé Reulet tampoch ha tingut lo nostre autor un biograf gayre conforme. No més pera mostrar un exemple de crítica lleugeresa, que pera res més, peró un exemple d' aquells que valen la pena, nos permetrém transcriure unes quantes de ses paraules, potser massa, que son

(1) Gesneri enim Bibliothecae epitomen Simlerus Tigurinus edidit.

(2) Induptablement aquesta nota del Códex de París, es copia exacta del Códex tolosá

(3) Rixner: Gesch. der Philos., vol. II, pl. 157.

(4) Hegel: Gesch. der Philos., vol. III, pl. 195.

(5) Kleiber: De Raimundi, quem vocant de Sabunde, pl. 9.

la única biografía que d' ell ne fa, puix si be diu que aprés de comptar la historia fabulosa del héroe dirá la verdadera, com en esta part no diu res absolutament, aquella es la que constitueix tota la biografía: alguna vegada ja diu alguna cosa bona, peró son rarissimes. «Le terrain est assez deblayé maintenant,—diu—assez debarrassé des materiaux étrangers qui l' encombraient, pour nous permettre de presenter l' histoire de Sebonde. Ja veux la presenter en partie double: Sebonde aura, comme Charlemagne, son histoire fabuleuse et son histoire vraie. En plaçant face à face et dans un cadre raccourci ce que la verité dit et ce que la fiction a imaginé sur nôtre héros, nous fournirons un moyen d' apprecier d' un seul coup d' œil les resultats de nos precedentes recherches.

Commençons par l'histoire fabuleuse. Pour celle-là les materiaux ne manqueront pas: nous n' avons guère qu' a grouper sous forme de récit les erreurs deja rencontrées. D' après l' histoire fabuleuse:

Raymond de Sabunde, c-est-à-dire Sabieude, Sabundanus, Sebundius, Sant-Sebeide..... était Espagnol.

C' est Trithème qui l' assure, un peu a l' étourdie, et ouvre ainsi une longue serie de meprises et de bevues. Maussac emboite le pas de Trithème, et decouvre, à travers plus de trois siècles de silence, que Raymond naquit à Barcelone.

Joseph Scaliger rencherit sur Maussac: celui-ci avrait donné à notre philosophe une patrie; celui-là lui donne la longevité des patriarches. Car, d' un coté, il le montre florissant à Toulouse vers 1406, et de l' autre, il le fait auteur d' un écrit composé en 1278. On le voit, entre ces deux dates il y'a de la place pour une vie d' Abraham.

Scaliger ne s' en tient pas là de ses inventions. Il introduit Sebonde dans l' Ordre de Saint-Dominique et lui fait composer contre le Talmud un très-savant traité, qu' un ruse fils de saint François, Pierre Galatin, pilla plus tard, ou pour mieux dire s' appropria avec tant d' adresse, que longtemps on a fait honneur du dit Traité à la famille franciscaine. Heureusement Scaliger est venu, il a flairé le larcin, il se fait un devoir de le denoncer au public, non sans profiter de la circonstance, en reformateur consciencieux, pour dauber sur les moines et railler la pretendue fraternité des deux grands Ordres catholiques.

L' entrée de Sebonde en religion n' avait étonné ni ses amis ni ses adversaires. Les uns et les autres connaissaient son esprit de detachement et son caractère resolu. De quoi il venait de fournir une preuve éclatante, en brisant sa carrière pour embrasser le christianisme. Car il avait eté elevé dans la religion juive. On n' en saurait douter: Maussac l' a lu tout le long du chapitre XII des *Essais*...., entre les lignes sans doute et en vertu du don de seconde vue, car, pour les yeux profanes, il n' y a pas un mot de celà dans le chapitre de Montaigne.

Quel que fut déjà à cette époque l' éclat des écoles dominicaines en Espagne, et malgré la reputation qu' avaient attirée a Raymond sa pro-

fonde connaissance des langues orientales et ses ardentes polemiques avec les marabouts et les rabbins,—il ambitionnait, de briller sur un plus grand théatre. L' université de Paris l' attirait. Pour aller y professer il échange le froc du moine contre la robe du médecin et quitte un jour son pays. Mais il avait compté sans Pierre Compagnon. Celui-ci, preparant la reedition d' un livre dont «le port farouche et maintien barbaresque» avait jadis offusqué le père de Montaigne, sent le besoin de prevenir le retour de cette impression défavorable, et crée à «son auteur,» une poétique legende:

Sebonde a franchi les monts. Il admire en passant la forteresse romaine de Saint-Bertrand de Comminges et le château féodal de Barbazan: Saint-Bertrand et Barbazan, debout sur leurs rochers, aux deux flancs de la vallée de la Garonne, comme deux gigantesques sentinelles qui gardent le chemin de la frontière. Il traverse rapidement la plaine de Muret: il est espagnol, et les pieds lui brulent dans ces champs qui ont bu le sang des Aragonais, accourus, en un jour de fatal aveuglement, au secours des Albigeois! Mais s' étant, d' aventure, arreté a Toulouse, il est retenu par les écoliers de cette ville, qui veulent garder pour eux un maître si célèbre. Douce violence sans doute, et à laquelle les charmes d' un ciel riant et temperé durent l' aider encore à céder.» (Reulet.—Un inconnu célèbre pag. 125, 126, 127 y 128.)

SEGONA PART. — LA OBRA

CAPITOL PRIMER

SIBIUDE Y 'LS SEUS CRÍTICHS

No s' ha fet encara tota la justicia que 's mereix á en Ramon Sibiude, y fins no ha mancat qui parlás d' ell en tó de menyspreu, sense haverlo llegit may, per suposat, com va ferho lo lleuger benedictí P. Feijoo. Altres n' han dit lo que devíen, peró com de passada, sense donar al seu geni la importancia y significació que reyalment tingué, com lo Cardenal Bona, lo veneciá Francesch Ziletus, en Forner y lo Menendez Pelayo y fins lo mateix Montaigne; peró lo que es més trist es que alguns han torçat la verdadera significació que ell tingué en lo seu segle, han amagat tan com pogueren lo carácter, los genuins principis que, en plena decadencia de la Escolástica y en la auba del criticisme modern ell representava: y aquestos son en Jörg, lo P. Zeferí Gonzalez y 'l nostre Torras y Bages. Y açó naix principalment de que no es prou meditada, ni sisquera prou llegida, la *Teología Natural*, y també de la grossa ignorancia que hi ha sobre crítica filosófica. Lo esperit d' escola també hi te molta part: per aquestos darrers tot lo que no porta la marca de fábrica del tomisme pert un cinquanta per cent de válua, y lo bo que ab tot no poden negar ¡res més fácil!... es escolástica pura.

L' insigne hemanista y gran critich n' Adriá Turnebo diu, que la obra d' en Sibiude es la quinta essencia de Sant Thomás; y lo doctíssim Cardenal Bona, en lo index de autors que hi ha al darrera de les seves obres, es de parer que la *Theologia Naturalis* conté la práctica del Art luliá. Indicis més honrosos no 's poden pas donar.

Un poeta anónim no trobá alabances més dignes del nostre filosoph que mostrar lo fi de la seva obra, nobilíssim, gran, sublim: agermanar la fé sobrenatural ab la rahó humana; y cert, que no anava pas errat. Veusaquí 'ls seus versos.

En (dictu mirum) qui tot de vatibus unus quae Natura negat jungere, juncta dedit. Jamque fides ἀπόδειξιν habet cogitque fateri, nunc ratio,

fonde connaissance des langues orientales et ses ardentes polemiques avec les marabouts et les rabbins,—il ambitionnait, de briller sur un plus grand théatre. L' université de Paris l' attirait. Pour aller y professer il échange le froc du moine contre la robe du médecin et quitte un jour son pays. Mais il avait compté sans Pierre Compagnon. Celui-ci, preparant la reedition d' un livre dont «le port farouche et maintien barbaresque» avait jadis offusqué le père de Montaigne, sent le besoin de prevenir le retour de cette impression défavorable, et crée à «son auteur,» une poétique legende:

Sebonde a franchi les monts. Il admire en passant la forteresse romaine de Saint-Bertrand de Comminges et le château féodal de Barbazan; Saint-Bertrand et Barbazan, debout sur leurs rochers, aux deux flancs de la vallée de la Garonne, comme deux gigantesques sentinelles qui gardent le chemin de la frontière. Il traverse rapidement la plaine de Muret: il est espagnol, et les pieds lui brulent dans ces champs qui ont bu le sang des Aragonais, accourus, en un jour de fatal aveuglement, au secours des Albigeois! Mais s' etant, d' aventure, arreté a Toulouse, il est retenu par les écoliers de cette ville, qui veulent garder pour eux un maitre si celèbre. Douce violence sans doute, et à laquelle les charmes d' un ciel riant et temperé durent l' aider encore à ceder.» (Reulet.—Un inconnu celèbre pag. 125, 126, 127 y 128.)

———

ti e
abs-
con-
ne an
ex Na-
tionum
tantaque
tes quibus
naticorum
um tenent)
e vides, ju-
turus: ita ut
it. Naturalis
ereatur. Quid
es illi censuere
inarum rerum
se sic cohaeren-
m divelli posse,
i ut maximus ille
s, utramque hanc
um de causa, jam
consecutus.
on erubescant Lo-
noque, ut Theolo-
ue, atque universi
nam, ut divinarum
divinis, praeclaram
e perfectius discant.
e praetium facturum
m Theologi ac Philo-
ni. Raymundi de Sa-
librum, in hoc genere
novissime una nostra
dendum praelo nostro

credi quae jubet ipsa Fides. Dic mihi nunc, Logicumne magis, te Judice, Lector, Raimundum Laudes, sacriloq magis? (1).

¿Y quin judici se 'n formá lo filosoph francés en Miquel de Montaigne, qui traduhí en la seva llengua, y per cert, en bellíssima prosa, la dita Teología? Trobo molt hermosos—diu—los pensaments de aquest autor; y 'l context, ben seguit, y plé de pietat lo seu designi..... En fí, es atrevit y valent perque vol posar los fonaments de tots los articles de la relligió cristiana contra 'ls ateus, valentse solament de rahons humanes y naturals.....

Si val á dir la veritat, jo trobo que en Sibiude está molt ferm y feliç en establir per rahons naturals les dogmes del cristianisme.

Crech que no 's pot argumentar mellor, y crech que en açó ningú lo ha igualat..... Solament lo talent de un Sant Thomás de Aquino, vessant d' erudició infinida y de una sobtilesa admirable, era capaç de aquestes concepcions (2).

Aquest célebre autor ell mateix nos esplica de quina manera va empendre la traducció de la *Teología Natural.* En Pere Brunel—diu—persona de gran reputació de sabi en lo seu temps, havent estat á Montaigne alguns dias al costat del meu pare y ab altres subgectes de distinció, li feu elogis de un llibre que 's titolava *Theologia Naturalis*..... Y com que al meu pare li eren familiars la llengua italiana y la castellana..... li recomenava com á un llibre molt útil y de molta oportuninat aleshores, en que començaven á acreditarse les doctrines d'en Luther...

Pochs dies abans de la seva mort, lo meu pare 's trobá ab aquell llibre, barrejat entre 'ls papers oblidats, y m' encarregá que jo 'l traduhís á la llengua francesa (3).

Montaigne, cumplint la voluntat del seu pare, feu estampar la *Teología Natural* ab aquest títol: *Le Livre des Creatures.* (París, 1581.)

L' abat Trithemi ja havém vist lo que d' ell ne deya: virum in divinis Scripturis studiosum et eruditum, atque in saecularibus litteris egregie doctum, artium et medicinae doctorem insignem: quae docendo et scribendo in gymnasio Tolosano magnum eruditionis suae experimentum dedit (4).

Lo Veneciá Francesch Ziletus es també dels qui saberen conexer lo que valía y significava la obra del filosoph barceloní. L' any 1581 estampá en sa ciutat nadiva lo text primitiu de la Teología, é hi posá al davant una Prefacio dirigida al Senador veneciá en Joan Donatus, plena de sana crítica filosófica, y ahon esplica la empenta que doná al Rena-

(1) *Hexasticon ad Lectorem.* (Está al davant de un exemplar de la *Theologia:* Venetiis, Apud Franciscum Ziletum, MDLXXXI).

(2) Éssais: livre second.

(3) Éssais: livre second.

(4) Opera Trithemii: Parisiis, 1584.

xement lo nostre pensador. Veusaquí les seves paraules: «Utramque vero hanc partem, humanarum inquam et divinarum litterarum quoddam veluti σύνταγμα seu compositionem, in nostro Raymundo quem hic edimus, ita pulchrè et affabrè ut in nullo alio nostrae tempestatis Theologo, extructum conspici (absit invidia dicto) cuivis in hujusmodi scriptoribus mediocriter versato, judicatu erit facillimum. Nam sive rerum ubertatem ac varietatem prope incredibilem spectes, sive argumentorum veluti phalanges quasdam inexpugnabiles, et eorum pulcherrimam seriem, qua ex aliis alia perpetuò connecteno tramite, a minimis ad altiora sensim progrediendo, ad maximarum tandem rerum contemplationem, hominum mentes deducit, sive etiam in penetrandis et veluti e nucleo extundendis abditis rerum divinarum sensibus, et sublimium abstrusarumque rerum veris indagandis causis, hominis subtilitatem consideres, omnino te dubitare necesse sit, utram potius, humanarunne an divinarum rerum scientiam, in eo admirari debeas: preasertim si ex Naturae penetralibus depromtam foecundissimam illam argumentationum segetem intuearis, quae tanto sunt ingenii acumine inventae, tantaque arte dispositae, et suis veluti compagibus interse sic cohaerentes quibus suos Theologica astruit fulsitque Theoremata, ut dum mathematicorum more (qui docendo primum certitudinis sint controversia locum tenent) tam pulchre contextas Theologicas quasi demostrationes hic vides, jucumdissimam earum harmoniam haud dubie sis admiraturus: ita ut sane Philosophiae Teologicae, vel, ut auctor ipse voluit, Naturalis Theologiae nomen, tractatio haec jure optimo possidere mereatur. Quid in enim hanc dicamus Philosophiam? siquidem, ut veteres illi censuere sapientes, ipsa aliud nihil est, quam humanarum et divinarum rerum scientia, ambabus necessitudinis quodam vinculo inter se sic cohaerentibus, ut alteram ab alterius complexu haud recte unquam divelli posse, sapientissimi quique semper judicarint: quo sit etiam ut maximus ille Plato qui omnium inter summos illos Philosophos unus, utramque hanc praeclare conjunxit Philosophiae partem, hac potissimum de causa, jam inde a priscis illis temporibus divini nomen merito sit consecutus.

Huc igitur accedant, et in manus hunc sumere non erubescant Logici, ut ex rebus divinis Logices usuum, Theologi quoque, ut Theologiae docendae methodum ex Logicis, Philosophi denique, atque universi cultiorum litterarum studiosi, ut sinceram Philosophiam, ut divinarum inquam rerum ex Naturalibus, et humanarum ex divinis, praeclaram cognitionem, et veram eas docendi rationem, haurire perfectius discant.

Cumque haec ita se habeant vir eximie, operae praetium facturum me esse existimavi, si hunc doctissimi, et subtilissimi Theologi ac Philosophi, Medicinae doctoris sua tempestate clarissimi, Raymundi de Sabunde, Naturalis Theologi et nomine inscriptum librum, in hoc genere singularem, olim quidem typis jam editum, sed novissime una nostra recognitum elegantiori characterum forma recudendum praelo nostro

subjicerem: qui quidem doctrinam continet de hominis natura, et de ejus officio erga Deum et proximum, et iis quae sunt necessaria, ut ad veram ipsius Dei, ac sublimem ejus Essentiae contemplationem, recte pervenire possimus, et indigna hujus generis alia quamplurima cognitu haud sane.»

Son curioses les paraules de aquest altre crítich, d' en Jörg, diu axis: al posar en Sabunde lo conexement de sí mateix com á basa de la teología filosófica, no feu més que repetir lo que aprés de Sant Agustí y 'ls doctors de Sant Victor, havía ensenyat sempre Sant Thomás y ab ell tota la seva escola; pren de Duns Escoto la escala de les coses creades en llur ascensió gradual, y segueix pas á pas y moltes vegades paraula per paraula, al Doctor Angélich y á Albert lo Many.

Dels lulians, creyém que 'ls nostres llegidors nos ne dispensarán ben be: tots se desfán en elogis del filosoph catalá, peró que ab tot no son pas de més importancia que 'ls ja dits; y tant los fan que basta dir que sempre que 'ls adversaris ataquen á en Ramon Lull, sobre tot—diuen—per la esterilitat de la seva «*Ars Magna*,» ells surten que en Sibiude es en tot dexeble seu, que seguí fil pel randa la seva lógica, y que la *Teología Natural* no es més que la aplicació de aquella *Ars* tan discutida: de la fama universal de la dita *Teologia* volen váldres pera la defensa del geni del Martre mallorquí. A quí per açó los vulga veure, li dirém ahon son: los trobará en la edició monumental de les obres d' en Lull, feta en lo segle XVIII per lo alemany Ibo Zalzinger; com també en lo *Llibre Apologétich* del P. Bartomeu Fornés contra en Feijoo, y altres polémiques ab aquest mateix dels P. P. Trouchon y Torreblanca.

La veritat es que allá hon ha tingut més admiradors lo nostre filosoph es al estranger, ó sinó, aném continuant la llista. En Joan Albert Fabricius, qui fa una escelent análisis de la obra d' en Sibiude en son llibre titolat: *Delectus argumentorum et syllabus scriptorum qui veritatem Religionis christanae adversus Atheos, Epicureos, Deistas seu Naturalistas, Idolatras, Judæos et Muhammedanos lucubrationibus suis assuerunt*, s' espressa en estos termes: *Licet subtilior est Sebundus quandoque atque ingenio nimium indulget, quod mysteria etians christianae fidei contendit rationi sibi relictae obvia ostendere, in cæteris tamen solida habet multa et egregia, atque idonea adeo ad amorem Numinis, et pietatem in lectore veritatis cupido sive alendum, sive instillandum ei atque commendandum.* (1)

Aquest elogi estaría molt bé si en Fabricius no imputás á en Sibiude l' ensenyar que 'ls misteris de la Religió cristiana están á la porta de la rahó humana abandonada á si matexa.

En Joan Amós Comeni, qui passá llarch temps fent un compendi de la Theología Naturalis, que feu estampar á Amsterdam, l' any 1661, ab

(1) Plana 457 (Hambourg, 1725, in-4.°)

aquest títol: *Oculus fidei, Theologia Naturalis, sive Liber Creaturarum, specialiter de homine et naturâ ejus, in quantum homo est, et de his quae illi necessaria sunt ad cognoscendum Deum et seipsum, omniaque quibus Deo, proximo, sibi, obligatur ad salutem: a Raymundo de Sabunde ante duo saecula conscriptus, nunc autem latiniore stylo in compendium redactus, et in subsidium incredulitati Atheorum, Epicureorum, Judæorum, Turcarum, aliorumque infidelium, nominatim Socinianorum et aliorum christianorum mysteria fidei suae non attendentium:* diu que la obra del pensador barceloní es molt propia, no solament pera resoldre totes les obgeccions que 'ls impius formen contra los misteris del Christianisme, sinó fins y encare pera encendre 'l foch de la pietat entre'ls cristians, é inspirárloshi la amor y la práctica dels devers que la moral prescriu. Est compendi está dedicat al sociniá Daniel Zwicker. En la dedicatoria, en Comeni li diu: *Tu igitur cum cerebro laborare videaris, eu tibi adduco medicum! a quo quicquid praescribet aut propinabit, recipe fortiter, ut ne ante tempus nausees et rejicias. Si concoquere poteris, bonam revalescentiae spen concipiemus.*

S' escusa en Comeni d' haver resumit lo llibre d' en Sibiude, perque—diu—los protestants mostraren repugnancia al trobarhi y llegirhi la condemnació de llurs doctrines. Afegeix repeticions que es necessari espurgar. Peró la gran rahó que alega del seu treball, es lo desitg de fer més agradable la lectura de la *Teología Natural,* jatsía que tingués l' estil barbre y pesadíssim, y demostrarla als amadors de la bella llatinitat.

Lo doctíssim Grotius, quals judicis fan moltíssim pes, diu á en Gironi Bignon: «Je ne suis point surpris que vous desiriez, avec tant d' ardeur apprendre de moi quel but je me suis proposé en écrivant sur la Réligion chrétienne, en la langue de mon pays. Comme rien de ce qui est digne d' ėtre lu ne vous echappe: comme vous avez un gout sur pour discerner les bons ouvrages, vous n' ignorez pas que cette matière a dejà été traitée avec beaucoup de subtilité par Raymond de Sebonde, dans ses raisonnements de philosophie; par Louis Vives dans ses dialogues, et par Mornay dont l' ouvrage est plein d' une agréable erudition» (1).

Dom Mabillon recomana la lectura del nostre filosoph en lo seu *Traité des Estudes monastiques* (plana 443, edició de 1691, en 4art.); y un auster *abbé* de La Trapa, qui troba mal fet que 'l sabi benedictí recomanás als relligiosos la lectura de certes obres, no parla gens ni gota de la *Teología Natural,* ni de la llatina, ni de la francesa.

Si 'l *Llibre de les Criatures* no ha tingut pas més adeptes, no creyém que siga, com diuen en Pasquir y l' Amós Comeni, perque ha es-

(1) *Traité de la verité de la religion chretienne.* Prefaci dirigit al advocat general Bignon, traduhit per lo prevere Goujet.

tat poch llegida. Siga la que siga la causa, en Bayle escriu aquest judici: «Il faut—diu ell—que ce livre ne sente pas les notions d' un auteur vulgaire, et rampant sur la surface des prejugés, puisque Montaigne en a fait un cast.... particulier, et l'a traduit en notre langue.» *(Dictionnaire historique et critique,* á la paraula *Sebonde.)*

Un doctor de la Ordre de Sant Agustí anomenat Joan Salian, qui havía llegit ab molta d'atenció la obra d'en Sibiude, ne parla en aquestos termes en lo seu judici aprovatori de 21 d' Octubre de 1647: «Etsi rudiore stylo, prout ea ferebant tempora, conscripta (la Teología Natural) vere tamen aurea est, et non modo omni errore, aut contra fidem aut bonos mores vacat rerum etiam saná et orthodoxa doctriná, nec non praesertim temporibus et moribus per utili ac necessariá plena reperta est: ita ut de illá dici queat, quod de Ennii scriptis aiebat Virgilius Maro: si ex Ennii coeno aurum, gemmasque colligere..... hortor vehementer omnes Christi fideles, ut hunc librum quam saepissime in manus habeant, aut studiose legant.» Axí la paraula *Virgili* es aplicable més á la forma que no pas al fondo.

No tením pas lo intent de recullir tots los parers favorables á la *Teología Natural,* solament n' havém portat uns quants pera que 's conega lo mérit d' ella. Y afegirém tan sols que en Gesner ha dut molts testimonis honorables (1); que en Joan Leclerc no ha pas desmentit los elogis d' en Grotius (2); y que 'l célebre doctor Joan de Lannoy va aprovar la edició de Lyó del any 1648.

Les crítiques que alguns n' han fetes de esta *Teología Natural,* manifesten una tal precipitació y tals prejudicis que basta ab mostrarlos solament pera destruirlos del tot.

Lo doctor Elías Dupin, quals judicis molt sovint deuen esser reformats, no 's mostra pas gens favorable á la obra d' en Sibiude. «*La Theologie Naturelle de l' homme et des créatures*—diu ell—a été traduite de l' espagnol en français par Montaigne, qui en faisoit plus de cas qu' elle ne merite. C' est un ouvrage qui contient plusieurs raisonnements et reflexions vagues et metaphisiques sur la religion et sur la morale chretienne» (3). Esta crítica es massa severa pera haver sigut feta ab conexement de causa. En Dupin ni va llegir provablement la Teología Natural, ja que en primer lloch no 'n cita ni 'l seu títol propi, y per altra part la creu escrita primerament en castellá, essent la veritat que ho fou en la llengua llatina.

(1) In cujus principio—diu ell—et multa et gloriosa promittit author, de quorum veritate nonnulli sibi applaudunt tamquam experti, quod praenotavit. *Bibliotheca,* article *Raymundus Sabunde.*

(2) *De Veritate Religionis christianae,* 1709.

(3) Histoire des Controverses et des Matières ecclesiastiques, traitées dans le quinzième siècle. Primera part, pl. 310.

«Le trayté de Raymond de Sebonde—diu un compilador no menos inconsiderat—offre des singularités hardies qui plurent aux philosophes, du 15ᵉ siècle, et qui ne deplairoient pas à ceux de notre. Montaigne le trouva, en beaucoup d' endroits, conforme à ses idées, et en fit une traduction» (1).

Peró quantes tonteries en poquíssimes paraules! Ja tením, donchs, á en Ramon Sibiude convertit tot d' un salt en un incrédul, qui agrada molt als impíus del seu temps, precursor dels racionalistes del nostre, y en Montaigne, qui 'l tradueix, adoptant en part les idees atrevides de la Teología Natural, y transmetles als segles veniders. Precisa confessar, emperó, que 'l comte Vernier no pensava pas com l' autor del article *Sebonde;* ell may cregué que la traducció del *Llibre de les Criatures* feta per en Montaigne fos una certificació de incredulitat: ben lluny d' açó. Escolteu lo que diu: «Le premier ouvrage de Montaigne fut la traduction de la Théologie Naturelle de Raymond de Sebonde, savant espagnol, ce qui annonce qu' il étoit loin de cette incredulité et de ce *pyrrhonisme* dont la malignité à voulu l' accuser; aussi doit-on observer que dans les troubles qui agitoient alors la France, il n' hésita pas de se declarer ouvertement pour le parti catholique. Il vecut et mourut dans la religion de ses péres» (2).

Monsieur Aimè Martin empleá un llenguatge molt semblant.

En Casaubon encara 's declará, si es possible, més contrari de la *Teología Natural;* ell pretén noresmenys que 'l método d' en Sibiude es més propi pera fer incréduls que no pas pera menar á la fé. «Mais heureusement—diu l' abbé Labouderie al parlar d' açó en sa bella obra «*Le Christianisme Montaigne*»—il anéantit lui-méme sa pretention, en avouant que la méthode de Sebonde n' a point deplu a Grotius, et que lorsque il écrivoit, il ne lui en restoit qu' un souvenir confus.» *(Discours Preliminaire,* pl. 15), (3).

Lo doctíssim, encara que heretge, Joan Hoorubeck, en lo seu llibre

(1) *Nooveau Dictionnaire historique* par une Société de gens de lettres; quatrième édition.—Caen, 1779, volúm VI, á la paraula *Sebonde.*

(2) Notices et observations pour preparer et fac liter la lectura des Essais de Montaigne, par M. le comte Vernier.—París, 1810, 2 volúms en octau, Introducció, plana XX.

(3) Raymundus de Sabanda, who lived about the year of the Lord 1430, hath set out o book, intituled *Theologia Naturalis*: by wich hi doth undertake to prove all the mysteries of our faith by plain reason. I hac once the book, but do not remember that i found much in him to satisfy me any sober man, i thougt. Yet learned *Grotius, de Veritate,* etc., mentions him as a considerable man, wich i wonder at; especially when i read his prefaces in *Gesner's Bibliotheca;* wherein hi seems to me to speak more like a mad man then a man of auy judgement.

(Of credulity and incredulity in things divine and spirit, nae, by Merick Casaubon.—London, 1070, en outau, pl. 16).

y no contents ab açó, posen en boca d' altres lo que may sisquera 'ls hi passá per la barretina. Veges, sinó, lo que diu en Kleiber: Quamquam Scaligerum errasse concedimus, tamen et Maussacum et Baylium pingui Minerva rem propositam dijudicasse contendimus. Cujus rei hoc habemus argumentum, quod neque apud Trithemium neque apud Simlerum (cujus auctoritate freti Maussacus et Baylius sententias suas proferunt) inveniuntur, quae Maussacus et Baylius de Raymundi morte commemorant. Trithemius enim, cujus verba in duabus editionibus, comparavimus, de tempore, quo Raymundus fuit haec dicit: *Claruit temporibus Segismundi imperatoris et Eugenii Papae quarti anno Domini millesimo CCCCXXX,* atque de ejus morte prorsus tacet. Quem errorem Maussaci negligentiae attribuendum esse censemus. Baylius enim Trithemii et Simleri verba secundum Maussaci auctoritatem affert. At sine dubio Trithemium non legit, sed Simleri sola verba, quae respiciens Maussacum hoc modo vituperat:

Mais il dit «clarruit» non pas «obiit» anno 1430.

Il eût mieux valu citer Gesner même (1). Sed ne Maussaci et Baylii auctoritatem temere damnare videamur, alio praeterea possumus uti argumento. Jam supra enim verba commemoravimus, quae in codice numero 3133 notato leguntur: *«(Liber creaturarum est) inchoatus et inceptus à Raymundo Sabieude in alma universitate venerabilis studii tholosani anno Domini millesimo quadringentessimo tricessimo quarto et completus et terminatus in eadem universitate anno Domini millessimo quadringentessimo tricesimo sexto»* (2).

Unde patet, Raymundum anno 1432 nondum obiisse diem supremum.

Haec fere sunt, quae de tempore, quo Raymundus vixerit, videntur esse commemoranda. Quorum summa haec est: Raymundus Sabieude ab anno 1434 usque ad annum 1436 Tolosae Theologiam scripsit Naturalem; reliqua ejus vita est incerta. Quare miramur, quid sit, quod Rixnerus (3) et Hegelius (4) Raimundum anno 1437 vixisse dicant. Omnes enim fere scriptores consentiunt, Raymundum anno fere 1430 floruisse, nemo autem annum 1437 commemoravit (5).

En l' abbé Reulet tampoch ha tingut lo nostre autor un biograf gayre conforme. No més pera mostrar un exemple de crítica lleugeresa, que pera res més, peró un exemple d' aquells que valen la pena, nos permetrém transcriure unes quantes de ses paraules, potser massa, que son

(1) Gesneri enim Bibliothecae epitomen Simlerus Tigurinus edidit.

(2) Induptablement aquesta nota del Codex de Paris, es copia exacta del Códex tolosá

(3) Rixner: Gesch. der Philos., vol. II, pl. 157.

(4) Hegel: Gesch. der Philos., vol. III, pl. 195.

(5) Kleiber: De Raimundi, quem vocant de Sabunde, pl. 9.

la única biografía que d' ell ne fa, puix si be diu que aprés de comptar la historia fabulosa del héroe dirá la verdadera, com en esta part no diu res absolutament, aquella es la que constitueix tota la biografía: alguna vegada ja diu alguna cosa bona, peró son rarissimes. «Le terrain est assez deblayé maintenant,—diu—assez debarrassé des materiaux étrangers qui l' encombraient, pour nous permettre de presenter l' histoire de Sebonde. Ja veux la presenter en partie double: Sebonde aura, comme Charlemagne, son histoire fabuleuse et son histoire vraie. En plaçant face à face et dans un cadre raccourci ce que la verité dit et ce que la fiction a imaginé sur nôtre héros, nous fournirons un moyen d' apprecier d' un seul coup d' œil les resultats de nos precedentes recherches.

Commençons par l'histoire fabuleuse. Pour celle-là les materiaux ne manqueront pas: nous n' avons guère qu' a grouper sous forme de récit les erreurs deja rencontrées. D' après l' histoire fabuleuse:

Raymond de Sabunde, c-est-à-dire Sabieude, Sabundanus, Sebundius, Sant-Sebeide..... était Espagnol.

C' est Trithème qui l' assure, un peu a l' étourdie, et ouvre ainsi une longue serie de meprises et de bevues. Maussac emboite le pas de Trithème, et decouvre, à travers plus de trois siècles de silence, que Raymond naquit à Barcelone.

Joseph Scaliger rencherit sur Maussac: celui-ci avrait donné à notre philosophe une patrie; celui-là lui donne la longevité des patriarches. Car, d' un coté, il le montre florissant à Toulouse vers 1406, et de l' autre, il le fait auteur d' un écrit composé en 1278. On le voit, entre ces deux dates il y'a de la place pour une vie d' Abraham.

Scaliger ne s' en tient pas là de ses inventions. Il introduit Sebonde dans l' Ordre de Saint-Dominique et lui fait composer contre le Talmud un très-savant traité, qu' un ruse fils de saint François, Pierre Galatin, pilla plus tard, ou pour mieux dire s' appropria avec tant d' adresse, que longtemps on a fait honneur du dit Traité à la famille franciscaine. Heureusement Scaliger est venu, il a flairé le larcin, il se fait un devoir de le denoncer au public, non sans profiter de la circonstance, en reformateur consciencieux, pour dauber sur les moines et railler la pretendue fraternité des deux grands Ordres catholiques.

L' entrée de Sebonde en religion n' avait étonné ni ses amis ni ses adversaires. Les uns et les autres connaissaient son esprit de detachement et son caractère resolu. De quoi il venait de fournir une preuve éclatante, en brisant sa carrière pour embrasser le christianisme. Car il avait eté elevé dans la religion juive. On n' en saurait douter: Maussac l' a lu tout le long du chapitre XII des *Essais*...., entre les lignes sans doute et en vertu du don de seconde vue, car, pour les yeux profanes, il n' y a pas un mot de celà dans le chapitre de Montaigne.

Quel que fut déjà à cette époque l' éclat des écoles dominicaines en Espagne, et malgré la reputation qu' avaient attirée a Raymond sa pro-

fonde connaissance des langues orientales et ses ardentes polemiques avec les marabouts et les rabbins,—il ambitionnait, de briller sur un plus grand théatre. L' université de Paris l' attirait. Pour aller y professer il échange le froc du moine contre la robe du médecin et quitte un jour son pays. Mais il avait compté sans Pierre Compagnon. Celui-ci, preparant la reedition d' un livre dont «le port farouche et maintien barbaresque» avait jadis offusqué le père de Montaigne, sent le besoin de prevenir le retour de cette impression défavorable, et crée à «son auteur,» une poétique legende:

Sebonde a franchi les monts. Il admire en passant la forteresse romaine de Saint-Bertrand de Comminges et le château féodal de Barbazan: Saint-Bertrand et Barbazan, debout sur leurs rochers, aux deux flancs de la vallée de la Garonne, comme deux gigantesques sentinelles qui gardent le chemin de la frontière. Il traverse rapidement la plaine de Muret: il est espagnol, et les pieds lui brulent dans ces champs qui ont bu le sang des Aragonais, accourus, en un jour de fatal aveuglement, au secours des Albigeois! Mais s' étant, d' aventure, arreté a Toulouse, il est retenu par les écoliers de cette ville, qui veulent garder pour eux un maître si célèbre. Douce violence sans doute, et à laquelle les charmes d' un ciel riant et temperé durent l' aider encore à céder.» (Reulet.—Un inconnu célèbre pag. 125, 126, 127 y 128.)

SEGONA PART.—LA OBRA

CAPITOL PRIMER

Sibiude y 'ls seus crítichs

No s' ha fet encara tota la justicia que 's mereix á en Ramon Sibiude, y fins no ha mancat qui parlás d' ell en tó de menyspreu, sense haverlo llegit may, per suposat, com va ferho lo lleuger benedictí P. Feijoo. Altres n' han dit lo que devien, peró com de passada, sense donar al seu geni la importancia y significació que reyalment tingué, com lo Cardenal Bona, lo veneciá Francesch Ziletus, en Forner y lo Menendez Pelayo y fins lo mateix Montaigne; peró lo que es més trist es que alguns han torçat la verdadera significació que ell tingué en lo seu segle, han amagat tan com pogueren lo carácter, los genuins principis que, en plena decadencia de la Escolástica y en la auba del criticisme modern ell representava: y aquestos son en Jörg, lo P. Zeferí Gonzalez y 'l nostre Torras y Bages. Y açó naix principalment de que no es prou meditada, ni sisquera prou llegida, la *Teología Natural,* y també de la grossa ignorancia que hi ha sobre crítica filosófica. Lo esperit d' escola també hi te molta part: per aquestos darrers tot lo que no porta la marca de fábrica del tomisme pert un cinquanta per cent de válua, y lo bo que ab tot no poden negar ¡res més fácil!... es escolástica pura.

L' insigne hemanista y gran critich n' Adriá Turnebo diu, que la obra d' en Sibiude es la quinta essencia de Sant Thomás; y lo doctíssim Cardenal Bona, en lo index de autors que hi ha al darrera de les seves obres, es de parer que la *Theologia Naturalis* conté la práctica del Art luliá. Indicis més honrosos no 's poden pas donar.

Un poeta anónim no trobá alabances més dignes del nostre filosoph que mostrar lo fí de la seva obra, nobilíssim, gran, sublim: agermanar la fé sobrenatural ab la rahó humana; y cert, que no anava pas errat. Veusaquí 'ls seus versos.

En (dictu mirum) qui tot de vatibus unus quae Natura negat jungere, juncta dedit. Jamque fides ἀπόδειξιν habet cogitque fateri, nunc ratio,

credi quae jubet ipsa Fides. Dic mihi nunc, Logicumne magis, te Judice, Lector, Raimundnm Laudes, sacriloq magis? (1).

¿Y quin judici se 'n formá lo filosoph francés en Miquel de Montaigne, qui traduhí en la seva llengua, y per cert, en bellíssima prosa, la dita Teología? Trobo molt hermosos—diu—los pensaments de aquest autor; y 'l context, ben seguit, y plé de pietat lo seu designi..... En fí, es atrevit y valent perque vol posar los fonaments de tots los articles de la relligió cristiana contra 'ls ateus, valentse solament de rahons humanes y naturals.....

Si val á dir la veritat, jo trobo que en Sibiude está molt ferm y feliç en establir per rahons naturals les dogmes del cristianisme.

Crech que no 's pot argumentar mellor, y crech que en açó ningú lo ha igualat..... Solament lo talent de un Sant Thomás de Aquino, vessant d' erudició infinida y de una sobtilesa admirable, era capaç de aquestes concepcions (2).

Aquest célebre autor ell mateix nos esplica de quina manera va empendre la traducció de la *Teologia Natural.* En Pere Brunel—diu—persona de gran reputació de sabi en lo seu temps, havent estat á Montaigne alguns dias al costat del meu pare y ab altres subgectes de distinció, li feu elogis de un llibre que 's titolava *Theologia Naturalis.....* Y com que al meu pare li eren familiars la llengua italiana y la castellana..... li recomenava com á un llibre molt útil y de molta oportuninat aleshores, en que començaven á acreditarse les doctrines d'en Luther...

Pochs dies abans de la seva mort, lo meu pare 's trobá ab aquell llibre, barrejat entre 'ls papers oblidats, y m' encarregá que jo 'l traduhís á la llengua francesa (3).

Montaigne, cumplint la voluntat del seu pare, feu estampar la *Teologia Natural* ab aquest títol: *Le Livre des Creatures.* (París, 1581.)

L' abat Trithemi ja havém vist lo que d' ell ne deya: virum in divinis Scripturis studiosum et eruditum, atque in saecularibus litteris egregie doctum, artium et medicinae doctorem insignem: quae docendo et scribendo in gymnasio Tolosano magnum eruditionis suae experimentum dedit (4).

Lo Veneciá Francesch Ziletus es també dels qui saberen conexer lo que valía y significava la obra del filosoph barceloní. L' any 1581 estampá en sa ciutat nadiva lo text primitiu de la Teologia, é hi posá al davant una Prefacio dirigida al Senador veneciá en Joan Donatus, plena de sana crítica filosófica, y ahon esplica la empenta que doná al Rena-

(1) *Hexasticon ad Lectorem.* (Está al davant de un exemplar de la *Theologia:* Venetiis, Apud Franciscum Ziletum, MDLXXXI).

(2) Essais: livre second.

(3) Essais: livre second.

(4) Opera Trithemii: Parisiis, 1584.

xement lo nostre pensador. Veusaquí les seves paraules: «Utramque vero hanc partem, humanarum inquam et divinarum litterarum quoddam veluti σύνταγμα seu compositionem, in nostro Raymundo quem hic edimus, ita pulchrè et affabrè ut in nullo alio nostrae tempestatis Theologo, extructum conspici (absit invidia dicto) cuivis in hujusmodi scriptoribus mediocriter versato, judicatu erit facillimum. Nam sive rerum ubertatem ac varietatem prope incredibilem spectes, sive argumentorum veluti phalanges quasdam inexpugnabiles, et eorum pulcherrimam seriem, qua ex aliis alia perpetuò connecteno tramite, a minimis ad altiora sensim progrediendo, ad maximarum tandem rerum contemplationem, hominum mentes deducit, sive etiam in penetrandis et veluti e nucleo extundendis abditis rerum divinarum sensibus, et sublimium abstrusarumque rerum veris indagandis causis, hominis subtilitatem consideres, omnino te dubitare necesse sit, utram potius, humanarunne an divinarum rerum scientiam, in eo admirari debeas: preasertim si ex Naturae penetralibus depromtam foecundissimam illam argumentationum segetem intuearis, quae tanto sunt ingenii acumine inventae, tantaque arte dispositae, et suis veluti compagibus interse sic cohaerentes quibus suos Theologica astruit fulsitque Theoremata, ut dum mathematicorum more (qui docendo primum certitudinis sint controversia locum tenent) tam pulchre contextas Theologicas quasi demostrationes hic vides, jucundissimam earum harmoniam haud dubie sis admiraturus: ita ut sane Philosophiae Teologicae, vel, ut auctor ipse voluit, Naturalis Theologiae nomen, tractatio haec jure optimo possidere mereatur. Quid in enim hanc dicamus Philosophiam? siquidem, ut veteres illi censuere sapientes, ipsa aliud nihil est, quam humanarum et divinarum rerum scientia, ambabus necessitudinis quodam vinculo inter se sic cohaerentibus, ut alteram ab alterius complexu haud recte unquam divelli posse, sapientissimi quique semper judicarint: quo sit etiam ut maximus ille Plato qui omnium inter summos illos Philosophos unus, utramque hanc praeclare conjunxit Philosophiae partem, hac potissimum de causa, jam inde a priscis illis temporibus divini nomen merito sit consecutus.

Huc igitur accedant, et in manus hunc sumere non erubescant Logici, ut ex rebus divinis Logices usuum, Theologi quoque, ut Theologiae docendae methodum ex Logicis, Philosophi denique, atque universi cultiorum litterarum studiosi, ut sinceram Philosophiam, ut divinarum inquam rerum ex Naturalibus, et humanarum ex divinis, praeclaram cognitionem, et veram eas docendi rationem, haurire perfectius discant.

Cumque haec ita se habeant vir eximie, operae praetium facturum me esse existimavi, si hunc doctissimi, et subtilissimi Theologi ac Philosophi, Medicinae doctoris sua tempestate clarissimi, Raymundi de Sabunde, Naturalis Theologi et nomine inscriptum librum, in hoc genere singularem, olim quidem typis jam editum, sed novissime una nostra recognitum elegantiori characterum forma recudendum praelo nostro

subiicerem: qui quidem doctrinam continet de hominis natura, et de ejus officio erga Deum et proximum, et iis quae sunt necessaria, ut ad veram ipsius Dei, ac sublimem ejus Essentiae contemplationem, recte pervenire possimus, et indigna hujus generis alia quamplurima cognitu haud sane.»

Son curioses les paraules de aquest altre crítich, d' en Jörg, diu axis: al posar en Sabunde lo conexement de sí mateix com á basa de la teología filosófica, no feu més que repetir lo que aprés de Sant Agustí y 'ls doctors de Sant Victor, havía ensenyat sempre Sant Thomás y ab ell tota la seva escola; pren de Duns Escoto la escala de les coses creades en llur ascensió gradual, y segueix pas á pas y moltes vegades paraula per paraula, al Doctor Angélich y á Albert lo Many.

Dels lulians, creyém que 'ls nostres llegidors nos ne dispensarán ben be: tots se desfán en elogis del filosoph catalá, peró que ab tot no son pas de més importancia que 'ls ja dits; y tant los fan que basta dir que sempre que 'ls adversaris ataquen á en Ramon Lull, sobre tot—diuen—per la esterilitat de la seva «*Ars Magna*,» ells surten que en Sibiude es en tot dexeble seu, que seguí fil pel randa la seva lógica, y que la *Teología Natural* no es més que la aplicació de aquella *Ars* tan discutida: de la fama universal de la dita *Teología* volen váldres pera la defensa del geni del Martre mallorquí. A quí per açó los vulga veure, li dirém ahon son: los trobará en la edició monumental de les obres d' en Lull, feta en lo segle XVIII per lo alemany Ibo Zalzinger; com també en lo *Llibre Apologétich* del P. Bartomeu Fornés contra en Feijoo, y altres polémiques ab aquest mateix dels P. P. Trouchon y Torreblanca.

La veritat es que allá hon ha tingut més admiradors lo nostre filosoph es al estranger, ó sinó, aném continuant la llista. En Joan Albert Fabricius, qui fa una escelent análisis de la obra d' en Sibiude en son llibre titolat: *Delectus argumentorum et syllabus scriptorum qui veritatem Religionis christanae adversus Atheos, Epicureos, Deistas seu Naturalistas, Idolatras, Judæos et Muhammedanos lucubrationibus suis asseurunt,* s' espressa en estos termes: *Licet subtilior est Sebundus quandoque atque ingenio nimium indulget, quod mysteria etians christianae fidei contendit rationi sibi relictae obvia ostendere, in cæteris tamen solida habet multa et egregia, atque idonea adeo ad amorem Numinis, et pietatem in lectore veritatis cupido sive alendum, sive instillandum ei atque commendandum.* (1)

Aquest elogi estaría molt bé si en Fabricius no imputás á en Sibiude l' ensenyar que 'ls misteris de la Religió cristiana están á la porta de la rahó humana abandonada á sí matexa.

En Joan Amós Comeni, qui passá llarch temps fent un compendi de la Theología Naturalis, que feu estampar á Amsterdam, l' any 1661, ab

(1) Plana 457 (Hambourg, 1725, in-4.°)

aquest títol: *Oculus fidei, Theologia Naturalis, sive Liber Creaturarum, specialiter de homine et naturâ ejus, in quantum homo est, et de his quae illi necessaria sunt ad cognoscendum Deum et seipsum, omniaque quibus Deo, proximo, sibi, obligatur ad salutem: a Raymundo de Sabunde ante duo saecula conscriptus, nunc autem latiniore stylo in compendium redactus, et in subsidium incredulitati Atheorum, Epicureorum, Judæorum, Turcarum, aliorumque infidelium, nominatim Socinianorum et aliorum christianorum mysteria fidei suae non attendentium:* diu que la obra del pensador barceloní es molt propia, no solament pera resoldre totes les obgeccions que 'ls impius formen contra los misteris del Christianisme, sinó fins y encare pera encendre 'l foch de la pietat entre'ls cristians, é inspirárloshi la amor y la práctica dels devers que la moral prescriu. Est compendi está dedicat al sociniá Daniel Zwicker. En la dedicatoria, en Comeni li diu: *Tu igitur cum cerebro laborare videaris, eu tibi adduco medicum! a quo quicquid praescribet aut propinabit, recipe fortiter, ut ne ante tempus nausees et rejicias. Si concoquere poteris, bonam revalescentiae spen concipiemus.*

S' escusa en Comeni d' haver resumit lo llibre d' en Sibiude, perque—diu—los protestants mostraren repugnancia al trobarhi y llegirhi la condemnació de llurs doctrines. Afegeix repeticions que es necessari espurgar. Peró la gran rahó que alega del seu treball, es lo desitg de fer més agradable la lectura de la *Teologia Natural*, jatsía que tingués l' estil barbre y pesadíssim, y demostrarla als amadors de la bella llatinitat.

Lo doctíssim Grotius, quals judicis fan moltíssim pes, diu á en Geroni Bignon: «Je ne suis point surpris que vous desiriez, avec tant d' ardeur apprendre de moi quel but je me suis proposé en écrivant sur la Réligion chrétienne, en la langue de mon pays. Comme rien de ce qui est digne d' ètre lu ne vous echappe: comme vous avez un gout sur pour discerner les bons ouvrages, vous n' ignorez pas que cette matière a dejà été traitée avec beaucoup de subtilité par Raymond de Sebonde, dans ses raisonnements de philosophie; par Louis Vives dans ses dialogues, et par Mornay dont l' ouvrage est plein d' une agréable erudition» (1).

Dom Mabillon recomana la lectura del nostre filosoph en lo seu *Traité des Estudes monastiques* (plana 443, edició de 1691, en 4art.); y un auster *abbé* de La Trapa, qui troba mal fet que 'l sabi benedictí recomanás als relligiosos la lectura de certes obres, no parla gens ni gota de la *Teología Natural*, ni de la llatina, ni de la francesa.

Si 'l *Llibre de les Criatures* no ha tingut pas més adeptes, no creyém que siga, com diuen en Pasquir y l' Amós Comeni, perque ha es-

(1) ***Traité de la verité de la religion chretienne.*** **Prefaci dirigit al advocat general Bignon, traduhit per lo prevere Goujet.**

tat poch llegida. Siga la que siga la causa, en Bayle escriu aquest judici: «Il faut—diu ell—que ce livre ne sente pas les notions d' un auteur vulgaire, et rampant sur la surface des prejugés, puisque Montaigne en a fait un cast.... particulier, et l'a traduit en notre langue.» *(Dictionnaire historique et critique,* á la paraula *Sebonde.)*

Un doctor de la Ordre de Sant Agusti anomenat Joan Salian, qui havía llegit ab molta d'atenció la obra d'en Sibiude, ne parla en aquestos termes en lo seu judici aprovatori de 21 d' Octubre de 1647: «Etsi rudiore stylo, prout ea ferebant tempora, conscripta (la Teologia Natural) vere tamen aurea est, et non modo omni errore, aut contra fidem aut bonos mores vacat rerum etiam sanà et orthodoxa doctrinà, nec non praesertim temporibus et moribus per utili ac necessarià plena reperta est: ita ut de illà dici queat, quod de Ennii scriptis aiebat Virgilius Maro: si ex Ennii coeno aurum, gemmasque colligere..... hortor vehementer omnes Christi fideles, ut hunc librum quam saepissime in manus habeant, aut studiose legant.» Axí la paraula *Virgili* es aplicable més á la forma que no pas al fondo.

No tením pas lo intent de recullir tots los parers favorables á la *Teología Natural,* solament n' havém portat uns quants pera que 's conega lo mérit d' ella. Y afegirém tan sols que en Gesner ha dut molts testimonis honorables (1); que en Joan Leclerc no ha pas desmentit los elogis d' en Grotius (2); y que 'l célebre doctor Joan de Lannoy va aprovar la edició de Lyó del any 1648.

Les crítiques que alguns n' han fetes de esta *Teología Natural,* manifesten una tal precipitació y tals prejudicis que basta ab mostrarlos solament pera destruirlos del tot.

Lo doctor Elías Dupin, quals judicis molt sovint deuen esser reformats, no 's mostra pas gens favorable á la obra d' en Sibiude. «*La Theologie Naturelle de l' homme et des créatures*—diu ell—a été traduite de l' espagnol en français par Montaigne, qui en faisoit plus de cas qu' elle ne merite. C' est un ouvrage qui contient plusieurs raisonnements et reflexions vagues et metaphisiques sur la religion et sur la morale chretienne» (3). Esta crítica es massa severa pera haver sigut feta ab conexement de causa. En Dupin ni va llegir provablement la Teología Natural, ja que en primer lloch no 'n cita ni 'l seu títol propi, y per altra part la creu escrita primerament en castellá, essent la veritat que ho fou en la llengua llatina.

(1) In cujus principio—diu ell—et multa et gloriosa promittit author, de quorum veritate nonnulli sibi applaudunt tamquam experti, quod praenotavit. *Bibliotheca,* article *Raymundus Sabunde.*

(2) *De Veritate Religionis christianae,* 1709.

(3) Histoire des Controverses et des Matières ecclesiastiques, traitées dans le quinzième siècle. Primera part, pl. 310.

«Le trayté de Raymond de Sebonde—diu un compilador no menos inconsiderat—offre des singularités hardies qui plurent aux philosophes, du 15e siècle, et qui ne deplairoient pas à ceux de notre. Montaigne le trouva, en beaucoup d' endroits, conforme à ses idées, et en fit une traduction» (1).

Peró quantes tonteríes en poquíssimes paraules! Ja tením, donchs, á en Ramon Sibiude convertit tot d' un salt en un incrédul, qui agrada molt als impíus del seu temps, precursor dels racionalistes del nostre, y en Montaigne, qui 'l tradueix, adoptant en part les idees atrevides de la Teologia Natural, y transmetles als segles veniders. Precisa confessar, emperó, que 'l comte Vernier no pensava pas com l' autor del article *Sebonde;* ell may cregué que la traducció del *Llibre de les Criatures* feta per en Montaigne fos una certificació de incredulitat: ben lluny d' açó. Escolteu lo que diu: «Le premier ouvrage de Montaigne fut la traduction de la Théologie Naturelle de Raymond de Sebonde, savant espagnol, ce qui annonce qu' il étoit loin de cette incredulité et de ce *pyrrhonisme* dont la malignité à voulu l' accuser; aussi doit-on observer que dans les troubles qui agitoient alors la France, il n' hésita pas de se declarer ouvertement pour le parti catholique. Il vecut et mourut dans la religion de ses péres» (2).

Monsieur Aimè Martin empleá un llenguatge molt semblant.

En Casaubon encara 's declará, si es possible, més contrari de la *Teologia Natural;* ell pretén noresmenys que 'l método d' en Sibiude es més propi pera fer incréduls que no pas pera menar á la fé. «Mais heureusement—diu l' abbé Labouderie al parlar d' açó en sa bella obra «*Le Christianisme Montaigne*»—il anéantit lui-mème sa pretention, en avouant que la méthode de Sebonde n' a point deplu a Grotius, et que lorsque il écrivoit, il ne lui en restoit qu' un souvenir confus.» *(Discours Preliminaire,* pl. 15), (3).

Lo doctíssim, encara que heretge, Joan Hoorubeck, en lo seu llibre

(1) *Noveau Dictionnaire historique* par une Société de gens de lettres; quatrième édition.—Caen, 1779, volúm VI, á la paraula *Sebonde.*

(2) Notices et observations pour preparer et fac liter la lectura des Essais de Montaigne, par M. le comte Vernier.—París, 1810, 2 volúms en octau, Introducció, plana XX.

(3) Raymundus de Sabanda, who lived about the year of the Lord 1430, hath set out o book, intituled *Theologia Naturalis*: by wich hi doth undertake to prove all the mysteries of our faith by plain reason. I hac once the book, but do not remember that i found much in him to satisfy me any sober man, i thougt. Yet learned *Grotius, de Veritate,* etc., mentions him as a considerable man, wich i wonder at; especially when i read his prefaces in *Gesner's Bibliotheca;* wherein hi seems to me to speak more like a mad man then a man of auy judgement.

(Of credulity and incredulity in things divine and spirit, nae, by Merick Casaubon.—London, 1070, en outau, pl. 16).

«*De conversione Judorum et Gentilium*» (llibre II, cap. 2.on) diu que en Sibiude *magis laudem acuminis quam soliditatis promeritum fuisse*.

Lo gesuita Theófilus Raynaud comença per alabar los talents d' en Ramon Sibiude, y acaba dihent que 's va conquistar una grossa anomenada per sa manera originalíssima de filosofar: *Notum est Raymundus Sabunde, qui Librum Creaturarum sive Theologiam Naturalem edidit, eo ipso, praeter reliqua scripta sua satis ostendit quantum hac arte valuerit;* declara seguidament que 'ls seus intents no son pas ni de menysprear ni de pels viaranys per ahon va en Sibiude, jatsía que ell no fará més que lo promés en lo prefaci, açó es, confirmar per la rahó los punts que la Revelació divina ha ensenyats (1).

Lo gesuita Feller, més atrevit encara, diu sense fer embuts que la *Teologia Natural* conté molts errors que agradaren als filosophs del seu temps, y foren repetits per los del segle següent; que en Montaigne la trobá en moltes de les seves parts conforme á les seves idees escéptiques, y que 'n feu una traducció (2).

¿Peró no es veritat que açó no passa d' una repetició tonta de judicis gens ni mica meditats, y per lo tant sense autoritat alguna?

Podríen afirmar que 'ls arguments d' en Sibiude no sempre son d'una força igual, que unes vegades son metafísichs, altres vagos, enrevessats y fins qualque vegada estranys á la qüestió de que 's tracta, sense que la *Teologia Natural* fos per esta sola rahó una obra digna de menyspreu per lo seu fondo.

¿Quin es lo llibre tan perfet en que no s' hi troba alguna taca? ¿qué diuen contra la seva bellesa alguns punts no gayre ben tractats? Be podém dir aquí ab lo poeta Marcial: *Ubi plura nitent, paucis non offendar maculis*. (Epigram).

L' any 1614 fra Antoni Arés, un menoret bastant docte, va publicar á Madrid una traducció ab aquest títol: *Dialogos de la naturaleza del hombre, de su principio y de su fin..... traducidos de la lengua latina, en la qual los compuso el muy docto y piadoso maestro Reymundo Sebunde, en castellano, y anotados por el Padre Fray Antonio Arés, etcétera*.

En lo prólech diu que en Sibiude pera facilitar la inteligencia de la seva *Teologia*, posá en diálechs aprés tot lo substancial de ella y que aquestos eren los que ell traduhía. Peró axó es fals. En Sibiude no mes va escriure la *Teologia Naturalis seu Liber Creaturarum* en llatí molt escolástich, açó es, barbre, y en Pere Dorland gran humanista y admirador del nostre filosoph, resumí la dita *Teologia* —puix s' hi presta molt, perque está plena de repeticions—y la posá en forma dialogada, y

(1) Prolegomena Theologiae Naturalis, auctore Theophilo Raynaldo, n.° 86

(2) Dictionnaire historique ou Histoire abregée, par l' abbè F. X. de Feller.—Liège, 1797, tome 8, á la paraula *Sebonde*.

aquestos son los Diálechs que traduheix lo menoret Arés. Veges sobre açó lo que havém dit més endavant.

Lo traductor esplica be 'l designi d' en Sibiude ab estes paraules: «Y per fí lo que preten lo nostre autor es provar lo que ja va dir lo Reyal Profeta (Psalm 92), que *'ls testimonis de Deu,* que son los misteris y doctrines que 'ns llegaren los Profetes y 'ls Apóstols, *son molt de creure,* per esser del tot conformes ab la rahó y bona congruitat de coses ben ordenades. Lo segon que 's deu notar es que lo que ensenya lo filosoph catalá no ho prova ab autoritats de la Sagrada Escriptura, ni dels Sants Pares y Doctors..... y no va ferho, no perqué no ho cregués just, com se veurá en lo que diu ell mateix en los capítols 38, 39 y 40, sinó perque usant de rahons naturals, y essent lo seu discurs tot natural, segons ho diu en lo principi del capítol 50, aquesta doctrina fos més comuna y general, no tant sols pera 'ls cristians, sinó també pera tots los infidels.»

En la polémica sobre en Ramon Lull ab los P. P. March Trouchon y Rafel de Torreblanca, lo P. Feijóo parlant d' en Sibiude s' espressa de la manera més superficial que 's puga pensar. Pera enrahonar ab exactitud era precís haver llegit lo llibre de la *Teologia Natural,* y 'l lleuger benedictí no era home que 's prengués la molestia d' examinar un llibre, per petit que sigués, pera emetre un judici.

La ocasió demanava ab molta de oportunitat que ell digués sisquera alguna cosa del contingut en la obra d' en Sibiude, peró al revés, callá com un mort. Potser aquells Pares varen esser lo medi per qui vingué en conexement del nom del professor tolosá. Aquí tenen les seves úniques paraules: Peró lo mellor del cas, es que lo llibre aquest lo prohibí enterament la Inquisició Espanyola (com se pot veure en l' Index Espurgatori, vol. 2.on, pl. 170, en la primera classe) que es molt bona senyal d' esser la Quinta Essencia de Sant Thomás. Açó es propiament alló de *Thesaurus carbonis* (1).

¡De quina manera escrivía la crítica filosófica en Geroni Feijóo! A més de que es del tot fals que la obra d' en Sibiude may ningú la haja prohibida enterament: d' ella no més lo Concili Tridenti va prohibirne lo *Prólech,* y may ningú res més; y lo que la Inquisició espanyola condemná varen esser les traduccions dels compendis que de aquella obra ne feren lo sociniá Joan Amós Comeni, y algun altre qui no creya gayre en Deu. La lleugeresa es causa de moltes caygudes.

En Feijóo tractá ab menyspreu á en Ramon Llull, á en Sibiude y á molts d' altres eminents filosophs, tant de Catalunya, com de Castella. Era l' home més débil del mon. No sembla sinó que ell aspirava á esser tingut al estranger, quals judicis acceptava sense estudiarlos, com á

(1) Teatro crítico. Cartas eruditas, vol. II, carta 12 (segona sobre en Ramon Lull).

l' unich espanyol qui verdaderament se dedicava á la filosofía ab criteri. Vanitat, res més; y la vanitat may va acompanyada de la passió d' estudiar.

En Joan Forner es dels pochs qui han estudiat á en Sibiude: está molt encertat tot lo que diu, peró es llástima que no fes un estudi detingut del nostre filosoph, si be, á dir la veritat, no ho permetía la condició del treball ahon emití sos breus judicis. Lo divuyté segle en que vivía no 's distingeix per los estudis serios y formals, ni molt menys profundos sobre una cosa sola: havíen de lluytar contra 'ls impíos, qui'ls venien de totes parts, de totes les escoles: era segle de apologética y res més, y per lo tant havíen de tractar de tot; peró, grat sía á Deu, al menys lo poch que va dir en Forner ho va escriure ab conexement de causa, no com lo dit Geroni Feijóo, exemplar típich del home qui parla de tot sense haver llegit més que 'l llom dels llibres.

La obra d' en Sibiude—diu—més me sembla la práctica del llibre *De ascensu et descensu intellectus,* un dels d' en Ramon Lull, que no pas de la *Ars Magna,* de aquest mateix. En Sibiude forma una escala dels essers, pera pujar del més inferior al conexement de la Divinitat per graus intermedis, y açó es lo ensenyat per en Lull en aquell llibre ab los graus intelectuals de *la pedra, lo flam, la planta, lo brut, lo home, lo cel y l' Angel* pera arribar *á Deu.* Aquesta art es de un us més espedit, més fácil que la del alfabet. Lo destiná á la ensenyança dels indoctes, y entre 'ls lulians te molta celebritat. Si es ben entés esplica lo artifici de les operacions del enteniment.

No obstant—afegeix—jo no m' atrevesch á afirmar que en Sibiude s' aprofitás del método luliá pera la ordenació de la seva obra. Los qui defensen un sistema ab escesiu entusiasme, sempre duen l' aygua al seu molí: y açó ho han fet los lulistes ab la *Teología Natural* d' en Sibiude. Aquest diu en lo seu prólech, parlant de la ciencia de les criatures y del home en quant se coneix á sí mateix y á son Creador (que es lo que anomena *Teología Natural)* que aquella ciencia *no necessita cap altra ciéncia ni art, ni presuposa lo conexement de la Gramática, de la Lógica, ni de les demés arts lliberals, com ni tampoch lo de la Física y Metafísica, perque la Teologia Natural ó la ciencia de Deu y de les criatures es la principal pera l' home, y de la que més necessita:* y veyentli los lulistes una estreta correlació entre aquestes paraules y l' *Ars Magna,* suposen esser de aquesta lo que digué aquell rectíssimament del contingut de la seva obra. Trobo, no obstant, alguna disculpa al engany aquest. Al senyalar en Sibiude les utilitats de la *Teología Natural,* que 's proposava ensenyar, diu *que per aquesta ciencia qualsevulla entendrá més fácilment als Sants Doctors* (donant á entendre que la Teología Natural obra 'l camí de la Revelada): *que aquella matexa ciencia* (s' espressa axis) *está incorporada ab los llibres dels Sants Doctors; peró que esta incorporació no apareix per en lloch, de la matexa mane-*

ra (afegeix) *que está incorporat lo Alfabet en tots los llibres, y per lo tant aquesta ciencia es com lo Alfabet de tots los Doctors, y á fayço del Alfabet deu anar al davant de tota mena d' estudis.*

Lo sentit en que parla en Sibiude es clarissim; perque essent la seva intenció esplicar les obligacions que l' home te envers Deu, envers á sí mateix y al seus germans (que es lo fí y obgecte de sa obra) justament afirma que aytal estudi deu esser la cartilla ó abecedari dels estudis. Peró los lulians, veyent la paraula *Alfabet*, y que per aquest *Alfabet* s' havía de començar, y que l' aytal *Alfabet* era superior á totes les ciencies y arts; acostumats á empleyar aquestes matexes locucions en recomenació del *Alfabet* luliá, creuen en efecte que la comparació d'en Sibiude es una declaració del método de la seva obra, y veus aquí perque aquesta es una práctica del *Ars Magna*. Les comparacions entre sí dels graus de la escola d' essers que fa aquell moltes vegades al principi de sa *Teologia Natural*, més me semblen filles de la naturalesa del assumpto que tracta, que un efecte de les combinacions d' en Lull. Era precís comparar al home á tots los essers y llurs propietats pera deduhir sa diferencia específica, y de aquesta l' orde y obligacions del seu esser. Tal es un dels obgectes del llibre d' en Sibiude..... (1).

Lo cardenal Zeferí Gonzalez no va compendre be la significació filosófica d' en Ramon Sibiude. Vejamho.

Diu primer: «En quant al seu contingut, la obra d' en Sibiude es lo que podríam dir una teología natural étich-cristiana.» ¿Y no porta res més la obra que un segle abans d' en Descartes fonamentá la filosofía en lo testimoni del propi conexement, y reconegué lo valor científich y demostratiu de la prova ontológica respecte á la existencia de Deu y també respecte als seus atributs com fonament á priori, y norma primitiva del ordre moral? Veus-aquí lo que fan sempre los fanátichs partidaris de una escola; amagar tant com poden lo bo dels contraris, y lo que no poden, dir que no es més que lo que diuen ells. O sinó, ja veurán com encara en Sibiude 'ns resultará un escolástich! Seguím.

La existencia, naturalesa y atributs de Deu, tal com poden esser coneguts y demostrats per la rahó natural, prenent com á punts de partida y térmens de comparació la naturalesa esterna y l' ánima humana, constituhexen la trama principal y l' obgecte essencial del llibre. Peró 'l conexement, desenrotllo y aplicació de aquestes veritats al orde moral sots lo punt de vista cristiá, constituhexen també una altra part important de la obra, y d' aquí naix son carácter étich-cristiá que 's mostra de un modo especial en los capítols darrers del llibre.

(1) *Joan Pau Forner:* Oración Apologética por la España y su mérito literario, para que sirva de exornación al discurso leído por el abate Denina en la Academia de Ciencias de Berlín, respondiendo á la cuestión *Qué se debe á España?* (En Madrid en la Imprenta Real, 1786).

Lo filosoph catalá, aprés de provar y demostrar á la seva manera y sense acudir á la Biblia, la naturalesa, los atributs y fins la Trinitat de les persones en Deu, prova també la existencia del pecat original, la manera com se propaga y'ls seus resultats en la naturalesa; prova la necessitat y conveniencia del judici universal y de la resurrecció; discurseja ab rahons naturals sobre la Encarnació y Redempció, sobre la gracia y 'ls sagraments, y estableix com á basa de la moral, l' amor perfet que l' home deu á Deu, trayent dels atributs divins la naturalesa de varies obligacions y dels devers més importants del home envers Deu en l' orde moral.

Los qui han dit que en Sibiude fou lo precursor de la moderna filosofia racionalista, ó no han llegit lo seu llibre, ó volen enganyar als seus llegidors. Qui ha llegit lo llibre aqüest y té algun conexement de la filosofia y teologia escolástiques, veu que la doctrina del filosoph catalá coincideix en lo fons ab la doctrina dels escolástichs y més particularment ab la de Sant Thomás. Sa concepció y ses teories sobre la naturalesa y atributs de Deu, sobre la essencia, atributs, potencies y funcions de l' ánima racional, sobre 'l pecat original, sobre 'ls devers morals, sobre la Encarnació, sobre 'ls sagraments, etc., es la matexa concepció del Doctor Angélich (1).

Açó es quasi lo únich y més principal que diu sobre en Sibiude. ¡Pobre crítica de la filosofía! Cert que 'l filosoph barceloní no fou lo precursor de la moderna filosofía racionalista, impía y atea; y grans mercés ne donám á Deu; peró dir que la seva doctrina coincideix en lo fons ab la doctrina dels escolástichs, y més particularment ab la de Sant Thomás, perque *sa concepció y ses teories sobre la naturalesa y atributs de Deu, sobre la essencia, atributs, potencies y funcions de l' ánima racional, sobre 'l pecat original, sobre 'ls devers morals, sobre la Encarnació, sobre 'ls sagraments, etc., es la matexa concepció del Doctor Angélich,* ja es tota una tontería y ab lo perdó siga dit del talent indiscutible del sabi Cardenal. ¿Per ventura, no sab que en Sibiude era capellá, y molt piadós, per cert? ¿Y qué podém dir los católichs sobre aquelles qüestions, sinó lo que 'ns diu la Esglesia? ¿Y quínes noves concepcions y noves teoríes podém fer sobre 'l pecat original, sobre la Encarnació, sobre 'ls Sagraments, etc., etc.? ¿Podíen dexar de coincidir en açó en Sibiude y Sant Thomás? Ja ho havém dit: aquesta es la práctica dels tomistes: lo dels contraris es bo? Amagarho si 's pot. Que no 's pot? molt senzill: açó es lo mateix que diu Sant Thomás.

Peró, ara be la grossa: diu: «*La única diferencia que hi ha entre la doctrina escolástica y la d' en Ramon Sibiude, se refereix al métode y modo de tractar les qüestions*» (2).

(1) Historia de la Filosofía, por el P. Zeferino González, obispo de Córdoba; vol. 2, pl. 345 y següents. (Madrid, 1878).
(2) Ibidem, pl. 346.

¿Peró no veyém, sant home, que en filosofía lo método ho es tot? ¿Y vos sembla res *un método nou y un nou modo de tractar les qüestions?* Qué es lo que ha donat més gloria á en Descartes, sinó lo creure erradament tothom que ell aportá á les ciencies filosófiques, *un método nou?* y dihém erradament perque lo innovador no va esser pas lo filosoph francés, sinó en Ramon Sibiude, com tindrém ocasió de provar més endavant. Y qui tal feu, ¿perteneix á les Escoles? Nos sembla que ni 'l bon frare ho creya. Res, la passió del partit.

Peró hi ha una altra cosa digna de notarse. Lo Cardenal Gonzalez pera restar gloria d' en Sibiude y donarla á Sant Thomás, no tem dir que la doctrina del nostre filosoph *sobre 'l pecat original,* coincideix ab la respectiva de Sant Thomás y un altre tomista molt ferm, y també dels nostres dies, ab lo mateix *caritatiu* intent que lo Cardenal, diu que en la «*Theologia Naturalis*» *fins s' hi troben errors dogmátichs com lo que després Luther presentá com á principi fonamental de son sistema, ó sia, la corrupció total, després del pecat original, de la ánima humana* (1).

¡Fins aquí diu la predisposició contra tot lo que 's separa, per poch que siga, de la escola á que un pertany! Lo filosoph no deu esser de cap partit: deu cercar la veritat, y aquesta pot trobarse, y reyalment se troba, per tot arreu, si 's vol véurela.

Continuém.

«La primera (la doctrina escolástica) pren per basa dels seus procehiments científichs per una part, la revelació representada per la Biblia, la tradició, la ensenyança de la Esglesia, y per un altre costat la ciencia representada per la rahó, *la esperiencia interna ó psicológica, lo conexement y observació del mon estern.*»

Açó que havém sotsratllat no es pas veritat. «La segona (la doctrina d' en Sibiude) no surt quasi may dels procehiments del segon género, precindint dels primérs encara que no negue lo seu valor y utilitat. Lo procehiment dels escolástichs serveix pera ensenyar, convéncer é ilustrar als cristians ab preferencia als infidels: lo procehiment ó método d'en Sibiude, al revés, serveix pera ensenyar, convéncer y atraure als qui no creuen com obgecte preferent, sense per açó dexar de ilustrar á la vegada als ja cristians.....

No es del tot exacte, encara que sia molt fundada, la opinió dels qui 'l fan dexeble d' en Ramon Lull; perque la veritat es que sense que hi haja rahó de anomenarlo dexeble de aquest, ja que no va adoptar ni les seves tendencies y formes cabalístiques, ni ses opinions especials, coincideix no obstant ab lo seu compatrici en alguns punts, y principalment en la tendencia á exagerar lo poder de la rahó humana respecte á les veritats de la fe divina.»

(1) Torras y Bages: La Tradició Catalana, pl. 390. (Barcelona, 1892).

Axó si que está plé de inexactituts. Al parlar de la significació filosófica d' en Sibiude, havém de veure com es en tot un verdader adepte d' en Ramon Lull, que no pertany pas á cap altra escola.

Y aprés de tot repeteix lo que havía dit abans: «dirém, pera conclourе, que en Sibiude representa una reacció sólida, práctica, feconda y positiva contra la direcció escéptich-nominalista que arreu dominava en les Escoles, y que d' ell pot dirse que tanca ab gloria lo período de la filosofía escolástica, considerada en sa época de dominació esclusiva y abans que nasqués al seu costat la filosofía moderna, perque ja tením dit que la doctrina d' en Sibiude es en lo fons la doctrina matexa dels escolástichs» (1).

Aquestes paraules no deuen estranyar als nostres llegidors: qui feu á en Victor Cousin escolástich també, be podía escriure aquestes.

Lo doctíssim Adolf de Castro en lo discurs preliminar al volúm LXV de la *Biblioteca de Autors Espanyols*, que porta les obres escullides dels filosophs, diu que en Sibiude fou un gran pensador y un dels filosophs espanyols de més anomenada per sa inteligencia claríssima (2).

Lo Menendez Pelayo á tot arreu posa los peus plans; es l'únich home que havém trobat qui ha entés un xich á en Sibiude. Y es que á les ganes de dir la veritat allá hon se vulla que la veja, hi ajunta un exacte conexement de la historia crítica de la filosofía, y especialment de la espanyola, encara que may n'haja escrita cap, com lo Cardenal Gonzalez. No podém menys de conformarnos ab totes les afirmacions de aquestes paraules:

Per gran que sía l' oblit ahon jauen los monuments de nostra historia científica, no vull ni dech suposar que passe lo mateix ab la *Teología Natural*. Lo atrevidíssim propósit de son autor, encara que la execució no hi correspongués, bastaría pera immortalisar lo seu nom. En lo darrer y més decadent período de la escolástica, qual imperi 's disputaven los místichs y 'ls nominalistes, apareix á Tolosa un professor barceloní qui, sense pertanyer á cap de les banderíes militants ni empleyar lo método y la forma universalment adoptats en les escoles, ans al contrari, pretenent reformar lo método y tota ensenyança, com si obehís á la poderosa veu del Renaxement que començava á ensenyorirse del art, concebé les linees generals de un llibre únich, no fundat ab autoritats divines ni humanes, qui sense alegar doctrines de cap autor, dugués á la inteligencia de tots; un llibre fundat en la observació y en la esperiencia, y sobretot en la esperiencia de cada hu dintre si mateix. Compongué, donchs, una *Teología Natural* ahon la rahó anás demostrant y llegint, com si ho veyés escrit en lo gran llibre de les criatures, tots los dogmes de la relligió cristiana. Lo plan era atrevit y bastant perillós;

(1) Ibidem: pl. 346, 347 y 350.
(2) Madrid, M. Rivadeneyra, editor, 1873.

peró la matexa concepció es un clar indici del seu talent vigorosíssim. En lo desenrotllo va mostrarse molt poderós de arguments, abundant en los recursos, y fins inspirat y fecundo á vegades en l' istil, lliure sempre de les tonteríes escolástiques (1). Judicis consemblants emet en la *Historia dels Heteroxos espanyols* (2) y en la de les *Idees estétiques á Espanya* (3), y que per aquesta rahó nos creyém lliures d' examinar.

La *Teología Natural* ha sigut més estudiada al estranger que á casa nostra, peró ab tot no manca qui de llunyes terres n' haja fet judicis que lo que mostren abans de tot es un complert desconexement de la obra que judiquen. Vejas sinó qui pot escoltar sense riure aquestes paraules del modern historiayre, lo cardenal Hergenröther *Sabunde, metge y jurisconsult espanyol, qui després abraçá lo estat eclesiástich,*—diu—*per una especulació exagerada contradiu los dogmes que ell mateix sosté.*

Aném ara á parlar del Dr. Torras y Bages, y, á dir la veritat, ho fem ab por: comprením que atacarlo en alguna cosa es tirar pedres á un gegant. Donchs, ¿qué fer? Nos podrém equivocar, peró dirém lo que sentím.

Abans de tot havém de confessar que es una llástima que 'l sabi autor de la *Tradició Catalana* tingués lo mal gust pera estudiar á en Sibiude de valdres, no de la propia obra de aquest, sinó de un compendi fet per un altre, per en Pere Dorland, essentli tant fácil com li era lo tenirla, puix en la Biblioteca de la Universitat, ahont tots los matins ell anava á estudiar lo compendi del Bordolés, n' hi han noresmenys que cinch exemplars y tots de edicions diferentes: nosaltres los havém vist.

Lo Dr. Torras es molt escolástich, y 'l seu esclusivisme á favor de la doctrina de Sant Thomás, regoneix per causa única l' esser un xich poruch en materies de relligió.

Nos esplicarém perque ningú tire á mala part les nostres paraules. L' autor de la *Tradició* te bastant del esperit crítich que desde en Ramon Lull, en Sibiude y en Vives fins á en Xavier Llorens, en Martí de Exalá y altres adeptes de la escola escociana aquí á Catalunya, sempre ha donades vida y forma al pensament, al esperit catalá, pero en sa qualitat de sacerdot, y virtuosíssim per cert, en tot lo que directa ó indirectament diu relació ab la fé, se despulla de aquell criteri tenint por de quedar malament.

¡Quina por tant tonta! ¿Per ventura no ha llegides aquelles bellíssimes paraules del Vives: *Aurea est pietas nostra, aurea, non deaurata,*

(1) La Ciencia Española, pl. 394. (Madrid, 1880)
(2) Plana 530 y següents, del volúm I. (Madrid, 1878).
(3) Volúm I, pl. 375 y següents. (Madrid, 1883).

quo magis scarificatur, et retegitur, hoc pulchrior et praestantior existit: puriorem et nitidiorem illam reddit bellum, quam pax (1).

Lo Dr. Torras no es com lo valenciá Pare Tosca, qui preguntat un día per un altre frare sobres la escola que seguía, respongué ab molta de oportunitat: *En Teologia seguexo á Sant Tomás de Aquino, y en Filosofia á Sant Tomás Apóstol.*

Pera denotar que en alló que Deu ha dexat á les disputes del homens no havía de pensar ab lo cap de Sant Tomás, sinó ab lo propi.

Conexém al Dr. Torras y estám segurs que si açó del escolasticisme no tingués més trascendencia que les matemátiques, ell no sería pas tant tomista com es ara, ni molt menys.

Dit açó será més fácil de compendre la rahó dels seus judicis sobre en Sibiude.

«Es Sabunde—diu—un verdader adepte de Ramon Lull; de sa *Teología Natural* ó *Llibre de les Criatures* pot ben be afirmarse que es com un raig de llum del monumental *Llibre de Contemplació* del Beato Ramon. Exagera les tendencies de aquest, converteix en error les opinions perrilloses del mestre; la demostració de la fé per arguments naturals la presenta ab una cruesa tan gran com desprovehida de sentit filosófich, venint á esser en lo que toca á la doctrina sobrenatural, que es la principal materia del llibre, un positivista piadós y fervorosament cristiá, capaç de descristianisar al lector qui no 's contente de pures congruencies.»

Açó de que en Sibiude *no manifesta sentit filosófich y que es capaç de descristianisar al lector qui no 's contente de pures congruencies*, creyém que á hores d' are, aprés del temps que ho ha escrit, ja no ho tornaría á fer son ilustre autor. ¿Vol que li fem una llista dels milers de congruencies que sobre les dites per en Sibiude porten les obres de Sant Thomás, y ja no li citám cap autor de *secundi et tertii subselii?*

«Sens dupte per açó fou prohibit lo prólech de la obra, y fins en esta s' hi troben errors dogmátichs, com lo que després Luther presentá com á principi fonamental de son sistema, ó sía la corrupció total, després del pecat original, de la ánima humana.»

Lo Dr. Torras va errat, en lo prólech en Sibiude no demostra la fé per rahons naturals, sinó en lo cos de la obra, y si per açó fos prohibit lo prólech aquell, molt tontament s' hauría portat lo Tridentí, no condemnant lo cos de la obra, que sería lo dolent, y fentho ab lo prólech qui en est cas estaría ple de ignoscencia. Y sobres que la doctrina d'en Sibiude respecte al pecat original es la d'en Luther, s' hauría primer

(1) Joannis Ludovici Vivis valentini opera omnia, tomus VIII, (De veritate Fidei Christianae), plana 16.—Valentiae Edetanorum. In Officina Benedicti Monfort. Anno MDCCXC.

d' entendre ab lo P. Zeferí Gonzalez, qui diu que es la matexa de Sant Thomás.

«Es Sabunde un positivista racionalista..... Lo nostre doctor, no obstant sa pietat y fé cristiana, caygué de ple en la moda filosófica del renaxement, de prescindir del tot de la revelació al tractar ja no sols de la filosofía, sinó dels grans misteris del ordre sobrenatural. Fou alló la secularisació del humá saber, la destrucció del gran edifici de la ciencia una y catóhca.»

Al Dr. Torres no 'l podém suposar ignorant del estat de la filosofía escolástica en la primera meytat del quinzeu segle; donchs nos ha de permetre que li digám que estes paraules denoten molta ingratitut: quan los escolástichs veyen diferencies entre *vidi Papam* y *Papam vidi,* y s' entretenien en fer silogismes pera saber los cabells de la barba de Nostre Senyor Jesuchrist (que sempre alabat sía), y per tot, fins per lo més tonto, trobaven textos en los llibres revelats y dels Sants Pares, prostituhint axís tota mena d' autoritats, ¿havém de senyalar com á un crim lo prescindir del tot de la revelació? Una exageració sempre 's deu combatre ab una altra exageració; y qui aprés de la lluyta combat á aquesta, tancant los ulls á la primera, lo menys que 's mereix es lo nom de ingrat als mantenedors del sentit comú en lo camp filosófich. Fa alguna menció dels mérits d' en Sibiude, y aprés continúa:

«Lo nostre Sabunde, seguint al Beato Ramón pera entendre la religió cristiana, vol naturalisar lo sobrenatural, misteris, dogmes, sagraments, tot ho vol demostrar per lo observació del home, y fins la matexa Biblia, la paraula divina, escrita en los Sants Llibres, que proclama superior á la paraula de Deu espressada en la naturalesa, creu ell que demostra esser paraula de Deu ab rahons purament naturals. La rahó individual, sens cercar lo descans de la autoritat divina y humana, domina en los llibres de Sabunde, com més tart del judici privat de cada hu, fará Luther salvatge regla de creencia» (1).

¡Quin troç més ple de inexactituts y males insinuacions! Qualsevol se creuría que en Sibiude perteneix á la escola escéptica del portugués Francisco Sanchez, d' en Montaigne, d' en Pere *Charron,* ó be d' en La Mothe-le-Vayer.

(1) La Tradició Catalana (Barcelona 1892), pl. 390 y següents.

CAPITOL SEGON

SIGNIFICACIÓ FILOSÓFICA D' EN SIBIUDE

Aprés d' una gran pujada sempre ve una baxada més gran. La escolástica ha vist morir un á un tots los talents gegantins qui en lo tretzen segle li donaren una hegemonia may vista, la feren mestressa y senyora y majora del mon civilisat, de les nacions cristianes; ara, los qui la naxen, li donen greu tristesa, perque la fan avorrívola á bastants y menspreáble á tothom.

Lo averrohisme s' ha obert molt de pas, y entre 'ls católichs ha fet moltes nafres la creencia de que una cosa pot esser verdadera en Teología y falsa en filosofía, y al revés; y en consequencia de açó lo escepticisme no tardá molt en traure 'l cap.

¿Qué oposá, y qué reyalment podía oposar la morent escolástica á estes corrents destructores? Res absolutament. Mancats de ingeni sos adeptes, y corcats també un xich per aquestes matexes doctrines, primerament s' havíen de curar á si matexos ans que pretendre guarir als demés.

Y per açó va naxer en Ramon Lull.

Ab un geni assombrós, armonisador y sintétich, lliure de preocupacions d' escola y ple de amor al bon Deu y á la salvació de les ánimes, lo filosoph mallorquí possehia totes les bones y males qualitats que 's necessitaven pera omplir lo buyt que deixaven los fills de Sant Thomás, pera esser una muralla inespugnable al averrohisme avassallador y al naxent escepticisme.

«Una cosa pot esser verdadera segons la rahó, y falsa segons la fé» —deyen los contraris;—donchs en Lull determiná provar per la rahó tots los dogmes cristians. *Contraria contrariis.*

No pretengué esplicar los misteris, que açó es herétich, puix lo misteri es per naturalesa incomprensible y sobre la rahó; no volgué analisar escéptica é impiament los dogmes, sinó donar algunes rahons que fins en lo humá convencessen. Si la nostra fé 's pogués provar, ¿es veritat que lo finit abraçaría á lo infinit, lo creat á lo increat?—Res més fals: solament entendría de ell, de lo infinit, alló que li sería permés (1).

(1) *Obres rimades de Ramon Lull.* Publicades per en Geroni Rosselló. Planes 331 á 333.

Peró si podém provar la fé—dirán alguns—perderém lo mérit d'ella. Escoltéulo á ell mateix: Hi ha qui diu que no té mérit la *fé provada per la rahó, y per açó aconsellen* que no's prove la fé pera que no 's perda lo mérit. Es una equivocació. Perque, ó volen dir que la fé es més provable que improvable, ó al contrari. Si fos més improvable que provable, ningú estaría obligat á admétrela. Si diuen que es improvable en sí, peró que 's pot provar son origen diví, se segueix que es provable, perque ve de Deu, y verdadera y necessaria, per esser Ell la summa veritat y la summa sabiesa. Lo dir que per rahons naturals pot desferse qualsevulla obgecció contra la fé, peró que les proves directes d' ella poden també destruirse racionalment, portaría una contradicció. Qui afirma, per exemple, y prova per rahons necessaries, que en Deu no hi ha corrupció, afirma y prova que hi ha generació (1).

Alguna mica s' equivocá en Lull, peró son error es de método: ell no intentá donar esplicacions racionals dels misteris: lo que feu es convertir en positiva la argumentació negativa. Les seves demostracions ell les creya més necessaries y potíssimes que les demostracions matemátiques.

Atenent, donchs, á lo que havém dit del estat del escolasticisme y del imperant averrohisme, res nos ha d' estranyar que la Universitat de París y bastantes altres autoritats, diguessen de les doctrines del filosoph de Palma, que *eren necessaries pera la defensa de la relligió cristiana* (2).

Donchs, ¿quínes persones hi havíen aleshores que 'n poguessen presentar d' altres? Y 'ls qui se 'n burlen de aquelles paraules, com lo benedictí Feijóo, donen claríssima mostra de la seva ignorancia en historia de la filosofía, com y també de les matexes obres d' en Lull. Peró la ter-

(1) ***Articuli fidei sacrosantae ac salutiferae legis christiannae cum eorundem per pulchra introductione; quos illuminatus doctor Magister Raymundus Lullius rationibus necessariis demonstrativè probat.*** (Pl. 941 y següents, de la edició de Strasburg.—Biblioteca del autor.)—(Es un llibre que ja no 's troba enlloch.)

«Dicunt etiam quod fides non habet meritum cui humana ratio praebet experimentum, et ideo dicunt, quod non est bonum probare fidem ut non amittatur meritum..... Ostendunt se manifestissime ignorantes, Quia aut intendunt dicere quod ipsa fides in se sit magis improbabilis quam probabilis..... Aut intendunt dicere quod ipsa fides in se est magis probabilis quam improbabilis, sed probabile est quod sit a Deo. Et in hoc casu si probabile est quod sit a Deo, sequitur quod ipsa est probabilis, et si est verum quod sit a Deo, ipsa est vera et necessaria. Siquis autem dixerit quod objectiones quae possunt fieri contra fidem, possunt solvi per rationes necessarias et probationes quae possunt fieri pro fide possunt frangi per rationes necessarias dicimus quod implicat contradictionem..... Qui autem intendit improbare per necessarias rationes quod corruptio non est in Deo, et ipsum oportet tenere quod generatio est in Deo, etc.

(2) *Ernest Renan:* Averroes et l' Averroisme.—París, pl 255.

Joan Dameto, Vicens Mut y Geroni Alemany: Historia General del reino de Mallorca. vol. III, cap. 9.ª, pl. 71. (Palma, 1811.)

ra no estava prou assahonada; axís es que en Ramon Lull, ab tot y 'l seu talent, sols comparable ab lo de Sant Thomás, y á causa potser un xich de les seves escentricitats, no 'n reexí ab tot lo fruyt que era menester: al estranger hi dexá algunes llevors, peró que tardaren molt en granar, y aquí á Catalunya los dominicans, amos de la Inquisició, treballaren tant com pogueren pera no dexar crexer l' arbre luliá, que ho anava á fer ab molta ufana, restant tan sols ab vida de la poda escolástich-dominicana, algunes poquetes branques de les quals aprés nasqueren en Sibiude y en Lluis Vives.

Lo escolasticisme en tant ab les seves sobtileses tontes, ab abstraccions que ho eren més y ab un formalisme escessiu, allunyava de si als homens qui mantenien encara una mica de sentit comú; y com á reaccions y protestes d' ell sortiren les tendencies escéptiques y nominalistes, les aberracions panteístes y les exageracions místiques. Veus-aqui lo que infantá la morent Escolástica!

Y á la veritat, ¿quí no havía de enfadarse ab aquells estensos y pesadíssims comentaris sobre 'ls llibres de l' Aristótil, y ab les *Súmmules* d' en Pere Hispanus, publicats, ó millor dit, estampats á les darreríes de aquell segle, y que representen la marxa y l' esperit general de la filosofía durant la major part dels segles XIV y XV? Fullejant aquesta mena de llibres, se comprenen y s' escusen los atachs y les burles sarcástiques dels anti-escolástichs desde en Lluis Vives al Erasme de Rotterdam (1).

Pera ferse ben be cárrech del estat de la filosofía escolástica no hi ha més que llegir l' *Ars Cabalistica* d' en Ricardo Suisset, ó qualsevulla de les seves qüestions *De minimo et maximo,* tan justament ridicolisades y ab tanta d' energía reprovades per en Melcior Cano dos segles aprés. Major descrédit y degeneració ja no podía pas donarse.

Peró lo que es trista la condició del home! al combatre un error costa molt mantenirse en lo just medi, hi ha molt perill de caure en l' abim contrari. *Incidit in Scillam cupiens vitare Caribdim*. Axís vá succehir

(1) Nos sembla que n' hi haurá prou ab citar com á exemples y tipos de aquesta especie. los següents: *Parisiensis Magistri Joannis de Magistris, summularum Petri Hispani glosulae exactisimae ad mentem Doctoris Subtilis*. En 1490 s'estampá á Venecia un altre escrit d' ell mateix, pesat també, sobtilisador y estens com lo anterior ab aquest títol: *Quaestiones perutiles supra tota philosophia naturali, magistri Joannis de Magistris Doctoris parisiensis, cum explanatione textus Aristotelis, secundum mentem doctoris subtilis Scoti.*

L' any següent s' estamparen los *Sophismata magistri Entsberi, correcta per magistrum Ludovicum de Carera publice legentem logicam in felici studio Paduae,* y es un gros volúm dedicat á les falacies y sofismes de tota mena, sen e esclou re les més sobtils y puerils. No es menys voluminós é indigest lo *Comentari* d' en Pau de Venecia sobre una part de l' *Organon* de lo Aristótil, que du 'l següent títol: *Clarissimi artium et sacrae theologiae doctoris Pauli Veneti ordinis heremitarum divi Augustini expositio in libros Posteriorum Aristotelis*. (Biblioteca de l' autor.)

als anti-escolástichs. De aquestos, la escola nominalista ne tingué per adeptes á homens del talent de un Albert de Saxonia, autor de les *Quaestiones in libros de coelo et mundo;* de un Gregori de Rimini, qui compongué uns *Comentaris sobre les sentencies d' en Pere Llombart;* de un professor de filosofía y teología á la Universitat de Tubinga com lo fill de Spira, en Gabriel Biel; de un autor de la *Summa de Dialectica* com en Joan Buridam; y fins en moltíssims llochs de les obres del ja citat Ricardo Suisset s' hi veu la direcció nominalista y 'l llevat crítich-escéptich dels dexebles de Occam.

Y no regoneix altra causa lo escepticisme pur, descarat, sensualista dels autors dels *Assaigs* y del *Tractat de la Sabiesa,* en Montaigne y en Pièrre Charron, com també lo llur indiferentisme en les qüestions morals. Y les petjades de aquestos foren seguides noresmenys que per lo mestre del duch de Orleans, en Francesch la Mothe-le-Vayer, tant en la *Filosofía dels Gentils,* com en los *Cinch diálechs á imitació dels Gentils.*

Y fins al panteisme los portá á alguns lo disgust ab que veyen les sobtileses y cavilacions estérils y la lluyta entre tomistes y escotistes. Lo mestre Eckart se doná á la mística, y sa exageració lo dugué á proposicions perilloses y errónees que foren condemnades per la Esglesia. Véuseles aquí:

«L' home deu aspirar y pot arribar á una tal perfecció mística moral y á una tal abnegació de si mateix que li síen indiferentes y que no entren ni influesquen pera res en les seves accions y voluntat, la esperança de la vida eterna, ni sisquera la devoció y la santedat.»

Y l' altre:

«L' home pot arribar á unirse y transformarse Deu y en Deu d' aytal manera que perde l' esser propi y sa conciencia personal en la divinitat, convertintse en Deu á la manera que 'l pa se converteix en lo Cos de Christ en la Eucaristía.»

Lo quietisme, donchs, y 'l panteisme son los dos errors que infantá la doctrina mística del alemany Eckart.

Un altre místich, en Joan Tauler, si be en general sab fugir del abim ahont caygué 'l seu mestre, no obstant faltá y un bon xich, en la preferencia esclusiva que dona á la ciencia mística y principalment al conexement de Deu y de les coses divines, adquirit per los medis ascétichs y místichs.

Y tares també 'n trobaríam en lo Enrich Suson y en lo Joan Ruibrok, potser més encara que en los adeptes del misticisme moderat y relatiu com en Nicolau Clemengis y altres.

Ara bé; á vista d' est quadro que es lo que presentava la filosofía en los segles XIV y XV y bastanta part del XVI, lo nostre Sibiude ¿ahon se decantá? se mantingué en lo escolasticisme, sense barreja de altre nom d' escola, ni més ni menys que 'ls autors de aquelles *Súmmules?* ó be

se 'n aná ab los crítichs ó nominalistes, seguidors de las petjades de Occam? ab los descarats escéptichs, potser, com en Montaigne y en Charron? ó fou dexeble del mestre Eckart? Res de tot açó.

La naturalitat de seny y lo esperit del just medi, carácters distintius de la raça catalana, no li permeteren allistarse sota 'ls plechs de cap de aquelles banderes tant estremades y radicals. Res te dels escolástichs exagerats: aquestos prostituhien la Biblia y la autoritat dels Sants Pares, volentho provar tot, y sempre tirat per los cabells, per medi d' elles, y llur distintiu era pensar ab lo cap de Sant Thomás y no ab lo propi; en Sibiude escrigué una voluminosa *Teologia* ahon ni una vegada se troba citat lo més petit verset dels Llibres Sagrats, y la rahó freda, no la dels altres, sinó la seva, lo guía per tot arreu.

Occam y 'ls seus dexebles se 'n van á la revelació divina buscant la certesa fins pera les veritats purament filosófiques; y 'l nostre pensador al contrari, acut á la naturalesa y á la rahó natural, pera conexer y provar les veritats pertocants á la revelació.

Los escéptichs començant á preguntarse ¿qué se jo? acaben pera portar la vida més desarreglada que imaginarse pot; lo professor de Tolosa ensenyant que tota ciencia, intenció, pensament, aplicació y estudi deu versar sobre la mort de Jesuchrist, Fill de Deu, arriba á esser un pietós y exemplaríssim com pochs n' hi havíen en aquell temps de disbauxes clericals. Y per fí, en la mística..... peró, ¿qué dirém ara que no tingám de tornar á dir aprés? Capítol apart tindrá la materia aquesta: allá, donchs, recomenám vagen los nostres llegidors, y veurán com res en ell se troba del quietisme y del panteisme del mestre Eckart, y que fins supera moltíssim, no sols en maturitat de seny, sino en acuitat d' enginys, als menys entenimentats, com ho son en Suso y en Tauler.

¿Qué feu, donchs, en Sibiude?

Pera oposarse als mals dels uns y dels altres determiná provar los dogmes cristians per la rahó natural: refusant lo método antich, fonamentá la filosofía en lo propi conexement; doná 'l crit á favor de un psicologisme; es ja ontologista abans d' en Malebranche; posa les primeres y les més fortes y belles pedres de la *Crítica de la rahó práctica* d' en Kant..... y per tots aquestos viaranys no 'l guía la revelació, sinó la llum sola de la rahó natural, y no tem pas quedarse á les fosques, perque ell está en la convicció certíssima per cert, de que la nostra rahó es llum de la matexa llum de Deu.

Concepció més gran, y voltada per camins més nous, no podía pas donarse.

Veus aquí en Ramon Sibiude.

Havém dit una paraula que potser haurá escandalisat á molts, y que es lo que dona més carácter á la doctrina sibiudana, y allá ahon reyalment deu anarse á estudiar la verdadera significació que ell tingué en lo camp de les ciencies filosófiques y teológiques: havém dit

que 's determiná á provar los dogmes cristians per la rahó natural. Peró abans que tot devém tornar á repetir pera que no s' oblide, y fins ab perill de cansar, que no feu alló lo pensador catalá per una moda filosófica, per poch esperit de relligiositat, per vanitosa presumpció; que no perteneix *als vans theolechs e pompatichs en lur apendre, que estudien sols ciencies profanes e despres volen tractar logica e filosofia en termes teolechs;* que tots aquestos cárrechs se li han tirat assobre; ho va fer perque era l' únich medi d' omplir lo buyt que dexava la escolástica, pera fer tornar á aquesta al bon camí, y perque era la manera més ventatjosa de combatre ab fruy als averrohistes, escéptichs, indiferents, nominalistes, quietistes, panteistes y demés errors nascuts com á verms, de lo cadavre de la escolástica.

Peró ¿no mancá en alló lo nostre Sibiude? ¿quines son les rahons que lo abonen pera ferho? ¿es veritat que no feu més que acomodarse á lo que demanaven les necessitats morals del poble cristiá?

A totes estes preguntes respondrém ab la deguda atenció; peró no, ¿qaé diríam nosaltres? ho diríam, potser, ab més bella frase, ab estil més cristiá y magnifich que 'l pietós Lluis Vives? Perque s' ha de saber que si en Sibiude no 'ns esplicá les rahons de la seva conducta del seu racionalisme, ja se 'n cuydaren d' açó los seus dexebles, entre 'ls quals deu ab tota veritat comptarse al filosoph valenciá autor del bellíssim tractat *De veritate Fidei christianae.* En lo setzé segle encara duraven los escándols de la escolástica, los errors dels qui se 'n apartaven, y lo indiferentisme en materies de relligió de tot lo poble cristiá: axís es que lo Vives volgué seguir les petjades d' en Sibiude, y 'ls buyts del mestre los omplí 'l dexeble: aquest respongué á totes les preguntes que havém posat més endavant; y no volém privar als nostres llegidors del pler de respirar lo cristianíssim perfum de les doctrines vivistes, y de veure y admirar la alta filosofía y la acuitat d' enginy del mestre de la regna María, filla del casal de Aragó.

¿Hi ha perills ó errors potser en provar la veritat de la fé cristiana per rahons naturals?

De la ignorancia en materies de relligió—diu en Vives—naix en los homens una tal sospita que, adhuc avisats per los més bons, ó no creuen que siga axís ó refusen obehirlo, encara que ho mane 'l mateix Deu; puix de vegades no creuen que Deu haja manat tals coses, ú ho obliden, ó 's mostren negligents, ó pensen que no han entés encara prou be lo que sobres lo cult diví, nos ensenyen abdós Testaments lo Vell y 'l Nou. Y haventhi respecte á açó molts incréduls, é indiferents y duptosos, ¿no estará bé que defensém la doctrina cristiana, y la reforcém, ab rahons purament humanes, pera ferla creure dels qui no 'n tenen prou pera convéncers de la sola autoritat de Deu? Algú potser s' admirará al sentir qne volgám reforçar los manaments de Deu ab rahons, pensant que preteném assentar lo diví sobre fonaments humans; y dirá que fuig

lo mérit de la fé desde 'l moment que la arribassem á provar per rahons naturals; peró entenga tothom, que les nostres serán certament humanes, més, que nos venen de una font divina; y serán tals que á ningú per enginyós y erudit que sía li vindrán de cap manera, sinó es que Deu per la seva misericordia les hi comunica, com á nosaltres los cristians, per medi de Nostre Senyor Jesuchrist. Acabada ja la Revelació, y obert lo llibre dels set senyals per lo anyell immaculat, ja no es mica difícil presentar rahons pera la esplicació de les ensenyances divines; no que vulgám basar lo diví sobres lo humá, que açó es impossible, sinó que ab totes les nostres forces devém mostrar la conformitat y la concordancia que hi ha entre l' un y l' altre; puix la rahó humana no es altre cosa que un raig de la llum divina: ja ho digué 'l Profeta: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. No hi ha dissenció, no hi ha adversitat alguna, una y altra casen admirablement, hi ha entre elles un perfet maridatge» (1).

(1) Joannis Ludovici Vivis valentini Opera omnia, vol. VII', Praefatio, pl. 1, 2, 3.

«Ex qua rerum ignoratione subinde nascitur in hominibus suspicio ut etiam si a praestantioribus admonantur meliorum, ea tamen ejusmodi esse non credaat, neque facile pareant, ac ne tum quidem, quum Deus ipse quidpiam docet aut imperat; nam vel non credunt homines Deum tale quiddam praescripsisse, vel obliviscuntur, vel certe negligunt, aut se non satis intellexisse suspicantur qualia sint quae de cultu sui ipsius Deus in vetere, novoque Testamento nos docere non est dedignatus. ¿Ad quas res quum alii planè sint increduli, alii suspicaces, et dubii, numquid erit operae pretium ut eas humanis ratiocinationibus fulciamus, ac corroboremus, ut ad credendum adducantur ii, quibus sola Dei dicentis auctoritas non videtur ad persuadendum satis adferre momenti? Nam sunt plerique, vel inter Christianos, quorum fides, veluti pictura quaedam exoleta videlicet vetustate, validioris persuasionis penicillo renovanda videatur. Admirabuntur fortasse nonnulli, quum audierint divinas praescriptiones rationibus fulciri, quasi divina rebus humanis tueri constituerimus, et jactabunt fidei meritum ferme tolli, et abrogari si humana ratione firmetur, ac corroboretur; sed intelligant, rationes quidem fore humanas quibus in hoc opere sumus usuri, sed tamen ex divino fonte sumtas, atque petitas; tales enim sunt, ut nomine unquam quantumvis ingenioso, quantumvis erudito, venissent in mentem, nisi pro sua ingenti misericordia Deus ipse nos veritatem, jam tum in abstruso, et (quod aiunt) *in Democriti puteo* delitescentem, per Servatorem nostrum Jesum Christum docuisset. Verùm tradita jam et patefacta veritate, resolutisque signaculis illis septem, quibus olim obsignatus erat liber ille mysteriorum, quem solus Agnus ille immaculatus dignus est habitus ut aperiret, jam non admodum difficile est rationes quoque *ad eam veritatem explicandam* adhibere; non sic tamen ut humanis divina fulciamus, ¿quid enim videretur absurdius? sed ut pro viribus ostendamus quam sint hac inter se conformes, atque concordes; nihil enim est aliud humana ratio, quam radius quidam divinae lucis, ut regius ille Psaltes merito dixerit Deo: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine:* Non igitur dissident, neque sibi mutuò adversantur, siquis apte norit excutere, ac provestigare. Nec vero metuat quispiam, ut fidei meritum sit amissurus, si haec nostra perlegit, non erim rationes adferentur ejusmodi, quae perhibeant (ut inquit ille) *experimentum sensuum:* et tamen inter has quae jam sunt efficacissimae: ni spe, tamen et caritate majus esse meritum faten-

Y lo mateix assumpto tracta en los capítols III y IV *Rationibus agendum* y *Quales erunt nostrae rationes*, pl. 12 á 30 d' est tractat també *De veritate Fidei christianae* (1).

Lo que 's tira en cara á en Ramon Lull també 's va dir d' en Sibiude per la seva obra *Teología Naturalis seu Liber Creaturaum*.

Com ja sab tothom, en Montaigne sortí á la seva defensa y per açó ara veurém qué digué aquest, puix de retop val també son alegat á favor del pensador mallorquí.

La primera reprensió que 's fa á la obra del filosoph barceloní—diu l' escéptich francés—es que sufrexen una equivocació los cristians al voler apoyar llurs creencies ab rahons humanes, jatsía que les creencies aquelles no mes les concebeix la fé ó una particular inspiració de la gracia divina.

En Montaigne hauria pogut respondre á aquesta obgecció, que, si be es veritat que la fé es un do de Deu que 'ns porta á creure les veritats revelades, també es cert que hi ha una multitut de motius de credulitat dels quals es voler del mateix Deu que sempre 'n fem l' us corresponent.

Quan la relligió es atacada ab rahons humanes, ¿per qué no esser també defensada ab les matexes armes? Tant en Lull com en Sibiude no pretenien *provar* la divinitat de la religió cristiana *solament ab arguments de rahó;* ells tant sols volíen demostrar que 'ls misteris del Christianisme no s' oposen pas á la rahó, y que si lo Evangeli te les seves fosquedats, la naturalesa també te les seves. Per açο en Sibiude escrigué lo *Llibre de les Criatures* com una introducció al de la Sagrada Escriptura, com los rudiments de la ciencia de salvació.

dum est, quam in sola fide, nam vel daemones, ut Jacobus ait, *credunt et contremiscunt;* sed nec sperant, nec amant: Neque vero timeat quispiam quod hic de fidei veritate disputetur, sic enim melius, apertiusque dignoscentur diabòlicae fraudes. atque praestigiae, quibus irretire. et abducere in gehennam miseros cupit; quod si Spiritum illum sanctum omnes haberemus, et sacram illam unctionem spiritualem, quae nos omnia doceret, hoc ipsum satis esset, nec ullis opus esset rationibus: Quod munus quum tam sublime sit ut nec omnibus, nec omni tempore detur, utemur sane hujus loco exquisitis rationibus, quod nec primi, nec sine exemplo facimus, sic enim hactenus plurimi virorum vitae sanctitate nobilium facere consueverunt, quorum dicta, veluti sequentes post terga messorum, in manipulo collegimus, et in hunc usum coacervavimus. Nec vero quisquiam existimet, fidem humanis hisce rationibus perfici, aut in nobis posse generari; Isagoge tantùm est, sive Introductio quaedam, ut ab ipso summo, atque optimo Deo fidem postulemus, quae prorsus est donum Dei; ut non sine causa dixerint Apostoli: *Domine adauge nobis fidem*. Quamquam illud nobis certum, ac firmum esse debet, minir neque dubitandum, quin det illam omni petenti, beneficentissime simul, ac liberalissime. Fides protecto donum est Altissimi; at nos his libris omnibus nihil aliud egimus, nihil conati sumus, nisi ut veluti manu duceremus, et ostenderemus, a quo ea sit petanda, quomodo postuletur, et per quem, nempe Christum Dominum.

(1) Ibidem, vol. VII.

Pera ferse ben be cárrech dels punts de vista tots los quals en Montaigne considera la primera *reprensió* de la *Teologia Natural*, es necessari sentirlo á ell mateix.

«En cette objection—diu l' autor del *que sais je*—il semble qu' il y ait quelque zèle de piété: et à cette cause nous faut-il avec tant plus de douceur et de respect essayer de satisfaire à ceux qui la mettent en avant. Ce seroit mieux la charge d' un homme versé en la Théologie, que de moi, qui n' y sais rien. Toutefois je juge ainsi, qu' à une chose si divine et si hautaine, et surpassant de si loin l' humaine intelligence, comme est cette verité, de laquelle il a plu á la bonté divine de nous éclairer, il est bien besoin qu' il nous prête encore son secours d' une faveur extraordinaire et privilégiée, pour les pouvoir concevoir et loger en nous: et ne crois pas que les moyens purement en soient aucunement capables; et s' ils l' étoient, tant d' âmes rares et excellentes, et si abondamment garnies de forces naturelles ès siècles anciens, n' eussent pas failli, par leurs discurs d' arriver á cette connoissance. C' est la foi seule qui embrasse vivement et certainement les hauts mystères de notre Religion. Mais ce n' est pas, à dire, que ce ne soit une très-belle et très-louable entreprise, d' accommoder encore au service de notre foi, les outils naturels et humains, que Dieu nous a donnés. Il ne faut pas douter que ce ne soit l' usage de plus honorable que nous leur saurions donner, et qu' il n' est occupation ni dessein plus digne d' un homme chrétien que de viser par toutes ses etudes et pensements à embellir, étendre et amplifier la verité de sa créance. Nous ne nous contentons point de servir Dieu d' esprit et d' âme; nous lui devons encore, et rendons une révérence corporelle: nous appliquons nos membres mêmes, et nos mouvements et les choses externes à l' honorer. Il en faut faire de même, et accompagner notre foi de toute la raison qui est en nous, mais toujours avec cette réservation de n' estimer pas que ce soit de nous qu' elle dépende, ni que nos efforts et arguments puissent atteindre à une si supernaturelle et divine science.

Si elle n' entre chez nous par une infusion extraordinaire: si elle y entre non seulement par discours, mais encore par moyens humains, elle n' y est pas en sa dignité ni en sa splendeur. Et certes je crains pourtant que nous ne la jouissions que par cette voie.

Si nous tenions à Dieu par l' entremise de une foi vive, si nous tenions á Dieu par lui, non par nous, si nous avions un pied et un fondement divin, les occasions humaines n' auroient pas le pouvoir de nous ebranler, comme elles ont; notre sort ne seroit pas pour se rendre à une si foible batterie l' amour de la nouveauté, la contrainte des Princes, la bonne fortune d' un parti, le changement téméraire et fortuit de nos opinions, n' auroient pas le force de secouer et altérer notre croyance: nous ne la lairrions pas trouble à la merci d' un nouvel argument, et à la persuasion, non pas de toute la réthorique qui fut oncques; nous sou-

tiendrions ces flots d' une fermeté inflexible et immobile: *comme un vaste rocher, brise et rejette les flots épandus, et de sa puissante masse dissipe d' assaut les ondes infinies, aboyantes, autour de ses flancs.*

Si ce rayon de la Divinité nous touchoit aucunement, il y paroîtroit dar-tout: non seulement nos paroles, mais encore nos operations en porteroient la lueur et le lustre; tout ce qui partiroit de nous, on le verroit illuminé de cette noble clarté» (1).

L' altra *acusació* contra 'l *Llibre de les Criatures* diu axís: «Aucuns disent que ses arguments sont foibles et ineptes à vérifier ce qu' il vent, et entreprennent de les choquer aisément.»

En Montaigne, qui havia usat de condescendencia contra 'ls qui pretenien que la religió no devia eser apoyada ab rahons purament humanes, no guarda pas les matexes consideracions contra aquestos darrers. «Il faut les secouer un peu plus rudement—diu ell—car ils sont plus dangereux et plus malicieux que les premiers. On couche volontiers les dits d' autrui à la faveur des opinions qu' on a préjugées en soi. A un athéiste, tous écrits tirent á l' athéisme; il infecte de son propre venin la matière innocente. Ceux ci ont quelque préocupation de jugement, qui leur rend le goût fade aux raisons de Sebonde. Au demeurant, il leur semble qu' on leur donne beau jeu de les mettre liberté de combattre notre réligion par des armes pures humaines, laquelle ils n' oseroient attaquer en sa majesté pleine d' autorité et de commandement. Les moyen que je prends pour rebattre cette frénésie, et qui me semble le plus propre, c' est de froisser et de fouler aux pieds l' orgueil et l' humaine fierté: leur faire sentir l' inanité, la vanité et dénéantise de l'homme; leur arracher des poings les chetives armes de leur raison; leur faire baisser la tète et mordre la terre, sous l' autorité et révérence de la Majesté Divine. C' est á elle seule qu' apartient la sciencie et la sapiencie: elle seule qui peut estimer de soi quelque chose, et à qui nous derobons ce que nous comptons, et ce que nous prisons» (2).

No es possible de refutar aquestes dificultats ab més de franquesa, ni de resóldreles ab més de força de lo que ho fá en Miquel de Montaigne.

Nosaltres per la nostra part hi afegirém aquestes reflexions:

1.ª Nosaltres som conduits á la fé per la autoritat de un Deu, poderós y veritable, per la força de la seva gracia, y no per los rahonaments humans, seguint lo parer entenimentat, cert é incontestable d'en Bayle: «Qne le Christianisme est d' un ordre surnaturel, et que son analyse est l' autorité supreme de Dieu, nous proposant des mystères, non pas afin

(1) Essais de Montaigne. Nouvelle edition avec des notes choisies dans tous les commentateurs, par M. I V. Leclerc.—Paris.—Garnier Frères. Tome premier, chapitre XII.

(2) Loco citato, pl. 4 2.

que nous les comprenions, mais afin que nous les croyons avec toute l' humilité qui est due á l' Etre infini, qui ne pent ni tromper, ni être trompé» (1).

2.ª La rahó no es que siga inútil pera la fé. Ella 'ns agafa per la má y no 'ns dexa fins á arribar al mateix vestíbol de la Revelació, y 'ns posa á la disposició seva. «La dernière démarche de la raison—diu en Pascal—c' est de connoître qu' il y a une infinité de choses qui la surpassent. Elle est bien foible, si elle ne va jusque là. Il faut savoir douter où il faut. Qui ne fait ainsi, n' entend, pas la force de la raison. Il y en a qui péchent contre ces trois principes, ou en assurant tout comme démonstratif, manque de se connoitre en démonstrations; ou en dontant de tout, manque de savoir où il faut se soumettre; ou en se soumettant en tout, manque de savoir où il faut juger. Si on soumet tout à la raison, notre réligion n' aura rien de mystèrieux ni de surnaturel. Si on choque les principes de la raison, notre réligion sera absurde et ridicule. La raison—dit Saint Agustin—ne se soumettroit jamais, si elle ne jugeoit qu' il y a des occasions où elle doit se soumettre; il est donc juste qu' elle se soumette, quand élle juge qu' elle doit se soumettre, et qu' elle ne se soumette pas quand elle juge avec fondement qu' elle ne doit pas le faire. Mais il faut prendre garde á ne pas se tromper. La pieté est différente de la superstition. Pousser la pieté jusqu' à la superstition, c' est la détruire. Les hérétiques nous reprochent cette soumission superstitieuse: c' est faire ce qu' ils nous reprochent, que d' exiger çette soumission dans les choses qui ne son pas matière de soumission. Il n' y a rien de si conforme à la raison, que le désaveu de la raison dans les choses qui sont de foi; et rien de si contraire á la raison, que le désaveu de la raison dans les choses qui ne sont pas de foi. Ce sont deux excés également dangereux, d' exclure la raison, et de n' admettre que la raison. La Foj dit bien ce que les sens ne disent pas jamais le contraire. Elle est au-dessus, et non pas contre» (2).

En Melcior Cano no s' espressa pas d' altra manera en lo vuyté lloch teológich, que parla dels arguments que proporciona la rahó natural. Veus aquí lo sumari dels dos primers capítols: *Primus error in hujus loci usuvitandus, ne plus aequo in re theológicâ rationi naturali tribuatur. Capit secundum extremum aliorum errorem percenset, qui à naturae rationibus prorsùs abhorrent.*

Aprés d' haver provat aquestes dues thesis, y refutades les dificultats dels seus adversaris, ell acaba axís lo cagitol VIII. «Qui philosophiam errorem esse inanemque fallaciam ajunt eos non solùm stultitiae, sed etiam impietatis damnandi sunt. Deus quippe veritas est, et ab eo error

(1) Dictionaire filosophique: Eclaircissement sur les pyrrhoniens, tomo IV, plana 631.—Amsterdam, 1730.

(2) Pensées de Pascal, capitol V.—París, 1783.

est nullus. Quâ re facilè etiam intelligitur, cum philosophia rationes a divinâ veritate sint sumptae atque petitae, qui illas rejiciunt, hos Dei veritati, quà illae substitunt, refragari. Nec quod tali fundamento nititur, imbecillem esse aut infirmum potest. Quo circà frustrà homines vani conabuntur philosophiae, naturaeque rationes evertere. Utrumque enim, lumen et naturae et fidei, quorum altero naturalia, altero supernaturalia videre dicimur á Deo est. Illa enim erat lux vera, quae illuminat omnem hominem..Et signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, ad naturalem etiam mentis illustrationem referuntur. Ita non minùs à Deo falleremur, errantes in naturae lumine, quam si per fidei lumum erraremus. Luminis igitur naturalis ducatum, investigationem argumenta repellere, non modo stultum est, quod Augustinus docet (1), verum etiam impium, quod hoc nos loco abundè docuimus» (2).

3.ª Jatsía que 'ls adversaris de la revelació 's servexen de rahons pera atacarla, també 'ns será permés á nosaltres usar de les matexes armes pera respondre á llurs atachs, sense oblidar per açó que la fé está fundada en la autoritat. No tractám aquí de provar que 'ls misteris son rahonables, sino de fer veure que 'ls enemichs no están pas en estat de demostrar que no ho son. «C' est une lutte entre la raison—diu l' abbé Labouderie en sa bella obra *Lo Cristianisme de Montaigne* (3)—qui a appris ce qu' elle ne peut pas, et la raison, qui croit pouvoir plus qu'elle ne peut.» Aquesta mena d' argumentar ja va emplearla en Lanfranch, arquebisbe de Cantorbery, contra l' ardiaca d' Angers, Bérenguer, qui s' entretenía en enfosquir lo dogma de transubstanciació ab les sutileses de la Dialéctica. L' ilustre prelat protesta en aquests termens de la pena que sert al tenir de fer lo que fá: Testis mihi est Deus et conscientia mea, quia in tractatu divinarum litterarum nec proponere nec ad proposita respondere cuperem dialecticas qüaestiones, vel earum solutiones. «Est si quando materia disputandi talis est, ut hujus artis regulis valeat enucleatius explicari, in quantum possum, per aequipullantias, propositionum tego artem, ne videar magis arte, quam veritate, sanctorumque patrum auctoritate confidere.» (4)

4.ª També es permés lo fer veure que les nocions que nosaltres tením sobre 'l fondo dels misteris no impliquen pas cap contradicció ni absurditat; y de servirnos, pera açó, dels exemples que 'ns dona la naturalesa. Aquest método lo seguiren tots los Sants Pares. En los temps moderns tampoch se l' ha oblidat. En Leibnitz, en les observacions sobre un llibre d' un anti-trinitari inglés, (5) regoneix desde 'l primer mo-

(1) *Agustinus:* De Trinitate, lib. V, cap. 6.
(2) *Melchioris Cani, episcopi Canariensis,* opera. Bassani, 1776, plana 190.
(3) Discours préliminaire, pl. 70. (A. Paris, 1819.)
(4) *Lanfranci opera:* pl. 236. Edició Dom. Luc. d' Acheri.
(5) *Leibintii opera omnia:* vol. I, pl. 26 y següents.

ment que en la substancia divina hi han relacions que distingexen les persones, puix aquestes persones no serien *ser* de substancies absolutes; que estes relacions deuen esser substancials, les quals no s' espliquen prou bé considerantles unes simples modalitats; que les persones divines no son pas lo mateix concret, sota diferentes denominacions ó relacions, com sería un mateix home qui fos poeta y orador, sinó que son *tres diferents concrets respectius en un sol concret absolut;* que les tres persones no son pas substancies tant absolutes com lo tot.

Y per ferse mellor entendre, ell hauría volgut trobar exemples que diguessen ab aquestes nocions de les persones divines; peró al últim se va convéncer de que en la naturalesa no n' hi han pas. No obstant—continúa 'l filosoph—pera fer més enteses aquestes nocions, jo no trobo res en les criatures de més propi pera ilustrar açó, que la reflexió dels esperits, ahon succeheix que un mateix esperit es son propi obgecte immediat, y actúa sobre si mateix, pensant en sí mateix y alló que fa. Puix l' aument, ó sía la crexença del home, dona una imatge ú ombra de dues substancies respectives en una matexa substancia absoluta: saber d' alló que entén y de alló que es entés; l' un y l' altre de aquestos sers es substancial, l' un y l' altre es un concret individuu, y diferexen per relacions mútues, peró no son més que una sola y matexa substancia individual absoluta. Jo no m' atrevesch per lo tant á dur la comparació tant lluny, y jo tampoch m' atrevesch á dir que la diferencia que hi ha entre les tres divines persones, no siga més gran que la que existeix entre 'l subgecte que entén y alló que es entés, quan un esperit finit pensa en sí, de la manera que alló que es modal, accidental, imperfet y mutable en nosaltres, es real, essencial, ben acabat é immutable en Deu.

«C' est assez—diu en Leibnitz—que ce redoublement est comme une trace des personalités divines.» Axís es que la Sagrada Escriptura, al anomenar lo Fill, Verb ó λόγος, açó es, Verb mental, sembla voler donarnos á entendre que no hi ha res més propi pera aclarir estes coses, que la analogía de les operacions mentals.

Y per açó es que 'ls Sants Pares han atribuida la *voluntat* al Esperit Sant, com han atribuit lo *enteniment* á lo Fill, y 'l *poder* al Pare, distingint al *poder, del saber* y *del voler,* ó be, al Pare, al Verb y al Amor.

5.ª Lo espectacle de les maravelles de la naturalesa eleva la nostra ánima envers Deu, y la acosta al conexement de les perfeccions infinites: l' Apóstol nos ho ensenya. De aquí es que s' han escrites tantes obres riquíssimes sobre la Teología Natural, desde 'l mateix temps d' en Ramon Lull y sobretot del segle XVI ençá.

Nosaltres nos contentarém en senyalar les més notables; y son:

Joan Caramuel: Theologia Naturalis.

Theófil Raynaud: Theologia Naturalis.—Lugduni, 1622.

Nicolau Bonet: Theologia Naruralis.—Barcinone et Venetiis.

Hermann Alexandre Roell: Dissertationes philosophicae de Theologia Naturali.—Franeq., 1700.

Jordi Pacard: Théologie Naturelle.—La Rochelle, 1579.

Pau Voet: Theologia Naturalis.—Trajecti ad Rhenum, 1656.

Jordi Meier: Theologia Naturalis.

Baltasar Cellarius: Epitome Theologiae philosophicae.—Helmstadii, 1651.

Joan Adam Osiandre: Theologia Naturalis.—Tubingae, 1665.

Joan Guillem Bayer: Synopsis Theologiae Naturalis collatae cum revelatâ.—Jena, 1676.

Pere Ives: Théologie Naturelle.—Paris, 1635, (3 volúms).

Bernat de Niewventyt: Existence de Dieu démonstrée par les merveilles, etc.—Paris, 1725.

Joan Ray: Existence et sagesse de Dieu manisfestée dans les oeuvres, etc.—Utrecht, 1714.

Guillem Derham: Théologie phisique.—Théologie astronomique.

Carles Bonet: Contemplation de la Nature dans ses oeuvres.

Chr. Wolf: Theologia Naturalis.—Veronae, 1738.

Sturm: Considérations sur les oeuvres de Dieu.—Genève et Paris, 1788, (3 volúms).

Paley: Natural Theology.—London, in 8.au

Deluc: Tous les ouvrages de Deluc.

De Lesser: Théologies des Insectes.—La Haye, 1742.

Fabricius: Théologie de l' Eau.—Paris, 1743.

Fénélon: De l' existence de Dieu, édition excellente, par M. Aymé Martin.—Paris, 1811.

Bossuet: De la connoissance de Dieu et de soi même.

Lo senyor M. Aymé Martín deuría haver fet també ab aquesta obra un treball semblant al que feu sobre lo de Fenelon.

¿Voléu una altra llista de noms més autorisats?

CAPITOL TERÇ

LA TEOLOGÍA NATURAL.—PLAN DE LA OBRA.—CONDICIONS LITERARIES.—BREU ESTUDI CRÍTICH DEL FAMÓS «PRÓLECH» CONDEMNAT PEL CONCILI TRIDENTÍ.

La obra d' en Sibiude mereix ab tota propietat lo nom de *Llibre de les Criatures.*

Lo nostre pensador no fa cas de la ciencia de ningú; dupta de tot, ni més ni menys que en Descartes; y 's proposa axecar lo edifici del saber humá prenent per basa la contemplació de les criatures.

La Creació es una escala; y en ella l' home ocupa 'l quart grahó que es lo més noble. ¿Cóm adquirirá la ciencia?—Estudiant les criatures dels tres grahons restants, y comparantles ab sí mateix.

Y com que trobará que convé en alguna cosa ab elles, y que en altres coses s' hi diferencia, veus-aquí la rahó del per qué en Sibiude divideix la seva obra en dues parts: en la primera compara al home ab les demés criatures estudiant lo que té ab elles de conveniencia; en la segona, al revés, buscant les diferencies que hi ha entre l' un y les altres. Per medi d' aquest estudi l' home 's coneix á sí mateix, al mon, á Deu, y á totes les veritats del ordre sobrenatural, qual conexement li pertoca en aquest mon.

Lo plan es admirable: clar, senzill y natural: naix de les matexes entranyes del assumpto *ex visceribus rei.*

Y abarca, de consegüent, totes les branques de la ciencia humana: Dret natural, Cosmología, Psicología, Teodicea, Teología, y de Metafísica poca, perque la gent catalana, partidaria sempre, y en grau superlatiu, de la observació psicológica y de la del mon estern, es bastant refractaria á tota mena de estudis que no tinguen obgectivitat práctica: en la gimnasia del enteniment no més s' hi entreté lo necessari.

Lo malaguanyat catedrátich de aquesta Universitat, en Xavier Llorens, no 'ns dexaría mentir.

No per açó intentá en Sibiude compondre una Enciclopedia; los qui tal fan, arrepleguen, arreglen y ordenen lo dit per los altres, y aprés ho donen com á propi. La missió d' en Sibiude fou ben diferenta: rebutjá tot lo dels altres, y tirá novament les línees generals del grandiós edifici dels conexements humans. Lo filosoph catalá posá los fonaments, y 'ls seus dexebles havém de bastir lo edifici.

Nos sembla haver dit ja que la *Teología Natural*, dividida en títols, ne té tres cents trenta justos; dels quals la primera part n' abraça cinquanta nou, y en ells parla de la existencia de Deu y de la seva essencia; prova que en Deu hi ha inteligencia y enrahona bellíssimament de les perfeccions divines. Del títol 47 al 55 inclusiu tot es de la Santíssima Trinitat. En la doctrina aquesta segueix fidelment les petjades d' en Ramon Lull, com veurém més endavant. S' ocupa també en esta primera part de la producció del mon, lo compara ab lo no res, de ahon ensenya que sortí, y per últim los dos darrers títols los empleya en provar ensenyances sobres la creació del home.

La segona part es encara, si pot ser, de més importancia que la primera, y comprén los altres títols fins al 330.

Parla ab bastanta d' estensió del conexement de Deu, de les obligacions que té l' home envers Ell, de quan grans son aquelles, y de que tota la creació serveix pera 'l goig y pera la utilitat del home. Es molt digne d' estudi per la acuitat d' enginy y la alta filosofía que enclou, tot lo que ensenya sobre 'l franch albir del home. (Títols: del 60 al 130 inclusiu.)

Lo més notable d' esta part es la *Mística*. Res dirém ara del seu carácter, condicions y escelencies, perque més endavant li dedicarém un Capítol apart. En los 72 títols que comprén (del 133 al 205), tota sa doctrina es admirable: qualsevol diría que son troços d' en Suso, d' en Tauler ó de Sant Bonaventura. Parla de les condicions de la amor y dels dos únichs amors del home: la amor de Deu, y la amor propia; esplica los fruyts de cada hu d' ells; fa una bellíssima y molt filosófica comparança entre aquestos dos fruyts; y aprés de afirmar sa doctrina sobre 'l fruyt del odi, s' entreté estensament en la honor de Deu y en la honor del home y en los fruyts que de abdós se 'n seguexen.

Primer que en Melcior Cano, lo nostre filosoph ja compongué un tractat de Llochs Teológichs. Se feu ben be cárrech de les noves necessitats del poble cristiá, y no feu lo sort á lo que elles demanaven; en l' auba del criticisme en Sibiude ja indicá lo camí que aquest devía seguir pera no estimbarse al abim de una Protesta satánica, ó de un escepticisme, destructor de tota ciencia. En lo títol 206 comença la materia aquesta entrant de plé á parlar de la verdadera fe de Christ, pera confortar y confirmar—diu ell—als qui creuen, pera ensenyar á tothom lo modo de creure en la paraula de Deu, y provar com la Escriptura, que dihem Sagrada, ho es reyalment, per esser la matexa paraula de Deu.

Sobre 'ls Angels, materia en que tant havía escrit inutilment la Escolástica s' ocupa sols de lo que diu lo sentit comú s' ha de saber: llur naturalesa, multiplicació y obligacions, y alguna coseta més.

Noresmenys que 25 títols empleya enrahonant sobre la cayguda dels Angels, sobre 'l primer estat del home, la cayguda de aquest, la malicia del dimoni, la subgecció en que vivim als mals d' ell, la tras-

missió del pecat original, y les noves obligacions que l' home té envers Deu á causa d' aquell pecat.

Del títol 251 al 270 tot es de la necessitat de un Redemptor, de les condicions que ha de tenir, que reyalment vingué já, que fou Christ, fill de María, y de la seva preciosa mort y resurrecció, y que per esta, Ell es lo cap de tota la cristiandat. No passa per alt la unió de les dues naturaleses en Christ, que era possible que s' unissen, y que unides ja Deu entregá al seu fill pera la salvació del home.

Lo títol 280, que tracta de la memoria de la passió de Christ, y de que tota intenció, ciencia, pensament, memoria, aplicació y estudi dels cristians, deu versar sobre la passió y mort de Nostre Senyor Jesuchrist, es un títol esgarriat, puix lo seu lloch está al mitg dels qui tracten de Mística.

Del 281 al 321 s' hi esplica tota la doctrina dels set Sagraments; y 'ls restants fins al 330 tenen un carácter sobremanera moral, y tracten del judici darrer.

Sobre las condicions literaries d' aquesta obra poch ne dirém: fent á saber que son dolentes, ja está dit tot.

Tot Renaxement, may comença per la forma, sinó per la idea; y 'ls qui no s' adonen d' ell fins que veuen á aquella, bella, polida, aristó crata, s' acrediten de molt curts de vista. En Sibiude entra de plé en lo moviment renaxista, encara que no alcançás sinó lo començ, y açó 'ns esplica lo barbre de son llatí: es renaxista en la idea, encara que no en la forma; y usant de uns termens escolástichs podriam dir que no pertenexía al cos del Renaxement, peró sí á la seva ánima.

Sa dicció y son estil son tant al menys ó més barbres potser encara, que 'ls de Sant Thomás; y no 'n posám aquí cap mostra, perque masses que n' hi haurán en les *Notes*.

Semblen talment esplicacions de cátedra copiades al peu de la lletra; y la ilació dels raciocinis es tan senzilla y manifesta, que ab gens mica de feyna se podria posar tota la *Teologia Natural* ab forma silogística.

Per lo començ d' aquesta obra, per les primeres paraules del famós Prólech condemnat per lo Concili Tridenti, ja 's coneix á quina época pertany lo autor de ella *Ad laudem et gloriam Altissimae et gloriosissimae Trinitatis Virginisque Mariae et totius Curiae coelestis. In nomine Dei nostri Jesuchristi, ad utilitatem et salutem omnium christianorum sequitur scientia libri creaturarum sive libri naturae, et scientia de homine quae est propria homini in quantum homo est,* es lo rotol de boy totes les obres de la Edat mitjana.

Y en les darreres paraules ja 'ns diu molt pera conexer la indole de la seva obra: tanca 'ls ulls á la ciencia antiga e interroga á la naturalesa: la seva ciencia es la del llibre de les criatures. la ciencia del llibre de la naturalesa, lo conexement del home; res més. Com qui no diu res y de

la manera més senzilla y natural en Sibiude baxa á sa fossa á la vella escolástica y obra les portes de la filosofia moderna; lo empirisme baconiá y lo psicologisme d' en Descartes no 'ls podém veure més clars: la ciencia del filosoph barceloní es *scientia libri naturae, scientia de homine.*

Aquesta ciencia—afegeix—es necessaria al home y li es natural y convenient, y per ella l' home 's coneix á sí mateix, coneix al seu creador, com també totes ses obligacions en quant es home. Y veurá la regla de la naturalesa, per quin medi vindrá en conexement de tots los devers naturals envers Deu y 'l próxim: y aquesta ciencia no solament ilumina, sinó que mou la voluntat á estimar y á obrar ab gust, ab alegría y per amor. O nos enganyám molt ó açó no es més que 'l principi de ahont tragué sa ética lo filosoph de Koenigsberg. No 'ns havém d' estranyar, diu en Kant, que 'ls treballs fins avuy fets pera descobrir lo principi de la moralitat hagen sigut sense profit.

Veyeu al home lligat per son dever á certes lleys, peró no veyeu que solament deu estar sotsmés á una llegislació que li siga propia y que siga universal, açó es, que no está obligat á obehir á sa voluntat propia, sinó á sa voluntat en quant constitueix una lley universal, conforme ab son propi y natural destí.

De manera que 'l docte alemany no busca 'l principi de la moralitat en conceptes abstractes sortits del magí y sense realitat obgectiva de cap mena, sinó que 'l va á cercar en la naturalesa de les relacions que lliguen als homens entre sí, que no es fer altra cosa que cercarlo en lo conexement més íntim y més propi del home que puga haverhi; ni més ni menos que en Sibiude qui 'ns vol fer apendre la ética, *omne debitum ad quod homo tenetur in quantum est homo, omnia ad quod obligatur naturaliter tam Deo quam proximo,* en lo llibre de les criatures, en lo llibre de la naturalesa, en lo conexement més propi del home, en quant es home. Y com lo mateix Kant diu aprés que res pot moure tant á la voluntat á obrar moralment com son imperatiu categórich: obra sempre d' aytal manera que la lley á que subgectes ta voluntat puga esser la lley universal, açó es, la necessitat d' un orde, treta aquesta necessitat del conexement del home en quant es tal, com ja havém vist, lo filosoph barceloní també afegeix, encara que no d' un modo esclusiu, que per medi de la ciencia del home, *inquantum est homo, voluntas movebitur et excitabitur spontè; et cum laetitia ad volendum et faciendum ex amore.*

Peró en Sibiude relliscá y caygué de valent. Noresmenys que en lo llibre de les criatures hi vol trobar y llegirhi tot lo necessari al home pera arribar á la vida eterna, totes les veritats contingudes en la Sagrada Escriptura, y de consegüent la Trinitat, la Encarnació, la Virginitat de María, la Divinitat del Christ; y açó de manera que sapigut aquell llibre lo enteniment humá adquireix un conexement infalible y assenteix y certifica totes les sagrades Escriptures ab la més complerta segu-

retat y certesa y sense la boyra més lleua de cap dupte, Escoltéulo sinó: «Y no solament lo que havém dit, sinó que á més la ciencia aquesta ensenya al home d' un modo real y sense dificultat ni treball de cap mena tota la veritat necessaria al home, tan respecte á sí mateix, com respecte á Deu. Y tot lo necessari al home pera la seva salvació y perfecció y pera atenyer la vida eterna. Aquesta ciencia ensenya al home, sense dificultat y realment, tot lo contingut en la Sagrada Escriptura y tot lo que en ella 's diu y 's mana; ho sabrá infaliblement, ab molta certesa, de manera que lo enteniment humá ab tota seguretat, y afora tota mena de dupte, certificará y assentirá á la Sagrada Biblia y d' ella no 'n tindrá res que qüestionar; resoldrá qualsevulla qüestió tant les relatives á Deu, com á sí mateix; y molt facilment: conexerá los errors dels antichs filosophs; y en una paraula, podrá conexer infaliblement y provar que tota la fe católica es verdadera, y axí mateix conexerá y provará infaliblement que tota doctrina contraria á ella es falsa y errónea.» (1)

Açó no es més que un naturalisme descarat; si en lo llibre de la naturalesa podém llegirhi tots los dogmes cristians, aleshores sobra la Revelació.

Ab tota justicia, donchs, lo Concili Tridentí posá en lo *Index* dels llibres prohibits lo prólech de la *Teologia Natural,* que es ahon hi han tals errors.

¿Quin ull, en efecte, podrá veure may en la contemplació del univers, la idea de un Deu en tres persones? Ni quina inteligencia 'n treurá del espectacle de la naturalesa la persuasió de que Deu va naxer d' una Verge, y que morí, y que viu ara en lo Santíssim Sagrament? ¿Quí será l' home á qui lo mon visible fará veure la més petita correspondencia entre la escala dels essers y los sagraments de la Esglesia?

(1) Et non solum haec; sed ista scientia docet omnem hominem cognoscere realiter sine difficultate et labore omnem veritatem homini necessariam, tàm de homine quàm de Deo. Et omnia quae sunt necessaria homini ad salutem et suam perfectionem, et ut perveniat ad vitam aeternam. Et per istam scientiam homo cognoscit, sine difficultate et realiter, quicquid in Sacra Scriptura continetur, et quicquid in Sacra Scriptura dicitur et praecipitur; per istam scientiam cognoscitur infallibiliter, cum magna certitudine ita ut intellectus humanus, cum omni securitate et certitudine, omni dubitatione postpositâ toti sacrae scripturae assentiat, et certificatur, ut non possit dubitare quaestionem in ista scientiâ. Et per istam scientiam potest solvi omnis quaestio quae debet sciri tam de Deo quam de se ipso, et hoc sine difficultate. Et cognoscuntur in hoc Libro omnes errores antiquorum philosophorum et paganorum ac infidelium; et per istam scientiam tota fides catholica infallibiter cognoscitur et probatur esse vera Et omnis secta quae est contra fidem catholicam cognoscitur et probatur infallibiter esse falsa et erronea. *Et ideo nunc in fine mundi est necessaria omni christiano, ut quilibet sit munitus, solidatus et certus in fide catholicâ contra impugnatores fidei ut nullus decipiatur, et sit paratus mori pro eâ.* Prologus.—Com se veu, en Sibiude creya que ja aleshores se acostava la fí del mon. En tots los segles n' hi ha hagut d' aquesta gent, y, lo que sembla més estrany, fins avuy dia n' hi ha.

Diguemho palesament: qui preten veure, sense lo aussili d' una revelació sobrenatural, tots los dogmes de la relligió católica, ja está condemnat no solament per la sana teología, sinó que també per lo sentit comú.

Mes les paraules d' en Sibiude, ¿les havém de pendre al peu de la lletra?—No teníin cáp reparo en afirmar que no. Y com no hi ha mellor intérprete de una proposició que son mateix autor, d' en Sibiude mateix pendrém los nostres arguments.

Segons lo nostre humil parer lo filosoph barceloní ja d'intent no volgué esplicarse ab totes les salvetats en lo prólech de referencia dexantho pera més endavant, en lo cos de la obra, quan se presentás la ocasió: lo que ell volía era cridar la atenció dels seus contemporanis, férloshi perdre de vista la ciencia antiga y obrir un nou viarany á les investigacions dels homens pensadors, y açó en tots los ordes del conexement fins en la relligió; no que ell cregués que 'ls dogmes revelats pogués capirlos la humana intelecció, sinó que dirigía 'ls seus esforços á que 'ls homens de ciencia, tan en la esfera natural com en la sobrenatural, tinguessen en menos la autoritat dels segles passats, fessen menos cas de les abstraccions metafísiques ab que solíen estudiarho tot, no essent aquelles boy sempre sinó pura poesía, é interrogassen més á la mare naturalesa.

Efectivament, en lo cos de la obra lo pensament d' en Sibiude 's descabdellá ab molta precisió. Axís en lo títol 215 ell confessa que «Deu, lo autor de les criatures y de la Biblia, ha dat més al home donantli ses paraules que donantli ses criatures;» y en lo títol 281 diu enérgicament: «l' home, aprés de sa cayguda, no pot trobar á Deu, á qui perdé, sinó hi puja per la segona escala, per la escala de la gracia; si hi vol pujar per la primera, per la de la naturalesa, sens dupte s' hi trencará 'l coll» (1).

(1) Duo autem sunt nobis manifesta, quae habemus et tenemus de Deo in hoc mundo, scilicet, criaturae suae et verba sua. Sed ista duo non sunt aequalia quia verbum Dei supra hominem et supra omnem creaturam; et omnis creatura exivit de nihilo, sed verbum Dei exit de ore Dei. Et ideo verbum Dei, quia est majus omnium creaturarum, habet potestatem et dominium supra omnem creaturam; et omnis creatura subjecta est totaliter et poenitus verbo Dei: et ideo impossibile est quod aliqua creatura possit resistere verbo Dei.

. . . .

Item Deus dedit homini creaturas et verba sua, sed plus dedit quando dedit verba sua, quam quando dedit creaturas suas: de quanto plus valent verba Dei, quam omnes creaturae.—Titulus CCXV Comparatio verba Dei ad creaturas.

Primò Deus ordinavit homini perfecto habenti bene esse, scalam naturae per quam poterat ascendere et feliciter descendere. Secundò ordinavit homini lapso, qui cecidit de bene esse ad male esse, et de gratia ad culpam, de amicitia Dei ad inimicitiam, scalam gratiae per quam ascenderet ad bene esse, ad gratiam, ad

Veus aquí una declaració ahon no hi troba res que desitjar la més pura ortodoxia.

En lo títol 211 hi llegím lo següent: «Com que la Biblia ensenya sense proves ni arguments y ses paraules no tenen altre fonament y confirmació que la autoritat de Deu, no es possible que hi dongám fé, si de primer no sabém de cert que Deu existeix, y que no pot mentir ni enganyarnos. Sense conexerlo, cóm sabrém que Deu es l' autor de la Biblia, y cóm creurém la Biblia, si no sabém que Deu es son autor?

Veus aqui perque convé fullejar lo *Llibre de les Criatures* abans de llegir la Escriptura Sagrada, puix en aquell hi aprením á conexer á Deu, ses propietats y atributs. Lo *Llibre de les Criatures* es, donchs, lo vestíbul, la introducció y com un far lluminós pera llegir ben bé la Sagrada Biblia. Aquell suposa á aquesta.»

Aquest troç es ben clar, y ell nos diu palesament quin es lo camí que en Sibiude vol fer seguir á la rahó en la demostració del cristianisme. La veritable tésis del nostre filosoph es aquesta: tots los articles de la relligió cristiana poden esser, no provats en lo sentit rigurós de la paraula, sinó *justificats y confirmats* per la rahó humana y natural (1).

amicitiam suam. Et ideo homo lapsus non potest invenire Deum quem perdidit, nisi ascendat per secundam scalam. Et si per primam primò vult ascendere et ire ad Deum, tum frangit collum suum, et habet obstaculum, et non invenit Deum, sed magis inveniet errorem, et diabolum et malum suum.

Per primam scalam naturae seu creaturarum homo ascendebat ad Deum, sed per secundam ascendit ad Deum hominem. Sic ergo sicut duplex est status hominis, duplex est scala. Prima fuit ordinata a Deo tantum. Secunda est ordinata a Deo homine, scilicet Jesu Christo. Et ideo valdè rationabile fuit, ut sicut Deus quando nondum erat homo ordinaverat ut homo ascenderet ad Deum per scalam rerum visibilium et corporalium, ita quando factus est homo, et recipit corpus, ordinaverit ut homo non ascendat ad Deum et hominem per scalam rerum corporalium.—Titulus CCLXXXI.

(1) Et ex istis apparet summa concordia, summa convenientia inter librum naturae seu creaturarum, et inter librum Bibliae, quia liber creaturarum dicit quod debemus credere Deo primo et per se et simpliciter absque probatione, solum quia ipse dicit; et talis est modus loquendi Dei sine probatione; et ipse liber Bibliae ita loquitur et ita procedit. Unde ipsae creaturae quae a Deo sunt summè conveniunt, summè concordant cum verbis Dei et verbis Bibliae, quia ipsae creaturae in nullo fundantur, in nullo sustentantur nisi in solo Deo immediatè, et ante se nihil habent nisi Deum. Ita ipsa verba et dicta Dei et ipsius Bibliae in nullo fundantur, in nullo sustentantur, nisi in sola Dei auctoritate immediatè, quia non fundantur in aliqua probatione nec argumentatione. Et sic in hoc significatur quod sicut creaturae sunt immediatè à Deo etiam verba Bibliae sunt immediatè à Deo. Et quoniam certitudo et firmitas et soliditas veritatis ipsius Bibliae sanctissimae oritur et dependet ex sola Dei auctoritate infallibiliter et in ea solùm fundatur eo quia ipse dicit, sequitur quod nullus potest credere et adhaerere verbis sacrae Bibliae nisi primò cognoscat Deum esse et cognoscat ipsum esse veracem et non posse mentiri, quia qui non habet notitiam de Deo non potest cognoscere utrum Bibliae sit liber Dei. Et per consequens si non cognoscit quod sit Dei, non credit ei quia non probat, nec procedit per rationes. Et per consequens creditur quod liber creaturarum debet primò sciri antequam homo veniat ad librum sacrae

Ab tot la veritat es que si est prólech fou posat en l' Index sots lo pontificat d' en Climent VIII ne va esser tret en lo d' en Benet XIV. A nosaltres sigans permés dir ab en Marcial que *Ubi plura nitent, paucis non offendar maculis*. Y continua 'l nostre filosoph esplicant les escelencies del *Llibre de les Criatures* en esta forma: Per medi d' aquesta doctrina també conexerá (l' home) tota la sabiesa dels Sants Pares.

Aquesta doctrina está incorporada en los llibres d' ells encara que no aparega, á la manera que lo abecedari está incorporat en un llibre qualsevol. Esta ciencia no es altra cosa que l' abecedari de tots los doctors, y com tot abecedari, es lo primer que s'ha de apendre. Qui vulga saber la Biblia y 'ls Sants Pares que aprenga esta doctrina que es la llum de totes les ciencies; y pera estar més ferm en tes conviccions la apendrás abans de qualsevol altra cosa, altrement ab dificultat arribarás á la perfecció de les ciencies més altes, ja que ella es l' origen y 'l fonament de lo que deu saber lo home pera la seva salvació (1). Axís qui espera la salvació deu primerament tenir en sí lo fonament d' aquesta salvació y de consegüent deu apendre aquesta ciencia que es la font de tota veritat saludable.

Ella no té necessitat de cap altra ciencia, puix no presuposa ni la gramática, ni la lógica, ni les arts liberals, ni la física, ni la metafísica, perque es la primera de totes; ans al contrari ella posa en orde á les demés y les dirigeix á un fi bo y á la veritat y verdader profit del home, essent com es qui ensenya al home á conexerse á sí mateix á saber perque ha sigut creat y per qui, á conexer son be y son mal, sos devers y

scripturae, quia liber creaturarum docet cognoscere Deum et suas propietates et suum modum. Et ideo liber creaturarum est porta, via, janua, introductorium et lumen quoddam ad librum sacrae scripturae, in quo sunt verba Dei, et ideo praesupposuit istum.—Titulus CCXI.

(1) Lo célebre Bacó espressa aquest pensament de la següent manera: La Teologia Natural nos fa conexer á Deu ab lo sol adjutori de la rahó; es la més propia pera combatre lo.ateisme. Los pagans s' imaginaren una cadena d' or ab la que Júpiter atreya 'ls homens al cel. en lloch de baxar ell á la terra. Axís un hom s'eleva al conexement de la gloria de Deu y de son immens poder per la vista de la naturalesa. Les maravelles del univers canten lo poder del Creador..... La llum natural es aquest llenguatge que totes les criatures parlen al nostre esperit; y aquest altre llenguatge que un instint secret parla al nostre cor, es la llum de la rahó y de la conciencia que dirigeix nostres pensaments y nostres accions; peró aquesta llum moltes vegades nos senyala faltes als nostres devers que ella no 'ns ensenya pas: es necessaria, donchs, una revelació pera 'l perfeccionament de les costums y de les idees. Deu té prerrogatives y drets especials sobre l' home, com lo de adreçar sa voluntat, malgrat ses males inclinacions y 'l de doblegar sa rahó malgrat sa resistencia. Si un hom no cedeix sinó á la evidencia, quan Deu parla, quin homenatge li prestará que no l' obtinga també lo testimoni més sospitós? La incredulitat es, donchs, un atentat contra 'l poder y la autoritat de Deu, axís com la desesperació es un ultratge fet á sa bondat.» *Analyse de la Philosophie de Bacon, par Deleyre*. Leyde, 1778, vol. I, chap. 7, pag. 302.

á qui verament está obligat. A qui no sab estes coses, ¿de qué li servirán les altres ciencies? No serán més que vanitat perque 'ls homens usarán mal d' elles, ja que no sabrán ni d' ahon venen, ni ahon van, ni qui son. Allí sí que ho apendrien, y ensemps ab açó conexerien ben be quin es llur estat y quin era 'l primitiu, de ahon caygueren y lo molt que están allunyats de llur primera perfecció y lo que tenen necessitat de fer pera la reparació total.

Aximateix aquesta ciencia es comuna als llechs, als clergues y á tota mena de gent; se pot apendre en un mes y ab molta facilitat (1); no necessita llibres, y una vegada apresa, ja no se la oblida may més; y torna al home content, humil, benigne, obedient, enemich del vici y del pecat, inclinat á la virtud y no infla gens ni enorgulleix al qui la sab.

Ademés la ciencia aquesta usa d' arguments infalibles als qui ningú pot contradir, ja que argüeix per aquelles coses que l' home té per més certes y que sab per esperiencia, açó es, per totes les criatures y per la naturalesa del mateix home; y ab lo coneixement de sí mateix ho prova tot, açó es, ab lo estudi de alló que l' home coneix d' un modo certíssim de sí mateix per esperiencia, y principalment per la esperiencia de cada qual dintre de sí. Aquesta ciencia no busca altres testimonis que al mateix home.»

Lo psicologisme cartesiá que més endavant havém tingut ocasió de fer notar, aquí 'l veurán fins los més curts de vista, y 's convencerán també de que una de les més pures glories de la reforma d' en Descartes, la de constituir á la evidencia en criteri de la veritat, ne era pas cosa nova per los dexebles del filosop barceloni. Y sobres l' altre punt en que ensemps ab aquest pot resumirse tota la revolució cartesiana, açó es, lo menyspreu de les tradicions y de la autoritat en les materies filosófiques, no n' havém pas de dir res: tothom ha pogut veure la claretat ab que ell diu que la seva doctrina no necessita lo adjutori dels Sants Pares ni 'l dels filosophs pagans.

Ni respecte al un punt, ni respecte al altre, lo autor del *Discurs sobre 'l método* s' espressa ab tanta claretat y convicció.

«Lo *Llibre de les Criatures*—continúa dihent—al principi sembla molt vil y de cap valor perque comença per les coses petites que tothom menysprea, peró al últim ell nos dona lo fruyt més noble que puga haverhi, que es lo coneixement de Deu y 'l del home, perque quan més se comença per les coses humils, tant més se arriba á les celestials. Qui vulga traure fruyt de sos estudis que s' exercite en los principis humils d' aquesta ciencia y no 'ls menyspree: d' altre manera no 'n traurá cap resultat. Un noy si de primer no está ben exercitat en lo co-

(1) La democratisació de la ciencia y la facilitat de apéndrela en poch temps va esser també una de les manies d' en Ramon Lull.

nexement del alfabet y de cada una lletra de per sí, no podrá pas apendre may de llegir; y no 's canse ningú estudiant aquest llibre, puix més sabrém per medi d' ell solament ab un mes que no pas estudiant cent anys los doctes antichs. De res te necessitat ni alega cap altra ciencia, ni sisquera la Sagrada Escriptura y 'ls Sants Pares; ans al revés, confirma la Sagrada Escriptura, y per ell l' home se adhereix fermament á aquesta; y de consegüent li va al davant en quant á nosaltres.

Dos son los llibres que nos ha donats: Lo *Llibre de les Criatures* ó 'l de la naturalesa y lo llibre de les *Sagrades Escriptures*. Lo primer fou donat á l' home en lo principi de la creació.

Cada criatura es com una lletra escrita per lo mateix Deu; y á la manera que de moltes lletres se 'n fa un llibre, axís lo llibre de la naturalesa se compón de totes les criatures. En ell també s' hi troba l' home y n' es la lletra principal.

Les diverses lletres y oracions formen la ciencia abraçant moltíssimes significacions y sentencies admirables; y de la matexa manera totes les criatures plegades y comparades entre sí, signifiquen diversa doctrina y contenen la ciencia necessaria al home.

Lo llibre de les *Sagrades Escriptures* ha sigut donat al home en segón lloch, açó es, en defecte del primer llibre, perque l' home en aquest no hi sabía llegir, puix era cego. Lo de les criatures es comú á tothom, peró no 'l de la Escriptura: solament los clergues hi poden apendre.

Aquell no pot esser falsificat, ni esborrat, ni interpretat malament, y ni 'ls heretges poden llegirlo al revés y de consegüent ningú llegintlo s' hi tornará heretge; peró 'l segón sí que pot esser falsificat é interpretat y entés malament. No obstant abdós tenen un sol y mateix autor ja que 'l Senyor es qui feu les criatures y revelá les Sagrades Escriptures. Per lo tant convenen entre sí y l' un no contradiu al altre, mes lo primer es connatural á nosaltres y 'l segón, sobrenatural.

Essent l' home racional per naturalesa, y capaç de conexement y doctrina, com no té res de açó en sa naxença, fou necessari que la Divina Sabiesa creás un llibre ahon sense mestre la criatura racional hi pogués llegir y apendre la ciencia que li fos necessaria: y á aquest fí li doná est mon tan hermós que veyém pera que com en un llibre propi, natural é infalible, escrit pel mateix Deu y ahon cada criatura es una lletra, hi llegís é hi vegés demostrada la sabiesa y la doctrina necessaria pera la salvació, no guiantlo emperó l' albir humá, sinó un aussili sobrenatural. Mes la ciencia aquesta ningú la pot veure ni llegir per sí mateix en aquest llibre sempre obert, si no es iluminat de Deu, y net ja del pecat original (1). Y per açó cap dels filosophs antichs la va llegir

(1) Lo mateix varen dir aprés algunes sectes protestants sobres la intelecció de la Sagrada Biblia, peró en lo sentit més propi y absolut, cosa que no feu pas en Sibiude, com se veu per lo que segueix de la obra.

esta doctrina, puix eren ben cegos respecte á llur salvació; la poca doctrina que tenien de aquest llibre la aprengueren, es veritat, peró la verdadera doctrina, la que du á la vida eterna, encara que hi fos escrita, no la pogueren llegir.

Aquesta ciencia no es altra cosa que meditar y veure la doctrina que hi ha en les criatures, y cóm tráurela de aquestes y posársela en la ánima, veyent la significació de aquelles criatures. Y axís comparant ab una altra, y unintles, com una sílaba se uneix á una altra pera formar paraula, naix la verdadera doctrina, la verdadera sabiesa, sempre que té l' home ben dispostes ses facultats intelectuals.

Y com la Sacrosanta Esglesia Romana es la mare de tots los cristians, y la mestra de la gracia, y la regla de tota fe y veritat, per açó subgecto totalment á la seva esmena tot lo que la meva obra diu y conté.»

En tot aquest *Prólech* res hi trobám que no siga ortodoxe. Si al primer cop d' ull algunes espressions poden semblar atrevides, ab un poch de atenció n'hi ha prou pera que fuge lo més petit dupte. Per altra part, no s' ha de oblidar may que 'l filosoph catalá escrivía abans de la Reforma y de les grans controversies que la seguiren. D' ell podém dir ab sant Agustí, *securus loquebatur, nondùm aderat hostis.*

L' acte de submissió del nostre autor á la esglesia romana, ben lluny d' escitar la bilis d' en Amós Comeni, lo porta á fer una reflexió plena de sabiesa: *Cujus eclesiae membrum fuit author noster, Romano-Catholicae, illius censurae se cum suo scripto submisit. Rectè omninò, contra vagum illum alibi morem, ubi nemo nomini attendit.* (1)

En Sibiude ha sigut un filosoph molt desgraciat: li ha succehit alló que tan bé espressa un aforisme catalá: *¿vols mal á un goç?—Digali que es rabiós.*

La bellíssima comparació entre lo Evangeli y lo Llibre de les Criatures que havém llegit, y la necessitat que allí entre línees se recomana de tancar un xich lo primer llibre pera obrir y estudiar més lo segon, d' aytal manera han fet axecar de por la pell d' alguns autors que entre ells en Gabriel Compayré se les entila tant y tant que més de una vegada llegintho nos havém recordat de les célebres batalles del castellá Don Quixot.

Si, precisament perque de la «sacrosanta autoritat dels autors creyen abans que depenjaven totes les veritats», en Ramon Sibiude, no podent sofrir tanta blasfemia, va constituir una nova regla pera conexer lo fals y lo verdader, y ab molta de rahó la posá en la fé y testimoni que les coses nos donen de sí matexes; y açó, digaho qui vulga, no es atentar als

(1) Oculus fidei, theologia naturalis sive..... Amstelodami, 1661.—Annotata ad Prologum, pag. 10.

drets y prerrogatives de la Esglesia; es solament fer mudar de direcció al curs de la ciencia mitgevaf.

La llivertat de pensament tocant á les veritats del orde natural, puix ja havém vist que en Sibiude no rebutja pas la Revelació, no es un crim, ni xich ni gran, sinó una gloria ben llegítima del pensador barceloní; y 'l dir que se assessina á la Esglesia volent que esta governe ensemps ab la rahó... es una tontería, ó mellor dit, es verament atentar contra 'l sentit comú. ¡Y pensar que de tot açó se 'n fan grossos pecats al nostre autor, com també de haver dit que Deu doná al home, no un, sinó dos llibres!

Respecte á lo que apres diu en Compayré que no sab, en lo sentir d' en Sibiude, quin es de aquells dos llibres lo més escelent, sí que no li podém dir res: únicament, que 's coneix llegí molt depressa est Prólech, com y també lo demés de la obra, puix á les darreríes del títol 211 hi trobám estes paraules: «Et ideo Liber Creaturarum est porta, via, janua, introductorium et lumen quoddam ad librum Sacrae Scripturae, in quo sunt verba Dei: et ideo praesupposuit istum.»

No son menos clares y precises les que hi ha en lo títol 215: «Item Deus dedit homini creaturas et verba sua, sed plus dedit quando dedit verba sua, quam quando dedit creaturas suas: de quanto plus valent verba Dei, quam omnes creaturae.

Et sic Deus duobus modis consolatur hominem, scilicet per creaturas et per verba sua: et plus per verbo quam per creaturas; quia creaturae sunt de nihilo, sed verba Dei exeunt de ore Dei. Et ideo sicut sponsa plus consolatur de verbis sponsi, quam de arra sibi missi de muneribus; et subditus magis appretiat verba regis, quam munera et magis consolatur; et filius bonus plus consolatur de verbis patris, quam de muneribus: ita homo plus debet appretiare verba Dei, quam creaturas, quae sunt munera Dei data sicut arro, et plus debet gaudere de verbis Dei, quam de creaturis sibi datis ad serviendum.

Si ergo homo tantum consolatur in creaturis Dei, magis debet consolari et lactari in verbis Dei. Et sicut recipit creaturas Dei cum tanta diligentia, magis debet recipere verbo Dei et cum majori reverentia. Et si appretiat creaturas Dei, multo magis debet appretiare verba Dei.

. . . .

Verba enim Dei procedunt et exeunt de corde Dei, et ideo portant cor Dei et intentionem et voluntatem Dei, et intrant in cor hominis. Sed creaturae exeunt de nihilo, et ideo verba Dei sunt propinquissima Deo, sed creaturae sunt quasi alienae à Deo, quia de nihilo. Quare sine comparatione plus valet verbum Dei, quam omnes creaturae; et Deus plus appretiat verbum suum, quam omnes creaturas.

Qui ergo nont vult recipere nec audire verba Dei non est dignus quod utatur creaturis Dei.»

No posám més cites pera no fernos cansats (1).

Lo *nou camí* que obría, la *nova* mena de reverencia á la Esglesia que predicava, la llivertat *no coneguda* que pera la rahó humana volía, veus aquí 'ls crims principals que 'l doctor francés imputa á en Sibiude.

Siga dit en honor de la veritat, en açó en Gabriel Compayré se dexá portar de la corrent que sempre ha tingut al filosoph barceloní per mitg heretge sense pendres la molestia de estudiarlo detingudament. ¡Quantes coses se afirmen solament perque 's sab que un altre les ha dites! Y es llástima que en açó també hi caygués aquell escriptor, puix sembla te 'l cap ben posat.

Es veritat que en Sibiude obría un nou camí, peró est no conduhía fora 'ls esplets del cristianisme. La edat mitjana, qual missió filosófica cristiana no fou altra que assentar lo sediment de la nostra relligió, se caracterisá per un esforç de racional intelecció, gran sí, peró solament subgectiu, no gens empírich, y també per un respecte gran, fins tonto, á la autoritat; y axó segons lo nostre humil parer, no per falla de genis que estiguessen en condicions pera vesllumar lo empirisme baconiá y 'l psicologisme francés y la llegítima y natural llivertat de la rahó sinó degut á la matexa naturalesa de la missió que 'ls temps mitgevals tenían respecte al cristianisme y á la filosofía: aquella era época de basar be los fonaments, era un período constituyent.

Peró en lo quinzen segle lo mon donava la volta, la humanitat ja podía moure 'ls peus sense caminadors, lo esperit crítich naxía y cada día se mostrava més actiu. Entre mitg dels summulistes dels segles XII y XIII un no hi compren la existencia d' en Lluis Vives peró de la época d' en Melcior Cano be 'n pot esser lo *heraut* en Ramon Sibiude.

Prescindeix dels autors, peró no de la revelació; y 'l pensar ab lo cap propi no es un crim; exercita la rahó en los misteris sobrenaturals, peró no diu que allá hon ella no arriba no hi haja res, ans al revés confessa palesament lo contrari; creu á la Esglesia, la defensa, mes aprés la examina, no pera dexar de créurela si no li plau, sinó pera assentir més á les doctrines d' ella, ja que ell parteix de la basa, y ben ferma per cert, que, venint d' un mateix, tant la revelació com la rahó, no poden contradirse.

Y aquí ve com l' anell al dit alló que respongué 'l pare Tosca á un que li preguntava de quina escola filosófica era: «en teología—respon-

(1) Aquestos trocets no 'ls traduhim en catalá per dues rahons: primera, perque en lo llatí d' en Sibiude tots los modismes, frases y giros son catalans, no tenint de la llengua del Laci més que les terminacions de les paraules; y segona, perque 'ls treballs de la mena del nostre, ja no 'ls llegexen sinó persones enteses en les llengues clássiques y modernes.

pongué 'l docte valenciá—seguexo á Sant Tomás d' Aquino, y en filosofía, á Sant Thomás Apóstol» (1).

(1) Veus-aquí les paraules del doctor Gabriel Compayré: Si quidem exordientem Sebundum tantummodo animadvertes et ab initio, quale futurum sit reliquum opus, augurari voles, nihil novi, nihil de communi more remoti te inventurum putabis: pium esse hominem, summa religione colentem sacra ac venerantem, judicabis. Virgo enim Maria, Trinitas, Christus, et «tota coelestis Curia» in proemio implorantur (a). Simplicissima fides apparet; apparet Christianus consuetudine imbutus, nullam sui expectationem faciens. Sed parumper attende. Ecce, si proxima legis, Evangelio novus liber non opponitur certe, sed adjungitur et consociatur in eodem fere loco et gradu collocatus: liber Naturæ scilicet, vel, ut ipse Sebundus ait, *liber Creaturarum!* Ecce invicem inviolatae usque ad hunc diem et sacrosantae doctorum auctoritatis, de qua omnis veritas pendere credebatur, nova falsi et veri regula, nova veritatis nota subjucitur, rerum scilicet ipsarum fides ac testimonium! Ecce postremo doctrina ac sapientia, quæ Ecclesiæ quasi prærogativa dicebatur, juris omnium fit, studenti ac cogitanti cuique obvia et aperta! «Sequitur *scientia Libri Creaturarum, sive Libri Naturæ;* et scientia de homine, quae est propria homini, in quantum homo est; *quae est necessaria omni homini et ei naturalis* et conveniens, per quam ipse illuminatur ad cognoscendum se ipsum, et suum Conditorem.....» (b). Quae quam praedicaret Sebundus, non modo rationem humanam in libertate vindicare incipiebat, ac philosophiae causam agebat; sed etiam inscius primum tanquam vulnus Ecclesiae inferebat, quae jam non sola dominatura erat, quando cum ratione ipsa principatum suum dividere cogeretur.

Contra Ecclesiam faciebat enim, nec sciens, nec volens, fateor, non minus graviter tamen (incautum vulnus non ideo minus vulnerat), contra Ecclesiam faciebat, quum duos datos esse à Deo hominibus libros contendebat: unum, naturam scilicet ipsam rerumque omnium universitatem: alterum, Sacras Litteras. Quorum quidem librorum uter altero praestet, non dilucide admodum Sebundus statuit. Prior tamen, quia e rebus omnibus a Deo creatis constat et conficitur, hoc proprium et peculiare habet, scilicet quod omnibus communiter legendus pateat, nulli privilegio quodam irrogatus. Quae autem ex eo libro doctrina oritur atque emanat, nulla aliena auctoritate eget; ipsa per se valet: «Haec scientia nihil allegat, neque sacram scripturam neque aliquos doctores» (c). E natura ipsa profecta, Dei verbum nullo modo prae se fert; quippe quae Vetus ac Novum Testamentum anteit; quamvis cum iis plane consentiat et congruat. Quae asseverando, novam prorsus viam Sebundus muniebat, qua procederunt humani intellectus; quamquam ad eundem finem eos se ducere velle simpliciter profitebatur. Sed parum refert utrum necne perspexerit quo pergeret novum illud iter quod imprudens aperiebat. Qui tanquam novarum rerum auctores inclaruerunt, plerumque mutare viam contenti sunt; quo irent nescientes, rati etiam se alio aditu ad eandem metam semper perventuros!

Sed, quae caeteros turbaret, ipsum Sebundum sua fugiebat audacia. Summa enim ingenuitate Ecclesiae patrocinium suscipiebat; nequaquam annumerandus iis philosophis qui, opinionem quam falsam esse noverunt, eam, quia magna potentia ac gratia apud plerosque pollet, verbis reverentur.

(a) Sic incipit prologus: «Ad laudem et gloriam Altissimae et gloriosissimae Trinitatis, virginis Mariae et totius curiae coelestis.»
(b) Vide prologum: passim.
(c) «Cette sciencie naturelle n' allègue nulle authorité, ni celle même de la Bible... Elle va devant le Vieil et le Nouveau Testament. Cette doctrine est commune aux laics, aux clercs et à toute manière de gens; et si se peut comprendre en un mois et sans peine...» Montaigne, Traduction, passim.

Aquell *nou* camí, aquella *nova* mena de reverencia á la Esglesia y aquella llivertat, fins aleshores *no coneguda*, de la rahó humana, nosaltres no ho teném per cap pecat, sinó per les glories més esplendentes de la filosofía catalana en la época del Renaxement.

La manera que té d' espressarse en Sibiude es, sí, atrevida un xich, peró fet á mitjans del quinzen segle—com ho va ferho ell—res tenía de particular; mes la veritat es que aprés d' una centuria, en mitg de la efervescencia protestant, los Pares de Trento no podíen dexarho passar sense correctiu.

En lo Concili Tridentí van dominarhi los tomistes, y degut á la oposició que 'ls de Espanya sempre feren á les doctrines lulianes, s' havía d' esperar una altra escomesa contra elles en aquella Assamblea; y qui havía de rebre més aviat los cops havía d' esser en Sibiude, puix era 'l més próxim y majorment per la gran aparencia de rahó que tenien los contraris, ja que llur argument contra lo nostre filosoph no era altre que lo foll entussiasme ab que reberen la *Teología Natural* los heretges, los incréduls y 'ls indiferents. Deu, emperó, no dexa may la causa de la veritat sense adjutoris: en lo Concili hi havía un acérrim lluliá y sibiudista, lo canonge de Barcelona, en Joan Vileta, y aquest teólech sol valía per mil. No devém nosaltres ni ressenyar sisquera esta lluyta. Al fí, de la obra d' en Sibiude, no més ne condemnaren que 'l *Prólech*.

Peró si be es veritat que passá axó en lo Pontificat d'en Climent VIII, y que adhuc en l' any 1704 se trobava en l' *Index*, també ho es que en temps de lo papa Benet XIV se feu tot lo contrari. L' abbé Labouderie y 'l mateix Gabriel Compayré nos guardarán prou de mentir (1).

Rationem enim ac fidem convenire, nec ulla in re discrepare, candidissime contendebat, et in ea philosophiae ac theologiae consociatione, cum omnibus hujus aetatis scriptoribus consentiebat.

Renovabat opus a multis, a Lullio, inter alios, instauratum. Sed a Lullio, sicut à caeteris, ipso disserendi ac docendi more dissidebat.

De Ramundo Sebundo...... Gabriel Compayré, París, 1872, pl. 25, 26, 27, 28, y 29.

(1) Le Christianisme de Montaigne, ou Pensées de ce grand homme sur la Religion par monsieur Labouderie, pag. 154.—A Paris, 1819.

De Ramundo Sebundo ac de Theologiae Naturalis libro, pag. 16.—Paris, 1872.

CAPITOL QUART

DRET NATURAL

I.—BASA Y FONAMENT QUE AL DRET NATURAL DONA EN RAMON SIBIUDE

Ontológicament considerat es primer lo dret que 'l dever, açó es, mirada en absolut la naturalesa de abdós. En efecte, tots los devers que's troben en les criatures morals, y que s' hi poden trobar, de Deu venen per medi de la lley eterna, que es lo mateix Deu. Y com que en Deu no hi han devers, ni respecte á sí mateix, perque 'l dever es respecte á altri, ni tampoch respecte á les criatures, á les qui res de justicia se 'ls hi deu, puix d' Ell tot ho han rebut, segueix que en Deu solament s' hi troba *'l dret;* y per lo tant, ontológicament considerat, es primer lo dret que 'l dever, Aquesta veritat se confirma més encara per la naturalesa de abdós: lo dever es una *obligació* que de cap manera pot concebirse sense que 's supose lo poder *d' exigirla,* açó es *un dret.*

Emperó, en les persones morals, de primer es lo dever que 'l dret.

Lo primer que 's troba en l' home es l' esser de *creatura,* lo qual essencialment importa dependencia al Creador, tant física com moral, ó sía, que observe les seves lleys y seguesca fidelment l' ordre per Ell senyalat pera la consecució del fí que 's proposá.

Donat aquest dever primitiu y essencial, desseguit naxen los drets de conservar y defendre la vida, de proporcionarse los medis necessaris pera arribar á la perfecció y conseguir lo fí respectiu, y altres consemblants; y afora que siga aquell dever primitiu y essencial, no hi ha cap dret que puga subsistir, perque 'ls hi mancaria fonament racional.

Y de aquí es que tothom ha considerat sempre com á un principi inconcús que 'ls drets del home naxen de les obligacions que té envers Deu Nostre Senyor.

Aquesta doctrina que com á basa y fonament del Dret Natural sempre ha ensenyada la Esglesia Católica, y ensemps ab ella los filosophs de cor sá y de inteligencia no emmalaltida, no devía satisfer del tot lo apetit intelectual d' en Ramon Sibiude, puix veyém que prescindint d' ella s' agafa á una altra, no més ortodoxa, sense que ab açó volgám dir que no ho siga tant, peró sí, més hermosa, més nova, original del tot, seva,

y potser més filosófica: la originalitat es lo que més caracterisa á les doctrines d' en Sibiude.

¿Quina es la basa y fonament del Dret Natural en l' home?—La obligació que té d' empleyar les seves potencies pera lo mellor y pera lo més útil. ¿Y de ahont naix aquesta obligació? Escoltéulo,

«Ja que lo conexement de Deu que adquirim per medi del estudi de nostra propia naturalesa es lo més cert y agradós que podém tenir, devém treballar sempre pera conéxens á nosaltres matexos; y com que hi ha un modo de conéxens molt segur y senzill y que tothom pot veure, de aquest nos anám á valdre ara, per medi del qual, conexentnos be á nosaltres matexos, arribarém á un conexement de Deu, certíssim y evidentíssim. Y 'l modo aquest es per la diferencia que hi ha entre nosaltres y les demés criatures per lo franch albir que nosaltres tením y elles no.

A causa d' est franch albir de que l' home gosa, ell fa totes les seves obres, no per necessitat de naturalesa, sinó lliure y voluntariament; es amo absolut de les seves accions; coneix les seves obres, les judica y sab lo que fá; y tot, per lo mateix: perque te lo franch albir. En les demés criatures tot succeheix al revés. De consegüent les operacions del home en quant es home, se diferencien moltíssim de les de totes les criatures; son de una altra condició y de naturalesa distinta. Les obres del home son digníssimes y nobilíssimes per llur matexa naturalesa per la rahó de que son fetes ab llivertat, y ab llivertat de voluntat que es de moltíssim preu, y sobrepugen, donchs, infinidament á tota altra mena d' obres naturals. Per açó dihém que les obres del home son d' ell mateix, mentres que les de les restants criatures més son d' altri que propies; com també al home, y no á ningú més, imputám les seves, y no fem pas açó ab les demés criatures, sinó tot al contrari. De aquesta diferencia 's segueix que les obres del home, en quant á tal, ó son dignes de premi ó de cástich; y per lo tant en les accions del home á més de la obra hi ha alguna cosa més, hi ha lo mérit ó la culpa, puix son fetes lliurement y ab rahó y voluntat. Pero les obres de les demés criatures no tenen aquestes propietats.

Les obres del home lo vestexen al home: lo embellexen ó 'l maculen segons sia lo que resta d' elles; y aquesta es la rahó per la cual de dret de naturalesa á les primeres se 'ls hi deu premi, y á les segones pena; lo que no passa ab les obres de ningú més.

De aquí se 'n treu per llegítima conseqüencia que l' home en quant pot vé obligat á obrar sempre, puig no deu may estar ociós, sinó que deu omplir lo mon de les seves obres, de la matexa manera que les altres coses contínua é incessantment estan treballant y may s' entreguen al oci; y com aquestos ho fan axís, ell sempre deu obrar lo millor. De aquesta manera s' hermoseja l' univers y queda magnificat tot l' orde de les criatures; perque no gaudeix de llivertat perque no obri, ni pera

poder obrar lo mal, puix si axí fos, lo franch albir no li serviría sinó pera lo seu dany, pera la seva perdició, lo que es absurdo pensarho sisquera, ja que les demés coses alló que tenen, no ho tenen pera lo seu dany, sinó pera llur perfecció.

Te, donchs, lo franch albir pera que contínua é incessantment estiga obrant, y per ell alcance premis y retribucions: no obrant, estaría ociós y may aconseguiría lo seu fí; y si obrás malament, aleshores se portaría de un modo més indigne que lus altres creatures qui obren per necessitat. Quan l' home obra lo mal, es clar que vol lo mal, puix que podía voler y fer lo bó; de consegüent ell sol destruheix l' orde de les criatures, y malmet sa propia naturalesa, y disminueix lo seu bé propi, y 's corromp á sí mateix, y pertorba la armonía de tot l' univers, essent ell qui més deuría vetllar pera conservarla ja que es la criatura més principal y noble. Lo dret natural mana, donchs, que se li donga vituperi y confusió quan destruheix l' orde del univers; peró quan lo hermo eja y magnifica obrant lo bé, aleshores se lí deu premi y honor. Axís es que son quatre les coses que per llur naturalesa seguexen á les obres del home, y no á les de cap més criatura: mérit y gloria; culpa y pena; y es tanta la relació que hi há entre l' un y l' altre, que l' un no pot estar sense l' altre; no poden may sspararse: si hi ha mérit, hi haurá gloria, si hi ha culpa, infaliblement vindrá la pena.» (1)

(1) Titulus LXXXII. De comparatione hominis ad alias res, prout homo est, et penès differentiam liberi arbitrii per quam fit cognitio certissima de homine, et operibus ejus, quae immediatè ducunt hominem in cognitionem Dei.

Quoniam autem cognitio de Deo, quae oritur ex propria natura, est nobis certior et magis familiaris et placeus, ideò quantùm possumus laborare debemus ut cognoscamus naturam hominis: et per nostram naturam quam intra nos habemus, cognoscamus Deo, et omnia de Deo, quia tunc cognitio est nobis valdè propinqua, cùm est intra nos. Quamvis autem multis modis per comparationem hominis ad tres gradus inferiores cognoverimus Deum esse, et suas propietates, tamen adhuc restat alius modus valdè securus, et grossus, et qui ab omnibus potest videri faciliter, per quem nascitur cognitio de homine, et de operibus ejus quae ultra ducit in cognitionem Dei certissimam. Iste autem modus est per differentiam liberi arbitrii. Unde autem omnes res trium graduum inferiorum carent libero arbitrio. Ideò operantur sua opera non liberè et voluntariè, sed de necessitate naturae, vel ex impetu, nec habent potestatem et dominium suarum operationum, nec cognoscunt sua opera, neque judicant de suis operibus, nec sciunt, quid faciunt; et hoc est quia non habent liberum arbitrium, sed homo qui est in quarto gradu propter hoc quia habet liberum arbitrium, ideò est dominus suarum operationum. Ideò operatur liber, et sicut dominus, et non ex necessitate, et potest judicare de suis operibus, et deliberare antequam faciat. Ista ergo est generalis differentia hominis ex una parte, et omnium aliarum rerum et operationum illarum ex parte altera: quia homo, inquantum homo, operatur ex libero arbitrio, sed aliae res operantur ex necessitate.

Exinde sequitur quod operationes hominis, inquantum hominis, multum differunt ab operationibus aliarum rerum, et sunt alterius conditionis et alterius naturae. Nam opera hominum sunt dignissima et nobilissima de sua natura, eo quia sunt facta cum deliberatione, et libertate voluntatis, quae non capit aestima-

II.—REFORMA DEL MÈTODO

EN SIBIUDE Y 'L FAMÓS ARGUMENT D'EN DESCARTES—EN SIBIUDE ES LO PRECURSOR DE LA MODERNA ESCOLA ESCOCIANA.—SON REALISME PLATÓNICH

La naturalesa del home es tal que sempre busca arreu la certesa y la evidencia. La vaguetat li pesa com llosa de plom, les mitges tintes lo enfosquexen, ell busca per tot la claretat del mitg dia, y no pot reposar fins que, lluny de tota mena de dupte, está en possessió del últim grau de la certesa. La certesa té la font en la autoritat dels testimonis: en

tionem, et excedunt in dignitate sine mensura opera aliarum rerum. Item propter istam differentiam sequitur quòd opera hominis dicuntur sua, quia sunt suâ potestate facta, sed opera aliarum rerum non sunt ipsarum rerum quae operantur, quia potiùs aguntur quàm agunt. Item sequitur ex hoc, quòd opera hominis imputantur homini, sed opera aliarum rerum non imputantur eis. Item ex ista differentia sequitur quòd opera hominis, in quantum homo est, sunt laudabilia et honorabilia, vel vituperabilia, approbabilia, vel reprobabilia, et sunt remunerabilia et punibilia. Et ideò judicabilia et examinabilia.

Unde in homine remanet aliquod quod non est opus, sed sequitur ad opus, et hoc est meritum, vel demeritum, seu culpa. Ita quòd ipsa opera postquàm sunt facta, relinquunt in homine meritum, vel culpam: et hoc est ideò, quia operantur cum libertate, ac ratione, vel voluntate. Sed opera aliarum rerum non habent tales proprietates, eò quia non sunt tales: et ideò opera hominis ordinant hominem, vertiunt, ac ornant, vel maculant, et vitiant hominem propter illud quod remanet ex ipsis. Ulteriùs quia homo benè, potest operari, vel malè, et hoc voluntariè, et ex hoc generatur et remanet in homine culpa seu praemium. Ideò ultra opera hominis debetur de jure naturae aliquod, scilicet praemium vel poena, quod non debetur operibus aliarum rerum.

Unde homo tenetur operari in quantum poterit, quia non debet esse otiosus: quia debet implere mundum suis operibus, sicut aliae res continuè et incessanter operantur et non sunt otiosae, et tenetur melius operari quo poterit, sicut faciunt aliae res. Nam ex hoc decoratur universum et totus ordo creaturarum; quia non propter hoc habet libertatem, scilicet ut non operetur, sed ut non malè operetur, quia si ad hoc haberet liberum arbitrium ut malè operaretur, tunc haberet illud ad suum malum, damnum et perditionem, quod absurdum est cogitare in homine, cùm aliae res id quod habent, non habent ad suum damnum, et malum, sed ad earum perfectionem; sed habet liberum arbitrium ut continuè et incessanter benè operetur, sicut aliae res; et quòd ex illo libero arbitrio consequantur praemia et retributiones, quae in aliis rebus non possunt sequi, quia non operantur ex libertate; nam si homo non operatur, otiosus est, et non operatur ad quod ordinatus est; et si malè operatur, tunc non operatur sicut aliae res inferiores, quae operantur ex necessitate.

Et si homo tunc facit et operatur mala, tunc vult mala operari et non bona: cùm poterit ita benè bona facere sicut caeterae res faciunt bona: et ergo ipe solus

quant un testimoni es vist de més aprop, es major la confiança que inspiren ses paraules. Mes, com no hi ha res que estiga més aprop de una cosa que ella matexa, d' aquí 'n treurém per conseqüencia que alló que es prova de una cosa per si matexa y per sa naturalesa, es lo que 'ns oferirá la certesa més complerta.

Ara be: ¿qué hi ha en les coses creades més aprop del home, que ell mateix? Per lo tant, alló que provarém del home per sí mateix tindrá lo carácter de la evidencia y de la certesa més complerta. Y la veritat es que en ell, en l' home, trobarém arguments pera tractar ab certesa de totes les qüestions pertocants al home, de sa vida futura, feliç ó malaventurada, d'alló que li es bo y d'alló que li es mal. Estudiám, donchs, al home.

Axó no es, ni més ni menos, que entornársen al principi socrátich, y 'l método d' en Sibiude. Se trobará sa fórmula exacte en lo célebre imperatiu: *coneixet á tu mateix.*

Peró la veritat s' ha de dir: á aquest estudi del home en Sibiude no hi va pas per la drecera; y havém d' esplicar esta aparent inconseqüencia. Lluny d' apartarse 'l filosoph catalá del seu propi método de *fer que les coses donguen testimoni de si matexes,* ell no s' hi tira desseguit precisament pera conformarse més ab la naturalesa d' estes matexes coses.

Replegarse dins de si mateix y estudiarse! res més fácil si l' home habitás en sa propia casa, peró com que viu afora—usant lo mot d' en Sibiude—com que no habita en sa casa, sinó á molt llarga distancia, per açó no es vist ni estudiat prou may. Veusaquí perque ell no coneix lo que val y 's cambia per una cosa de no res; si ell vol saber son valor y regonexer sa bondat natural, es necessari que s' estudie á sí mateix, que vinga á sa propia casa y hi habite. Emperó, com ell s' ha oblidat del seu domicili, li falta una guia pera conduhirli ara de nou; y com aquell está molt més elevat que ell, li falta una escala pera pujarhi. Aquella guia son les altres criatures; la escala, es la *escala de la naturalesa.*

L' home, preguntant á les criatures, obté ab la llur intermediació, molts de conexements sobre sí mateix, puix la naturalesa es tota reflexada en l' home, qui conté en sí totes les escelencies que 's troben re-

destruit ordinem creaturarum; et laedit propriam naturam, et diminuit proprium bonum, et corrumpit seipsum; et ipe perturbat armoníam totius universi, cujus ipse principalior pars extitit. Et ergo de jure naturali debetur sibi vituperium et confusio; et si facit id quod debet, tunc ornat et decorat ordinem universi, et meretur habere praemium et honorem.

Et sic sunt quatuor quae sequntur ad opera hominis de natura sua. et non ad alia opera aliarum, rerum, scilicet meritum et culpa, poena et gloria; et est tanta obligatio unius ad alterum, quòd unum non potest sine altero esse, neque possunt separari, quia primò ad opera hominis, postquàm sunt facta, sequitur vel culpa vel meritum; et post ea culpam sequitur poena, et ad meritum, praemium.

partides en los sers inferiors. Cada un d' aquestos conexements es un pas que 'l va acostant al seu domicili, un grahó que l' ayda á pujar á casa seva; jatsía que conexentse á sí es quan en veritat pren possessió de sí mateix.

Es un dictat del sentit comú, al mateix temps que una regla de métodо, lo ajudarse de lo conegut pera assolir lo conexement de lo desconegut, y de consegüent, d' anar pujant de lo visible á lo invisible, de lo corporal á lo espiritual, de lo fácil á lo difícil, de lo petit á lo gran.

Procediment tot científich que fa que la certesa del punt de partida, comunicantse ab tota la serie, nosaltres possehím al fí una ciencia basada del tot en la certesa y en la evidencia.

Lo Sibiude, donchs, no 's contradiu gens ni mica, sí, pera estudiar al home, no hi va per la drecera, sinó que se entreté moltíssim en les criatures; al fer açó, ell se proposá fugir de lo incert y preconcebut, y fonamentar la psicología y la moral sobres la roca solidíssima de la evidencia.

En Sibiude es un verdader adepte del lulisme perque segueix la matexa direcció sintética y armónica, y pren d' en Lull les proves naturals que intenta donar dels dogmes revelats, mes té, no obstant, la seva originalitat, propia y grandíssima, y que consisteix en lo métodо. La ciencia d' en Sibiude no necessita lo concurs de cap altra ciencia, ni presuposa la lógica, ni la metafísica, ni cita la autoritat de cap autor, encara que conduhesca á la inteligencia de tots. Aquesta ciencia real é infalible, més que cap altra, está basada en la esperiencia, y principalment en la esperiencia que cada hu té de sí mateix. La concordia, donchs, del métodо cosmológich y del métodо psicológich, ab vesllums cartesians, es lo carácter principal de la reforma filosófica intentada per en Sibiude. Cert, que nos sembla llegir en profecía lo *Discurs sobre 'l Métodо*, quan veyém que en Sibiude afirma que si l' home 's vol conexer á si mateix, es precís que *entre á dins de si, que vinga á si mateix*, y *habite en sa propia casa*, perque d' altra manera será impossible que conega sa válua, sa naturalesa y sa hermosura propia é intrínseca.

Fins aquí estám dintre 'l métodо psicológich; peró en lo que ve, en Sibiude 's distingeix pregonament d' en Descartes. Com que l' home se ignora á sí mateix, y no sab la casa que deu habitar, es necessari que les demés criatures lo porten á casa seva. Aleshores es quan finalment entra adins de sí y 's coneix á sí mateix. Pera que l' home puga tornar á sí propi per lo conexement, per açó fou ordenada tota la diversitat de les criatures, açó es, com á camí, via y escala immovible y natural, ab grahons ferms é immovibles també, per ahont l' home puja á la contemplació de si mateix. Y encara lo sistema del filosoph catalá sobrepuja de molt en aquest punt al del filosoph francés, perque en Sibiude no parteix en dos troços la naturalesa humana, no destruheix la unitat del compost humá, no 's funda en un pur psicologisme antinatural y exage-

rat, sinó que considera tot l' home tal com es en son estat actual, y, seguint la práctica de la moderna escola escociana, admet lo valor del testimoni de la conciencia, no solament en lo que pertoca á la observació interna que la ánima fa de sí matexa, sinó també en la esperiencia que'ls sentits li donen de lo estern.

La originalitat del famós argument cartesiá queda totalment destruhida davant les paraules del pensador barceloní, y en elles hi veu igualment son pare é inspirador la escola d' en Reid y l' Hamilton.

«L' home naturalment—diu en Sibiude—sempre busca la certesa y la evidencia clara de les coses, y no reposa, ni pot reposar may, fins que la troba. Y com que la certesa té diversos graus, y sa virtut naix de la virtut dels testimonis que la causen, se segueix en bona lógica que quant més certs, manifestos, verdaders é induptables sien aquells testimonis, més cert será alló que per ells se troba. Axís es que si 'ls testimonis son certs y manifestos d' aytal manera que ni 'l més petit dupte pugám tenirhi, aleshores alló de que 'ns donen fe será pera nosaltres la cosa més certa, manifesta y evidentíssima. Peró es de saber que tot testimoni, quant més s' allunya de lo que 's dupta, més petita certesa nos pot donar; y al revés, que quant més s' acosta, més vehí, més intrinsech es á alló mateix, la certesa que en nosaltres fa naxer es més gran é induptable. ¿Y qué hi ha més vehí, més aprop, més intern, més intrínsech y més propi del home, que ell mateix? De conseqüent, alló que 's prove d' una cosa per medi de ella matexa, per medi de sa propia naturalesa, será lo més cert de que pugám tenir conexement; y per lo tant, lo que sabrém del home estudiant al home mateix, á sa propia naturalesa, de alló no 'n podrém tenir lo més petit dupte, será certíssim y evidentíssim.

Y aquesta es la utilitat, certesa y credulitat que deu buscarse en filosofía. L' home, donchs, per sa propia naturalesa, deu esser lo medi, lo argument, lo testimoni que havém de mirar pera saber totes les coses d' ell, tant les que pertanyen á la seva salut, com les que diuen referencia á la seva condemnació, al seu bé, com al seu mal. Si aném per altres camins, may sabrém res ab certesa.

Es necessari, donchs, que l' home 's conega á sí mateix y á sa naturalesa, si vol ab certesa saber alguna cosa de sí; y ja que l'home sempre esta fora de sí, y may ha habitat en sa propia casa, sinó sempre lluny, y per açó no 's coneix perque s' ignora á sí mateix, y en tant no 's coneix, en quant se ha apartat de sí, y s' ha apartat de sí ab distancies grandíssimes, per açó res sab de sí mateix, no 's veu, no 's coneix gens, no sab lo que val, y per açó 's dona per un no res, ó sia, per un pecat, per un goig petit, per un plaher tonto y frévol.

Y com que l' home está totalment fora de sí, si 's vol conexer es necessari que entre adins de sí, á lo interior de sí mateix; que vinga á sí, y habite en sa propia casa. Fentho al revés, es impossible que l' home 's

conega, ni 's veja á sí, ni sápiga res de son valor, de sa naturalesa y de sa hermosura natural.

L' home se ignora á sí mateix per necessitat, no coneix la casa ahon deu habitar, y per açó son les criatures: pera conduhirlo á casa seva. ¿Cóm se fá açó?

L' home, segons sa naturalesa, no está en sí, sinó afora; y si ha de pujar fins á sí, necessita una escala. Aleshores puja y arriba fins á sí quan se comença á conexer, y tants son los passos y grahons que puja, quantes son les coses de sí mateix; y pren posessió de sí quan se coneix.

Y com que 'l modo de conexer l' home es que per les coses que li son més conegudes arríba á saber les que no li son tant, y per les coses que sab se 'n puja á les que no sab; y com que sempre les qui li son més conegudes son les menos nobles, y les més dignes y nobles son les que no entén fins al últim; per la qual rahó, essent ell, l' home, la més noble de totes, necessita d' altres pera conéixerse á sí; y per açó, y res més, se ha ordenada la universalitat de coses y creatures, pera que fossen com un camí, una via, una escala immovible y natural per ahont l' home se 'n pujas y arribás fins á sí mateix. En aquesta escala, la una cosa es inferior y la altra superior; la una més perfecta y la altra no ho es tant; la una més noble y digna que la que li ve al darrera. Y axís l' home pera que puga arribar al conexement de sí mateix es necessari que observe l' ordre admirabilíssim de aquesta escala natural (1).

(1) Titulus I.—De origine hujus scientae, foli primer.

Quia homo naturaliter semper quaerit certitudinem et evidentiam claram, nec aliter quiescit, nec quiescere potest, donec venerit ad ultimum gradum suae certitudinis. Verùm quia certitudo et probatio suos habet gradus, et est major et minor certitudo, major et minor probatio. Virtus autem probationis, et causa totius certitudinis oritur ex certitudine, et virtute testimoniorum et testium, ex quibus dependet, et causatur tota certitudo. Unde quanto magis testes sunt certi, manifesti, et indubitati, et veri, tanto magis est certum illud quod ex eis probatur. Et si testes sint ita certi et manifesti et testimonia eorum, ita manifesta, ut nullo modo possit dubitari, nec nobis possint esse magis manifesta et certiora, tunc illud quod ex eis probabitur, sine dubiò erit nobis certissimum, manifestíssimum, et evidentisimum. Et quia quanto sunt testes magis extranei, distantes, elongati a re de qua dubitatur, tanto minorem fidem, et certitudinem generant. Quanto autem testes sunt magis vicini, propinqui, et intranei, et indubitati: tanto majorem fidem faciunt et credulitatem. Et quia nulla res magis vicina magis propinqua, et magis intranea, vel intrinseca, et propria alteri est, quàm ipsemet sibi. Et ideo quicquid probatur de aliqua re ipsam rem, et per naturam propriam, maxime certum est. Et cùm nulla res creata sit propinquior homini, quàm ipsemet homo sibi, ideò quicquid probatur de homine per ipsummet hominem, et per suam propriam naturam, et per illa quae sunt sibi certa, de illo maximè certum, manifestum et evidentissimum est ipsi homini. Et ista est utilitas, certitudo, et maxima credulitas, quae possit causari vel creari per probationem. Et ideò ipsemet homo ex sua propia natura debet esse medium, argumentum, et testimonium ad probandum omnia de homine, scilicet quae pertinent ad salutem hominis, vel

Lo nostre pensador ha sigut tan poch sortat en nostres díes que la filosofía moderna, ó l' ha oblidat del tot, ó l' ha tractat ab menyspreu. La major part dels historiadors no fan esment sinó del seu nom. Si algú ha fullejada sa obra, ho ha fet d' una manera distreta y superficial; fins s' ha arribat á creure que en ella es tot doctrina nominalista, de tal manera que en Braucherau posa al Sibiude entre 'ls partidaris d' Occám. (1) Aquest error es precís dissiparlo, jatsia que ell tira assobre l' autor del *Llibre de les Criatures* una taca de sensualisme que no mereix dur pas.

Pochs problemas han escitades tant vivament les meditacions dels filosophs com l' origen dels conexements humans y la naturalesa de les idees. Encara es la hora que s' ha de donar solució á aquest problema, y açó, que en diverses époques, s' ha vist als pensadors dividits en dues escoles ó en dos grans camps.

Lo mateix dissentiment que en la antiguitat posá la guerra entre 'l

ad damnationem, vel felicitatem, vel ad bonum, vel ad malum ejus. Aliter autem homo numquam erit utilitate certus. Necesse est ergo quòd homo cognoscat seipsum et suam naturam, si aliquid velit certissimè probare de seipso; et quia homo est extra seipsum, et elongatus et distans a seipso per maximam distantiam, nec unquam habitavit in domo propria, scilicet in seipso, immò semper mansit extra domum suam et extra se, et ex eo quia ignorat seipsum, nescit seipsum, et de tanto est elongatus et distat á seipso, et tantum extra seipsum est, de quanto ignorat seipsum, et quia totaliter nescit seipsum, ideò totaliter est extra seipsum, et per consequens, quia numquam habitavit in seipso, neque intravit intra se, nec vidit se, ignorat se, nescit quid valet, et ideò dat se pro nihilo, scilicet pro peccato, et pro parvo gaudio, et modica delectatione. Quia ergo homo totaliter est extra se, ideò si debet videre se, necesse est quòd intret intra se. Aliter est impossibile quòd cognoscat se, nec videat se, neque suum valorem, suam naturam, et suam pulchritudinem naturalem. Et quia homo ignorat seipsum á necessitate, et nescit domum suam in qua debet habitare, ideò necesse est quòd aliae res ducant eum in seipsum. Verùm quia homo est in alio loco secundum naturam, ideò si debet ascendere ad se, necesse est eum habere scalam per quam ascendat ad se. Tunc autem homo ascendit et vadit ad se quando incipit seipsum cognoscere, et tot passus et tot gradus facit et ascendit, quod cognitiones de seipso acquirit. Et tunc intrat in seipsum, quoniam cognoscit seipsum. Et quia modus cognoscendi hominis est, ut per illa quae sunt sibi magis et primò nota, cognoscat quae sunt sibi ignota: et per illa quae scit, ascendet ad illa quae nescit, et cùm semper res minus nobiles et inferiores sint homini primò cognitae, et res perfectae, digniores, nobiliores, sunt ei ultimò cognitae. Et ideò quia homo est res dignior, superior, et perfectior hujus mundi, propter hoc cognoscit alias res inferiores, et ultimò cognoscit seipsum.

Quapropter ut homo, qui tantum est elongatus a se per cognitionem, quia totaliter ignorat se, et sic extra se possit reduci et venire ad se per cognitionem, ideò est ordinata rerum et creaturarum universitas tamquam iter, via, et scala immobilis et naturalis, habens gradus firmos et immobiles, per quam homo veniat et ascendat ad seipsum. In qua una res est inferior et alia superior; una perfectior, et alia minus perfecta: una nobilior et dignior quàm alia ad modum cujusdam scalae ascendendo. Et ideò, ut homo possit venire ad ipsius cognitionem, necesse erit sequentem ordinem observare.

(1) *Braucherau:* Histoire de la Philosophie, Nantes, 1855.

Lyceu y la Academia, en los segles-mitjos torná á treure 'l cap lluytant febrosos *Realistes* y *Nominalistes*, los primers defensant la concepció platónica de la *realitat* de les idees generals, y 'ls segons no veyent en les idees més que *noms* buyts de sentit, y sostenint lo adagi peripatétich de que 'ls *principis del nostre conexement están en los sentits:* «nihil est in intellectu quod priùs non fuerit in sensu.»

Ja sabém que 'ls Nominalistes, compresos en la condemnació de Rosceliu en lo segle onzé, adquiriren aprés molt bona anomenada en la segona meytat del catorzen segle. Esplotant en lo seu profit la gran aceptació de les doctrines que en Guillem de Occam havía escampades per la França, ells plantaren cara altra vegada al Realisme, qui 'ls havía vençut de primer. Aquesta lluyta torbá moltíssim la pau de les Escoles.

Igualment ardits Nominalistes y Realistes, los arguments que empleyaven no sempre 'ls treyen de la dialéctica, y més d' un començat en *barbara* ó en *barocho* acabá á cops de puny ó á cops de pedra. En la primera meytat del quinzen segle, en tots los pobles en que s' hi donaren estudis superiors les escenes aquestes se repetiren ab molta de freqüencia y llastimosament. Los escesos eren grans per tot arreu, peró á França d' un modo especial, axís es que 's feu necessari un cop d' autoritat.

Lo Parlament de París, ficantse en les coses universitaries, condemná als Nominalistes á cremar los llurs escrits, sentencia que aprés lo rey Lluis XI trobá un xich massa rigorosa y la dolcificá demanant solament als qui foren condemnats un exemplar de les seves obres, que tancá y recondí en los murs de la *Biblioteca Real.*

Lo que manifesta en lo nostre filosoph una gran independencia d'esperit y un complert domini de sí mateix es que no hi ha en lloch de la seva obra l' echo més petit d' aquestes disputes bizantines. Escrivint en 1436, com si diguessem en lo bo de la lluyta, y en certa manera al mitg de la batalla, ell fa sa via sense parar esment sisquera á lo que 'l rodeja, sinó que tot sancer s' endinza en les idees y en la regió serena del principis. Allá es ahont l' havém d' anar á buscar, si volém conexer lo seu pensament sobre 'ls dos sistemes que 's disputaven ab tanta de virior l' imperi de les escoles.

Sense declárarse realista *exprofesso*, en Sibiude pensa de la naturalesa de les idees generals lo que pensaren Sant Anselm, Sant Agustí y Plató, y defensa contra l' Occam, contra Sant Thomás y contra l' Aristótil la realitat obgectiva dels *universals*.

En tot lo *Llibre de les Criatures* s' hi veu una afició grandíssima á les doctrines platóniques, y, ó molt nos enganyám, ó 'ls llibres favorits del pensador catalá eren los adversaris dels Nominalistes. Sense notables modificacions, y á vegades sense intercalarhi no més que una paraula, ó mudarne de lloch á una altra, hoy sempre 's troben en la obra que examinám troços més ó menos llarchs del *Proslogium*, y del *Cur*

Deus homo, de Sant Anselm; del *De origine animae*, d' en Guillém de Champeaux; y del *De Trinitate*, d' en Ricart de Sant Victor. Avegades també la identidat es absoluta, com nosaltres ho havém pogut veure per deu ratlles del Títol 253, per dotze ratlles del 257, y per tota una plana del capítol 200, que havém llegit y rellegit en lo llibre segón del *Cur Deus homo?*

Com si realment tots los conceptes, idees y doctrines de la escola realista fossen propietat de cada un dels seus adeptes, ell agafa d' açí y d' allá lo que fa al seu intent, ni més ni menos que si fossen bens de casa seva; peró, axó sí, lo que no hi trobareu en lloch de la seva obra es un troç d' un escriptor nominalista: res vol ni de Occam ni d' Abelardo. Ells son peripatétichs y favorables al nominalisme, y la llealtat del nostre filosoph no li permet ferse seves les idees dels escriptors quals doctrines no li agradaren gens ni mica. Vejám, donchs, lo realisme platónich d' en Sibiude. «De la matexa manera que un arquitecto—diu ell—abans de construir lo edifici, ja té en sí lo plan, la imatge y la idea—altrement li fora impossible de construirlo—axí 'l Ser Creador, es á dir Deu, al proposarse y voler crear lo mon, tenía necessariament en sí la idea y la forma del mon; altrement li hauría estat impossible de construirlo. Y com nosaltres ja havém provat que Deu no pot rebre res d' altri, ell tenia, donchs, en sí de tota la eternitat la idea del mon, y per lo tant lo mon estigué en lo ser de Deu desde tota la eternitat; y com que en lo Ser essencialment simple no pot haverhi cap pluralitat, y 'l ser de Deu y Deu son una matexa cosa, segueix d'aquí que'l mon, en tant que ell está en lo ser de Deu, se confón ab la seva essencia y es una matexa cosa que ell» (1).

Y diu també dos títols més endavant: «Si desde tota la eternitat les criatures no tinguessen en Deu y en lo seu ser una essencia primera, jamay elles haurien pogut tenir llur ser particular» (2).

Veusaquí, si no 'ns enganyám, *les idees eternes* tals com les va concebir Plató y les esplicá Sant Agustí en aquell pasatge tant célebre: «Son certes formes principals, son certes rahons de les coses, fixes é invariables, que no s' han pogut formar elles matexes, y que per lo tant de tota la eternitat son y están contengudes en la inteligencia divina; y com que

(1) Dei intellectus habuit in se formam et ideam mundi, antequam produceret. . . . .

Ab aeterno habuit in intellectu suo formam totius mundi, et per consequens ab aeterno totus mundus fuit in Deo et in esse Dei; et quia in esse simplicissimo nulla est pluralitas, et esse Dei et Deus idem sunt, sequitur quod mundus, ut est in esse Dei et in Deo, est idem quod Deus et esse Dei. (Titulus XV I).

(2) Etsi primò non haberent esse in Deo et in esse Dei ab aeterno, non possent habere esse reale, quia istud esse reale venit ab ipso esse quod habent in Deo ab aeterno. (Titulus XV).

elles no naxen ni poden morir, es sobre elles que está format tot lo que pot naxer y morir» (1).

Aprés d' haver dit *que l' home en quant lo tenim en la inteligencia te una forma universal, comuna á tots los homens*, en Sibiude s' esplica per un exemple: «Siga, v. gr. la lletra *a*. Escrita que es, ella ocupa un cert lloch en qualsevulla paper; ella es gran ó petita, blanca ó negra; de manera que allí no hi ha cap altra *a* escrita. Mes quan la matexa lletra está posada en la ánima, en la nostra inteligencia, ella reb una nova forma y 's revesteix d' altres condicions despullantse de les que tenia en la escriptura, y perdent la quantitat, lo lloch y'l color La *a* del paper era variable, corruptible, particular; la *a* que veu la nostra ánima es universal, comú á vos y á mí, incorruptible, inmutable é inmmortal» (2).

Aquí hi ha una afirmació ben esplícita de la existencia de les idees despullades de tota condició d' espay, y de forma sensible, de la existencia de les idees *a parte rei*. Aquesta *a* es ben platónica y realista.

Allá mateix en Sibiude fins y encare 's posa á contradir á Occam y al Aristótil.

La idea matexa de la seva obra es una concepció tota platónica. Ell se proposa fer llegir en lo llibre de la creació, que es lo alfabet de tothom, del lletrat com del qui no ho es; ses lletres son les criatures, les quals reunides y aplegades formen mots, componen frases y manifesten un sens fí de marevelles.

L' home es la lletra capital d' aquest llibre, ahon qualsevol ull per poch atent que estiga, hi llegirá sense mestre, tots los elements de la ciencia necessaria. Escrit per la má de Deu sobre 'ls exemplars eternals de les coses, ell porta lo sagell del seu autor, com l' escrit reflexa lo escrivá, com l' echo repercuteix la paraula.

Si nosaltres volém, donchs, arribar al conexement de Deu y de les veritats eternes, obrím lo *Llibre de les Criatures* (3).

Y açó es precisament la doctrina de Plató, qui fa del mon visible lo vestíbul necessari de la ciencia de lo universal y de lo diví.

Llegint á en Sibiude, un fácilment se recorda de la sorprendent alegoría del llibre seté de la *República*.

(1) *Sant Agustí:* De quaestionibus octoginta tribus.

(2) Sicut homo, qui est in anima, habet modum communem et universalem, qui aequaliter convenit omnibus..... Istud á existens in anima, est universale et tantum convenit uni sicut alteri, et est perpetuum et incorruptibile et invariabile. (Titulus CCXVII).

(3) Ista scientia, tamquaam alphabetum, debet primò sciri..... Homo est principalior littera ipsius libri..... ipsae creaturae simul conjuntae et ad invicem comparatae important et significant diversas sententias mirabiles..... Divina sapientia librum creavit homini..... Deidigito scriptum, in quo, sine magistro, possit studere doctrinam necessariam. (Prologus).

Figureuvos varis homens qui desprès de llur infancia han sigut portats al fons d' una caverna oberta en sa part superior.

Per aquesta obertura hi entra la llum d' un foch encés allá lluny darrera d' ells. Lo cap d' aquells infeliços lligat per fortes cadenes no 's pot girar pera véurela. Emperó, ells oviren les ombres y les imatges dels obgectes que 's pinten á la resplandor del foch, sobre 'l costat de la caverna oposat á llurs mirades. Per fí, un dels captius es deslliurat, li arriba lo gran dia en que 'ls seus ulls, davant per davant de tot ab prou feynes poden sufrir la més petita resplandor, ell comença per discernir les ombres, desprès les imatges dels homes y dels obgectes, y desprès lós obgectes matexos. Aleshores axeca 'ls ulls al cel, ahon per molt temps hi sosté la vista al contemplarhi á la nit la hermosa lluna y tanta munió d' estrelles, cosa que no podía fer al mitg dia quan lo sol ilumina l' horitzó. Finalment, ell arribá á poder contemplar fit á fit al mateix sol. «Fes la aplicació de la alegoria — diu en Plató — y no t' enganyarás pas, amich Glauco, si prens aquesta caverna per lo mon visible, lo foch que l' ilumina per la llum del sols, y 'l captiu qui puja á la regió superior y la contempla, per la ánima qui s' eleva en l' espay de lo inteligible» (1).

(1) Diuen axí les paraules de Plató: «Finge animo subterraneum, specus instar, domicilium cujus ingressus longissimus versus lumen in antrium totum pateat. In eo nutritos à pueritia cervicem et crura ita devinctos, ut et immobiles permanere cogantur, et ad anteriora solùm prospicere, capita verò vinculis astricta circummagere nequeant. Post tergum autem supernè ac procul ignis fax suspensa sit, interque ignem et vinctos homines via superior pauló, secus quàm paries sit constructus exiguus, sicut plerumque praestigiatoribus septa quaedam, super quibus sua miranda demonstrant, coram spectantibus opponuntur Esto inquit. Cogita rursus homines intra parietem ferentes vasa varia, supra parietem eminentia, statuasque hominum et aliorum animalium lapideas et ligneas imagines, modisque variis fabricatas. Atque, ut consentaneum est, qui haec circumferunt, partim sileant, partim loquantur. Quam portentosa haec figmenta sunt quamque mirabiles captivi? . t similis isti nobis sunt. Nam primum quidem putas istos aliud quicquam vel suiipsorum, vel proximorum hominum videre praeter umbras quae ab igne in adversam speluncae partem cadunt?

Nihil aliud, quando numquam in vita movere capita potuerunt. Quid autem eorum quae circumferuntur, nonne umbras dumtaxat? Nemque. Si ergo invicem loqui liceret, nonne umbras rerum nominibus appellandas esse putare eos credamus? Necesse est.

Quòd si echo ex adversa parte carceris resonaret, quoties praetereuntium aliquis loqueretur, putame ipsos alium quemquam, quàm transeuntium umbras lo qui existimaturos? Non per Jovem. Omnino igitur isti nihil verum esse nisi fabricaturum rerum umbras arbitrarentur. Ita prorsus necesse est. Contrà verò nunc animadverte qualis foret eorum à vinculis voluntio ignorantiaeque curatio. Nempe siquis eorum solveretur, cogeretur que repente surgere, collum vertere, ambulare, lumen ipsum aspicere, doleret protinus, nec propter splendorem intueri posset illa, quorum umbras antè cernebat. Huic siquis nugas hactenus spectavisse dicat, nunc autem rebus veris esse propinquiorem veriusque inspicere, ac praetereuntium quemque monstrans, quid sit quaesiverit, nonne vacillaturum putas,

La alegoría de la caverna estava ben presenta á en Sibiude al escriure aquesta hermosa plana de sa Teología Natural: «Lo ser de Deu y lo ser del mon son com dues llums, la una gran, la altra petita, y poden esser representades per lo sol y per la lluna.

arbitraturumque veriora esse, qua antè cernebat, quàm quae nunc ostenduntur? Multum.

Et si coegerit eum lumen aspicere, nonne dolore oculorum affectum iri putas? oculos que ad ea quae facilè prius viderat, retorquere, certiora ea existimantem, quàm quae subito tum offerebantur? Ita nimirum.

Si verò quis eundem per aspera atque ardua sursum traheret violenter, neque permitteret quicquam aspicere antequam ad solis lumen extraxisset, nonne dolore ipsum et aegrèferre dum raptaretur, existimas? et cum ad lumen evectus fuerit, oculos splendore suffusum haerere, nihilque ex hisposse, conspicere, quae vera nunc ab hominibus existimantur? Nihil certè subitò. Consuetudine igitur primum opus, si supera inspecturus sit. Umbras que primùm faciliùs intuebitur, post haec in aquis hominum caeterorum, que imagines. Ipsa verò deinde quae in coelo sunt, et ipsum coelum nocte faciliùs contemblabitur, dum astrorum et lunae lumen spectabit, quàm si solem ipsum die solisque fulgorem intueatur. Procul dubio. Atque ita demum solem ipsum suspiciet, neque jam in aquis et aliena in regione simulacra ipsis spectabit, sed ipsum secundum seipsum in sede propria speculabitur, et qualis sit cognoscere poterit. Necesse est.

Animaavertet tandem ipsum esse, qui tempora et annos temperat, qui omnia regit, quae sub coelo sunt, qui omnium quae antè ab ipsis visa sunt, modo quodam est auctor. Certum est huc illum hisce gradibus ascensurum. Quid si habitationem pristinam memoria repetat, et illorum hominum sapientiam atque vincula? an non censes eum beatum se loci mutatione existimaturum, illos autem miseraturum? Et maximè quidem. Praeterea si qui honores ibi invicem exhibebantur et laudes, dabanturque praemia illi, qui transeuntia quaelibet acutè, cerneret, recordareturque maximè, quae ex illis priora, quae posteriora, quae pariter progredi soleant, atque ex his futura optimè praesagiret, haecne desideratum putas? beatosque illos qui apud eos honorantur et dominantur existimaturum? vel quod ait Homerus malle, in alieno scilicet rure servi alicujus extorris mancipium effici, et quidlibet perpeti potius quàm opinionibus istis illudi, et in ea miseria versari. Arbitror eum quae cunque alia potius quam vitam ejusmodi electurum. Tum et hoc considera, inquam, si hic rursus descendat, et sedem quam antea nanciscatur, nonne cum repente á sole discesserit. tenebris effundetur? Vehementer.

At si umbras illas discernere oporteat, deque ipsis disceptare cum illis qui perpetuis vinculis pressi sunt, proferendaque sententia sit eo ipso in tempore, quo oculi ipsius hallucinantur, antiquàm acies expurgetur, quod quidem non brevi fiet, an non risum concitabit? eique ab omnibus decori dabitur, quod postquam sursum ascendit, corruptis reversus est oculis? diceturque numquam ad supera contendendum esse, et eum qui solo ere tentet, et sursum ducere si deprehendatur, protinus occidendum? Occidendum certè, inquit. Tota haec imago, o amice Glauco, referenda est ad illa quae supra dicta sunt. Carcer quidem is ad eam quae cernitur oculis mundi machinam: fax verò ignis in specu, ad solis potentiam: postremó si ascensum ad supera eorumque conspectium, ritè ad eum qui ad intelligibilem regionem tendit ascensum retuteris, ut ego quidem spero non aberrabis, postquam sententiam meam audire desideras. Deus autem novit an vera sit. Quae igitur mihi apparent, huc tendunt. *Divini Platonis opera omnia, Marsilio Ficino interprete. Nova editio, adhibita Graeci codicis collatione a duobus doctissimis viris castigata: cujus collationis ratio ex epistola operi praefixa facilè contabit.—Lugdumi.—Apud Antonium Vincentium, MDLVII. Cum Privilegis Regio.—Dialogus VII. De Republica vel de Justo. pl. 419 y 420.*—(Biblioteca de l' autor).

A la manera que la lluna no té la claror de sí, sinó que la enmatlleva al sol, axí lo mon no té altra essencia que la que li fou donada per lo Ser immens y etern. Y de la matexa manera que 'l sol té la claror en sí mateix, sense que li donga cap altre criatura, axí Deu de sí mateix té 'l ser perpétuu é indefectible sense que li haja donat cap criatura. Y com per la poca llum que tenim á la nit, ja 'ns imaginám la llum del sol que está lluny de nosaltres, per lo mateix lo ser del mon que conexém nos fa congecturar lo Ser de Deu que 'ns es amagat. La claror de la lluna 's pert y s' esvaneix á la presencia del sol; y no altra cosa li succeheix al ser del mon posat davant per davant del Ser de Deu; y quant més s' acosten, més s' esvaneix y 's mor aquell: mentres que si 'l considerám apart, tot sol, nos sembla gran y maravellós, com la lluna en tant resplandeix més, en quant més y més s' allunya del sol.

Al nostre entendre, donchs, aquestos dos sers son talment com dues flames: la una eterna y perpétua, que es Deu; la altra creada y finida, que es lo mon; y 'ls raigs de la seva llum son les criatures.

Per nosaltres llúu la claror del mon; á causa de sa feblesa nosaltres la podém contemplar, y fins servirnos d' ella, sense dany pera la vista, com ho fem ab lo resplandor de la lluna; y ab l' intermediari d' ella nosaltres arribám á la contemplació de la eterna flama de le essencia divina. Puix, de la matexa manera que 'ls nostres ulls no poden sense perill d' esser malmesos, suportar la gran y vehement claredat del sol, que ab tanta facilitat y agrado contemplám reflectada en la lluna; axí per la debilitat dels nostres ulls no podém contemplar cara á cara y de dret la immensa y eterna claredat del Ser de Deu, sinó que 'ns es necessari que 'l ser del mon nos servesca de medi y vehícul. Lo ser del mon es la ombra á través de la qual nosaltres podém considerar y contemplar lo Ser etern y resplandent de Deu» (1).

(1) Titulus XXIV. Comparatio duorum esse ad duo luminaria, et quòd esse Dei est tamquam sol, et esse mundi est tamquam luna et umbra.

Ecce ergo quo modo habemus duo esse tamquam duo luminaria magna, scilicet luminare majus et luminare minus. Primum est tamquam Sol, et est aeternum et majus. Secundum est sicut Luna, et est mundi et minus. Primum est tamquam Sol, quia sicut Luna de se nullum habet lumen, sed totum respicit a Sole, ita esse mundi nullum habet esse de se, sed totum recipit de esse aeterno. Et sicut Sol de se habet lumen et nullum lumen recipit ab alio corpore, et ideo semper plenus est lumine, numquam deficiens; ita primum esse de seipso habet suum esse et a nullo alio recipit suum esse, et semper habet plenum esse numquam deficiens. Et sicut per lumen quod videmus de nocte cogitamus lumen Solis quod est occultum de nocte, ita per esse mundi quod videmus cogitamus esse Dei quod non videmus. Et sicut lumen Lunae in praesentia solis nihil apparet, sic esse mundi in praesentia ipsius esse Dei nihil apparet. Et dum magis appropinquat ad esse Dei, tunc minus apparet. Sed dum per se consideratur, tunc apparet magnum esse, sicut lumen lunae dum elongatur a Sole apparet majus.

Ista ergo duo esse sunt duo lumina intellectus. Primum est lumen aeternum, indeficiens, scilicet Deus. Secundum est lumen novum, scilicet factum, scilicet

Aquest ascendiment de lo creat á lo etern, aquestes dues flames, aquestos ulls febles, aquesta ombra intermediaria, tot es doctrina platónica.

En Sibiude no era, donchs, nominalista, sinó realista pur.

Método nou, intuicions originalíssimes, arguments poderosos, pensaments grans, en fi, lo que constituheix la obra d' un verdader y gran filosoph, veusaquí, donchs, la *Teologia Natural* ó *Llibre de les Criatures* del pensador catalá Ramon Sibiude.

CAPITOL QUINT

ESTÉTICA, COSMOLOGÍA Y PSICOLOGÍA D' EN SIBIUDE. SIBIUDE Y KANT

I. ESTÉTICA

La doctrina de la amor de Deu, pura, neta, sobtil, senzilla y forta, hermosa y espléndida, rica en nous pensaments y en recorts antichs, apareix no en mitg de líriques efusions, y de combinacions cabalístiques de lletres, com en lo mestre Ramon Lull, sinó pacient, metódica y sobremanera analisada, en moltíssimes planes de la *Teologia Natural*, d' en Sibiude (1).

Aquesta obra conté un tractat de la amor de Deu, del que ab molta

mundus habens tot radios quod sunt creaturae. Primò lucet nobis debile lumen factum, scilicet mundus, et ipsum possumus videre sine periculo et damno oculorum sicut lumen Lunae. Et postea per istud lumen debile cogitamus aliud lumen fortissimum Solis, scilicet Dei, sicut oculi non possunt videre lumen Solis directè per se sine destruccione oculorum. Sed tamen in Luna benè videmus lumen Solis sine damno oculorum. Ita oculi nostri interiores non possunt per se videre de directò ipsum esse Dei aeternum, luminosum et excellentissimum in hoc mundo sine destruccione oculorum; et ideo esse mundi est sicut umbra per quam possumus intueri et respicere ipsum esse aeternum, quod est lumen et speculum divinae essentiae, infinitum et immensum. Aliter est nobis videre impossibile, sicut Sol per umbram, et sic sufficit ad praesens de ipso esse duplici, et de non esse et nihil, et quod primum esse est janua aliorum. (Foli 21 y 22).

(1) Menéndez y Pelayo: *Historia de las Ideas Estéticas*.

facilitat poden ferse aplicacions estétiques, per més que en l' autor no hagués despertada molt de interés la categoría de bellesa.

Procurarém, no obstant, esposar y aplegar aquestes idees, que 's troben en varies parts del llibre. La doctrina d' en Sibiude no es tota filosofía de la hermosura, sinó filosofía de la voluntat, peró los escolásticfis no les separaven may, y en açó lo nostre filosoph va seguirlos.

Y ademés, los troços que ara anám á transcriure son de tanta importancia pera la historia, per ningú escrita, de la Estética á Catalunya, que 'ns sembla sería una tontería passarlos per alt.

¿Qué era la amor pera 'ls filosophs antichs tan platónichs, com cristians?—Era una aspiració á la bellesa summa é increada, y una ansia gran y set febrosa de tenirla.

¿Quí posa en dupte, per lo tant, que les teoríes sobre aquest desfici y ansia gran de bellesa, y sobre la força impulsiva que á ell nos mena, y en ell nos guía y sosté, deuen tenir algun lloch al costat de les teoríes relatives á la bellesa matexa, y als medis y recursos de que l' home ha usat pera traduhirla en lo humá? En Sibiude, l' últim dels grans realistes de la edat mitjana, dexeble de Sant Agustí, de Sant Anselm y d' en Huch de Sant Victor, mes encara que de Sant Thomás, apareix colocat entre dos mons filosóficbs enterament distints, tancant al un y obrint les portes del altre.

La amor es lo primer de tots los dons, peró com que está amagat y es invisible, quasi ni 'l tením per un do, ab tot y esser ell la llevor y com la font de tots los altres dons; primer tots seguexen á la amor, tots provenen d' ella, com de llur principi. Los demés dons de Deu no son sinó llevors de la amor, y declaren y manifesten la matexa amor amagada é invisible, á la manera que 'l fum argueix infaliblement la existencia del foch.

Lo primer que Deu concedí al home fou la seva amor, y desseguida, per medi de la amor, li foren donades totes les coses. Y quan la amor requereix amor, y la amor exigeix per sa naturalesa un ser amat, y de cap manera se satisfá l' amant sinó ab la amor, segueix necessariament la reciprocitat de la amor. La amor per sí matexa, sense necessitat de cap altra cosa, agrada, y es amable y acceptable, y agradívola y dolça en sí; al revés de les altres coses, cap agrada sense la amor, ni hi ha cap cosa que sense ella sia amávola, acceptávola, dolça y delitosa. Essent de Deu totes les criatures, se 'n segueix que l' home ve obligat á amar á totes les criatures, perque son de Deu, y en quant son de Deu. Y com no totes les criatures son iguals, y la major d' elles es la qui es imatge viva de Deu, y porta sa imatge y semblança, per axó l' home deu y está obligat á amar, immediatament aprés de Deu, sa imatge viva y á aquelles criatures que mostren estampada la imatge y semblança seva, perque, aprés de Deu, lo que ve immediatament es la seva imatge. L'home, entre totes les criatures del mon, es imatge viva de Deu, y porta sa

imatge y semblança; per açó immediatament aprés de Deu, deu esser obgecte de la amor del home, com criatura viva de Deu.

Haventhi en les criatures una certa escala de imitar á Deu, segons lo més ó lo menos, també les criatures tenen un cert ordre entre sí, imitant á Deu en la naturalesa d' aytal modo que en l' home está lo fí y 'l darrer grau de imitació, y en ell se completa la escala. Tot açó 'ns prova que en est mon no hi ha cap criatura superior al home y que ell es la imatge completa y total de Deu, perque en ell termena y 's perfecciona la escala de la imitació. De la matexa manera que un segell estampa del tot sa imatge en la cera, axí Deu estampa tota sa imatge en l' home.

La amor junta los homens en hú, y com de la major unitat resulta la major fortalesa, axí los homens units per est modo tenen molt gran é invencible fortalesa, y quan miren á Deu, s' unexen entre sí y 's fan com á un sol.

Com tothom veu, res tením que sia verdaderament nostre, y que estiga totalment en lo nostre poder, sinó solament la amor, y d' açó 'n resulta que lo nostre tresor y tot lo nostre be es la amor bona, y tot lo nostre mal, la amor dolenta. No es altra cosa la virtut que una amor bona, ni res més lo vici que una amor dolenta. Y com tot lo nostre be consisteix en la amor, resulta que 'l qui té ciencia y conexement de la amor, té lo conexement y ciencia de tot lo be del home; y qui ignora la naturalesa de la amor, res sab del be del home.

La amor té força y virtut de unir, de mudar, de convertir y de transformar. Uneix al amant ab la cosa amada, y aprés transforma, converteix y muda al amant ab alló que ama. Com la amor per sa naturalesa es un do, y una cosa que 's pot donar, peró que no pot obligarse, es lliveral y espontánea; y com lo do espontani es de aquell á qui 's dona, y passa totalment al domini seu, per lo tant la amor es de aquell á qui 's dona, y 's transforma en domini propi de la cosa amada.

Per axó la cosa amada posseheix y 's gaudeix, en sa potestat ó en son domini, de la amor que se li es concedit lliveral y espontáneament. Y com la amor arrastra y porta ab sí tot lo poder de la voluntat que té lo imperi y senyoriu en l' home, de aquí es que allá hon se vulla que vaja, conduheix, arrastra y porta ab sí á tots los homens. Y tot aquell á qui se conduheix esta amor, se li dona també tota la voluntat y tot lo esser humá; y l' amant se fa una matexa cosa ab lo amat, per virtut de la amor. Gran es la fortalesa, grans son les propietats de la amor perque té força *unitiva, unitativa, conversiva,* y *transformativa* del un en l' altre.

Aquesta conversió ó imitació, no es fatal, ni forçada, ni violenta, ni penosa, ni laboriosa, sinó que es lliure ó lliveral, espontánea, voluntaria, y aquesta lliveralitat seva la fa delitavola y dolça. Aquesta unió es fortíssima, ja que la voluntat no pot esser separada de la cosa amada per violencia, sinó sols voluntaria y espontáneament. Y encara que la amor muda la voluntat en la cosa amada, la amor, no obstant, y amor lliveral

retenint sa propia naturalesa, perque la voluntat sempre permaneix voluntat, y no's destruheix quan se muda, ans al contrari, la voluntat matexa reb lo modo, la forma y naturalesa de la cosa amada, y 's vesteix de sos vestits, y va al seu trajo, y reb nom del de la cosa amada, y 's vesteix de sos vestits, y tal es la amor com es la cosa que s'ama, y tal es la voluntat qual es la amor. La cosa amada dona nom al amor y à la voluntat. La voluntat per sí no es altra cosa que voluntat, y no té cap altre nom, axí com la amor no es altra cosa que amor, y no té altre nom per sí. La cosa amada es la qui dona nom á aquella altra en qui 's transforma. Per axó la voluntat que ama la terra se diu terrenal, y terrenal la seva amor. Y si ama les coses mortes y mudes, s' anomena muda y morta; y si ama als homens li dihém humana; y si ama á Deu, dihém que es divina, y divinal la seva amor. Axís per la amor l' home pot mudarse, transformarse y convertirse en altra cosa més noble, ó en altra més baxa, lliure y espontáneament.

Y com la voluntat, per la amor, se converteix en la cosa primerament amada, y reb sa materia y sa forma, de aquí es que la matexa voluntat se exalte ó 's rebaxe, s' ennoblesca ó s' envilesca.

La cosa amada pot esser superior ó inferior, ó igual respecte de nostra voluntat. Si la voluntat dedica la seva amor á una cosa superior, major y més digna, y més noble que ella, aleshores se muda y 's converteix en un grau més noble y digne, y s' eleva sobre sí. Y com tota transformació ó conversió deu esser en alguna cosa mellor, més noble y més alta que ella, y no en res que siga inferior, ni en altra cosa més vil, la nostra voluntat no deu donar la seva amor sinó á una cosa superior y més noble que ella matexa, perque d' altra manera no 's mudaría ni 's convertiría en quelcom més noble que ella, ni s' elevaría sobre sí matexa.

Tals son los altissims conceptes d' en Sibiude. Y no continuám lo resúm de son tractat pera no esser cansats, majorment quan en les *Notes* los estudiosos podrán veure sencers alguns títols que ara acabám d' estractar y resumir.

Lo tractat de la amor comprén en la *Teología Natural* los títols 110, 121, 129, 130 á 138, 142 á 167. (1)

(1) Scientia de natura amoris, seu de ejus conditionibus, viribus et proprietatibus, et de fructu amoris.

TITULUS CXXIX

Quoniam autem manifestum est quod nihil habemus in nobis quo verè nostrum sit, et quod totaliter in nostra potestate consistat, nisi solus amor; et per consequens thesaurus noster, totum bonum nostrum, est amor bonus, et totum malum nostrum est amor malus. Quia postquam nihil habemus quod sit verè nostrum, nisi minorem: si tunc amor non est bonus, quidquid tunc habemus, non est bonum. Unde si amor noster est bonus, boni sumus; si est malus, mali sumus. Solus enim amor facit hominem bonum vel malum. Et sicut nihil melius est in

II. — COSMOLOGÍA

EN SIBIUDE ¿ES OPTIMISTA? ¿ES LO PRECURSOR D' EN LEIBNITZ?

Tenint un ferm desitg de mostrar totes les belleses que conté la obra d' en Sibiude, no podém menys d' esplicar també lo nostre pensament sobre alguns troços d' ella que algú podría malament interpretar, y donar peu á que 's cregués que alguna vegada va enfosquirse la clarissima

nobis, quam amor bonus ita nihil pejus est in nobis quam amor malus. Quia etiam nihil habemus in nobis quod sit verè nostrum, nisi amorem, ideo quando dedimus amorem nostrum, omnia dedimus quae habemus, et nihil amplius habemus quod demus. Et ideò si perdidimus amorem nostrum, quidquid habemus perdidimus, et per consequens perditi sumus. Tunc autem perdidimus amorem nostrum quando dedimus enim illi cui dare non debemus. Quia etiam totum bonum nostrum est amor bonus, et totum malum nostrum est amor malus, sequitur quod virtus non est aliud quam amor bonus, et vitium non est aliud nisi amor malus. Et ergo cum totum bonum nostrum sit constitutum in amore, sequitur quod qui habet scientiam et cognitionem de amore, habet cognitionem et scientiam de toto bono hominis; et qui ignorat naturam amoris, ignorat totum bonum hominis. Ergo quilibet quantum potest debet habere notitiam et scientiam de amore. Et ideo hic tradetur in speciali scientia et cognitio de amore, et de natura et conditionibus ac proprietatibus et fructu ejus.

TITULUS CXXX

Quod principalis fortitudo et proprietas amoris est quod unit amantem cum amato, et mutat et convertit, transformat amantem in rem amatam.

Habet autem amor vim et virtutem uniendi, mutandi, convertendi ac transformandi. Et ista est sua propria natura, et conditio inseparabilis. Et ideo unit amantem cum re amata, et transformat exinde, et convertit ac mutat amantem in rem amatam. Et quamvis hoc sit nobis notum per experientiam, tamen per naturam amoris potest nobis hoc manifestari. Quia amor de sui natura est donum, et est primum donum, ita quod est res donabilis de natura sua, et ideo non potest de teniri quin detur; ut quia amor non potest cogi, ideò est donum liberaliter, et spontè datum; et quia donum spontè datum est illius cui datum est, at totaliter translatum et transformatum in ejus dominium, et quia amor est tale donum, ipse amor est illius cui datur, et transformetur in dominium rei amatae. Et ideo res amata possidet et obtinet in sua potestate, in suo dominio, amorem sibi datum libere, ac sponte, quia suus est postquam sibi datus est. Et cum amor trahat et ducat secum totam voluntatem, quae habet totum imperium in homine, ideo quodque vadat, ducit et trahit ac portat secum totum hominem; et per consequent cuicumque datur ipse amor, datur tota voluntas et totus homo. Et exinde apparet quod amor et voluntas impossibilis mutatur et convertuntur ac transportantur in dominium et naturam rei amatae.

Et ideo amor mutat rem amantem in rem amatam; et amantem cum amato unit, et facit unum de duobus, quia amans fit unum cum re amata per virtutem

inteligencia del pensador barceloní; no, lo nostre Sibiude no caygué en lo error d' en Leibnitz sobres la perfecció d' aquest mon.

Nos ho faría creure, per axó tot lo títol 186 ahont se diu y 's repeteix varies vegades que est mon es la obra de Deu la més proporcionada, la més ordenada, la més sábia, utilíssima, perfectíssima y optíssima; y sobretot, lo títol 17 que prova com Deu va fer lo mon de la mellor manera que pogué y devía ferho. ¿Qué, donchs, vol dir axó?

Nos esplicarém.

Clar es que 'ls qui suposen en Deu necessitat de crear per força han de concloure que la obra de Deu ha de esser la mellor que pot sortir de ses mans divines; é inútil es dir també que esta es la opinió de panteistes, emanatistes y dels partidaris del fatalisme y materialisme. Peró de

amoris. Ecce ergo quam magna est fortitudo amoris et proprietas, quia habet vim unitivam, conversivam, et transformativam unius in alterum.

TITULUS CXXXI

Qualis sit ita mutatio et conversio.

Ista autem conversio seu mutatio non est naturalis, non est exacta, non est violenta, non est penosa, nec laboriosa, sed est libera, seu liberalis, spontanea, voluntaria, ac liberalitate facta, placibilis et delectabilis et dulcis. Et quia amor quocumque vadat semper vadit spontè, libere, voluntarie, placibiliter, delectabiliter' et dulciter; et ideo voluntas, quae per amorem unitur, et conjungitur cum re amata, non potest separari ab ipsa, nisi liberè et spontè ac voluntariè; quia non potest cogi, quia tunc non esset voluntas neque amor, si cogeretur. Et ista unio seu conjunctio est fortissima, quia voluntas non potest separari à re amata per violentiam sed solum voluntariè et spontè.

Licet autem amor mutet voluntatem in rem amatam, tamen amor semper remanet amor et liberalis amor, quia amor quocumque vadat semper remanet in sua natura, et voluntas semper remanet voluntas, nec destruitur cum mutatur, sed ipsa voluntas recipit modum, formam et naturam rei amatae, et induitur ac vestitur vestimentum rei amatae, et portat habitum ejus, et denominatur à re amata, quia talis est amor, qualis est res amata; et talis est voluntas, qualis est amor.

Res enim primò amata dat nomen amori et voluntati, quia voluntas de se non est nisi voluntas, nec habet aliud nomen, nec amor non est nisi amor, nec habet aliud nomen de se, sed res amata dat sibi nomen suum in quam mutatur. Ideo si voluntas amat terram, tunc dicitur terrena, vel terra, vel amor dicitur terrenus. Et si amat res mortuas, ac mutas, tunc dicitur mortua et muta. Et si amat res brutales et bestiales, tunc dicitur brutum et bestiale, et amor brutalis. Et si amat hominem, tunc dicitur humana; et si amat Deum, tunc dicitur divina, et amor divinus.

Et ita homo potest per amorem mutari, transformari, en convertiri in aliam rem nobiliorem vel turpiorem, liberè et spontè.

TITULUS CXXXII

Quod per istam conversionem et mutationem amoris voluntas potest exaltari, nobilitari, et ascendere supra se, et etiam potest velificari, corrumpi et descendere infra se.

TITULUS CXXXIII

Quod nulla res est digna de se amore nostro, nec ei debet dari primò nisi habeat amorem quem posset reddere, et etiam posset nostrum amorem meliorare et nobilitare.

altres n' hi han que ab un catolicisme més ó menys *ad usum Delphini* han defensada la matexa tésis: Victor Cousin en la *Introduction à l'histoire de la Philosophie* ensenya que 'l carácter eminentíssim de Deu es la força creadora y que no pot dexar de crear, y de consegüent la creació no sols es possible, sinó necessaria; y lo professor A. Vera, en lo capítol sisé § 3, de la *Introduction à la philosophie de Hegel*, s' espressa d' aytal manera sobres la llivertat divina que á dir la veritat la trau del tot, puix nega á Deu la llivertat d' elecció, y solament li concedeix una llivertat imaginaria que ell va confondre tontament ab la necessitat de la naturalesa divina.

En Lebnitz tant en los *Princeps de Filosofia*, com en la *Teodicea*, doná un pas cap á la veritat, peró encara errá un xich, ó mellor dit, bastant. Ja la suposa la llivertat y la voluntat divina, peró diu que mancava alguna cosa pera determinarles, alguna rahó suficient, y ell la posá en una tal perfecció de aquest mon que es la més gran que la de tots los altres mons possibles. Açó en realitat també es realitat negar la llivertat divina, perque si ella existeix ¿quina necessitat hi ha de posar que la determine á obrar *solament* açó ó alló y altra cosa? Tota la qüestió, donchs, esta en veure si Deu es verament lliure ó no en les seves obres *ad extra*, com diuen á la Escola; y vist lo pensament clar de un autor sobres açó, fácil será lo esplicarnos com ell entén la perfectibilitat y optimisme de aquest mon.

¿Y qué pensava en Ramon Sibiude sobres la llivertat divina en la creació del mon? Obrím la seva obra y en lo títol 17 veurém com diu ben clarament que Deu criá lo mon del no res *voluntariament*, y á la manera de una obra d' art, no obligat per la naturalesa, no per necessitat. Vejám ara—diu—si l' esser del mon, sortit del no res, Deu va produhirlo naturalment per necessitat, á la manera que 'l foch naturalment produheix calor, ó voluntariament, aytal com un artista fa una casa. La nostra tésis es que va ferlo com á una obra d' art, no naturalment, ni per necessitat, sinó ab voluntat llibérrima. En Deu, l' esser, la inteligencia, lo voler y 'l franch albir son una matexa cosa; de consegüent les accions de Deu se verifiquen per medi del enteniment y la voluntat, y axís haurém de dir que Deu produhí lo mon entenentlo y *volentlo*. A més l'esser del mon es divers del esser de Deu; no es de sa naturalesa, perque ha sortit del no res. Y per lo tant lo mon fou produhit ni més ni menys que una cosa artificial ho es per medi del art, que no es de la naturalesa del artista, sinó que 'l seu esser es divers del del artista.

Y á la manera que un artista fa una casa voluntariament y no per necessitat ni per naturalesa, axís Deu va produhir lo mon voluntariament, com una altra obra d' art, no obligat per la naturalesa. (1)

Fins aquí son paraules d' en Sibiude.

(1) Titulus XVII. (Foli 16.)

Ara, donchs, vista la llibérrima voluntat que predica de Deu en la creació del mon, molt fácil nos será conexer lo sentit en que diu d' esta creació que es la obra convenientíssima, perfectíssima, óptima, que ha sortida de les mans divines. Veusaquí ses doctrines. «Deu fa ses obres á honor de son poder, de sa sabiesa, y de sa bondat, y no pot obrar ab altres fins; y com la honor y la gloria de son poder reclama que al obrar Ell ho faça ab tot son poder infinit; y la honor y la gloria de sa sabiesa, que ho faça també ab tota sa infinita inteligencia; y la honor y la gloria de sa bondat, que obre de la mellor manera y per la utilitat més gran que donarse puga; de aquí 's segueix que les obres de Deu son fetes ab tot son poder, ab tota sa infinida sabiesa, y de la mellor manera que 'l Creador podía ferles. La creació es, donchs, una obra molt proporcionada y congruent, ordenadíssima y utilíssima; y res hi ha en ella que sia supérfluu, inútil y menos bó.» (1)

Ja no hi ha dupte. En Sibiude afirma del nostre mon que es l' óptim, lo més perfet, peró no pot dexar d' esser la més bona, la mès apta, la més convenient pera la consecució del fí que Deu se proposá. Peró tot açó en sentit relatiu no absolut com ho ensenyá en Leibnitz. Si 'l mon fos una emanació natural de la substancia divina, ó no fos obra de la llivertat, sinó de la necessitat de la divi a omnipotencia, aleshores si que'ns veuríam obligats á admetre l' optimisme, peró, provada la llivertat de Deu pera crear, les doctrines d' en Leibnitz no poden pas defensarse.

Y en res contradiuen la nostra deducció sobre 'l pensament sibiudá unes altres paraules que hi havía també en lo títol XVII, y son aquestes: «á la manera que un artista al fer una casa la fa de la mellor manera que sab y pot, axis Deu en la creació del mon, obrá també de la mellor manera que va saber y pogué, y devia ferho, segons les exigencies del mon: res se li ha de afegir, res se li ha de traure, pera esser la obra més perfeta.» (2)

Aquesta condició (segons les exigencies del mon) ja 'ns diu ben clar que ell lo entén relatiu y no absolut, l' optimisme de la creació; y 'ns

(1) Quod divinus honor probat opera Dei exterius esse potentissimè, optimè, sapientissimè et benovolentissimè facta. Titulus CLXXXVI, (foli 163 de la edició veneciana).

Quoniam autem Deus operatur omnia opera sua ad honorem suae potestatis, suae potentiae, et suae bonitatis, nec aliter potest operari, et quia honor et gloria potestatis est potentissime et potenter operari, est honor et gloria sapientiae suae est sapienter et sapientissimè proportionaliter, et proportionabilissime et congruentissimè, et ordinatissimè, operari, et gloria bonitate est bene et optimè, benivolenter, et benivolentissimè, utiliter et utilissime operari; ideo sequitur quo opera Dei sunt potentissimè, sapientissimè et optime facta. Et ideo omnia opera Dei sunt proportionabilissima, ordinatissima, congruentissima, et utilissima.

Ideo nihil potest esse in divinis operibus improportionatum, incongruum, nihil inutiles nihil superfluum, nec diminutum, vel inordinatum.

(2) Foli 16, de la edició del autor, que es la veneciana (1581).

ho acaba de fer veure 'l sentirlo afirmar un xich més endavant que Deu, no solament es lliure pera crear ó no crear, sinó que també ho es pera la creació de un qualsevol dels mons infinits que té en son poder. Si al crear té de ferho de la mellor manera que sab y pot, axó es, si en la creació s' ha de agotar lo seu poder, ja no son infinits los mons á que 'l seu poder pot estendres.

La inconseqüencia d' en Leibnitz, lo filosoph barceloní, en Sibiude, va saber molt be salvarla.

III.—PSICOLOGÍA

ARGUMENTS ORIGINALÍSSIMS SOBRE LA POTENCIA INTELECTIVA DEL HOME Y LA IMMORTALITAT DE LA ÁNIMA RACIONAL

La filosofía del pensador barceloní se distingeix per un análisis psicológich molt delicat y agudíssim.

Una de les tesis més óriginals que té es provar que l' home es intelectual solament perque hi ha un Deu á qui deu conexer, ja que pera no conéxerlo, no tindría cap necessitat de tenir les potencies intelectuals. En aquest argument, que es incontestable en bona filosofía, fonamenta tot lo edifici de la Teología y del dret Natural. «Solament l'home deu conexer á Deu en aquest mon y per açó té lo enteniment.

Deu es tot intelectual y espiritual, no es visible pels ulls del cos, perque no te color ni figura; ni palpable, ni sensible per cap sentit corporal, perque 'ls sentits, que juntament ab nosaltres tenen los animals bruts, sols percebexen los cossos y 'ls accidents dels cossos: la vista, los colors, les figures y la llum corporal; l' ohído, los sons que hi ha en l' ayre que es un cos, lo terç sentit percibeix los odors; lo gust, los sabors y lo tacte, que es lo més universal, totes les coses tangibles.

Deu, per lo tant, no pot esser conegut, ni vist, ni apercebut sinó per medi del enteniment; y com l' home es lo fí de la creació y 'l qui deu portar á Deu tota la universalitat de les criatures, y açó ho ha de fer ab conciencia de sa obra, resulta que solament ell pot y deu conexer á Deu, no los animals bruts, y esta es la causa de que tinga potencies intelectives» (1).

(1) Quid solus home potest Deu cognoscere in hoc mundo, et propter hoc habet intellectum.

TITULUS XXXIV (Fol. 28)

Et quia Deus est totus intellectualis et spiritualis, ideò non est visibilis oculo

En moltes qüestions psicológiques la conformitat de idees ab lo Doctor Angélich es bastant complerta, si be en elles lo nostre filosoph s'eleva alguna vegada bon xich més que 'l Mestre de les Escoles.

De la multiplicitat dels orguens corporals n' argüeix la diversitat dels oficis de la ánima. «Veyém que l' home té un cos hermosíssim y 'l més ben fet dels que hi ha en lo mon, plé d' orguens que exercexen diversos y magnífichs oficis; axís també, no ho veyém, peró ho sentím, té una ánima corresponent á la dignitat y poder del cos, qui vivifica á aquells orguens y dona vida y sentit y moviment á tots sos membres; admirable, nobilíssima, plena de tantes potencies com son los orguens corporals, de manera que á cada un d' ells los hi correspón una potencia, y de consegüent un ofici, invisibles emperó, de aquesta ánima racional. Un home exerceix diversos oficis, y ho fa ab diversos instruments; la ánima també té diverses virtuts y oficis diversos, que posa en acció mitjançant uns orguens y membres dissemblants y diversos, que son los seus instruments. La ánima exerceix algunes de les seves potestats per medi dels orguens, y com totes les operacions procedexen de la ánima, es necessari que síen tantes les virtuts, los oficis y les potestats en la ánima quantes son ses operacions dissemblants entre sí. Peró veyém que en tot lo del mon hi ha un ordre admirabilíssim; tot está posat segons un major y un menor; lo més noble sempre está demunt de lo que no ho es tant; res hi ha igual; varietat dintre la unitat, veusaquí la lley fonamental de la naturalesa; y essent l' home l' esser més noble de la creació, está clar que esta lley se compleix en ell de un modo eminentíssim: no hi busqueu, donchs, enervadora igualtat: desiguals son ses virtuts, ses potestats, sos oficis; uns superiors, altres inferiors; uns més dignes, altres no tant. Y com l' ordre, la pau, la tranquilitat y 'l repós demanen que 'ls uns imperen als altres, que estos obehesquen fidelment lo manat per los altres que son més nobles, axís la ánima tindrá infinida pau quan les virtuts superiors guíen á les inferiors y estes se dexen portar y servesquen de criades á aquelles. No hi ha vida sense subgecció.

Començám, donchs, per les operacions ínfimes de la ánima. Aquestes son la nutrició, lo aument y la generació, y tal es l' ordre en que de

corporali, quia nullum habet colorem, nec aliquam figuram, nec est palpabilis, nec per aliquem sensuum corporeum sensibilis, quia sensus, qui sunt communes nobis et bestiis solùm apprehendunt et sentiunt corpora, et accidentia corporum, ut vissus aprehendit colores, et figuras, et lucem corporalem. Auditos sonos, qui sunt in aere, qui est corpus. Et de oratus odores, et gustus sapores; et tactus calidum et frigidum. Et ideò quia Deus est res solùm intellectualis et spiritualis, non potest cognosci, nec videri, nec aprehendi, nisi per intellectum et per intelligere. Quare nequitur quod solus homo in mundo potest cognoscere et aprehendere Deum; et quod animalia bruta nullo possunt cognoscere Deum.

Et ideo propter hoc habet intellectum, ut possit cognoscere conditorem suum.

ho acaba de fer veure 'l sentirlo afirmar un xich més endavant que Deu, no solament es lliure pera crear ó no crear, sinó que també ho es pera la creació de un qualsevol dels mons infinits que té en son poder. Si al crear té de ferho de la mellor manera que sab y pot, axó es, si en la creació s' ha de agotar lo seu poder, ja no son infinits los mons á que 'l seu poder pot estendres.

La inconseqüencia d' en Leibnitz, lo filosoph barceloní, en Sibiude, va saber molt be salvarla.

III.—PSICOLOGÍA

ARGUMENTS ORIGINALÍSSIMS SOBRE LA POTENCIA INTELECTIVA DEL HOME Y LA IMMORTALITAT DE LA ÁNIMA RACIONAL

La filosofía del pensador barceloní se distingeix per un análisis psicológich molt delicat y agudíssim.

Una de les tesis més originals que té es provar que l' home es intelectual solament perque hi ha un Deu á qui deu conexer, ja que pera no conéxerlo, no tindría cap necessitat de tenir les potencies intelectuals. En aquest argument, que es incontestable en bona filosofía, fonamenta tot lo edifici de la Teología y del dret Natural. «Solament l'home deu conexer á Deu en aquest mon y per açó té lo enteniment.

Deu es tot intelectual y espiritual, no es visible pels ulls del cos, perque no te color ni figura; ni palpable, ni sensible per cap sentit corporal, perque 'ls sentits, que juntament ab nosaltres tenen los animals bruts, sols percebexen los cossos y 'ls accidents dels cossos: la vista, los colors, les figures y la llum corporal; l' ohído, los sons que hi ha en l' ayre que es un cos, lo terç sentit percibeix los odors; lo gust, los sabors y lo tacte, que es lo més universal, totes les coses tangibles.

Deu, per lo tant, no pot esser conegut, ni vist, ni apercebut sinó per medi del enteniment; y com l' home es lo fi de la creació y 'l qui deu portar á Deu tota la universalitat de les criatures, y açó ho ha de fer ab conciencia de sa obra, resulta que solament ell pot y deu conexer á Deu, no los animals bruts, y esta es la causa de que tinga potencies intelectives» (1).

(1) Quid solus home potest Deu cognoscere in hoc mundo, et propter hoc habet intellectum.

TITULUS XXXIV (Fol. 28)

Et quia Deus est totus intellectualis et spiritualis, ideò non est visibilis oculo

En moltes qüestions psicológiques la conformitat de idees ab lo Doctor Angélich es bastant complerta, si be en elles lo nostre filosoph s'eleva alguna vegada bon xich més que 'l Mestre de les Escoles.

De la multiplicitat dels orguens corporals n' argüeix la diversitat dels oficis de la ánima. «Veyém que l' home té un cos hermosíssim y 'l més ben fet dels que hi ha en lo mon, plé d' orguens que exercexen diversos y magnífichs oficis; axís també, no ho veyém, peró ho sentím, té una ánima corresponent á la dignitat y poder del cos, qui vivifica á aquells orguens y dona vida y sentit y moviment á tots sos membres; admirable, nobilíssima, plena de tantes potencies com son los orguens corporals, de manera que á cada un d' ells los hi correspón una potencia, y de consegüent un ofici, invisibles emperó, de aquesta ánima racional. Un home exerceix diversos oficis, y ho fa ab diversos instruments; la ánima també té diverses virtuts y oficis diversos, que posa en acció mitjançant uns orguens y membres dissemblants y diversos, que son los seus instruments. La ánima exerceix algunes de les seves potestats per medi dels orguens, y com totes les operacions procedexen de la ánima, es necessari que sien tantes les virtuts, los oficis y les potestats en la ánima quantes son ses operacions dissemblants entre sí. Peró veyém que en tot lo del mon hi ha un ordre admirabilíssim; tot está posat segons un major y un menor; lo més noble sempre está demunt de lo que no ho es tant; res hi ha igual; varietat dintre la unitat, veusaquí la lley fonamental de la naturalesa; y essent l' home l' esser més noble de la creació, está clar que esta lley se compleix en ell de un modo eminentíssim: no hi busqueu, donchs, enervadora igualtat: desiguals son ses virtuts, ses potestats, sos oficis; uns superiors, altres inferiors; uns més dignes, altres no tant. Y com l' ordre, la pau, la tranquilitat y 'l repós demanen que 'ls uns imperen als altres, que estos obehesquen fidelment lo manat per los altres que son més nobles, axís la ánima tindrá infinida pau quan les virtuts superiors guíen á les inferiors y estes se dexen portar y servesquen de criades á aquelles. No hi ha vida sense subgecció.

Començám, donchs, per les operacions ínfimes de la ánima. Aquestes son la nutrició, lo aument y la generació, y tal es l' ordre en que de

corporali, quia nullum habet colorem, nec aliquam figuram, nec est palpabilis, nec per aliquem sensuum corporeum sensibilis, quia sensus, qui sunt communes nobis et bestiis solúm apprehendunt et sentiunt corpora, et accidentia corporum, ut vissus aprehendit colores, et figuras, et lucem corporalem. Auditos sonos, qui sunt in aere, qui est corpus. Et de oratus odores, et gustus sapores; et tactus calidum et frigidum. Et ideò quia Deus est res solúm intellectualis et spiritualis, non potest cognosci, nec videri, nec aprehendi, nisi per intellectum et per intelligere. Quare nequitur quod solus homo in mundo potest cognoscere et aprehendere Deum; et quod animalia bruta nullo possunt cognoscere Deum.

Et ideo propter hoc habet intellectum, ut possit cognoscere conditorem suum.

bon principi aparexen en l' home. Son tres operacions gens semblantes entre sí, lo que importa que en la ánima hi hagen tres virtuts, tres potestats, que 'ls hi corresponguen perfectament. De consegüent la nostra ánima té la virtut de nodrir, d' aumentar y d' engendrar; y aquestes tres virtuts se comprenen en una virtut general, que anomenám potencia vegetativa. La nostra ánima es com un regne y en ell aquestes tres potencies hi fan lo mateix ofici que en los regnes civils los pagesos y 'ls mercaders. Aquestos, ab tot y constituir la má menor del poble, son la basa y fonament dels altres estats socials més nobles, y cap d' estos podría subsistir sense aquell, que es l' ínfim; axís també en lo regne de la ánima aquelles tres primeres é ínfimes virtuts sostenen y porten á totes les altres, qual noblesa no superen, y ni estes podríen existir sense elles, y les cárregues del regne ningú les duría, sinó les duyen elles» (1).

Per aquests troços podrás veure un xich, amat lector, lo tremp intelectual que mostra en Sibiude en les qüestions psicológiques: adepte, y podríam dir fundador del sistema de la observació interna, sa psicología no es més que un delicat análisis de la ánima. En lloch d' ella segueix á Sant Thomás, encara que convinga ab ell en varies coses: anant per diversos camins arriben per trobarse; peró al Doctor Angélich lo guien tots los mestres anteriors, y al nostre filosoph no més lo seu geni. Lo carácter de la psicología sibiudana es la originalitat: se cansará inútilment qui cerque en ella un argument sisquera sortit del cap d' un altre. En totes les qüestions encara que defense la matexa opinió de un altre, hi dexa mostres evidentíssimes del seu geni y de la seva originalitat; y en un dels arguments pera la immortalitat de la ánima s' hi manifesta tant sobremanera filosófich y original, que no podém resistir al desitg de transcriurel ara aquí. «Considerant atentament la naturalesa de les obres del home, en quant á home, veurém la immortalitat del franch albir, ó sía de la ánima.

De la naturalesa de les obres del home, fetes en quant home si havém vist naxer lo mérit y la culpa, á qui necessariament se deu premi y cástich respectivament; y com l' home mentres viu no reb per ses obres ni retribució ni pena, y l' ordre del univers no pot permetre que res quede sense justicia, es necessari que aprés de tot reste encara lo franch albir, font, principi y arrel de aquell mérit ó culpa, puix essent ell lo capáç del premi ó de la pena, ell haurá d' esser necessariament qui haurá de rébrels.

Peró 'l mérit dura mentres no se 'l destruheix, y res pot destruhirse sinó per lo seu contrari; y essent la culpa lo contrari del mérit, peró no podent estar ella allá hon es aquest, etern será de consegüent lo mérit. Y com lo mérit demana premi, etern será también lo premi. Y l' un y l' al-

(1) Titulus CV. Quod plus obligatior homo pro anima, quàm pro corpori. (Foli 86).

tre demostren la eternitat del franch albir, ó sia de la ánima puix aquest es l' únich subgecte capáç d' ells, del mérit y del premi. Lo mateix pot dirse pertocant á la culpa.

Lo cástich ha de durar en tant dure la culpa, perque aquell no destruheix á aquesta; y no podent lo cástich existir sense una persona pacient, essent ell etern, eterna ha de ser també aquesta, que no es altra que 'l franch albir, la ánima humana. Y açó mateix ¿no pot dirse també del premi? Veusaquí provat de la manera més clara que l' home, en quant es home per part del franch albir, es immortal y perpetuu: y de consegüent, immortals son lo enteniment y la voluntat, constitutius del franch albir; y aixís dirém també que la ánima del home es immortal y perpétua, y que viu encara mort lo cos.» (1)

Com se veu, en Sibiude 'ns presenta la immortalitat de la ánima humana ni més ni menos que com un postulat de la rahó pura práctica, cosa intentada tres segles aprés per lo pare de la moderna Filosofía, en Manel Kant: l' obgecte de la voluntat humana—diu lo filosoph barceloní—es lo bé; y com que es bé, requereix premi, y est premi suposa la immortalitat en lo subgecte que l' ha de rébre; per lo tant, la ánima es immortal; y diu lo pensador alemany: l' obgecte de la voluntat humana es lo bé; lo bé no 's realisa sinó ab una conformitat perfecta de les intencions de la voluntat ab la lley moral; y com que esta lley moral ó santedat es una perfecció de que 'l ser racional no es capáç en lo mon sensible, sinó que es de absoluta necessitat una duració eterna; de consegüent, la ánima humana es eterna ó immortal. Abdos arguments ragen d' un mateix principi, d' una matexa font: l' un está calcat sobre l' altre: peró se separen un xich al mitg, portant abdós á una sola y matexa conclusió. No obstant, y ho dirém no moguts de un patriotisme que per lo exagerat sería tonto, sinó perque 'ns ho diu lo nostre pobre magí: lo argument d' en Sibiude 'ns fa més força que 'l d' en Kant; y 'ns sembla que açó mateix ha de succehir á la majoría dels nostres llegidors. Veusaquí les paraules del filosoph de Koenisberg:

IV.—La inmortalitat de la ánima com un postulat de la rahó pura práctica

La realisació del sobirá bé en lo mon es l' obgecte necessari de una voluntat que pot esser determinada per la lley mortal. Peró la perfecta conformitat de les intencions de la voluntat ab la lley moral es la condició suprema del sobirá bé. Deu, per lo tant, esser possible lo mateix que lo seu obgecte ja sia que está continguda en l'ordre mateix que prescriu

(1) Quod etiam ex operibus hominis, inquantum homo est, ostenditur immortalis et perpetuitas liberi arbitrii. Titulus XCII. (Foli 73).

la seva realisació. Mes la conformitat perfecta de la voluntat ab la lley moral ó la *santedat*, es una perfecció de que no es capáç lo ser racional en lo mon possible, en cap moment de la seva existencia; y com que es tant exigida com necessaria en la práctica, precisa buscarla únicament en un progrés indefinit envers aquesta conformitat perfecta, y segons los principis de la rahó pura práctica, es necessari admetre aquest progrés també práctich com l' obgecte real de la nostra voluntat.

Aquest progrés indefinit solament es possible en la suposició de una *existencia* y una personalitat persistents del ser racional indefinidament (ó de lo que s' anomena la immortalitat de la ánima.)

De consegüent lo sobirá be tan sols es prácticament possible en suposició de la immortalitat de la ánima, y axí estant aquesta inseparablement unida á la lley moral, es un *postulat* de la rahó pura práctica (per lo que nosaltres creyém que una proposició teórica, peró que, com á tal, no pot esser demostrada, en quant aquesta proposició está inseparablement unida á una lley *práctica*, té *à priori* un valor absolut.)

Aquesta proposició, que toca al destí moral de la nostra naturalesa, açó es, que no podém arribar á una conformitat perfecta ab la lley moral sinó mitjançant un progrés indefinit, es de la major importancia, no solament com á remey pera la impotencia de la rahó especulativa, sinó també ab relació á la religió. Sense ella ó 's despulla á la lley moral de la seva santedat figurántsela un, indulgent y apropósit pera les nostres comoditats, ó s' espera, exaltantse, podent alcançar en la vida aquesta un terme inaccessible, que 'l nostre destí deu prosseguir sense interrupció, es á dir, possehir plenament la santedat de la voluntat, y á les hores l'home se pert en los somnis *teosófichs*, complertament contraris al conexement de sí mateix; en abdós casos, se deté l' *esforç* ab lo que dexám sempre caminar á la perfecta y constant observancia d' un ordre de la rahó, sever é inflexible, peró real y no merament ideal. Pera un ser racional finit la única cosa possible es un progrés indefinit que vá desde los graus inferiors de la perfecció moral, fins als més enlayrats. Lo infinit, pera 'l qui no existeix la condició del temps, veu en aquesta serie, infinita pera nosaltres, una conformitat complerta de la voluntat ab la lley moral, y la santedat que exigeix inflexiblement per sa lley, per esser fidel á la seva justicia en la distribució del bé sobirá, la comprén en una sola instrucció intelectual de la existencia dels sers racionals. Tot lo que pot esperar una criatura respecte á aquesta repartició, es continuar, mentres dure la seva existencia, fins més enllá d' aquesta vida, aquest progrés per ahon s' ha enlayrat fins més enllá d' aquesta vida, aquest progrés per ahon s' ha enlayrat fins ara en la moralitat, desde 'ls graus inferiors als superiors, y ahon ha adquirida la conciencia de una intenció esperimentada y de una resolució immutable, (1) y de conse-

(1) La convicció de la immortalitat de la resolució en lo progrés envers lo

güent, no pot esperar esser may, aquí baix ó en qualsevulla altre lloch de sa existencia futura, perfectament adequada á la voluntat de Deu, (qui mana sense indulgencia y sense remissió, perque d' altra manera ¿qué fora la seva justicia?) sinó que deu esperar esserho en sa duració infinita (que solament Deu es qui pot abraçar.)—

(Crítica de la Razón Práctica precedida de los fundamentos de la Metafísica de las Costumbres, por Manuel Kant.

Traducción de A. García Moreno.

Madrid, 1876. Planas 320, 321, 322 y 323.)

CAPITOL SISÉ.

MÍSTICA Y TEODICEA

I.—MÍSTICA

Lo misticisme naix de la espontaneytat de la rahó humana ab complerta independencia de les creencies en dogmes positius, de manera que les escoles alexandrines, lo mateix que moltes de racionalistes d' avuy dia, 's desentenen en absolut dels dogmes de les religions positives, y llur carácter de devoció religiosa no es pas fill de la exaltació ab que 's professa 'l credo de aquesta ó de aquella altra Iglesia, sinó que es fill

bé, sembla, no obstant, una cosa impossible en si matexa per una criatura. Axí donchs, la doctrina cristiana la fa procedir únicament del esperit mateix, que obra la santificació, per lo que entén justament aquesta ferma resolució y ab ella la conciencia de la perseverancia en lo progrés moral. Peró de una manera natural aquell qui te conciencia de haber caminat una gran part de sa vida, progressivament vers lo be, sense serhi incitat per altres móvils que per los principis purament morals, aquell, repetexo, pot tenir la consoladora esperança, ja que no la certesa, de permanexer unit fermament á aquestos principis, fins y encara en una existencia prolongada més enllá d' aquesta vida; y encara que aci baix no haja sigut may perfectament just al seus propis ulls, ni puga esperar esserho may, per lluny que espere portar en l' avenir lo perfeccionament de la seva naturalesa y 'l cumpliment dels seus devers, no obstant, en aquest progrés, que, pera dirigirse á un fi que s' aparta fins al infinit, no pera axó dexa de tenir pera Deu lo valor de una possesió, pot trobar la perspectiva d' un pervindre de *benaventurança*, perque aquesta es la espressió de que la rahó 's serveix pera designar una felicitat perfeta, independent de totes les causes contingents del mon que, com la *santedat* es una idea que suposa un progrés indefinit á la conseqüent, no pot esser jamay complertament realisat per una criatura.

llegítim d' especulacions metafísiques. S' equivocá, donchs, llastimosament en Pau Rousselot, en sa bellíssima obra *Les Mystiques Espagnols*, al donarli per orígen lo arrebato y la exaltació de la fé religiosa, y al senyalarli com á *única* font la vehemencia ab que 's confessen los dogmes religiosos. (1)

Sense necessitat d' anar á buscar cites históriques, n' hi ha prou ab recordar lo carácter de les escoles índiques, de les d' Alexandria y d' algunes novíssimes de la Alemanya pera compendre que 'l vell professor de Filosofía doná al misticisme una basa molt petita y un orígen no gayre exacte, quan lo va creure pura y esclussivament com un efecte de creencies exaltades en los dogmes de la Revelació. Per lo contrari, lo misticisme naix principalment en les escoles racionalistes; y la historia de les idees platóniques, los arguments metafísichs pera provar la existencia de Deu y fins y tot les intuicions dels dexebles y sectaris d' en Schölling, testifiquen que en un cert punt del procediment racional, que per cert es lo més alt, s' hi manifesta aquesta veritat, ó sia: que en la rahó humana, quan filosofa lliurement, hi ha una tendencia molt marcada, un impuls irresistible, á unirse ab lo diví, sense mirar moltes vegades si 'l Deu ab qui s' uneix es lo Ser Suprém y personal, lo Deu dels cristians, ó 'l Gran tot ó la substancia única de lo Spinosa.

Si en la historia de la Filosofía hi trobám en cada plana la confirmació de aquestos judicis, encara es més gran la llur evidencia quan se tracta dels períodos históríchs d' abans de la aparició de la escola crítica, y en los que per lo tant no s' hi veu lo análisis que serveix de basa á en Kant, pera conexer la forςa y la trascendencia de les facultats cognitives.

Tendencia universal de la idea cristiana es la d' inspirar un menys-

(1) D' où provient le mysticisme? Il a ses racines dans un des éléments de la nature humaine, le sentiment religieux. Quand l' histoire nous le montre issu d' une origine différente et fils de la réflexion, c' est qu' un désespoir de la raison a permis au sentiment de reprendre son empire. Sa vraie source, c' estla foi: spontanément il éclôt au fond des âmes croyantes, et alors, en vertu de son principe, il peut agir sur les masses autant que sur les individus. Dans la bouche d' un Plotin, il ne parle qu' un petit nombre, et la foule ne l' entend pas; avec une sainte Thérèse, il n' est pas enfermé dans l' enceinte d' una école, il s' adresse à tous les cœurs, et tous les cœurs, si humbles qu' ils soient, peuvent répondre á son appel. C' est pourquoi l' on ose affirmer qu' il est tout prêt à naitre chez un peuple où predomine le sentiment religieux, pour peu que les circonstances extérieures, se joignant aux prédispositions natives, viennent en favoriser le développement. Or, une race s' est rencontrée, douée d' une singulière énergie, d' une vitalité puissante, d' un indestructible instinc de personnalité, d' un insatiable besoin de croire et de se dévouer à ses croyances; héroïque, ardente, opiniâtre, avec quelque chose de sombre et de concentré, couvrant sous ces dehors les passions fougueuses et la violance d' un sang échauffé de ce même soleil qui brûle l' Africain de l'autre côté du detroit. (*Les Mystiques Espagnols*, Introduction).

preu per lo del mon y per lo de sí mateix, d' axecar les ánimes á refugiarse en Deu, y de consegüent de representarse la realitat humana com á un mal, y la vida com á un obstacle pera assolir la benaventurança d'allá dalt. Aquesta tendencia es la que en la práctica ha produhit los martres y 'ls sants, y, no passant de la especulació, lo que fa son místichs. Axís es que los místichs tenen la pretensió de conexer á Deu sense cap intermediari y en certa manera de cara á cara. Si es axís, com realment es, ¿podém considerar lo misticisme religiós com una doctrina? ¿No es pas senzillament lo efecte d' una exaltació, en tant més viva, en quant la fe domina, més pregona é imperiosament? Sovint, sovint no es res més que açó; de vegades també una esposició detinguda, una fesomía complexa nos revelen en ell quelcom més que un fet individual ó que un sentiment obscur y passatger. En lo filosoph catalá lo misticisme prengué una forma, no metafísica en absolut, peró no tampoch del tot ascética com en los místichs castellans del segle XVI; lo podem, sí, considerar com una filosofía de la amor, com una filosofía de la voluntat, atés que la unió ab Deu, aspiració eterna en qualsevulla misticisme, siga cristiá, siga racionalista, en Sibiude la busca per la *unió* de les voluntats, ó millor dit, per la *identificació* de voluntats, may per la *unió* ó *identificació* de substancies, com ho pretén lo misticisme ontológich; psicológich es, donchs, lo misticisme d' en Sibiude.

Segons ell, tot ser té un fí. Les matexes coses inanimades assolexen llur destí anant per uns camins cegos envers lo centre natural, la pedra cau sota la acció de la gravetat, los rius corren al mar d' ahont surten y ahont s' en tornen: axí la ánima té 'l seu centre natural en Deu, qui la atrau com la llum atrau y seduheix á les plantes, y en lloch troba repós sinó es en ell. Lo pecat original la ha separada d' Ell: sos esforços tots s' han de dirigir á conquistar lo perdut, unintse ab Ell ja en aquesta vida. Solament ab esta unió es quan podrá recobrar la ciencia divina de que 'l pecat la havía privada, ciencia que 's diferencía de les altres ciencies en que á ella s' hi va per la amor y que no s' obté sinó ab la possessió d' esta amor. Lo primer grahó d' esta escala es lo conexement de sí mateix. *Obriu los ulls*, diu la Escriptura Santa, replegueuvos sobre vosaltres matexos y estudieuvos be, no pera aturarvos en la orgullosa y estéril satisfacció d' aquest estudi interior, íntim, sinó pera més persuadirvos del vostre no res, pera desconfiar de les vostres forces y pera humiliarvos davant de Deu. Ell, Deu, vos ho recompensará donantse á sí mateix á vosaltres; Ell, lo Ser perfet é infinit, no pot amar per la seva escelencia á la criatura que es imperfeta y finita; emperó la ama mentres tant, jatsía que ella se humilia y 's menysprea á sí matexa. Amantla, la instruheix, li mostra ab lo dit lo camí ral que guía á n' Ell, la *oració*; la *oració*, que es un camí quals estacions se van multiplicant més y més á mida que lo análisis psicológich s' endinsa per les soptils pregonitats del jo.

Fí, condicions, punt de partida, métode: lo misticisme d' en Sibiude presenta tots los elements que constituhexen una doctrina ab sos caràcters propis: los uns negatius y 'ls altres positius. Lo primer que hi trobám es que no es del tot un misticisme metafísich.

Si en Sibiude se guarda prou d' endinsarse en la metafísica, que atesa la seva fe religiosa de capellá, no podía de cap manera resultar heterodoxa, no 's guarda menos també de caure en lo panteísme. Fins nos sembla que 'ns hauríam de preguntar si arribá á conexer lo perill sisquera. No solament no volgué esser panteísta, y en realitat no ho fou ni en lo fet ni en la intenció, sinó que ni sisquera 's veu ferli molts esforços pera no vorejar un perill de que may cap por li vingué.

Y es que 'l panteísme repugna essencialment al geni catalá: una raça plena de maturitat de seny y d' acuytat d' enginy, una raça en que 'l sentiment de la personalitat, fortament empeltat en les idees, en les creencies y en les costums, sobrix per tot arreu, tant en lo carácter ferreny de l' individuu, com en l' esperit d' independencia de la nostra gent en general, fins en la literatura y en les arts, ¿no devía apartarse, ja instintivament de una doctrina, qual primera nota es oposarse al sentit comú, puix nega, destrueix y assessina la personalitat?

Vist lo que no es lo misticisme del nostre pensador, vejám ara lo que es.

Abans de tot es un misticisme psicológich. Veritat es que la psicología no s' hi troba en ell tractada *exprofesso*, emperó també ho es que hi ocupa un lloch importantíssim.

La psicología es esperimental, de consegüent lo misticisme que 's basa en ella es ab molta facilitat conduit á la noció de la realitat y 's posa en certa manera molt aprop del home; es humá, y per lo tant moral, á despit de les concepcions erróneees de tot misticisme sobre lo número respectiu de les facultats y principalment sobre la naturalesa de la voluntat. Conduir la voluntat al desitg y sométrela á la amor, açó es en realitat sacrificarla, y de consegüent ofegar lo lliure arbitre ó *franch voler*, segons lo bellíssim mot d' en Ramon Lull: la voluntat y la llivertat no son pas dues coses diferentes; la una es lo poder de la causalitat del jo, la altra es aquest mateix poder independent de tota influencia estrangera en ses manifestacions. Ara be, en Sibiude afirma que la voluntat es lliure y pretén conciliarla ab la gracia; y la matexa manera en que ell la comprén, li proporciona un medi de demostració. La amor guía per la má á la voluntat, peró la amor es lliure: les ánimes no poden moralment tornar enrera, feta la elecció del obgecte de llurs amors, emperó conserven la llivertat d' elecció.

Y açó fa que, mentres les coses obehexen, sense conéixerla, á la lley del seu destí, la persona moral té lo rich privilegi de concórrer lliurement al seu.

L' home resta lliure, y fins á tal punt que ell pot dexar de voler

quan Deu vol, ell es mestre de sí mateix, capáç de donarse á sí mateix lo desenrotllo que li es propi, capáç de perfeccionarse. Que hi ha aquí inconseqüencies y contradiccions, no serém nosaltres qui ho neguém, peró 'l misticisme luliá no va duptar en pagar ab aquest preu lo dret de conservar al home la justíssima responsabilitat dels seus actes.

Per los troços que citarém se veurá que la mística d' en Sibiude es tota ella una Filosofía de la amor, una Filosofía de la voluntat, y com que comença per lo propi conexement pera arribar á la íntima comunicació ab Deu, d' aquí es que tota ella no es més que una psicología mística.

Be es veritat açó—dirán alguns—¿peró es que té ses rahons d' esser en una sana filosofía lo misticisme psicológich?

Vejámho:

Los místichs acostumen senyalar al conexement de Deu tres graus, que 's diferencíen l' un del altre per los diversos obgectes en que s' aferma la ánima pera pujar á les altures de la contemplació, açó es: lo conexement fora de sí *extra se;* lo conexement dintre de sí *intra se;* y 'l conexement sobre de sí *supra se.* Aquestos procediments tenen una bellíssima explicació en l' opúscol de Sant Bonaventura *Itinerarium mentis ad Deum.*

Ab tot y esserli molt coneguts á en Lull estos tres procediments, lo cert es que, 's veu, dona una preferencia notable als dos darrers, al *conexement dintre de sí* y al *conexement sobre de sí:* per çó dihém que 'l misticisme luliá te una basa quasi del tot psicológica. Fácil es de compendre que 'l detallat estudi de la ánima á que 'l místich dedica tots los seus esforços, tot ab lo fi de ofegar á la amor propia y de desarrelar del cor tots los afectes humans, ha d' esser l' orígen d' una psicología especial y d' un subgectivisme bastant diferents de la psicología y del subgectivisme racionalistes; ab tot y les afinitats estretes é íntimes que alguns han volgut veure en l' un y l' altre. Lo místich no entra *dintre de sí* ab lo sol obgecte de filosofar sobre sí mateix; no té la manía de separarse del espectacle de la naturalesa y viure divorciat de la vida moral y religiosa; manía molt propiament calificada d' *egoisme filosófich* per un escriptor contemporani. Y si be es veritat que en açó hi pecaren algunes escoles místiques alemanes, com les de l' Eckart, Suso y Tauler, y un xich també les castellanes del P. Granada y S. Joan de la Creu, res més lluny que açó de la mística d' en Ramon Sibiude.

«Lo fi que deu proposarse qualsevulla filosofía—diu lo Pare Gratry— es conexer á Deu en l' ordre y la armonía de la naturalesa, ja cercantlo dintre del home, ja fora d' ell. (1)

«La verdadera sabiduría—diu en Bossuet—radica en conexer á Deu

(1) Gratry, *Logique,* vol. I. cap. V.

y en conéxers á sí mateix. Lo conexement de nosaltres matexos ha de elevarnos al conexement de Deu.» (1)

Lo psicologisme racionalista tanca també al home dintre de si mateix, peró quasi no li permet mirar més enllá dels nuvolosos y petits horitzons de la conciencia. Lo análisis del pensament per lo pensament mateix, es á dir, lo *jo* esplicat per lo *jo*, també es lo que constitueix la essencia d' esta filosofía egoista, d' esta filosofía que, anant obertament contra 'l sentit comú, se manifesta cada dia més testaruda en buscar lo origen de totes les veritats y la rahó de totes les coses en les lleys y en los fenómenos del mon interior; quasi, quasi com la escola materialista, que pretén esplicar la materia per la materia, ab la fallidora esperança de veure náxer aquesta esplicació del fons de la esperiencia sensible.

Lo subgectivisme racionalista no veu ni vol veure res més que 'l *jo*, á qui dona un poder ilimitat y una activitat fecondíssima. Aquest *jo* omnipotent, unes vegades se coneix, y conexentse *se posa,* açó es, se dona 'l ser á sí mateix, y crea al mateix temps totes les demés coses que se li presenten com oposades á sí mateix, ó siga 'l *no-jo,* segons lo mot sacramental de la escola; (2) altres vegades exerceix un acte *d' intuició intelectual* tan poderós y fecón, que dona origen á la unitat é identitat de tots los sers; sers que no son altra cosa que aspectes variats de lo absolut; absolut que se 'l coneix y es produhit per lo *jo* per medi d' aquella intuició creadora; (3) y altres, en fí, aquest *jo* omniscient assoleix un conexement esperimental de sa propia divinitat; perque veu y sent que *Deu en tant existeix, en quant té conciencia de si mateix en l' home,* (4) açó es, en quant arriba á dir *jo* en la conciencia humana; veu y sent que *es etern,* puix se coneix com á tal en mitg dels contínuus cambis, y que may paren, que 's verifiquen en ell temporalment. (5)

(1) Bossuet, *De la connaissance de Dieu*, prefaci.

(2) Le moi pose le non-moi comme limité ou determiné par le moi. Le moi se pose lui-même comme limité ou determiné par le non-moi. (Fichte, citat per J. Willm, en l' *Histoire de la Philosophie Allemande*, volúm II, primera secció, capítol I I.

(3) La consciencie immédiate de cette identité est le percevoir le contempler; mais si elle est intérieure, elle devient la contemplation, *l' intuition intellectuelle*, intuition qui est un savoir *qui est la production de son objet...* L' intuition intellectuel est donc l' organe de toute pensée trascendental; c' est en général l' acte de la conscience pure; *le moi n' est autre chose qu' une acte productive qui devient objet à lui-même.*

Schelling, citat per en Tissot, en la *Histoire de la Philosophie*, plana 338.

(4) Dieu n' est Dieu qu' en tant qu' il se connait; la connaissance qu' il a de lui-même, *c' est la connaissance qu' il a de lui dans l' homme.*

Hegel, citat per lo felipó P. Gratry en la *Logique*, vol. I, llibre II, cap. I.

(5) Lo *jo* consta d' esperit y cos, com á home; *ell se troba com permanexent sempre,* y també com mudantse, açó es, com á *no temporal, perpétuu, subsistent,* etcétera. En tant que 's coneix com á *fonament etern* dels seus estats temporals, se troba com á poder, etc.

Krause, traduit per l' Orti y Lara, en les seves *Lliçons,* etc. plana 58.

Veusaquí, donchs, en breus paraules les fatals conseqüencies á que vc á parar lo subgectivisme racionalista, atribuint al esperit humá una série de evolucions que en lloch existexen sinó en lo calent magi de sos autors.

Un filosoph contemporani, aplicant á esta ciencia infeliç un símil d' en Bacó, ha dit que ella, posada entre 'l cel y la terra, es á dir, separada de Deu y dels homens, *tot ho trau de sa propia substancia,* ó siga del fons d' aquell propi *jo.*

Semblant á la aranya, qui viu sospesa entre 'l sol y la terra, en lo centre del texit que ella fabrica de la seva propia substancia, y que constitueix lo seu poder frágil, es veritat, inconsistent y capciós; poder que es un insecte dolent y egoísta, rival odiós é impotent de la abella generosa y admirable, qui trau del such de les flors la mel que 'ns alimenta y regala. Fins la filosofía escociana, la grave y entenimentada *filosofia del bon sentit,* tancantse fatalment en lo cercle del método psicológich esperimental, sinó ha divinisat al *jo,* si no l' ha axecat á una altura en que 'l cap li rodás, com la ciencia trascendental li ha tallat les ales y li ha tapat los horitzons de la única grandesa y verdadera. Aquesta filosofía, que para esment tan sols en la esperimentació psicológica, no s' ha fixat pas gens en la sabia máxima de Santa Teresa de Jeús: *La abella no dexa de sortir á volar pera dur flors; y lo mateix deu fer la ánima en lo conexement de si propia.*

D' aquí n' ha resultat lo que era natural y lógich que 'n resultás, açó es, que s' han dexat per irresolubles tots los problemes que cauen fora de la esperimentació y de la *rigurosa inducció;* y totes les qüestions relatives á la naturalesa de la ánima y al seu destí final, ab totes les conseqüencies que d' elles per força naxerien, han sigut esborrades per créureles fosques y sense solució, dels dominis de la filosofía.

«¿En qué consisteix—pregunta en Reid—aquest subgecte, aquesta cosa que anomenám ánima ó esperit? Diréu, potser, que es un ser actiu, inteligent y lliure. La activitat, la voluntat y 'l pensament, son en realitat atributs ben seus; emperó, ¿quína es la naturalesa del ser á qui pertanyen aquestos atributs? Sempre m' he feta aquesta pregunta, y sempre me la he feta inutilment; es impossible donar una solució satisfactoria» (1).

«Quan pretaném esplicar la naturalesa del principi que en nosaltres sent, entén y vol... nos oblidám de que tant la materia com l' esperit no 'ns son coneguts més que per llurs atributs y qualitats, y de que vivím en la ignorancia més complerta de lo que es la essencia de l' un y de l' altre» (2).

(1) *Essais sur les facultés intellectuelles de l' homme,* essai V, chapitre II.— Œuvres, tom. V.

(2) Dugald-Stewart, *Eléments de la Philosophie de l' esprit humain.* Trad. par L. Peisse, vol. I, pl. 4.

«Si se 'ns pregunta quína es la naturalesa interna d' esta cosa que pensa... es precis contestar que no ho sabém, y que no ho sabrém may» (1).

Hamilton, potser lo més sabi dels adeptes d' aquesta escola, diu que la esperança de donar una solució filosófica á uns problemes tant graves, *es la darrera debilitat que tenen les ánimes nobles* (2).

Ningú dexará de veure per estes breus consideracions que 'l psicologisme racionalista té dos vicis capitals: l' egoisme temerari y una por exagerada. Entra dintre de sí, se replega dintre de sí mateix, peró no vol veure res més que 'l propi *jo*. Y estos dos vicis, si, es veritat, no afavorexen pas gens lo misticisme psicológich; peró no passa res d' açó al psicólech cristiá.

Aquest, per lo contrari, busca dintre de sí á Deu; y si fixa la mirada en sí mateix, no es certament pera fer un trono al *jo*, ni pera tancarlo en absolut dintre una *reserva prudent*, ó d' una *sabia ignorancia*, sinó pera ensenyarli la humilitat, y fer que *estiga més aparellat pera tot be*.

Lo psicologisme místich estudía les facultats y les operacions de la ánima pera saber distingir los fenómenos produhits en ella per la acció sobrenatural de Deu, dels que produheix la nostra activitat natural. S'endinsa en los plechs més amagats del cor, pera tráuren lo amor propi en totes les seves evolucions y en totes ses formes; y penetra en lo més fondo y secret de la conciencia pera castigar y corretgir fins les mácules més petites, fins les més lleus imperfeccions ab que la ánima sovint se entela á causa del baf que 'l mon respira de fragilitat é indiferencia. De manera que, á més del conexement dels fenómenos sobrenaturals, lo fí que 'l místich se proposa en les seves investigacions psicológiques, es la *humilitat;* y la rahó es, perque ell sab molt be quant y quant aquella disposa á la ánima pera la comunicació ab Deu.

Lo psicologisme místich es un procediment del tot filosófich, no solament perque está basat en la humilitat, y per lo tant, en un principi verdader, sinó y d' un modo especial, perque ensenya á la ánima que lo orígen de la veritat no 's troba en lo *jo* humá, en est principi xorch de la psicología racionalista.

La humilitat es un principi pregonament filosófich que fa impossible lo divinisació de la rahó humana y les bogeríes del subgectivisme trascendental; emperó no cau tampoch en la por exagerada dels qui temen sortir dels dominis de la conciencia.

(1) Royer-Collard, *Fragments*, citats per en Reid, loco citato, vol. IV, plana 316.

(2) Ne pas désespérer de la philosophie est la dernière faiblesse des nobles âmes..... Plus notre soif de la sciencie est ardente, et moins nous sommes disposés à refléchir sur l' incertitude de sa possession. *(Fragments de Philosophie*, traduits par M. Louis Peisse, plana 54).

Lo místich, al contemplar la miseria, lo no-res del seu propi ser, axeca 'ls ulls al cel, á una llum incommutable y eterna, de la qual ne percebeix en la seva ánima tan sols algun que altre raig, precursor, emperó, de la veritat que aprés l' ha de iluminar per un sens fí de segles. Coneix que la veritat no radica en la ánima, peró hi veu estampades en lo plech més amagat del seu ser les petjades de la eterna sabiduría, que li senyalen lo camí per ahon ha de pujar á la font matexa de la veritat en que pretén emmirallarse y rabejarshi.

Aquest es lo procediment pera buscar á Deu dintre de nosaltres matexos, procediment que es bo y molt apropósit, perque 's basa en la veritat, que realment ho es que Deu está dintre de nosaltres.

Diu Sant Bernat que 'l métodó mellor pera trobar á Deu es la consideració de nosaltres matexos. Perque, si la Sabiduría infinita 's reflexa en totes les criatures, ¿quánt més no ha de resplandir en la nostra ánima, feta á imatge y semblança de Deu? Emperó, pera contemplar cara á cara á la Veritat Eterna dintre de nosaltres matexos, es indispensable arrencar del nostre cor fins les arrels més petites d' afeccions humanals (1).

Precisament á desarrelarles es á lo que s' esforça lo místich quan dirigeix tota la seva atenció á lo interior de la ánima, ahon troba cada día més y més estímuls pera crexer en lo conexement de sí mateix y en sa propia perfecció; que es molt cert que tantost trayém de la ánima los afectes humanals, y axís queda ella tota buyda per amor de Deu. Aquest, oh, sí! corre desseguida á omplirla fins á curull, y la ompla de sí mateix, y en tant la ompla en quant més buyda está de tot lo humanal.

Quan s' arriba á aquest grau d' humilitat y menyspreu del mon, lo que pera nosaltres solament es una llum feble que no 'ns permet sinó entreveure la presencia de Deu en les nostres ánimes, pera 'l místich se converteix en un sol de plé mitg-dia; y quant més va penetrant, ab l'auxili d' aquesta llum, en lo conexement de les divines perfeccions, tant més se coneix á sí propi: perque 'l nostre enteniment y la nostra voluntat se tornen més nobles á mida que tracten més ab Deu. Y may 'ns acabám de conexer, sinó procurám conexer á Deu; mirant la seva grandesa, conexerém més la nostra miseria... que es cert que una cosa blanca sembla més blanca al costat d' una de negra; y una de negra ho sembla també més al costat d' una de blanca.

Axís es com lo místich s' axeca á la més alta contemplació de la Essencia Divina, guiat sempre per la llum que, com un raig de la Eterna Veritat, brilla sempre y sempre en les nostres ánimes; mentres la filosofía racionalista, empresonada fatalment dintre 'l seu egoisme, treballa inútilment pera escampar les boyres de que viu voltada, cumplintse li-

(1) Tergat, ergo, speculum suum, mundet spiritum suum, qui sitit videre Deum. *(Divus Bernardus: De domo interiori*, cap. VI).

teralment la sentencia de la Escriptura Santa: *Illuminans tu mirabiliter à montibus aeternis, turbati sunt omnes insipientes corde* (1). Te, donchs, sa rahó filosófica d' esser lo misticisme psicológich dintre de la idea cristiana, y ben distinta de la que te la psicología mística dintre les escoles racionalistes.

La filosofía mística d' en Ramon Sibiude es tota psicología, com havém dit ja.

En lo tractat *Del fruyt de la amor de Deu,* parla de les condicions y propietats del goig que naix de aquella amor. Lo goig—diu—es un fruyt de la amor de Deu, per lo tant, qual sia la amor tal será lo goig; y semblants, y fins les matexes, serán les condicions y propietats del goig que les de la amor, perque aquesta engendra á aquell, y 'l fruyt ha d'esser de la naturalesa del arbre. Ara be, la amor de Deu ¿no es una llevor santa, justa, verdadera, pura, immaculada, divina, óptima, recta, y á propósit segons la naturalesa del home? Donchs aquestes serán també les propietats de aquell goig puríssim nascut de la amor de Deu; goig que convindrá perfectament al home en quant es home, que será segons la naturalesa del home, y al propi temps segons la naturalesa de tot un Deu. Tota amor es segons Deu, y naxent lo goig d' esta amor, está clar que 'l goig será també tot segons Deu; y radicará en lo Creador, no en la criatura; y haurá d' existir mentres Deu visca, que será per tota una eternitat.

Allá ahon hi ha goig hi ha verdadera alegría, per lo tant lo goig diví porta una alegria summa, una delectació verdadera, una complacencia sobirana, pau, quietut y tranquilitat may vistes; delicies, exultacions, suavitats y dolceses incomparables. Peró com lo goig será etern, pera sempre durará també aquest estat de divinisació del home. Y veusaquí les condicions y propietats de que anirá vestida la gauvança divinal que l' home ja ateny en esta vida.

¿Y per qué naxen los fruyts sinó pera donar vida? Essent, donchs, lo goig segons la naturalesa del home, ell haurá d' esser lo aliment, la sustentació, la vida d' aquest home, de son enteniment y de sa voluntat. Tot ell no viurá sinó del goig de la amor. Lo foch s' ha fet per cremar, lo cor s' ha fet pera amar. Lo del home es la amor. 'Allá ahon no hi ha goig, allá ahon no hi ha amor, hi ha tristesa, hi ha la mort.

Lo goig axampla 'l cor, lo fortifica, lo nutreix, li dona plaher y vida; al revés, la tristesa lo encongeix, lo mortifica, lo debilita, lo mata. Pera açó l' home, ab naturalíssima inclinació á la vida, ama tant lo goig, quant avorreix y fuig de la tristesa.

(1) Hujus autem lucis irradiatio et consideratio sapientes suspendit in admirationem, et e contra insipientes, qui non credunt ut intelligant, ducit in perturbationem, ut impleatur illud propheticum: *Illuminans tu mirabiliter á montibus aeternis, turbati sunt omnes insipientes corde.* Psalm. LXXV, 5, 6. *(Divus Bonaventura:* Itinerarium mentis ad Deum, cap. III).

Qui té un goig verdader y eternal tindrá una vida axí mateix verdadera y eterna ¡quánta, donchs, no será la felicitat del qui posseheix la amor de Deu! Res li mancará perque tindrá la essencia y tot lo complement de la vida; y com esta amor no está fora, sinó á dintre mateix del home, en lo plech més amagat de son cor, de sa voluntat, resulta que no tindrá necessitat alguna de les coses estranyes: viurá ab felicitat verdadera y eterna fins á no tenir or, ni plata, ni pedres precioses, ni honors, ni dignitats, ni plahers mundanals. Y com la voluntat, subgecte natural de esta amor sublim, com resta lliure, y senyora y majora de ses operacions may perdrá aquest goig, aquesta amor, aquesta vida. La amor es la vida, y la vida es eterna.

La amor es difusiva de sí mateixa, y no perdent esta qualitat la amor divina, sinó que al contrari la té ab grau eminentíssim, segueix que s'estén á totes les coses que de Deu provenen. Aquesta difusió té 'ls seus graus, com tot lo de la naturalesa, y vá de major á menor. Aprés de Deu, per lo tant ¿qué amará sinó la imatge de aquest mateix Deu? L' home, donchs, imatge viva de Deu, es lo segon obgecte natural de la amor divina. Y de esta amor al home també 'n naix un goig especial, ni més ni menys que de la amor á Deu; y essent infinits los homes, y per lo tant infinites també les amors, los goigs s' anirán multiplicant infinitament omplint tot lo mon de ses delceses y vida. Lo regne de la pau, lo regne de la vida, está en la amor á Deu y á sa imatge viva la criatura racional.

Fins de la amor á sí mateix, en quant es una imatge y espill claríssim del esser y de les perfeccions divines, l' home 'n reportará un goig verdader y especialissim.

¿Y totes les criatures no son imatges més ó menys perfectes del Esser eternal? Veusaquí altres tants obgectes de la amor, y de conseqüent altres tants plahers divinals. Tot dona goig al home perque ell es lo fí de la creació; y l' home 'n dona á Deu, y Deu ne dona al home, puix la amor de abdós es una mateixa. Qui té aquexa amor, té al mateix Deu; té en lo seu cor á totes les riqueses ¿qué pot desitjar fora de lo que té, si res existeix ni en esta vida ni en la altra sinó la amor? La amor ho ompla tot; la amor es Deu.» (1)

Com se veu, en Sibiude, ab tot y esser un místich de altíssima volada, sabé fugir de les exageracions y errors del mestre Ekart: no perdé may la naturalitat de seny y la acuitat d'enginy, carácters distintius de la raça catalana. Lo seu misticisme ab qui té molts punts de semblança es ab lo d' en Suso y ab lo d' en Tauler. Lo carácter distintiu d' aquest es la preferencia esclusiva que dona á la ciencia mística, y principalment al conexement de Deu y de les coses divines adquirit per los medis as-

(1) Titols CL, CLI y CLIII, foli 128 y següent.—Tit. LCI, CLIII, foli 129.—Tit. CLIV, foli 130.

teralment la sentencia de la Escriptura Santa: *Illuminans tu mirabiliter à montibus aeternis, turbati sunt omnes insipientes corde* (1). Te, donchs, sa rahó filosófica d' esser lo misticisme psicológich dintre de la idea cristiana, y ben distinta de la que te la psicología mística dintre les escoles racionalistes.

La filosofía mística d' en Ramon Sibiude es tota psicología, com havém dit ja.

En lo tractat *Del fruyt de la amor de Deu*, parla de les condicions y propietats del goig que naix de aquella amor. Lo goig—diu—es un fruyt de la amor de Deu, per lo tant, qual sia la amor tal será lo goig; y semblants, y fins les matexes, serán les condicions y propietats del goig que les de la amor, perque aquesta engendra á aquell, y 'l fruyt ha d'esser de la naturalesa del arbre. Ara be, la amor de Deu ¿no es una llevor santa, justa, verdadera, pura, immaculada, divina, óptima, recta, y á propósit segons la naturalesa del home? Donchs aquestes serán també les propietats de aquell goig puríssim nascut de la amor de Deu; goig que convindrá perfectament al home en quant es home, que será segons la naturalesa del home, y al propi temps segons la naturalesa de tot un Deu. Tota amor es segons Deu, y naxent lo goig d' esta amor, está clar que 'l goig será també tot segons Deu; y radicará en lo Creador, no en la criatura; y haurá d' existir mentres Deu visca, que será per tota una eternitat.

Allá ahon hi ha goig hi ha verdadera alegría, per lo tant lo goig diví porta una alegría summa, una delectació verdadera, una complacencia sobirana, pau, quietut y tranquilitat may vistes; delicies, exultacions, suavitats y dolceses incomparables. Peró com lo goig será etern, pera sempre durará també aquest estat de divinisació del home. Y veusaquí les condicions y propietats de que anirá vestida la gauvança divinal que l' home ja ateny en esta vida.

¿Y per qué naxen los fruyts sinó pera donar vida? Essent, donchs, lo goig segons la naturalesa del home, ell haurá d' esser lo aliment, la sustentació, la vida d' aquest home, de son enteniment y de sa voluntat. Tot ell no viurá sinó del goig de la amor. Lo foch s' ha fet per cremar, lo cor s' ha fet pera amar. Lo del home es la amor. 'Allá ahon no hi ha goig, allá ahon no hi ha amor, hi ha tristesa, hi ha la mort.

Lo goig axampla 'l cor, lo fortifica, lo nutreix, li dona plaher y vida; al revés, la tristesa lo encongeix, lo mortifica, lo debilita, lo mata. Pera açó l' home, ab naturalíssima inclinació á la vida, ama tant lo goig, quant avorreix y fuig de la tristesa.

(1) Hujus autem lucis irradiatio et consideratio sapientes suspendit in admirationem, et e contra insipientes, qui non credunt ut intelligant, ducit in perturbationem, ut impleatur illud propheticum: *Illuminans tu mirabiliter à montibus aeternis, turbati sunt omnes insipientes corde.* Psalm. LXXV, 5, 6. *(Divus Bonaventura:* Itinerarium mentis ad Deum, cap. III).

Qui té un goig verdader y eternal tindrá una vida axí mateix verdadera y eterna ¡quánta, donchs, no será la felicitat del qui posseheix la amor de Deu! Res li mancará perque tindrá la essencia y tot lo complement de la vida; y com esta amor no está fora, sinó á dintre mateix del home, en lo plech més amagat de son cor, de sa voluntat, resulta que no tindrá necessitat alguna de les coses estranyes: viurá ab felicitat verdadera y eterna fins á no tenir or, ni plata, ni pedres precioses, ni honors, ni dignitats, ni plahers mundanals. Y com la voluntat, subgecte natural de esta amor sublim, com resta lliure, y senyora y majora de ses operacions may perdrá aquest goig, aquesta amor, aquesta vida. La amor es la vida, y la vida es eterna.

La amor es difusiva de sí mateixa, y no perdent esta qualitat la amor divina, sinó que al contrari la té ab grau eminentíssim, segueix que s'estén á totes les coses que de Deu provenen. Aquesta difusió té 'ls seus graus, com tot lo de la naturalesa, y vá de major á menor. Aprés de Deu, per lo tant ¿qué amará sinó la imatge de aquest mateix Deu? L' home, donchs, imatge viva de Deu, es lo segon obgecte natural de la amor divina. Y de esta amor al home també 'n naix un goig especial, ni més ni menys que de la amor á Deu; y essent infinits los homes, y per lo tant infinites també les amors, los goigs s' anirán multiplicant infinitament omplint tot lo mon de ses delceses y vida. Lo regne de la pau, lo regne de la vida, está en la amor á Deu y á sa imatge viva la criatura racional.

Fins de la amor á sí mateix, en quant es una imatge y espill clarissim del esser y de les perfeccions divines, l' home 'n reportará un goig verdader y especialissim.

¿Y totes les criatures no son imatges més ó menys perfectes del Esser eternal? Veusaquí altres tants obgectes de la amor, y de conseqüent altres tants plahers divinals. Tot dona goig al home perque ell es lo fi de la creació; y l' home 'n dona á Deu, y Deu ne dona al home, puix la amor de abdós es una mateixa. Qui té aquexa amor, té al mateix Deu; té en lo seu cor á totes les riqueses ¿qué pot desitjar fora de lo que té, si res existeix ni en esta vida ni en la altra sinó la amor? La amor ho ompla tot; la amor es Deu.» (1)

Com se veu, en Sibiude, ab tot y esser un místich de altíssima volada, sabé fugir de les exageracions y errors del mestre Ekart: no perdé may la naturalitat de seny y la acuitat d'enginy, carácters distintius de la raça catalana. Lo seu misticisme ab qui té molts punts de semblança es ab lo d' en Suso y ab lo d' en Tauler. Lo carácter distintiu d' aquest es la preferencia esclusiva que dona á la ciencia mística, y principalment al conexement de Deu y de les coses divines adquirit per los medis as-

(1) Titols CL, CLI y CLIII, foli 128 y següent.—Tit. LCI, CLIII, foli 129.—Tit. CLIV, foli 130.

cétichs y místichs. Pera ell la ciencia verdadera es la que s' aprén en la Passió de Jesuchrist, y no en les escoles de París—*non in parisiorum collegiis, sed Christi passione discimus;*—perque en la primera l' home aprén tota la sabiesa—*omnem illic addiscit sapientiam,*—ja que lo mateix Jesuchrist es lo llibre superior á tots los altres llibres, y l' Esperit Sant es lo mestre de aquesta escola, superior á tots los demés mestres; de manera que les altres escoles son com escoles mortes si 's comparen ab aquesta: *Praeter hanc ergo scholam, omnes aliae scholae prorsus mihi emortuae sunt. Praeter hunc magistrum, quodquod alii sunt paedagogi, mihi penitus alieni sunt: praeter hunc denique librum, omnes alii codices, clausi mihi sunt atque incogniti.*

Axís també lo filosoph barceloní deya que los qui més fácilment mediten en Tulli, Horaci ó Virgili que no pas en lo Verb de Deu fan gran injuria á Deu... Tant de bo—afegía—que 'ls amants dels llibres seculars ohissen aquest nostre discurs; me penso que no tant gustosament se adheriríen á sos vaníssims estudis. Y en una altra part, en lo títol CCLIX, diu que Jesuchrist ha de omplir tota la vida humana, que tota la ciencia se l' ha de proposar per fí, y que tota ciencia, intenció, pensament, memoria, aplicació y estudi deu versar sobre la mort de Jesuchrist Fill de Deu. (1)

II.—TEODICEA

SANT ANSELM, SANT THOMÁS, DESCARTES Y SIBIUDE, EN LA DEMOSTRACIÓ «A PRIORI» DE LA EXISTENCIA DE DEU

En açó, com en tot, lo pensament del filosoph barceloní es original; ell ompla 'ls buyts del argument de Sant Anselm, refuta les obgeccions de Sant Thomás, y res tenen en comparació de les seves les paraules d' en Descartes, qui no feu més que enfosquir la qüestió, de manera que pera entendreles ab facilitat s' ha de llegir lo resúm de sa demostració en la *Censura* del Pare Daniel Huet.

Diu lo primer de aquells Sants en lo capítol III de son *Proslogi,* que per lo nom de Deu s' entén alló que ja no 's pot pensar una cosa millor; y com axó precisament ha de existir, perque del contrari hi hauría alguna cosa millor, açó es, lo que existís en realitat, de conseguent,—

(1) Foli 273.

conclou—del concepte de Deu, entenent que es l' esser mellor del qual no hi pot haver res, s' en desduheix la seva existencia.

Té un peu coix aquest argument, y molt be va saber trobarlo lo autor de la *Summa Theologica,* (1) perque, á dir veritat, adhuc que algú per lo nom de Deu entenga alló més bo del qual no 's pot pensar una cosa mellor, no obstant, no vol dir que açó haja d' existir en la naturalesa, sinó solament en l' ordre intelectual. Ni tampoch deu seguirsen que sí, que dega existir, *reyalment,* sinó se vol concedir una cosa més gran y mellor que alló major del qual no 's pot pensar una mellor cosa: açó may los ateus ho admetrán. L' argument cartesiá procurarém de presentarlo ab la major claredat; es aquest: Tot alló que la idea clara y distinta d' una cosa conté, es verdader, y per lo tant pot afirmarse de la matexa cosa; y com que en la idea clara y distinta de Deu hi ha compresa la seva existencia, puix la idea de Deu es la idea de un esser sumament perfet, y de consegüent que té reyal existencia, Deu existeix per lo tant *en la realitat* de les coses. Açó no es més que un círcol viciós: dona com á certa la existencia de Deu perque diu que está dintre la idea clara y distinta del mateix Deu, y al propi temps afirma que la certesa d' est principi: *tot alló que está dintre la idea clara y distinta de una cosa pot ben dirse que ho té aquella cosa,* s' apoya en la veracitat de Deu creador del nostre enteniment.

Peró, á més: un ateu sempre negará la proposició menor del argument; y pera provarla, en Descartes no tingué rahons, com tampoch les va tenir Sant Anselm.

Peró sí en Ramon Sibiude.

Havém posat estos dos arguments per que 's veja la importancia y originalitat de les proves d' en Sibiude. Tením, donchs, que l' estat de la qüestió es aquest: provar que la definició del concepte de Deu, dihent que es alló que ja no hi pot haverhi una cosa mellor, implica també la *existencia reyal;* no ho arribaren á provar ni Sant Anselm, ni Descartes, ni Leibinitz, (2) que també fou son argument apriorístich, peró que no l' havém dit pas, perque no ve á esser més que una imitació dels anteriors.

Obrím lo *Llibre de les Criatures:* Axí com lo Creador per la seva llivertat magnificá al home sobre totes les criatures del mon, axí l' home per dever de naturalesa ve obligat, en quant pot, á magnificar, dignificar y exalçar al seu Creador; y ademés, á atribuirli y donarli tot lo gran y bo que en lo seu enteniment y cor pot arribar á pensar y desitjar, y á ferlo tant gran com puga, puix d' Ell ha rebut lo poderho concebre y amar. De altra manera, l' home seria lo enemich cabdal del seu Creador, ja que podent ferlo lo mellor que 's pot pensar, lo empetitiría per

(1) *Contra gentes,* cap. XI.
(2) *Nouveaux essais,* liv. IV, chapitre IX.

medi de alló que de Ell mateix hauría rebut. Per lo tant, l' home sería un dolent y un pervers, y obraría contra l' ordre de la naturalesa, si ab alló que té no suposava á Deu lo més gran y lo més bo que pot existir. ¿Y no es més gran alló que *existeix reyalment*, que lo que solament té *existencia en l' ordre ideal*, per bo que sía açó darrer? Donchs aquesta *existencia reyal* es la que l' home be obligat, per de naturalesa, á posar dintre 'l concepte de Deu, del seu Creador; y axís podém dir que Deu es alló major del qual no pot haverhi res, y que açó *existeix en la realitat de les coses* (1).

Més claredat no pot ja donarse.

Ab aquest adjutori d' en Sibiude, lo argument de Sant Anselm resta en peu encara, res li poden fer les observacions del Angélich; y no cal dir que sense ell cau desseguida lo apriorisme cartesiá. Es una llástima que en Descartes, que tant se aprofitá del nostre filosoph en la reforma del Método, no fes lo mateix en la demostració *à priori* de la existencia de Deu.

Peró, un altre dupte: ¿pot defensarse en bona filosofía que Deu es alló que ja un mellor no 's pot pensar?—Sí; —respón en Sibiude—lo que l' home té de poder y dignitat, tot ho ha rebut del seu Creador; y com que es impossible que la criatura sia major que son Deu, resulta que l' home no podrá pensar ni desitjar res que sia més gran que 'l seu Creador. ¿Y axó per qué? Perque si podía pensar y desitjar alguna cosa més gran que son Deu, aleshores sería més gran que aquest en lo pensament y en lo desitg. De consegüent, l' home no pot pensar ni desitjar res major ni més bo que son Deu; y per lo tant Deu es alló major del qual l' home no pot pensar ni desitjar cosa alguna.

Per altra part, havent l' home rebut tot lo que té de Deu nostre Senyor, ¿quí li hauría donat lo poder pensar y desitjar una cosa mellor que Ell, que son Deu? Ningú dona lo que no té (2).

Aquest concepte de Deu, diu en Sibiude que es la regla en que deu basarse tota la ciencia y conexement cert del nostre Creador.

Cap apriorístich va estendre son argument més enllá de la existencia de Deu, ni lo valenciá Pare Tosca, que en lo divuyté segle també 's feu ressó dels ontologistes, y ho podía quan menos copiar d' en Sibiude.

No axís aquest ilustre fill de Barcelona: ferm com estava en la veritat del seu argument, assajá de usarlo pera los atributs divins, la eternitat, la infinitat, la summitat, la immensitat, etc., etc., y fins pera la matexa Trinitat Santíssima. Lo propósit era atrevit, peró, grat sia á Deu, ne reexí be. Com que la regla aquella pot estendres á tot lo que dihém de Deu, y naxent com naix de nosaltres matexos, y de la naturalesa del home, será de molta utilitat —diu en Sibiude— trauren totes les conse-

(1) Titulus LXIV, fol. 55.
(2) Titulus LXII, fol. 51.

qüencies que 's puguen. L' esser es millor que 'l no esser, per lo tant podém predicarlo de Deu, y axí no podém ni pensar que Deu no existesca; y com que axí mateix es mellor tenir l' esser no rebut de ningú, ni produhit del no res, açó es lo que devém pensar de Deu y no altra cosa.

Axís va continuant per tots los atributs de Deu, y fins á la Trinitat inclussiu en tot lo títol LXIV. Nosaltres nos creyém dispensats de resumir y traduhirlo, puix ara aquí no tindría tanta importancia, y vist ja per lo que n' havém transcrit, lo jahent de la ploma del nostre pensador (1).

ARGUMENTS MORALS PERA LA DEMOSTRACIÓ DE LA EXISTENCIA DE DEU.—EN RAMON SIBIUDE Y LA «CRÍTICA DE LA RAHÓ PRÁCTICA» D' EN KANT.—DEMOSTRACIÓ DELS ATRIBUTS DIVINS TAMBÉ PER LO ARGUMENT MORAL.

En la demostració de la existencia de Deu, lo filosoph catalá no va posar tota la seva confiança en la prova ontológica, com ho feu en Descartes, sinó que 's valgué de varies altres, y entre elles de la demostració moral, que segles aprés va empleyar en Manel Kant, y açó constitueix precisament un dels carácters que més distingexen y magnifiquen lo mérit del pensador barceloní.

En Sibiude demostra la existencia de Deu, prenent per boca y punt de partida l' orde práctich. «L' home —diu— fa obres bones y males, y com á tals, dignes de premi y cástich respectivament; mes com que l' home no 's pot premiar ni castigar á sí mateix, per açó segueix necessariament que hi ha algú superior al home, capaç de castigar les accions que son contraries al ordre moral, y premiar les bones.» De aquí deduheix en Sibiude que 's prova «per lo franch albir del home, que es necessari que 'l mateix home tinga algún superior qui puga ab recta justicia premiarlo ó castigarlo, segons lo que ses obres meresquen:» conclohent per fí, aprés de descabdellar aquesta demostració, que es una cosa «suficientment provada y certa que per lo franch albir que te l' home, es necessari que hi haja un Deu, y lo argument concloeix y es molt fort» (2).

Escusat sembla advertir que esta doctrina d' en Ramon Sibiude conté lo fondo y la essencia de la *Crítica de la rahó práctica*, que constitueix un dels títols de gloria més llegítima del filosoph de Koenigsberg. Les doctrines d' en Sibiude están en lo títol LXXXIII.

(1) Titulus LXIII, fol. 51.—Titulus LXIV.
(2) Titulus LXXXIII, fol. 66. Hic ostenditur qualiter cognitio nunc habita de homine et operibus ejus, ducit nos ut faciat ascendere in Dei cognitionem, et suarum proprietatum.

A nosaltres no 'ns estranya lo trobar analogíes, y fins copies exactes de doctrina, entre 'l nostre filosoph y en Descartes, en Leibnitz, la escola escociana ó be en Kant; no 'ns estranya gens ni mica: ho tenim per la cosa més natural del mon. ¿Se oblida per ventura que tantost morí en Sibiude, la *Theologia Naturalis* fou coneguda per tota la Italia, la França y la Alemanya? De més de trenta edicions de aquella obra, sense comptar les traduccions y 'ls compendis, tenim ja noticia nosaltres, y totes fetes en aquells pobles, cap á Espanya; y's diu que á la Biblioteca de Munich s' hi troben més de vint traduccions. ¿Qué tindría de particular que tots aquells talents se aprofitassen de les doctrines sibiudanes, podentles tenir tant á la má com les teníen? A Espanya sí, que, degut á los nostres entussiasmes per la Escolástica y á que los amos de la Inquisició foren sempre los fills de Sant Thomás, may s' hi ficaren les tals ensenyances, puix res passava 'l Pirineu que no dugués la marca de fábrica del escolasticisme. Solament á principis del segle XVII Fra Antoni d' Arés, traduhí 'l compendi de la dita *Teología* que ab lo nom de *Viola animae* ne feu en Pere Dorland, peró desseguida sa traducció fou condemnada per lo Sant Ofici espanyol.

Pera que 's veja més lo paralelisme entre les doctrines d' en Sibiude y les d' en Kant, llegím ara lo que diu lo filosoph de Koenigsberg: lo argument es lo mateix; fins tant l' un com l' altre son difusos, peró es major la claredat del nostre pensador.

En l' análisis que precedeix—diu en Kant—y 's refereix al postulat de la immortalitat de la ánima, la lley moral nos ha conduhit á un problema práctich, que solament nos lo prescriu la rahó pura, independentment de qualsevulla concurs dels móvils sensibles, açó es, nos ha conduhit al problema de la perfecció necessaria de la part primera y principal del be sobirá, de la moralitat, y no podent aquest problema esser complertament resolt sinó es en una eternitat, nos havém vistos obligats á posar lo postulat de la *immortalitat de la ánima.*

Aquesta matexa lley deu conduhirnos també d' una manera desinteressada, segons lo judici d' una rahó imparcial, á la possibilitat d'un segon element del bé sobirá ó siga d' una *felicitat* proporcionada á la moralitat, axó es, á la suposició de la existencia d' una causa adequada á est efecte; es á dir, que deu exigir la *existencia de Deu* com á condició necessaria pera la possibilitat del be sobirá, (obgecte de la nostra voluntat necessariament unit á la llegislació moral de la rahó pura). Aném á mostrar aquesta relació.

La *felicitat* es lo estat en que 's troba en lo mon un ser racional pera qui, en tota la seva existencia, *tot li vá cor que vols cor que desitges,* y suposa de consegüent, la conformitat de la naturalesa ab lo conjunt dels fins d' aquest ser, y al mateix temps, ab lo principi essencial de sa voluntat. Peró la lley moral, lo mateix que la de la llivertat, mana per principis de determinació, que deuen esser complertament independents

de la naturalesa y de la conformitat d' aquesta ab la nostra facultat de desitjar, (com á móvils). Per altra part, lo ser racional obrant en lo mon no es tampoch causa del mon ni de la naturalesa matexa. La lley moral no pot, donchs, fundar per sí matexa un acort necessari y just entre la moralitat y la felicitat, en un ser que constitueix part del mon, d' ell depén y no pot ser, de consegüent, causa d' aquesta naturalesa ni ferla, per medi de ses propies forces, perfectament conforme, en lo que pertany á la felicitat, ab sos principis práctichs. Emperó en lo problema práctich que la rahó pura 'ns dicta, es á dir en la prossecució necessaria del be sobirá, aquesta conformitat es també exigida com á necessaria: devèm, per lo tant, procurar realisar lo be sobirá (qui de consegüent ha d' esser possible). La existencia, donchs, d' una de tota la naturalesa, distinta d' aquesta y servint de principi á esta conformitat, es á dir á la justa armonía de la felicitat y de la moralitat, es també un postulat de la rahó pura práctica. Emperó, aquesta causa suprema deu contenir lo principi de la conformitat de la naturalesa, no solament ab una lley de la voluntat dels sers racionals, sinó també ab la representació d' aquesta lley, en quant estos ne fan d' ella *lo motiu suprèm de sa voluntat*, y, per lo tant, no solament ab la forma de les costums, sinó també ab la moralitat matexa, com á principi determinant, es á dir, ab la intenció moral. Axí, donchs, lo be sobirá sols es possible en lo mon, en quant s' admet una naturalesa suprema dotada d' una causalitat conforme ab la intenció moral. Peró un ser capaç d' obrar ab arreglo á la representació de certes lleys, es una *inteligencia*, un ser racional, y la causalitat d' aquest ser, en quant es determinat per aquesta representació, es una voluntat. Axís es que —continúa dihent en Manel Kant— la causa suprema de la naturalesa, com á condició del be sobirá, es un ser causa també de la naturalesa, en quant á *inteligencia y voluntat* (de consegüent autor de la naturalesa) es á dir, que dita causa es Deu.

Per lo tant, lo postulat de la possibilitat del *be derivat sobirá*, es al mateix temps lo postulat de la realitat d' un be *sobirá primitiu*, açó es, de la existencia de Deu. Peró jatsía que es un dever pera nosaltres, lo treballar en la realisació del be sobirá, no es tant sols un dret, sinó també una necessitat que naix del dever, lo suposar la possibilitat d' aquest be sobirá, que, essent possible solament baix la condició de la existencia de Deu, casa pera sempre més ab lo dever la suposició d' aquesta existencia, es á dir, es moralment necessari admetre la existencia de Deu.

Deu ferse present aquí que esta necessitat moral es *subgectiva* y no obgectiva, es á dir, que no es un dever; perque no pot esser un dever admetre la existencia d' una cosa, jatsía que açó pertoca sols al us teórich de la rahó (1).

Fins aquí son paraules de la *Crítica de la rahó práctica*. En açó

(1) *Crítica de la rahó práctica*, plana 323 y següents —Edició, Madrid, 1876.

A nosaltres no 'ns estranya lo trobar analogíes, y fins copies exactes de doctrina, entre 'l nostre filosoph y en Descartes, en Leibnitz, la escola escociana ó be en Kant; no 'ns estranya gens ni mica: ho tenim per la cosa més natural del mon. ¿Se oblida per ventura que tantost morí en Sibiude, la *Theologia Naturalis* fou coneguda per tota la Italia, la França y la Alemanya? De més de trenta edicions de aquella obra, sense comptar les traduccions y 'ls compendis, tenim ja noticia nosaltres, y totes fetes en aquells pobles, cap á Espanya; y's diu que á la Biblioteca de Munich s' hi troben més de vint traduccions. ¿Qué tindría de particular que tots aquells talents se aprofitassen de les doctrines sibiudanes, podentles tenir tant á la má com les tenien? A Espanya si, que, degut á los nostres entussiasmes per la Escolástica y á que los amos de la Inquisició foren sempre los fills de Sant Thomás, may s' hi ficaren les tals ensenyances, puix res passava 'l Pirineu que no dugués la marca de fábrica del escolasticisme. Solament á principis del segle XVII Fra Ant[illegible] d' Arés, traduhí 'l compendi de la dita *Teología* que ab lo nom de *[illegible] animae* ne feu en Pere Dorland, peró desseguida sa traducció fou condemnada per lo Sant Ofici espanyol.

Pera que 's veja més lo paralelisme entre les doctrines d' en Sibi[illegible] y les d' en Kant, llegím ara lo que diu lo filosoph de Koenigsberg: [illegible] argument es lo mateix; fins tant l' un com l' altre son difusos, per[illegible] major la claredat del nostre pensador.

En l' análisis que precedeix—diu en Kant—y 's refereix al [illegible] de la immortalitat de la ánima, la lley moral nos ha conduhit á [illegible] blema práctich, que solament nos lo prescriu la rahó pura, indep[illegible]ment de qualsevulla concurs dels móvils sensibles, açó es, nos [illegible] duhit al problema de la perfecció necessaria de la part primera [illegible] cipal del be sobirá, de la moralitat, y no podent aquest problem[illegible] complertament resolt sinó es en una eternitat, nos havém vistos [illegible] á posar lo postulat de la *immortalitat de la ánima*.

Aquesta matexa lley deu conduhirnos també d' una manera d[illegible] ressada, segons lo judici d' una rahó imparcial, á la possibilitat [illegible] gon element del bé sobirá ó siga d' una *felicitat* proporcionada [illegible] ralitat, axó es, á la suposició de la existencia d' una causa ade[illegible] est efecte; es á dir, que deu exigir la *existencia de Deu* com á [illegible] necessaria pera la possibilitat del be sobirá, (obgecte de la nostr[illegible] tat necessariament unit á la llegislació moral de la rahó pura). [illegible] mostrar aquesta relació.

La *felicitat* es lo estat en que 's troba en lo mon un ser racio[illegible] qui, en tota la seva existencia, *tot li vá cor que vols cor que* [illegible] suposa de conseqüent, la conformitat de la naturalesa ab lo c[illegible] fins d' aquest ser, y al mateix temps, ab lo principi essencial [illegible] luntat. Peró la lley moral, lo mateix que la de la llivertat [illegible] principis de determinació, que deuen esser comple[illegible]

SETÉ

ÍA

LS NOSTRES PRIMERS PARES.—SOBRES
DL, LLUÍS VIVES Y SANT THOMÁS

...nt, que lo tomista P. Gonzalez deya
...re 'l pecat original eren les matexes
que un altre tomista, lo Dr. Torras y
la *Teologia Natural,* que en ella s' hi
que aprés Luther presentá com á prin-
...sia, la corrupció total, aprés del pecat
Lo distingit autor de la *Tradició Cata-*
...ger; ell degué veure que 'l títol CCXXV
perditio totalis, et lapsus et corruptio
tot ple d' escándol: anathema, heretgía.
... pres la molestia de llegir tot lo títol
... mateix tractaven, no hauría escrit aquell

...nistes ensenyaren que la naturalesa hu-
...uda per lo pecat original que arribá á
...rals, y entre elles lo franch albir, que restá
Y res de açó va dir en Sibiude; enlloch es-
... facultat natural, ni molt menys lo franch
... vertat humana, la persistencia del franch
original, es de totes les qüestions la que 's
..., y en alguns, del principi al fí, tot dedicat

...chs, y no contra 'l filosoph barceloní, lo ar-
XXXV (1.ª 2.ª Summa Theologica) ahont se

A nosaltres no 'ns estranya lo trobar analogíes, y fins copies exactes de doctrina, entre 'l nostre filosoph y en Descartes, en Leibnitz, la escola escociana ó be en Kant; no 'ns estranya gens ni mica: ho tenim per la cosa més natural del mon. ¿Se oblida per ventura que tantost morí en Sibiude, la *Theología Naturalis* fou coneguda per tota la Italia, la França y la Alemanya? De més de trenta edicions de aquella obra, sense comptar les traduccions y 'ls compendis, tenim ja noticia nosaltres, y totes fetes en aquells pobles, cap á Espanya; y's diu que á la Biblioteca de Munich s' hi troben més de vint traduccions. ¿Qué tindría de particular que tots aquells talents se aprofitassen de les doctrines sibiudanes, podentles tenir tant á la má com les teníen? A Espanya sí, que, degut á los nostres entussiasmes per la Escolástica y á que los amos de la Inquisició foren sempre los fills de Sant Thomás, may s' hi ficaren les tals ensenyances, puix res passava 'l Pirineu que no dugués la marca de fábrica del escolasticisme. Solament á principis del segle XVII Fra Antoni d' Arés, traduhí 'l compendi de la dita *Teología* que ab lo nom de *Viola animae* ne feu en Pere Dorland, peró desseguida sa traducció fou condemnada per lo Sant Ofici espanyol.

Pera que 's veja més lo paralelisme entre les doctrines d' en Sibiude y les d' en Kant, llegím ara lo que diu lo filosoph de Koenigsberg: lo argument es lo mateix; fins tant l' un com l' altre son difusos, peró es major la claredat del nostre pensador.

En l' análisis que precedeix—diu en Kant—y 's refereix al postulat de la immortalitat de la ánima, la lley moral nos ha conduhit á un problema práctich, que solament nos lo prescriu la rahó pura, independentment de qualsevulla concurs dels móvils sensibles, açó es, nos ha conduhit al problema de la perfecció necessaria de la part primera y principal del be sobirá, de la moralitat, y no podent aquest problema esser complertament resolt sinó es en una eternitat, nos havém vistos obligats á posar lo postulat de la *immortalitat de la ánima*.

Aquesta matexa lley deu conduhirnos també d' una manera desinteressada, segons lo judici d' una rahó imparcial, á la possibilitat d'un segon element del bé sobirá ó siga d' una *felicitat* proporcionada á la moralitat, axó es, á la suposició de la existencia d' una causa adequada á est efecte; es á dir, que deu exigir la *existencia de Deu* com á condició necessaria pera la possibilitat del be sobirá, (obgecte de la nostra voluntat necessariament unit á la llegislació moral de la rahó pura). Aném á mostrar aquesta relació.

La *felicitat* es lo estat en que 's troba en lo mon un ser racional pera qui, en tota la seva existencia, *tot li vá cor que vols cor que desitges*, y suposa de consegüent, la conformitat de la naturalesa ab lo conjunt dels fins d' aquest ser, y al mateix temps, ab lo principi essencial de sa voluntat. Peró la lley moral, lo mateix que la de la llivertat, mana per principis de determinació, que deuen esser complertament independents

de la naturalesa y de la conformitat d' aquesta ab la nostra facultat de desitjar, (com á móvils). Per altra part, lo ser racional obrant en lo mon no es tampoch causa del mon ni de la naturalesa matexa. La lley moral no pot, donchs, fundar per sí matexa un acort necessari y just entre la moralitat y la felicitat, en un ser que constitueix part del mon, d' ell depén y no pot ser, de conseguent, causa d' aquesta naturalesa ni ferla, per medi de ses propies forces, perfectament conforme, en lo que pertany á la felicitat, ab sos principis práctichs. Emperó en lo problema práctich que la rahó pura 'ns dicta, es á dir en la prossecució necessaria del be sobirá, aquesta conformitat es també exigida com á necessaria: devèm, per lo tant, procurar realisar lo be sobirá (qui de conseguent ha d' esser possible). La existencia, donchs, d' una de tota la naturalesa, distinta d' aquesta y servint de principi á esta conformitat, es á dir á la justa armonía de la felicitat y de la moralitat, es també un postulat de la rahó pura práctica. Emperó, aquesta causa suprema deu contenir lo principi de la conformitat de la naturalesa, no solament ab una lley de la voluntat dels sers racionals, sinó també ab la representació d' aquesta lley, en quant estos ne fan d' ella *lo motiu suprém de sa voluntat*, y, per lo tant, no solament ab la forma de les costums, sinó també ab la moralitat matexa, com á principi determinant, es á dir, ab la intenció moral. Axí, donchs, lo be sobirá sols es possible en lo mon, en quant s' admet una naturalesa suprema dotada d' una causalitat conforme ab la intenció moral. Peró un ser capaç d' obrar ab arreglo á la representació de certes lleys, es una *inteligencia*, un ser racional, y la causalitat d' aquest ser, en quant es determinat per aquesta representació, es una voluntat. Axís es que —continúa dihent en Manel Kant— la causa suprema de la naturalesa, com á condició del be sobirá, es un ser causa també de la naturalesa, en quant á *inteligencia y voluntat* (de conseguent autor de la naturalesa) es á dir, que dita causa es Deu.

Per lo tant, lo postulat de la possibilitat del *be derivat sobirá*, es al mateix temps lo postulat de la realitat d' un be *sobirá primitiu*, açó es, de la existencia de Deu. Peró jatsía que es un dever pera nosaltres, lo treballar en la realisació del be sobirá, no es tant sols un dret, sinó també una necessitat que naix del dever, lo suposar la possibilitat d' aquest be sobirá, que, essent possible solament baix la condició de la existencia de Deu, casa pera sempre més ab lo dever la suposició d' aquesta existencia, es á dir, es moralment necessari admetre la existencia de Deu.

Deu ferse present aquí que esta necessitat moral es *subgectiva* y no óbgectiva, es á dir, que no es un dever; perque no pot esser un dever admetre la existencia d' una cosa, jatsía que açó pertoca sols al us teórich de la rahó (1).

Fins aquí son paraules de la *Crítica de la rahó práctica*. En açó

(1) *Crítica de la rahó práctica*, plana 323 y següents —Edició, Madrid, 1876.

darrer en Kant se separa del seu mestre, lo filosoph catalá, com també en lo que diu aprés de no considerar la existencia de Deu com lo *fonament de tota obligació en general,* puix afirma que est fonament lo constitueix tan sols la autonomía de la rahó matexa. Lo filosoph de Koenigsberg tira desseguida cap á la heterodoxia: en Sibiude se manté ferm en lo bon terreno, diga lo que diga lo Dr. Torras y Bages.

Peró no content lo filosoph catalá de valdres de lo argument moral pera provar la existencia de Deu, passa més enllá que en Kant y s' hi proposa demostrar també tots los atributs de Deu, lo poder, la sabiesa, la justicia, la unitat, etc., etc. Lo sistema d' en Sibiude es un sistema completíssim. «Essent Deu lo mantenedor del ordre moral es necessari que tinga un perfet conexement de totes les obres del home, puix pera donárleshi lo seu merescut, de primer les ha de conexer y examinar y judicar. Y aximateix ha de saber també tots sos pensaments y desitjos, ses paraules y ses intencions, tot lo interior y esterior, perque la obra del home, segons les intencions, es més ó menys digna de premi ó cástich. De altra manera es impossible premiar ó castigar ab justicia y rectitut, ja que tot naix de la intenció y voluntat. Aquesta es l' origen, l' arrel del premi y del cástich.

Lo que dihém de les intencions, dels desitjos y de les paraules dels presents, devém dirho també de les dels passats; es necessari que no s' oblide res, que ho retinga tot en la memoria, que no reste sense sanció la més petita lley de la naturalesa. Y si considerám los mils de pensaments, desitjos y obres que un home fa en un any, en deu, en cinquanta; los que fa tot un poble, una nació, en un segle, en dos, en tres; los que finalment ha fet tota la humanitat en la roda dels temps desde son primer dia, y les que anirá fent fins al darrer, haurém de concloure que la sabiesa de aquell Deu no pot tenir fites, que es summa, que es immensa. Resulta, donchs, que Deu es un jutge sapientíssim, y en virtut de tanta sabiesa, infalible» (1).

(1) Titulus LXXXIV. Quod ex operibus hominis ostenditur, quod ille qui est supra hominem praemiator et punitor est summè potens, summè sapiens, summè justus.

Titulus LXXXV. Quod est etiam summè potens.

Titulus LXXXVI. Quod est etiam summè potens.

Titulus LXXXVII. Quod necesse sit, quod sit unus praemiator et punitor, et non plures, nisi unus judex. (Fol. 68 y següents.)

CAPITOL SETÉ

TEOLOGÍA

I.—ESTAT DEL HOME APRÉS DEL PECAT DELS NOSTRES PRIMERS PARES.—SOBRES AÇÓ, ¿RELLISCÁ EN SIBIUDE?—SIBIUDE, LLUÍS VIVES Y SANT THOMÁS

Ja havém fet notar més endavant, que lo tomista P. Gonzalez deya que les doctrines d' en Sibiude sobre 'l pecat original eren les matexes que les del Mestre Angélich, y que un altre tomista, lo Dr. Torras y Bages, diu testualment, parlant de la *Teología Natural,* que en ella s' hi troben errors dogmátichs, com lo que aprés Luther presentá com á principi fonamental de son sistema, ó sia, la corrupció total, aprés del pecat original, de la ánima humana. Lo distingit autor de la *Tradició Catalana* en açó pecá un poch de lleuger; ell degué veure que 'l títol CCXXV diu al davant: *Hic concluditur perditio totalis, et lapsus et corruptio hominis,* y esclamá desseguida tot ple d' escándol: anathema, heretgía.

A poch á poch. Si s' hagués pres la molestia de llegir tot lo títol y 'ls consemblants que de alló mateix tractaven, no hauría escrit aquell disbarat.

Luther, Calvino y 'ls jansenistes ensenyaren que la naturalesa humana d' aytal manera fou vençuda per lo pecat original que arribá á perdre algunes facultats naturals, y entre elles lo franch albir, que restá —diuen—totalment estingit. Y res de açó va dir en Sibiude; enlloch escrigué que l' home perdés cap facultat natural, ni molt menys lo franch albir, puix precisament la llivertat humana, la persistencia del franch voler fins y aprés del pecat original, es de totes les qüestions la que 's troba provada en més títols, y en alguns, del principi al fí, tot dedicat á ella.

Contra aquestos va, donchs, y no contra 'l filosoph barceloní, lo article segón de la qüestió LXXXV (1.ª 2.ª Summa Theologica) ahont se

diu que, ja que per lo pecat l' home no dexa d' esser racional, axís lo bo de la naturalesa, que es una inclinació natural á la virtut convenient al home per la matexa rahó que es racional, no pot esser totalment estingit per lo pecat. Llegesques, sinó, los quatre articles de la qüestió LXXXIII, que pregunten si 'l pecat original está més en la carn que dins la ánima, si está primer en la essencia de la ánima que en les seves potencies, ó si primerament maleja la voluntat que les demés potencies, ó be si aquella se troba més malejada que totes les altres; com també los articles I y III de la qüestió LXXXV, ahon se prova que 'l pecat disminueix lo bo de la naturalesa, y que ab molta de conveniencia se consideren com á nafres d' esta matexa naturalesa, provinents del pecat, les malalties, la ignorancia, la malicia y la concupiscencia; y compárense aprés ab tots los títols que comprén lo tractat *De lapsu hominis* de la *Teologia Natural*, que son los 225, 226, 227, 228, 229, 230 y 231, y 's veurá com en Sibiude en res s' aparta de la ortodoxia més exigent, que en lo fons sa doctrina es la matexa que la del Dr. Angélich, si be encara més filosófica y més original que aquesta darrera.

Aquí posarém ara lo títol en que 's fixá pera dir alló lo Dr. Torras, y que reyalment, si algún n' hi ha de sospitós es aquest.

Peró com en Lluís Vives, dexeble d' en Sibiude, en lo seu llibre *De veritate fidei Cristianae* hi té alguns fragments que semblen talment copiats de la *Theologia Naturalis;* y havent dit lo Dr. Torras en la matexa *Tradició*, que 'l filosoph valenciá es tan ortodoxo com un altre, bo será també que aprés vegen los estudiossos lo que va escriure aquest: tot nos provará que en Sibiude y en Lluís Vives son tan ortodoxos com Sant Thomás. Ho trobarán en la *Prefacio* al dit tractat *De veritate fidei Christianae*, en son capítol terç que du 'l títol *Rationibus agendum*, y també en lo XVII, rotolat *Quod hominum natura est corrupta*. Sa doctrina es la matexa que la del nostre autor (1).

Les obres del home—diu en Sibiude—procedexen de sa voluntat, y essent aquesta viciada, se segueix que totes son contra la lley natural, contra l' ordre de les criatures, contra 'l mateix home, en quant es tal ó finalment contra Deu; y per lo tant la voluntat es contraria al ordre natural, á Deu son creador; está fora de tota lley, de tota regla, de tot dret, de Deu y de sí matexa; no regoneix á Deu per superior, sinó que puja sobre Deu, ó quan menys lo vol igualar. La voluntat del home ha perdut son camí, está perduda y corrompuda, se ha desordenat, s' ha tornat superba, y ara no més busca que la vanitat y mentida. Y l' home es tal, qual es sa voluntat. De açó 'n deduhím que l' home qui s' ama més á sí que á Deu, está del tot separat de la societat y de la amor de Deu.

(1) Joannis Ludovici Vivis valentini opera omnia, tomus VIII, planes 1, 12 y 123. (Valentiae Edetanorum. In officina Benedicti Montfort. Anno MDCCXC.)

Res hi ha més contrari á Deu que la amor propia, la propia voluntat, y la honor propia; y qui s' estima de primer á sí que á Deu, té aquesta amor propia, esta propia voluntat, desitja aquella propia honor, y per lo tant l' home aquest es lo enemich cabdal de Deu, y sempre Deu lo recorda en la seva ira.

L' home res té seu, sinó la amor, y com la amor á sí mateix es dolenta, es perversa, es corrompuda, es del tot contraria á Deu, de consegüent l' home será alló que es la seva amor. Ademés, la amor propia, la propia voluntat y la propia honor son com la llevor, l' origen y 'l principi de tots los mals, per lo tant l' home té dins de sí aquella llevor, aquell origen y aquell principi. Peró no s' atura aquí sa desgracia, sinó que, com de la amor propia 'n naxen uns fruyts molt dolents, y de la amor de Deu uns altres, peró de vida eterna, se veu privat de aquestos darrers y no pot sortir de tots aquells altres que 'l malegen y 'l corrompen. Y axís lo home va á una tristesa eterna, á una pena eterna, á un dolor perpétuu; y pert un goig que may s' acaba y la eterna amistat y consorci de son Creador.

Comparant, donchs, la obra del home, sa voluntat, ab lo seu dever, ab sa propia lley de naturalesa, trobám esta desviació, esta degeneració, esta corrupció: l' home caygué de son propi estat y de sa propia naturalesa (1).

¿Qué hi ha de heretgía en aquestes paraules?

Y que aximateix defensa que l' home gaudeix del franch albir, no pot pas dirho més clar en tot lo títol CIII, y no altra cosa 's troba en lo títol I, en lo LXII y en lo LXXXII; que 'l franch albir es immortal ho prova en lo títol XCII; que per est franch voler les obres del home son voluntaries, y com á tals lloables ó vituperables, en lo títol LXXXVIII y en lo CIX; no obstant, ensenya en lo títol CCXLII que una es la corrupció del franch voler en los primers pares, y una altra molt diferenta la que tením los seus fills (2).

II.—LA OBRA D' EN SIBIUDE NO CONTÉ ERRORS TEOLÓGICHS

Ja havém vist á lo que queda reduhida la acusació de la corrupció total de la naturalesa humana: no té cap fonament. Peró abans de tot tením d' advertir que no preteném aquí ara parlar del *Prologus* con-

(1) Titulus CCXXV, fol. 223.
(2) Titulus CCXXV, fol. 223 y titulus CCXLVIII, fol. 262.

demnat per lo Concili Tridentí: ell ho feu, ell sabría lo per qué, y nosaltres creyém que ho sabía.

Mes com un crítich ja citat diu del nostre filosoph que exagera les tendencies d' en Ramon Lull y converteix en errors les opinions perilloses del Mestre; que la demostració de la fe per arguments naturals la presenta ab una cruesa tan gran com desprovehida de sentit filosófich, venint á esser en lo que toca á la doctrina sobrenatural un positivista piadós y fervorosament cristiá, capáç de descristianisar al lector qui no 's contente de pures congruencies; y lo Cardenal Hergenröther afirma que per una especulació exagerada, en Sibiude contradiu los dogmes que ell mateix sosté; nos ha semblat avinent y de molta utilitat dir hon se poden trobar algunes mostres de doctrina sibiudana sobre les qüestions més perilloses, com ho son la Trinitat, la Encarnació, lo pecat original, la Eucaristía, etc., etc., pera que 's veja la gran lleugeresa de aquells autors en dir alló; y en conseqüencia que la *Teología Natural* d' en Sibiude no conté errors teológichs, ni xichs ni grans.

No les posarém aquí perque ara no faríam més que afexugar l' opúscol; y per altra part la cosa no s' ho mereix (1).

Los títols XLVII y XLVIII tracten de la Santíssima Trinitat, y sos arguments son una imitació dels d' en Ramon Lull, que 'l lector estudiós podrá veure en lo volúm I de la *Historia dels Heterodoxos Espanyols,* d' en Menendez Pelayo, pl. 522. Los dos Ramon Lull y Sibiude, dexen intacte 'l misteri. Lo error d' en Sibiude, com lo de son Mestre, també es de método: ell no intentá donar esplicació racional dels misteris; lo que feu es convertir en positiva la argumentació negativa.

Ab tot, açó de la Trinitat es de lo més original y filosófich que té 'l pensador catalá.

Sobres la Encarnació, y la concepció del Fill de Deu, y la naturalesa humana, s' espressa també de una manera ben propia y filosófica. Títols LXXIV y LXXV.

Creyém que 'l lector no podrá menys d' esclamar aprés de passar los ulls per aquelles planes: ¿ahón son los errors dogmátichs nascuts de les tendencies perilloses d' en Lull?

A més de les dites, lo filosoph barceloní va escriure moltíssimes y molt bones ensenyances sobre 'l pecat dels nostres primers pares en los títols CCXXVIII y CCXXXI.

De la Sagrada Eucaristía ne parla llargament, ab gran originalitat y profunditat de concepte. Títols CCXCII, CCXCIII y CCXCIV (2).

(1) Titulus XLVI, fol. 33; titulus LXX, fol. 60; titulus LXXIV, fol. 61 y titulus LXXV, fol. 62

(2) Titulus CCXCIV. Quod tertium est sacramentum corporis et sanguinis Christi Jesu, quod est sacramentum unitatatis et communionis, et viaticum refectionis, et sacrificium oblationis, in quo homo christianus jam genitus et vivens

En lo Concili Tridentí van dominarhi los tomistes, y degut á la oposició que 'ls d' Espanya sempre feren á les doctrines lulianes, no 's podía menys d' esperar una altra escomesa contra elles en aquella Assamblea; y qui havía de rebre més aviat los cops havía d' esser en Sibiude, puix era 'l més próxim, y majorment per la gran esperança de rahó que tenien los contraris, ja que 'l seu argument contra 'l nostre filosoph no era altre que lo foll entussiasme ab que reberen la *Teologia Natural* los heretges, los incréduls y 'ls indiferents. Peró Deu no dexa may la causa de la veritat sense adjutoris: en lo Concili hi havía un acérrim luliá y sibiudista, lo canonge de Barcelona en Joan Vileta, y aquest teólech sol valía per mil. No devém nosaltres ressenyar ni sisquera esta lluyta. A la fí, de la obra d' en Sibiude no més ne condemnaren que 'l *Prólech*. Peró ja havém dit que nosaltres creyém que 'l Concili obrá be, basta que ho fes.

¿Y qué 's diu allí? ¿Hi han errors dogmátichs?—No n' hi han. Allí en Sibiude esplica 'l fí y obgecte de la seva obra, y diu lo que fará en lo cos d' ella. Açó fou prohibit, ó sia, lo dirho; lo ferho, no. Havém de confessar que s' espressá ab un xich massa de llivertat al dir que sa doctrina no necessita la lógica, ni la metafísica, la Sagrada Escriptura, ni 'ls Sants Pares, sinó que, al revés, ella conduheix al conexement de tots ells. Açó, dit á mitjans del quinzen segle—com ho vá escriure lo filosoph—res tenía de particular, peró la veritat es que al cap de una centuria, en mitg de la efervescencia protestant, los Pares de Trento no ho podíen dexar passar sense correctiu. Y axís fou: tret lo Prólech, l' obra ana corrent ab aplauso d' amichs y adversaris, peró sobretot dels qui no miraven ab mals ulls les innovacions religioses.

«La meva doctrina—diu en Sibiude—tracta del gran llibre de les criatures, donará á conexer al home á Deu, á sí mateix y al mon, y les seves obligacions envers lo Creador; y no sols li illuminará lo enteniment sinó que donará forces á sa voluntat pera cumplir aquelles obligacions ab tota perfecció. A més, conexerá ab ella tot lo que hi ha en les Sagrades Escriptures, y ho conexerá ab tota certesa, infaliblement, de manera que no hi tindrá 'l més petit dupte. Vindrá també en conexement dels errors de tota la filosofía antigua y de les falses relligions y veurá que solament la cristiana es verdadera, tindrá arguments pera provarho y valor pera morir per ella. Per medi d' esta doctrina també conexería la sabiesa dels Sants Pares. Esta doctrina está incorporada en los llibres d' ells, encara que no aparega, á la manera que lo abecedari está

per baptismum in vita spirituali et in esse gratiae, et roboratus et augmentatus per confirmationem, nutritur et conservatur in eadem vita spirituali, ne deficiat in via, et sustentatur donec veniat ad aeternam vitam et gloriam, et per quod unitur Cristo et membris ejus per amorem, et mutatur et tranformatur in eum, sicut nutrimentum in nutritum. (Fol 322).

incorporat en un llibre qualsevulla. Aquesta ciencia es lo abecedari de tots los doctors, y com tot abecedari, es lo primer que s' ha de apendre.

Qui vulga saber la Biblia y 'ls Sants Pares, que aprenga esta doctrina, que es la llum de totes les ciencies; qui la tindrá, tindrá lo fonament de tota veritat, natural y sobrenatural. No presuposa la gramática, la lógica, ni cap art lliveral, ni la física, ni la metafísica, perque ella es la primera que l' home deu saber, y la que li es més necessaria.

Ella li ensenyará á conexerse á sí mateix, y li dirá lo per qué ha sigut creat, y per quí; quin es lo seu bé, y quin es lo seu mal; qué deu fer, y á qué está obligat.

Y tot açó ho apendrá dintre de un mes, y sens mica de treball, y sense cap altre llibre; y l' home se alegrará, y 's tornará humil, benigne, obedient, y fugirá de tots los vicis.

Los conexements que ab esta ciencia adquirirá no podrán esser més certs, perque 'ls tindrá examinantse á sí mateix, que es un medi de apendre infalible; y axis no tindrá necéssitat de altres testimonis, sinó de sí mateix.

Al llegir en lo llibre de les criatures la ciencia li aparexerá vil, perque comença per l' estudi de les coses més insignificants. No s' espante: començant per lo humil arribará al conexement més noble, al conexement de Deu y del home. Esta doctrina no alega cap text de les Sagrades Lletres, ni de ningú, sinó que al contrari ella confirma y corrobora aquelles Lletres y tot lo demés que hi puga haver. En quant á nosaltres es anterior á la Sagrada Escriptura.

Dos llibres Deu nos ha donat: lo llibre de les criatures y la Biblia. Lo primer, ja en lo principi del mon; lo segon, quan veyent que no sabíam llegir en lo primer, sa misericordia no permeté que 'ns quedassem sense res. Aquest pot esser interpretat malament, y d' aquí han nascut les heretgíes; lo primer nos es fácil de apendre, y la ciencia que 'n traurém, infalible. Aquest llibre per açó ningú 'l sab llegir que no estiga net del pecat original, y açó es la causa de que ni un filosoph dels antichs hi aprengué res.» (1)

(1) LO FAMÓS PRÓLECH
CONDEMNAT PER LO CONCILI TRIDENTÍ

Prologus.—(Foli primer).—Ad laudem et gloriam altissimae et gloriossisimae Trinitatis Virginisque Mariae et totius curiae coelestis. In nomine Dei nostri Jesuchristi, ad utilitatem et salutem omnium christianorum sequitur scientia libri creaturarum sive libri naturae, et scientia de homine quae est propria homini in quantum homo est. Quae est necessaria omni homini et ei naturalis et conveniens, per quam ipse illuminatur ad cognoscendum se ipsum, et suum conditorem, et omne debitum ad quod homo tenetur in quantum est homo. Et de regula naturae per quam etiam cognoscit quilibet omnia ad quod obligatur naturaliter tam Deo quàm proximo.

Et non solùm illuminabitur ad cognoscendum, immò per istam scientiam voluntas monebitur et excitabitur spontè et cum laetitià ad volendum et faciendum

Tal es en resúm lo famós Prólech.

Es atrevit; es fill d' en Sibiude.

Los treballs que varem passar pera tenir aquest Prólech foren grossos. Com que no 's troba sinó en les edicions anteriors al Tridentí, y sabent que d' estes ne feren á Lyó, á París y á Venecia, allí enviarem varies lletres pera que, costás lo que costás, nos n' enviassen un exemplar. Tot inútil; no se 'n trobá cap. Aprés nos vingué un pensament: Lo senyor Menendez Pelayo havía estudiat un xich á en Sibiude, ¿quí sab si ell possehiría una de aquelles edicions? Prompte 'ns desenganyarem: llegint casualment la seva *Historia de les idees estétiques á Espanya*, vegerem ab tristesa que no més havía pogut haver un exemplar de la edició veneciana del any 1581, feta á casa d' en Francesch Ziletus, y de

ex amore. Et non solùm haec, sed ista scientia docet omnem hominem cognoscere realiter sine difficultate et labore omnem veritatem homini necessarium, tàm de homine quàm de Deo, et omnia quae sunt necessaria homini ad salutem et suam perfectionem, et ut perveniat ad vitam aeternam.

Et per istam scientiam homo cognoscit sine difficultate et realiter quicquid in Sacra Scriptura continetur. Et quicquid in Sacra Scriptura dicitur et praecipitur per istam scientiam cognoscitur infallibiliter cum magna certitudine, ita quòd intellectus humanus cum omni securitate et certitudine, omni dubitatione postpositâ, toti Sacrae Scripturae assentiat et certificatur, ut non possit dubitare quaestionem in ista scientia. Et per istam scientiam potest solvi omnis quaestio quae debet sciri tàm de Deo quàm de seipso, et hoc sine difficultate. Et cognoscuntur in hoc libro omnes errores antiquorum philosophorum et paganorum ac infidelium, et per istam scientiam tota fides catholica infallibiliter cognoscitur et probatur esse vera. Et omnis secta quae est contra fidem catholicam cognoscitur et probatur infallibiliter esse falsa et erronea. Et ideò nunc in fine mundi est necessaria omni christiano ut quilibet sit munitus, solidatus et certus in fide catholica contra impugnatores fidei, ut nullus decipiatur, et sit paratus mori pro ea.

Ulteriùs post istam scientiam intelligit faciliter quilibet omnes doctores sanctos. Immò ista est incorporata in libris eorum sed non apparet. Sicut alphabetum est incorporatum in omnibus libris.

Ita ista scientia est sicut alphabetum omnium doctorum, et ideò sicut alphabetum primò debet sciri. Quare quilibet si vult intelligere omnes doctores et totam Sacram Scripturam, habeat istam scientiam, quia est lumen omnium scientiarum. Ideo si vis esse solidatus, fundatus, firmatus et certus, addiscere primò hanc scientiam, aliter erit vagus, profugus, non habens stabilitatem in te ipso, quia iste est radix, et origo et fundamentum omnium scientiarum quae sunt homini necessariae ad salutem; et ideò qui habet in se salutem in spe, debet habere primò in se radicem salutis.

Et ideò qui habet istam scientiam habet fundamentum et radicem omnis veritatis. Ulteriùs, ista scientia nulla alia indigent scientia neque arte. Non enim praesuponit grammaticam atque logicam neque aliquam de liberalibus scientiis sive artibus, neque phisicam neque metaphisicam, quia ista est prima et homini necessaria et ordinat omnes alias ad hominem et ad veram hominum veritatem et utilitatem. Quia ista scientia docet hominem cognoscere seipsum et propter quod factus est, et à quo factus sit. Quid est bonum suum et quid malum suum, quid debet facere, et ad quid est obligatus, et cui ipse obligatur; et nisi homo cognoscat omnia ista, ¿quid proficiunt aliae scientiae? omnes enim scientiae sunt vanitates verae, si ista deficiat, quia homines illis instituitur malè et ad damnum suum, quia

la qual nosaltres també 'n possehím un altre, peró que de consegüent no tenía 'l tal Prólech, puix sortí aprés del Concili.

Ja no teníam cap esperança, perque en esta Biblioteca Universitaria ni pensarhi. Cada vegada que enrahonám ab don Plácit Aguiló sempre 'ns diu lo mateix: que no tenen ni personal ni temps, ni diners pera catalogar sisquera una infinitat de llibres que possehexen, y que per cert son los mellors. Es la protecció que 'ns ve de Madrid. Allí hi havíam vist un exemplar, també de la edició Ziletus, y 'ls *Diálechs* d' en Pere Dorland, dels qui va servirsen lo Dr. Torras, y res més.

Peró un dia regiranthi llibres y més llibres, no sé com Deu ho volgué, se 'ns posá á les mans un exemplar de la *Teología Natural*, gótich,

ipse nescit quo vadat, nec unde venit, nec ubi est; indè etiam docet cognoscere omnes corruptiones et defectus hominis et damnationem, et unde venerit homini. Et in quo statu est homo, et in quo primo fuit, et unde cecidit, et quo ibit, et quantùm elongatur à sua prima perfectione. Et docet qualiter reparari potest homo, et quae sunt necessaria ad suam reparationem. Et ideò ista scientia est communis tàm laicis quàm clericis et omni conditioni hominum; potest haberi infra mensem et sine labore et non oportet aliquid impectorari. Nec habere aliquem librum in scripto. Nec potest tradi oblivioni si semel habita fuerit. Et facit hominem, laetum, humilem, benignum, obedientem, et habere omnia vitia odio et peccata, et diligere virtutes, et non inflatum, neque extollit scientiam.

Praeterea haec scientia arguit per argumenta infallibilia quibus nullus potest contradicere. Quoniam arguit per illa quae sunt certissima cuilibet homini per experientiam, scilicet per omnes creaturas et per naturam ipsius hominis et per ipsummet hominem omnia probat, et per illa quae homo certissimè cognoscit de seipso per experientiam, et maxime per experientiam cujuslibet intra se ipsum. Et ideo ista scientia non quaerit alios testes quàm ipsummet hominem. Item haec scientia in principio apparet valde vilis et nullius valoris eò quia incipit á rebus minimis quas quilibet vilipendit, sed tamen in fine sequitur fructus nobilissimus et infinitus, scilicet notitia de Deo et de homine. Quia quantò magis incipit in rebus humilibus tantò magis ascendit ad cœlestia et ardua. Et ideò qui vult habere fructum exercitet se primò in principiis humilibus omnis scientiae, et non contempnat, quia aliter nullum fructum haberet. Quia puer sic non benè primò fuerit exercitatus in cognitione alphabeti et cujuslibet litterae, per se non poterit postea bis addiscere ad legendum.

Et ideó non sit alicui grave, quia plus sciet infra mensem quoad istam scientiam quàm per centum auros studendo doctores.

Et haec scientia nihil allegat neque Sacram Scripturam, neque aliquos doctores, immò ista confirmat Sacram Scripturam, et per eam homo credit firmiter Sacrae Scripturae, et ideò praecedit Scripturam Sacram quoad nos. Unde duo sunt libri nobis dati á Deo, scilicet liber universitatis creaturarum sive liber naturae; et alius est liber Sacrae Scripturae. Primus liber fuit datus homini à principio dùm universitas rerum fuit condita, quum quilibet creatura non est nisi quaedam littera digito Deo scripta; et ex pluribus creaturis sicut ex pluribus litteris compositis liber ita componitur liber creaturarum, quo libro etiam continetur homo, et est principalior littera ipsius libri. Et sicut litterae et dictiones factae ex litteris important et includunt scientiam et diversas significationes et innumerabiles scientias. Item conformiter ipsae creaturae simul conjunctae et ad invicem comparatae important et significant diversas significationes et sententias, et continent scientiam homini necessariam. Secundus autem liber scripturae da-

fet á Lyó l' any 1540, y que per lo tant duría 'l Prólech. Nos saltá 'l cor d' alegría; semblavam uns nens: ara ho veyém.

Peró...., un altre entrebanch: lo envejat Prólech ja hi era, mes una má, no sé si diga piadosa ó tonta, s' entretingué á passar una ratlla per damunt de totes ses línees.

Nos varem enfadar, y de valent: que la ratlla era un bon xich grossa.

Mes, grat sia á Deu, lo temps ja havía aclarit una mica la tinta, y á la llum del sol, y per medi de un lente, á empentes y á rodolons, poguerem finalment llegir tot lo Prólech.

En les *Notes* lo trobarás, amat lector.

Y ara perdónans aquesta digressió, que tením un goig cada vegada que ho podém esplicar.

tus et homini secundò, et hoc in defectu primi libri, eò quia homo nesciebat in primo legere quia erat creatus; sed tùm primus liber creaturarum est omnibus communis, sed liber scripturae non est communis, quia solùm plebisci legere sciunt in eo. Item primus liber, scilicet naturae, non potest falsificari, nec deleri, neque falsè interpretari; ideò haeretici non possunt eum falsum intelligere, nec aliquis potest in eo fieri haereticus. Sed secundus potest falsificari et falsè interpretari, et malè intelligi. Attamen uterque liber est ab eodem, quia idem Dominus et creaturas condidit et Sacram Scripturam revelavit. Et ideò conveniunt ad invicem, et non contradicit unus alteri sed tamen primus est nobis connaturalis, secundus supernaturalis.

Praeterea cum homo sit naturaliter rationalis et susceptibilis disciplinae et doctrinae, et cum naturaliter à sua creatione nullam habeat actu doctrinam, neque scientiam, sit tantùm aptus ad suscipiendum eam, et cum doctrina et scientia sine libro in quo scripta sit non possit habere, convenientissimum fuit, ne frustra homo esset capax doctrinae et scientiae, quod divina scientia homini creavit librum in quo per se sine magistro possit studere doctrinam necessariam; propter hoc totum istum mundum creavit vissibile sibi; et dedit tanquam librum proprium, et naturalem et infallibilem Dei digito scriptum, ubi singulae creaturae quasi litterae sunt non humano arbitrio, sed divino juvante judicio ad demostrandum homini sapientiam et doctrinam homini necessariam ad salutem. Quam quidem sapientiám nullus potest videre neque legere per se in dicto libro semper aperto, nisi fuerit à Deo illuminatus et, à peccato originali mundatus. Et ideò nullus antiquorum philosophorum paganorum potuit legere hanc scientiam, quia erant excaecati quantùm ad propriam salutem; quamvis in dicto libro legerunt aliquam scientiam; et omnem quam habuerunt ab eo, denuò contraxerunt, sed veram scientiam quae ducit ad vitam aeternam, quamvis fuerit in eo scriptum, legere non potuerunt.

Ista autem scientia non est aliud nisi cogitare et videre sapientiam scriptam in creaturis, et extrahere ipsam ab illis, et ponere in anima. Et videre significationem creaturarum.

Et sic comparando unam creaturam ad aliam, et conjungere sicut dictionem dictioni, et ex tali conjunctio, ne resultat sentencia et significatio vera, dùm tantum sciat homo intelligere et cognoscere. Et quia sacrosancta Romana Eclesia est mater omnium christianorum fidelium et magistra gratiae et fidei regula et veritas, idcircò suae correctioni totaliter subjicitur quicquid hic dicitur et continetur.

CAPITOL VUYTÈ

NOTES BIBLIOGRÁFIQUES

Fins aquí n' havém parlat nosaltres d' en Sibiude. Ara dexarém la paraula á la eloqüencia dels datos. Potser lo que no hayém sabut dir nosaltres de la alta significació del pensador barceloní, ho dirá lo nombre d' edicions, compendis y traduccions que s' han fet de la seva obra. La nostra llista es la més complerta que hi ha; mes no per açó creyém que dongám noticia de tot.

L' Abbé D. Reulet en son opúscol *Un inconnu célèbre* (1) ne porta una, peró es molt lleugera y curteta. Molt més bona es la publicada per lo modest y malaguanyat bibliotecari de Oviedo en Suárez Bárcena, en la *Revista de Instrucció Pública* l' any 1857, emperó dexa molt que desitjar comparada ab la nostra. Y ningú més ha pensat en açó.

Donchs mans á la tasca.

I. — CÓDEX

A la Biblioteca de Tolosa—com ja tením dit—n' hi ha un, escrit al cap de un any solament de mort lo filosoph.

Del quinzén segle també, n' hi han tres á la Biblioteca Nacional de París: lo més antich fou començat l' any 1484 y acabat en 1486.

Y diu en Nicolau Antón: *In aliis per Europam MStorum, Bibliothecis non raró occurrunt.* (2)

L' any 1436 fou compost un altre códex, ab lo títol de *Liber Creaturarum*, en 4.art, á Tolosa, destinat á la Biblioteca del Cardenal Carpensis. (3)

La descripció bibliográfica d' estos tres *Códices* del *Llibre de les Criatures*, existents en la Biblioteca Nacional de París y senyalats ab los nú-

(1) Recherches historiques et critiques sur Raymond de Sebonde. (París, V. Palmé, 1875).
(2) Biblioteca Vetus, liber X, capítol III. (Matriti, 1788).
(3) Ibidem.

meros 3133, 3134 y 3135, es la següent, que copiám del bell opúscol del alemany Kleiber:

La del número 3,133: *Incipit liber naturae sive creaturarum, in quo tractatur specialiter de homine et natura ejus, in quantum homo, et de eis quae sunt necessaria ad cognoscendum se ipsum et Deum et omne debitum, ad quod homo tenetur et obligatur tam Deo quàm proximo. Compositus à reverendo magistro Raymundo Sabieude, in artibus et medicina magistro et in sacra pagina egregio professore. Ad laudem et gloriam altissimae Trinitatis et gloriosissimae Virginis Mariae et totius curiae cœlestis. In nomine Domini nostri ad utilitatem et salutem omnium christianorum. Sequitur scientia libri creaturarum sive libri naturae.*

Al final del llibre s' hi troben aquestes paraules: *Ad quod gaudium nos producere dignetur Jesus Christus Filius Dei et virginis gloriosissimae, qui vivit et regnat benedictus in saecula saeculorum, Amen. Et sic explicit liber creaturarum seu naturae seu liber de homine, propter quem sunt creaturae aliae. Inchoatus et inceptus in alma universitate venerabilis studii tholosani Anno Domini milessimo quadringentessimo quarto, et completus et terminatus in eadem universitate Anno Domini millessimo quadringentessimo tricessimo sexto in mense februarii VI die, quae fuit dies sabati. Ad laudem et gloriam et honorem sanctissimae trinitatis et gloriosissimae Virginis Mariae matris Domini nostri Jesus Christi filii Dei. Et ad utilitatem omnium Christianorum et omnium hominum. Qui quidem liber totaliter committitur correctioni sacrosanctae romanae eclesiae, Dogratias.* Les paraules desde *Incipit* fins á *professore* inclusiu se troben á faltar en lo códex del número 3,134, peró no en lo del 3,135.

Axí mateix, desde *Et sic explicit* fins á *Deogratias* no hi es en lo 3,135, peró sí en lo del 3,134.

Al acabar diu en Kleiber. *Quae verba excipiuntur annotatione atramento scripta: «de camera computatorum blecensi»* (axó es de Blois).

La anotació total del *Códex* es:

4275 MCCL. | XXXVI. 1109
3133.

Los números d' ordre superior indiquen lo número del *Códex*.

Aquesta cópia está escrita en pergamí y ab lletres gótiques; hi ha molts dibuxos marginals y es la més antiga de totes.

Té uns 245 foliums. *Tegumentum ejus*—diu aquell docte alemany—*constat holoserico uiolaceo;* al principi hi han dos foliums nets, *in finibus sunt.—auratae singulae paginae in duas partes divisae, singuli verborum ordines lineis rubris subnotati.*

En la segona plana del folium segon hi ha aquesta apuntació. *Hic author servat suum quendam ordinem docendi mirabilem. Est autem liber paulò latinius editus à Gryphio impressore lugdunensi titulo: Viola animae.*

LO CÓDEX DEL NÚMERO 3134

La seva anotació total es:
Códex Colb. 3169 Regius.
4275
5
3134

En lo folium quart s' hi troba aquesta apuntació, escrita de una má diferenta que la del cos del llibre: *Hic codex scriptus est Parisiis anno 1455 manu Joannis Bassii presbiteri dioecesis Eduensis.* (axó es de Autun) *Vide folium ultimum in fine ejusdem Codicis.*

En lo darrer folium solament hi ha una página plena de lletres, y en la segona part d' ella hi afegiren paraules al marge: *A Raymundo Sebeide, ut patet ex prioribus capitibus hujus voluminis 1434.*

Una mica més avallet hi ha escrit lo número *1455.* Al final de la obra, aprés del *Deogratias;* hi ha aquesta altra apuntació: *Finitus Parisiis in domo truensi* (axó es de Troyes) *per manum Jo. Bassiez, presbyteri eduensis dioecesis anno domini 1455 decima septembris praesentibus viris eximiis magistris Hugonibus menand et goss. Ita est (açó es, Hugone Menand et Hugone Goss.)*

També hi han escrites aquestes altres paraules ab tinta vermella: *Hoc volumen spectat magnum hospitale eduense cui cognatus (?) scriptor capellanusque conventus (?)*

Aprés seguexen aquestes altres, fetes d' una altra má y ab tinta negra: *Et qui fuit unius capellanorum per sedecim annos et qui obiit anno 1480 et die sancti Bartholomaei apostoli Christi: Quem Deus dignetur* (?) *collocet ipso suo, ut mihi retulit dominus Rolet, nepos ejus filius fratriis qui Roletus obiis rector sancti (Petrus Aeduo?) et die sancti Francisci 1499.*

Y diu en Kleiber: *Apparent, quamvis nonnulla verba propter mali exaratas litteras legere non potuerim, annotationes allatas ad librarium, non ad libri auctorem esse referendas. Singulorum capitum fronti argumentum lineis rubris conspicuum additum est, alia manu stylo cerussato capitum muneri adscripti sunt.* A nosaltres nos sembla, encara que per lo mal fetes, moltes lletres ja no 's poden llegir, que les apuntacions pertocants al llibre no serán obra del autor. Lo argument de cada capítol está posat al davant de cada hú ab lletra vermella, y 'ls números dels capítols son d' una má diferenta.

Aprés del capítol darrer *de finali executione Judicii et generali separatione bonorum et malorum* hi ha la matexa apuntació que havém trobada en lo *Códex* 3133 y en igual lloch, peró en aquest, al marge s'hi

troba açó: *A Raymundo Sebeide, ut patet ex prioribus capitibus hujus voluminis.*

Com diu lo mateix Kleiber, esta cópia está escrita: *in charta lintea crassa, variis in fabricando aquâ effectis signis ornata. In aliis enim scidis insunt directae ad perpendiculum lineae sublustres, in aliis clypeus insignis tribus francogallicis liliis exornatus. Forma codicis est quaternaria, tegumentum novum idque rubra corio factum, singulae paginae numeris carent. Initio codicis tres scidae vacuae, quarta in duas partes divisa à sinistra operis argumentum, cap. 1-12 complectens.*

LO CÓDEX DEL NÚMERO 3135

Est Códex fou escrit en 1469, y es de pergamí en quart.

Cada plana está dividida en dues columnes y están totes numerades: té 154 fol. Al acabament hi han 3 fol. més, que porten l' *Index*.

La primera plana du aquesta inscripció: «Raymundi Sabiendae: M. S.»

Allí mateix també s' hi llegexen aquestes paraules, escrites emperó molt posteriorment: *Remond Sebou doctissimus in linguis Orientalibus et Rabinorem scriptis: conscripserat duo ingentia volumina, quorum compendium edidit Petrus Gelatinus Franciscanus, qui nihil ibi à se habeat. Archetypa duo Seboudi exstare ait in rerum natura* (?), *alterum habuisse Matheum Beroaldum, alterum habere Tholosatam Bibliotecam.*

Ex Scaligeranis M-S. e.
Biblioteca Regia disumpsit.
CAROLUS PATIN
D. M. P.
M D C L X II

Iste Raymundus erat Hispanus, Dominicanus, benè versatus in Philosophia et Theologia et in Talmud. Scripsit illum librum ante annos CCL. Est cum judicio legendus. Idem ibidem.

Lo principi es com lo dels altres *códex;* de final no 'n té.

La anotació total seva es:

Cod. Colbert. 3022 Regius.
3135 4275

II.—EDICIONS

1.ª—1480.—Deventer (1).

2.ª—1484.—Deventer, Richard Paffroed, *in fol.* sense data.
Té 255 foliums, á dues columnes de 39 ratlles cada una.

3.ª—1484.—Petit *in fol.* gótich, sense lloch ni data. (*Brunet,* Manuel du Libraire.)

4.ª—1487.—Es un *in fol.* gótich, sense nom de lloch. (*Maittaire,* Annales typographici.)
Té 255 planes, á dues columnes de 37 ratlles cada una.

5.ª—1488.—Wolfenbüttel. (*Brunet,* Manuel du Libraire.)

6.ª—1496.—Strasbourg, Martin Flach, *in fol.* gótich. (Bibliothèque de l' Arsenal, n. 4552.)

7.ª—1496.—*Liber Creaturarum sive Theologia Naturalis,* Argentinae.

8.ª—1501.—Strasbourg, Martin Flach, *in 4.art* gótich. (Bibliothèque de l' Arsenal, n. 4553.)

9.ª—1502.—Nurenberg, Ant. Koberger, *in 4.º* gótich. (Bibliothèque nationale, n. $\frac{D}{279}$)
A dues columnes.

10.ª—1507.—Lyon, *in 8.º* (*Fabricius,* Bibliotheca Latina.)

11.ª—1509.—Paris, Jéan Petit, *in 8.º* gótich. (Bibliothèque de l' Arsenal, n.º 4554.)
Es la edició princeps.

12.ª—1526.—La primera plana diu axí: Theologia natura | lis sive liber creatura | rum specialiter de homine et | de natura ejus in quan | tum homo, et his quae | sunt ei necessaria ad co | gnoscendum seipsum et | Deum et omne debitum ad | quod homo tenetur et | obligatur tam Deo quam | proximo.
En lo nostre exemplar hi manquen la portada y 'l prólech que foren arrancats.
La última, de plana, diu:
Finit liber creaturarum seu naturae sive de homine: propter quem aliae creaturae factae sunt, ex cujus cognitione illuminatur homo in cognitione Dei et creaturarum.

(1) *Ebert,* Allgemeines bibliographisches Lexicon, 1828.

Impressum Lugduni per Jacobum Myt.—Anno Incarnationis Dominicae millesimo quingentessimo XXVI, Mensis vero Maji, die XV.

Es en quart, y en carácters góthichs, peró no está foliada.

13.ª—1540.—Comença:

Liber Creaturarum. Theologia Naturalis sive Liber Creaturarum specialiter de homine et de natura ejus in quantum homo; et de his quae sunt ei necessaria ad cognoscendum seipsum et Deum et omne debitum ad quod homo tenetur et obligatur tàm Deo quàm proximo.

Y acaba:

Finit liber creaturarum seu naturae, sive de homine, propter quem aliae creaturae factae sunt, ex cujus cognitione iluminatur homo in cognitione Dei et creaturarum. Impressus Lugduni, 1540.

Té 494 planes (247 fol.), totes ab carácters góthichs.

En 8.au Bibliothèque Nationale de Paris, n. $\frac{D}{502}$

14.ª—1581.—Portada:

Theologia | Naturalis | Raymundi de Sabunde Hi | spani viri subtilissimi: | Seu verius | Thesaurus Divinarum | considerationum ex Naturae fontibus hau | starum, tùm Theologis, tùm Philoso | phis, atque universis scientiarum | artiumque studiosis pluri | mùm profuturus: | Quod cognoscere licebit ex luculenta quam | hic praemissimus praefatione. | Ad | Amplissimum virum D. Joannem Donatum—Senatorem Venetum. | Venetiis | Apud Franciscum Ziletum. | MDLXXXI. |

Y en la darrera plana:

Venetiis. | Apud Franciscum Zilettum, 1581.

La numeració es per foliums y arriba fins al 400. En 8.au

En aquesta edició no hi ha 'l *Prólech*.

(Biblioteca del Autor.)

Parlen d' aquesta edició en *Joas Simler* en lo seu *Abrégé de la Bibliothèque de Gesner*, y en *Fabricius* en sa *Bibliotheca latina*.

15.ª—1613.—De Theologia Naturali Reimundi Sabunde.—Hallae (Holberg) (1).

16.ª—1631.—Francfort—s—Mein, en 8.au

(Reulet: Un inconnu célèbre.)

(1) Estudios criticos de Laverde, pl. 338.

17.ª—1635—Francfort—s—Mein.
(Reulet: Un inconnu célèbre.)

18.ª—1647.—Paris.
(Brunet: Manuel du Libraire.)

19.ª—1648.—Theologia Naturalis sive Liber Creaturarum.—Lugduni.—Apud Petrum Compagnon.—En 8.au (Bibliothèque Nationale de Paris, n. $\frac{D}{503}$)

20.ª—1658.—Theologia Naturalis. Lugduni. En 8.au

21.ª—1661.—Theologia Naturalis.—Amstelodami.—Apud Petrum Vandemberg.—En 4.art

22.—1852.—Solsbach, J. de Seidel.—En 12.au

III.—VERSIONS DEL «LIBER CREATURARUM» Y LLURS EDICIONS RESPECTIVES

23.ª—1519.—Le Livre des Créatures on le Livre de l' Homme, pour lequel sont créées les autres créatures.—Lyon, Bernard l'Escuyer.

24.ª—1569.—Theologie Naturelle de Raymond Sebon, traduite en françois par messire Michel Seigneur de Montaigne. Paris.—Gabriel Buon.

25.ª—1581.—Theologie Naturelle de Raymond Sebon, traduite en françois par messire Michel Seigneur de Montaigne. Paris.—Guillaume Chaudiere, ou Guilles Gorbin.—En 8.au

26.ª—1603.—Rouen. *(Brunet,* Manuel du Libraire).

27.ª—1605.—Tournon. Chez Soubron. En octau. *(Brunet,* Manuel du Libraire).

28.ª—1611.—Paris. *(Brunet,* Manuel du Libraire y altres).

29.ª—1640.—Paris. En octau. (Bibliogr. universelle, vol. XXXIX, 444).

30.ª—1641,—Rouen. (Bibliographie universelle et Manuel du Libraire. *Brunet).*
Totes aquestes edicions ho son de la versió d' en Montaigne.

IV.—COMPENDIS DEL «LIBER CREATURARUM»

Y LLURS EDICIONS RESPECTIVES

31.ª—1498.—Raymundi Sabundes de natura hominis Dialogi.—Parisiis. In fol.
Es lo bellíssim compendi fet per en Pere Dorland. Al damunt de tot hi ha en lletres grosses *Viola Animae.*

32.ª—1499.—Dorlandus Petrus. Viola Animae per modum dialogi inter..... Coloniae.—Quentell.
En carácters gótichs; y te 104 folis.

33.ª—1501.—Idem liber.—Coloniae.—Quentell.
Edició gótica, que no mes te 83 folis.

34.ª—1500.—De Natura hominis, seu Viola Animae, forma dialogi, inter Raymundum Sebundium, artium, medicinae atque sacrae theologiae professorem eximium, et Dominicum Seminiverbium. De hominis natura, propter quem omnia facta sunt, tractans, ad cognoscendum se, Deum et homines.—Toleti. Anno MD. (En quart).

35.ª—1504.—De natura hominis dialogi.—Toleti.

36.ª—1517.—*Viola Animae* per mo | dum dialogi inter Ray | mundum Sebundium artium medicinae atque sa | crae theologiae professorem eximium, et dominum | Dominicum Seminiverbium. De hominis na | tura: propter quem omnia facta sunt, tractans ad | cognoscendum se, Deum et hominem. | Venditur Mediolani apud Joannem | Jacobum et fratres de Lignano ad sig | num Angeli.
En la darrera plana s' hi llegeix açó:
Finit Dialogus de mysteriis sacrae passio | nis Christi aliis quoque salutiferis doctrinis | quibus homo suas actiones potest ordinare in lau | dem Dei ac gloriosae Virginis Mariae ut..... | intuenti, et per consequens totus liber iste | (de viola animae inscribitur) merito | cum verum odorem vitae doctrinae | .....in septem disti | nctos dialogos Medio | lani impressos impensis | honestissimorum | fratrum de Lignano. | Millessi | mo quingentessimo Deci | mo septimo | pridie Kal: | Junias.
(Biblioteca de l' autor). Es ab carácters gótichs y sense foliar.

37.ª—1549.—En aquest any s' estamparen també á Valladolid los Dá-le·hs aquestos, peró no sabém ab quin títol, perque no havém vist cap exemplar d' esta edició.

38.ª—1550.—Sebundius Raemundus.—De natura hominis dialogi.

39.ª—1568.—Raemundi Sebundii, de natura hominis Dialogi.—Lugduni, apud Theobaldum Paganum. (En setzau).

40.ª—1700.—De | natura | et | obligatione | Hominis, | opusculum | Solidae Doctrinae | et pietatis | Auctore | Raemundo de | Sabunde Hispano, | quondam S. Theologiae | Profes ore Tho | losano. | Coloniae, | Sumptibus Jhoannis Adolphi, | Bibliopolae Norimbergensis. | Anno MDCC.
Consta de 468 planes en octau menor. Te LXXXVI capitols, y VI diálechs. (Biblioteca de l' autor).

41.ª—1600.—*Violette de l' Ame,* de Raymond de Sebonde, traduite par dom Ch. Blendecq, religieux de Marchiennes, Arras.
En setzau. Per en Guillém de la Rivière.
Es una versió de la *Viola* d' en Pere Dorland.

42.—1566.—*Theologie Naturelle* de dom Raimond Sebon, docteur excellent entre les modernes, mise premierement de latin en françois, par Jean Martin, secrétaire de M. le Cardinal de Lenoncourt, suivant le commandement de très illustre et très vertueuse dame, madame Leonor, royne douairière de France.—Chez Miguel de Vascosan. En octau.

En Joan Martí s' equivocá: va creure que la *Teologia Natural* era 'l compendi de la *Violeta de la ánima,* essent tot al revés. Lo seu treball no es més que una versió francesa de la *Viola animae* d' en Dorland, pero que la batejá ab lo nom de *Theologie Naturelle.*

43.ª—1651.—París.—En 4.art. (Es una altra edició de la versió francesa d' en Martí.) (Lo Christianisme de Montaigne, par l' abbé Labouderie.)

44.ª—1661.—Oculus Fidei, Theologia Naturalis, sive liber Creaturarum, specialiter de homine et naturá ejus, in quantum homo est, et de his quae illi necessaria sunt ad cognoscendum Deum et seipsum, omniaque quibus Deo, proximo, sibi, obligatur ad salutem; à Raymundo de Sabunde ante duo saecula conscriptus, nunc autem latiniore stylo in compendium redactus, et in subsidium incredulitati Atheorum, Epicureorum, Judaeorum, Turcarum, aliorumque infidelium, nominatim Socinianorum et aliorum Christianorum mysteria fidei suae non attendentium, a Joanne Amos Comenio.—Amstelodami.—1661. En 8.au En Joan

Amós Comeni era sociniá y dedicá sa obra á Daniel Zwicker, sociniá també.

Aquest llibre es un compendi de la *Teologia Natural*, peró que fou prohibit per heretge.

No conexém altres edicions de la obra d' en Comeni.

De la majoría d' edicions que havém dites n' havém tingut noticia per la *Casa-Llibrería* d' Alemanya *Ludwig Rosenthal 's. Antiquariat in München, Hildegardstrasse 16. Bücher-Zettel.*

45.ª—1793.—Un gesuita italiá, qual nom ignorám, publicá l' any 1793 un altre compendi, un verdader *rifacimiento*, com li diu molt bé lo Menéndez Pelayo, de la obra d' en Sibiude. No l' havém vist, peró sabém que 'l seu títol es aquest: *Les Criatures. Grandiós tractat del home.*

46.ª—1616.—«Diálogos de la naturaleza del hombre, de su principio y de su fin..... Traducidos de la lengua latina, en el cual los compuso el muy docto y piadoso Maestro Remundo Sabunde, en castellano, y anotados por el P. Fray Antonio de Arés, de la órden de los Mínimos y predicador de la misma. Con privilegio. — En Madrid, por Juan de la Cuesta; año 1616.»—En quart.—Té 751 planes sense comptar la *Tabla de las cossas notablas* y les fulles dels Preliminars. (Es la traducció dels *Diálechs* d' en Dorlaud.—Fou prohibida.)

47.ª—1854.—«Las Criaturas.—Grandioso tratado del hombre, escrito por Raymundo Sebunde, filósofo del siglo XV, refundido y adaptado para la juventud del siglo XIX por un sacerdote de la Compañía de Jesús. Traducido del italiano por Don... Barcelona: Imprenta y librería de Pablo Riera, 1854.» (Es la traducció d' aquell *rifacimiento* que havém dit.)

Diu lo Cardenal Gonzalez, en la seva *Historia de la Filosofía* (vol. I, 344 pl.) que á la Biblioteca de Munich hi han fins á *vint* traduccions diferentes de la obra d' en Sibiude.

Nosaltres presentám una llista detallada de *quaranta set* edicions de aquella obra, ja siga del text primitiu, en compendi, ó bé traduccions; es la més llarga que hi ha.

Allí afirma que 'ls Diálogos de la Naturaleza del Hombre, etc., etcétera, versió castellana de la *Viola animae* de Pere Dorland feta pel frare menor Antoni Arés, varen estamparse á Madrit dues vegades, la una en 1614 y la altra en 1616, peró no es cert.

Es veritat que en aquella primera data sortiren uns *Diálogos de la*

naturaleza del Hombre, de su principio y fin. En las cuales se le dá por admirable estilo el necessario y verdadero conocimiento, así de Jesucristo nuestro Dios y Señor, como de si mismo. Traducidos de Lengua latina, en la cual los compuso el muy docto y piadoso Maestro Raymundo Sabunde, en castellano; y anotados por el Padre Fray Antonio Arés, Predicador de la Sagrada Religion de los Minimos del Glorioso Patriarca San Francisco de Paula. Con Privilegio. En Madrid. Por Juan de la Cuesta. Año 1614.

També es veritat que aparegueren uns altres *Diálogos de la Naturaleza del Hombre, etc., etc., Va añadida aora una copiosa Tabla de las materias y cosas notables. Con privilegio. En Madrid. Por Juan de la Cuesta. Año 1616.* Peró aquesta que sembla una reimpresió, no ho es; sinó que es un engany usat algunes vegades per los impresors y llibreters: jatsía que no hi ha més edició que la del any 1614, de la qual, com passa ordinariament, á més dels exemplars de paper comú, se 'n tiraren també uns altres en paper real, ó de marquilla, los quals, essent d' una marca distinta, lo impresor volgué véndrels com á reimpresos, y pera convéncerho, hi posá una altra portada, cambiant l'any 1614 pel de 1616, y fent notar que s' hi afegia de nou una Taula de coses notables, y aquesta portada la enganxaren sobre la altra, que era la primitiva y la única.

Feu també lo mateix ab la plana tercera, ahont hi havía una advertencia del traductor, Tassa del preu, y la Fé d' errades, puix la nota de les errades la feu crexer moltíssim, donant á comprendre falsament que les que havíen de més s' havíen comés en la reimpressió. Igualment retocá la plana 751; é hi posá al darrera la *Taula de les materies y coses notables.*

Ab aquestes contrasenyes es fácil de conexer la falsedat de la suposada reimpresió del any 1616.

Res, que 'n volía vendre més.

Una sola es, donchs, la edició madrilenya: la de 1614.

La obra del famós Sibíude ha sigut l' obgecte, tant de la crítica dels sabis y erudits, com dels cuydados del Tribunal de la Inquisició. L' *Index dels llibres prohibits* per la Inquisició de Roma, estampat l' any 1559, prohibeix la *Teologia Natural* d' en Sibiude. Peró haventse publicat aprés l' *Index* del Concili Tridenti, no s' hi fa esment de aquesta prohibició, y tansols se prohibeix en ell lo *Prologus* que 'l filosoph posá per devantal de la seva obra. La prohibició aquesta fou adoptada immediatament per lo Cardenal Quiroga, Inquisidor General, en l' *Index* estampat en 1584, y conservat en lo d' en Sandoval y Rojas del any 1611, en lo d' en Zapata en 1630 y en lo d' en Sotomayor en 1640.

Va succehir aprés en lo cárrech de Inquisidor General don Diego Sarmiento y Valladares, y va intentar reimprimir l' *Index Expurgatori* del Sr. Sotomayor ab *Adicions* en cada classe y lletra; y quan ja n' hi

havíen impresos alguns plechs li vingué la mort, quedant axís interrompuda la obra, que va continuar aprés lo senyor Marin, Bisbe de Ceuta é Inquisidor general, y la publicá en 1707 en dos volums en fol. En la plana 176, columna 2.ª, s' hi troba aquesta prohibició: *Raymundus de Sabunde. Ejus Theologia Naturalis, seu Liber Creaturarum, de Homine etc., natura ejus, à Raymundo de Sabunde ante duo saecula conscriptus: nunc autem latino stylo oblatus à Joanme Amos Comenio. Amstelodami, apud Petrum Van Dem Berg. 1664.*

Aquesta prohibició del Compendi del Amós Comeni que 's troba en l' *Index Expurgatori* del any 1707, igualment se troba en l' *Index* que aprés d' aquella data maná publicar lo Sr. Prado y Cuesta. La obra, donchs, d'en Sibiude, tal com sortí, de ses mans, no está condemnada.

En lo primer *Index Expurgatori* que 's publicá á Espanya, que fou en l' any 1559, y era 'l d' en Valdés, Arquebisbe de Sevilla, en la plana 65, s'hi prohibeix una de castellana titulada *Violeta de la ánima.* Com en l' *Index* no hi ha més esplicacions, y nosaltres no havém vista la obra, no podém verificar la sospita de si acás aquest llibre es alguna traducció antiga feta del original d' en Pere Dorland, per un tal fra Pere Anrado, com alguns ho afirmen, ó sia de la *Viola animae,* que l' Arés també va traduhir, peró ab lo nom da *Diálogos de la Naturaleza del Hombre.* També 's troba la mateixa prohibició de la *Violeta de la ánima* en l' *Index* que nosaltres tením damunt la taula, y que du aquest llarguíssim títol: *Indice General de los Libros prohibidos, compuesto del Indice último de los Libros prohibidos y mandados expurgar hasta fin de Diciembre de 1789 por el Señor Inquisidor General y Señores del Supremo Consejo de la Santa General Inquisicion, de los Suplementos del mismo, que alcanzan hasta 25 de Agosto de 1805, y además de un Index Librorum prohibitorum juxta exemplar Romanum jussu S. S. D. N. Editum anno MDCCCXXXV, en el que van intercalados en sus respectivos lugares los prohibidos hasta fin de 1842.—Madrid, 1884.*

En aquest llibre mateix nosaltres hi trobám la següent prohibició: Sebonde seu Seboude (Raymundus), 1.ª clase. En su libro *De naturâ hominis,* Lugduni, 1550 diálogo V, pág. 233, borra desde *non potest,* fins á *revelare exclusive.*

Ab tot s' ha de notar que la prohibició del famós *Prologus* no hi es: ja dirém aprés lo per qué.

Fa pochs anys lo Sr. Carbonero y Sol publicá á Madrit un altre *Index Expurgatori,* y en ell no solament s' hi troba la prohibició d' aquell trocet del llibre *De natura hominis,* que no es més que la *Viola animae* d' en Pere Dorland, sinó que també hi es la del *Prologus* famosíssim. ¿Per qué en aquell nó y en aquest sí?

Lo treball del Antoni Arés *Diálogos de la naturaleza del Hombre* etcétera, fou també prohibit per la Inquisició Espanyola.

Igualment ho sigué la *Viola animae seu Dialogi de natura hominis*

del tantes vegades ja dit cartoxà Pere Dorland en la vehina nació francesa. Peró ara vé la grossa: en diferents autors havém llegit que en l'*Index* que maná á publicar lo papa Benet XIV l' any 1758, plana 215, hi ha la antiga prohibició del *Prologus* de la Teología y com que en Labouderie en la seva obra *Le Christianisme de Montaigne*, plana 154, diu: *ce Prologue fut mis à l' Index sous Clement VIII, et il y étoit encore en 1704, mais il en a été effacé sous le pontificat de Benoit XIV* ¿qui es qui té rahó? A més, en nostres matexos dies mentres lo Menéndez Pelayo y 'l Dr. Torras y Bages repetexen que adhuc pesa sobre aquell *Prólech* la condempnació del Tridentí, en Gabriel Compayré, en sa bella obra *De Ramundo Sebundo*, y tants d' altres, no menys sábis y bons católichs que 'ls dos primers, afirmen y asseguren que 'l susdit *Prólech*, ja está net de tota censura eclesiástica.

CAPITOL NOVÉ

MOSTRES DE ALGUNES EDICIONS DEL «LLIBRE DE LES CRIATURES» Y D' ALGUNS DELS SEUS COMPENDIS

I

De la propia «Theología Naturalis» *d' en Ramon Sibiude, titol 211*

Et quoniam nos habemus unum librum in mundo, qui vocatur Biblia, qui continet duo testamenta, scilicet Antiquum et Novum Testamentum et affirmatur, et creditur, quod ille liber est Dei, et à Deo, et quod Deus dicit omnia verba, quae ibi continentur: ideò inquiramus, si poterimus cognoscere, si dictus liber, et verba et dicta, quae ibidem continentur, sint Dei vel hominis, creaturae vel Creatoris.

Ad cognoscendum autem hoc, oportet ponderare et considerare ipsa verba, quae ibi continentur in se; et oportet considerare formam et modum, et conditiones verborum, et qualiter dicuntur. Et etiam oportet considerare modum et formam loquendi ipsius Dei Creatoris, qui ei convenit: et etiam oportet considerare modum et formam loquendi creaturae, qui ei convenit. Deinde oportet comparare ipsa verba ad Deum Creatorem et ad ipsam creaturam: et videre si modus et forma et conditio ipsorum verborum convenit Deo Creatori, vel creaturae.

Considerandum est ergo primò, quod ipse liber Bibliae habet singu-

larem modum, quia in ipso non fiunt probationes, nec rationes, nec argumentationes ad probandum illa, quae ibi dicuntur, sed simpliciter absque probatione omnia dicit et affirmat, et dicit ita esse simplici verbo sine probatione; et tamen illa quae ibi dicuntur et affirmantur esse vera; indigerent maximis probationibus et rationibus, ut crederentur et affirmarentur ab hominibus; quia homines non possunt credere, nec affirmare talia verba per se: quia non sunt per se manifesta, nec per se cognita. Alii autem libri aliter procedunt, quia probantur omnia, quae ibi dicuntur per rationes et argumentationes: et incipiunt ab illis quae per se sunt manifesta ad sensum. Liber autem Bibliae à principio incipit: In principio creavit Deus coelum et terram. Etiam affirmat Deum esse, affirmat Deum creasse coelum et terram, affirmat mundum habuisse principium, et nihil probat. Nec haec sunt nota per experientiam, immò contra experientiam. Undè licèt aliqui libri dicant Deum esse; tamen hoc probant per multas argumentationes. Quia philosophus Aristoteles fecit octo libros physicorum ad probandum solum hoc, scilicèt Deum esse: et etiam fecit in Metaphysica duodecim libros ad probandum Deum esse. Sed liber Bibliae incipit in hoc, quod dicit Deum esse et ibi facit suum principium sine probatione. Quod significat hoc, quod omnes alii libri non laborant nisi ad probandum et certificandum Deum esse; et liber Bibliae incipit ibi sine aliqua probatione et certificatione. Quid significat iste modus dicendi Bibliae ipsius? Et quid hoc significat, nisi quod illae, qui loquitur in Biblia et dicit illa verba, est tantae auctoritatis, quod ei debet credi simplici verbo absque alia probatione, absque aliqua alia certificatione, absque alio testimonio: et quod sola sua auctoritas est tota certitudo, et probatiò, et testimonium ipsorum verborum: et quod sua auctoritas, scilicèt loquentis talia verba, excellit omnes probationes et omnia testimonia: et per consequens, quod praevalet sua auctoritas sola, et suum simplex verbum plusquàm omnes alii libri, et quàm omnes rationes omnium aliorum librorum, qui probant Deum esse.

Edit. Lugdum. 1648, in-8.°, pag. 330-331.

II

De la «Theologie Naturelle» *traducció d' en Montaigne, capitol 211*

Il y a un livre nos mains surnommé la Biblie, contenant un Vieil et un Nouveau Testament, qu' on dit et afferme être à Dieu, et duquel on assure toutes les paroles être parties de sa bouche. Regardons et considerons de près, si par quelques signes ou marques nous pourrons découvrir son auteur, et juger de quelle main il a été tracé divine ou humaine, créée ou créatrice. Il nous faut poiser la façon et la nature des

mots, la manière de son parler, et puis les assortir et comparer au facteur et à la facture, pour voir auquel des deux elles reviendront et se rapporteront plus convenablement. Premièrement il y a cela de singulieur et de particulieur en ce livre, qu' à vérifier ce qu' il dit, il ne se sert d' aucune preuve, raison et argument, et s' y dit choses qui semblent bien mériter pour leur étrangeté et difficulté, qu' on se servit d' argumentation et de raisônement à les persuader. Les autres livres, pour s' insinuer en nôtre créance, logent en leur premier front les propositions les plus avouées et témoignées, s' il est possible, par l' expérience de nos sens: le nôtre est bien fait d' une autre sorte. Dès l' entrée il nous présente ces mots: au commencement Dieu bâtit le ciel et la terre. Voilà un langage de merveilleuse hardiesse: il assure qu' il y a un Dieu, qu' il a bâti le ciel et la terre, que le monde a eu commencement, propositions plutôt contraires qu' approchantes à l' expérience. Aristote, pour nous en prouver seulement la première, y a employé les huyt livres de sa Physique, et les douze de sa Métaphysique. Quel signe est-ce, que la Bible fasse sans nulle preuve un principe de chose si inconnue? qu' est-ce à dire, que ce livre veuille être cru de chose si importante à sa simple parole? que seroit-ce? si ce n' est, que l' auteur qui parle en lui, se sent de telle dignité et autorité que sans témoignage, sans preuve et sans argument, on se doit entièrement reposer à ce qu' il en dit: que son crédit surpasse outremesure toute preuve et tout temoignage: et qu' un simple mot, parti de sa bouche, doit avoir plus de persuation, et plus d' efficace que les raisons et arguments de tous les livres du monde?

Edition de Paris, chez Guilles Gorbin, 1581, feuille 240.

III

Dels Dialogi de Natura hominis, *escrits per en Pere Dorland, diálech IV, capítol 41*

RAEMUNDUS

Duo sunt nobis manifesta, quae nobis contulit optimus Deus, et per quae ipse nobis plurimum innotescit, scilicèt creaturae quas condidit, et verba quae dicit. Sed ista duo non sunt aequalia. Primò, verbum Dei est suprà hominem et suprà omnem creaturam: omnis autem creatura subgecitur verbo Dei. Secundò, omnes creaturae sunt de nihilo, et de se corruptibiles: sed verbum Domini exit de ore Dei, et permànet in aeternum. Tertiò, verbum Dei habet plenum dominium super omnem creaturam, nec potest illi ulla creatura resistere, sed mutat, et transformat creaturam: ipsum autem semper immutabile manet sicut Deum, à quo procedit.

DOMINICUS

Quàm crebrò soleat durissima hominum corda permutere, atque emolescere verbum Dei, saepe numerò id ipse expertus sum.

RAEMUNDUS

Et adhuc amplius experieris. Quartò, per verbum Dei omnis creatura facta est, et de nihilo venit ad esse, virtute verbi divini; habet enim omnem potestatem ejus, a quo procedit. Primò enim quod exit á Deo, est suum verbum, et per ipsum omnia alia subsistunt.

DOMINICUS

Hinc patet, Deum multò plus fuisse liberalem, donando nobis sua verba, quàm simul cuncta creata. Et licèt nos plurimum consonetur per creaturas, multò tamen amplius per suum verbum.

RAEMUNDUS

In maximo igitur habendum est pretio verbum Dei. Quintò, verbum Dei exit de corde Dei, et ideò quocumque venerit, suum portat cor Dei, et menytem, et voluntatem Dei: sed creaturae quae exeunt de nihilo, longissimè distant a corde Dei.

DOMINICUS

Et ideò clarè lucet, qui non vult recipere verbum Dei, non est dignus perfrui creaturis. Qui enim magna contemnit, injustè sibi usurpat minima.

RAEMUNDUS

Optima assertio tua. Sextò, omnes creaturae sua pulchritudine, bonitate, varietate ho tantur hominem diligere, et honorare Deum factorem suum: sed verbum Dei id ipsum praecepto compellit. Magnum enim mandatum in lege est, diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, etc. Septimò, omnes creaturae, quae sunt sub homine, serviunt humano corpori: indiget enim corpus nostrum cibo, et potu, ut possit nutriri, et augeri, conservari: sed verbum Dei animam cibat, et satiat, roborat, augmentat, et in spirituali vita conservat: vita enim animae amor Dei est, gaudium, spes, et consolatio secundum Deum.

DOMINICUS

Meritò id quidem: cum enim anima humana facta sit ad imaginem et similitudinem Dei, et inter Deum et animam nihil est medium: ideò nutriri debet divino cibo, et eo cibo, qui procedit de corde Dei. Qui ergo non recipiunt in cordis palato Dei Verbum, sed porcorum siliquis delectantur, vanis dico fabellis hominum, necesse est fame pereant, et morte perpetua moriantur.

RAEMUNDUS

Omninò ita necesse est. Verbum enim quod de corde, vel ore hominis procedit, cum sit fragile, cedum, incertum, et plerumque mendaciis plenum, animam hominis non nutrit, sed inficit, non vivificat, sed occidit. Verùm ut meliùs noveris, quomodò Dei verbum animam nutrit, cogita et illa duo, quae sunt in animà, scilicèt voluntatem, et intellectum. Vita enim animae consistit principaliter in voluntate, quae quando vivit, et tunc nima vivit. Et ideò ut voluntas veracitèr, et salubritèr vivat, necesse est ut Dei verba eam subintrent, eam vegetent, eam sustentent. Et idcircò verba Dei nunc praecipiunt, nunc prohibent, nunc exhortantur, nunc laudant, nunc litigant, nunc deprecantur, nunc comminantur, nunc pollicentur: ut hoc modo voluntas hominis excitetur ad timorem, ad amorem, ad spem, ad gaudium, ad consolationem. Et quia anima humana; semper quaerit verborum certitudinem, nec ea facīlè recipit, si videantur aut dubia, aut inania, aut inutilia: ut ergo etiam intellectus in Dei verbo pascatur, necesse est, ut elogia sua Deus proprià auctoritate confirmet, quae tam magna et solida est, quod excedit omnes rationes, probationes, ingenia, et argumenta quorumlibet sapientum. Quando ergo Dei verba movent animam ad amorem, tunc pascitur ipsa voluntas: quando instruitur ad veritatem, tunc nutritur, et saginatur intellectus.

Edit, Lugdun. 1568., pag. 186-190.

IV

De la Violette de l' Ame, *traducció francesa dels* Diálechs *d' en Pere Dorland, per en Blendecq, religiós de Marchiennes, capitol 41, diálech IV.*

RAYMOND

Dieu, qui est très-bon, nous a conféré deux choses, très-manifestes et notoires, par lesquelles nous parvenons à une très-grande connoissance de lui même: c' est à savoir, les créatures qu' il a créées, et la parole qu' il a prononcée. Mais ses deux choses ne sont égales. Premièrement la parole de Dieu est par dessus l' homme, et par dessus toutes les créatures; car toute créature est sujette à la parole de Dieu. Secondement toutes créatures sont de rien, et de soi corruptibles, mais la parole du Seigneur sort de la bouche de Dieu et demeure éternellement. Tiercement, la parole de Dieu a un plein domaine sur toutes créatures, et ne peut aucune créature lui résister, mais transforme et change la créature, demeurant elle-même toujours immuable, ainsi comme Dieu, d' où elle provient.

DOMINIQUE

Combien souvent la parole de Dieu a-t-elle changé et amolli les coeurs les plus durs des hommes? Moi-même l' ai souvent expérimenté.

RAYMOND

Tu l' expérimenteras encore davantage. Quartement, toute créature a été faite et créée de rien par la parole de Dieu, et a reçu son ètre par la vertu divine, ayant toute sa puissance de celui duquel elle provient. Car premièrement ce qui sort de Dieu est sa parole, et par elle, toutes autres ont subsisté.

DOMINIQUE

Il appert donc que Dieu a été plus libéral en nous donnant sa parole, qu' en nous donnant toutes les créatures ensemble. Et combien qu' il nous console beacoup par les créatures, beacoup toutefois davantage par sa parole.

RAYMOND

On doit donc avoir en très-grand prix la parole de Dieu. Cinquièmement, la parole de Dieu sort du coeur de Dieu, et partout, partout où elle se retrouve porte quant et soi le coeur, l' esprit, et la volonté de Dieu: mais les créatures qui sont faites de rien, sont fort distantes du coeur de Dieu.

DOMINIQUE

Partant il est tout clair, que qui ne veut recevoir la parole de Dieu, n' est point digne d' user des créatures. Car qui contemne les choses grandes, il s' usurpe injustament les moindres.

RAYMOND

Ta raison est très-bonne. Sextement, toutes les créatures, par leur beauté, bonté, et variété exhortent et incitent l' homme d' aimer et d' honorer Dieu son créateur, mais la parole de Dieu nous y invite et astreint par précepte. Car en la loi, le commandement grand est: tu aimeras ton Seigneur Dieu de tout ton coeur, etc. Septièmement, toutes les créatures qui sont sous l' homme, font service au corps humain: car nôtre corps à besoin de viande et de boisson pour sa nourriture, augmentation et conservation, mais la parole de Dieu nourrit l' âme, et la rassasie, la corrobore, l' augmente et conserve en la vie spirituelle. Car la vie de l' âme est l' amour de Dieu, la joie, espoir, et consolation selon Dieu.

DOMINIQUE

A bon droit certainement. Car puisque l' âme de l' homme est for-

mée à l' image et similitude de Dieu, et entre Dieu et l' âme il n' y a point de milieu; pour cette raison, doit être nourrie d' une viande divine et de la viande qui procède du coeur de Dieu. Qui ne reçoivent donc la parole de Dieu au palais du coeur, mais se délectent aux escosses des pourceaux, je dis à des fables vaines des hommes, il est très-nécessaire qu' ils périssent de faim et qu' ils meurent éternellement.

RAYMOND

Il est du tout nécessaire. Car la parole qui procède du coeur et de la bouche de l' homme, étant fragile, caduque, et incertaine, et souventes fois pleine de mensonge, elle ne nourrit l' âme de l' homme, mais l' infecte; ne la vivifie, mais la tue. Toutesfois afin que tu connoisses mieux, comment la parole de Dieu nourrit l' âme, remets-toi devant les yeux ces deux choses qui sont en l' âme, c' est à savoir la volonté et l' intellect. Car la de l' âme consiste principalement en la volonté, laquelle, quand elle vit, lors aussi l' âme vit. Et afin donc que l' âme vive vraiement et salutairement, il est besoin que la parole de Dieu entre en elle, qu' elle lui donne vigueur, et qu' elle la substante. Et pour cette, les paroles de Dieu une fois commandent, prohibent, exhortent, louent, prient, menacent, autrefois promettent, afin que par tels moyens, la volonté de l' homme soit excitée à una crainte, amour, espoir, joie et consolation. Et d' autant que l' âme de l' homme cherche toujours une certitude de paroles, et ne reçoit volontiers celles-là qui sont douteuses, vaines et inutiles, afin donc aussi que l' entendement soit repu et nourri en la parole de Dieu, il est besoin que Dieu de sa propre auctorité conforme sa parole, laquelle est tant grande et solide, qu' elle excède toutes raisons, probations, esprits et arguments de tous les plus savants. Quand donc la parole de Dieu émeut et incite l' âme à amour, alórs la volonté est nourrie; quand elle est instruite à la vérité, alors l' entendement est aussi nourri et engraissé.

Edition d' Arras, 1600, pág. 218-222.

De la Théologie Naturelle *d' en Joan Martí, versió francesa tambe dels* Diálechs *ó de la* Viola de la ánima *d' en Pere Dorland, cap. 41, diálech IV.*

RAYMOND

Deux choses qui nous ont été données par le très-puissant Créateur, nous sont tout à plein manifestes, et par elles sa Majesté se donne ouvertement à connoitre. Celles-là sont les créatures qu' il á formées, et les paroles par lui dites: toutefois ces deux là ne se trouvent égales. Premièrement, la parole de Dieu est tant par dessus l' homme, que par dessus toutes les autres créatures: car il n' y en a pas une que n' y soit

entièrement assujettie. Secondement, toutes choses créées sont de rien, et d' elles-memes corruptibles, mais la parole étant sortie de la bouche du Créateur, demeure à tout jamais. Tercement, la parole de Dieu á pleine autorité sur toutes créatures, et n' en y a pas une qui lui sût contredire: ains elle mue et transforme chacune à son plaisir, et si demeure à toujours immuable, aussi bien comme Dieu dont elle est procédée.

DOMINIQUE

J' ai souventes fois expérimenté en moi même comment et combien la parole de Dieu est accoutumée de changer et amollir les coeurs des hommes aussi durs que marbre.

RAYMOMD

Tu l' expérimenteras encore davantage. Quartement, par la parole de Dieu toutes choses ont été faites, et de rien son venues en être par la vertu de son Verbe divin, qui a la puissance aussi grande que celui dont il est procédé. Or la première chose qui sortit onc de Dieu, fut sa digne parole, par cette-là, tout ce qui a essence, consiste et se conserve comme il est ordonné.

DOMINIQUE

Par ceci, clairement appert que le Seigneur, en nous donnant sa parole, se montre beaucoup plus libéral qu' en nous assujettisant toutes les créatures; encore supposé qu' il nous console grandement par elles, si le sommes nous beaucoup plus par son Verbe.

RAYMOND

Il le faut, donc, avoir en grande révérance. Cinquièmement, la parole de Dieu sort du coeur de sa Majesté: et par conséquent en quelque lieu qu' elle aille, toujours porte elle quant et soi l' affection, la volonté, et la pensée du Souverain. Mais les créatures faites de rien, sont merveilleusement différentes de ce cœur.

DOMINIQUE

Et par ce, clairement appert que qui ne veut recevoir la parole de Dieu, n' est pas digne d' user des créatures: car qui méprise les grandes choses, injustement usurpe les petites.

RAYMOND

Ta présupposition est bonne. Sixièmement, toutes les créatures par leur beauté, bonté et diversité, admonestent l' homme à aimer et honorer son Créatur: mais le Verbe divin, par expresse ordonance le contraint à ce faire. Qu' il soit ainsi, le plus grand commandement qui se trouve en la loi est: tu aimeras Dieu, ton Seigneur de tout ton cœur, et

de toute ton âme. Septièmement, toutes les créatures, qui sont au dessous de l' homme, servent au corps humain, lequel a nécessité de boire et de manger pour se nourrir, croître et conserver en ce monde. Mais le Verbe divin, le paît, le substante, le renforce, l' augmente, et le conserve en vie spirituelle, qui est l' amour de Dieu sans plus, lequel apporte joie, espoir, consolations divines.

DOMINIQUE

Cela est à bonne raison: car puisque l' âme humaine a été produite à l' image et semblance de Dieu, et qu' il n' y a point de moyen ni de tiers entre sa Majesté et elle: voilà pourquoi, elle doit être nourrie de viande divine, et spécialment de cette-là qui procède du cœur de Dieu. Ceux donc qui ne reçoivent et ne peuvent goûter sa très sainte parole, ains se dilectent de la mangeaille des pourceaux qui est, en mon endroit, les fables et vanités des hommes: ceux-là dis-je, doivent périr de faim, et mourir de mort éternelle.

RAYMOND

Il est nécessité qu' il leur advienne ainsi: car d' autant que la parole sortant du coeur ou de la bouche de l' homme est fragile, caduque, incertaine, et le plus souvent mensongère, elle ne nourrit point ni vivifie, ains corrompt et tue la personne. Mais afin que tu connoisses mieux comment la parole de Dieu nourrit l' âme, pense, je te prie aux deux propriétés qui sont en elles, savoir est, à sa volonté, et à son entendement. Certes la vie de l' âme consiste pour le plus en volonté, laquelle, en vivant, fait aussi vivre l' âme, et pourtant, afin que cette volonté vive vraiement et salutairement, il est nécessaire que la parole de Dieu entre en elle pour lui donner végétale substance: voilà pourquoi les propos du Souverain, maintenant ordonnent, tantôt défendent, puis admonestent, louent, débattent, prient, menacent, promettent, et font mille autres choses, à ce que, par bonnes inductions, la volonté de l' homme soit incitée à craindre, aimer, esperer, se réjouir et consoler en Dieu, pour autant doncques que l' âme humaine cherche toujours une certaineté de paroles, et qu' elle ne les reçoit pas aisément, s' il semble y avoir aucun doute, peu d' assurance, ou inutilité: afin que l' entendement se contente des propos du Souverain, le devoir veut que sa Majesté les conferme de son autorité propre, laquelle est si grande et tant solide, qu' elle surmonte les raisons, preuves, subtilités et arguments de tous les sages de ce monde. Quant doncques la parole de Dieu émeut l' âme à aimer, alors, la volonté se paît de très-bonne viande; et quand elle l' instruit à suivre vérité, adonc l' entendement se nourrit et engraisse de ce qui lui est salutaire.

Edition de Michel de Vascosan, 1566, in 8.°, feuill. 151-4.

NOTA

Si en alguna part d' aquesta obra, tan en les paraules transcrites del filosoph Sibiude, com en les que havém dites nosaltres de la propia cullita, hi ha alguna paraula ú oració que 's puguen pendre en doble sentit, católich l' un y racionalista l' altre, com no solament aquell pensador sinó també nosaltres, portám la honrosa sotana dels ministres del Senyor, está clar que no ha sigut la nostra intenció dir res absolutament que no poguessem dir, y que per lo tant, tot ho dihém en lo sentit més ortodoxe.

XVIII.—DISCURS DE GRACIES, *de D. Joseph de Echegaray.*

SENYORS:

Seguint la tradicional costúm, dech començar per donarvos les gracies en nom del Consistori aquí present.

Y vos dich de veritat que no sé quins mérits hi puga haver en mí pera cumplir en aquest solemne moment un encárrech tan honrós.

Y no trobantlos en ma persona, per més que, dexant apart la modestia los cerque en ella, tinch d' anarlos á trobar en vosaltres; en la vostra bondat ab mí; en simpatíes d' amistat que sempre fan crexer los merexements; y tinch de trobarlos per últim en un ample y espansiu esperit de companyerisme literari per axís dirho, del qual en totes ocasions haveu donat generoses proves.

Jo tan sols conech de la llengua catalana lo purament precís pera admirar les obres dels vostres grans escriptors y poetes, y pera inclinarme respectuós al davant de la vostra admirable historia, que brilla com astre de llum entre les ombres darreres de la Edat mitjana.

Jo no he contribuhit al vostre hermós renaxement literari.

Jo no visch entre vosaltres, encara que entre vosaltres ve á cercar mon esperit les esplendentes creacions dels vostres escriptors y dels vostres poetes moderns.

Jo en altra regió y en altra literatura ocupo 'l modest lloch de treballador infatigable; peró entre molts d' altres y no per sobre d' ells.

Y, ab tot, haveu pensat en mí; y m' haveu dispensat aquesta honra que no oblidaré may de la vida.

Gracies vos tinch de donar per segona vegada; y aquesta, no en nom del Consistori, sinó en lo meu propi nom.

Mes una rahó hi pot haver, que vosaltres ignoreu potser, y que allá al fons de mon esperit y davant de la meva conciencia, ve á justificar la elecció que haveu fet de la meva persona. com á mantenedor en aquests brillantíssims y tradicionals Jochs Florals de la nobla Barcelona.

Y aquesta rahó que vos dich, es la següent:

Certa rahó de parentiu y fins de consanguinitat m' uneix á vosaltres. No soch catalá. pero soch de raça aragonesa; que lo meu pare era fill de Çaragoça: y Aragó y Catalunya de ben aprop s' estrenyen com á bons germans: y 'ls dos pobles barrejaren per espay de molts segles en heróychs combats les seves armes, les seves banderes, les seves glories y la sanch de ses venes. Y 'l dos pobles units realisaren á Orient proheses gegantines que son la admiració de la historia.

Si la amor que es vida, barreja les niçagues y les confón; la mort gloriosa, que es nova vida, y la sanch vessada al mateix temps, les barreja y les confón també; axís com la victoria fabrica al plegat la matexa corona pera tots los qui venceren.

Y puix que vinch de pare aragonés, los vostres Jochs Florals tenen també pera mí 'l carácter de festa de familia.

Y d' aquests Jochs Florals, qué he de dirvos jo que no vos ho hagen dit molts altres y ab veus més eloqüents que no pas la meva?

Quí no admira aquesta nobla institució, que perpetúa antigues glories, y 'n va acumulant altres de noves pera 'ls vostres fills, ab lo fecundant esperit de vostra moderna literatura, de que tan brillanta mostra haveu donat en aquesta artística brega, y de que 'n sou prova viva tants com m' escoltau, quals noms acudexen als meus llavis, encara que no 'ls pronuncien respectant de mala gana modesties receloses d' amichs que tant admiro?

La literatura en general, la poesía en particular, y l' art tot, se troben animats per esperit de llivertat tan ample, que no hi ha manera d' empresonarlo á dintre 'ls motllos d' una

sola llengua, d' un sol territori, d' una reconada de mar, d' unes quantes montanyes ó d' una sola clapa de sol.

L' art sempre ha volgut ésser lliure, y per serho, á tot arreu ha trobat valls y montanyes, cels y mars als qui ha anomenat *seus*, en los qui ha sentit, y als qui ha cantat ab los accents que escoltá de desde la infantesa, y que enmotllaren en sa gola y en ses orelles les formes d' un llenguatge que anomena seu també, y que será el que més commoga les fibres de son cor.

Los sons y les paraules serán diferents; més les idees, los sentiments serán universals.

Mia matre, diu l'italiá, al abraçar á la que li doná la vida: *My mother*, diu l' inglés; y sembla que diga una altra cosa y diu lo mateix d' abans; *madre mia*, diuen á Castella; *mare meva*, diheu á Catalunya: y al fons de la ánima, encara que no á la gola, vibra pera tothom lo mateix crit d' amor, quan, dirigintse á la qui 'l portá en ses entranyes y gronxá son breçol y l' alletá en sos pits, y rigué ses primeres alegríes, y plorá ses primeres llágrimes, li crida: *mare meva*. Sí; lo mateix crit d' amor ressona quan dirigintse á aquella regió ahon se despertá á la vida essent noy, recorda 'l carrer ahon jugava, ó la vall per ahon corría, ó la mar ahon aprenía de nadar; y á aquexa regió que te tan aprop de son sér y que es com una espansió de la seva propia mare, l' anomena també ab una nova tendresa, *mare meva*.

Vull dir ab axó, que mentres l' home pense y sente, gaudesca ó sufresca com á home dolors y alegríes, la poesía y l' art tindrán notes universals idéntiques en lo fons, perque bro llen potser d' una matexa unitat suprema.

Pero vull dir també que aquesta unitat pren en la existencia formes diverses en les diverses regions; y que no hi ha dret pera mirar ni ab recel ni ab enuig, ni ab malvolença calumniosa aquestes manifestacions espontánees en la vida regional dels pobles.

Tot ser noble y pur que en la vida universal pot viure, te dret á viure. Y essent axís que la literatura catalana té vida propia, y te mestres insignes, y hi ha qui sent ab ella y ab ella pensa, sa força artística es son dret; y no hi ha que negarli ni cel ahon se mire, ni sol ab que s' illumine y s' encenga, ni aplaudiment just, honrat y carinyós ab que s' enlayre.

Qui nega la varietat quan es espontánea, vigorosa y productora, nega la matexa vida.

Qui per violencies y no per atracció y armonía cerca la unitat artificiosa é imposada, proclama sense saberho la mort matexa.

Set colors te la llum blanca del sol: ¡y quí no 'ls admira en l' Arch de Sant Martí! y quí tindría dret pera arrencar qualsevol d' aquests set colors y en la eterna negror del no res enfonzarlo?

Hi ha més: lo llenguatge te molt de maravellós! Los accents de la veu humana tenen una varietat y una fecunditat que imposa.

Unes quantes notes y unes quantes combinacions de veus, d' articulacions, de paraules, de modismes especials que en ells porten matiços no sospitats, de llengues, en fí, s' esforcen per agotar y no agoten may la energía del esperit humá quan sent, quan pensa y quan vol.

Y cada llengua, cada idioma, y fins cada varietat dintre de les grans unitats, sembla que regiren y trauen del fons de la ánima armoníes espirituals, que no havíen pogut trobar altres idiomes.

Benvinguts sien tots ells, que ab un tòt sol no n' hi ha prou pera espressar tot lo que en lo cervell del home flameja; tot lo que en lo cor humá 's regira; tot lo que en la humanitat desde la primera modulació del verb que barboteja, está, per dirho axís, colpejant en les goles de tots los pobles y de totes les races, com demanant vida á lo esterior pera llençar per los espays glopades del esperit.

Dexeu viure á tots los qui porten quelcom de gran, ó quelcom d' hermós, y si res porten, deixeulos també, que ells se morirán d' inanició.

Vostre esplendorós renaxement catalá, vostres escriptors, vostres poetes lírichs, vostres poetes dramátichs als quals per motius d' afició més especialment admiro y estimo, tota vostra nobla obra en fí, y aquestos matexos brillantíssims Jochs Florals, son vostra fé de vida y prova de ciutadanía catalana y de ciutadanía universal. Y reconexent vostre dret á una vida lliure y espontánea, y aclamant ab vosaltres vostres glories, y celebrant aquestos Jochs Florals, ressons espléndits d' altres armoníes que venen de lluny y que ja en lo fons de les nuvo-

lades de la Edat mitjana 's dexaven sentir, y saludant per Barcelona á Catalunya, y á ses dones hermoses, y á sos nobles fills, permetéume que acabe.

Permetéume, dich, que acabe mon brevíssim discurs, saludant una vegada més á la vostra nobla terra, á la que tantes simpatíes dech y ahont hi tinch tants amichs.

Lo primer cop que vaig pujar al Tibidabo, vaig admirar lo plá hermosíssim ahont s' axeca Barcelona. Pera abarcar totes vostres glories en un sol horitzó sensible quánt més amunt s' hauría de pujar!

¿A quánta altura hi hauría que enlayrarse pera que capiguessen sota la vista totes les terres ahont la vostra energía y 'l vostre geni han arribat?

¿Quin lloch hi ha sobre 'ls núvols, y á plom de Barcelona, desde ahont s' abrace ab una mirada 'l camp de gloria de catalans y aragonesos?

¡Oh! Jo no puch pujar tan amunt: soch molt petit pera tan immenses altures.

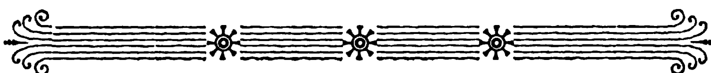
Ni á tant arriben mes ambicions: ab arribar desde ma petitesa á la altura dels vostres cors, ja 'n tinch prou.

Mes, barcelonins y catalans: entre homens lleals, tots los cors están al mateix nivell.

A aquest nivell aspiro: no me 'l negueu.

He dit.

TAULA

